S GERT

VRBINATIS
ANGLICAE
HISTORIAE

uendendi q̄ spūale nl̄ spūali
ānex. qz uoluntas studiosa
malū dr malicia sz nō sp omit
tit hꝫ symōm ex malicia. sz qm̄
ex infirmitate l̄ ignorāc. gō male
ponit l diffinitōne symoc studiosa uolūtas Item spūalia n
pt̄ penūa possidi. vt ut hr̄ act.
viij. Symon magꝰ uolenta emc
donū spt̄ sc̄a. dr̄ petr̄ pecunia
tua tecū sit l pditōne. qm̄ donū
dei existimasti pecūa possidi.
Cū gō ut hr̄. xº. ethy. ca. v. eleō
non sit impossibilis studiosa
uoluntas sit ni eleōne male dr
q̄ symō sit studiosa uolūtas nc.
Cōn. i. q. j. qui studz. pdca diffinitō implicate q̄nent. Itē q
q̄rens erit pdca receptō symoc
dānd. cui pnapale actū ih q dr
uoluntas studiosa. l. actus uo
luntatis ni essēt l eleēm ibid
actū exiorē. l. uendentiz l emp
tom. et obm q̄ē spūale nl̄ ānex
spūali Eld p̄ solut̄. dd. q̄ studiosa uolūtas dr uolūtas ad ef
fectū deducta. qz q̄nus symō nō
tal sit ptās. ni ñ obligat ad re
nūciandū nl̄ restituendū rei acqsi
te. ex. de symō. mandato. ppt
q̄ dr q̄ qz ptās ptā est i eleōne.
quinus q̄nz ad hoc inducatur lō
ex ignorāc nl̄ i firmitate Ido
dr symō cē studiosa uolūtas
ut intelligatur cē uolūtas ni sb
reptoria ser chrysost. Ad. ij. dr.
q̄ ad dr spūale dr. uno mō p
cēm sic grā et uirtutes nō talia
nō potest cē actus emptōis
nl̄ uenditōis. Alio mō cālr nl̄
dispositiue et sic sacra sunt spūa
lia i q̄ntū ducūt ministrāt dispo
nens ad grām et uirtutes et ita i
q̄ntū sunt quedā nec cōles uendi

post de fcō q̄nu
de unte et sic acti
diffinitōne symo
Sed q̄ unc sym
et vic q̄ nō. qz
mon magus noluit uende spūalia
sz emere. Sz ut hr̄. viij. xij. v. ca. gre
sis spūalia uendidit naaman syro
gō non magꝰ dr d̄ symō q̄ grecia
Cōn symō dr̄ nōiatur i unte et
q̄ gen̄aliꝫ nōiatur symō q̄ grecia
qz uicii emptōtunc et uenditōis
q̄ ad uoluntate fuit i symone
magꝰ. adh̄ em̄ uoluit emere pecūia
donū spt̄ sc̄a. ut postea alios uen
dert. Si ni diffinitiue pp appārōne
loq̄ uolum⁹ possum⁹ uocare spū
alia uendentes grecitas. et omnes
symōcos. Et sic pz quid dd̄ et ad
argumenta.
Sed dō q̄ ut̄ symō ch̄ fuit uir⁹
et vic q̄ non. dare pecuniam p̄ sacris
sine pacto. et post sacrā susceptōz
ni facit hominē uirē. Sz si faciens
est symoniac. g̃ yeli em̄ pecūiaz
a naaman accepit sine pacto. pp
quē curat filiac. gō ut omis symo
est uirus. Item ut hīm est. lic. h.
ignorāc insanabilis totalē excu
sat. Sz pr̄ accidē q̄ aliquis ordi
netur. nl̄ uisitus ecclīam ofcet
p̄ symōm ipō dc̄z hūte ignorāc
insanabilez ut cum alijs clam
dat pecūiam ordinans nl̄ plato
ut ordinē nl̄ uisitū ofat alijs ig
rantū. gō tal nō efficitur uirus.
Cōn dcōr. d. xxxix. quam. ut
non pmouendos mutatur ille q̄
p̄ emptōz ad mutatōz symonie
magi pecūiam obtulit. Itē q
symōcus sit sic symōcē pp ordis
susceptōm. symōcē sit pp uisitū
ecclīe ofectōz uirus est. qz tales
iura de crimine sm̄ dispensatōne p

Ex Libris
Joannis Fleming.
29 Januar: 1853.

POLYDORI VERGILII Vrbinatis Anglicæ historiæ libri uigintisex.

Ab ipso autore postremùm iam recogniti, adcp amussim, salua tamen historiæ ueritate, expoliti.

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

Anglia Bistonio semper gens inclyta Marte,
Quanta, quibusq; animis nongentos mille per annos
Gesserit, imperium firmans adamante reuincto,
Intulerit quoties uicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hostem,
Seu domuit sæuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimûm POLYDORVS *facta uirorum*
Præclarè latia primus canit omnia bucca.

Indices rerum singularum & utiles & copiosos, in operis calce adiectos reperies.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo.

BASILEAE, APVD MICH. ISINGRINIVM
ANNO M. D. XLVI.

ELOGIVM DE ANGLICA HISTORIA.

PAVCIS antè annis, Polydorus Vergilius Vrbinas edidit historiam suam Anglicam, in qua primū arte conficienda, deinde ordine digerenda, deinde oratione uestienda, quanq; & omniū fermè opinionem expectationemq; & atq; adeò seipsum superauit, attamen cùm ille in suis de rerū inuentoribus libris demonstrauerit, nullam olim artem quæ futura esset excellentior, intra suum stetisse initium, quòd nihil propè sit simul & inuentū & perfectum, ex eo uoluit eam ipsam historiam regustare, polire, locupletare, id quod biennio pòst, hoc est, anno M. D. XXXVI. nauiter fecit, nihil diminuta auctáue, sed salua ac incolumi illa prisca integritate maiestateq; ueritatis historiæ. Quare optime Lector accipies hoc opus perfectū, quo abhinc sexcentos, ut uetus ille dinumerandi modus usitatus doctis usurpetur, annos, nō aliud in eo scribendi genere, haud forsitan temerè dices, latinius elegantiusq; compositum fuisse. atque istuc est tibi testatum, quò posses meritò gaudere seculum nostrum tandē aliquando elocutione latina passim purè emendata plenè florere. Quapropter in hac equidem parte uel ipsa Anglia non minus felix censenda est, quòd talem rerum suarum gestarum scriptorem primum habuerit.

AD INVICTISSIMVM

ANGLIAE, FRANCIAE, HYBERNIAE QVE
Regem, fidei defensorem, HENRICVM octauum,
POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam historiam suam procemiū.

AMINDE *ab initio rerum humanarum, cunctis mortalibus,* HENRICE *Rex maxime, gloriam uirtutis, rerumq; gestarum memoriā perpetuandi commune studium fuit: hinc sanè urbes conditæ, illisq; conditorum nomina imposita: hinc statuæ repertæ, hinc pyramidum moles, multaq; id genus magnifica opera extructa sunt: hinc item fuere semper, qui non dubitarint patriæ tuendæ causa, etiam immaturam oppetere mortem. Ea tamen omnia cùm temporis curriculo partim corruerent, partim obliuione obscurarentur, deinde homines cœperunt & ipsa opera & facinora celebrare literis, quæ usq; eò sempiterna reddiderūt omnia, ut postea pro se quisq; benefacta pariter imitanda, atq; malefacta multò diligentissimè declinanda curarit: quando historia ut hominū laudes loquitur & patefacit, sic dedecora non tacet, neq; operit. quæ idcirco ad uitæ institutionē longè utilissima censetur, quòd alios ob immortalem gloriam consequendam, ad uirtutem impellat, alios uero infamiæ metu à uitijs deterreat. Hæc scilicet una propè res est, quæ ad summam laudem regni tui Angliæ desiderāda uidebatur: quod cùm rebus omnibus beatissimū sit, eius tamen magnitudo in bene multarum gentium ignoratione erat, quòd nulla fermè extaret historia, qua cognoscere liceret, quæ Britanniæ, quæ nunc Anglia est, soli natura, quæ gentis origo, qui Regum mores, quæ populi generatim uita, quibus artibus à principio tantum comparatū atq; auctum imperium, ad eam adspirasset magnitudinem. Quamuis Bedas homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæsaris, in insulam, usq; ad sua tempora, qui floruit circiter annū salutis humanæ* DCC, *res gestas breui admodū opusculo perstrinxerit: & ante eum, Gildas aliquid lucis attulerit Britannorum antiquitati: ac de ea post illos, quidam alia prodiderint, quæ etiam nunc tenebris circunfusa dilucere nequeunt: atq; ad extremum, nonnulli alij negocium susceperint de rebus in dies propè singulos gestis scribendi. Ii au-*

tem confecerunt annales, in quibus tanta cùm dispositionis, tum orationis omnis ieunitas inerat, ut meritò uiderentur cibus, sicut aiunt, sine sale: ueruntamen tales erant, qui si cum aliarũ gentiũ, cũ quibus rerũ aliquid Anglis aliquando fuerit, historijs conferren tur, omnino materiã noui operis fabricandi suppeditare possent. Quare percepta, ego, qui me iampridẽ ad inuestigandas ueterũ res dederã, cœpi illos ipsos Anglorũ ac alia rum gentiũ annales accuratius euoluere, legere, haurire, & exscribere, quæ ad confectionem nouæ historiæ pertinerent. Et quia haudquaq; facilè duximus latinè scribere, atq; unà scribendi materiã colligere, ea de causa mihi constitui primũ undecunq; argumentũ q̃uis rude, nudumq; sumendũ, quod postea cùm tempore minus excluderer, possem scienter ornare, & oratione uestire. Ita nobis ab ouo, uti dicitur, rursus incipiendũ fuit, qui hanc tandem aliquando historiã negocio equidem haud paruo contexuimus, quã ex eo, Anglicam appellare libuit, quòd tale hodie est maioris partis insulæ nomen, & eius imperium longè maximũ. Cæterùm historia ut non exiguo tempore absoluitur, ita iam absoluta atq; diuulgata, non uno item momento fidem, gratiam, autoritatem sibi colligit, apud eum præsertim populum, cuius res gestæ perdiu in occulto fuerint. Nam sic accidit, ut permulta interim de auis audiant nepotes, eaq; à nepotibus diuulgata, licet senum somnia sint, credantur. Ex quo, si quis scribendo illa prætermiserit, bone Deus, quantum populi sermone uapulabit? Verùm cum postea quis legerit (legerit autẽ unusquisq;, quem patriæ decus ac honor delectabit) & rerum causas, temporum rationes, facta, dictaq; maiorum nouerit, tum uelit nolit adducetur, ut nouam historiam probet, laudet, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio uni alteri ue rei autoritatem facit. Tale quid nostræ Anglicæ historiæ usu uenturum non sanè ambigimus: mirabitur enim fortasse Anglus, faciet idem Scotus, atq; Francus, cùm non parum multa in ea uiderint, contrà quàm uulgò dicerentur: & alia, quæ eorum scriptores non attigerint, aut aliter prodiderint. sed cum illã regustarint, dubio procul intelligent aniles fabulas minimè cum uero consentire, & amorem patriæ suos interdum autores spoliasse iudicio, priuasse intelligentia, orbasse sensibus: id quod in nos cadere non potuit, qui proinde nullius auribus inseruiuimus: & demum cognita ueritate, non poterunt non probare historiam sanctè & syncerè confectam. Et istud in primis tu potentissime Rex, unà cum omnibus tuis generatim Anglis, æquabiliter, si pro tua gratia, grauitate, & sapiẽtia facere nõ gra uabere (nõ grauaberis autẽ confido) tum mihi profectò tot annorũ, quos in hoc scribendo opere cõsumpsi, laboris fructũ amplissimũ accepisse uidebor. Quapropter minus dubi taui ipsum opus primũ omnũ tuæ subijcere censuræ, cùm præsertim tu rectũ omnino ge starum rerum æquè ut gerendarũ scias iudiciũ facere, quippe qui ad imperium & iusti tiam natus, magna præditus es prudentia, literisq; pariter diuinis atq; humanis appri mè eruditus, cunctas bonas calles artes. Ac ita tua singulari uirtute non modò eorum Principũ qui hodie sunt, gloriam, uerumetiã omnis antiquitatis memoriã facilè superas. Atqui & in ista historia aliquid erit, quo haud mediocriter delecteris, quandò ex ea cognoscas licebit instituta tuorum, quibus usque ab origine gentis, iuxtà priuatis atq; publicis rebus sit continenter consultum. Vale. Londini, mense Augusto,

M. D. XXXIII.

POLYDORI Vergilii Vrbinatis Angli

CAE HISTORIAE LIB. I.

BRITANNIA omnis, quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, insula in Oceano contra Gallicũ littus posita, diuiditur in partes quatuor: quarum unam incolunt Angli, aliã Scoti, tertiã Valli, quartam Cornubienses. Hi omnes uel lingua, uel moribus seu institutis inter se differũt. Anglia ab Anglis, qui eam occupauerãt, ita nuncupata, pars longè maxima, in nouem & triginta diuisa est conuentus, quos uocant comitatus: ex quibus, decem, Cantiũ, Suthsexia, Surra, Suthantonensis, Bercheria, Vuilceria, Dorcestria, Somersetus, Deuonia, & Cornubia, primã insulæ partem continent, quæ ad meridiem uergens, inter Thamesim & mare intercedit. Deinde usq; ad Trentam amnem, qui per mediã labitur Angliam, sexdecim ponuntur comitatus: quorũ sex superiores ad ortũ solis sunt, Essexia, Midelsexia, Hertefordiensis, Suthfolchia, Northfolchia, Cantabrigiensis: decem posteriores magis mediterranei, Bedfordiensis, Huntyngtona, Buchyngamiensis, Oxoniensis (tametsi huius pars citra Thamesim producitur) Northantonensis, Rotelandia, Lecestrensis, Notyngamiẽsis, Varuicensis, & Lincolniensis. Post hos, sunt sex, qui ad Vualliam, occidentemq;

ſolem ſpectant, Gloceſtrenſis, Herefordenſis, Vigornienſis, Salopienſis, Staf
fordienſis, & Ceſtrenſis. Circa regionis umbilicū ſequitur Darbienſis, inde
Eboracenſis, Lancaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentem uerſus, ac
Vueſthumbria: at contrà Dunelmenſis, atq; Northumbria, hæc ad aquilo-
nem conuerſa, ad agrum Scoticum pertinet. Hi comitatus in ſeptendecim
diuiſi ſunt pontificales iuriſdictiones, quas græcè dicunt diœceſes, quæ ab iis
ita terminantur: Cantuarienſis enim diœceſis unà cum Roffenſi ſiue Roce-
ſtrenſi, complectitur Cantium comitatum in primis. Londinenſis Eſſexiam,
Midelſexiam, partemq; Hertefordienſis, Ciceſtrenſis Suthſexiā. Vintonien
ſis Suthantonenſem, Surram, & Vectam inſulam. Sarisberienſis Dorceſtriā, 10
Bercheriam atq; Vuilceriam. Exonienſis Deuoniam & Cornubiam. Batho
nienſis & Vuellenſis ſimul coniunctæ, Somerſetū. Vigornienſis Gloceſtren
ſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Herefordenſis partem Salopien
ſis, ac Herefordenſem. Conuentrenſis & Lichefildenſis unà copulatæ, Ce-
ſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atq; reliquam partem Varuicenſis, &
Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem, quæ pertinet ad Repillum fluuiū. Lin-
colnienſem omnium maximam octo terminant comitatus, qui inter Thame
ſim & Humbrū interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonenſis, Lece-
ſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxo-
nienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigienſis, ipſaq; E- 20
lys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atque Northfolchia. Et hæc prouin
cia Cantuarienſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia,
quæ quatuor habet diœceſes, ut infrà dicetur. Item Eboracenſis diœceſis No
tyngamienſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum
Dunelmenſem, atq; Northumbriam: Carliolenſis uerò Cumbriam, Vueſt-
humbriamq; continet. Atq; iſta altera prouincia, Eboracenſis archiepiſcopi,
qui & Angliæ primas eſt, ac etiam totius Scotiæ diutiſſimè fuit, quemadmo-
dum alibi dicemus. At eiuſmodi diœceſes ab urbibus nominantur, in qui-
bus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarum princeps eſt Londinum, ubi
idcirco à principio archiepiſcopi ſedes fuit: ſed de eius translatione ad Can- 30
tuariam urbem Cantij, loco perappoſito alibi demonſtrabit: nam Londinū
in Midelſexia comitatu ſitum eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is
fluuius amœniſſimus oritur parum ſupra Vinchelcombiā uicum, paſſimq;
fluentis auctus primùm Oxonium, deinde mira lenitate Londinum ipſum
alluit, in Oceanumq; Gallicum erumpit, immani exceptus eius maris æſtu,
qui bis XXIIII horarum ſpatio, fluit, atque refluit, amplius LX paſſuū
millibus, permagno mortalium commodo, quòd res uenales per eum facilè
ad urbem uehunt. In eo eſt pons Londini lapideus, opus certè mirabile: ete-
nim XX ſtant ex lapide quadrato pilæ, altæ pedes LX, latæ XXX, di-
ſtantq; inter ſe, circiter pedes XX, fornicibus iunctæ. Suprà utrinq; domus 40
ſunt ita poſitæ, ut perpetuus fermè uicus, nō pons eſſe uideatur. Hanc autem
Angliam primam Britanniæ partem ab ortu & auſtro, Oceanus: ab occiden-
te ſole, Vualliæ & Cornubiæ fines: à ſeptentrione, Tueda flumen, quod flu-
men diſcriminat Anglos à Scotis, terminat. Hîc ad Tuedam, finitur omnis
eius longitudo, quæ à littore, quod contra meridiem eſt, incipit, & illuc uſque
producitur, circiter millia paſſuum CCCXX. Iſta præ alijs felix citra Hum
brum

brum flumen, nam ultra montoſior eſt: quanquam à longe proſpicientibus admodum plana uidetur, attamen frequentes colles habet, & illos quidem magna ex parte, nullis arboribus ueſtitos, amœniſſimasq; ualles, in quibus homines præſertim nobiles domicilia habent, qui more ſuo peruetuſto, non urbes, ſed uallium & fluminum propinquitates petunt, uicatimq; habitant, uitandi, opinor, uehementiores uentorum flatus cauſa, quòd inſula ſuapte natura uentoſa ſit. Vnde fit, ut agreſtes ex nobilitatis cõmercio, cùm illa ruri habitet, urbanos paſſim imbibant mores, ac ciuitates minus ſint celebres.

Humbrus autem parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim conuerſus, inde in orientẽ ſolem curſum tenet, in Oceanumq; ſeſe immittit, auctus in primis Duno, & Trenta. Hic haud longè à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiam alluens ad dextram fluit, ille uerò ad ſiniſtram. Ita Trenta & Dunus ambo inſulam faciunt, quæ Auxolmea uocatur, ac inde coniuncti citra Kyngeſtonum oppidum, quod Hullum appellant, mercatorum conuentu celebre, influunt in ipſum Humbrum, quò ex Gallia, Germania, Dacia, æquè cõmodus ac tutus eſt acceſſus. Terra uerò frugifera, pecore maximè abundans. Quo fit, ut Angli quaſi plures pecuarij, quàm aratores ſint, quòd magis fermè pabulo q̃ aruo colendo ſtudeant, ſic ut tertia propémodum terræ pars tantum pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoq; in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionẽ eſt, cuniculis' ue nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſſim ſunt eiuſmodi ferarũ uiuaria, ſeu roboraria, quòd lignis roboreis ſint clauſa: unde multa uenatio, qua ſe nobiles cum primis exercent. Atque hæc prima Britanniæ pars, ut ne longũ faciam, quandò de eius ſitu infra, & paſſim toto opere plura appoſitè dicemus.

Scotia altera Britanniæ pars (de qua hoc loco fuſius dicendum duxi, quò deinceps nihil eſſet, quòd de eius ſitu mentio fieret) à Grampio olim monte incipiebat, ad extremũ limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdũ ad Tinam uſq; patebat, ita belli fortuna, ut cuncta alia, uariante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad ultimũ limitem, exiſtimatur eſſe CCCCLXXX millium paſſuũ. Sed quò Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mons informis & aſper, de quo uel Tacitus in Iulij Agricolæ uita meminit, per mediam Scotiam, à Germanico littore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicũ excurrit, uſq; ad lacum, quem uocant Lomundum, qui eam oram, ac montẽ ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parum ultra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequit', quam appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorũ Scotorumq; regni terminũ. Hanc à Northumbria ultima Angliæ regione, quæ ad Oceanum ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicũ, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente uerò Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quã ab Annandia ualle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interius eminet. Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorũ terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientẽ ſolem uergit, admodũ montoſa, nullisq; fermè arboribus ueſtita. Oppida in ea celeberrima Doumbar, Hadintona, Letha, Norh-

beruicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarũ caſtellum arx multò firmiſſima. Hanc irrigat Forthea flumẽ, quod dum in Germanicũ ferẽ oceanũ. ingentia efficit æſtuaria, mare Scoticũ uulgò dicta: in quibus præter alias, inſula eſt diuo Columbæ ſacra, nomine Aemonia. Id rurſus flumen diuidit à Laudonia, regionem proximã rerum omniũ fertilem, Fifam uulgus nominat, in qua permulta ſunt oppida, Douſermilis, Cuprum: ſed illud egregium Fanum Andreæ, gymnaſio celebri, ac ſede archiepiſcopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicã oram, in ſeptentrionem uerſus, Nidiſdalia, à flumine quo alluitur ita appellata, ubi oppida in primis munita Douglaſſum, & Douſreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candidacaſa, templumq; peruetuſtum diuo Niniano ſacrum, ac epiſcopali ſede ornatũ. In eo tractu propter Victonam oppidũ, eſt lacus miræ naturæ, quòd altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, unde fortaſſe nomẽ habet. Supra Caricta, Elgouia (ita Ptolemæus uocat) ad occidentẽ, Oceanũ attingit: in ea lacus Lomundus admodũ amplus, quippe qui plures in ſe continet inſulas, ad radices Grampij montis ſitus: à quo haud plus octo milliarijs, abeſt Doumbritonũ caſtellũ, ubi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicitur, intrat in Glotã amnem: de quo poſtea plura. At longo ſpatio citra Grãpiũ, Taus flumẽ totius Scotiæ maximũ ex lacu cui idem eſt nomẽ, oriẽ, quod per Atholiã & Calydoniã labens, multa alluit loca, & cum primis Perthũ oppidũ, quod aliò translatũ, nunc Fanum Ioannis nominaẽ: ac poſtremò prope Deidonũ, olim Alectum dictũ, in mare Germanicũ erumpit, ad oſtiumq; efficit æſtuaria longè maxima, de quibus Tacitus mentionẽ facit. Contra Taũ Anguſia eſt, à quo irrigatur regio læta, ac à Fifa dirimitur. Huic ad aquilonẽ uicina Atholia, cùm aquis, tum ubertate terræ nõ infeliciſſima. Ex altera parte Argatelia ſeſe oſtendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam ſuppeditat, cuius ora extrema uſq; eò ad Hyberniam porrigitur, ut uix millia paſſuũ XVI ab ea diſtet: ubi promontoriũ, quod Terræcaput uocãt. Hanc olim maritimã oram Silures latè tenuiſſe, teſtaẽ Plinius libro quarto, cùm de Hybernia loquitur, ita ſcribens: Super eam hæc ſita abeſt breuiſſimo tranſitu à Silurum gente XX millia paſſuũ. Inter hanc & Elgouiam, ad occidentem, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci ſito ita nuncupatus. Hîc Calydonia ſylua ex latere occidentis incipiebat, quæ latè longeq; introrſus diffundebaẽ. Gignit ea ſylua boues candidos, inſtar leonũ iubatos, qui adeò feri ſunt, ut domari nõ poſſint: ſed quia caro grata palato humano eſt, ferunt omne penè eorum genus extinctum. Item ibi Calydonium caſtrũ, ad Taum ſitum, quod Doucheldinum dicitur. Ex monticulo eius ſyluæ oritur Glota, qui in Hybernicũ Oceanũ lato illabiẽ alueo: nam radicibus montis Grampij quaſi repulſus, ac in auſtrũ uerſus immani excipitur maris æſtu, ſic, ut (teſte Tacito) Romanis uiſa ſit ultrà, alia eſſe inſula. Ab eo amne Glotęuallis nomẽ inuenit, quã ille perfluit, in qua eſt ciuitas nomine Glaſguenſis, academia nobilis. Rurſus ad orientem ſolem iungiẽ Anguſię regio & ipſa maritima Mernia, in qua Fordunũ oppidum ſitu ualde cõmunito, celebre diui Palladij Scotorum apoſtoli reliquijs. Ex eodem latere Marria eſt, inſignis urbe Aberdonia, inter duos ſita fluuios, Donam, & Deam, quæ uel gymnaſio illuſtratur.

Deinde

Deinde Morouia ſequitur, quã duo ſepiunt inclyta flumina, Neſſa & Spea. Ad huius oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum: circa uerò illius ripas, immenſæ ſunt ſyluæ omnis ferarum generis plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt, olorum copia refertus. Intus uerò mediterraneã partẽ latè continet Roſſia, ad extremũ angulum protenſa, quippe quæ utrunque attingit Oceanum, & quo orientalior, hoc cultior eſt. In ea ſinus eſt maris, ſic interdum nauigantibus peropportunus, ut Salutis portus uulgò uocitet. oppidum, Thana. Terminus autẽ inſulæ perbreuis eſt, nam in cuneum deſinens uix XXX paſſuũ millibus patet, qui tribus munitus promontoriis quaſi arcibus, magnos ab ſe Oceani impetus cõtinenter arcet, & duobus cinctus ſinibus, quos ipſa includunt promontoria, aditus habet, in quos placidas recipit undas. Hodie eam terræ anguſtiam Cathaneſiam uocant, ad Deucalidonicũ mare conuerſam. Hæc particulatim.

At terra Scotia paſſim portus habet tutos, & aditus marinis aquis peruios, item lacus, paludes, fluuios, fontes longè pleniſſimos piſcibus, necnon montes, & in ſummo montiũ æquatã agri planitiem, pecoris pabulum uberrim ſuppeditantem, ſyluaſq; feris plurimũ abundantes. Quorum illa locorũ cõmoditatibus etiam ſuſtentata, minus unquam deuinci potuit, cùm ad ſyluas & paludes præſtò ubique gentiũ ſit profugium, & ad famẽ tolerandam, ferinæ carnis atq; piſciũ paſtus. Circum Scotiã, in Hybernico mari ſunt amplius quadraginta inſulæ, à Plinio Britanniæ dictæ, quas alij Meuanias, alij Hebrides appellant. Harum plures in longitudinem, minimũ patent millia paſſuum XXX. in latitudinẽ uerò haud plus XII. In iis Iona eſt, ueterum Scotorũ regum ſepulchris clara. Incolæ autem omnes Hybernicè loquũtur, id quod declarat eos ab Hybernis originẽ ducere. Vltra Scotiam, in ſeptentrionẽ uerſus, Orchades inſulæ ſunt numero, autore Ptolemæo, XXX. partim in Deucalidonico, partim in Germanico ſitæ Oceano: quarũ caput uocant Pamoniam, quòd in ea locata ſit epiſcopalis ſedes: quæ ſub Scoti regis imperio ſunt. Inſulani lingua utuntur Gothica, quod arguit eos à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atq; mẽte, quò fit, ut multò longiſſimã degant ætatem, etſi piſcibus ut plurimũ uictitãt: nam terra continuo propémodũ frigore obſita, multis in locis uix frumentũ fert, arborem uerò penè nullam. Poſt Orchades Thule eſt, quã nunc Ilam dicunt. Ab ea unius diei nauigatione, ut ait Plinius, mare concretum, in quo Islandia eſt, ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi piſcandiq; cauſa, in ſingulos annos, æſtate cõmeant. & quia in Arcton uerſus ultima eſt, idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrentur. Et hæc dicere habui de Scotiæ ſitu: nunc de natura & moribus gentis.

Scoti qui meridionalem incolunt partem multò meliorem, benè morati ſunt, & ut humaniores lingua utuntur Anglica: & cùm raræ hîc ſyluæ, ignẽ faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alterã aquilonarẽ ac montoſam tenet genus hominum longè duriſſimũ ac aſperum, qui Sylueſtres dicuntur: hi ſago & interiore tunica Hybernico more, tincta croco amiciũtur, nudiſq; genu tenus tibiis, incedunt. Arma ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato, & pugione una tantum ex parte acuto. Omnes Hybernicè loquuntur: quorũ uictus in piſcibus, lacte, caſeo, & carne conſiſtit, quapropter

magnum pecoris numerũ habent. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & institutis, quia isti ciuile ius usurpant, uti cæteræ fermè gentes: illi uerò, quemadmodum infrà demonstrabitur, municipale tantum habent. Quædam alia indiscreta sunt: lingua, sicut dictum est, eadem: idem habitus corporũ, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris uenandi studium. Domicilia ruri angusta, stramẽtis aut palustri arundine tecta, in quibus ipsi pariter ac pecora stabulant. Oppida, extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, sic, ut illud animorum magnitudini assignandum censere posses, quod omne uitæ præsidiũ in sola corporis uirtute ponant. Valent item ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunq; se applicant artem, in ea facilè proficiunt. At quibus socordia, pigritia, inertia cordi est, ij apprimè laboris fugientes, etiam in summa egestate, nobilitatẽ iactitant, perinde quasi ingenuo homini honestius sit egêre, quàm sese in arte aliqua unde uictum quærat, exercere. Cæterũ Scoti pij religionis cultores generatim habentur.

Vuallia tertia pars insulæ iuxta umbilicum Angliæ, ad læuam iacet, quæ instar sinus, quasi peninsula intra Oceanum, excurrit, à quo circunquaq; cingitur, præterq; ab ortu, ubi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis separat. Quamuis nõnulli recentiores sint scriptores, qui ponant Herefordiam urbem terminũ, uti suprà diximus, inter Vualliam & Angliam, uelintq; Vualliam initium capere apud oppidũ, quod Chepstolliũ uocant, ubi loci amnis nomine Veius, Luggo fluuio auctus, ac Herefordiã pręterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea, ex eodẽ monte, haud scio an ex eodem etiam fonte, atq; Sabrina oritur, quem Corn. Tacitus, sicut alibi ostendemus, Antonam appellat. Nam illuc usque pertinet ingens maris brachium, quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam, ad lęuam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etsi recentiorem, sequi non piget. Igitur Vuallia à Chepstollio oppido, ubi initium sumit, recta ferè linea, parum supra Salopiam, usq; Cestriam oppidum, in aquilonẽ uersus extenditur. In hanc Britannos illos, qui post amissam patriã cædibus superfuerant, se ad extremũ recepisse memorię proditum est, illicq; partim montium, partim sylue strių locorũ ac paludum, quibus ea regio maximè constat, perfugio, tuta s sedes sibi locasse, quas etiam nunc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliã, & ipsos Britannos eius incolas homines Vuallos dixerunt: nam apud Germanos Vuallsman, significatur peregrinus, incola, hospes, aduena homo, hoc est, qui aliam à Germanis habeat linguam: Vuall enim eorum lingua uocatur externus, qualis est Italus, uel Gallus, qui lingua differunt à Germanis: Man uero, homo nuncupatur. Angli igitur Germanię populi Britannia potiti, Britannos qui patrię excidio superfuerant, patrio more appellarũt Vuallos, quòd aliam ac ipsi haberent linguam: & ipsam terram quam habitabant, Vualliam: quod nomen deinde tam genti quàm terræ remansit. Ita Britanni cum regno, nomen amiserunt. Hæc est uera Vuallici nominis ratio & origo, quam ante me, quod sciam, nemo homo cõperit. Qui uerò illud nomẽ à rege, siue illorũ regina ita appellata, sumptũ tradũt, haud dubiè hallucinantur. Regio agrum habet oræ maritimæ & aliorũ locorũ ubi planicies est, fertilissimũ, qui cùm pecori herbę tum hominibus frugũ permagnã suppeditat copiã, at alibi magna ex parte sterilẽ, ac minus fructuosum, propterea quòd

cultione

cultione caret: unde fit, ut agreſtes uitam duriter degant, qui panem auenaceum edunt, atq; lac aquæ admiſtum ſerumq; bibũt. Sunt oppida plura, cum arcibus munitiſsimis: & diœceſes epiſcopales numero quatuor, ſi Herefordenſis in Anglia, ut oſtenſum eſt, ſecundum deſcriptionem recentium, ponatur. Primus epiſcopatus eſt Meneuenſis, à Meneua dictus. Hanc hodie uocant Fanũ Dauid: urbs quidem antiqua eſt, & in littore ſita, quod contra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Landauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauenſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguã habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianã ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere uetuſtatem aiunt: uerùm qualiſcunque ſit, non æquè ſuauiter molliterq; Vualli, atque Angli linguam ſuam pronuntiant, eò quòd illi, credo, magis prope guttur loquantur, contrà iſti Latinos rectè imitantes, parũ intra labia uocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britanniæ parte hæc pauca habui dicere.

Sequitur quarta & ultima pars, quam Cornubiam appellant. Hæc ab eo latere inſulæ incipit, quod uergit ad Hiſpaniam, atque occidentem ſolem, & in orientem uerſus patet millia paſſuum XC. parúmque ultra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in littore nõ. incelebris, ubi loci eius maxima latitudo eſt XX. millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram littore Oceani, ad læuam, illo brachio maris, quod, ut diximus, terram intrat, uſq; Chepſtollium, diſtringitur, & formam cornu accipiens primò anguſta, deinde latior excurrit, parum ultra ipſum Germani Fanum. Ab oriente finitima eſt Angliæ, ab occaſu auſtro, & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Terra admodum ſterilis, fructum magis ex cultorũ induſtria, quàm ex ſua bonitate præbet: ſed fert ubertim plumbum nigrum & album, hoc eſt, ſtannum, in quo effodiendo maximè conſiſtit uita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Gallijs aduecta inſulam occuparat, ſi illis credimus, qui, ut infrà oſtendetur, memoriæ prodiderunt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniæ habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentũ eſt, quòd qui Cornubiam incolunt, eandem habent linguam, atq; utuntur etiam nunc in Gallijs illi, inter Britannos, quos Britones Britonantes uocitant. Facit etiam fidem antiquiſsimus annalium codex, in quo inueni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia, ut inde compoſitum ſit nomẽ, à cornu, cuius, uti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos accepiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquã diſplicet. Lingua autem ipſa longè diuerſa eſt ab Anglica, cum Vuallica uerò nonnihil affinitatis habet: quoniam multa ſunt rerum uocabula in utraque lingua communia. Illud tamen intereſt, quòd loquente Vuallo, Cornubienſis homo magis multa uerba, quàm totam eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum fit, hos tres populos perinde inter ſe non intelligere, ac Scotos meridionales à ſeptentrionalibus lingua differre, ſuprà oſtendimus: id porrò, quod admiratione dignum cenſeri poteſt, ut in una atque eadem inſula, tanta ſit linguarum uarietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos, quæ olim digna fuit, ut in quarta inſulæ parte haberetur, cùm propter diſſimilitu-

dinem linguæ, tum quòd primos eius habitatores accepisset, ut dictum est. Postea Normani, qui regnũ de integro constituerunt, Cornubiam in comitatibus esse uoluere. Hæc particulatim de diuisione Britanniæ, prius proponere placuit, ut eius corpus per membra iam penè cognitũ quale esset, facilius deinde demonstraremus: quod huiusmodi est.

Formam totius Britanniæ triquetram, hoc est, triangularẽ esse liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triaq; latera. Quorum laterum duo, alterum, id est, quod ad ortum, alterũ quod ad occasum spectat, in septentrionẽ utrinq; procurrentia longissima sunt. Tertiũ latus quod ad meridiẽ uergit, longè illis breuius est, quia insula multò magis longa est, quàm lata: & ut illa eius longitudinẽ, sic hoc latitudinẽ, uti infrà ostendetur, sequitur, ubi loci ipsa insula lata incipit, & in aquilonem uersus angusta desinit: cuius primus & dexter angulus contra orientẽ solem est in Cantio, ad Douerũ, & Sanduicũ portum, unde est transmissus xxx millium passuũ, in Galliam, ad Caletum, aut Bononiam, oppida littoris Gallici, inter se milliaria uiginti distantia, quò naues ferè omnes accedunt. Hîc ad Caletũ oppidũ, siue ad Bononiam, uti uulgi opinio fert, Icius est portus, cui hodie idem fermè atq; oppido nomen manet: nam Calicius portus dicitur, ut nomen ex oppido Caleto, cui adiacet, auctum uideatur. Vbi etiam haud uno uel altero procul ab oppido, olim fuerat Gessoriacus pagus, teste Plin. libr. iiij. cap. xvij. ad quem Claudius Cæsar, uti Tranquillus ait, ex Massilia contendit, ut inde in Britanniam transmitteret: quod fidem facit, ex eo pago perinde transitũ in insulam id temporis fuisse, ut nunc quoq; est è Bononia oppido non utiq; peruetusto. Sed ad rem. Ab hoc angulo latus insulæ, quod cõtra Galliam est, excurrit ad tertiũ angulum in septentrionem uersus, qui in Scotia est, & ad Germaniam spectat, cui parti nulla est obiecta terra, ubi loci insula uelut in cuneũ tenuatur, in istiusmodi angulum. Littus autem huius lateris admodum importuosum, cuius longitudo est circiter millia passuum dcc. Rursus ab isto primo angulo Cantiano, alterum & contiguum latus quod ad meridiem uergit, contra occidentẽ protenditur, usq; ad alterũ angulum, qui in læua parte insulæ situs, extremo Cornubiæ littore terminat. Hoc latus est quasi frons & facies totius insulæ, quæ per hunc tractum, passis ad utrunque angulum brachijs, latum pectus ostentat, nanque hîc latissima est, quippe quod à Douero, usq; ad Fani Michaëlis promontorium, quod in ultimo Cornubiæ littore imminet, esse in longitudinem millia passuum ccc arbitrantur: quo in latere frequentes ac celeberrimi sunt portus, tutissimæq; nauium stationes. Postremò ab hoc læuo & altero angulo, tertiũ latus incipit, quod ad Hispaniam, occidentemq; solem uergit, qua ex parte Hybernia est, inter Britanniam & Hispaniã sita, atq; per curuum reflexumq; littus, propter Vualliam, quæ interest, extenditur ad ipsum tertium angulum, in aquilonem uersus, spatio dccc millium passuum, ubi loci finitur insula: ultra perpetuus est Oceanus. In eiusmodi latere portus tutissimi sunt, & inde transitus in Hyberniam, ad unius diei nauigationem: sed breuior ex Vuallia, ad Vatfordiam oppidum Hyberniæ maritimũ, est, pari spatio, atq; ex Douero, Caletum, uel eo paulò plus: sed multò breuissimus ex Scotia, uti suprà ostendimus. Ab hoc angulo ultimo, Antonum usque, quod est oppidum maritimum cum portu eodem nomine nuncupato, contra

tra meridiem, & idcirco Suthantonum uocant, nam Suth meridies Anglicè dicitur, inter Cantianum & Cornubienſem angulos, omnem inſulæ longitudinem recta linea metiuntur, dicuntq; eſſe DCCC milliariorum, ſicut latitudo ex Meneua ſiue Fano Dauid, uſq; ad pagum, quem Hyermuthum uocant, qui eſt in extrema parte inſulæ, quæ ad orientẽ ſolem ſpectat, conficitur ſpatio millium paſſuum CC. nam inſula, ut demonſtratũ eſt, lata ac patens eſt in latere meridionali, quod poſuimus pro eius fronte, hoc eſt, initio, & deſinit in anguſtum. Ita circuitus omnis inſulæ conſtat non amplius octies decies centenis millibus paſſuum, atq; ſic minus ducentis milliarijs, quàm Cæſar ſupputarat.

Sunt circa Britanniam complures paruæ inſulæ, uti ſuprà dictum eſt, & in ijs duæ quàm celebres, tenui freto ab ea diſtinctæ, inter ſe ferè magnitudine pares: una appellat̃ Vectis ſiue Vecta, contra meridionale Britanniæ littus, à quo minimum diſtat circiter quatuor, alibi uero ſeptem, alibi XII paſſuum milliũ interuallo. Formam eius ſcriptores antiquiſſimi ouo ſimilem tradunt: nam ab ortu, occaſum uerſus, oblongior eſt, ſpatio XXX millium paſſuum: latitudine uerò ab auſtro, in aquilonem uerſus, uix duodecim complet. Habitatores habet Anglos, & illos quidem frequentes, ac Vintonienſis eſt diœceſis. Hanc olim Veſpaſianus miſſus in Britanniam à Claudio Imperatore, primus in ditionem Romanam redegit. Altera eſt Mona inſula nominatiſſima, quam mutatione unius literæ, Manam uocant, quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æſtiuo Angliam, ab occaſu mare Hybernicum habet propinquũ. Hæc olim mari diſiuncta anguſto, quoties decreſcebat Oceanus, cuius magni fiũt omni tempore æſtus, adeò prope terram erat, ut ſine nauigijs adiri poſſet. Quod à Romanis aliquando factum, Cornelius Tacitus autor eſt, qui libro ſuarum hiſtoriarũ xiiij. & in uita Iulij Agricolæ, tradit, primò Paulinũ Suetonium, deinde ipſum Iulium Agricolam, Britanniæ legatos, Monam inſulam incolis ualidam, & receptaculum perfugarũ, armis domuiſſe: ſed eam aggredi uolentes, depoſitis omnibus ſarcinis, præmiſiſſe lectiſſimos auxiliariũ, quibus nota uada, & patrius nandi uſus eſſet, & illos reliquum exercitum altiores inter undas adnantem ſecutum tranſmiſiſſe, ac ita repentè ſtupefactos inſulanos, qui claſſem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petijſſe. Sed, ut idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem geſſit, qui ubi ſuperato freto ad inſulam peruenit, ſubitò apparuit pro littore, diuerſa inſulanorũ acies denſa armis, uirisq;, intercurſantibus fœminis, more furiarũ, ueſte ferali, crinibus deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides eorum ſacerdotes interim circùm preces diras ſublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aſpectus ita Romanos milites perculit, ut quaſi hærentib. membris, immobile corpus uulneribus præberent: uerum ad ultimum, cohortationibus Paulini ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre ac fanaticum agmẽ paueſcerent, intulerunt ſigna, commiſſoq; prælio, obuios ſtrauerunt. Ita deuictis inſulanis, Paulinus præſidium impoſuit, eiúsque iuſſu exciſi ſunt luci ſæuis ſuperſtitionibus ſacri, in quibus inſulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Iam ſatis cõmodè diuertimus. Hanc inſulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos eſt breuior traiectus milliũ paſſuum XXVI. memoria noſtra: Angli pariter ac Hyberni habitant, qui-

bus utraqꝫ lingua cõmunis. Sed Derbienſis comes homo Anglus habet ſua Sodorenſi epiſcopali ſede nobilem. Cæterũ uide, quid poſſit uetuſtas: inſula nunc ab omni terra abeſt amplius XXV millibus, quæ quondam uix mille paſſus, procul erat: ex quo ſunt, qui audeant affirmare, Monam eſſe eam, quam Angliſeam appellant, quæ Vualliæ adiacet, eſtqꝫ Bangorienſis diœceſis, cuius loci natura talis eſt etiamnũ, qualem ex Tacito docuimus habuiſſe illud littus, quod inter Monam & continentem intererat. Attamen tale quid per anguſtiam loci, qui in circuitu uix eſt millia paſſuum XL. per ſterilitatẽ terræ, per inopiam arborum frugumqꝫ omnium, non tam hominibus licet ſomniare, quàm pecoribus, à quibus inſula penè deſerta & inculta continenter depaſcitur.

Sed ad Britanniã reuertamur, quam Angliam appellamus, ut qualis præſertim noſtra tempeſtate ſit, tandem explicemus. Cœlum craſſum, in quo facilè nubes, imbres, uentiqꝫ coguntur, atqꝫ eo minus frigoris æſtusqꝫ, propter ipſius cœli craſſitudinẽ. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte inſulæ ita breues, ut finis atqꝫ initium lucis exiguo diſcrimine internoſcaẽ. Dies æſtate longiores: cuius rei ratio eſt, quòd inſula propè ſub ipſo ſeptentrionali uertice iaceat, circa quam ſol æſtate longè ſub terris ad orientem per plagas aquilonares rediens, diutius immoratur, ſicut hyeme longè abeſt, cùm propius meridiem excurrit ad ortum. Ego obſeruaui Londini, quæ urbs in meridionali inſulæ parte poſita eſt, noctem circiter ſolſtitium æſtiuum uix quinque eſſe horarum. Regio ipſa quocunqꝫ anni tempore, temperatiſſima, atqꝫ cœli nulla grauitas, adeò ut rari ſint morbi, & inde minor medicinæ uſus quàm alibi: quapropter plures paſſim homines centum & decem uiuunt annos, non nulli etiam centum & uiginti. Terræmotus hîc ferè nunquam, fulmina admodum rara. Solum uerò fœcundum frugiferumqꝫ, utpote quod abſqꝫ frumentis & leguminibus, cuiuſqꝫ generis materiam producit, præter abietem, & ut ait Cæſar, fagum: nunc tamen eſt paſſim fagus quoqꝫ: item alias arbores, præter oleam, & cæteras id genus calidioribus terris oriri ſolitas. Vites in hortis magis umbræ, quàm fructus cauſa, paſſim creſcunt, atqꝫ uuam ferunt, quæ tamen niſi ſequatur calida æſtas, rarò matureſcit. Seritur ſuo tempore triticũ, ſiligo, ordeum, auena: frumenta alia non habent: atqꝫ leguminũ ſola faba, & piſum. Fruges citò proueniunt, ſed tardè matureſcunt. cauſa utriuſqꝫ rei eſt, multus humor terrarũ cœliqꝫ ſimul. Frumẽta & legumina matura cum ſpicis ac ſiliquis, deferuntur in horrea, atqꝫ uſqꝫ eò ſeruantur, dum ad uſum triturare placeat. Vinum, uti oſtendimus, tellus non gignit: pro uino, ceruiſia, quam ex ordeo conficiunt, in uſu eſt: potus certè aſſuetis cùm utilis, tum incundus. Sunt uina ex Gallijs, Hiſpania, & Creta inſula apportata. Nemora pomifera, etiam glandium amœniſſima. Flumina quoqꝫ pulcherima, quæ agrum uberrim irrigant. Mirum dictu, ſed ueriſſimũ eſt, Thameſim, Humbrum, & nonnulla alia flumina non facilè augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra ſuapte natura fabuloſa multũ bibit aquæ. Colles paſſim multi, nullis arboribus conſiti, nullisqꝫ aquarũ fontibus irrigui, qui herbam tenuiſſimã, atqꝫ breuiſſimã producunt, quæ tamen abunde ouibus pabulum ſuppeditat: per eos ouium greges candidiſſimi uaganẽ, quæ ſiue cœli, ſeu bonitate terræ, mollia, & longè omniũ aliarũ tenuiſſima ferunt uellera: ſed terræ ſterilitati id cum primis,

teſte

teſte Vergilio,aſſignandum eſt,qui libro Georg.iij.de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ,primùm aſpera ſylua,
Lappæq; tribuliq; abſint,fuge pabula læta.

Atqui cùm nunc Anglicana lana,ut diximus,multò ſit pretioſiſſima, ueteres tamen ſcriptores de ea nihil meminerunt: nam Vergilius Mileſiam ut optimam celebrat,in iiij.Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit,eam circum Mileſia uellera nymphæ
Carpebant. Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella,qui
10 Claudio principe,circiter annum ſalutis L I I I floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus pretioſis ita loquitur: Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulasq; noſtri exiſtimabant, earumq; optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores habentur,earumq; præcipuè Altinates. Item quæ circa Parmam, & Mutinam, macris ſtabulantur campis. Hæc ille. Et poſtremò Plinius libro octauo de pecorum & lanarum natura,eadem ferè tradit.Hinc igitur cognoſci licet, nullam olim apud ueteres Britannos, Anglos ue, lanigeri pecoris curam fuiſſe,ſed illos poſt ætatem Plinij,uel omnino tardiſſimè eam ſuſcepiſſe,ac lanam per Francos mercatores ut uiciniores, ad alias gentes delatam. Quo factum eſt, ut Itali etiam nunc Anglicã lanam uocent Franciſcam, per-
20 inde quaſi eam Francia ferat. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij.Idem poſtea lanarũ ſtudium Scotis eſſe cœpit,quamuis uellus rudius ſit.Ad prima redeo.Illud nempe admiratione dignum,oues enim iſtæ præter rorem cœleſtem,nullum bibunt potum, adeò ut etiam à paſtoribus de induſtria,à fontibus arceantur: quandò experientia cognitũ, dare bibere, illis eſſe exitiale. Hoc uellus uerè aureũ eſt, in quo potiſſimũ inſulanorũ diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atq; argenti copia à negotiatoribus eiuſmodi in primis coëmendæ mercis gratia, in inſulam quotannis undiq; apportatur, ibiq; perpetuò manet, quia aliò terrarũ referri omnibus lege uetitum eſt: unde fit, ut opes maiores nuſquã gentium ſint.Sanè abſq; immani pecunia, quæ ultro
30 citroq; per manus ementium,uendentiumq;,ubiq; funditur,atq; uaſis ſacris, quæ præ magnitudine pretij,æſtimari non poſſunt,nullus fermè adeò tenuis homo eſt,quin ad uſum quotidianæ menſæ, habeat ſalinum, ſcyphos, uel cochlearia argentea,& quiſq; pro fortunis, cõplura,ac uaria uaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos,camelos, & elephantos: at nullum gignit uenenatum animal, aut rapax, præter uulpem, & olim lupos, ſicuti alibi memorabimus: quare uagum pecus, & nullo ferè cuſtode tutum eſt:uidere enim licet armenta boum & equorũ ac ouium greges interdiu noctúque paſſim errare, per montes & ualles,per agros compaſcuos ad paſcendum cõmuniter relictos,aut per fundos,quos poſt collectos fructus,conſue-
40 tudine quadã peruetuſta, uicinus quiſq; cõmunes habet, ad alendum pecus: Idcirco equis teſticuli amputantur, ut cantherij facti ſub dio maiori compendio paſcantur.Equorũ bona pars non ſuccuſſat,ſed graditur: neq; tamen ſuccuſſarij gradarij ue ualentiſſimi ſunt,ut animalia mitia,minusq; ferocia.Eadẽ eſt natura bobus,quapropter plures ſimul ad unum aratrũ atq; cutrum coniugantur: nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra,plauſtraq; trahunt, quorum ad onera ferenda, maximus eſt uſus. At bos & ueruex animalia ſunt,in

primis propter conuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucundioris sapo ris, sed bubula præcipui est, cùm præsertim sale condîtur, in aliquot dies. Nec id admodũ mirum: nam illud animal ab omni labore uacuum, ad cõmunem cibum nutritur. Sanè Anglorũ uictus maxima pars in carne consistit. Boues quoq; qui post longos labores, iam uetuli occiduntur, non carent sua gratia, tametsi caro durior est. Auium domesticarũ sylvestriũq; numerus infinitus. Maximæ sunt gallinæ Cantianæ. Anseres iuniores antequã primam mutent plumam, loco lautarum epularum habentur: cùm creuerint, non item. Sylue- stríum delicatissimæ perdices, phasianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ. Hæc auicula hyberno tempore, quod minimè sæuum est, mirificè fit pinguis, tumq; innumerabilis capitur numerus, ac maximè omnium mensas exornat. Sunt cygni, qui in lacubus & fluuijs non tam minima uoluptate omni tẽpore natantes spectantur, quàm maxima animi molestia, multo mane in dies singu los, audiuntur corui cum cornicibus crocitantes. Nusquam gentium maior cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hæc enim tetra auis eò conseruat, quòd edit lumbricos, aliosq; uermiculos, quibus terra hoc ma- gis abundat, quò est humidior: ueruntamẽ ex altera parte, multò plus nocet, quippe non modò maturas fruges deuorat, sed cùm nascuntur, rostro euellit semen, sic, ut agricolæ necesse habeant per idem tempus, locare pueros per ar- ua, cum arcubus, quandò uoce humana non deterrentur, qui eas abigant: & quia ardea solet in earum nidis postea nidulari, idcirco eiusmodi infelices aues circa uillas nobilium, qui ardearum aucupatu delectantur, in summis arbori- bus, quibus uillæ ipsæ uentorũ flatus uehementiores uitandi causa, circum- septæ sunt, impunè nidos faciunt: atq; ita genus durat, cum magno agricola- rum damno. Quare memoria nostra, in principum concilio sancitum est, ut eiusmodi cornices modis omnibus exterminarentur, constituto etiam pretio illis, qui eas necarint. Piscium item omnis generis copia redundat: uerũ mul- torum nomina non eadem, atque latina sunt. Capo uocatur gornardus, asel- lus uuytyngus, mugiles siue cephali muletti, rhombus turbottus, pagri seu phagri bremmæ, scombri macharelli, ob quandam illis innatam siccitatem omnino ignobiles: alosæ siue clupeæ, schaddæ, nullius neque gustatus, neque pretij: silurus, sturio: lucius quem appellant Itali, pike. Is piscis quemadmo- dum olim uilior, sic nunc apud Anglos multò est pretiosior, qui ex palustri aqua in uiuaria translatus, ac nidore illo olido purgato, anguillis minutisq; pi sciculis pastus, mirandum in modum pinguis fit: mox in piscario foro uiuus cùm uendi debet, si opus sit, ei uenter cultro aperitur, ut illud pingue quod ha bet ostendatur: at si minus uendatur, eo tamen uulnere affectus (mira res di- ctu) haud moritur: quippe plaga filo insuitur, ac statim pòst in uiuario tinca- rum glutinoso contactu sanatur. Sed ostrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert item aurum, argentum, plumbum album, id est, stannum, plumbum ni- grum, cuprum. Nascitur etiam in maritimis regionibus ferrum, sed eius exi- gua est copia. Insunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ, summatim. Nunc de habitu hominum dicere licet.

Sunt Angli procera statura, uenusta & candida facie, cæsijs ut plurimum oculis, & ut sono linguæ Italis persimiles, ita corporum habitu ac moribus ab illis penè nihil discrepant: belle morati, cõsilia cunctando capiunt, ut qui sciũt

nil esse

nil eſſe tam inimicum conſilijs, quàm celeritatem: mites, & ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi,& cum primis nobilitas, uel erga peregrinos,ſed plebs præſertim urbica non item. Amicos domum ſuam inuitant, hoſpitioq; benignè,& in prandijs ac cœnis hilarè, nitidè,lepidè, atque ampliter accipiunt: idq; officium humanitatem uocant: etſi, ut Tacitus ait, pars eſt ſeruitutis non modica,alieno tantum cum tædio,indulgere palato. Cæterum bello intrepidi, optimi ſagittarij, ac in militia moræ haud multum patientes, & idcirco ubi ad arma uentum eſt,ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur:quia omnia uictorẽ ſequuntur.Sed neq; arces ædificant,quin olim cõditas uetuſtateq; ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriam,ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruant. Reliqui, qui ad ſtudia literarũ incumbunt, facilè proficiunt, quorum hodie ingens floret numerus. Veſtimento non multum abſimili Gallico utuntur. Fœminæ niueo candore, inſignique forma, quam longè decentiſſimo ueſtitu honeſtant. Vrbes habent, atq; oppida egregia,frequentesq; pagos,& uillas paſſim magnificas.Sed quia in animo eſt,alibi tam de locorum ſitu, quàm de hominũ moribus, locis perappoſitis memorare,ideo in præſentia hoc ſuperſedere labore libuit.Igitur de religione gentis aliquid duntaxat ſubijciamus. Britannia ſtatim ab initio orti euangelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum Imperatorum perſecutiones.Id quidem temporis Britanni,tametſi non publicè, Chriſtum colebant, quòd Romanorum Anglorumq; armis uicti,dijs ſacrificare cogerentur: priuatim tamen multi ab officio non diſcedebant,ita, ut Chriſtiana religio, ſicut alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremò, autore diuo Gregorio, ab interitu uindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, ut nulla ſit hodie(credo)natio, quæ omnia, quæ ad diuinum cultum pertineant, ſanctius,diligentiusq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſſima,quæ uicatim habent:tot ad ipſa templa frequentes hominũ conuentus,qui faciundis ſacris continenter interſunt:tot denique diuorum pretioſa mauſolea,id eſt, ſepulchra. Quocirca Angli ob id in primis collaudãdi ſunt,quòd multò chriſtianiſſimi,religioſiſſimiq; ſint. Hæc in prima operis mei parte propoſita uolui,priuſquam bella ſcriberem, quò legentes ſtatim à principio ſcirent, cuius ac quanti populi res geſtas,cuius ue patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi.Sed Deus faciat,ut incœptum opus rectè abſoluamus.

Britanniam qui mortales ab initio coluerint,indigenæ,an aduenæ,parum compertũ: quo factum eſt, ut iam inde uſq; ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minimè conſenſerint:ſuper qua,ut ne aliquid affirmando, temerè fidem meam obſtringam,uel aliquid refellendo,inuidiam mihi parem, hîc commodùm illorum ſententias ordine repetam,ob oculosq; legentiũ ponam,quò aliorum iudicio,ſicuti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet,omnia ſubijciantur:quia hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, non item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cæſar antiquiſſimus rerum ſcriptor,libro ſuorũ Commentariorum quinto, de bello Gallico,tradit Britanniæ partem interiorẽ ab ijs incoli,quos natos in inſula memoriæ proditum eſſet: & maritimam partẽ ab ijs,qui prædæ ac belli inferendi cauſa,ex Belgio,in inſulã tranſiſſent,ac eos ubi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe.

Huic opinioni Cornel. Tacitus, in uita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britanniam obtinuit, penè assentitur: qui insulam à principio à uicinitatibus habitatam sentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem asseuerant, Silurum colorati uultus, & torti plerunque crines, & posita contra Hispaniam, Iberos ueteres traiecisse, easq; sedes occupasse fidem faciunt. Proximi Gallis & similes sunt, &c. Bedas uero homo Anglus, quo nihil castius, nihil melius, nihil uerius, qui circiter annum salutis humanæ DCC floruit, longè aliter de origine gentis sentiens, scribit libro Ecclesiasticæ historiæ primo, Britannos continentis qui sunt inter Gallos & Hispanos, accolæ Oceani, ex tractu Armoricarum ciuitatum aduectos, insulam primùm occupasse, illiq; nomen dedisse: quippe quæ antea, ut infrà dicemus, non Britannia, sed Albion appellata est. Cui opinioni, id est, de nomine insulæ indito, Pomponius quoque Lætus recentium autorũ grauissimus fauet, sicuti etiam consentit cum Cæsare, de indigenis, qui nati in insula eam primi tenuerint. Sed ante Bedam, Gildas homo Britannus, de quo suprà meminimus, cui nihil remotius est, quàm mentiri, nihil propius, quàm ueritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: siquidẽ in descriptione Britanniæ, ait: Hæc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata est, nunc Deo, interdum ciuibus, nonnunquã etiam transmarinis regibus ingrata consurgit &c. Hic Gildas innuit primos insulæ habitatores cognitionem habuisse Dei, quales fuerunt qui post diluuium, id est, inundationem illam aquarum, quæ incidit tempore Noë, terram multitudine opplerant, atque ita eam ab initio non caruisse incolis, uti infrà fusius dicetur. Item demonstrat ciues quandoq; rem administrasse, & aliquando Romanos, quos non uno in loco uocat transmarinos reges: & Britanniã ingratam appellat, quòd sæpius fidem similiter Deo patri, ac suis principibus debitam, fefellisset. Is uir sanctissimus epistolam instar libelli scripsit, in qua primùm insulæ situm posuit, deinde historiam sui temporis breuiter tetigit, postremò suorum Britannorum ac temporũ mala deplorauit, adductis in medium multis sacræ scripturæ testimonijs, quibus eos & à malè faciendo deterreret, & ad bonam frugem, ut aiunt, reduceret. Et quia paulò obscurius scripsit, idcirco eius libellus rarior est. Ego duos tantum codices inueni, unde omnino pauca, cæterum syncera, hausi. Extat item alter libellus (ut tempestiuè lectorem nefariæ fraudis admoneamus) qui falsissimè inscribitur Gildæ commentarium, haud dubiè à quopiam pessimo circulatore compositum, ad corroborandum cuiusdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longè post homines natos impudentissimus, summatim illud ex eiusmodi noui autoris farina dealbauit, crebrò facta Bruti mentione, id quod Gildas nunquam somniauit: & ut callidius legentes falleret, quædã ex suo addidit, quò uel duos fuisse Gildas, uel hunc libellum Gildæ prioris opusculi epitomen crederes. Quorum tamen utrunque tantum abest, ut à doctis recipiatur, ut etiam unusquisq; mediocriter eruditus, id doli facilè deprendat, ac pro fallacia habeat. Sed ut nemo homo in istiusmodi errore in posterũ tempus uersaretur, nos nuper ipsius Gildæ opus diuulgandum curauimus. Iam redeat unde aberrauit oratio. Atq; istæ sunt, quas habui in medium adducere, sententiæ ueterum scriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam satis planum factum esse arbitramur.

Atqui

Atqui nonnulli alij autores, qui apud uulgus maioris ſunt nominis, quàm eorũ cura aut fides in ſcribendo mereat, aliam genti originẽ inuenerunt. Quæ ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus homo Anglus, & eorum autorũ æqualis, qui circiter annũ ſalutis humanæ M C X C V cum Ricardo primo Anglorũ rege uixit, teſtatur. Is in procœmio hiſtoriæ ſui temporis, cùm de Gildæ autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentũ eſt, quia in ueritate promenda, propriæ genti non parcit: & cùm admodum parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat: nec ueretur, ut uerum non taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longè ſupra uirtutem Macedonum, & Romanorum, impudenti uanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quòd multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmentis ſumpta, & ab ſe aucta, per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſſimas, quibus utiq; de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tanquam approbatas & immobili ueritate ſubnixas prophetias uulgauit. Hæc ille, & ante illum Gildas: at non ego, qui quod ſcriptũ eſt ſcribo, propterea non eſt quiſquam omniũ, qui iure poſſit nobis ſuccenſere, ob iſtud in Britannos dictum uulgò olim iactatum, Nec in bello fortes, &c. Sed neq; Salluſtius malè à ſuis Romanis audiuit, quòd literis mandaſſet illud turpe probrum ciuitati Romanæ à Iugurtha rege, non mehercule iniuria, illatũ, cùm dixerit, Vrbem uenalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit. Et id, quia lex iubet, ut ſcriptor ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat. Eſt itaque in eo libro, cuiuſcunque ſit, Brutum filium Syluij, quem Aſcanio Aeneæ filio natum conſtat, poſt Græciam peragratam, deuictamq; Aquitaniam, monitis Dianæ, Britanniam curſu petiſſe, & primo acceſſu, gigantibus qui id temporis eam tenerent inſulam, atque ad arcendam uim aduenarum armati undique eueſtigiò concurriſſent, interfectis, eam occupaſſe, ex ſeq; Britanniam appellaſſe: & ſic demum Brutum generis Britannici atque imperij autorem extitiſſe, filios genuiſſe, ac illos deinde & gentem ſuam & regnum mirum in modum propagaſſe. Cæterum Liuius, Dionyſius Halicarnaſeus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum ſcripſerunt, nunquam huius Bruti meminere. Neque illud ex Britannorum annalibus prodi potuerat, cùm iampridem illi omnia librorum monimenta amiſerint, id quod Gildas teſtificatur, qui circiter annum ſalutis D L X X X claruit. Is enim in principio ſuæ epiſtolæ de ea re ita tradit: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorum imperatorum, Britannia & paſſa eſt, & alijs intulit ciuibus, & longè poſitis mala: quantum tamen potero, non tam ex ſcriptis patriæ, ſcriptorum ue monimentis, quippe quæ uel, ſi qua fuerint, aut ignibus hoſtium exuſta, aut ciuium exilio claſſe longè deportata non compârent, quàm tranſmarina relatione, quæ crebris interrupta intercapedinibus etiam non ſatis claret: & reliqua. Sed ea uenia olim antiquitati data eſt, uti plerique populi auſi ſint origines ſuas etiam ad deos, ſicuti in primis fecere Romani, referre autores,

quò primordia gentis & urbium auguſtiora felicioraq; eſſent: & illa quamuis poëticis magis fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monimentis conſtarent, pro ueris tamen habita ſunt: idcirco & ea quæ poſtremò de antiquitatibus Britannorum memoriæ prodita ferunt, ita facilè uulgò credita ſunt, ut poſteritas Bruto principiũ generis aſſignarit: ac ne illa ipſa ulla unquam temporis iniuria in obliuionem irent, uelut longè ueriſſima, duo egregij hiſtorici literis perpetuanda curarint, Henricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui hiſtoriã ſuam Polychronicon appellauit. Et hæc ſunt, quæ à recentioribus de Britannorum origine tradita ad poſteros manarunt. Ego uerò quanquàm pollicitus ſum, me neq; de unius, neq; de alterius ſententia, de eiuſmodi tam ueteri origine gentis quicquam pro certo affirmaturum, aut pro falſo reprobaturũ, ſed omnia prout hactenus fecimus, iudicio legentiũ ſubiecturũ: dicam tamen hoc loco, poſtquam res in coniectura poſita eſt, id quod minus à uero abhorrere uidetur, ut in tanta ueterum autorum uarietate, nos aliquid certi de iſtis primis terræ huiuſce incolis, aliqua ſaltem ueriſimili ratione tradamus, probemusq;, quod ſcriptorum teſtimonio parum, uti uideo, conſtat: quia rem per ſe ſatis claram, perinde quaſi indeprehenſam, in medio tacitã relinquere, omnino honoris non eſſe ducimus. Itaq; cùm inſula ex Gallico littore, claris præſertim diebus, facilè cernatur, & propter albas rupes, quæ circa litus ſunt, unde Albion quãdoq; dicta eſt, nauigantibus procul appareat, haud ullo unquam tempore ipſius continentis populo incognita eſſe potuit. Quare incredibile eſt, eam aliquando habitatoribus caruiſſe, quæ eodẽ tempore, ac cæteræ acceperunt terræ, eos accipere potuit, & nõ expectare aut ab Hiſpania, Germania, Gallia, uel Latio, uti recentiores ſcriptores ferunt, incolã exulem aut profugum, ac ſæpe nocentem. Hinc proinde credere licet, ab ipſo propè orbis initio, inſulam habitatam fuiſſe, & eandem poſt diluuium Noë, unà cum alijs terris, ſuos habitatores accepiſſe, quos Cæſar indigenas uocat: qua in re uel Gildas iuxtà mecum ſentit, uti ſuprà oſtendimus. Nec eo tamen inficias, quin deinde Germani, Galli, & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eam habitauerint, ſicut hodie faciunt, & in ijs Britanni continentis, à quibus ut primis aduenis, frequentioribus ue, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autem libro quarto, cùm de Britannia meminit, uidetur innuere inſulam nomẽ inueniſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniã iacent: qui inquit: Albion ipſi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc igitur origo uera, quæ laudẽ & gloriam Britannorum gentis non minuit, non debilitat, non obſcurat, ſed maximè auget, confirmat, nobilitat. Si enim uelimus diuturnitate temporis, ut de alijs felicitatis dotibus taceamus, ipſam, uti nunc moris eſt, nobilitatẽ metiri, ecquid antiquius, glorioſius ue eſt, quàm iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidem propagare in annos fermè perpetuos, familiã, genus, & imperium? Hinc in primis indigenæ ueteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quòd in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadem domeſticæ laudis amplitudo Britannorum Aboriginum, ac monimentũ gloriæ æternum eſt. Cæterum pro neceſſitudine negocij, nos ſatis proceſſiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam ueniamus.

Sed ecquo progrediemur, cùm omnia proſpiciam plena tenebrarũ? Equidem

dem nihil occultius,nihil incertius,nihil ignoratius rebus Britannorũ à prin-
cipio geſtis:partim quòd annales, ſi qui fuerant, ſicut ſuprà oſtendimus Gil-
dam teſtificari,funditus perierant,unde poſtea qui hiſtorias ſcripſerunt,nihil
haurire potuere: partim uerò, quòd ea gens ut longè poſita, tardiſſimè cùm
Græcis tum Romanis cognita eſt.Iſtud ergo ſilentium rerum fuit,quamob-
rem boni autores minus multa de huius populi primordio memoriæ prodi-
derint,ac nonnulli auſi ſint nimis multa garrire,nouamq; condere hiſtoriam,
per quam imperiti uulgi,cui ſemper pluris eſt nouitas, quàm ueritas, admira
tione,in cœlo eſſe uidentur,ubi eos haud inuiti nos relinquemus,quòd in di-
ſceptationem de his cõmentitijs rebus minimè uocandos ducimus. Verùm
quia conſiliũ eſt,locis perappoſitis, cùm id præſertim tempus popoſcerit, ea
noſtræ hiſtoriæ coagmentare,quæ Cæſar,quæ Tacitus, quæ Gildas carptim
de rebus in Britannia geſtis ſcripſerint,idcirco percurremus uitas regũ,quos
iſta noua hiſtoria repentè,& uno quaſi partu genuit,in orbemq; effudit. Et il
lud,quamuis non ſine ſtomacho,faciemus,cùm rationis temporis habendæ,
tum maleuolentiæ deprecandæ cauſa:ſimulq; errata, quæ in ea ſunt (ſunt au-
tem infinita) euellere nitemur,quò ne legentes offendant, néue in ea irruant.
Atq; hoc noſtrũ eſt inſtitutũ,quo uſq; eò utemur,dum ſcribendo,ad initium
imperij Romanorũ Anglorumq; peruenerimus:tunc enim paratiores erunt
duces,quos certos deinde ſequamur. Sed agè, iam demus nos in uiam, ut ci-
tius aſpiremus,quò contendimus. Ille igitur Brutus ſeu Brito(ſic enim nomi
nandus erat,ut ex eius nomine,Britannia aliquo pacto dicta uideretur)fertur
à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorum gentis autor fuiſſe, nec
diu deinde uiſus in terris.Dein tres eius filij, Locrinus, Camber, & Albana-
ctus,regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed non multò pòſt extinctis morte
fratribus,Locrinus totius inſulæ imperium conſecutus eſt,quem Guindelo-
na uxor,filia Coronei,unius ex ſocijs Britonis,interfecit,quòd ille ob pellicis
amorem diuortiũ ſecum feciſſet. Succeſſit patri Madan: is Mempricium &
Manliũ creat.Inter hos,poſt mortem patris,de regno ſtatim fœdo certamine
orto,Manlius occiditur.Mempricius nihil in uita geſſit,quamobrẽ in morte
honoris quicquam ei habendum eſſet:quippe cùm inter uenandũ, à ſuis lon-
ge abiſſet,à lupis,quibus id tẽporis inſula abundabat, dilaniatus eſt. Regnat
deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracum urbem celeberrimam
ad ſeptentrionalem inſulæ partem, condidiſſe inter Vſcam & Foſſam flumi-
na,quæ ipſam ciuitatem præterlabuntur,ac inde ſimul iuncta in Humbrum
fluunt: poſuiſſeq; ad extremam Britanniæ partem, quam hodie Scotiam di-
cimus, oppidum Puellarum: nunc, uti ſuprà docuimus, Edimburgi arx eſt.
Ebrancum Brito cognomento Viride Scutum filius ſequitur,qui neq; domi
nec foris ſatis clarus fuit.Huic Leylus filius ſuccedit, qui Carliolum oppidũ
in læua parte inſulæ,quæ ad Scotiam pertinet,prope Edenam fluuium, con-
didiſſe fertur.Carliolum hodie ciuitas eſt epiſcopali ſede nobilis. De hac ur-
be Rogerius Houedemus poſt Bedam, annalium ſcriptor ita ſcribit: Britan-
nicè Carleil,latinè Lucubalia uocatur.Poſt Leylum Rudubras regnum ob-
tinet.Iſtum ferunt duas condidiſſe urbes,Cantuariam in Cantio,quam An-
gli quandoq; Dorouerniam dixerunt,quæ abeſt à mari millia paſſuum duo-
decim:& Vintoniam,ac oppidum nomine Septoniam,in meridionali plaga,

quod incolæ noſtro tempore Shaftesburiam uocitant. Vintonia autem urbs eſt in ora maritima, quæ ad auſtrum ſpectat, inter duos colles poſita ualde celebris. In Rudubræ demortui locum ſurrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificaſſe tradunt, ornatum hodie communi ſua & Vuellenſi epiſcopali ſede: eóque loci, ut fama eſt, balneas tepidis fluentes aquis ſtruxiſſe, quod opus quidam falſo Iulio Cæſari aſſignant, cùm ſatis liqueat Cæſarem ad hunc uſq; locum non peruenisſe. Extant etiam nunc ipſæ balneæ, ubi loci tepidæ ſcaturiunt ebulliuntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri uoluptatis cauſa. Ego uidi ipſos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre, iactatos per luſum à circumſtantibus in balneas ipſas. Is demum Badudus magica arte, quam paſſim docuit, fretus, præſtigijſq; dæmonum actus eò inſaniæ uenit, ut ſibi alas uolandi gratia aptauerit, quibus munitus cùm in altum tolli cœpiſſet, repentè cecidit, quo caſu collisus exceſſit è uita, ad inferosq; deſcendit. Ita mala ars, malo illi fuit. Inſecutus eſt Leyrus eius filius, qui non minus egregiè, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Leceſtriam oppidum in interiore parte inſulæ. Huic tres tantum filiæ erant, quas iam ſenio confectiſſimus quibuſdam ſuis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas ſtatuit, quas tamen duabus natu maioribus quæ prius nupſerant, aſſignauit, eò quòd illæ plus amoris in ipſum habere uiderentur, quas poſtea unà cum uiris contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiasq; inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantum ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data eſt. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: reſpondit, ſe patrem ferre in oculis, ſemperq; laturam, licet deinde contingeret, ut quempiam alium (de marito intelligebat) ardentius amaret. Quo reſponſo, tametſi ſapientiæ pleno, Leyrus indignatus, indotatam, ut dictum eſt, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multò pòſt à generis, eius mortem longum expectare cenſentibus, regno ſpoliatus, ad Cordillam confugere coactus eſt, à qua in regnum reſtituitur, interfectisq; generis, triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amiſſo uiro, in Britanniam redijt, regnumq; paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filij grauatiſſimè parebant fœminæ, pudebatq; diutius tam uile ſeruitutis iugum tolerare: itaque facta militum manu, omnia cædibus, incendijs, rapinis uaſtare cœperunt, quò mulierem ad certamen traherent: quam haud ita multò pòſt cum paruo exercitu, obuiam factam ceperunt, in carcerem q; coniecerunt. Hîc egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, uirilis tantum defuit ſexus, amiſſi regni dolore perculſa, poſt annum quintum, quàm regnare cœperat, ſibi mortem conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt: ſed breui tempore interuenit regni cupiditas immenſa, ita, ut Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnũ obtinuere Riuallo, Gurguſtius, ſeu Gorguntius, Silius, Iagus, Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filij inter ſe de regno dimicare cœperunt, in quo certamine, Ferrex interfectus eſt; cuius cædes tantum matri, quæ eum uehementer amabat, doloris inuſſit, ut ſubito furore percita, alterũ filium nacta dormientem adiuuantibus ancillis, crudeliter

crudeliter obtrucidarit: res profectò poſt hominum memoriam, longè rariſſima auditu. Secundum hæc,ſecuta eſt etiam ætas atrox prælijs, diſcors ſeditionibus, ipſa quoque pace ſæua. Cùm enim fortiſſimus quiſq; ſibi regnum acquirere affectaret, eatenus inter illos bellatum eſt,quoad omnis imperij poteſtas ad quinq; regulos peruenerit.

Oportet hoc loco pauliſper à propoſito me diuertere,& monere eos,qui legerint de errato,quod non parum nitorem, ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit.Poſt illos enim quinq; regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brenni: ac legimus illo mortuo,filios regnũ inter ſe diuiſiſſe,atq; poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias,ſimul iunctis armis primũ Gallos,deinde Romanos ſuperaſſe,urbemq; Romam cepiſſe,ac incendiſſe,& Brennũ in Italia poſtadeptam uictoriã remanſiſſe. Hîc ex ratione temporis, quod interfuit inter Bruti aduentum in inſulam,& captam urbem Romam à Brenno,non quadrat,ut ſtatim poſt illos quinq; tyrannos,ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni.Siquidem Brutus,ſiue Brito, fertur anno circiter decimo,poſt interitũ Syluij patris, inſulæ imperio potitus eſſe,cùm ageretur annus ab initio mundi centeſimus, ſuper quater milleſimũ: at poſt D C C X annum,quàm Brito ueniſſe dicitur in inſulam,urbs Roma,prout tam ex epitome temporum Euſebij,quàm Latinorum Græcorumq; hiſtorijs conſtat, Brenni ductu,à Gallis Senonibus capta eſt.Is autem Brennus,ſi nouæ hiſtoriæ credimus,ab eaq; numerum annorum colligimus, quorum ratio minus rectè initur,circiter C C C C annũ poſt aduentum Bruti in inſulam, militari arte floruit.Quapropter liquidò conſtat Brennũ hunc,à quo hiſtoria captam eſſe Vrbem teſtatur,ante C C C X annos fuiſſe, quàm illud bellum ſumptũ ſit.Ne igitur hunc manifeſtiſſimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinem cõmutabimus,& reliquos ponemus reges,donec ad ea tempora ueneri-mus, quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mentionem facere. Sed rurſus reuertamus eôdem.

Quinq; igitur tyranni regnãdi libidine agitati,ſtatim mutuis inter ſe odijs in bellum ruunt: ingens ſimul ſeditionis furor per ciues peruadit, premitq; acriter. Verũ ita uſu uenit,ut tyrannis breui pòſt tempore ſuo mucrone confectis,Reſpublica ſibi reddita,eiúsque forma ad unius imperium reducta ſit. Itaq; Gintolinus populi iuſſu rex dicitur,uir conſilio bonus,cui uxor erat nomine Martia,mulier præter cæteras pulchra & ſapiens.Dei nutu factum credunt,ut Gintolinus ad regnum ciuilibus diſſenſionibus quaſſatum peruenerit,quò illud in priſtinũ ſtatum reduceret: id quod nauiter fecit:ubi enim eo eſt potitus,Rempub.Britannicam ab alijs regibus ferè informatam, iure, legibus,ac moribus uelut de integro condere, atq; ornare maximè ſtuduit: ſed ante omnia,ciuiles diſcordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant,penitus ſedauit,ſuſtulit. quem talia agentem, mors cita extinxit. Genuit ex Martia uxore,unicum filium Sicilium:qui cùm nondum imperio maturus eſſet,Martia multarũ rerum perita, regni interim curam ſuſcepit. Hæc id quod è Republica eſſet,in primis ſibi faciendum rata,leges tulit,quas Martianas poſteri appellarunt. Poſt Sicilium, qui haud diu ſuperſtes fuit, regnauit Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo ſtrenuus, ſed crudelitate

insignis, cum sæuitia praui ingenij per cruciatos hominum, quos identidem tormentis afficiebat, suaq; manu percutiebat, satiari non posset, ad extremum cum feris temerè congressus turpiter interijt, atq; eius fortitudo in neruum, ut dicitur, per hunc modum erupit. Corbonianus filius in regnum successit patris ualde dissimilis, homo frugi bonæ, cui semper pax quàm bellum longè magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iste statim nobilitati infestus, principibus necem parat, quorũ potentia ei formidolosa esset, contrà ignobilissimos quosq; in honore habet: quare breui ab ipsis nobilibus tantam crudelitatem non tolerantibus, regno deijcitur. In cuius locum Eliodorus uir iustus eius frater substituitur, qui ueritus ne sibi fraudi foret, si pro sua parte non curasset in primis, quæ in rem fratris essent, incredibile dictu est, quanto studio apud principes egerit, ut Archigallo in regnũ restitueret: quod ad ultimũ animis optimatũ per eius preces mitigatis consecutũ est: rarum porrò pietatis exemplum, si quis uoluerit mente reuoluere, quanta sit libido inter mortales regnandi. Eliodoro postea cognomen Pio, ex hac erga fratrẽ pietate fuit. Is Archigallo cùm suo periculo satis didicisset, nõ posse se regnũ retinere, nisi mores mutaret, reliquam ætatem ab omni uitio uacuã uixit, qui post receptũ imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantum interdum abest, ut calamitas noceat, ut etiam sit illustris ad laudem. Eliodorus Pius fit iterum rex, quem Vigenius & Perydorus iuniores fratres Londini dolo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum locum, cui Turris nomen est, quæ etiam nunc extat. Hanc equidẽ arcem satis munitam, & multis turribus, unde nomen habet, extructã, falso uulgus prædicat à Iulio Cæsare conditã, qui de Londino nõ meminit, quippe qui eò nõ peruenerat. Vigenius & Perydorus inter se confestim regnũ partiunt, quibus paulò pòst morbo absumptis, Eliodorus iam satis fortunæ mortales animos semper ludificantis casibus iactatus, rursus rex efficitur, uir certè clarissimus, qui quò minus regnũ sibi appetebat, hoc magis ad id ob uirtutem, qua ornatus erat, uocabatur: regnauit deinde annos quatuor. Secutum est postea tempus militaris gloriæ, nõ item aliarum uirtutũ prorsus sterile, quo reges fuerunt Reginus, Morganus, Ennanus, Iduuallo, Rynio, Geruntius, Catellus, Coyllus, Porrex secũdus, Cherinus, Fulgẽtius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud. Istum secutus Dunuallo Molmicius (hîc enim eius est locus, si rerum gestarũ seriem seruare, ac temporis rationem habere uolumus) quem suprà ostendimus, extra suum ordinem, per incuriam, positum. Is ea quæ utilia fore, & è republica esse arbitratus est, à principio studere cœpit: itaq; militarem artem penè extinctã in pristinum usum reuocauit: ius atq; leges nouas, & illas quidem salutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: templa deorũ immortaliũ loco asyli, omnibus ad ea confugientibus esse cõstituit: primus aurea corona usus est: uiros ad bonas artes incumbentes, opibus & fauore iuuit, ut suo exemplo & principes regni idem facerent, atq; iuuentus ad uirtutes capessendas magis incitaretur: item pondera ac mensuras rebus uendendis emendisq; posuit, fures & noxium omne genus hominum seueriſſimè puniuit, fecit quamplures uias, decreuitq; in quam latitudinem fieri deberent, ac lege sanxit ius earum ad principem duntaxat pertinere, eiusq; iuris uiolatoribus pariter atq; ijs qui in illis maleficium aliquod facerent, horrendas constituit pœnas. Præterea ut

ne terra

ne terra uacaret, néue populus rei frumentariæ inopia frequenter premeret, aut minueretur, ſi pecora ſola occuparent agros, qui ab hominibus coli deberent, cõſtituit quot quiſq; comitatus aratra haberet, ſtatuitq; pœnam illis, per quos numerus diminueretur, ac uetuit iumenta quæ aratro ſeruirent, à magiſtratibus abduci, uel aſſignari creditoribus, pro debitione pecuniæ, ſi debitoris bona alia ſupereſſent. Ita prouiſum eſt, ne compendij cauſa, pecuarij agros à cultura aratorum incultos redderent. Quæ ſanè lex nõ ſine magno totius plebis incommodo, in dies magis magisq; memoria noſtra obſoleſcit. At, ad rem ut redeam, demum Dunuallo reliquit regnum Bellino & Brenno liberis cõmune. Ii ſtatim de potentatu inter ſe contendere cœperunt, ſed hortantibus ad pacem amicis, ad extremũ in gratiam reconciliati, regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno, ut minori natu euenit: qui cùm elatum ab ingenti ſuarum uirtutum fiducia, animũ gereret, haud patienter ferens fratrem Bellinum potiorem regni partem aſſecutum eſſe, idq; fraude factum ratus, armis uindicandã iniuriam ſtatuit. Itaq; facto tam ex Britannis, quàm ex tranſmarinis exercitu, in fratrem mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obuiam fit fratri: iamiamq; ad manus uentum erat, cùm ecce tibi, interuentu matris, utercq; ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus uicti, tam fœdum certamen ambo abhorruere. Brennus deinde cùm nihil domi haberet, in quo acquieſceret, compoſitis domeſticis rebus, ut ne ſori dido otio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacem gentẽ ſtipendia facturus: qui inde apud Senones Gallos, prout rectius reperio, quàm apud Allobroges, in magno honore habitus eſt.

Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriam exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brenno, cum magna hominũ multitudine tranſcendunt in Italiam, qui poſt ſuperatas Alpes, in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidũ bello adorti, latè agrum populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia contra nouam hanc gentẽ petenda mittunt. Romani tametſi nullam etiam tum cum Cluſinis ſocietatem habebant, tamen cùm aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperarentẽ, animaduerterent, primo quoq; tempore tres miſerunt legatos, Marci Fabij Ambuſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerunt, ne ſocios & amicos Romanorũ oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem non aſpernari, ſi parte agri, quem latius Cluſini poſſiderẽt quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacem impetrari non poſſe. Ibi contrà Romani legati eiuſmodi uerbis offenſi, quærunt, ecquidnam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accenſis utrinque animis, ad arma diſcurrunt. Legati, ut & ipſi quid Romana uirtus ualeret in armis oſtenderent, contra ius gentiũ, in Gallos arma capiunt. Galli in Romanos iuſta flagrantes ira, ſubitò totis caſtris conclamant, ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundum. Brennus tamen uoluit, ut Romam prius mitterentur legati, qui uiolatores iuris ad ſupplicium poſcerent: idq; factum eſt. Verùm cùm poſtea renunciatum eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modò non punitos, ſed in ſequentem annum tribunos eſſe creatos, tum omnes ira impendiò magis accenſi, uidentes nihil eſſe, quod à uoluntario hoſte expectarent, niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias, in Romanos omnem

uim belli auertunt, Romamq; nihil non latè prosternẽtes, petunt. Tanta fuit hostium celeritas, ut uix ad undecimũ lapidem, obuiam iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorũ millia fuisse dicunt, profecti, hostem circa Alliam flumen offendunt. Is fluuius ex Crustu minùs montibus labitur, nec multò infra uiam, miscetur Tyberi. Ibi Romani cõmisso prælio, momento superantur. Brennus uix credere poterat, se tam citò uicisse, stabat itaque uelut pauore defixus: uerùm ubi tuta omnia uidit, collectis cæsorum spoliis, Romam uersus ire iter constitutum contendit. At uerò Romæ ad primum aduersæ pugnæ nuntium, clamor & metus ingens continuò cunctos inuasit. Et quia in tanta animorũ consternatione, spes non fuit ulla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit, frumento & armis eò collatis, ut inde Romanum nomen tueretur: consulares uerò senes cum imbelli turba, in Vrbe remanserunt, uelut cum patria interituri, si patria caderet. Galli interim ad Vrbem perueniunt, qui per Collinam portam ingressi, recta uia in forum tendunt, multùm mirantes clausis plebeiorum domibus, nobilium tantùm atria patêre: quamobrem suspicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedunt: sed deinde patres id ætatis in sellis sedentes conspicati, ut deorum simulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiusdã barbam sibi demulcentis baculo caput percussit. Qua ille iniuria irritatus, sedentẽ senem ferro oppressit: tum ab uno cæde orta, cæteri triumphales uiri sunt in suis sellis trucidati. Inde sine discrimine ferro absumptis qui in Vrbe erant, domus passim diripiuntur, flammaq; tectis iniecta est. Atque sic Roma duce Brenno, à Gallis capta est, anno eiusdem Vrbis cõditæ tricentesimo sexagesimoquinto. Deinde Capitolium clàm & noctu inuasere, adeò, ut nihil propius esset factum quàm ut caperent: cùm ecce tibi, subito anserum clangore proditi, à summo rupis ad ima deiciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicunt, ac maiorem in modum rogant, ut sibi & ingratæ patriæ subuenire uelit. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officij, ac uicem patriæ dolens, sine mora ad bellum copias parat. Interea qui in Capitolio erant, fame penè suffocati, cum Brenno paciscuntur, ut mille pondo auri se populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agro decedat, cum exercitu. Verùm forte quadam factum est, ut Romanum genus non sit ea aspersum ignominia. Sanè Galli non cõtenti postea iusto pondere auri, gladium etiam ponderi addunt: contrà Romani aurũ iniquis ponderibus appendere negant. Dum per altercationem tempus extrahitur, priusquam aurũ sit appensum, Camillus adfuit: tum auro eius iussu de medio sublato, ait, nullũ Dictatoris iniussu fœdus aut pactionem à minore magistratu fieri potuisse: atq; edicit, ut Galli ad ultimũ se certamen accingant. Ita commissa pugna, Galli qui non pugnam, sed aurum expectabant, puncto temporis, nullo ferè negocio, uicti sunt. Vrbe inde egressi, Gabina uia, ad octauum lapidem, atrociore sunt clade afflicti, castra capta, cædes adeò omnia occupauit, ut, si Liuio credimus, ne nuntius quidem tantæ acceptæ plagæ superfuerit. Polybius uerò ait, Gallos ab obsidione Vrbis domestico bello auersos, fœdere cum Romanis percusso, restitutaq; Vrbi libertate, domum abisse. Sed utcunq; res peracta sit, satis constat Brennum longè post homines natos fortissimum ducem,

cuius

cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquam amplius rediſſe in Britanniã, qui uel in ea clade ad Gabinam uiam à Gallis accepta, mortẽ occubuit, uel inde in Gallijs uitam finiuit: cui mehercle poſt tot præclara facinora, ubiuis gentiũ glorioſum fuit mori. Fuit deinde centeſimo decimo anno pòſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorum Græciam inuaſit. Hîc cõmodùm de altero Brenno Gallorum duce commemorare uolui, ut ne ſimilitudo nominis efficeret, quò ueterum hiſtoriarum ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui urbem Romam cepiſſet, incendiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorum alterã manũ (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiam ſe effuderunt) primũ in Græciã, deinde in Macedoniã duxiſſet. Sed ad Bellinũ reuertamur.

Bellino poſt cõpoſitam pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit, quàm nouis operibus ornare regnũ: quippe qui condidit in Vuallia oppidũ, quod nunc appellamus Caerleonum, ædificiorum ac ſitu loci amœniſſimo celebre, cuius hodie ueſtigia extant, quæ poſtea quia Romanæ legiones ibidem frequenter hybernabant, Vrbs eſt Legionum dicta. Eſt & oppidum Legionũ in altero cornu Vallici ſinus ad ſeptentrionem conditũ, ita nuncupatũ, quòd eo quoq; loci legiones multùm ualde eſſent, quam Ceſtriã uocant, alluiturq; Dea flumine, quod procul ab ea circiter paſſuum millia ſex, in Oceanum ſe emittit. Item Londini extruxit portam, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixere, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulum, in quem parua nauigia, quibus per flumen apportantur ea, quæ ciuitati uſui ſunt, ſe recipiunt. Is demũ pace belloq; uir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaq; impar, uita priuatus acrogo impoſitus, Britannorum regũ primus crematus eſt. Succeſſit deinde Gurguntius ſecundus, ipſius Bellini filius, Merianus, Bladanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De ijs regibus, præter Lud, quia præ ſocordia atq; deſidia, nullas bonas coluere artes, nihil ſcriptu dignũ memoriæ proditũ eſt. Lud ubi rex creatus eſt, ſtatũ Reipub. continuò recognouit: nam leges quaſdã retractauit, abuſus nõnullos ſuſtulit, & quædã alia peſſimi exempli ſimul abiecit: exin ad ornandum urbem Londinum conuerſus, muros uetuſtate collabentes inſtaurauit, turribusq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Lundonias appellarunt. Item portam in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quæ hodie Lud porta uocatur. De hac urbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitum legimus, qui Londinium nuncupat, cuius teſtimonio conſtat olim fuiſſe oppidum minus omnino clarum, cùm ita ſcribit: Londinium cognomento Coloniæ nõ inſigne, ſed copia negociatorum & commeatu maximè celebre. Ea fortaſſe de cauſa, Cæſar nõ meminit. At memoria noſtra, ciuitas eſt maritima omniũ nobiliſſima, caput gentis, regia ſedes, opumq; diues. Partem uerò urbis, quæ ad meridiẽ ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons, ut ſuprà diximus, in Cantiũ uerſus XIX extructus arcubus, ac utrinq; longo domorum ordine magnificus. Ad Lud redeo. Reliquit moriens duos ſuperſtites filios, Androgeum, & Theomantiũ: qui cùm eſſent ætate pueri, Caſſiuellaunus eius frater regnum obtinuit. Is ne pulſi ab ſe nepotes uiderentur, Androgeo urbem Londinum, & Cantium, Theomantio Cornubiam aſſignauit. Et hæc ex noua hiſtoria.

Regnatum est ab istis regibus, usque ad Cassiuellaunum, annos MXL. si sequimur Eusebij rationem temporis putatam non indiligenter, ex qua ab interitu Syluij Latinorū regis secundi, quem patrē dant Bruto siue Britoni, usq; ad id tempus, quo Iulius Cæsar bellum Britannis fecit, & Cassiuellaunum uicit, ML anni colligunt: ita ut ex eo numero deductis annis decem (nam illud temporis spatium dari potest Britoni, & ad Britanniam adeundam, post obitum patris, & eius possessionem acquirendam) MXL anni ab aduentu Britonis in insulam, usq; ad hunc Cassiuellaunum, rectè putari possint. Cæterū an illi, quos hactenus cōmemorauimus, fuerint reges, uel potius Reipub. principes, tyranniue, quod ex sententia Gildæ, quam suprà posui, magis credidérim, haud palàm est: siquidem tam de ijs ueterum scriptorum quisquam non meminit, imò ex Cæsare cognoscere licet, nonnullas ciuitates suo usas esse imperio, ut infrà fusius dicetur, quàm etiam nec nomina ponit oppidorum, quæ ab illis regulis noua historia condita tradit. Hîc certè dilucet scriptorum incuria, qui præteriti temporis nullam habentes rationem, uoluerunt insulse ea nomina, quæ postea Angli, Daci, Normani locis imposuere, ab antiquis regibus indita esse. Ecquis enim legit apud Cæsarem, Tacitum, Strabonem, Ptolemæum, & Plinium, Cantuariam, Bathoniam, Carliolum, Leceſtriam, & id genus oppidorum nomina? quæ utiq; si talia id temporis fuissent, dubio procul eis non latuissent. Quare illi de ijs potissimum meminerunt, quæ tunc extabant, quæ deinde sic in obliuionem ierunt, ut nunc minus certum sciamus, qui olim Brigantes, qui Trinobantes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quæ ue loca tenuerint.

Atq; isthæc habui hactenus scribere de Britannorum origine, eorumq; imperio, ac rerum statu. Sed antequam cætera prosequamur, haud ab re alienū puto, aliquid tradere de forma corporū, de moribus priscis & institutis eius ipsius populi, quò planè constet, qualis ille fuerit, ante Romanorum in insulam aduentū, qui ut uictores solent, postea immutauerunt omnia, melioraq; nonnulla fecere, quandò per eos Britanni multò cultiores effecti sunt, ut infrà suis dicetur locis. Britannorum itaque uarios fuisse corporum habitus, Tacitus perhibet, cùm alij Germanorum, alij Gallorum, alij uerò Hispanorum à quibus olim orti essent, statura æquè ut oris forma similes existerent: Etenim capillo oblongo erant, & plerunq; intorto, facie austera, sed non inhonesta, quam glasto inficiebant, ut pugnando horribiliores aspectu forent. Glastum herba est similis plantagini, quæ cœruleum efficit colorem, quam existimant quidā eam esse, quæ ab Italis Guadum, uulgò ab Anglis Vuodde appellatur, qua panni lanei in primis inficiuntur. Hac etiam herba Britannorum coniuges nurusq; oblinebantur, in quibusdamq; sacris ita incedebant. autor Plinius lib. xxij. cap. primo. Item uiri radebant omnē corporis partem, præter caput, & labrum superius. Corpore erant ualenti & robusto, animo uerò forti, omnis doli ac fraudis experto. Qui loca sylueſtria tenebant, pellibus ueſtiebantur, lacte & carne uiuentes, quòd frumentum non multum sererent. Qui oram maritimam incolebant, ij opulentiores erant, humaniores q;. at alij non item, quoniam ad eos nemo homo externus nec; mercator quisquam adibat, erat enim lege uetitum, ut ne loca interiora illis nota fierent. Artem militarem apprimè callebant, uario genere pugnæ utentes. quare Cæsar ait suos

milites

milites perterritos,quòd ad id minus apti forent.Arma habebant gladium,te la,fuſtes, arcus,galeam & loricam lineam multis inuolucris inſutam.Diuitiæ magna ex parte conſiſtebant in pecoribus,quorum magnum habebant numerum.Leporem,gallinam & anſerem uoluptatis gratia nutriebant,quia deguſtare nefas putabant.Vtebantur numo æreo, aut annulis ferreis ad certũ pondus loco pecuniæ:poſtea Claudij principis tempore, aurum & argentum effigie Cæſaris cœptum eſt ſignari,autor Gildas. Aedificia Gallicis ſimilia,& ueſtitus ferè idem erat. Litteras diſcebant græcas. Religionem atque ſacerdotes Druides cum Gallis communes habebant,ab illisq; uarijs diſciplinis eru-
10 diebantur,quæ tamen literis non mandabantur, quò ne in uulgus efferrent, & qui diſcebant,diligentius memoria retinerent. Tradebant autem Druides iuuentuti animas non interire, ſed ab alijs poſt mortẽ, tranſire ad alios,ut ſic eam metu mortis neglecto,ad uirtutem excitarent:Item ſimul docebant de ſideribus,eorumq; motu,de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura,deorumq; poteſtate.Quas ſanè diſciplinas in Britannia inuentas,Druides ad Gallos primũ importaſſe dicuntur.autor Cæſar lib.de bello gallico ſexto.

His temporibus,C.Iulius Cæſar poſt omnem deuictam ferè Galliam,Britanniam etiam tum Romanis incognitã,armis ſibi petendã conſtituit. Cauſa petendi erat,quòd Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtra-
20 ta intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerendum deficere, parum enim æſtatis ſupererat, tamẽ magno ſibi uſui fore arbitrabatur, ſi modò inſulam adiuiſſet, & genus hominũ perſpexiſſet,loca,portus, aditus cognouiſſet. Itaque conuocatis undique ad ſe negociatoribus, & diligenter ſciſcitatus,nihil quicquam quod quæreret,reperire potuit. Ad omnia igitur quæ ad deſtinati belli uſum pertinerent, cognoſcenda, priuſquam periculum faceret,idoneum eſſe arbitratus C.Voluſenum cum naui longa præmittit: cui mandat, ut exploratis omnibus rebus, quamprimum ad ſe reuertatur. Ipſe cum omnibus copijs,in Morinos populos littoris Gallici,quod contra Britanniã eſt, proficiſcitur, quòd inde eſt breuiſſimus in Britanniã traiectus.Fuit olim hoc
30 loco Icius portus multarum nauium capax, nunc uerò multò anguſtior, in quem & nulla nauigia,niſi creſcente mari,ingredi poſſunt:quod dedita opera factum uidetur,ut oppidum Caletum ſeu Bononia, quia de re ipſa,uti ſuprà oſtendi,in uulgus ambigitur,ibidem ſitum, quod firmo præſidio tenetur, minus per hoc,hoſtium iniurijs patêret.Huc Cæſar naues undiq; ex finitimis regionibus,& quam ſuperiore anno ad Venetum bellum (ſunt ij Veneti Galliæ populi,hoc eſt,Britanniæ continentis,qui Oceanum accolunt)ædificarat claſſem, conuenire iubet. Interim Morini legatos ad eum miſerunt, ſeq; ea quæ imperaſſet,facturos polliciti ſunt:quos ille libenter in fidem recepit,ualde gauiſus,quòd poſt tergum hoſtem relinquere non cogeretur: cùm interea
40 conſilio eius cognito, & per mercatores ad Britannos perlato,raptim omnes qui arma induere per ætatem poterant,ad arcendam uim hoſtiũ ad mare concurrunt.At Cæſar ait,à pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos ueniſſe,& illos poſtquam hortatus eſt,ut in ea ſententia permanerent, domum remiſiſſe. qui Caſſiuellauni non meminit,niſi in ſecundo bello,quod Britannis fecit,cui ſummam imperij adminiſtrandi,belliq; gerendi,communi conſilio Britanni ci populi traditam ſcribit, regem tamen eum non appellat. Contrà in recenti

hiſtoria legimus, Cæſarem petiſſe per literas à Caſſiuellauno rege uectigal: & illum reſpondiſſe Cæſari, ſe non didiciſſe hactenus ſeruire, ſed tueri libertatem etiam armis, ſi opus foret, id quod ille ſentiret, ſi auaritia cæcus Britannos turbare auderet. Ita hîc perinde ut alibi omnia uariè tradunt. Quare nobis, ut ab initio profeſſi ſumus, noua & uetera particulatim proferenda iudicamus, ut quo nos plus laboris hauriemus, hoc legẽtes plus uoluptatis capiant, cùm legendo, alia fide, alia gratia, alia ioco digna notarint. Ad rem redeo. Interea C. Voluſenus poſt quintum diem, quàm à Cæſare diſceſſerat, in Galliam reuerſus, ordine expoſuit, quæ fuiſſent à ſe loca explorata. Tum uerò Cæſar nil amplius moratus, ex multitudine nauium, quæ in unum conuenerant, delegit, quot ad duas legiones tranſuehendas ſatis eſſent. poſtea idoneam ad traiiciendum tempeſtatem nactus, ſecunda noctis uigilia ſoluit: qui non aduerſo uſus uento, quarta diei ſequentis circiter hora, Britanniam attigit. Inſederant inſulani denſo armatorum agmine littus, obſeruantes hoſtiũ acceſſum: quos cùm ſupra caput eſſe uidiſſent, tum ſe ad reſiſtendũ cõfeſtim pararunt. Quod Cæſar conſpicatus, uſq; eò in anchoris ſtetit, dum equites qui onerariis aduehebantur nauibus, adfuiſſent. mutato inde conſilio, ne in primo egreſſu, prius cum hoſtibus confligere cogeretur, quàm miles in ſicco eſſet, illinc circiter millia paſſuum octo progreſſus, naues in plano littore conſtituit. Nec Britannus interim in otio fuit, ſed equitibus & eſſedariis ad occurrendum præmiſſis, cætera multitudo ſubſecuta eſt, ubi naues conſtiterant. Eſt itaq; eo loci diu certatũ, Romanis egredientibus, cõtrà prohibentibus inſulanis, atq; ad naues uſque occurſantibus. Romani tamen, quia aquila à ſignifero in littus expoſita erat, pudore magis quàm quod id tutò fieret, nauibus egreſſi, hoſtem paululum ſubmouerunt. Fuit aliquandiu dubiũ certamen, quoad aliis ſuper alios Romanis in littus euadentibus, Britanni pulſi ſunt: qui ubi ſeſe ex fuga in tutum receperunt, continuò ad Cæſarem de pace legatos miſerunt. Cæſar ueniã petẽtibus dedit, obſides q; imperauit: quorũ pars cõtinuò data eſt, reliqui propediem uenturi erant, cùm ſubitò tẽpeſtate coorta, omnis Cæſaris claſſis maximè afflictata eſt, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris ſtabant, ita ut plures inuicem colliſæ, aliæ armamentis nudatæ, nullũ ſui uſum amplius præſtare potuerint. Id incommodum magnam Cæſarianis attulit perturbationẽ: nam neq; materia reficiendarum nauium aderat, neq; commeatus ad hyemandum antea prouiſus. Britannorum principes ea difficultate animaduerſa, arbitrantes fore, ut Romanus Imperator cum ea hominum paucitate, in diſcrimen adduceretur, occultè inter ſe coniurant. Cæſar ex ea nauiũ clade, & quia Britanni obſides dare deſtiterãt, id quod erat ſuſpicatus, nihil nõ maturè prouidet, cõmeatum parat, naues refici iubet. Nec inſulani multum quieuere, qui legionem ſeptimam, quæ frumentatũ fuerat egreſſa, ſubitò inuaſerunt: quam inſigni clade affeciſſent, niſi Cæſar puluere ex caſtris conſpecto, actutum ſuis auxilio ueniſſet. Ita legio à Britannis circumuenta, turbatiſq; ab eſſedariorũ incurſu ordinibus, cùm undiq; premeretur, ſui ducis aduentu, temporis puncto ſeruata eſt. Vtebantur Britanni eſſedis, id eſt, uehiculis in prælio, quæ equorum rotarumq; ſtrepitu ad primum congreſſum, aciem hoſtiũ ualde turbabant, terrebantq;: inde curribus relictis, pedeſtrem faciebant pugnam. Secutæ ſunt deinde fœdæ tempeſtates, quæ plures dies Romanos à prælio retraxerunt.

xerunt.Interim Britanni auctis copijs,in unum conueniũt,Romanoscꝫ quos facilè delere ſperabant,armis repetunt. Iterum itacꝫ dimicatum,tum demum fuſi fugaticꝫ Britanni, de pace ad Cæſarem mittunt, qui duplo maiore accepto obſidum numero, pacem pro tempore ipſis inſulanis dedit, atque ita uictor belli in Gallias reuertit, paulò ante hyemem, quæ iam appropinquante die æquinoctij, inſtabat. Hæc uetera ſunt, iam noua dicamus. Tradunt Cæſarem primo congreſſu à Britannis profligatum,in Galliam ſe fuga recepiſſe, & Caſſiuellaunum ob uictoriam lætitia exultantem, dijs patrijs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitum redeo.

At Cæſar cupidus redigendi inſulã in poteſtatẽ populi Romani, anno qui ſecutus eſt,claſſe omnibus rebus paratiſſima,ſtatim poſt initiũ æſtatis,in Britanniam traiecit,poſitiscꝫ loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſſiuellaunus,quem Britanni aduentu hoſtiũ,uti Cæſar tradit,permoti,toti bello imperiocꝫ præfecerãt,nam ante id tẽpus, cæteris inſulanis infenſus erat, ſub hoſtiũ acceſſum,littus occuparat:ſed ratus utilius,hoſtem longius à littore prius trahere,cꝫ cum eo manus cõſereret,ne ab illis qui in nauibus erant,auxiliũ ferri poſſet,paululũ pedẽ retulit,poſitiscꝫ in propinquo caſtris,ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie utrincꝫ in certamẽ itur,iamcꝫ ad manus propè uentũ erat,cùm illo tẽporis momento Cæſari nuntiatũ eſt, totã claſſem fœdè circa littus diſiectã eſſe:quapropter iuſſis legionibus cõſiſtere, equitibuscꝫ ad ſigna reuocatis,ad naues reuertitur. Ibi ſubductis nauibus, quæ ſuperfuerant, magnã opificũ manum adhibuit,qui naues reficerent,ſcripſitcꝫ in Galliam,ut plures primo quocꝫ tempore ad ſe mitterentur:atcꝫ his rebus ita prouiſis,ad hoſtes reuertit. Conuenerant interim maiores Britannorũ copiæ,quæ cum Romanis pugnã cõmittere ardentiſſimè cupiebãt. Nõ multò pòſt, cum equitatu Cæſaris appropinquante, in itinere præliari acriter incipiunt, à quo paululũ repulſi,agmine occultè circumacto,in caſtra hoſtiũ impetũ faciunt. Pugnatũ eſt pro uallo acriter,fuitcꝫ id certamẽ anceps,& Romanis laborioſum, in quo multi interfecti ſunt,caſtra tamen defenſa. Poſtero die procul caſtris, Britanni in collibus taciti conſiſtunt,inde Romanos populatum egreſſos conſpicati cum clamore adoriunt. Ii à legionarijs & equitatu qui ſuis ſubſidio adfuerũt, ad ultimũ fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedentes Britanni,decreuerũt nuncꝫ deinceps cum tot copijs cum hoſte cõgredi:quarè Thameſim flumẽ tranſgreſſi, nouas circa ripã copias inſtruunt,eamcꝫ ac uadum,acutis ſudibus præfigunt, quò hoſtes tranſitu prohibeant. Cæſar cognito à captiuis eorũ conſilio,ad flumen progreſſus,eo loci conſtitit,quo flumen pedibus atcꝫ ægrè tranſiri poterat. Hic locus,ut Cæſar ait,abeſt à mari circiter millia paſſuũ LXXX, adeò, ut propè certo eius interualli argumento cõiectura augurari poſſimus,illud fluminis uadum fuiſſe parum ultra Vindeſoram pagum,qui à Londino paſſuũ millia XX diſtat,ſpectatcꝫ ad occidentẽ. At Cæſar ſtatim atcꝫ eò peruenit,licet ad alterã fluminis ripã uidiſſet eſſe magnas hominũ copias, quas Caſſiuellaunus inſtruxerat,ubi loci eius principatus erat,ſicut ipſe Cæſar teſtatur,& cognouiſſet ripam cum alueo,acutis ſudibus munitã,nihilominus ſuos flumen tranſire iuſſit:qui amnẽ ferociter ingreſſi,etſi uix capite ex aqua extabãt,tanto impetu ad alterã ripam peruenerũt,ut hoſtes ſubitò in fugam uerterint. Quo factũ eſt,ut Romani liberius prædandi, uaſtandicꝫ cauſa, in agros ſe eiecerint:

in quos Cassiuellaunus, qui cum manu electa suorum, hostis itinera obseruabat, armatos passim emittebat, afficiebatq; incõmodo. Interim Trinobantes, quia Mandubratius adolescens fuga mortem uitans, Cæsaris fidem secutus, ad eum in Galliam ierat, cuius pater Imanuentius in eorum ciuitate regnum obtinuerat, & à Cassiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæsarem mittũt, pollicenturq; sese ei dedituros, & imperata facturos, ac petunt, ut Mandubratium ab iniuria Cassiuellauni defendat, atq; in ciuitatem mittat, qui præsit, imperiumq; obtineat. His Cæsar obsides imperat, Mandubratiumq; ad eos mittit. Illi mox imperata celeriter fecerunt. Postea Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, & Cassi Trinobantes secuti, in fidem Cæsaris uenere. Secundũ hæc, Cæsar oppidum Cassiuellauni, quod non longè ex eo loco, quem suprà memorauimus, aberat, syluis paludibusq; munitũ, quò satis magnus hominum pecorisq; conuenerat numerus, expugnat. Erat hæc sylua fossa & uallo munita, quam Britanni oppidũ uocabant. Cassiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nũcios mittit, atq; ijs imperat, ut castra Cæsaris naualia de improuiso adoriantur: qui quod iussi erant sedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fusi enim ac cæsi sunt. Tum Cassiuellaunus tot detrimentis affectus, datis demũ obsidibus, pactus est, ut Britannia populo Romano uectigalis esset. Cæsar uerò magno captiuorũ numero in naues impositò, circa æquinoctium autumnale in Galliam redijt uictor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæsar Britanniam ad Romanum adiunxit imperium, id est, eius proximam partem in deditionẽ Romani populi redegit. Quare nõ est quòd quispiam suspicetur, quicquam rerum fuisse Cæsari, cum septentrionalibus Britannis, cùm uix primam ipsius Britanniæ partẽ uiderit, uiceritq;. Atqui cùm illam sæpius posthac parêre recusantem, Imperatores Romani maximè laborassent armis coërcere, ipse Cæsar uideri potest Britanniam non tradidisse posteris, sed ostendisse. Cæterum de eiusmodi Britannici belli euentu, Gildas grauissimus autor cum Cæsare fermè consentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ suprà posuimus. Is enim suorum Britannorum ignauiam accusans, de ea re sic scribit: Etenim reges Romanorum cum orbis imperium obtinuissent, subiugatis finitimis quibusq; regionibus, uel insulis, Orientem uersus, prima Parthorum Indorum confinium parta pace, qua peracta, in omni penè terra cessauere bella, & potioris famæ uiribus firmassent, non aciès flammæ quodammodo rigidi terroris ad occidentem, cæruleo Oceani torrente potuit uel cohiberi, uel extingui, sed transfretans insulæ parendi leges aduexit, imbellemq; populum non tam ferro, igne, machinis, ut alias gentes, quàm solis minis, uel iudiciorum cõcussionibus, in superficie tantum uultus, presso in altum cordis dolore, suam obedientiam proferentẽ edictis subiugauit. Hactenus Gildas. Deuicta est Britannia à Cæsare, anno ante aduentum Christi, circiter sexagesimo. Cassiuellaunus post annum deinde septimum, quàm uictus est, sine liberis, naturæ concessit. quem Theomantius nepos secutus est. Huic successit filius nomine Cinbellinus, quem ferunt sub Augusto Cæsare stipendia fecisse. De utroque nihil habeo memoria dignum dicere, nisi quòd tum demũ lux uera illuxit terris, quando Cinbellino regnante, IESVS CHRISTVS Maria uirgine ortus est.

Pro

PROOEMIVM LIBRI SECVNDI.

IAM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus eram, uitas ſexagintaocto regũ (tot enim fuiſſe aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit hiſtoria) unà cum uita Caſſiuellauni: ac præterea breuiter memini de Theomãtio & Cinbellino, qui Caſſiuellauno ſucceſſere in rerũ adminiſtrationem. Iſto Caſſiuellauno principe, Britannia Romano imperio, ſicut demonſtrauimus, uectigalis facta eſt, fuitq; deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cùm Britanni id temporis deſtituti auxilio ab Aetio, qui in Galliſ copiarũ præfectus Theodoſij iunioris fuit, à Pictis Scotisq; fœdere coniunctis cœperint ſic bello premi, ut poſtquam eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad ultimũ ſuis iam diffiſi uiribus, coacti ſint Anglos Saxones Germaniæ populos pugnaces atq; feroces, ad opem ferendã accerſere. Sed ſecus euenit, atq; putarant: Angli enim inſulæ partem quam illi tenebant, in ſuam poteſtatem redegerunt. Atq; ita quantum mille & amplius annos, Britannicus populus creuerat gloria, tantum calamitoſa hæc temporum intercapedo eum grauiter afflixit, quæ à Caſſiuellauno, uſq; ad Anglos, interceſſerat: qui, ut dictum eſt, imperiũ in inſula poſtremò obtinuerunt. Cæterum cùm iſta omnia plana facere ſcribendo conſtituamus, ecce, ſcriptorum partim uarietas, partim incuria, atq;, ut ita dicam, temeritas adeò animum turbat, ut neſciam, quid pro certo aut falſo ſim affirmaturus, cùm de multis, tum præſertim de ordine regum, qui à Caſſiuellauno, ad Anglos, ſecuti ſunt. Romani enim ſcriptores, & in primis Tacitus, dicunt Britannos olim paruiſſe regibus, & pòſt uectigales factos, per principes factionũ ita diuerſis ſtudijs tractos eſſe, ut ad propulſandũ cõmune periculum uix duæ tres ue ciuitates conuenirent, ſimulq; arma caperent: ſicq; dum ſinguli pugnarent, uniuerſos eſſe uictos. Atq; hoc demum pacto aiunt Britanniam à Romanis in formam prouinciæ redactam, ac ab illis ad eam gubernandam miſſos eſſe præpoſitos, qui eam obtinerent. Veruntamen ijdem autores de quibuſdam regibus, ſicut infrà dicet, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæſares potiebant, in Britannia regnarint. Illud idem atteſtatur & Gildas cùm inquit: Reges habet Britãnia, ſed, &c. Cæſar uerò tradit tempore ſuo, in Cantio quatuor fuiſſe reges, qui illis regionibus præerant. Tacitus meminit Praſutagi, & Cogiduni regum: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hinc igitur apparet, ſiue unum, ſiue plures, ſub Romanis Imperatoribus reges fuiſſe in inſula, cum imperio. Contrà uulgus prædicat ſummã imperij penes Britãnos ſemper fuiſſe, & Romanũ ſenatum in ſingulos annos, uectigali accepto, ex officio, ad coërcendos ſæpe nouos ſeditionũ motus, hoſtium ue incurſus arcendos, miſiſſe Imperatores ſuos in inſulam. Ac ita uult Britannos tantum ſuis regibus paruiſſe ſemper, donec ad extremũ imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cùm in ipſa uulgari hiſtoria, regũ ſeries ſeruanda foret, quoties accidit ut non eſſent qui ſubijcerentur reges, loco illorũ perbellè poſiti ſunt modò Romani Imperatores, modò eorũ præfecti, dictiq; ſunt reges à Britannis creati, perinde quaſi Imperatores Romani regibus inferiores fuiſſent, & præfecti arbitratu ſuo, nõ ad ſe natus, aut Imperatorũ præſcriptũ prouinciã adminiſtraſſent. Sed hæc ut uulgatiora, quàm ut hîc putẽ eſſe repetenda, iam miſſa faciamus, quãdò nos infrà perappoſitè legentes admonebimus eas ipſas res, quæ ad fidem ſcriptæ ſint.

Nec illud omiserim, formam administrandæ reipublicæ Britannicæ ante aduentũ Romanorũ, uariam fuisse. Sanè Cæsar scribit, Cassiuellaunũ habuisse in insula principatum, cuius fines Thamesis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter suum aduentũ, summam imperij belliq; administrandi permissam, ac eidem ante id tempus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella intercessisse. Item in Cantio quatuor fuisse reges, hoc est, principes, cuiusmodi hodie nos uocamus comites, siue duces: & Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Cassos populos missis legationibus, sese dedisse sibi. Et ibidem inquit: Principes undiq; cõuenire, & se ciuitates q; suas Cæsari commendare cœperunt, &c. Hinc igitur colligere licet, talem per id tempus fuisse Britanniæ rei gubernandæ formam, qualis in præsentia est Italiæ, Germaniæq;, ubi aliæ ciuitates ab uno principe, aliæ à nobilitate, aliæ à populo reguntur: & eos quos reges uocant, fuisse potẽtiores inter alios, qualis fuit Cassiuellaunus, qui ob id, rex dictus est. Hæc ob oculos legentium posuimus, quò historiam multò facillimam intellectu redderemus. Cæterum iam institutum opus prosequamur, ut tandem de Britannici regni fine, & Anglici initio simul dicamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

PAX ubiq; gentiũ Augusto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britannia integra manebat, cùm eius leges Guinderius rex ex Cymbelino genitus, fregit. Is enim uir fortis, homoq; audax, cui ea audacia temeritatẽ attulit, Romanis tributũ soluere negauit, populumq; ad nouos tumultus excitauit, qui utcunq; ad id solicitatus, apertè, quemadmodũ Gildas tradit, rebellionẽ fecit. Quamobrem Claudius Cæsar bellũ Britannis faciundum statuit. At Suetonius Tranq. ait, Claudiũ causa orti tumultus, ob non redditos quosdã transfugas, in Britannos arma mouisse. Igitur Claudius in insulam Romanorũ Imperatorũ primus, postq; eam dictator Cæsar armis superarat, profectus est: qui prouincia statim sine ullo prælio pacata, post sextum mensem, quàm ex urbe recesserat, in Italiam redijt. Quod ueriſſimũ esse testatur Gildas, ita de ea defectione scribens: Quibus ita gestis, cùm talia Senatui nuntiarentur, & propero exercitu ulcisci festinaret, nõ militaris in mari classis parata fortiter dimicare pro patria, nec quadratũ agmen, neq; dextrum cornu, alij' ue belli apparatus in littore conspiciunt, sed terga pro scuto, fugantibus dantur, & colla gladijs, gelido per ossa tremore currente, manusq; uinciendæ muliebriter protendunt, ita, ut in prouerbiũ & derisum longè lateq; efferretur, Britanni non sunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaq; Romani multis rebellium cæsis, nonnullis ad seruitutẽ, ne terra penitus in solitudinẽ redigeret, mancipatis, ex patria uini oleiq; experte, Italiã petunt, suorũ quosdam relinquentes præpositos, non tam militari manu, quàm flagris miseram gentem maceraturos, & si res sic postulauisset, ensem, ut dicitur, uagina uacuũ lateri eius accõmodaturos, ita, ut nõ Britannia, sed Roma censeretur: & quicquid haberi potuisset æris, argenti, uel auri, imagine Cæsaris notaretur. Hæc ille. In historia uerò noua leges, pugnatũ fuisse inter Claudiũ & Guinderiũ, & ipso

& ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrem redintegraſſe bellum, & poſtremò nõ prius ab armis ceſſatum, quàm Cæſar filiam nomine Genniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago, qui in locũ fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidem Claudius cùm, teſte Suetonio, ex tribus uxoribus Claudiam, Antoniam, & Octauiã filias ſuſcepiſſet, & Claudiã ex ſe nõ conceptam ad Herculanillæ matris, cum qua diuortiũ fecerat, ianuã iuſſiſſet abſci, Antoniã Cn. Pompeio magno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſſimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno ſuo locaſſet, re ipſa apparet, tam abſurdum eſſe, tradere, quàm credere, Genniſſam filiam ipſius Claudij fuiſſe, & Aruirago ab eo in matrimoniũ datam. Cæterũ Claudius ſiue armis, ſiue æquo fœdere cõpoſitis rebus, poſtq; Orchades in Oceano ultra Britanniam inſulas domuit, Romã reuerſus triumphauit maximo apparatu, ob eiusq; rei memoriã, filiũ ex Meſſallina ſuſceptũ, quem primò Germanicũ dixerat, Britannicũ cognominauit. Interea in Britannia nouos belli motus fieri renuntiatũ eſt: quò Cæſar Veſpaſianũ, quod illi initium uenturæ mox fortunæ ſuit, legatum miſit, qui uno cõmiſſo prælio tumultus omnes cõpeſcuit, Vectemq; inſulã Britanniæ proximã in ditionẽ Romani imperij redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiendi iugum Romanũ toties uana euaderet, ingraueſcente iam ſenio, pacem cum hoſte feciſſe dicitur. Verùm Cornelius Tacitus autor eſt, Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britannia habere, quò inſulanos in officio facilius continerent: quod uel Gildas, uti ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianũ, principe Claudio, cùm iam Britannis inciperet redire in præcordia uirtus, conſulariũ primus Aulus Plautius legatus fuit, ac deinde Oſtorius Scapula. Hunc tubidæ res uenientẽ exceperunt. nam Iceni gens ualida, unà cum finitimis arma capientes, locum caſtris ad offendendũ idoneũ deligunt, ac paſſim Romanos inſectantur. At ille gnarus primis euentibus belli metum aut fiduciã gigni, it properè obuiã, & quos palantes offendit, paſſim cædit: deinde Antonã & Sabrinã fluuios caſtris cingere parat, quod ne fieret, ipſi Iceni impedimẽto fuere. Ita ſpe deiectus ad hoſtiũ caſtra pergit, factaq; pugna, fortiter uincit, & uictoria uſus in Cangos exercitũ ducit, multa acta ubiq; præda. Atq; per hunc modum in rebelles ſæuiendo, haud procul mari peruenerat, quod ad Hyberniã ſpectat. Hinc ſatis liquet, id bellũ in occidentali inſulæ parte eſſe geſtum, & Icenos populos partim oræ maritimæ, partim Sabrinæ & Antonæ accolas fuiſſe, quales hodie ſunt Sarisberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigornienſes, Salopienſes, ac Herefordenſes: & Antonã flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui præterfluit Herefordiã, ac ipſi Sabrinæ nõ longè ab oſtio iungitur: Sicut Cangos interiorem Vualliæ partem ad occidentem pertinentẽ coluiſſe conſtat. Dum iſta Romanus dux gerit, ecce, ortis ſubitò apud Brigantes diſcordijs, retrahitur: quas primo acceſſu ſedauit, cæſis eius motus autoribus. Item ex hoc loco cõiectura fert, Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe, ad quam nunc in ſeptentrionem uerſus, Eboracenſis, & ad occidentem, Carliolenſis diœceſis pertinet, ad oramq; maritimã, ubi Lancaſtrũ ac Candalia eſt: id quod planũ facit Tacitus, qui alibi ait eorum ciuitatem numeroſiſſimam fuiſſe, quemadmodũ ſemper Eboracum cæteris ciuitatibus hominũ multitudine præſtitit, ut ex eius ſitu conſtat. Interea Silurũ gens ferociſſima bellũ cõparat, freta uirtute Caratací,

uiri bellicæ artis peritissimi, ac inter alios longè principis, qui Ordolucarum regulus fuisse dicitur, quorum ac aliorum uicinorũ furoris compescendi causa, recens ueteranorum colonia Camulodunum deducta erat. Hinc parum ac commodùm diuertamus licet.

Puto Camulodunũ (quandò de ea re ambigit) eo loci olim situm, ubi nunc est Dancastrum, quia uel castrorũ memoria uidetur retinere nomen loci ad belli præsidium electi: aut Pontifractum, quod paulò propius, & etiam citra Eboracũ est, circiter millia passuum XVIII, loco magis amœno, quàm natura munito. Extat castellum, & in eo aliqua uestigia templi, quod ibidem Claudio Cæsari positũ constat, in quo duo erant simulacra, unum deæ Victoriæ, alterum ipsius Claudij, & deinde eò colonia deducta, quæ præstò esset, quoquouersum ire auxilio suis Romanis. Hæc ex Tacito, qui ita lib. xiij. scribit: Ad hæc templum diuo Claudio constitutũ, quasi ara æternæ dominationis. Nec arduũ uidebat excidere coloniam nullis munimentis septam, quod ducibus nostris parum prouisum erat, dum amœnitati prius, quàm usui consulitur. Hæc ille. Erat præterea locus iste peropportunus Romanæ prouinciæ tuendæ, quæ id temporis admodũ parua, nondum pertinebat ad Tinam flumen, quod postea flumen eius limes fuit, id quod testatur idem Tacitus, cùm ponit præpositos Romanos, qui post Vespasianum in insulam missi fuerant, sic in uita Agricolæ scribens: Diuus Claudius autor operis, transuectis legionibus, auxilijsq́, & assumpto in partem rerum Vespasiano, quod initiũ uenturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes, capti reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consulariũ primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius, redactaq́ paulatim in formam prouinciæ, proxima pars Britanniæ, addita insuper colonia, &c. Non fuit igitur per id tempus admodũ lata Romana prouincia, cùm prima tantum insulæ pars, qualis memoria nostra est ferè Anglia, sub Romanũ imperium redacta esset. Non fuit etiam Camulodunũ extra prouinciam, cùm ibidem ad eam defendendam, ueteranorum præsidium collocatum foret. Quid, quòd uel Ptolemæus ponit illud oppidum haud procul ab Eboraco, eo fermè loci, quo nos manifestis argumentis fuisse iam probauimus? Quid, quòd uel illud testimonio est, Camulodunũ in prima insulæ parte fuisse, quòd cùm Iulius Agricola Transtuedanos Britannos quinq́ cõtinuis annis bello persecutus fuerit, tandemq́ domuerit, & eas res gestas Tacitus diligenter scripserit, nulla de Camuloduno fit mentio? ad quem quidẽ locũ, si ea in parte ponamus, dubio procul Romanarũ legionum aliquando itus, reditus, aut mansio fuisset. Iam ad rem.

Ita Caratacus homo ualens apud Ordolucas, loco ad prælium sumpto, ubi ardui montes cuncta hostibus difficiliora redderent, suos hortabatur, affirmans illum diem, illam aciem, aut recuperandæ libertatis, aut æternæ initium seruitutis fore, uocabatq́ speciatim nomina maiorum, qui Iulio Cæsari sese oppositi fuissent: ita multa cõmentatus, certam uictoriæ spem suis faciebat. Nec Ostorius interim silebat, quiescebat ue, qui suos itidem hortatus uadit in hostem, bellicumq́ canit. Hîc conserta manu, missilibus primũ certatur, deinde facta impressione, res gladijs geritur. Pugnatum est aliquandiu dubio Marte, donec Britanni in iuga montium decedere sunt coacti: sed eò quoq́ ferentarijs seeuti, magnam ediderunt cædem. Capta uxor, filiaq́ Caratаci, fratresq́

in deditionem accepti. Ipſe uerò Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petens uinctus, ac uictoribus traditus eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam peruaſerat, quòd nouem annos bellaſſet continenter cum Romanis, ducitur cum alijs captiuis Romam. Is ubi coràm fuit, præſenti admodũ animo, ita Claudium Cæſarem allocutus fertur: Si optimè Cæſar res ſecundæ aliquando uel meæ uoluntati, aut fortunæ reſpondiſſent, dubio procul hanc urbem liber uidiſſem: uidiſſem autem libens, quandò iſtuc in parte felicitatis habebam. Ita tantum aberat, ut pacem aſpernarer, ut etiam datam ultrò eſſem accepturus: ſiquidem ſecundum patriæ libertatẽ, nil mihi unquã fuit optatius æqua Romanorum amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, ut in tuam caderem poteſtatem, quò, opinor, ego qui multis rebus beatus me aliàs in cœlo eſſe putaram, rectè intelligerem, quantũ ſpei in rebus humanis ponendum foret, & tu belli uictor plus gloriæ conſequerere, quòd uiciſti, & pepercisti: ſic enim te pro tua clementia facturum confido. His uerbis Cæſar lenitus, & Caratacо & uxori & fratribus uitam conceſſit. Ac ita fortem, ut eſt in prouerbio, fortuna iuuat. Silures poſt hæc præfectum caſtrorũ cum legionarijs cohortibus præſidio relictum inuadunt, quem cepiſſent, niſi maturè ſubuentum fuiſſet: multi tamen Romanorũ in eo tumultu periere. Porrò ij præ alijs, multò infeſtiores Romano nomini erant, accenſi dira uoce Imperatoris Romani iam paſſim peruulgata, quæ eiuſmodi erat: Vt quondã Sicambri exciſi, ut in Gallias traiecti forent, ita Silurũ nomen penitus extinguendũ. Igitur duas auxiliares cohortes, præfectorũ auaritia incautius populantes, interceperunt, ſpoliaq; ac captiuos largiendo, cæteras nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum Oſtorius occidit. At Claudius Cæſar cognita morte legati, ne prouincia ſine rectore eſſet, Aulum Didium ſubſtituit. Is properè profectus res etiam turbatas inuenit, profligata paulò antè legione, cui Manlius Valens præerat. Sed breui Siluribus ad ſanitatem reuocatis, & defenſa Carthumandua regina ab iniuria Venuſij, qui eam in matrimonium duxerat, & ob ortum diſſidiũ, pellere regno conabatur, omnia pacata reddidit. Sunt per idem temporis aliquæ ciuitates Cogiduno regi donatæ, qui uſque ad tempora Domitiani fidiſſimus manſit.

Deinde Auitus legatus prouinciam principe Nerone obtinuit, & tum grauis quoq; clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verannius, qui parta tantum retinuit, intra annum extinctus. Secundum hæc, Suetonius Paulinus uir omnibus fortunæ & uirtutis bonis ornatus, Britanniam obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarum aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, uti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britanni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, nihil patientia proficere, niſi ut peiora deinde tolerarent, cùm legatus in dies ſingulos in ſanguinẽ, & procurator in bona ſæuiret, animos ſimul ad bellandum incendere cœperunt. Multis inſuper Romanorum militũ ſceleribus in ſe editis ſtimulabant: quippe rex Igenorum Praſutagus Cæſarem hæredẽ duasq; filias fecerat, ratus tali obſequio regnum ac domum ſuam procul ab iniuria fore. Quod contrà ac confiderat, euenit: regnũ enim à centurionibus uaſtatum, uxor nomine Voadicia à ueteranis pulſata, filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis exuti, amici regis inter mancipia habiti. Item ueterani

paulò antè in coloniam Camulodunum deducti, multos passim domibus pellebant, agris exturbabant, & cunctos ueluti captiuos appellabant seruos. Ad hæc, templum diuo Claudio constitutũ, ubi sacerdotes nomine religionis, fortunas omnium diripiebant, spoliabant, deuorabant. Dira præterea prodigia, quæ id temporis oculis omnium obuersata sunt, nonnihil incitabant: nam simulacrum Victoriæ Camuloduni retrò conuersum, quasi cederet hostibus: Oceanus cruento aspectu fluxit, & humanorum corporum effigies littoribus relictæ sunt. Fœminæ quoq; furore turbatæ, adesse exitium canebant, adeò, ut insulani ad spem, & ueterani ad metum traherentur. Atqui ista eiusmodi, siue hominum dæmonúmue fraude, siue rerum natura momenta fiant, quæ uulgus loco prodigiorum, interdum superstitiose notat, ipse facilè silentio præterirem, ut ne uideremur facere contra religionem, quæ cuncta Dei prouidentia agi docens, uanas euentorum prædictiones respuit, si id historiæ ratio pateretur, quæ facta omnia scripta uult. Igitur nihil nobis qui hoc loco, aut alibi talia memorabimus, sed atq; adeò uanitati mortalium, qui hisce præsensionibus intelligentiam rerum futurarum habere, aniliter conati sunt, uitio detur. Et hæc eò pertinent, ut nemo homo debeat in istiusmodi obseruationes longè futilissimas incumbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorem ab omni errore uacuum peruolumus. Ad rem redeo.

Sed Voadicia cum primis animos incendebat, questa iniurias, quas à Romanis accepisset: & quia ipsa ante alios, acerrimo erat in hostes odio, igitur ea duce (non enim in imperijs sexum discernebant) factum est, ut bona populi pars, cõmotis etiam ad rebellionẽ Trinobantibus, repentè à Romanis defecerit, armaq; in eos præciptanter sumpserit. Primo itaque insulanorum motu ueterani perculsi, templum quoddam occuparunt, ubi omnes ad unum interfecti sunt: inde legio noua, quæ Peti Cerealis legati ductu ijs auxilio uenerat, fusa cæsaq; est. Catus Decianus Britanniæ procurator, media trepidatione dilapsus in Galliam transijt. Peruagatus inde est furor Britannorum usque Verulamium municipium, per Romanorum ciuium ac sociorum capita: cæsaq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad septuaginta hominum millia. Nec multò pòst Paulinus adfuit, Londinumq; perrexit, ambiguus an illam sedem bello deligeret: qui tamen inde digressus locum cepit arctis faucibus, & à tergo sylua clausum ita, ut sine insidiarum metu esset, certò sciens non posse nisi à fronte inuadi, qui secum circiter armatorum millia decem habebat, quibus fretus cum multitudine hostium immensa conflixit. Britanni longè maiore bellatorum numero præstabant, qui idcirco tam certa spe uictoriæ, pugnam facere cœperunt, ut mulieres curribus stantes sint spectaculo admotæ. Certatum est loco angusto, & ob id Romanorum paucitati perutili: fuitq; pugna ab initio atrox: postremò Britanni qui sese præliando impediebant, propter loci angustiam, impetũ hostium minimè sustinentes, fusi, ac multa cæde passim disiecti sunt: triginta ferè Britannorũ millia cæsa sunt. Voadicia dux belli ne in hostiũ potestatem ueniret, uitam ueneno finiuit. Fuit iam ex illo, status insulæ pacatior, quem Petronius Turpilianus, qui Suetoniũ est secutus, atq; inde Trebellius Maximus, non irritatis Britannis, comitate quadã fouerunt, seruaruntq;. Illud appositè hoc loco monebo, Igenos mutatione unius literæ alios ab Icenis populos fuisse, ut apud Tacitũ obseruare licet; & partẽ insulæ aquilonarẽ tenuisse,

tenuiſſe, quam noſtro tempore Northumbri habent. Nec Londinum Trinobantũ fuiſſe ciuitatẽ, ueluti multi ſuſpicantur, quòd hîc ex eiuſdem Taciti teſtimonio perſpicuè apparet: nam Suetonius domita Mona inſula, tranſuerſis tramitibus, Londinum, ut ad tutiorem locum aduolauit; quod non feciſſet, ſi id oppidum Trinobantũ patria fuiſſet, quippe qui cum alijs defecerant. Hinc inſuper conſtat Trinobantes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas citra Verulamiũ municipiũ, quod olim ſitum erat è regione illius pagi, quod Fanum Albani appellant, procul à Londino millibus paſſuum XX, nam illuc uſq; rebellium furor peruaſit. Nec item Suetonio Paulino Londinum feſtinanti iter tutum fuiſſet, ſi Trinobantes eam inſulæ partem tenuiſſent, quam uocamus Eſſexiã, quæ fines habet attingentes territorium Londinenſe, quemadmodum Ptolemæus tradit, qui ponit Trinobantes, ad æſtuaria Thameſis fluminis, eorũq; urbem nominat Camudolam, quæ hodie dicitur Colceſtria oppidum uetus. Sed Ptolemæus homo Aegyptius facilè potuit plura de Britanniæ ſitu audire, quàm cognoſcere. Quare ſunt, qui dicunt Trinobantũ urbem fuiſſe, quam hodie Northantonum appellamus, id quod corrupta nominis oppidi uox ex primis duabus literis indicat: nam agreſtes uernaculo ſermone oppidum uocant Tranton, propter quod labitur Nyna flumen, quod flumen nunc cõmune cum oppido, nomen habet. Sicuti in umbilico inſulæ fuiſſe ſuſpicor Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Caſſos, & Bibrocos, quorũ Cæſar meminit: quæ nunc loca colunt Cõuentrenſes, Leceſtrenſes, Northyngamienſes, Derbienſes. ita diuinamus, ſi modò diuinamus. Vna tantum, præter Londinum, ciuitas Ordouicum nomen uetus retinet, tametſi nos addita n litera in principio, Nordouicum uocamus. Adeò poſteritas, hoc eſt, Picti, Scoti, Angli, Daci, & Normanni in inſula rerum potiti cuncta immutarunt, pro trophæis habentes noua locis ab ſe deuictis imponere nomina.

Erat id temporis Aruiragus, uti ſuprà memorauimus, princeps rex in Britannia, Nerone principe, autor Iuuenalis ſatyra quarta, ubi adulatur Neroni (ad Domitianũ enim referri non poteſt, qui longè pòſt imperium obtinuit) de capto rhombo blandiens.

Omen habes, inquit, magni claricq; triumphi,
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno,

Excidet Aruiragus. cùm Ioſeph ille qui, teſte Matthæo Euangeliſta, ab Arimathæa ciuitate oriundus, Chriſti corpus ſepeliuerat, ſiue caſu, ſiue conſilio, ita uolente Deo, cum non paruo comitatu, in Britanniam uenit, ubi tam ipſe, quàm eius ſocij, cùm de euangelio prædicarent, atque dogma Chriſti ſedulò docerent, multi per hæc ad ueram pietatem traducti, ſalutiferaq; fruge imbuti, baptizati ſunt. Iſti uiri certè diuino ſpiritu afflati, cùm à rege parum terræ ad inhabitandum proxime Vuelliam oppidum, circiter millia paſſuum quatuor dono accepiſſent, ibi nouæ religionis prima iecerunt fundamenta, ubi hodie eſt templum magnificum, cœnobiumq; monaſticæ familiæ diui Benedicti ordinis nobile. loco nomen eſt Glaſconia. Hæc omnino Chriſtianæ pietatis in Britannia extitere primordia, quam deinde Lucius rex, ſicut paulò pòſt dicemus, propè extinctam baptiſmi fonte ſublatus mirabiliter accendit, pieq; adauxit: nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euangelij, Chriſtianam recepiſſe religionem. Marius deinde ex Aruirago genitus,

anno ſalutis humanæ LXXII regnum obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythiæ populi ſunt, maximè moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, & in primis bellicoſa. Pictos autem appellatos tradunt à colore cæruleo, quo pingi ſolebant, aut quia crinibus cæruleis erant: uel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cæteros honore anteibat, propenſioribus, quanto humilior habebatur, leuioribus afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicantur, Pictoſq; uocitatos, quòd ſic ora artusq; pingerent, ut ablui nequirent. ſed Pictos undecunq; dictos, ſatis conſtat populos Scythiæ fuiſſe. Itaque ij duce Rodorico, multis nauibus prædabundi Oceanum ingreſſi, in Hyberniam inſulam peruenere, ubi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerunt: nam Scoti, qui à Scythis etiam originem traxerant, quanquam aliam ipſi, ut infrà oſtenditur, inuentam uolunt, tum eam inſulam tenebant: qui cùm in rem ſuam haud fore ducerent, gentem bellicoſam & inopem in inſulam admittere, charitatem ſimulantes, locicq; angu ſtiam excuſantes, docuerunt, haud abeſſe procul Britanniam, inſulam magnam ſimulq; opulentiſſimam, atque incolis ferè carentem: hortatiq; ſunt, ut illam peterent: quibus pariter operam ſuam polliciti. Picti, quos magis prædæ, quàm imperij cupiditas ſolicitabat, nihil contantes, inſulam uerſus nauigant: in quam primùm delati, aquilonalem eius partem occupant, ubi deinde raros conſpicientes incolas, prædam agere, incurſiones facere, longius uagari incipiunt. Quod confeſtim Britannorum principes animaduertentes, armato milite obuiã ierunt, ac Pictos, ut fit, ſine metu in agris palantes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio uicerunt. Picti qui acceptæ plagæ ſuperfuere, ſeſe in extremam inſulæ partem, quam tempeſtate noſtra Cathaneſiam dicunt, receperunt: quos longo poſt tempore, tradunt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorũ præclaro, de quo alibi dicemus, uſq; ad Grampium montem, ad ortum magis uergens, pertinebat. Atq; Picti per hunc modum, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gens ex aduenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniam adiuerit, in eaq; regnum obtinuerit, qui fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorum exitu, lætam fortunam conſecuti gaudebant, quòd in Britannia demum terra ſedes firmaſſent: ſed facilè proſpiciebant futurum, ut genus ſuum penuria mulierum (ſemper enim deeſt aliquid, ad propagandam rebus humanis felicitatem) non ultra hominis ætatem duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc connubia eſſent: tum ex communi conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem connubiumq; nouo populo petitum. Legatio grauiſſimè audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinem ac genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægrè tulerunt, iniuriã tamen aliàs ulciſcendam iudicantes, ad Scotos in Hyberniam mittunt. Illi mulieres in matrimonium ea conditione dederunt, ut quoties de creando rege, deficiente genere, diſcrimen oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus, regem diceren: id quod apud Pictos ſemper deinceps ſeruatum conſtat. Sed iam Romanorum res in inſula geſtas ſubijciamus.

Poſt Trebellium Maximum, qui ob tumultum ex turpi otio in exercitu ortum, non ſine infamia abijt, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos, minus dicto audientes, bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciam rexit, in qua quoſdam quoq; populos relu

ctantes

ctantes parêre ſubegit. Poſtremò Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, uir cuius uirtute arma Romana multò inſulanis terribiliora extiterunt, Britanniam etiam tum fluctuantẽ obtinuit, ubi milites uelut omiſſa rerum cura, otio propè torpentes, & prouinciã iamiam ad rebellionem faciundam properantẽ offendit: nam Ordouices cùm paulò ante eius aduentum, alam unam militũ in finibus ſuis agentem ferè uniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certam recuperandæ libertatis. Quod Agricola animaduertens, ire obuiam futuro periculo maturat, ac ſumptis repentè armis, paruaq; armatorũ manu contracta, quia in æquum certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtem inuadit, ac bonam eius gentis partem ferro delet, nec hîc quieſcendũ ratus, ut non ignarus inſtandum eſſe fortunæ fauenti, Monam deinde inſulam, quam Paulinus expugnarat, & poſt eum reuocatum defecerat, eodem momento recipit. Quibus rebus confectis, cauſas bellorum prudentia & conſilio excidere cupiens, militem ſuum interim uir artis militaris ſcientiſſimus, nihilo ſecius armis exercebat, uigiliꝭs defatigabat, ne uirtus per otium langueſceret animorũ. Item Britannos generatim ut rudes, bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat, hortando, ut templa, fora, ædes ſibi extruerent, laudando promptos, caſtigando ſegnes, quò honoris æmulatione excitarentur ad ciuiles mores: quia ubi uirtutis honos publicè non eſt, haud ubi uirtutis uel gloriæ cupiditas eſſe poteſt: at ſpeciatim filios principum bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorum ingenia Gallis, quòd Romanæ eloquentiæ pro uiribus ſtuderent, dedit uel illis leges, Romanaq; inſtituta quædam utenda introduxit. Quo factum eſt, ut Britanni breui tempore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multò honeſtior cultus, ac delicatius uitæ genus, ſic, ut iam tum prandiorum, cœnarumq; lautitia peruaſerit per cunctas honeſtas domos, idq; uocari uerbo, humanitas, apud uulgum, cùm, ut ait Tacitus, reapſe pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conuiuiorũ elegantiã inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudium per hyemem, factaq; memoratu digna primi bienniꝭ eius legationis. Poſtea crebris ac proſperis prælIꝭs, nonnullis ignotis etiam gentibus domitis, eam partem Britanniæ quam hodie Scotiam dicimus, quæ Hyberniam aſpicit, quò ingens rebellium multitudo identidem confugiebat, copiꝭs inſtructis, claſſeq; parata, petendam ſtatuit, ut ſimul mari, ſimul terra, bellum gereret. Itaq; iter ingreſſus, flumen quod Fortheam uocamus, ponte ibidem facto, tranſmittit, ad arcesq; nonnullas expugnandas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta undiq; armatorum manu ad flumen concurrunt, ut fracto ponte, hoſtem inter Fortheam & Taum intercludant. In eos Agricola conuerſus nullo negotio fudit, fugientesq; inſecutus eſt, uſque ad Tai æſtuaria. Et hæc anni tertiꝭ geſta. Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremum inſulæ terminum inueniendum, primo quoq; tempore ad Glotam flumen contendit, eoq; loci caſtra facit, ubi Bodotria, qui nunc Leuinus dicitur, in Glotam influit. Britanni interea frequentes circũſtabant, inquos facto impetu, ita diſſipauit, ut extra flumen expulerit, uelut in aliam inſulam, quemadmodum putabat, quod flumen circa oſtium, maximè profundum ac latum eſſet. Atque eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accerſita claſſe, quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotã

naue transgreditur, ignotosq; populos ad deditionem compellit, locaq; maritima ad Hyberniã uergentia præsidijs firmat, ibiq; hyemat. Ita annus legationis quintus consumptus. Deinde Agricola cùm in partem insulæ interiorem pedem modis omnibus inferre deliberarit, nonnihil terrebatur montiũ paludumq; difficultatibus, quas tamen ad extremũ miles fortiter superauit, qui uelut laboris tanti præmiũ, illis in locis nõ uticq; mediocrem fecit prædam. Nam eò agrestes sese cum bonis, ac pecora contulerant, ut ad ultimum confugium. Et quia per exploratores intelligebat hostes pluribus agminibus insedisse uias, essecq; irrupturos, idcirco exercitum tripartitò ducebat. Dum ista gerebantur, classis Romana iussa obire insulam, portus omnes explorabat. Quare ita usu sæpe ueniebat, ut terrestres copiæ ac maritimæ nõ sine summa animorum uoluptate, unum in locum cõuenirent, ibiq; pro se quisq; sua inclyta facta iactaret, & alteri alteros ad cœlum ferrent, uti fit in rebus sequundis, quarum etiam ignauissimus quisq; esse uult particeps, at aduersarũ non item. Britanni interim qui procul erant, ut cognouerunt classem uisam, magnum acceperunt dolorẽ, quòd tanquã aperto sui maris secreto, ultimum uictis perfugiũ claderetur: qui nihil esse iudicantes quod amplius paterentur, ut tanta ubiq; mali labes fieret, ad arma conuersi, legionem nouam ut minus ualidam noctu repentè inuadunt. Hîc utrinq; dimicatũ usq; eò acriter, dum Agricola laborantibus iam suis ex castris opem tulit. Tum Britanni iterum fusi fugatiq; sunt: tamen non uirtute, sed occasione, ac arte ducis hostes ea pugna superiores fuisse sibi persuadentes, nihil ex animo remittebant. Sed cùm iam æstas præcipitaret, ortis paulò pòst fœdissimis tempestatibus, ab armis parum cessatum est. Ac ita sextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterum uere iam inito, Agricola in Calydoniam penetrat, ad Taumq; castra ponit, quod flumen, uti suprà docuimus, in Oceanum Germanicum sese immittit, exceptum æstu maris amplius duobus millibus passuũ lato. Tum Britanni extremũ impendêre periculum cernentes, aut sibi honestè moriendum, libertatis causa, aut uincendũ statuunt: itaq; primùm sacrificijs ac iureiurando conspirationẽ omnium ciuitatum sanciunt, confirmant, corroborant, deinde coniuges & liberos ad Grampium montem ducunt, locoq; castris idoneo capto, inuentutem armant, & ne multitudine ducum, discordia, quæ unica semper est rei bellicæ bene gerendæ pestis, oriatur, summam imperij Calgaco uiro consilij magni, & uirtutis, permittunt, spemq; bonam etiam concipiunt, ex eo, quòd eodem penè temporis puncto, Vsipiorum manus ad littus delata à Romanis defecisset. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cùm auxilio Romanis mitterentẽ, perfidiosè interfecto centurione, nouas sedes quæritabant: qui postremò fame suffocati, omnes fermè malè perierunt. At ubi Agricola hostium studium nouit, ilicò tra iecto Tao, quãproximè potuit, ad radices Grampij, loco plano, castra posuit. Atq; ita irritatis utrinq; animis, haud multò pòst ad manus uentum est. Sed Calgacus prius longa oratione suos hortatus est, demonstrans quanti ab omnibus æstimanda esset libertas, ut qua secundum deos nihil quicquam mortalibus esse deberet charius: multaq; ob auaritiam, atque superbiam, in Romanos maledicta cõtulit, eos raptores orbis uocitando. Contrà & Agricola suos quoq; milites multis uerbis hortatus, ad istum ultimum anni octaui laborem uelut bellorum omnium finem perferendum, animo forti, unde plena manu,

uicto-

uictoriarũ fructum caperent. Sic acie utrinq; inſtructa, prælium incipitur, in quo pro uita pugnatur, quod cùm ad ueſperum extraheretur, nihil Britanno potius uiſum, quàm hoſtem à tergo circũuenire: qui oppoſitis ab Agricola uenientibus quatuor equitum alis, demum diſiectus, in fugam q; uerſus profligatur. Cæſa ex Britannis, amplius decem millia hominum, ex Romanis bene magnus quoq; numerus. Tum Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſſit, reliquum exercitũ in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe geſta ſunt, quæ apud eum hominem uirtutis minimè amicum, inuidiam cõmouerunt in Agricolam, qui paulò pòſt reuocatur, ut quaſi Syriam Attilij Rufi morte uacantem obtineret. Huic ſucceſſit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario non meminit.

Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnemq; iuuentutem ſuam ſtipendijs faciendis, bonisq; cæteris artibus exercuit, qui poſt mortem patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſſimus fuit, ac pace ubiq; parta, bellis prorſus abſtinuit. Sed illud cùm primis memorabile generi ſuo præſtitit, quamobrem à cunctis in perpetuum bene audire ſit meritus, quòd Lucium filium creaſſet, qui Britannorum regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis quidem humanæ CLXXXII, regni uerò XIII, ueræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, ut ſe ac ſuos ad Chriſtianorum numerum cœleſti fonte perfuſos adiungeret. Miſſi ſunt eò Fugatius & Damianus uiri pietate ſingulari. Ii regem cum tota domo, populoq; uniuerſo baptizarunt, ſublatoq; malorum dæmonum cultu, modum apud gentem ueræ pietatis colendæ docuere. Erant tunc in Britannia flamines octo & uiginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminũ, in quorũ locũ epiſcopi totidem, ac tres archiepiſcopi ſubſtituti ſunt: quorum unus poſtea Londini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionum ſedem habuit, ubi templa & ornatu, & opere magnifica condita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathienſis, de quo paulò antè meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſſimis monitis, omnium prouinciarum prima publicè euangelium recepit. Quam ſanè pietatem Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani Imperatoris, qui maximè omnium, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internitionẽ perſecutus eſt, eatenus integram ſeruarunt: nam deinde, teſte Gilda, ob immanitatem perſecutionis, religio ita refrixerat, ut ſit penè extincta. Sunt qui Lucio regi aſſignent templum diuo Petro poſitum, extra urbem Londinum, quamuis plerique alij Siberto orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuant, uti infrà docebimus. Hic locus in primis regum ſepulturis nobiliſſimus, uulgò Vueſtmonaſterium uocatur, quòd ad Occidentem ſpectet, qui Vueſt Anglis dicitur: quem præterea uicus, & proximæ regiæ ædes, ac monachorũ familiæ diui Benedicti cœnobium, unde monaſterium eſt dictus, item ædes ornatiſſima diuo Stephano dedicata, & aſylum noxiorum perfugium, atq; forum ad ius dicendum, cauſasq; agendas, decorant, longeq; celeberrimum reddunt. Inuenio in codice antiquiſſimo, quanquam ſine nomine autoris, hunc locum fuiſſe olim aquis circundatum, & Spinarũ inſulam appellatũ. Quod equidem nomen memoria noſtra, tametſi locus ſentibus uacat, belliſſimè quadrat,

quòd ibi frequens noxiorum ad asylum confugientium turba & reorum multitudo, dum quæstiones habentur, passim spinis, id est, uitiorum stimulis pungatur. At Lucius immortaliter gauisus, quòd suos ad ueri dei cognitionẽ traxisset, ne amplius dæmonum præstigijs fallerentur, omnes prophanos repentè deorum cultus sustulit, missosq; fieri iussit: item templa quæ dijs gentiũ statuta erant, Christo dedicauit, ac permultis donarijs ornauit, & denicq; omnia sua officia ad religionem augendam, præ qua iam cætera omnia, quæ mortales mirantur, facilè negligebat, tam libentissimè, quàm diligentissimè contulit. Igitur Lucius perpetuæ lucis, in qua ipse in primis acquiescebat, apud suos autor, regnum à maioribus acceptum, non humanis cædibus ob inanem gloriã comparandam, pollutum, non opibus undecunq; congestis locupletatum, at certè primùm quiete placida quasi inchoatum, deinde optimis institutis prouectum, demum diuina religione auctum, sanctissimoq; Christi dogmate imbutum posteris reliquit: qui sine ulla cõtrouersia, quanto diuina humanis potiora sunt & habentur, tanto superioribus regibus præstitit. Regnauit annos alterum & XX, & sine liberis moriens principes rogauit, ut reipublicæ curam susciperent, populiq; utilitatem officio metirentur.

Post Iulij Agricolæ discessum, Britanni præsertim Transtuedani partim uiribus debilitati, partim suorum obsidum fide obstricti, aliquot per annos quieuere. Interea Cn. Trebellius legatus, tametsi satis prouidebat, milites tamen Romani à laboribus uacui inter se dissidere cœperunt paulatim, legatiq; dicto minus audientes insulanis infestissimi erant. Quocirca Britanni uidentes se seruitute premi, & indies malum crescere, in spem summam ingrediuntur, & recuperandæ libertatis, & patriæ modis omnibus defendendæ: itaque animose contra Romanos arma sumunt, fortiter inuadunt. sed illud considerate faciunt, ut semper ad loca syluestria & ardua, more patrio, sese cùm opus foret, raptim recipere queant. Sunt igitur bene multæ utrinq; factæ occisiones, iamq; tota prouincia erectior erat ad defectionem, cùm Hadrianus Imperator factus à Trebellio eiusmodi motus certior, primo quoq; tempore cum exercitu in Britanniam transmisit, qui omnem insulanorum furorem compescuit, ususq; humanitate in eos, prouinciam pacatam reddidit: quam, si Spartiano credimus, primus omnium limitauit: nanque neglecta Transtuedana regione, quam nos Scotiam dicimus, seu quòd sterilior esset, uel ob locorum naturam putaret non facilè conseruari posse, eam Tina flumine terminatam uoluit: idcirco ab eius ostio, murum ad alterum amnem, qui Escha appellatur, usque ad Hybernicum Oceanum duxit: nam Tina in Oceanum Germanicũ erumpit. Cæterũ alij eam prouinciæ assignationẽ Seuero tribuunt. Sub hæc, Britanni ardentes odio pariter militũ Romanorũ, ac dolore seruitutis, iterum ad libertatẽ nituntur. Qua re cognita, Pius Antoninus id temporis Imperator, Lollium Vrbicũ legatũ in Britanniam misit, qui factis aliquot prælijs, insulanos in officio manere coëgit. Nec tamen Lollius ita bellũ extinxit, quin mox Britanni aut rem suam in libertatẽ, aut in discrimen adducere tentarint. Quapropter M. Antoninus, qui Pio successit, post Lolliũ in Britanniam Calphurnium Agricolã legatũ misit. Is, ut Iulius Capitolinus tradit, facilè hostes uicit, subegitq;. Postea Pertinax à Commodo in insulã mittit, qui potius sapientia, quàm armis, cunctas deleuit seditiones. Ita prouincia quieta erat, cũ Pertinax

Romam

Romam reuocatus, extincto Commodo Imperator eſt factus. Tum Clodius Albinus datus eſt Britannici exercitus rector, quemadmodũ Capitolinus in eius uita teſtat: cui, ſi eidem credimus, Iunius Seuerus miſſus à Cõmodo, ſucceſſit. Sed multò ſecus Herodianus, qui docet Clodiũ Albinũ poſt interitum Cõmodi, diu fuiſſe in inſula, cùm ſcribit Seuerũ Imperatorẽ mortẽ Albino intentãdi cupidũ, tranſiſſe in Galliã, & Albinũ delecto omni Britãnici exercitus robore, ex Britannia iuiſſe obuiã, ac apud Lugdunũ, prælio decertatũ. Britannorũq; militũ uirtute factũ, ut nihil propius fuerit, quàm ut Seuerus uincerẽtur: uerũ Albinũ cecidiſſe. Tum Heraclitus legatus Britanniã obtinere cœpit, quem Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum, ut prouinciã obtineret.

Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britannia, anno circiter ſalutis humanæ. CXCV. cum mortuo Lucio rege, principes priuato ſtatim cõmodo ſeruientes, dum pro ſe quiſq; ſibi ſummũ imperiũ obtinendũ curat, ſeditionẽ inter ſe facere incipiunt. Quod ubi Seuerus Imperator iam ſenio confectiſſimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura gloriæ appetentior, poſt uictorias ad Orientem, ſeptentrionemq; partas, Britannici quoq; cognominis cupidus erat. Ad hoc accedebat etiam diſcordia Baſſiani Antonini & Getæ filiorũ, qua cùm ſenex maximè ſolicitus foret, nullaq; arte alterũ alteri recõciliare poſſet, tanto inter ſe iuuenes odio flagrabant, eos ſecum adducere ex Vrbe in Britanniã conſtituit, ut partim iuuenes procul à munditijs urbanis, in caſtris bellando hærerent, partim ut nullis adulatorum illecebris, quæ ipſe falſo diffidij cauſam arbitrabatur, irretiti, in gratiã redirent. Itaq; homo id ætatis, & morbo articulari laborans, inſulam cum filijs petit: quò ubi peruenit, collectis militibus, ac maximis conflatis uiribus, bellũ comparat. Cæterum Britanni repentino principis aduentu perculſi, tantisq; contra ſe copijs paratis territi, legatos de pace, ac ſeipſos expurgatũ ad Seuerũ mittunt. At ille moras de induſtria interponens gloriamq; appetens, bellum quàm pacem maluit. Quocirca multa prælia cum inſulanis edebantur, & ea quidem Romanis multò quàm illis difficiliora: quippe qui locis aſſueti, facilè cum opus foret, pugnam eludebant, & ita bellũ extrahebat, cùm Seuerus morbo mœroreq;, quo ob filiorum diſcordiã angebatur, pariter ac ætate conſumptus, poſt annos duodeuiginti, q̃ imperare cœperat, è uita migrauit, corporeq; ignibus tradito, cinerem ipſum cum odoribus in uaſculũ alabaſtri coniectũ, filij Romam deportarunt. Verũ haud me pœnitet eorũ ſententiæ eſſe, qui ſcribunt Seuerũ pacata primo aduentu ea inſulæ parte, quæ Romanis uectigal pendebat, bellũ geſſiſſe aduerſus Pictos, de quibus paulò antè meminimus, qui latronũ more, quotidie excurſiones in prouinciã faciebãt. Herodianus perſpicuè demõſtrat hos fuiſſe Pictos, cum quibus Seuerus ſæpius cõflixiſſet, dum de eorũ moribus in extremo tertio libro tradit, ita ſcribens: Neq; enim ueſtis uſum cognorunt, ſed uentrẽ atq; ceruicẽ ferro incingunt, ornamentũ id eſſe, ac diuitiarũ argumentũ exiſtimantes, perinde ut aurũ cæteri barbari: quin ipſa notant corpora pictura uaria, & omnifariã formis animaliũ. Hæc ille. At Seuerus ut ne hoſtes longè profligati ex Tranſtuedana regione, alios quotidie Britannos more prædantiũ diuexarent, fertur terminaſſe Romanã prouinciã, murũq; inſtar ualli feciſſe, ad id loci, ubi ex Spartiano ſuprà docuimus Hadrianũ poſuiſſe eundẽ. Ita ſcriptores diſſentiunt. Quidã tradunt illum fuiſſe murũ ex lapide ſolido confectũ, cuius

ueſtigia ad hanc quoq; ætatem noſtram extant. Sed Gildas dicit principio nõ tam ex lapidibus, quàm ex cæſpitibus factũ, ac propterea parum ualuiſſe aduerſus barbarorum incurſus, ſed poſtea refectum, & lapidibus tantum extructum, qui etiam nunc, etſi non integer, turribus æquis ſpatijs interpoſitis munitus uiſitur. Fuit opus omnino egregium, quo nõ Pictorum modò, uerum etiam Scotorum impetus aliquandiu repreſſus eſt. Cæterum, ſi eidem autori credimus, prout haud dubiè credendum cenſeo, non id temporis, neq; à Seuero murus ille factus eſt, ſed amplius ducentis annis pòſt, principe Theodoſio Arcadij filio, & Valentiniano tertio Occidentis imperiũ obtinente, cùm Aetius dux copiarum Burgundionibus bellum faceret, extructũ liquidò liquet, ſicut alibi edocebimus. In qua re omnes penè recentiores ſcriptores errore lapſi ſunt, opus iſtud, quamuis falſo, modis omnibus Seuero atribuẽtes. Nunc ad Seuerum, eiusq; filios reuertor.

Seuerus Imperator in Britãnia anno ſalutis humanæ CCXIII deceſſit. Poſt obitum patris, Baſſianus Antoninus Caracalla cognomento pacem Britannis reddidit, obſidesq; ab eis acceptos, Romã conſeruandæ quietis gratia, ad Senatum miſit, id quod cauſa fuit, cur poſtea Britanni ab officio minus diſceſſerint. Deinde cum fratre Geta, Romam conceſſit, qui interfecto Geta, imperio ſolus potitus eſt. Inſulæ ſtatus inde ſex & ſeptuaginta circiter annos, multò pacatiſſimus fuit, cùm Carauſius, Diocletiano principe, anno ſalutis humanæ CCXC eam occupauit, de quo infrà dicemus. Nunc autem illis cõmodùm reſpondendum eſt, qui non minus ineptè, quàm inſulſe ſomniarunt, Baſſianũ Antoninum Britannis imperaſſe annos XXX, cùm ille annos natus tris & quadraginta, tantum ſex regnaſſet, ac eundem prælio dimicaſſe in Britannia, cum Carauſio, ab eoq; interfectum. Qui error errorem ita ſecutus effecit, ut multi una in re hallucinati ſint. Antoninus enim, autor Herodianus, & Aelius Spartianus, dum Carris ageret, quæ eſt Meſopotamiæ urbs, Deæ Lunæ templum inuiſit, quod in ea regione diſtans aliquantulum ab urbe, præcipuo honore ab incolis colebatur, eò ſecum paucos equitũ adduxit, itaq; medio itinere, uno tantum comitatus famulo ad requiſita naturæ diſceſſit, quò Martialis centurio cum Macrini præfecti promiſſis adductus, tum proprio odio incitatus, eius enim fratrem Imperator occiderat, ut nutu principis uocatus accurrit ilicò, Antoninumq; ſibi ſubligacula deducentem pugione traiecit. Sed ad Carauſium redeamus. Is homo obſcurè natus, cæterum militari gloria clarus, cùm Diocletianus eum iuſſiſſet oram Oceani circa Belgicam, præſidio tueri, aduerſus Saxones latrocinijs mare infeſtum reddentes, putabatur de induſtria, nõ prius hoſtibus occurrere, quàm illos præda onuſtos ſenſiſſet, ut ea Saxonibus adempta potiret: nec enim res ita receptæ prouincialibus reſtituebantur: itaq; flagitij conſcius, cum cõperiſſet indicio, Maximianũ Herculeum quem Diocletianus imperij conſortẽ adſciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece ſua, cuidam mandaſſe, ſubita rebellione Britanniam occupauit: quem Britanni ſenſim tyrannũ effectum, excuſſo Romanorũ iugo, regem ſibi crearunt. Cum eo deinde eſt uariè belligeratũ, ſed cùm uinci nõ potuiſſet, facilè pacem impetrauit, ſeptemq; deinceps annos inſulã tenuit. Hunc Alectus ſociorũ unus per inſidias petijt, occîditq;. Ac ita, ut uulgò dicitur, Ab impio egreſſa eſt impietas. Is itidem tyrannũ ſe conſtituit, quem ſimul inſulani regem conſalu-

conſalutarunt. Idem triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prætorij nõ tantum præſenti dominatu, ſed uita quoq; ſpoliatus eſt. Atq; ſic poſt decimũ annum, quàm à tyrannis teneri cœperat Britãnia, à Romanis recepta eſt, qui fuit annus ſalutis humanæ CCC. Per idem tempus Britannia quoq; ſenſit ſæuitiã Diocletiani atrociſſimè Chriſtianos affligentis: nam templa euerſa, permultiq; pietatis cultores uarijs ſupplicijs excruciati, martyrij palmam tulerunt. In ijs debacchãte impij principis per annos uiginti, quibus imperauit, iniquitate, Albanus uir ſanctus ad municipiũ ſuum Verulamium, detruncatus eſt, èregione eius loci: hodie pagus martyrio ſanctiſſimi uiri nobilis, Fanum Albani nuncupatur, à fano, quod ipſi diuo dedicatum eſt, cum monachorũ cœnobio ordinis diui Benedicti multò celeberrimo. Ea autem labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita Chriſtianam religionem exinaniuit, ut illa admodum in paucis integra remanſerit. Ad propoſitum reuertor.

Haud ita multò pòſt, cùm res Britannica in magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauatè Romanorũ imperiũ ferentibus, Conſtantius Claudij principis ex filia nepos, quem Diocletianus unà cum Galerio Maximiano, Cæſarẽ declarauerat, in Britanniam uenit, eamq; confeſtim pacatam reddidit, ac Helenam Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimonium duxit. Haud ijs aſſentiendum duco, qui Helenam Conſtantij concubinam fuiſſe tradunt, ex qua Conſtantinũ ſuſcepit, cui nihil prius fuit, quàm Chriſtianis fauere, ac religionem maximè omniũ augere. Poſtea Diocletiano & Maximiano Herculeo uitam priuatam ſpontè agentibus, Conſtantius & Galerius imperiũ tenuerunt. hic Diocletiani filiã, ille cum Helena diuortium facere coactus, Theodoram Herculei priuignam in matrimoniũ duxit, ex qua ſex uirilis ſtirpis filios Conſtantini fratres creauit. Ii molem imperij inter ſe partiti, Galerius Orientem ſortitus eſt, Conſtantius Italiam, cum tota Africa, Hiſpania, & Gallia: cæterum homo frugi minimeq; ambitioſus, Galliæ duntaxat, Hiſpaniæq; imperio contentus uixit, qui demũ poſt annos XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquandiu tentatus in Britannia, Eboraci mortem obijt, atque inter diuos relatus eſt. In eo fuit grauitas, moderatio, integritas, liberalitas: quippe qui beneficijs & munificentia magnus, aduerſus diuitias animum inuictum ſemper geſſit: quin proprij commodi immemor dicere ſolebat, longè melius eſſe, publicas opes à priuatis hominibus haberi, quàm à principe in arca ſeruari, utpote quæ nulli uſui forent. Ex qua boni principis popularitate, prouinciæ quas obtinebat, otio honeſtiſſimo cum primis florebant. Fuit præterea prudentiſſimus in omnibus gerendis negocijs, & ob artis militaris peritiam, Romano imperio apprimè utilis. Quamobrem eius memoria militibus iucundiſſima fuit, qui magno ſimul omnium fauore, Conſtantinũ filium ex Helena genitum Imperatorem ſtatim in Britannia conſalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militibus ſubito tumultu, Auguſtus ſalutatus eſt. Hîc altius repetendum eſt, ut omnia de Conſtantino exequamur, de quo ſilere omnino melius puto, quàm parum dicere. Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia Imperator creatus, haud dubiè magnitudinis ſuæ gloriæ natalem terram participem effecit. Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperium depoſuerat, & tum in Lucania priuatus uiuebat, cùm audiuiſſet Maxentium filium

esse Imperatorem salutatum, primo quoq; tempore Romam aduolauit impe
rium recepturus, inuitauitq; Diocletianum per literas, ad dignitatem pristi-
nam recipiendam: quod Diocletianus omnino prudens abnuit, repudiauit,
horruit, ut rem homini pestiferam. Is cum filio pro concione disceptare, & mi
lites ambire cœpit, ut Maxentio deturbato, sibi imperium restituerent: quod
tantum abfuit, ut impetrauerit, ut etiam sit affectus cõuitijs: id quod artificio
factum uidetur, quò scilicet ne qua fraudis, quam Constantino faciebat, suspi-
cio foret. Itaq; Herculeus dolo quouis modo iuuenis tollendi composito, ad
Constantinũ generũ (collocauerat enim ei Faustam filiam) se contulit, qui re-
lictis præfectis, qui Britanniam regerent, tum in Gallia agebat. Constantinus
comiter Herculeum accepit, at senex anxius consilio festinandæ cædis, fretus
pietate filiæ Faustæ erga se, quid animo moliretur, occultè cum eadem cõmu-
nicauit, quæ partim, si taceret, ne sibi fraudi foret, partim coniugali amore de-
uicta, id uiro confestim aperuit. Dum Constantinus ulcisci ardet, Herculeus
fugam molitus, Massiliæ, unde ad filium in Italiam nauigare parabat, princi-
pis iussu, occisus est. Galerius haud multò pòst è uita decessit, qui paulò antè
Licinium à Dacia oriundũ Cæsarem appellarat. Et ita uno tempore Constan
tinus Galliam, & omnem oram ad occidentem, Maxentius Italiam, Africam
& Aegyptum, Maximianus qui iampridem à Galerio Cæsar creatus erat, O-
rientem, Licinius Illyrium tenebat. At Constantinus totius orbis imperium
affectans in Italiam transgreditur, ubi post annum quintum, quàm rerum po
titus est, Maxentio bellum fecit. Quod facilè edocuit, nullam regni societatẽ
diu esse patientem consortis. Post aliquot prælia, Maxentius fugatus, demũ
ante finem sexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluium pontem, prope ur
bem Romam, in Tyberim cum multis suorum præcipitatus, ac absorptus est.
Sed ut fortuna Constantini optatis responderet, peropportunè usu uenit, ut
non multò pòst quàm ille Italia est potitus, Maximianus iunior Licinio bellũ
intulerit, qui Licinius cum Constantiã Constantini sororẽ in matrimonio ha
beret, ob eam affinitatem apud Maximianum in suspicionem cecidit. Hunc
itaq; bellum parantem Tharsi subitò mors sustulit. Constantinus Maximia-
no mortuo, statim Licinio bellum fecit, quamuis necessitudo illi & affinitas
cum eo esset: quem multis prælijs oppressum omni imperio exuit, ac ita priua
tum contrà quàm ipse promiserat, Thessalonicæ interficiendum curauit. Im-
perauit Licinius Cæsaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus salutis
humanæ CCCXXVII.

Constantinus hoc pacto iam longè lateq; rerum potitus, filios Cæsares crea
uit. Cæsarum autem, ut hoc appositè demonstremus, declaratio erat, non im
perij dignitas, sed quæ gradum ad imperium faceret, ut uelut per manus, ab
eo qui Augustus & Imperator fuisset, Cæsares imperij regimen acciperent.
Is, prout diximus, Maxentio deuicto, Italiam adeptus Romã uenit: ad quem
Syluester pontifex sanctitate insigni, iam sua sponte bene cogitantem adiuit,
facileq; pertraxit ad bene de Christiana pietate merendum. Porrò ille priuſ-
quam Romam concederet, ita fuerat institutus ab Helena matre, quemadmo
dum credibile est, ut ad bellum iturus, loco præsidij signo crucis uteretur. Sunt,
qui scribant, eo ipso die, quo cum Maxentio prosperè conflixit, sereno cœlo
crucem ab eo uisam, quam ueneratus est, auditamq; supernè uocem, Constan
tine,

tine,in hoc ſigno uinces.Nec defuit oraculo euẽtus:quare pius princeps ubique terrarum religionem maximopere augere,tueriq; magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis,templum ſtatuit, idemq; donarijs ampliſſimis ornauit. obtulit & aureum diadema gemmis diſtinctum,quo Sylueſter & omnis pontificum poſteritas uteretur:ſed uir ſanctus id inſigne nõ recepit,uelut parum religioni idoneum,phrygia mitra candida contentus.Item ædem Conſtantianam, quam hodie Lateranenſem uocant,in Cœlio monte ædificauit.Fecit & ſacri baptiſmatis fontem ex porphyrite lapide,ædi proximum. iuxtà & Petro apoſtolorum principi in Vaticano templum extruxit, atq; diuo Paulo in Oſtienſi uia,nihilo minore apparatu.fanum quoq; ſanctæ Crucis in Hieruſalẽ(ita enim appellatur)condidit in theatro Seſſoriano: huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolymis deportatam. Helena enim Conſtantini mater,mulier ſingulari pietate prædita,Hieroſolyma petijt, dominicæ crucis inueſtigandæ cauſa.Difficile id quidem erat:nam ut omne dominicæ paſſionis monimentum aboleretur, Veneris ſimulacrũ eo loci, quo crux latebat,conſtitutum ab impijs Chriſtiani nominis hoſtibus erat: cæterum loco ruderibus purgato, tres confuſo ordine cruces repertæ: una Chriſti fuit, aliæ duæ,unde duo pependerant latrones. ſed ut illa Chriſti ab alijs internoſceretur,triplex titulus,hoc eſt,Ieſus Nazarenus rex Iudæorũ, uetuſtate prope modum abolitus,indicio fuit.Maius ſimul ſignum continuò ſecutum eſt: crux admota mulieri mortuæ uitã reſtituit.His Conſtantinus princeps motus, uetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affectum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro fuerat, honor haberi inciperet. Helena confeſtim ut crucem reperit,condito templo,abiens clauos quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat,ſecum ad filium deportauit, quorum uno Conſtantinus pro ono galeæ uſus,altero bellatorẽ equum cõmuniuiſſe dicitur,& tertium in mare deieciſſe, ad ſedandos fluctus, & cõmutandam malam tempeſtatẽ. partem uerò crucis,quam ſecũ Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gemmis & auro diſtinctã collocauit.Iſtam etiam ædem Conſtantinus accumulauit muneribus. ædificauit Agnetis templum, cum baptiſmatis fonte, ubi eius filia, ſororq; baptizata eſt: huic quoq; ædi dona ſunt data.Diuo Laurentio dein Tyburtina uia, & Marcellino Lauicana, inter duas lauros, templum extruxit,& eo loci matri mauſoleum poſuit, quam ſepulchro porphyritico incluſit: huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſſima collata ſunt.Quæ autem,qualiá ue fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita,conſultò minus exponendũ duximus,ut ne inuidiam in malos ædium ſacrarum ædituos concitaremus, cum abhinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint.Extra Vrbem,idem princeps plura condidit templa, id eſt, duobus apoſtolis Oſtiæ unum, in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ,Capuæ cõmuni apoſtolorũ nomine tertium,Neapoli quartum,ac Conſtantinopoli quintum,& ſextum.Conſtantinus abſq; ijs quæ cõmemoraui-
mus,pietatis operibus,Arrio Alexandrino presbytero,per concilium Niceæ habitum damnato,quòd Chriſtiana dogmata nefarijs cõmentis metiri eſt impiè conatus,cum ſex alijs maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto,ſunt euerſa.Denicq; nullus eſt locus ab ipſo religioni aſſignatus, cui non

certa dona, non certum uectigal attribuerit. Atq; hæc sunt, etsi carptim attigimus, Constantini maximi principis, & Helenæ matris, quos nobilis parens Britãnia tulit, opera pietatis eximiæ, & planè memoria omni digna, ac omnia superiorum Imperatorũ facta facilè exuperantia. Isti enim per sanguinẽ, atq; cædem, apud mortales gloriam sibi compararunt: at illi per pietatem, per ueram religionem, per summam liberalitatẽ, per iustitiam, apud Deum, uitam, uti credere fas est, æternã, in terris autem decus immortale assecuti sunt. Constantinus, teste diuo Hieronymo, iam senio confectus, aut non multò antè, q̃ uita excederet, ab Eusebio Nicomediæ episcopo est ad sacri baptismatis fontem admotus: & usq; ad id tempus baptisma distulisse dicit̃, ut Christi exemplum imitatus, in Iordane fluuio baptizaretur. Cæterum baptisteriũ quod Romæ tam insigni extruxit apparatu, facit, ut non temerè quis aliter de ea re suspicari possit, atq; Hieronymus scribit, cùm omnino permirũ sit, hominem id ætatis, & de Christiana religione tam bene meritum, noluisse primo quoq; tempore, Christianæ pietatis ianuam ingredi, hoc est, baptizari: cùm uel illud Christi oraculum omnibus notum sit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, &c. Sed in his, quandò tam uariè traduntur, haud multùm immorabor. Fuit Constantinus homo factus ad unguem, ut aiunt, quippe in quo post hominum memoriam, maximæ animi corporisq; uirtutes extiterunt, militaris artis cum primis sciens, in bello felix, iustitiæ amator, & denicq; ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ usu, nonnullas tulit, alias antiquauit: urbem Constantinopolim in ora Thraciæ, ubi Byzantium fuit, Romæ æmulam statuit: Drepanam in Bithynia instaurauit, quam à nomine matris, Helenopolim appellauit. Sunt, quod ad eius exitum attinet, qui tradant illum Byzantio ad calidas aquas ualetudinis causa egressum, excessisse uita, unde fortasse uisus est elephantiasi, quam dicunt lepram, laborasse. Plures tamen, & in ijs diuus Hieronymus, autores sunt, eum Persis bellum illaturum, siue, ut Eutropio placet, Parthis, quòd Mesopotamiam incursassent, apud Nicomediã, in Acirone uilla publica de uita exisse, anno salutis humanæ CCCXL. Mortuus est sex annos & sexaginta natus: imperauit annos alterũ & triginta. Sed uide, ita sæpe accidit, ut longa uita homini malo sit: Equidem Constantinus bene de Christiana religione meritus, postremo, teste Hieronymo, Arrianum dogma non declinauit. Quare illud certè multò uerissimum est uerbum: Qui perseuerauerit usque ad finem, is saluus erit. Apparuit sub idem tempus, quo tantus princeps mortem obijt, cometes inusitatæ magnitudinis. Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda reuertamur, quæ ad Britanniæ statum attinent.

Polydori

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER TERTIVS.

CONSTANTINVS princeps cùm è Britannia in Galliam proficiſceretur, uti ſuperiore libro dictum eſt, reliquit præfectos, & in iſs Maximum, uirum fortem, qui inſulæ præeſſent: duxit ſecum bonam Britannicæ pubis partem, duxit principes, in quorum uirtute, fide, conſtantia, ſpes ſuas plurimum ſitas habebat, utpote quibus ſtipatus in Gallias traiecit, Italiam petiit, aduerſariosq; ubique gentium uicit. Interea Britannia tandem aliquando uiſa ſibi libertatem conſecuta, quòd Conſtantinum hominem Britannum regem haberet totius orbis principem, honore, dignitate, autoritate longè beatiſsima erat, in eoq; ſtatu non inuita acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iam illud cõmutarat, quòd Dei pari nutu, atq; tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet, qui ad poſteros manaret. quanquam poſtea haud perdiu in Conſtantini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamen decus ipſius imperij non potuit cadere, cùm etiam nunc reges Angliæ more maiorum, diademate imperiali utantur, ut munere ab Imperatore Conſtantino in ſuos poſteros collato. Ita Britannia quieſcebat, quemadmodũ Eutropius teſtatur, cùm Conſtantinus moriens tres reliquit filios in imperiũ ſucceſſores, Conſtantium, Conſtantem, & Conſtantinum. Huic ſorte euenit Britannia, cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed nõ multò poſt orta diſcordia, cum Conſtantio, in Italia, apud Aquileiã, manus conſeruit, interfectusq; eſt. Tum res Britannica cum reliquis prouincijs, in Conſtantij poteſtatem uenit, quam ille qui ultimus fratrum è uita migrauit, amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea prouincia paulò minus annis XXIIII ab officio nõ diſceſsit, qui fuit annus quintus, cùm imperare cœperunt Gratianus & Valẽtinianus fratres, qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus, de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet quidam id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, continuò iuuenũ, quibus ad bellum gerendũ ſatis roboris ineſſe cernebat, delectum habuit, conſcriptoq; bene magno militũ numero, in Gallias tranſijt. Ad hunc motum comprimendũ, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cùm exercitum duceret in Galliam, præferretq; Halanorum (hi Scythiæ populi origine erant) manum, quam ad ſe auro pellexerat, ueterano militi adeò acerbam ex ea re attulit offenſionem, ut non multò pòſt ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum defectione conſternatus, cùm in Italiam tranſire conaretur, dolis circumuentus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu profugus, Byzantium ad Theodoſiũ, qui Orientis imperiũ à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, uelut diuus teſtatur Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quem Gratianus ex Hiſpania accerſitum, cùm res imperij undiq; turbarentur, conſortẽ fecit. Theodoſius igitur beneficiorũ haud immemor, Valentinianũ paterna pietate accepit, negociumq; ulciſcendæ cædis Gratiani rebus omnibus ante-

uertendũ ſtatuens, bellũ Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verùm tam celeriter res geſta eſt, ut penè prius quàm Theodoſius Byzãtio ſe mouiſſe cre deret, alpes ſuperarit. At Maximus neſciens tum maximè aduerſam eſſe fortu nam formidandã, cùm ſe nobis ſecundam maximè præbet, tunc Aquileia in cautus ſe tenebat, ubi derepẽtè obſeſſus, captusq; capite mulctatur. Ita ad pun ctum temporis res mortaliũ ſtant, atq; cadunt. Sunt qui ſcribant Maximũ ad tertium inde lapidem, à Theodoſio & Valentiniano ſuperatũ, uiuum ueniſſe in hoſtium poteſtatẽ, ibiq; à uictoribus ultimo ſupplicio affectum, anno poſt Gratiani interitum uix finito. Martinus Turonenſis epiſcopus uir ſanctitatis eximiæ, Maximo prædixiſſe fertur, cùm in Britannia adhuc eſſet, infeliciſsi- 10
mum eius uitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus male ceciderunt. Deinde inſulæ ſtatus indies peiore loco eſſe cœpit: nam breui tempore, ut alibi explicabimus, Britanni libertatẽ cum imperio amiſerunt. Præterea fertur Maximus, cùm Gratianum fugien- tem perſequeretur, dum in Celtica eſſet, Conanum hominem Britannũ ſum- mum ducem maritimis ciuitatibus ad Oceanũ pertinẽtibus, quæ Armoricæ dicuntur, præfeciſſe. Conanus autem poſtquam cum ſuorum Britannorum ingenti manu, in ea terra moratus regnum obtinuerat, ut ſuum genus perpe- tuò propagaret, eiectis ubique Gallis, Britannos duntaxat locorum incolas paſſim locauit: quinetiam Gallorum aſpernatus connubia, uxores ex Britan- 20
nia ſuis petiuit. Quo factum tradunt, ut frequens uirginum numerus ex inſu la illuc migrarit, atq; undecim millia utriuſq; ſexus uno tempore partim nau- fragio, partim ſupplicio, nam barbari ad littus captos iugulabant, interierint: & in ijs fuiſſe dicitur diua Vrſula filia Dionoti Cornubiæ reguli, quæ Cona- no deſponſa eſſet. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in inſula natus, tyrannidem momento occupat. Hoc breui ſublato, Romani milites, qui præſidij cauſa in inſula adhuc erant, Conſtantinum ſurrogãt, ho- minem nullo numero habitum, nõ genere, non militia clarum, & in quo nihil præter nomen, ſecuti uiſi ſint. Tranſmiſit Conſtantinus ex inſula, in Galliam, cum exercitu, moratusq; eſt apud Venetos, & Cenomanos, alioſq; Oceani 30
accolas, & conatus eſt Galliam pacatã reddere, inducias, ſi pacẽ coagmentare nõ poſſet, à Vandalis, Sueuis, ac Halanis paciſcendi cupidus. Sed neutrũ obti nuit, id quod Rempublicã maximè læſit. Verùm haud multò pòſt, Conſtan- tius uir cõſilij magni & uirtutis, miſſus ab Honorio cum exercitu in Gallias, ut imperij maieſtatẽ reſtitueret, ac tueretur, ipſum Conſtantinũ tyrannũ cir- ca Arelatẽ, obſidione fatigatũ atq; in poteſtatẽ redactũ occîdit. At Conſtans quem Conſtantinus pater ex monacho Cæſarem dixerat, cùm aduerſus Din- dimum & Seuerianum, qui Conſtantinum, & eos barbaros qui illum ſeque- bantur, ab ingreſſu Hiſpaniarum arcere nitebantur, mouiſſet, eosq; nullo fe- 40
rè negocio peremiſſet, breui pòſt Viennam perrexit, ubi loci à Gerontio ſuo comite occiſus eſt. Ita Conſtantinus pater, & Conſtãs filius per idem tempus periere, & Honorius cura ac diligentia Conſtantij inclyti belli ducis, inſulam unà cum Britannico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus, & Bedas, qui in primis res iſtas æquè benè ut accuratè ſcripſit. Eo ipſo anno, quo Conſtanti nus à Romanis militibus renunciatus eſt Imperator, Arcadio Conſtantino- poli mortuo, Romani imperij maieſtas apertè inclinata eſt. Inde Conſtanti-

ni inte-

ni interitum continuò filij cædes, ut diximus, ſecuta eſt. Tum Honorius Britannico exercitu recepto, confeſtim inſulam multis cladibus per tyrannos labefactatam ad imperium retraxit. At pauci deinde interceſſere anni, cùm poſt Honorium mortuum, & à Theodoſio Arcadij filio Valentinianũ amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictum, atq; Auguſtum appellatũ, ingens barbarorum multitudo Romanum imperiũ afflictare cœpit, cum qua duces Romani ſæpenumero hoſtiliter dimicarunt.

Britannia interea omni militũ robore partim tyrannorũ ſæuitia cæſo, partim ab illis frequenter aliò terrarũ ad noua bella gerenda, ex patria ducto, continuò ad iniuriã accipiendã patêre uiſa eſt: ſemper enim ex incõmodo, incommodũ oriri ſolet. Quo cognito, Scoti, ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ rerũ percupidi, ex Hybernia, uti Gildas perhibet, quamprimum in inſulã aduolarunt: qui, haud mora, cum Pictis fœdus faciũt, ac collectis undiq; perditis hominibus, inſulanorũ res latrocinio rapere, hominũ pecudumq; prædas agere, ac inſulã ipſam occupare acriter adnitunt. Augebatur in dies ſingulos id malum, ac ultrà q; tutũ eſſet in poſterũ tempus reſiſtere, duarũ gentium audacia creſcebat, ſic, ut nemo non ſuſpicaret breui totam inſulã perditũ iri, niſi eiuſmodi conatibus maturè iretur obuiam, opponeret præſidiũ, remediũ adhibe retur. Erat tum, ſicuti oſtendimus, Britãnia ſine præſidio: id imbellis atq; inermis multitudo uerita, quippe quæ longè infirmior erat, quàm ut eam labem auertere poſſet, legatos miſit, qui auxiliũ peterent ab Aetio, quem iam antea Honorius Conſtantij loco, uirũ patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum, copiarũ imperio præfecerat. Aetius fatigatus cõmotusq; precibus Britannorũ qui adhuc in fide erant, legionem unam illis ex Gallia auxilio miſit. Sunt Picti & Scoti uarijs inde cladibus ab Aetianis affecti, resq; Britãnica per bono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtibus turbaret, uiſum eſt ducibus legionarijs peropportunũ, ut murus, de quo ſuperiore libro mentionem fecimus, conſtrueretur inter Romanam prouinciam, & Pictorũ fines: id quod, teſte Gilda, factum eſt: uerũ cùm cæſpitibus magis q; lapidibus eſſet ædificatus, haud ſatis firmus poſtea ab hoſtiũ impetu fuit. Atq; tum ille demũ murus confectus eſt ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neque à Seuero Imperatore, ſicut nonnulli falſo memoriæ prodiderunt, ſi Gildæ autori Britanno credimus. Quieſcebat Britannia unius legionis præſidio, cùm Burgundionibus Galliam uexantibus, Aetius ſuos ex inſula neceſſariò reuocauit, ac legione una Pariſijs & Aurelianenſibus præſidio relicta, & Taraconenſibus in hybernis altera, cum cætero copiarum robore in ipſos Burgundiones mouit. Scoti poſt legionariorum militum diſceſſum, cum Pictis confeſtim in res Britannicas inuadunt, greges armentorum, ac reliqui pecoris abducunt, agros ferro & igne populantur. Exarſiſſet per hoc nouum bellum in inſulanos, niſi Valentiniani iuſſu, qui bello nihil præuertendum duxit, legio quæ in Pariſijs erat, inſulanis auxiliũ rogantibus, præſtò adfuiſſet. Rurſus id temporis murus munitur, fitq; ex lapidibus, quò ualidior ſit, ad arcendã uim hoſtium, ſic, ut minus nocere iam tum cœperint Scotorum, Pictorumq; latrocinia. Verùm illi paulò pòſt, iam Romani imperij uiribus paſsim fractis, propeq; repentè cadentibus (tales enim ſunt noſtræ opes, ut non tam facilè creſcant, quàm à ſuo ſtatu diſcedant) inſulam multò ferocius, quàm unquã antea

inuaſerunt. Tum Aetius nulla miſit inſulanis auxilia, Romani imperij opem pariter atq; fidem implorantibus. Dubium eſt, an noluerit, quia parum amico eſſet erga Valentinianum animo, an maioribus belli curis uexatus non potuerit. Sed quicquid fuerit, illud certè Romano imperio ſimiliter ac Britāniæ magnum inuſsit malum, tametſi apud eum Britanni caſum ſuum miſerabiliter lamentati ſunt, quippe qui, teſte Gilda, ſic ſcripſerunt: Gemitus Britannorum Aetio ter conſuli: Auxilium tuum Romanæ prouinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis puncto, quo in extremo uerſamur periculo. Pellūt enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerū, aut iugulamur, aut mergimur: nec aduerſus eiuſmodi mala, quicq; præſidij aut ſubſidij nobis eſt. Tu igitur pro tua animi clementia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum ſcire licet, Britannos nō niſi inuitos à Romanis poſtremò deſciuiſſe: quippe qui iam ſueti imperio, illos obſeruabant, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus teſtatur, iampridem ingenuos imbiberant mores: ſiquidem principum filij generatim liberalibus artibus erudiebantur, ingenia ſimul florebant, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam concupiſcebant. Inde etiã Romani ueſtitus honor, & frequens toga eſſe cœpit. Ad hæc, uel militarem artem, ut tradit Gildas, ab ipſis didicere Romanis. Atque ita Britannia à Romanis amiſſa eſt, poſt quingentos fermè annos, quàm à C. Iulio Cæſare adita eſt, quæ ſic momento propè eodem, libertatem adepta, ac in bellum longè crudeliſsimum ingreſſa eſt, per quod, & nomen & imperium amiſit, ſicut infrà demonſtrabitur. Fuit is annus decimusſextus, cùm Theodoſius princeps cum Valētiniano Auguſto amitæ ſuæ filio, imperare cœpit, ſalutis uerò humanæ CCCCXLIII.

Interea dum Britanni per legatos auxilia quærēdo, tempus terunt, Scoti extremã occupant inſulæ partem, quæ à Grampio monte, ad ſeptentrionē ſpectat, quam hodie habent, ac ex ſe Scotiã nominant. Et hæc eſt tertia gens, quæ ſecundū Pictos, primùm ex Scythia, uti ſuprà diximus, in Hyberniã, deinde ex Hybernia in Britanniam profecta, ſedes in inſula collocarit. Huius autem Scotorū manus dux, uelut autor eſt Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradunt multò ante Reudam, Fergusium in Britanniam ueniſſe, dediſſeq; agmini ſigna rubrum leonem, quibus nunc reges utuntur, & ob res feliciter geſtas, primum omniū à ſua gente regem eſſe dictum, ac illi poſtea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam uocat, ſucceſſiſſe, regnicq; fines latè propagaſſe. Cęterum fortaſſe aliquando erunt, qui iſta ſtomachabunt̄: nuper enim Gauinus Douglas Doucheldenſis epiſcopus, homo Scotus, uircq; ſumma nobilitate & uirtute, neſcio ob quam cauſam, in Angliã profectus, ubi audiuit dediſſe me iampridē ad hiſtoriã ſcribendã, nos conuenit: amicitiam fecimus: poſtea ſummè rogauit, ut ne hiſtoriã paulò antè à quodam ſuo Scoto diuulgatam ſequerer, in rebus Scoticis explicandis, pollicitusq; eſt, ſe intra paucos dies miſſurū cōmentariolū de his neutiquã negligendū, id quod & fecit. Primū in eo erat origo gentis peruetuſta eiuſmodi: Gathelus Neoli Athenienſium regis filius durum patris imperiū fugiens, in Aegyptum ſe contulit, auxilioq; fuit Pharaoni illi regi aduerſus Aethiopes, ad quē Moſes à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Aegyptius rex, Gathelo filiam nomine Scotam in matrimonium

nium dedit. Ille mox nouas quærens ſedes in Hiſpaniã peruenit, eamq; oram tenuit, quæ poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tum ex nomine uxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita pro pagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniã delati, noui regni initium fecerunt, ac ad extremũ ante Chriſti aduentũ, in Albionẽ ſe receperunt. Deinde erat, Pictos haud multò pòſt, in Albionẽ quoq; acceſſiſſe ex Scythia profectos, haſceq; duas gentes externas in ea inſulæ parte, quæ nũc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnũ, ac iam inde à principio, bellaſſe cum Britãnis, cum Romanis, & in primis cum Iulio Cæſare, & Scotos ut inuictos nunquam de gradu ſuo deiectos. Poſtremò erat, ſolum interea Reutherẽ Scotorũ regem re malè domi geſta cum Britannis, ceſsiſſe ſemel patria, in Hyberniamq; confugiſſe, & eundem paulò pòſt Hybernorum uiribus auctum, ad priſtinas ſedes reuertiſſe, ac in ea re Bedã minus animaduertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet aduentum. Ac omnia hæc ante Chriſti aduentum geſta. Ego ſtatim ut iſta legi, uiſus ſum uidere urſam parientem, quemadmodum in prouerbio eſt. Poſt hæc, ut ſolebamus, cùm animi gratia unà eſſemus, Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, me de origine nihil contendere, quandò plericq; omnes populi ſolerent, aut à dijs, aut ab heroibus origines petere, ut qui deinde uellent tanquam minus credulí eas requirere, cùm difficilè fuerit certi aliquid inueſtigare, cogerent potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed ad ſummam, unum illud nullo pacto quadrare, ut Scoti & Picti duo potentiſsimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cùm Britannos tum Romanos preſſerint, uexarint, acieq; uicerint, & tamen non eſſe quempiam ueterem, grauém ue autorem, qui de illis meminerit, cùm præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemæus, & Plinius, ut de cæteris taceamus, paſſim in ſuis hiſtorijs, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantum, Cenimagnorum, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantum, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorúmue non item, quòd ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea utriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores tardiſsimè meminiſſe. Quare æquè amicè, ac uerè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis ante eorum in Britanniam aduentum, quem Bedas & ſuo tempore, & rectè poſuerat, ſcribere non licere, per legem hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauinus uir ſanè honeſtus tam minimè abhorruit, quàm ratio ipſa ei uiſa eſt cum ueritate maximè conſentire, adeò facilè uera à fictis ſemper internoſcuntur. Verùm non licuit diu uti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ MDXXI, Londini peſtilentia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Ferguſius ſecundus. Eugenius commiſſo cum Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos tris & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potentia iam formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes euocati, duce Ferguſio rediere. Ferguſio ſucceſsit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos

premere cœpit,ut illi coacti sint primo quoq; tempore,sicut suprà docuimus, à Romanis opem implorare.Sed Eugenius non diu fuit superstes, quẽ Dongardus frater secutus est.Nunc ad rem redeo.

Scoti re bene gesta elati,licentiosius in insulanos excurrunt, populandi magis,quàm iusti more belli,contumelioseq; hostem ad pugnam prouocant, lacessunt.Britanni ab Aetio destituti, etsi omnia tutiora fore ducebant, quàm prælio dimicare,memores tamen pristinæ uirtutis,ac probè scientes in tanto rerum fluctu,dandum,aut hauriendum esse sanguinem,animo se non dimittunt,sed uelut classico excitati, furoréue acti uadunt in hostem lasciuius solito uagantem, quasi pro certo habentẽ nihil esse,quod pertimescendum foret: pellunt loco primos obuiam factos,deinde in medium agmen prorumpunt, cædemq; passim edunt.Fuit res Britãnica superior eo prælio,uiceruntq; egregiè,qui uinci consueuerant.Cæterum hostes nihilo segnius fortunam tentantes,impetus rursum facere, prædam agere,sese modò in unũ, modò in alterũ locũ recipere,agros uastare, incendere, obuios sine alicuius ætatis discrimine interficere,atq; id genus iniurias facere,perinde quasi nihil infirmi. Ea formidine multi mortales perculsi, ultrò quæ usui hostibus essent, affatim præbebant. Quæ res tanti momenti uisa est, ut multò magis, quàm prælium terreret.Britanni his malis adacti,ex necessitate,quod optimum ad arcendum hostem uidebatur,consiliũ capiunt,ac instaurant, quamcelerrimè possunt, murum, quẽ antea Aetianos milites diximus extruxisse, illumq; spatio ampliãt. Compressit aliquandiu hoc opus Scotorum rabiem,quæ deinde collecto sensim maiore furore erupit:nam illi non multò pòst murum oppugnatum ueniunt, quibus dum ægrè Britannus ac minus prudenter resistit,murũ ipsum complanant,hostem partim in fugam uertunt, partim ferro cædunt. Sed nec Scotis incruenta uictoria fuit, Dongardus enim eorum rex in ea pugna cecidit,cui Constantinus successit. Ad hoc malum repentè cùm agri omnes,propter continua bella diu antè uacassent,magna frumenti inopia accessit,ex quo multi mortales fame suffocati sunt. Quæ res causa fuit, cur post mutuas clades,breui refrixerit utrinq; bellandi cupiditas,&inde cultis diligentius aruis, ingens frugum secuta sit copia. Hoc diuinum munus Britannis damno fuit, quippe qui statim exultare,& pro abstinentia,pro pudore,uoluptates &uitia exercere cœperunt. Quo factum est,ut ne diutius à metu atq; periculis gens, quæ peccaret continẽter,uacaret,nutu iusti iudicis Dei,pestilentia ingens orta sit,qua incredibilem hominum multitudinẽ absumptam Gildas tradit.Cui morbo alius paulò pòst comes fuit: subitò enim barbarorum impetu miseri Britanni rursus opprimunt, atq; eò calamitatis adducti, ut urgente fato, coacti sint ad pernicie suam accersere in insulam Saxones Anglos, homines quidem maximè omniũ ualentes,cæterum parum fideles,id quod illi postea malo suo magno experti sunt.

Porrò Britanni principes,cùm uiderent tantam tempestatẽ à Scotis æquè ut à Pictis hostibus multò ferociss̃imis, crudelissimisq; impendêre, ueriti ne dum foris bellum esset, domi de potentia contentio oriretur, cùm omnibus propè mortalibus etiam infimis quibusq; natura sit innatum, sitire honores, & principatus, statuerunt sibi aliquem unum regem optandum.Itaq; habito confestim concilio, plures iudicabant id decus deferendum Vortigerio, quòd

quòd eſſet uir inter uiros, autoritate, nobilitate, uirtute ſummus. Hæc à reliquis probata ſententia, Vortigerius rex creatur: cui nõ ignaro quid eſſet, quã obrem ad regnũ tempore longè difficilimo, uocatus fuiſſet, nihil potius fuit, quàm de Republica cogitationẽ, & curam ſuſcipere, ac prouidere, proſpicere, curare, quomodo fatum patrię, quod iam penè uenerat, auerteret. Sed ut ne ſi bi tantum aſſumere uideretur, noluit quicquam niſi de conſilij ſententia deliberare: itaq; primo quoq; die, quid facto opus ſit, ſuum domeſticũ ſenatum, ſuos generatim principes conſulit, cum eis ſuas pariter ac hoſtium uires metitur: pro temporis conditione, quid remedij adhibendum ſit, diligenter agitat, tractat, exquirit. Ad extremum, bonæ principum parti ſuis opibus diffiſæ in mentẽ uenit, & regi cum primis, Saxones Anglos fama rei militaris illuſtres arceſſere. Atq; ita miſsi ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad opem ferendam, pecunijs, donis, promiſsis tentarent, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio uenire non negantes, in Britanniã protinus ducerent. Saxones poſt acceptum nuncium, ut qui ſtipendij faciundi auidi erant, delecta fortiſsimorum iuuenum manu, in naues q; impoſita, Hengiſto & Horſo, ij fratres erant, ducibus, inſulam confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanæ CCCCXLIX. Hos rex benignè accepit, ſedes q; in Cantio ad habitandum aſsignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrum latè uaſtantes duxit. Dimicatur utrinq; acriter aliquandiu, at Anglis ubi in memoriam redijt, eum eſſe diem, qui ſibi apud Britannos, aut nomen uirtutis æternum, aut ignominiã cum repulſa pareret, tanta ui pugnam cœptam pugnare cœperunt, ut hoſtes impetum minimè tolerantes fuſi, paſsimq; cæſi ſint. Rex uictoria potitus, nouam gentem cuius uirtute inimicos ſuperaſſet, digno præmio remuneratur. Sunt qui ſcribant Saxones non accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam peruenisſe, cauſamq; tranſeundi eiuſmodi fuiſſe. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſsimã, mos erat, ut cùm multitudo hominum eouſq; creuiſſet, ut non facilè eam patria alere poſſet, iuſſu principũ, optimos quoſq; ad bellum gerendũ iuuenes ſorte eligerent, qui nouas ſedes quærendi militandiq; cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, ut in Britanniã uenerint, ſeq; ſtipendia ſub rege facturos promiſerint.

Hengiſtus uir ſummo ingenio, ſummaq; prudentia, cognita regis mente, qui iam totus in Anglorũ uirtute acquieſcebat, ac patriæ ubertate perſpecta, protinus ſecum cogitare cœpit, quibus dolis, aut artibus regnũ ſibi atq; ſuis in inſula ſenſim pararet: itaq; primo locum genti ſuę ad habitandũ datum munire furtim, ſpacioq; amplificare, præſidio uincire ſtudet: deinde nititur regi perſuadere, maiorẽ militum manum ex Germania eſſe ducendam, ut eo præſidio inſula munita hoſti terrorem, ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquam aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniã cõmigrauit, ſimulq;, prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix, forma eleganti, ad pertentandum Vortigerij animum, quia quo ille uitio laboraret, ſatis Anglus iam odorabatur. Bedas autor eſt, Saxones, Vitas, & Anglos, tris Germaniæ populos ferociſsimos unà ueniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes, atq; eos, qui hodie Vectem inſulam incolunt, ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos, qui Orientales, Meridionales, & Occidentales nuncupantur;

ab Anglis uerò, à loco, uel ab eorum regina ita nominatis, originẽ traxiſſe Anglos Orientales, Mediterraneos, & qui Northumbriã colunt, & horum Hengiſtum & Horſum fratres fuiſſe duces. Meminit Anglorũ cum primis Cornelius Tacitus in eo libello, quẽ de ſitu Germaniæ ſcripſit, quos tamen Anglios appellat, ut uox ſit triſyllaba, & i penultima. Sed ad prima reuertamur. Hengiſtus cùm ſuos cerneret iam regi eſſe acceptos, cœpit arte tractare principẽ, ut corruptũ illius animũ amore incenderet. Hæc in primis res eſt, quæ obcæcat, infatuat, ac aliquoties perdit homines, ſed ita lenibus uenenis, ut ſine dolore intereant. Hengiſtus in cœna regem accepit opiparè, iucundè, apparatè. Factũ eſt, ut cùm iam uino cuncti iuxtà calerent, filia Hengiſti præſtò adfuerit, ac Vortigerio amantis ſimilis, & decentiſsimè potuit, more patrio, bibere dederit. Rex ut puellæ oculos adiecit, ſubitò amore capitur, delectatus tum forma, tum ſpectata uirtute Ronicis, adeò, ut recta minus ſapiens, facto diuortio nõ multò pòſt cum priore uxore, eam exemplo poſt homines natos peſsimo, in matrimoniũ duxerit. Eiuſmodi regis facinus maximè principes offendit, patriæq; exitium maturauit: nam Saxones cognita cum rege ſui generis affinitate, facto agmine, tot certatim in inſulam aduolarunt, ut incredibile dictu ſit, quàm breui tempore coaluerint, qui cùm propter multitudinem, tum propter bellicam uirtutem, ipſis indigenis, qui eos à principio aduocauerant, formidini facilè eſſe cœperunt.

Eò nunc, ut ſæpe aliàs, ſcribendo perueni, ubi nõnulla in dubio ab autoribus cùm Italicis, tum Britannicis relicta reperio. Quare ne errabũdis ſimiles incerta ſequamur, particulatim cuiuſq; ſcriptoris, quẽ duxerimus nõ longè à uero abeſſe, ſententiã in mediũ adductã relinquemus, quò hiſtoricã fidem utcunq; incolumẽ hoc pacto ſeruemus. Gildas de Saxonum euocatione, ita ſcribit Tum omnes conſiliarij unà cum ſuperbo tyranno, cæcantur, adinuenientes tale præſidium, imò exitium patriæ, ut ferociſsimi illi & nefandi nominis Saxones, Deo hominibusq; inuiſi, quaſi in caulas lupi, in inſulã ad retundendas aquilonares gentes, intromitterent: quo uticq; nihil ei unquã pernicioſius nihilq; amarius factũ eſt. Atq; deinde ait, illos perinde quaſi pro patria pugnaturos, ſed certius impugnaturos ueniſſe, quippe qui rupto ſocictatis fœdere, in ipſos Britannos arma uerterint. Sed hæc ferè eadẽ Bedas fuſius prodit, qui autor eſt Saxones, poſteaquam ſeſe alijs terrori eſſe animaduertiſſent, ſubitò ad tempus icto fœdere cum Pictis, quibus cum etiam tum bellũ erat, in Britannos hoſpites ſuos arma mouiſſe, eisq; manus iamiam intentãtes, ſuperbiſſimè imperaſſe frumentũ, quo illa importuna barbarorũ multitudo uiuere in inſula poſſet: quod cum Britanni minus præſtitiſſent, tum per agros certatim effuſos, omnis ſexus & ætatis obuios, ſine diſcrimine, obtruncaſſe, tecta paſſim inflammaſſe, in ſacerdotes, ut gentem idolorũ cultricẽ truculenter ſæuiſſe, ac ita demum Britannos partim metu conſternatos, partim uitandæ cædis ſtudio, alios aliò amentium ſimiles diſcurriſſe, in deuia loca ſeſe abdidiſſe, aut ſeruitutis iugum ſubijſſe. Sed haud multò pòſt, tam Gilda quàm Beda ac Paulo diacono teſtibus, Aurelius ſiue Aurelianus, utrunque enim ſcriptum reperio, Ambroſius, qui ſolus fortè ex Romano genere, tantis cædibus ſuperfuerat, ſumpta purpura, & imperator appellatus, cum Saxonibus bellare cœpit. Hîc animaduertere licet, nihil nonnullis remotius eſſe,

quàm

quàm uerum dicere,qui affirmant Aurelium Ambroſium,hominem Britannum fuiſſe,cùm iam liquidò liqueat,illum Romano ſanguine ortum. Verùm domum repedemus. Poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cum rege interceſſerat,Ronix eius uxor ſuos in ſumma gratia apud uirum ponere, illis in primis honores deferendos curare,Britannos principes ex domeſtico ſenatu excludere,enixè ſtudebat. Quapropter Vortigerius iam ab omnibus malè audiebat,cadebatq́ in ſummã uituperationẽ apud uicinas gentes, quòd à principio unius mali uitandi ſtudio,Anglos Saxones gentem ferocem,crudelem, irritabilem,in inſulam accerſiſſet, euocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius multò maioris cauſa foret, cùm omnino aleret homines contra ſe, quibus poſtea autoritate,nomine,opibus auctis,reſiſtere ſerò conaretur.

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, nõ poterat nõ amare Anglos,quorum uirtute,Scotorum iuxtà ac Pictorum furorem reſtinxiſſet, per quos antea ei non licuerat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot annos deinde uixit. Vulgus etiam nunc prædicat, Vortigeriũ in ſuis intimis habuiſſe quendam hominem fatidicũ nomine Merlinũ,& eum in rebus agendis,ut uatem cõſuluiſſe,eò quòd ille ſciſſet futura. Succeſsit Vortigerio filius Vortimerius,iuuenis natus ad laudẽ,ſi lõgior uita data fuiſſet. Mortuo Vortigerio,Angli quorum bene magnus in inſula numerus erat, nam formicarũ ritu,cõtinuo curſu eò cõmeabant,gens inops & uehemens, ac nõ modò Cantium,ſed bonam inſulæ partem,quæ ad Scotiam pertinet,ad occidentemq́ ſolem ſpectat,iam occuparãt,rati tempus eſſe, cùm tentanda eſſet belli fortuna, primùm cum Scotis & Pictis fœdus faciunt, deinde ad unum penè temporis punctum,in Britannos perfidioſe arma uertunt,perindeq́ ſæuiunt,ac ſi maleficium,nõ utiq́ beneficium ab eis accepiſſent. Britanni tametſi inimico antea imbecillo reſiſtendũ putarant tamen tanta mole belli uno tempore preſsi nõ potuere nõ terreri, quòd cum Hengiſto tanta audacia duce, cum Scotis, cum Pictis, depugnandum eſſet,aut ſeruiendum. Sed metus ſeruitutis poſtremò uirtutem excitauit:nam ſeſe ſubitò collegerunt,animoq́ confidentes ubiq́ reſiſtere cœperunt:qui ut omnino infirmi,fuſi,cæſi,profligatiq́ ſunt, & in præſentia omni deſperata armorum ope, uelut pecudes diſperſæ, alij alios duces ſecuti, ſe in loca deuia,in ſyluas,in paludes abdiderunt. Quid, quòd & ciuitates & oppida minus munita,uti tradit Gildas,ſimul reliquerunt? Tum Saxones perinde quaſi rerum iam potiti,ſpeciatim in principes debacchantur, ut illis domitis, perditisq́, facilius in totius inſulæ poſſeſſionem uenirent, quod ſolum auebant. Cæterum miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce enim tibi,Aurelius Ambroſius adfuit, ſicut ſuprà demonſtrauimus, qui ubi bellicum cani tuba iuſsit,pro ſe quiſq́ ad eum conuenit,orat,rogat,ut ſe tueatur,uelitq́ ſecum in hoſtes primo quoq́ die mouere arma. Ita facto exercitu, Ambroſius in eos uadit,fortiter adoritur. ter paucis diebus magno utrinque irarum,uiriumq́ certamine, dimicatum eſt, poſtremò Saxones in fugam dedit, Horſo Hengiſti fratre cum bona ſuorum parte interfecto. Veruntamen tantum abfuit,ut rabies hoſtium refrixerit, ut paucis pòſt diebus, accepta nouа ſuorũ manu ex Germania,multa ſpe in Britannũ eruperint. Aurelius Ambroſius ut intellexit hoſtẽ cum exercitu ſatis firmo contrà uenire,nihil cunctatus ſe in uiam dat,iturus Eboracũ,unde illa procella impẽdebat:ſed in itinere

certior factus Hengistum ad XXVII milliarium ab Eboraco consedisse, ad ri-
pam fluminis, quod flumen Dunum hodie uocant, ubi est Dancastrum, de re
cta uia eò contendit, ac postridie hostem adoritur, atq; uincit, Hengisto pri-
mo impetu occiso, cum ingenti Germanorum numero. Fama eius uictoriæ
etiam nunc in memoria eius loci incolarũ est, quæ Saxonũ uires mirandum
in modum debilitauit, adeò ut iam inciperent sibi magis turpe pace, quàm mi
serè bello utendũ existimare. Hengistus duos reliquit filios, Oscam & Othã:
ij, utpote quibus ea plaga nuper accepta magnũ fecerat dolorem, paratis pau
cis copijs, in occidentalem insulæ partem se cõmouent, quòd id præstare iudi
carant, quàm redire in Cantium, ubi præsidium erat, quod ad resistendũ non
uidebatur infirmum. Hîc agros uastant, uicos urunt, à nullo crudelitatis ge-
nere manus abstinent. Quibus rebus cognitis, Ambrosius ut ne inimici in ea
parte etiam ualerent, eò contendit, cõmissoq; prælio, rursus fudit: sed ipse uul
nus accepit, quo interijt paucis pòst diebus. Angli secundum hæc, non inuiti
quieuere, sexcentis intra paucos menses affecti incõmodis, Britanno præser-
tim nihil moliente, & ob mortem sui ducis, minus in malis parato, qui interea
duci suo Ambrosio de Republica bene merito magnificũ posuit sepulchrum,
factum ad formã coronæ, ex magnis quadratis lapidibus, eo loci, ubi pugnan
do ceciderat, ut tanti ducis uirtus ne obliuione eorum, qui tunc erant, aut reti
centia posterorum insepulta esset. extat etiam nunc id monimentum in diœce
si Sarisberiensi prope pagum, quam Amisberiam uocant. Decessit interea
Vortimerius, cui successit Vtherius cognomento Pendraco, qui nihil potius
sibi statim à principio faciundum statuit, quàm patriam à barbarorum metu
uacuam reddere, quod ei per ciuium discordias minimè facere licuit.

Per idẽ tempus, omnes ferè continentis ciuitates uicem miseræ Britanniæ
dolebant, quòd & domesticis & externis laboraret hostibus. Sed ante alios,
ea calamitas pupugit Gallos episcopos, qui ad cumulum miseriarum accede-
re audierant, quòd in dies singulos nõ mediocris fieret religionis labes apud
insulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pela
giana hæresis, dira sanè pestis, per insulam peruaserat, quæ Romanorũ Impe-
ratorum sæuitia in Christianos corroborata, impiè Christianum dogma iam
labefactarat. Pelagius enim homo Britannus, natus in Britannia citeriore,
persuasum habuit hominẽ per se salutem consequi, suaq; sponte ad iustitiam
cõtendere, ac sine originali peccato nasci, & propterea nihil esse, quòd bapti-
zaretur. Atq; homo nefarius tam belle baptisma tollere conabat. Igitur Bri-
tanni episcopi armis & hostibus septi, cùm omnia obire non possent, & odora
rentur uicinos sacerdotes paratos esse ad iuuandum, Gallos antistites per lite
ras & certos nuncios rogarunt, ut in tempore rei Christianæ difficilimo, sibi
opem ferrent. Illi maturè facto episcoporum conuentu, Germanum Altisio-
dorensem, & Lupum Tracasenum episcopos summa integritate, doctrina, in
nocentia, in Britanniam de consilij sententia miserunt, qui operam darent, ut
insulani in officio continerentur. Ii traiecto statim Oceano, partim sanctitate
uitæ, partim miraculis, facilè errantes in uiam rectam reduxerunt. Iuuit istud
negotiũ pro sua parte & Cælestinus Romanus pontifex, qui paulò antè mi-
serat in Scotiam iam dogma Christianum rectè amplectentem, Palladiũ epi-
scopum: qui ad extremũ in ea sacerdotalem ordinem ritè instituit, fecitq; Ser-
uanum

uanum uirum ſingulari bonitate ac modeſtia prædituꝫ epiſcopum, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſe fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plenus officij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtantinum regem, ut ne uellet Anglos Saxones gentem impiam armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quandò poſſet certò ſcire eorum calamitatem, cum ſua aliquando coniunctam, cùm ſatis conſtaret illos non Scotorum, non Pictorũ amicitiã, ſed totius inſulæ imperiũ quærere, néue alienorũ nomine, ſe atq; ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Conſtantinũ mouit, ut iam tum pollicitus ſit, ſe nunc̃q; amplius cum Anglis ſtaturũ, quod & fecit: nam nõnulla poſtea auxilia Britannis ſubminiſtrauit. Quæ res plurimũ uires Britannicas ſuſtentauit ad tempus, ut ne repentè cõciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierãt Scotos ab ſe diſiunctos eſſe, maiores copias cõtrahunt, in fortunas Britannorũ rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eñciunt, Cantiñq; petendi cauſa, Londinum uerſus iter conferunt, qui ubi ad Trentam flumen, prout coniectura auguramus, peruenerunt, ad alteram ripam locum caſtris legunt, quoquouerſum equites dimittunt ſpeculatum, ſi ulla uſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtium motu, milites ueteranos conuocãt, de obuiam itione agitãt. Non deficiebat uoluntas, ſed ſpes bene rei gerendæ, quòd nullus exercitus, nullus delectus antea cõfectus, habitusq; foret: attamen ne ſibi deſint, nomina dant, exercitũ magis collectitium quàm ueteranum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolenni cærimonia celebrare, quàm iretur in hoſtem, etſi iam ſupra caput eſſe uidebatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis confiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſiliũ: dum enim rebus ſacris uacant, ecce Germanus epiſcopus uir longè ſanctiſsimus, non armis, ſed fide, pietate, innocentia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictu, quantũ Britannus eo nuntio creuerit cùm animo, tum uiribus. Itaq; peracto die feſto, in Saxones contendit, caſtraq; quamproximè ponit: poſtridie Germanus dux exercitus rem diuinã multo mane facit, poſcit à Deo uictoriã: idem etiam cunctis orantibus, mox ſignum pugnæ dat, ter magna uoce Alleluia canens: eandem uocẽ toties exercitus repetit, tantumq; clamoris edit, ut hoſtes ubi uident in ſe iri, repentè metu corruant, abiectisq; armis, in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine uicti deſperata iam ſalute, aliud nõ ſit remediũ fuga opportunius. Ita diuina ope parta uictoria, nulla cædes, nullus captiuus. Hoſtiũ tamen nõnulli, teſte Beda, in tranſeundo flumine deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquantũ quieuere. Idem Britanni fecerunt, adeò ut quaſi inducijs pactis manentibus, ſit utrinq; ab armis ceſſatum, cùm apud Britannos ciuilis orta eſt diſcordia, quæ cauſa fuit, cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſſione inſulæ partis, quam tenebant, excitati, cùm urbes & oppida deſerta, uti Gildas teſtificatur, pro derelicto haberent, non multò pòſt montem quendam editiſſimum in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicum appellabant, quemadmodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui uulgò uocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracenſem

agrum à Dunelmenſi diuidit, & oſtium habet, quò cõmodùm ex Germania uenientes ſuas naues appellunt, id quod Saxones Angli in dies ſingulos expectabant, nam quotidie auxilia ex patria arceſſebant. Hæc ubi Britannis nuntiata ſunt, eò concurrunt, montem circunſident, loca maritima præſidijs uinciunt, ut aditus uenientibus ne pateat, ad deſcendendum in terram. Saxones per aliquot dies, ſe illis arduis locis tenuerant, ſed deinde cõmeatus inopia urgente, neceſſariò cum inſtructis copijs, in proximã planitiem deſcenderunt, factaq; pugnandi poteſtate, ad manus uenerunt. A mane ad multum diem dimicatũ, tanta edita cæde, ut paſsim terra cruore manaret: ſed longè maiorem plagam Saxones acceperunt, amiſsis ducibus Oſca & Otha, ita ut à Britannorum ceruicibus depulſi uiderentur. Cæterum omen auerti non potuit, ut infrà demonſtrabitur. Huius ſingularis pugnæ Gildas cum primis meminit, qui eo illo anno, ut ipſe affirmat, natus eſt, qui fuit ab aduentu Anglorum XLIIII, & ſalutis humanæ CCCCLXXXXII.

Vtherius per idem tempus è uita migrauit, cui ſucceſſit filius Arthurus, uir profectò talis, qui ſi diutius uixiſſet, rem propè perditam ſuis omnino Britannis tandem aliquando reſtituiſſet. De hoc, propter ingentes pariter corporis uires, atq; animi uirtutes, poſteritas ea fermè prædicauit, quæ de Rolando Caroli Magni ex ſorore nepote, memoria noſtra apud Italos decantant̃, tametſi ille in flore iuuentutis perijt. Quippe etiam nunc uulgus mirandis fert ad cœlum laudibus Arthurum, quòd tres bello ſuperaſſet Saxonum duces, quòd Scotiam cum uicinis inſulis in ſuam poteſtatem redegiſſet, quòd Romanos in agro Pariſiorum, cum quodam Lucio eorum duce, deleuiſſet, Galliamq; deuaſtaſſet, ac demum gigantes homines ualentes pugnando occidiſſet. Hic ad extremum tot bellorum uictor, fertur, dum uellet urbem Romam bello petere, domeſticis ſeditionibus ab incœpto itinere reuocatus, Mordredum nepotem, qui regnum per tyrannidem, in eius abſentia, occupauerat, interfeciſſe, & in eo certamine, ipſe uulneratus cecidiſſe. Abhinc item paucos annos, poſitum fuit Arthuro in Glaſconienſi cœnobio, ſepulchrum opere magnificum, quò poſteri intelligerent, illum omnibus ornamentis dignum fuiſſe, quandò Arthuri tempore cœnobium illud nondum erat conditum.

Poſt Arthurum, regnat Conſtantinus homo diſſolutus, quem Gildas uir ſanctiſsimus, qui per idem temporis floruit, perfecto odio oderat, hoc eſt, eius impuros mores non potuit non improbare, ut qui hominem diligeret: quare tam amantiſsimè eum de ſalute admonuit, quàm acerrimè in uitijs reprehendit. Conſtantinus enim qui uel uxorem contrà, atq; lex iubebat, turpiter ab ſe reiecerat, palamq; peierauerat, ſexcenta in dies ſingulos ſcelera edebat, quibus ſuos Britannos maximè omnium deprauabat. Illud Gildas reprehendebat, illud accuſabat, illud periniquo animo ferebat, qui idcirco ex theſauro ſacrarũ literarum, multis erutis teſtimonijs, quibus doceret Deum reddere unicuiq; iuxta illius facta, illos ad bonam frugem nunc hortando, nunc minitando more ſoliciti patris, auocare conatus eſt. Conſtantinum ſecutus eſt Aurelius Conanus, Vortiporius, Maglocunus, Carentius, Caduanus, & Cadouallo. Ii aliquot per annos, quibus regnarunt, ſatis habuerunt, imminentẽ patriæ caſum ſæpe armis, cum Saxonibus pugnando, bene agendo, conſulendoq;, retardare: quod à Cadouallone in primis eſt factum. Is enim ubi ſenſit fatum urgere,

in

in Vrbem Legionum, quæ ad occidentalem inſulæ oram poſita eſt, ſe recepit: unde in hoſtes crebrò deinde mouens res Anglicas ita attriuit, ut uideret eas breui tempore eſſe deleturus, niſi interim ab Oſualdo Northumbrorum rege, uti infrà explicabitur, prælio uictus cecidiſſet. Secundum hos reges, Cadoualladrus Cadouallonís filius regnum paſsim incendijs, ac cædibus deuaſtatum obtinet. Hic initio ſui principatus, bonis artibus, conſilio, atq; armis patriam in caſum iam pronã, ab hoſtium iniuria aliquandiu defendit, tutatusq; eſt: uerùm haud multò pòſt (quod enim ad nihilum caſurũ eſt, cadat tandem aliquando neceſſe eſt) incidit in aduerſam ualetudinem: qua cùm grauiter urgeret, príncipes Britanni de eius ſalute deſperãtes, inter ſe de principatu contendere cœperunt: quod gentis interitus cauſa fuit: nam gliſcente diſcordia, omnis ferè ager, ita ut fit pace expulſa, uacare cœpit, multitudine hominũ temerè ad arma, ac ſeditiones intenta. Quo factũ eſt, ut breui ingens fames peruaſerit: cui incõmodo inde aliud pernicioſius acceſsit, peſtilentia enim ſemper cognata famis, quamuehementiſsima ſecuta eſt, ſic, ut uiui mortuos ſepelire nequirent. Quapropter corpora paſsim mortuorũ iacebant in conſpectu hominum, ſimilem quoq; mortem quotidie expectantiũ, adeò ut mortui ægros, ægri integros tum metu, tum tabe inficerent. Igitur rex Cadoualladrus poſteaquã ſe confirmauerat, eiuſmodi difficultatibus preſſus, cum bene magno ſuorum numero, in Britanniam continentis traiecit, ubi ſtatim pòſt conflato non mediocri exercitu, ac certior factus peſtilentiam de inſula iam abijſſe, ad reditum ſe parabat, cùm ecce tibi, imago quædam præ ſe ferens uultum præter mortalẽ, per quietem ita ei fata eſſe dicitur: Tibi dico rex, deſine arma mouere, quippe quibus ne quidem potes fato reſiſtere: Caſura eſt omnibus modis patria in hoſtis poteſtatem, quam tua longo poſt tempore progenies recuperabit. Mirum eſt, quantũ fidei ijs uocibus Cadoualladrus habuerit, qui uidens iam argentum, ut aiunt, uerſum eſſe in ſcoriam, abiectis confeſtim armis, iuſsit Britannos quos in Gallias duxerat, domum redire, ipſe autem Romam profectus eſt, ubi ſanctiſsimè uitã finiuit. Fuit ille annus cùm Cadoualladrus regnare cœperat XII, ſalutis uerò humanæ DC. Tum demum Angli Saxones totius inſulæ, præter Scotiam, & loca quæ Picti habebant, imperio potiti, eam inter ſe, ſicut infrà oſtendetur, partiti ſunt: & illud quidem non cõmuni conſilio, aut certa ratione factũ eſt, ſed prout fortiſsimus quiſq; ſibi partem aliquam terræ uindicare potuerat, in ea ſuum principatum inſtituit. Britannis uerò qui ex patriæ excidio euaſerant, portio inſulæ data eſt, quæ ad occidentem ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliam, & Britannos eius incolas Vuallos dixerunt, quia Germani, quemadmodum in primo huius operis uolumine expoſuimus, omnes externos, qui aliam habeant linguam, ſermone patrio, uocant Vuallſmen, id eſt, peregrinos homines, pro quibus inſulæ dominatũ iam adepti habebant eos Britannos, qui cædibus ſuperfuerant. Sed nec illud tacitum relinquam, Dauid Meneuenſem epiſcopũ paulò ante eiuſmodi Britannici regni occaſum, ob ſanctitatẽ uitæ, tam uiuũ quàm mortuum miraculis claruiſſe, atq; etiamnũ continenter clarere. Id temporis Conſtantinus Scotorum rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britannicã poſtremò iuuiſſe, ſine liberis deceſsit, cui Cõgallus ex fratre nepos ſucceſsit. Secuti ſunt reges Goranus uir fortis, Eugenius tertius, Conuallus, Anitillus, Aidanus,

Chennethus, Eugenius quartus, Ferquartus, Donualdus, Malduinus, Eugenius quintus, Eugenius sextus, & Ambercletus. Iis nihil potius fuit, q̃ Pictis continẽter bellum facere, & illud cùm primis Ambercletus studuit, qui in eo demum bello interijt. Credo illos prospexisse animo, aliquando futurum, ut alteri alteros delerent, uti demum accidit.

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

EXplicauimus suprà res Britannorũ gestas, usq; ad Cæsaris aduentum in insulã, utcunq; ad fidem scriptas: reliqua uerò summo studio indagata hactenus quamuerissimè prodidi, utpote quæ de bonis autoribus acceperim. Atq; ita scribendo, perueni ad occasum regni Britannorum, quod ab exiguis inchoatum principijs, postquam ad rerum fastigium euectum, ac armis, legibus, religione, consilio stabilitum fuerat, ad ultimum pariter cecidit, atq; Assyriorum, Medorum, Persarum, Macedonum, & Romanorũ olim ingentia regna interiere. Adeò iuxtà homines ac quæ hominũ sunt, morti debentur. Veruntamen rerum naturæ uis, ut ne infesta nimis uideatur, talis est, quæ quantũ mortalibus uno loco adimit, tantum ijs alibi soleat nonnunquam referre, pariaq; paribus respondere, ac sæpe amplius accumulare. Excidit enim Troia, postea Troiani profugi condidere Albam: ex Alba, Roma est. Sic uictis Britannis, ne insula libertate & imperio careret, Anglorũ principatus quasi recentior naturæ partus in ea esse cœpit, creuitq; sensim summis opibus. Sed Anglorum principes insulam inter se ab initio partiti, ac paulò pòst suis finibus non contenti, dum pro se quisq; latè regnare curaret, in ciuile bellum inciderũt, id quod nomini Anglico nihil certè malo, sed maximo (mirum dictu) bono fuit, adeò ut facilè crederes ipsos principes tot mutuis inter se cladibus diu dimicantes, nil aliud prorsus tentasse, nisi ut Rempublicam suam certatim ex minima, tantam facerent, cuiusmodi postremò facta est: nam ad unum deniq; summa imperij delata est, qui regnum Anglicum longè amplissimũ reddidit, reliquitq; posteris opibus multò munitissimum. De his potissimũ rebus nunc nobis scribendum est, quod quàm uerissimè poterimus, nauiter faciemus, si prius tamẽ exposuero particulatim de ipsa insulæ inter principes Anglos diuisione, deq; septem regulis (tot enim quandoq; fuerunt uno tempore) sibijpsis repugnantibus, quò legentes in re antiquissima, primùm omnium intelligant, quos fines illorum regulorum regna aliquando habuerint, quamuis nunquam certis spatijs, aut limitibus constiterint: quòd uaria bellorum euenta, prout infrà appositè demonstrabitur, modò eos longissimè produxerint, modò angustissimè contraxerint.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVARTVS.

PRIMVM regnum Cantianum eſt. Hengiſtus enim, uti ſuprà expoſuimus, Cantium tenuit, eiuſq; terræ ſe regẽ dixit. Habuit id regnum ab oriente ſole, & meridie, Oceanum: à ſeptentrione, Thameſim flumen: ab occidente uerò terminabatur finibus regni auſtralium Saxonum, ac denique toto eo terræ ſpatio continebatur, quo hodie Cantuarienſis & Roceſtrenſis, quam Roffenſem appellant, diœceſes conſtant. Hengiſtum ſecuti ſunt reguli Oſca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hengiſto, uir pari innocentia, atq; animo egregius, bellicæq; rei ſtudioſiſſimus: quippe qui poſt partum foris otium, quietis minimè patiens, primus omniũ ciuile bellum aduerſus ſuæ nationis regulos geſsit, quo fines regni uſq; ad Humbrum amnem, propagaſſe fertur. Neq; enim illud contrà, quàm ius belli uellet, Ethelbertus feciſſe uiſus eſt: quia regnum Britannis ereptum etiam tum occupantibus patêret, & quam quiſque partem ſibi acquireret, eam ipſam tam bono iure poſsidere iudicaretur, quàm qui optimo. Huic bono ſanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantùm ueræ religionis cognitio deerat, ut in eo ſumma gloria foret. Quare Dei nutu accidit, ut primùm habuerit uxorem genere Francam, nomine Bertham, & illam quidem Chriſtianiſsimam, ueneritq; cum eâ, inter alios, Lethardus epiſcopus uir ſanctus, qui poſtea ambo cùm in regia ſuæ religionis ritum quotidie ſeruarent, haud dubiè principis animum in alta caligine hærentem, ſenſim cœleſtis lucis radijs illuſtrare cœperunt, duxeruntq; ad euangelicam diſciplinam, quam ille libens mox recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miſerit in Britanniam Auguſtinum & Miletum monachos integerrimæ uitæ, cum nonnullis alijs, qui in Cantium delati ab ipſo Ethelberto, iam tum uxoris & Lethardi ſanctis monitis ita bene inſtituto, ut à Chriſtiano nomine nequaquam abhorreret, perbenignè accepti ſunt, quorum prædicatione & hortatu, ille omnium primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicut deinde locis perappoſitis dicetur, religionis noſtræ dogmata integrè receperunt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Appulſus autem eſt Auguſtinus ad inſulam Cantij, quæ Tanetos nominatur. Hæc ad ortum ſpectat, patetq; in longitudinem uix milliaria nouem, ac in latitudinem paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebatur, nunc bona ex parte, terræ coniuncta eſt. Altera præterea inſula ad oſtium Thameſis ſita eſt, non multò maior, quam Heppiam uocitant. Quòd autem Angli opera in primis Gregorij Romani pontificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quòd ita uſu uenit, ut mancipia aliqua Anglica egregiæ formæ Romam ducta publicè uenderentur, quæ Gregorius qui tum erat tantùm Romanus ſacerdos, conſpicatus, fertur ualde demiratus eſſe indolem, ue nuſtatemq;, quam præ ſe ferebant: ac uir pietatis plenus uehementer illorum uicem doluiſſe, quòd tam præclarum hominum genus ueri Dei eſſet ignorans: quocirca ei poſthac pontificatum adepto nihil antiquius fuit, quàm ut Angli modis omnibus in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatem uenirent. Ad

hunc modum religio Christiana postremò in insula redintegrata est, quæ po steaquàm Lucius rex eam à principio receperat, partim à Romanis, partim ab Anglis penè extincta atque euersa, adhuc inter Britannos, hoc est, Vual los perdurabat, tametsi non nisi priuatim, & ob metum tyrannorum, occultè colebatur. Ita Augustinus de religione bene meritus, utpote qui omnia pericula ac incommoda præ salute hominum, leuia ducebat, archiepiscopus creatur, qui apud Gregorium ita egit, ut sedes archiepiscopi, quæ iam inde ab initio pietatis Christianæ, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, hæc hodie Cantuaria est, translata sit. Londinensis diœcesis post archiepiscopalem sedem inde aliò delatam, Miletus Augustini socius episcopus est fa ctus. At Augustinus confestim ut Dorouerniæ sedem posuit, templū quod ibidem magnificum erat, à Romanis, ut fama est, olim suis dijs conditum, Christo dedicauit, in eoq; metropolis pontificis cathedram locauit. Augustinus item postquam inter Cantianos, Christianæ religionis fundamentum iecerat, Gregorium de instituendis legibus consuluit. Ille uerò ita decreuit, ut quæ darentur in rem familiarem, eorum una pars impartiretur episcopo, unde domum haberet hospitalem: altera cæteris sacerdotibus, tertia pauperibus, quarta ad sarta ædium sacrarum tecta tuenda: ut sacra fierent eo ritu, qui esset quamoptimus: ut sacrilegus ita puniretur, quò culpam agnosceret, ac si fieri posset, restitueret, quæ abstulisset: ut in cõtrahendis matrimonijs, liceret Anglis fœminas sibi quarto, siue quinto, nam id certius traditur, cognationis gradu cõiunctas, uxores ducere: ut episcopi ab Augustino facti, à tribus quatuórue episcopis consecrarentur. Insuper ut ipse Augustinus nullum ius in episcopos Gallorum haberet. Et demum mulier prægnans quæ nõ esset Christiana, baptizaretur, & enixa more ueteri, post xxxiij. aut xlvi. dies, quàm peperisset, purgaretur, sed si uellet, antea in templum intraret. Post hæc, Gregorius scripsit literas multò humanissimas ad Ethelbertum regem, qubus eius pietatẽ maximè collaudauit, quòd Christianũ dogma recepisset, hortatusq; est, ut in eo longè sanctissimo uitæ instituto permaneret, quò meritò posset à Deo præmium expectare. Ad prima redeo.

Præterea eiusdem Augustini rogatu, rex Ethelbertus ædem diuis apostolis Petro & Paulo posuit, donisq; ornauit amplissimis, deinde ipsius Augustini ac regum Cantianorum sepulchris insignem. Postea apostolo Paulo speciatim templum Londini (eam ciuitatem ipse in suam ditionem paulò antè redegerat) extruxit, & diuo Andreæ alterum Rocestriæ, ac utrunque donarijs ditauit. Absq; ijs, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebant, cùm Augustinus qui ad rem diuinam domi foriscq; augendam iampridem animum adiecerat, prospiciens ita breui tempore futurum, ut uita dissolueretur, & ueritus ne oues quas diuina ope in gregem Christi duxisset, pastore carentes, errando in letifera pascua non collaberentur, Laurentium socium uirum doctrina & moribus clarum sibi successorẽ delegit, eiq; ipsas oues commendauit, sic ferè locutus: Laurenti, cunctis posthabitis rebus, quæso, ut orãdo, & concionando, sicut bonum decet episcopũ, saluti hominum tibi consulendum constituas. Haud multò pòst uir sanctissimus mortem obijt, post annum quàm sedere cœperat, quintumdecimum. Sedere, ut lib. iiij. cap. vi. de rerum inuentoribus demonstratum est, usu uenit ut nõ ineptè nec sine ratione, ponatur

ponatur pro præeſſe intereſſecꝫ rebus ſacris, & adminiſtrare eccleſiam Dei, cùm de pontifice fit ſermo. Hoc admoneo, ut ne uideamur barbarè loqui. Corpus in æde apoſtolorũ Petri & Pauli, etſi nondum perfecta, ſepulturæ datum eſt: anima uerò laborum ſuorũ mercedem in cœlo habitura, ad Deum patrem noſtrum læta rediit, id quod ſatis omnibus re ipſa cõſtare poteſt, quandò per Auguſtinum Anglorum apoſtolũ (ſic enim Angli uocant) in dies ſingulos, plura miracula eduntur. Ethelbertus uerò anno pòſt, cꝫ factus eſt Chriſtianus, altero & uigeſimo, & cùm regnare cœpit, LVI, naturæ conceſsit, uir profectò ab omnibus, & præſertim ab optimo quocꝫ omni tẽpore laudandus, cùm ob receptam Chriſtianam religionẽ, & genti ſuæ quaſi per manus traditam, tum quòd totus ex pietate pendebat: quippe ſolùm de Chriſtiana Republica quouis pacto bene mereri, uſque ad extremum uitæ diem ſemper ſtuduit, à qua poſt mortem, non utique immeritò, inter diuos relatus eſt. Corpus ad ædem apoſtolorũ delatũ, ibidem humat̃, quod hodie multis enitet miraculis. Poſtcꝫ Ethelbertus maturã oppetiuit mortem, Edbaldus eius filius ab Hengiſto ſextus rex creatur, admodũ puer: qui idcirco ubi pro ſuo iure uiuere cœpit, patris ſalutaria oblitus præcepta, ſe dat ad exercendum in cunctis uitijs, ac primum omniũ nouercã in matrimoniũ ducit, deinde Chriſtianã religionem ab ſe ſpretam repudiat, inſectatur, ac tancꝫ peſtem abhorret. Quo fiebat, ut multi partim metu regio, partim ſuapte inſania optimũ uitæ inſtitutũ mutarent: quãuis Laurentius archiepiſcopus nõ deſiſteret populũ hortari, ut in eo permaneret, cui ob id rex uehementer ſuccenſebat. At bonus antiſtes diu patiẽter iniurias tulit, ſed ad extremũ, cùm animaduerteret, odio tyranni in dies ſingulos in Chriſtianos creſcente, ſe tantũ cõcionando, benecꝫ monendo, operam ludere, ſtatuit abire, & ſequi in Gallias Miletũ & Iuſtũ epiſcopos, quos alibi demonſtrabimus à filijs Siberti regis Orientalium Saxonũ expulſos eò traieciſſe. Verũ illum ad iter ſe expedientẽ diuus Petrus per quietẽ reprehendiſſe, flagellisꝫ affeciſſe dicitur, quòd immemor mãdati Auguſtini, uellet ob metũ ſupplicij, relinquere ſuũ gregem lupis rapacibus iugulandũ: qua re territus, cõſilio repentè mutato, ab incœpto deſtitit. Quod ubi Edbaldus reſciuit, miraculo motus, ueniã à Laurentio petijt, repudiatocꝫ protinus turpi connubio, ad ſanitatẽ redijt, baptizatusꝫ eſt, Miletũ & Iuſtum reuocauit, & denicꝫ ita uitam correxit, ut iuuentutis uitia illi bono fuiſſe, perſpectũ ſit. At Londinenſes, qui adhuc idolis ſeruiebant, Miletũ recipere noluerunt. Qua de cauſa, ille in Cantio permãſit, qui haud multò pòſt mortuo Laurentio, archiepiſcopus eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuarienſis antiſtes. Is cùm bene multa edidiſſet miracula, poſt quartũ deinde annum, quàm ſedere cœperat, è uita in cœlũ migrauit. Miletũ Iuſtus uerè iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatũ Mileto ſucceſsit Ceddas, diui Ceddæ frater: Ceddæ Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſsimus. Is ut tandẽ ſua bona ac fortunas omnes in religionis cõmunionẽ conferret, duo ædificauit cœnobia, alterũ Benedictinorum monachorũ, ad Chertesſeium pagum, Surræ comitatus: alterũ monacharum Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientẽ ſolem, diſtatcꝫ à Londino paſſuũ millia circiter ſeptem. Ad rem redeo. Interim Edbaldus cùm iam bene agendo, haud longè parente eſſet religione inferior, moritꝫ, poſt annum quàm regnare cœperat, quintũ & uigeſimũ, quem nempe unuſ-

quiſque ad cœlum laudibus ferre iure poteſt, ac debet: quò enim euangelium tardius nouit, hoc ſtudioſius fouit, ita ut non facilè iudices, utrum pater qui prior dogma Chriſtianũ receperat, an iſte qui illud iam ubiq; repudiatũ inſtaurarat, plus de religione noſtra bene meritus ſit. Regnat deinde filius nomine Ercombertus, uir tum pietate in patriam, tum religione erga Deum, neutiquam patri longè impar: ſiquidem auum atque patrem inſigniter æmulatus, deorum ſacella quæ adhuc extabant, confeſtim complanauit, ut uana ſuperſtitio penitus tolleretur. Nam quandiu fana deorũ falſis numinibus dicata extabant, haud facilè hominum mentes atq; ſtudia à cultu idolorum auerti poterant. His pietatis officijs factum eſt, ut annos quinq; & uiginti regnum ſuum, quod legibus bene inſtituerat, pacatiſsimè adminiſtrauerit.

Per idem tempus, Iuſtus Cantuarienſis antiſtes diſceſsit à uita, poſt multa paſsim opera, ad amplificandam religionẽ ab eo facta: qui paulò antè crearat Paulinum Eboracenſem epiſcopũ, qui eius ſocius cum Mileto miſſus à Gregorio, diu antea in inſulam uenerat, deditq; illi negocium docendi euangelij inter Northumbros, quod uti alibi dicetur, diligẽter beneq; geſsit. Sanè creãdorum epiſcoporũ poteſtatẽ Bonifacius Romanus pontifex, uti Bedas teſtatur, Iuſto paulò antè dederat. Et poſtea Honorius Romanus pontifex, mittẽs pallium Honorio Cantuarienſi antiſtiti, illud ipſum confirmauit, conceſsitq;, ut quoties archiepiſcopus Cantuarienſis ſeu Eboracenſis mortuus eſſet, & ſedes alterutra quouis modo uacaret, alter ſuperſtes alterũ in demortui locum ſurrogatum conſecraret, ne, ſi id muneris à Romano pontifice, aut à Gallicanis archiepiſcopis peteret, religio in Anglis recẽs nata interea damnũ faceret. Succeſsit Iuſto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Auguſtino ſeptimus. Is ſuo fungens officio, primo quoq; tempore conuentũ epiſcoporum aliorumq; ſacerdotum celebrauit, in quo permulta decreta conſtitutaq; ſunt, quæ cuiuſq; ordinis hominibus ad bene beateq; uiuendũ conducerent. Capita actarum rerũ eiuſmodi Bedas lib. iiij. cap. v. ſuæ hiſtoriæ eccleſiaſticæ ponit: ex quo nõ eſt, quòd ipſe deſcribam. Ercomberto demortuo, Egbertus eius filius ſucceſsit. Hunc breuitas tẽporis quo regnũ obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sunt qui ſcribãt, operatione Egberti, ſupplicio affectos fuiſſe Ethelbertũ & Ethelbrittum eius patrueles uiros ſanctiſsimos, quorũ corpora iacent in cœnobio Ramiſienſi: & tanti facinoris quanq; Egbertum pœnituiſſe tradunt, attamen Lothariũ eius filiũ pœnas dediſſe. Is malè regni adminiſtrandi facto initio, ſtatim autore Edrico Ethelbritti filio, qui ad uindicandã patris necem ardebat, incidit in domeſticũ bellum, in quo Cantianis in eum uno momẽto arma ſumẽtibus, grauiter uulneratus, breui inde intercurationẽ occidit. Lothario regnante, Theodorus archiepiſcopus alterum conuentũ multorũ epiſcoporũ egit, in quo ſtatus religionis & ordinis ſacerdotalis quaſi de integro fundatus, ac collocatus eſt: ſiquidem tum primũ Anglicana eccleſia illa quatuor ſacroſancta concilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multijuges hæreſes ex agro Chriſtiano auulſæ ſunt. Poſt Lotharium, Edricus rex creatur filius Ethelbritti, qui ciuili ſeditione, cuius ipſe autor fuerat, oppreſſus, uix biennio peracto, & imperio & uita à ſuis ciuibus ſpoliatur. Qua re cognita, Cedoualla rex occidentalis, qui ſemper Cantianis multò infeſtiſsimus fuerat, ſubitò unà cum Molone fratre, agrũ Cantianũ ingreſſus

greſſus nullo reſiſtente,magnam facit prædam,nihil non obuium corrumpit, incendit,ac in cunctos mortales crudeliter ſæuit. Cantiani tanto repentè incõmodo affecti,ex neceſsitate,omnis periculi terrore omiſſo,in hoſtem coacto agmine inſurgunt.Non ſuſtinuere Occidentales impetum,qui bona parte prædæ dimiſſa,in fugam uerſi,Molonem inter hoſtes reliquerunt. Molo à ſuis deſtitutus,in proximum gurguſtium fugiens ſe abdidit,quem hoſtes inſecuti iniecto in illud igne necarunt. Cantiani præſenti periculo liberati, pro tempore,pro re,nullum capientes conſilium,inter ſe de rege creando contendunt.Dum multi regnum affectabant,ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius,cùm apud ſuos inuidiam preſsiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi reconciliaſſet,magna ſpe ciuium rex factus eſt,ordine regum ab Hengiſto undecimus.Sub idem tempus,Theodorus archiepiſcopus è uita exceſsit: in cuius locum Brithoualdus ex Anglorum gente primus, antea omnes Itali fuerant, ſurrogatur, ordine antiſtitum octauus. Vithredus uir ſpectatiſsimus,ac pacis amantiſsimus,cùm ab Ina Occidentalium rege parari in ſe bellum accepiſſet,hominem ſtatim grandi pecunia ſibi reconciliandum curauit.ita confecta pace, deinde ad pietatem animum adijciens, religionem ſanctiſsimè coluit,regnum ſalutaribus decretis inſtituit:qui demum, ut nihil ad felicitatem deeſſet,quam mortales & magnam eſſe ducunt, & plurimi faciunt,tris ſui non diſsimiles ſuſcepit filios,Edbertũ, Ethelbertũ, & Alricum, qui ſecundum eum,fauſtiſsimè deinceps regnarunt.Poſt hos reges,qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis degenerarunt, eiſq; ſocordia & impudentia cordi fuit,ut illud tantum memorabile dicere habeamus,illorum inertia Cantianos in Occidentalium poteſtatem ueniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edelbertus: qui maiora uiribus temerè in Mercios auſus,ab illis in uincula ductus,ac non multò pòſt miſſus factus,à ſuis non eſt receptus,adeò nullo apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea uitæ exitum habuerit. biennium regnauit. Cuthredus,Baldredus,&Etheluolphus.Hic ordine regum decimus octauus & ultimus, ab Egberto occidentali rege captus,uictori poſſeſsione magni regni ceſsit.Sunt tamen,qui ſcribant eum fuga euaſiſſe, priuatamq; deinde uitam uixiſſe.Atque ita Cantianum regnum Occidentali adiunctum. Regnatum eſt in Cantio ab Hengiſto, uſque ad amiſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnum Auſtralium Saxonũ,& id anno trigeſimo altero aduentus Anglorum in inſulam,initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britanni uario bellorum motu defatigabantur,paulatim meridionalem inſulæ partem occupauit,in eaq; regnum obtinuit,quod ſuis poſsidendũ reliquit. Sed pauci admodum reguli ibi regnarũt: nam quàm citiſsimè dominatio cœpit,tam non diutiſsimè durauit, cùm reguli iſti ciuili bello ſuperati,omnium primi in ditionem nomenq; Occidentalium Saxonum conceſſerint.Fines regni eos fuiſſe non nemo ſuſpicatur,quibus noſtro tempore continentur Vintonienſis & Ciceſtrenſis diœceſes. Poſt Ellam quatuor duntaxat reges fuerunt, Siſca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occidentalium Saxonum uita pariter atq; regno ſpoliauit,prout infrà planius fiet.

TERTIVM regnum Orientalium Anglorum,quòd illi eam inſulæ partem occupaſſent, quæ ad orientem ſolem uergit. Quod terræ ſpatium hodie

diœceſes Nordouicenſis & Elyenſis complectunt, in tris diuiſum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiam, & Cantabrigienſem: ſic uocant conuentus, ut in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quem ſtatim pòſt ſecuti ſunt Titullus & Redoualdus. Iſte uir bello ſtrenuus cum Ethelfredo Northumbriæ rege feliciter ſingulare prælium fecit, ut alibi in uita ipſius Ethelfredi memorabitur: reſtituitq; regnum illud Eduino iuueni optimæ indolis, & poſt gloriam militari arte partam, religionem Chriſtianam recepit, ut Deo ſimiliter atq; hominibus charior haberetur. Verùm haud diu in bono inſtituto permanſit: importunæ enim iuxtà atque impiæ mulieris conſilio corruptus, ipſam religionem repudiauit, atque non multò pòſt ad inferos deſcendit. Succeſsit impio patri filius Carpualdus ſuapte natura bene inſtitutus, qui à primo baptiſmi ad fontem admotus, uitam ſanctam degere inciebat, cùm ſubitò hominum dolis necatus eſt. Obtinuit regnum Sigibertus Carpualdi ex matre frater ab Vffa quintus. Is Chriſtianum dogma quampri mum complexus eſt, illudq; in regno ſuo mirè amplificauit. Item princeps ſapientiſsimus ſciens nihil æquè eſſe hominibus ornamento, ac literas, & eas quidem per id tempus in inſula admodum raras, hortante Felice epiſcopo, natione Burgundione, uiro doctiſsimo, ſcholas paſsim in ſuo regno poſuit, & in primis Cantabrigiæ, ut pueri ab ineunte ſtatim ætate erudirentur: qua re breui multi mortales doctiſsimi euaſerunt, floruitq; deinde Cantabrigiæ gymnaſium bonarum omnium diſciplinarũ perpetuò. Quamobrem Anglia quòd poſtea claros ſemper doctrina uiros tulerit, haud dubiè Sigiberto cum primis acceptum referre debet, utpote qui in ea literarum fundamentum primus iecerit. Fuit is annus ſalutis D C X X X. Sigibertus cùm iam ſenecta eſſet ætate, ſecumq; continenter meditaretur, quàm difficile eſſet, quemadmodum bonum regem decet, rectè Rempublicam regere, ſtatuit in uita priuata ſibi in poſterũ acquieſcendum. Itaq; tradita regni adminiſtratione Egrico cognato, in cœnobium ſe abdidit. Verùm cùm non multò pòſt Penda Merciorũ tyrannus ſæuiſſimus Egricum bello grauiter premeret, Sigibertus cauſa iuuandi ſuos, de cœnobio egredi eſt cõpulſus: qui ut ne religionis ac inſtitutæ uitæ immemor haberet, uirgam loco ſceptri gerens, & gladio duntaxat armatus in prælium deſcendit, in quo unà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interijt. Ita uir nempe optimus aduerſus inimicũ Dei pugnans, quaſi per martyrium uitam finiuit. Succeſsit in regnum Annas rex ab Vffa ſeptimus, quem Penda itidem ferro interemit. Hunc ſecutus eſt Ethelherius, deinde Ethelualdus, Aldulphus, Eluoldus, Beornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regum ab Vffa quartus decimus. Iſte ab ineunte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatusq; fuit, ut deinceps uitiorũ omniũ fugiens, tantũmodo in exercendo bonis artibus ingenio hæſerit. Argumento ſunt permulta, quæ ab illo dicta factaq; fuerunt, principem extitiſſe talẽ, ut nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariúsue eſſet, qui in ore ſæpiſsimè habuerit, Decere mortales quò maiores ſunt, hoc ſummiſsiores ſe gerere, quia dominus detrahit potentes de ſede, & extollit humiles. Itẽ ſapientiæ ſtudiũ nõ uerbis, ſed grauitate morũ uitæq; continẽtia exercebat. His uirtutibus breui factũ eſt, ut amorẽ & beneuolentiam omniũ ſibi cõciliarit: & quoniã iam frenos animo impoſuerat, cõſtitutum etiã ei erat, nõ labefactare corpus mulierũ cõſuetudine, idcirco coniugiũ

ualde

ualde horrebat. Contrà conſiliarij maiorẽ in modum hortabantur, ut poſteritati cõſuleret, uxoremq; duceret. Ad ultimũ re ad conſiliũ delata, unus à multis de ſententia deducitur, ſic, ut ei Alfreda Offæ Merciorum regis filia pacta fuerit. Poſt hæc longè humaniſsimus princeps, cui cum primis charitas cordi erat, cupidus maioris gratiæ à ſocero ineundæ, ille ipſe ad puellam deducendã proficiſci uoluit, quem ita euntẽ prodigia multa terruiſſe ferunt, quippe quæ infelicẽ illi uitæ exitum portenderent. porrò cum primùm in equum aſcenderet, terra ei uiſa eſt tremere ſub pedibus. exin in itinere de medio die nebula de repentè circundatus aliquãdiu nihil uidit, & nouiſsimè uiſus eſt ſibi in ſomnis uidere faſtigium regiæ ſuæ ſubitò corruere. Iis portentis etſi terrebatur, terrebatur autem uehementer, attamen nihil fraudis ſuſpicatus, ut qui ex ſuis, aliorum metiebatur mores, ire perrexit. Accepit Offa adoleſcentem uenientẽ humaniter: at eius uxor nomine Quendreda, mulier prudens, cæterum impia, non amore mouetur, ſed magnum auſa nefas, uiro perſuadere conatur, ut Ethelberto interempto, regnum Orientalium Anglorum quamprimum occupet. Rex primùm à tanto ſcelere abhorret, increpatq; uxorem grauiter, deinde tamen mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris cõſpirat. Negotium maturandæ cædis mandatũ eſt cuidam prompti atq; audacis animi, qui tempus & locum peragendæ rei caperet. Ille cum nonnullis alijs ad ſcelus edendum adiunctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum arceſſendum noctu acceſsit, atq; inopinantẽ iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnum ſtatim armis inuaſit, occupauitq;. At Alfreda uirgo cognita morte ſponſi, parentes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino inſtinctu concitata prædixit fore, ut mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui pòſt tempore contigit. Ipſa uerò uirginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibiq; ſanctiſsimè uitam finiuit. Is locus admodum paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumen, olim circiter annum ſalutis DCXCV cœpit eſſe celebris, ob memoriã diui Guthlaci monachi, ubi ille diu habitauit, & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eo loci editis adducti, cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti ad ipſum Nynam poſuerunt, quod uel hodie religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordiæ poſtremò ſepultum eſt, ubi multis fulget miraculis.

Regnum deinde Orientaliũ Anglorũ modò à Mercijs, modò ab occidentalibus, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmundus uir ſanctus ex gente Anglorũ ultimus tenuit. Is regnũ adeptus, dum ſuos pace fouet, pietatẽ ac liberalitatẽ in omnes exercet, barbarorũ inſidijs oppreſſus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidã natione Dacus, pater Agneri & Hubonis (de his alibi ſæpius fiet mentio) cùm aucupio plurimùm delectaretur, fertur hyberno tempore, aſcenſa parua nauicula, dum ſtudio inſectandi aquatiles aues, circa littus uagaretur, ſubita uentorum ui, in altum raptus, duas noctes atq; huc atq; illuc agitatus fuiſſe, ac tertio tandem die, ad Orientaliũ Anglorum littus perueniſſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in familiam receptus. Non interceſſerant multi dies, cùm hunc quidam ſeruus accipitrũ domitor, inuidia motus, quòd ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cùm à rege uenia negaretur, in Daciam aufugit, ibiq; Edmundo infenſus,

quòd impunitatem non conceſsiſſet, tale comminiſcitur ſcelus: Indicat enim Agnero & Huboni ob patris caſum ualde anxijs, de Lothebrico, narratq; Edmundi iuſſu, illum necatum eſſe apud Orientales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira & furore accenſus dicitur, ſumptis repentè armis, cum bene magna armatorum manu in inſulam properaſſe, ad ulciſcendam iniuriam: & ut ad Orientales Anglos peruenit, unum ex ſuis exploratum miſiſſe, ubi terrarum Edmundus rex ſe teneret, mandaſſeq; ut nomine ſuo regi tanq; iam uicto imperaret pecuniam, ac cætera uſui neceſſaria, atq; ediceret illum non amplius regnaturum, niſi ſeſe maturè Dacis dederet. Interea ipſe exploratorem hoſtilem in modum ſequebatur, omnia cæde & igne complens. Edmundus audito nuntio magnopere admiratus barbaricam temeritatẽ, nonnihil timore afficitur, & aliquantum cunctando ſecum cogitat, ecquid factu optimũ ſit, in re tam ſubita. Tandem uir innocentiſsimus memor documenti Chriſti, Qui perdiderit animam ſuam, inueniet eam: omni metu prorſus depoſito, in hunc ferè modum nuntio reſpondit: Dicito duci tuo, Edmundũ regem Chriſtianum nequaquam uelle ſe ſeruiliter ſubijcere populo Daco, pietatem Chriſtianam abhorrenti, niſi illam prius complectat. Vix ea fatus erat, cùm Agnerus repentè adfuit, regiamq; ingreſſus, multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt qui ſcribant regem aufugiſſe, & perſequentibus Dacis ſponte occurriſſe, atq; interrogatũ an ſciret ubi loci rex eſſet, reſpondiſſe ſic: Dum ego in regia fui, ibi etiam Edmundus quem quæritis, fuit: ubi abiui, ille quoq; abijt: qui utrum manus ueſtras fugiturus ſit nec ne, ſolus Deus noſcit. & Dacos ubi per interpretem audiuiſſent Deum nominari, probè intelligentes illum eſſe regem, ilicò cepiſſe, ac primò fuſtibus ferè ad necem cæſum ſagittis transfixiſſe, deinde Chriſtum inuocantem obtruncaſſe. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuũ adhuc ſæuientes, eius caput inter denſiſſimas uepres abdiderunt, ne Chriſtiani illud debitis colerent cærimonijs. Sed uana fuit aduerſus diuinam pietatẽ, humana impietas: dum enim reperto corpore, Chriſtiani ſanctiſsimi uiri caput quæritabant, ecce tibi, uox ſubitò audita eſt in parte ſyluæ, quò cuncti confeſtim concurrentes, caput integrum inuenerũt. Aderat eo loci lupus, qui caput mirabiliter cuſtodiebat, & animal tam uorax ne ſanguinẽ quidem, qui adhuc iugiter manabat, deguſtauit. Atq; hoc primo miraculo diui Edmundi memoria apud mortales, celebris, uenerabilisq; eſſe cœpit. Cæterum contrà non nemo tradit acre prælium cõmiſſum fuiſſe inter Edmundum, & Dacos, multa utrinq; cæde facta, priuſquã in poteſtatem hoſtiũ uir ſanctus ueniſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmundus annos trigintanouẽ, regnauit ſexdecim. Corpus hodie iacet in cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, ab Alſuino eius regionis longè ſanctiſsimo epiſcopo condito, eiq; dedicato, in oppido Suthfolchiæ comitatus, quam uocant Buriam, ubi bene multis claret miraculis. Hæc ſunt, quæ de cauſa martyrij Edmundi quidam autores prodiderunt, quorum opinionem ueram eſſe non planè affirmauerim, quandò ſatis conſtat Dacos non ueniſſe id temporis ex Dacia, cauſa uindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, ſed eos perdiu antea in inſula fuiſſe, ac demum deuictis apud Eboracum Northumbris, uti in uita Aluredi regis Occidentalium explanabitur, inuaſiſſe Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis poſtea per annos aliquot

aliquot imperaſſe. Quod uerum eſſe atteſtatur cum primis Saxo Grammaticus Dacicarū rerum ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonem primùm, ac dein Amlethum reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atq; demū Anglos, qui ipſos Britannos deleuerant, à Frothone tertio, & Regnero ac Iuaro ſæpe deuictos, eisq; ad extremū datum fuiſſe præfectum Agnerum hominem ualentem, & eum gentem rebellem magnopere afflixiſſe. Hunc ſcriptores Anglici perinde Inguarem ineptè uocitant, atq; apud Saxonem, nomina regum Anglorū neutiquam rectè ponuntur, errore, ut puto, librariorum. Cæterum ad rem redeamus. Daci Orientalibus Anglis ſuperatis, unum ex ſuis ducibus, nomine Guthormum præficiunt, regemq; appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, nomenq; ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte præuentus incœptum opus crudelitatis plenum perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoq; Dacus, quem ſtatim ab initio regni, Guthormi ueſtigijs inhærentem ac inſolenter dominantem, Angli ad ſummam ferè rerum omnium deſperationem adducti interfecerunt. Sed nec illis ea res magno uſui fuit: eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis ulciſcendi cædem Erici cupidis, tum ab Occidentalibus regibus imperiū amplificare affectantibus, uexati fuere, quoad poſtremò coacti ſunt ſeſe, uelut alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorum Occidentaliū regi dedere. Sic Orientales Angli & regnū, quod diutius q̄ ullū aliud ſtetit, & nomen ad ultimū amiſerunt.

QVARTVM ſequitur Orientalium Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atq; Anglos. Hi igitur ſibi regnū conſtituerunt, quod ab Erchenuino regulo ortum habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua urbe poſtea Ethelbertus Cantianus rex, uti ſuprà oſtendimus, potitus eſt: claudebat̄ ijſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinenſis diœceſis. Cæterum ſcriptores alij, quibus & nos aſſentimus, autumant Orientalium Anglorum & Saxonum idem regnum fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quandoquidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum utriuſq; gentis caput, & regiam ſedem fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt, Sladda, & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi unda ſalutari perfudit, cui aſsignant cœnobium, quod Vueſtmonaſterium uocant, quamuis autores aliquot, quibus facilè aſſentior, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus tris filios, Serrediū, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ uenerunt, ut euchariſtiā contemptui habentes, illotis, ut dicitur, manibus capere uellent: quam cum Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius non eſſent ſacro baptiſmate abluti, eum ex regno exire iuſſerunt. Miletus ita expulſus, Cantuariam ad Laurentium archiepiſcopum approperat. Hîc cùm aliquandiu boni antiſtites, ut ignari quod agerent, inter ſe cogitaſſent, quo pacto religionem paſſim cadentem ſubleuarent, ad extremū deliberarunt, effrenatæ potius tyrannorum impietati cedere, quàm fruſtra tot incōmoda capiundo, nihil præſtare, quod è Republica Chriſtiana eſſet. Itaq; Miletus cum Iuſto Roceſtrenſi epiſcopo, in Gallias quamprimùm (autor eſt Bedas) tranſiuit. Interea Serredius cum Occidentalibus Saxonibus congreſſus, unà cum fratribus interfici tur. Ita Deo placuit, ut ſæui tyranni meritas impietatis ſuæ pœnas luerent.

Serredio ſucceſsit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atq; pater de Deo ſentiens, religionem Chriſtianam libens amplexatus eſt. at, quoniam nuſquam tuta fides, nõ multò pòſt à ſuis domi clàm necatur, ex eo, quòd clemens iuuenis hoſtibus quandoq; peperciſſet, ſecutus Chriſti præceptum: Benefacite ijs, qui uos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorum, excepto quòd baptizati ſunt, nullum habeo ſcribere facinus memorabile. His breui uita priuatis ſucceſsit Offa Sigerij filius ab Erchenuino ordine regũ nonus, adoleſcens miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit ueniæ cauſa, ubi animam Deo reddidit. Is hæredem fecit Coloredum. Poſt hunc Sutthredus undecimus & ultimus Orientalium Saxonũ, de quo plura infrà dicemus, cùm de Egberto Occidentalium Saxonum rege meminerimus, qui unà cum iſto Orientalium Saxonum principatu, Cantianorum quoq; & Northumbrorum regna ad ſuam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnum Merciorum, id eſt, mediterraneorũ Saxonum à Crida Saxone inchoatum, quod longè ampliſsimũ opulentiſsimumq; fuit, tum quòd uberiorem inſulæ partem tenuit, tum quòd felici hominũ fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur, attamen eos fines habuiſſe iudicant, quibus hodie terminantur Lincolnienſis, Conuentrenſis, & Lichefeldenſis, ac Vigornienſis diœceſes. Partem etiam Herefordenſis diœceſis, intra limites huius regni fuiſſe conſtat, quippe quod in quinq; parochias, quas diœceſes uocamus, poſtremò diuiſum fuiſſe tradunt annales uetuſtiſsimi, quemadmodũ ſunt, qui ſcribant alios fuiſſe Mercios, atq; Mediterraneos, & hos cis Trentam flumen, & illos magis ad occaſum uerſus habuiſſe ſedes, tametſi una gens erat. Crida uir copijs ac fama potens, cum Britannis bellando paulatim in ea inſulæ parte principatum gnauiter obtinuit, quem ad ultimum per manus, Vibbæ filio tradidit. Vibbas nequaquam patre uirtute inferior, regnum nõ ſeruauit modò, ſed adauxit, Britannis finitimis paſsim deuictis. Deinde Cearlus regnũ obtinuit, cui Penda Vibbæ filius à Crida quartus ſucceſsit. Sunt qui ſcribant hunc imperij Merciorũ autorem fuiſſe, quod nos parum compertũ habemus. Huic uiro plurimũ audaciæ, ad pericula adeunda, plurimum conſilij inter ipſa pericula erat, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat. Eas uirtutes ingentia uitia æquabant, inaudita morum acerbitas, naturæq; immanitas, inhumana crudelitas, perfidia ſumma, ac nominis Chriſtiani odium importuniſsimum. Cum hac fiducia uirtutum, atq; uitiorũ, ex quo die rex eſt factus, uelut tota inſula ei deberetur, nulla belli occaſione abſtinendum ratus, tam fœderatos, quàm hoſtes bello laceſſere cœpit, ſic, ut partim ui, partim dolo, Eduinum ac Oſualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientalium Anglorum reges nobiliſsimos uicerit, ferroq; occiderit. Veruntamẽ breui uſu uenit, ut effrenata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandem in meritum ſupplicĩ lapſa ſit: Oſuuius enim rex Northumbrorum eum magis diuina ope, quàm humana, in fugam primùm uertit, fuſumq; deinde cum toto fermè exercitu occîdit. Penda ita moriens ſeptenos reliquit liberos, ex Chyneſuida uxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, & Merualdum: is ex Ermenburga uxore, tris genuit filias, Milburgã, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſsimæ uirgines, partim uitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe

conti-

continenter exercuerunt,dignæ inuentæ ſunt,quas poſtea patres inter diuos connumerarint.Item Chyneburgam,& Chyneſuidam,quas tradunt inter diuos relatas.At Pendæ ſucceſsit filius Peda,bonæ frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ meridionalẽ conceſsit, atq; filiam Aluchefredam nomine,ea conditione in matrimonium dedit,ut Chriſtianus efficeret:quod paulò pòſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, maturè executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit,cuius exemplum Mercij ſecuti,intra biennium ferè omnes baptizati ſunt: quamuis ſint, qui iſtuc Vuedæ eius fratri falſo aſsignent. Interea Peda mortuo, Merciorũ mœſta & egens nobilium turba, quæ uictoris imperio tribus iam annis grauatiſsimè paruerat, & ſe modis omnibus in libertatem uindicare ardebat, ab Oſuuio deficit,ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianæ pietatis uirum regẽ declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quòd Vuilferus ſtatim maximè omnium cõmodis ciuium ſeruiens, primùm leges ſalutares edidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendam nunquam ceſſauit, donec uniuerſi baptizati fuerint. Vnum geſsit bellum aduerſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio uictum mulctauit poſſeſsione inſulæ Vectis,quæ id temporis illius ditionis erat,atq; nõ multò pòſt è uita exceſsit.Genuit ex Ermanilda uxore,Chenredum,& Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta,& ibi Deo dicata perpetuam uirginitatem ſeruauit,quæ peracta tandem uita,inter diuos relata eſt.De fundamento autem huius Elyenſis collegij, infrà appoſitè dicemus. Chenredus parente orbatus, cùm nondum imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, ut uſq; eò illud,dum puer ad pubertatẽ perueniret,Ethelredus eius patruus nomine tutelæ regeret.Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, uir moderatus,& qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus conferatur:uixit uitam honeſtam priuatus iuxtà,ac in maiore imperio,nulli acerbus, at cunctis benignus,qui iure militari defendere magis quàm amplificare regnum ſtuduit.Duo geſsit bella,alterum cum Cantianis,ſui militari arte exercendi ſtudio, ne à finitimis ut iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbriæ rege Merciæ fines temerè ingreſſo,quem primo impetu in fugam dedit,deinceps ab armis ceſſauit,ſub Chriſto militaturus:igitur regalem uitam aſpernatus,poſt annum trigeſimum quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo,monachus efficitur. Chenredus patrui uirtutes nauiter per omnia æmulatus,demum anno quinto pòſt, Romam cum Offa rege Orientaliũ Saxonũ proficiſcitur, ubi monachus factus cum ſocio, uitam ſanctiſsimè finiuit,anno ſalutis DCCXI. De ijs regibus Platina in uita Conſtantini pontificis meminit, qui uoti cauſa Romã ierant. Regnat deinde Celredus,quem ſecutus eſt Ethelbaldus.Is à principio uitæ,at exitu nõ item,tranquilliſsimus fuit,qui nullis uexatus bellis,perdiu pace gauiſus eſt:quod ei malo fuit: Mercij enim cùm iam longi otij, XL nanq; regnauit annos, pertæſum eſſet,nouarũ rerum,uti uulgi eſt natura,auidi,optimum regem,qui omnium opinione beatus eſſe putabatur,perfidioſe occiderunt.Autor cædis fuit Beruredus,qui regnum occupauit.Iſte nihil memorabile geſsit,excepto, quòd deuictus tandem ab Offa, editi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte

affectus. Offa interfecto inimico, deinde regno potitur.

Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, uitiorum uirtutumq; certamẽ: laborabat siti inexhausta diuitiarũ, imperijq; amplificandi: qua de causa, finitimis regulis modò bellum inferebat: modò insidias faciebat: contrà uirtutem nullam nõ magnopere exercuit, militaris disciplinæ studiosus, tantoq; animi robore in rebus agendis fuit præditus, ut quisquis per id tẽpus magnus esset, attamen nihil ad eum: at uerò in ætate iam matura, cùm morũ probitate atq; modestia, tum uitæ innocentia maximè floruit. Is igitur inito principatu, & cæde Beruredi respersus nihil non audebat: diuexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occidentali fecit, in qua diu dimicatum est pari conditione, ad ultimum ipse uictor euasit. Quibus rebus præclarissimè gestis, plus nimio elatus, nihil sibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem uirum innocentissimũ, quem sibi generum delegerat, per insidias interficiendum curauit, eiusq; regnum occupauit, uti in uita Ethelberti suprà fusius demonstrauimus. Eò uel insolentiæ actus, ut sedem archiepiscopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam transtulerit, quò suum regnum tam pontificia quàm regali maiestate cætera regna antecedere, gloriari posset: nam Cantianis inuidebat pontificatus principatum. Sed Cenulphus eius successor honorem perperàm Cantianis ademptum, postea restituit. Multa præterea ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona sacerdotum pariter atq; reliquorum ciuium pro arbitrio raperet. Cæterũ non diu in uitio uersatus est: primùm enim sibi ab hominibus pertimescendum ratus, finitimos populos in amicitiam recepit, in societatẽ adsciuit: nam Egburgam filiam quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occidentaliũ collocauit. Carolum Magnum regem Galliarũ missis legatis, sibi amicũ facere, ac suorum simul beneuolentiam reconciliare summopere studuit. Traditur unus legatorum fuisse Albinus, seu Alchuinus, quo suasore, Carolus duo gymnasia condidit, prout in uita Aluredi dicetur. Sed ad propositũ redeamus. Deinde metu pœnæ, qua propter peccata afficiendus erat, Deum sibi placandum constituens, decimam partem omnium bonorum sacerdotibus, alijsq; inopibus hominibus condonauit: templũ quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, amplissimis donarijs cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno studio perquisiuit, easq; inuentas ac in scriniũ auro & gemmis ornatũ coniectas, locauit in cœnobio, quod ipse diuo Albano posuerat, illudq; magnis collocupletauit possessionibus, ubi etiam loci statuit familiã monachorũ diui Benedicti. Huius quoq; regis opus esse ferunt cœnobiũ monachorũ eiusdem ordinis, quod est Bathoniæ. Offa tamen, quem uerè suorum delictorũ pœnitebat, uisus sibi nequaquam plena manu de commissis Deo satisfecisse, traiecto properè Oceano, Romã se cõtulit ueniæ consequendæ causa, Romanoq; pontifici Hadriano primo regnũ suum uectigale fecit, impositio tributo, ex singulis numis argenteis, quos denarios uocant, domesticatim in annos singulos conferendis: qui fuit annus salutis humanæ DCCLXXV. De isto uectigali plura cõmemorabo infrà, in uita Inæ regis Occidentalis, qui per id ferè tẽpus, uel paulò antè primus eo muneris genere Romanũ pontificẽ donauit. Offa ex Vrbe domũ reuersus, ingrauescente iam senio, cùm se per omnia satis bonum princi-

principem poſtremò præbuiſſet, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuiq; pòſt occidit. Egfredus adoleſcens ſuapte natura rectè inſtitutus, cœpit ſtatim ab initio principatus, patris benefacta æmulari, magnamq; ſui concitare expectationem: ſed genus Deo forſitan inuiſum perpetuari nõ potuit, id quod Alfredam uirginẽ ipſius Offæ filiam, ſuprà oſtendi prædixiſſe. Porrò uix quarto regni mẽſe circumacto, iuuenis morte immatura extinctus eſt. Fecit hæredẽ Cenulphum, qui ad Pendam genus ſuum referebat. Hic uir animi magnitudine, cõſilio, & integritate uitæ cum quouis optimo principe meritò comparandus, ſemel cum Cantianis acie conflixit, Edelbertumq; ſeu Edbertum eorum regem uiuum cepit, ſed deinde miſericordia motus libertate donauit: ſuis optimatibus honorem maximum ſemper habuit, omneq; ſtudium libens detulit. Item de noſtra religione in primis bene meritus eſt: ædificauit enim apud uicum, quam uocant Vinchelcumbam, templum egregiũ, cum cœnobio, idq; habitandũ dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac bene multis prædijs ditauit, regnauit annos quatuor & uiginti. Secutus eſt bonũ patrem optimus filius nomine Chenelmus admodum puer caſtiſſimis moribus. Is paucis pòſt annis, plenus pietatis, ac ad res duntaxat diuinas intentus, opera Quendredæ ſororis longè ſceleſtiſſimæ mulieris, in prima pueritia ab educatore ſuo iugulatur: & ne facinus unquam proderetur, néue forte quadã cognitum percuſſoribus fraudi eſſet, corpus pueri in loco deuio terra humatum eſt. ſed iuxta illud, Nihil opertum eſt, quod non reuelabitur, adeò occultari nõ potuit, quin repertum ſit: nam cùm puer nuſquam uideretur, facilè & cædis, & ad quem ſcelus pertineret, ſuſpitio oriri potuit. tamen quia miracula multis placent, ferunt non multò pòſt quandam ſchedam literis aureis ſcriptam, ſuper princeps altare in æde principis apoſtolorũ Romæ incerto autore poſitam, & in ea de martyrio innocentiſſimi Chenelmi indicatum, declaratumq; eſſe ubi loci corpus iaceret: ac ad hunc modum, cognitum diuinitus, de occiſione uiri ſanctiſſimi. Corpus poſtea inuentum, multo cum honore, & cærimonijs, in cœnobio Vinchelcumbenſi ſepultum eſt, ubi hodie ipſe ſanctiſſimus martyr religioſiſſimè colitur, quippe multa eduntur ibidem miracula. At Quendreda, quæ magnum domui ſuæ, atq; patriæ inuſſit malum, interfecto fratre, non ad curam regni adminiſtrandi, prout ſperauerat, admiſſa eſt, ſed breui Dei nutu, oculis capta, diuerſisq; cruciatibus afflicta, miſerrimè uitam finiuit. Poſt diuum Chenelmum, Merciorum regnum omnino nutabundũ in ruinam manifeſtè inclinari cœpit. Secuti ſunt inde reges Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlacus, homines nulla neq; uitæ integritate, neq; rerum geſtarum gloria clari: nam Bernulphus & Ludicenus ab Orientalibus Anglis uita turpiter ſpoliati fuere. Vthlacus uerò ab Egberto rege Occidentalium uictus ſub iugum miſſus eſt. His ſucceſſit Bertulphus, qui per aliquot annos rem domi rectè rexit, etſi haud ſequundo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occidentalium rege manum conſeruit, ac ad ultimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulam delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes, inſulanos uexare non ceſſabant, acie uictus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam uitam egit. At Daci qui domo patriaq; procul in diem rapto uiuebant, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam uim, nullas inſidias magnopere timebant,

poſtquam Mercijs dominari cœperunt, dum nimium de propagando imperio ſoliciti, uniuerſos inſulanos aut ui aut dolis ſuperare, & ſuperatos in officio tenere conantur, Burthredus homo ualens minimeq; laboris fugiẽs, cui iure hæreditas Merciorum regni ueniebat, Merciam derepentè cum magno armatorum numero ingreſſus, hoſtes ubiq; cædit, ac ob repentinũ metum, paſsim diſsipatos in fugam uertit, ſeq; regem dicit. Fuit maiorem in modũ gratum populo Mercio, quòd excuſſo barbarorum iugo, regem ex ſuo genere accepiſſet. Regnauit Burthredus uiginti annos, identidem ac fortiter bene multis prælijs cum ipſo Daco factis: ſed poſtremò magna accepta plaga, ac patria pulſus, Romam uoti gratia petijt, ibiq; priuatus non multò pòſt mortem obijt. Daci regno Merciæ rurſus potiti, inter ſe ualde dubij erant, quem Mercijs præficerent: habebant enim illos ſuſpectos, nec ſatis confidebant: aut utile fore ducebant, ſi ex ſuo genere illis regem darent: ſed ad extremum, cùm deſperarent poſſe ſe & Merciam tenere, & ſatis eſſe moli bellorum, quæ in terra hoſtili, alia ſuper alijs continenter imminebant, quendam Ceuolphum Burthredi ſeruũ regẽ crearũt, adactũ prius iureiurando ſe regno abdicaturũ, quoties ipſi ita fieri iuberent. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege XXII, & regum ultimus, princeps nimirũ, ſub quo ipſum regnũ non potuit nõ cadere, quemadmodũ infeliciſsimus regni exitus par fuit regi genere ſordidiſsimo, nullisq; uirtutib. claro. Hunc itaq; Aluredus rex occidẽtalis nullo negocio ſuperauit, ac Merciorũ regno potitus eſt. fuit ille annus ſalutis DCCCXX.

SEXTVM regnum Northumbrorum, ſiue Berniciorum, quod & in Deirorum regnum diuidebatur, ab Ida primo illius prouinciæ poſſeſſore poſt aduentum Anglorum initium ſumpſit. Fuit ille annus LXXXVIII, cùm Angli primùm in inſulam uenerunt, & ſalutis humanæ DVIII. Principio, ut quibuſdam placet, duces habuerunt Northumbriam, qui eius fines ſatis propagaſſe dicuntur, poſtremò uerò comites tenuerunt. Huius regni latitudinem eam fuiſſe conijcere poſſumus, in quam nunc diœceſes, Eboracenſis, Carliolenſis, & Dunelmenſis patẽt. Dicta eſt Northumbria, quòd uergat ad ſeptentrionem, quia North ab Anglis ſeptentrio uocatur: ac umbroſa ſit, propter altitudinem montium, quos frequentes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciam, quæ ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Hanc ferunt Allam ſiue Ellam primùm occupaſſe, in eaq; annis circiter XXX regnaſſe. Idas uir acer & bellicoſus, ut regio nomine meritò ornatus haberetur & regnum ſuum rege dignum foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, uſq; ad fretum Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Conrano Scotorum rege acie uicto. Itaq; tantum honoris duodecim annorũ ſpatio, quibus ille imperium obtinuit, huic regno acceſsit, ut facilè finitimis populis admirationi ſimiliter ac formidini eſſet. Poſt Idam, regnat Addas eius filius, Clappas, Theodulphus, Freodulphus, Theodoricus, & Ethelricus, per annos duos & triginta. Ethelricum filius eius nomine Ethelfredus ſequitur. Cum Ethelfredo tradunt Ethelbertum Cantianũ regem ſtatim initio ſui principatus egiſſe, ut bellum faceret Britannis, qui in eam inſulæ partẽ quã dicimus Vualliã, ſe recéperant, & præſertim monachis Bangoriẽſibus, qui duo & amplius millia numero fuiſſe dicuntur: quoniam illi, tametſi iam inde regnante Lucio Chriſtianũ dogma receperant, attamen iniuriarum memores, tantum aberat ut uellent

Anglos

Anglos Chriſtianis inſtituere diſciplinis, ut ipſum etiam Auguſtinum euangeliũ docentẽ iuuare negarint. Sanè monachi cùm eam gentem pro hoſtibus haberent, haud dubiè arbitrabantur, nõ licere dare ſanctũ canibus, ut in prouerbio eſt. Veruntamẽ ego crediderim Ethelfredum partim dominandi cupiditate, partim odio iam diuturno irritatũ, arma in Britãnos tuliſſe. Tenebant per id tempus Britanni Vrbem Legionum, quam rex oppugnare aggreſſus, obſidione undiq; cingere nititur. At oppidani, qui omnia pati, quàm obſidionem malebãt, ſatis ſuis freti uiribus, extemplò in hoſtẽ effuſe erumpunt, quos inſidijs exceptos Ethelfredus facilè fudit, debacchatus in primis in monachos Bangorienſes, qui pro ſalute ſuorum Deo ſupplicantes, in eum locũ frequentes conuenerant. Vertit & in fugã Scotos, qui res eius ſequundas bello turbare cupientes, Britãnis auxilio uenerant: hiſq; rebus feliciter geſtis, cùm iam foris hoſtẽ nõ haberet, ut ſeſe domi quoq; omni moleſtia liberaret, cœpit ſecum agitare, quo pacto Eduinũ filiũ Allæ Deiræ regis, quem pater fecerat hæredẽ, & ipſe regno fraudarat, è medio tolleret: uidebat enim adoleſcentem ſingulari uirtute prædituũ, in dies ſingulos magis metuendũ, quàm metuentẽ: quippe ut ſcienter, ita fortiter equitabat, iaculabatur, cum æqualibus certabat, ſeq; demum nullis uitijs neq; luxui neq; inertiæ corrumpendũ dabat, quò ſe regno dignum redderet. Hæc uirtutum indoles regem territabat, optimè ſcientem unumquenq; præſertim fortiſſimũ uirũ natura auidum eſſe imperij. ſed cum ad ultimũ iudicaret nequaquam ſibi tutum fore, ſi talem iuuenẽ cunctis chariſſimũ dolis opprimeret, ſimulato in eum crimine, in exiliũ eiecit, ratus illum inopia adactum facilius in aliqua flagitia lapſurum. Sed ſecus euenit, ac ille cogitarat. Eduinus ad Redoualdũ regem Orientaliũ Anglorũ confugit, à quo benignè acceptus plurimi fiebat: nam cognita uirtute iuuenis, rex nõ poterat nõ illũ paterna cõplecti charitate, quem pro ſua parte cõſilio, autoritate, armis denique ita tegere ſuis ſtatuit, ut nulla poſſet eum attingere inimicorũ iniuria.

Hæc ubi Ethelfredo nuntiata ſunt, deſtinauit mediis omnibus Eduinum perdere, ſeu potius ſe perditum ire. Itaq; primo quoq; die legatos ad Redoualdum miſit, qui peterent, ut Eduinum domum remitteret, & ſi illud ſe facturũ negaret, ei bellum indicerent. Redoualdus auditis legatis, abnuit uelle ſe iura hoſpitij uiolare, aut præſtantiſſimũ adoleſcentem infeſtiſſimo inimico tradere. Legati accepto reſponſo, bellum indixerunt, atq; domum abierunt. Non interceſſerant multi deinde dies, cùm accenſis utrinq; animis, reges ad manus uenerunt: poſt longum certamen, Ethelfredus pugnando interficit, cum magno ſuorum numero. Redoualdus uictoria potitus, liberaliter Eduino regnũ paternum reſtituit. Interim Oſualdus, Oſuuius, Enfredus, Oſricus & Offa Ethelfredi filij, cognita morte patris, in Scotiã fuga ſe proripuerunt, quos Eugenius quartus rex benignè accepit, baptizandoſq; curauit, atq; ſuo tempore, ope & auxilio iuuit, & præſertim Oſualdum regem, aduerſus eius hoſtes. Secuta eſt fratres in Scotiam Ebba uirgo, & ad Fortheæ oſtiũ delata, à qua promontorium proximum nomen traxit, quod hodie Ebbam uocant. Eduinus ſtatim ut eſt principatum adeptus, fines regni longè lateq; produxit: inſulas enim circumiacentes, quas Bedas, uti in primo huius operis libro docuimus, Meuanias appellat, alij Hebrides nominant, deuicit, item Scotos Pictoſq; in officio manere coëgit. Cadouallonem Britannorum regem, uirum natura

ſætum ac uiribus & animo fortẽ, prælio ſuperauit. Quibus rebus foris præclariſſimè geſtis, domi pari ſtudio cuncta rectè conſtituit, curauitq; ut iuſtitia in regno ſuo domina rerum omniũ eſſet, ſic, ut nihil ad ueram gloriã, uiro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe uideret, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quam ut quoq; complecteretur, occaſioni primũ fuit oraculũ, quo dum Ethelfredi furorem fugiebat, uti infrà demonſtrabitur, admonitus eſt bene ſperare: dein de fœdus & affinitas, quam cum Edbaldo rege Cantiano iunxit, & Paulini epiſcopi Eboracenſis hortatio poſtremò ſalutaris. Paulinus enim uitæ ſanctitate clarus, à Iuſto Cantuarienſi archiepiſcopo, anno ſalutis circiter D C X X V, miſſus eſt cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ ad Eduinũ uirum adhuc religionis expertem deducebatur, ut Northumbros euangeliũ doceret, remq; diuinã coram puella faceret. Exiſtimauit enim Iuſtus ita breui uſu uenturũ, ut per hæc, & rex & populus minus à nomine Chriſtiano abhorreret: id quod eſt ſecutum. Porrò Eduinus libens annuit, ut uxor ritu Chriſtiano apud ſe uiueret, ſponteq; pollicitus eſt, ſe in Chriſtianorũ collegiũ uenturũ, ſi Chriſtianũ dogma à ſuis examinatũ ſanctius cæteris reperiretur. Inuidit interea præſentẽ felicitatẽ Eduino Ceoloulphus rex Occidentaliũ Saxonum quintus. Is enim hominẽ certũ manu promptũ ad Eduinũ miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regem peruenit, propius acceſſit, quaſi aliquid magni renuntiaturus, ſtrictoq; pugione eum petiit. Rex fraudẽ ſuſpicatus tam celeriter retrò abiit, ut familiaris quidã ſeſe inter eum, & percutientẽ iniecerit, qui ilicò confoſſus eſt: ictus tamen tam uehemens fuit, ut traiecto familiaris corpore, Eduinum quoq; læſerit, etſi admodũ parũ: at ſicarius in ueſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiã nomine Ethanfredã peperit, quocirca Eduinus pro utroq; munere, diis ſuis gratias egit: quem Paulinus admonuit, ut Chriſto, nõ uanis diis eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libenter rex pontificem rectè monentẽ, promiſitq; rurſus ſe religionẽ cẽ primum amplexurũ, ſi bene iuuante Chriſto, iniurias ab Occidentali rege acceptas, ex animi ſententia manu ulciſci poſſet: & ut ſpem certã ſeruandi promiſſi faceret, filiã nuper natã Deo conſecrandam Paulino tradidit, qui eam confeſtim primã omniũ ex gente Northumbrorũ, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamẽ regem rurſus admonuit, ut ne Chriſtũ rogaret uindictam, qui exemplo docuiſſet parcendũ eſſe inimicis, eosq; atq; adeò diligendos. Eduinus poſt hæc, curato iam uulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphũ hoſtẽ uadit, & uincit, uictumq; dat crudeliter morti. Quo confecto feliciter negotio, Paulinus qui ſtudioſiſſimè curabat regẽ ad pietatẽ Chriſtianã trahere, nactus eam opportunitatẽ, præſtò adeſt, narratq; Eduino, Deum audiuiſſe eius preces, rogatq;, ne religionẽ negligat, néue cauſas procraſtinandi innectat, ſed quamprimum Chriſtianus fiat. Rex qui nihil nõ prudenter agebat, ſecq; rudem in cauſa eſſe dicebat, doctiſſimos quoſq; acerſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputent, quò probè tandem aliquando intelligat, utrum illa ſit ſua idolatria præſtantior, nec ne.

Dum hæc opera Paulini geruntur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumentis ab eo incitabatur, ad pietatẽ Chriſtianã capeſſendam. Verùm animus regis in ſua ſecta hærendo, in qua ab ineunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionẽ. Quod equidẽ diuinitus factũ dixerim: uoluit enim Deus fortè hunc regem qui id temporis ſapien-

ſapientiſsimus habebatur,rectè prius ſuam religionem hæſitando perpendere, quemadmodū apoſtolus Thomas olim in exordio creſcentis euangelij fecerat,q̄ illam reciperet,quò ſcilicet alij nihil poſtea ſuſpicātes quin uera eſſet, multò cupidiſsimè animos ſuos eadem perfunderent.Inter hæc,dum uiri docti diſputando tempus ferè terebant, Eduino identidē oraculi in mentem ueniebat,quo demū in animū induxit,ut crederet.Fuit illud oraculū eiuſmodi. Cùm ille patria ablegatus apud Redoualdū ageret,& ab Ethelfredo per legatos ad mortē peteretur,cœpit de ſalute multū laborare, ueritus ſi maneret,ne nō inimico prædæ foret: ſin aliquò terrarū clàm iret, ne non perfidia notaret, quòd tam grato hoſpiti minimè confiſus eſſet.ita angebat̄,cùm ecce tibi, ſubitò nocte intempeſta,quidā uultus habitusq̄ incogniti,cum eo congreſſus, petijt ecquid muneris daret,ſi rem nuntiaret,quæ eius animū omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduinus,quanq̄ parū fidei uerbis hominis habebat, quē prorſus ignorabat,reſpondit,quicquid eſſet quod iure deſideraret,in ipſiusq̄ manu foret,ſe ultrò daturū. Tum ille prædixit fore, ut primū inſidias inimici euaderet,deinde regnū auitū recuperaret,illudq̄ uictis hoſtibus,longè lateq̄ amplificaret.mox ſuper uerticē capitis manu impoſita, inquit: Quoties quiſpiam ſimulatq̄ rerum potitus fueris,Eduine, ad te adiuerit, capitiq̄ tuo manum itidem admouerit,ſis tunc demū fidei ſeruandæ memor. His dictis, ipſe diuinus omnino uates è cōſpectu repentè euanuit,ut intelligeretur,nō mortalem hominē,cuius mens futuræ ſortis neſcia eſt,ſed Dei nuntiū talia eſſe uaticinatū. Oblectatus mirandū in modum adoleſcens eo oraculo,rem tacitus ſecum diu animo reuoluēs,nulli patefacere eſt auſus. Cum igit̄ poſt hæc, Eduinus de induſtria negotiū extraheret, nullius q̄ monitis flecteretur,Paulinus, qui diu rogando nihil profecerat, interim ſupernè, uti credere fas eſt, oraculū doctus,ad eum qui Eboraci morabatur,acceſsit, capitiq̄ ſanctiſsimā manum admouens petijt,num recordaret̄ quid illud portenderet. Tum Eduinus miraculo territus,illicò ad pedes antiſtiti iacuit,ac cœlū ſuſpiciēs,ita uerba feciſſe dicitur: Tandem te hodierno die, omnipotens Deus, opera Chriſti filij tui agnoſco:quare impietatis tam diuturnæ ueniam oro,qua hactenus tranſuerſe actus nullas tibi beneficiorū gratias egi. Deinde ad Paulinū conuerſus ait: Et te optime antiſtes magnopere rogo,ut dato adhuc breui ſpatio, uſq̄ dum de hoc ſummo religionis negotio, rurſus cum meis deliberē, quamprimū mox ad Chriſtianorū numerum me adiungere uelis.Et quia Eboraci in urbe idolorum plena,locus non erat appoſitus, in quo res diuina cōmodùm fieret, ſacræq̄ cærimoniæ celebrarentur,idcirco rex ad tempus è ligno templū extruere neceſſe habuit,quod diuo Petro apoſtolo conſecratū uoluit. In hoc itaque templo ad ultimū Eduinus poſt longam de religione Chriſtiana diſceptationem,& annū cùm regnare cœpit, undecimū, ac aduentus Anglorū CLXXX, qui fuit ſalutis DCXXVII, cum multis ſuorū, ſacra baptiſmatis aqua à Paulino perfundit̄: qui poſtq̄ è baptiſterio ſublatus eſt,iactis fundamentis,ædem ipſam lapide quadrato ædificare cœpit, ſed morte immatura obita, inchoatū opus Oſualdo ſucceſſori perficiendū reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiſcopalem ſedem locauit. Eſt hodie templū egregium,& cum quibuſuis ſacris ædibus operis magnificentia comparandum.

Eduino ciuitate Dei donato, confeſtim tali exemplo, Paulinicq̄ opera,

Carpualdus rex Orientaliũ Anglorũ ductus, cum tota ea gente in rempublicam Christianã refertur. Quibus rebus cognitis, Honorius pontifex Romanus ualde delectatus, protinus Paulino dono misit pallium, quod est archiepiscopi insigne, scripsitq; ad ipsum & Eduinũ literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potissimũ probitatẽ, studium, pietatẽ episcopi bene de religione meriti collaudauit: regem miris item laudibus ad cœlum extulit, quòd euangelicũ dogma complexus esset, & alijs ut idem facerent, exemplo fuisset: quem paterna pietate hortatus est, ut strenuè ac fideliter illud patientia uel morte defenderet, cùm futurum esset, ut dignũ factis præmiũ à Deo consequereť. His rebus fiebat, ut regnum Northumbrorũ maximè floreret, operaq; principis pax ubiq; parta foret, cùm eam subitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita eñ usu uenit, ut nihil sit humanis uiribus confectũ, quod nõ ab humanis æquè uiribus destrui possit. Penda enim Merciorũ rex tyrannus crudelissimus, plus æquo dolens res Eduini prosperè succedere, Cadouallonem grauatissimè dominationẽ Northumbrorũ ferentem ad rebellandũ adegit, simulq; ambo opibus iunctis, in Northumbros mouerunt. Audito hostiũ aduentu, cum modico equitatu rex ferox urbe egreditur, ut magis numerũ hostium ineat, ac quæ eorũ sint consilia, ex proximo cognoscat, q̃ ut pugnã conferat: attamen cùm hostes haud procul forent, & numero pauciores multò q̃ essent, uiderentur, nihil suorum exiguitate retardatus eos inuasit. Pugnatur utrinq; acriter, nec Eduini miles, quòd subitò ad primũ cõgressum cognouerit inimicorũ copias esse auctas, deterrebať, quin potius pro se quisq; fortissimi ducis exemplo accensus, multaq; ui connixus multitudini undiq; irrumpenti fortiter instabat, iamq; uictoriã certam in conspectu cernebat, cùm Eduinus dum fortiter præliaretur, ictus cõcidit. Interpellauit ducis interitus nobilissimã uictoriã, fuitq; pugna illa Northumbrorũ rebus multũ luctuosa, simulq; calamitosa: milites cæde ducis perculsi passim fundunť, trucidanturq;. Offredus item regis filius illo tẽporis momento, in eo prælio cecidit. Edfredus alter filius uitæ seruãdæ causa, sese Pendæ dedidit, quẽ ille uiolato iureiurando, postea iugulauit. Ethelberga uxor regis ita rebus subitò tam male cadentib. animo consternata, mortem uiri miserabiliter mœrẽs, cum Paulino & duabus filijs Enfreda, ac Etheloreda, ad Edbaldũ fratrẽ regẽ Cantianũ cõfugit. Atq; Northumbrorũ opes sic uno puncto tẽporis, infirmæ factæ sunt. Fuit is annus salutis humanæ DCXXXIII. Vixit Eduinus annos xlviij. Paulinus Cantuariã profectus humaniter ab Honorio archiepiscopo accipiť, atq; Roceſtrensi diœcesi in locũ Romani episcopi paulò antè mortui præficiť, ubi uitã sanctissimè peregit. Hinc profectò cernere licet, aut nullas olim episcopos habuisse opes, sacerdotali ordini ut nõ ualdè utiles, aut nõ curasse, cùm Paulinus omisso archiepiscopatu Eboracensi, Roceſtrensem obtinuerit minus locupletẽ. Diœcesis aũt Eboracensis deinde per aliquot annos inter tyrannorũ persecutiones, à Lindisfarnensibus episcopis administratæ, postremò Ceddas sanctus antistes curã susceþit. Hũc secutus est Vuilfredus, qui multa passus incõmoda, bis intra spatiũ xlv annorum, quibus sedit, ob regum insolentiã, archiepiscopatu pulsus est. Is itaq; & Ceddas bene de religione meriti, & ambo post uitã sanctissimè actam, ad diuorum numerũ adscripti sunt. Huius diui Vuilfredi opus est templum ad pagum, quem dicunt Riponẽ, ubi collegiũ instituit sacerdotũ, eo loci hodie eius

corpus

corpus religioſe ſeruat. Succeſsit Boſas, & Boſæ Ioannes à Paulino quintus.

Poſt Eduinum in pugna interfectũ, Northumbrorũ regnũ inter Oſricũ, & Enfredũ diuiſum conſtat: huic Bernicia, illi Deira obuenit. Ii etſi Chriſtiani erant, eò tamen à uitijs, quorũ multis notatiſsimi erant maculis, breui tempore tracti ſunt, ut religionem ipſam repudiarint. Sed nõ tulit iſtuc diu flagitiũ Deus, nanq; uix annus interceſſerat, cùm Cadouallo Britannorũ rex ambos ferro perdidit. Quare ſunt, qui eos tum propter turpem uitam, tum propter breuitatẽ temporis, minus in numero Northumbrorũ regũ ponant. Oſualdus deinde tertius Ethelfredi filius, ab Ida decimus Northumbriæ rex creat. Is poſt interitum patris apud Scotos diu exulauit, ubi Chriſtianus factus, florem iuuentutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſe exercuit, ac in primis per laboris uſum, militiam didicit, quam perinde ut religionẽ colebat, ſic, ut bellũ nemini niſi prouocatus faceret. Quo fiebat, ut Cadouallo rex Britannus eum penè contemptui haberet: ſiquidẽ is interemptis paulò antè duobus regulis, omnia audacius crudeliusq; deuaſtabat, & quia nullus ita ſæuienti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, præ ſe Anglos omnes contemnebat, negligebat, uituperabat, quòd imbelles, quòd lenti, quòd inertes eſſent, ita ut palàm prædicaret, ſe ad perniciem illorũ eſſe natum. Atq; ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britannus ſuperbus Oſualdum bello petijt, neutiquam ſecum cogitans, quantum hoſtis ualeret armis. Anglus nihil cunctatus in planum campũ copias duxit, ubi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorũ incurſus, murum conſtruxerant: & licet ad certamen eo ipſo die quo illuc acceſſerat, prouocatus eſſet ab hoſte, attamen ſe caſtris continuit, ac interim dominicam crucem per caſtra circunferri, & armatos eam uenerari, diuinumq; auxilium ad rem bene gerendam implorare iuſsit. Quo facto, crux eo loci tanquam trophæũ futuræ uictoriæ locata eſt, fuit poſtea loco nomen Cæleſtis Campus. Altero die ubi illuxit, ſacris ritè peractis, in hoſtem pugnã efflagitantem eduxit, editoq; ſigno, in certamen ferociter deſcendit. Committitur utrinq; ingens præliũ, in quo æquis uiribus uſq; eò pugnatur, dum audacia Britannorum ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſsimum hoſtem primùm in fugam uertit, deinde fugientem conſecutus, cum omnibus ferè copijs interemit. Hunc exitum uitæ habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſsimus. Fuit is natura & uultu multò terribilior, qua de cauſa ferunt Britannos illi poſtea ſtatuam poſuiſſe, ut hoſtibus eam intuẽtibus formidini eſſet. Succeſsit patri Cadoualladrus, qui fatis Britannicas res ad exitum trahentibus, relicto regno, ut ſuprà dictũ eſt, Romam petijt, ibiq; mortẽ obijt. Hoc bello proſperè confecto, Oſualdo regi pietate inſigni, ut Deo pro uictoria, cæteriſq; acceptis beneficijs, gratias ageret, nihil potius fuit, quàm cultui diuino augẽdo, religionique in ſuo regno propagandæ operam impenſiſsimè dare: quocirca Aidanum epiſcopũ rebus omnibus ornatum, cuius ſanctiſsimis monitis dum in Scotia exularat, animũ ſuum rectè inſtituerat, per legatos orauit, ut ad ſe ueniret, & illum aliquanto pòſt perlibenter in Northumbriam uenientem, amanter & benignè accepit. At bonus epiſcopus ſtatim ut eò peruenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, quàm ut inter Northumbros, religionis perpetuò duraturæ fundamẽta iaceret, quare à rege petijt locũ appoſitũ, in quo ſedem epiſcopalẽ locaret: & cùm

alij aliũ locũ tanto diuino operi conſtruendo aptũ iudicarent, uiſa eſt ei Lindi farnis inſula in primis commoda, ubi ea ſedes inſtitueretur, quia illa procul ab omni celebritate erat, in qua tanquam in ſolitudine facilius liceret diuinis rebus uacare. Itaq; hîc Aidanus eam ſedem poſuit, ritecq; omnia quæ ad pontificiam pertinerent dignitatem, inſtituit, prouiditq;. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXL.

Eſt locus iſte circa limitem Angliæ & Scotiæ, ad Orientem, in dextero inſulæ littore, qui bis in die incitante ſe æſtu, quod toties accidit, ſemper horarum duodecim ſpatio, aquis circũcirca cingit̃, adeò ut planè inſula fiat, idémque recedentibus pari temporis interuallo undis, remaneat reliquæ terræ cõiunctus, atq; ſiccus. Circuitus eſt trium circiter millium paſſuum. Hodie Angli hunc locum uocant Holy Ilond, id eſt, ſanctam inſulam, quòd ibi Aidani, Cutheberti, ac aliorum diuorũ corpora ſepulturæ data fuiſſent. Seruat etiam nunc locus naturam ſuam: quo fit, ut errent, qui credant Lindifarnem eam eſſe inſulam, quam nunc Farnem uocant, diſtantem circiter milliaria ſeptem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igitur inſula locata epiſcopali ſede, Aidanus uir ſanctus nõ ceſſabat erudire populum euangelio. Sæpius in ea concione, res ſpectaculo digna contingebat: cùm enim Aidanus, qui nondum Anglicam linguam ſcienter callebat, quæ ut rudis & planè Saxonica, ac nondũ eius elocutione emendata, parum affinitatis per id tempus cum Scotica habebat, ſuo ſermone Chriſtianum dogma doceret, & rex qui Scoticæ linguæ probè ſciens erat, ex ore ſanctiſsimi uiri uerba excipiens, populo mira charitate explanaret: inde fiebat, ut epiſcopus & rex uno tempore euangelium prædicarent, & populus partim ſacerdotali, partim regia maieſtate adductus, diligentius illud attenderet, imbiberetq;. Creſcebat hoc pacto in dies magis magisq; religio inter Northumbros, paſsimq; ſacræ extruebantur ædes, & in primis in Campo Cæleſti, templum magnifico opere conditum eſt. Hîc enim ſtatim ut pius rex dominicã crucem erexerat, locus cœpit multis crebrò editis miraculis, longè celeberrimus eſſe: quippe in tota Beniciorum regione, ante illam crucẽ ab Oſualdo erectam, nullum templum, nullũ rei ſacræ monimentũ fuerat. Nec minus interea res Northumbricæ imperio augebant̃. Oſualdus ſola ingentis animi pietate, qua cunctos æquè comiter cõplectebat̃, ſine ferè cæde, atq; ſanguine, Britannos, Pictos, Scotos, & Anglos diuerſarũ linguarũ nationes, partim in amicitiã, partim in ditionẽ accepit. Sic Deus bonũ principẽ augebat opibus, ſic per uiam rectam ad cœleſtia præmia tendentem ducebat: cæterum nunquam imperij aut opum magnitudo ſapientiſsimi hominis animũ ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine ſanctitas, mirum pietatis ſtudium, nulli unquam malum pro malo reddidit, ſed Chriſti regis ſummi exemplum imitatus, ijs etiam bene precabatur, beneq; uolebat, à quibus accepiſſet iniurias. Quid, quòd non immemor illius ueteris ac diuini uerbi, A fructibus eorum cognoſcetis eos, de omnibus iuxta bene mereri cupiens, identidem ægrotantium cubilia circuire, morbo affectos uerbis & muneribus leuare, nexos ſoluere, aut cuſtodia liberare, alieno ære creditoribus ſoluto, pupillos, uiduasq; circumſcriptorum fraude preſſos, ab iniuria tueri, alereq; paterna charitate, ac circumſcriptores punire ſolebat̃. Inter hæc pietatis opera, unũ cum primis ferunt memoria dignum. Ille eo ipſo die, quo Ieſus Chriſtus à morte uitam

uitam reſumpſit,dum prandebat, diſcumbente fortè cum eo Aidano, à miniſtris intellexit frequentes pro foribus domus circunſtare pauperes cibum petentes:tum pius princeps charitate motus,lancẽ argenteã cum cibarijs, quæ ad manus prima aderat,pauperibus minutatim diuidendã dedit. Aidanus ob huiuſmodi præclarũ liberalitatis facinus,ad regem conuerſus,& eius dexterã prehendẽs,inquit: Nunq; putreſcat iſta manus. Quod,ut credere par eſt,uir utiq; ſanctus, diuino afflatus ſpiritu,cecinit: equidem illa manus conſumpto poſthac corpore,integra ſemper manſit,quæ capſula decenti condita in Vrbe Regia,in diui Petri templo,multa cum ueneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia Vrbs fuerit, infrà demonſtrabitur. Oſualdus poſtremò reconciliatis in gratiam Deirorum & Berniciorum animis,nam antea inter ſe controuerſias habebant,pro Chriſtiana religione,de qua hactenus bene erat meritus,bellum aduerſum illius hoſtes ſumendũ conſtituit: iam ei enim ſupremus obrepebat uitæ dies. Sæuiebat Penda Merciorũ rex uir longè truculentiſſimus id tẽporis,in homines Chriſtianos,ſpoliabat ædes ſacras donarijs, nomẽ ipſum pietatis delere tam affectabat,quàm conabatur. In hunc itaq; tyrannum ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio,inſidijs undiq; barbarorum circumuentus, inter impios prælians morte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorũ acies,terga ſtatim uertit. Regnauit Oſualdus annos nouẽ,uixit octo & triginta. Hunc poſtea, quia uitã ſine labe egiſſet,quia Deũ ſemper ſanctiſſimè coluiſſet,quia deniq; pro religione mortẽ oppetijſſet, nõ immeritò inter diuos, patres retulerũt, cuius memoria bene multis etiam nunc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba, utrunq; ſcriptum reperio,à nomine cuiuſdã reginæ dicta eſt:autor Bedas. poſtea cùm in ea Northumbrorum reges ſedem haberent,Regiam Ciuitatẽ appellarunt. erat ſita in dextera inſulæ ora,quæ ad Orientem ſpectat,contra Farnem inſulam,diſtantem circiter duo millia paſſuum ab ea. Hodie nulla extant urbis ueſtigia,ſolùm ſita eſt eo loci arx,quæ an id temporis condita fuerit, uel poſtea, eſt omnino incertum:hanc Angli nunc Bamburgum uocant. Inſula uerò Farna ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis,cuius circuitus uix mille continet paſſus. Igitur cùm Lindiſarnis bis in die, recedentibus marinis undis, adiri pedibus poſſit,uti ſuprà expoſitũ eſt,alia omnino inſula eſt à Farne:tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare uidetur. Quæ res etiam nunc trahit multos in errorem,ut credant Farnem eſſe, quam olim Lindiſarnem dicebant:ab initio tamen utriq; inſulæ Farnis nomen fuit, uerùm poſtea hæc à Lindo amne,qui ad eum locum per ſubterraneos meatus, ita in Oceanum erumpit,ut non uideatur,niſi cùm mare decreuerit,Lindiſarnis dicta eſt,& illi uetus uocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula,diſtans à Farne circiter milliaria decem,quam nuncupant Cochettam.

Secundum hanc acceptam plagam,diuiſo iterum Northumbriæ regno,Oſuuius Oſualdi frater ab Ida undecimus Berniciam obtinuit, & Oſuino filio Oſrici,quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectũ,Deira obuenit. Ii initio principatus,mira animorum concordia conſilia cõmunicare,arma aduerſus hoſtes ſociare cœperunt, quos haud multò pòſt cupiditas imperij ad domeſticum bellum ſolicitauit. Quare coactis utrinq; copijs,confligere ſimul ſtatuerunt:uerùm ubi rabies contracti inter utrunq; odij,quod mortaliũ ani-

mos plerunq; obcæcare ſolet, paululum refrixit, & quiſq; maturius præſentis periculi molem agitare animo cœpit, conſultò certaminis diem extrahere placuit. Interim Oſuinus longè uiribus impar, arbitrãs ſibi tutius fore in præſentia cedere, quàm dimicare, clàm ab exercitu, uno comitatus ſeruo, de nocte fugit domũ cuiuſpiã, quem ſibi amicũ putarat. Is homo perfidioſus, egregiũ iuuenem Oſuuio necandũ prodidit. Per hunc modum Oſuuius integrũ regnũ adeptus, maiora inde tentanda ratus, in primis Pendam Merciorũ regem, qui Eduinum & Oſualdũ eius fratrẽ, uti ſuprà memoraui, occiderat, armis quamprimũ inuadere conſtituit, ſi ferum hoſtem, quem cuncti æquè mortales pertimeſcendũ cenſebant, non poſſet prius placare muneribus: quod cùm fruſtra tentarit, tum ſibi demũ armis utendum putauit. Quod quidẽ bellũ, quamuis plenũ periculi eſſet, diuina tamen ope fretus, minoribus multò, quàm pro tanto negocio opus foret, copijs hoſtem adoriri nihil contatus, primo impetu fugauit: tum ab equitibus fugientiũ magna facta eſt ſtrages, inter quos & Penda cecidit. Oſuuius uerò Mercios confeſtim in deditionem accepit, atque ita ſuum decus, ſuorumq; mortes inſigniter ultus eſt. Hæc uictoria inſuper res Northumbricas reſtituit, iuuitq; plurimũ Chriſtianã religionẽ, quæ Oſualdi morte, tantũ damni fecerat, ut parum abfuerit, quin ſit ab ipſo Penda ſæuo hoſte exterminata. Oſuuius deinceps ſatis præſenti rerum ſucceſſu cõtentus, arma depoſuit, ac tollendæ infamiæ, qua propter cædem Oſuini paulò antè editam, flagrabat, purgandiq; ſceleris cauſa, cœpit Deum religioſiſſimè colere, ueniam delictorum precari multis cum lachrymis, inopibus dona largiri, ac deniq; de cunctis enixiſſimè bene mereri. Quibus officijs breui factum eſt, ut Deo, ſicut credere decet, & hominibus chariſſimus effectus ſit: nanq; præter cætera pietatis opera, autor fuit, ut Mercij depoſita tandem animorũ feritate, in rempublicã Chriſtianã uenerint. Sanè deuicto Penda, cõfeſtim atq; regno Mercio eſt potitus, gnauiter curauit, ut populus ille Chriſtianis moribus inſtitueretur, dedit in matrimoniũ Aluchefredã filiam Pedæ, Pendæ filio adoleſcenti egregio, ac dotis nomine partẽ Merciæ meridionalẽ, uti ſuprà expoſitũ eſt, ſub ea conditione, ut religionẽ amplecteret: quod iuuenis hortatione præſertim regis, maturè fecit. idem fecerũt & Mercij eius exemplũ ſecuti. Imperauit Oſuuius Mercijs tris duntaxat annos: nam illi libertatis cupidi derepentè defecerunt. Item optimus rex condidit cœnobiũ, quod eſt ad Vuittby pagũ, ibiq; monacharũ collegium inſtituit, cui præfecit Congildam ſanctiſſimã mulierem, eiq; in diſciplinã dedit filiam nomine Edelfredam, quæ monacha facta eſt. Verùm longo pòſt tempore cœnobium iſtud à barbaris dirutũ monachi Benedictini inſtaurarũt, habueruntq;. Ex eo poſtea loco extiterunt monachi præſtantiſſimi, qui deinde cœnobiũ illud magnificũ diuæ uirgini Mariæ dicatum, proximè mœnia Eboraci poſuerunt: quamuis ſint, qui opus aſſignent Alano Richemondiæ comiti, ſed illud haud ſcio, quàm uerè. At nos ad rem. Poſt hæc, dum bonus princeps id tantum ſtuderet, quod in rem Chriſtianã eſſet, in ualetudinem incidit, qua breui conſumptus eſt, anno ſalutis DCC. Vixit annos quinquagintaſeptẽ, regnauit xxviij. ſuſtulit filios ex Enfreda Edouini filia mares duos Egfredum & Aluinũ: filias tris, Oſitham, Aluchefredã, & Edelfredam. fecit hæredem Egfredum filium ſui pariter regni atq; uirtutis. Is regnum adeptus, per omnia ſe bonum principem, & Reipublicæ utilem præbuit:

buit: cum primis egit, ut Cuthebertus uir ſanctitate uitæ, & doctrina clarus Lindiſarnenſis epiſcopus crearetur: poſtea Etheldredã Annæ Orientaliũ Anglorũ regis filiam, puellam longè formoſiſſimã, ac multò optimã, in matrimoniũ duxit. Hæc una de multis, memorabile omni æuo pudicitiæ exemplũ edidit: bis enim nupſit, & corpus tamẽ uirilis cõplexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore uiro, qui ſtatim poſt factas nuptias mortẽ obijt, illud facilè factu fuit: cum Egfredo uerò iuuene ætate florente, cùm duodecim uixiſſet annos, & nunq̃ ab eo compreſſa fuiſſet, id adeò dignũ admiratione eſt, ut propè neſcias, utrũ magis fœminæ conſtantia, aut uiri amore flagrantis patientia laudanda ſit: atqui utrunq̃ par gloria comitat. Sanè quotuſquiſq̃ eſt, qui ita titillanti carni modum imponere ſciat? Res ad extremũ, extra tamen uim, in certamen adducta eſt: etenim Egfredus ſuſcipiendæ prolis deſiderio agitatus, modò blandientis, modò minitantis ſimilis uxorẽ ſtimulabat, quò uellet unà ſecum, uelut ius matrimonij poſceret, liberis procreandis operã dare. Etheldreda contrà, quæ Deo uirginitatẽ ſuam dedicarat, nullius uoluptatis ſeu uerborum illecebris à propoſito auertebatur. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quò magis uxor negabat, hoc maiore amore, ſic enim negata auidius cupimus, flagraret, manus tamẽ à uiolentia abſtinebat, qui ut nihil intentatum relinqueret, eam de ſententia deducendi negociũ dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui uirgo multũ confidebat. Veruntamẽ ille etiam nihil profecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſſiduis precibus uirum fatigare nõ ceſſabat, quò ſibi per eius uoluntatẽ, cõiugali uinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere uitam: idq̃ tandẽ impetrauit: nam prudens princeps nõ potuit non amare in uxore uirginitatẽ, quam certò ſciebat Chriſto dedicatam eſſe. Virgo libertatẽ nacta, contulit ſe ad monachã Ebbam, Egfredi uiri ſui amitã, quæ id temporis ſanctitate uitæ florebat, eratq̃ abbatiſſa, quam dicunt, monacharũ cœnobij, quod erat ad id loci, ubi memoria noſtra eſt pagus, in finibus Scotiæ, quẽ uocant Coldingham, ibiq̃ monacha facta eſt. Poſt hæc pia uirgo augendæ religionis cupida, ad ſuos orientales Anglos redijt, ac quamprimũ in inſula, quam Elym nominant, cœnobium inſtaurauit, atq̃ in eo monacharum collegiũ inſtituit, cui ipſa præfuit, & demum mortua in diuorũ numerũ adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cantiani conditũ, ac diuæ uirgini Mariæ dedicatũ tradunt, eoq̃ loci collocatũ monachorũ ordinis diui Benedicti collegium, circiter annũ ſalutis humanæ DC. Verũ deinde cùm Penda Merciorũ tyrannus, in Orientalibus Anglis uaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobiũ quoq̃ illud euerſum eſt, quod, ut diximus, Etheldreda inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis DCCCLXX, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchantibus, & aras omnes & templa funeſtantibus, cœnobiũ rurſus complanatur, quod paucis pòſt annis nonnulli boni patres presbyteri refecere, ſacerdotumq̃ collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremò circiter annum ſalutis humanæ DCCCCLXX, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cùm apud Edgarum regem, tum apud Ioannẽ xiij. Romanũ pontificem, inde deijciendos, atq̃ ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circunfuſa, ad auſtrũ, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſe-

ptentrionem attingit Northfolchiam, ſpectatq; ad orientem ſolem, unde eius longitudo in occaſum uerſus patet paſſuũ millia circiter ſex & uiginti, latitudo uerò quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria, quæ cùm paludibus hyberno præſertim tempore redundet, ex eo Elym nominatã exiſtimant, quòd ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres, & in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur, ubi ciuitas Elyenſis, ac epiſcopalis ſedes locata eſt, quemadmodum alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triennio quo uixit bello implicitus, cum Mercijs primùm male pugnauit, deinde nulla laceſſitus iniuria, in Hyberniam exercitũ miſit, qui inſulanos imprudẽtes crudeliter afflixit: poſtea Eugeniũ quintũ Scotorũ regem, ſuis principibus ſummè orantib. ne amicos læderet, bello uexauit: poſtremò daturus delictorũ pœnas, in Brudeum Pictorum regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt id facere: qui inſidijs exceptus, cum bona copiarũ parte perijt. Regnauit Egfredus annos XV, uixit quadraginta. Alfredus ex concubina, ut ferunt, Oſuuij filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnãte Egfredo fratre, exul, ingenij facultate aſſiduaq; opera in literis hærendo, doctiſſimus euaſit. adeptus ergo regnum hoſtiũ iniurijs deuaſtatũ, bonis artibus inſtaurandũ, fouendũ, atq; tuendũ miro ſtudio curauit, & contentus finibus, quos poſt cladem fratris, à Pictis uictoria hoſtiliter cupideq; uſis recipere ſine certamine potuerat, paci ac honeſto ocio pariter ſtuduit, atq; ab externis armis per decem & nouem annos, quibus regnauit, quieuit.

Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarũ literarum ſtudijs clarus maximè floruit, qui tædio publicæ uitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu, ſe Beuerlacum contulit, ubi loci ædem ædificauit, presbyterorumq; collegium inſtituit, ac quatuor annos deinde uitam procul à curis ſanctiſſimè duxit, atq; demum finiuit: hodie eo loci bene multis fulgens miraculis, religioſſimè colitur, quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt. ſedit annos triginta tres. Beuerlacum autem eſt oppidũ in ora orientali ut in plano loco ſatis munitum. Succeſſit Ioanni Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus: quem poſt annum decimumquintũ, quàm ſedere cœperat, uita priuatũ, ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo pòſt anno ex humanis rebus adempto, ſucceſſit Albertus, deinde Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilſius, Vimundus, & Vuilferus à Paulino tertiusdecimus. Præfuerunt eccleſiæ iſti archiepiſcopi circiter annos centum & uiginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus, Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitũ Eboracenſiũ ſextusdecimus, de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus, in uita Adelſtani regis. Poſt Alfredum, reges fuerunt Oſredus, Chenredus, Oſrichus, & Ceoloulphus ab Ida decimuſeptimus. Huic Bedas inſcripſit opus eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorũ, qui eodem tempore uitã cum morte cõmutauit: ſcripſit præterea in acta apoſtolorũ, in euangeliũ Marci, de temporibus libellum, & homilias, quarũ hodie frequens eſt uſus, in primis apud Anglos: item in vij. epiſt. canonicas, in Apocalypſim, in Geneſim, in Ezram, in libros regũ, & multa alia, quæ deſiderantur. Ceoloulphus poſt octauũ, quàm regnare cœperat, annũ, dato imperio Egberto patrueli, monaſticã deinde uitã duxit. Iſte itidem poſt alterũ & uigeſimũ annũ, quàm regnare cœperat, relicto regno, fit monachus. Ex illo res Northumbricæ ad exitũ inclinatæ ſunt, populo per factiones,

ctiones,in partes diuiſo.Succeſſit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus perijt.Hunc ſecutus eſt Altredus,qui decimo pòſt anno,diſcordia itidem ciuili fatigatus,imperio cedere eſt cõpulſus.In cuius locum Ethelbertus ſubſtituit,quẽ breui tẽpore regno deturbatũ,Aſualdus ſecutus eſt:& is malo omine principatum iniuit, nam XI pòſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exẽplo territus Oſredus, qui ei ſucceſſit,uix imperij anno circumacto, ſe ad priuatã uitã recepit.Poſtremò Ethelbertus ſeu Adelredus ab Ida uigeſimus quartus & ultimus,curam regni tot antea regulis exitialẽ ſuſcipere eſt ausus,qui tamẽ fatũ ſuperiorũ effugere nequiuit: poſt quartũ enim annũ,quàm illud occuparat,à ſuis quoq; occiſus eſt. Vacauit regnũ aliquandiu,nullo amplius id ſibi petere audente,utpote quod uelut equũ Seianũ,ut aiunt,uniuerſi formidabant.Res ſanè mirabilis:porrò nullum tam pernitioſum imperiũ exiſtit,quin mortales quamplurimi cupiditate acti,illud ipſum ſibi non optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis tam finitimorũ populorũ,quàm barbarorũ iniurijs patuit: nanq; eam Daci ſedibus patrijs egreſſi & in inſulã delati,interea etiam tenuerunt, quibus ad ultimũ deuictis,Egbertus Occidentaliũ Saxonũ rex,regnũ ita ſeditionib. domeſticis barbaricaq; feritate deuaſtatũ,per deditionẽ à Northumbris factam, uti infrà appoſitè dicetur,ſuo adiecit imperio.Ad hunc modum deſitum eſt à Northumbrorum gente regnare,anno ſalutis DCCCXXVII.Poſtea Aluredus rex,ut in eius uita demonſtrabit, præfecit Northumbris Gormonẽ Dacum.Ita Northumbria rurſus in barbarorum poteſtatem uenit, quam poſtremò Adelſtanus ab eorum manibus eripuit,ad ſuamq; ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occidentaliũ Saxonum,quod anno aduentus Anglorum circiter altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanæ DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit.Fines huius regni ab initio,non omnino anguſti fuerunt,quippe qui,ſicut coniectura aſſequi poſſumus,in eandem longitudinem,& latitudinẽ patebant, atq; tempeſtate noſtra, Bathonienſis & Vuellenſis,item Sarisberienſis ac Exonienſis diœceſes patent. Verùm poſtea maiora rerum incrementa conſecuta ſunt:nam eiuſmodi Occidentales reges non contenti ea inſulæ parte,quam principio adepti fuerant, ſibi totam poſtremò uindicarunt, quam Britanni antea poſſederant. Cerdicius ultimus omnium cum nonnullis copijs,ex Germania,ſuis auxilio in Britanniã uenit,qui primo appulſu,ab inſulanis bello exceptus, multitudinẽ effuſe inuadentẽ nullo ferè negotio repreſſit,in fugamq; uertit.Qui belli ſucceſſus illi quietẽ peperit:porrò poſt illum diem,Britanni aliàs uicti,minus in eum arma mouere auſi ſunt. Sic occidentales inſulæ partes Cerdicius paulatim occupauit,ibiq; regnare incipiens,regnũ ſibi ac poſteris longè pulcherrimũ comparauit, reliquitq; ab ſe in dies ſingulos maioribus auctum opibus.Deinde Cenricus à patre accepto imperio,regnat.poſt Cenricum,Ceaulinus. Ceaulino ſucceſſerunt Celricus, & Ceoloulphus ſiue Quichelmus,utrunq; ſcriptum reperio apud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſmodi regulorũ nominibus, parum inter ſe conuenientes.Ii dicuntur diuiſo æqua lance regno concordiſſimè uixiſſe,& ut ambo iuſti,pari uoluntate,ac ſtudio,ſuis mitè imperaſſe:quod equidẽ tam uiſu,quàm auditu rarum eſt, factuq; non utiq; facilè: & huic integritati diuina acceſſiſſe gratia,quòd uterq; Chriſtiani facti ſint, ac ad ultimum ut ſimul cœ-

perant,ita regnare desinerent,per idem ferè tempus mortem oppetiuisse.At qui Ceoloulphus,ut alijs placet,quorum haud me pœnitet sententiæ esse,aliter uitã instituit,finiuitq; nam à principio cùm insidias feciſſet Eduino Northumbrorũ regi,quemadmodũ in eius uita prodidimus,postea cum eo prælio congressus,interimit. Inde Cynigillus secutus est, quo regnante,populus occidentalis opera Berini episcopi,quem Honorius Romanus pontifex in insulam,ad prædicandũ euangeliũ, id temporis miserat,Christianũ dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus,& post hominũ memoriam sanctissimus,qui Dorcestriæ,quod oppidum ab Oxonio aberat millia passuum septem,sedem episcopalem primũ posuit, quæ quadringentis & sexaginta circiter pòst annis,rege Gulielmo Rufo, Lincolniã translata est. Sed cætera prosequamur. Post Cynigillum,Cenoualchius regnat,à Cerdicio septimus. Is initio principatus,cum pessimis,postremò cum optimis principibus cõparari potuit: statim enim potestatem nactus,institutũ uitæ longè turpissimũ ordiri cœpit, & ut ille cui nihil satis placebat, haudquaquã patiens quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorũ,à quo uictus Vectem insulam amisit, neglexit religionem,diuortiũ fecit perperàm cum uxore Pendæ Merciorum regis sorore, quæ res calamitati similiter atq; saluti ei fuit: nam Penda ob iniuriam sorori factam,eum bello confestim petijt,regnoq; priuauit. Cenoualchius ea affectus clade,ad Annam Orientaliũ Anglorũ regem confugit. Annas iuuenẽ primò benignè hospitio accepit,deinde acriter increpauit, quòd religionẽ spreuisset, quòd uxorẽ ablegasset,quòd deniq; se ita turpiter uitijs dedisset. Tum ille pœnitens præteritæ uitæ,incredibile dictu est,quàm subitò ex malo, bonus,monitis Annæ,euaserit: magis enim in rebus aduersis,quàm in secundis peccata nostra agnoscimus: recepit quamprimũ euangelicũ dogma, recepit uxorẽ, & ob eam rem Deo gratior effectus,haud multò pòst regnũ totum recupera uit: qui memor accepti beneficij,uelut amantissimus cultor religionis cõdidit templum opere magnificũ Vintoniæ,in quo sedes episcopalis locata fuit: sed postea illa diuisa est, & inde episcopatus Sarisberiæ institutus. Rex ita totus pietati deditus,post annũ trigesimũ,quàm regnare cœperat,naturæ concessit. Vxor nomine Sexburga,inde anno uix integro regnat,cui satis erat animi ad obeunda regni munia,sed morte sublata uirtutem ostentare nequiuit. Secuti sunt reges Elcuinus, & Centuinus, ambo adolescentes uirtute & armis insignes: siquidẽ ille Mercios,hic Britãnos clade affecit: sed breuitas uitæ,diuturniorem eis felicitatem inuidit,qui uix nouem regnarant annos,cùm è uita migrarunt. Inuenio apud quosdam, cõmuni imperio hos regnasse: quibus cum Bedas non consentit,qui ait illos inter se diuisisse regnum. Deinde Cedoualla imperiũ obtinet,ordine regum à Cerdicio decimus,qui ab initio, præclarissimorũ facinorũ famam quærens,finitimos bello uexandos existimauit. Itaque primo quoq; tempore Australes Saxones armis petijt, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorũ agris præda,uehementer oppressit: quamuis in eo bello,fratrem nomine Molonem amiserit: Vectem insulam hostiliter ingressus,parum abfuit quin protinus deleuerit: postea ad humanitatem liberalitatemq; cõuersus,de omnibus iuxtà mortalibus bene meritus est,adeò,ut nihil ferè plus officij & gratiæ in homine desiderari posset,qui nostra nondum religione perfusus esset,uerùm haud multò pòst in Christianorũ collegium uenire

nire cupiens, Romam ſe contulit, ubi à Sergio pontifice baptizatur, atq; Petrus eſt appellatus, ac breui pòſt mortuus, in æde diui Petri apoſtolorũ principis humatur. Placet quibuſdam, ut à Sergio non baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate perunctus, uti eſt moris, fuerit, nomenq; inde mutarit: quod procul à uero eſſe plures alij ſentiunt.

Poſt hunc, Inas à Cerdicio undecimus, uir cõſilij magni & uirtutis, rex creatur. Is inito principatu, ut ſtrenuus ad militaris diſciplinæ ſummã laudẽ ſibi aſpirandũ conſtituens, in Cantianos, indicto bello, magnũ exercitũ duxit: ſed tantum abfuit, ut hoſtes ſubita belli mole territi ad manus uenerint, ut pacem grandi auri pondere redimere maluerint, quàm belli fortunam tentare. Re ita cum Cantianis feliciter cõpoſita, deinde bellum uertit in Aldinium Auſtraliũ Saxonum regem nominis occidentalis hoſtem, quem nullo uicit negotio, ac regno Auſtralium Saxonum potitus eſt, poſtremò domi foriſq; clarus, bonis artibus duntaxat uacans, ac iuſti æquiq; per omnia amans, cùm animaduerteret per adminiſtrationem publicarũ rerum, non licere ſibi eſſe quietum, regio honore ſpreto, haud multò pòſt ſecundum Chriſti præceptum, crucem ſuam ſuſcepit, ac Chriſtum ipſum ſecutus eſt. Cæterum antequam id faceret, uoluit religionem ſuis opibus iuuare: quippe uir ſapientiſſimus ducebat uiliſſimũ ſtultiſſimumq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in uarios uſus erogandas, quas ille qui acquiſiuiſſet, poſſet ipſe largiri. Itaq; Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu, eamq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit, in qua ſedem epiſcopalem collocandã curauit, & eam poſtea multis locupletauit poſſeſſionibus. Floret ibidem memoria noſtra collegium ſacerdotũ percelebre, in quo continenter uiri ſunt bonis moribus, & doctrina clari. Quare mihi neutiquã modico honori duco, ꝙd abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegij unus, habeamq; in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem, quæ nos interdum meliores reddit: ſanè cùm mihi laborandũ ſit, ut alij bene uiuant, neceſſe habeo eam mihi cum primis legem præſcribere, quò ex rectoris uita, alij ſuam rectius metiri queant. At Vuellia urbs in ea inſulæ parte quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quem Mendepiũ uocant, qui inſtar perpetui muri, à ſeptentrione imminet, admodũ nutriendo pecori utilis. Sed unde aberrauimus, iam reuertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, idemq; prædijs ditauit ampliſſimis. At ipſum cœnobium cùm ſingulari hoſpitalitate, tum monaſticæ uitæ obſeruatione, facilè cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis uolumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem, qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condiſſe. Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobium poſuiſſe. Officia autem eius regis pietatis plena infinita produntur, & illud in primis, quòd regnũ ſuum Romano pontifici uectigale fecerit, ſingulis argenteis numis, quos denarios uocãt, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo, ut opinor, ductus Offa Merciorũ rex, qui nõ multò poſt id tempus regnauit. Fuit is annus ſalutis circiter DCCXL. Hoc uectigal prout quidam ſcribunt, auxit poſthac Etheluolphus ſeu Athulphus rex, qui, ut proximo libro demonſtrabitur, totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis Anglia hoc tempore iſtuc uectigal pietatis & religionis cauſa, Romano pontifici pen

dit domesticatim collatum, & numi illi argentei uocantur uulgò denarij diui Petri, quos pontificius quæstor, quem nõ inscienter collectorem nuncupant, exigit. Nos hanc olim quæsturam aliquot per annos gessimus, eiusq; muneris obeundi causa, primũ in Angliam uenimus. Inas postremò regni statum melius collocandi percupidus, ut suos ad bene beateq; uiuendum instituere t, sanctissimas leges condidit, quas improba posteritas paulatim antiquauit. nouissimè hortante Ethelburga uxore muliere prudentissima, rerum humanarum molestia tædioq; affectus, regnũ tradidit Ethellardo consanguineo suo uiro probo, quem antea fecerat hæredẽ: quo facto, Romã se contulit, ibiq;, ut quidam perhibent, monachus effectus, breui inde occidit. Ethelburga itidẽ regina inter monachas, in cœnobio, quod positum est ad ripam Thamesis fluminis, in pago, quem dicunt Berchyngiũ, sanctissimè uitam finiuit. De Ethellardo nihil habeo dicere memoria dignum. Successit illi Cuthredus, uir animo ferox. Is multis initio principatus affectus iniurijs à Mercijs, bellum illis intulit, fortiterq; uicit, deinde à curis externis quieuit, bono semper usus otio. Per idem tempus extitit uirgo Oxonienſis Fridesuida, ducis cuiusdam, cui nomen fuit Didanus, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat, eiq; stuprum offerebat, cui & neganti manus intentare conatus est. Sed Deus sceleris ultor adfuit: sanè cùm puellam fugientẽ regulus persequeretur, illa se protinus in oppidum recipiente, ei porta clauditur, lumenq; oculorum eodem momento adimitur. Verùm mox uirgo suis precibus Deum Algaro placauit, qui rursus uidere cœpit. Hinc fama est, innatam postea regibus religionem, ut formidarint in urbem Oxoniũ introire. Adeò facilè mens humana ad superstitionẽ rapitur. Atqui scrupulum hunc memoria nostra, Henricus octauus de hominũ animis exemit, qui bona armatus conscientia, Oxoniũ sine ullo suo incõmodo, ac totius populi magno cum gaudio ingressus est. Extat hodie Oxonij cœnobium canonicorum regularium quos dicunt, Fridesuidæ dedicatum. Sed unde aberrauit oratio, redeat.

Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & sæuus, foris uecors ac ignauus, qui cùm suos nõ libenter audiret consiliarios, unum præter alios, nomine Cumbranũ, uehementius ex animo bene admonentem interfecit. Qua re indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigibertus, ut erat natura timidus, peiora timens, sese in loca sylueſtria abdidit: sed malam fortunã persequentẽ ne eo quidẽ pacto auertere potuit, ibi enim à uilissimo Cumbrani seruo, qui porcos pascebat, trucidatus est. In eius locum principes substituerunt Cineuolphũ egregiũ adolescentẽ, & regia stirpe natũ, à Cerdicio decimũquintũ. Is unum cõmisit prælium cum Offa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non utiq; magno accepto incõmodo. Dum deinde in otio erat, eiecit in exilium fratrem Sigiberti nomine Cineardũ iuuenem manu promptum, quem suspectum habebat. Ille iniuriæ memor cupidusq; ulciscendi, nõ multò pòst cum nõ mediocri perditorũ hominũ manu, clàm in patriam redijt, regemq; in ædibus cuiusdã nobilis mulieris, cuius consuetudinẽ habebat, inuentũ, de improuiso circunsedit. Cineuolphus ancipiti discrimine permotus, primũ fores domus claudi iussit, sperans aut blandis uerbis inimicos delinire, aut maiestate deterrere. sed cùm neutrũ procedere, & nihil esse, quòd confideret se sine certamine euasurum, animaduerteret,

uerteret, ira deinde percitus, paſsis repentè foribus, in Cineardum qui in primis inſtabat, proſiluit, parumq; abfuit, quin illum interfecerit. hic dum mortem omnino futuram propè ultus erat, fortiter pugnans mortem occubuit. Cognito facinore, eius cohors quæ in proximo erat, in percuſſores confeſtim erumpit, renouatoq; certamine, cædem principis uindicare conatur. Dimicatum aliquandiu eſt, his pro uita, illis pro gloria, ſumma ope nitentibus, tandem Cineardus qui iamiam uictoriam manu tenebat, præliando cecidit, cuius caſu reliqui perculſi, ad unum contrucidantur. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextus decimus, uir quietus atque modeſtus, pacisq; quàm belli ſtudioſior, cui propterea Egberti uirtus, qui illi poſtea ſucceſſit, ualde formidoloſa erat: nam regium genus quod à Cerdicio primùm cœperat, ita id temporis confuſum erat, ut fortiſsimus quiſque Occidentalium regnum ſibi uindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, ut ſecurius degeret, hunc adoleſcentem in Gallias, in exilium ire iuſsit: id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certò ſciens illud ipſum ſibi bono, ſicut poſtea contigit, fore. Sic Britrichus otium trahebat, cùm prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcenderunt, ac oram maritimam primò, loca deinde interiora uaſtare, atq; in illis prædari cœperunt. Verùm cùm rex ad primum nuntium, miſiſſet bene magnam armatorũ manũ, quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi ubi in ſe undiq; inſulanos concurrentes conſpicati ſunt, relicta præda, ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſisq; nauigijs, eò unde uenerant, remigrarũt. Sed ea res initium fuit uenturi magni deinde mali. Daci etenim cognita ſoli ubertate, haud multò pòſt in inſulam rediere, ac uſq; eò cum Anglis bellarũt, quoad bonam partẽ occuparunt, prout alius edocebit locus. Britrichus exin anno cùm regnare cœpit ſextodecimo, & ſalutis humanæ DCCC, naturæ cõceſsit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia properè in patriam reuerſus, omnium conſenſu rex creatur.

Cæterùm antequam reliqua proſequamur, de ſtatu rerum Scoticarum, qui id temporis erat, exponere libet. Ambercletum regem, de quo in extremo libro tertio meminimus, in bello Pictico interfectum, ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater, Mordacus Ambercleti filius, Etfinus, uiri ſemper domi militiæq; pacis autores, in rebusq; gerendis ualde ſpectati: item Eugenius octauus, Ferguſius tertius, homines in uitijs uerſati, ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius, & Achaius Etfini filius. Is princeps omni laude cumulatus, Saxonum opes quæ maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant, pertimeſcens, primo quoq; tempore cum Magno Carolo fœdus icit, ijs conditionibus, ut ſe mutuò iuuarent. Non ſine Dei numine, id factũ prædicãt, quandò etiã nunc amicitia inter Scotum & Gallũ, inuiolata manet, ita ut alter cum altero in perpetuum conſentiat, id quod etiam ferunt aſsignandum odio inter uicinos ſuis ſemper finibus timentes orto, & idcirco illud utriſq; in Anglum, & Anglo uiciſsim in utroſque commune eſſe. Ille item ad Carolum, qui nouas conditurus academias, ad ſe uſq; ab extremis orbis partibus, eruditos uiros aduocabat, Clementem & Ioannem homines doctiſsimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cũctos mortales docẽdos curauit. Secutus eſt Cõuallus

ſecundus, Dungallus, & Alpinus. Is bellum à Dungallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſsit, ſed ad ultimum infeliciter cum illis congreſſus capitur, nullocꝫ regiæ maieſtatis habito honore, ilicò ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chennethus ſecundus eius filius permotus, bellū protinus renouauit, nec prius ab incœpto negocio deſtitit, quàm Druſchenum hoſtium regem ceperit, pariꝫ ſupplicio affecerit: qui ita uictoria uſus, poſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atꝫ per hunc modum, Scoti regnū in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuere. Fuit ille annus ſalutis humanæ DCCCXL, & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Quòd ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitum habuit: in illis enim traditur, Pictos non armis, ſed dolis uictos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam uocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulæ perſimile ducunt, cùm una omnino cœna non facilè potuiſſet tot abſorbere principes, ac uniuerſum populum. Chennetho ſucceſsit Donaldus frater, quòd Ethus eius filius per ætatem non eſſet utilis ad Rempublicam gerendam. Is homo quamuis diſſolutus, & ob id poſt ſextum annum, quàm regnare cœperat, uſus ſua manu, interierit, tamen à ſuis fortiter adiutus, in reliquos Pictos arma iam parantes mouit, funditusꝫ ſuſtulit. Deinde fiunt reges Conſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius uita pariter atque regno ſpoliauit, ſed facinoris infamiam officio delendam iudicans, opes Scoticas mirū in modum adauxit, redacta in poteſtatem Hybernia inſula. Gregorio ſucceſsit Donaldus ſecundus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in uita Edouardi regis Angli, dicemus. Sed iam libri finem faciamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorū, atꝫ de fine qui mox conſecutus eſt, ſex eorundem, id eſt, Cantiani, Meridionaliū Saxonum, Orientaliū Anglorū, Orientaliū Saxonum, Mercio rum, & Northumbrorū, item de bellis inter regulos geſtis, deꝫ eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autē de incremento Occidentalis regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendū eſt, quò tandem & regum & rerum ſeries ſimul ubiꝫ quadret. Egbertus uir eximia ſpe, ſummæ uirtutis, rex Occidentalis à Cerdicio decimus ſeptimus ab omnibus, uti ſuprà demonſtratū eſt, conſalutatus, poteſtate adepta auſpicatiſsimè uti cœpit, ſanè peritiſsimus pugnādi: quippe qui apud Gallos, dum exulauit, militarē artem ſtudioſe didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaque Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimam nacti occaſionem ab Anglis crebrò deficiebant, in eosꝫ quotidie inſurgebant, ut qui uicti modis omnibus uinci nolebant. Hoc proſperè & celeriter confecto negocio, iam ob famam rei geſtæ, ſumma autoritate, atque nomine ualebat, territabatꝫ finitimos regulos, utpote qui uidebant eum talem eſſe in militari arte, ut iamiam ſuis fortunis imminere animo cernerent.

Ea

Ea res in primis pupugit animum Bertulphi Merciorum regis uiri fortiſsimi. Is enim quãuis probè ſciret periculoſum eſſe, cum uiro forti & perito bellandi, acie confligere, attamen ex altera parte, non ignorans facinus multò gloriosius fore, ſi bene caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaq; parato maturè exercitu, illi bellum indixit. Non abnuit Occidentalis rex certamen, qui impigrè circunductis breui ſpatio copijs, hoſtem aggredit, cõmiſſaq; pugna, dimicatur utrinq; acriter, ac ancipiti prælio: ad extremũ Mercij itinere & longo certamine feſſi, fugam ſenſim capere cœperunt. Quod Occidentales ſentientes, maiore ui iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem ediderunt cædem. Hanc uictoriã Egbertus adeptus, in eam ſpem uenit, ut iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facilè finitimos populos ſuperare, quippe quorũ res manifeſtè ad caſum inclinatas cernebat: & antè alios decreuit armis inuadere Etheluolphum Cantianũ regem, hominem in Cantianis parui omnino nominis, minimæq; exiſtimationis. Itaq; cum omni exercitu Cantianũ ingreſſus agrum, diu nemine qui ferè reſiſteret, inuento, regionem quaquauerſum depopulat, uicosq; omnes incendendos diripiendosq; militibus tradit. Etheluolphus qui parum ſuis uiribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicut nonnulli tradunt, ut pugnam facere ſit auſus, ut etiam ſeſe fugæ dederit, uitamq; inde in exilio egerit. Veruntamẽ alij, cum quibus conſentio, ſcribunt, eum collecta quamcelerrimè potuit, militũ manu, fortiſsimè prælium cum hoſte cõmiſiſſe, atq; inſigniter dimicantẽ captum fuiſſe. Verùm utcunq; res geſta ſit, talem euentũ habuit, ut Egbertus uicerit, Cantianoq; regno ſit potitus. Creſcebant hoc pacto mirandum in modum Occidentaliũ opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrẽ facilius omnes Egberto parebant. Is igitur ut Merciorum quoq; uires infringeret, Orientales Anglos, quorum amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulò antè ſibi adiunxerat, hortatus eſt, ut parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim ut regi ſatisfacerent, partim quò ulciſcerent iniurias ab ipſis Mercijs acceptas, quippe qui eorũ fines paucis antè diebus deuaſtarant incurſionibus, neutiquam grauatè fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria, Bernulphus rex Mercius primo congreſſu cecidit: dein ira & odio ſtimulante, iterum congreſsi, & in certamine Ludicenus, qui Bernulpho ſucceſsit, interemptus eſt. Ita Merciorũ rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Marte Vthlacum, qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus cepit, captumq; ſub iugum miſit. Tali rerum ſucceſſu Northumbri exterriti, de gradu, ut aiunt, ſubitò deijciunt: quippe qui maluerunt ſeſe dedere, quàm hoſtilia arma pati, aut experiri. Porrò ij eiectis interfectisq; regibus ſuis, ac Dacorum iugo excuſſo, domeſticis ſeditionibus barbarorumq; depopulationibus afflicti, ad Egbertum legatos de deditione miſere, qui oppida, ciues, agros, omniumq; oppidanorum fortunas publicas & priuatas illius fidei traderent, ut ſe deditos tueretur. Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus, ac deditos bene ſperare iuſsit, pollicitus fore, ut nunquam amplius barbarorum iniurijs afficerentur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Occidentalibus Saxonibus ad extremum occupatum eſt. Sunt tamen, qui aliter tradant de eiuſmodi regni exitu, perhibentes regem Occidentalem bello petijſſe Ethelbertũ, ſiue Adelredũ ultimũ Northumbrorũ regem, eumq; deiectum unà cum regno, in hoſtis poteſtatem ueniſſe, quod nequaquã multũ à

uero alienum ducerem, si ratio temporis pateretur: nam, ut superiore libro prodidimus, constat post eiectos reges, triginta & amplius annos interfuisse, cùm Egbertus rebus Northumbricis est potitus. Per idem quoq; tẽpus, Egbertus Sutthredum Orientalium Saxonum regem, paruo omnino negocio uictum, regno spoliauit. Creuerunt per hunc modum, ita ad eum diem, res Occidentalium, adiectis eorum imperio tribus opulentissimis regnis, ut illud totum, quod ad occupandam omnem insulam, semper Scotiam excipimus, supererat, id est, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, utpote quod iam uiribus uacuum, breuiq; casurum, sicut postea contigit, in Occidentalium potestatem erat, non secus ac Egbertus sperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde summa iam rerum quasi potitus, partim ut deleto Britannico nomine, sui generis memoria in insula perpetuaretur, partim ut eodem iure, eodemq; nomine, omnis populus censeretur, primus Britanniã, Angliam, & uniuersam gentẽ Anglos appellauit, idq; edicto sanxit perpetuò mansurum. Post hæc sapiens princeps tanto rerum successu, id quod facilè solet mortalium animos fatigare, nihil elatus, eadem aduersus omnes humanitate, gratia, munificentia, pacisq; ac quietis suorum studio maximè erat, cùm ecce Daci, otium honestum patriæ (sic sunt humanæ res sexcentis casibus quocunque temporis puncto obnoxiæ) perturbarunt. Hi parata classe, per mare prædabundi, & ad littus Germanici Oceani appulsi in terram descendunt, prædamq; facere incipiunt. Qua re statim nuntiata, rex paucis secum sumptis militibus, prout in repentina fortuna fieri solet, it hostibus obuiam, eosq; nullis ordinibus firmatos prorsus incautè adoritur. Fuit ab initio pugna Anglis aduersa, urgebat tamen rex militem suum, cùm fortiter præliando, tum commemorando, quàm turpissimum foret, eos milites à piratis & latronibus demum superari, qui reges plures uicissent. Interea Daci ubi cognouerunt ægrè resisti, & haud dubiam hostium lassitudinem esse, tum sese magis concitant, multisq; passim cæsis, Egbertum circunsistunt. Iam nox aduentabat, cùm rex desperata salute, uix ægreq; cum paucis fugiens elabitur. Dacus uerò tametsi superiorem se esse sciebat, trepidus tamen, ne in terra hostili insidijs circumueniretur, à persequendo destitit. Occidentalis rex ea nocte, cuius præsidio ex periculo mortis euaserat, nequaquam accepto incõmodo fractus, cùm diuersi ex suis integri intactiq; de certamine abissent, reliquias exercitus disipati magno studio colligit, reficitq; interea etiã orto rumore aduersæ pugnæ, multi ad regem captis continuò armis, proficiscebant. parato itaq; satis idoneo exercitu, omnes copias in hostes educit, commissoq; iterũ prælio, eos externo certamine defatigatos nullo negocio fudit. Pars Dacorum ibi cæsa, pars ad naues elapsa, uento confestim se dedit. Post hanc uictoriam, Egbertus quem uirtutis gloria cum summa laude ad cœlum extulerat, quippe qui regnum quod paruum admodum acceperat, industria sua amplissimum reddidisset, senio iam confectus, uita excesit, anno cùm regnare cœperat XXXVII, salutis humanæ DCCCXXXVII. Reliquit filium Etheluolphũ iuuenem, qui ei succesit. Hunc pater, cùm non ignoraret regem qui laudem mereri uellet, oportere esse fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, liberalem, & beneficum, à puero ita instituit, ut ea ipsa regia laude omni tempore dignus fuerit: qui præterea à principio religione obligatus est, subdiaco

natus

natus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus uinculo, Osburgam electiſsimã puellam uxorem duxit: de quo antequã plura ſcribamus, cõmodùm de origine Dacorum, qui à ueteribus etiam Daui uocati ſunt, dicendum duxi. Ii enim ſedibus egreſsi, uſq; eò Anglos modò prædonum more, eorum agros ac domos diripiendo, modò iure iuſti belli dimicando diuexarunt, dum in inſula regno potiti ſint. Sed hæc pòſt loco perappoſito dicentur, nunc de ipſa origine tam feræ quondã gentis diſſeramus.

Gothi Germanicum ſiue Scythicum, non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt, genus hominum ferociſsimum, modò Getæ, modò Daci à priſcis autoribus nuncupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geogr. ſeptimo, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, ut Daci mediterranea loca tenerent, Germaniam uerſus, & Iſtri fontibus uiciniores, qui olim Daui uocati ſunt: Getæ in Pontum uerſi, magis Orientales eſſent. Igitur Getæ & Daci uidentur gens una fuiſſe, atq; tantùm ſedibus diſcreta: quandò eodem te ſte, utriſq; eadem erat lingua. Iis ab Auguſto pax data eſt, uetitiq; ſunt Danubij limitem tranſcendere: à quibus haud multò pòſt uiolatis finibus, duo Romani duces primùm, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam uindicandam miſsi, cum omnibus copijs cæſi ſunt. Exegit deinde Traianus princeps eam gentem Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes compulſam uehemẽter afflixit. Poſtea Antoninus cui Caracallæ cognomen fuit, cùm duceret aduerſus Parthos exercitũ, Dacos quòd parũ quieturi uiderentur, ex improuiſo adortus, domuit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes nullo negotio compeſcuit. Maiores deinde eius gentis motus ſecuti ſunt: enimuero Philippo principe, qui primus Romanorum Imperatorũ Chriſtianus effectus eſt, plericq; ferociſsimarum gentium populi Romani imperij finibus tumultuoſe uiolatis, Thraciam, Lyſiamq; maximè uexarunt. Quo quidem tempore, aut nõ multò pòſt, quandò iam fata Romani nominis gloriam ad exitum trahebant, eiuſmodi fæces hominũ in omnes orbis partes coacto agmine, eruperunt: nam Gothi Aſiam inuaſerunt, Bithynia prius uaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demum barbarorum colluuiem ita euagantem, Claudius ſecundus Romanorũ princeps in Myſia propémodum ad internecionẽ deleuit, CCC millibus hoſtium cæſis, aut captis. Nec multũ aut uſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubiũ, uno prælio uicti ſunt. Atq; ita demum Gothi tot cladibus alijs ex alijs affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtremò obtinente Orientis imperiũ Valente, ab Hunnis quoq; uicti fugatiq; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à ueteribus, ut dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos ferociſsimarum gentium populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe ingreſsi ſunt, Getas & Dacos potiſsimũ fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad ultimũ in aquilonalem Germaniæ partem ſeſe contuliſſe, atq; Daciam ex ſe dixiſſe ferunt. Hæc pars in Oceanum ſeptentrionalem inſtar brachij humani uerſa, Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulã quoq; in Oceano haud longè à Dacia, in Arcton protenſam, quam fortè aut tunc aut poſtremò occuparũt, Gothiã appel

lasse traduntur. Et hæc simul cum ipsa Cherroneso, ab eadem gente possidetur, quæ obliterato prorsus antiquæ patriæ nomine, ut dictum est, ex eius dominatu Dacia nuncupatur. Sanè hanc quondam terram Cimbri, quos C. Marius uicit, tenuere, quam nunquam ferè una gens coluit: quo factum puto, ut priscum nomen interierit. Atqui Dacia antiqua Pannonijs uicina hodie Valachia nuncupatur, ex eo, quòd Dacis inde expulsis, & alias sedes quæritantibus, Romana colonia illuc missa est: nam Valach lingua eorum, Italicum significat. Valachorum deinde duæ factiones fuere, Dragulæ, & Dani: sed Dragulæ Danis impares, nostrorũ patrum memoria, Turcas in eam terram induxerunt, qui Danos penè deleuere, quos Ioannes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorum pater, restituit, atq; Turcis ereptos sibi nominiq; Christiano uindicauit. Hinc ergo cognoscamus licet, qui in præsentia Daci aut Dani sint, ut ne eos Danos appellemus, qui Cherronesum Cimbricam habent, cùm illi etiam nunc in sua Valachia sint, sed Dacos, qui patrijs sedibus eiecti, in eam peninsulam se ad extremũ contulerunt. Quod uerum esse, uel illud declarat, quòd eius regionis dominus non se Danorum, sed Dacorum regem uocitat, uti ex illius diplomatibus liquidò constat. Quare scriptores illi dubio procul errant, qui in suis historijs eiusmodi Oceani accolas Danos pro Dacis ponunt. In hac hæresi cum primis est Saxo Grammaticus eius gentis recens rerum gestarum scriptor, si codex formis excusus non est mendosus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue uersaremur, non libuit tales in hac parte sequi autores. Sed ad incœptũ redeamus. Hæc itaq; gens ferox, quæ Germanicũ nunc Oceanũ accolit, quæq; trans Istrum olim sedes habuit, cùm domi in dies magis magisq; multitudine suorum premeret, tandiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris interuallo, ab Anglia discreta est) armis diuexauit, donec subegerit. Hæc summatim de Dacorum origine.

Cæterum ad Etheluolphum redeo. Huic uiro rebus omnibus apprimè ornato, qui meritò potest cum patre conferri, quem haud dubiè ad humanitatẽ & iustitiam natura genuerat, nihil potius fuit, quàm de suo populo continenter optimè mereri, ac æquissimos quosq; rebus agendis semper præficere. Cuius rei autores cum primis erant diuus Suitinus, & Adelstanus, id temporis uitæ sanctimonia & prudentia celebres, quos rex in intimis habebat. Quare pax & iustitia ubiq; florebat, cùm manus ingens Dacorum ex patrijs sedibus profecta, ac prædandi studio iterum per insulam uagata, multis incommodis insulanos affecit, in quos ita populantes rex sumptis necessariò armis, à quibus libẽs suapte natura manus abstinebat, satis ferociter est sæpius inuectus. Impia tamen gens atq; huc atq; illuc more ferarum cursitando, ac crudeliter in omnes sæuiendo, diuersa loca regni, & præsertim Cantium maximè deuastauit: sed eam ingenti præda onustam, insulani postremò toto regno expulerunt. Rex ea molestia liberatus, haud multò pòst Romam uoti causa petiuit, ubi à Leone quarto pontifice benignè acceptus, fecit Romano pontifici eam quoq; insulæ partẽ, quam Egbertus pater ad regnũ adiunxerat, uectigalem, imitatus Inam, id quod suprà memorauimus: legeq; sanciuit, ut qui ex suis possessionibus, triginta denariorum uectigal in singulos annos caperent, aut plures domos haberent, pro ijs, quas habitarent, singuli singulos denarios quotannis Romano pontifici, ad diem festum apostolorum Petri & Pauli,

uel

uel ſummum, ad uincula Petri, ſoluerent. quam legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſsignant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXLVII. Idem fertur inſtauraſſe Romæ ſcholam quandam primò ab Offa Merciorum rege conditam, & paulò ante eius aduentum in Vrbem, incendio ferè conſumptam. Ipſam autem ſcholam, ubi Romæ Angli duntaxat manebant, bonisq; artibus operam dabant, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita eſt, ad quam Angli homines receptum habent. Rex Etheluolphus moratus eſt Romæ maiorem anni partem: poſtea domũ reuerſus non modò ſe clementem principem, ſed optimum parentem omnibus ſuis præbuit, ut qui cuncta ad honeſti cultum, modeſtiamq; referebat. Genuit ex Osburga uxore, filios Ethelbaldum, Ethelbertum, Ethelredum, & Alfredum, ſiue Aluredum, egregiæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis artibus imbuendos ſummopere curauit: ſed nihil æquè elaborauit, quàm ut liberales & largi euaderent: ſciebat enim ſapientiſsimus pater, nullum fermè uitium perniciosius auaritia omnibus criminibus implicata, poſſe in principem cadere, quippe qui cùm multis imperet, per multorũ fortunas id malum peruadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, non immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarunt. Cum Etheluolphus in hac morum uitæq; modeſtia ageret, leui repentè morbo tentatus occidit, anno cùm regnare cœperat, uigeſimo: eius corpus Vintoniam delatum, ibi honorificè ſepelitur. Per idem tempus florebant ſanctitate uitæ uirgines Modeuena, apud Hybernos, Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ uerò nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atque Achea uirgines in diuorum numerum poſthac adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimuſnonus, qui tantum menſibus quinq; regnum obtinuit, nam ſubitò in febrem incidit, ex eaq; mortem obijt: quem ita immatura morte extinctum Ethelbertus ſecutus eſt, uir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſsimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos uagata, multis incommodis incolas affecit: quibus haud multò pòſt rex impigrè obuiam factus, non prius à perſequẽdo deſtitit, quàm multa edita cæde, eos omnes inſula exegerit. Dum poſtea princeps hac re bene geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendũ tranquilli regni ſtatum, animo agitat, uix quinto anno cùm regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater à Cerdicio uigeſimus alter rex creatur, uir domi placidus atq; humanus, qui fama & gratia quadam, omnes ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat, foris uerò non item: nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil non ſeuerius agebat: atque ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in uita manere, aut in otio eſſe, uixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo temporis ſpatio, cõtinuis bellorum fluctibus agitatus eſt.

Quippe Daci qui inſulæ ubertate iampridem cognita, ſæpius ingentẽ prædam inde exportarant, modò inſidijs, modò aperto Marte, adnitebantur uires Anglorum ita infirmare, ut tandem aliquando imperium in inſula obtinerent, quare quotidie factis paſsim prælijs, inſulæ ſtatum turbabãt. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpe conflixit, uaria licet fortuna. Quapropter Daci uictoriam animo concipientes, cùm uiderent nihil eſſe, quòd amplius tu-

multuantium more, rem tentarent, dein instructa acie insulam inuadendã sta
tuerunt. Itaq; nõ multò pòst Iuarus eorum rex cum ingenti classe adfuit, dela
tus in Humbri ostiũ, qui de summa rerum certare affectans, hostiliter agrum
ingressus est. Interea rex nihilo segnius eò quò hostem adueniisse audierat, ad-
properauit, ac ubi in conspectũ uenerat, suos in aciẽ eduxit, quos ad hunc mo-
dum instruxit: In sinistro cornu, partem equitũ cum omnibus auxiliarijs, qui
bus Aluredũ minorẽ natu fratrẽ, uirum singulari uirtute præfecit: cuius ad
nutũ centuriones singulos paratos uoluit: in dextero uerò cornu, alterã partẽ
equitum cum bene magno sagittariorũ numero, & peditum flore, locauit, ubi
ipse erat. Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam se expedit, Daci in quibus
plus audaciæ & temeritatis inerat, iam paratis antea ordinib. appropinquãt,
ac signo ad unum temporis punctum utrinq; dato, concurrũt acriter, uariecq;
pugnat. Sed Angli cùm uidissent hostes infestis pilis quanta maximè potuis-
sent ui procurrisse, & animaduertissent, non occurri posse à se æqua conditio-
ne, tum ut usu periti ac superioribus pugnis exercitati sensim se represserunt,
& ad medium ferè spatium constiterunt, ut non consumptis uiribus appro-
pinquarent, & interea hosticus ille furor aliquantulũ refrigeret. Ita paruo in-
termisso tẽporis spatio, ac rursus reuocato cursu, celeriter in hostes insurgũt.
Neq; Daci huic rei defuerunt, qui & impetũ Anglorum tulerunt, & ordines
conseruauerunt, ac uniuersi strictis gladijs procurrerunt, omnisq; multitudo
sagittariorũ se profudit, quorum impetũ Anglus non tulit, sed paulùm loco
motus cessit, iamq; fugam meditari cœpit. Id ubi rex animaduertit, equites o-
mnes ad excipiendum illum impetum conuertit. Daci nihil loco excedentes,
cursum aliquantulũ represserunt. hoc idem iam aduentante nocte, Angli fe-
cerunt: quod utrisq; gratissimum fuit, nam à mane ad uesperum, pugnatum
erat, & nox prælium iam in sinistro cornu, quò se multo labore fatigati contu
lerant, dirimere cœperat, atq; corpora interfectorũ ubique iacentia pugnam
utrobiq; maximè impediebant. Igitur facilè ab utraq; parte receptui signum
datum est, & illud Anglis peropportunũ, qui adeò ægrè resistebant, ut iam-
iam fama esset, eos esse uictos, ita, ut nihil propius factũ fuerit, quàm ut Nor-
thumbri hortantibus Mercijs, rebellarent. Ea nocte Daci admodum soliciti,
nimirũ quibus satis cognitũ erat, oportere in terra hostili aut mori aut uince-
re, corpora cibo curant, congestisq; in unum demortuorũ cadaueribus, ac uul
neratis simul curatis, sese uicissim quieti dant. Angli uerò qui eo die penè su-
perati fuerant, noua subsidia parant, concurrentibus continenter undiq; mul
tis mortalibus ad suppetias ferendas suis: & ita postridie iam albescente cœlo,
cùm recẽtes atq; integri multi defessis succesissent, magnis animis se ad pu-
gnam expediunt, quam hostes, tametsi externo prælio fatigati, nullisq; suorũ
uiribus aucti, haudquaquam retardarunt. Certamine itaque iterum renoua-
to, parum admodum æqua conditione pugnatũ est: nam Iuari interitus, qui
inter primos præliantes statim confossus cecidit, ita Dacorũ animos terruit,
ut cuestigio se in fugam dederint: ex quibus, antequam in tutum se recipe-
rent, bene multi trucidati sunt: postquam autem locum castris idoneum cepe
runt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorum suprà mentionem fe
cimus, sibi duces constituerunt, qui miro statim studio exercitum reparare
nituntur. Cum his non consentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur,

qui

qui ſcribit Iuarum, ubi uidiſſet leonis pellem non peruenire quò uolebat, uul
pinam aſſuiſſe: hoc eſt, uiribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem.
Porrò, ut idem ait, Iuarus conciliata cum Anglo pace, tantum arui ab eo im-
petrauit, quantum equino poſſet circundare tergo, & illo in minutiſsimas cor
rigias ſecto, amplum urbi condendæ locum occupauit: qui deinde renouato
bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio pòſt, relicto Agnero inſulæ
præſidio, domum ob rerum nouarum motus redire, neceſſe habuit. Non po-
nit Saxo nomen urbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ. Aſt ab iſto artificio uidet̃ tra
xiſſe nomen oppidum, quod Dongcaſtrum uocatur: nam thong, anglicè cor
10 rigia dicitur, & th pro d Angli utuntur, ut inde Dongcaſtrum ſit nomen
compoſitū: ſic auguremur licet. Sed ad rem reuertamur. At Ethelredus tam-
etſi magna potitus uictoria, nihil tamen hoſtium uires aſpernatus, reliqui ne-
gotij gerendi nullam dimittebat facultatem, quòd intelligeret ingentẽ homi-
num multitudinẽ in inſulam continẽter accurrere ſuis ſuppetias laturam, quæ
haud inde multò pòſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptam cladem,
refecto exercitu, cum Anglis congreſsi haud dubia ſpe, ita illos fuderunt, fu-
garuntq; ut parũ abfuerit, quin ille ultimus ijs dies conferendi ſigna cum Da
cis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendã cõuerſus, latè omnia
uaſtare cœpit: qui cùm liberè nimis percurreret hoſtium agros, inopinans in-
20 cidit in inſidias, quas Ethelredus illi ſic furenti, coactis in unum ex curſu ſuis,
fecerat. Ibi non mediocris ab Anglis Dacorum fugientium ſtrages eſt edita,
haudquaquam tamen incruento milite, inter quos & ipſe Ethelredus uulnus
accepit, cuius cruciatu intolerabili afflictus, breui pòſt occidit. Fuit ille annus
cùm regnare cœpit Ethelredus, ſextus: qui rerum geſtarũ fama adeò nomen
ſuum celebrauit, ut immatura morte nihil damni feciſſe uiſus ſit, cùm præſer-
tim Aluredo fratri uirtutis ſplendore pari, negotium ſuſcipiendæ curæ regni
moriens mandarit, quem iampridem hæredem fecerat.

Aluredus rerum potitus, primo quoq; tempore, uoti cauſa, Romam profe
ctus eſt, ubi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pontifice
30 rurſus honeſtatur. qui fuit annus ſalutis DCCCLXXII. Quocirca quadrare
non poteſt, ut à Leone quarto id decoris ſuſceperit, ſicut quidam rationi tem-
poris altè indormientes falſo prodiderunt. Non quieuerũt interim Daci, qui
primùm Merciam ingreſsi, Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non
multò pòſt à Burthredo inde expulſi fuere, quem etiam paruo pòſt tempore,
regno deiecerunt, & Mercia potiti Ceouolphum, prout ſuperiore libro abun
dè memoraui, eius regionis regem fecerunt: deinde Northumbros adorti, in-
tra Eboracũ metu incluſos ſuperarũt, urbemq; captam diripuerunt. Quibus
rebus proſperè geſtis, elati orientales poſtremò Anglos uicerunt, interfecto
Edmundo illorum rege, uiro ſanctiſsimo: ac ijs ita ſuperatis Guthormum u-
40 num ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſsit Ericus etiam
Dacus, quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad ultimum occiderunt. Sic
Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimulq; Anglis orientalibus impe-
rabant, totis uiribus intenti, quomodo occidentales opprimerent, quorũ o-
pes ita creſcere, magnopere dolebant. Erat Aluredus tam rebus externis lau-
dandus, q; domeſticis inſtitutis admirandus, item ſummo ingenio, ſummaq;
prudentia, cui ab initio principatus, omnia difficilima fuerunt, deinceps uerò

omnia plena laboris, cæterum feliciſsima. Tot uirtutes optimo principi inuiderunt cum primis Daci, conatiq; ſunt eum quamprimum opprimere: cùm enim ille aliquando eſſet in uilla, quam in Londinenſi agro habebat, ibiq; animi gratia, interdum in uenatione foret, Daci qui Londini morabantur, certiores facti datam eſſe occaſionẽ perdendi inimici, ſubitò illuc cum bene magna armatorũ manu aduolant, ac de improuiſo regem uillæ parietibus includũt. Re ſubita perterriti milites Angli, qui admodum pauci erant, perſuadere regi conantur, ut dum ipſi erumpunt, fuga ſibi conſulat. Ille autem exiſtimans id, ut indecorũ minimeq; dignum maieſtate regia, ſibi crimini datum iri, occurrendum periculo deliberat, atque factus irruentibus obuiam fortiter pugnat: ſed ubi uidit, ſe ac ſuos à multitudine hoſtiũ circũueniri, tum demum, etſi inuitus, neceſſariò fugam capit, non tamen latebras quærit, uerùm ut bonus imperator in præſentia hoſtili rabie à tergo omiſſa, exercitũ quamcelerrimè poteſt, undecunq; conflat, fitq; Dacis obuiam, qui nuntiato hoſtium concurſu, non auſi in medium procedere, ſeſe Londinum receperunt, regisq; uires maximè formidantes, per legatos de pace agere cœperunt. Pacis autem conditiones erant, ut res occidentales nullo unquam tempore poſthac infeſtas excurſionibus latrocinijsúe redderent, ac pacti ſeruandi cauſa, obſides darent. Sunt qui ſcribant, pacis leges in primis fuiſſe, ut Daci de inſula exirent, nunquam amplius redituri, id quod tam à uero eſt alienum, quàm à facto fuit: quia illi iam latè dominantes, niſi extrema ui adacti, quæ nondum exiſtebat, illud modis omnibus facturi non erant. Has conditiones rex minimè eſt aſpernatus, quippe qui præ bono otio, iam bellum oderat, quò ubi ab armis eſſet ceſſatũ, poſſet patriã literis, quæ per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq; firmare. Igitur acceptis obſidibus, fœdus cum hoſtibus percuſsit breui tempore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ ſuo cõmodo poſtponendam ducebant, ſtatim pòſt Londino mouentes, maximis itineribus Exoniam proficiſcuntur, urbemq; per uim capiunt. Eſt autem Exonia urbs Deuoniæ comitatus, loco præcelſo ad occidentem uerſus poſita, abluiturq; flumine Exi, à quo nomen habet, diſtatq; à mari circiter millia paſſuum tria. At ubi Aluredus ſcelus reſciuit, ſubitò pro uiolato fœdere, obſidibus merita pœna affectis, in hoſtes mouit. Nõ expectauit Dacus, dum rex accederet, qui ſiue ut eum pòſt ſequentem defatigaret, ſiue re uera timore perculſus, relicta Exonia, Londinũ uerſus properè regreſſus, ad Chipenhamum, qui eſt pagus proximus Briſtolliũ, ad decem & ſeptem paſſuũ millia, caſtra poſuit, ibiq; circunducto uallo ſe muniuit. Briſtolliũ enim oppidũ in ora occidentali ad Sabrinæ æſtuaria poſitũ, alluitur Hauino fluuio, per quem minora nauigia ad illud cõmeant. Qua re cognita, rex de uia haud multò pòſt diuertit, caſtrisq; propter hoſtẽ factis, eum ad certamen prouocare conuitijs, probrisq; nititur. Daci quibus ſatis conſtabat, aut pugnandũ, aut moriendũ eſſe, neutiquã contati ad pugnam ſe expediunt. Clamatũ utrinq; ad arma, ut arma quiſq; caperet. Sine ſigno, in prœliũ ruere Angli, etſi inordinati pauciores q; numero erant, ac tanto animorũ impetu in hoſtem primùm irruperunt, ut ipſa audacia maiorem illum in modũ terrerent, deinde rari in confertos illati, cùm paucitas parũ tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undiq; pulſi coire in orbem cœperũt. Quod quamuis optimũ fuerit conſiliũ, tamẽ urgentibus undiq; Dacis, adeò

in

in arctũ compulſi ſunt, ut uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet: ita tamẽ in globum coacti, multos ex Dacis trucidarũt. In ijs Hubo Agneri frater, ac plericꝫ alij nobiles duces fuerunt. Poſtremò Angli, qui corona hoſtiũ cincti, ad multũ diei ex omni parte cædebantur, eruptione facta, in caſtra ſe retulerũt. Fuit eo prælio ita æquo Marte pugnatũ, ut neutra pars cognorit, qui uicti, aut uictores euaſerint. Poſtea curarunt uulneratos, cæſoſcꝫ ſepulturæ dederunt. Daci in primis corpus Hubonis magna pompa humarũt. Quo facto, inccœptũ iter ire pergentes, Abyndoniam, qui pagus eſt ad Thameſim ſitus, & à Londino diſtat circiter milliaria XLV, peruenerũt, ibicꝫ caſtra fecerunt: quò etiã Angli breui pòſt adfuerũt, caſtracꝫ prope hoſtes metati ſunt. Interim fama quoquo uerſum diuulgarat, Aluredũ eſſe à Dacis profligatũ, propterea quòd dimiſſo ſenſim prælio, ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ resilli bono fuit: nam multi mortales ſuppetias ferentes ad regem ſuũ concurrerunt. Aluredus poſtridie illius diei, quàm eò peruenerat, copias ſuas ſatis auctas in aciem eduxit: nec hoſtes extraxerunt pugnam, quam acriter cœptam uiriliter tolerarunt, coactoꝫ ſimul exercitu, nunquã aliàs tantis ferè copijs, tantis animis dimicarunt: quippe tanto irarũ certamine geſta res eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladijs pugna cœpit, & acerrimè cõmiſſa, quæ adeò anceps fuit, ut nõ cum Dacis ſæpe antea fuſis, fugatis, atcꝫ etiam uictis, ſed cum aliqua noua gente uideret dimicatio eſſe. Nihil ab ulla parte mouebatur fugæ, adeò ad ultimũ laboris, & periculi uentũ eſt, ut equites utrincꝫ emiſsis equis, pedeſtrẽ inter ſe pugnam facerent: iam cruor ubicꝫ exundabat, corporaꝫ cadentiũ paſsim ſtrata æquo ſemper prælio pugnantes impediebant, cùm nox eos oppreſsit, quæ demum glorioſius nunquã poſt homines natos, certamen diremit. In quam uerò partem ſe uictoria inclinarit, penitus incertum eſt, ita pari conditione eſt certatũ. Pari deinde periculi gloriæcꝫ euento, ſepties eo ipſo anno, inter Anglos & Dacos armis dimicatũ tradunt, & ad extremum, cùm uires utrincꝫ ſatis debilitatæ forent, facilè ad pactionem uentum eſſe, & inter eos pacem conueniſſe, his conditionibus, ut Daci armis abſtinerent, nullum Anglis bellum inferrent, aut inſidias tenderent, néue nouos milites ex Dacia in inſulam aduocarent. Sunt qui ſcribant, Dacos ex eo fœdere cunctos in patriam remigraſſe: quod ſicuti parum fideliter ab illis proditum, ita ab iſtis minimè factum eſt. Fuit is annus quintus, cùm Aluredus regnare cœpit: quo quidem anno ipſi Daci, ut ſæpe ſolebant, Londini hybernarunt.

Nunc autem de aduentu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo duces Normanorum originem habuerunt, qui & ipſam Angliam tenuerunt, dicendũ eſt, ut hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itacꝫ homo Dacus, anno ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII, cum multitudine iuuenum nouas ſedes quærentium, in Angliam uenit, ut ſeſe ad ſuos adiungeret, iunctisꝫ copijs, genus nomencꝫ Anglicum deleret. uerũ cùm ſuos Dacos, iam longo bello feſſos, in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet, illud iniquo animo tulit: qui tamen nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem prælio, erupit in agros, omnia ferro igneꝫ deuaſtans. Incidit ex ea re, nonnihil terroris atque moleſtiæ regi Aluredo, qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſperabat, ſed exiſtimans in noui hoſtis aduentu, nullam rem celeritate tutiorẽ, confeſtim ire obuiam illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaque conſerta pugna,

multi utrinq; mortales desiderati sunt, sed maior omnino Dacis iactura fuit. Post hæc cùm Rollo fortè somno raperetur, ueluti accidere solet corporibus fessis, ferunt eum uisum esse sibi uidere examen apium supra se, atq; exercitũ suum uolitare, magnoq; clamore transmittere mare, & continentem petere, ibiq; cõgregatas uarios arborũ flores depascere, atq; inde occidentalem partẽ littoris Gallici Oceani peragrare, collectosq; flores in unum congerere locũ: ac ipsum statim experrectum cœpisse huiusmodi rem secum sæpe reputare, locoq; præsagij habere, quasi certò scientem sibi futuram felicitatẽ requietemq; laborum in Gallia portendi. Imò sunt, qui rem aliter narrent, tradentes eum somniasse se elephantiasi subitò correptũ, & fonte cuiusdam montis lautum, fuisse sanatum, ascendisseq; postea incolumẽ in eius montis uerticem. Quod sanè somnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, ut elephantiasis esset uana deorũ religio, qua ille tenebatur: & fons baptismatis aqua, in qua ablutus optati denicq; compos fieret: atq; sic ad montis uerticem, hoc est, ad summam gloriam postremò aspiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus spei, & minus inimico in Christianos homines animo, quòd somnium in rem suam maximè fore sperabat, uelis in altum datis, in Galliam transmisit, in eaq; primò Celticæ partem populando occupauit, quæ ad littus Oceani Gallici, citra Sequanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequanæ cõmoditatem, Rothomagum usque ciuitatem aduerso flumine peruenit, urbemq; oppugnare aggressus est, quam ciues ad extremum, cùm auxilia frustra diu expectassent, sibi rebusq; suis timentes, ultrò tradiderunt. Hanc urbem, teste Cæsare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea urbe Rollo, ad finitima loca occupanda animum intendit, ratus huic rei maturandæ maximè conducere, quòd tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, sibi usui esse possent. Itaq; comparato quammaximo potuit exercitu, instructaq; classe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terrestri profecti, omnem Galliam ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad uexandos hoc pacto hostes, maiore in dies singulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipsum confugiebãt, quoquouersum armatos dimittit. Omnes uici atque omnia ædificia, quæ quisq; conspexerat, incendebãtur, prædaq; ex omnibus locis abigebatur, cùm Carolus Galliæ rex cognomento Simplex, uir certè integritate uitæ, non item militaris disciplinæ gloria præstans, ratus se posse ferum hostis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, misit legatos à Rollone trium mensium inducias petitum. Quæ res quoniam Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militẽ suum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaq; datæ sunt in tris menses inducíæ Gallo, quæ statim ut exiuerunt, Rollo copijs in aciem eductis, Carnutes armis inuadit, ad eorumq; oppidum oppugnandum aggreditur: quod ubi obsidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati sunt) dux cum magna militum manu, obsessis auxilio uenit, ilicoq; hostes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorum uiribus, omnes, præcedente loco signiferi, antistite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt uirginis Mariæ fuisse, atq; diuinam opem implorante, in hostes erumpunt. Non sustinuit irrumpentiũ impetũ Dacus, qui nõ sine magna suorũ strage, in fugã uersus, ad locũ haud procul cõfugit, ibiq; ira & furore accensus, suos q̃celerrimè potuit, cursu dissipatos coëgit, ac mox in omnes

partes

partes erumpens militibus imperauit, cædem atq; populationes in hoſtes facerent. Illi partim ſpe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendoq; truculentiſsimè in miſeros Gallos ſæuiebãt, neq; ætati, neq; ſexui parcentes, quin deorum templa, priuatasq; domos crudeliſsimè inflammabant. Hoc pacto barbari diuina humanaq; fœdabãt. Contrà interim Franci regem ſuũ uituperabant, quòd tardus & iners eſſet, atq; uim ui repellendam minimè omnium curaret: cùm ipſe Carolus, qui longè magis Dei optimi maximi auxilio, quàm armis confidebat, quippe uidebat plus nimio hoſtium uires creuiſſe, quàm ut tutò ijs reſiſtere poſſet, uehementer ſtudens feram & moribus & natura gentem ad perceptionem ueritatis trahere, ac ad ſuam amicitiam adiungere, legatos iterum ad Rollonem miſit, qui eum ad Chriſtianam pietatem hortarent̃, dicerentq;, ſi fide integra, eam amplecteret̃, ſe eſſe illi filiam nomine Aegidiã, forma ſimiliter ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimoniũ daturum. Fuit princeps legationis Francio Rothomagenſis epiſcopus, homo Rolloni notus atq; acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorum conſuetudine mitioris ingenij eſſe cœperat, libentius legatos audiuit, ab eisq; propoſita cum ſuis communicauit. Placuit omnibus nõ aſpernari conditiones pacis: ſed legatis non aliud datum reſponſum, niſi Rollonem cupere cum rege Carolo colloqui. Legati properè ad regem reuerſi, legationẽ renuntiant. Quare habito maturè concilio, Carolus demum cum Rollone cõgreſſus ei filiam locauit, ſimulq; dedit filiæ dotis nomine, eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citeriorem q; Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Normaniam dixit, quòd eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: Normanũ enim ſeptentrionalem hominem interpretatus eſt: porrò North Dacorũ lingua, ſeptentrio eſt, Man uero homo. Hæc ex Normanicis ſcriptoribus, quàm accuratè, ſed neſcio quàm uere, quia cum ijs non conſentiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem ſcribentes: quandò ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Gallias acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionem unà cum Dacis penetraſſe, & poſtremò facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendam accepiſſe. Quare tradunt Rollonem ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes eo loci firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neque Aegidiam filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharij regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorũ regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, ut ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimoniũ Opem Berengarij Bellouacorum comitis filiam. Iſta admonenda duxi, ut meo uterer inſtituto, qui pollicitus ſum hiſtoriam multò ſynceriſsimam texere, & idcirco libuit ſcriptorum opiniones appoſitè repetere, quò legentes in rebus quamuis obſcuris minus ambigerent. Sed reuertamus rurſus eôdem. Rollo ita in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quòd tam humanus breui quàm pius effectus, ut religionis nequaquã abhorrens, ultrò à Francione epiſcopo Rothomagenſiũ ſit baptizatus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonũ comite, quem recepti ab ſe ſacri teſtem adhibuerat? Sunt qui ſcribant, Normanos iuſſos eſſe annuũ uectigal pendere Francorum regibus, ut Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita crederet̃, ſed Caroli cõceſſu adepta. Is igit̃ Rollo primus fuit Normanorũ dux, à quo alij duces

Normani originẽ habuerunt, unde poſtremò Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, ut appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnum Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, uitaq; priuatũ, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi cõmodùm dicemus. Ad Aluredum redeo.

Erant in fœdere Daci, ut dictum eſt, cum Anglis, cùm uiolata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebãt, ſubitò adorti imprudentes ad unum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtẽ uſq; Exoniam perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu urbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, inccepto negotio ſuperſedendũ ratus, iterũ hoſti aeceptis obſidibus, pacẽ dedit, ut magis ſæuienti fortunæ hoc pacto tantiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quod illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad punctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, ut pacis hoſtis, quieuit. Tum rex continuis bellorum motibus male acceptus, cùm arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſſim haberi iuſſit, ipſe interim animo fracto afflictoq; ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hîc magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid conſilij capiendum foret, ſedulò agitabat, aliquot dies per dubitationem conſumpſerat, cùm ecce tibi, obuium habuit hominem admodũ inopem, ſicut præ ſe ferebat, qui fruſtũ panis ſuppliciter petijt, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem uidit diuum Cuthebertũ atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem ut bono animo eſſet. His auditis, Aluredus ualde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magnisq; præſidijs undique concurrentibus, ſatis munitus, deintegro bellum ſumit. Sic pius princeps tot miſerijs paulò antè coopertus, quibus haud dubiè breui corrumpendus erat, uelut ex alto in portum delatus, repentè eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quæ defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliaq; quæ ad bellum gerendum neceſſaria uidebantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cùm ad arcendam Dacorũ multitudinem in inſulam continenter uenientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam ueniſſent. at interim audaci magnoq; animo, mutato ueſtimento, hoſtium caſtra ingreſſus, tempus ad inuadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna ui aggreditur. Daci primo tanquam uagantes nonnullo incommodo afficiuntur, ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantum aberat, ut hoſtem formidarent, ut etiam pugnam ubiuis locorũ minimè defugerent. Eſt ita terra mariq; uaria ſæpius inter eos fortuna belligeratum, cùm demum Roceſtria, Londino, & Ceſtria ciuitatibus Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, ut ex illis, qui cædi ſuperfuerant, alij unde uenerant, remigrarint, alij uitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In ijs fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe prouincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubiè errore ducti, propterea quòd Ericus natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno ſpoliauit, id falſo prodiderunt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſunt, quos

Adelſtanus,

Adelſtanus, uti paulò pòſt dicet, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, deuicto Ceuolpho rege, Merciorum regno potitus eſt, qui ita maximis demum bellis atq; laboribus perfunctus, primùm de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremò de Republica, bonisq; hominũ moribus bene mereri maximè ſtuduit: enimuero memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabat, à diuo Cutheberto editi, ſicut ſuprà memoraui, multis donarijs templum quod Ceſtriæ erat, ubi reliquiæ ipſius Cutheberti aſſeruabantur, ornauit, auxitq; loci epiſcopũ poſſeſſionibus, cui dedit comitatum Dunelmenſem, qui inter Tinam & Theſin flumina intereſt, ut eum regio obtineret, poſſideret, adminiſtraret imperio, iureq;. Siquidem id temporis circiter annũ ſalutis DCCCLXXXIII, Lindiſarne inſula à barbaris deuaſtata, in hoc oppidum quod proximum Dunelmo eſt, ad ſex paſſuũ millia, ſedes epiſcopalis translata eſt, atq; inde quadrageſimoſecundo pòſt anno, Dunelmũ unà cum corpore Cutheberti poſtremò traducitur, qui fuit annus CCLXXXV, cum eam ſedem Aidanus in Lindiſarne primũ poſuerat. Dunelmum autem urbs eſt maritima, ſpectatq; ad aquilonem, quam Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa urbe loco præcipiti alueum habet admodum ſaxoſum, ſic, ut ſaxa utrinq; ingentia extent, quæ nõ tegunt aqua, niſi cùm ex imbribus flumen redundarit. Sed eo loci, mirum dictu, accidit, ut ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parumq; miſceatur, ſtatim fiat ſalſa, quæ antea dulciſſima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, non accidit. Cæterum illud fieri uidetur, aut quòd talis ſit eorum lapidum natura, uel cruſta ſole uentóue aduſta, ſalis ſaporẽ gignat. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condidit tria cœnobia apparatu magnifico, unum Vintoniæ, quod nouum monaſterium nuncupatur: alterum in pago, quem dicunt Shaftisburiam, diœceſis Sariſberienſis, & illud uoluit monacharũ eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue Elginam: tertium uerò eo loci, quo uarijs anxius curis à diuo Cutheberto bene ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atque unà cum alijs duobus, ditauit magnis poſſeſſionibus. Eſt locus iſte paululũ editus ad formam inſulæ, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus, & ad orientem ſolem: alluitur fluuio nomine Tano, qui marinum æſtum creſcente mari accipiens, uſque ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc uocatur Athelnea, abeſtq; à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinque. Eſt autem Tantonia celebre oppidum ad Occidentem, in extrema parte comitatus Somerſeti ſitum, quod Tanus fluuius, qui fontem habet ultra ad duodecim milliaria, alluit, à quo Tantonia ipſa uidetur nomen inueniſſe. Fuit is annus, cùm Aluredus hæc pia fecit opera, poſt alterum & uigeſimũ, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis DCCCXCIII.

Dedit Aluredus iam uiginti natos annos operam literis, atque ita doctus euaſit breui, ut diui Gregorij dialogos, opus Boëtij de conſolatione philoſophiæ, & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem uerterit, quò à cunctis facilè intelligerentur. Licet dialogos & Boëtij opus quidam tradant eius rogatu, Verefredum antiſtitẽ Vigornienſem tranſtuliſſe, quibus minus conſentio, cùm ipſe ſic eruditus eſſet, ut par ſit credere, eius fuiſſe opera, at pſalmos morte intercedẽte, nõ omnes omnino interpretatus eſt. Studebat rex optimè

animatus per id tempus, quo literæ apud Occidentales lõgè rariſſimæ erant, ſuos quouis modo bene uiuendi rationem docere, mortaliũq; animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare: quare ſummè fauebat ingenijs, fouebat hominum dignitatem, amplectebatur nobilitatem, & omnes denicq; diligebat, in quibus uirtus ineſſet. Memoriæ quoq; proditum eſt, Aluredum haud facilè pati conſueſſe, quempiam in ſacerdotũ collegium uenire, niſi uir probus, atq; homo literis inſtitutus eſſet, utpote qui probè ſciret ſacerdotes ſecundum uetus uerbum, ſpectaculum factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales uiuendi modum facilè ab illis mutuari: & quoniam perpauci admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco undecunq; uiros uitæ ſanctitate & doctrina claros arceſſebat, qui regale ſacerdotiũ, uti apoſtolorũ princeps appellat, obirent. atqui Neotum in primis monaſticæ profeſſionis uirum ſanctiſſimum, ob eximiam eruditionẽ, miro amore cõplexus eſt, quo hortante, Oxonij gymnaſiũ inſtituit, propoſita mercede omnibus, qui publicè bonas artes profiterentur, quò multi doctrina clari confluxerunt, docendi gratia. Equidẽ ab eo tempore, quo Sigibertus Orientaliũ Anglorũ rex, ſcholas in ſuo regno collocarat, de qua re libro quarto meminimus, deinceps fuere uiri ſemper in inſula eruditiſſimi, qui tanquam doctrinarũ riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, non modò Angliam, ſed Galliam quoq; mellifluo diſciplinarũ nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinũ ſeu Alchuinũ ab Offa Merciorum rege, uti alibi eſt expoſitum, in Galliam miſſum, conciliandæ amicitiæ cauſa, cùm uideret in homine plurimas eſſe literas, quamobrẽ meritò ei honor eſſet habendus, ex legato hoſpitem fecit ſuum, ex hoſpite præceptorem, uetus Athenienſium, credo, imitatus exemplũ, qui Gorgiam à Leontinis publicè ad ſe miſſum, legationis munere defunctũ, Athenis detinuerunt, eius capti eloquentia. Alchuinus itaq; homo Anglus, in Gallia deinde moratus, Lutetiæ Pariſiorũ bonas literas profiteri cœpit, eoq; autore non multò pòſt ipſe Carolus in ea urbe primus gymnaſium collocauit, & in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterum. Fuit is annus ſalutis noſtræ circiter DCCXCII, cùm duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia, ut quibuſdã placet, in Galliam delatos, ſe ſapientiam uenalem habere, magna uoce teſtantes, mercedis loco cibaria & ueſtiaria duntaxat petijſſe: & iſtorum alterũ qui Clemens nominabatur, à Carolo Lutetiæ retentũ, eiq; ex omni ordine ciuitatis traditos iuuenes in diſciplinã: alterum uerò in Italiam tranſiſſe, ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſſignat quatuor Bedæ diſcipulis, Rabano, Alchuino, Claudio, & Ioanni Scoto. Sed utcunque res ſe habeat, ſatis conſtat Anglos primos Lutetiæ bonas artes publicè docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos doctiſſimi fuerunt. Cæterũ ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio, tum diuinarũ humanarumq; literarum ſtudijs, tum mira hominũ in doctrinas incumbentium frequentia multò celeberrima eſſe cœpit, deinceps q; uſq; eò floruit, ut iam facilè cum quouis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet: in qua ſcholaſtici ipſi, ut cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquã minus animos bonis moribus, quàm literis excolunt: habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorumq; cùm epiſcoporũ, tum regum, hominumq; nobiliũ, ac fœminarũ probatiſſimarũ muneribus opulentiſſima,

tiſſima,quæ collegia uocitant,quòd eorum collegia eo loci collocata ſint:quorum magiſtri ſunt uiri doctrina in primis probati, & honeſti. Igitur ibi cùm abunde ſuppeditentur facultates,cõmuniter uiuunt, ac quotidie bene mane, aut rem diuinã faciunt,aut ſacris interſunt,quàm ad rem literariã aggrediantur:atq; ita Deum cum primis uenerantes, ſeſe caſtiſſimo ſimul uiuendi genere,& doctrinarũ omniũ ſtudijs exercent,unde iugiter ſingulari pietate & eruditione uiri,uelut ex quodã totius orbis ampliſſimo diſciplinarũ theatro,exiſtunt,qui tam piè,quàm utiliter nunc docẽdo,nunc ſcribendo, mirũ in modũ rem Chriſtianã iuuant,celebrant,tuentur. Quemadmodũ ex nonnullis paucis quidẽ nihil floret,qui omne uitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt,qui malis exemplis iuuentuti plurimũ interdũ nocent. Quæ ſanè morum labes minimè fieret,ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituunt collegia,tandẽ aliquando certos darent ſcholaſticis annos, ut aut docti ſuo tempore domũ redirent,aut ueluti aſini ad lyram, ut dicitur, loca alijs relinquerent,qui ualde multũ poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprimè floret,quæ tametſi ſcholaſticorũ numero,ac cœnobiorũ magnificentia minus uincit,bonarũ tamen artium ubertate nequaquã impar eſt. Quid,quòd ut uera integritatis mater gloriatur, ſe nunquã alumnos habuiſſe, qui de religione male ſenſiſſent? At uerò antiquitate longè præſtat:ab hac enim academia Cantabrigiæ poſita,uſq; ad initiũ gymnaſij Oxonienſis, interfuere anni CCLXV, nam hoc Oxonij, Aluredus poſt annũ quàm regnare cœperat,circiter uigeſimumtertium, qui fuit humanæ ſalutis DCCCXCV. illam uerò Sigibertus Cantabrigiæ circiter annum eiuſdem ſalutis DCXXX, collocauit. Verùm,ſi cõmentarijs credimus autoris incerti,antiquior eſt tam oppidi,quàm gymnaſij origo. Ferunt enim poſitam fuiſſe olim ciuitatẽ nomine Chergrantiũ,ad radices uicini monticuli,quem uocant Vuythyll,eoq; docendi cauſa,rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomæũ quendam hominẽ Cantabrũ perueniſſe, & illum deinde duxiſſe uxorem Chembrigiã regis filiam, condidiſſeq; oppidum ex uxoris nomine,Cantabrigiam dictum,atque in eo primùm docuiſſe. Sed ad hiſtoriam redeo. Cæterũ Aluredus poſtquam in regno ſuo literarum fundamenta iecerat, ad bonos mores augendos intentus,tulit ſanctiſſimas leges, quas in antiquiſſimo codice conſcriptas reperi:ſed cùm apud Anglos in obliuionem iampridem ierint, nihil eſſe putaui, quòd eas ſubijcerem. Nullo præterea nõ uirtutis genere claruit:omnibus enim hominibus,præſertim indigentibus,de re familiari ſua libens impartitus, ac iuſtitiam in primis ſeruauit: quippe qui ut nocentes merita pœna ſemper affecit, ita innocentes mira charitate fouit. clariſſimus item omniũ regum bellicis artibus,cùm haud quiſquam eorum unus plurium bellorũ uictor fuerit. Suſcepit ex Etheluitha uxore,filios mares Edouardũ cognomento Seniorem, & Adeluoldum:fœminas tris,Elfredam,Ethelgeram, ſeu Elginam, & Etheluitham. Elfreda locata fuit cuidam Ethelredo inter Mercios principi uiro, accepta Merciæ parte, dotis nomine. Hæc uenereæ uoluptatis ſpernendæ ualde memorabile edidit exemplum:à uiro enim grauidata,cùm pariendo uehemẽter laboraſſet,poſtea eius rei memor,perpetuò uiri cõplexum abhorruit,dictitans ſtultiſſimũ eſſe,eiuſmodi uoluptati indulgere, aut operam dare, quæ tantũ doloris factura eſſet,

Aluredus prouecta iam ætate, leui morbo tentatus teſtamentū fecit, quo Edouardum filium inſtituit hæredem: & ut plures ſui memores redderet, uaria munera ſuis militibus, familiaribus, ſeruis, ſcholaſticis Oxonienſibus, atq; ſacris ædibus cùm reparandis, tum ædificandis diſtribuit: poſt hæc, aggrauata ualetudine, & iam ſupremo aduentante die, Vintoniæ mortem obijt. Corpus in nouo cœnobio quod ipſe extruxerat, ſepelitur: regnauit annos duodetriginta. In eo poſtea cœnobio, ſecularium, quos uocant, ſacerdotum collegiū inſtitutum fuit, & rurſus inde monachorum, ſicut alibi demonſtrabimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEXTVS.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorum euentibus imperium Anglorum in Britannia, quæ hodie Anglia eſt, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem peruenerit, ut ita dicam, uirilem, duobus ſuperioribus libris tradidimus: nam ut homo primùm uitam uiuere incipit, deinde adoleſcit, deinde in iuuentutis florē ſe induit, & poſtremò ſeneſcit, ita regna incipiunt, creſcunt, florent, atq; ad ultimū cadunt. Cœpit prima regni ætas, id eſt, infantia, rege Hengiſto, ſalutis noſtræ anno circiter CCCCL. Inde ſecuta eſt ab Hengiſto, adoleſcentia, ſub ſeptem, & aliquando octo, ut perappoſitus oſtendit ſuprà locus, regibus, uſq; ad Egbertum Occidentalem regem decimumſeptimum. Is Cantiano, Northumbrico, atq; Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britanniam Angliam, & Anglos omnem gentem, ut alibi dictum eſt, nominauit. Durauit ea ætas, ſuum ſenſim incrementum capiens, circiter CCCL annos, quæ nempe tum uiris, tum armis florentiſſima fuit. Exin ab Egberto, uirilis cœpit ætas, quæ amplius CLXXV uiguit annos, uſque ad diuū Edouardum martyrem, quando tandem triſtis aduenit ſenectus, quæ ut ſolet in mortali corpore, uarijs morborū generibus laborare, ſic in humanis rebus ſolicitata hominum inertia, multa ſecum incōmoda affert. Porrò id temporis Daci primū, deinde Normani Anglicum regnū occuparunt: ſed & hæc eadem ad extremū ætas in iuuentutem præter ſpem omnium, tranſiuit: nam Normanicū nomen paulatim in Anglicum uerſum, ut infrà planius fiet, & populus generatim dictus eſt Anglus. Nunc igitur quæ ipſi Angli in ea uirili atque ſenecta ætate domi militiæq; geſſerint, tam hoc quàm proximo uolumine proſequemur. Succeſſit Aluredo Edouardus filius, ordine regum uigeſimustertius, quem Athelredus Cantuarienſis archiepiſcopus more maiorum coronauit, anno à natali Chriſti DCCCCI. Diximus ſuprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Auguſtino ordine antiſtitum Cantuarienſium octauū, primū Anglorum, in Theodori demortui locum, archiepiſcopum Cantuarienſem ſurrogatum fuiſſe: quem deinde ſpatio circiter CXX annorum, uſq; ad Athelredum, ſecuti ſunt archiepiſcopi numero nouem: Taduinus, qui ſedit annos tres: Notelinus quinq;: Cuthebertus Herefordenſis antea epiſcopus, duodeuiginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, uigintiſeptem: Adelardus, treſdecim: Vuilfredus, is Romæ à Leone quarto pontifice Romano creatus fuit, & ſedit annos trigintaocto: Theologildus

gildus ſiue Pleogildus, tres: Celnotus ſeu Chelutus, decem: cui Athelredus ab Auguſtino decimus octauus Vintonienſis epiſcopus, uir & uirtute & auto ritate ſummus, ſucceſſit. Sed ad incœptū redeundum. Edouardus inito prin cipatu, cuncta ſibi è Republica, à primo facienda exiſtimans, loca omnia præ ſidijs munire, urbes quas hoſtibus aduerſum ſe opportuniſſimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atq; hoſtium res pariter attendere, barbarorū inſidias anteuenire, magno ſtudio maturat, ut hoc pacto ſuos bellis continuis aſſue tos partim in officio, atque fide teneat, partim ne ijdem remoto metu, latius licentiusq; effuſi ab hoſtibus de improuiſo opprimantur, atque ita ipſis Da cis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli modis omnibus adimeretur. Veruntamen huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò præuertendum fuit, quòd Conſtantinus rex continenter Anglicos fines uexabat. Itaq; Edouardus pri mo quoq; tempore bellum ei intulit, quod multa utrinque cæde geſtum eſt: ſed Scotus maioribus affectus incōmodis, non inuitus ab armis diſceſſit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos uacillantes ad ſanitatem reduxit, totamq; Merciam, ut infrà dicetur, poſt obitum Elfredæ ſororis ſuæ recepit: nec eo tamen pacto hoſtium inſidias retardare, in otióue eſſe potuit: enimuero Daci qui tum in Northumbria erant, permoleſtè ferentes res An glicas in dies ſingulos creſcere, ſubitò bellum moliuntur: & quoniā ipſi illud mouere non audebant, idcirco alienis armis odium explere nituntur. Itaque ad Adeluoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte natura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitantq;, admonentes tempus idoneum eſſe, quo facilè poſſit, ſi modò uelit, regnum expulſo fratre obtinere, cùm in præſentia ipſe Edouar dus iam ſuis omnibus atq; finitimis æquè infeſtiſſimus eſſet, quòd contrà ac ius fasq; foret, res ſuas producere, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: & ad id maturandum negotium, ultrò auxilium pollicentur, atq; omne peri culum damnumq; inde futurū liberaliter præſtare paratos ſe dicunt. His mo nitis atq; pollicitationibus eò adoleſcentem perpulerunt, ut continuò animū intenderit in regnum fratris, ac confeſtim comparato exercitu, hoſtiliter illud inuaſerit. Sed rex cùm nihilo ſegnius iniuriæ obuiam iuiſſet, tum inops conſi lij, ut qui omnia temerè fecerat, metuq; perculſus, fugæ ſe dedit, ac ad Dacos in Northumbriā ſe recipere cōtendit, ut ab illis adiutus prælio cōſereret. Quod ubi rex nouit, tanta celeritate eſt inſecutus, ut iuuenis omittere incœptū iter, ac ad mare tendere, indeq; tranſmarinas partes petere coactus ſit: ubi uix an num moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa redijt. Hunc Da ci qui Edouardū metuebant, perbenignè acceperunt, ducemq; belli ſibi con ſtituêre. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarū aduerſus fratrē, ingenti ui armorum eius regni fines ingreditur, cuncta ferro igneq; uaſtantibus Dacis: & in Merciam conuerſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò uerſum contendens, Thameſim tranſit, ac uſque ad pagum, quem uocant Baſyngſto chum, crudeliter omnem regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, fit hoſti ita furenti obuiam, quem ſoluto agmine uenientem magno impetu ado ritur. Certatum eſt eo loci ſummis utriuſque partis uiribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis utrinq; cadentibus. Adeluoldus in primis inter hoſtes fortiter prælians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamen prælium à Dacis

eſt intermiſſum, quippe qui ſuos habebant duces, quorum uirtutibus freti, Adeluoldo ſummam imperij tradidere, quò Anglus ſuis ipſius armis confice retur. Dum ſic aliquandiu acriter pugnatur, poſtremò regij milites uicti terga uertunt. Daci uerò longo feſſi certamine, non modò à perſequendo facilè deſiſtunt, ſed præter ſpem eo prælio ſuperiores, bello deinceps abſtinendum ducentes, pacem à rege petunt: quibus Edouardus ut maiori ſit terrori, non pacem, ſed inducias dat. Interea frumentum propter ſiccitatem anguſtius prouenerat, id quod in cauſa fuit, cur ne ſtatim induciæ à Daco uiolatæ ſint, qui tamen interim quietis minimè patiens, ſolicitabat finitimos ad bellum faciendum, cum ijs ſecreta conſilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obuiam eundum ratus, protinus in Northumbros mouit, populatoq; agro, tot damna intulit, ut inde ultro in officio permanſerint. Immineb at præterea ex altera parte bellū ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infeſtiſſimus, alios Dacos in ſocietatem belli adducere ſecretò ſtudebat, quò iunctis armis, ſimul Anglorum opes uno tempore tererent. Cæterū cùm omnia ab eo temerè fierent, interim Edouardus eius inſidias præueniens, fines regni ingreſſus, agrum multò crudeliſſimè deuaſtat. Dacus, qui iam ſuos in armis habebat, ira pariter atq; ulciſcendi cupiditate ardens, præceps in hoſtem fertur. Ita pugnam ferociter conſerunt, quæ ut à Daco temerè inita, ita exitu calamitoſa fuit. poſt tetram ſuorū cædem, Ericus nullo ferè negotio uictus fugatusq; eſt, quem deinde ob eam odioſam, funeſtamq; plagam acceptam, crudelius ſolito imperantem ipſi Orientales Angli ſæuo dominatu irritati interfecerunt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, ut fore putarant, quandò breui pòſt tempore uiribus debilitati, in Edouardi poteſtatem uenire compulſi ſunt. Atq; talis fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occaſus.

Edouardus Orientalium Anglorū regno potitus, Merciam deinde omnē in ſuam poteſtatem redegit: mortuo enim Ethelredo, qui Mercijs præfuerat, ſine liberis, Elfreda eius uxor non minus iuſtè quàm prudenter aliquot annos Merciam rexit; qua mortua, Edouardus Merciā reliquam recepit. Per hunc demū modū, is rex fines regni ita propagauit, ut iam præter Scotiā, totius inſulæ imperiū obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria aliquid adhuc ditionis eſſet. Sunt tamen, qui ſcribant Edouardum, deuictis Dacis, etiam Northumbria potitū eſſe: qui ut parum in ſcribendo diligentes, ſibijpſis alibi repugnant, tradentes huiuſce regis filiā nomine Edithā haud multò poſt patris obitū nupſiſſe cuidam Sithrico Daco, qui per id tempus Northumbros regebat, quē ſatis conſtat rege Adelſtano mortē obijſſe. Igitur cùm Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in uita erat, palàm eſt nequaquā illi paruiſſe, quod infrà in uita Adelſtani longè planiſſimū faciemus. Edouardus ad extremum pacato iam regno, legibus condendis maximè ſtuduit, quæ etſi ſalutares erant, apud poſteros tamen facilè antiquatæ ſunt. Conſtruxit arcem ad Bedfordiam, olim oppidum, nunc pagi celebris inſtar, opere & loci natura munitiſſimam, cuius hodie ne ueſtigiū quidem ferè ullum extat. genuit ex Edgina puella forma eleganti, filium nomine Adelſtanum, qui eius ſucceſſor fuit. Eſt operæpretium, ſi ſatis uulgo facere uolumus, qui prodigijs delectatur, appoſitè ſubijcere præſagitionem, qua Edgina puella ſpem conceperat

perat gignendi filium, qui quandoq; eſſet regnaturus: ſomniauit enim ex utero ſuo lunam exortam, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret: id quod cùm cuidam matronæ narraſſet, illa non aſpernata ſomnium, quod poſtea euentu mirabile extitit, puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandæ moribus curam ſuſcepit. Hanc itaque iam uiro maturam Edouardus, cùm fortè uillam quandã animi cauſa peteret, conſpicatus, eiusq; repentè forma captus compreſſit, ex qua, ut dictum eſt, Adelſtanum creauit. Item ex Elfreda uxore poſthac liberos ſuſcepit, Etheluardum & Eduinum, qui ſtatim poſt eius obitum, è uita exceſſerunt: Elfredam, Edginã ſiue Elginam, Edburgam, Ethildã, Editham, & Elgidam. Elfreda & Edburga uirginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi, & Editha Sithrico Northumbrorum regulo. Suſtulit Edouardus ex altera uxore nomine Edgina filios duos, Edmundum, & Eldredum, qui deinceps poſt Adelſtanum regnarunt. Per idem temporis, Chriſtiana pietas multùm apud Occidentales Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus, qui populum doceret: eiusq; rei culpa in rege reſidebat, quòd per eum, qui magis bello, quàm rei diuinæ inſeruiret, non liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. Qua re Ioannes decimus pontifex Romanus ualde commotus, per literas Edouardum uehementer caſtigauit, minatusq; eſt, ſe illum unà cum populo, religionis hoſtem denuntiaturum, niſi maturè accerſiret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod ubi rex intellexit, negligentiam reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo, poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauum, demortuo, paulò antè ſucceſſerat, ut ille protinus conuentum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus uir doctrina & uitæ integritate clarus, ſui purgandi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſſima: cuius dignitas, etſi nonnihil defloreſcere cœpit in ſenectute, ui morborum, quibus frequenter afflictus, ad ultimum conſumptus eſt, poſt annũ quàm regnare cœperat uigeſimumquartũ, qui fuit ſalutis humanæ DCCCC XXV. corpus Vintoniam delatum, ubi ſepulturæ datur.

Eiſdem ferè temporibus, Rollo ſeu Robertus (id enim ei poſtquam Chriſtianus eſt factus, nomen fuit) dux Normaniæ occidit, uir profectò bello clariſſimus: quippe haud quiſquam omnium alius ſecundum eum, in terra hoſtili, ſibi atq; poſteris maiore uirtute, principatum parauit, qui ita exiguis inchoatus initijs, uti deinde dicetur, creuit, ut cæteris quibuſq; maximis regnis par uiribus fuerit. Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaquã aut prudentia, aut uirtute bellica ſe inferiorẽ, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit, quod, ut perſpicuè demonſtremus, altius repetendum eſt. Carolus Simplex rex Francorum duxit in matrimonium, uelut dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam, ex qua ſuſcepit filiũ nomine Ludouicũ. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium conflauit, adeò, ut bona pars principum ab eo defecerit. Et poſtea inter utroſq;, uſque eò uariè bellatum, dum ad extremum principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi reconciliati ſunt: qui tunc ſimul iuncti aduerſus Robertũ Aquitaniæ ducem in Carolum mouentem arma tulerunt, commiſſoq; prælio, du-

cem cum omnibus copijs deleuerunt. Quod Robertus Viromanduorum comes iniquo animo ferens, uicēq; amici ulciſcendi cupidus, perinde quaſi gratulandi cauſa, eſt uictori Carolo redeunti obuiam factus, ac primo congreſſu, homo uafer, uultu & fronte quibus ſimulatio ſuſtentatur, eam gratulationē clariorem faciendo, tot precibus regem orando defatigauit, ut Peronā in oppidum ſuum duxerit, atq; eo loci in uincula coniecerit. Qua re cognita, Edgina Caroli uxor cum Ludouico filio, ad Adelſtanū fratrē regem Angliæ confugit. Interea Galli ne carerent, qui ſummam rei adminiſtraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt: quo poſt duodecimū quàm regnare cœperat, annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere uita priuato, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, ut Franci principes Ludouicum Caroli filium ex Anglia domum per legatos reuocarint, ac uenientem regem conſalutarint. At quintus uix annus interceſſerat, cùm omnes ferè optimates regni à Ludouico deſciuerunt, qui ita ſuorum auxilijs deſtitutus, miro ſtudio curauit cum Henrico ſeu Othone eius filio, ut quidam malunt, Germaniæ rege gratiam inire, quod opera atq; conſilio Gulielmi ducis duntaxat conſecutus eſt. Hæc poſtquam heroës intellexere, ultro ſui principis beneuolentiam popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius uirtutis famam, apud omnes multò celeberrimum erat, quippe qui tanquam ad bonitatem tantum natus, negotijs amicorum operam non uulgarem enauare, miſeros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præſidio denicq; cunctis ſine diſcrimine, eſſe magnopere ſtudebat. Quibus rebus factum eſt, ut poſtremò Herlouinus homo nobilis, Monaſteriolo caſtro ab Arnulpho Flandrenſi principe ſpoliatus, ad Gulielmum tanquam cōmunem iniuriarum uindicem confugerit, cum eoq; queſtus fuerit. Gulielmus cognita cauſa, ita egit, ut confeſtim caſtrum iuueni reſtitutū ſit, prohibuitq; eum ab iniuria, id quod ei, etſi ſuo immerito, cum primis malo fuit: nam eam rem Arnulphus ægrè ferens, duci inſidias facere apud ſe ſtatuit, quem haud multo negotio, charitatis nomine, fefellit. Porrò ita breui uſu uenit, ut Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacū, ubi de re propter quam conuenerant, multis ſermonibus egerunt: mox ut digreſſi ſunt, cùm Gulielmus nauiculam ingreſſus (in inſula enim quam eo loci Sequana efficit, id colloquiū habuerunt) ut flumen tranſiret, à ſatellitibus Arnulphi ſimulantibus ſe perinde quaſi aliquid dicturos, quod à perfido principe foret omiſſum, repentè ad ripam reuocat, ibiq; crudeliter trucidatur. Normani autem ad alteram ripam fluminis uociferantes, aluei altitudine impediti, ſuo principi opem ferre nequiuerunt, qui poſtea cadauer Rhotomagum delatum honorificè ſepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Barnardus, Normanis omnibus autoritate & nomine præſtantes, ſuſceperunt. Sed de his infrà commodùm dicemus. Iam redeundum, unde digreſſi ſumus.

Adelſtanus à Cerdicio uigeſimus quartus, ex concubina Edouardi filius, rex à populo conſalutatur, atque ad Kyngſtonū oppidū ad Thameſim ſitum, longè à Londino circiter millia paſſuum decem (eſt hodie pagus omnino celebris) more maiorum, coronatur ab Athelmo archiepiſcopo Cantuarienſi. Is ordine præſulum Cantuarienſium uigeſimus, Pleimundo ſucceſſit, qui fuit annus ſalutis D CCCCXXVI. Adelſtano cùm principio ſui principatus, fama eſſet

ma eſſet Conſtantinum Scotorum regem in armis eſſe, & per agros congrega re armatos, atq; Vuallos ad defectionem ſpectare, nihil prius fuit, quàm ut pe riculo quod iamiam ſupra caput erat, obuiam iret. Itaque magna ui in utroſq; raptim mouit, quos pari fortuna compeſcuit, uicit, in poteſtatemq; redegit. Sed Conſtantinū ita uictum, in uerba ſua iurare iuſſit, id quod ille fecit, quò ſibi per eum liceret, in poſterum tempus, uita atque regno uti, frui. Idem aliquot deinde Scotorum reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant. Nos uerò tale quid agere, noſtri muneris minimè eſſe ducimus, cùm hiſtoria rerum geſtarū narratio, non item contentio ſit, qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſſimi loquuntur, nobis ſcribenda conſtituimus, quò ſine ulla cuiuſpiã populi offenſione, inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet, ut non ſit deinceps quiſquam omnium, qui ab hiſtorico de quauis re præteritis ſeculis geſta, officiū iudicis requirat, flagitet, deſideret. Ad rem redeo. Interea Sithricus rex Northumbrorum è uita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northumbriæ potiundæ: nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, ut iuuenes imperandi plus æquo auidi, cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarum inire conſilia, finitimorum animos ad id clàm pertentare, ac literas paſſim atque huc atque illuc mittere: ſed quas literas ſcripſerant, eæ ad ultimum inter ceptæ perſpicuum facinus fecerunt. Igitur ex cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petijt, quem adoleſcentes ut in conſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquam uenientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſus eſt: quos Anglus fruſtra inſecutus, Northumbriam principe orbatam omniq; præſidio deſtitutam, facilè ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis conſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu.

Dum hæc alibi geruntur, Gotthofredus apud Scotos nonnihil uiriū cõparauit, quibus fretus Dunelmū ex improuiſo circumſedit, quammaxima ui potuit, oppidanos ad defectionẽ ſolicitans: qui tametſi principẽ ſuum ultrò recipere auebant, uidentes tamẽ eum longè eſſe infirmiorẽ, quàm ut ſe aut urbem poſſet tueri, ut ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerunt, quamuis eos pauor ac trepidatio peruaſerit. Fecit ea res Adelſtanū nõ mediocriter Conſtantino Scotorū regi iratū, quòd ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cum eo in gratiã redijt. Analaphus alter frater cõſtituens indignitatẽ amiſſi regni aliquo audaci facinore uindicandam, paucis ſuorū comitatus, mutato ueſtitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam cautè fecit, ut nihil fuerit propius, quàm ut regem interficeret: noctu enim in tabernaculū regiū incurrit, tanto tamen impetu, ut Adelſtanū de ſomno excitarit: qui ubi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodib. ad arma uocatis, gladiū è uagina arripere conat, quo, ut in metu accidit, qui mentẽ conſiliũq; mortalibus eripit, fortè nõ reperto, aliquantiſper animi dubius, ut ſe humana ope deſtitutum ſentit, diuinam ilicò implorat, eodẽq; momento iterū ad uaginã manū admouet, inuentoq; enſe, hoſtem aggredit, ac facta ſtrage, in fugam uertit. Quidã ferũt in eo tumultu Conſtantinum Scotorū regem fuiſſe, ac interfiſſe: qui ut parum fideliter illud ſcribũt, ita parum uerè tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe; haud dubiè erro

re ducti, propterea quòd is fugiendo antea in Hyberniam se receperit, sicuti suprà est demonstratum. Ille uerò gladius tanquam testis maximi Dei beneficij, diu inter regia instrumenta asseruatus est.

At Adelstanus per hæc, deuictis passim hostibus, permagnũ obtinuit imperium. Ista fuit regni matura atq; uirilis ætas, quæ uiris ac uirtutibus maximè floruit: ea enim tempestate fuerunt uiri doctrina & sanctitate clari, Firthestanus Vintonienſis episcopus, cui succesit Birstanus: item Vuilfemus seu Vuilselmus Vuellensis episcopus, ac Vulstanus Eboracensis archiepiscopus, quem rex Adelstanus ob singularẽ eius animi uirtutem, uitæq; splendorem, unicè amauit, eiusq; causa, Eboracensem episcopatum plurimũ locupletauit. Sed longè plures militari arte floruerunt, quorum nomina scriptorũ incuria minimè eduntur. Athelmus Cantuariensis antistes, per idem tempus moritur, cui succesit Vuilfemus Vuellensis episcopus: & in Vuilfemi post decem quàm sedere cœperat, annos, mortui locum, Odo antistitum ordine uigesimus secundus, surrogatus est, homo ualde consideratus. Postremò Adelstanus magno imperio potitus, omne studium ad religionẽ colendam, ac pacem fouendam, suorumq; cõmodum augendum contulit: quippe duo ædificauit cœnobia monachorũ ordinis diui Benedicti, alterum apud Meltoniam pagũ Sarisberiensis diœceseos, alterum ad Michilneium uicum, Somerseti comitatus, loco palustri, ut ne monachi fortè hyeme præsertim uagarentur, cõtrà atque lex ordinis iubet, quandò ipse locus eo tempore adiri uix potest, nisi nauicula, possessionibusq; utrunq; locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis seueras correxit, nouasq; plurimas apprimè utiles tulit, quæ ex usu omnium maximè essent: quod fuit eius humanorũ operum ultimũ: nam statim pòst sine liberis, post sextumdecimũ annum, quàm regnare cœperat, è uita migrauit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & uigesimus succesit, qui sex duntaxat regnauit annos, quem à summis laudibus uitæ breuitas abduxit, quibus posteri in cœlũ tulissent. Sed quicquid ille sui expectationis fecerat, Edgarus eius filius suis postmodũ accumulatissimè reddidit. Sunt qui falso tradant Edmundũ domuisse Northumbros, uicissecq; Scotos, quod nos, secuti autores nequaquam pœnitendos, suprà Adelstano assignauimus. Tulit Edmundus leges nõnullas regno uticq; cõmodissimas, quæ cum alijs, in obliuionem sensim ierunt. De morte regis uariè tradunt: alijs placet, ut cùm seruo strictis gladijs ab inimicis petito, opem repentè ferret, in eo tumultu fit interfectus. Secundũ alios, ille fortè conspicatus ante se hominem latrocinio insignem, & ob id, diu sibi antea inuisum, subitò inuasit, ac in terrã strauit, quem cùm ita iacentẽ cæderet, ab eo tum immemore futuri periculi, ut præsens euaderet, est cultro confossus, latro uerò in uestigio dilaniatur. Genuit ex Elgida uxore, Eduinum & Edgarũ, qui cùm ætate pueri essent, post Eldredũ deinde regnarũt. Edmundũ secutus est Eldredus frater à Cerdicio uigesimus sextus, quem anno salutis DCCCCXLVI, Odo Cantuariensis præsul ad Kyngstonũ consecrauit. Is rex factus, continuò omniũ studiũ habuit: erat em̃ innocentiæ fautor, omnisq; noxiorũ hominũ generis longè inimicissimus, itẽ militaris disciplinæ apud cunctos peritissimus cum primis habitus, unde facilè sine armis, Scotos iam ante id tempus ab Adelstano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poscit locus, ut de statu rerum Scoticarũ cõmodùm dicamus.

Constanti-

Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in uerba Adelſtani regis, ſuc ceſsit Malcolmus. Malcolmũ ſecuti ſunt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chennethus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per uim regnũ eſt adeptus, unde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facilè extingui potuere. Conſtantino per ſeditionẽ interfecto, Grimus ſucceſsit, homo eiuſdẽ factionis. Hunc Malcolmus ſecũdus ſingulari certamine uictũ, ac peremptũ, ſequitur. Deinde ſucceſsit Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audacia ſingulari, qui per uim eſt regno potitus. Sed domum repedo.

Eldredus pacatis ubiq; locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, ut Deo in primis gratũ faceret, & ſibi beneficio aliquo deuinciret Etheluoldum ſanctiſsimũ monachũ ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu inſtaura uit cœnobiũ Abyndonenſe, olim ab Ina rege conditũ, ſed tum dirutũ: qui ita bene agendo, poſt nouem annos, quàm regnare cœperat, deceſsit. Datur illi uitio, quòd leui de cauſa eiecerit in exiliũ Vulſtanũ Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamẽ anno pòſt, reuocatus eſt in patriã, ac biennio uix inde exacto, moritur: cui ſucceſsit Oſcitellus, Oſcitello Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitũ decimus nonus, uir ſanctiſsimus, de quo plura alibi dicemus. Demortuũ Eldredũ ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius maior natu, ordine regum ſeptimus & uigeſimus: qui fuit annus ſalutis DCCCCLV. Hunc Odo inter rem diuinã faciendã, ad Kyngſtonũ, more maiorũ, ſacrauit, cuius uitam, tametſi breuem, priuſquã perſcribamus, ad Ricardũ Normanorum ducem nobis redeundum eſt, ut duces Normanicos ordine ponamus.

Erat Ricardus puer, ut paulò ſuprà memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Barnardi, qui inter Normanos primi habebantur, cùm Ludouico Francorũ regi libido inceſsit, amicitiæ ſpecie, puero principatus eripiendi. Sanè ille acce pto Gulielmi cædis nuntio, aliquam cauſam ſibi quærendam ſtatuens, quamobrem meditatũ negotium maturè conficeret, confeſtim Rothomagũ proficiſcitur, ſimulatq; amici mortem uelle ulciſci, cùm tamen aliud animo ſecum agitaret. Admirati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatem, quare per benignè atque humaniter eum uenientẽ acceperunt. At Ludouicus ubi fraudem Normanos latêre ſenſit, haud mora, in ſpem optati potiundi uenit, atq; protinus petit Ricardum tanquam in regia aula educandum ſibi tradi: ſed id poſtremò cùm minaciter faceret (difficilimũ eſt enim non fraudem uno uel altero modo prodere) leuiter in ſuſpitionem apud populum cecidit, qui iam palàm murmurare incipiebat, eum ueniſſe, non iuuandi Ricardi, ſed atqueadeò Normaniæ, prout re ipſa erat, ad ſuas opes adiungẽdæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atq; inſidiæ regi intentatæ: quippe ciues antea arma parauerant ulturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaretur. Ille huic periculo obuiam eundum ratus, ad ſedandam in præſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atq; ipſe populo propè furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducem, nullamq; aliam ob cauſam ſe cupere pueri curam habere, atq; apud ſe eſſe, niſi ut bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto uulgi opinionem, qui nihilò tamen ſegnius quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendũ iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, ut per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecum ducere; & quia acceptã à Normanis iniuriã cum primis uindican-

dam deſtinauerat, tempus obſeruabat idoneum: ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nonnihil terruit Arnulphũ Flandrenſem principem, qui Ricardi patrem paulò antè inſidijs oppreſſerat, & magnopere uerebatur, ut id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eoq; qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere ueniam criminis redemit, uel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud bellè cogitans, modò clàm, modò palàm Ricardum iugiter male uerbis accipiebat, ut aſsidua caſtigatione, partim conceptum odium euomeret, partim illum tanquam ſuapte natura prauum omnibus inuiſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſiderium fieret, qui uſq; eò feruere cœpit, ut puerũ propalàm nothum appellarit, minatusq; ſit, ſe cum fortunis honoribusq; priuaturum. Ita demum res ad uim ſpectare incipiebat, cùm Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe antè bene doctum, ſine mora paluſtrium herbarum faſce inuoluendũ, ac clàm Lauduno exportandum curauit, deindeq; rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardum miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto ad ſocietatem belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactiſq; extemplò nonnullis armatorum copijs, Ricardum Syluanectũ perduxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptũ eſſe, Hugoni imperat, ut puerum reſtituat: qui cùm per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege Compendium accerſitur, ubi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nonnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi uelit ſecum ſtare. Quibus promiſsis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis nõ ui, ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtendum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quamprimùm egit, ut ille legatos ad Ludouicũ miſerit, qui totius populi nomine dicerent, Normaniam, populũ, fortunas, & denicq; omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, ut ſine armis, ad ſuos ueniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res. ut quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animũ, adeò ut confeſtim Rothomagũ contenderit, ibiq; ex ſententia, ſicuti arbitrabatur, rebus compoſitis Laudunum profectus ſit.

At Barnardus Dacus, ut dum rex aberat, Normaniã in officio erga Ricardum teneret, Haraldum quintũ Dacorũ regem, qui à Suenone filio, paulò antè regno pulſus, in Normaniam cum bona nobilitatis parte uenerat, ac tunc circa Conſtantienſiũ fines morabatur, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium præſidiũ pelli, & propterea rogabat, ut uellet aut auxilio continuò ire, aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurum eſſet, ut Ludouicus cum eo ad colloquendũ congrederet. Nihil ſpes fefellit: Haraldus enim cum exercitu præſtò adfuit, & Ludouicus de repentino eius aduentu certior factus, illi ſubitò obuiã fuit, atq; circa Sequanæ ripã cõgreſsi. Dum hîc reges de cæde Gulielmi loquunt̃, & cuncti manus abſtinent, uſu ita uenit, ut Dacus quidã conſpicatus de improuiſo Herlouinum, cuius negocij cauſa, Gulielmus occubuerat, interemerit. Quo factum eſt, ut atrox certamen eodem momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatiq; ſunt, ingenti paſsim cæde edita. Ludouicus in primis captus, quem Normani poſtremò accepto Lotha-

rio

rio filio obſide, Gallis reddiderũt. Ricardũ uerò iam imperio maturũ ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim, quoſdam hiſtoricos falſo appellare hunc regem Dacorũ, qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cùm nemo homo cui tale fuerit nomen apud Dacos, ſiue Danos, quos uocãt, regnarit, id quod ex hiſtoria Saxonis colligere licet, qui planè oſtendit id temporis Haraldum, ſicut diximus, quintũ à Suenone filio expulſum regno fuiſſe, quod uel illi autores affirmant, tametſi Saxo nõ meminit de hoc bello aduerſus Francos, ab ipſo Haraldo geſto. Nõ quieuit poſtea Ludouicus ulciſcẽdi auidus, aduerſus Normanos multa ſæpius, fauente Othone Germaniæ rege, fruſtra moliri: nam cùm Rothomagũ ambo infeſto agmine petiſſent, ciuitatemq; multis incõmodis affeciſſent, ad extremum tamen ab incœpto nõ ſine nota, atq; ſuorũ cæde, deſtiterunt. Fuit is annus à natali Chriſti DCCCCLVI, cum primis nobilis morte Ludouici, cui Lotharius filius ſucceſsit. Is autore Theobaldo Carnutum comite, cœpit ingentes inimicitias cum Ricardo duce exercere, tum quòd pater ſemper duci infeſtus fuiſſet, tum etiã quòd ille ita præpollens effectus erat, ut iam finitimis populis meritò formidoloſus eſſet. Itaq; primùm inſidias Normano fecit, quæ cùm minus ex animi ſentẽtia proceſsiſſent, deinde bellum intulit, in quo uaria fortuna inter eos ſæpenumero dimicatũ eſt, poſtremò nonnullis heroibus ad amicitiã utrunq; principem hortantibus, pax conuenit. At Ricardus deinceps geſtarũ rerum gloria pariter ac uirtutis fama præclarus, de religione Chriſtiana itidem bene mereri maximè ſtuduit, quippe qui nõnulla condidit templa opere egregia, multisq; donarijs ea exornauit. Fuerunt illi filij tantum duo, quòd ſciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupſit, obijt mortẽ anno ſalutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius ſucceſsit, de quo alibi perappoſitè memorabimus. Sed ad Eduinum ueniamus.

De hoc rege aliquid ſcribere, & breuitas temporis quo regnauit, & eius uitæ turpitudo penitus uetaret, niſi id ordo poſceret: eo enim die quo rex dictus eſt, conſanguineam ſuam, uxorem cuiuſdam nobilis uiri, inuitam ſtuprauit, idq; fermè propalàm mutorũ animalium more fecit, ſic, ut fama ſceleris breui per omnem Angliam peruaſerit. Quapropter cùm Dunſtanus, qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glaſconienſis, eum bonis uerbis reprehenderit, admonueritq;, ut à tanto flagitio manus deinceps abſtineret, tantum abfuit, ut homo nempe nequam ſanctis monitis paruerit, ut etiam ſcelus ſcelere cumulando, protinus optimum patrem ablegauerit, quod ipſi cum primis malo fuit: nam Northumbri & Mercij regis uitia horrentes defecerunt, Edgarumq; eius fratrẽ regem renuntiarunt, fauſtis omnibus acclamationibus proſequentes. Ea res tantum Eduino inuſsit doloris, ut citò deinde perierit, poſt annum quartum quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus eſt, uir & animi uirtute, & corporis robore longè princeps. Hunc Odo archiepiſcopus Bathoniæ, ſeu, ut quibuſdam placet, Kyngſtoni coronauit, circiter annũ ſalutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana ſtudia præ pace, cuius nomẽ ſciebat dulce eſſe, & rem ipſam ſalutarẽ, ſpernere cœpit: quæ deinde parta, ut ne ab externis turbari poſſet, ingentẽ claſſem parauit, eãq; tripartitò circa oram maritimam locauit, quæ barbaros continenter infeſtam reddentes ab ingreſſu inſulæ arceret. Item Scotos & Vuallos in officio retinuit. Reperio in

annalibus, Vuallos, qui ſemper inuiti Anglorum imperio paruerant, ex ſua tandem gente, ſibi principem conſtituiſſe, & rege Edgaro, habuiſſe regulum nomine Ludouallũ, & illum pependiſſe tributũ ipſi regi Anglo, atq; deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tempore Vualli id beneficij ab Anglorũ regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, quòd ſciam, à quopiam autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo uectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam malefici animalis & gregibus ouium ualde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimũ abundabat, prorſum deleretur. ſi uerò lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulã conferret. Sic rex finitimos populos rebelles in officio atq; fide tenendos putauit, quò ſibi per id, nullo tempore excluſo iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaque confeſtim Dunſtanũ ab exilio reuocauit, eumq; Vigornienſem epiſcopũ creandũ curauit: cui etiã cùm id tẽporis homines deeſſent, qui meritò alijs præeſſent, Londinenſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaquam ſuis, ſed populi cõmodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ, quàm alij habebant.

Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardum filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit, quãobrẽ ille importuniſſimũ flagitiũ fecerit. Nempe per idem temporis fama peruaſerat, Horgeriũ ducem Cornubiæ filiam habere nomine Alfredã, forma longè elegantiſſima, quam Edgarus in matrimoniũ ſibi ducendã conſtituens primo quoq; tempore, dedit negotiũ Etheluoldo familiari ſuo puellæ uiſendæ, ſuiſq; uerbis & nomine, à duce eius connubij petendi, ſi modò pulchritudo famæ reſponderet. Proficiſcitur Etheluoldus in Cornubiam, ad ducem: qui ubi puellam uiderat, cœpit inſano actutũ ardere amore, adeò ut immemor mandati regij, eam ſibi nuptũ dari magnopere petiuerit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reuerſus, ait puellã nõ eam eſſe, quam deceat nubere regi: ac nõ multò pòſt ubi ſenſit principis animũ hoc pacto ab amore alienatũ, incipit paulatim apud eum agere, ut ſibi eius uolũtate, liceat puellam in matrimonio habere: id quod rex, qui illius iam formã aſpernatus erat, ultrò conceſſit. Etheluoldus ita Alfredæ ſibi exitium parituræ nuptias conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde indies magis Alfredæ pulchritudinis rumor, ut quæ iam nupta in conſpectu hominum frequentius uerſabatur, cùm rex cupidus uidendi, de induſtria, uenandi gratia, ad uillam Etheluoldi acceſſit, ubi ſtatim atq; Alfredæ oculũ adiecit, mirabile dictu eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita ut breui pòſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit, atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris edendi: nam ubi uir regem aduentare intellexit, fertur rem omnẽ uxori aperuiſſe, oraſſeq;, uti communis ſalutis cauſa, ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet: at fœmina immemor coniugalis amoris, ac filij pignoris, beneuolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti, & ſui ſemper ſimilis, ut leuis, auara, ſuperba, quamelegantiſſimè potuit, regi uenienti obuiam facta, ultroq; caſtum reſoluit pudorem. Dedecorauit ea res plurimũ regis nomen apud omnes, quare ſæpius à Dunſtano reprehenſus eſt: quem licet facti puderet, pœniteretq;, amori tamen nõ indulgere nequiuit. Ipſam autẽ Alfredam ferunt nõ modò criminis non pœnituiſſe,

nituiſſe,ſed ualde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quòd bene admonuiſſet regẽ. Genuit ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos uixit dies, & Etheldredũ. Is dum baptizabatur,cùm ſubitò in ſacrum fontem confecti cibi reliquias ex aluo emiſiſſet,traditur Dunſtanus prædixiſſe ita futurũ, ut ille quandoq; ingens patriæ incõmodum dedecusq; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham,ſeu ob metum ſtupri, ut quibuſdam placet, nullis initiatam ſacris inter monachas ſeruatã,ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob uitæ ſanctimoniã, in catalogũ diuorũ adſcriptam. Hæc ſunt Edgari iuuentæ uitia,quæ poſtea ſummis cùm corporis tum animi uirtutibus ſuperauit: fuit enim armorũ ſimiliter atq; equitandi peritiſsimus, ac laborũ ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio continuit,& barbaros qui ſolebant crebris in ſulam incurſionibus diuexare,ita ab initio terruit,ut nunquam ſint auſi ſedibus patrijs egredi. Item delictorũ inquiſitor &punitor acerrimus,quod tamẽ ſine ira,& ſæuitia faciebat: quippe quandoq; ad crimina leuiora non grauatè conniuebat,ut ſalubrẽ magis quàm ambitioſum principẽ ſe præberet. Abſq; his uirtutibus, pietatem præcipuè coluit, quandò præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendũ putabat:quippe qui uiros magnæ doctrinæ,ſanctitatis,integritatis,atq; prudentiæ,cum primis in ſuum domeſticum conſilium delegit,illosq; populo Chriſtiano præpoſitos tantum uoluit. Itaq; ſecundum Dunſtanum,miro amore complexus eſt Etheluoldum,uirum ingenio & eruditione ſingulari,qui eius opera,Abyndonienſis prius abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigornienſis epiſcopus,ac deinde Eboracẽſis archiepiſcopus,cui in Vigornienſem epiſcopatũ Dunſtanus ſucceſsit. Tantũ is princeps tribuit iſtorũ in primis trium antiſtitũ doctrinæ ac uitæ ſanctitati, quam illi præ ſe ferebant,quemadmodũ monachi tale quid interdum miro artificio facere ſciunt,ut partim eorũ rogatu adductus,partim cõmotus, quòd primarij ſacerdotes adhuc ſuas retinerent uxores, contrà, atq; patres paulò antè decreuiſſent, bene multis fatigauerit precibus Ioannẽ tertiumdecimũ Romanum pontificẽ, quò bonis de cauſis, quas monachi ex uſu ſuo inueſtigarant, uellet concedere,ut ipſis liceret apoſtolica autoritate eijcere ex Vintonienſi, & Vigornienſi collegio presbyteros,quos ſeculares uocant canonicos, atq; in eorũ locũ,ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item & Etheluoldo, atq; Dunſtano autoribus,in alterum Vintonienſe collegiũ nouum ſeu cœnobiũ, quod Aluredus,ut ſuprà oſtendimus,extruxerat, in illudq; quod Shyreburniæ in pago Sarisberienſis diœceſeos inſtitutũ erat,eiectis quoq; presbyteris, monachi ſunt introducti,& illud cœnobium de Hida,& hoc Shyreburnienſe appellarunt:nam ibi Occidentaliũ Saxonum princeps epiſcopalis ſedes locata erat,cuius diœceſis epiſcopus cum primis fuit diuus Aldelmus.

Atq; ita per idem tempus,monachi in alia alibi ſacerdotũ collegia uenerũt, ac deinde uelut iure ſuo ubiq; gentiũ opes immodicas ſibi cõparare cœperũt, quod poſteris damno fuit:dum em̃ monachi diuinis duntaxat rebus uacãtes, hominũ cœtũ fugiebant,ac ſolitudines,unde ſibi nomẽ uindicãt,quærebant, tum profectò monaſticæ uitæ inſtitutũ ritè ſeruabãt: cõtrà, ubi omiſſa ſolitudine,celebritatẽ colere,ubi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quantum à maioribus ſuis degenerauerint;quippe quos etiã inuitos humanarũ ſi-

mul rerũ curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, quòd eadẽ diuitiarũ peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes peruaſit, ut bona pars à priſca pietate patrũ, ad tyrannidẽ exercendã uerſa ſit? cùm perpauci ſciant illud cauere, quod uetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate uitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter uiuendo, nõ ſatis bene ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & uerecundè acceperunt, eoſq; aliis optimis quibuſq; detulerũt, iſti malis ſæpe artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & ut in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multum aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi denicq; paucis contenti temperanter uixerũt, at iſti opibus, ut ita dicam, oppreſsi, pro ſuo iure uitam ducere nequeunt, dum in alios hoſpitales eſſe coguntur. Quæ ſanè humanitas (ita enim uulgò uocatur) tantũ abeſt, ut humanitas ſit, ut per hoc ſeruitus potius & quidem longè peſtilentiſsima habenda, quãdò eius rei cauſa, ſæpe ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſq; eſt, cuius ſenſus nõ titillentur, poſtquam multũ biberit, ſeſeq; uarijs ciborũ generibus fartim ſaturauerit? id quod uelint nolint interdum illi ſacerdotes, qui domos ualde hoſpitales habere humanis coguntur legibus, faciunt, dum alios lautè paſcunt. Iam ad propoſitum redeo.

Eodem tempore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum quàm ſedere cœperat, decimumnonũ, ſeu ut alij ſentiunt, tertiumdecimũ: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſiũ archiepiſcoporum uigeſimustertius ſucceſsit, qui, uti nõ nemo tradit, unà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cærimonijs ſacrauit, id quod falſo incuria ſcriptorum, Dunſtano attribuitur, qui, quemadmodũ ſuprà oſtendi, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus, à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus, plura cœnobia aut deintegro condidit, aut inſtaurauit, uel ampliſsimis donis locupletauit, & in ijs cœnobiũ monacharũ ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ, in pago proximo Sarisberiam urbem, locauit. In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia uirgo monacha, poſtquã aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat (talem abbatiſſam dicunt) uitã ſanctiſsimè finiuit. Sarisberia enim in ora, quæ ad auſtrũ ſpectat, loco plano poſita eſt, quæ intus multis irrigatur riuulis, alluiturq; flumine Naddero, qui Vuylo & Hauino, hic Vuermiſtrũ pagum præterlabit, auctus, in Oceanũ in auſtrũ uerſus fertur. Poſtremò Edgarus ut ſuos ad bene beateq; uiuendũ inſtitueret, leges apprimè utiles tulit, quas uetuſtas in obliuionẽ fermè adduxit: qui demũ anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cùm regnare cœpit, ſextodecimo, naturæ conceſsit. Succeſsit bono patri Edouardus ſecũdus, filius patre dignus, ordine regum undetrigeſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV, cùm Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotũ conuentũ fecit, ad res religionis rectè conſtituendas, melioremq; earum ſtatũ collocandũ. Dum hæc geruntur, iuuenes quidã honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciunt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorum, qui à monachis, ſicut ſuprà oſtendi, ex ſuis collegijs exacti, de repetũdis agendũ ſibi conſtituerãt. Quamobrẽ cauſa iudicibus delata eſt, qui cùm Vintoniæ, in monachorum conclaui, de ea re in frequenti conſeſſu agerent, & iam

maior

maior pars decerneret presbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ecce, ſubitò uox audita eſt, Non bene ſentiunt, qui presbyteris fauent: perinde quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena raperent, quàm cùm preſbyteris, qui ſua repeterẽt. Verùm quia imago Chriſti de cruce pendẽtis, quæ ibidem proſtabat, uiſa eſt eam reddidiſſe uocem, ita fides habita eſt oraculo, ut presbyteri cauſa cecíderint, & turba omnis ſedata ſit. Atq; ſic monachi ope diuina, uel humana potius (nam etiam tum nõ defuerunt, qui id oraculũ Phœbi magis quàm Dei fuiſſe, hoc eſt, hominũ fraude, non Dei nutu, editum putarint) utcunq; parta retinuerũt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus eſt, qui ſanè adoleſcẽs ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia principatũ iniuit, ut omnibus chariſsimus eſſet, quippe qui paternas uirtutes nauiter imitabatur. Quæ res Alfredæ animũ maximè angebat, quæ dominationẽ expectabat, ac Etheldredũ filium Edouardo extincto, regnare cupiebat. & quia deſperabat ſe id poſſe conſequi, ut iniuſta nouerca necem priuigno machinari conſtituit, quod ut tandem maturaret, caſus huiuſmodi occaſionẽ dedit. Rex uenatum ierat in eum ſaltũ, quem uulgò uocant Nouam Foreſtam, & rumpentibus undiq; feris, ubi pro ſe quiſq;, ſicut fieri ſolet, ferarũ canumq; ſimul curſum inſecutus eſt, fortè à ſuis deſtitutus, ad ædes Alfredæ, quæ in proximo erãt, bibẽdi, ſeu Etheldredi fratris uiſendi cauſa, acceſsit. Eſt eo loci hodie arx, quam appellant Corphim. Hunc ubi ſæua mulier uenientẽ conſpicata eſt, iuſſit ſeruo, ut imprudentẽ interficeret: at interim ne iuueni quicquã ſuſpitionis incideret, ei obuiam facta eſt, petentiq; potum mitè ac reuerẽter bibere dedit, quem ita dum equo inſedebat, ſcyphum haurientẽ ſeruus percuſsit. Rex acceptо uulnere, equũ in curſum eueſtigiò uertit, ad ſuos ſe recipiẽdi cauſa, ſed dolore urgente, equo lapſus ſtatim interiit. Impia nouerca poſtea corpus innocentiſsimi uiri, ut ne facinus patêret, intrò auferri, atq; humari iuſsit: ubi deinde miracula edi cœperunt: nam fama eſt, non ſine Dei nutu, haud ita multò pòſt, ueniſſe in mentem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, eo loci excubare, & precari martyrem, ut eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; orauerit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrẽ Eduardus nõ immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſthac eius corpus ex uili illo loco, ad Glaſconienſe cœnobiũ deportatũ, ibiq; ſepulturæ honeſtè datum. Pœnituit interea Alfredam cõmiſſorũ, quæ & ieiunio & uerberibus corpus ſuum afficiens, omne patrimoniũ aut indigentibus hominibus partiendo, aut ſacras ædes ædificando, ſarciendóue effudit: quam ferunt duo condidiſſe monacharũ cœnobia, unum Amisberiæ in pago Sarisberienſis diœceſeos, ordinis Cluniacenſis, & alterũ ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellũ uicum, Vintonienſis diœceſis, & in hoc illam uitam egiſſe. Fuit is annus quo Edouardus interfectus eſt, tertius, cùm regnare cœpit: licet quidam his tribus annis menſes ſex adijciant. Huius optimi principis exitũ, interitus uirilis ætatis regni ſecutus eſt: nam quemadmodũ ille in flore iuuẽtutis, uiribus corporis integris, repentè cecidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, ut poſtea rege Etheldredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem infirmitas acceſſerit, de qua libro proximo commodè exponemus.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

IN DEMORTVI Edouardi locum, Etheldredus à Cerdicio trigesimus rex substituitur, cuius socordia publicæ res in talem peruenerunt statum, ut meritò sub eo, regni senecta ætas cœperit: continuò enim fames, pestilentia, atq; bellum sæuit. Ea mala Dunstanus archiepiscopus paulò antequam sequerent, fore prædixerat. recusabat bonus antistes Etheldredum regem sacrare, qui per cædem fratris, ad regnum aspirasset: sed cùm id facere coactus esset, tum prædixit futurum, ut populus Anglicus amissa libertate, generatim pœnas miserabiles daret. Erat Etheldredus minimè omnium militaris disciplinæ sciens, ut homo uecors, & otij atq; luxus amator. Quæ res satis nota omnibus efficiebat, ut à suis passim malè audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minimè pertimescendus putaretur. Quare piratæ Daci satis animis fidentes, insulam tumultuose inuaserunt, facta strage rerum omnium, quaquauersum pedem primũ intulerant: & quia loca maritima nullo præsidio munita erant, facilè in primis ea prædæ habuerunt. Quo successu Daci ferociores facti, in omnes partes uertũtur: quibus ita omnia passim uastantibus, cùm rex obuiam ire non auderet, necessariò ingens auri pondus dedit, quò in patriũ solum se primo quoq; tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio ualde regem: nam tantum abfuit, ut regnum suum præsenti molestia leuarit, ut etiã multò grauiore affecerit: Daci enim auro illecti, haud multò pòst fracto fœdere, iterũ insulam armis adoriuntur: & hoc neq; ignauiter aut temerè faciunt, sed conflato ingenti exercitu, classeq; instructa negotium gerunt. Exanimauit fama noui belli regem, ut qui hostes accepto præmio contentos, sperabat nihil esse molituros, & propterea ad bellum gerendum minimè paratus erat: attamen quamcelerrimè potuit, classem instruxit, præfecitq; Elfricum, uirum animo & uiribus ferocem, cæterum, nescio qua de causa, minus fidum. Is itaq; aduentantibus Dacis, simulato animo obuiam factus, dum ad pugnam se fingit expedire, ad hostes deficit. Fregit ea res adeò insulanorũ animos, quòd longè secus acciderit, quàm quisquam putarat, ut nihil propè pugnatum sit, sed momento aliæ naues sint media trepidatione delapsæ, aliæ captæ, plures numero medijs fluctibus depressæ. At Daci in terram idonea tempestate delati, quoquouersum prædabundi erumpunt. Sed qui sunt Northumbriam ingressi, dum pro se quisq; in prædam temerè incumbit, ab agrestibus partim cæsi, partim profligati sunt. Et qui Londinum oppugnaturi pe tierant, obsidioneq; cinxerant, quia ciues omnium opinione constantius sustinuerunt, desperata expugnatione, sponte negotio supersederũt. Cæterum post huiusmodi accepta incõmoda, illi nihilo segnius Anglum urgebant, premebant, diuexabant: qui postremò coacti in unum non amplius more tumultuantium, sed seruato militari ordine, hostem passim oppugnabant. quibus cùm Etheldredus longè uiribus impar resistere non posset, consternatus animo, misit legatos de pace. Qui missi sunt, pacem cum hoste ea conditione fecerunt, ut in annos singulos, Anglia uectigal Dacis penderet: quod etsi ignominiosum, pro temporum tamen necessitate, ualde opportunũ fuit. Elfricus

post

poſt hæc præfectus claſsis regiæ apud hoſtes, ſpe deſtitutus, ad Etheldredum rediit, ueniam cõmiſsi delicti impetrandi cauſa, cui rex oculis pro crimine effoſsis, uitam condonauit. Pax erat per hunc modum uix parta, cùm Etheldredus ea male uti cœpit: dum enim per otium uitam agebat, ſuis grauior truculentiorq; ſolito factus, quotidie alios ſpeciatim locupletiores facultatibus ſpoliabat, alios ignominia afficiebat, alios demum in exilium agebat, propter leuiſsima etiam crimina: item delatoribus libertas permiſſa circũueniendi, quos uellent, quorum calumniis eius aures adeò patebant, ut nullus à periculo uacuus eſſet. Quibus rapinis ita animus populi uulnerabatur, ut uniuerſi palàm ei maledicerent. Hoc ubi Daci norunt, ſubitò de inuadenda iterum armis Anglia cogitationem ſuſceperunt, arbitrantes populum uitiis principis ad defectionem ſatis irritatũ, haud multò negotio in deditionem redigi poſſe. Itaque Sueno primus eorũ rex, ad bellum Etheldredo inferendum, ſtatim flexit animum, ſenſim copias nõ contẽnendas comparans: quod priuſquã explicemus, hic appoſitè Ricardi ſecundi Normanorũ ducis, prout ſuperiore libro promiſimus, mentionem faciemus, ut ordo eorum ducum ſeruetur.

Erat Ricardus uita moderatus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & paterno dignus principatu, quem modicè adminiſtrabat: quippe eius inſtitutũ erat, ut dum bellum gerebat, militibus ediceret, ne amicos uiolarẽt, néue ſacris rebus manus intentarẽt, quò pariter domi atq; militiæ, ad honeſtũ & rectum, religio nemq; cuncta referret. Huius bellicam uirtutẽ in primis expertus eſt Robertus rex Franciæ, Hugonis Capeti regis filius, qui cùm à nonnullis ex ſuis principibus petitus eſſet inſidiis, ſola Ricardi ope & conſilio poſtremò illas declinauit. Erat tamẽ tantæ uirtuti nõnihil uitij admiſtũ: nam in libidinis infamia fuit, quòd plures amaſſet fœminas, & in iis puellã quandã haud claro genere ortam, à cuius conſuetudine etiam à ſuis principibus cõmonefactus, tantũ abfuit ut abſtinuerit, ut contrà q; illi ſuaſiſſent, in matrimoniũ duxerit. Ex hac creauit filios tris mares, Ricardũ & Robertũ, qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmũ, qui monaſticã uitã duxit. Item fœminas totidem: Aliſiam, quæ maxima natu Reginaldo Britannorũ comiti locata fuit: Aleonorã, quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam, quæ Nauarræ regi. Ricardus demum multa uita exceſsit, cui Ricardus filius ſucceſsit tertius, uir illuſtriſsimus, qui poſt trienniũ, quàm inierat principatũ, mortuus eſt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni: quem Robertus frater ſecutus eſt, de cuius rebus geſtis alius cõueniens edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regem redeundum.

Is quàm multis nauibus profectus ad orientalem Angliæ oram peruenit, ubi expoſitis militibus, cùm ab exploratoribus accepiſſet accolas locorũ imparatos eſſe, egreſſus leui præſidio nauibus relicto, uicos ui expugnat, inflammat tecta, hominũ pecudumq; prædas agit, & ad ſeptentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longius euagatus, nullis reſiſtentibus, Northumbros primũ inuadit. Illi partim præſenti periculo territi, partim memoria tenentes ſe aliàs Dacis, uti ſuprà demonſtratũ eſt, paruiſſe, & ob id arbitrantes eos tanquam ad ſuos, nõ ad hoſtes redire, ultrò deditionem faciunt. Deinde Mercios adortus, nullo propémodum negotio uincit: poſtea ad auſtralem partem uerſus, omnes accolas ſubigit. Hocrerũ ſucceſſu Dacus ferocior effectus, Londinum, quò audierat Etheldredum ſe recepiſſe motus cauſa, aggrediendum

constituit. Itaq; iam satis omnibus instructis comparatisq;, ad ciuitatẽ oppugnandã pergit, eamq; repentè circũsidet, ut ultimo hoc periculo, aut hostẽ terreat, aut quid ualeat, exploratũ tandẽ habeat. Contrà ciues tametsi trepidi improuiso metu, attamen cogitantes secum suum casum, cum totius patriæ casu coniunctũ esse, quòd ea princeps ciuitas esset, sese acerrimè defensitant: nam alij obuiam ire, alij ex muris hostes deturbare, & denicq; ab omnibus partibus simul illorũ uim pro se quisq; ferre impigrè nititur. Ad extremũ licet Daci fortissimè instarent, Angli tamen ut regem suũ ab iniuria uindicarent, haudquaquam tam aspero negotio territi sunt, quin simul conferti apertis portis in hostes currere ausi sint, atq; contrà hostiliter pugnare. Sed Dacus dum sustentare suos, & propè iam adeptam uictoriam retinere cupit, circumuentus ab hostibus dextra sinistraq;, multis ex suis occisis, inter tela hostiũ erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die noctuq; itinere, usq; dum bidui abesset, Bathoniam concedit. Fuit singulare certamen, in quo Angli suam bellicam uirtutem maximè ostentarũt, quippe qui Etheldredo duce, homine & animi & consilij inope, tam fortem hostem ab oppugnanda urbe auerterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur, tanta inopia rei frumentariæ laborare cœpit, ut coactus sit facere potestatem Anglo redimendi de se uectigal, paulò antè insulæ impositũ: qui ita accepta pecunia, in Daciam reuertit, cum maiore militũ manu primo quoq; tempore rediturus.

Etheldredus interea arbitrabatur illam uectigalis uenditionem eò pertinere, ut Daci deinceps quiescerent: uerùm principes nõ item, qui animo cernentes tantam molem mali nõ facilè à ceruicibus suis depelli posse, eum hortabantur, ut quamcelerrimè posset, exercitũ pararet. Verũ Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroës iudicarãt, rursus celeri cursu in Angliam conuolat. Nec longior inde mora, cùm Anglus adfuit, & paribus odijs animisq; est utrinq; cõcursum. Fuit pugna ab initio utrisq; difficilis, sed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hostem, adeò funesta extitit, ut Etheldredus ad ultimũ cognouerit rem suam in apertũ discrimen esse deductã: quare post acceptam cladem, suis in concionẽ uocatis, sic uerba fecit: Perpetuò mihi principes silendũ esset, si nobis penitus paterni animi uirtus, in consilio dando, in regno bene administrando, aut militibus nostris robur in patria defendenda, deesset. Equidem mortem pro patria, præclaram esse fateor, & me uel deuouere, pro regno nostro, uel in medios me mittere hostes paratus sum. hîc patriã uideo, & quicquid Anglorũ est, perditũ iri, nisi maturè sit prouisum. Vincimur à Dacis, nõ armis, sed nostrorũ proditione. Paraui principiò ingentẽ in hostem classem, quam perfidus Elfricus illi prodidit: deinde sæpius nostrorũ itidem fraude, infelici euentu dimicauimus, unde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus, ut necessitati pareremus, quam solus Deus superare potest. Quod quidem fœdus ad perniciẽ nostram ictum est, quandò impios hostes, apud quos nihil sancti, nihil ueri est, illud ipsum contrà quàm ius fasq; esset, ac extra spem nostram, rumpere nõ puduit. Atq; ita eò uentum est, ut non modò timendũ sit, ne imperiũ amittamus, sed ne nomen nostrũ perpetuò deleatur. Igitur cùm hostes supra caput sint, uobis nunc quibus scio mea semper curæ fuisse mandata, libeat prouidere, consulere, patriæq; cadenti succurrere. His dictis, omnes ad cõmunem salutem magis intenti, & quid tandem præstaret,

ſtaret, excogitaturi, cõuocato concilio, quod facto opus ſit, inter ſe deliberant. Hîc tamen diu anxij ac dubij fuerunt, ut qui lupum auribus tenebant, ut in græco prouerbio eſt: ſi enim pugnæ ſe cõmitterent, proſpiciebant futurum, ut penè plus à ſuis, qui iamiam timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, q̃ ab ipſis hoſtibus eſſet timendum: ſin uerò cederent, futuram eſſe fœdam ignominioſamq; deditionem, quod tamen minus malum eſſe ducebant, arbitrantes per hunc modum, multos à cæde ſeruatum iri, qui olim ſalui patriam in libertatem uindicare poſſent. Placuit hæc ſententia omnibus. Itaq; rex ſeſe ac fortunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorum ducis, cuius ſororem nomine Emmam in matrimonio habebat, committere decreuit: ſed ut ne id temerè faceret, Emmam cum Alfredo & Edouardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus ſororem cum filijs perbenignè, auxiliumq; pro tutando regno, eius uiro Etheldredo pollicitus eſt. Occupauerat interim Sueno maximam partem Angliæ, ſenſimq; quod reſtabat, in deditionem redigebat, dedentibus ſe ob timorem populis, cùm Etheldredus iam tum cedendũ eſſe patria hoſti exiſtimans, poſt annum quintum & trigeſimũ, quàm regnare cœperat, in Normaniam ad Ricardum confugit. Ac Sueno tum demum totius Angliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex aduenis, ſecundum Anglos, regnum in inſula obtinuerunt. Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII.

At Sueno crudeliſsimè in Anglos uictoriam exercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni deinceps eſſet periculo uacuus: uerùm ita modus ſæuiendi, alienaq; diripiendi aberat, ut ne à ſacerdotibus quidem, aut rebus ſacris manum abſtineret. Enimuero homo impius tam Anglicum nomen delendum, quàm religionem Chriſtianã modis omnibus ex mortalium pectoribus euellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donarijs diſpoliarat, poſtremò diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrũ circunquaq; populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectant, ſtatim pòſt dedit: nam ferũt, eum dum apud ſuos milites lætabundus ob regnũ adeptum gloriaretur, repentè uelut pugionis ſupernè demiſsi ictu confoſſum in terram cecidiſſe uociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutum interijſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei miraculo ſtupentes, percuſſorem nuſquam cernentes, arbitratos id deorũ ira eſſe factum. Ad poſteros multò belliſsima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in uita erat, geſtarat. Verùm longè feliciorem ac alium uitæ exitum Sueno habuit, ut Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regẽ poſt uarios rerum caſus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud rectè Adelſtanus nuncupetur, ut poſt eius mortem, omnis hæreditas ſibi ueniret: & Suenonem poſtremò Chriſtianum effectum multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore uita feciſſet. Iſta minus à ueritate abhorrent, ut Sueno uitam Chriſtiano more finiuerit, & Etheldredus deinde precariò regnauerit, quandò ſatis conſtat illum, poſtquam regno ſpoliatus fuerat, nõ in exilio, ſed in Anglia obijſſe mortem. Cæterũ illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentũ eſſe, quòd eo rege, Daci Chriſtianum dogma receperint. Sed reliqua perſequamur.

Nec ita multò pòſt quàm Sueno interierat, Daci Canutum eius filium iuuenem optimæ indolis, altitudinecꝫ animi, ac Chriſtiana pietate inſignem, regem fecerunt. Angli quibus nihil longius uidebatur, quàm Dacorum iugum à ceruice excutere, audito Suenonis caſus rumore, lætitia exultantes, ſtatim per literas Etheldredo mortem hoſtis nuntiant, hortanturcꝫ, ut uelit quam primùm redire, ad regnum à manibus alienigenarum hominum eripiendum: ad idcꝫ efficiendum, operam opesꝫ omnes pollicentur. Adauxit ea res animũ regi, qui plenus uindictæ nihil cunctatus eſt, ad negotium maturandum: ſed ueritus inconſtantiam uulgi, de ſuorum ſententia, Edouardum maiorem natu filium in Angliam præmiſit, qui pertentaret, an ſui in fide manerent. Aduo lauit Edouardus, ſigillatimcꝫ animos omnium magna ſagacitate perſcrutatus rediit in Normaniam, pari propè atcꝫ iuerat, celeritate, renuntiauitcꝫ patri omnia ſatis tuta fore, ſi feſtinatione uteretur. Eo nuntio Etheldredus in bonam ſpem adductus, ſtatuit fortunam tentare. Itacꝫ cùm Ricardi ducis auxilio fultus, tum ſuorũ fide fretus, properè in Angliam adnauigauit. Fuit eius aduentus inſulanis maiorem in modum gratus, quippe quibus Dacorum dominatio ut generi ac nomini Anglico exitialis, odio uehementer eſſe iampridẽ cœperat: tametſi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maximè ſtudebat, qui ut diuina etiam ope in bene adminiſtrando regno iuuaretur, fertur ſecundum Deum, in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum, precibus & multis muneribus ſibi placandum curaſſe. In iis donis, apud uulgus fama eſt fuiſſe coronam, deinde ſi luberet, grandi pecunia redimendam, ac inde morem inoleuiſſe, ut reges deinceps itidem facerent, quem tamen haud diu ſeruatum ferunt, uel potius nunquam: nam, ut Perſius ait, In ſacro quid facit aurum? Item templũ uariis donariis, & monachos amplis prædiis ditauit. Paucis pòſt diebus, quàm Etheldredus in Angliam appulſus fuerat, ingenti exercitu parato, in Canutũ, qui tunc ſe Lincolnia continebat, mouit, è lococꝫ fugauit, ac prouincia tota igne ferrocꝫ uaſtata, bonam incolarum partem interfecit. Eſt autẽ Lincolnia urbs celebris in ora orientali ſita, cuius pars altera monti impoſita ornatur templo magnifico diuæ uirgini Mariæ ſacro, arcecꝫ munitur ualida. altera loco plano poſita, ad auſtrũ conuerſa, alluit flumine Vuitham, ita uulgo nuncupat, & agrũ habet tam fertiliſſimũ, quàm amœniſſimũ. Atqui Canutus, qui uiribus impar ceſſerat, ingreſſus nauẽ, quã ad oſtiũ Humbri paratã habebat, ad oram Cantianã in Sanduicũ portũ reuectus eſt, ubi loci eius claſſis in anchoris ſtabat, ibi quoſdã Anglos ex nobilitate, Suenoni per pacis cõditionis olim obſides datos, conſectis naribus atcꝫ manibus deformauit, ac relicto ad defendendũ portũ præſidio, in Daciam extemplò conceſſit, rediturus ad ulciſcendã iniuriam, cùm per negotia domeſtica liceret: qui interim bello Anglico præuertere domeſticũ coactus, Sclauos cùm maximè rebelles, bello domuit. Qua re præclariſſimè cõfecta, maiora inde animo agitans, ſicut uſu uenit, ut unius rei euentus, alterius ſæpiſſimè initium faciat, deſtinauit & Noruegienſes armis aggredi, à quibus paulò antè regno auito defraudatus fuerat: ſed inter rerũ initia, haud tutũ ducẽs tot ſimul obire bella, rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegienſes audita morte Suenonis, ut ne extero principi amplius parêrẽt, Olauũ ſibi regẽ optarũt. Quare ille in præſentia ad Anglicũ bellũ intẽtus, quæ huic rei neceſſaria eſſent, ſtudio parabat.

Per

Per idem ferè tempus prodigia uaria nuntiata ſunt, quibus facilè conſtare prædicabant, portendi regni mutationem: ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum, qui ſine ulla euidenti cauſa, quæ poſſet rem miraculo eximere, in altitudinẽ inſolitam exiuerit, atq; pagos, multosq; mortales abſorbuerit. Etheldredus interea, utpote qui pigrabatur omnia facere, non exercitum contra hoſtem uenturum, non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed more mulieris ulciſcendi auidus, in Dacos, qui iam liberos ex Anglicanis uxoribus ſuſceperant, & fortunas omnes in inſula habebãt, ita ſæuit, ut poſt ingentem editam cædem, bene multi capti, atq; per cruciatos necati ſint, inter quos Sigifredus & Morgandus Dacorum nobiliſſimi, fuerunt falſi criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stratonio, qui uir erat magnæ uirtutis & animi, non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere aliud deinde ſcelus cumulatum eſt: inter captiuos enim erat uxor Sigifredi, mulier pudicitia ſingulari, & forma longè elegantiſſima: hanc Edmundus filius regis prius ſtuprauit, quamuis poſt necem uiri in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim ut Canuto nuntiata ſunt, ita eius animum irritarunt, uti properè rebus in Dacia compoſitis, in Angliam iniuriæ ſuorum cum primis uindicandæ cauſa redierit, relictisq; qui nauibus præſidio eſſent, populabundus Cantium ingreſſus, ad Occidentales Saxones peruenit, nulla incolumi relicta re in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit. Erat tum Etheldredus in morbo, qui ita tempore excluſus, Edmundum filium exercitum cogere, in hoſtemq; ire confeſtim iuſſit. Erat Edmundus tum animi tum corporis uiribus ferox, unde Ferreum latus cognomen ſibi inuenit, quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera uxore nomine Ethelgina, humili genere orta, creauerat, qui ſua egregia uirtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Edmundus igitur explorato hoſtium itinere, quammaximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes anteuenit, eos derepentè inuaſurus. Erat ſocius belli, ac conſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni inuidens conſuluit, ut in hoſtem ne irrumperet: cuius artificium eò pertinebat, ut hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea ut perfidus enixè ſtudebat Edmundum hoſtibus prodere: quod ubi minus procedere animaduertit, non amplius diſſimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, ut bona inſulanorum pars timore perculſa, ultrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem uenerit. Soli Mercij in officio perſtabant, affirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur: ſed accepto aduerſæ rei nuntio, dolore ac moleſtia uitæ tam infelicis affectus Londinum diuertit, ubi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmundus in tanta rerum perturbatione uirili uſus animo, quamoptimum factu arbitratus eſt, ſi omiſſis hoſtibus, aliquot ciuitates quæ metu defecerant, pugnando recuperaret: itaque id conſilij infectationi hoſtium in præſentia anteuertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia complanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animaduertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi infringeret: quo circa partem copiarum quamprimùm miſit in Northumbriam, ad prædan-

dum,de patrimonio Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, uiri admodum ſtrenui,qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille ſua defendendi cauſa, neceſſariò pedẽ domũ referret.Nihil fefellit ſpes Dacum: Vtredus enim confeſtim accepto nuntio illatæ iniuriæ, in Northumbriam aduolauit:qui licet ſe aliquandiu fortiter oppoſuerit,ad ultimum tamen deſperata ſalute,cum tota Northumbria ſe hoſti dedidit:ſed poſtea perfidia ſumma, contrà atque ius belli iuberet,iugulatus eſt.Edmundus interim deſtitutus auxilio Vtredi, Londinum ad patrem confugit.Quod ubi Canutus cognouit, firmata præſidio Northumbria, nauem conſcendit, ac in oram Cantianam,ad claſſem ſuam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atq; animi mœrore confectus occidit, uir à principio magis otio quàm bello gerendo aptus, magisq; corporis uoluptatibus, quàm animi uirtutibus addictus : ſed ætate iam ſenecta, longo rerum uſu melior effectus,maximè nixus eſt, etſi fruſtra,patriam ſuſtentare cadentẽ. Sepultus eſt magna pompa Londini,in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore uxore, ſiue, ut quidam minus uerè tradunt,cõcubina,filios Edmundum, Eduinum,Adelſtanum, & filiam unicam Edginam:item ex Emma Edouardum uirum ſanctiſſimum,& Aluredum ſiue Alfredum. Tulit uel optimas leges.Fuit is annus cùm regnare cœperat,trigeſimusoctauus,& tertius,cùm in Normaniam fugerat,ſalutis uerò humanæ MXVI.

Fuerunt id temporis uiri ingenio & ſanctitate clari, & in ijs Etheluoldus monaſtici ordinis,qui ob ſingularem doctrinam, Vintonienſis epiſcopus factus eſt,cuius pietatis opera extant, & in primis duo egregia cœnobia, alterũ Vintoniæ,monacharum, alterum monachorũ ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant,quia diuo Petro dedicatũ fuerit.eſt ad orientem ſolem locus in Northantonẽſi comitatu,Lincolnienſis diœceſeos.Ille enim cœpit iam tum cùm uitã degebat,miraculis clareſcere,quam ob rem poſtea mortuus,in diuorũ numerũ relatus eſt.Succeſſit Etheluoldo,Elphegius,uir omnibus rebus ornatus,qui poſtea Cantuarienſis archiepiſcopus creatus,capta à Dacis Cantuaria,ac direpta,dum propagãdæ religionis ſtudio,barbaros qui inter hoſtes erant,ad ueræ pietatis cultum prædicatione & exemplo hortabatur,martyrij palmam aſſecutus eſt.Incidit in hæc tempora Dunſtanus,qui pariter de patria rectè conſulendo,prudenterq; monendo,atq; de religione, rem diuinam augendo, bene meritus eſt, cuius ſanctitas pietasq; mortalibus perſpecta,Deoq; grata,faciebat,ut & illius memoria in dies magis perpetuaretur, & dum uiuebat, multis miraculis eniteret. Is per omnes dignitatis gradus, ad archiepiſcopatum peruenit. fuit prius abbas Glaſconienſis,deinde epiſcopus Vigornienſis,atq; ſimul Londinenſis,quippe qui idoneus dignusq; erat, qui magnis ac multis fungeretur honoribus. poſtremò Cantuarienſis archiepiſcopus factus,Edouardum atque Etheldredũ reges ſacrauit:qui ætate iam decurſa,uita exceſſit,anno cum ſedere cœperat,octauo & uigeſimo, fuitq; inter diuos ob uitæ ſanctitatem relatus. Succeſſere archiepiſcopi Ethelgarus, Siricius,& Aluricius,qui circiter decem & octo annos eius diœceſis rectores fuerunt.Secutus eſt Elphegius antiſtitũ Cantuarienſium ordine uigeſimus ſeptimus,quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt,quod tamen quadrare non poteſt, ſi rectè annorum ratio inita eſt: nam ab obitu Dunſtani,

uſque

uſque ad mortem Etheldredi, interfuerunt anni quatuordecim, cùm Aluricius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, diœceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriuḿq; uitam finiſſe, dum Canutus Edmundo interempto, totius Angliæ imperium obtinebat. At circiter annum ſalutis DCCCCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumtertiũ. fuit uir, qui ob puritatem uitæ, in diuorum catalogum adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimoniũ præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis diœceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secutus eſt Adulphus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus, ordine antiſtitũ uigeſimusquartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldũ regem, de quo in uita Gulielmi, qui eum deuicit, plura dicentur. Iiſdem temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſarne inſula, Dunelmũ translata eſt, eóq; corpus diui Cutheberti delatũ, quemadmodum alibi expoſitum eſt.

Edmundus mortuo patre, à Londinenſibus rex renuntiatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarũ rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior, ſtatim ex hybernaculis militem ſuum reuocat, ac in ſpem recipendi loca ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in occidentalem inſulæ partem contendit, & quò plus terroris hoſti iniiciat, acie inſtructa accedit, ac primũ omniũ Gloceſtriam, Briſtolliũq; ad expugnandum aggreditur. Hic nõ minore audacia, quàm conſilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cùm in diem uiuerent, foras ad manus uenire coactos adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam uerſi, dum pro ſe quiſq; ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinat, ab inſequentibus circumuenti complures interficiuntur. Qua re aliquot ex uicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciunt. Peruenere interea nonnulli ex Dacis, qui illam cædem euaſerant, ad Canutum, in Cantiũ, euentuḿq; rei geſtæ enuntiarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intellexiſſet, alacriter coactis copiis, Londinum petit, iuſſiśq; nauibus eodem per Thameſim accedere, urbem obſidione circundat. Cæterum tantum abfuit, ut Londinenſes ciues, qui fideliſſimi erant, armis & uiris muniti, aduentu hoſtium territi ſint, ut apertis portis aduerſum eos confeſtim irruperint, ita, ut illi impetum minimè ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Cædes haud magna edita eſt, cùm nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria, prope Sarisberiam, reuerſum eſſe: quò ubi peruenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuośq; in aciem eduxit. Nec recuſauit certamen Edmundus, ut ſigna ab hoſte efferri uidit, ab hora tertia, iam fermè ad noctem pugnam extraxerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cùm Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit, ibíq; uociferans Edmundum interemptum, gladium oſtentabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius factum, quàm ut ſagittarij Angli interficerent. Cæterum ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, ut primũ è loco mouerit, dein animis feruentibus in fugam uerterit: feciſſet ingentem

cædem, ſi per noctem, quæ iam multa erat, licuiſſet. Canutus ita profligatus, totam noctem itinere facto, Vintoniam uerſus, in locum tutum ſe recepit. Edmundus uerò, ut apud quoſdam inuenio, hoſtem minimè perſecutus, Sarisberiam flexit iter, ſuppetias laturus ciuibus, qui ab altera Dacorum manu oppugnabantur. Adfuit non multò pòſt Canutus: tum non longè ab urbe, iterum inſtructis aciebus, manum conſerunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibuſq́, quam æquo Marte utrinque diu cõmiſſam, nox omnibus iam feſſis militibus diremit. Poſtero die Angli à ſole orto, uſq́ eò in acie ſtetere, dum Canutus in certamen deſcendit: pugnatum eſt acriter, pari tamẽ euentu, & multa edita cæde, & cùm iam ueſper diei inſtaret, æquo prælio diſceſſum eſt. Deinde altero die uterq́ exercitus per otium cibum capiunt, ac heſterno prælio interfectos in unum congeſtos cremant, neq́ interea arma deponunt. plus uiginti millia hominũ utrinq́ deſiderata. Nocte inſequenti, Canutus ſilentio mouit caſtra, & Londinum uerſus abijt, quam urbem eius claſſis penè obſederat. Edmundus ubi lux fugam hoſtium aperuit, ueſtigia ſecutus eſt, ac leui certamine ciues obſidione leuauit: quare magna pompa, ac gaudio trium phans, urbem iniuit. Canutus, quem ſpes fruſtrata eſt, acta ingenti præda ex locis uicinis, claſſem ſuam reuiſit, quæ paulò antè ſe in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuiũ olim Medeguaram, hodie Medueiam uocant. Hîc aliquot dies Canutus moratus eſt, partim ut maiorem exercitum faceret, partimq́ hoſtium conſiliũ per exploratores cognoſceret, id quod nullo negotio intellexit. Edmundus enim haud patiens moræ, coactis quamcelerrimè potuit copijs, nõ longè à caſtris hoſtium conſedit, ibiq́ quammultis uerbis adhortatus milites, ut memores tot antea cõmiſſorum prælioru̇, tum demum contunderent ferociam hoſtium, eatenusq́ urgerent, inſtarent, quoad uno certamine eos adorti debellarent, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborum. His irritati milites adhortationibus, ſimulq́ affecti tædio inſolentiæ hoſtium quotidie inſtantiũ laceſſentiumq́, in Dacos acriter prodierunt. Canutus itidem, qui ſuos in dies horasq́ ante Anglorũ aduentum, paratos eſſe iuſſerat, in aciem deſcendit: pugnatũ eſt amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpere: quod ubi Canutus uidit, equites in primã aciem ire iuſſit: ſed dum alij trepidi cedunt, alij ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt, deinde prorſus fuga, & uincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cæſi ſunt, & in ijs multi ſummæ nobilitatis duces: ex Anglis ad ſummũ ſexcenti, & illi quidẽ pedites fuerũt. Voluit Edmundus uictoria uti, hoc eſt, hoſtes perſequi, ut illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubiè, niſi fata obſtitiſſent, effeciſſet: dum enim de perſequendo hoſte, tanto perfunctus bello agitat, uiſum ei eſt in rem ſuam fore, ſi diei quod reliquum erat, noctisq́ inſequentis, quietẽ & ipſe ſibi ſumeret, & feſſis daret militibus. Ita mora eius diei ſatis creditur Daco ſaluti, Anglo non item fuiſſe. Poſtridie eius diei Edmundus ubi illuxit, ad ſpolia colligenda intentus, ſuos expediebat, ut hoſtes inde ſequeretur, cùm eos diſſipatos ſimul iam iunctos Thameſim traieciſſe, ac in Orientales Anglos arma uertiſſe factus eſt certior, qui illuc ſuis opem laturus actutũ aduolauit, ſignoq́ dato, hoſtes aggreſſus eſt, & quãuis alij poſtremos cæderẽt, alij à ſiniſtra ac dextra medios ferirent: Daci tamẽ nihil cedebant, hortabatur pro ſe quiſque ſuos: ſed Edmundus inter primos,

prælian-

præliando comm onefaciebat centuriones, ut in ordine retinerent militem: identidẽ uociferans, eum diem aut omnes labores, & uictorias confirmaturũ, ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarũ ærumnarũ initium futurum, ſi parum pedem referret. Hac uoce prælium atrox ita repentè exarſit, ut Daci iamiam ſenſim cederent. Quod ubi Canutus conſpexit, ilicò in ſiniſtrum cornu, unde plus periculi impendebat, impreſſione facta, it ſubſidio ſuis, ac obuios quoſq; magna ui proſternit. Quo factum eſt, ut Anglorum bona pars longo certami ne feſſa, audito cædis rumore, territa confeſtim ſe in fugam uerterit: quos Edmundus ſeſe ante omnes eñciens parumper remoratus eſt, attamen diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hîc Angli uñsab hoſtibus præcluſis, cùm neq; animus ad reſiſtendum, neq; ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet, omnes ferè ad unũ cæſi ſunt, in quibus omne fortiſſimorũ militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodũ militibus, itinere nõ intermiſſo, ad Occidentales Anglos confugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpatio duarum horarum ſecutus, conſequi non potuit.

Hæc accepta clades, licet Anglorum pariter uires debilitaſſet, atq; animos fregiſſet, cùm præſertim Londinum, multaq; alia loca non ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitũ parabat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurũ erat, ut ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc uno ageretur, cùm Edmundo certum eſſet, ſeſe demum in proximo certamine extremo cõmittere periculo. Itaq; iam uterq; exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendam ſtabat in conſpectu, non procul à ripa Sabrinæ, cùm Edricus, ut quidam tradunt, agere cœpit, uti reges inter ſe prius colloquerentur, quàm dimicarent, qui certum ſciebat eam rem perinde ad cõmodum Dacorum, ac Anglorum pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſſimè omnia fecerat, tum demum probitatẽ ſimulare, in concilianda pace, inter duos ſtrenuos imperatores: qui eius conſilium pro tempore non contemnendum rati, quanquã uana omnia futura ducebant, congrediuntur, aliquantulumq; inter ſe locuti ſunt, non ſine magna omnium expectatione, uerùm de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conueniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo Occidentalem inſulæ partẽ obueniſſe. alij uerò quos non pœnitet ſequi, ſic rem geſtam produnt, ut unus ex ducibus, is Anglus ne, an Dacus fuerit, parum liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus uerba fecerit: Satis optimi imperatores armis utrinq; certatum, ſatis ſanguinis utriuſque gentis effuſum, ſatis deniq; ueſtra ac militũ ueſtrorũ uirtus perſpecta eſt, & tamen nec bonam nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter uincat, ferociter inſtat uicto, ſeu alter uictus ſit, inſtaurat cum uictore certamẽ. Quæ, malùm, eſt iſta ueſtra inuicta uoluntas? an pluris eſt uobis bellum, quàm pax? quorſum tandẽ aut libido imperandi, aut ueſtra honoris cupiditas tendit? Quòd ſi pro regno pugnatis, diuidite uobis opulentiſſimũ regnum, quod olim ſeptẽ regibus ſatis fuit: ſin uerò gloria uos ad incertã imperij ſeruitijq; aleam ire inſtigat, inueniatis aliquam uiam, qua ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſq; populi, decerni poſſit, uter utri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoq; probata, cui fata fauebant. Itaq; ratio inita eſt, ut reges inter ſe ferro contenderent, &

qui uicisset, huic alter uictus regni possessione cederet. Erat nõ procul paruula Sabrinæ insula, cui Oluea nomẽ est, quam nunc Olanegeã uocant, in hanc ambo reges armati descenderunt, circumstantibus utrinq; ad ripas fluminis, copijs minimè lætis, quippe quæ suspensæ animis in parum gratum spectaculum intendebant. Datur signum, infestisq; armis reges concurrunt, ac singularem pugnam faciunt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoso pectore eximium erat, uelut moles supernè imminens porrecto læua scuto, in ad uenientis arma hostis cæsim cum ingenti sonitu ferrum dejcit. Canutus uir mediocri statura, uiribus & animo ingenti, tanto ictu aliquantulum reiectus, in hostem iterũ insurgit. Hîc diu crebris inuicem ictibus cominus dimicant, sed cùm certamen æquo Marte extraheretur, & uictoriæ spes dubia euaderet, tum Dacus, ut qui omnino uiribus impar iamiam terreri cœperat, quamma xima uoce potuit, Ecquæ nos, inquit, necessitas uir fortissime urget, immaturam pro regno oppetere mortẽ? Præstat profectò, depositis cum odio armis, pacem inter nos conuenire: utere tu, prout lubet, Canuto tuo, qui præstò est, ut tibi gratum faciat. His uerbis ferox iuuenis lenitus, euestigiò proiectis armis, dat aduersario dexterã. Itidem faciũt exercitus, qui eandẽ patriæ fortunã expectabãt, ac sui reges pugnando fecissent: postea coagmentata pace, ac facto in multos annos fœdere, inter se regnũ partiuntur. Edmundo pars occidentalis, Canuto Mercia obuenit. Sed fluxæ sunt, & caducæ nimiũ mortalium res.

Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebatur, subitò è uita excessit. Mors huius principis sanè miserabilis fuit, tum quòd florem eius ætatis ante diem rapuerit, tum quòd totum regnum in præceps dederit. Multos circa unam rem ambitus facerem, si ea quæ de Edmundi morte uariant autores, omnia exequi uellem. Quidam, quos inclinat animus ut sequar, tradunt, filium Edrici (eius nomen nõ ponitur, quod sciam) impulsore parente, regem corpus purgantẽ furtim adortũ, ac ferro uentrem & inguina interscidisse. Alij quibus fabellæ cordi sunt, perhibent ipsum Edricum ita domi suæ aptasse in manu cuiusdam imaginis mucronẽ, ut quoties uellet, accedentẽ ad eam feriret, atq; fecisse Edmundo cœnam, & dum ille contemplaretur imaginem, eo mucrone esse confossum. alij postremò, ut cæteros omittamus, morbo perijsse. Peruasit tamen per animos hominũ fama nõ incerta, Edricum istuc edidisse scelus, ac statim post interfectũ Edmundũ, salutasse Canutũ totius Angliæ regem, caputq; interempti obtulisse, & id facinus Dacum detestatũ, proditorem Edricum merito affecisse supplicio. Alij contrà scriptũ reliquerunt, Canutũ miro amore hominem esse prosecutum, ad summosq; perduxisse honores, quòd per eum tandem aliquando regnũ integrũ obtinuisset. Sed iam subijciamus, quæ Saxo Grãmaticus de his gestis rebus, memoriæ prodiderit. Is meminit de diuisione regni Anglici, inter reges, atq; de Edmundi cæde, sed suos Dacos prælio superiores affirmat: nanq; tradit reges simul conseruisse manum, & Dacorum aciem iam inclinatam, Thimonis cuiusdam antesignani uirtute restitutã, euasisse uictricem, ac tum Edmundũ animo consternatũ fecisse regni consortem Canutum, atq; septimo pòst anno extincto Edmundo, iuuenes quosdam audaculos primò per iocum appellasse Canutum dolo, non uirtute, totius Angliæ regem, & deinde extra iocum, diuulgasse regem Anglum eius fraude interfectum, & illum ob id iratum, in detractores

tractores crudeliter animaduertiſſe, atq; ne illud facinus ſibi aſſignaretur, ſem per negaſſe Edmundi cædis ſe cõſcium fuiſſe. At nos iſta appoſitè tetigimus, quatenus hiſtoria multorum teſtimoniſs planior fieret. Ad inceptum redeamus. Regnauit Edmundus annum unum, qui magna pompa in Glaſconienſi cœnobio humatus eſt. Cecidit cum hoc principe omnis maieſtas regni, quod deinde, uelut corpus humanũ ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum, uigintiſex pòſt annis, rege Edouardo filio Etheldredi nõnihil conualuit, citò omnino, uti alius edocebit locus, interiturum.

Canutus tanto potitus regno, conuentũ principum primo quoq; tempore facit, in quo more maiorum, rex creatur, & ab Aluredo Cantuarienſi antiſtite conſecratur. Fuit is annus humanæ ſalutis MXVII. Canutus ſic rex Angliæ factus, ſtatim ſenatum ſibi domeſticũ delegit, de cuius conſilio cuncta regni negotia gererentur: cui poſt hæc, nihil antiquius fuit, quàm Edmundũ & Edouardũ Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti, ac ibi bene accepti, uitam in exilio finierũt. Is Edouardus reliquit filios duos mares, Edmundũ & Edgarũ: ac totidem fœminas, Margaritam, & Chriſtinã, de quibus in uita Gulielmi Normani regis cõmodè plura dicemus. Rex ita domi rebus cõpoſitis, quia Haraldus & Sueno, ex Aluina concubina, ei tantum filij erant, cùm cuperet filium legitimũ ſuſcipere, qui iure ſuccederet, in matrimoniũ duxit Emmam, olim Etheldredi regis uxorẽ, quæ cum Edouardo & Alfredo filijs, in Normania exulabat, apud Ricardũ fratrẽ ſuum, cui ipſe Heſtritham ſororem uiciſſim locauit. Item in eo cõuentu egit, ut principes, ac deinde uniuerſus populus toto regno, in eius uerba iurarit. Dein Hirciũ Northumbriæ, Thrugillum Orientaliũ Anglorũ, homines Dacos, & ſecundũ aliquos, Edricũ Merchiæ comites fecit: poſtremò leges ualde ſalutares promulgauit, atque ſanxit: quas deinde Normanica peruerſitas cum alijs penè aboleuit. Soluto conuentu, in primis regnũ moribus & nobilitate ornandũ, ac bene de Anglis generatim merendũ ſibi conſtituebat, cùm repentè factus eſt certior de Noruegienſiũ facto in Daciam impetu, rogatusq; ut quamprimũ ſuis auxilio iret. Haud modici momenti res uiſa eſt: ſanè Olauus Noruegiæ rex, cùm audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutũ ſuis putaret rebus, qui uerebatur, ut ab ſe auitum regnũ repeteret, interpellandi eius uictorias cupidus, unà cum Haraldo fratre uiro ſtrenuo, Daciam ingreditur, agrosq; paſſim populatur, ac quotidiana prælia cum locorũ præſidijs faciens, uidebat breui tempore omnia occupaturus, niſi tanto impendenti periculo maturè occurreret. Quare Canutus momento temporis delectũ militũ cùm Anglorũ tum Dacorum habet, quibus paratis, nauẽ conſcendit, ſequundoq; uento in Daciã incredibili celeritate uectus, offendit hoſtes uaſtatis undique agris, in armis ſtare: tum ſigna ferri, ac ſequi armatos iubet: ſed ocyus dicto omnia fiebant, cupientibus Anglis aliquo egregio facinore uirtutẽ oſtentare, quò ſe apud principẽ ſuum, in maiore gratia ponerent. Initur prælium, ac tanto animorum impetu cõmittitur, ut clamor cœlum oppleret: fuit diu anceps, ad ultimũ urgentibus Anglis, hoſtes uincuntur. Poſtridie Canutus hoſtem ſecutus, iter Noruegiã uerſus fecit, quò ubi peruenit, legati de pace, de deditione, qui pro ſalute omnium orarent, obuij fuerunt: quos benignè audiuit, ac acceptis obſidibus, clementer remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent. Atque ita Noruegia recepta eſt.

Olauus uerò desperata uictoria, ad socerum Gerithaslauũ Orientaliũ ducem se recepit, ut ibi tutius domo exularet: qui ita dum uoluit rem alienã turbare, suam perdidit: perdidit tamẽ nihil uir innocens, qui per eiusmodi calamitates multò probatissimus inuentus, omnium iudicio habitus est sanctissimus. Est autem Noruegia peninsula ad septentrionẽ, in Germanico Oceano posita, solum habens parum frugibus bonum, ut passim lapidosum, salebrosumq́. Est & Suetia in eodem maris tractu, quæ ab occasu Daciam Noruegiamq́ respicit. Has putant esse, quas nostri Glessarias, & Græci Electrides, propter electri copiam, appellant: nunc utranq́ Dacorum rex habet. Compressit Canutus & breui pòst coniurationem in se ab Olauo & Vluone heroë factam, qua nimirum oppressus fuisset, nisi eam nascentem & uidisset, & maturè dissoluisset, autoribus morte affectis. Ad rem redeo.

In ea pugna Canutus cùm Anglorũ fidem tum uirtutẽ potissimũ expertus est, quos ob id deinceps mirificè dilexit, maximisq́ præmijs remunerauit. Quibus cõpositis in Dacia rebus, rex haud multò pòst in Angliã reuertit, ubi honorificè omnes speciatim principes appellando, munerib. afficiendo, onera magis antiqua minuendo, quàm noua imponendo, nulli spem aut causam bellorum dando, ciuitates omnes in pace & in officio atq́ amicitia cõtinebat, cùm animo iampridẽ ad cultũ diuinæ pietatis adiecto, de religione in parte aliqua bene merendũ ratus, construxit cœnobia duo, alterũ apud Anglos, in North folchia, intra paludes, quod uocatur Diuus Benedictus, ubi loci antea eremitanum sacellũ positũ fuerat: distat locus à Nordouico, circiter milliaria septẽ: alterũ uerò in Noruegia. Cæterum poscit mentio de Nordouico facta, ut eius ponamus situm. Est enim urbs Northfolchiæ comitatus, & in ora orientali prope mare, ad xij. M. pass. duobus imposita montibus, quos discriminat flumen Vuensdon, ita uulgò dicitur, per conualles q́ currens in Oceanum Gallicum influit, ac portũ facit ad pagum nomine Hyermuthum. Sed ad rem rursus. Postremò anno salutis humanæ MXXX, & cùm regnare cœperat, tertiodecimo, uoti causa Romam petiuit, ubi à Ioanne uigesimo pontifice Romano benignè acceptus est, qui persoluto uoto, paucis pòst diebus in Angliam incolumis redijt. Non interceserant multi inde dies, cùm necesse habuit ingens obire bellum, aduersus Ricardũ Normanorũ ducem, quòd is legum parum metuens, per idem tempus cum Hestritha uxore, quæ erat, ut suprà demõstra uimus, ipsius Canuti soror, ob leuem causam diuortiũ fecisset. Cuius iniuriæ Dacus pœnas à Ricardo repetiturus, instructa quamprimũ multarũ nauium classe, in Normaniã traiecit: uerùm milite de nauibus educto, uix castra in hostili terra fecerat, cùm de Suenonis filij Noruegiæ præfecti, quem unicè diligebat, morte factus est certior: quæ res ita animũ eius uulnerauit, ut in febrẽ inciderit, qua breui consumptus, è uita migrauit. O humanas opes semper infirmas, in medioq́ sæpe spatio cadentes. Dum Canutus beatissimus esse uidebatur, ecce tibi, fatalis uis eum è medio uitæ curriculo, aliò rapuit. Milites secundum hæc, pacta cum Normanis abeundi facultate, postquã funus regis Rhotomagi fecerunt, unde uenerant, confestim se receperunt. De hoc bello Normanico annales Anglici mentionẽ nõ faciunt, neq́ Canutũ ibidẽ obijsse mortem tradũt, uti postea ostendemus. Quam equidẽ rem haud magni æstimandam ducimus, cùm omnino parui referat, ubi quis moriatur, uel sepeliatur, cu

ius

ius uita non ignoratur. Cæterũ Canuto paulò ante mortẽ nihil alienius fuit, quàm extrinſecus aut bene aut male uiuendi ſuſpenſas habere rationes, quippe qui nõ aliunde, quàm ex pietate pendebat: id quod perſpicuè demonſtrat eius facinus cũ primis memorabile. Sanè uſu ita uenit, ut animi cauſa aliquando ſecundũ Oceani littus, haud procul à Suthantonenſi portu, ambulauerit, ibiq; per otium, à milite auribus ſeruiente, appellatus ſit rex regũ longè omnium potentiſſimus, qui hominibus, qui mari, qui terræ latè imperitaret: tum ille tacitus animo repentè ad Dei potentiã cõtemplandã erecto, ut ſuorũ uanas aſſentationes aliquo argumento coargueret, ueſtẽ exuit, ac ex ea globũ fecit, ſuperq; ſedit cõq; proxime aquam, æſtu tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda tibi iubeo, ut ne pedes meos tangas. Quæ ubi eſt fatus, ſuis demirantibus quatenus iſta faceret, unda inſurgens totũ madefecit. Tum ille retrò progreſſus, En, inquit, principes uocatis me regẽ, qui hanc paruulã undam meo imperio cohibere uel remorari nequeo? Nullus nempe mortaliũ eſt tali nomine dignus: eſt rex unus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo ille regnat, cuius nutu cuncta reguntur: hunc ueneremur, hunc regẽ appellemus, hunc regum, hunc populorũ omniũ dominũ, hunc cœli, terræ, maris rectorẽ non ſolùm confiteamur, ſed etiam profiteamur, præterea neminem. Poſt hæc Vintoniam profectus, coronã quã geſtabat, capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in templo apoſtolorũ Petri & Pauli pendebat, ſuis manibus impoſuit, nunq; poſthac eiuſmodi ornamento capitis uſus inſigni. Deceſſit Canutus poſt annum uigeſimum, quàm regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma uxore Canutũ, quem Anglici ſcriptores ineptè Hardecanutũ uocant: & Gonnildam, quæ Henrico Imperatori nupſit. Floruerunt ĩſdem temporibus uiri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonũ huius regis annum, capta Cantuaria, poſt annũ quàm ſedere cœperat, ſextum, martyrio coronatur. Liuingus itidẽ Cantuarienſis archiepiſcopus, & Achelnotus ab Auguſtino uigeſimus nonus. Is autem fuit Canuto chariſſimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agendis maximè uſus eſt. Item uiri in rebus bellicis conſilioq; longè principes, Edulphus, Hircius Northumbriæ, Trugillus Orientalium Anglorum comites.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

O IPSO qui fuit ſalutis humanæ MXXXVI anno, principes concilium creandi regis cauſa Oxonĩ habuere, ubi diu diſceptatum eſt: alĩ Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectum inſulæ reliquerat: alĩ uerò Canutum ex Emma genitum, ut legitimũ patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandũ ſentiebant: tandem pluribus in unam ſententiam euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimus tertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit: nam Noruegienſes facta ſubitò rebellione, Magnũ Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci uerò Canutũ tertium, cui omnis hæreditas iure ueniebat, regem cõſalutant. Atq; ita Dacorũ præpotens imperiũ eſt repentè dimi-

nutum. Per idem tempus Angli cùm regia ſtirps penè extincta eſſet, ualde anxĳ erant de regum ſucceſſione, & ea cogitatio cùm in primis Brithouoldi monachi Glaſconienſis uiri ſanctiſſimi, qui poſtea Vintoniẽſis, ſeu, uti apud quoſdam autores iuuenio, Vigorniẽſis epiſcopus fuit, animũ ſolicitabat. Fama eſt eum noctu in quiete uiſum eſſe uidere apoſtolum Petrũ ſacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atq; interrogare ipſum apoſtolũ, ecquis Edouardo ſuccederet: & illũ reſpondiſſe, Ne talia cures, nam regnũ Angliæ, regnum Dei eſt. Quod extra iocum, multis equidem argumentis ita eſſe comprobatum eſt, & eo præſertim, quòd licet Angli ex ſuo ueteri inſtituto, minimè omnium Rempublicã curent, monopolĳs, uti alibi declarabitur, tantũ ſtudentes, ac nobiliſſimũ regnum fuerit toties iniurĳs affectum, atq; paſſim populationibus uaſtatũ, primò à Dacis, poſtremò à Normanis populis ferociſſimis, qui non contenti tantũ imperium Anglis ademiſſe, omne etiam genus Anglicum delere conati ſunt: item leges ſanctiſſimas à ſuperioribus regibus latas, gens male animata bona ex parte abolerit, & ueluti quæ peius quàm aliud quicq; oderat Anglicum nomen, ſuas leges, prout infrà ſubtilius dicemus, minus æquas intulerit, attamen ſtat ipſum Anglorum regnum, nec caſurum unquam eſſe uidetur, ut quod Deo optimo maximo curæ in primis eſſe credere fas eſt, quandò apud hunc populum tam pietatis ſtudiũ in dies ſingulos maximè feruet, quàm apud bene multos plurimum friget. Iam ſatis aberrauimus. Haraldus in regnũ, non item Canuti patris in mores ſucceſſor, ſtatim atq; factus rex eſt, ab iniuria ſuis facienda, principatum iniuit: Emmã enim nouercam proſcripſit, ciues & nullo numero habuit, & ualde oppreſſit, multorũ ſcelerum maculis notatiſſimus: ſed breuitas uitæ eius famæ conſuluit, nam è uita migrauit poſt annum quàm regnare cœperat, quartum. Ipſo illo etiam anno Athelnotus Cantuarienſis præſul moritur, cui Edſinus antiſtitum ordine trigeſimus ſucceſſit.

Interim Canutus cognita morte Haraldi, protinus habito militũ delectu, claſſeq; parata, Angliã petit: qui in oram Cantianam poſt ſextum diem, quàm nauem conſcenderat, ſequundo uento delatus, ac Londinum profectus, libentiſſimis animis accipitur, communiq; omnium conſenſu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnandi à fæuitia facit: nam memor iniuriæ ſibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipſius Haraldi apud Vueſtmonaſterium paulò antè ſepultum exhumari, ac amputato capite, in profluentẽ deĳci iubet: quod mox à piſcatoribus inuentum, iterum terra humatur. Item principes quòd regnum ſibi debitum Haraldo antea detuliſſent, ſigillatim punire, ac uectigalia intolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum creauit odĳ. Sed inde ad pietatem conuerſus reuocauit Emmam matrem, quæ tum in Flandria degebat, cuius conſilio unà cum opera Goduini comitis Cantĳ uiri ſagaciſſimi, potiſſimum uſus eſt. Venit eo anno Edouardus ex Normania, ſalutatum Canutum fratrem, ac matrem, qui paucos dies moratus, unde uenerat, maturè redĳt. Sunt, qui ſcribant iuſſu regis, in Edouardum atq; Normanos quos ſecum duxerat, eſſe fæuitũ, & eum ægrè euaſiſſe. Sed plures tradunt Canutum peramanter accepiſſe fratrem, id quod à uero minus abhorret. Erat Canutus ſuapte natura homo tam mitis, quàm liberalis, & præſertim in conuiuĳs, qui ſuos conuiuas in prandĳs & cœnis ampliter atq; nitidè accipiebat, epulumq;

epulumq; populo frequenter dabat, ter in die eſcis appoſitis ueſci uolentibus. ſolebat etiam apud alios cœnitare, quare poſtremò inuitatus ad nuptias cuiuſdã principis, cùm in conuiuio diſcumberet, è regione Vueſtmonaſterij, ad alterã ripam Thameſis, in uico, quem uocant Lamehithum, inter potationẽ repentè cecidit, atq; interijt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni, biennio pòſt, quàm regnare cœperat. Verũ Saxo Grammaticus, cui ſanè fides abroganda nõ eſt, horum temporũ hiſtoriã longè aliter digerit: tradit enim quemadmodum Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitũ patris mortuo, in præfecturã ſucceſſerit Sueno Heſtrithæ filius: quippe Heſtritha, quæ poſtea uidua locata fuit Ricardo Normanorũ duci, à principio nupſerat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuerat: atque ita docet Haraldũ nunquã regnaſſe, ſed Canutũ filium Canuti ex Emma in regnũ ſucceſſiſſe, & eundẽ in Angliam profectum, cùm opera & induſtria Suenonis præfecti, omnia tuta offendiſſet, impertiſſe imperium Edouardo fratri ex Emma matre, & Ethelredo nato: ſed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non item experiens, aut gerendis rebus ualde idoneus, idcirco reliquiſſe uicariũ ſuum ipſum Suenonem, qui unà cum Edouardo, rempublicã gubernaret: ac Canuto biennio pòſt mortuo, Suenonẽ, credita cura regni partim Edouardo, partim Godwini comitis Cantij filijs ſuis conſobrinis, uti infrà oſtendemus, redijſſe in Dacian repetitũ auitum regnum, quod iam antea Magnus Olaui filius Noruegiæ rex occuparat, ſibi tam iure fœderis, quàm teſtamento Canuti debitũ, ac rem Dacicam per hunc modum in contentionem ueniſſe, Saxo demonſtrat, de qua alibi latius explicabimus. Sed iam domum pedem referamus.

Cognita morte Canuti, optimates regni cupientes ſeſe aut in libertatẽ uindicare, aut ſaltem regem hominẽ Anglũ habere, in unum conueniunt, atq; cõſultant quod pro ſalute patriæ quamoptimũ ſit factu. Ad ultimũ cogitantes, quàm ſub Daco nobiles pariter atq; plebei Angli omni tempore male accepti, ac ſine gratia, ſine autoritate fuiſſent, ita ut præ ſe cunctos mortales beatos putarent, & iam illũ diem adeſſe, cùm eiuſmodi alienigenarũ iugũ tutò poſſent à ceruicibus ſuis depellere, deliberant regem facere Alfredum Etheldredi filiũ, uirũ magnæ uirtutis, ac Dacos ſine diſcrimine, ad internecionẽ perſequi. Itaq; extẽplò Alfredo clàm accerſito, factoq; impetu, in Dacos paſſim ſæuiũt. Concitatur multitudo, partim atrocitate rei, partim ſpe per occaſionẽ recuperandæ libertatis. Dacus etſi ſubita ui oppreſſus, mutationeq; rerum omnium perterritus, tamen nunc pugnando, nunc fugiendo, ſe prohibere ab iniuria nititur: poſtremò cùm nullus modus fieret cædibus, omnes ad unum aut cæſi, aut in continentem fugati ſunt. Tum communi conſenſu, lege ſancitum eſt, ne poſthac ullus ex Dacis apud Anglos in perpetuum rex crearetur. Per hunc igitur modum, deſitum eſt à Dacis in Anglia regnari, poſt annum octauum & uigeſimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperiũ eſt adeptus. Quo quidem temporis ſpatio, Etheldredus poſt mortem Suenonis in patriam reuerſus duos annos regnauit, & Edmundus unum. Hinc Dacos patet uigintiquinque tantum annos in Anglia regnum obtinuiſſe. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit: cùm enim nemo ex ſtirpe regia reliquus eſſet, cui hæreditas eius regni iure ueniret optimo, Sueno Heſtrithæ filius ex Vluone Sueuo genitus, conciliatis quorundam nobiliũ Dacorũ

animis, id obtinere conatur. Quare Magnus Noruegienſium rex, uirtutibus ac ingenio uerè magnus, qui huiuſmodi regnum iure ſibi deberi aſſerebat, indignatus, ſtatim Dacos cùm præmiſſis, tum ſuæ uirtutis fama illectos, à Sueonis fauore auertit, ac eum pariter à tanto incœpto deſiſtere cogens, regno Daciæ potitur. Sueno tali iniuria affectus, quamcelerrimè poteſt copiis undique auxiliis ſcq; coactis, ac Sueuis unde oriũdus erat, peropportunè in belli ſocietatem adſcitis, in Magnum mouet, qui nihil cunctatus in prælium uenit. Eſt pugnatum à mane, ad ueſperum: ad extremum deuictis hoſtibus, Magnus ſuperior fuit, qui uſq; eò poſtea dum uixit, æquè Dacis ac Noruegienſibus ſine tumultu imperauit: at eo mortuo, Sueno tum demum Daciæ regnum conſecutus. Regnum uerò Noruegiæ poſt Magnum, adeptus eſt Haraldus frater illius Olaui, quem poſt obitum inter diuos relatum perhibent. Sanè Haraldus profligato Olauo fratre, uti ſuprà expoſuimus, Byzantium aufugit, ubi à barbaris falſo homicidij inſimulatus, obiectus eſt leoni, quẽ ut homo ualens præter omuiũ opinionem occîdit: quod ut fecit, & ſuppliciũ remiſſum, & abeundi facultas data. Quare ille domum reuerſus, regnum adhuc à nemine homine occupatũ, nullo negocio obtinuit. Poſcit locus, ut prius de Roberto duce Normanorum, & Gulielmo eius filio appoſitè aliquid dicamus, quàm cætera de Alfredo, & Edouardo exequamur.

Ricardo tertio Normanorũ duci, prout ſuprà dictum eſt, ſucceſsit Robertus frater, homo feſtiuus, liberalis, fortis, prudens, qui ſuos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit, qui finitimis ſæpius opem tulit, qui pauperes & inopes opibus iuuit, qui deniq; in omnes liberalitate uſus eſt: ſed defendit cum primis Henricum Francorum regem auxilium implorantem, aduerſus Conſtantiæ matris conatus, quæ filio paulò antè ingens negotium exhibuerat. Is ex quadam puella forma eleganti concubina, Gulielmũ filium ſuſcepit, Exponam facinus huius puellæ belliſsimũ, quamuis parum honeſtũ, dignúm ue ut memoretur, quandò hiſtoriæ nulla lex impoſita eſt, ut facta aliqua ſileat: ea enim nocte, qua primùm cum duce cubauit, pudoris cauſa, noluit interiorem tunicam lineam exuere: ſed cum Robertus expediret ſe ad operã enauandam liberis procreandis, ilicò eius partem ſuperiorem interſcidit: & interrogata à duce cur ita faceret, reſpondit, nõ decere ſe eam tunicæ partem extremam, quæ ſibi pedes circuiret, ad os domini ſui uertere. Eadem puella prius quàm pareret, ſomniaſſe fertur inteſtina ſua in altum ferri, explicariq; per omnem Normaniam, ac Angliæ ambitum. Ex qua re, futura Gulielmi magnitudo facilè à matre ſperari cœpit. Robertus poſtremò, ut quibuſdã placet, pœnitens quòd fratrem ueneno neceſſet, cùm Hieroſolyma uoti cauſa eſſet iturus, filiũ Henrico Gallorũ regi cõmendauit, conſtituitq; ut ſi ipſe in itinere à uita recederet, ille Normanorũ dux fieret. Itaq; primùm Romam proficiſcit, ut Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem, uti mos eſt, roga ret: ubi magnas fecit largitiones, ueſtiuit enim ſtatuam Conſtantini Imperatoris pallio aureo, dictitans Romanos eſſe ingratos, qui talem principem non donarent in annos ſingulos, ueſte: templis uaria donaria intulit. Inde digreſſus, fortè in itinere ita uſu uenit, ut cùm procul à ſuis eſſet, & altercaretur cum homine agreſti, ab eo uapulauerit, quem tamen prohibuit ab iniuria ſuorũ, aiens ſe eas plagas merito ſuo accepiſſe. Profectus deinde Conſtantinopo-

tinopolim, fuit perbenignè à Conſtantino Duca Imperatore acceptus. Is cùm antea audiuiſſet ducem liberalem & urbanũ eſſe, dedita opera prohibuit illi atq; alijs heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent. Quo factum eſt, ut dux, quem in re ſubita, haud ingenium admodũ promptũ defecit, exuerit continuò ueſtem, ac ſuper eam inſtar globi implicatã ſederit. Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio, relictis ueſtibus abierunt. At Imperator ſubridens admonuit, ut ueſtes ſuas reſumerent. ad ea dux: Non eſt, inquit, mos Normanis ſedes ſecum ferre. Poſt aliquot dies, dux itinere ſuo ire pergebat, cùm quodam ualetudinis genere tentatus eſt, ſic, ut equitare non poſſet: quare neceſſe habuit, locorum agreſtes conducere, qui eum humeris ferrent. Interea cùm unus ex comitibus, in Normaniam rediturus peteret, ecquid de eo narraret ſuis Normanis: tam lepidiſsimè quàm facetiſsimè reſpondit, Dicas te uidiſſe dæmones ferentes Robertũ ducem in cœlũ. Ita innuit ſe ab impijs barbaris geſtari, quos non ineptè dæmonibus comparauit: & Hieroſolyma cœlum appellauit, quòd inde noſtra profecta ſit ſalus. At ubi eò peruenerat, tanta liberalitate in omnes uſus eſt, ut cuſtos templi humanitate motus, reſtituerit bonam pecuniæ partem ſolutæ pro ingreſſu templi, uti moris eſt: quam ipſe non recepit, ſed egentibus diſtribui iuſsit. Inde perſoluto iam uoto digreſſus, in Bithyniam regionem minoris Aſiæ aduerſam Thraciæ, in qua eſt Conſtantinopolis, peruenit, ibiq; morbo abſumptus deceſsit, anno à natali Chriſti circiter MXL. In Normanicum principatũ Gulielmus nothus ſucceſsit, uir inter uiros, & prudens inter prudentes, apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant. Sed unde digreſsi ſumus, iam redeundum eſt.

Alfredus accepto nuntio de morte Canuti, properè in Angliam uenit. Interea principes regni in unum conuenerant, deliberaturi quem ſibi regem optarent: ubi Goduinus qui curabat, aut filiam nomine Editham, locandã futuro regi, uel ita omnia turbanda, quò Haraldus demũ filius, quem unà cum puella illa, & Biornone, ac Toſtone filijs, ex Thira uxore Canuti ſecundi ſorore creauerat, regnũ obtineret, cùm pertimeſceret Alfredi ingeniũ, deſperaretq; poſſe ſe ſui optati fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredũ acerbius inuehi, prædicans illum ducere ſecũ magnam manũ Normanorũ, ijsq; promiſſe bona ciuiũ, quos iampridẽ ad cædem animo deſtinaſſet. Hæc uera an uana iactaret in uulgus, ita tamen heroum animos mouerunt, ut iam tum pro ſe quiſq; timeret, ac optaret, ut aliquid aduerſi contingeret, quamobrem Alfredus regno minimè potiretur. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus, Alfredũ primo quoq; tempore uita priuandũ conſtituit: itaq; cum bene magna armatorũ caterua, it obuiam, & in itinere iuuenẽ inopinantẽ cum toto comitatu interficit: at Normanos capit, captosq; ad unum necat. Goduinus poſt nefariũ flagitiũ factum, ſtatim Londinũ reuerſus, nouas inſidias molitur: primùm enim multis rationibus conatur diluere crimen cædis Alfredi: deinde, uti fides habeat nouæ fraudi, perſuadet populo, ut ad arceſſendũ ſuo nomine Edouardũ uirum optimũ fratrem Alfredi, ex Normania ad regnũ capeſſendum, legatos mittant: id quod continuò factum eſt. Non fuit autor huiuſmodi rei Goduinus, quòd aut Edouardũ diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret: ſed eius fucoſa charitas inde nimirũ ſubitò orta, quia Edouardus uir erat

mitis ingenij, minimeq; sagacis, & apprimè bellorũ ac cædis abhorrens, ita ut etiam exul dicere soleret, malle se uitam priuatã perpetuò degere, q̃ per homi num cædem, regnũ recipere: propterea sperabat fore, ut eum qui pro suo iure, res gerere nesciret, aut suo arbitratu facilè regeret, aut aliquamdo perderet.

Edouardus cognito suorum desiderio, à Gulielmo duce opera atq; opibus adiutus, in Angliam optatò redijt, atq; rex factus est, tanta publica lætitia, ut certatim pro eius felici principat u, cuncti uota facerent, & id sanè magis ex animo, quòd ipse incendebat studia hominũ omni genere humanitatis. Quare Goduinus fretus, ad eum supplex adiuit, ac quoquo modo potuit, sese ei purgauit de cæde fratris, cui quòd pœniteret, rex culpam remisit, estq; eius deinceps opera & consilio maximè usus contra Emmã matrẽ, cui multis de causis succensebat: primùm enim ei obijciebatur, quòd Canuto patriæ hosti nupsisset, deinde quòd filios exules nihil iuuisset, & postremò quòd rumor esset, eam ipsis filijs mortem esse machinatã. Quas ob res, sanctissima equidem fœmina bonis omnibus impulsore Goduino spoliatur: cui ad has calamitates accessit alia, quò fama quoq; spoliaret: nam haud multò pòst insimulat crimis uiolatæ pudicitiæ, cum Aduino Vintonienſi episcopo. Quare ambo Vintoniæ in custodiã traditi, ubi alter alterius læsæ perperàm famæ mœrore cruciabatur, angebatur, disrumpebat. Sed eius rei indignitas ita Emmam pupugit, ut innocentia freta palàm offerret, se periculũ seruatæ continẽtiæ per ignẽ esse facturam. Ad ea rex, qui alieno potius, quàm suo ducebatur consilio, instigatus, nihil est motus, imò matri diem dici passus est, quo ingens supplicium subiret. At mulier partim cõscia recti, nam ueritas cum ea faciebat, partim nonctu, ut perhibent, per quietem à diuo Suitino monita, forti animo super ignitos uomeres nudis pedibus gradiẽs illæsa euasit, sic pudicitiæ decus per ignẽ & aquam, uti uulgò dicit, ulta. Quo miraculo rex cõmotus, mira pietate post hac matrẽ coluit, obseruauitq;. Fuit is annus, cùm regnare Edouardus cœpit, quintus. Illo ipso anno piratæ Daci in Sanduicũ portum delati, atq; in terram egressi, omnem maritimam oram deuastarunt, qui tamen haud multo negotio, partim cæsi, partim fugati sunt. Nullum post hoc bellum, domesticũ siue externũ, per decem & nouẽ, quibus Edouardus regnauit, annos, extitit, quin uel statim parua cæde confectũ, uel nullo memorabili euentu, pace mutatum sit. Quod proculdubio diuino numine factũ dixerim: uoluit em̃ Deus hunc regem, qui iam inde ab initio, sibi æquè de religione atq; hominibus bene mereri studendũ constituerat, hisq; studijs pascebatur, his delectabatur, his perfruebatur, ab earum rerũ curis uacare, quas sapientissimus quisq; semper fluxas, caducas esse duxit, quò liberius cœlestia contemplaretur.

Goduinus interea locauit filiam Editham, susceptã ex Thira sorore Canuti secundi, nõ ex altera uxore, sicut quidã malè sentiunt, Edouardo, multumq; apud eum autoritate iam pollebat, cùm ecce, ingẽs discordia inter eos orta est, cuius rei causa fuit aduentus Eustachij comitis Bononienſis, qui olim Edginã sororem regis in matrimonio habuerat. Is littus Cantianũ ut attigit, Cantuariã recta uia profectus est, regis uisendi gratia, ubi inter eius ministros, & nõnullos ex oppidanis, facta fortuitò turba, unus ciuis ferro interijt. Qua re Cantuarienſes generatim permoti, sumptis confestim armis, Eustachij cohortem inuadunt, ac bene multos interficiunt. Tum Eustachius furore accensus,

in

in ciues crudeliter ſæuit, pugnatur utrobiq; acriter: ſed Euſtachius ſuis paſſim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinũ ad regem profugit, narratq; iniuriã uiolati iuris hoſpitij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rem iniquo animo, ac iuſſit autores facinoris ſupplicio affici. Cantiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxiliumq; implorant aduerſus Gallos, inimicos Anglici nominis: ita enim uociferabantur, quòd illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriam feciſſent, ac idcirco argumentabant, ſe ut uimui, non ſecus ac ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obedientem putat, qui parato extemplo exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſummè cõtendit. Contrà rex magis atq; magis indignatus, coactas ſubitò copias in Goduinũ paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam utrinque ad conſerendas manus parati erant exercitus, cùm Goduinus regijs uiribus territus, deſperata uictoria, unà cum filijs in Flandriam fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, uxorem Goduini filiam ablegat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flandriæ, cuius filia nomine Iuditha cum Toſtone eius filio nupta erat, parat claſſem, raptimq; omnem maritimam inſulæ oram infeſtam facit, cui ſubitò claſſis regia fuit obuia. Hîc prius quàm dimicaretur, Dei inſtinctu, ut credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, unam gentem ſuis uiribus perditum iri, repentè concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinũ honoris locum Goduino, qui Eduardo Biornonem & Toſtonem filios, ut pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem uxorem recepit. Verùm Goduinus nullo conſilio effugere potuit meritum ſupplicij. Porrò non interceſſerunt multi dies, cùm Haraldus filius, qui regium poculum miſcebat, Edouardo prandenti dedit bibere, & fortè uno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetitq;, uino nequaquã effuſo. Tum pater qui cum rege diſcumbebat, Nunc, inquit, frater fratrẽ iuuit. Ad hanc uocem etſi per iocum emiſſam, Edouardus turbatus animo (nam in mentem ei uenit ſubitò interitus Alfredi fratris) in Goduinum conuerſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te licuiſſet. Tum homo facinoroſus iram regis ueritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinumq; numen ad innocentiam declarandam, iuſiurandũ adijciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si unquam, rex, quicquã in necem fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, ut Dei nutu, iſtud panis fruſtũ me ilicò ſtrãgulet. Quæ ubi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus, ſuffocatur, ac ita paricidium morte compenſauit. Talis fuit exitus uitæ Goduini, qui ſecundũ illud euangelicũ, Petite, & accipietis, petijt, & accepit, nõ ſcelerũ ueniã, prout debuerat, ſed perniciem ſuis factis dignam. Vtinã multi tali exemplo aliquando uapularent, qui ne pedem quidẽ inferre ſciunt, niſi duce periurio. His temporibus Emma mater regis deceſſit. Item Gulielmus dux Normanorũ à rege rogatus, uenit in Angliam: quippe deſiderabat Eduardus, ut beneficiorũ memor pro ueteri hoſpitio, quod ei cum illo fuerat, duci gratificari: quare eum prolixè largeq; accepit, & multis ac uarijs munerib. donauit. Præter hæc humanitatis officia, ſicut autores habeo, Edouardus promiſiſſe fertur ſe facturũ ducem hæredẽ, ſi fortè ſine liberis moreret, de eaq; re antea promiſſum feciſſe, dum in Normania morabatur, quod, ut alius edocebit

locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Tostonem obsides à Goduino datos, ut in Normania custodirent. Hîc illud admonuerim, scriptorũ quosdã perinde hos Goduini filios ac plures alios, uti uetustarum rerum parum scientes, nescio quibus inauditis nominibus indiligenter appellare, quò sic historiam peruertant, obscurioremq; faciant.

Erat annus duodecimus, cùm regnare cœperat Edouardus, qui cùm terra mariq; iam pacem haberet, non minus suorum, quàm suæ ipsius saluti prospiciens, uelut natura propensus ad diligendos homines, quod fundamentũ iuris est, primũ omniũ putauit leges sibi constituendas, quas utiles duxisset. Sanè in usu erant multiplices leges, quas olim Britanni, deinde Angli, ac nouissimè Daci tulerãt: & bene multi quotidie mortales omnia utilitate metiẽda existimantes, sic eas ad suos mores accõmodabant, ut sæpius pro iustitia, iniquitas coleretur. Igitur Edouardus ex immensa eiusmodi legum copia, optima quæq; & necessaria elegit, legesq; paucas & salutares usurpandas sanxit, quæ deinceps rectum omnibus æquè uiuendi modum præscriberent. Has leges posteri cõmunes appellarũt: & cùm à Normanis alijs datis legibus, sibi ademptas quererentur, uelut optimam partem uitæ, repetiuerunt armis, sæpeq; reges eas in pristinum usum restituere, ut sibi minus fructuosas, negantes, magnis affecere incõmodis, ut infrà appositè demonstrabitur. Hoc iustitiæ fundamento iacto, rex ut liberalitas, ut pietas, ut charitas ab se perinde quasi à fonte in alios manaret, cœpit miro studio inopes iuuare, religionẽ colere, de cunctis æquè bene mereri. Quibus uirtutibus ita Deo habitus est acceptus, ut meruerit miraculis clarere, quæ si cõmemorare uellemus, haud dubiè tempore nimiũ excluderemur: attamen nõ omittam quædam memorabiliora. Cùm enim exactores tributi populo impositi, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eò tributo collatæ, delectandi ipsius animi gratia, coràm adduxissent, ille subitò dæmonem circa ipsum aceruum ludentem uidere uisus est, qui ob id huiusmodi pecuniam, ut rem funestam abhorrens, ilicò auferri ab oculis, restituiq; populo iussisse fertur. Insuper inter sacra, uidisse in eucharistia puerum Iesum, ac eundem Leofredus Merciorũ comes, uir sanctissimus, qui aderat, contemplatus, & statim prorupisse in risum, ac interrogatus ecquid esset, respondisse, se uidisse Dacos infestis armis Angliã inuadere, ac continuò prætoria naue demersa, in Daciam contendere, id quod paulò pòst accidit, atque inde facilè cognouisse regnum suum esse Deo curæ. Prospexit etiam ut futurorum præscius breui tempore fore, ut Normani per uim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixè apud eum instare cœpit, quò permitteret se ire in Normaniã uisum fratres, qui apud ducem, uti diximus, obsides erant, licet fortasse aliud animo destinasset. Ad ea rex sic respondit: Eas, quandoquidẽ obstare non licet: sed, mihi crede, rem & tibi & patriæ nocituram tentas. Profectus est Haraldus, & cùm aliquandiu ducem orasset, ut obsides redderet, quos nõ usquequaq; clam Edouardo rege repetebat, occasionẽ illi præbuit, aperiendi sibi consilij. Enimuero dux qui iampridem in spem uenerat adipiscendi regni Anglici, narrauit Haraldo, quemadmodũ Edouardus semel atq; iterũ, sicut suprà expositum est, promisisset se facturũ ipsum hæredem, si liberos non susciperet: & cùm nulla iam spes regiæ sobolis esset, orauit, uti uel let hoc negocium apud eum procurare, & si id conficeret, iam tum posset cùm

multa

multa præmia, tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro uiribus curaturũ, atq; inde recepto Toſtone altero fratre, quem dux eius rogatu miſſum fecerat, in Angliã redijt, expoſuitq; ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecũ egiſſet. Tum rex reſpõdiſſe fertur: Nónne hæc mala te patriæ inuſturũ prædixi, ſi ad Gulielmũ adires? Sed ita faxit Deus, ut iſtiuſmodi fatũ aut auertat, aut, ſi omnino futurũ eſt, noſtro non ueniat tempore. Hinc colligere licet, uel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo, quam à principio de hæreditate regni nõ ſatis conſideratè dediſſet, more exulantiũ, qui ut ne ab amicis deſtituantur, maria & montes facilè promittunt: uel nullum, quod ueriſimilius eſt, feciſſe promiſſum.

Solebat rex Edouardus diuinitus ſolo tactu ſanare ſtrumoſos, hoc eſt, ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus, quem Itali ſcrophulam uulgò uocant, à ſcrophis, quæ ea mala ſcabie afflictantur. id eſt humor, in quo ſubtus concretæ quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac plurimum per pectus, & guttur ſerpit. Quod quidẽ immortale munus, iure quaſi hæreditario, ad poſteriores reges manauit: nam reges Angliæ etiam nunc tactu, ac quibuſdam hymnis nõ ſine cærimonijs prius recitatis, ſtrumoſos ſanant. His diuinis indicijs Edouardus Deo longè chariſsimus effectus, iam uigeſimumquartũ propè annum regnarat, cùm ei, ut conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdã Hieroſolymis uenientibus annulus, quem ipſe diu antea pauperi clàm dederat, qui pro amore, quem erga diuũ Ioannem euangeliſtam habebat, eleemoſynã petierat. Sic ijs diuinis monitis mors regis annuntiata eſt, qui haud multò pòſt morbo affectus, per quietẽ à Deo opt. max. illud ipſum edoctus, animam cœlo reddidit, poſt annum q̃ regnare cœperat, quartum & uigeſimũ. Sepultus eſt in templo Vueſtmonaſterij, ac breui pòſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo, multa ueneratione perdiu eſt ſeruatus, quòd ſalutaris eſſet membris ſtupentibus, ualeretq; aduerſus comitialem morbum, cùm tangeretur ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum, ut reges poſtea Angliæ conſueuerint in die paraſceues, multa cærimonia ſacrare annulos, quos qui induunt, hiſce in morbis omnino nunquã ſunt. Sanctiſsimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſsimi uiri, Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſedit amplius annos undecim, in cuius locum Robertus epiſcopus Londinenſis, natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principio mirè ab Edouardo dilectus, in honoreq; habitus eſt: poſtea cùm perſuaſiſſet illi, ut Emmam matrem ſtupri accuſatam cogeret, uti ſe per ignem purgaret, & illa diuinitus, ueluti ſuprà diximus, ex periculo euaſiſſet, pœnitens, timoreq; ſimul affectus in continentem fugit, ubi breui anno ſecundo ſui põtificatus, mœrore animi abſumptus eſt: quem ſecutus eſt Stigandus, ordine antiſtitũ trigeſimus ſecundus. Claruit ſanctitate & doctrina Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, qui poſt uitam ſanctiſsimè actam, inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus comes Northumbriæ, homo Northumber, bellicis artibus præclarus: is cum profluuio uentris laboraret, ac ſenſim deficientibus uiribus, haud dubiam mortem præſentiret, ſeipſum armauit, ſtetitq; perinde acer in armis, ut Vergilius ait, ac ſi cum hoſte eſſet congreſſurus, dictitans, nõ decere hominem fortem iacendo iumentorum ritu mori: atq; ſic è uita migrauit, imitatus in hac parte Naſamonum Libyæ populorũ inſtitutum,

quod nos libro de rerum inuentoribus tertio, abundè expoſuimus. In Suardi locum ſufficitur comes ab Edouardo Toſto, quem Morcatus eſt ſecutus.

At Edouardi mors ualde ſuſpenſos dubioſq; tenebat regni principes, quippe qui neſciebant, cui illud regium munus deferrent: enimuero non erat quiſquam unus omniũ regendo regno aptus, qui id iure obtineret: tametſi Edgarus cognomẽto Ethelyngius, genitus ab Edouardo filio Edmundi, cui cognomen fuit Ferreum latus, per eos dies, unà cum matre, & ſororibus, ex Pannonia ubi natus fuerat, in Angliam uenerat: ſed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat. Item territi multis oraculis, quæ ſuſpicabant portendere regni mutationẽ, mirũ in modum formidabant ducem Gulielmum, tum quòd Normanus, tum quòd prædicabat ſibi regnum iure euenire, ut legitimo hæredi ab Edouardo inſtituto, propterea quòd illum ſecundo & tertio cognationis gradibus attingeret: nam Ricardus primus dux Normaniæ, genuit ex ſe Ricardum ſecundum, & Emmam: hæc ex Etheldredo Angliæ rege, ſuſtulit Edouardũ: ille filios ſuſcepit Ricardũ tertium & Robertũ, qui Gulielmũ creauit ex concubina. Dum hæc animo optimates agitant, Haraldus Goduini filius ex ſorore Canuti, genere & uiribus fretus ſe regem renuntiat. Non diſplicuit omnino id factum populo, qui plurimum ſpei in Haraldi uirtute habebat. Itaq; more maiorum ſacratus eſt ab Aldredo Eboracenſi archiepiſcopo, ſeu, ut quidam tradunt, ſeipſum nullis cærimonijs, diademate ornauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ MLXVI. Is ſtatim initio ſui principatus, memor ſe per uim regnum occupaſſe, ad promerendam ſuorum beneuolentiam, neq; liberalitate, neq; clementia, nec comitate utendi ullam occaſionem omittebat, qui grauiora uectigalia aut aboleuit, aut minuit, militibus ſtipendia, miniſtris mercedem adauxit: ſed hæc præ religione colenda, non multò accuratius agebat. Dum hac popularitatis pietatiſq; oſtentatione tenetur, ex improuiſo ueniunt legati à Gulielmo Normano, qui iam omnia reſciuerat, quæ de adminiſtratione regni erãt geſta, celeriter miſsi, à quibus bene multis uerbis de iureiurando olim ab ſe duci dato admonitus eſt, atq; ſimul rogatus, ut conuentis ſtaret. Ad ea Haraldus reſpondit, ſe Gulielmo gratificaturum, modò non cuperet regnum, quod iam ipſe obtineret. Normanus accepto reſponſo, ut prius conſilio quàm armis omnia experiret, rurſus per legatos Haraldum cõmonefecit, ut ſi in cæteris fidem ſeruare nollet, ſaltem non negligeret connubiũ filiæ, quam licet nondum maturam uiro, ei, uelut quidam prodiderunt, cùm in Normania fuerit, ſpoponderat. Huius puellæ nomen non ponitur à quopiam, quod ſciam, quia, ut puto, nõ diu ſuperſtes fuit. Haraldus uerò qui malo ſuo genio ducebatur, ſuperbo truciq; uultu legatos intuens, neutrum ſe facturũ dixit, atq; cum hoc reſponſo, eos dimiſit. Secundũ hæc, ne imparatus offendatur, nauale bellum quammaxima ui poteſt, comparat, milites quoq; deligit, præſidia diſponit locis opportunis, ut pariter terra ac mari Normanos finibus arceat, ſi eos uexatũ uenerint. Dux ubi à legatis ferox regis reſponſum accepit, ſuos ad colloquiũ uocat, atq; de tanto bello in Anglũ ſumendo agitat. Interea Haraldus cœpit impediri domeſticis ſeditionibus, quod ei negocium Toſto frater exhibuit: ſed ut id planius faciamus, nobis altius repetendũ eſt. Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permulta cùm corporis tum animi ornamenta, forma per ætatis gradus egregia, & cui nõ minus dignitatis ineſſet,

ineſſet, quàm gratiæ, præcipuũ robur, docilitas ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peritia ingens. quæ res faciebant, ut mirificè ab omnibus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretẽ. Contrà illi tot amplas uirtutes Toſto minor natu frater, qui paulò antè cum eo ex Normania redierat, uti ſuprà demõſtrauimus, ita inuidebat, ut præſente rege, in eius caput proteruiter inſultauerit, cum eoq; aliquantũ conflixerit. Poſt hæc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, ubi crudeliter in Haraldi cohortẽ ſæuit, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, cõparatis undiq; nauibus, in Haraldũ mouens, Vectem inſulam capit, captamq; diripit: deinde Cantiũ uerſus tendens, totam illam oram latrocinijs infeſtam reddidit. Ea res perincõmodè Haraldo accidit: nam coactus eſt unà cum exercitu reuocare claſſem in Normanos diſpoſitam, ad hanc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriam confert, ſuisq; in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum, qui eum ut cõmunem populatorem oderant, & pariter à claſſe regia in fugam uerſus, in Scotiam non ſine nauium, ſuorumq; incommodo, ſe proripuit.

Vix tumultus iſte ſedatus erat, cùm aliud mox grauius malũ Haraldo acceſsit. Equidẽ cùm Toſto rebus ſuis nihil auxilij à Scotis expectaret, ſublatis uelis, in Noruegiam profectus eſt, fretus Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen ubiq; gentium percelebre erat. Hic regem rogat, ut ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, ut deſiderio potiundi regni, inter domeſticas Anglorũ ſeditiones, accenſus, confeſtim nõ mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſequundo uento ad Anglicũ littus acceſſerit, penetraueritq; in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouũcaſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Nõ aſſentior illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquam cognouit fratres inter ſe diſſidere, ſponte ſua, ac ſola imperandi libidine ductum, hoc ſumpſiſſe bellum: quod tantũ abeſt, ut ſit uerum, ut ne ueriſimile quidem uideatur. Ecquis enim crederet Haraldũ magno conſilio ac ratione uirũ, locorũ pariter atq; hominum inſolentem & ignarũ, quippe cui nihil unquã cum Anglis fuit, nec quicquam ab eis iure repetere poterat, uoluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, unde nullum neq; periculũ futurũ, neq; emolumentũ certum cerneret? Proinde conſentaneũ eſt, eum euocatũ fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus, præſertim apud ſuos geſtis, fides uticq; abroganda non eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtium Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararentq; ad bellum obeundum, poſtremò ſimul iter ingreſsi, copias diſponũt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres, comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu nõ ſpernendo, obuiam facti ſunt. Hîc dato utrinq; ſigno, prælijũ cõmittitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad ultimũ Anglus hoſtium multitudine circumuentus ſuperatur, datisq; obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis auxilio ueniebat, in itinere de re male geſta certior factus, nihil animum remittit, ſed citato greſſu, poſt quartũ diem, q; pugnatum erat, Stanfordiam peruenit, ubi loci Noruegienſes parum ultra Deruentam flumen conſtiterant, ac pontem occuparant, ut ne hoſtibus ex improuiſo iter daret. Altero die inſtructis copijs rex propius acceſsit, ut pontem exercitũ traduceret, ubi ad multũ diei, uirtute unius

Noruegienſis retardatus, priuſquã poſſet pontem tranſmittere. Is loco muni-
menti fortè illo die in ſtatione pontis poſitus, cùm Anglos repentino impetu
decurrere in pontẽ uerſus uidiſſet, uadit in primũ aditũ pontis, truces circun-
ferens oculos, primũ, deinde alterũ, deinde plures facto impetu pontem ſupe
rare conantes, aut cædit, aut de loco deturbat. Quo facto, hoſtes ipſo miracu-
lo audaciæ ſtupefacti, quòd unus tandiu obſiſtere poſſet, uno momento huic
uni inſidias tendunt, quẽ ui ſuperare nõ poterant: erat enim pons ligneus, &
eius medius tranſitus multas rimulas habebat. dum igitur alĳ Noruegienſem
in pugna occupatũ tenẽt, unus ſub ponte, lintre clàm uectus, telo inguina per
fodit. Atq; hoc demum pacto, uir ille cuius nomen immortalitati cum primis
mandandũ, nõ ſine ingentis gloriæ damno, memoria nõ habet, poſt multam
factam ſtragem, cecidit. Haraldus ſuperato ponte, hoſtes palantes à tergo cæ-
dit, interfectis primo impetu rege Noruegienſi & Toſtone fratre. Quo cogni
to, cuncti repentè in fugam ſe uertũt. Cædes inde fugientiũ, qualis ubi ira ma
gis q̃ uirtute res geritur, ad perniciem propè hoſtiũ facta eſt, nõ ſine tamẽ An
glorũ incõmodo, quandò uictoria haud incruenta fuit. Reliqui uerò Norue-
gienſes, qui claſſi præſidio relicti fuerant, ſtatim ut ex curſu ſuorũ, qui ad na-
ues fugiebant, de regis interitu cognouerũt, naues ipſas ſoluerunt, celeriterq;
è conſpectu terræ ſublati, in patriam curſum direxere: quò ubi peruenerunt,
omnia mœrore oppleuere, reportantes tam calamitoſam acceptã plagã. Qua
re omnis Noruegia in luctu repentè fuit, atq; ita ſuo orbata principe, nõ mul-
tò pòſt in Dacorũ ditionem rurſus cecidit. Cæterũ me piget hoc loco quorun
dam recentiorũ ſcriptorũ notare negligentiam, qui falſo contendunt bellum
iſtuc à Dacis, quos more ſuo, Danos uocitant, nõ à Noruegienſibus aduerſus
Anglos geſtũ, rege Haruico, licet nemo homo cui id nomẽ fuerit, apud ipſos
Dacos regnũ obtinuiſſe tradat: nam Sueno id temporis Dacos regebat, ita do
mi occupatus, ut foris rem bellicã obire nõ poſſet. Quare dixerim Toſtonem
ob id, nõ iuiſſe rogatũ auxiliũ ab eo. At uel de rebus Anglorũ geſtis, ĳdẽ ſcri-
ptores, quorũ nominibus libenter parco, ita omnia diuerſa ſæpe produnt, ut
facilè iudicares eos nunquã illius populi annales uidiſſe, id quod in primis no
minũ tum locorũ tum hominũ uarietas manifeſtè arguit. Hæc cõmodũ ad-
monuimus, partim ut ſatis foret de hac re meminiſſe ſemel, partim ne aliena
inſcitia, ſeu incuria, noſtræ officeret aliquando hiſtoriæ, cùm legentes rerum
huiuſmodi, nominũq; differentiã deprehenderint. Sed reliqua perſequamur.
Haraldus rex hac uictoria plurimũ lætatus Eboracũ perrexit, ut prouinciam
tot bellorum fluctibus adhuc turbatam, redderet pacatam, ordinaretq;.

Interea Gulielmus dux Normaniæ cognouit per exploratores, Anglũ Nor
uegienſi bello teneri, ac maritimã inſulæ oram, quæ ad auſtrum ſpectat, quò
curſum ſuarum nauium futurum ſperabat, nullis præſidĳs cuſtodiri: quocir-
ca extemplò iuuentute electa in claſſem impoſita, in Angliam ſpe omnium ac
ſermone celerius, cum triginta & amplius nauibus traiecit, deſcenditq; in ter-
ram, ad maritimũ uicũ quẽ uocant Haſtyngũ, ac ibi collectis militibus, caſtra
poſuit. Hic omen futuri imperĳ accepiſſe fertur: confeſtim enim ut è naui e-
greſſus eſt, parum lapſus fixit altè in arena pedem. Quo uiſo, miles lætitia exul
tans & alacer, ait: Iam dux firmo pede Angliã tenes. Cæterũ uicinorũ locorũ
incolæ repentino ducis aduentu perculſi, qui tantas cõtra ſe copias eſſe inſtru

ctas

ctas uidebant, haud cunctanter ea omnia per literas regi nuntiant, cui ingentẽ curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militũ robur: multi itidẽ propter prædã, quæ in bello parta erat, ne quaquã æquè diuiſam, male animati erãt, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebat, attamen magno, ut erat, animo, ad primũ nuntium totius itineris conſiliũ mutat, ac continuò coactis copijs, Londinũ neceſſariò reuertitur, atq; in hoſtem proficiſcitur, creſcente paſsim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patriæ ſalus curæ eſſet. Itaq; confecto itinere, circiter decẽ millia paſſuũ, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoque motis caſtris, in conſpectũ hoſtium uenit, ad pugnam faciendam expeditus. Hîc autores habeo, multas utrinq; conditiones interpoſitas fuiſſe, ut ſine cæde pacificarentur, quas tamen uterq; ut belli fortunã tentandi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſq; ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior concione aduocata, huiuſcemodi orationẽ habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atq; nobile regnum iam inde à principio nõ ſine labore, multoq; ſanguine eſſe adeptos, ac continuis deinde bellis uexatũ, ab iniurijs finitimorũ uindicaſſe, & demum ita ſua uirtute propagaſſe, ut nunc opes noſtras populi alij formident, alij nobis inuideant. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: inuident barbari, qui domi rerum omnium anguſtijs preſsi, aliena appetentes, coguntur foris magis more latronum, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſeq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nobis infeſtus fuit: ſic nuper, ne plura cõmemorem, Noruegienſes nos inuaſere, quos ueſtra uirtute uos profligaſtis: ſic denicq; in præſentia Normanus nos bello petit, genus hominũ à Dacis profectum, quos uicimus, quos in turpibus habemus eſſe apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamen Gulielmus homo ex concubina natus, collecta latronũ manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatem tollere conatur. Quapropter uos moneo, uti forti atq; parato animo ſitis, & cùm prælium, bene iuuante Deo, inibitis, memineritis ueſtram pariter atq; totius populi Anglici ſalutem in dextris ueſtris poſitam eſſe. Si uicerimus, patriã perpetuò inimicorũ iniurijs liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omẽ Deus auertat, pro patria moriemur, quod pulchrum atq; decorũ eſt. Hæc ubi dixit, pro ſe quiſq; promittit dato ſigno, ſe hoſtẽ intrepidè inuaſurũ. Normanus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſsimi atq; fortiſsimi hominũ circunfero oculos, plena omnia uideo animorũ, ac roboris: contemplor non ſine animi gaudio, uos ſocios bello ſemper ſtrenuos, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter uirtute reſpondetis: ſanè quem ille principatum quondam hoſtili in terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis uiribus dilatarunt, uos uerò florentiſsimũ reddidiſtis, ad quem nunc, fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſsimus Edouardus conſanguineus noſter ultrò condonauit: cui equidem terræ non bellum inferimus, ſed Haraldum Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è poſſeſsione deturbare enitimur, ac pœnas uiolati iuriſiurandi ab eo petimus, penes quem nihil fidi, nihil ſancti eſt, qui ijs permagnis peccatis ſibi iampridem, uti credere par eſt, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur uictoria in manu noſtra eſt, cuius quo maior ſpes eſt, hoc audacius in eam adipiſcendam

incumbitote,ut qui pro certo præmio pugnaturi estis.

His adhortationibus cùm utrinq; ad certamen accensi militũ animi essent, pridie Iduũ Octobris,eductis in aciẽ copijs,signa prius uetusto more dant,ac dein maximo edito clamore,cum infestis signis occurrũt:sagittis & missilib. primò prælijũ incipitur,inde gladijs conseritur. Angli pristinæ uirtutis memores,acriter instigãt,Normani haud timidè resistunt,maxima ui certat. Postq; aliquandiu æquo Marte est pugnatum, multa facta utrinq; cæde, Haraldus cum expeditis equitibus,primã aciem ingressus est: hîc laborantibus suis succurrit,ac integros defessis substituit. Interea Normanus ubi uidit Anglos magna ui contendere,equites in mediã aciem ire iubet, quò ordines perturbent, qui passim cadẽtes cùm nihil Anglũ è loco mouissent, tum dux peritissimus belli optimũ factu ratus,si sui fugã simularent,mandat à suis sensim pugnã remitti,pedemq; referri,ut hoc pacto hostes insequẽtes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erãt,sese aduersus multitudinẽ, confertim in unum constiparãt, quæ res uictoriã peperissẽt, si seruata fuissẽt. Itaq; Normanus ubi conspexit suos paulatim pedem referẽtes,ab hoste cædis auido urgeri,statim partem equitũ peditesq; recentes parũ procul à loco ubi pugnabat, in occulto locat,qui exin hostẽ obuiũ de improuiso inuadãt. Tum uerò coorto tumultu,terga uertere simulantes paululũ cessere:quos Anglus tum demũ ratus uictoriã in manu esse,omissis ordinibus,effuse insequit,lateq; currendo ad locũ insidiarũ perducit. Hîc Normani Anglos per hunc modũ cursu dissipatos,facta corona ac præclusis itineribus,adorti,ingentẽ stragem edunt. Mirabile dictu est, quanta audacia,quantaq; animorũ ui, Angli tametsi turbati atq; à multitudine circũuenti resistẽrent,qui nihil certamen remittebant,rege suo cùm hortando,tum pugnando,rem sustentante:sed posteaquam eum traiecto ictu teli cerebro,labentem ex equo moribundum uiderunt, tum & ipsi perpauci integri fugerunt:cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta uictoria potitus,immortaliter gauisus est,qui nocte quæ secuta est, per quietem audiuisse dicitur uocem supernè editam: Vicisti Gulielme,regnabis tu,&qui à te creati sunt. Ita quæ auemus,interdũ somniamus. Postero die ubi primũ illuxit,ad spolia legenda insistunt, corporaq; ex labore reficiunt. Quo facto,dux uictoria uti cupiens,expedito agmine Londinũ uersus iter tendit, deditionem interim insulanis quaquauersum ille transibat, timore perculsis facientibus. Sed hæc proximo uolumine locus perappositus enarrabit.

Post cladem acceptã,Edouinus & Morcatus comites,qui tantæ stragi superfuerant,Londinũ confugiunt deliberaturi de rebus agendis,ubi solùm luctus audires,tristiaq; omnia cerneres. Hæc est nobilis pugna,& multiplici cæde utrinq; facta,amplius uiginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorũ robur cum imperio cecidit:quem casum portendit cometes inusitatæ magnitudinis,qui per aliquot dies apparuit. Haraldus inter suorũ cadauera repertus est, cuius corpus ab hoste Thiræ matri redditũ, sepelitur in æde sanctæ crucis,ad Vualthamũ pagum,quam ipse ædificare cœperat,aut potius instauraverat,id quod ex eius breuitate uitæ,uerum esse constat. Erat eo loci cœnobium canonicorũ secularium,quos uocãt,distatq; à Londino circiter millia passuum duodecim,quod Haraldus prædijs locupletauit. Vualthamum autem alluit Lea flumẽ, quod Essexiam ab Herefordiensi comitatu diuidit.

Fuit

Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui uix anno regni circumacto, ultimus Anglorū regum uno temporis puncto, & uita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ MLXVII, & ab aduentu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, DCXVII. Intra quod temporis ſpatiū uariè regnatū eſt, primum fuit regnum Cantianum, quod cœpit anno ſalutis CCCCL. & inde ſex alia regna, alio tempore, ut ſuprà appoſitè eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cùm in ditionē regni occidentalis deinde ueniſſent, de eiuſmodi temporis ratione dicendum eſt. Cœpit Occidentalium regnum autore Cerdicio, qui primus eorum rex fuit, anno ſalutis DXXI, ab aduentu Anglorum anno LXXI. ad quod deinde ſpatio annorū CCCCXVII, cætera regna adiūcta ſunt: qui fuit annus ſalutis noſtræ DCCCCXXXVIII, cùm Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiumdecimū annum, quàm regnare cœperat, profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriæ filijs, Northumbros demum in fidem recepit. Atq; ita primus Anglorū regum totius Angliæ imperium obtinuit, quod deinceps CXXVIIII circiter annos, uſq; ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquam tamen integrū, quippe intra hanc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarunt. Igitur deſitū eſt apud occidentales Anglos regnari, poſt annum DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerum in inſula potitus, aduentus uerò Anglorū, anno DCXVII. qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII, quo tempore Gulielmus Normanorū dux uicto Haraldo, eſt regnum adeptus. Atq; res humanæ ſic fluunt, ut nihil ſit in ijs tam certum, quàm certa mutatio, aut in melius, in peiùsue.

PROOEMIVM LIBRI NONI

HOminis cauſa (ut ait Plinius) uidetur cuncta genuiſſe natura: ita nempe eſt, quicquid apud mortales poſsideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, uel mali, ſummi, uel infimi, cuncti promiſcuè cuncta habent, non ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habēdi cupiditas, ut ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſsidere uellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, ut pro ſe quiſq; quamauidiſsimè ſtudeat plus habere. Sed ut cætera omittamus, regnandi in primis omnibus eſt immēſa libido, nec quo modo homines huiuſce ſpei compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis uerſus uſurpans, dicere ſolebat: Si uiolandum eſt ius, imperij gratia uiolandū eſt: alijs rebus pietatem colas. Quo factū eſt, ut imperia ipſa, magnaq; regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quàm nobiles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quæ omnia cùm notiora ſint, q̄; ut hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim commemorandi labore conſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, regna & imperia neceſſe eſſe, ad illos duntaxat perueniāt, qui nobilitatē iactare poſſint, cùm uideamus quotidie nouos homines non modò uirtute, ſed bene multis ſæpe uitijs præditos, ad magnos honores atq; imperia perduci. Ita Deo placitū eſt, ut nos noſtra eiuſmodi bona hoc nō pluris faciamus, quò magis cōmunia eadē omnib. & nemini perpetua eſſe uidemus. Obnoxiū fuit &

huic humanæ uarietatis sorti Britannorũ quoq; regnũ, quod primũ Romani, uti demonstratũ est, sibi armis acquisiuere, tenueruntq; diu: deinde Angli inuaserunt, ac ad ultimũ deleta cum nomine Britannico ferè gente, deuictum possedere: quod deinde usq; eò uarijs casibus est agitatũ, dum summa imperij ad unum peruenit. Erat per hunc modum regnũ Anglicũ omnibus formidolosum, cùm sensim fatalis uarietas mutandi possessoris accidit. Porrò haud ita multò pòst sub Dacorũ iugum redactũ est, quo post quinq; & uiginti annos ceruice depulso, in pristinũ redijt statum: cui tamen ne tum quidem quiescere licuit, nam cùm tandem aliquando moribus & legibus optimè institutũ, iam passim floreret, ecce tibi, in sæuam humanæ sortis necessitatem iterũ repentè inclinatũ, in Normanorũ potestatẽ cecidit. Hæc gens à Dacia oriunda, ferox, statim tãto regno potita mores optimos, leges sanctissimas, diuina humanaq; uertere, ac denicq; genus ipsum Anglicũ perdere conata est. Quòd tamen ista uis in eo mitior, minusq; infesta uisa est, quia quantum in eiusmodi rebus regno ademit, tantũ penè in amplificando, retinendoq; imperio, reddidit: unde ad extremũ obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res reuiuisce re cœpit, ac sibi restituta est. Talis rerum series iam hinc nobis explicanda est, usque ad nostra tempora, si mihi id facere licuerit, quibus pace terra mariq; parta, Henricus octauus regnat, si tamen illud prius admonuero, me deinceps esse librorum numerum ad uitas regum accommodaturum, facturumq; initium hîc à Gulielmo Normano, qui ut uictor, pro suo arbitratu regnum Anglicum de integro instituit. Nunc ad ea quæ sequuntur, reuertamur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER NONVS.

GVLIELMVS post eam pugnam cæde Haraldi claram, castraq; capta, ac direpta, confestim Londinum uersus mouit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro conseruatione patriæ, studio & autoritate laborantes, populũ solicitabant, ut Edgarum adolescentem ex regia stirpe reliquum, de quo superiore libro abundè meminimus, regem faceret. In quam rem etsi bona pars inclinabat, dum tamen uarijs desiderijs feruntur, cuncti generatim timore perculsi, uenientem Normanũ in ciuitatem recipiunt, datisq; obsidibus, cum eo de pace orant, manus publicè dantes. Ibi Gulielmus perblandè ac benignè locutus, simulq; magnifica pollicitus, ab omnibus, quanq; non pari alacritate, diem festũ celebrantibus, rex declaratur, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus salutis MLXVII, ab Aldredo Eboracensi antistite coronatur. Noluit id munus à Stigando Cantuariensi homine improbo accipere: deinde iuratos, ut mos est, episcopos atq; populi principes in uerba singulos quosq; obsides dare coëgit, eos in optimam spem erigens, quòd præ se ferret, identidem tum ius dicendo, tum agendo, non dubium, sicuti tunc apparebat, probitatis specimen. Postremò loca omnia munienda, præsidijs firmanda, maritimã oram classe tuendam miro studio curauit: item domi senatũ constituit, in quem ex suis heroibus, qui alios prudentia uincerent, delegit, ad quem absente se, omnia referrentur. His ita confectis rebus, ac conflato exercitu, cum obsidibus

in

in Normaniã rediit, reliquitq; præfectũ totius regni Odonẽ Baiocensem episcopũ, uirum sagacis ingenij, ex matre fratrẽ, quæ post mortẽ Roberti ducis, ex altero uiro homine parũ claro, hunc Odonem & Robertũ filios genuerat. Causa autem redeundi fuit, quòd cùm prospiceret oportere se in posterũ tempus, esse totũ in negotio status Angliæ collocãdi, uoluit prius ita Normaniæ res stabilire, ut ne domũ facilè reuocaret. Gulielmus Normaniã triumphanti similis ingressus, ubi parum moratus, postq; res omnes ex sententia constituerat, in Angliã cõfestim remigrauit. Hic cœpit durè in Anglos dominari, arbitrans posse se facilius ita eos in officio continere: itaq; plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cum honorib. adempta Normanis distribuebat, noua quotidie uectigalia imponebat, nobilitatẽ nullo habebat numero, ita, ut uniuersis perniciẽ per hoc machinari uideret. Quod ubi Anglorũ heroës, qui fortunis suo immerito spoliabant, animaduerterunt, ira & indignitate rei permoti, alij aliò clàm fugêre, quidã Daciam, quidã Noruegiã petere festinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã se receperunt, quò etiã Edgarus cum Agatha matre, Christina & Margarita sororibus, dum in Pannoniam, ubi loci natus erat, cursum tenebat, tempestate actus peruenit. Quæ res effecit, ut cum Malcolmo rege Scotorũ tertio, affinitatẽ iunxerit, data ei sorore Margarita in matrimoniũ, ex qua ille octo suscepit filios, quorũ tres, Edgarus, Alexãder, & Dauid, deinceps post patrẽ regnarũt. Christina uerò altera Edgari soror uirgo cõnubij abhorrens, monacha effecta est. Rex Scotus igitur dolens Edgari uicẽ, quòd regno auito fraudaret, libens Anglos profugos recipiebat, quò partim hoc modo fauorem iuueni compararet, partim uerò ut beneficiorum acceptorum memorem esse se ostenderet: nam dum Maccabæus tyrannus, de quo suprà libro sexto memorauimus, regnabat, is necato à tyrãno Malcolmo patre, in Angliã aufugit, ubi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos: sed tandem Scotica pariter nobilitate atq; Edouardi auxilio fultus in patriam rediit, commissoq; cum Maccabæo prælio, insigniter uicit, eumq; occîdit: ita igitur auito potitus regno, nullum non humanitatis officiũ in Anglos ultrò conferebat.

Gulielmus interea perspiciens Anglos grauatè imperio parêre, & ob id tumultuum metuens magno studio quatuor arces diuersis in locis construere cœpit, unam ad Notyngamiã oppidũ, proximè Trentã flumen situm, alteram Lincolniæ, tertiã Eboraci, quartã prope Hastyngum uicum, ubi loci descenderat in terram, quando primũ Angliã adiuit, quò hæc loca inimicis peropportuna, huiusmodi munimentis firmata, in officio continerent. Item ut ferociam populi ad otiũ perduceret, omnib. arma ademit, statuitq; ut quisq; paterfamilias uesperi circiter horam octauã, post meridiẽ, tecto cineribus igne, dormitũ iret: & ad id signũ uicatim dari uoluit, per campanas, id quod etiam nunc seruatur, & Normanicè uulgò dicitur Couerfeu. Interim Oxoniũ ualidum oppidũ defecit, & Eboracũ cum Northumbria nouis tumultib. solicitabat. Quo cognito, Robertũ unum ex suarũ copiarũ præfectis, uirum strenuũ, non item cautum, in Northumbriam cum parte exercitus præmittit, ipse uerò cum reliquo exercitu Oxoniũ oppugnatũ pergit. Oppidani cùm regem uenire cõperissent, sese intra munitiones recipientes, muros defendere parant: sed ubi uiderunt hostes iam circunsedisse oppidũ, & parato bene magno scalarum, cra-

tium,harpagonũ numero, uelle illud aggredi, ſubitò perterriti, armis proiectis,munitionibuſq; ſuis relictis,ueniã precantes ſe neceſſariò dedunt.Re feliciſſimè celerrimeq; geſta,Gulielmus uictoriæ fiducia,Eboracum contendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus,Robertũ ſine uigilijs, ſine magno præſidio, nihil formidantẽ ſe caſtris tenere, de media nocte facto impetu caſtra adoriuntur, interfectoq; duce cum multis alijs, nullo negotio illis potiunt. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarũ rerũ circumuagabatur,confeſtim ſuperuenit, palantesq; Normanos crudeliter cædendo inſectatus,ſtragem non mediocrem edidit: qui poſt hæc Eboraci parum moratus,in Scotiã pari atq; uenerat celeritate ſe recepit. Eodẽ tempore rex in itinere certior factus,fama paſſim teſtante,id quod erat geſtũ, iræ & ardoris ulciſcendi plenus in Northumbriã primũ aduolauit, ibiq; poſt celeriter deuictos hoſtes,defectionis autores ſupplicio affecit: reliquos qui arma tuliſſent, aut captiuos duxit, aut inciſis naribus, manibusq; deformauit, quò teſtatior eſſet pœna rebellium:deinde Eboracũ profectus,pari ſupplicio affectis qui Edgaro fauiſſent,Londinum reuerſus eſt.

Dum hæc in inſula geruntur,Angli qui in Daciam profugerant,non ceſſabant Canutum regem quartum,ad arma contra Normanos capeſſenda ſolicitare,noui belli cauſas inuenire,dictitantes regnum Angliæ eſſe Dacorum,unde illis omni tempore factæ eſſent honoris & utilitatis maximæ acceſſiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine iniuſtè obtineri,cùm præſertim tempus idoneũ adeſſet, quo tantum aberat,ut Normanus ullo ſuo beneficio,Anglorũ ſeu finitimorum animos adhuc ſibi conciliarit,ut etiam omnibus inuiſus iam tyrannum palàm ageret: ſed omnino non cunctandũ, neq; ceſſandũ,quòd uictoria in manu eſſet, ſi modò loca opportuna antè caperent. His rationibus Canutus motus, bellum ſumendũ conſtituit. Haud me clàm eſt,in Anglorũ annalibus ſcriptum reperiri, hunc in Normanos motum non à Canuto fuiſſe factum, ſed illo ſuaſore, ab Haraldo eius fratre, qui ante eum regnarat, id quod Saxo Grammaticus minimè affirmat, nec uero ſimile eſt: quandò Haraldus uir fuit laboris admodum fugiens,ac uix biennium uixit, poſtq; fuerat rex creatus,ut dubio procul,neq; tantũ bellum facere auſus fuiſſet,nec ei id curare uacaſſet.Iam ad inceptum redeamus. Itaque Canutus & exules Angli breui pòſt tempore parata ducentarum circiter nauium claſſe, cum magno exercitu ad oram orientalem inſulæ perueniunt, oſtiumq; Humbri fluminis ingreſſi, in terram deſcendunt. Hinc Eboracũ uerſus iter intendunt,ferro & igne omnia depopulantes:quibus cum Angli omnes qui in Scotia exulabant,duce Edgaro,ſe protinus coniungunt. Quod ubi fama ad ciues protulit, miro timore afficiunt, adeò, ut Aldredus archiepiſcopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui ciuitati præſidio relicti erant, ubi per ſpeculatores cognouerunt,hoſtes uix bidui abeſſe, & ſe uiribus præſtare,conſilium capiunt incendendi ſuburbana ædificia, ne Dacis uſui forent, & ſe intra urbem tenendi.Iniecto itaque igne,ſubortus repentè uentus uagantem flammam adeò in altum lateq; euexit,ut ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè tota ciuitas cum templo diui Petri abſumpta eſt. Quare omne præſidiũ ac ciues exire compulſi,cõfertim fugientes in hoſtes qui iam appropinquarant,inciderunt.

Ibi

Ibi Normani (ut fit, quando subitus casus affert salutis desperationẽ) acriter aliquantũ pugnarunt: sed ubi se undiq; impeti telis uidere, uirtutis memores inter hostes, more furentium pro se quisq; irrupit: uerùm iam multis uulneribus acceptis passim cadentes, nihil magis fecere, quàm quòd honestã oppetiuerunt mortem. Cæsa sunt tria millia Normanorum: ex Anglis pauciores desiderati, propterea quòd à Dacis seruati sunt, ut auro uitam redimerent. Re præstantissimè gesta, Canutus in Northumbros iter celeriter uertit, qui ultrò in eius fidem uenerunt: itidem & alij hostium excursiones timentes fecere. Iam tota septentrionalis Angliæ pars Daco parebat, qui propédiem Londinum oppugnatũ iturus erat, cùm eodem tempore magnitudo hyemis insolita consecuta est, quæ etiam interim Gulielmum accepto nuntio rei malæ gestæ, ira & furore licet ardentem remorabatur, quò minus in hostem euestigiò moueret: sed haud post multos dies, cœlo iam placatiore, magnis itineribus in Eboracensem agrum contendit, ac prope Trentam fluuiũ, qui Humbrum influit, consedit. Hîc cum Dacorum qui obuiam uenerant, castra in proximo esse, & opere magno atq; loci natura munita intelligeret, uideretq; suos milites itinere fessos, noluit hostes ad pugnam prouocare, sed nõ magno interuallo relicto, haud hoste procul castra posuit, ac postero die egressus cum omnibus copijs, cum Daco qui iam in aciem se expediuerat, manum conseruit. Cõmittitur acerrimè certamen, iamq; diu æquo Marte dimicatũ erat, cùm Normani equites cœperunt in altero cornu sensim effugare, aut hos salutis causa, in Scotiam, aut illos ad naues properantes. Quod simulatq; cæteri uiderunt, timore perculsi passim in fugam se quoq; conferunt. At Canutus in primis à suis stipatus, ad naues etsi ægrè se recipit. Edgarus uerò celeri cursu in Scotiam cum paucis suorum profugit, reliqui ad unum interfecti dicuntur. Sunt, qui scribant Dacos præda onustos ante aduentum Gulielmi abijsse: in quam sententiam non inclinat omnino animus: nam extremæ dementiæ fuisset, Dacum qui tanto belli apparatu in Normanum mouisset, qui regnum recuperare affectasset, qui demum primo statim congressu, uictoriam adeptus fuisset, sola præda contentum, latronum more aufugisse, nec belli fortunam periclitari uoluisse. Gulielmus uictoria potitus, postquam in omnes rebellionis autores quos capere potuerat, seueriss imè animaduertit, ne quid ex cõtagione tantæ noxiæ uspiam integrum euaderet, ita Northumbriam atq; omnem Eboracensem agrum, qui ab Eboraco, ad Dunelmum pertinet, deuastauit, ut toto ferè decennio postea uacauerit. Defendit ab eiusmodi iniuria, prædia collegij Beuerlacensis miles quidam regius, cui tale populandi negotium datum erat, miraculo territus, quòd repentè lapsus ex equo, qui ceciderat, ac fracto collo interierat, facie turpiter deformatus est. Fuit is annus salutis MLXX, & cùm regnare cœpit Gulielmus, tertius.

Hoc confecto negotio, rex Londinũ reuersus est malè in omnes animatus, & præsertim in principes multa suffusus maleuolẽtia: porrò cœpit eius cor obstiusmodi nouos quotidie tumultus, frequẽtissimasq; Anglorũ defectiones, maiorem in modũ ira cumulari: quò accedebat, ut in charitate ciuiũ nihil amplius reponeret, sed existimaret esse sibi regnũ tutandũ metu, quem ut pluribus incuteret, cœpit in exiliũ agere, bonis mulctare non suspectos modò, sed unde nihil aliud nisi prædã sperare posset. Ita pœna sine iudicio in miseros An

glos conſtituta erat, quo nihil crudelius eſt, nihil quod minus mortales ferre poſſint, uel debeant. Quin ciuitates, epiſcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, ut eas pòſt ab ſe carius redimerẽt: ac inter cætera ſanxit, ut tempore belli, arbitrio principis, auxilium ferrent. Et quia per uim, & iure belli, regnũ cœperat, illius ſtatum idcirco deintegro collocare ſuo arbitratu uoluit: ac primũ omnium legem tulit agrariam, qua ſe poſſeſſionũ multarum ſimiliter urbanarum ac ruſticarũ dominum dixit, quò priores domini eas poſtea redimerent, quarũ bonæ partis proprietatem retinuit, ſic, ut qui in poſterũ tempus poſſiderent, uelut fructuarij in ſingulos annos, aliquid uectigalis ſibi & deinde ſucceſſoribus, dominij cauſa, perſoluerent. Sed excepit præſcripto caſus aliquot, quibus eiuſmodi fundi ad ſe tanquam dominũ redirent, qui quidem caſus notiores ſunt dominis, quàm ut ſint recitandi à nobis. Et id iuris uoluit alios dominos in ſuos habere fructuarios, quos tenentes uocant. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta eſt, ut paulatim magnam impoſuerit fundis ſeruitutem. Vnde fit, ut nihil hodie penè incertius ſit ipſa agrorũ poſſeſſione, nec aliunde plus litium exiſtat. Deinde conſtituit, ut quater quotannis, in multos dies conuentus celebrarentur, eo loci, quo ipſe id fieri iuberet: quibus in conuentibus iudices ſedibus diſcreti forum agerent, iuſq; populo dicerent. Item alios inſtituit iudices, qui ſine prouocatione, iuriſdictionẽ ac iudicia exercerent, à quibus uti à ſinu principis, cuncti litigatores eò cõfluentes iura peterent, & ad eos ſuas cõtrouerſias referrẽt. Hæc iuris dicundi forma etiam nunc ſeruatur. Id autem forum à principio apud Vueſtmonaſteriũ fuit, ubi poſtea Rufus huius Gulielmi filius baſilicã magnificentiſſimè extruxit, uti alius appoſitè edocebit locus. Præterea idem præfectos alios cõſtituit, qui comitatus regendo, aut maiorum magiſtratuũ mandata exequerentur, aut maleficia uindicanda curarent: hos iuſtitiarios pacis, illos uicecomites nuncupauit. Poſuit & fiſcum, fecit præfectos cum poteſtate magna, qui eſſent regis procuratores, qui omnia uectigalia caperent, qui ærariũ curarent, eiuſq; pecunias acceptas & expenſas in tabulas publicas referrent, ac eas tabulas ab ſe in ſingulos annos confectas aſſeruarent, ut per eas ratio omni tempore reddi poſſet, quantũ acceptæ pecuniæ retuliſſent, & quantũ expenſæ tuliſſent. hos barones, locum autem quod corrupta uoce ſcacarium dicitur, ſtatarium appellauit, quòd eſſet ſtabilis, & ibidem firma regni ſedes, quandò nihil æquè regnũ ſtabilit, quàm ipſa regina pecunia. Inſtituit item ſcribarum collegium, qui diplomata ſcriberent, & eius collegij magiſtrum uocauit Cancellariũ, qui paulatim ſupremus effectus magiſtratus, qualis hodie habetur. His ita conſtitutis, nouiſſimè leges penè omnes à ſuperioribus ſanctiſſimis regibus olim ad bene beateq; uiuendum latas ſuſtulit, nouasq; dedit minus æquas, quas poſteri non ſine ſuo damno ſeruarunt: perinde quaſi nefas eſſet, eas malas leges irritas facere, quas parum amicus populi Anglici loco bonarũ tuliſſet. Non poſſum hoc loco nõ memorare rem tametſi omnibus notam, admiratione tamen longè digniſſimam, atq; dictu incredibilem: eiuſmodi nanq; leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, ut etiam nunc ſunt, Normanica lingua ſcriptæ, quam neq; Galli, nec Angli rectè callebant. Quamobrem uidiſſes iam inde à principio, quotidie partim iniquitate legum, partim inſcitia eorũ, qui illas male interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitiſſimorũ hominum

criminis

criminis damnari,morteq; mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri,ac denicq; diuina humanaq; miſceri,atq; ea omnia,ne fidem abroges dictis,publicè priuateq; mortales teſtari,ſimulq; deteſtari. Atqui certè quidem Normanus pro ſuo inſtituto,nõ potuit alias dare leges,quandò nõ alia eſt natio,quæ peritius ſciat calumniari,præuaricari,atq; tergiuerſari,id eſt, per fraudem,& cauillationẽ,ac diſſimulationẽ,fruſtrationemq; litigare,ſeu uexare litibus. Modus autem iudicandi erat talis: In omni cauſa,grauiores uiri cæterum iuris ut plurimũ neſcientes,eiuſdẽ comitatus, ubi reus litigatorue habitaret, numero duodecim,inſtar duodecim apoſtolorũ, ut in numero ſaltẽ exiſteret religio,à iudicibus conſtituebantur,qui in curiam ſimul conuenientes,ueluti in cuſtodia claudebantur,uſq; dum examinato negotio,uel reum condemnarent,uel abſoluerent,ſeu uni aut alteri litigatorum rem controuerſam adiudicarent. Quo facto,ad iudices reducebantur,quibus quale feciſſent iudiciũ declarabant: tum iudices pro tribunali ſedentes,iudicium eiuſmodi reo uel litigatoribus patefaciebant, ſimulq; grauitatem pœnæ quam lex edixiſſet, indicebant. Ita duodecim uiri à principio iudicabãt,quorũ poſtea iudicia alijs præiudicia fuere: hoc eſt,exemplum præbuere ad iudicandum in quacunq; cauſa. Hæc formula iudicandi hodie utcunq; pariter ſeruatur. Cæterũ cùm uulgus ſoleat nobilitatem plurimũ ſola antiquitate metiri & ponderare,fortaſſe ſunt, uel erunt aliquando, qui poſthac contenderint,bonam partem iſtiuſmodi legum atq; inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmum hũc regnarint,quò maior patrijs inſtitutis accedat autoritas. Ego uerò, cùm diligenter omnia ueterum monimenta perſcrutatus ſim, ad ea nõ habeo dicere aliud, niſi quòd in compendiario quodam libello legum Aluredi regis inueni,ex centum hominibus electos fuiſſe decemuiros,quos iuſtitiarios appellabant,qui ruri,de damnis datis,de cõtrouerſijs cognoſcerent,cauſasq; definirent,uerùm illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet,penes hos iudicandi de eiuſmodi maleficijs & eorundem puniendorum poteſtatem fuiſſe,atque illud terribile duodecim uirorum iudicium nondum id temporis natum. Nunc ad lationẽ legum redeo. Quid,quòd illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe non negabant? nam quoties Gulielmus Rufus,item Henricus,huius Gulielmi filij,beneuolentiam populi ſibi conciliandam putabant, uti alibi planum faciemus,primùm omnium pollicebantur paternis antiquatis legibus,ſe meliores laturos, reſtituturosq; eas, quas diuus Edouardus utendas decreuiſſet. Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt, ac deinde alij reges ſic à populo gratiam inire ſtuduerunt. Verùm tantum abfuit,ut omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint,ut etiam bene multis ne derogatum quidem ſit,utpote quæ ex uſu magis principis,quàm populi eſſent.

Gulielmus poſt hæc ad faciendam pecuniam intentus,tributũ populo generatim indixit,pecuniasq; à templis aut cœnobijs antiquitus depoſitas,peſſimo exemplo tolli iuſſit,ac à uaſis ſacris ne manum quidẽ abſtinuit, qui ex alia parte,religionẽ iuuandã exiſtimauit: nam id temporis,cùm celebris antiſtitũ conuentus Vintoniæ ageretur à duobus Cardinalibus,ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatum rei Chriſtianæ apud Anglos recognoſcendum, melioremq; collocandum, ſi opus foret, aliquot tum epiſcopi,

tum abbates de nonnullis criminibus accuſati,eius opera,officio priuati ſunt. In iſs fuit Stigandus Cantuarienſis antiſtes, qui deſecratus eſt. Huic obiecta multa ſunt crimina,& illud in primis, quòd uiuo Roberto archiepiſcopo, de quo in uita Edouardi meminimus, Cantuarienſem ſedem occupaſſet: deinde quòd unà cum eadem, Vintonienſem epiſcopatum poſſediſſet: ac poſtremò quòd pallium accepiſſet à Benedicto, ordine Romanorum pontificum decimo, quem ut perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem ſcriptores nonnulli Gulielmo uitio uertunt,aſſerentes ideo eum procuraſſe Anglicos antiſtites honoribus ſpoliandos, quò eorum in locum ſubſtituerentur aut Normani,aut alij externi: quod & factum eſt. Sedit Stigandus annos decem & ſeptẽ, qui haud multò pòſt, quàm deſecratus fuerat, Vintoniæ in carcere perij t. Succeſſit illi Lanfrancus antiſtitum ordine trigeſimustertius, Cadomenſis abbas, homo Italus, ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate prædi-tus,cuius opera & conſilio in rebus agendis rex in primis eſt uſus. Per idem temporis Thomas ſacerdos Normanus, uir etiam moribus & doctrina clarus,creatur archiepiſcopus Eboracenſis, ordine antiſtitũ uigeſimusquintus, qui poſt longam diſceptationẽ,quam de autoritate archiepiſcopali cum Lanfranco habuit, priuſquam conſecraretur iureiurando adactus,promiſit ſe deinceps nõ uenturum contra Cantuarienſem archipræſulem,in iſs, quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre conſecratus fuit Michaël Glaſguenſis electus in Scotia epiſcopus, qui munere conſecrationis accepto, more maiorum,in archiepiſcopi uelut totius Scotiæ primatis uerba iurauit. Fecit idem poſtea Tothadus diui Andreæ epiſcopus, fecitq; ei obedientiæ promiſſum, & id quidem,ſicut in annalibus pontificum Eboracenſium extat, iuſſu Malcolmi tertij Scotorum regis multò præſtantiſſimi,ac eius uxoris Margaritæ fœminæ ſanctiſſimæ, qui ita prouidendum putarunt, ut ne contrà quàm patrum decreta iubent,epiſcopi inter ſe,pro ſuo iure,conſecrarent, cęteráue peragerent,ſine autoritate Eboracenſis archiepiſcopi,quæ à principio ex illius uoluntate fieri conſueuerant. Quamuis,quemadmodũ infrà libro xiij. dicemus, Scoti epiſcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter utrunque populum orta ſunt,utpote quæ impedimento fuere,quò minus ad ſuum primariũ antiſtitem adiuerint,coacti ſint rurſus ſuo eatenus uti parum legitimo inſtituto,quoad aliter prouiſum fuerit,ut infrà libro xxiiij. ſuo declarabitur loco.

Interea Angli principes uidentes ſe pariter bonis ac honoribus ſpoliari,apud regem nullo eſſe numero,item Normanis omnibus odio contemptuiq;, ac uelut fures paſſim in uincula duci,ſtatuunt potius relinquere ſua omnia,ac permittere prædæ eſſe regi,quàm uidere præſentẽ calamitatem,quia oculi ſolent augere dolorẽ. Itaq; duce Morcato comite,qui tametſi paulò antè ex Scotia reuerſus in gratiam cum rege redierat,tamen rurſum offenſus cœpit ab eo animo eſſe alieno,ac Hereuardo uiro ſumma audacia, cum Egeluino Dunelmenſi epiſcopo,clàm ſe fugæ ſolitudinicq; mandant: ad extremum in Elym inſulam perueniunt,ibiq; nacti locum natura munitũ, uitam licet miſerrimam procul Normanorũ ſæuitia, agendam cõſtituunt,donec aliqua recuperandæ libertatis occaſio daretur. Spectat locus ad ortum ſolis, & undiq; dulcibus aquis paludibusq; ſeptus,ut alibi demonſtratũ eſt. At nonnulli alij Angli heroës,duce Eduino,in Scotiã proficiſcuntur,ubi breui pòſt ipſe Eduinus à ſuis occidi-

occiditur. Gulielmus ubi cognouit Anglos Elyenſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus, ſi prius eos opprimeret, q̄ huiuſmodi conſpirationis uirus longius ſerperet, parato exercitu, eò ſubitò contendit: & quia paludes ipſæ ita ubique altæ erant, ut equos facilè uorarent, cœpit pluribus locis, cratibus, & lignis, cum lapidibus dimiſſis, eas peruias facere, uſq; quo aquæ altitudo permiſerit, & in illis locis milites locare: poſtea ex ea parte, quæ ad occidentē uergit, pontem conſtruxit. Quo facto, ſuperuenere nauiculæ ex Oceani portu, quem uocant Lynum. Hunc portū aquæ dulces, quæ fluunt ex ipſa inſula, efficiunt, abluuntq; oppidum maritimum idem Lynum dictum. Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna ui Angli repugnabant, cùm Morcatus ad ultimum animaduertens non poſſe reſiſti, tentato cum ſuis animoſe aditu, demum nauigio euaſit in continentē, & inde in Scotiam. Epiſcopus uerò Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderūt, ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex ex eo cognoſcens, Scotiam ſolam receptaculū eſſe perfugarum, unde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoq; armis inuadendam decreuit: itaq; Gallouidiam ingreſſus, quò ſuos aduerſarios ſe contuliſſe acceperat, aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderant enim ſe hoſtes, aut in montes, aut in paludes, de induſtria regem ludificantes, ſimulq; tentantes, ſi in inſidijs excipere poſſent. Verùm ubi Gulielmus uidit ſe cùm iniquitate, tum inſolentia locorum parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem, tanquam inimicorum caput, iram conuertit. Igitur nactus idoneum certamini locum, in hunc hoſtem aciem inſtruxit. Malcolmus ubi ante ſe Normanum proſpexit, ſuis actutùm ad pugnam expeditis, conſtitit. Hîc Scotus, qui uidebat durum eſſe contra ſtimulum calcitrare, ut uulgò dicitur, dum multa animo uerſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens, legatos de pace ad Normanum mittit, quos ille haud grauatè audiuit, exiſtimans ſatius eſſe ad aliquam pactionem uenire, & pacem dare, quàm ſe in locis ignotis, belli fortunæ cōmittere. Eſt itaq; pax data Scoto ſub ea lege, ut in Gulielmi uerba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hunc modum rebus in Scotia, Dunelmum reuertit: unde miraculo territus, haud cunctanter Londinū ſe recepit: uoluit enim tentare, an corpus diui Cutheberti eo loci eſſet, quo colebatur: ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum: ſed ab incœpto deſtitit, ſubita corporis & animi anxietate, defluente ſenſim ſudore, affectus.

Cœpit interim Normania propter abſentiā principis, ad defectionem ſpectare, quod ut regi nuntiatū fuit, quāuis maiores motus domi timeret, quàm foris cerneret, tamen rem tranſmarinam domeſticæ præuertendā putauit: & quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorū, quorū uiribus magis foris quàm domi confidebat, in Normaniā tranſmiſit, ubi domitis rebellibus, omnia pacata reddidit. In eo negotio præcipuam Anglorum uirtutē perſpexit, magnifecitq;. Quod cum primis bono fuit Edgaro, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamē impetrata uenia, deinde magna cum rege in gratia fuit. Dum Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cum Rodulplo comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni uiri Suardi, de quo mentionē fecimus in fine uitæ Edouardi, con-

iurauit in regem. Is homo perdita autoritate, facinorosaq; uita, quippe cuius consilio Gulielmus thesauros ex templis abstulerat, contrà atq; rex iusserat, locauit sororem Rodulpho, dum eiusmodi nuptiæ magno apparatu fiebant, habito clandestino colloquio, multos tum Anglos, tum Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) coniurationis socios sibi adiunxit, & in primis ad hanc rem maturandam Dacos solicitauit. Cæterũ interim Gualterus memor, quàm alienũ foret à uiro forti quenquam proditione opprimere, extemplò ad regem in Normaniam aduolauit, patefecitq; Rogerij consilia. Quæ res maiorem in modum animũ regis irritauit, qui ocyus quàm decreuerat, in Angliam reuersus, tantũ timoris conspiratis iniecit, ut raptim alij aliò fugerint: affecit tamen multos supplicijs uarijs, coniecto in uincula Rogerio, & Gualtero: hunc inde magis furore actus, quàm aliqua iusta causa ductus, securi percuti iussit. Interea Daci piratæ ad littus aliquas naues appulerant, sed cùm audiuissent rem frixisse tumultum, eò unde uenerant, primo quoq; die redierunt. Quieuit dein parumper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco habitum est Londini antistitum, reliquorumq; sacerdotũ conciliũ, in quo decretum est, ut aliquot sedes episcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in ciuitatibus & locis celeberrimis collocarentur. Quo factum est, ut Bathonia, Lincolnia, Sarisberia, Exonia, Cestria, atq; Cicestria ciuitates, huiusmodi nouo episcoporũ domicilio, nobilitatæ sint: id quod infrà perappositus magis perspicuè indicabit locus. Adfuit in concilio Vulstanus Vigorniẽsis episcopus, uir etsi literarũ nesciens, sanctitate tamen uitæ multò clarissimus. Hunc Lanfrancus ut hominem imperitum, & ob id, quemadmodũ prædicabat, minimè ea dignitate dignum priuauit: quanq; illud, ut uulgò ferebatur, non ea in primis de causa fecerat, quòd rudis ingenij esset, sed ut potius in locũ eius, uoluntate principis, homo Normanus surrogaretur: quod Deus non permisit. Porrò Vulstanus coactus indumẽta pontificalia deponere, diuino animi ardore repentè inflammatus regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam, atq; deinde ad sepulchrũ diui Edouardi, cuius beneficio episcopus factus fuerat, profectus, & uestitu insigni se exuens, baculum ita altè in lapide monimenti infixit, uti nulla ui extrahi posset. Quo miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere uirum sanctum orarunt, ut sumptis indumentis insignibus, suo potiretur honore: quorum tamen iniuriam Vulstani singularis sanctitas plurimum infamauit. Fuit is annus à natali Christi MLXXVIII, Normanorum uerò aduentus XI. Secundum hæc, in eo conuentu, nihil non quod ad conseruationem rei Christianæ pertineret, multò sanctius curatum est: sed ante omnia, mores sacerdotum parum puri quamproximè potuit, ad priscorum patrũ regulam reuocati sunt, estq; illis in posterũ tempus, rectè uiuendi modus præscriptus.

Dum Gulielmus domesticis rebus uacat, Robertus maximus natu filius, uir undecunque præstantissimus, si paulò consideratior ac à leuitate remotior fuisset, ope & consilio Philippi regis Francorum, Normaniam ingressus, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidolosa esse cœperat, negotiũ exhibere aliquod cupiens, quo eius uictorias infirmaret, ita in patrem clàm filiũ armauit. Promiserat huic pater diu antè, se Normaniam administrandum daturum, quare iuuenis cupidus imperij, ui à patre consequi studebat, quod expectare longum censeret. Quibus nuntiatis

rebus,

rebus, rex uehementer facinoris nouitate perturbatus, ſcripſit exercitum, ac in Normaniam confeſtim traiecit, paratiſq; copijs, in filium mouit. Hîc magno utrinque edito clamore, prælium ineunt: dum pugnatur acriter, Robertus præmittit in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouiſſimam aciem penetrant, quos ipſe inſecutus incidit in patrem, quem transfoſſo brachio, de equo in terrã deturbat: ſed ubi ex uoce, patrem eſſe cognouit, omiſſo equo, eum tollit, ſe ad eius pedes abijcit, petitq; ueniam commiſſi. Rex motus patria charitate, in amplexnm filij accurrit, quem deinde morem ſibi gerentem in oculis ſemper tulit. Amiſit rex multos ſuorũ eo prælio, pluribus unà cum Gulielmo Rufo filio ſaucijs. Res Roberti poſthac propter eiuſmodi, uti iudicare licet, impietatẽ, peius quotidie ceciderunt. Exin Gulielmus cum ipſo Roberto in Angliã redijt, quem in Malcolmũ regẽ Scotiæ, qui fracto fœdore finitimos incurſionibus uexabat, protinus miſit: ſed ſub eius aduentũ, hoſtem ſeſe intra fines ſuos recipientẽ, ille perſequi deſtitit. Rediens igitur Robertus in itinere ſtatiua poſuit ad Tynnam flumen, in ora inſulæ ad ortum æſtiuum uerſa, ubi loci caſtellum, id eſt, arcem ædificauit, unde oppidum hodie Nouumcaſtrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocenſis epiſcopus ad ulciſcendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmenſis epiſcopi, quem Northumbri paulò antè occiderant, cum bene magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miſerabiliter afflixit. Nam in Morcati comitis Northumbriæ paulò antè deuicti locũ Copſius primò, Patritius deinde à rege ſufficitur: poſt quos, cura eius regionis datur Gualtero epiſcopo, deinde Alberico, & poſtremò Robertus Mulberienſis uir fortis & ſapiens comes creatur. Gualtero epiſcopo ſucceſſit Gulielmus, per quem monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm ſolitudinis fugientes, expulſis presbyteris, quos ſeculares uocant, in poſſeſſionem collegij Dunelmenſis uenerunt. Odo autem haud multò pòſt in ſuſpitionem cecidit apud regem, à quo in Normaniam ignominioſe ablegatur.

Erat iam annus decimus & ſextus, cùm Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit cenſum haberi, hoc eſt, quicquid gentium ſuo parêret imperio, cunctas ſimul ciuitates, oppida, uicos, pagos, epiſcopatus, cœnobia, item quantum quiſque terræ poſſideret, quantum quotannis uectigalium acciperet, milites inſuper qui ſtipendia facerent, ac ſingula iuga boum paſſim omnibus locis recenſeri, in nouasq; tabulas referri. Quod negotium ubi confectũ eſt, facilè cognouit, aliquid adhuc Anglicis ouibus uelleris ſupereſſe, quod tonderi poſſet. Quocirca impoſito nouo tributo, per ſingula iuga boum, exegit ſenos Anglicos ſolidos: conſtat enim ſolidus ex duodecim denarijs, quo etiam nunc utuntur. Habeo autores, illum iugeratim, id eſt, per ſingula iugera, uel per ſingulas hydas, ut Anglico utar uerbo, terræ, talem feciſſe uindemiam: quod non affirmauerim. Eſt autem hyda menſura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanũ uerò iugerum quod Acre uulgò nuncupatur, conſtat in longitudinem, ex perticis XL, in latitudinem quatuor: ac perticæ longitudo eſt pedum XVI. Atq; ita iugerum patet in longitudinem pedes DCXL, in latitudinem LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, ut ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodũ oſtendimus, pro menſura accipitur, idcirco uidetur ad illud alluſum eſſe, quod tradit Vergilius de

origine Carthaginis,libro Aeneidos primo:

Mercatiq; ſolum, Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Nam corium in tenuiſſimas corrigias ſectum, amplũ terræ ſpatium occupat: ex quo,non temerè pro genere menſuræ ponitur. Sed unde diuerti iam repedemus. At Angli uniuerſi ſuum eiuſmodi malum gementes,patriæq; incommoda lugentes, magis fremebant, quàm quiſquam unus hiſcere auderet, in diesq; ſingulos,peius omnibus rebus, oderant exteros tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo ſui ſolius cauſa, tum primùm cœpiſſe externas gentes ſummo eſſe odio, magis ei ſuccenſebat. Cæterum mala miſeris Anglis in dies magis magisq; ingraueſcebant,qui poſt amiſſas opes,uoluptatibus quoque honeſtis priuantur: nam iam tum nobiles perinde in uenatione eſſe ſolebant,atque nunc multum ſunt,& pro ſuo iure, damas & ceruos qui in publicis eſſent ſaltibus, paſſim inſectari. Sed cùm Gulielmus eos ſaltus ſibi paulò antè uindicaſſet,pecuniam per feras, uenandi cauſa,edixit grauem pœnam, ſi quis deinde eas caperet occiderét ue: quam ne quiſpiam facilè euitaret, ſimul curauit,ut eiuſmodi ferarum maior multò copia foret. Porrò eam inſulæ partem,quæ à Sariſberia,ad littus Oceani,in auſtrum uerſus, ſpatio triginta circiter milliũ paſſuũ,pertinet,omni humano cultu uacuam fecit, atque in luſtra ferarum redegit,complanatis paſſim templis, domibus,caſis,& eiectis accolis uociferantibus, lachrymantibusq;,quòd patriam, quòd lares, quòd dulces agros feris relinquerent. Vocant hos ſaltus Nouamforeſtam. Igitur quicunq; has feras occidiſſet,grauiter mulctabatur. Quæ ſanè facinora multò immaniſſima,non modò mortales omnibus precibus deteſtabant̃,ſed terra ipſa exhorruit,quod portento teſtata eſt:nam per idem tẽpus ita tremuit,uti multa corruerint ædificia: fuit & frigoris præter modum aſperitas. Verùm non nemo tradit,Gulielmum idcirco uoluiſſe ea loca uacare,ut quia illuc ex Normania, acceſſus eſt commodus,ne eſſent,qui ſuos Normanos littore arcerent,ſi forte aliqua ita uſu ueniret,ut aliquando regno expellerentur. Sed fac eſſe quoduis, fuit omnino importunum facinus. Sunt etiam,qui hanc regis in Anglos ſæuitiam nõ magis eius animi feritati,quàm ipſius populi inconſtantiæ aſſignent, quòd ſuis crebris defectionibus principis animũ antea mitem,magis magisq; exulceraſſet,atque ad eiuſmodi immanitatem rapuiſſet: quibus non eſſet fortaſſe temerè credendum,ſi Gulielmus ipſe ſæuiendi finem tandem aliquando feciſſet, qui omnino ab ineunte ætate mores habuit ingenuos, & iam tum facilis,liberalis,clemens,& uitiorum inimicus acerrimus eſſe cœpit: ſed eas uirtutes poſtea,partim militando,partim durè regnando,immutauit:tunc nanq; nimia pariter ſeueritate atque cupiditate palàm notatus eſt. Animi uerò magnitudine, ac rei militaris ſcientia præſtans, & fortuna belli ſequunda felix, at uitæ continentiſſimus, ac ſine ſuſpitione ullius uitij, ingenio ſagax, & gloriæ cupidiſſimus, laboris omnis, uigiliarum,frigoris atque æſtus patientiſſimus fuit,licet ſtatura foret procera,& corpore ualde craſſo. Quarum uirtutum ſpecimen ſtatim parente orbatus palàm præ ſe tulit,unde inimicis formidoloſus, ſuis inuidioſus effectus eſt. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à principio,cœpit infeſto eſſe in Gulielmum animo,ob non traditam ſibi Tegulariam arcem,quemadmodum Gulielmus promiſiſſet:quam eo ſtudioſius occupare cupiebat,quòd eſſet loco opportuno ad offendendum ſuos poſita,uel ad recipien-

recipiendum agrorum populatores perappoſito: & bona nobilitatis Normanicæ pars grauatiſſimè ferens habere ſe hominem nothum ducem, in eum conſpirauit, freta ipſius Henrici ope. Sed Francus prior erumpens, Tegulariam arcem ui cepit, captamq; diruit, quam tamen poſtea ſui facti pœnitens rurſus ædificauit, præſidioq; firmauit. Quo facto, ne conſpirationis Normanorum autor haberetur, néue accepti beneficij immemor diceretur (nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat, contra Conſtantiæ matris conatus, uti ſuprà memorauimus) uenit duci protinus auxilio, & ambo iunctis ſimul armis, coniuratos fortiter uicerunt. Secundum hæc, Henricus adhuc inuidia laborans, cœpit Neuſtriam, quòd olim Francorum ditionis fuiſſet, repetere, occaſiones quærens, ut honeſtius ab amicitia recederet: itaque coacto celeriter exercitu, in Normaniam contendit: cui Gulielmus haud multò pòſt obuiam factus, eum paruo negotio profligauit, interfecto bene magno Francorũ numero. Ex hoc infelici rei euentu, cognouit Henricus ſe ſuo ingrato animo offendiſſe Deum: cuius rei pœnitens, per nuntios ducis amicitiam petijt, ac conciliatam deinde conſtantiſſimè ſeruauit, reddita arce Tegularia. At ex recentioribus hiſtoricis quidam exiſtimant Normanum non reportaſſe hanc uictoriam, quòd ille domeſticis ſeditionibus longè infirmiſſimus eſſet: quos minimè audiendos cenſeo, quandò eorum etiam teſtimonio ſatis conſtat, ante initium iſtiuſmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extinctum fuiſſe. Sed unde digreſſi ſumus, reuertamur.

Fuit Gulielmus ætate præſertim iam propè decurſa, mira in Chriſtianã religionem pietate: quippe qui tria magnifica cœnobia diuerſis locis condidit, & ea multis prædijs ac uarijs donarijs locupletauit: duo in Anglia, unum enim eo loci, quò cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarũ eorum militũ, qui ibi pugnãdo uitam amiſiſſent, quod diuo Martino dedicauit, appellauitq; cœnobiũ de Bello, ut ſimul monimentũ partæ tanto bello uictoriæ perpetuò foret. diſtat locus ab Haſtyngo, quinq; millia paſſuũ. alterũ prope Londinũ, quod ſancti Seruatoris cœnobiũ nuncupatur: tertiũ uerò in Normania, Cadomi, ubi loci Mathildis eius uxor alterũ monacharũ cœnobiũ extruxit. Quorum ædificandorũ operum cauſam fuiſſe ferunt, quòd cùm matrimoniũ inter ipſum regem, & Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiam, eò minus ritè contractũ eſſet, quia genere propinqui erant, Rothomagenſis archiepiſcopus nomine Maugerius, illis ob eam rem ſacris interdixiſſet, & hanc cenſuram Gulielmus ægrè ferens urgente uxore, ut ſunt mulieres uindictæ ſemper auidiores, bonum antiſtitem archiepiſcopatu priuandum curaſſet, ac ut facinus culpa uacaret, prædicaſſet hominem ideo fuiſſe honore deiectum, quòd ad res diuinas minus intẽtus foret. Poſtremò igitur uir & uxor dolore affecti quòd iuſtum epiſcopum uel ſibi conſanguineum (fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex concubina) perperàm damnaſſent, ad expiandam tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia conſtruxerunt. Aderat iam annus ſalutis humanæ M L X X X V I I, & aduentus Normanorum X X I, cùm rex Anglis iam quietis, miſerabiliterq; in ferendis tributis exinanitis, in Normaniam cum ingenti auri pondere profectus eſt, ubi paucis pòſt diebus morbo affectus, cœpit ſe diutius ſolito, continere cubiculo. Quod ubi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit, per iocum, in eum quòd uentrioſus eſſet,

cauillatus,hæc uel eiusmodi locutus esse dicitur:Cubat nunc rex Angliæ Rothomagi,longo quidem puerperio.Hoc scomma mox fama uulgatũ,extra iocum Gulielmus accepit,& minaciter ad id respondisse fertur: Cùm ego partu leuatus ad templum me purgatũ (sic enim mulieres enixæ faciunt) iero, tunc in Francia mille lucebunt faces. Ita nõ interceſſerunt multi dies, cùm Gulielmus paululũ confirmatus,igne & ferro finitimorũ Francorũ agros est crudeliter depopulatus: quod ei in primis malo fuit, læsis ex saltu equi intestinis, quorũ dolore intolerabili haud multò pòst, VIII Id.Septembris, migrauit è uita,anno ætatis suæ quarto & septuagesimo,& cùm regnare cœperat,uigesimo altero,diebus undecim minus. Atq; talem exitũ uitæ habuit Gulielmus uir nempe magnus, atque longè felicissimus,si illud tantummodo ponderes, quòd in terra Anglia regnum adeptus sit,nouisq; legibus ac institutis in perpetuum,ut apparet,duraturis,firmarit,sic,ut ab eo posteriores seriem regum inchoauerint,perinde ac si deintegro ille regnũ ipsum instituisset,regesq; qui secuti sunt,usi similiter sint,ut nunc utuntur, insignibus regijs, quæ dedisset. Nam reges qui ante id tempus fuerant, sua quisq; insignia habuit, quemadmodum nos in codice peruetusto depicta uidimus. Sunt autem tris insignes leones iubati,cum totidem floribus lilijs,& in breui scuto ita affabrè ponunt tris flores suprà,in parte dextera:in loco uerò inferiore leones: contrà in altera scuti parte leones suprà,at infrà lilia totidem. Nunc ad incœptum reuertor. 2
Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequiarum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipse condiderat, antequam ad sepulturam daretur,necesse fuit pro sepulchro solui pretium cuidam clamanti se loci illius esse dominum,ubi ea sacra ædes extructa esset. Vnde cernere licet calamitatem humanam, quòd principi ditissimo post mortem non esset tantum terræ,qua conderetur,sine alterius iniuria: id quod cæteris cum primis principibus documento esse potest, ut secundum illud euangelicum, reddant semper quæ sunt Cæsaris,Cæsari,& quæ sunt Dei,Deo. Sustulit Gulielmus ex Mathilde uxore, filios mares quatuor: Robertum,cui Normaniam legauit:Ricardum,qui in primo ætatis flore,morbo interijt: Gulielmum 3
cognomento Rufum,& Henricum,qui deinceps apud Anglos,ambo regnarunt.Huic Henrico fertur pater prædixisse, fore ut post fratres, & Anglis & Normanis simul imperaret, cui bonam thesauri partem testamento reliquit. Filias uerò quinque susceptit:Ceciliam,quæ monacha facta est: Constantiam, quæ Alano Britanniæ citerioris duci nupsit: Adelam, quam Stephanus Blesensium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus est, qui post Henricum regnauit. Nomina reliquarum duarum antiquitas oblitera-
uit, quæ ante mortem obierunt, quàm nubiles essent. altera ex illis Haraldo regi pacta fuerat, quam ille suo fato malo, ut suprà memoraui, repudiarat.
Aiunt Gulielmum in eo articulo temporis,quo mors appropinquabat, cum 4
multorum commissorum pœnituisset, in primis indoluisse, quòd ita seuerè tractasset Anglos,sicuti par est credere,cùm apud eos honore & imperio auctus fuisset.

Post obitum Gulielmi,est statim fame & pestilentia laboratum,ac cœlum crebris tonitruis resonare,flãmisq; coruscare mirabiliter cœpit: id quod cum raro apud Anglos accidat,idcirco prodigij loco habet.Fuit itidẽ ferè tota An-

glia

glia incendijs paſsim infeſta. Atq; hæc futuræ calamitatis eſſe prodigia, quam Rufi principatus poſtea terræ Angliæ attulit, iam tum uulgus mente conceperat. Eiſdem temporibus fuerunt uiri ſanctitate & doctrina clari, Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, Hermannus primus epiſcopus Sarisberienſis, qui ſedem epiſcopalem ex Shyreburnia nobili pago, in eam urbem ſecundū decretum concilij à Lanfranco habiti, tranſtulerat. Item Oſmundus ſecundus Sarisberienſis epiſcopus, uir ſanctiſsimus, cui nihil antiquius fuit, quàm ſummæ probitatis exempla paſsim edere: quippe qui ſpretis omnibus uoluptatibus, ita uixit, ut uſq; ad tempora noſtra, nō facilè parem habuerit, nedum ſuperiorem, uel ſanctitate uitæ, uel diligētia in rebus agendis, uel doctrina ac ſcriptis: nam horarias preces, hoc eſt, diuinum officium, quod uocant, digeſsiſſe primus fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc uſurpat. Item ædem ædificauit opere & ornatu magnificā prope urbem, ad mille paſſus, intra regiam arcem, cuius hodie tantū ueſtigia extant, in eaq; ſedem epiſcopalem locauit, quæ eo loci manſit annos circiter CXL, uſq; ad annum ſalutis MCCXVI. quando Ricardus epiſcopus primus, cum ſuis ſacerdotibus illinc iuſſu Ioannis regis eiectus, intra quatuor deinde annos, templū Sarisberiæ condidit, illucq; ſedem inuexit: quò & Oſmundi corpus apportatum eſt, quod etiam nunc bene multis claret miraculis. Incidit in hæc tempora Berēgarius Andegauenſis homo, & diaconus omnino in doctrina non improbatus, qui præſtigijs dæmonū actus, in hæreſim eſt facilè lapſus: arbitrabatur enim in euchariſtia non eſſe uerum Chriſti corpus, niſi ut ſignum myſterij: quem quidem errorem poſtea urgente Nicolao ſecundo pontifice Romano, & Alberico diacono perſuadente, publicè confeſſus eſt, affirmans illud eſſe uerum corpus & ſanguinem integrum. Lanfrancus errores eiuſdem Berengarij prædaro opuſculo notauit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DECIMVS.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, ſummā poteſtatem nactus, antequam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, confeſtim omnium opinione celerius ex Normania uenit in Angliam, ac Lanfrancū Cantuarienſem antiſtitem, omniū conſiliorum participem efficit, in cuius fide & probitate multam ſpem habebat, atq; rogat, ut apud principes regni agat, quò primo quoq; die, perinde ut pater teſtamento ſtatuiſſet, rex fiat: ac ſimul interea ipſe heroibus grandia munera pollicetur. Anglis uerò, tametſi pauci admodū id temporis autoritate pollebant, quos generatim paternis iniurijs uulneratos uidebat, ac ob id in primis ſibi cōciliare ſtudebat, promittit ſe meliores leges quàm pater dediſſet, laturū, ac priſtina iura cum libertate, redditurum. Lanfrancus qui adoleſcentis hominis indolē iampridē amauerat, omni cura & ſtudio nititur, modò hortando, modò pollicendo, beneuolentiam populi captare. Is nimirum uidebat plures inclinare in eam ſententiam, ut Robertus maximus natu, Gulielmi frater, uir rei bellicæ aſſuetus, magnoq; animo ac liberali præditus, rex crearetur: quippe multi formidabāt Rufi naturā,

quæ uidebatur eis præsagire illum principem malum esse euasurum. Sed posteaquam Lanfrancus sua autoritate,qua apud omnes maximè ualebat, & assiduo studio optimates prouocauerat, ingentibus promissis muneribus, frequentes ad Vuestmonasteriū in consiliū conuenere,ubi loci post longam consultationem,Gulielmū Rufum eo nomine secundum,regem fecerunt, quem Lanfrancus ad quintū calendas Octobris,anno salutis nostræ MLXXXVIII, Normanorum aduentus XXII, consecrauit. Sic Rufus regnum adeptus, & iam optatis fortunam respondisse suis gaudens, ut populo gratificaret, Vintoniam profectus est,ubi ingenti thesauro inuento,magnas fecit largitiones, captiuos omnes uinculis pariter atq; custodia liberauit,ac denicq; omni genere humanitatis studia hominū incendere conatus est. Cura etiam & diligentia Lanfranci nōnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perspicere subesse Rufo immite ingenium, propensumq; ad sæuitiam, quod uel ipsa ætas insequens declarauit:quare mira diligentia curabat deterrere iuuenem à uitijs. Rex conciliatis per hunc modum suorum animis,eo anno Londini multa uarietate,multaq; rerum omnium magnificentia, natalem Christi diem egit.

Interea Robertus,qui eo tempore quo Gulielmus decesserat, in Germania aberat,certior factus de morte patris,in Normaniā continuò redijt,estq; ab omnibus principibus,summo cum populi gaudio,dux salutatus. Huic à primo cùm secum animo sæpius cogitaret,quàm indecorū foret,ut Rufus minor natu frater regnū Angliæ possideret, in mentē ueniebat identidem, uim atq; arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertū regno Angliæ, partim non oblitus eius in se impietatis & contumaciæ, partim ueritus, si ille id obtineret, ne eius facilitas,qua præditus erat, ad defectionē paratiores non redderet Anglos,quos ipse læserat:quapropter rem tutiore loco fore putauit, si Rufo,cuius iampridem morū pariter acerbitatem atq; immanitatē naturæ cognitā habuerat,cōmitteretur. At simul præterea ad meditatū facinus maturandū, nonnihil etiam ferocem iuuenis animū stimulabant, cùm nobilissimi quiq; Normani,tum Angli,qui frequētes ex Anglia effugiebant, ad præsens imperiū Rufi euitandū. Vrgebat & negociū Odo patruus Baiocensis episcopus,qui multa quotidie auribus Roberti per literas & certos nuntios inculcabat,quamobrē eum incitaret ad suscipiendū bellum in fratrem,cui ipse quoq; ualde erat infensus. Is uir non minimi usus diu charissimus fuit Gulielmo fratri,quippe qui eius opera aliquot annos usus fuerat:uerū cùm deinde animaduerteret regem sibi præponere Lanfrancum,ac consiliorū omniū participem habere, subiratus cœpit primò clàm pecuniam mittere, cuius ingentem copiam congesserat,deinde simulans se Romam iturū,multos sibi itineris socios delegit,cùm re uera aliò profecturus esset,ad machinandū aliquid insidiarum in principē. Quam ob rem iam regi suo meritò suspectissimus effectus, in carcerem traditur, ubi usq; ad obitū Gulielmi fuit:at eo mortuo, unà cum Rufo in Angliam uenit,donatusq; est Cantiano comitatu,ut nouo beneficio nepoti magis adstringeret:quanquam sunt,qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatū dono datū. Sed paulò etiam pòst eiusdem perfidiæ nota inustus est:ubi enim uidit Lanfrancū à rege sibi præferri, quem peius cē; mortalium quenquā oderat,quòd arbitratus est,eo autore se in custodiam tractum

fuisse

fuisse,cœpit contra Rufum conspirare.Itaq; iam multis in societatem adscitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, ut bellum compararet, atq; quamprimũ in Angliam ad recuperandum regnum properaret, significans se copias iam expeditas habere,quæ ei uenienti præstò essent. Hæc duci de huiusmodi bello gerendo prius consilia ineunti, accidere uisa est facultas esse rei bene gerendæ:itaq; delectatus hoc nuntio, confestim exercitũ parare cœpit,& quia pecunia deerat, Henrico fratri, cui ex hæreditate paterna multum pecuniarũ obuenerat,partẽ Normaniæ oppignerauit,ad itineris faciundas impensas,atq; inde Odoni rescripsit,uti se propédiem expectaret.Odo interim,qui non ignorabat magna esse in celeritate rerum momenta, in agrum Roceſtrensem profectus,coniurationis socios,quorum alios auaritia,alios iracundia & temeritas impellebat,ad excursiones quaquauersum faciendas concitat.Ipse primò Roceſtriam urbem ingressus,arcem ualidis præsidijs munit: deinde per Cantium iter faciens,uillas regias,ac prædia cum pagis,ac Cantuarienſis antistitis possessiones hostilem in modũ deuastat.Itidem pro sua quisque facit parte coniurationis socius. Gaufredus enim Exonienſis episcopus Bristollio mouens,Bathoniam unius horæ momẽto capit, nulla re incolumi relicta, quæ ferro, aut igne uastari potuerit. Rogerius Montigomericenſis Cantabrigienſem agrũ pari iniuria,ac Hugo Northumbriã afficit. At Gulielmus episcopus Dunelmenſis, qui regis secretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatẽsis,Rogerius Lacius,Rodulphus Mortimerius (hi enim homines Franci omnes,aut Normani erãt)Rogerius comes Salopiæ,iunctis simul uiribus, atq; ingenti collecto exercitu, agros ad Vuallią pertinentes ingressi, omnia cædibus, incendijs, rapinis cõplent, magno numero hominũ interfecto,aut capto.deinde ad Sabrinã progressi, Vigorniam oppugnant, suburbanis ædificijs primo impetu igne correptis. At ciues clausis portis, quanq; subito rei motu territi, tamen resistunt audacter, delatisq; bonis cum liberis & coniugibus in arcem,uniuersi deinsuper è turribus & propugnaculis urbem defensant. Aderat Vulstanus episcopus omnibus ob integritatem uitæ charissimus,quem oppidani hortabantur,in arcem se reciperet, ne si grauius immineret periculum,caperetur:quandoquidem sanctissimis uiri precibus freti,ducebant in rem cõmunem fore, ut episcopus in primis saluus esset. Non refragatus est suorũ uoluntatibus Vulstanus, qui postremò introiuit & ipse quoq; in arcẽ. Post hæc,ciues speculantes hostes passim præda illectos uagari per agros,& oppugnationi negligẽtius solito diligentiã adhibere, spem bonã cõcipiunt,iudicãtq; tempus esse idoneũ erũpendi in eos, si modò Deus adsit, qui bene agentes semper iuuat. Itaq; delecta fortissimorũ iuuenũ manu, paratisq; armis,priusquã in hostes pergant, Vulstanũ consulũt,simulq; uelut ducem potestatẽ faciat inuadendi,rogant:quibus pius antistes diuino afflatu cõcitatus, Ite,inquit,filij,ite securi,defendite patriam,freti diuina ope,omnẽ pellite timorẽ, totis uiribus & forti animo procul pellite hostes: hodierno enim die,duce Deo, magnum uirtutis uestræ periculũ facietis, ac simul ciuitati nostræ,& regno,sine incõmodo uestro,saluti eritis:sed tantũ oro,à cædibus abstinete manus. Hæc ubi fatus est,patefactis subitò portis,pro se quisq; aduersus hostes irrumpit. Tum Anglica iuuentus memor iniuriarũ, quibus à Normanis toties affecta fuisset,more furentium inter primos facto impetu inua-

dens,non auertit solùm in fugam hostes, sed passim cadentes truculenter obtruncat. Verùm ecce subitò ira simul Dei grauius Normanos oppressit: nanq; Vulstanus execratus fuerat eos paulò antè, cùm admoniti à uastando agro desistere noluissent. Ex quo diuino nutu factum tradunt, ut tanta repentè tabes illos peruaserit, ut alij ea contagione correpti, oculos amitterent, alij imbelles effecti, prostrati iacerent, alij stupefacti & nescientes quorsum irent, in arma hostilia temerè ruerent, nihil interea à cæde Anglo cessante. Cæsa aut capta sunt plus quinq; millia hominum, reliquis uix fuga in uicinorũ oppidorum mœnia abditis. Atq; sic Vigornia, ad limitem ferè Angliæ & Vualliæ posita, quam ab Occidente Sabrina flumen alluit, obsidione liberata est.

Dum ijs tumultibus tota ferè Anglia quatitur, Lanfrancus Cantuariensis antistes qui rerumpublicarũ præcipuus gubernator erat, hominum audaciæ minimè cedendum ratus, amicos regis conuenit, docetq; eorum esse prouidere, iuuare, defendere, ne suo principi noceatur: quos ubi uidit paratos esse incumbere in salutẽ patriæ, hortatur, ut Rufus primo quoq; tempore, in aduersarios exeat. Ille igitur classe circa loca maritima, aduersus Robertum fratrem disposita, cum ingenti exercitu in Cantiũ proficiscitur, ubi initiũ seditionis factum erat, & primùm arcem, quæ ad Tumbrigiũ pagum sita est, adortus, nullo negocio Gilbertũ præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: deinde Odonem persequens, arcem quam Hornecastellum uocabant, aggreditur, qua, etsi falso, audiuerat illum se tenere: quippe paulò antè in castrum Penynseum se receperat. Hanc arcem statim captam solo æquat: postea castrum Penynseum circunsidet, ubi erat Odo, qui armis & cõmeatu locum satis abundè muniuerat, propter quod non facilè erat illud capere. Tenebat tamen Rufus obsidionem pertinaciter, cupidus Odonem coniurationis caput in potestatem redigendi. Itaq; quinquagesimus obsidionis iam dies aderat, cùm nuntiatum est Robertum eius fratrem in portum Antonensem peruenisse, atque expositis in terram militibus, propédiem belli socijs opem esse laturũ. Hîc diuersa tradunt scriptores: alij scribunt Robertũ non uenisse auxilio suis fautoribus, in Angliam, sed præmisisse partẽ exercitus, & illam à classe regia profligatam fuisse. Alij produnt regem misisse legatos ad fratrẽ ad portũ, qui blandiendo (eius enim facilem naturam cognitã habebat) iram hominis lenirent, cum eiusmodi mandatis: Cupere se in primis inire gratiam à fratre, & idcirco se ad omnia descendere paratũ, ac gerere nõ regem, sed uicariũ Roberti, atque eum ipsum ut maiorẽ natu, ut potentia & sapientia longè superiorem, solum colere, & obseruare, ac propterea orare, uti tanquã nobilissimus princeps permitteret se fratrem curam habere regni Anglici, qui ut deditius Roberto domino suo in singulos annos terna millia marcharum (marcha enim apud Anglos, tres ualet aureos numos, quos uulgò ducatos uocant) solueret. & ita Robertũ ijs demum uerborũ illecebris pollicitationibusq; circumuentũ, re infecta in Normaniam redijsse. Liberũ est unicuiq; in ijs, quæ ambiguè traduntur, credere, quæ uelit: at mihi propius uerum uidet, Robertũ uenisse in Angliã, & cognita sociorũ clade, suo consilio destitutũ, necessariò inducias in aliquot menses pepigisse. Sed utcunq; res cõposita sit, rex nihilo secius in obsidionem usq; eò intendit, dum Odo deficientibus cibarijs, deditionẽ facere est compulsus, qui à rege uita donatus, quòd episcopus ac eius patruus esset, ad

Rober-

Robertũ ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandæ tradi
tur. Rex per operam & ſtudium duorũ antiſtitũ Lanfranci & Vulſtani, præ-
ſenti moleſtia periculoq; liberatus, in reliquos cõſpirationis ſocios crudeliter
animaduertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonales
inſulæ partes non mediocriter uexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe
intra Dunelmum urbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam con
tinebat, quam Rufus magnis itineribus profectus obſidione circũſepſit. Ve-
rum cùm oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad ultimum defatigati egerunt, ut
Gulielmus impunitate donatus deditionẽ fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exi-
lium eiicitur. Cæterũ duobus pòſt annis, ad priſtinum honorem reuocatus,
miro ſtudio in gratiam cum principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo
ſuſpitionem ab ſe depellere potuit, quam cùm purgare conaretur, mœrore a-
nimi confectus moritur. Rufus eiuſmodi rerum ſucceſſu, ad liberalitatem
utendam erga ſuos, qui ſtrenuè pugnaſſent, prouocatus, bona proſcriptorum
aut ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit.

Iam erat annus tertius, cùm Rufus adeptus eſt regnũ, inſignis morte Lan-
franci Cantuarienſis antiſtitis, qui deceſsit poſt annũ, quàm ſedere cœperat,
decimumnonũ: fuit uir tam diuinis, quàm humanis literis doctus, qui reco-
gnouit non minus diligenter quàm emendatè utrunq; inſtrumentũ: ſcripſit
& libellũ admodũ utilem, quo Berengarij errores collegit, reuellendosq; cu-
rauit. Item in rem diuinã domi foriſq; augendam, dum erat abbas Cadomen-
ſis, & inde antiſtes Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus uerò agendis,
nemo homo hoc uno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Repu
blica eſſet, omni tempore fecit, quapropter & de regno & regibus mirũ in mo
dum bene meritus eſt, quaſi cõmunis patriæ pater: quippe ſua prudentia atq;
animi pietate, qua apud omnes apprimè clarus erat, ſæpius tum Normanis
tum Anglis magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit pri
mi Gulielmi regis, quammaximè potuit, ſemper duritiem: fouit Anglos mi-
ra charitate, identidem precibus, pollicitationibus, præmijs hortando, ut in
fide, in officio permanerent: coërcuit feram Rufi naturã, rabiem, furorem, uti
poſtea clarius patuit, eiusq; iuuentutem ratione, conſilio, præceptis diligen-
tiſsimè rexit: conciliauit pari ſtudio Anglorũ animos eidem. Quæ res princi-
pi ſaluti fuit: nam ille omnino armis coniuratorũ, de quibus paulò antè men-
tionem fecimus, occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malũ iuuantibus
ſimul Vulſtani precibus, auertit. Non caruit tamẽ Lanfrancus calumnia, cui
crimini datũ eſt, quòd de Rufo rege creando nimiũ laboraſſet, cuius peruerſi
tatem naturæ non ignoraret: item quòd autor fuiſſet priuandi Vulſtani pon-
tificia dignitate, quod utiq; non tam mortali homini aſsignandũ dixerim, q̃
diuino conſilio attribuendum, quandò uidelicet per id factum, Vulſtani inte
gritas longè cunctis notiſsima facta eſt, adeò, ut in omni eius uita, nihil propè
extiterit ad laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cùm penè prius ad honorẽ
priſtinũ fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt præte
rea huius uiri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia
monachorũ collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia nõ lon
gè ab urbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, ubi pauperes & peregrini ac
ciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœno-

bium diui Albani,ab eodem antistite instauratum.

Rufus mortuo Lanfranco,perinde ut solutus uinculis,omnia repagula iuris,pudoris,& officij perfregit,præcepsq; in omnem licentiam abijt, qui præ utilitate,quod sibi posceret honestas,haud magnopere attendens,à principio illud Hæbreorũ uetus prouerbiũ cum primis ob oculos dies noctesq; scriptũ habuisse uisus est,Argento obediunt omnia:quandò honesta simul atq; inhonesta,& humana pariter ac diuina sibi quæstui, prædæq; esse constituit. Itaq; ut facinora illa quæ deinceps editurus erat,leuiora minoraq; iudicarentur,sui cõmodi ex rebus sacris augendi initiũ fecit:etenim tantum abfuit,ut in locum demortui Lanfranci quempiam surrogandũ putauerit, ut etiam in quatuor annos,archiepiscopatus ipsius Cantuariensis uectigalia grandi pecunia plus offerenti locarit. Fecit itidem quoties contigit, ut aliquod cœnobium suo rectore careret,adeò,ut habendi auiditate captus,in publica etiam auctione passim ea uectigalia uenire pateret. Quapropter fuerũt sacerdotes,qui querimoniam de ijs rebus pessimis,apud Vrbanũ secundum Rom.pontificem habuerint:sed Vrbanus uexatus domi seditionibus Normanorũ, qui in Apulia de regno certabant,tantum per literas Rufum reprehendit, admonuitq; officij, quod ab optimo principe præstari deberet, id quod ille paruifecit. Quo fiebat,ut omnis religio labefactaretur,sacraq; bona iuxtà dilacerarent. Inter hæc tamen extitit unum Rufi factũ, memoria dignũ,quod demonstrare nõ tædebit,quò unusquisq; intelligat neminem hominem omnibus horis malũ esse. Cùm enim cœnobiũ quoddam uacaret,duo monachi semper poscentes, semper rapiẽtes(sanè talibus id temporis,eiusmodi honorũ aditus patebat)& ob id pecunios,inter se pactionẽ faciunt,ut se ita inuicem adiuuent,quò alter cœnobio præficiatur. Hoc itaq; capto consilio,ad regem proficiscuntur, ac certatim pro præfectura adipiscenda pecuniã offerunt. Interea rex conspicatus coràm alium monachũ hominem bonæ frugi,qui comes illis duobus competitorib. fortè uenerat,ad se uocat,quæritq; ab eo,ecquid dare uelit, si abbas fiat. Is respondet se nihil prorsus daturũ,cùm eo animo sese isti uitæ principiò dedisset,ut spretis facilius diuitijs,atq; honoribus,in sanctitate uitæ acquiescẽs, castius Deũ coleret. Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo præsis:id quod fieri statim iussit,illis duobus competitoribus non sine ignominia ab se repulsis. Hîc libet cõmemorare rem non certè dignam,quæ in obliuionem eat. Gulielmus Rufus auaritia inflãmatus, uectigalia ex sacris prædijs capiebat,quam ob rem à cunctis ferè mortalibus male audiebat,quòd uideretur flagitiũ facere,qui fenestram non patefaceret,ad pietatem: uerùm ita usu paulatim uenit,ut quò illud ab initio magis ab omni iure,pietate, religione uacuum existimatũ erat,hoc postea iam consuetudine usitatũ æquius sanctius q; esse receptũ sit,ac ex iniuria ius denicq; fasq; factum. Etenim reges qui successerũt,Rufi institutũ secuti,consueuerunt tam episcopatuũ uacantiũ, q; cœnobiorũ, quæ maiores eorũ condidissent, uectigal unius anni capere, perinde quasi ista bona Deo consecrata,per hunc modum tantisper ad pristinum datorem iure redirent,quoad essent,qui ea rursus possidenda reciperent:estq; eiusmodi consuetudo ita deinde rata habita,ut etiam nunc regibus fas sit, uectigal quoddam capere, ex cœnobijs uacantibus: nam ratio inita est,ut quoties uacent,ex pacto, quædam pecuniæ summa debeat regi, ut fundatori, qui

etiam

etiam poteſtatem faciat monachis nouum eligendi ſibi præpoſitum. Item per idem ius, ipſis regibus licet & epiſcopatuū uacantium prædia recipere, ac fructus in ſex menſes, uel in integrum annum debitos capere, aut ab illis quibus ea ſacerdotia dantur, exigere: quemadmodū interea dum uacant, primas prouinciæ antiſtes in epiſcopatibus ipſis iuriſdictionem habet, & quicquid emolumenti inde eſt, ei eſt. Sed ad rem redeamus.

Rufus ſacra pecunia locupletatus, atq; per id multò audacior effectus, cùm iam induciarū tempus completū eſſet, in fratrem mouendū conſtituit, ad ulciſcendas iniurias: itaq; in Normaniam hoſtili animo profectus, Fanum Valeríj, ac quædam caſtra capit, agros populatur, ædificia incendit. Sed cùm maiora deinde immineret prælia, Roberto iam iniuriam armis propulſare parato, amicorū opera pax inter fratres ea conditione cõuenit, ut caſtra ui capta regis eſſent, ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania, prædia & oppida mutuò donaret, quæ & fidei ſeruandæ, & fraterni amoris pignora forent, & ut alter ſuperſtes alterius decedentis hæres fieret: in idq; fœdus ambo iurarūt. Alij tradunt caſtra à rege capta, ex conditione pacis, duci fuiſſe reſtituta: id quod pro certo habendū cenſeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrans Normaniam ex ea diſcordia fratrū, iam prædæ datum iri, comparatis copijs, oppidum quod eſt ad promontoriū diui Michaëlis, natura munitiſsimū, in Oceanoq; contra Normanicū littus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit, quò ipſe etiam aliquid prædæ faceret. Quod ubi rex cognouit, ſimul cum duce ad expugnandū oppidum profectus, multis tumultuarijs prælijs, nõ ſine ſuorū militū ac iumentorū cæde, fruſtra montem aſcendere tentauit: poſtea poſitis circa radices montis, caſtris, amplius quadraginta dies obſedit, ſed tandem infecto negotio, rerum inopia eſt coactus abire. Henricus poſtea ultrò abiectis armis, in fratrū beneuolentiam & concordiam uenit. De iſtiuſmodi Henrici motu in fratres, non utiq; omnes loquuntur annales. Ego uerò dixerim, aut Henricum nequaquã ueniſſe contra fratrem Robertum, aut ſi id fecerit, impulſu Rufi, cuius amantiſsimus erat, feciſſe, ut Roberto maius negocium faceſſeret, quo ille implicatus, non facilè deinde res nouas moliretur. Rufus compoſitis rebus cum fratribus per hunc modum inuicem reconciliatis, in Angliam protinus redijt comitatus etiam Roberto fratre, in Scotumq; mouit. Malcolmus enim rex Scotiæ hac fratrum diſcordia fretus, in Northumbriam interim incurſiones fecerat, magnamq; inde omnis generis abegerat prædam: qui poſtea ubi accepit odium pace & concordia mutatum, ac Gulielmū contra ſe ire, ſponte ab eo pacem petijt, eamq; impetrauit. Diſcrepant in hac re, ſicut ſolent, ſcriptores: quidam enim aliter ſentiunt, atq; nos prodidimus, tradentes Rufum ſimul terra, ſimul mari, ingentes copias in Scotum debellandū paraſſe: ſed poſtquã claſsis in altum ſe recepiſſet, oborta repentè tempeſtate, omnes ferè naues ſubmerſas fuiſſe, exercitum quoq; terreſtri itinere Scotiam petentem multis incõmodis affectum pedem retuliſſe: ac tunc Robertū ducem nomine regis, opera & conſilio Edgari militis Normani id temporis exulis, qui ſub Scoto ſtipendiū merebat, cum Malcolmo, qui cum ualidiſsimo exercitu prope ſuos fines in armis ſtabat, operiens Anglorum aduentum, pacem compoſuiſſe, ac nonnulla loca ex ea pactione Scoto reſtituta, quæ ille rege primo Gulielmo, in Anglia poſſediſſet. Quibus rebus peractis, rex

redeundo Carlioli aliquot dies substitit,qui oblectatus situ loci,decreuit illud oppidum,ducentis ferè antè annis à Dacis dirutũ, instaurare, tanquã uallum fortissimũ positum Scotis ad occidentalem insulæ partem tutandam: quare urbẽ primùm muris & arce opportuno loco condita muniuit,deinde templis ac priuatis ædificijs ornauit:& quia habitatore carebat, coloniam ex australibus Anglis delectam,eò deduxit.Est,uti opinor,haudquaquã silentio prætereundum hoc loco magnum & memorabile facinus,quod rex Malcolmus est ausus,& posteritas in cœlum tulit.

Erat uir Malcolmus amicitia facilis,bello clarus,mitis ac liberalis in omnes, ijs tamẽ uirtutibus nequiuit domesticũ odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde solet potentes sequi,ac infelices misericordia,ortũ erat.Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem suum coniurarunt,magnoq; studio pro se quisq; locũ & tempus obseruabat,quo sine strepitu illum ferro aut ueneno opprimeret. dum talia etsi clàm machinabant̃,cœpit tamẽ consiliũ cædis, cum multis communicatũ, paulatim denudari,sic,ut Malcolmo nõ latuerit.Is neq; ira motus, neq; uindicandæ iniuriæ cupidus,nõ iussit statim de sontibus supplicũ sumi, sed ut animo magnus, autorẽ coniurationis (nomẽ eius nõ ponit̃ à quopiam, quod sciam) hominẽ natura ferocem,uehementer manu promptũ,inter uenationẽ de industria, tanquã si quid cum eo secretius acturus esset, separatim ab alijs,in altam syluam duxit,atq; ibi omissis equis,sic fermè locutus fertur:Sumus hîc ambo armis & uiribus propè pares, & neuter nostrũ à suis auxilium expectat,agè igitur,ut fortem uirum decet,cape arma,atq; cum eo nunc manũ confere,quem turpiter tu cum cæteris cõiuratis,per insidias necare statueras: si me enim pugnando occideris, merebitur uictoria laudem: sin occubueris, nobilem reddet uicti mortem uictoris honor.Hæc ubi fatus est, stricto ferro hominem aggredit̃.Ille uerò partim sceleris conscientia conuictus, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes subitò iacuit, rogitans ne sibi uel socijs id facinus fraudi esset: quod Malcolmus libens concessit.Hoc Malcolmi fortitudinis,sed aliud eius temperantiæ plenũ accipe factũ. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos institutũ, seu lex, ut liceret unicuiq; plures pro opibus ducere uxores,& nobilitati plebeiorũ uxores habere cõmunes,ac domino loci uirginem nuptã uitiare, antequam uir eam compressisset. Illa duo superiora religio Christiana statim sustulit,atq; eam Scoti sunt cõplexi: istud posterius longo pòst tẽpore,Malcolmus sanctissimæ Margaritæ uxoris hortatu,uti institutũ post homines natos turpissimũ, penitus extirpauit,qui sanxit,ut uirgo nupta numum aureum pudicitiæ redimendæ causa,domino loci penderet,id quod etiam nunc seruatur.

Eisdem temporibus Robertus,qui aliquot menses apud Gulielmũ fratrẽ, specie simulati magis q̃ ueri amoris manserat,in Normaniã reuertit̃. Memoriæ proditũ est, statim post Roberti discessum,ad XVI cal. Nouembris, miram uentorũ uim subitò ortam,multas domos præsertim Londini,multasq; ruri casas deiecisse,& turrim Vinchelcumbensis cœnobij de cœlo tactam cecidisse. Et hæc fuisse indicia deterioris in dies magis magisq; Rufi principatus,iam tum in uulgi animo inhæserat.Equidem cùm ille nihilo melior fieret, uoluit Deus,credo,ut homo aliquo incõmodo edoctus, ad se reuocaretur, & quoniã res secundæ eum insolentiorẽ fecerãt,aduersa corporis ualetudine affecit,

fecit,ut deſtitutus humano auxilio diuinū quæritaret,præcȝ illo in poſterū di uitias malo modo partas ſperneret,ac iuſtè atcȝ integrè omnia ex æquo metiẽs diſceret gubernare. Igiť morbo afflictatus ubi ſenſit medicos nihil opitulari, uota facere, opem diuinā implorare,ac promittere cūctis palàm ſe uitā melius inſtituturū,cœpit:& quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quòd ſacerdotū ſpoliȝs ſuas auxiſſet opes,huic idcirco uulneri primùm medendū ratus, archiepiſcopatū Cantuariẽſem,qui quatuor iam annos ſuo antiſtite caruerat, Anſelmo abbati Beccenſi uiro longè ſanctiſſ. atcȝ doctiſsimo detulit, ac cœnobiȝs nōnullis quæ diu uacauerant,rectores dandos curauit. Verùm durus princeps eam pietatẽ nequaquā ex ſyncera animi ſentẽtia exercuit,uti pòſt manifeſtè apparuit:nancȝ ſtatim ut febre liberatus eſt,belleċȝ ſe habere cœpit,immemor diuini beneficij efficiť, ac ad ſolitam conciliandæ pecuniæ curā rapiť. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo,incidit in eius retia,qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum cōuertiť,pecuniā enim in res etiam uanas ciuibus imperare miro cœpit ſtudio. Labefactabanť omnia,clamoribus miſerorū cœlum reſonabat,terra criminibus horrebat,cùm Deus ex alto gemitū populi exaudiẽs, eiuſcȝ calamitatem miſeratus,peropportunè Rufum ſalutari morbo affecit, qui eo repentè correptus, eluendi peccati cauſa, permiſit, ut Robertus cancellarius Lincolnienſis epiſcopus crearetť:item mutaturū ſe uitæ inſtitutū,& priſcas leges à patre antea antiquatas reuocaturū recepit.Ea res populum tot malis fractū,abiecto aliquantulū metu,ad aliquā libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit,quæ tamen uana fuit:quippe tantū abfuit, ut Rufus in bonitate,quæ omnino fucoſa erat,conſtiterit,ut breui tempore,uelut quem grauior exitus manebat, ubi firmus fuit,uehementer doluerit,quòd ad Lincolnienſem epiſcopatū procuraſſet gratuitò Robertū uocari. Quare de induſtria illū in ius uocandum curauit,eiċȝ obiȝciendum,prædia quædam cum ipſa urbe Lincolnia, perperàm ab eo poſsideri,quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent. A qua ille inſimulatione nequaquā prius ſe liberare quiuit,cȝ quincȝ millia librarū ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor ualet aureos. Mulctauit multos principes ob minimā legū tranſgreſsionem,& Anſelmū cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim indicti,quam etſi cōſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutā,ut quem pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe. Atcȝ ſic princeps in dies magis magiscȝ auaritia flagrās,ſuis acerbior multò,cȝ hoſtibus erat, apud quẽ nullius quiſquā delicti accuſabaťquin idem cōtinuò condemnareť. Delatoribus præmia propoſita erant,ſi quempiā quouis modo circūuenirent,quò ſic denicȝ fortunis omnibus cuncti iuxta ſpoliarenť.Item erant procuratores creati, qui antiſtitū,heroū,ac ciuiū morientiū bona uelut proſcripta ſtatim raperēt,omnesċȝ in poſterū tempus epiſcopatuū atcȝ cœnobiorū uacantiū uectigalia in ærariū efferrēt. Atqui ut ne iȝs malis remedio eſſet, ex inſula aliquò terrarū migrare, quandò leuiora ſunt ea quæ audimus,cȝ quæ uidemus,ut ait Cicero,publico edicto uetuit, unūquencȝ ſine cōmeatu ſuo, ex Anglia egredi. Hinc ſunt, qui ſuſpicenť ortū eſſe eum morem ſeu legem interdicendi cuipiā exitu regni, qui mos lex ue diciť,Ne exeas de regno,quæ adhuc, cùm ita res requirit, uſurpať: quia exemplis,ſi quæſtuoſa ſint,facilè inhæremus. Id temporis Rufus magno prælio uicit Vuallos, ad Brechenotū oppidū, ubi loci eorū præfectus, quem

regem appellabant,poſitis caſtris,obuius regi fuit,acre male geſta,perijt.

Venerat eodem tempore negotij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Gloceſtriam oppidum,quod Sabrina fluuius præterfluit, qui ut inhumanus, nõ modò Scotũ amicũ alloqui noluit,ſed ne uidere quidem, quin etiam uehementer deſpexit.Ferens id iniquo animo,ut par erat, Malcolmus, in Scotiam reuerſus, exercitum properè coëgit, atq; Northumbriam ingreſſus, agros uſq; ad oppidum Alneuichum, crudeliter populatus eſt, ubi duce Roberto comite Northumbriæ, à regijs copijs inſidijs exceptus occiditur, unà cum Edouardo filio maiore natu, cæteris Scotis aut cæſis, aut fugatis. Corpus Malcolmi ſepulturæ datum eſt,ad Tynmuthum pagum. Margarita uxor,mulier ſanctiſsima,quæ tunc fortè ægrotabat,cognito uiri & filij interitu,duplici perculſa dolore,dicitur poſt ſumptã euchariſtiam,ſibi quoq; precata mortem, quæ aliquanto pòſt è uita migrauit, quam ferunt ob ſanctitatem uitæ,in diuorum numerũ relatam.Scoti mortuo Malcolmo,Dunaldum eius fratrem,tertium regem creant,quem Duncanus filius nothus ipſius Malcolmi,auxilio regis Gulielmi Rufi,apud quem adoleſcens obſes erat, intra paucos dies regno deiecit:at ipſe quoq; breui à populo expulſus eſt, qui bifariam diuiſus,hinc Dunaldum,illinc Duncanũ petebat regem : ueruntamen plures fauebant iuueni, quem ea conditione in regnũ receperunt, ut nullũ neq; Anglum,neq; Normanũ militem haberet:nam cùm ille paulò antè Rufi beneficio regnum recuperaſſet, in eiusq; uerba iuraſſet, homines apprimè Anglos & Normanos diligebat,quod Scoti iniquo animo ferebant:ſed nulla ratione aut ſtudio fatum uitare potuit:haud enim multò pòſt per inſidias à ſuis Scotis occiditur,ac in eius locum iterum Dunaldus ſubſtituitur.Regnauit is parum admodum temporis:Edgarus enim filius Malcolmi,cum Alexandro & Dauid fratribus,qui ſuperſtites erant,ad Rufum regem confugit, à quo non multò pòſt, ui & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternũ reſtituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi,&quidem aſsidui,unde ingens aquarũ inundatio manauit,ac frigoris magnitudo tanta ſecuta eſt, uti fluuij congelati plauſtra tranſeuntia ſuſtinerent.

At dum res Scotorũ cõponuntur,Robertus dux Normaniæ laborans continenter de regio honore ſibi prærepto,per legatos fratrem de periurio criminatur,quòd nõ ſeruaſſet conditiones pacis.Rufus uehemẽter ob eam rem indignatus,in Normaniam cum magnis copijs extemplò nauigauit, habens in animo ita fortunã belli aduerſus fratrem tentare,ut potius ſemel ſubiret periculum,q; aut caueret ſemper,aut tali moleſtia perpetuò uexaretur: tamen ira temporis momẽto lenita,nõ ad arma ſtatim conuertitur,ſed facta una uel altera leui excurſione per agros,in colloquiũ cum fratre uenit.Ibi poſt longam altercationem,amicorũ rogatu,ſumma omniũ iniuriarũ quorundam grauiſsimorũ uirorũ arbitrio cõmittitur. Illi cognita cauſa, ſecundũ ducem iudicantes, regem mulctandũ decernũt, quòd pacem excurſionibus uiolaſſet,contrà q; paulò antè conueniſſet. At rex audita arbitrorũ ſententia, protinus ira accenſus,eorum iudicio ſtare minimè uoluit. Quapropter iratis animis utrinque,à colloquio ad arma concurſum eſt.Rex Burenſe caſtellum ui capit. Robertus regis Philippi auxilio auctus,aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere,quod ſuprà demonſtrauimus,poſsidebat,ac primo impetu

Argen

Argentoniū expugnat, capto Rogerio Pictauiensi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna castrū Vlmense occupat. Tum rex uidens opus esse maioribus uiribus, ad bellum quod supra caput erat maturè conficiendū, primo quoq; tempore circiter uiginti millia armatorū in Anglia conscribi, ad seq; duci iussit. Cùm autem statuto tempore ad naues prope Hastyngū in anchoris stantes, omnis militū multitudo cōuenerit, & trāsmittere uellet, ecce regis procurator occurrit, significauitq; centurionibus, ut multitudini dicerēt, principem eorū laboribus parcere cupientem mandare, ut singuli denos solidos soluerent, ac eo pacto præsente negotio supersedentes domum redirent: quod bona pars facere maluit, q; se nauigationis periculo cōmittere. Sanè constituerat auarus princeps nō ferro, sed auro cum hoste dimicare, confidens se eius belli nomine, tantū pecuniæ à suis exacturū, quantum satis esset ad redimendam pacem, & oblectandam suam habendi cupiditatem: qui tamen ex altera parte, nō uidebat sibi dedecori esse, si diuitias militari gloriæ, ac emptum rapina otium bello præponeret. Itaq; cùm utrinq; instructæ starent acies ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato non iuuante, omnis uis belli ilicò cecidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi destitutus, necessariò, tametsi inuito animo, à fratre pacem petiuit, & impetrauit.

Hac re ex sententia gesta, Rufus in Angliam rediit, qui in grauius repentè bellum incidit. Vualli enim audita fratrū renascente discordia, more suo prædabundi arma arripiunt, in finitimorumq; agros egressi, uicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt, Normanos pariter atq; Anglos aut capiunt, aut obtruncant, arces, oppida complanant. Hæc ubi regi nuntiata sunt, suis subuenire, & agros populationibus prohibere maturans, itinere celeriter confecto, rebelles de improuiso hostili manu adoritur. At Vualli nō modò impetū sustinent, uerumetiam eum detrimento non mediocri affectum repellunt. Quare rex qui tridui uiam iam progressus erat, fortunæ in præsentia cedens, ad parandum fortiorem exercitū, Londinum discedit. Post Rufi discessum, Vualli animo elati castrū Montigomeriēse in Vuallia munitissimū obsident, quod per aliquot dies à præsidio regio acriter defensum demoliri incipiūt, ac ita muris demum nudatum capiunt, cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterum rex domesticis insidijs interim impeditus, præsenti bello præuertendū ratus, in Northumbriā proficiscitur, ubi nouæ conspirationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quòd se duce, Malcolmus rex Scotiæ per insidias interemptus fuerat, identidem fructū ac præmiū tanti officij postulabat: & quia illud eius desiderio tardius proueniebat, usq; eò permotus est, ut accitus à rege per literas, palàm negarit ad eum ire, ac interim consilia occultè agitarit, de regno illi abrogando. Sed forte quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius consilij participes inopinātes opprimit, & Robertū qui ex conscientia, digna factis timebat, fugientem persequit. Is se cum filijs & uxore, in arcem quam hodie Bamburgum appellant, recepit, quam rex confestim obsidione cinxit: & quoniam locus natura & opere munitissimus armis uidebatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere instituit, quò prohiberētur cuncti introire, uel exire uolentes. Tum Robertus rebus suis, seu suorū fidei diffidens, ubi uidit tabulata inchoari, noctis silētio aufugit: sed militibus regijs persequentib. Tynmuthū petere

coactus,eo loci in ædem diui Oſuuini martyris ſe recepit,ex qua mox uiolenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cùm conſtanter adhuc reſiſterent, rex ad maiorem terrorem illis faciendum, pro foribus arcis Robertum in conſpectum adduci iuſſit, edictumq; propoſuit, ut ei in ueſtigio effoderentur oculi, niſi ilicò arx redderetur. Quo uiſo, incluſi ſibi atq; comiti pariter timentes, deditionem ad extremũ fecerunt, quorũ pars in exilium acta, pars auribus deſectis, aut ſingulis effoſſis oculis, deformata eſt, ut eſſet reliquis documento,ac domum remiſſa.Robertus ad Vindeſoriũ caſtrum ductus,in carcerẽ conijcitur. Hoc cõfecto negotio, Rufus omnes uires in Vuallos ſine modo ſæuientes conuertit, & primo quoq; tempore cum robore ſuarũ copiarũ in Vualliam profectus, ubi uidit hoſtem nullã pugnandi dare facultatem,ſed conſultò ſeſe in ſyluas abdere, cœpit populationes facere, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare,quò cum rebellibus conſereret manum. Vualli contrà aut montes aut ſyluas frequentabant,qui pro tempore parati & inſtructi, derepentè modò hinc, modò illinc in regiũ exercitũ prorumpentes,bene multos mortales uel uulnerabant,uel occidebant. Qua re fiebat, ut rex ulciſcendi auidus,cupidè magis quàm cautè per montes & paludes, maiore ſua quàm hoſtium iactura, perſequeretur: qui ita demũ cõpluribus tum uiris,tum equis amiſſis,cùm uideret nihil eſſe, quòd ſperaret poſſe ſe proficere,non ſine nominis nota,bello ſuperſedens,iterum ab incœpto deſtitit.

Per idem tẽpus,celebre erat apud Italos Normanorũ nomẽ,qui duce Guiſcardo,in Apulia rerũ potiebant. Quare cùm Rogerius & Boëmundus fratres poſt obitũ Guiſcardi patris,inter ſe de principatu,alijſq; cauſis ex diſcordia ortis contendentes,totam diuexarẽt Italiam,eumq; motũ Henricus Imperator cum primis augeret in dies ſingulos, Vrbanus ſecundus pontifex Romanus cernens ob id ipſum haud uſpiam tutam ſibi ſedem eſſe, poſteaquã Placentiæ antiſtitum conuentũ, ad corrigendos malos ſacerdotũ mores fecerat, in Galliam profectus eſt,atq; ibi rem in primis Reipublicæ Chriſtianæ utilem eſt aggreſſus,memor quàm miſerabili ſeruitio Hieroſolymorum ciuitas,quæ Terra Sancta dicitur,à Saracenis premeretur,quod præſertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianenſi,cui fuit Petrus nomẽ,acceperat,qui ſuperioribus annis Hieroſolyma profectus, omnes iniurias quas noſtri ab idolorum cultoribus paterentur,à Symeone Hieroſolymitano epiſcopo edoctus fuerat. Bonus enim paſtor,cui ſuus grex ſummæ curæ erat,ad Claromontẽ Aruernorum urbẽ, quæ olim Gergobia appellata eſt,Chriſtianis antiſtitibus principibuſq; conuentũ celebrandũ edixit:quò cùm ad diem conſtitutum frequentes cõueniſſent,ipſe habita longè luculentiſſima oratione,bellũ ſacrum decreuit, idq; rebus omnibus anteuertendũ eſſe docens,ita principes Galliæ cæteroſq; Chriſtianos duces ad recuperanda Hieroſolyma à Saracenis diu occupata incendit,ut anno ſalutis humanæ MXCIIII,ad CCC millia hominũ nomina dederint.Deſignati ſunt ductores Gotthofredus,Euſtachius,& Balduinus fratres cognomento Boliones, uiri altitudine animi & ſapientia illuſtres, atq; in omni fortuna principes bello paceq;,Raimundus Toloſatium comes, Hugo cognomento Magnus, Philippi regis Francorũ frater, Robertus dux Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Stephanus Carnutum comes: duo item duces ſacri,Hugo epiſcopus Podienſis,& Petrus eremita,qui pro populo Chri-

lo Christiano iter faciente, perinde orarent, ac olim Moses & Aaron precando apud Deum, adiumento fuerint Hebræis ex Aegypto in Iudæam redeuntibus, quò diuina similiter atque humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaque Robertus dux, cui deerant nerui bellorũ, hoc est, pecunia, coactus est quamprimùm mutua sumere à Rufo fratre millia librarum decem, ad impensas in id bellum faciendas, offerens se oppigneraturum ei Normaniam. Fuit pergrata duplici de causa, ea res Rufo: primùm, quòd specie charitatis erga fratrem, nactus esset occasionem iterum imperandi suis ciuibus pecuniam, deinde quòd domestica molestia liberaretur, qua quotidie afficiebatur à fratre. Porrò ille non mouebatur exemplo aliorum principum, qui pro Republica Christiana, in eo bello nedum res, sed uitam in discrimen offerre decreuerant: non pietate tangebatur, qua nimirum tot millia hominum, totq; præstantissimi duces sese bello religionis causa suspiciendo deuouerant: nec honoris denique sui rationis habendæ, ulla tenebatur cogitatione: sed auaritia cæcus, minimè omnium de ea re laborandum ratus, omnia ad cõmodum suum referebat, si commodum tamen rapinis comparatum dici debeat, quod possidenti semper solicitudini, & illis à quibus uenit, malo est. Certè quidem Rufus iampridem ad studium auaritiæ animũ adiunxerat, nihilq; eo habebat potius, à quo illum reuocare postea non poterat: itaq; statim tributo propè intolerabili imposito, ingentẽ à populo pecuniæ summã exegit. Quid, quòd eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quò ratio & causa sacri belli, honestior uidebatur, honestiusq; eiusmodi nomine res longè turpissima tegi iudicabat? Quocirca nonnullis episcopis ac monachis conquerentibus de tributi grauitate, affirmantibusq; se nõ esse soluendo, quanquam uasa quoq; usui sacro dedicata in pecuniam conflarant, sic respondisse dicitur: Non habetis capsas ex auro & argento confectas, mortuorum ossibus plenas? Innuebat scilicet parũ sanè pius princeps, ut arculæ, quibus diuorum reliquiæ continebantur, in usum pecuniæ redigerentur, quò simul humana diuinaq; prædæ essent, atque ipse solus possideret, quicquid ante id tempus, longa hominum ætas in unum congessisset. Ita Rufus regnum Angliæ prædæ potius, quàm curæ habere uidebatur, qui confecta ingenti pecuniæ summa, in Normaniã traiecit, ubi conuenta pace, datisq; fratri Roberto mutuis decem millibus librarum, eius principatus administrationẽ susceptit, eatenus eum possessurus quoad ea pecuniæ summa reddita foret, atque confestim mox in Angliam rediit. Robertus cum delecta fortissimorum iuuenum manu, alios ductores cruce insignes secutus est, cuius inclyta uirtus cũ in Antiochena, tum in Hierosolymitana oppugnatione, magno sæpissimè nostris usui fuit.

Rex secundum hæc, memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorũ, in id bellum rursus sibi sedulò incumbendũ statuit: itaq; nouũ ueteri exercitum maturè coniungit, copias duplicat, ac positis ad fines Vualliæ castris, consilium capit, de nouo genere pugnæ faciendæ, quò feroces homines domare denicq; possit. At Vualli interea nequaquã ignari auctarum uirium hostis, qui plus locorũ iniquitatibus, quàm armis confidebant, sparsi more suo per syluas, locis opportunis insidias ponunt. Hæc ubi nuntiata sunt, exercitum educit, atque diuersis in locis armatos locat, turresq; uarias ædificat: non enim audebat loca amplius inuia, quorum insolentia iam terrebatur, tentare, unde

detrimentum acceperat,ut per hunc modum,obsessis omnibus Vualliæ itine
ribus,ad deditionẽ rebelles compellat.Cæterum cùm ea res magis regios mi-
lites defatigaret,quàm hostes diuexaret,qui intra syluas euagantes Normanũ
Anglumq; ludificabant,negotio rursus infecto discessit.Aliquanto pòst ira
inflammatus,quòd à suis opprimeretur, decreuit continuo bello Vuallicam
gentem atterere,atque in primis aggredi Angliseam insulam, quòd ei perfu-
gium esset.Hoc igitur bellum gerendum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni
Cestriæ comitibus, uiris bellicæ artis peritis, dedit. Ii statim profecti, & pri-
mo aduentu insula potiti,ut quæ nullo certo firmata esset præsidio, quòd ter-
ra tantum pecore abundat,homini cùm pastum fermè nullum ferat,crudelita-
tem in omni memoria penè inauditam exercẽt: nam alios effossis oculis, alios
incisis naribus,alios desectis brachijs aut manibus, alios testibus abscisis, de-
formant,fœminis simul passim stupro coinquinatis.Est memoriæ proditum,
cuidam sacerdoti post oculum erutum,& linguam præcisam,Dei nutu sermo
nem fuisse restitutum.Adfuit auxilio insulanis classis ex Hybernia,seu ut alij
sentiunt,ex Noruegia,quæ ad littus appulsa,armatos in terram exposuit: qui
bus Hugo comes Salopiæ obuiam factus,ex ictu sagittæ perijt. nullo alio me
morabili euentu,res ibi gesta est. Alter Hugo in Vualliam profectus, atroci-
ter incolas iam longo bello fessos affecit,atq; perdomuit.

Rex deinceps uacuus à bellis,ad publica opera facienda animum adiecit: cin
xit enim turrim Londinensem nouis muris, & basilicam ad Vuestmonaste-
rium miro apparatu ædificauit: quæ tametsi magna est,tamen amplificare de-
creuerat.Hanc hodie aulam appellãt,in qua quater quotannis in multos dies
iudicia exercentur,forumq; frequenti litigatorum conuentu agitur. Sed hæc
est merces malorum, ut eorum benefacta, aut crimine corrumpantur, aut in
deteriorem capiantur partem. utrunque in Rufum cecidit, qui dum ad eius-
modi res intentus erat,imposuit nouum tributum,unde uulgò rumor mana-
uit,ideo illum hæc inchoasse opera,ut honestius per eam occasionem, rapinas
rursum faceret. Transiuit illo ipso tempore Rufus in Normaniam,ad cogno
scendum illic statum rerum suarum. In Anglia, post eius profectionem, fe-
runt fontem manantem sanguine prope Abyndoniam, tres continuos dies
ebulliuisse,& uisum esse cœlum ardere.Regi deinde reuerso subitò nuntiatur
Constantiã uetustam urbem,hæc olim Augusta dicta est,quam deinde Con-
stantius Cæsar, ita ex suo nomine appellauit, à Francis obsideri.Quo rumo-
re nonnihil perterritus,impigrè cum paucis ad mare aduolat,nauemq; ingres-
sus dat se uento. Erat tum mare flante austro, ualde turbatum, quare nautæ
admonebant,non esse tutum,ut se pelago commiteret. Ad ea rex inquit: Da-
te protinus uela uentis,raro enim audiui regem aliquem undis submersum.
Ita sublatis uelis,ac repentè quasi diuinitus mutato uento,pacatoq; mari,in
Normaniam tanta celeritate peruenit, ut longè famam aduentus sui præces-
serit. Hostes subito regis accessu territi, confestim obsidionem soluerunt, in
pedes se latè dantes,quos ille insecutus atrociter profligauit,capto autore tan-
ti tumultus,cui nomen erat Helias. Is cùm à Rufo tanquam uecors illudere-
tur,magna animi audacia in eum conuersus dixisse traditur:Cepisti me fortui
tò rex, qui si liber essem,facerem ut intelligeres me haud contemptui haben-
dum. Cui ille misso statim facto, Vade,ait,ac q̃pessimè potes,cõtra me agito.

Sic

Sic Helias custodia liberatus, nihil quod constet, postea in regem molitus est. Sunt tamen qui eum non uenisse in potestatẽ victoris, sed fuga euasisse prodant. At Rufus ea victoria sublatus, postquam in Angliam reuertit, cùm militiæ omnia iam tuta putaret, domi more suo sæuiens, totum regnum ad exitũ & uastitatem uocare non nolle uidebatur, cùm interim Anselmus Cantuariensis archiepiscopus, unus omnium ad cõmunem salutem uigilans, uicemq; patriæ incredibiliter dolens, ausus est principem admonere, ut tandẽ aliquando manũ ab alieno abstineret, illudq; recordaretur, regis in primis esse, rempub. bona, fortunas ciuium tueri, defendere & conseruare. Verùm tantum abfuit, ut Rufus uoluerit monitorem officij pati, ut in Anselmũ omnem stomachũ eruperit: nam inde succensendi occasionem nactus, grandem eidem mulctam dixit, sed postea mitius agens eam remisit, solũ rogitans, ut ille sibi impedimẽto ne esset, sed potius faceret, quod in rem eius quo quo modo esset. Quæ ut parum æqua cùm uir sanctissimus abhorreret, ac præsenti animo se facturũ negaret, tum eum prius bonis omnibus spoliauit, exin in exiliũ egit. Vir multò innocentissimus patienter omnia ferens, Romã perrexit, ubi à Paschali secundo pontifice perbenignè accipitur, quem de miserrimo Angliæ statu abundè docuit. Rufus autẽ interea auaritiæ stimulis in dies magis magisq; punctus, ubi uidit Anselmo eiecto, neminẽ unum in suo regno esse, qui aduersus sua facta, iam mutire auderet, tum quasi de integro ad quàm magnã faciendã pecuniã rursus animũ intendit: & quia iam degustarat pinguẽ esse panẽ Christi, & delitias præbere regibus, secundũ Iacob oraculũ, idcirco lætas sacrorũ prædiorum segetes metere cum primis libuit. Itaq; publicani postremò nouem, seu, ut quibusdã placet, decem, & duorũ cœnobiorũ quæ præfectis carebant, item Vintonienſis, & Sarisberiensis episcopatuũ, ac Cantuariensis archiepiscopatus uectigalia magno pretio redempta habuerunt. Ad hoc cõmune ac luctuosum religionis malum, aliud inde grauius accessit: sacerdotũ enim uita quæ rectoribus & magistris morũ carebat, multò solutior facta est. Cui morbo, ut ne medicina ulla adhiberetur, rex ipse nunq; est passus, ut episcopi concilium aliquod haberent: id eò fecerit, ut ne in se conspiraretur, an ut sua cõmissa minus publicè damnarentur, parũ exploratũ est. Atqui uulgus more suo, credidit Deũ eodẽ tẽpore uoluisse admonere regẽ prodigijs futuræ cædis, quò prius mores corrigeret: nam paucis antè diebus uisus est per quietẽ, abruptis brachiorũ uenis, sanguinẽ mittere: simulq; ferunt monachũ quendã somniasse, se uidere regem de cruce pendentis Christi imaginẽ mordere, ac crura rodere dentibus, & postea ab ipso Christo pedibus in terrã proiectũ. Quod simulatq; ei narratum fuit, cachinnũ sustulit: quippe ad sedandã praui ingenij naturã, mors opus erat, quæ animorũ uitijs sola medetur. Ad extremũ Rufus urgente fato, uenatũ iuit in eos saltus, quos uulgò Nouamforestam uocant, ubi uenando à quodã Franco milite nomine Gualtero, cui cognomen fuit Tyrello, dum ille parum cautè in ceruũ, seu nimis accuratè in regem iacularetur, sagitta transfixus est, atq; uno genitu sine uoce edito, animam efflans ex equo in terram cecidit. Gualterus nemine persequente, fuga euasit. Cadauer uehiculo impositũ Vintoniam apportatur, ac ibidem in æde apostolorũ Petri & Pauli sepelitur.

Cognita morte Rufi, gaudium ingens est ubiq; ortum, sic, ut populus uelut carcere eductus, aut uinculis solutus, renascente iam libertate, frequens ad

templa adire,& uota Deo ſoluere quæ antea pro libertate feciſſet, perinde feſtinaret,ac ſi ille dies qui regis uitæ extremus fuit, ſempiternam patriæ ſalutẽ peperiſſet.Hinc principes cum primis degendæ uitæ documenta hauriant.Ec quid enim cuiuis homini infelicius contingere poteſt,quàm in uita male ſemper audire, & poſt mortem,nomen eius in perpetuam uituperationẽ uenire? Hunc uitæ exitum princeps habuit, cui nihil potius fuit, quàm religionẽ negligere,q̃ aliena rapere,quàm ſuos generatim perſequi,ac exinanire:cui præterea nihil minus cordi,quàm regis officiũ facere, quod eſt populi cõmoda ſuis anteponere,amare cum primis bonos,odiſſe malos,&ut hos pœna,ſic illos beneficio afficere.Quæ equidẽ mala,per quæ nõ licuit Rufo uiro eſſe probo,ex uno duntaxat auaritiæ riuulo manarunt:quippe ex altera parte nõ deerãt uirtutes,quæ ornamẽto eſſe potuiſſent:erat enim militiæ peritus, laboris patiẽs, ſui bene gerens negotij,fidei datæ obſeruantiſſimus,in obeundis bellis tam diligens,quàm felix,& à principio liberaliſſimus.Quas ſanè uirtutes auaritia ſola,ut dictũ eſt,partim in uitia uertit,partim fœdè cõtaminauit.Interijt IIII nonas Auguſti,anno ſalutis humanæ MCI.Vixit annos tres & quadraginta,regnauit decem & tres.Statura corporis paulò minus iuſta fuiſſe traditũ, capillo rufo,id eſt,rubro,unde cognomen inuenit: uentre paulò proiectiore, oculos habuit quibuſdã maculis aſperſos,linguã nequaq̃ expeditam,quæ hæſitaret, præſertim intumeſcente ira,corpus ad omnia incõmoda toleranda ualentiſſimum:filios autẽ ſpreto connubio nõ genuit.Fuerunt ea tẽpeſtate uiri præſtantes,Remigius Lincolniẽſis epiſcopus,ſanctitate & doctrina clarus.Is ex Dorceſtria oppido,quod ab Oxonio ſeptẽ millia paſſuũ aberat, tranſtulit ſedẽ epiſcopalẽ Lincolniã,quæ nondũ eo in loco cõſtituta erat, quemadmodũ in conuentu Londinẽſi fuerat primo Gulielmo rege decretũ.Et Henricus,qui quanquam aliquando peccarat,quòd dum Remenſienſis cœnobij abbas erat, cùm omnia uenalia cerneret, emiſſet epiſcopatum Nordouicenſem, ſed tamen reliquam ætatem integerrimã uixit,quippe quem adeò pœnituit,ut delictorum eluendorum cauſa Romam profectus,ſponte ſe dignitate abdicauerit, traditis indumentis inſignibus in manum Vrbani ſecundi pontificis,à quo mox omnis peccati labe iam deleta,munus ſpretum obire iuſſus eſt, qui poſtea domum reuerſus,ſedem epiſcopalem ex oppido Thetfordia,Nordouicum, hominũ conuentu & negotiatorũ copia maximè celebre, inuexit: ubi loci collegium monachorũ ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium inſtituit,qui ibi dies noctesq̃ Deo hymnos canerent,quibus omnia ad uictũ neceſſaria abunde ex ſuo ſuppeditauit, ut ne diceretur imminuiſſe epiſcopatus ſui uectigalia:templum uerò Thetfordienſe Cluniacenſibus monachis donauit.Ioannes itidem Vuallenſis epiſcopus, homo Gallus, per idem tempus cœnobium Bathonienſe rectorũ incuria penè labefactatum,ad ſuum Vuellenſem epiſcopatũ adiungendum curauit, auctis uectigalibus, quibus monachi uiuerent:atq̃ ita anno ſalutis humanæ MXCVI,Bathonia ciuitas pari honore acceptæ Vuellenſis epiſcopalis ſedis ornatur.Ad Ceſtrenſem quoque ſedem, autore Roberto eius diœceſis epiſcopo, Conuentrenſis adiungitur. Vulſtanus uir ſanctiſſimus,de quo ſuprà abundè meminimus,id temporis uitã cum morte cõmutauit.Florebat doctrina & ſanctitate Anſelmus, is acceptis à Paſchali pontifice literis ad regem,quibus ille uehementer increpareť, admoneretur q̃,

returq́, ut mutato uitæ inſtituto, melius deinceps de religione mereri uellet, ac mitius cum ſuis,& præſertim cum ipſo Anſelmo ageret,cùm iter in Angliã haberet,de infelici uitæ Rufi exitu cognouit, qui magnum ob id dolorem accipiens,orauit ſuppliciter Deum,ut illi cum primis remitteret,quæ in ſe commiſiſſet. Id pietatis ante omnia,credo,ipſi Deo cordi fuit, quandò ſtatim pòſt Henricus rex Rufi frater bonũ antiſtitem ab exilio reuocauit,in omniq́ præcipuo honore habuit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RVFO ſine liberis mortuo,& Roberto Normaniæ duce nondum ex Hieroſolymitano bello reuerſo, Henricus natu minor frater per hæc occaſionem adipiſcendi regni nactus, primùm in omnes fortunas fratris inuadit, quibus male partis ille uti,frui non potuit,ac ut auarus neſciuit: deinde ſumma ope intendit hominũ ſtudia in ſe uertere,partim dando,partim grandia pollicendo munera: ſed quia leges quas tulerat pater eius Guliel-
mus,neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit.
Quo factum eſt,ut perducta ad ſuam ſententiam maxima heroum parte, nonis Auguſti, anno à natali Chriſti MCI, & Normanorum aduentu XXXV, poſt factũ fratris funus,ab omnibus rex conſalutatus ſit,quẽ Mauricius Londinẽſis epiſcopus in æde ad Vueſtmonaſteriũ,more maiorũ cõſecrauit,eiusq́ capiti coronam impoſuit. Henricus igitur eo nomine primus dictus, & per hunc modum regno potitus,ab initio ſacerdotalis ordinis dignitatem, quam frater maximè corruperat, reſtituendam, ſimulq́ rempublicam ſubleuandã, conſeruandam, tuendam ſibi conſtituit. Itaq́ Anſelmũ antiſtitem Cantuarienſem ab exilio reuocat, epiſcopatum Vintonienſem miſerabiliter uaſtatum Guliemo Gyffardio uiro graui dat, ac cœnobijs quæ diu uacauerant, probatos monachos præficiendos curat,uectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphũ Dunelmenſem epiſcopum hominẽ ad quodcunq́ flagitiũ promptum,illius rei ac aliarum rapinarũ præcipuũ ſuaſorem, impulſoremq́,in carcerem conijcit:leges quas Edouardus tertius utendas dederat,in priſtinum uſum reuocat,quæ tamẽ ſenſim obſoluerũt,Normanis pro cõmodo principis, ad incõmodum Anglorum,leges à Gulielmo primo conditas conſtantiſſimè uſurpantibus. Ita populus tantis leuatur oneribus,ac tot uno tẽpore acceptis beneficijs,lætus agebat,adeò ut meritò illud Eſaiæ ſcitum iam prouerbij uice receptum canere poſſet: Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributũ? At per hæc officia, atque beneficia in populum collata, regno iam pacato, rex habito ſuorũ principum concilio, poſtq́ ea quæ ad Remp. pertinebant prouidenter tractauit, poſtremò de uxore ducenda cum ſuo domeſtico ſenatu, quem ſibi ex grauiſſimis quibuſq́ uiris conſtituerat,agitat. Erat Edgaro regi Scotorum ſoror nomine Mathildis,puella cùm forma elegantiſſima,tum ingenuis moribus nutrita, quæ poſt mortẽ parentum, ut procul ab omni eſſet iniuria, inter monachas uitam degebat,eius uirginitate,uti quidam prodidere,Deo dicata. Hanc Henricus de ſuorũ conſiliariorũ ſententia, ſibi uxorem depoſcit: quem

puella quæ à connubio abhorrebat, facilè repudiauit. Qua repulsa cœpit iuue
nis magis magisq; insano amore flagrare, ita, ut iterum Edgarum per legatos
rogarit, ut suam affinitatem ne aspernaretur, quæ utriq; commodo foret. Ed-
garus qui non minus magni regis iram timebat, quàm amicitiã concupiebat,
sororem etsi inuitam Henrico ad extremum in matrimonium dedit. Dicitur
hæc puella cùm uidisset sibi uotum uirginitatis esse uiolandum, omnibus pre
cibus execrata esse prolem, si qua ex se crearetur: quod omen haud fuisse ua-
num, perappositus infrà demonstrabit locus. Sunt qui tradant hanc puellam
non ab Edgaro fratre, sed à parentibus Henrico regi locatam fuisse, quanquã
ijdem in uita Rufi, de illorum obitu abundè meminerunt, adeò, sicut aiunt, o-
portet mendacem esse memorem.

Interea recuperatis à nostris ducibus Hierosolymis, Robertus dux in Nor
maniã optatissimus cunctis mortalibus redijt. Legimus in omnibus ferè An-
glicis annalibus, duces Christianos in eligẽdo rege Hierosolymorũ, ad rogan
dam Dei sententiã constituisse, ut singuli in templo ante principẽ aram, cereas
candelas ardentes tenerent, orantes Deum, quò sibi mentẽ donaret bonã, ut il
lud munus homini digno deferrent: & accidisse, ut Robertus diuino nutu rex
designatus fuerit, quòd eius candela subitò extincta, ac mox accensa est: sed il-
lum spreto oraculo, id minimè cæteris ducibus patefecisse, imò, ut non nemo
affirmat, id decoris à cunctis sibi delatũ temerè repudiasse, ut qui ad regnũ An
gliæ opulentius ac quietius iampridem adipiscendum animũ adiunxisset. Ex
quo ferunt ex eo die, nunquã Roberto posthac fortunã, hoc est, sequundũ re-
rum euentũ fauisse. Cæterũ alij autores non contemnendi, qui cum primis di
ligenter istuc Hierosolymitanũ bellũ scripserunt, Gotthofredum uirum post
hominũ memoriam excellentissimũ, tradunt de cõmuni omnium sententia re
gem creatũ, nulla facta mentione, neq; de Roberto, neq; de eiusmodi modo re
gis optandi. Vbi autem in Angliam fama aduentus Roberti perlata est, non-
nulli quibus Henrici imperiũ graue iam uidebatur, & innouandi omnia ma-
gnum studium erat, crebris literis eum solicitant, ut ad regnum suum recupe-
randum primo quoq; tempore ueniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia
cum eo se gratissimis animis consociaturos esse affirmant. Quibus rebus licet
dux satis ad bellum faciendũ inclinatus esset, nõ perinde motus est, quòd An-
glicos principes generatim accusabat, qui dum ipse reip. Christianæ causa, lon
gè gentium abesset, passi essent ut à fratre regno paterno fraudaretur: sed dissi
mulandum ratus, haud multò pòst plus fidei habuit nuntio à Ranulpho Du
nelmensi episcopo, qui paucis antè diebus clàm & noctu ex carcere aufugerat
misso, adeò ut tum suis, tum auxiliariũ fultus uiribus, exercitũ magna cũ cura
& diligentia conflarit. Quod cùm Henrico nuntiatũ est, nihil segnius tam na
uales quàm terrestres copias cogit, & ut hostes finibus arceat, properè classem
in locis opportunis locat, ducesq; iubet speculari à longè, & quà naues hosti-
um cursum tenere uiderint, eas à littore propulsare. Ipse uerò non longè ab
Hastyngo uico castra ponit, uti, si fortè Normani in terram descendant, ilicò
obuiam fiat. Robertus pari celeritate impositio in naues exercitu, in Angliam
uersus iter facere incipit, præmissis nonnullis nauibus speculatorijs, quæ locũ
eligerent ad descendendũ in terram idoneum, ac tutũ. Hæ fortè inciderunt in
classem regiam, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducem reuersæ, signi-
ficarunt

ficarũt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facilè ſibi hominum fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſſit, cœpitq; milites blandè alloqui, pollicendo, ac dando dona, quorum ad ſe bonã partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portum peruenit, ad oram Oceani auſtralem, quem Portimuthũ uocant: ubi poſtquã exercitũ per aliquot dies à labore refecit, Vintoniã uerſus mouit paſſim ad eum ſocijs cõfluentibus. Rex certior factus de aduentu pariter hoſtiũ, ac ſuorum defectione, continuò copias eduxit, & non longo ab illis interuallo conſedit, quid agerent, molirenturq;, expectaturus. Parabant ſe fratres ad præ
lium cõmittendum, cùm haud minimi uſus principes quidam utriq; parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiam in primis abhorrentes, agere de pace cœperunt, quibus demum autoribus, ad pactionem uentũ eſt. Itaque placuit, ut Hẽricus qui patre rege natus eſſet (nam eum Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat) Angliæ regnum obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper ut Anglis ac Normanis ſine fraude prorſus eſſet, quòd uel Henrici, uel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negotio maturè confecto, dux qui erat homo fortis, non item uir conſtans, ſatis huiuſmodi pacto fœdere contentus, nõ multò pòſt in
Normaniam reuerſus eſt.

Aſt rex externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiens, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis (de eius interitu proximo libro memini) filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundello, ubi ille cum ſui ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſſimus ſecutus eſt regni ſtatus, quod tamen ipſi Henrico bono non fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus, tantum ſibi ſumere cœpit, ut ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuũ poſſeſſionem daret. Porrò circiter hæc tempora, principes ubiq; gentiũ cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporũ uindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodum nos in noſtro de Inuentoribus rerum opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, ut abortiuos religionis filios, quos uocant, conſecrare recuſabat, imò quicquid de eorum electione actum foret, pro nihilo habens, principem ſummè admonebat, ne ſanctos ritus, néue religionis iura, & cærimonias uerteret, polluereтq;. Veruntamen tantum abfuit, ut rex ijs moueretur monitis, ut etiam in ſententia obſtinatius permaneret: quippe paulò antè Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è uita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ ultra quàm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, ut epiſcopos ab ſe renuntiatos non repudiaret, qui
protinus ei morem gerens, quamuis illud contrà eſſet, atq; liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſecrauit, præter Gulielmum Gyffordium Vintonienſem epiſcopum electum, qui id conſecrationis munus ab eo accipere abnuit, propter quod facultatibus ſpoliatus, in exilium ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumelijs Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cùm uideret eam labem in dies magis magisq; multis locis fieri (nam cæteri etiam priuati homines, exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotijs præficiebant) & bre

ui omne ordinis robur esse corrupturam, nisi remediū adhiberetur, statuit potius uitæ periculum adire, quàm Reip. unquam deesse, secundū illud euangelicum, Pastor bonus animā suam dat pro ouibus suis. Itaq; nunc orando, nunc urgendo, nunc minitando, Deum nō esse talem impietatem laturū, eò regem perpulit, ut spontè dixerit se rem omnē controuersam ad Paschalem Romanū pontificem relaturū, eiusq; decreto staturū, ac ad id maturè agendum missurū cum literis legatos, qui primū, ut mos est, pollicerentur ipsum fore ipsius Ro. pontificis dicto semper conuenienter audientē, deinde causam hanc agerent. Similiter quò pro se quisq;, qui sacerdotia & dignitates eiusmodi consecutus esset, res suas impigrè tueretur, omnibus qui ire uellent, potestatem Romam pergendi se facturum promisit: quod & protinus fecit. Regij oratores profecti sunt, Herbertus Nordouicensis, & Robertus Lichefeldensis episcopi, quos Henricus in consilio habebat: inde secutus est Anselmus, Girardus Eboracensis, ac Gulielmus designatus Vintonensis. Accepit eos Paschalis pontifex Romanus perbenignè, atq; animo libenti audiuit: sed in primis summum habuit honorem Anselmo, quippe cuius probitatē, modestiam, grauitatē iam pridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponunt causam ortæ controuersiæ inter regē & Anselmū, eamq; acriter defendunt: contrà Anselmus & cæteri æquis rationibus ut iniquā confutant. Quare pontifex cùm illud quoq; pontificio iure constitutū sit, ratam non esse adepti sacerdotij possessionē, quam episcopus non dedisset, mandauit ut in posterū tempus, neq; rex neq; quisquam alius eiusmodi ius sibi esse cōtenderet, sed episcopos antea factos confirmauit, ne illud seminariū foret discordiarum, si repudiasset. Ita re peracta, legatos regios dimisit, & Anselmū magnis muneribus, Girardum uerò archiepiscopū Eboracensem pallio donauit, qui paulò pòst in Angliam reuersi, pontificis decretū regi renuntiarunt. Ille qui à malis sacerdotibus subornatus, iudicauerat sacerdotalē ordinem esse debilitandū, nec libenter id audiuit, nec prius manum abstinuit, quàm multis Anselmi cùm precibus, tum rationibus uictus, ad extremū grauatissimè apostolicum præscriptum admiserit. Anselmus per hunc modum animo regis ab errore reuocato, celebre episcoporum concilium toto sacerdotum cœtu coacto, Londini habuit, in quo multa sustulit quæ religioni obesse uidebantur, multaq; salutaria constituit: quamobrem status rei sacerdotalis multò florentissimus esse cœpit. Sed illud in primis non magis iustè quàm piè egit, quòd aliquos de religione male meritos, aut contra ius fasq; sacerdotia cōsecutos, partim desecrandos, partim ipsis sacerdotijs priuandos decreuerit: uerùm cùm bonam illorum partem postea pœnituisset, misericordia motus pari studio apud pontificem Ro. egit, ut ad pristinam dignitatē ritè restituti fuerint. Rex etiam nonnulla in eodē conuentu constituenda curauit, quæ ad bene beateq; uiuendum conducerent. Sunt, qui scribant hunc conuentū antè peractum fuisse ab Anselmo, quàm Romā peteret, & ipsum postea redeuntē Lugduni aliquot dies moratū, ibiq; ab Henrico exulem denuntiatū fuisse, ac paulò pòst archiepiscopatu priuatū, propterea quòd fuisset autor, ut pontifex Ro. contrà quàm ille cuperet, de re controuersa iudicauerit. Multa præterea à uero longè aliena tradunt, quæ si uerbis persequi uellem, multò quàm par sit, longius me à proposito traherent.

Per idem temporis Robertus Normaniæ dux in Angliam uenit, Hunc uirum

rum ſanequàm facilem æquè ac liberalem, Henricus qui iam ſedulò ſuis commodis ſtudebat, ita blandis uerbis affatus eſt, ut ſponte ſua, illa tria millia marcharũ, quæ quotannis ex fœdere perſoluebat, in perpetuũ ei remiſerit, qui ita uacuus paucis pòſt diebus in continentẽ reuerſus eſt. Pœnituit ſecundũ hæc Robertũ liberalitatis, qua erga fratrem minimè indigentẽ, & tempore non neceſſario uſus fuiſſet: quare teneri non potuit, quin animo inimiciſſimo diceret ſe ab eo fallaciter circumuentum. Hæc ubi Henricus reſciuit, pari atque ille flagrans ira, confeſtim bene magnam armatorũ manum in continentem miſit, quæ Normaniæ fines uexaret. Milites profecti latè cuncta profligant, quibus tantũ abfuit, ut quiſquam ſe opponeret, ut etiam propè faueret: nam nobilitas iuxtà atq; plebs leuitate Roberti ducis offenſa erat, quòd ille antea ſemel atq; iterum Henricum ut ſui regni occupatorem infeſtis armis petiuiſſet, & cùm iam uictoriã in manu teneret, feſtinanter ac inconſideratè cũ eo pace ſe coniunxiſſet. Igitur regij milites quaquauerſum ibant, impunè omnia deuaſtabant, tametſi Roberto duce pro uiribus reſiſtente. Interea rex cognito tali rerũ ſtatu, tum in ſpem erectus potiundæ Normaniæ, cum ingenti exercitu illuc traiecit, ubi primo aduentu, deficientibus à duce fortiſſimis quibuſq; Normanis, nullo fermè negotio, Cadomũ & Eburouicũ ciuitatem agro circunquaq; populato, in ſuam ditionem redegit: quas urbes cùm præſidio firmaſſet, præcipitante iam æſtate, hac uictoria in præſentia contentus, in Angliã rediit. At Robertus interim cogitans ſecum quàm longè uiribus impar eſſet fratri, deficientibus paſſim ad illum Normanis ſuis, uel in quo periculo res ſuæ forent, & quàm difficilè eſſet illis remedium inuenire opportunũ, cùm præſertim Britanni atque Andegauenſes populi finitimi, quos Cæſar Andes appellat, cum rege ſtarent, decreuit ſine armis, ſpem omnem pacificationis in charitate fraterna ponere: & quia parum ſpei in legatorum miſſione habendum exiſtimabat, ipſe cum paucis in Angliam ad fratrem uenit, qui id temporis Northantoni morabatur. Hîc dux ſupplex pacem à rege petit, oratq; per omnes deos, per nomen propinquitatis, ut ſi non ſit memor fraterni amoris, at ſuæ humanitatis, ſi non gratiæ & miſericordiæ, at cogitet quemadmodũ neque bellum inter fratres ſine dedecore geri, neq; uictoria laudi honorí ue eſſe poſſit, & propterea nolit oblatam ab ſe pacem, amicitiam, beneuolentiam concupitam repudiare, cùm etiam ſe ac omnia ſua ultrò dedere paratus ſit. Rex ad hæc nihil motus, ſed indignatus, quædam preſſo ore minaciter locutus ſeſe auertit, ut qui uel antea experimentis nouerat fratrem ingenio eſſe mobili, uel deſtinauerat in eum ad internitionem ſæuire. Robertus fratris ſuperbiam auerſatus, deteſtatus, execratus, maturè domũ reuertitur, ſeſe aut mortis aut ſeruitutis periculo cõmiſſurus, ſui decoris ulciſcendi cauſa, quippe qui uidebat nihil eſſe, quod amplius quicquã in fraterno amore poneret: itaque ſumma ope bellum comparat, undecunq; auxiliarijs copijs conquæſitis, quanquam Henricus parum ſpatij ad arma paranda dederat, qui eum abeuntem in Normaniam ſecutus eſt, cum nouo militum ſupplemento. Hîc haud longo inter ſe interuallo, caſtra ponunt, impigrè ſeſe ad pugnam faciendam expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorum, prior militem in aciem educit: dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulantes, dato utrinq; confeſtim ſigno, prælium committunt. Regij milites plus nimio multitudine freti, ſine ordine e-

greſſi,quacunque libet prorumpentes,hoſtem ferro maximè urgent.At Normani à ſuo duce militaris diſciplinæ optimè gnaro inſtructi,in ſuo pro ſe quiſque gradu obnixi inſtant,ipſo interim Roberto nunc præliando, nunc hortando,ſuum officiũ faciente,ac ſimul Gulielmo comite Moritoniſ acriter inter primos dimicante, ita ut acies regia quæ, ut dictum eſt,ſua ſponte erat ordinibus egreſſa, iam penè ſuis diffiſa uiribus, ſenſim in fugam ſe uerteret. Stabat tamen contrà dux,ſuos in ordine tenens,ac continenter preſſo pede hoſtem feriens : iamiamq; uictoria in manu erat, paſſim cadentibus hoſtibus, cùm rex animaduertens ſuos iam manifeſtè fugere, magno clamore in fuga continuit, ac ſubitò uniuerſos equites in hoſtiũ aciem à lateribus prorumpere iuſſit, qui tanto impetu inuaſerunt,ut eam fregerint.Quo facto,omnis regius peditatus ſimul cum ipſis equitibus undiq; emergentibus,ſe quanta maxima potuit ui, in Normanũ concitauit.Tolerauit hoſtis impetum aliquantiſper, donec magna ex parte circunfuſus fugam quærere cœpit,ſicuti fieri ſolet,quando pauci curſu diſſipati à multis undique ferro petuntur. Deinde rex uictor ita fugientes inſecutus ingentem edidit cædem,nõ incruento tamen milite, Normanis deſperata iam ſalute,ferociter etiam inſurgentibus in perſequentes.Robertus cum comite Moritoniſ inter confertiſſimos hoſtes,etſi maximè omnium pugnans,capitur, ſeu à quibuſdam ſuis pretio corruptis proditur, ut non nemo tradit.De numero utriuſq; partis occiſorũ non eſt qui planè meminerit, cùm tamen prodant non aliã ad eum diem pugnã in Normania pugnatam maiore cæde inſignẽ:propter quod,apud uulgus fama eſt, cometẽ eo loci aliquot per dies apparuiſſe,&aliquanto pòſt duas lunas ſuo orbe plenas uiſas,unã ad orientem,alterã ad occidentẽ ſolem coruſcantẽ.Henricus tanto bello perfunctus & Normania tota continuò peragrata,ac præſidio firmata,cuius demũ imperio potitus eſt,perinde ac pater olim futurũ eſſe prædixerat, cũ fratre captiuo in Angliã rediens more triũphantis,à ſuis accipit.Fuit is annus ſeptimus cùm regnare cœpit Henricus,& ſalutis humanæ MCVIII,Roberti ducis calamitate nobilis,qui honoribus,fortunisq; omnibus ſpoliatus, in carcerẽ datus eſt, ad oppidũ Vualliæ,quod Cardiffum dicunt,ubi loci uigeſimoſexto pòſt anno,partim ſenio,partim animi mœrore confectus mortẽ obiit,uir certè præſtantiſſimus,& cum quouis belli duce cõparandus,ſi aut paulò cautior,aut in ſententia conſtantior fuiſſet.Sunt,qui ſcribãt regem poſt aliquot annos eum miſſum feciſſe,mandaſſeq;,ut intra quadraginta dies, & duodecim horas (eo enim temporis ſpatio, bis ſe æſtus Oceani ex alto incitat)Anglia & Normania patria iureiurando repudiata,quamprimũ nauem conſcenderet,in perpetuum exiliũ iturus,& inde neſcio quid inſidiarũ in regem molitũ captũ fuiſſe, luminibusq; priuatũ,ac rurſus in cuſtodiã traditũ. Hæc forma exiliĩ indicendi olim à diuo Edouardo,cuius lex de ea re extat,introducta, hodie etiam ſeruatur,quoties quis delicti reus ad templũ confugerit, excepto, quòd uſq; ad littus crucem manu geſtat ueluti ſignum ſeruatæ uitæ,per religionem.Ac Robertus hunc habuit miſerabilem uitæ exitum, quo eum dignum dicunt, propter impietatem, qua patrẽ perſecutus eſt. Vxorem duxit in Sicilia,ex Hieroſolymitano bello rediens,filiam Rogeriĩ Apuliæ ducis,& ipſius inſulæ comitis,hominis Normani,ex qua ſuſcepit unicum duntaxat filiũ,nomine Gulielmum,quia uxor paucis pòſt diebus, quàm enixa eſt,interiit. Nomen mulieris,

ris,quod ſciam,non ponitur.De hoc Gulielmo clara indole puero, aliàs plura memorabimus.Atq; ſic Normania ad Angliæ regnum adiuncta eſt.

His temporibus inundante præter naturam Oceano,multi ex Flandris,ipſius maris accolæ,patriis ſedibus pulſi,in Angliam peruenerunt,qui ab Henrico locum ad habitandū petentes, Orientalem inſulæ partē occuparunt: ſed quadriennio pòſt, loco coloniæ,inde in occidentalem Vualliā ducti ſunt. Eo etiam anno,qui fuit octauus,cùm Henricus regnare cœpit,moritur Edgarus Scotiæ rex,uir integritate,cõſtantia,modeſtiaq; ſingulari,cui ,Henrico fauente,Alexander frater ſucceſſit.Conceſſit etiam naturæ per id tempus, Philippus rex Francorum primus,quem Ludouicus filius cognomento Craſſus ſecutus eſt,iuuenis ſagacis ingenij,& militaris artis nõ imperitus.Quæ res Henrico dubitationē attulit, ne in Normania noui motus à ſuis fierent, Gallis inſtigantibus,qui eò primo quoq; tempore profectus eſt,ubi licet omnia pacata eſſent, tamen ad omnem nouarum rerum euentum ualidioribus præſidijs locos omnes firmauit.Quo facto,in Angliam rediit:cui ſtatim fuere obuiā legati Henrici quinti,paulò antè Imperatoris deſignati, quos ille miſerat,ut poſcerent ſibi in matrimonium dari Mathildem eius filiam quamuis nondum nubilem.Audiuit eos rex perbenignè,& nequaquam affinitatem aſpernatus, filiam Henrico deſpondit,factisq; uaria ludorum celebratione ſponſalibus,legatos non illiberaliter donatos domum dimiſit. Iam aderat annus,cùm Henricus regnare cœperat,decimus, nobilis morte Anſelmi Cantuarienſis antiſtitis. Is homo Italus Auguſtæ, quæ urbs eſt ad radices Alpium ſita, claris parentibus natus,in Normaniam fortè peruenit,dum admodum puer,& literis pro ætate ſatis eruditus, patris ſæuitiam fugiebat, quam nullo neque officio, neque humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaque ſuapte natura bene inſtitutus, Lanfrancum magni nominis & doctrinæ uirum audire cœpit, quo doctore, multò peritiſſimus modeſtiſſimusq; breui euaſit, adeò ut longè ſuos condiſcipulos anteiret:quem poſtea quinque & uiginti iam natum annos, Lanfrancus ad inſtitutum uitæ monaſticæ cultusq; æmulationem duxit, qui inde Beccenſis abbas creatus,non magis piè quàm diligenter ſuos monachos inſtituit:poſtremò Cantuariēſis antiſtes factus nihil antiquius habuit,quàm de religione,de republica,mirum in modū bene mereri,quamuis paſſus multas à Rufo,uti alibi diximus,iniurias,quem ſacerdotalem ordinem labefactantem inclyta uiri ſanctitas omnibus modis coërcuiſſet, ſi eius aures aliquando ſalutaribus monitis patuiſſent. Anſelmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter inſeruiebat, cùm multa doctrina clareret, omnem ſtudiorum ſuorum rationem ad religionis uſum contulit: ſcripſit enim libros de Meditationibus,Cur Deus homo:de Libero arbitrio,de Similitudinibus,de Cruce, de Ioanne Baptiſta.Et ad extremum,ut tradunt, condidit cœnobium Ceſtriæ, monachorum ordinis diui Benedicti. Moritur poſt annum,quàm ſedere cœperat,decimumſextum:uixit annos ſeptuagintaſex.Fuit ille annus ſalutis humanæ M C X I. Sepultus eſt in æde Chriſti Cantuariæ,& inter diuos haud multò pòſt relatus. Illo ipſo anno, mortuo Gerardo Eboracenſi archiepiſcopo, Thomas regis domeſticus ſacerdos ſucceſſit,ordine Eboracenſium antiſtitum uigeſimuſeptimus.Id quoq; temporis epiſcopatus Elyenſis inſtitutus eſt:quippe cœnobiū monachorum ordinis diui Benedicti in inſula Ely

opulentissimum,abbas nomine Ricardus regebat, illudq; unà cum insula, ac Cantabrigiensi comitatu,Lincolniensis erat diœcesis.Huic itaq; eius dignitatis cupido in mentem uenit,ibidem pontificiam locare sedem,quò & locũ & se celebraret: qui primũ cum rege, deinde cum Lincolniensi episcopo agitauit, de nouo instituendo episcopatu : quibus demũ consentientibus procurauit, ut ipse comitatus Cantabrigiensis unà cum insula, Elyensi futuræ diœcesi, & monachis ac præfecto quem Priorem uocant, qui illis loco abbatis præesset, possessiones nõ mediocres assignatæ fuerint.Quæ ita peracta, Paschalis Ro. pontifex sua autoritate comprobauit. Verùm inter hæc,Ricardus abbas morte obita,destinati honoris compos fieri nequiuit:quare Henricus Bangorien sis antea antistes,primus Elyensis episcopus creatus est. Atq; ita usu uenit, ut alius fuerit qui seminauerit,& alius qui messuerit, ut prouerbiũ est.Cæterũ ea res bono fuit tam ipsi cœnobio, quod hac noua sede ualde honestatũ est, q̃ Lincolniensi episcopo, qui cùm latam habeat diœcesim, nonnihil hoc modo cura leuatus est.Per idem tempus,multa prodigia nũtiata.sanè memoria proditũ est, flumen Trentam per totum integrũ diem, spatio mille passuum non fluxisse, sed perinde quasi aliò cursum flexissset, eam partem aluei adeò per id interuallũ uigintiquatuor horarũ deseruisse,ut homines ultro citroq; per siccam arenam graderent:at postea more suo fluere cœpisse. Item porcã enixam esse fœtũ facie humana insignem,&pullum gallinaceum quadrupedem natũ.

In partibus transmarinis,interea Fulco Andegauensis comes,qui rebus Anglicis iam palàm inuidebat, dolebatq; Roberti ducis uicem, & in armis erat, Constantiam ciuitatem occuparat,conciliatis pecunia ciuibus. Quod ubi ad regem perlatũ est,statim in Normaniam profectus,urbem amissam recuperauit,raptis ad supplicium nonnullis ex ciuibus,multisq; incõmodis comitem affecit:quo ex sententia expedito negotio,in Angliam reuertit.Restabat adhuc aliud bellũ conficiendũ,hoc est,studiũ pecuniæ dirimendum,quod bene multos angebat,torquebat,diuexabat,uidentes principem sensim alienis fortunis imminere.Siquidem quintus iam erat annus,cùm Cantuariensis archiepiscopatus uacaret,cuius rex interim uectigalia capiens, cùm admoneret ut ad eam dignitatẽ aliquẽ grauem uirũ euocandũ curaret,respõdere solitus erat,se quærere hominẽ,qui doctrina, qui probitate, qui prudentia nõ longè inferior esset Lanfranco,aut Anselmo:& quia nullus talis occurrebat,propterea pati illam usq; eò sedem uacare,dum Deus uirũ quempiã offerret idoneũ : perinde quasi eam rem magis curæ,q̃ cõmodum haberet.Sed tandem sentiens sibi palàm id uitio dari,ut ea careret infamia,Rodulphũ uirũ probũ Roffensem episcopum,ordine antistitũ trigesimũquintũ, archiepiscopũ dixit. Obijt mortẽ eodem ferè tempore Thomas Eboracensis archiepiscopus,quem Thrustinus uir magno animo &doctrina singulari sequit.Is statim de autoritate cumCantuariensi certare cœpit, & quamuis à regẽ rogaretur, ut seruaret, quod cæteri archiepiscopi Eboracenses ex officio fecissent, acquiescere tamen noluit, cùm præsertim Rodulphus morbo implicatus,causæ corporis curã præuertere cogeretur. Thrustinus nõnullos consecrauit episcopos Scotos,& ante alios,Gillam Aldanũ Candidæcasæ electum episcopũ, qui mox dixit coràm, se paratũ ei omni tempore obedire,iusq; iurandũ,uti moris est,conceptis uerbis dedit. Per eos dies, Vigornia incendio tota ferè absumpta est, quæ cùm ad Vuallią perti-

pertineat, eam putarunt flammã prodigiũ fuiſſe Vuallici motus, qui ſecutus eſt. Porrò Vualli quibus magna fiducia orta erat, ex infelici euentu bellorum à Rufo contra eos geſtorũ, & qui pacem atq; otium iuxtà faſtidiebant, Anglicos agros populari, finitimos populos eodem momẽto ad arma concitare cœperunt. Quapropter ingens Henricũ libido inuaſit eos domandi, ut ne ita à ſuis turpiter ab oculos quotidie tumultus fierẽt. Itaq; conflato ad punctũ temporis ualidiſsimo exercitu, in Vualliã proficiſcit: & quia Vualli magis locorũ iniquitatibus q̃ armis confidentes, paſsim per ſyluas, & loca deuia errabundi hoſtem expectabant, idcirco omnes ſaltus milite circunſidet, ac mox intra ſyluas immittit, qui Vuallos more ferarũ uagantes inſequant. Quo facto, nulla adhortatione regis opus fuit, quãdò ſuus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea inuſtæ adhortator aderat: igitur ſtrictis gladijs, rapido curſu in hoſtẽ undiq; ferunt: nihil illic imperatoriæ artis in ordinibus, aut ſubſidijs diſponẽdis fuit, omnia ira militari agente. Itaq; rebelles ex omni parte ferro impulſi atrociter cæduntur. Ex quo nõ facilè tantũ aliàs ſanguinis atq; cædis factum fuiſſet, niſi armis temperatũ foret: ubi enim Henricus uidit Vuallos paſsim cadere, & omiſsis armis, latè fugientes in ipſa fuga trucidari, iuſsit milites parcere. At qui ſuperfuerant tantæ cladi, ueniam orantes ultrò ſeſe dediderunt. Rex per hunc denicq; modum, Vuallis populis ferociſsimis domitis, poſtq̃ loca omnia præſidio firmauit, ſummo gaudio triumphans Londinũ redijt, poſt annum quàm regnare cœperat, quartumdecimũ. Quo tempore cùm Mathildis regia puella iam uiro matura ab Imperatore Henrico, cui pacta erat, peteret, rex cauſa dotis illi parandæ, tributũ iugeratim, hoc eſt, per ſingula iugera terræ, ſoluendum populo indixit: ex quo ubi multũ pecuniæ exegerat, puellam cum grandi dote, ad uirum primo quoq; tempore deducendam curauit. Secuti ſunt iſtud inſtitutum quærendarum dotium ad collocationem filiarũ, cæteri deinde reges, adeò poſteritas ſuorum commodorum tenax ſemper fuit.

Henricus poſt hæc in Normaniam profectus, eius regionis Gulielmum filium ducem fecit, uniuerſumq; populum in eius uerba iurare iuſsit. Hinc mos inoleuit, ut reges deinceps filium maiorem natu quem ſibi ſucceſſorem optaſſent, Normaniæ principatu donarent. At rex poſtquam ſtatum Normaniæ pacatiſsimum reddidit, in Angliam ſtatim reuerſus eſt. Ipſo eo anno ſexto Iduum Octobr. adeò magnam in Oceano circa inſulæ oram, diminutionem aquarum factam tradunt, ut per longum ſpatium unda ſeſe in altum recipiens, ſiccum littus in æſtuarijs reliquerit, idq; duraſſe totum integrũ diem, ac pro miraculo habitũ. Præterea ferunt aliquot flumina, quæ ex æſtu Oceani bis ſemper horarum duodecim ſpatio augentur, minuunturq;, ita decreuiſſe, ut bene multis locis facilè tranſirentur. Henricus cùm domi foriſq; uacaret à rebus bellicis, conuerſus hinc ad confirmandũ regni ſtatum, tam ſacerdotum quàm reliqui populi principes Sariſberiam conuocauit. Hîc habito concilio, quod è Republica eſſet, maturè prouiſum. Item ſi quid publicè aut priuatè diſcordiarum aut litium inter optimates erat, ſimul compoſitum ſedatumq; eſt, præter cauſam inter Cantuarienſem & Eboracenſem diu antea agitatam, cùm Thruſtinus decreto ſtare noluiſſet, propter quod rex uehementer iratus, iuſsit eum aut parêre, aut epiſcopatu ſe abdicare, qui, uti quidã prodũt, neutrum fecit, ſed à Caliſto ſecundo Ro. pontifice defenſus, pertinaciter cõtra

Cantuarienſem in ſentẽtia perſtitit. Alij ſcribunt eum maluiſſe de dignitate ce
dere, cꝫ ſibi cum Cantuarienſi iuriſdictionis cõmunitatẽ eſſe. Cæterũ ſatis con
ſtat illũ poſt multa accepta ob eam pertinaciã detrimenta, & archiepiſcopatũ
retinuiſſe uſcꝫ ad ſenectã ætatẽ (nam tunc ſe ſponte pontificatu abdicauit, mo
nachuſcꝫ effectus eſt) & cum Cantuarienſi ſemper de iuriſdictionis iure decer
taſſe. Hinc cernere licet, iam tum epiſcopos cœpiſſe delirare cupiditate ac am
bitione cæcos, qui nõ uiderint ſuũ officiũ eſſe, ſpretis omnibus, quæ uulgus
miratur, hominũ animarũ ſaluti tantũmodo conſulere. Poſtremò in eodem con
cilio omnes principes regni ſuo more cõceptis uerbis ipſi regi pariter, ut Gu
lielmo eius filio, iuſiurandũ dederunt. At illud appoſitè dicere habeo, reges an
te hæc tempora, nõ conſueuiſſe populi conuentũ conſultandi cauſa, niſi perra
rò facere, adeò ut ab Henrico id inſtitutũ iure manaſſe dici poſsit, quod tam al
tis defixũ, uti etiã nunc, radicibus ſemper ſtetit, ut deinceps quicquid ad rem
pub. bene gerendã, eiuscꝫ conſeruationẽ deliberandũ foret, illud ad concilium
referret: & ſi quid aut regis aut populi iuſſu decretũ factumcꝫ eſſet, id totũ pro
nihilo haberet, niſi eiuſmodi concilij autoritate foret comprobatũ. ac ne impe
ritæ uulgi multitudinis, cuius propriũ eſt nihil ſapere, iudicio conſiliũ impe
diretur, certa lege exceptũ fuit à principio, qui ex ſacerdotũ cœtu, quíue quót
ue ex reliquo populo uocari deberent ad conciliũ. More Gallico, uulgò parlia
mentũ appellãt, quod unuſquiſcꝫ rex initio ſui principatus habere ſolet, ut ibi
ſi quid ex antiquis inſtitutis, legibúsue tollendũ, ac rurſus condendũ ſit, id de
conſilij ſentẽtia fiat: qui & deinde quoties res poſtulat, ſuo arbitratu, illud ip
ſum cõuocat. Modus aũt conſultandi eſt eiuſmodi. Cùm enim de principũ pa
riter atcꝫ cæteri populi cõmodo, in cõcilio agatur, ut æqua unicuicꝫ loquendi
poteſtas fiat, alteri ab alteris diſiuncti conſulũt: nam rex, pontifices, principes,
& abbates in unũ conueniunt locũ, ibicꝫ conſident: at procuratores ciuiũ po
pulicꝫ in alterũ proximũ, ubi de rebus agendis inter ſe diſputant. Iſti ex ſe unũ
uirum grauẽ optant, quem prolocutorẽ uocant, is proponit res agitandas, ro
gat ſingulorũ ſententias, de ijs quæ decreta ſtatutacꝫ ſunt, ad principes refert:
etenim nihil ratũ habet, niſi quod maior pars utriuſcꝫ conſeſſus ſenſerit, idcꝫ
rex comprobarit, qui idcirco poſtremus omniũ ſententiam rogatur à cancella
rio regni, qui apud principes prolocutor eſt. Hanc formã uel epiſcopi habent
in ſuo cõuentu, quippe illi, abbates, priores, id eſt, monachorũ præpoſiti unà
conſident, alibi uerò decani quos dicũt, archidiaconi, ac reliqui ſacerdotũ cœ
tus procuratores ſe congregant, quorum prolocutor de rebus actis patres do
cet, apud quos archiepiſcopus ex ſententia maioris utriuſcꝫ partis eas definit,
legescꝫ ſimul facit. Ex iſtiuſmodi igitur regum populicꝫ decretis autoritate
concilij ſancitis, ius conſtat propriũ gentis, ac municipale, quod uocãt, capút
que legum omnium, quandò illa ius aliud quod ciuile dicunt, nõ admittit.

Talis erat ſtatus Angliæ, cùm bellum Gallicum cum periculo, & militum
robore, tum ducum uirtute maximè nobile, ex paruaadmodum diſcordia, in
ter Ludouicum Craſſum Galliæ regem, & Henricũ ortum eſt: cuius quidem
belli initium feciſſe tradunt Theobaldum Campanorum comitem ex familia
Bleſenſium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate coniunctũ, quòd
Adela eius ſoror Stephani Bleſenſis comitis uxor eſſet. Porrò hunc uel ex fi
ducia generis, uel opum, eò audacia impulit, ut impetrato ab Henrico auxi
lio,

lio, aduersus Ludouicū arma tulerit, uariecꝫ diuexauerit. Quod ille qui antè ab Anglo alijs de causis alienus erat, suprà q̄ dici posit, indignè ferens, cœpit consilia inire cum Balduino Flandriæ, & Fulcone Andegauiæ comitibus, de adimenda per uim, aut proditionē, Normania regi Anglo, & illa restituenda Gulielmo Roberti ducis filio, ut per hunc modum sociatis armis, iniuriā uindicaret ab eo sibi illatam. Quæ ubi rex Henricus persensit (persensit autem à principio) primùm omniū populo imponit graue tributū, causa noui belli gerendi, id quod apud posteriores reges in consuetudinem uenit: deinde in Normaniam profectus, adiuncto sibi Theobaldo, bellum parat. Crassus qui spem omnem bene gerendæ rei in celeritate posuerat, sub aduentū Henrici, noctu Normaniæ fines ingressus, decreuerat lucescente sole, derepentè latè agros populari, & loca nonnulla ad defectionem compellere: uerùm cognito hostis aduentu, nec satis suis uiribus confisus, in aliud tempus differendū certamen ratus, infecto negotio pedem retulit: sed nō multò pòst fortunam belli tentandi auidus, sæpe tumultuarijs prælijs cum Anglo conflixit, nullo memorabili pugnæ euento, præterquam mortis Balduini comitis, ut quibusdam placet, quibus non assentior, quandò satis constat, illum post id tempus interisse, uti infrà perappositus locus id planum faciet.

Anno qui insecutus est ingens prælium inter ipsos reges cōmissum est, de quo priusquam memoremus, esse operæpretiū putamus, docere, quàm parū autores utriusq; populi inter se cōsentiant: & ne uetustissimos citemus, ea satis erit in mediū adducere, quæ recentiores de rebus Francorū gestis perscripsere. Ii enim aliam huiusce belli causam fuisse, alioq; exitu rerū finitum tradunt. Aiunt enim Henricū regem post captū Robertū fratrem, & Normaniā adeptā, in uerba Crassi tanq̄ eius terræ domini iurasse, quòd Rollo primus dux Normaniæ accepta Neustria, quā Normaniā appellauit, nomine dotis uxoris, ut in quinto huius operis libro meminimus, iussus est annuū uectigal regi Franco ut domino loci pendere, ne terra bello quæsita crederet: & inter eos cō uenisse, ut qui prior recepisset à Pagano uiro forti arcē Gisortij oppidi, quod est ad Heptā flumen positū, uelut limes Franciæ & Normaniæ, is intra quartum diem arcem ipsam cōplanaret: ac Henricū quia Gisortiū occupasset, & per nuntios missos, atq; remissos admonitū, demoliri ex fœdere arcē noluisset, leuibus quibusdā prælijs à Francis lacessitū, & hostes demū facta ex oppido eruptione, ipsum Francū repulisse: atq; eam rem initiū fuisse magni belli, ac illud ita inchoatū secundo deinde anno confectū, non sine graui utriusq; partis incōmodo. Nam, uti ijdem autores sunt, Henricus uno tēpore à Francis tripartitò inuasus est, Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontiuo comitatu erumpentibus, ac Crasso è medio urgente, qui ut hosti grauius negotiū exhiberet, palàm Gulielmū Roberti ducis filiū, Normaniæ ducem renuntiauit, ac Hugonem regiū cubiculariū cum nōnullis alijs perpulit, ut illum necaret: sed patefacto scelere, proditores ilicò pœnas morte soluerunt. Ex illo Henricus multò cautius rebus suis prospicere cœpit, cui tamen in tanto periculo ac mœrore, præsens adfuit solatium, quippe cùm nihil dimisso animo, acriter resisteret. Balduinus accepto uulnere, prælio excessit, & simul Fulco ad eum desciuit. Deinde uerò uariè inter eos bellatum est, modò in unam, modò in alterā partē inclinante fortuna. Arx uero Gisortiana integra stetit, permittente

Crassо, qui id Gulielmo Henrici filio sibi dicto audienti concesit. Hanc prī-
mus Gulielmus rex eo loci cōdiderat, ut aduersus Francorū incursus esset fir-
missimū uallū. Quo fiebat, ut illi tantopere optarent eiusmodi opus cōplana-
tum iri. Cæterū Angli autores quos sequimur, haud dubiè uerius de euentu
huius belli scribunt. Iam agebatur annus decimusoctauus, cùm Henricus re-
gnare cœperat, quando Crassus gliscente in dies ira, ad fines Normaniæ uali-
dissimo munitus exercitu profectus, castra posuit, atq; per dolū, Nicasianum
oppidū cepit: cui nihilo segnius infestis armis Henricus obuiam factus. Itaq;
conueniūt ducū copiæ, hinc Normani cum Anglis, illinc Franci cum auxiliari
bus: prælium faciunt, pugnatū est amplius horas nouem utrinq; acerrimè: nus- K
quam Angli maiore ferè animorū robore congressi sunt, nusquā maior cædes
obstinatione animorū facta est: nam prima utrinq; acie disiecta, adeò cominus
ferro dimicabat, ut Henricus ex ui ictuū, quos crebrò in capite etsi galea bene
munito accipiebat, sanguinē ex ore miserit. Quod ubi uidit, nō territus, sed ut
leo in percussores insurgens, in terram aliquot primò sternit, ac inde in extre-
mam hostiū aciem irrumpens, post ingentem editam stragem, Francos profli
gat, Nicasiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominū millia
cæsa, captaq; sunt. Balduinus comes Flandriæ ex uulnere interijt, cui in princi
patū succesit Carolus Canuti Dacorū regis filius, ex sorore Roberti comitis
Balduini patris creatus, quòd ille nullos reliquerit ex se filios. Henricus uicto 2
re cum exercitu Rothomagū profectus, in urbem triumphans longo ordine
præcedentibus sacerdotibus, ac pro uictoria adepta, gratias Deo agentibus,
introiuit. De Crasso post acceptā plagam, Angli scriptores nō meminere, sed
Gallici, qui autores sunt illum, ut aduersus Henricū iram quoquo modo ex-
pleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant, impetū fecisse, animo ciuita
tis delendæ: sed occurrente ei uenienti cum diuorū reliquijs, sacerdotū cœtu,
religione motū sese collegisse, animumq; placasse. Videtur idem fecisse Theo
baldus, & cum Crasso in gratiam redijsse: nam cùm Crassus parasset ingentem
exercitū aduersus Henricum Imperatorem, qui per idem tempus iratus Fran
cis, quòd fauissent Calisto secundo pontifici Romano, Rhemos delere consti 3
tuerat, Theobaldus auxiliū tulit Crasso regi, etsi mox Imperator tanto belli
apparatu territus, ab incœpto destitit. De hac controuersia inter Calistum &
Henricū Imperatorem, nihil est quod hoc loco dicamus, quandò Platina qui
uitas pontificum scripsit, omnia planiora facit, q; ut sint à nobis repetenda. Eo
dem anno Mathildis uxor Henrici castissimis moribus, & uitæ sanctitate il-
lustris, mortem obijt. Post deuictos prælio Francos, intercessit Henrico affi-
nitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Inte-
rea dum ista gerunt, & Francus rex Rhemis solicitus de nouo bello cum Ger-
mano Imperatore gerendo detinet, tradunt Henricū Franciam derepentè in-
gressum latè agros depopulari cœpisse: uerū pari celeritate facto obuiā Alme 4
rico Montifortis comite, qui tuēdæ regioni præerat, nō sine incōmodo repul-
sum fuisse. Sed illud satis cōstat, Fulconē uirū optimū, post iunctam cum Hen
rico affinitatē, cùm existimaret utrūq; regē iam fortunā belli, licet nō pari euen
tu, expertū, pacē ut in rem cōmunem maximè futurā nequaq; aspernaturū, ita
egisse, ut inter eos cōcordia cōglutinata fuerit, æquis cōditionibus, quibus in
primis exceptum est, ut sine fraude essent, qui Francorū aut Anglorū partes
secuti

ſecuti fuiſſent: multaq; præterea acta ſunt, quamobrē pax inuiolata maneret.

Compoſitis per hunc modū ex animi ſententia Gallicanis rebus, rex Henricus in Angliam ex Normania ſequundo uento delatus, magno cum gaudio triumphantis more à ſuis accipitur: uerùm huiuſmodi cōmune gaudiū eſt ſtatim pòſt ingenti mœrore mutatū, cognita morte filiorū regis. Gulielmus enim dux ex Mathilde genitus, & Ricardus, ut quidam ſentiunt, ex concubina natus, ac Maria ſoror aliquanto poſt patris profectionem nauem ingreſsi, dum flante auſtro, curſum in Angliam tenebant, ecce tibi, ſubitò per nautarū incuriam, naui ſcopulo illiſa, ac perfracta, perierunt, cum omni comitatu, numero ad centum & quinquaginta, uno duntaxat incolumi, qui malum nauis tenaciter complexus, ad terram, quæ nō procul aberat, poſtero die delatus eſt. Euaſiſſet etiam Gulielmus, ſi pietatem ſaluti non prætuliſſet: nam fracta naui, eueſtigiò in ſcapham deſcendit, ad terramq; contendebat, cùm eius opem ſoror, quæ iamiam cum morte luctabat, fœmineo ululatu implorauit: qui protinus charitate motus, reuerſus eſt, ac ſcaphā naui admoueri iuſſit, ut ſororē exciperet: quæ ubi appropinquauit, tanta fuit præcipitantiū ſeſe in eam multitudo, ut momento ſubmerſa ſit. Hunc Gulielmi interitum haud dubiè Mathildis mater prædixit, uti ſuprà oſtendimus, cùm inuita matrimonio obſtringeretur, quæ uelut furore acta maledixerit ſtirpi generis ac ſeminis, quæ ex ſuo ipſius corpore produceretur. Facta eſt & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat, materni ominis particeps, quæ, ſicut infrà perappoſitè dicetur, aduerſis nimium rebus afflictata eſt. Ob tam acerbam filiorum mortem, Henricus accepit dolorē incredibilem, ut qui ſucceſſore priuatus erat: quare haud multò pòſt, alteram uxorem duxit nomine Adeliciam, ex ueteri Lotharingiæ ducum proſapia, puellam moribus & forma ornatam, ex qua tamen nullū ſuſtulit filium. Dum his Henricus diſtinebatur curis, per literas cognoſcit Vuallos, quos rapinas facere maximè iuuabat, in finitimorū agris prædari, uicos & uillas incendere, ac pecora paſsim rapere. Quæ res ita eum mouit, ut coactis ſtatim copijs, in Vualliam eo animo ſit profectus, ut in prædones crudeliſsimè ſæuiret. Verùm ubi fama de regis aduentu per Vualliā peruaſit, tantum abfuit, ut Vualli ad manus uenire uoluerint, ut etiam legatos miſerint obuiā, qui ueniā criminis orantes, pacem ſuppliciter peterent. Rex illorum precibus motus, acceptis obſidibus, ueniam haud grauatè dedit, quoniam in eiuſmodi bello cum prædatoribus gerendo, minorem emolumenti ſpem, quàm diſpendij metum ineſſe cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorū incurſionibus rurſus uexarētur, negotiū retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps ſummaq; pietate præditus, præter cætera memoratu digna facinora, duo poſuit Benedictinorū cœnobia, alterū in ſuburbijs Salopiæ, alterum ad pagum Vuenelochum nuncupatum, & hoc diuæ Milburgæ, illud uerò diuis apoſtolis Petro & Paulo dedicauit. Eſt autē Salopia uetus oppidum ad limitem Angliæ & Vualliæ poſitū in monte non paruo, cuius radices Sabrina à ſeptentrione alluit. Eo qui ſecutus eſt anno, qui fuit uigeſimus ſecundus, cùm regnare cœpit Henricus, nihil memorabile geſtum, præterquam quòd ipſe totam eam regni partem, quæ ad Scotiam pertinet, diligenter obiuit, de ſingulis locis, ac de rerū ſtatu, hominumq; moribus, inſtitutis, legibus prouidendo. Eodem anno Thruſtinus, uti quidam tradūt,

in gratiam redijt cum rege, & Rodulphus Cantuarienſis antiſtes è uita migra uit, poſt annum quàm ſedere cœperat, octauum: cui ſucceſsit Gulielmus ordi ne Cantuarienſium pontificum uigeſimus ſextus. Eſt etiam Henricus nepos regis, Stephani comitis Bleſenſium filius, Glaſconienſis abbas, Vintonienſis epiſcopus creatus, qui ſingulari bonitate & modeſtia præditus, ſemper An glis acceptiſsimus fuit.

Interea cognita morte Gulielmi ducis filij regis, cœperunt in Normania, au tore Robero comite Melani, noui motus fieri. Quod ubi ad Henricũ delatũ eſt, ſtatim in Normaniam profectus caſtrum quoddam ipſius comitis Rober ti obſedit, & cepit. Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, ſed quæſitis undiq; auxilijs, unà cum Almerico Montifortis comite, Norma niam hoſtiliter ingreſſus eſt, omnia ferro & igne deuaſtans. Hoc ut primũ Gu lielmus Heluinus homo Normanus copiarum regis præfectus cognouit, ob uiam ilicò factus hoſtibus inſidias tetendit, in quas Robertum, qui per iram & cupiditatẽ omnia agebat, ſimul cum Almerico incautè delapſum, poſt lon gum certamen cepit, regiq; captiuum tradidit. Moratus eſt magnam partem anni Henricus in Normania, quo tempore Henrico Imperatore ex humanis rebus adẽpto, Mathildis filia quæ nullos ex eo uiro genuerat liberos, ad eum uenit, quam anno qui ſecutus eſt, compoſitis Normaniæ rebus, in Angliam rediens, ſecũ duxit. Mathildis poſtea ex eo Cæſaris toro, ut ſunt mulieres ho noris appetentiores, Auguſta dicta eſt. Sunt, qui tradant eam à uiro adhuc ui uo, ad patrem confugiſſe, atq; Gaufredo, uti infrà dicetur, nupſiſſe, in fami liam Andegauenſium comitũ. Per idem temporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino in principatũ ſucceſſerat, cùm Brugis in templo diui Donati ſa cris intereſſet, per proditionem à ſuis occidit: cui cùm nulli eſſent liberi, Craſ ſus rex qui infeſto in Henricũ erat animo, in illius locum Gulielmum Rober ti ducis Normaniæ filium ſubſtituit, quòd etiam paterno genere à Balduino Pio comite originem duceret: nam Mathildis comitis filia primo Gulielmo, uti ſuprà docuimus, matrimonio iuncta fuerat, qui Robertũ huius Gulielmi patrem ex ea ſuſcepit. Item Craſſus omnes Caroli percuſſores diuer ſis ſuppli cijs affecit. At Henricus ubi cognouit Gulielmũ nepotem eſſe factũ Flandriæ comitem, illud iniquo animo tulit, cùm præſertim iuuenis ferox palàm cõmi naretur ſe patris iniurias eſſe ulturũ: attamen præ bello, quod ſibi cum Franco futurũ proſpiciebat, facilè nepotis iram negligebat: quare quamprimùm con uocato Londinũ tam antiſtitum quàm principũ ſuorum concilio, poſtquam multa de nouo bello, ac militũ ſupplemento, de ſtatu totius regni agitauit, no uiſsimè de conſilij ſententia, Mathildem Auguſtam filiam eiusq; filios, ſi quos deinceps crearet, hæredes ſibi inſtituit. Quod factum iureiurando ab uniuer ſis generatim comprobatũ eſt. Adfuit in concilio Dauid Scotorum rex, qui paulò antè Alexandro fratre ſine liberis mortuo, ob ſuas egregias uirtutes, Henrico annuente, rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononien ſis, filius Stephani Bleſenſium comitis, & regis Henrici ex Adela ſorore ne pos. Ii quoq; ambo conceptis uerbis in uerba Mathildis iurarunt. Poſt hæc, cùm Henricus nullam ſpem procreandorum filiorum ex ſe haberet, ad propa gandum genus Mathildem filiam Gaufredo cognomento Plantagenetæ, fi lio Fulconis Andegauorum, Turonum, & Cenomanorũ comiti locauit, qui

ex ea

ex ea filium nomine Henricum ſuſcepit, qui poſtea regnū Angliæ obtinuit.

Interim Gulielmus Flandriæ comes, ut nouus princeps minimeq́ diues, magnam ſuis populis pecuniam quotidie imperabat, atq́ à publicanis nondū debitam exigebat, ab amicis mutuam accipiebat, & denicq́ undecunq́ ſedulò quærebat: quippe cui deliberatum erat, paternum Normaniæ principatū armis recuperare, uel patrē ipſum captiuū liberare cuſtodia, in qua à fratre Henrico rege tenebat. Ob has pecuniarū exactiones, bene multi Flandrorū taciti indignabantur, ſic, ut pars nobilitatis clàm cœperit ad Theodoricum Alſatiæ comitem Roberti comitis ex filia nepotem, pars uerò ad Arnoldū Caroli paulò antè interfecti comitis ſororis filium confugere, illisq́ narrare & oſtendere, quanta in uaſtitate res Flandrica eſſet, & quiſq́ pro ſe hortari, multaq́ pollicerī, ſi modò libēret debitū principatū à Normano repetere, quem iniuſtè poſſideret. Hæc atq́ alia huiuſmodi ita utrunq́ mouerunt, ut ambo ſummo ſtudio præpararent, quæ futuro tumultui uſui forent. Sed Theodoricus ut genere propinquior, ita prior rem aggredit, & primo acceſſu Brugas, Hypras, atq́ Gandauum oppida occupat, ultrò dedentibus ſeſe oppidanis. Perculit ea res uti inopinata mirum in modum Gulielmi animū, attamen maturè occurrendum ratus, ſumptis repentè armis, eò cōtendit, oppidanosq́ blandè appellando ad officium reuocare nititur: quod quia non procedebat, ſtatim per literas à Craſſo auxiliū petit, atq́ impetrat. Inter hæc Arnoldus adfuit, & Flandriam tanquam prædæ expoſitam ingreſſus, Fanum Odomari oppidum munitiſsimum cœpit: uerùm ſubito Francorū aduentu, qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, incolumitate pacta, perinde ac uictus domum abijt. Hæc confeſtim atq́ Henrico regi qui nepoti infenſus erat, per nuntios nota facta ſunt, in Normaniam tranſgreſſus Franciam inuaſit, cæde & luctu omnia complens, neq́ inde pedem prius retulit, quàm Craſſus copias ſuas ex Flandria reuocare ſit coactus, ne ſuis deeſſet, dum alienos iuuare ſtudebat. At Gulielmus etſi auxilio deſtitutus, nihilo ſegnius cum Theodorico manum conſerit, ac poſt longum certamen fugat, & fugientem uſq́ ad Aluſtum oppidum perſequit. Hîc oppidani accepto mœnibus Theodorico, ſe acriter defendunt. Contrà Normanus uictor nihil ſibi amplius inexpugnabile ratus, magna ui oppidū oppugnat. Sed (uide hominem nil equidem aliud eſſe, niſi bullam, ut in ueteri prouerbio eſt) dum tantus multusq́ eſt circa expugnationem loci Gulielmus, ecce ſubitò ex muro percuſſus telo, in terram mortuus cadit. Creditū eſt uulgò potiſsimam Gulielmi interitus cauſam fuiſſe, Henrici regis felicitatem, quæ frangi nō poterat. Tum Theodoricus qui iamiam uictus erat, mutata per hūc modū ſubitò fortuna, Flandria potitus eſt. Rebus in Gallia ſic expeditis, rex Henricus primo quoq́ tempore in Angliam reuertitur.

His temporibus Honorius ſecūdus Romanus pontifex, miſit in Angliam Cardinalem quendam (nomē uiri nullo certè eius damno, minimè editū eſt) legatum ad cognoſcendū ſacerdotalis ordinis ſtatum. Is celebrem antiſtitum conuentum Londini egit, in quo inter cætera ſeuerè corrigenda, de uita & moribus ſacerdotū ſummo omnium ſtudio cœptum eſt agitari, de eaq́ re legatus acerrimè concionatus, duriter inuectus eſt in ſacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia eſſent. Quod cùm nonnullos tangeret, & illi iam antea odorati eſſent Cardinalem hominem eſſe impurū, ac ſemicæcum, qui ſecundum il

lud uerbum euangelicũ, Festucam in alterius oculo uideret, in suo trabem nõ animaduerteret, putarunt nihil minus esse ferendum, quàm rationem ab alijs uitæ reposcere eum, qui suæ non posset reddere. Itaq; cœperunt eum ita obser uare, ut breui pòst in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliá ue de causa reuocatus Romam abijt. At episcopi qui conuenerant, post discessum legati nihilominus conciliũ continuarunt: in quo postquam multa sanctè decreuerant, unumquenq; sacerdotem rationem uitæ reddere coëgerunt: ex quibus cùm aliqui inuenti essent, qui aliàs moniti adhuc minus castam uitam degerent, statutũ est, ut illi omnibus modis pœnas luerent meritas. Quo audito, rex ratus posse se inde pinguem facere prædam, cœpit iustitiæ seruandæ specie, perinde quasi ad suũ cõmodum nihil respiceret, cum episcopis agere, ut darent sibi potestatem pœnæ illis constituendæ: id quod antistites facilè concesserunt, arbitrantes regem & mitè cum eis acturum, & ita usu uenturũ, ut sacerdotes posthac metu regiæ castigationis, continentius uiuerent. Rex igitur suscepto negocio, singillatim cunctos criminis conuictos, bene magna pecuniæ summa mulctauit, nulla habita cura, ut concubinas ablegarent. Qua propter episcopos principes gregis Christi pastores cognoscentes se temerè oues suas lupo commisisse, ualde huiusce modi facti puduit, pœnituitq;. 1

Aderat iam annus salutis humanæ MCXXXI, cùm Henricus in Normaniã transmisit, ubi crebris uisionibus per quietem agitatus est: nam modò uisus est uidere multitudinem agrestiũ cum instrumentis rusticanis, modò militũ cum armis, ac demum antistitum cum baculis, in se ruentiũ, unde mox expergefactus arreptis armis, amenti similis clamitare solitus erat: cui cùm de ea re maturè consuleret, responsum est, ut pœnitendo, largiendo, abstinendo, commissa dum liceret, sedulò dilueret. Quare ille initium quoddam alterius uitæ ordiri cœpit. Ferũt eodem tempore Mathildem à uiro suo Gaufredo reiectã, ad Henricum patrem uenisse. Causam diśidij, quod sciam, nullus est qui prodat, quæ haud dubiè parui fuit momenti, cùm aliquanto pòst uir eam ultrò receperit. Idem quoq; temporis, Honorio secundo demortuo, Innocentius secundus Romanus pontifex renunciatur, qui continuò post initũ pontificatũ, 3
Rogerio bellũ facit. Fuit is Rogerij Siciliæ comitis filius, qui à Gulielmo Apuliæ duce, in quo omnis Guiscardi defecit progenies, hæres factus, sibi Apuliã repetebat. Posuerat Rogerius castra ad Fanum Germani, quem pontifex primo impetu loco depulit, tantũ ualuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, Gallutium obsedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux patri auxilio, unoq; prospero prælio nõ solùm patrem periculo exemit, sed pontificem, & cum eo aliquot cardinales cepit. Is casus satis utiq; docuit, nõ licere sacerdotibus esse belligeratores. Atqui dux pontificem & cardinales habitos summo in honore missos fecit. Quam ob rem deinceps quod uoluit, uicissim à pontifice obtinuit, præter regni ius integrum, quod maximis præmijs & pollicita- 4
tionibus impetrare contendebat. At interim ut Romano pontifici plus exhibeatur negocij, Petrus quoq; dicitur pontifex, Petri Leonis filius, homo Romanus, natus clara illustriq; familia, qui Anacletũ se nominat. Quod prodigio præscitũ ferunt: nam per id tempus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicantes, exanimes ad terram defluxerũt. Is templorũ thesauros spoliat, & in ijs aureũ Christi simulacrũ ex cruce pendentis, & coronas ex eadem materia

teria ex templo apoſtolorũ principis aufert, unde ingenti conflata pecunia, ſacrilega largitione ſtudiũ populi ſibi cõparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cùm omnia ad uim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reuerſus, nam eo abſente, eſt illud incendiũ in urbe factũ, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primò, inde Genuam, poſtremò in Galliam tranſijt. Anacletus interea ad ſtudiũ principũ habendũ intẽtus, ut ſupra domeſticas opes, Rogeriũ quoq; in ſuas partes traheret, eum utriuſq; Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatũ, regem creat. Innocentius conuentu ad Claromontem facto, quo Anacletũ & eius factionis ſocios damnauit, Aurelianum quod olim Genebum eſt dictũ, iuit. Hîc Ludouicũ Craſſum, ſi modò uera eſt apud Francos putata temporũ ratio, non Philippum, prout Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, uidit, benigneq; ab eo acceptus, Carnutes inde petijt. Factus eſt illi obuiã in itinere rex Henricus, atq; ut uero pontifici omnẽ operã, opes, ſtudiũ ultrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe beneuolentia: uerùm quia ſanctiſsimũ paſtorem maior cura dominici gregis conſeruandi, cẽq; rerum domeſticarũ tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, ut in Saracenos bellum compararet, qui Chriſtianorũ fines crudeliter uexarent. Innocentius nõ ita multò pòſt in Italiam profectus, iuuante Lothario Germanorum rege, qui cum ingenti exercitu ei auxilio uenerat, Romam deuictis inimicis ſe tutò recepit.

Secundum hæc, Henricus rex in Angliam rediens, ſubitò oborta aduerſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt: qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa uota fecit, atq; deinde ad cœnobiũ diui Edmundi profectus, ibi piè orauit. Inde reuerſus multò melius in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiam erga infimos diligentius ſeruauit. Item reddendã curauit Mathildem filiam uiro ſuo, quæ nõ multò pòſt grauida facta, Henricum filium enixa eſt, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit: nam ipſe cùm liberis careret, habito ſuorũ principum concilio, eum puerum unà cum Mathilde matre, hæredem rurſum fecit, cunctis generatim in utriuſq; uerba iurantibus. Poſt hæc curauit, ut Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneretẽ, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi, primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia uaria eo anno, qui fuit trigeſimus quartus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCXXXV, facta dicuntur, quæ principis mortem, quæ paulò pòſt conſecuta eſt, portendiſſe uulgò creditũ eſt: nempe terra tam horridè mota eſt, ut ædificia paſſim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclipſim nominant, præter modũ factus eſt: ignis in pleriſq; locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neq; aqua, neq; alia materia extingui poterat. Henricus poſtremò in Normaniam, ut quotannis, aut tertio quoq; anno facere conſueuerat, proficiſcit, ubi toto eo anno animi cauſa, regionem omnem peragrauit, ſuos paſsim aut muneribus donando, aut mira beneuolentia complectendo, amiceq; appellando, quippe qui iam conſecutus ea fermè omnia, quæ ei in optatis fuerãt, ſibi de omnibus bene merendum exiſtimabat: ſed nihil animum lætum maiore affecit lætitia, cẽq; quòd Mathildis filia, alios duos filios Gaufredum & Gulielmũ peperiſſet, unde ſibi hæredes minimè defuturos iam certò ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrem langueret: quare

relaxandi animi gratia,uenatũ iuit,atq; eo ſeceſſu paululũ leuatus grauedine, & domum reuerſus,muræna,etſi medico uetante, ueſci uoluit,quòd eius cibi quamuis ei maximè noxij,auidiſsimus eſſet: itaq; uitio ipſius piſcis læſo ſtomacho,in febrem incidit,qua breui tempore abſumptus occidit, Cal.Decembris,ſeu,uti quibuſdam placet, III.Nonas eiuſdem menſis,annũ agens ætatis ſeptimũ & ſexageſimũ,qui fuit trigeſimusquintus, & amplius tribus menſibus,diebusq; undecim,cùm regnare cœperat. Corpus deportatur in Angliã, ad Redyngium oppidũ,magnaq; funerali pompa ſepulturæ datur, in cœnobio monachorũ ordinis diui Benedicti,quod ipſe iampridem ædificarat, opu lentiſsimisq; prædijs locupletarat. Genuit ex priore uxore Gulielmũ, qui in mari interijt, & Mathildem, quam unà cum filijs hæredem teſtamento fecit. Ex concubina filiam nomine Mariam,& Ricardum, qui eo quoq; naufragio interierunt:ex altera concubina Robertũ,quem fecerat comitem Gloceſtriæ. Corpore fuit robuſto,craſſoq;,atq; ſtatura penè iuſta,crine nigro,&circa frõtem raro,oculis amplis & ualidis,facie honeſta,atq; intuentibus iucunda, uultu hilari ſuapte natura, ſed præſertim cùm in iocis eſſet. Virtutibus animi tribus in primis floruit,prudentia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi ſtudium populi auxit,cæteræ duæ in rebus atq; bellis gerendis gloriam & decus attulerunt. Verùm ſunt,qui ſcribant,has tantas Henrici uirtutes totidem uitijs quibus irretitus eſſet,uiciſsim comitatas: nonnihil enim earum candorem ſuffecit auaritia,crudelitas,& libido: nam pecuniæ ſtudio inſeruiens, aſsiduis tributis ſuos populos oppreſsit. Habitus eſt crudelis,præſertim propter Robertum fratrem, quem in carcere finire uitam coëgit. Item multarũ fœminarum notitiam habuiſſe traditur. Veruntamen non ijs uitijs ita ſe dedit Henricus, quin uirtute bene longè præſtaret: quandoquidẽ fuit omnino uir animo magno, amicitiæ potius quàm odij memor, facetus, mira naturæ gratia præditus,in bello gerendo imperator ſtrenuus, atq; felix. Tulit initio ſui principatus aliquot leges,quas nec ipſe,nec reges qui ſecuti ſunt,bene ſeruarunt. Eius opera ſunt cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in Anglia, & præſertim illud unum Redyngienſe,& uilla opere magnifica,procul Oxonio, circiter ſeptem millia paſſuum,ad Vodeſtocũ pagum,ubi loci condidit uiuarium muro circunſeptum, quo uiuæ feræ tenerentur. Hæc uulgus Parcos appellat, in quibus damæ & cerui in primis clauſi ſeruantur, quæ propriè apud Anglos, roboraria,ſicuti antiqui dixerunt,nominari poſſunt,quòd eiuſmodi loca roboreis ſudibus ferè ubiq; circundent. Atq; hæc uita,factaq; ſunt Henrici Normanorũ regum ultimi,quippe in quo omnis Gulielmi nothi uirilis ſexus legitima proſapia defecit, quaſi quòd ſecundum illud uetus Sapientiæ uerbum, Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Regnatum eſt in Anglia ab aduentu Normanorũ, ad initium principatus Stephani, qui ſucceſsit Henrico, annos nouem & ſexaginta,ac menſes tres. Ita breue fuit eius gentis apud Anglos imperium,ob uirilis ſobolis inopiam, quod ad Francos, ſeu Gallos homines poſtea peruenit. Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico uiri bonarum artium ſtudijs eruditi, Anſelmus,de quo ſuprà abundè memoratũ eſt: Rodulphus, qui Anſelmũ ſecutus eſt: Thruſtinus Eboracenſis antiſtes, qui in Stephani tempora incidit. In Gallia itidem per idem tempus florebat diuus Bernardus,de quo infrà plura.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DVODECIMVS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus siue Gallus, eius nepos ex sorore Adela, Stephani comitis Blesensis filius, qui paucis antè annis, mortuo Eustachio socero, Bononiensem comitatū dotis nomine assecutus erat, partim Theobaldi fratris Blesensium comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintoniensis episcopi & Glasconiensis abbatis opibus fretus, regnum occupat, licet ipse cum alijs heroibus in uerba Mathildis Augustæ ac filiorum qui ex ea nascerentur, iampridem iurasset. Quapropter perturbatis uehementer ferè omnium animis, alij facinus abhorrebant, detestabanturq́, alij admodum pauci periurij immemores audacius quàm honestius probabant, atq́ eius partes sequebantur. Stephanus uir sollertis ingenij, & militaris artis peritissimus, ubi uidit diuersum esse aduersus se populi studium, confestim eius animum explere muneribus, grandia polliceri, leges longè meliores se laturum, ac omnibus æquè pro uirili parte plena manu gratū facturum, promittere cœpit, usus ad hæc patrocinio Henrici fratris sui Vintoniensis episcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis acceptissimus erat. Quo factum est, ut ultra quàm credere par sit, sibi multorum principum ac reliqui populi beneuolentiā conciliauerit. Ex quo mox ad VIII. Cal. Ianuarij, anno salutis humanæ MCXXXVI, ad Vuestmonasterium in amicorum principum consessu, rex creatur, atq́ à Gulielmo Cantuariensi archiepiscopo more maiorū consecratur. Tum demum propè omnes eum regem una mente consalutantes appellarūt, adeò ut uoces in uulgus passim iactatæ sint, Nimis turpe est fœminæ parêre. In Mathildem enim id dictū erat, cui quidam qui rectius sentiebāt, administrationē regni eatenus dandam putabant, quoad Henricus eius filius esset maturus imperio. Stephanus autē ex sententia summum consecutus imperiū, Oxoniū proficiscitur, atq́ ibi principū conuentū facit, quo in conuētu, inter cætera, ut suorū animos sibi deuinciret, illud tributi genus quod alij reges per singula iugera terræ, sæpe exigere à populo solebāt, prorsus sustulit, atq́ promisit se curaturū, ut deinceps episcopatus & aliæ præfecturæ sacerdotales ne puncto quidem temporis uacarent, nec recepturū alienas syluas, licet priuati homines in illis uenati fuissent. Sanè genus eiusmodi aucupij ab Henrico excogitatū fuit, ut illi agrorū possessione regi cederent, qui in ijs eius damas ceruósue cepissent, adeò uenatio id temporis quæstuosa fuerat. Item statuit, ut unicuiq́ liceret castellū, uel arcem quo uellet loco, condere, & hoc ob id præsertim cōcessit, quòd sperabat ea munimēta sibi aliquando præsidio fore, quippe qui pertimescebat aduentū Mathildis in Angliā, cui optimè sciebat præstò fore, qui opem ferrent. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbū, nihil crudele, sed omnia plena manſuetudinis, humanitatis, clementiæ. Interim dum ista gerebant, nōnulli nobiles Angli à præsente Reipub. statu abhorrentes, in Scotiam ad Dauid regem iuerūt, narraruntq́, quantū in se se scelus concepissent optimates Angli, qui omnis sacramenti olim Mathildi Augustæ ac eius filijs dati, rupta religione, Stephanū fecissent regē, atq́ ideo eum hortabant, rogabant, & etiam orabant, ut armis hanc iniuriā uindicaret,

simulq; Mathildi regnum restitueret, quod tam Deo, quàm hominibus gratissimum foret. Mouit ea res ita Dauid animũ, ut nihil segnius quàm fide optimi regis dignũ erat, cum ualido exercitu Angliam ingressus sit, ac primo impetu Cumbriam comitatum, in quo est urbs Carliolum, ac deinde Nouumcastrum, loca utrinq; ad fines Angliæ sita, & maximè opportuna, ceperit. Quod ubi Stephanus cognouit, ad ulciscendũ ardens, Armis, si Dijs placet, inquit, recuperabimus, quod insidijs ab hoste raptum est. Itaque confestim iam satis omnibus instructis comparatisq; copijs, ad hostem pergit, cuius ut prius cognoscat uires, quàm periculo ultimo tentet, haud longè à Carliolo, uesperi castra ponit, manè prælium initurus. Scotus tametsi ferox & auidi ingenij ad pugnam, tamen ubi procul signa Anglica uidit, haud omnino grauatè amicos utrinque de pace coagmentanda agentes audiuit, qui ad regem Stephanum profectus, in eius amicitiã uenit, ac reddito Nouocastro, eius permissu Cumbriam retinuit. Fecerat id Stephanus, ut Scotum sibi fideliorem redderet, in qua tamen re eum spes frustrata est. Nam cùm aliquanto pòst ab eo iusiurandum exigeret, tantum abfuit, ut ille obtemperauerit, ut etiam palàm dixerit se illud Mathildi prius dedisse: attamen ut morem gereret regi, iussit Henricũ filium id facere, propter quod Stephanus iuuenem Huntyngtona comitatu donauit. Atq; tunc primùm Scotus per hunc modum, Cumbriam & Huntyngtonam comitatus sibi acquisiuit, in eorumq; possessionẽ uenit, quemadmodum cuncti Anglici testantur annales. Hoc negotio celeriter confecto, rex Londinum reuersus, multa animi hilaritate, ac rerum omniũ apparatu splendidissimo natalẽ diem Christi colit, qui ut tẽpus poscebat, dum in uoluptate erat, ecce tibi, subitò fama per omnem Angliam peruasit, eum esse mortuum. Ea res quanquam uana & nullius in præsentia momenti, multorum tamẽ malorum postea causa fuit: nam latius dissipato hoc rumore, magna per inimicos populi seditio excitata est. Nonnihil etiam amicorum animi alienati sunt, & in primis Normanorum, qui iam palàm periurijs & proditionibus fœdati, omnia sibi facinora audacter facienda rati, alij alia loca occupant. Hugo enim Bigotus uir strenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Balduinus Reduersus Oxoniũ, seu Cestriã, Robertus Quisquerius arces nõnullas. Quæ ubi Stephanus cognouit, quãuis repẽtina fortuna permotus, nihil tamẽ territus, Viuimus, ait, idq; diu inimicis non latebit: qui insidiarũ tantũmodo metuẽs, omni celeritate & studio incitatus, in aduersarios contendit, quorum conatus quanq; statim cõpressit, loca tamen amissa, non paruo negotio recepit. Qua re cõtentus, uti uictoria nescisuit: nam cùm ipsos aduersarios persecutus nõ fuisset, illi postea audaciores facti, ut infrà dicetur, plura in eum sunt machinati.

Quieuit aliquantisper Stephanus, & dum domesticis rebus uacabat, persentiens bene multos in dies singulos in se male affectos animo fieri, cœpit sensim ea populo adimere, quæ initio principatus ultrò concessisset, ac simul negare quæ promisisset, secundũ illud adagiũ: Quod dedi, datum nollem, quod reliquũ est, non dabo. quod causa fuit, quamobrẽ magnam sibi apud omnes conflarit inuidiam, cùm interim maiores in Normania motus fieri cœpissent, Gaufredo Andegauẽsi comite omnia turbante. Sed anteq; in Angliã ista nuntiarent, rex mouit in Balduinũ, qui paulò antè eiectus ab Oxonio seu Cestria, ægrè se in insulã Vectẽ proripuerat, atq; ibi nouas insidias moliri nõ cessabat.

Itaq;

Itaque in insulam delatus, eam primo impetu cepit, Balduino in exilium extra regnum acto. Re felicissimè gesta, & fama iam passim diuulgante nouos tumultus, qui in Normania fiebant, sumptis quamprimum armis, eò traiecit: cui statim obuiam fuit Theobaldus frater, cum ualida armatorum manu. Hîc habito de inuadendo hoste, quem bidui abesse intelligebat, consilio, suũ equitatum tripartitò diuisum præmittit, ut si uspiam facultas detur, prælientur ilicò. Equites uix unius diei uiam progressi, Gaufredum uenientem offendunt, leui præsidio munitum, subitoq́ adorti profligant, magna passim cæde edita. Qua re percommodè confecta, Stephanus iunxit amicitiam cum Ludouico
o septimo rege Galliæ, cui ex more iussit Eustachium filium nuper Normaniæ ducem creatum, iusiurandũ dare. Per hunc modum confirmatis rebus in Normania, rex in Angliã reuertit, qui uix in terram descenderat, cum factus est certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti enim specie seruãdæ fidei Mathildi, quotidie nouos motus in Anglos faciebant. Quare Stephanus optimũ factu ratus, si continuo tumultui rem aliam non præuerteret, Bedfordiã, quod oppidum ad fines Huntyngtonæ comitatus, quem paulò antè Henrico filio regis Dauid dono dederat, pertinet, & id temporis à Scoto tenebatur, copias duxit, atq́ oppidũ circunsedit, sæpe ui, sæpe muneribus, ad deditionẽ nequicquã solicitando oppidanos: & ne puncto quidem temporis spatium hostibus
o daretur, sese reficiendi à laboribus, ipso etiam die natali Christi oppugnationẽ respirare non permisit: ita iam oppidũ trigesimũ diem oppugnabat, cùm illud ui paulò pòst ceperit. Quod ubi Dauid rex ex literis suorũ cognouit, qui iam in armis erat, maximè concitatus sine mora in agrum Northumbricũ exercitũ traducit, datáq́ potestate militibus prædandi, nullo habito ætatis aut sexus discrimine, ita in omnes sæuit, ut etiã mulieribus grauidis minimè parcendũ putet, simul pecora rapit, ædificia incendit, uicos & quicquid hominũ uel iumentorum usui erat, igne ac ferro douastat. Interea Stephanus de aduentu hostiũ edoctus, maximis itineribus suis auxilio uadit, qui ea itineris celeritate tantũ terroris Scotis intulit, ut sese intra suos fines cõfestim receperint. Sed dum ex-
o ternã uim propulsat, domestica petitur, iam manifestè Deo periurij pœnas ab eo expetente, utpote qui contra ius fasq́ in regnũ sibi minimè debitũ inuasisset, ac ita acceptũ nõ retulisset Henrico regi, quòd per eum honore pariter atq́ opibus auctus antea fuisset: nam Robertus Gloceſtriæ comes, de quo libro proximo meminimus, ut par erat, nõ aberat à consilijs sororis Mathildis, qui dies noctesq́ tacitè obseruabat, quid res, quid casus, quid tempus ferret, studebatq́ quomodo apud principes uocaret Stephanũ in inuidiã, quò illorũ beneficio, regnũ Mathildi, & Henrico eius filio, tandẽ aliquando restitueret, coràm exponens acerbũ esse, ab aliquo circũueniri, at acerbius, à propinquo: calamitosum esse, bonis priuari, at calamitosius, regno fraudari: indignũ esse ab a-
o lieno superari, at indignius, ab eo quẽ auxisses beneficijs multis. Ita eiusmodi uocibus amicorũ animi concitati sunt, ut dum rex Scotico bello tenebatur, eo autore, multi ex nobilitate, quos memoria beneficiorũ quæ ab Henrico acceperant, simul stimulabat, cupidè cõiurauerint, primũq́ capto Bristollio nobilissimo oppido, alij alia deinde loca natura & opere munitissima occidẽtalis plagæ repẽtè occuparint. Hæc statim ut Stephano nũtiata sunt, ualde eius animũ solicitũ habuere, decreuerat em̃ Scotũ prius subigere, q̃ illinc copias reduceret,

ut ne toties à finitimo hoste diuexaretur: contrà domesticæ pesti occurrendū quamprimū existimabat, ne si moram faceret, frustra deinde aduersus coniuratos potentiores effectos arma moueret: itaq; præsenti negotio domesticum bellum quod instabat, anteuertendū sibi esse ratus, in Angliam properè redit, magnoq; animo aduersarios prosequitur, aliquot locis primo aduentu recuperatis: qui tamen optimè gnarus Scotos nō esse quieturos, rediens adit Thrustinum Eboracensem antistitem, eiusq; fidei patriam cōmendat: maiorem in modum rogitans, ut si quid ab inimicis innouetur, uelit suis præsidio esse: id quod ille se facturum ultrò promittit.

Erat per hoc Stephanus parumper metu liberatus, atq; eodē animi robore ea passim loca obsidebat, quæ rebelles per insidias cepissent: sed aduersariq; perterriti nequaquam resistere ausi, aliq; aliò turpiter fugiebant, quos regius equitatus quacunque per uiarum difficultates licebat, insecutus, à tergo cædebat. Ita iam victoria in manu erat, & loca propè omnia recepta, cùm Scotus audiens Anglum domestico tumultu teneri, infestis armis in Angliam contendit, dimissosq; quoquouersum equites, omnem agrum deuastare iussit. Interim uenit ei in mentem Eboracum oppugnare, & eo loci, si potiretur, belli perpetui aduersus Stephanū sedem locare. Quocirca reuocatis à præda equitibus, instructo agmine Eboracum uersus proficiscitur, atq; non longè castra ponit. Thrustinus interea, in quem maximè omniū absente rege, incumbebat tuendæ regionis officiū, consilio hostiū cognito, nobiles Anglos ad arma capessenda, pro patria seruanda, quanto maximo potest studio accendit, identidē commemorans uillas exuri, agros uastari, pecus abduci, castella & oppida dirui, & demū ciues aut interfici, aut in catenis teneri impunè à Scotis, & illos peiora inde molituros, nisi armis uim arceant. Mouit ita antistitis adhortatio principum animos, ut cōfestim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Lasciorū familia uiris fortissimis electis ducibus, cuncti qui per ætatem, arma ferre poterant, ultrò sese ac suam salutem in discrimen pro defendenda patria offerentes, nomina dederint, atq; ita in apertum campum exiuerint proxime hostē. Hîc quanq; nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ, summi enim infimiq; homines æquè intēti erant ad prælium faciundū, Rodulphus tamen episcopus Dunelmensis missus ad exercitum hortandi gratia, à Thrustino tunc aduersa ualetudine laborante, sic cōcionatus esse fertur: Tametsi nobilissimi Angli atq; Normani uideo uos satis animorū habere, ad hostes repellendos, tamen ne eam uim cùm resistendū fuerit, aliquo casu remittatis, ego uicem patriæ dolens, cuius uos incōmodis mederi cupio, pauca uerba faciam, nō quòd horter, ut cuiquā iniuriā faciatis, sed atq; adeò, ut uobis faciētes depellatis. Igitur scitote uos cum eo hoste esse pugnaturos, quē sæpius uicistis, quē sæpius periurq; maculis notatū pœnis affecistis, quē denicq; ritu latronis truculentissimè in omne genus nostrū sæuientē, templa spoliantē, bona nostra rapientē, sese fugæ mandare nuper coëgistis. In hunc igitur pro tot criminib. puniendū insurgite, forticq; animo eum finibus prohibete: nam, ut uideo, uictoriā in manu tenetis: certè iuuabit Deus, qui diutius huiusce populi peccata tolerare nō potest. Quapropter qui perdiderit animā suam in hoc tam iusto bello, haud dubiè, sicut Seruator noster docet, inueniet eam. Inter hæc, appropinquabat hostiū agmen, & iam aliquot equitū turmæ

præmissæ

præmiſſæ erant,quæ locum pugnæ ſuperiorem caperent. Quod ubi Anglus conſpexit, non expectat dum ab hoſtibus prius laceſſitus, prius clamor incipiat, ſed bellicum repentè canit, Scotumq́ nihil etiam pugnam extrahentem aggreditur. Incipitur prælium miſſilibus,dein cominus pedites manum conſerunt:pugnatur utrinq́ acriter, cùm Henricus Dauid filius qui alterum cornu in acie Scotica habebat,cum parte equitatus,in primã aciem hoſtiũ irrumpit,turbatq́ eam primo impetu:ſed illa ſtatim in unum conferta hoſtẽ intrare prohibet,factaq́ ala,Scotos equites intercludit,atq́ paſſim foſſis equis interficit,& qui reſiſtere conantur,in uiam ſe dare cogit. Quod ubi reliqui uiderũt, conſternati animo fuga ſalutem quærunt. Defertur huius fugæ rumor ad alterum cornu,ubi rex Dauid acriter hoſtem urgebat,incutitq́ tantum timoris alijs,ut paſſim fugere incipiant. Nititur hinc rex ſuos in pugnã reuocare, inſtat illinc Anglus infeſtis cuſpidibus cædem longè ingentiſſimam faciens: ex quo Dauid coactus eſt ſuos ſequi fugientes. At Henricus eius filius Huntyngtonæ comes nihil fuga patris aut ſuorũ motus,ut gloriæ appetẽtior extremã fortunam magna audacia tentat. Itaq́ iuuenis equo prouectus ſuis iam effuſe cedentibus,Quò pergis,inquit,miles? & hîc arma & uires inuenies, nec uiuo duce tuo,cui operã dare debes,niſi uictor abibis: proinde elige,cum hoſte pugnare,an turpiter ſupplicio affici malis. Hæc dicente duce,Scotus in pugnam redit,redintegratoq́ prælio,magnam ſtragem edit:ſed pauci urgente à fronte Anglico pedite,& à tergo equite,circumuenti in medio,aut cæduntur,aut capiuntur. Henricus ubi rem inclinatam uidit,fortunam aduerſam incuſans fugam itidem facit. Dicam de numero interfectorũ, quod ſcriptum reperio, etſi non facilè eſt fidem habere,cùm utrinq́ fortiter ſit dimicatum. Occiſorũ itaq́ numerus fuit amplius decem millia, extra captiuos, & qui uulnerati diuerſis in locis,procul ab eo loco ubi eſt pugnatũ,interierunt. Ex Anglis, ſolum Gilbertum unum ex ducibus ferunt eo prælio cecidiſſe,cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de uictoria adepta,immortaliter gauiſus eſt,atque magnis laudibus cùm ſuos Anglos & Normanos, tum Thruſtinũ ad cœlum extulit. Ipſe etiam eadem fortuna ſuos aduerſarios partim domuit, partim in Galliam fugere compulit. In ijs fuit Robertus comes Gloceſtriæ,qui ad ſororem Mathildem ſe recipere coactus eſt. Rex his rebus præclariſſimè geſtis, cùm intelligeret Scotorũ uires, poſt acceptam tam inſignem cladem,ita debilitatas eſſe,ut facilè ſubigi poſſent, eodem anno qui fuit tertius cùm regnare cœpit,traducto exercitu in Scotiã,primũ peruaſtat agrũ: deinde cum egreſſis ad tuendos fines dum depugnare parat,Dauid qui ſe longè uiribus imparem ſentiebat,legatos de pace mittit,quam tandẽ dato obſide Henrico filio,impetrat. Re Scotica per hunc modũ compoſita,Stephanus lætus Henricum ſecum ducens,cùm in Angliã reuerteretur,iter flexit in Vualliam,ubi Ludlollium oppidũ totius regionis princeps,ab aduerſarijs occupatum expugnauit. In ea oppugnatione Henricus obſes dum prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis adunco ferro ex equo abſtractus, nutu omnino Dei à rege ſtatim accurrente præſenti periculo liberatur.

Poſt hæc Stephanus Oxoniũ pergit:dum eo loci moratur, incipit paſſim diuulgari rumor de aduentu Mathildis,ac Roberti eius fratris,quod ipſe præcipuè formidabat. Quæ res effecit, ut minus multò ſuis deinceps confide-

ret,utq; eum ualde pœniteret,à principio conceſſiſſe,uti unicuiq; liceret arces condere:quas cùm multi diuerſis in locis ædificaſſent,omnes apud eum in ſuſpitionem uenere,inter quos in primis fuerunt Rogerius Sarisberienſis,& Alexander eius nepos ex fratre Lincolnienſis epiſcopi,ambo multæ autoritatis & potentiæ. Porrò Rogerius binas arces munitiſſimas extruxerat,alterã ad Schirburnũ pagum,alterã opere magnificam apud uicum,qui Viſis uocat. Alexander uerò arcem ad Neuuarcum oppidum poſuerat,longè à Lincolnia urbe,circiter millia duodecim.Itaq; miſſo utroq; antiſtite in carcerem,& Nigello Elyenſi epiſcopo eiuſdem Rogerij nepote in exilium acto,ea omnia loca occupauit,ubi theſauros Rogerij ad quadraginta millia marcharum repe- v
rit.Ob quam rem,tantus Rogerio infixus animo dolor hæſit,ut breui pòſt tempore à uita exceſſerit.Per idem temporis Gulielmus Cantuarienſis archiepiſcopus poſt annũ q; ſedere cœperat decimũquintũ,è uita migrauit:cui ſucceſſit Theobaldus abbas Beccenſis,antiſtitũ ordine ſeptimus & trigeſimus. Non multò etiam pòſt Thruſtinus Eboracenſis mortuus eſt,poſt quẽ Gulielmus Stephano propinquitate cõiunctus electus eſt:ſed Henricus Murdacus monachus Ciſtercienſis uir ambitioſus,affirmãs eam electionẽ eſſe uitioſam, per dolum archiepiſcopus ab Eugenio pontifice Rom. creatur: quo ſeptimo pòſt anno ex humanis rebus adempto, Gulielmus meritũ honorẽ aſſecutus eſt,de quo plura alibi dicemus.Henricus tamen ſuo diligenter functus eſt offi x
cio,ſic,ut Eboracenſis prouincia nullũ fecerit damnũ.Is conſecrauit Ioannem Optatũ epiſcopũ Orcadum inſularũ,cui ille obedientiæ promiſſum ſecundũ ſolitã uerborũ formulã conceptũ fecit.Sæuiebat Stephanus in omnes,ſpeciatim in ſuos adiutores,dum omnes timebat, id quod bona pars mortaliũ diuinitus fieri arbitrabat,ut ſcilicet illi periurij pœnas luerent,qui eum regem contra ius fasq; feciſſent.Neq; aliud nempe peſſimorũ conſiliorũ autoribus præmium debetur. Pertimeſcebat inſuper Stephanus externã uim,cùm audiret Auguſtã undecunq; ſibi auxilia adiũgere: quapropter ratus in rem ſuã potiſſimũ fore,ſi Ludouicũ regem Galliæ in amicitia cõtineret, quamprimũ dedit ad eum literas,ſimulq; legatos cũ munerib. miſit, qui Conſtantiã eius ſororẽ 30
peterent nuptũ dari Euſtachio filio.Non abnuit Ludouicus Angli affinitatẽ: collocata enim ſorore Euſtachio,operã & ſtudiũ ſuum Stephano ultrò pollicitus eſt.Confirmauit ea affinitas animũ regis ſpe quadã ſempiternæ pacis exultantis.At Conſtantia puella extincto paucis pòſt annis Euſtachio,nupſit Raimundo Toloſatium comiti:quod ſolum attendentes quidam recentiores ſcriptores,de hac cum Anglo affinitate minimè meminerunt.

Sextus iam erat annus ab eo,quo regnare cœperat Stephanus,cùm Mathildis Auguſta traiecit in Angliã, ac ſe rectà contulit Arundellũ, quod quidem oppidũ cum Suthſexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, ſibi nomine dotis aſſignatum. Venerant cum Auguſta, Robertus frater, & Hugo Bigo- 4
tus,cuius ſuprà mentionem fecimus.Hîc non conſentiunt ſcriptores: alij tradunt Mathildem duxiſſe magnum exercitũ,ut coniunctis copijs cum Ranulpho comite Ceſtriæ,qui partes Roberti generi ſui ſequebatur,quoties opportunũ eſſet,cum Stephano manũ cõſereret. Alij ſcribũt,quibus cum magis ſtamus,eam cum parua manu ueniſſe,fretã primũ ope diuina(nam Deus iure pugnãtibus ſemper adeſt)deinde amicorũ auxilio,qui patris deuincti beneficijs

contra

contra Stephanum uenire parati essent. Quare Robertus ut maturè exercitū faceret,& aduentū ſororis omnibus nuntiaret,relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidem ſagittarijs equeſtribus,facto per terras hoſtiles itinere,Gloceſtriam peruenit:& licet oppidū regio præſidio teneretur,oppidani tamen ubi Robertū uiderunt,eiectis qui in præſidio erant, ultrò ad eum defecerunt. Hîc Robertus partim nouum exercitū conflat, partim uicina loca ad uoluntariā deditionem ſolicitat. Stephanus interim cognito hoſtium aduentu,properè Arundellū profectus arcem circunſidet,ubi aliquot diebus uana ſpe conſumptis,qui clàm Auguſtæ adiutores erant, eius auribus inſtillant eam arcem eſſe inexpugnabilem, & ideo nihil eſſe quòd amplius inſtet,ſed potius optimum factu,ſi ſoluta obſidione permittat Mathildem exire ac aliò fugere,ubi facilius eam opprimere poſſit. Eo adductus conſilio rex,non animaduertens latêre anguẽ in herba,ut uulgò dicitur,cùm nihil propius factum eſſet,quàm ut hoſtis fame propè ſuffocatus in manus ueniret,milites ab obſidione ita procul traduxit,ut hoſtes cognoſcerent ſe tutò poſſe aliò uerſum ſe conferre. Quo uiſo,Mathildis quæ more fluminis, uires eundo acquirebat, nihil cunctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Briſtolliū perrexit, quod iam in fratris poteſtatem uenerat. Quod ubi cognitum eſt,certatim principes regni ad eam deficiūt,quippe qui memores erant, ſe olim illi & filijs per iuſiurandū obligaſſe. Obſidebat interea rex arcem Vallinfordienſem,quæ in Oxonienſi agro, ad Thameſim ſita eſt, cùm intellexit Mathildem uiribus auctam Briſtollij conſidere, qui mali conſilij ſerò pœnitens,omiſſa arcis obſidione,Briſtollium uerſus ire maturat,ut eo loci hoſtem includat. At Auguſta cognito regis conſilio,primū Gloceſtriam, deinde Lincolniam contendit,ubi ſtatim cõmeatum parat,urbẽ præſidio firmat, propugnacula bello tuta facit,ut ſe tandiu ea ciuitate tenere tutò poſſit,uſq; dum aut fortuna belli à fratre tentetur,aut ſine armis per adiumentū populi,eiecto Stephano,regnū ſibi ac filio reſtituat. Rex eam ſecutus, Lincolniā corona militū circundedit,ſimul omnes aditus tentans,qua parte poſſet muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obſeſſis ſuppetias ferentes, inſtructo agmine Lincolniam ueniunt,caſtraq; prope hoſtem ponunt,ac poſtridie ubi primū illuxit,ſuos in aciem ducunt, atq; prius ad pugnandū acriter hortati iubent intentos eſſe,& ſignū ad erumpendū ſpectare,idq; ilicò dant. Tum milites multò incitatiſſimi in hoſtem ſublato clamore incedunt. Nec rex diſtulit certamẽ, qui itidem edito ſigno,ſuos in hoſtes eduxit. Ingentibus animis uario euentu pugnatū eſt primo concurſu, dein adeò res regia inferior fuit, ut eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ ubi ipſe cognouit,nihil animo tardatus,ſed ſuos centuriones ac pedites qui ipſum circunſtabant cohortatus, in hoſtes erumpit; hîc quotquot obuios habet,ſternit,atque ferro uiam inter medios hoſtes facit. Adæquant pedites,qui pauci præ hoſtium numero erant, ducis uirtutem, adeò, ut pugna rarò ulla magis ſæua, & cum utriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet,ſi prior regia acies, quæ primo congreſſu non ſine ſuſpitione proditionis diſſipata eſt, parumper impetū hoſtiū toleraſſet. Ad ultimū rex cum comite Ceſtrenſi congreſſus,à multitudine circumuentus capitur,eius itidem peditibus aut captis aut cæſis, ac continuò ad Auguſtam ducitur,ut mulier uiſo hoſte captiuo,ſciret ſe ſatis iniuriam eſſe ul-

tam, quæ licet magnam animo conceperit uoluptatem, eum tamen turbato ſpiritu aſpexit,ac ſtatim Briſtollium in carcerem miſit. Gaufredus uir Mathil dis certior factus de re proſperè geſta in Anglia,Normaniã repentè armis ad ortus,eam occupat,atq; fama capti regis diuulgata,principum ſimul ſtudium in ſe uertit. Dauid itidem Scotorũ rex Northumbriã ingreſſus, eam ſibi Ma thildis iuſſu poſſidendam capit.

At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſſima, uictoria ſibi utendũ iudicans,nihil ſuæ cauſæ indormit,ſed uigilanter omnia curans,primũ Vinto niam proficiſcit,ubi autore Henrico epiſcopo,licet frater eſſet Stephani,hono rificè accepta,urbem præſidio firmat, deinde Oxoniũ reuerſa totã mediterra neam partẽ luſtrando in poteſtatẽ ſuam ultrò uenientẽ recipit,ac ad Fanũ Al bani iter tendens Londinũ uenit,à ciuibus generatim libentiſſimis animis ac cepta,qui ei ſummos honores habuerunt. Hîc autẽ dum de ſtatu regni collo cando agitat,rogatur à Mathilde uxore Stephani,ut uiro parcat,detq;,ut red dito ſibi regno,uitam cum bona pace priuatã degat. Quod tantũ abfuit,ut illa conceſſerit,ut etiam nihil ad rogatum,ſed cum uerborũ contumelijs reſpon derit. Quare regina, quæ etſi animo triſti ſaucioq; erat,animaduertens nõ pre cibus,ſed lacertis & uiribus ac armis pacem petendam eſſe, confeſtim Euſta chium filiũ,qui in Cantio erat,admonuit, ut exercitũ pararet, quod ille impi grè agebat. Auguſta item Londinẽſibus de iniurijs ab Henrico eius patre ac ceptis cõquerentibus,ac more ſuo leges diui Edouardi repetentib.palàm ſuc cenſuit:quapropter populus uehementer cõmotus,ei inſidias quãprimũ faci endas ſtatuit. Quod ubi illa perſenſit, clàm & noctu Oxonium aufugit,adeò mulier fortunæ uarietatis minimè patiens principibus infeſta erat,&ante om nes regi, quem iuſſerat compedibus teneri, ac uili & perparco cibo ali. Henri cus Vintonienſis antiſtes ubi iram Mathildis in ſuos in dies magis renaſci co gnouit,ſeruiendum tempori ratus, arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamũ,& Farnamũ pagos,ac alijs in locis condiderat,ualido firmat præ ſidio,ac cõtinuò poſtea ſeſe in arcem Vintonienſem recipit, ſpectaturus quor ſum fœmineus furor euaderet. Quo cognito, Mathildis arceſſit Dauid regẽ Scotorũ ſuum auunculũ,qui ad eam ſubitò aduolat,ac ambo ſimul cõiuncto exercitu, Vintoniam proficiſcuntur,arcemq; obſident. Adfuit ſtatim Mathil dis regina &Euſtachius filius cum potenti bellatorũ manu. Properarunt illuc & Londinenſes,qui muliebrẽ animũ ſibi infenſum formidabant, ac denicq; o mnes qui Sephani ſequebant partes,ad reginã ierunt,atq; uno momẽto facto impetu,hoſtes uiriliter ſuperarunt. Auguſta ſimulata morte,ut cadauer Glo ceſtriã delata eſt: Robertus eius frater unà cum multis alijs capitur,qui regem captiuũ tenebat Briſtollij,in oppido ſuo. Hic à regina duriuſculè accipit,quò forſitan probè ſciret illud euangelicũ uerbũ ueriſſimũ eſſe: In qua menſura me timini,in ea metient uobis alij. Nam ille de Stephano nihil bene meritus erat.

Regnum itaq; in has duas factiones iampridẽ abiuerat, iamq; inde ciuita tes ac populi tabifico diuerſarum partiũ ueneno imbuti,tanto ardebant odio, ut breui ciuilibus armis regnũ ipſum perditũ,funditusq; euerſum iri uidere tur. Quorũ malorũ cauſa, Stephanus qui iniuſtè ſibi dominatũ uindicauerat, & Robertus qui iure ſorori opitulabatur,in primis erant,qui cùm captiui am bo forent,in eam ſpem uniuerſi erecti erant, ut tum demũ Deus miſeratus la

bores

bores populi,huiuſcemodi calamitatibus finẽ imponeret. Quare principes regni qui boni conſulebant,ut reconciliatio concordiæ per captiuorũ permutationem,inter partes tandem aliquando ſequeretur,ſummopere agitantes,conditiones pacis ſtatuebant,ut rex libertate donatus regnũ retineret, Robertus uerò comitatũ ſuum haberet,cõſentiretq; cum rege, & ſe ab eo nõ amplius ſecerneret. Reſpuit comes eas cõditiones perinde ut ſi ſui iam iuris eſſet,nec Auguſta niſi regno ſibi reſtituto, ad pactionẽ aliquam deſcendebat. Ex quo negotio,inimicitiæ magis atq; magis inter utranq; factionẽ gliſcere cœperunt, ita ut ad extremũ rex ac comes carceris moleſtia defatigati,& fortuna belli confiſi, nulla amplius facta pacis mentione,ſe inuicẽ cuſtodia liberauerint,ac confeſtim mutuis offenſis,atq; capitali odio accenſi bellum redintegrarint. At nõ nemo parum rerum geſtarum peritus,tradit hîc per eiuſmodi mutuam regis & comitis permutationem, pacem conueniſſe, id quod falſum eſſe perſpicuè arguit bellum,quod confeſtim eſt inter eos ſecutum. Rex Vintoniam profectus arcem quandam loco opportuno ædificare incipit: quem Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat,non muris extruendis,ſed numero militum augendo ſtudebat,de improuiſo adortus in fugam uertit,multis captis cæſiſq; ex eius militibus. Stephanus hac ignominoſa fuga commotus, ac ſarciendæ infamiæ cupidus,ſtatuit nullum amplius aduerſarijs laxamentũ dandum,at continuo bello inſultandum. Itaq; euocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſſimus Oxoniũ contendit,ubi ſe Mathildis continebat, atq; ſubitò circunſidet, ac ut oppidanos uel ad deditionem compellat, uel aditu eos prohibeat,qui obſeſſis auxilio uenire tentarent,in agrum cum parte copiarũ exit, omnia ferro & igne deuaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidum munitius eſſe,quàm ut citò expugnari poſſet,& uidens ſupra uires ſuas eſſe,cum tam immenſo hoſte congredi,tempus & locum quærebat,quo illud tutius faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cùm conſumpto ferè cõmeatu, nulloq; ſuppetias ferente, intra oppidum titubari cœptum eſt. Quod ubi Auguſta ſenſit,conſiliũ fugæ neceſſariò capit, cùm præſertim ſæuiret hyems, nixq; omnem campũ oppleret,adeò, ut milites hoſtium frigore torpentes ſegniter uigilias agerent. Mathildis igitur albis ueſtibus induta, ut ſpecie niuei coloris hoſtes falleret,noctis ſilentio egreſſa eſt oppido,& ſcapha per Thameſim uecta,ad arcem Vallinfordienſem peruenit,atq; ibi à ſuis in arcem accepta eſt. Oxonienſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio,ſe atq; oppidũ regi dediderunt. Quo negotio ita confecto,rex ad arcem expugnandã dum iter properat,occurſu aduerſariorũ ſubitò repellitur, cogiturq; aliò diuertere,qui in itinere ex altera parte inuaſus,à Roberto in fugã uerſus,ægrè ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus uir ſtrenuus captus eſt, quem rex non prius liberare potuit,quàm aduerſarijs reddiderit arcem Schirburnenſem.

Poſt hæc, aliquantiſper armorum furor conſedit. Interea rex Londinum uenit,ubi celebrem principum ac antiſtitum conuentum peregit, in quo talia uerba fecit: Cùm principes fideliſſimi me hactenus ueſtræ libertatis defendendæ ducem ſecuti fueritis,quæſo,ut ne in poſterum deſeratis: mihi enim nunquam animus defuit,tempora defuerunt,per quæ non licuit officium præſtare, quod ne nunc etiam præſtare ſine ueſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrem rem factã arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, ut uelint nolint, manus

breui sint daturi. Tantum restat, ut uestris opibus uelitis pro parte uestra, iuuare bellũ, quod Reipublicæ nomine, uestro cùm consilio, tum cõsensu susceptum est: nam à principio abhorruistis à fœminæ imperio, nunc illud aliqui uestrũ experti multò magis horrent, quod uelut graue iugum tandem ab omnium ceruicibus perpetuò depelleť, si collibuerit me unũ libertatis uindicem studio, cõsilio, patrocinio denicꝫ tueri, sequi, amplecti. Quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi fortiter pugnauerimus futurũ esse, ut turpiter fœminæ seruiamus? quo homini, præsertim libero, nihil calamitosius accidere potest. Igitur cum gratissimis animis arma sumite, & ne populus tributo prematur, pro se quisꝙ depugnet, & quibus pugnare aut per ætatem, aut per leges non licet, ut dent pecuniam, dent uicarios, dent arma ad patriã tutandam. His dictis cuncti præsidium salutis ac libertatis defendendæ se laturos pollicentur. At episcopi cum suis sacerdotibus, quia pugnare fas non est, pecuniam conferre promittunt, quibus ut aliquid gratiæ referretur, in eodem conuentu constitutũ est, ut quicunꝙ deinceps sacris initiatos percuterẽt, aut alicuius criminis reos episcoporum iniussu caperent, impĳ importunicꝙ haberentur, nec ab aliquo præterquam à Romano pontifice, in piorum cœtum restitui possent, quemadmodum iure pontificio iampridem sancitum esset, sed apud Anglos ante id tempus minus seruatum. Quod idcirco decretum est, quoniam quotidie sacerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebantur, & ita capti grandi pecunia se redimere cogebantur. Sub idem tempus, ad Fanum Albani, Gulielmus seu Gaufredus (utrunꝙ scriptum reperio) comes Magniuillæ, dux belli ueteranus, qui Augustæ partes sequebatur, captus est, non sine multa militum regiorum cæde, quem Stephanus bonis ferè omnibus mulcta uit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas se conuertit, & primò cœnobium diui Albani, deinde Rameſienſe eiectis monachis spoliauit, ac passim quocunꝙ ibat, omnem agrum depopulabatur, donec inter prædam faciendam, sagitta transfixus inglorius perĳt, ut ita sacrilegĳ pœnas persolueret. Aderat nonus annus cùm regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ceſtrenſis Lincolniam tenebat, nequaquam magno præsidio munitam. Ex quo rex spem cõcipit loco facilè potiendi, nec moram ullam faciens intempesta nocte urbem obsidet, atcꝙ uallo includere maturat. Comes improuiso hostis accessu aliquantulum primò perculsus, dein ubi de muro speculatur hostẽ esse rarũ, suos se armare iubet, ac mox apertis portis erumpit. Non expectauit rex impetum, sed raptim aufugit. Comes qui hostem sequi nequiuit, adortus illos, qui uallum faciebant, octoginta homines obtruncauit. At uerò post biennium, quàm ista gesta sunt, & uarias tumultuosasꝙ pugnas, Ranulphus cum rege in gratiam redĳt, & cùm ad eum liberè se conferret, perfidiosè captus, nõ prius dimissus est, quàm omnia loca quæ regiæ ditionis fuerant, modis omnibus restituisset. Peperit ea res Stephano nouas cũ dedecore inimicitias, quippe quẽ bene multi perinde ac si fœnum haberet in cornu, uti in prouerbio est, diligentius postea sibi cauendum statuerunt. Ille uerò uisus præclarum quippiam fecisse facinus, sibi triumphum perinde quasi iure non fraude partũ decreuit, ac Lincolniam unà cum alĳs locis receptam corona redimitus, multa pompa triumphantis more ingressus est. Sunt tamen, qui tradant Stephanũ idcirco eam pompam duxisse, ut nouam religionem ex hominum mentibus tolleret,

tolleret,qui cùm multis antè annis,in ea urbe regem ornatum corona non uidissent,eum arbitrabantur non sine sua noxa introire posse,atq; ita ingressum superstitionem ludificasse.

Per idem tẽpus,Gaufredus uir Mathildis è uita excessit.Quo audito,Henricus filius,qui apud Dauid regem Scotorũ erat,quò sine periculo,præstò esset,ut matrem uictricẽ sequeretur,confestim domum reuertitur,& paternum principatũ assecutus,inde in Normaniã proficiscit.Is cùm adolescens optimæ indolis esset,atq; eam animi magnitudinẽ præ se ferret,qua facilè quisq; prudentissimus iudicaret eum uirũ magnũ euasurum,Normani ultrò sese in eius fidem & potestatẽ permiserunt, cùm præsertim animo cernerent omnes Stephani conatus male breui tempore casuros.Rebus felici auspicio ita compositis,maior cœpit iuuenem cupiditas regni Angliæ recuperandi,fretum præcipuè maximis amicorum opibus:itaq; cum centum quadraginta equitibus, & peditum tribus millibus,primo quoq; tempore in Angliam transgreditur,ad quem euestigiò ex tota insula, magnus cõfluxit bellatorũ numerus ex ijs, qui matris adiutores erant,atq; ita ingentibus copijs auctus,ad Marlebrigiensem arcem(est enim Marlebrigius pagus in Vuilceria comitatu, quã hodie uocãt Malmisburiã,Sarisberiensis diœceseos) proficiscitur,ubi Stephani præsidiũ erat, ac positis nõ procul castris, locum obsidet, tormentis dies noctesq; uerberat,cuniculos intrò agendos summopere curat.Quibus cognitis rebus,rex suis auxilio adfuit:quos ubi repentino aduentu obsidione leuauit,magno studio,ut ulciscendi cupidus,hostem ad pugnã prouocat.Verùm Henricus qui hostem præstare numero militũ cognoscebat,& confluentibus quotidie ad se nouis belli socijs, utile in præsentia ducebat prælio abstinere,intra castra hostis ferociã consultò eludebat,deinde cum eodem infestis armis decertaturus. Habeo tamen autores,Henricũ arcẽ Marlebrigensem primo accessu cepisse, & non multùm inde cunctatũ per fines Conuentrensiũ,Northantonensium, Lecestrensium,Stanfordiã instructo agmine peruenisse,ac eo loco in potestatem accepto,Nothyngamiam oppidũ natura & opere munitũ,hostiliter contendisse,& eo confestim capto,arcem summa ope connixum esse expugnare: quæ cùm in loco edito sita sit,&præsidio illius non facilè expugnabilis, atque demũ pertinaciter defenderetur,infecto negotio, ne tempore frustra excluderetur,ad alia loca occupanda properasse,ac ad ultimũ ad matrem in Vallinfordiensem arcẽ se recepisse. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tempus & locum obseruabat,quo posset iuuenem nondũ aduersam fortunã expertũ, & ob id ipsum suis uiribus nimis confidentem,ad singulare prælium trahere, ut una demum pugna,de uita & regno cum hoste decertaret.

Cæterum cùm Anglia tam multos annos intestinis motibus fluctuaret,essentq; matresfamiliâs passim uiolatæ,uirgines raptæ,templa spoliata,uillæ & oppida direpta,greges ouium reliquiq; pecoris cæsi,in quibus potissimũ populi uita consistit,homines sine numero interfecti,Deus tandẽ uoluit tot miserijs liberare Anglos, quorũ iam uicinas gentes mirum in modũ miserebat, adeò eorum uulnera omnibus nota erant: & quia omnis causa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas inuaserat, idcirco fecit,ut ille pacem concupisceret, à qua semper antea abhorruisset. Itaque dum Stephanus tantopere cum Henrico confligere parabat, ecce tibi, Eustachium filium im-

matura morte extinctum amisit,quem casum omnino acerbissimũ eò grauius tulit,quò magis omnium iudicio,adolescens uidebatur ad laudem esse natus: par quoq; omnes principes qui eius sequebant partes,repentè luctus occupauit.Sed ante omnes,Constantia uxor ipsius Eustachij dolorem accepit incredibilem,cruciataq; est miserè,quòd ille nullum ex se suscepisset filiũ:quæ paucis pòst diebus cum dote ac uarijs locupletata munerib. ad Ludouicũ fratrẽ honorificè remittitur.At Stephanus ubi uidit se filio unico,cui regnum parauerat,& simul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat usui, esse priuatum, cœpit sensim animũ remittere,à rebusq; bellicis simul auertere, ita ut uideret iam sua sponte ad pacem inclinari.Quod postquã aliqui ex optimatibus,quibus pax cordi erat,animaduerterũt,Mathildem & Henricũ cõfestim adeunt, monẽt,hortant ad concordiã,multis rationib.affirmantes tutius esse, ut depositis utrinq; armis,æquis cõditionib.cum Stephano cõsentirent,q; expectare, dum libertas ciuiũ,dum ipsorũ salus in grauius discrimẽ adduceretur. Assentiunt consilijs amicorũ mater & filius,ac primo quoq; die,ad colloquiũ faciendum cum rege ad Vallinfordiã uicum,ex arce descendunt.Hîc post multas & uarias utrinq; conditiones oblatas,ad extremũ inter eos pacificatio consecuta est,quæ ut stabili perpetuoq; maneret fœdere, rex antistitum pariter atq; heroũ conciliũ cõuocauit, cuius autoritate pactio facta est, ut Stephanus deinceps tanq; legitimus rex usq; dum uiueret,regnũ Angliæ eo iure, quo qui optimo,obtineret,& Henricus Normaniã possideret, atq; ueluti uerus hæres ei succederet:Robertus uerò comes alijq; principes qui unã uel alterã partẽ secuti fuissent,sine fraude suis fruerent possessionibus.Has pacis cõditiones ita libenter uterq; princeps amplexus est,ut Stephanus sibi Henricum adoptauerit,licet Gulielmũ filium superstitem haberet admodum puerum, ex concubina,ut aiunt,genitum, quem in uerba Henrici iurare iussit,& ipse Henricus Stephanum publicè regem Angliæ salutauerit,patremq; appellauerit.Fuit ea pacificatio summæ toti populo lætitiæ, qui ob utriusq; factionis simultates, permultis antea calamitatibus affectus,diu in mœrore fuerat. Atque hæc omnia anno salutis humanæ MCLIII in acta relata sunt, ut posteriorib. nota perpetuò forent. Est insuper Gulielmi regis filij ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur,nonnullis q; prædijs donatur,in agro Nordouicensi,quod suo assensu Henricus maximè omnium ratum habuit.Post hanc cõcordiam,Dei optimi maximi nutu,omnis factionum ardor sic refrixit,ut res Anglica mirabilem in modum deinceps per aliquot annos floruerit,pace ubiq; parta.Sunt, qui tradant aliam fuisse causam,qua Stephanus flexus sit ad pacẽ,aientes Mathildem amicã potius quam inimicã Stephani fuisse,& eam cùm uideret rem inter ipsum Stephanum,& Henricum filium eò deductam, ut armis finienda esset,clàm ad Stephanũ adiuisse,atq; sic eum allocutã: Ecquid impiè ac tui generis immemor facere tentas? decet ne patrem perdere filium? an fas est, ut filius patrem occîdat? Amabò te,des locũ iræ,proijcias q; tela manu, nam Henricum,uti probè scis,ex te enixa sum.Et his dictis,ordine cõmemorasse,quem admodũ paulò antè quàm Gaufredo nuberet,ab eo cõpressa fuisset,ac ijs uerbis Stephanũ motum pacem fecisse.Sed hæc uel altera fuerit causa pacis, nihil obstat,quin illud ipsum diuinitus factum esse credendũ sit:quamuis de istiusmodi notitia Mathildis à Stephano habita,fabulã uulgi esse, ac falso id utriq;

crimini

crimini datum dixerim. Fac porrò ita esse, attamen credibile est, nihil ambobus potius fuisse quàm cunctos mortales in perpetuum de ea re cælare, ne tantum labis Henrico filio, qui pro legitimo habebatur, uel ipsi Mathildi aspergeretur, quod qui sana essent mente, homines magnopere curassent.

Rebus igitur ita felicissimè cõpositis, Henricus dux cum matre in Galliam ad principatũ suũ remigrauit, quem rex Cantuariã usq; deduxit, dein toto eo anno omnẽ ferè Angliã peragrauit, multa comitate & beneuolentia omnis ordinis uiros passim cõplexus. His temporibus Ludouicus rex Francorũ reuersus ex Hierosolymitano bello, de quo Platina in uita Eugenij tertij pontificis Ro. subtilius scribit, q̃ ut nos hoc loco id replicare necesse habeamus, cùm Aleonora, ex qua duas filias, Mariam & Alisam susceperat, quibusdã de causis, quæ nequaq̃ liquidò produntur, diuortiũ fecit, quæ filia fuerat unica Guilielmi ducis Aquitaniæ & Pictonũ comitis, ex quo à patre hæres facta est. Henricus igitur qui infesto erat animo in Ludouicũ, quòd Stephanũ iuuisset, hanc Aleonorã in matrimoniũ duxit. Quæ res materia fuit multorũ bellorũ, quæ postea ille cum Francis gessit: nam cùm ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur, iure uxorio ei uenisset, & materno Normaniã obtineret, expectaretq; Angliæ regnũ, ac paterno, comitatus tres, Andium, hoc est Andegauensiũ, Turonum, & Cenomanorum possideret, est admodum potens cum quouis ad bellandũ effectus. Interim Ludouicus periniquo animo ferens Aleonoram nupsisse inimico, & ob id illi multò maleuolentior inimiciorq; factus, cum ingenti exercitu in Henricum mouet, ac Nouummercatum oppidum obsidet. Quod ubi dux cognouit, licet suis suppetias laturus statim sumptis armis in hostem profectus sit, tamen Ludouicus prius oppido potitus est, quàm ille accesserit. Quo in itinere audito, in Francorum fines exit, secundumq; Ligerim iter tendens, omnem agrum latè populatur. Inde inter eos aliquandiu uariè bellatum, donec concordia secuta sit, restitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iisdem temporibus rex Scotorum Dauid, uir tam armis, quàm animi uirtute clarus uita excessit, cui Malcolmus quartus nepos ex Henrico filio successit, & Mathildis Stephani uxor è uita migrauit, fœmina multis uirtutibus ornatissima. Ita res regis paulatim male cadebant, ut quæ erant eius maturæ mortis instar præsagionis, perinde ac cõtigit: nam ipse post aliquot menses, q̃ omnes ferè partes regni animi causa lustrauerat, uenit in Cantiũ, ubi in morbũ incidit, quo paucis pòst diebus ingraescente consumptus est, octauo cal. Octobris, annũ ætatis agens nonũ & quadragesimũ: regnauit autẽ undeuiginti, amplius undecim mẽses, diesq; septẽ. Fuit is annus à natali Christi MCLIII. Corpus ad cœnobiũ quod ipse in Cantio ædificarat, prope uicũ quẽ Feuersamum uocant, delatum est, ibiq; funerali pompa sepulturæ datum, ubi loci & filius & uxor sepulti erant. Genuit ex Mathilde uxore unicũ filiũ Eustachiũ, & Gulielmũ ex concubina, de quibus suprà abundè meminimus. Statura corporis decentissima, optimo habitu, maximisq; uiribus fuisse traditur. Animi uirtutes multæ, atq; illæ quidẽ egregiæ fuerũt: bellandi peritia summa, clementia, & lenitas, ac aduersus omnes liberalitas maxima: nam licet in continuis fuerit bellis, parua uel nulla à populo tributa exegit: mulctauit tamen de uoluntate Dei aliquot in primis episcopos, qui apud ipsum in suspitionem cecide-

rant,ut hoc modo periurij pœnas luerẽt. Vitia uerò quibus facilè notatus sit, non reperio,præter illud,quòd regnandi gratia,ius uiolasset. Viri illustres ea tempestate fuerunt, Thrustinus Eboracensis archiepiscopus, qui cùm pro salute patriæ,tum pro dignitate tutanda,& multa incommoda perpessus est,& sæpissimè in periculo uitæ fuit. Item Henricus Vintonienſis antistes ipsius Stephani frater,uir unicus in omni fortuna princeps, qui in rebus aduersis æquè atq; in sequundis constantissimus fuit. Ornatus est eximijs laudibus diuus Gulielmus Eboracensis archiepiscopus,utpote cuius tam uiui q̃ mortui rogatu miracula edita constat: is enim exclusus episcopatu ab Henrico Mordaco,uti suprà scripsimus,post illius mortem,rursus archiepiscopus designatus Romam perrexit, ubi ea lectione ab Anastasio quarto Ro.pontifice rata habita,ritè est archiepiscopus creatus: cui paulò post in Angliam reuerso, tantus honos ab omnibus habitus est, ut quacunq; pergeret, passim mortalium concursus ad eum fierent. Quare ita accidit,ut cùm Eboracum uir sanctus peteret,& eundo parum ultra Pontifractũ,transiret pontem, qui in flumine est, quod Hayream appellant,tantus hominum numerus secutus sit,ut fracto repentè ponte,ligneus enim erat,bona pars in profluentem ceciderit. Quod ubi Gulielmus,qui iam ad alteram ripam erat,ex morientium clamore cognouit, eueſtigiò conuersus ad flumen,& ubertim lachrymans, manus cum oculis in cœlum sustulit, atq; Deum suppliciter precatus,diuinum auxilium implorauit: quod ita celeriter cum morte luctantibus in undis adfuit, ut ne unus quidem perierit. Ille eodem ipso anno mortuus est: postea uir sanctissimus inter diuos relatus,per cuius preces,etiam nunc mortales subleuantur: eius autem corpus in æde principe Eboraci religiosissimè seruatur. Successit illi in archiepiscopatum nõ multò pòst Rogerius Henrici regis familiaris,ordine episcoporum Eboracensiũ trigesimus alter. Incidit in hæc tempora Bernardus Castellionensis,homo Burgundio,nobili loco ortus. Is duos & uiginti annos natus, cum triginta alijs insigni modestia uiris, Cistercienſis monachus factus, tantum inde nomen eruditionis & sanctitatis est adeptus,ut cum omni Christiano orbe,& præsertim cum Anglia,eam uirtutem atq; illud ducendæ uitæ institutum partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari,& in primis Robertus Gloceſtriæ,Ranulphus Ceſtriæ,Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, atque complures alij æquè militarẽ gloriam adepti sunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIII.

DVX Normaniæ Henricus,homo Francus,hoc est Gallus,amplissima Andegauensium comitum familia natus,de quo superiore libro abundè meminimus,certior factus de obitu Stephani,statim in Angliam uenit,quem populus faustis plausibus accepit, atq; uniuersi heroës regem consalutarunt. Deinde cõuocato ad Vuestmonasteriũ cõcilio,XIIII cal.Ianuarij rex creatur,& à Theobaldo Cantuarienſi archiepiscopo sacratur. Is ordine antistitum trigesimus septimus Gulielmo succesſit,sicut in uita Stephani suprà ostendimus

ſtendimus. Sunt tamen, qui tradant Gulielmum in huius Henrici tempora incidiſſe, eumq; conſecraſſe. Henricus qui poſt primum Gulielmũ Normanum eius proauum, ſecundo loco id nomen habuit, rex creatus uerba fecit ad populum plena optimæ ſpei, ſimul plebem, ſimul nobilitatem publicè priuatimq; benignè appellando, ex quo beneuolentiam ſibi fidemq; omniũ conciliauit. Poſt hæc, inito principatu, uiros graues & iuriſperitos ſibi conſiliarios delegit, quibus cum primùm leges recognouit atq; correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, ut ne ius fasq; paſsim uiolaretur ab illis, qui per licentiã bellorũ nullum nõ audebant facinus, publico edicto omnes exteros homines qui prædã ſecuti ſuperioribus annis in Angliam, dum bellis ferueret, certatim aduolaſſent, extra regnũ exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorum, quos peius alijs oderat. Item arces quaſdã, aut à priuatis nõ inuito Stephano, prout ſuprà dictum eſt, conditas, aut minus loco idoneo poſitas complanauit, quaſdam uerò muniuit, poſſeſsiones urbanas & ruſticas quarum proprietas ad regem olim pertinuiſſet, quoquo modo priuatis hominibus datas, à poſſeſſoribus recepit. Quæ res multis animũ uulnerauit, utpote quæ facilè declarauit nihil Henrico fore in poſterũ tempus utilitate pluris. Iam initiũ erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cùm Aleonora eius uxor enixa eſt filium quem ille nominauit Henricum. Eo illo anno rex Eboracum conceſsit, ubi aliquot arces à priuatis uiris diu poſſeſſas, & in primis Scarboreiam recepit, eripuitq; Scoto Cumbriam: deinde in Northumbriam profectus, eam quoq; prouinciam totam recuperauit, quam Dauid rex Scotorum ſibi donatam à matre eius Mathilde cuius partes ſecutus fuerat, primùm tenuerat, unà cum Cumbria comitatu iampridem capto de rege Stephano, & dein Malcolmus nepos qui ei ſucceſſerat, id temporis poſsidebat: ſed ut ne uideretur iniquus, aut beneficiorum immemor, permiſit eum comitatum Huntyngtonam retinere, quem iampridem Stephanus, uti ſuprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, cõceptis uerbis etiam iuſiurandũ ſibi daret. Atq; ita Henricus à principio bona regni ſui diſsipata recipienda, conſeruandaq; curauit. Dum ad res ſuas domeſticas augendas Henricus incumbebat, nuntiũ defectionis Vuallorũ accepit: in quos cùm repentè mouiſſet, nullo negotio domuit, exciſis paſsim ſyluis, anguſtijsque uiarũ patefactis, quæ rebellantibus profugio erant. Sunt tamen, qui ſcribant non aliter Henricum in domandis Vuallis laboraſſe, atq; cæteri reges ſæpe feciſſent, & primo congreſſu locorum iniquitate ita eius milites ab hoſtibus repulſos, ut diuulgatũ fuerit, eum cecidiſſe, atq; huiuſce rei famam Vuallis ſpem, Anglis metum attuliſſe: uerùm ad ultimum cùm rex terra mariq; paraſſet eos inuadere, tum territos pacem petentes manus dediſſe.

Iam erat tota Anglia pacatiſsima, cùm regi nuntiatũ eſt Gaufredũ fratrẽ in partibus tranſmarinis ſeditiones facere. Sed cauſam rei proponere libet. Gaufredus enim pater moriens tris reliquit filios, Henricũ, Gaufredum, & Gulielmum: ac teſtamento conſtituit, ut poſteaquam Henricus aſſecutus eſſet cum Normania, regnũ Angliæ, tunc comitatus Andegauenſis Gaufredo cederet. cui interim tria oppida, Chynonẽ, Leudunũ, & Mirabellũ dedit, ut cũ illi hæreditas eius comitatus ueniſſet, ne facilè poſſeſſione prohiberet. & ueritus ne Henricus qui aberat, teſtamentum reſcinderet, epiſcopos nõnullos ac nobiles

qui aderant, iuratos adegit, ut promiserint se non prius passuros eius corpus humari, quàm filij iureiurando recepissent se patris facturos imperata. Quod Henricus, etsi grauatè, cum primis fecit, ne corpus inhumatũ remanẽs, sibi de decori foret. Atqui regno deinde Angliæ potitus, maioreq; ex copia rerũ, ita ut sæpe accidit, habendi cupiditate incensus, nescio quibus rationibus cum Hadriano quarto pontifice Ro. homine Anglo egit, ut eo sacramento absolutus fuerit: qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedendi licentiã consecutus, neglecto patris mandato, in fratrem mouit: quo ad punctũ temporis deuicto, Andegauenses in deditionem recepit, dedit tamen prædia quædam Gaufredo, ut ne egêret: qui haud multò pòst ita male acceptus, mortem obijt. Per idem tempus, quidam malefici doctores ex Germania numero circiter triginta, uerè malorum dæmonũ cultores, in Angliam uenere: hi licet Christianos esse se profiterentur, attamen baptismum, eucharistiam, ac coniugium detestabantur: sed anteq; suũ uirus latius funderẽt, maleficij conuicti meritas dederũt pœnas.

Gliscebat interim odium inter Henricum & Ludouicum regem Francorum, ad quod restinguendũ amicitia uni cum altero intercesserat omnino fucosa, quandò ne eo quidem modo ita leniri aut sedari potuit, quin ex noua causa, facilè renouatum sit. cùm enim Gulielmus Aquitanorum dux, auus paternus Aleonoræ, in matrimoniũ duxisset unicam filiam & hæredem Tolosatiũ comitis (nomen comitis pariter atq; puellæ non ponitur, quod sciam) & per idem temporis, iturus ad Hierosolymitanum bellum obeundum, eum comitatũ Raimundo Fani Aegidij comiti oppigneraſſet, ac eo inde mortuo Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, seu ob inopiam, seu rerũ suarũ negligẽs eum principatũ nõ redemisset, comes ipse Fani Aegidij illum uetustate possessionis, suũ fecit, atq; dein moriens, Raimundo filio possidendũ reliquit. Ex quo cùm postea Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & statim repetisset comitatum, Raimundus comes Fani Aegidij primũ restituere palàm negauit, deinde ut uiribus impar sibi timens, ita regem blandis uerbis appellauit, ut ille nuptũ collocata ei Constantia sorore, quæ Eustachio Stephani filio nupta fuerat, ipsum continuare possessionẽ permiserit. Henricus igitur postq; Aleonoram in matrimoniũ duxerat, dotis nomine comitatũ sibi repetendũ constituit, quod per nuntios primùm fecit: sed exin cùm comes Ludouici affinitate fretus reddere denegasset, illi bellum intulit, atq; Vasconiã ingressus, in Tolosatem agrũ contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, uiarum peritos ad Ludouicum cum literis mittit, qui orẽt, ut sibi subueniat. Ludouicus acceptis literis, comiti suppetias ire festinans, die ac nocte cõtinuato itinere Tolosam peruenit, eamq; ingredit. Hoc ubi Henrico nuntiatũ est, statim iter cõmutat, ad agrũ populandũ se cõuertit, ac in aliud tempus oppugnationẽ illius urbis differendã ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerãt. Quo confecto negotio, in Normaniã reuersus maiorem exercitũ parat. Francus quoq; stimulante ira, copias adauget, adeò ut uterq; longè infestissimis animis haud multò pòst sibi obuiam facti, ad pugnã capessendam iamiam se expedirent, cùm amicorũ monitu similiter atq; rogatu adducti pacem fecerunt, quã eodẽ momento noua affinitate confirmarũt, data Margarita filia Ludouici nuptũ Henrico regis filio maiori natu. Atq; per hunc modũ, Raimundus

comes

comes præſenti periculo liberatur. Fuit iſte annus eiuſmodi pace felix octauus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCLXIII. item memorabilis morte Theobaldi Cantuarienſis archiepiſcopi uiri multò præſtantiſsimi. Is ex abbate Beccenſi Cantuarienſis antiſtes creatus, Romam protinus perrexit, ubi accepto de more pallio, legatus ab Innocentio ſecundo Ro. pontifice factus eſt, in quo muneris genere religionem plurimum iuuit. Manauit id munus poſtea ad omnes Cantuarienſes archiepiſcopos, qui legati nati dicti ſunt. Dilexit Theobaldus uiros doctrina & probitate claros mirum in modum, & cum primis Thomam cognomento Bekettum, qui ei ſucceſsit, in quo cùm optimam cerneret indolem, ita in oculis ferre cœpit, ut eum primo archidiaconum Cantuarienſem fecerit, deinde magni regni cancellarium (ſic enim appellant) creandū curauerit. Is ciuis Londinenſis, patre Gilberto, matre natione Syra, ſiue Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos & uiginti: uacauit archiepiſcopatus amplius uno anno, quem poſtea Thomas Bekettus conſecutus eſt, antiſtitum ordine trigeſimus octauus.

Eo anno Aleonora regina enixa eſt filiam, cui nomen fuit Mathildis. Tum rex concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, ob nonnulla quæ è Republica erant negocia agenda, in quo ſimultas & odium aliquanto antè inter regem, & Thomam Cantuarienſem antiſtitem ortum, cœpit ualde concitari. Eodem anno calendis Octobris, per tres ferè horas, uiſi ſunt tres circuli circa ſolem, quibus ſubinde euaneſcentibus, duo ſoles creari uidebantur. Quo prodigio, diſsidium regis & Thomæ pronuntiatum iam tum uulgus credidit, quod in dies magis creſcens ſimultas in apertū protulit: nam cum Thomas uir ſumma integritate atq; prudentia, cerneret regē quotidie ſacerdotes minus idoneos, aut eligere epiſcopos, aut ad alia perducere ſacerdotia, ac ex præſcripto Normanicarum legum iure, ut ille aiebat, ſuo utendo, nihilq; à maiorum conſuetudine atq; conceſsis alienū faciendo, omnem ſacerdotalis ordinis autoritatem dignitatemq; frangere, & demum ius fasq; conari trahere, quò uellet, primò eum amicè admonuit, ut de negotio deſiſteret, æquiusq; ſe aduerſus populū ſuum gereret: deinde in ea re cùm ſe parum proficere animaduerteret, ſtatuit ſuas audentius agere partes, ut de laboris præmio ſatis certum habens. Itaq; omnis uitæ periculi oblitus, communis cauſæ tuendæ gratia, propalàm Henrico reſiſtere, multisq; eum argumentis ab incœpto deterrere conatus eſt. Verùm poſt multas diſceptationes, tantum abfuit ut antiſtitem bene monentem audiuerit Henricus, ut poſtquam aliquot epiſcopos in ſuam ſententiam traxerat, eum quòd cerneret nihil cedere, nullo in honore iampridem ab ſe habitum in exilium egerit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectusq; in Galliam, ad Alexandrū tertium pontificem Romanū, qui tunc Senone erat, ſe contulit, eiq; exilij cauſam expoſuit, quam hoc loco omnino me puderet oſtendere, ſi talis eſſet, qualem etiam nunc bene multi amentiæ pleni prædicant, qui inuidioſas opes, inanes honores, inutilem potentiam, lubricam dominandi cupiditatem anteferunt ueræ gloriæ, deblaterantes Thomam conſeruandarum poſſeſsionū ſacerdotalis ordinis cauſa, tantum accepiſſe iniuriarū: quod ſi ille feciſſet, quis non uidet, non conſenſiſſe cum Chriſto, qui res huiuſmodi ſpernendas docuit? Iſti, inquam, iſti ſunt, qui eum ordinē dedecorent, cùm uolunt eius decus conſiſtere in diuitijs, per quas omnes uitæ rectæ degendæ ſæpenu-

mero leges dissolui constat. Igitur Thomas non in conseruandam rerum copiam, qui apud Alexandrum pontificem, ut infrà demonstrabitur, sponte se episcopatu abdicauit, sed in dignitatẽ, in autoritatem sacerdotalẽ, in disciplinam bonorũ morum tuendam incumbebat, quò scilicet Henricus & alij principes eius imitatores, non introducerent pessimos quosq; in sacerdotum collegia, non imponerent illis suo iure & arbitratu leges, non uterentur alienis opibus pro suis, sed contenti suis imperijs, sinerent episcopos ritè constitui, & constitutos suas obtinere prouincias, officioq; fungi. Hoc agebat, hoc pugnabat bonus antistes, hoc fuit quamobrem ad extremũ mortis periculum subierit. Ad rem redeo. Misit in Galliam ad eundem Romanũ pontificem Henricus legatos, qui apud eum causam tuerentur: sed cùm illi nihil profeciſſent, tum ira inflammatus omnia bona archiepiscopi atq; eius domesticorum publicauit. Thomas uero benignè acceptus ab Alexandro, cùm iudicaret se ab hominibus potius, quàm à Deo archiepiscopatum consecutum, & ob id eiusmodi calamitatibus merito suo affici, dicitur sponte apud Alexandrũ se dignitate archiepiscopali abdicasse, quam tamẽ ei mox pontifex ultrò restituit, iussitq; ut ad Pontiniacum cœnobium se conferret, illicq; usq; eò maneret, dum res inter ipsum & Henricum componeretur. Est cœnobium istuc monachorum ordinis Cistercienſis, ac Altisiodorenſis diœceseos. Paruit Thomas libens pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipso Alexandro nouo uestitu, monasticam uitam ducere instituit.

Dum eiusmodi controuersia Henricus agitabatur, nuntiatũ est Vuallos iterum ad arma iuisse, finitimorumq; fines ingressos, prædam undiq; abigere, ferro & igne omnia deuastando. His accensus omnium immemor difficultatum, uadit aduersus rebelles magnis itineribus, eosq; ad montes & loca inuia ad primum eius aduentũ fuga lapsos, undiq; circumuenit. Fuit paululum laboris, cùm enim Vuallus sensit se ab agmine septum, uersus extemplò est terror in ipsum, ac dum nulli effugium patet, confestim abiectis armis, ad sanitatem necessariò redijt. Cædes haud magna facta est, sed eius consilij principes ita mulctati sunt, ut sponte in fide permansuri iudicarentur. Iam annos decem & duos Henricus regnarat, & liberos ex Aleonora uxore susceptos habebat Henricũ, Ricardũ, Gaufredũ, Ioannem, Mathildem ac Ioannam, cùm Malcolmus rex Scotiæ, uir militari gloria & animi omniũ uirtutũ ornamẽto clarus, moritur: cui Gulielmus frater succesit, qui statim ut est rex creatus, Londinũ se cõtulit, ac in uerba Henrici, prout etiam Malcolmus fecerat, iurauit. Is postea cœpit reposcere Henricum in primis Northumbriam, quam eius mater dono dedisset Dauid regi. Henricus multa excusauit, quamobrem minus sibi liceret id facere. Scotus cognito regis animo, domum redijt, rem suam aliquando armis repetiturus. His quoq; temporibus Conanus Britãniæ citerioris dux, sine uirili prole, unica duntaxat filia nomine Constatia relicta, uita excesit. Hanc puellam Henricus tametsi nondũ maturã uiro, in matrimoniũ dandam curauit Gaufredo filio suo. Quæ res cùm sub manus rectè succesisset, fuit magnæ ipsi Henrico regi lætitiæ, quòd filius esset totius Britanniæ potitus imperio. Secundũ hæc, Mathildis Augusta mater regis decesit, mulier ultra fœmineũ sexũ, bellicis rebus & animi robore insignis. Illo ipso anno rex Mathildem filiã Henrico Saxoniæ duci locauit, quæ tres genuit filios, Henricũ,

Otho-

Othonẽ,hic Imperator electus,ab Innocentio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmũ. Item Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locum nullus eſt ſubſtitutus,ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decẽ & ſeptem uacauit annos,rege interim illius uectigalia capiente, exemplo poſt homines natos peſsimo.Exin toto biennio otium fuit ab externis bellis, quod Henricus ut ne in conuiuijs, aut luxu à ſuis militibus tereretur, in Britanniam cum Gaufredo filio profectus eſt,ubi eam regionẽ obeundo,nouũ quodammodo rerum fundamentũ iaciendo,arces,caſtella,& urbes muniendo,ac cunctos generatim principes amicè appellando,maiorem eius temporis partem conſumpſit,deinde in Normaniã reuerſus,res ibi domeſticas compoſuit. Quibus rebus ad nutum confectis,ineunte uere,in Angliam mala actus maris tempeſtate redijt,amiſſa una naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines,qui omnes ad unum periere:& reuerſus eo anno,qui fuit ſalutis humanæ MCLXX, ad Vindeſoriũ caſtrum,natalem Chriſti diem egit, ubi omnes principes regni ſimul fuere. Rex itidem Scotiæ Gulielmus, cum fratre Dauid eò uenit gratulatũ Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis:quos ille multa humanitate complexus,uarijs donauit muneribus.

Hoc tempore,dum alij ludos qui ſemper id temporis,apud Anglos multò magnificentiſsimi apparatiſsimiq; fiunt,frequentes ſpectabant,quandò tunc fas habent honeſtis uoluptatibus operam dare,extra conſuetudinem aliarum gentium,quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longè laſciuius faciunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij,rem ſibi anxiferam ac exitialẽ,ut poſtremò eius euentus docuit,animo agitare cœpit.Porrò cùm ſecum cogitaret, nulli ferè animantium, præterq; homini uitam eſſe fragiliorem, ac tantam mortalibus ſuapte natura innatam regnandi cupiditatem, ut quoties animũ ad imperiũ adipiſcendũ adiungerent,nihil penſi habentes, fas omne iusq; omne optati potiundi cauſa uiolarent,atq; peruerterẽt,nõ iniuria facturũ ſe arbitratus eſt,ſi metueret, quod contingere poſſet, ut ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu animam ederet,ac filij admodũ iuuenes,atq; per ætatem nondum bellicæ artis periti,regno fraudarentur.Igitur ut fortunæ caſibus occurreret,Henrico filio maiori natu,qui ſeptemdecim habebat annos,imperiũ ſe uiuo impartiendum putauit,ut per hunc modum adoleſcenti per ſuas manus regnum præberet.Itaq; primo quoq; tempore Londinũ uenit, habitoq; tam antiſtitum quàm principum concilio, Henricum conſortem regni dixit: quem deinde Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus ad XVII calendarum Iulij coronauit.Solebat id munus Cantuarienſis antiſtes obire, ſed cùm adhuc exularet,Rogerio à rege demandatum eſt, quod ille ſine ipſius Cantuarienſis permiſſu,&in aliena prouincia,exequi nõ debuiſſet.De qua iniuria Thomas Cantuarienſis apud Alexandrũ pontificem conqueſtus,ita eum mouit,ut per literas ſuas Rogerio Eboracenſi, & Gilberto Londinenſi, ac Ioſcellino Sariſberienſi epiſcopis,qui iſtiuſmodi cærimonijs nõ interfuiſſent modò,ſed præfuiſſent,adminiſtratione ſacrorum interdixerit.Quæ res ſuprà q; dici poſsit, apud Henricum inuidiam in ipſum Cantuarienſem cõmouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit,epulum,in quo honoris gratia, primũ ferculum,ipſe iuueniliter exultans filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto, adoleſcens aliquanto ſuperbior effectus,cùm inſolentius ſolito circunſtantes

intueretur, Eboracensis antistes qui assidebat, ioci causa, ad eum conuersus, Gaude, inquit, optime fili, non est enim alter in toto orbe princeps, qui talem habeat in mensa administrū. Ad ea ille stomachatus respondit: Quid miraris? non putat pater id facere, suæ minus esse dignitatis, quandoquidem ille matre no duntaxat genere clarus mihi administrat, qui & patre rege & matre regina natus sum. Ita Henricus filius malo prauoq; ingenio præditus, in patrem ex tempore cauillatus est. At pater Henricus hæc audiens, ingẽti affectus dolore, antistiti dimissa uoce ait: Pœnitet, inquã, pœnitet extulisse hominem. Iam inde prospexit futurū, ut filius sibi aduersaretur. Veruntamen etsi se male fecisse cruciabatur, cùm factum infectum reddi non posse uideret, curauit, ut omnes principes regni unà cum rege Scotorum in uerba eius more maiorū, iurarint, sed noluit illos solutos sacramẽto, quo se iampridem ei obligarant. Habeo autores, qui scribant Henricum non cõmunicasse imperiū cum filio, sed sese prius abdicasse coram populo regia dignitate, ac dein eum regem creandū curasse. uerùm in re incerta, id propius fidem est, quod ex serie rerum gestarū colligitur. Henricus enim pater quandiu filius uixit, se modò consortem, modò regem gessit: post mortem uerò filij, continuauit imperium, quod nullo fecisset iure, si se antea ea potestate exuisset. Sed unde digressi sumus, reuertamur. Ludouicus rex Franciæ ubi cognouerat generum coronatū esse, sine sua filia illius uxore, uehementer iratus, minatus est se bellum facturum Henrico patri, nisi primo quoq; tempore Margarita regijs ornaretur insignibus: quod idcirco omissum fuerat, quia puella admodum tenera, nondum uiro coniuncta erat. Qua re intellecta, Henricus properè in Normaniam adnauigauit. Hîc dum bellum utrinq; paratur, Theobaldi comitis Blesensis singulari opera, reges apud Vernolium, in colloquium ueniunt. Ibi post longum sermonem, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolem suspectam habebat, ac nihil minus uolebat, quàm necessitatem sibi aliquam imponi decertandi cum eo, pollicitus est se breui tempore daturum operam, ut rursum filius Henricus cum uxore coronaretur. Hac pollicitatione Ludouicus contentus, à colloquio discessit. Henricus uerò Vernonẽ redijt, ubi paucis pòst diebus incidit in grauem morbū, qui ita eum breui contriuit, ut repentè per totam Galliam fama peruaserit, eum mortem obijsse: & ipse quoq; ualetudinem planè perditam arbitrans, testamentū fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniam reliquerat, quinetiam locum sepulturæ designarat. Rex Henricus filius nepos luxuriosus interim in Anglia à recta honestaq; uiuendi disciplina ad luxum uoluptatesq; dilapsus, profuse paterna bona dilapidabat. Quod ut pater audiuit, qui iam se confirmauerat, in Angliam continuò reuertit: sed paucos dies in regno moratus, unà cum filio Normaniam rursus petijt.

Iam penè sex annos Thomas Cantuariensis antistes exularat, qui tot ac tantis toto eo tempore affectus fuerat molestijs, sæuiente in eum Henrici furore, ut omnes æquè eius misereret, & in primis Ludouicum regem, qui unà cum Theobaldo comite Blesensi uiro integerrimo, dies noctesq; non cessabat literis ac nuntijs modò Henricū hortari, ad pacem conciliandam, modò Ro. pontificem rogare, ut sua autoritate regem cogeret ad id, ut æquum & iustum, descendere. Sanè Francus currentem, ut dicunt, incitauit: nam pontifex sponte in rem sedulò incumbebat, qui tandem partim multis nuntijs ultro citroq; missis,

miſsis, partim ſacrorũ interdictionem per literas & ipſos nuntios interminatus, Henricũ eò traxit, ut pacificatoria monita iam nõ ſperneret. Quare haud multò pòſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Rothomagenſis antiſtes cum Thoma, ac nonnullis alijs epiſcopis, ad locum ſecundum Normaniæ fines utrique parti cõmodum conuenere, quò etiam Henricus uenit. Ibi poſt longas diſceptationes, rex uidens nullum eſſe amplius dilationibus locum, fide data & accepta, ſanctiſsimum antiſtitem Thomam in gratiam ad ultimum recepit, promiſitq; ſe quamprimùm ei de iniurijs plena manu ſatisfacturum, atq; omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igitur per hunc modum, rex & antiſtes in gratiam reconciliati, eodem die ad congreſſum colloquiumq; uenerunt: ubi Thomas ut nihil poſthac eſſet, quamobrem memoria præteritorum refricaretur, poſtulauit, ut per eum ſibi liceret in eos epiſcopos animaduertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex non abnuit, id quod poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminarium. His atq; alijs dictis à colloquio receſſerunt. Cantuarienſis non multò pòſt cùm bis intra paucos dies ad regem adiuiſſet, ille in primo eius aduentu, de induſtria cauit, ne cogeretur inter ſacra, uti moris eſt, optimi patris oſculum pacis accipere, quod fucoſæ reconciliationis indicium fuit, etſi poſtea eum benignè accepit, ac poſtremò diſcedentem in Angliam, mira comitate proſecutus eſt. Interea Thomas quamuis à ſuis ad maturandum iter ſolicitaretur, iuit tamen prius ſalutatum Ludouicum regem de ſe bene meritum, à quo poſtquam beneficiorum memor gratias egit, abeundi poteſtatem ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicuti credere par eſt, afflatus ſpiritu, eum primò dehortatus eſt redire ad inimicos male reconciliatos, perſpexerat enim Henricum animo adhuc ſaucio ueniſſe in id concordiæ fœdus: ſed poſtremò cùm ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſceptã curam reuocari, quanquam dolebat eum quem magnopere obſeruabat, cuiq; à cunctis Francis principibus magnus habebatur honor, regno ſuo decedere, quam honorificè ab ſe dimiſit. Tum Thomas ex Gallia diſcedens poſt annum ſeptimum, quàm in exilium actus fuerat, incolumis in patriam redijt, nõ ignarus futuri martyrij, quo paulò pòſt uitam finiuit, ideoq; lætus uenit, ſummo gaudio atq; animorum lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis uerò prauisq; hominibus ſtatim probris contumelijsq; affectus, quorũ princeps fuit Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, uir ſanè improbus. Iſte cui ſimul ſacrorum uſus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinenſis, ac Ioſcellinus Sarisberienſis epiſcopi, cum aliorum infinito numero, Thomam tanquam Ro. pontificis legatũ adeunt, petunt, efflagitant, ut ſibi per eum liceat ſuo officio uti. Iis fertur antiſtes Thomas & ueniam & abſolutionem nõ negaſſe, ſed iuſſiſſe, ut ſponderent ſe ipſius iuſto iudicio ſtaturos, quod autore Eboracenſi, facere reliqui recuſauerunt. Non conſentiunt inter ſe hoc loco ſcriptores: alij tradunt Cantuarienſem ſimulatq; in Angliam uenerat, ipſum Eboracenſem archiepiſcopum cum Londinenſi & Sarisberienſi epiſcopis, prius uſu ſacrorum priuatum, impium denunciaſſe. Alij ſcribunt eum duntaxat illis publicè interdixiſſe adminiſtratione ſacrorum. Quæ cùm ita eſſent, Rogerius ut homo facinoroſus, cum ſui furoris ſocijs epiſcopis, continuò in Normaniam aduolat, atq; ibi ſimul ad ulciſcendũ ardentes, regem adeunt, apud eum nomen Thomæ deferunt, eundem accuſant, culpant, criminantur, quòd ſacerdotij

libertatem,quòd ius humanũ pariter atq; diuinum,quòd instituta maiorum euertere, corrumpere, delere deniq; conetur, qui sibi tantum sumat, ut uelit episcopos suo arbitratu Christianorum cœtu excludere,exclusosq; perpetuò exterminare: item regiæ prærogatiuæ derogare, ac cunctis ius ciuium tollere. Præterea si quos sentiant in aula esse, qui inimico sint in ipsum Thomam animo,eos ardentes similiter inflammant,inflammatos armant, concitant ad machinandũ illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiusmodi ita regem Henricum mouerunt,ut ira uehementer accensus,aliquando exclamarit,Me miserum, non possum in meo regno pacem cum uno sacerdote habere? nec quisquam meorum omnium est,qui me hac molestia liberare uelit? Ex huiusmodi uocibus,fuerunt improbi nonnulli,quibus uisa est occulta uoluntas regis esse, ut Thomas è medio tolleretur, qui propterea uelut hostis regis habitus, iam tum cœpit sic uulgò negligi,contemni,ac in odio esse, ut cùm ueniſſet aliquando Strodum,qui uicus situs est ad Medueiam flumen,quod flumen Rocestriam alluit,eius loci accolæ cupidi bonum patrem ita despectum ignominia aliqua afficiendi,non dubitarint amputare caudam equi,quem ille equitaret,seipsos perpetuo probro obligantes:nam postea, nutu Dei, ita accidit, ut omnes ex eo hominum genere, qui id facinus fecissent, nati sint instar brutorum animalium caudati. Sed ea infamiæ nota iampridem unà cum gente illa eorum hominum,qui peccarint,deleta est.Cæterum aliter decus regis ulcisci deliberant satellites nõnulli,& cum primis Hugo Moriuilla,Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, quos turpitudo morum iampridem coniunxerat: iq; quamprimùm mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum se facturos regi, si meditatum facinus primo quoq; tempore ederent,protinus in Angliam ueniunt,Cantuariamq; profecti, Thomam interficiunt, in eiusq; fortunas inuadunt, ac diripiunt, eaq; omnia impunè faciunt,quòd satellites regis essent:postea ita nefaria cœde fœdati,ac impijs spoliis onusti, in agrum Dunelmensem se proripiunt, expectaturi dum intelligant, quam rex gratiam sibi referre uelit,quem se optima fide defendisse prædicabant. Atqui secus accidit, atque illi cogitarant: Henricus enim tam nefarium maleficium pro beneficio non accepit, adeò ut importunissimi percussores desperata uenia, alij aliò fugerint, ac intra triennium malè perierint. Ita Thomas archiepiscopus est palmam martyrij adeptus, post annũ octauũ, & menses sex,quàm federe cœperat,qui fuit salutis humanæ MCLXXI.

At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res luctuosa & molesta, dolorem inusit incredibilem, quippe qui ut oues dominici gregis,meritò dolebant se pastorẽ suum amisisse. Sed rex cum primis in summo angore erat, quòd coniectura prospiceret futurum,ut huius tanti flagitij facilè à nonnullis haberetur affinis,perinde ac contigit:nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Blesensis, statim cognita morte Thomæ, pari atq; reliqui amici dolore afficiuntur,ac pro certo quasi habentes id facinoris iussu Henrici esse factum, certiorem faciunt per literas & nuntios, pontificem Alexandrum de cæde, eiusq; culpam in Henricum conferunt, atque rogant, ut tantam iniuriam religioni illatam maturè ulciscendam decernat. Doluit Alexander supra modũ casum tam tristem,& pro sua dignitate,& pro sceleris atrocitate, quæstionem habendam statuit. Dum ista fiunt, Henricus qui aliquot dies Argentonij ob rem

acer

acerbiſsimam mœrens, nulli mortalium de quauis cauſa agitanda, pote ſtatem ſui conueniendi fecit, præ doloris magnitudine, cùm ſe infamia commiſsi criminis aſpergi ſentiret, legatos Romam miſit, partim purgatum facinus, partim ueniam impetratum à Rom. pontifice, quòd ex eo, quia temerè ira percitus, in Cantuarienſem probra iactaſſet, ſui cauſam arripuiſſent ad cædem: partim denicꝫ oratum, quò ille uellet in Angliam legatos mittere, qui de morte antiſtitis Thomæ iuxtà atcꝫ de ſacerdotalis ordinis ſtatu cognoſcerent. Poſt hæc, Henricus deſtinauit animo domare Hyberniam, tum quòd Angliæ propinqua eſt, tũ quia Gallis inde adminiſtrata ſæpius auxilia intelligebat: ideóque in rem ſuam maximè fore ducebat, ſi inſulam nunquam ferè antea externis armis uexatam ſubigeret. Itaqꝫ accitis undicꝫ militibus, ac nauibus ſimul in unum coactis, ut ad certũ diem claſſem inſtructam haberet, ingens bellum comparat. Perueniunt interim legati Romam, & inde Tuſculum, ubi tunc pontifex erat, profecti, eo loci audiuntur: exponunt mandata regis, eum in primis expurgantes, quòd falſo diceretur nõ alienus conſilij cædis Thomæ fuiſſe. Sed tantum abfuit, ut eorum uerbis pontifex fidem habuerit, ut etiam contrà atcꝫ illi dixerant, eſſe omnia propè ſenſerit. Quapropter duos Cardinales, ut ipſi etiam oratores petebant, in Angliam miſit, qui rem ipſam præſentes cognoſcerent. Illi in Normaniam profecti, ab Henrico humaniter & prolixè accipiuntur hoſpitio. Hîc cùm non ſatis conſtaret, in quo culpa cædis reſideret, poſt longam diſputationem, calumnia ſic diſcuſſa eſt: rex iureiurando ſe purgauit, multoꝫ afflictus dolore faſſus eſt ſe tantũ peccaſſe, quòd in Cantuarienſem olim aliquod odium habuiſſet, unde nefariæ illius cædis cauſa orta uideri poſſet. Cæterum legati pœnam ei indixerunt, ut ducentos milites Hieroſolyma mitteret, ad rem Chriſtianam tuendam, atque intra triennium, ipſe in Syriam cum alijs Chriſtianis principibus exercitum duceret, facturus cõmuni hoſti bellũ, quod poſtea Ricardus eius filius geſsit, & de ſacerdotali ordine deinceps optimè promereri ſtuderet. Quæ omnia ille ſe præſtaturũ iureiurando affirmauit. Sunt item, qui prodant regẽ eſſe paſſum ita lege ſanciri, ut ipſe & Henricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, ut nemo poſt illorum mortem, regis nomen ferre intelligeretur, niſi quem Romanus pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici neque meminerunt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit interea memoria Thomæ, ut qui religionis cauſa mortem occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus undique frequens ad illius ſepulchrum ueneration is cauſa, iam tum concurrebat. Legati uerò poſtquam mandata quæ ad Henricum habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos ueniam ſuppliciter petentes, qui partim, ut ſuprà eſt dictum, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, partim ſacrorum uſu priuati fuerant, ad pontificem reuerſi legationem renuntiant, ſimúlque docent eum de bene multis ac magnis miraculis, quæ circa Thomæ ſepulchrum edita dicebantur, poſt illius mortem: quibus Alexander permotus, eum in diuorum numerum retulit. Ac diuus Thomas non ſolùm apud mortales per martyrium ſanctitatis, ſed etiam cenſus nomine auctus eſt, quandò illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt princeps Angliæ ſpectaculum, ubi omnis generis donariorum meſsis in dies ſingulos creſcit, perinde quaſi bona pars uulgi fortaſſe credat Deum magis au-

ro, argento, uel gemmis, quàm precibus litari. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, à natali Christi MCLXXIIII.

Est nobis cõmodùm aliquanto altius repetendũ, ut ordo gestarum rerum quẽ hactenus tenuimus, appositè seruetur: nam ne res prophanas diuinis misceremus, consultò eas præuertimus descriptioni belli Hybernici, quod antè gestum est, cq̃ Thomas in diuorum numero collocaretur: quod hîc propterea cõmmodius explicabit̃. Henricus itaq̃ parato ualidissimo exercitu, cum classe nõ mediocri, quæ fuit, ut tradunt, quadringentarũ nauiũ, circa hyemis initium, celeri cursu in Hyberniam traiecit, qui postq̃ in terram descenderat, parum progressus nõ longè à Vatfordia castra posuit, ac illic de modo belli gerendi consilium capturus, milites paratos esse iussit, ne incautè ab hoste inuaderet̃. Dum ille his occupatus erat, cognito interim ab incolis eius aduentu, à compluribus insulæ ciuitatibus ac regulis ad eum legati uenerunt, pollicentes obsides se daturos, ac ea quæ imperasset, facturos. Hos & alij̃ pariter suis uiribus minimè confisi sequunt̃. Atq̃ ita dum singuli timent, fermè omnes ultro deditionem faciunt. Euenit ea uictoria sine armis Henrico, præter spem, quippe cùm insula parêret pluribus regulis, ac factionibus & studijs diuersis trahe retur, nõ aliud magis gentem indomitam impediebat, quò minus resisteret, nisi quòd cõmune consiliũ non haberet, ad propulsandũ Reipublicæ periculum. Quocirca dum singuli aduersus tantũ regem pugnare formidarant, uniuersi ferè uicti sunt. Accepit Henricus libenti animo, insulanorũ deditionem, exegitq̃ ab eis iusiurandũ. Rodoricus autẽ rex Connaciæ solus abnuit in fidem Henrici uenire: is uir animo ferox, se regem Hyberniæ nominabat, qui cùm imperiũ totius insulæ obtinere contenderet, continuũ bellũ cum cæteris regulis gerebat. Quæ certè seditio effecit, ut alij̃, prout diximus, sese Anglo dediderint. Tenebat regulus iste sylueſtrem insulæ partem, quæ ad occidentem spectat, quæ quoniam altissimis montibus munita, ac syluis & aquis, hyemali præsertim tẽpore, undiq̃ clausa est, id in primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulum non sit confestim bello aggressus: nam exploratũ habebat, sub tempus hybernũ, quod instabat, nullũ bellum posse conflari. Igitur omisso in præsentia eo bello, insulæ præsidijs firmandæ, eiusq̃ statui collocando summa ope sibi studendũ ratus, Dublinũ, quæ est insulæ princeps ciuitas, proficiscit̃, ubi cõuocatis regulis ac episcopis, agitat de imperio insulæ sibi ac suis posteris regibus perpetuando. Id Hyberni posse fieri, nisi autoritate Ro. pontificis negabant, quòd iam inde ab initio, post Christianã religionem acceptã, sese ac omnia sua in eius ditionẽ dedidissent: atq̃ constanter affirmabant, non alium habere se dominũ, præter ipsum pontificẽ, id quod etiam nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quamprimũ Alexandrũ orauit, ut Hyberniam quam ipse nuper domuerat, ad regnũ Angliæ sua autoritate adiungeret, quod haud grauatè fecit pontifex: nam cùm nihil inde emolumenti haberet, & Hyberni rudes atq̃ sylueſtres matrimoniũ (singuli enim pro opibus, quisq̃ quamplurimas uxores habebant) multaq̃ alia quæ nostræ religionis sunt, nondum ritè seruarent, est arbitratus illos cultiores, rerumq̃ diuinarũ peritiores fore, si uni duntaxat regi Christiano potentissimo parêrent. Igitur Henricus intelligens his potissimè de causis à pontifice imperio Hyberniæ se donatum esse, postquam pacatũ reddiderat insulæ statum, curauit, ut celeberrimo antistitũ

conuen-

conuentu, qui Caſſelli in urbe nobili actus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus ritè ſecundum Chriſtianum dogma fiebant. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam uerè in Angliam reuerſus, properè in Normaniã profectus eſt obuiam legatis à pontifice miſsis, quos eò iam acceperat ad ſe uenire: cum quibus quid egerit, ſuprà abundè explicatum eſt.

Quoniam autem ad hunc locum peruentũ eſt, non alienũ eſſe uidetur, de Hyberniæ ſitu, moribuſq; gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniã atq; Hiſpaniã poſita, ab ortu habet ipſam Britanniam unius diei nauigatione propinquã, & Galliam ab auſtro, Hiſpaniam trium dierũ, ut aiunt, nauali curſu affinem, ab occidente, Oceanũ infinitũ à ſeptentrione: nõ multũ diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui, ac à meridie, uti etiam Britannia eſt, in ſeptentrionẽ protenſa, ubi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferunt, qui primus magna hominũ cõgregata multitudine, eam occupaſſet: ſiue, ut alij ſentiunt, id nomẽ tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo, quòd illius accolæ primi inſulã habitaſſent: aut ab hyberno tẽpore, quia ad occidentẽ uergit. Sed illud ueriſimilius eſt, ut uel à duce Hiſpano, uel à flumine Ibero dicta ſit, quãdò Hyberni cùm habitu corporũ, tum uiuendi ritu atq; moribus nõ ualde diſcrepant ab Hiſpanis uicinioribus. Scoti à Scythia, ſeu ab Aegypto, ut ipſi prædicant, profecti, ut in tertio huius operis uolumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquãdiu tenuerũt, ab ſeq; Scotiam appellarũt. Sed poſteaq; illi longo pòſt tempore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partem, quæ ad ſeptentrionẽ uergit, occuparũt, & ipſi Hyberniæ ſenſim priſtinũ nomen redditũ, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata, Scotia dicta eſt. Spatiũ Hyberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æſtimatur, quòd non amplius millia rijs CCC in longitudinẽ, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterũ ſolum & cœlum haud multũ differt, niſi quòd Hybernia montoſior eſt, & aquis abundantior, quippe quæ in editiſsimis etiam montibus paſsim paludes & ſtagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parum ſtudent. Nullum gignit uenenatum animal, nec aliunde illatum nutrit. maleficum habet lupum, & uulpem: reliqua omnia animalia manſueta, & corpore minora, q̃ alibi. Apes etiam paſsim reperiuntur, quod falſo quidam negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas, ſed ſubfuſcas ac liuentes. Hybernia autem eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum unam quæ ad auſtrum ſpectat, Momoniam appellant, alteram aquilonalem Hultoniam, tertiã quæ ad ſolem orientẽ uergit, Laginiam, quartã occiduam Connaciam: & has Hyberni pariter ciuiliores atq; ſylueſtres ſparſim incolunt. Cæterum ciuitates à cultu minus abſunt, quòd regi Anglo parent, unde mores imbibunt honeſtiores. Momoniam à Laginia Suirus flumen, qui ad Vatfordiam oppidum portum facit, quò ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius princeps ciuitas occidentalis oræ eſt Limiricũ, quod Sinneo omniũ totius Hyberniæ fluminũ maximo alluitur. Oppida uerò celebriora Vatfordia, & ſecundũ Suiri ripam, Charygium, Clomellum, Charris, ac Caſſellum ciuitas firma, & in angulo Corcagia, contraq; eam altera in ſeptentrionali ora, Cherriũ, ubi inſula in auſtrũ uerſus anguſtior eſſe incipit, magisq; ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectatq; ad ſeptentrionẽ, quam à

Liginia discludit Boandus flumen, quo Druda oppidum maritimũ, ac Midia urbs alluitur, cuius emporium est Armachum. & in ora aquilonari Stranfordia oppidum, à quo ad Scotiam, quam ex ea parte finitimam insula habet, breuior est traiectus: & quædam alia paruula oppida, atq; insulæ complures, per eam oram septentrionalẽ, usq; ad alterũ occidentalem angulum. Item interius ampliſſimus lacus, quem uocant Logfoylum, unde manat Sinneus, qui latè fluens interiores Hybernos qui occidentales sunt, ab orientalibus discriminat, ad Limiricumq; portum facit multarũ nauium capacem. Iam tertiam ponamus partem Liginiam: hæc à Druda orientalis oræ oppido incipit, pertinetq; ad Rossium oppidum eiusdem oræ, quod ad austrum uergit, in longitudinem circiter millia passuũ C X C. Ciuitates habet Dublinum totius insulæ caput, Midiam, Forneum, ac oppida munita Childariam, Childennium, Tostonum, Benettibrigium: & huius quoq; bonam partem Hyberni Syluestres tenent. Vltima pars Connacia, quæ ad occidentem solem spectat, multò incultior, quàm in austrum uersus, ut suprà diximus, Sinneus à Momonia disiungit, illinc q; protenditur parum ultra Slygarium oppidũ oræ septentrionalis, cuius principalis ciuitas est Galuia, item portus frequentes, insulæ admodum paruæ, ac lacus. Hæc uerò crebris montibus, atque paludibus plena, ferè tota syluestris, à pluribus regulis possidetur, administraturq;: quorum princeps unus, qui se Connaciæ regem nominat, cuius incolæ ut longè durissimum hominum genus non multùm frumento, sed maximam partem lacte atq; pecore uiuunt: panem quando uescuntur, ex farina auenacea conficiunt. Ii Syluestres uocitantur, quòd fermè ferarum ritu uitam degant, quanq; in ea feritate Christianam religionẽ castè colunt. Statura sunt non indecenti. tunicam ex panno lineo confectam induunt, & eam non mutant, donec contrita sit, quam ne sordescat, croco inficiunt, cui cùm in publicum exeunt, aut frigoris uitandi causa, pallium laneum, & illud quidem uillosum, atq; in superiore parte iubatum imponunt: & hîc pariter uiris ac fœminis cõmunis uestitus. Nobiles uerò uestem talari amiciuntur, tegmen à posteriore parte ad caput inducunt, & id usque ad calcem pendet. calciamentum etiam usurpant. At reliqui aperto capite, ac nudis pedibus incedunt. porrò ita pedũ cutis suapte natura callet, ut pueri, quorum pedes nondum longo usu, aut labore obdurarint, mira quadam pernicitate per loca etiam aspera currant. Capillum parum supra aures circuncîdunt: aliqui tamen more uetusto, capillo usque ad occipitium reciso, in parte capitis quæ antè est, longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio duntaxat superiore ad terrorem, ut credere par est, intonso. At gens continuis seditionibus agitatur, ac ob id prælijs & rebus gerendis assueta, solers est, ad omnia momenta rerum, imperiumq; accipiendum præstò. Inermes corpore pugnant, idq; pro audacia & robore uirium æquè habent, atque ferre arma, pro onere ducunt: etsi paulatim suo periculo sapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippijs equitant: licet nunc stratis quambreuissimis, sine ullis phaleris, utantur: equos uerò magna cura nutriunt pabulo herbaceo, ac sub diuo. Arma habent, iacula, gladium, securim, & lapides, quibus cùm alia arma amiserint, se defendunt. indiscreta apud eos hæc sunt. Lingua omnibus eadem, quam balbutientiũ ac gementium more pronunciant. subita ingenia, ferocia, & ad uindictam prona, nõ item fida, sed mendacio gaudentia,

literarum

literarũ non expertia, nam à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quàm ciuili operam dant: præterea ſobrij, & inediæ patientiſſimi: comiter & perbenignè colunt hoſpites. In delicijs habent à laboribus uacare: agriculturam cæterasq; artes nõ magnopere exercent, præter muſicam, cuius peritiſſimi ſunt, canunt enim cùm uoce, tum fidibus eleganter, ſed uehementi quodam impetu, ſic, ut mirabile ſit, in tanta uocis linguæq; atq; digitorum uelocitate, poſſe artis numeros ſeruari, id quod illi ad unguẽ faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Demortuos magnis clamoribus diu lugent: ſi ſummi ſint uiri, conducunt mulieres, quæ circa funus plangant. Miracula autem Hyberniæ quæ uulgò prædicantur, quoniam eò remotius fugere ſolent, quò diligentius inquiruntur, repetere ſuperuacaneum duximus, arbitrantes nos ſatis de ea inſula, hîc appoſitè dixiſſe. Cæterum unde digreſſi ſumus, iam reuertamur.

Henricus in Normania poſtquã omnia cum legatis Alexandri pontificis maturè peregerat, rebus domeſticis uacans, ut ſimultatem & odiũ Ludouici regis in ſe tandem aliquando reſtingueret, regem Henricũ filiũ cum uxore, ad coronã iterũ ſumendã in Angliam miſit, qui haud multò pòſt Vintoniã conuocato tam antiſtitum quàm principum concilio, à Gualtero archiepiſcopo Rothomagenſi, unà cum Margarita uxore coronatur. Interim rex Henricus pater, ſi mens non læua fuiſſet, facilè potuiſſet & proſpicere, & conſilio auertere diſcordiã, quæ mox inter ipſum atq; filios orta eſt, ex qua tam magnũ quàm nefarium bellum exarſit, quod ægrè intra bienniũ dirimi potuit: nam ferunt ei fuiſſe diuinitus prædictum, niſi ſanctius iuſtitiam, quæ in ſe uirtutes continet omnes, generatim erga cunctos mortales ſeruaret, futurum eſſe, ut in magnas breui tempore calamitates incideret, quibus tandẽ confectus infelicem uitæ exitũ haberet. Henricus rex filius, ſumptis rurſum regni inſignibus, in Normaniã ad patrẽ reuertitur, ac inde officij gratia, ad Ludouicũ ſocerũ cum uxore proficiſcitur: quod ſanè iter præcipuũ fuit ſeditionis ſeminariũ. Accepit eos Ludouicus amanter, uariosq; ludos quibus illi delectarẽt ſe, faciendos curauit. Hîc, ut quidã prodiderũt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor ueteris odij, cùm inter iocos & uoluptates odoraret Henricũ adoleſcentem ſummã nactũ dignitatẽ, ad dominandũ ſua ſponte niti, putauit regi Henrico patri negotium exhibendũ, quò ad nocendum impotens fieret. Itaq; cùm nihil eſſet, quod moueret adoleſcentem, tantùm conſulentẽ ſe non eſt dehortatus, ne repudiata patris ſocietate, rem ſolus gubernaret. Quid, quòd ſignum quoq; dedit ſuum conſiliũ cum auxilio ei non defuturum? Sed multò magis adulatorum turba ad deprauandam flexibilem ætatem parata, iuuenẽ ſtimulabat, aſſiduisq; uocibus obſtrepebat, clamitans eum ad imperiũ natum, non ad parendũ alteri, & propterea nõ decere, ut precariam diutius haberet poteſtatem, ſed liberã. His agitatus ſtimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre eſſe animo, ad quem tamen properè reuertit, qui eum iam acciuerat, ueritus quod erat, atq; ob id ratus eſt ex re ſua non eſſe, filiũ diu abeſſe, quem ſciebat facilè poſſe corrumpi, cùm ſapientia non cadat in eam ætatem. Eodem anno qui fuit ſalutis humanæ MCLXXV, Ricardus ordine antiſtitum trigeſimusnonus, Cantuarienſis archiepiſcopus creatur. Fuit ante eum electus Rogerius abbas Beccenſis, qui eam dignitatem recuſauit, id quod ambitioſi ho-

mines eius socordiæ potius quàm sapientiæ assignarunt: adeò difficile est placere uulgo, qui omnia honesta, tantùm utilitate metitur. Id quoque temporis Raimundus comes Fani Aegidij uenit in fidem Henrici, eius potentiã pertimescens, quò sic rebus suis maturè consuleret. Et Hubertus comes Moritonij, filiam quam unicam habebat, Ioanni filio regis despondet. Nomen puellæ nõ editur à quopiam autore, quod sciam, etsi prætereundum nõ erat, quandò per eiusmodi nuptias, Ioannes mortuo Huberto, eum comitatum dotis nomine consecutus est, qui in Normania non mediocris habebatur. Atqui ea res causa regi Henrico filio fuit, cur citius effunderet uirus in parentem, quod paulò antè apud Ludouicum socerum imbiberat: cùm enim pater uellet quædam oppida in Normania Ioanni filio assignare, in quibus dos eius uxoris locaretur, prout prius comiti Moritonij se facturũ promiserat, si filiã ei nuptum daret, prohibuit id filius fieri, dictitans se regem esse, suaq; esse omnia.

Inter hæc, qui à Ludouico subornati, aut odio moti erant quod in regẽ Henricum patrem conceperant, auribus adolescentis iam male consulentibus satis patentibus instillare non cessabant, non esse eius dignitatis, ut filius familiâs diutius haberetur, & idcirco tempus esse, ut eiecto patre, ipse pro suo iure regnum regeret: & quò id præcipitantius faceret, auxiliũ, operã, & studiũ omne pollicebantur. His itaq; amicis & socijs rex Henricus filius confisus, regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetijt. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter, qui tamen non ignarus tantum temeritatis non tam à filio, quàm ab inuidis male suadentibus proficiscì, leniter eum reprehendit, sperans se mitigaturum iuuenilem furorem, iussitq; æquo animo ferre moram, quæ suo tempore ei bono esset. Ad ea iuuenis ne quicquam à pertinacia desistens nihil est inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui certum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere. Quapropter clàm ad socerum confugit, ac illi exponit ordine omnia, atque orat, ut se iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo esse iubet, ac beneficiarium suum effectum, Normaniæ ducem declarat. Beneficiarius uulgò dicitur, qui possessor est dominatus aut terræ, cuius proprietas ad alterum pertinet: item qui ad militiã Imperatoris beneficio scribitur, autor Cæsar: uel miles, qui muneris beneficio uacat, ut Festus ait. Sed in uiam repedemus. Pater cognita filij fuga, misit repentè equites aliquot, qui eum remorarẽtur, sed cùm ille iam plurimum uiæ processisset, consequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora, ut morbo nascenti maturè mederetur, legatos ad Ludouicum misit, qui rogarent, ut adolescentem ardentis animi, malorum consilio à patria pietate alienatum, commonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad se primo quoq; die reuerteretur: & ne occasionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri suspicaretur, etiam suis uerbis polliceretur, si quid antea erratum esset, illud ipsum eius arbitratu se quamprimùm emendaturum. At Ludouicus ubi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem, spiritu turbatus, ueluti ex oculis & uultu apparebat, Ecquid hoc rei, inquit, est? qua audacia uiuo filio, qui rex est, se regem gerit Henricus? nónne se maiestate regia iandudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius fasq; est: & his dictis, oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, actaq; edocentes, omnia ad uim spectare affirmant. Quo cognito Henricus tam

domi

domi quàm foris omnia timere cœpit, nam malo malum aliud acceſſit, quòd uxor Aleonora inſignis petulantiæ mulier, ut filijs eſſet cum patre certamen, prout poſt diluxit, temerè fecerit. Itaq; rex maximopere anxius, exercitum cogere, fidem hominum diligentius experiri, loca præſertim finitimis Gallis uicina præſidijs firmare, ſumma ope nititur. Non ceſſabant interim complures, quos circa ſe, ipſe rex Henricus filius longè ſui ſimilimos habebat, hortari, urgere, impellere ad bellum gerendum cum parente, ut quem ratio nulla mouebat, ad regnum reſtituendum, ui denicq; atque armis ab eodem deturbaretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus ſtimulis inſolens iuuenis inſtigatus, nihil iam dubitans quid ageret, magno cũ armatorũ numero in Aquitaniam deſcendit. Henricus pater non ſe ſtatim opponit iuuenili furori, ſed ut qui morte magis bellum longè importuniſſimũ enixè uitandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animum lenire. Itaque cùm ita uſu ueniſſet, ut nonnulli uiri graues, qui ſibi timebant, ne apud eum in offenſa eſſent, ſi aliter facerent, filium relinquendũ ſtatuerint, clamq; ſignũ retulerint, quo ille literas obſignabat: tantum abfuit, ut eos receperit, ut etiam protinus ad filium remiſerit, iuſſeritq; principi ſuo diligenter operã dare, atq; ſimul nuntios miſerit, qui de concordia ſuo nomine, cum eo agerent. Verùm interea quò ipſe pater magis ſtudebat iram filij ſedare, eò mater uehementiorem reddebat: dicit enim Aleonora ob pellices ſuas furijs agitata, multis uerborum contumelijs, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de uiro eſſe conqueſta, ut eos continuò ſocietatem coire cum fratre rege, & ei in Aquitaniam auxilio ire contra patrem compulerit. At rex Henricus filius gaudens ſocios belli ſe habere fratres, & ob id longè ſuperbiſſimus factus, nuntijs à patre miſſis reſpondit, ſe exercitum depoſiturum, ſi ſibi integrum relinqueretur imperium, atque confeſtim milites, qui ita uellent, per iuſiurandũ promittere coëgit ſe fideliter ſequi, fortiterq; cum hoſte pugnare: illos uerò quibus cordi fuit alterius eſſe partis, permiſit impunè ad parentem adhæreſcere. At Henricus pater, ubi tam contumax à filio per nuntios reſponſum accepit, plurimũ doluit, quòd iam proſpiceret rem omnem ad ultimum eſſe nefarijs armis cõmittendam, qui ut ne imparatus offenderetur, copias ſuas armatas tenebat. Principes qui filios ſequebantur, interim certiores facti per exploratores, de conſilijs Henrici patris, qui, ut dictum eſt, paratus erat, ſi cogeretur, pugnare, ac filios, ſi id cuperent, ultro atq; libenter in gratiam recipere, ualde ſoliciti erant, quonam pacto filios eatenus in odio contra patrem tenerent, quoad eum regno deijcerent. Itaq; nullum neq; diem neq; noctem intermittebant, quin iuuenes ad arma incitarent: ſed ante omnes, Ludouicus rex geſtiebat finiri bellum armis, ad quod ſe antea adiutorem profeſſus erat, qui ob id confeſtim regem Henricum filium ad ſe Lutetiam uenire rogauit.

Hîc reges principibus totius regni uocatis, cum Gulielmo rege Scotiæ, Hugone comite Ceſtrenſi, qui Ranulpho patri, de quo meminimus in Stephani uita, ſucceſſerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atq; pluribus alijs conſpirationis ſocijs eôdem accitis, qui regis Henrici filij fidem ſequebantur, conſilia conferunt, de bello conſultant, & ubi initium belli faciendũ ſit, ſimul explorant. Poſtquam de his eſt maturè deliberatũ, ne aliquid ſit, quamobrem Henricus de ſociorum fide ſuſpicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes

iureiurando pollicentur,eum ſe pecunia & armis uſq; eò coadiuturos,dum regnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus,mox ſuis militibus ut eos ſibi deuinciat,agros,oppida condonat,ſuisq; chirographis donationem comprobat. Iſtiuſmodi peractis rebus, pro ſe quiſque ad comparandum bellum diſcedit. Henricus pater de noua coniuratione interim certior factus,in Normania morabatur,ſummo affectus dolore,quòd nõ magis externis hoſtibus,quàm domeſticis laboraret: ſed quia tempus minimè aptũ bello gerendo uidebat(hyems enim iam obrepſerat,& ſperabat interea uſque dum uer aduentaret,filiorum mentes pacificatorijs legationibus ac promiſſis ad ſanitatem reducere) nõ omnia eo ſtudio, quo par erat,ad bellum tam magnum parabat. At Franci non multò pòſt,qui conſerendi manum cum hoſte auidiſſimi erant,uix adhuc primo ueris tẽpore inſtante,iunctis armis cum rege Henrico filio,uno eodemq; die Normaniã,Aquitaniã,atq; Britanniã,quam etiam Henricus pater inuito Gaufredo duce filio obtinebat,inuadunt,omnia deuaſtando,ac in primis arces, oppidaq; ualidiora munitioraq; oppugnando. Per idem quoq; tempus,ut hoſtis ubiq; gentiũ uno momento diuexetur,Guliel-
mus Scotorũ rex in Anglia nouos facit tumultus:is enim donatus paulò antè in illo nouiſſimo cõcilio Lutetiæ habito,Northumbria ab Henrico,illuc protinus contendit,ac totis uiribus in poteſtatem redigere nititur:ſed quò acrius inſtat,ut ea potiatur,hoc incolæ qui eius imperiũ tam maximè oderant,quàm minimè omniũ ferre uolebant,fortius reſiſtunt, omnibusq; locis hoſtem infeſtis telis petunt. Quo factum eſt,ut non ſine ſtrage, Scoti inde terga dare ſint compulſi. At in Normania dum alij prædam faciunt, Ludouicus ad oppidũ Vernoliũ expugnandũ proficiſcitur: & quia altum & munitũ,neq; ſcalis aut alijs bellicis machinis capi poterat,nec in breui obſidione ſpes ulla erat, quòd ex captiuis cognitum eſſet, frumentũ exante conuectũ in multos dies fuiſſe, primũ caſtra ante oppidũ ponit, deinde uallo circundat, ut ita demum oppidanos ad deditionem cogat,quod haud multò pòſt ex ſententia ſucceſſit. Interim Henricus pater audiẽs Vernolienſes in officio manere,ac ſatis tutos eſſe, tumultuoſis prælijs reliquã partem hoſtiũ in agros effuſam perſequitur: ſed dum ita paſſim cum hoſte confligit, Vernolienſes citius quàm putarant,deficiente iam annona,inducias trium dierum à Ludouico his conditionibus petere coacti ſunt,ut intra illud triduũ,ſi ſibi ignoſceretur,deditionem facerent, niſi ab Henrico auxiliũ mitteretur. Annuit Ludouicus conditionibus, acceptisq; obſidibus,ac promiſſa uenia inducias paciſcitur. Oppidani uerò miſſis nuntijs opem implorantes,de re in extremo diſcrimine geſta, Henricũ docẽt. Magna affectus ſolicitudine hoc nuntio rex Henricus,quòd nihil tale futurũ metuerat,nulla interpoſita mora, cùm res in celeritate poſita eſſet, ſuis ſubſidio uenit,atq; nõ procul ab hoſtiũ caſtris, caſtra ponit. His cognitis,Francus ueritus ut occaſionem potiundi oppidi, ſi armis certaret,in præſentia amitteret,dolo hoſtem deludit:mittit enim legatos ad Henricum,qui dicant ſe de reconciliatione filiorum acturum,cupere cum eo ſermonem habere,&ſi Henricus nõ abhorreat,tum rogent, ut colloquio poſterum diem dicat, quo ſcilicet die inducię datæ oppidanis exituræ erant. Audiuit rex libenter,atq; dictis inſidioſis fidem habens,promiſit ſe præſtò adfuturum. Itaq; poſtridie eius diei ad locum uenit,quo Ludouicus quaſi promiſſi ſummam completurus,miſſis

ſubinde

ſubinde nuntijs,ſe uenturum ſimulans,penè diem conſumpſit, atque interim Vernolium corona militum cinxit,ac ſuos centuriones iuſſit ciuibus declarare,Henricũ eſſe profligatũ, ut ſpe auxilij habendi amiſſa,oppidani pacto ſtarent. Quod oppidani uerũ eſſe exiſtimantes,quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidiũ nullũ eo die ſuperuenerat, deſperata iam ſalute,ſeſe hoſti tradunt:qui diffidens poſſe ſe locũ retinere,contrà ac promiſerat,oppidũ diruit atq; incendit, captiuis principibus in uincula datis:ſed inde hoſtium impetum ueritus,ſilentio noctis abijt. Henricus fraude perſpecta,complures mittit raptim equitũ turmas,qui hoſtem perſequantur:uerùm cùm Ludouicus iam ſe in tutum intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebant, ad alios qui ultimi fuerant uerſi,tam equites quàm pedites iam itinere feſſos conſecuti occîdunt, nec prius finem cædis faciunt,quàm à perſequendo nocte, quæ tunc obſcuriſſima erat,prohibeantur. Rex autem ſuos ſecutus Vernoliũ uenit,ac magna celeritate reparat:dein Rothomagum profectus,cùm intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgeriũ uiros ſtrenuos,qui ad Henricum filium iampridem defecerant,capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis,qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt,ac Hugonem & Rodulphũ cum multis alijs captos,ad regem præmiſerunt. Pari fortuna ijſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriam conuenit,cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur,ut nacta temporis opportunitatem,derepentè Rainaldum comitem Cornubiæ,ac Ricardum Laſciũ regij exercitus præfectos, armis adoriretur. Sed illi cognito hoſtium conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriã properant,obuiumq; hoſtem factum nullo negotio fundunt: deinde oppidũ oppugnãt,quod ab oppidanis impetrata prius recedendi cum bonis,atq; fortunis omnibus facultate, ſtatim traditum ſolo æquaſſent, ſi arcem natura loci tutiſſimam capere potuiſſent.

Paucis deinde interiectis diebus,audiens Ludouicus rem Henrici incipere melius ire,quàm putarat,ut aliquo pacto eius animũ debilitaret,ſi nõ cederet, aut in ſpem pacis, ſi cederet,erigeret, illũ cui certũ decretumq; eſſe ſciebat omnia malle incõmoda pati,quàm cum filijs dimicare armis,apud Giſortiũ cõuenit,ſicq; altera manu uidelicet panem,ut aiunt,oſtendere,altera lapidem ferre, decreuerat. Hîc Henricus ut pacis alumnus tot conditiones obtulit,ut penè feros filiorũ animos iam ad concordiam flecteret, cùm nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt,ut nullis cõditionibus poſtremò contenti,infecto negotio à colloquio abiuerint. Quamobrem cùm in diſceſſu,uerba utrinq; contumeliæ plena iactata eſſent,orto eueſtigiò clamore, Angli qui illam ludificationẽ æquo animo ferre nequibant,repentino tumultu Gallos inuadunt: qui tamen à rege Henrico ſtatim reuocati,plus terroris iniecere,quàm cædis fecerunt. At regi Ludouico qui ſui conſilij eſſe iudicabat generũ à periculo ſeruare,nihil alienius fuit,quàm in præſentia ad manus uenire: ſed paucis pòſt diebus Robertũ comitem Leceſtriæ,qui paulò antè copijs nudatus in continentem profugerat,cum magno armatorũ numero in Angliã remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret,ac ambo partim agros percurrendo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnem Angliam in poteſtatẽ regis

Henrici filij redigere ſtuderent. Comes conſiliũ Bigoti ſecutus, Nordouicũ proficiſcitur, atq; à præſidio uacuum primo acceſſu capit. Interim hoſtium aduentu ab inſulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in unum conueniunt. Adfuere etiam non multò pòſt Ricardus Laſcius, ac Humfredus magiſter equitum bellicæ artis peritiſſimus cum regio equitatu, qui excurſiones in Scotos paulò antè fecerant. Hîc conſilio capto, Ricardus cui ſumma imperij ab Henrico patre delata erat, cohortat̃, ut quæ imperabit, diligẽter induſtrieq; adminiſtrent. Quo dicto, cunctis una uoce clamantib. ſe præſtò eſſe, ac ultrò imperata facturos, extemplò in hoſtes contenditur. Tum Robertus qui iam caſtra poſuerat ad Buriam Suthfolchiæ oppidum, ex tanta rerum mutatione longè aliud ſibi capiendũ conſilium atq; antè ſenſerat, intelligens, non iam aliquid acquirere, ſed incolumem exercitum ſeruare cogitabat. Itaq; cùm fugere ignominioſum, ſimulq; periculoſum foret, ac caſtris ſe continere per anguſtiã rei frumentariæ, quæ in diem parabatur, nõ liceret, cõmunem ſalutẽ in uirtute animorũ ponendã decreuit: quocirca appropinquantibus confeſtim regijs copijs, iam ſuis in aciem eductis, obuiã factus pugnã nequaq; refugit. Cõmittitur præliũ atrox: Galli quos Robertus de induſtria in hoſtem primos emiſerat, quòd ea gens in primo congreſſu, penè inuicta eſſe ſoleat, ingentem edunt ſtragem: contrà Angli optimè gnari naturæ Gallorũ, tandiu eum impetũ ſibi tolerandũ ſtatuunt, donec hoſtiũ uires longo certamine langueſcere incipiãt: cuius rei ubi indiciũ fecit, quòd iam feſſi pedẽ ſenſim referebant, tum ipſi Angli cùm pro ſe quiſq; collegiſſet animũ, magna ui in hoſtem erumpunt, ac primùm ordines frangunt, deinde diſſipatos paſſim cædunt. At Robertus cognita ſuorũ fuga, quanta maxima poteſt diligentia annitit̃ militẽ diſperſum ad ſe reuocare, atq; certamen redintegrare: illudq; eò accuratius agit, quòd hoſtem uidet perſequendi ſtudio, ſuum itidem ordinẽ reliquiſſe, & iam feſſis corporibus, audaciam remittere: ex quo ſpem bene gerendæ rei facilè concipiens, uictoriam in manu ſibi fore confidebat, ſi modò ſuos in unum reduceret: quod eum non fefelliſſet, ſed in omnes partes iam ſparſa multitudo, atq; ab hoſtibus oppreſſa, nequaquã reuocari potuit. Ipſe dum ita optimi imperatoris officiũ facit, circumuentus capitur. Cæſa ſunt eo die ad decem millia hoſtium, capta ferè totidem. Qui cladi ſuperfuere, recta uia Leceſtriam conceſſerunt, ut pariter oppidũ atq; ſe hoſtiũ iniuria prohiberent. Huius pugnæ fama perlata protinus non in omnes inſulæ partes modò, uerumetiam in Galliam, cæteris hoſtibus terrorem addidit: ſed in primis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis pòſt diebus inducias in ſex menſes cum Henrico pactus eſt, quẽ iam tædebat tot labores cum detrimentis, alterius cauſa ſubire.

Henricus accepto uictoriæ nuntio immortaliter gauiſus, iuſſit captiuos ad ſe in Normaniã deduci: deinde in Andegauẽſes profectus, ubi loca omnia præſidijs firmauit, quò omni tempore à metu inſidiarum uacuus eſſet. Interim in Anglia etſi animi ferè omniũ extraquàm paucorũ ad pacem intenti erant, attamen ita Rogerius Mombraius & Hugo Bigotus qui illi prælio ſuperfuerãt, quo Robertus Leceſtrenſis captus eſt, cùm Scotos, tum Anglos ſolicitare, pecunias pollicendo, item damnatos ac exules promiſſa uenia, ad ſe allicere cœperunt, ut non mediocri coacto exercitu, unà cum Dauid fratre regis Scotiæ, ſeſe effuderint in agrũ Eboracenſem, & Gulielmus ipſe rex Scotorũ in Cumbriam

briam uno tempore contendens eruperit. Rex primũ circumuallat Carliolũ, quod cùm diutius obſidionẽ toleraturũ uideret, quàm ut citò expugnari poſſet, relicto præſidio ad oppugnandũ idoneo, ipſe in agros egreſſus, arcẽ parũ citra Edenã flumẽ ſitam, quam incolæ Burgthũ, & alterã in eiuſdẽ fluminis ripa poſitã, quam Appelbiã uocant, cum nõnullis alijs capit. Inde flumen tranſgreſſus, ac per Northumbriã populabundus Alneuicũ oppidũ munitiſſimũ petit, atq; expugnare, licet fruſtra, nitit̃. Interea Duncanus ſiue Rotholandus, ut alij uocant, uir crudelitate in omni memoria inaudita inſignis, regiarum copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliã, quam Kendalã appellant, ac omnem occidentalem oram quæ ad Scotiam pertinet, percurrit, deuaſtat, in cunctos mortales pariter ſæuit. Non parcit impius hoſtis neque ſexui neq; ætati, etſi matres familiâs, ſenes, pueriq; plorantes paſſis manibus de feneſtris obteſtantur, rogant, ut ſibi parcat. Sed ne à templis quidem manum abſtinet: cùm enim ſacerdotes ac multi alij ſeſe in ædes ſacras paſſim abdidiſſent, ſubitò fractis undique muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hæc Nouumcaſtrum deferuntur: conuenerant enim huc undique equites Angli, poſteaquã uiderant nullam eſſe ſpem bene gerendæ rei in peditatu, aduerſus hoſtiũ turmas, ut ſi eos prædandi cupiditas diſſepararet, de improuiſo adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Gulielmus Veſeius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerunt alibi regem eſſe, alibi Duncanum præfectum debacchari in ſuos, tum alius alium increpantes uociferantur, Ecquid denicq; reſtat, ſi neq; pedites quicq̃ momenti habere poſſunt, nec nos equites hoſtem inſequimur? His inter ſe uocibus cõcitati, clamore ſublato in regẽ properant, qui haud bidui aberat: uerũ ubi aliquantulũ itineris progreſſi ſunt, orta repentè nebula denſiſſima, cõſiſtunt deliberaturi utrũ procedant nec ne: nam cùm neſcirẽt, ubi loci hoſtis eſſet, ne in eum incauti incíderent, uerebant̃. Atq; ita cùm animi quiſq; pendens hæſitaret, & quidã redeundum eſſe ſentirent, donec caligo illa ſole excuteretur, tunc Bernardus Baliolus, uir prælio ſtrenuus, Quid, inquit, ſocij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignominioſius addi poteſt, quàm ut nos prius terga demus, quàm hoſtem uideamus? leuiq; aëris obſcuritate turpiter terreamur, quæ nobis commodo eſt? etenim nos, uti opinor, inter hoſtes palantes, haud dubiè nunc uadimus, qui eiuſmodi nebula ſepti eò forſitan tutò perueniemus, ubi hoſtẽ impruden tem, atq; imparatũ offendemus: ſed nolo uti uates futura prædicere, quandò unum ſcio, nos oportere omnibus modis culpam ac infamiã qua nuper reſperſi ſumus, quòd noſtris paſſim pereuntibus minimè auxilio iuimus, uirtute redimere, delereq; nauiter. Igitur quia longè præſtat, honeſtè mori, quàm cum dedecore uitam ſeruare: & ſi pedem referamus, nouiſſimus error peior priore futurus eſt, quicunq; uoluerit ſaluã eſſe patriam, me ſequatur. & his dictis, incœptum iter continuat. Sequuntur cæteri, concitatis ſingulorum animis oratione huiuſmodi in hoſtes. Erat iam multum diei, & aquilo uentus ſubitò coortus, nebulam paulatim deijciens, loca omnia uicina aperiebat, cùm proſpexerunt Alneuicum, quod quia ignorabant an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidem circunferentes oculos, ſi uſpiam hoſtem uiderent: at ubi cognouerunt ab agricolis, regem Scotum uictoriam deſperantem eo illo die indidem receſſiſſe, ad ipſum oppidũ diuertunt, acceptiq; à ſuis

ea nocte de inuadendo hoste cõsultant. postero die omnes bene mane armati, refectis cibo equis, in hostem ad prædas abigendas ualde dispersum exeunt, ac dextra siniſtraq; per agrum currentes, corona prædatorũ multitudinem cingunt. Scotus Anglos equites procul conspicatus, milites suos quanta maxima potest diligentia atque celeritate à præda reuocat, quorũ pars maior longius dulcedine prædæ euagata signum nequaquã audiuit: nihilo tamen secius rex magno animo cum suis equitibus, quos colligere potuerat, obuiam fit hostibus mirabili uelocitate in se uenientibus. Cooritur ex improuiso singulare certamen, pugnatur aliquantisper æquo utrinque Marte: uerùm Anglo acriter instante, Scoti equites iam antea in populando agro defessi, & idcirco impetum minus tolerantes, aut passim concidunt, aut fuga salutem quærunt. Rex cum nonnullis alijs, qui primi prælium fecerant, eodem puncto temporis capitur. Multi præterea ex Scotis, qui ab initio pugnæ, bene longè à suis aberant, & audito equorum hominumq; fremitu, concurrerant, incautè capiuntur. Fuit ille annus salutis humanæ M C L X X V I.

Hoc confecto negotio, Angli magni affecti gaudio, postridie Nouũcastrũ petentes, regẽ Scotũ secum captiuũ abducũt, atq; celeriter Henricũ de adepta uictoria certiorẽ faciunt, qui per eos dies, Pictones rebelles domabat. Interim Hugo Bigotus nulla calamitate uictus, contracta non parua armatorũ manu, Nordouicum rursus capit, atq; diruit. Item copiæ Roberti comitis Leceſtriæ qui captiuus tenebatur, quas suprà ostendimus Leceſtriã profugisse, ad Northantonũ oppidũ, quod à Leceſtria spatio uigintiquinq; milliũ passuũ distat, duce Roberto Ferryso, uiro magnitudine animi & rei bellicæ scientia præstanti, feliciter pugnant, atq; ducentos oppidanos capiunt, interfectis aut uulneratis ferè totidẽ, ac re bene gesta, eò unde uenerant, raptim se recipiunt. Adfuerunt haud multò pòst regij equites, qui fugientẽ hostem secuti nõ potuerunt consequi. Robertus Ferrysus decẽ ad summũ dies Leceſtriæ moratus, aucto equitum numero, repentè Northyngamiã aggreditur, atq; capit, præsidioq; regio inde eiecto, incendit, oppidanos necat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita finitimorum animos infregit, ut multi in hostium fidem ultrò uenerint. Quod ubi rex Henricus filius ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea uictoria capiens, atq; spe inflatus, bellum iterum parare constituit. Itaq; impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam inducijs, illud sibi nõ iniuria genero ferendũ iudicauit, ad Grauelingam oppidũ oræ Gallicæ contra insulam recto cursu situm castra ponit, atq; ibi classem ad exercitum traducendum opperitur. Cuius rei fama, ut ad Henricum patrem perlata est, iussit confestim milites naues conscendere, nactusq; idoneam ad nauigandũ tempestatem, in Angliam redijt. Hîc primò ad diui Thomæ sepulchrũ adijt, & semper timens ne uox sanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidẽ ueniam orauit: deinde militibus loca dispertiuit, qui hostes uenientes littore prohiberent: postremò in Suthfolchiam profectus, atq; ad Fremyngamiã arcem Hugonis Bigoti contendens, non longè à loco castra fecit. Quod cùm Hugo qui ea arce cum magna Flandrorum manu se tenebat, ex captiuis cognouisset, nescio quo uir aliàs magnus permotus fato, postero die impetrata ægrè pro se ac suis uenia, subitò arcem Henrico tradidit, secq; eius fidei commisit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferrysus, ac cõplures alij, qui Henrici

rici filiꝰ partes ſequebantur: adeò ſemper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atq; rex ita uictor Londinum rediꝰt, qui non multò poſt, uel paulò antè, Aleonoram uxorem in carcerem coniecit, quòd illa nouum ſibi negotiũ faceſſerat, Ricardum & Gaufredum filios alienando, uti ſuprà oſtendimus.

Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam ualido præſidio firmatam, fines regionis derepentè ingreſſus Rothomagum obſidet: quò haud etiã multò poſt Henricus filius cum Philippo comite Flandriæ, qui mortuo Theodorico patri ſucceſſerat, præuertens hoc bellũ Anglico tumultui, conuenit, ibiq; coniunctis armis, ciuitatem oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi, pro ſe quiſq; munera militaria obeundo, aliꝰ per muros diſpoſiti, ut ſi uſus ueniat, ſuum quiſq; locum teneat, aliꝰ arma parant, munitiones faciunt, aliꝰ pontem qui è regione caſtrorum in Sequana eſt, tenent, ut ſi opus ſit, auxilium admittant. Dum ita oppidani ſe ad defendendum parant, hoſtes de media nocte caſtris egreſſi, ad muros accedunt, admotiſq; ſcalis, urbem oppugnant. At ciues re cognita, ſubitò ſe ad defenſionem accingentes, ſcalas proiꝰciunt, fundis, ſagittis, lapidibus hoſtem deturbant, ubiq; impetum, ubiq; prælium dies noctesq; continuum faciunt. Dum oppugnatio continuatur, ecce dies diuo Laurentio ſacer adeſt, quem Ludouicus multis cærimoniꝭ ac ueneratione ſolennem habebat: hunc igitur diem à labore intermittit, iubetq; militem ab armis ceſſare, ac hoſtibus pariter dat ultrò in id ſpatiũ inducias. Illud oppidanis tam gratum fuit, quàm parum abfuit, quin malo fuiſſet: nam illi inſolito labore defatigati, percupidè depoſitis ſimul armis, ſeſe quieti ac uoluptatib. eo die dant; ſed dum laſciuius quàm par erat, ludis ac iocis ſe delectant, cauſam præbent hoſtibus inſidias ſibi faciendi. Quippe cùm notarent Franci, ciues otium trahere, perinde quaſi nihil impendêret periculi, rogant regem, ut permittat ſe facto de improuiſo in oppidanos impetu, oblatam fortuitò potiendæ ciuitatis occaſionem non omittere. Ad ea rex, Nunquam, inquit, hunc diem tanto ſcelere inſignem, apudq; poſteros memorabilem faciam. Milites tamen, ut qui prædæ auidi erant, nequaquam eo reſponſo contenti, adeò principem precibus defatigarunt, ut ipſos ad extremũ fortunã experiri permiſerit. Itaq; Franci ſumptis repentè armis, admotiſq; ad eam partem murorũ ſcalis, quam ſine præſidio eſſe rebantur, muros aſcendere conantur, & iam nonnulli intrò ſe coniecerant, alios ſic deinde ſuſcipientes, cùm diuinus continuò fauor adfuit. Fortè ita caſus tulit, ut duo ex collegio ſacerdotum, animi cauſa, turrim principis ædis illo temporis momento aſcenderint, qui cognitas hoſtiũ inſidias, ciuibus ſubitò indicarunt. Tum Normani diuũ Laurentiũ inuocantes, ad tantam perfidiam ulciſcendã cõcurrunt ad muros, Francos introgreſſos obtruncant, ſcalas deiꝰciunt, telis ac lapidib. eos qui propius acceſſiſſent, pugnaciter obruũt, adeò ut reliqui multis undiq; uulneribꝰ acceptis, celeriter repulſi ſe in caſtra receperint. Interuenit aliud oppidanis eodem die auxilium: rex enim Henricus pater qui paulò antè nouerat ſuos obſidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus, in urbem dum huiuſmodi tumultus fiunt, ſub noctem accipitur. Francus cognito Henrici aduentu, nihil territus, ſed multitudine fretus obſidionem cõtinuat. Anglus interea emiſit ſilentio noctis Vuallos equites, qui quotidie cum hoſtium turmis præliabantur, commeatumq; interdum in caſtra apportari prohibebant: ipſe au-

tem ex altera parte, reſeratis ſæpe portis, in ſingulos propè dies leuibus pugnis hoſtem uexabat. Quocirca Ludouicus quem iam tædebat tantũ bellum alterius nomine ſuſcepiſſe, cùm animaduerteret oppugnationem longius opinione extrahi, quamprimũ Gulielmum Senonenſem antiſtitem, ac Theobaldum Bleſenſium comitem ad Henricum miſit, qui per inducias ſponſionẽ facerent, ſe ita acturum, ut tandem pax cum filijs conueniret. Henricus eius rei percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Giſortiũ cum Ludouico pro negotio conficiendo, cõueniret. Francus confeſtim atq; ab oratoribus intellexit inducias initas eſſe, ſublatis caſtris, domum diſceſſit, ac paucis pòſt diebus Giſortium allocutum Henricum uenit, ubi cùm de pace nihil certi confici poſſet, res in aliud tempus reiecta eſt.

Henricus poſt hæc manentibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pictones proficiſcitur, quos Ricardus filius dum ipſe bello Gallico tenebat, maiore ex parte in ſuam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduẽtu, ac certior factus de inducijs cum Franco & fratre pactis, incertus agitabat: nam neque tantũ bellum ſine ſocijs poſſe geri, nec in tanta amicorũ ueterũ perfidia, tutum nouorũ fidem in eo diſcrimine experiri ducebat: ad ultimũ tamen nihil animo debilitatus, in armis ſpem habens, patri reſiſtendũ cõſtituit. Itaq; oppida paſſim quà hoſtis tranſiturus erat, præſidio firmat, factaq; nõ modica armatorũ manu, ac poſitis non procul caſtris, tempus obſeruat pugnandi idoneũ. Henricus interea quacunq; iter faciebat, loca omnia partim ui, partim timore incolis iniecto, occupabat, uidebaturq; idem facturus, quoquouerſum ſe uerteret. Quæ res ita Ricardũ terruit, ut uiribus ſuis diffidens euagari cœperit, nec uſpiam hoſtes ſequentes expectare auderet: quinimò cùm uideret ad extremũ quocunq; intenderet, res eſſe in diſcrimen adductas, cum primis ſociorum ingratos animos incuſans, quòd immemores datæ fidei ſe deſeruiſſent, ac nõnihil ſibi de patria pietate pollicitus, ſtatuit mutare ſententiam, ſecq; totũ ad parentis uoluntatẽ nutumq; cõuertere, id quod ei ſaluti fuit: quippe ſic poſteriores cogitationes, ut aiunt, ſapientiores eſſe ſolent. Itaque ſubitò depoſitis armis, ultrò ad parentem Henricum acceſſit, atq; ſupplex ueniam petijt. Accepit eum pater placidè, ad miſericordiam adductus, quòd ex animo rogare uidebat, multaq; charitate complexus perinde tractauit, ac ſi nihil peccaſſet: quare ne ullum quidem iræ ſignum dedit, quod fecit, ut eiuſmodi clementiæ exemplo alios filios ad reconciliationẽ alliceret: quod ut maturè fieret, Ricardũ ad Ludouicum regem & Henricum miſit, qui cum eis de pace ageret. Is tandem utrunque ad concordiam flectit, conſtitutoq; die colloquij in Turonibus habendi, ad patrem reuertitur. Gauiſus eſt Henricus, cùm audierat Henrici filij animũ à nomine pacis minus abhorrere, qui ad diem dictum, ad colloquium uenit, ubi etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hîc demum pater filios in gratiam recepit, ad pactionesq; uentum eſt, quæ his conditionibus conflatæ ſunt, primò ut captiui utriuſque partis incolumes reſtituerentur, & reliqui quòd alij patrem, alij filium bellando ſecuti fuiſſent, nulla tenerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerentur: deinde Henricus ſuppeditaret largiter ad cultum & uictum facultates filijs, quibus honeſtè, nõ prodigè uiuerent, & ipſi filij deinceps in omnibus agendis rebus morem patri gererent. Atque ita ſimul Henricus & Ludouicus reconciliati ſunt in gratiam,

tiam,quæ ut ſtabilior eſſet,renouata eſt inter eos affinitas, pacta Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nõdum nubilis erat,deducta eſt in Angliam,& regis commiſſa curæ, quoad pubeſceret.His peractis,rex Henricus pater iniuriarum omnium oblitus, filios per hunc modum reduxit domũ. At ipſi filij quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrem proficiſcentem ſecuti, primùm Ricardus & Gaufredus, ac nouiſsimè Henricus in eius uerba iurarunt. Exin Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regem Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonem Ceſtriæ comites,cum nonnullis alijs nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur,modicè mulctatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iureiurando dato. At Gulielmus rex cùm ſoluendo non eſſet, coactus eſt quatuor munitiſsima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgũ, & Sterlingum Anglo tradere,ut ſi fidem in poſterum falleret,&mulctam centum millium librarum redemptionis nomine impoſitam ad certũ diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuum tempus eſſent. qui præterea mulctatus eſt Huntyngtona comitatu,conuenitq́,ut nullo unquã tempore rebelles Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCLXXVII,& XXII cùm regnare cœpit Henricus. Quibus rebus feliciter confectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium proficiſcitur, & inde omnem regionem quaquauerſum peragrando, ad Sequanæ fluminis oſtium,quod in Normania portum effecit multarũ nauium capacem, peruenit. Hîc dum claſſem parat ad trajciendum in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe aduocat,quem ſtatuerat unà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parêre,quippe qui non putabat ſe in tanta gratia cum parente eſſe, ut illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea ab eo inſidias ſibi metuens negabat in Angliã ire: erat enim ab inuidis ei perſuaſum, ita futurum, ut ſi Angliam peteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblanditus eſt, ut ille poſtremò ultrò Areflorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, uenerit, unde paucis pòſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Londinum ex Portimutho,quò appulſi ſunt,proficiſcentes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus,& cùm ad urbem peruenerũt,maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno eſt antiſtitum conuentus frequentiſsimus celebratus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis prouiſum eſt, ut præfecturæ monaſticæ, & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum, non licuerit cuipiam obeunda dari, uiris probis deferrentur: quod haud multò pòſt factum eſt.

Erat per hunc modum, pacato undiq́ regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis otium:quod ne per ignauiam traheretur,rex ut ſtatus regni meliore loco eſſet, omnem Angliam luſtrauit, qui ubi Eboracum uenit, regem Scotiæ cum nonnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit,in uerbaq́ ſua iurare iuſsit:quo facto,Londinum redijt. Aliud in eo regum cõgreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdem dies,uenerunt oratores pacis ad Henricũ,miſsi à Rodorico regulo Connacenſi ex Hybernia,quos ille audiuit nõ grauatè,quippe qui malebat cum fero populo rem cõponere,

quàm bellum parum gloriæ ac minus utilitatis allaturũ gerere,ut ne aureo hamo piſcaretur.Itaq; impoſito in ſingulos annos uectigali,quod in bubulis coriis penderetur,pacem petenti regulo dedit.Idem annus in Anglia peſtilentiã & famem habuit, quo morbo nõ multò pòſt ſedato, Henricus ad res ſuas inuigilans, concilium tam antiſtitũ quàm cæterorũ principũ Northantonum conuocandũ curauit, ubi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus Ro.pontificis,paulò antè ab Alexandro miſſus,ad dijudicandas dirimẽdasq; cõtrouerſias,inter Cantuarienſem &Eboracenſem archiepiſcopos. Is eò quoque loci conuocatis tam Anglicanis quàm Scotis epiſcopis, conuentum fecit, quo in conuentu poſt tranſactionẽ litiũ,ac decreta quædã ex Reipublicæ uſu, atq; ad bene uiuendũ facta,contrà quàm fas erat,nõ abnuit ratũ habere,quod in regio concilio lege ſancitũ erat,ut cuncti etiam ſacris initiati,qui ceruos aut damas intra ſepta regia, ſeu ſaltus occidiſſent, à iudice prophano mulctarent. Quæ res nõ modò tunc,ſed in poſterũ quoq; tempus,ita ius infregit,ut etiam nunc ſacerdotes in multis cauſis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices conueniantur,atq; pro noxa puniantur. Adeò ius ſemel uiolatum facilè diſſoluitur: atque ordo ſic magnum fecit detrimentum.Poſtremò agitatum eſt, utRogerio archiepiſcopo Eboracenſi qui id temporis eam tenebat ſedem,ius in epiſcopos Scotos reſtitueretur:quandoquidem Romani pontifices iam inde ab initio ſanxerant ipſum Eboracenſem antiſtitem totius quoq; Scotiæ atque Orcadum,cæterarumq; inſularũ primatem.Quam ſanè datam legem eorum locorũ epiſcopi per multos deinde annos ſeruarũt, quemadmodũ ſuprà appoſitè oſtendimus. Atqui poſtea cùm illi ab officio diſceſsiſſent,ſimulq; eam iniuriam Eboracenſes archiepiſcopi continẽter quererentur, tum Romani pontifices,Paſchalis ſecundus,Caliſtus itidem ſecundus,Honorius, Innocentius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, cauſam eam ſuſceperunt, crebrisq; miſsis literis,illos ſub Eboracenſis prouinciam rurſum redigere conati ſunt.Sed Scotis generatim reclamantibus,res demum controuerſa ad Alexandrum pontificem relata eſt, qui tamen eius deciſionem non fecit. Ipſæ autem pontificum Romanorum literæ etiam nunc integræ ab Eboracenſi collegio cuſtodiuntur,quarum ego exempla uidi in codice longè antiquiſsimo, cuius legendi copiam mihi fecit Edouardus Leeus,paucis antè menſibus Eboracenſis archiepiſcopus factus. Cæterum ius iſtuc ab Eboracenſi bellorum in primis cauſa,quæ ſæpius inter utrunq; populum inciderunt, amiſſum conſtat, cùm per illa minus licuiſſet Scotis epiſcopis qui conſecrandi forent, ad ſuum omni tempore adire principem pontificem,uti lib.xxiiij. clarius demonſtrabitur, de nouo primate Scotis antiſtitibus dato. Edouardus uerò Leeus uir natura frugi,ſanctus,religioſus,Latinis pariter atq; Græcis, Hebraicisq; literis eruditus,ac ſummè in noſtra theologia probatus,ut qui ſcit ueri ſacræ ſcripturæ ſenſus delectũ habere,cùm maximè omniũ ob eas uirtutes ſit tanto munere dignus habitus,idcirco ſtatim cœpit reputare rationẽ rerũ ſui epiſcopatus,ac ita reperit ea monimenta,quibus armatus aliquando acturus eſſe uidetur de eo negotio in pontificum concilio, ſi quod noſtro tempore per principum noſtrorum diſcordias, haberi aliquando tandem licuerit. Dimiſſo hoc concilio,rex Henricus filius in Normaniã traiecit, nõ multò pòſt iturus uoti cauſa,ad diui Iacobi ædem, in Hiſpaniam, quod mox prohibente patre, non

eſt exe-

est executus. Illo ipso anno Ioanna filia regis data est in matrimoniũ Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infesto in patrem animo à sui similibus subornatus rursus esse cœpit, noua quoti die consilia inibat, quibus eiecto parente, ipse regnum obtineret, suiq; iuris esset. Hæc cùm Adam eius minister secretior Henrico patri significasset, magna ignominia ab illo ob id est affectus. At pater perspiciens malum filij animum causa pristina non desistere, dissimulanda omnia statuit, ut qui uidebat iuuenem non posse corrigi: & ut ne imparatus offenderetur, primo quoq; tempore similiter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præsidio firmauit. Fuit hic annus salutis humanæ MCLXXVIII, cùm Oceanus ita excreuit, ut multos absorbuerit mortales.

Iam aduentabat hyems, & ab armis cessatio erat, quandò rex subitò factus est religiosior, quippe magnopere rogare cœpit Hugonem legatum Romanum, & Ricardum Cantuariensem, ut episcoporũ ac reliqui ordinis sacerdotum conciliũ edicerent, quod illi Northantoni maturè habuerunt. In eo concilio dum multa ac uaria pro Christianæ religionis statu agitabantur, Henricus ut ne amplius male audiret, primò Lincolniensem episcopatũ, quem penè comederat, Gaufredo filio ex concubina deferendum curauit: sed ille adolescens haud bonæ frugi postquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eam sedem rursus uacuam fisco reliquit. Deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ causa, uouerat nouum cœnobiũ, exposuit se cupere autoritate patrum, locum dari, ubi uotiuum Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, ut inter se de ea re deliberarent. At ipse interim qui cogitarat ex alieno, uotum factum persoluere, egit priuatim cum legato, atq; nonnullis episcopis, ut eiectis sacerdotibus, quos uocant seculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod institutũ erat ad Vualthamũ uicum, qui, uelut antè in extremo libro viij. dictum est, à Londino millia passuũ duodecim abest, sibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellant, inducere: & ne id uideretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci causa petere, quàm grandia huiusmodi collegio donaria pollicitus est, quæ postea nulla ferè dedit. Episcopi uerò nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui sic eiectis canonicis secularibus, ac in eorũ locum regularibus subrogatis, nihil aliud dignũ memoria egit, nisi quòd mutatis in templo Dei ministris, exemplum reliquit posterioribus regibus, quò auderent superiorem suorum monimenta euertere: nam rex Haraldus illud sacerdotum collegium, uti suprà docuimus, antea instituerat. Sub idem tempus uenerunt legati ab Alphonso Castellæ & Garsia Nauarræ regibus, qui nuntiarunt Henrico, reges suos post longas controuersias de agrorum possessione, qui circa fines utriusque regni erant, ortas, tandem datis utrinque obsidibus, rem omnem ad eum retulisse, atque eius iudicio se staturos iureiurando promisisse, ac propterea orare, ut uellet sua autoritate eiusmodi litem finire. Audiuit libenti animo legatos Henricus inter reges disceptator factus, & de re controuersa quamprimùm ad suum domesticum senatum retulit, auditisq; singulorum consiliariorum sententijs, ita postremò secundum alterum iudicauit, ut alter eius iudicio steterit. Non multò pòst Philippus comes Flandriæ uoti causa, ad mausoleũ diui Thomæ Cantuariã uenit, cui rex obuiam factus est, atq; discedenti, quia iturus erat Hierosolyma, quingentas

marchas dono dedit.Exin Londinū reuersus,atq; inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatū reſtituit, ac Ioannem filium totius Hyberniæ regulum facit.Quo tempore,ſanguinis imbrem è cœlo fluxiſſe tradunt:quo quidē prodigio uulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperium.Per eos dies Margarita uxor regis Henrici filij enixa eſt filium,qui intra triduū uitam finiuit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliam,ingens Iudæorū multitudo,quibus cùm alibi niſi Londini non eſſet ager ad condenda demortuorū cadauera, neceſſe habebant ad eum locum ex toto regno, fœda hominum ſuorum corpora deferre. Quare ut ab eo incōmodo uacui eſſent, ab Henrico impetrarunt, ut ubicunque degerent, eo loci agrum ſepulturæ ſuorum aſsignatum haberent. Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul à Fano ipſius Albani repertum,multa cærimonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur.

Henricus interea in Normaniam traiecit:audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatam,ſenſim inter ſe & Ludouicū regem renaſci:cuius rei cauſa erat, quòd Henricus Adelam eius filiam iampridē Ricardo filio deſponſam, quam ipſe penes ſe, ad ſpem coniugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans,filio iungere de induſtria differebat.Porrò ſenex turpiori intemperantiæ deditus,mirificè puellam amare,ac multorū uerborū illecebris ſtuprū illi offerre cœperat,ſic,ut ei pudorem paulatim ſoluerit,ſecundū prouerbium illud decantatiſsimū,Corrumpūt bonos mores mala colloquia: atq; eam, uti rumor erat,poſtremò uitiarit.Hanc igitur moram fraudis pariter atq; ſceleris plenā Ludouicus rex ferendā nō ducebat,qui ubi Henricus in Normaniā uenit, antequam odiū palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquiū habuit,cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturū. In eo etiam congreſſu ambo ſpoponderunt ſe iunctis armis, ſuppetias laturos Guidoni Hieroſolymorū regi,quem id temporis Saladinus rex Aegypti bello premebat.Qua re ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania, & Ricardo in Pictones miſſo,in Angliam redijt. Agebatur iam annus ſalutis MCLXXX, cùm Ludouicus rex in Angliam uenit, ut mauſoleū diui Thomæ uoti cauſa adiret,quem Henricus in littore obuiam factus, magno & gaudio & rerū apparatu accepit, atque inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa ueneratione uiſerunt. Ludouicus perſoluto uoto, atq; uarijs donarijs eo loci collatis,in Galliam reuerſus paucos dies ſuperſtes fuit,relicto unico filio,cui Philippus nomen fuit,quem ipſe uiuus regem creauerat.Bellatū eſt ſæpius inter Henricū & Ludouicū, uti ſuprà demonſtrauimus, egregiè, ac non parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæ ue inſignis fuit,præterquā immatura regis Henrici filij morte,cui ſuo merito negatū fuit diutius uiuere,qui ab impietate quàm ab officio dominandi initiū facere maluit:is partim ob breuitatē uitæ,partim quia ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, nō ponitur in ordine regum,utpote qui rex deſignatus nunquam regnauit.Cæterum adoleſcentis mors ſeminarium fuit creandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellandi materiam ſubminiſtrauit:quippe Vellocaſsinū, quod eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen,datū fuerat nomine dotis,Henrico filio Margaritæ

garitæ uiro, quo mortuo, Francus Vellocaſsinum repetebat, contrà Anglus retinere contendebat, uti alius locus magis appoſitus id planũ faciet. At Margarita uidua ſtatim pòſt ad Philippum fratrem reuerſa eſt, quæ nupſit Belæ Pannoniorum regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimoniũ dari. Annus item deinde tertius dum otiũ ab rebus omnibus militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani præfecti Vithamĩ cœnobĩ diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatũ per annos ferè decem & ſeptem, rectore orbum gubernandum ſuſcepit, uir ea tempeſtate ſanctiſsimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cùm Rothomagenſis prius antiſtes factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, idcirco ei locus non datur in ordine antiſtitũ Lincolnienſium. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuarienſis antiſtitis, qui ſedit annos decẽ, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſsit è uita & per illos ipſos dies, Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumſeptimum. Sedes Eboracenſis deinde cõtinuos octo annos uacaſſe dicitur, cuius uectigalia interim, ne perirent, fiſcus capiebat.

Eiſdem temporibus Saladinus Saracenorũ rex uir fortiſsimus, mirũ in modum rem Chriſtianam in Syria affligebat, nactus occaſionẽ bene gerendæ rei, ex diſcordia noſtrorũ principũ in Syria: nam Balduinus quartus rex Hieroſolymitanus cùm elephantiaſi morbo afficeretur, cœlebs uiuere uoluit, qui ut rebus ſuis conſuleret, Sibyllam ſororem Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperans ex ea affinitate Gulielmũ uirum ſtrenuũ ad quencũq; caſum ſibi præſtò futurũ. Genuit Gulielmus ex Sibylla puerũ Balduinum nominatũ, atque ita nõ multò pòſt moritur: poſt cuius mortem, Balduinus Sibyllam Guidoni Luſiniano ex Pictonũ gente in matrimoniũ dedit, ea conditione, ut poſtquã ipſe uita exceſsiſſet, tutorio nomine eatenus regnũ adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verùm cum Guido nimis ſe ſuperbè gereret, Balduinus Raimundũ Tripolitanũ comitem tutorẽ in locum Guidonis ſurrogauit. Moritur haud multò pòſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone prohibitus, curã pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiã breui pòſt uita priuato, Guido rex creat. Tulit eam rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtimq; cum Saladino maioris in Guidonẽ concitandæ inuidiæ cauſa, inducijs pactis, turpiter ab officio diſceſsit, atq; ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernentes animo quantũ religioni à ferociſsimo hoſte periculi impendêret, & cupientes maturè rebus proſpicere, primo quoq; tẽpore Heracliũ patriarchã Hieroſolymitanũ, uirũ ſingulari pariter bonitate atq; prudentia prædituũ, primũ ad Luciũ tertiũ Ro. pontificẽ, dein ad reliquos principes ſupplementi militũ habendi cauſa miſiſſe, & eum poſtq; de re tanta cum Ro. pontifice egiſſet, ueniſſe in Galliã ad Philippũ regem, ac poſtremò in Angliã ad Henricũ, cœpiſſeq; rogare, orare, obteſtari, ut tandem aliquando pro re Chriſtiana tuenda, ſicut iampridẽ uouiſſet, arma caperet, ac noſtris in Syriã ducibus laborantibus ſubſidio iret, cùm pro certo haberet, tanti laboris fructum ſe ab eo accepturũ, qui bene meritos præmio ſemper remuneratur æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore ualde excludi, ac propterea non licere ſibi, cùm per

domesticas, tum per externas seditiones abesse, atq; idcirco pollicitus esse in stipendiũ militum pecuniam. Ad ea patriarcha subiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia, quam abundè multi suppeditant, sed imperatore, qui bellũ gerat suis fortissimis militibus, quales te habere, satis omnibus constat. Tum Henricus multas occupationes excusans, quamobrem non posset rem in præsentia militarem obire, bonis ac blandis uerbis Heraclium usq; Douerum deduxit, unde in Galliam transiturus erat, ac ibi postquam onerarat magnificis promissis hominẽ dimisit. Sed antistes prius quàm digrederet, in hunc fermè modum aperto, ut aiunt, pectore, locutus fertur: Ingratissimus es princeps, quippe qui non modò non uis operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficijs, sed etiam uerba das, qui te, mihi crede, meritò deseret. Et quia, ut uideo, ista nequaquam libenter audis (rex enim subiirascebatur) non ea tamen silebo: quandoquidem nihil refert, an hîc à te Christiano impio occîdar, an in Syria à Saracenis. Cui rex subitò respondit: Si una duntaxat lingua omnibus meis populis esset, haud dubiè talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verum ais, inquit antistes, cùm sis charus nemini, nemo te cõmissorum commonefacit, quò malam semper uiuas uitam, malamq; postremò mortẽ obeas. Hæc fatus in continentem transmisit Heraclius. Sunt tamen qui tradant Heraclium accepto primo regis responso, & abiecta auxilij impetrandi spe, statim abijsse: quibus magis assentior.

Eodem anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ, morbo interijt, sepultusq; est in ea urbe, ad diuæ uirginis ædem, qui Arthurum unicũ filium ex se genitũ, reliquit hæredem. Ita in Anglia otium erat, & iam annus salutis MCLXXXVII agebatur, cùm Hierosolymorũ urbs morte Christi Seruatoris nostri nobilis, à Saladino capta est, post octauũ & octogesimũ annũ, quàm à Gotthofredo, & alijs Christianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei tristi nuntio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus pontifex, dum submittere nostris subsidium parat, Ferrariæ in itinere moritur. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerendo edictum proponente, multi nomẽ dederunt, inter quos Ricardus filius regis unus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippũ regem & Henricum, partim ob nõ redditũ Vellocassinum, partim ob non datum iusiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitũ, ex eo, quòd Aquitaniam teneret. Quare Philippus, ut anteueniat hostem, magnis copijs Anglicos fines ingressus, agrũ ad Castrum usq; Rodulphi populatur, atq; eum locũ obsidet. Quod ubi Henricus cognouit, coacto repentè exercitu, unà cum Ricardo filio, suis auxilio uenit, positisq; in conspectu hostiũ castris, suos ex itinere fessos reficit, facturus statim pòst copiam pugnandi Franco. Verùm antequã ad certamen uentũ sit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemente ad reconciliandos hos reges, missus paulò antè fuerat, pax æquis conditionibus inter eos conuenit. Aduenerunt sub idem tempus nuntij ex Asia, qui significarent Saladinũ, post captam ciuitatẽ sanctam, omnia apud nostros deuastare, & pauca admodũ loca in fide permanere. Quo nuntio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, nõ longe à Gisortio in colloquiũ uenerũt, atq; ibi more nostro, cruce in cõmunes hostes desumpta, ad parandũ exercitũ maturè digressi sunt. Sed malus quidam, ut reor, dæmon

rebus

rebus Chriſtianis nimiũ inuidit: nam conſilium aliter cecidit, quandò pax inter reges paululum inuiolata permanſit. Cuius ſceleris perfidiæq; notam ſcriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardũ fœderis ruptorem, bellum intuliſſe Raimundo Toloſatiũ comiti. Econtrà Angli eam culpam in Franco reſediſſe uolunt, prodentes Philippũ tanquã impiũ turbata pace, bellum mouiſſe, ut Henricũ auerteret ab exercitu conflando, quem ille in expeditionem Hieroſolymitanã educturus eſſet. Atq; ita eiuſmodi ſcriptores magis patriæ q; ueri amantes, dum alteri in alteros inuehuntur, nõ equidem hiſtoriã ſcribunt, ſed per diſceptationes, inimicitias gerunt, ſimultates exercent, quo fit, ut neſcias, quem uti ueriorẽ ſcribendo ſequare. Verùm quicũq; id fœdus uiolarit, ſatis conſtat Philippũ regem ſumptis actutũ armis, caſtrum Rodulphi, Buſantalum, Argentoniũ, Montricardum, Monteſoriũ, Vindocinũ, Leporoſum, & Paluellum de Anglo cepiſſe, & eodem temporis articulo, Ricardum ademiſſe Toloſatium comiti Moſacum, cum nonnullis alijs oppidis.

At Henricus qui eo tẽpore in Anglia exercitũ belli Hieroſolymitani gerendi cauſa conflabat, accepto nuntio de rebus à Philippo geſtis, ſubitò in Normaniam trajicit, atq; finitimorũ agrũ ingreſſus, multa loca ferro igneq; deuaſtat: ſed quia hoſtis numero militũ præſtabat, ac cognito eius aduentu, intra caſtra ſe tenebat, ratus pro tempore differendũ eſſe, ad iniuriã ulciſcendam, Gi ſortium reuertit. Hîc dum moratur Henricus, ad priora accepta à Franco incõmoda aliud lõgè grauius acceſsit: Ricardus enim filius appetebat, ut Adelã Philippi ſororem diu apud eum ſeruatam, ſibi iam in matrimoniũ ducere liceret, quam amator ſenex multa excuſando, multumq; procraſtinando tradere negabat, utpote qui illam puellam iam ſecretò compreſsiſſet, uti ſuprà oſtendimus, ſtatueratq; facto cum Aleonora diuortio, uxorem ducere, atq; illa affinitate fretus, ſi ex Adela liberos ſuſciperet, filios ex Aleonora genitos abdicare. Igitur Ricardus haud patiens moræ, ac patri ſupra modum iratus, ad Philippum ſe contulit, quem nõ multò pòſt Ioannes frater ſecutus eſt, maximaq; pars militũ cum illis ad hoſtem defecit. Quæ res tantũ doloris Henrico inuſſit, ut ſtatim pòſt ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modum nactus feliciter bellandi opportunitatẽ, primo quoq; tempore omnibus copijs in Cenomanos proficiſcitur, agroq; paſsim direpto, eorũ urbem circumuallat, in qua Henricus tunc erat: qui ſiue ut longè impar uiribus, ne uita periclitaretur, ſiue coactus incendio, quod ipſe in uicis ſuburbanis fecerat, ut ne Franco ea loca cõmodo eſſent, & uento adauctũ in urbem irrepſerat, repentè Chinonem diſceſsit. Atq; ita Cenomani puncto temporis præſidio deſtituti, nõ multo pòſt hoſti ſe dediderunt. Hac uictoria Philippus elatus, traiecto flumine Ligeri, Turones in poteſtatem redigit, eorumq; urbem præſidio firmat. Quibus rebus feliciter geſtis, exercitũ præda locupletem reducit. Henricus tot incõmodis uno tempore affectus, ubi cognouit Cenomanorum urbem in hoſtis poteſtate eſſe, quia præ ea reliqua continentis oppida non magnopere curabat, ita commotus eſt, ut continuò temerè clamauerit, ſe deinceps à Deo reuocaturum cor, hoc eſt, amorem, qui ei debetur, propterea quòd permiſiſſet urbem ſibi tam charã ab hoſte occupari: attamen ſtatim pòſt ſe collegit, agnouit errorem, ac depoſuit. Sed cùm animo pariter ac corpore æger, de rebus ſuis iam planè diffideret, neceſſariò placuit pacem pro tempore,

& pro re, per legatos à Philippo petere, de qua nihil ab hoste impetratũ. Hæc autẽ ille mala, quæ Heraclius patriarcha Hierosolymitanus, paucis antè annis ei uentura prædixerat, si magnitudinẽ potestatis parcius peccandi licentia metitus fuisset, quemadmodũ Hugo Lincolnienſis episcopus iugiter monebat, haud dubiè facile euitasset. quapropter desperata tam rerũ suarũ, quàm corporis iam salute, calamitatũ concursu magis oppressus, quàm morbo confectus, pridie Nonas Iulias occidit, annũ agens ætatis sexagesimũ alterũ, qui fuit trigesimus quintus, amplius q; menses nouem, cùm regnare cœperat, & humanæ salutis MCLXXXIX. Et hic Normanorũ, Francorũ, id est, externorũ hominũ principatus in Anglia finis fuit, post annos CXXII, quàm Gulielmus primus i regno Angliæ potitus est: nam qui inde regnarunt, Anglos iure appellamus, quòd in Anglia nati, & lingua & morib. Anglicanis imbuti, more gentis uixerint. Atq; ita post Normanos, Francos q;, Anglia tandẽ sibi reddita est. Nunc ad Henricũ reuertor. Sepultus est Chinone, ubi uitam finiuit. Sunt tamẽ, qui scribant delatũ esse corpus funerali pompa ad nobile cœnobiũ diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagiensis diœceseos, quod est positũ prope Aquilam oppidũ, ad uiginti milliaria, in Alenconiensi principatu, ibiq; humatũ, & in itinere Ricardo funeri patris obuiam facto, sanguinem è naribus demortui subitò manasse, quasi indignantis, propter impij filij aspectũ. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur, sicut in credulũ uulgus iam tum exijt: paucis diebus ante mortem, ex quodam lacu in Normania pisces noctu in terrã exilientes, tanto strepitu ferũt congressos, ut multi mortales accurrerint illuc uisum miraculũ, nullumq; piscem in lacu superstitẽ inuenerint. Henricus ex Aleonora uxore sustulit liberos, uti suprà perappositus edocuit locus, Henricũ, Ricardum, Gaufredũ, & Ioannem. Aliqui his addunt binos præmatura ætate mortuos. Item Mathildem, quæ nupsit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram deinde locatam Alphonso octauo regi Castulonensiũ, quorũ hodie patriam nominant Castellam, ex qua Blanca orta est diui Ludouici Francorũ regis mater, & Ioannam, quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit. Ex concubina suscepit Gulielmũ & Gaufredũ. Corpore fuit opimo, & ualidissimo, frigoris æquè atq; æstus patientissimo, amplo capite, pectore lato, uoce fracta, cibi parcissimus, ut præsertim ne pinguior fieret, propter quod etiam dum à militaribus rebus uacabat, aut uenatione, aut deambulatione corpus exercebat: statura iusta, forma elegantissima, colore subrufo, oculis cæsijs, ingenio acutissimo, memoria longè tenacissima eorũ quæ legisset, uidisset ue, animo magno, & in aduersis quàm in sequundis rebus constantiore, nisi in extremo uitæ exitu, in quo ille eum ab amicis omnibus fermè destitutũ, aliquantulũ defecit. Liberalitate in omnes usus est, quippe qui suis militibus sæpius donatiuũ dedit, & rara à suis populis tributa exegit. Artis militaris peritissimus, in rebusq; bellicis fortunatissimus, milites suos magis extinctos desiderabat, ac collaudabat, assiduaq; recordatione deflebat, quàm superstites diligebat, ut hoc pacto admoneret suos, eò minus mortem formidare, quò magis certũ scirent sibi deinde post uitã strenuè actam, apud posteros honores haberi. Item non illiteratus fuit, sicut & prudens habitus est.

Vitia eiusdem hæc cõmemorantur: urgente fortuna, nemo mitior, benignior, ac plura pollicens: fauẽte eadem, nemo quoq; acrior, durior, atq; ad uio

landum

landum fidem facilior. Auaritia quoq; notatus eſt, quippe qui etſi in milites & externos liberalis, in domeſticos tamen ac præſertim in filios nõ item, qua potiſsimũ de cauſa illorum animos ab ſe auertit. Iuſti & æqui non perinde ut cõmodi amator. Item in eo fuit nimia mulieroſitas, id eſt, mulierũ amor, quæ res demum cauſa fuit alienationis tam filiorũ, quàm amicorũ ab eo: nam non cõtentus uxore, multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſucci plenã, quam ipſe Roſimundam, uulgus uerò Roſam mundi appellabat, quòd eſſet forma præter cæteras, liberali atq; uenuſta, cui apud pagũ Vodeſtocum, miro opere domũ ædificauit inſtar Labyrinthi, ut ne ab uxore pellex facilè de
2 prehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrũ etiam nunc uiſitur apud Oxonium, in cœnobio monacharũ, quod Godſtoueiũ uocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi, non roſa munda,
Non redolet, ſed olet, quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minus aliquãdo curæ habuit, quàm par fuerat. Porrò Thomam ſanctiſsimũ uirum perſecutus eſt. Legatos Ro. pontificis ne quaquã prius regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iureiurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcunq; regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in
2 bello Hieroſolymitano laborantibus tulit, tametſi in illud bellum bis térue in gredi cœpit, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, ut nunquã geſſerit: quod uel domeſtico diſsidio aſsignari poteſt. Non omiſerim hoc loco rem, quamuis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatã: ferunt enim in comitũ Andegauenſiũ familia, unde hîc Henricus editus eſt, principẽ quan dam fuiſſe fœminam triueneficam, maleficamq;, & eam compulſam ad extre- mum colere & uenerari euchariſtiã, ſubitò è templo per feneſtram à conſpectu hominũ auolaſſe, nec comparuiſſe unquã. Ab hac muliere poſteriores eius fa miliæ comites originem duxere: quare tradunt diuum Bernardũ cùm ita ali- quando uſu ueniſſet, ut de hoc Henrico ſermonem haberet, prædixiſſe futurũ
3 ut ipſe cum filijs, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè eue nit. Atq; ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id tẽporis uixere, Theo- baldus Cantuarienſis antiſtes, doctrina & uitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſco pus Lincolnienſis, in quo non minor eruditio fuit, quàm morũ puritas, poſt mortẽ miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextũ Ioannis regis annũ incidit, ideoq; de eo tum plura dicã, quando ad ea tempora ueniemus. Item Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyenſis, Robertus Bathoniẽſis, epiſcopi diuinis pa riter atq; humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus, uir bo nus atq; ornatiſsimus, qui Gloceſtriæ cœnobiũ condidit monachorũ ordinis diui Benedicti, illudq; diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerunt hoc
4 quoq; tẽpore uiri militarib. rebus præſtantes, Robertus comes Leceſtriæ, ubi loci cœnobiũ regulariũ canonicorũ quos uocant, condidit, qui filiũ ſui nomi- nis & gloriæ ſuperſtitẽ reliquit: Hugo Bigotus, Rainaldus Cornubiæ comes de quib. in fine uitæ Stephani meminimus: Robertus Ferryſis, Ricardus La- ſcius, Rogerius Mombraius, Rodulphus Fulgerius, Humfredus magiſter equitũ, hoc eſt, Coneſtabilis, Ranulphus itidẽ Granula, Gulielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus, bello & pace longè principes militari gloria ornati.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIIII.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagũ proficiscitur, ibiq; habito principũ concilio, atq; singulis in eius uerba iurantibus, Normaniæ dux consalutat. Dein intentus ad thesauros patris inquirendos, Stephanũ Andegauensium præfectum in custodiã tradit, cogitq; hominẽ quicquid pecuniarũ in diuersis arcibus iussu Henrici, diu antè recõdidisset, depromere. Dum hæc & huiusmodi curat, Ioannes frater ad eum uenit, quem perbe nignè accepit, atq; præter omnia, quæ illi pater testamento reliquisset, Anisiã filiam unicã Roberti comitis Gloceſtriæ in matrimoniũ dandã curauit: nam Ioannes paulò antè uxorẽ filiam quondam Huberti comitis Moritonij, nullis ex ea susceptis liberis, amiserat. Postremò memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcere tenebatur, confestim per literas mandauit, ut liberaret, eiq;, ut par erat, summã imperij detulit. Aleonora è custodia educta, magnãq; præter spem, nacta autoritatem, omnem Angliam peragrauit, mira comitate omnes generatim amplectendo, ut sibi & filio animos hominũ maximè conciliaret: sed in primis quoniam experta erat carceris suppliciũ esse mortalibus grauissimũ, quacunq; iter faciebat, multas custodias dimittebat, secundum illud Vergilianum, de Didone, libro Aeneid. primo:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quæ pater dudũ amiserat, cũcta recepit, unà cum Adela, ea enim puella iampridẽ illi desponsa fuerat, quã ob suspitionẽ uiolatæ uirginitatis, nõ multò pòst nulla eius habita notitia, repudiauit, ac cum dote, multisq; munerib. locupletatã, domũ remisit, pactus prius nuptias cum Berengaria filia Garsiæ Nauarræ regis, quam in Siciliam ad Ioannã sororẽ deduci iussit, ut eo loci in itinere nuptias faceret. Secundum hæc, cùm nostri ex Asia quotidie subsidiũ rogarent, reges deliberant, primo quoq; tẽpore iunctis armis, classeq; parata, in Syriã nauigare, eoq; cõmunicato consilio, ambo ad iter faciendũ se expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi sententia compositis, Ricardus in Angliã profectus, primũ Vintoniã, dein Sarisberiã iter diuertit, ubi loci repertis patris thesauris, mirũ in modum oblectatus est, quòd scilicet longè maior illic pecuniæ aceruus foret, quàm quispiã credidisset: tradunt enim præter lapides, uestes, atq; uasa pretiosa, reperta esse noningenta millia librarũ. Quo auspicio iuuenis sublatus animo Londinum properat, conuocatoq; concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuariensi archiepiscopo more maiorũ consecratur. Fuit annus salutis MCLXXXIX. Is Ricardus post primũ Gulielmũ Normanũ, à quo regum qui insecuti sunt seriem, suprà in fine eius uitæ diximus ab Anglis inchoatam esse, primus dictus est, qui id habuerit nomen. Item eodẽ tempore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiscopus Eboracensis, qui in ordine antistitũ Eboracensiũ trigesimus secundus ponitur. Ricardus acceptis regni insignibus, summo studio classem aco mnia ad Hierosolymitanũ bellum gerendum necessaria parat, & in primis indicto nouo tributo, undecunque pro sumptibus infinitis, qui in eum exercitum impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq; possessiones omnes, portoria,

portoria,uectigalia,ac comitatus nonnullos cum præfecturis,partim uendit, partim oppignerat,ex qua re ingentem ſummam conficit: ſed cum primis Hugonis epiſcop. Dunelmenſis, hominis longè ambitioſiſsimi fortunas ſuauiter ſpoliat:nam pactus ingẽti pretio,eum Northumbriæ comitẽ facit. Quam ob rem,cùm ille poſtea inſolenter gaudio exultaret, rex eiuſmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirum artifex,ueteranum enim epiſcopum feci nouitium comitem. nam poſt Robertũ Mulberienſem à Rufo rege bello uictum, non fuerat quiſquam comes eius regionis & Scoto ereptæ creatus.

Cùm ita rex domi ſuæ, mercatu ampliſsimo omnia haberet uenalia, ciues
quoq; Londinenſes immanes dederunt in ſumptus belli pecunias, qui uiciſſim autoritate atq; cõmodo à rege aucti ſunt: quia tum primùm conceſſu regis,comitia habere cœperunt,& ſibi in ſingulos annos eligere binos ſuæ ciuitatis gubernatores,ut conſules,quos Balliuos appellarunt: & primi fuerunt Henricus Cornhyllus,atq; Ricardus Fizriuerius,id eſt,filius Riuerij. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud ſe Reipub.regimẽ conſtituit, factaq; eſt multò nobiliſsima ac opulentiſsima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quamuis ita uſu ueniat,ut non omnis Londinenſis pubes ſuis interdum maioribus digna uideatur, idq; fatum uulgò Londino aſsignent, quod ſolum parentum indulgentia accidere ſatis liquet: nam illi quantum ab initio præ-
2 ceptores quibus pueri in diſciplinam traduntur,aſtringunt,tantum relaxant: unde iuuentus haud ſæpe imitatur parentes, qui cùm, ut plurimum, noui ſint,ſuis laboribus, ut infrà demonſtrabitur, coguntur facultates pariter atq; honores ſibi parare. Quocirca uidere licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios,qui eadem habeant domicilia, atque eorum maiores habuerint. Sed ea domus labes partim ex eo fit,quòd uiri morientes ſoleant uxores facere hæredes, & illæ iterum, etiam ætate prouecta, nubere, ac per id, in alienam familiam bonorum partem maximam ſecum ferre:partim quia omni tempore,permultæ ciuium familiæ mercaturæ quæſtu ſatiatæ,uel potius contentæ, ex urbe ſe in agros poſſeſsionésque conferunt, quæ ita Londino oriundæ, & alibi domicilia habentes, cùm opum copia, tum nobilitate longè ampliſsimæ fiunt. Forma autem ciuitatis eiuſmodi eſt. Omnis quaſi populus per artificum collegia diuiditur. exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegium, quò ſibi liceat inter ſe ſocietatem coire, ſuum habere collegium, ſuas condere leges,quibus monopolia inſtituant, pretium panno laneo conſtituant, prohibeantq;,ne alij in urbe uendant. Eſt autem μονοπώλιον uox græca: ſiquidem μόνος ſolus dicitur,& πωλέω eſt uendo,cùm poteſtas uendendi penes unum eſt, qui pretium etiam conſtituat:quod reipub. ut Iuſtinianus ait,ſemper detrimentũ affert. In illud uerò collegiũ potiſsimũ ueniunt,qui diſcendo artem, annos ſeptem,decém ue,aut eo amplius, ſeruiunt eiuſdem collegij lanificis. Et ij dum ſeruiũt,aliorumq; miniſtri ſunt,uocabulo nõ ineleganti appellanť parentitij,hoc eſt,pares emptitijs ſeruis,quia perinde lanificis in eos, toto illo annorũ ſpatio,ac dominis in ſeruos ius fermè eſt. Poſt exactos miniſterij annos,ciues habentur:tametſi interdum ſine famulatu, etiam pretio ciuitate donanť. Eodem quoq; ſeruitio uel fœminæ in ciuitatem adſcribuntur. Quapropter quotidie multitudo puerorum etiam nobilium æquè ut puellarum uſque ab ultimis regni partibus Londinum confluit,qui ibi eo pacto diuitias, honores, &

honesta coniugia consequuntur. Atq; tale est institutũ, quo cætera opificum collegia utuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouisq; hominibus aucta, suum ex ijs senatum, suum nunc annuum prætorem, suos tribunos numero duos, hoc est, uicecomites habet, & hos omnes, ad iura populo dicenda reddendaq;. De eiuscemodi autem magistratuum initio infrà lib. proximo magis clarè & plenè suo dicetur loco. Sanè ciuitas in quatuor & uiginti diuiditur regiones, quas custodias nuncupant, quibus singulis singuli præsunt aldermani, id est, senatores: nam elder, Anglicè senior, & man homo dicitur: sed e litera in a sonus causa mutata, aldermani uocantur. Ex istis uigintiquatuor senatoribus, prætor optatur, qui prius quàm magistratum ineat, iusiurandum apud præfectum Statarij, quem baronẽ dicunt, regi dat. Hoc regiminis quoq; genus uel non ualde dissimile habent cæteræ ciuitates, & in primis celebriores. Satis cõmodè diuertimus.

Deinde habetur tam episcoporum quàm principum conciliũ, in quo concilio antistites primùm, reliqui deinde primarij uiri in uerba regis iurarunt, promiseruntq; se in officio atq; fide mansuros. Fecit idem Gulielmus rex Scotiæ, qui ad concilium illud simul uenerat, & Ioannes, atq; Gaufredus Eboracensis antistes Ricardi fratres. At Scotus interim uel rebus suis maturè consuluit, qui Castellum Puellarum, Beruicum, Roxburgum, & Sterlingum redemit à rege, quæ loca paucis antè annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus post hæc de regni statu confirmando prouidere magnopere curans, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet, Hugonem Dunelmensem episcopũ, cui collegas dedit Hugonem Baldulphũ, & Gulielmũ Brunellum, uiros spectatissimos: reliquam partem regni administrandam cõmisit Gulielmo Longeshampe Elyensi antistiti, quem regni cancellariũ fecerat, uiro impigro, cæterum factioso, & potentiæ, honoris, diuitiarum auido. Normaniæ uerò & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Leceſtriæ comitem. Item domi senatũ constituit ex sapientissimis quibusq; uiris, ad quem omnia referrent. Postremò quasi futurorũ præscius, hoc est, prouidens insidiarum, quas fratres in ipsum molituri erant, uetuit Ioannem & Gaufredũ usq; dum ab domo abesset, Angliam ingredi. Quod tamen decretum ut protinus rescinderetur, mater Aleonora, ne filij inter se dissidere, néue odio laborare uiderentur, impetrauit. Quibus rebus ita constitutis, dum Ricardus iter maturat, fertur sereno cœlo, ad Dunstablum uicum apparuisse medio die in aëre crucem, & in ea imaginẽ hominis pendentis. Quo ostento rex concipiens animo spem bene gerendæ rei, confestim cum florentissimo exercitu in Normaniam profectus est. Hîc conuocatis ad se tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquisitim consultat, quot potissimum naues, quantum militum numerum, in Asiam trajiceret, eosq; admonet, ut Roberti præfecti dicto audientes sint. Quo facto, & parata iam multarum nauium classe, Girardo Auxitano archiepiscopo, Bernardo Baiocensi episcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, strenuis ducibus classis præfectis negotiũ dat cibaria parandi, in sexaginta minimũ dies: militũ uerò centurionib. iandiu antè delectis, ut equis armisq; instructi atq; ornati adsint, edicit. Interea dum præfecti & centuriones imperata huiusmodi faciunt, ipse posteaquã multa quæ ex Reipublicæ usu esse uidebant, constituerat, ut si quid in tam longo itinere humanitus

manitus accideret,multa enim pericula impendent,præter naturam,ne hæ-
de careret,ſibi in regnum ſucceſſorem deſignauit Arthurum ex fratre Gaufre
do nepotem Britanniæ ducẽ, altæ indolis eximiæq; uirtutis adoleſcentulum.

Dum iſta gerebantur,& iam tempus ueris inſtabat, uenerunt legati à Cle-
mente pontifice Ro.maximè omnium id negotij procurante, qui Ricardo ſi-
gnificarent rem Chriſtianam in Aſia ita affligi,ut nullam amplius temporis di
lationem ferre poſſet.Sub eoſdem quoq; dies,Philippus rex itidem per literas
docuit,iam ſe omnia quæ ad nauigandum opus eſſent,paraſſe,ad iterq; expe-
ditum eſſe.Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratiſſimus, & claſſe ad
Sequanæ oſtium traducta,eôdemq; omnibus peditum equitumq; copijs con
tractis,militẽ naues ordine ac ſine tumultu conſcendere iuſſit,ut primo quo-
que die,ſequundo ſe uento daret. Itaq; ut omnes cum neceſſario cõmeatu,in
nauibus fuerunt,ipſe cum electa parte militum,ætate & uirium robore floren
tium,terreſtri itinere Maſſiliam,quæ eſt Narbonenſis prouinciæ urbs, con-
tendit,ut eò loci nauem conſcenderet. Per idem temporis Philippus etiã rex
dato ſigno,ſoluere naues imperauit,qui Ricardũ præcedens,Genuam ſe con-
tulit.Claſſis Anglica nihil poſt profectionẽ principis cunctata,uento ſequun
do ſatis uehementi in altum delata,curſum in Maſſiliam direxit. Fuit ille an-
nus ſalutis humanæ MCLXXXX. Quantum autem militũ, aut nauiũ ſecum
Ricardus tranſportauerit,inter ſcriptores parum conſtat,etſi annales qui uera
loquuntur,teſtantur fuiſſe exercitum ad triginta peditum,ac quinq; equitum
millia.Peruenit Maſſiliam interim rex,ubi dum aduentum claſſis opperitur,
cõmeatum & cætera omnia nauigationi neceſſaria magno ſtudio comparat.
Claſſis interea uento in altum delata, dum curſum, ut dictum eſt, in Maſſiliã
tenet, oborta ſubitò tempeſtate, diuerſa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur.
Ferunt Anglis penè fluctibus ſubmerſis, & Deum identidem inuocantibus,
diuum Thomam martyrẽ diuinitus adfuiſſe, eosq; bonis uerbis conſolantẽ,
ſalutem certam promiſiſſe,atque ſtatim pòſt ingentem maris tranquillitatem
eſſe ſecutam. Vbi tempeſtas per hunc modum ſedata eſt, naues cœptum iter
ſequentes, aliæ poſt alias Luſitaniam proximam partem Hiſpaniæ, quam
nunc Portugalliam appellant, curſu petunt, quò tamen prius quàm perue-
niant,à Saracenorum piratis Hiſpaniæ oram latrocinijs infeſtam aſſiduè red-
dentibus,multis incommodis afficiuntur.Hîc dum claſſis ſe reficit,Ricardus
cùm iam pertæſum eſſet tantæ moræ,arbitrans claſſem tempeſtate impeditã,
ad diem conſtitutũ adeſſe minimè poſſe, conductis undiq; nauigijs, in Sicíliã
ire perrexit:qui infero mari celeriter percurſo,poſt trigeſimumnonum diem,
quàm à Gallia receſſerat, Meſſanã urbem Siciliæ maritimã attigit, quò etiam
paulò antè Philippus rex amiſſa bona parte claſſis, peruenerat, atq; ibi ambo
hybernandũ conſtituunt.Claſſis Anglica interim Maſſiliam profecta,cogni-
to regis diſceſſu,confeſtim Meſſanam traiecit.

Sub idem tempus,Gulielmus ſecundus Siciliæ rex Panormi moritur,nul-
lo legitimo hærede relicto,cuius regni proprietas ad Romanum pontificem
pertinebat.Inſulani tamen heroës, Tancredũ ſtatim ſubſtituêre, ex Rogerio
auo Gulielmi,& concubina natũ,hominẽ tantæ ſocordiæ, ut eum Gulielmus
negaret ex Rogerio genitum.Is licet Ricardum magno apparatu hoſpitio ac-
ceperit,non ei tamen fidebat,quòd ille dotem Ioannæ ſororis uiduæ quæ Gu-

lielmo regi nupta fuerat, intempestiuè repeteret, quam ipse in numerato non habebat, uerebaturq́, ut Clementis pontificis partes sequereť, qui in Siciliæ regnum ius se habere cõtendebat: quare omnia loca præsidio firmat, cõsilia cum ciuibus Messanensibus clàm confert, quemadmodũ cogere possit Anglũ ab insula decedere, incœptumq́ maturius accelerare iter. Hæc cogitantibus ciuibus, facilè ab Anglo data est occasio tumultus faciendi. Porrò cùm militum nõnulli se licenter gererent, ita ut fit, in magno hominũ numero, Messanenses minima re permoti, arma ceperunt, factoq́ derepentè impetu, Anglos ex urbe eiecerunt, clausisq́ portis, se ad resistendũ muniere. Ricardus qui extra urbis muros statiua habebat, ijs rebus cognitis, ira accensus, militẽ arma capere, ac ad oppugnandã urbẽ aggredi iubet. Dum Angli se expediunt ad iniuriã ulciscendam, Tancredus aliquot regni principes ad Ricardum mittit, qui exponant, nihil suo aut publico factũ consilio, sed tumultũ ex insciția leuitateq́ uulgi ortũ, & propterea nolit quicq́ grauius de ciuitate iudicare, neq; de sua erga Siculos beneuolentia diminuere, cùm ipse præsertim sit in autores tanti facinoris acriter animaduersurus. Interuenit etiã Philippi autoritas, ad cõtrouersiam eiusmodi dirimendã. Quibus rebus factũ est, ut Ricardus in præsens urbem oppugnare distulerit. Tenebant se interim Messanenses intra mœnia, & læsi principis iram timentes, de industria tẽpus reconciliationis usq; eò extrahebant, dum Anglus superueniente uere, abiret. Atqui nõ latuit ea res Ricardum, qui animaduertens uerba rebus esse cõtraria, & se ab oppidanis ludificari, admotis subitò scalis, alijsq́ bellicis instrumẽtis ad muros, subiectoq́ igne portis, tãto impetu repugnantes adortus est, ut unius diei labore, fractis mœnibus, portisq́ reuulsis, urbe potitus sit, tantũ abfuit, ut oppidani diutius resistèrent. Bene multi utrinq́ interfecti sunt, maiorq́ cædes secuta foret, nisi Ricardus iussisset militẽ ferro abstinere, cõmotus ciuiũ precib. ueniã miserabiliter rogantiũ. Sedato tumultu, ac nõnullis Siculis recentioris doli autorib. pœna affectis, Tancredus nõ multò pòst adfuit, qui conscius culpæ, quòd Messanenses incitasset ad expellendum Anglũ, ne Ricardo deinceps suspectus foret, postq́ immanẽ pecuniã ab amicis mutuatus est, reddita Ioannæ reginæ dote, se pacẽ pecunia redempturũ, atq; ut eandẽ noua affinitate confirmaret, filiam (nomen puellæ annaliũ scriptores, ut solent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimoniũ daturum pollicitus est. Vtrunq; libenter audiuit Ricardus, qui consultè in gratiam & Siculum recepit, & affinitatem non neglexit.

Ita peractis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde discordia inter Gallum & ipsum Anglum orta est, quò, credo, semper esset aliquod impedimentum, cur cõmunibus rebus minus subueniretur: non enim tulit æquo animo Philippus, quòd Ricardus coëgisset Siculũ sua imperata facere, atq; grandi pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci, insuper iracundia & audacia impulsi, minimam nacti occasionem, primùm ita cum Anglis altercati sunt, ut deinde ad arma utrinque concursum sit. Fuisset magna cædes edita, nisi refrixisset subitò: nam pro se uterque princeps tumultum pressit. Veruntamen ea pugna cum primis nomini Christiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum uiolati hospitij criminis & auaritiæ accusabat, quòd ciues Messanenses, qui cibaria, qui hospitia militibus parauissent, iniuria afficiisset, non suorum culpa, sed speciatim Anglorum contumelia, atque insolentia

lentia ad arma uentum esse prædicabat. Accessit ad iram, quòd Ricardus in familiari colloquio palàm dixit se filiam regis Nauarræ ducturum in matrimonium, repudiata Adela eius sorore: quod per idem tempus & fecit. Quare deinceps etsi rem quæ ei erat inclusa medullis, prudens dissimulauit Philippus, odiũ tamen incredibile semper in Ricardũ habuit. At ineunte iam uere, Philippus prior educta classe, è Sicilia digressus, prospera usus nauigatione, Ptolemaidẽ quam Acconẽ uocant, à nostris diu antea obsessam peruenit, qui positis nõ procul ab urbe castris, hostes ualde terruit, nostrorũ uerò & copias & animos adauxit. Post hæc, ubi militem à laboribus refecerat, in oppugnationẽ simul cum cæteris ducibus, totis uiribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo cõpositis, unà cum Ioanna sorore, quæ Berengariam puellam filiã regis Nauarræ sponsam ducebat, nauẽ ingressus est, ac cum tota classe ex Siculo littore in altum delatus, in grauem incidit tempestatem, qua iactatus, in Cyprum insulam tandem peruenit: & cùm ab insulanis portu prohiberetur, ui ingressus, ac eam latè populatus, magno suorũ firmauit præsidio, captiuis nonnullis apud se retentis. Hîc Berengariã sibi matrimonio iunxit, factisq; nuptijs, inde digressus, Ptolemaidem in castra profectus est, cùm oppugnaretur tum acriter urbs, quæ magno Saladini præsidio tenebatur.

Interea in Anglia ex insolentia & auaritia Gulielmi Elyensis antistitis initiũ magni mali ortum est: is homo terræ filius, uti in prouerbio habetur, diu rerũ indigens, subitò factus diues, cùm paulò antè creatus esset à Cœlestino pontifice Romano legatus, mutationem fortunæ male usurpans, dominatum sibi affectabat. Quocirca acto episcoporum cõuentu, multa suo arbitratu ad proprium commodum immutat, subornatusq; pecunia ab Hugone episcopo Cestrensi, monachos de sacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, ejicit, presbyteris in eorum locum substitutis, qui uulgò seculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus constituerat discedens, omni administratione deiectis, Ioanni insidias molitur, ueritus, sicut aiebat, ne is regnum occuparet, si fortè Ricardus sine liberis moreretur. Item Gaufredum alterum Ricardi ex concubina fratrem Eboracensem archiepiscopum, è loco sacro ui extractum in carcerem mittit, quem tamen rogatu quorundam episcoporum, qui pro eo promissa fecerant, statim pòst educi iubet. Postremò nobilitatẽ quam contra suã libidinem uenturam tandem aliquando timebat, passim fortunis spoliat. Cæterùm hæc atque alia eiusmodi quanquam tyrannidẽ præ se ferebant, homo tamen callidus officij nomine calumniam prætegebat: nanque ideo reliquos præfectos regni se priuasse potestate prædicabat, ut ne populus multorum dominatione fastiditus, quereretur se loco unius regis, plures habere reges: & Ioannis simul cupiditatibus se obuiam ire, ne in regnum aut uiuo Ricardo inuadere, aut eo mortuo, illud Arthuro eripere auderet: atq; demũ pecuniam exigere, ut regi tantũ bellũ gerenti necessariã suppeditaret. Quid, quòd aliam addebat causam, se ea omnia iussu regis facere: perinde quasi fas esset, ius omne principis iussu rescindere. Verũ huiusmodi rationes ut cõfictæ erant, ita parũ ualuere. Quare sic animi omniũ irritati erãt, ut nihil propius factũ esset, quàm ut seditio aliqua fieret: propter quod nõ multò pòst ab Aleonora matre factus certior de eiusmodi facinoribus Ricardus, statim principes tumultantes retinere in officio literis, nuntijs, præmijs, pollicitationibus magnopere studuit,

ac simul per literas Elyensem admonuit, ut cum populo mitè ageret, quò in fide sponte sua permaneret. Atque sic præceps Elyensis furor parũ restinctus est, cùm alia parte, paulò ante pascha, orto tumultu inter Christianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues sumptis festinanter armis, miseros Hebræos uiros pariter ac fœminas trucidarunt, extra paucos, qui professi sunt se Christianos fieri uelle. Id facinoris rex grauiter tulit, quòd in bellũ proficiscens ab ipsis Iudæis fuerat ualde pecunia adiutus.

Iam alter agebatur annus, cùm in obsidione Ptolemaidis adhuc perseverabatur, & hostes uidentes aduentu duorum regum, sic esse auctũ Christianorũ exercitũ, ut si facto impetu, urbem oppugnarent, ægrè resistere possent: tandẽ spoponderunt se deditionem facturos, ac partem crucis reddituros, quam in ea ciuitate esse ferebant, si cuncti qui in præsidio erant, cum singulis uestimentis, incolumes dimitterentur. Admissa conditione, Ptolemais siue Acconbiennio obsessa nostris dedita est. Hîc inter Latinos principes, æmulatione imperij atq; uirtutis discordiæ iampridẽ exortæ, manifestè glisscere cœperũt, quod inferius planius fiet, & in primis inter Austrenses, hoc est, Pannonios superiores & Anglos, id mali ortũ habuit. Sanè Austrẽses gloriæ captæ urbis inhiantes, primi signa in muris posuere, quæ Anglus ilicò in terrã excussit, suaq; subiecit: quod facinus Ricardo deinde malo fuit. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorum à Philippo educta cum Christianis captiuis commutatur: alteram partem quam Ricardus deduxit, quia dominica crux non est reperta, idq; barbarorum fraude factũ credidit, momento interemit: fuerunt numero circiter millia septem: quare Ricardo uitio datum est, quòd non seruasset barbaros ad captiuorum Christianorum cõmutationem: sed ferox animus seipsum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amissa, desperans posse reliqua loca tueri, quæcunque urbes uisæ sunt situ & opere minus idoneæ ad resistendum, eas mœnibus nudauit. In ijs fuerunt Porphyria, Cæsarea, Ascalon, & Gaza. Ricardus contrà cùm Philippus Galliam repetiturus, bello iam abstinere inciperet, Ioppem instaurauit, eoq; Christianorũ coloniam deduxit. Est enim Ioppe urbs Palæstinæ, quæ, uti Plin. lib. v. testat, ante terrarum inundationẽ, quæ tempore Noë accidit, cõdita est, habetq; portũ cõmodissimum, quapropter Ricardus locum retinendum constituit. At Saladinus de Hierosolymis Christianis relinquendis, consilia iam agitabat, ut tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cùm audita Philippi & Ricardi discordia, in ea retinẽda urbe perseuerauit. Enimuero cùm Philippus & Ricardus totis uiribus in oppugnationẽ Ptolemaidis incumberent, ac sæpe iunctis armis, sæpeq; separatis copijs, muros inuaderent, & modò alijs atque alijs consilijs ac artibus uterentur, simultatũ ueterum facilè memores cœpere sensim inter se dissentire, ac alter alterius dictum factum ue ita improbare, ut ex huiusmodi uaria belli gerendi sententia, initium magnæ discordiæ sit factum. Quæ res & multorum ipsorum fortiter factorum memoriam obscurauit, & Reipublicæ nostræ uires maximè debilitauit, corrupit, sicut infrà demonstrabitur. Quocirca Philippus uir & ipse magno animo, ac magnarum rerum cupidus, cùm fortunã belli nostris obsecundare cerneret, & sibi persuasum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Christianis longè præstantiorẽ, non facilè posse socium belli gerendi ferre, arbitratus est se cum

ſe cum tali ac tanto belli conſorte, nihil ferè ſuo ductu aut arbitratu glorioſum eſſe facturum: qui ex ea æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatem excuſans cui obnoxius eſſet, ex Syria primo uento nauigat in Apuliam, & inde Romam uoti cauſa profectus, in Galliam reuertit, relicto Odone Burgundiæ duce in bello Hieroſolymitano, qui rem Chriſtianã iuuaret. Cœleſtinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi ſucceſſerat, Philippum redeuntẽ ex Syria, dum Romæ fuit, maiorem in modum rogauit, ut nihil in Ricardum, in quem infeſto perſpexerat eſſe animo, poſtquam ſe in Galliam recepiſſet, moliretur, quò tam utilis Reipublicæ Chriſtianæ dux à ſacro bello non auerteretur. Cæterum Philippo ex Syria decedente, Ricardus quẽ ſuo, ut dicitur, Marte facere in primis iuuabat, maiore quidẽ animo quàm antea ad rem bellicã aggrediꝛtur: quo potiſſimum tempore, duo ſicarij Conradum Montiferratenſem Tyri in foro ambulantem interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquiſitiſſimis cruciatibus affecti, confeſſi ſunt ſtatuiſſe ſe omnibus Latinorum ducibus per eum modum necem machinari.

Eiſdem temporibus in Anglia Ricardus aſſiduis ſuorum querimonijs ſoli citatus per literas, Elyenſem antiſtitẽ omni adminiſtratione priuauit, in eiuſq; locum Gulielmũ Rothomagenſem archiepiſcopũ ſubrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyenſem iam in ordinẽ redactũ autore Ioanne conſpirant. Itaq; habito concilio, cæteri epiſcopi hominem cum multis alijs, more ſuo, publicè execrantur, quòd ille iuſſiſſet Gaufredum Eboracenſem antiſtitẽ in cuſtodiam, prout ſuprà dictum eſt, tradi, & reliqui talia iuſſa executi eſſent. Quibus rebus cognitis, Elyenſis peiora & ea quidem digna factis ſuis timens, muliebri ueſtitu amictus in continentem tranſmittere tentat, qui littus ab inimicis circa Douerum teneri reſciſcens, quippe illis eius fuga clàm minimè fuit, atq; huc atq; illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, contemptuſq; ab omnibus in carcerem conijcitur, cogiturq; primũ arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde ſpoliatus fortunis omnibus proſcribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquã tali contentus uindicta, contendebat ut fœdiſſimo quoq; ignominiæ genere afficeret: epiſcopi tamen ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum miſſum fecerunt. Elyenſis in Normaniam unde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœleſtinũ pontificem Romanũ, quàm apud regem Ricardum per literas cõqueritur, ſimulq; obſequio & largitione gratiam ab Aleonora & Ioanne ſummo ſtudio inire nititur. Optimates regni poſt Elyenſem ab omni adminiſtratione deiectũ, ſedulò de Republica bene gerenda agitabant, unà cum Rothomagenſi antiſtite, quem tametſi iuſſu regis, gubernatorem regni ſibi delegerant, attamen ſumma rei penes Ioannem, hominẽ ad humana diuinaq; omnia perturbanda natum, erat, ſenſimq; creſcebat. Vnde cùm multiplex malorum origo, tum præcipuè regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur à Philippo ex Syria reuerſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupando fraterno regno confert, ac non multò pòſt nihil eſſe uolens moræ, iamq; palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negotio, eundum ſibi conſtituit: uerùm matris precibus à tanto facinore auerſus eſt.

Poſt interfectũ Conradum, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campa-

niæ comes Isabellam quæ illi nupta fuerat, sororem Sibyllæ reginæ, quæ paulò antè in castris cum quatuor filijs ex Guidone Lusiniano procreatis, dysenteriæ morbo interierat, in matrimoniũ duxit, dotisq; nomine Tyro potitus est. Ricardus uerò Guidonem Lusinianũ comiter appellando, Cyprumq; insulã offerendo, eò pellexit, ut ille ei Hierosolymitani regni iure cesserit. Quo factũ est, ut cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulum aliquandiu usurparint. Guido libenter Cypriũ regnũ ab Anglo accepit, quod post eum, Lusinianorũ familia ad memoriã usq; nostram possedit. Ricardus ex his animo auctus, Hierosolyma oppugnanda constituit. Itaque unà cum Odone Burgundionum duce, exercitũ iam eò ducebat, cùm Saladinus derepentè extremum agmen adortus, coëgit nostros iniquo loco prœliũ facere. Pugnatũ à meridie usq; ad solis occasum, cùm hostis tandem nõ sine magno Christianorũ incommodo uictus, se ad Bethleem uicũ recepit, ibiq; metatus est, ut interciperet cõmeatus, quò minus ex Aegypto ad nostros Hierosolyma obsessuros deportarentur. Ricardus cum Odone, postridie illius diei nõ procul ab Hierosolymis positis castris, consilia de urbe oppugnanda agitabat, cùm ab exploratoribus cognouit ingentem camelorũ multitudinẽ ex Aegypto cum cõmeatibus illuc pergere, ex quo ei in mentem uenit, illos intercipere. Itaq; delecta non mediocri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præsidio cepit, atq; in castra perduxit. Hactenus res Christiana prospera, eratq; ferè in tuto, cùm rex post maturã consultationẽ de Hierosolymis actutũ armis petendis, ueritus rei frumentariæ inopiã, & quia iam æstas præcipitabat, atq; ita anni tempore excludebatur, relicta tam necessaria obsidione, in hyberna Ascalonem concessit, etsi Cœlestinus Ro. pontifex missis etiam in stipendiũ militum pecunijs, eum uehementer dehortabatur obsidendi tempus extrahere. Nuda uerat muris hanc urbem Saladinus, quos hybernorũ tempore instaurauit Ricardus, loci opportunitate allectus. Odo in hyberna ad Henricũ Campanum suæ gentis hominem diuertit. Atque ita nostri cùm nihil propius esset, quàm ut uberrimũ adeptæ paulò antè uictoriæ fructũ caperent, ac ipsa urbe sancta potirẽtur, obsidioni cõmoditatem hyemandi imprudenter anteuerterunt, id quod nocuit tantùm rei Christianæ, ut semel inclinata nullo consilio, nullaq; ope in præsentia restitui potuerit: nam uires paulatim nostrorum diminutæ sunt, alijs aliò copijs maritimis dilabentibus. Porrò Pisani qui eo triennio militando naues contriuerant, supplementoq; maximè indigebant, in Adriaticũ delati Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Veneta classis Pisanam secuta, Polam itidem peruenit. Hîc Veneti aucto nauiũ numero, Pisanos urbe eijciunt, eamq; diripiunt. Cœptum est inde inter eos acriter pugnari, exarsissetq; mutuo urgente odio, bellum ingens, ac toto mari apertè certatum esset, nisi Cœlestini autoritas intercessisset, pacataeq; eius arbitratu res essent.

Dum ista gerebantur in Asia, Philippus ratus esse tempus sui diuturni iam saturandi odij in Anglum, consilia de bello mouendo cum suis summo studio agitabat: & quamuis nonnulli rectè sentientes dehortarentur, ne Ricardo bellum faceret, qui rem Christianã armis defendebat, dicerentq;, si aliter faceret, dubio procul esse futurum, ut contra religionem fecisse iudicaretur, ille inuidia tamen magis quàm ratione ulla ductus, solicitauit quamprimũ Ioannem, ad nouas res in fratrem moliendas: utq; facilius iuuenis animũ alliceret, promittebat

mittebat se ei, qui id temporis cœlebs erat, daturum Adelam sororem in matri
moniũ cum grandi dote, quam suprà docuimus ob suspitionem amissæ pudi-
citiæ, à Ricardi coniugio repulsam fuisse, atq; auxilium ad regnum paternum
occupandum laturũ. Mouerunt ista facilè Ioannem regnandi percupidũ, qui
nisi cognito consilio à matre Aleonora prohibitus fuisset, confestim specie cu-
iusdam simulati negotij, ad Philippum aduolasset. Qua re cognita, Francus
urgente aliquo malo dæmone, ut par est credere, ultimũ Hierosolymitani re-
gni fatum, sumptis repentè armis, Normaniam hostiliter ingreditur, captisq;
primo aduentu aliquot oppidis, in quibus Gisortiũ fuit, quod ei tradidit Gil-
bertus Vasco loci præfectus, totam eam regionẽ, licet, uti uidebatur, satis Ri-
cardi præsidio munitã, ferro & igne deuastat. Atq; ita uetus simultas causam
dedit Franco mouendi arma in Anglũ. Illo ipso quoq; tempore Anglia, ut ni-
hil ad res ubiq; gentium turbandas deesset, opera & largitione Elyensis anti-
stitis, seditionib. passim laborabat. Appropinquabat iam uer, Ricardusq; Hie
rosolyma petiturus rebus omnibus paratus, atque præmissis cõmeatibus ad
obsidionem continuandam necessarijs, mouere copias maturabat, cùm ecce ti
bi subitò nuntiatur Philippum regem eo consilio Normanicas res diuexare,
ut ad Angliam inuadendã sibi uiam referet, & eam adeptus Ioanni eius fratri
possidendam tradat. Quo nuntio Ricardus supraquàm dici possit animo tur
batus, de domestica calamitate cum cæteris ducibus continuò ac dolenter cõ-
municat, incusans identidem Philippũ, quòd nulla habita nominis Christia-
ni ratione, aut religionis reuerentia, eo potissimum tempore in se odium atq;
iras explere uoluisset, quo iam de hostibus triumphus penè acquisitus esset.
Quæ res non minus tunc nostrorum omniũ animos consternauit, quàm pau
lò pòst iam diuulgata barbaris spem uictoriæ certam dedit. Ricardus itaque
tanto affectus dolore, quòd tam insignis uictoria inimicorũ odio de manibus
amitteretur, ueritus ne dum procul à patria pro Republica Christiana belli-
geraret, damnũ domi pernicioſum non faceret, cum Saladino hoste conditio-
nibus bellũ necessariò cõposuit, ut nostri præter Ptolemaidem (Tyrus enim
& alia quædã loca minus illustria iam antea à Christianis tenebantur) cætera
eo triennio de hostibus capta restituerent, & Saladinus à Christianorum re-
bus manus abstineret. Hasce pacis conditiones barbarus callidè à nostris pe-
tiuit, ut scilicet loca amissa recipiendo, satis edoceret istorum duorum regum
conatu nihil esse in Syria memorabile gestum, atq; ita alios inde à bello sibi fa-
ciendo facilius deterreret, quando secum cogitarent operam tantorum prin-
cipum in rem Christianam enauatam frustra fuisse. Quem hercle rei euentum
fertur Ioachimus Abbas uir sanctitatis fama præclarus, prædixisse regibus,
cùm in Sicilia essent, affirmans nondum aduenisse tempus, cùm Hierosolyma
à nostris reciperentur. Sed ad rem. Et quia ea pax magis necessaria quàm ho-
nesta erat, atque ut ne Christiani generis uiri qui illic remanebant, parum suis
uiribus quandoque confisi, aut à barbaris fracto fœdere uexati, in desperatio-
nem salutis adducerentur, dicitur Ricardus ad confirmandos illorũ animos,
inuidiãq; leuandam, discessionis quam facturus erat, priusquam abiret, eius-
modi uerba fecisse.

Ea quidem principes molestissimè mortales ferre debent, quæ ipsorum cul
pa male ceciderunt: cõtrà minus doloris accipere, si quid secus acciderit, quàm

ratio poscat,quàm prouisum sit,quàm religio iubeat. Hæc nostri erit medicina doloris,quam ipse mihi feci:quippe ego bellũ post hominum memoriã longè iustissimũ gesturus,ut nihil esset, quamobrẽ postea tempore excluderer,à principio curandum mihi constitui,ut nullas hostium insidias domi, nullam foris sociorũ defectionẽ, nullam inopiam stipendij, nullam denicꝫ ciuium seditionem pertimescerem,postquam patriæ finibus pedem extulissem. Itaque pacem & amicitiam cum finitimis regibus,& in primis cum Philippo Gallorum rege,qui iuxtà mecum bellum hoc Reipublicæ Christianæ tuendæ causa suscepit, conciliaui, simul consilia cum eodem communicaui,arma sociaui, uires coniunxi: domi præfectum feci Gulielmum Elyensem episcopum,cui comites & adiutores negotiorum publicorum dedi eos, in quibus fidem esse putaram, & dignos quibus talia cõmitterem. Ioannem fratrem quem possessionibus, honoribus, familia ornaram, cõmonefeci, ut meorum populorum cõmodo pariter atcꝫ quieti studeret. Opes mecum tuli, ut ne meis itineribus homines perterrerentur,néue exhaurirent,neu cõmouerentur. Atcꝫ hæc summa prouisio,hæc cautio,hæc uitatio rerum omniũ fuit, quas duxi mecum aliquando impedimento esse posse, cur minus incœptum bellum continuarem. Sed ô uanam humanorum consiliorũ curam,multò enim aliter,& puncto quidem temporis,omnia nostra ceciderunt,atcꝫ cogitaueramus. Primũ Elyensis episcopus ad nimiam leuitatem ambitionemcꝫ euectus, domi non se Reipublicæ rectorem, sed tyrannũ, non domus custodem,at expilatorẽ gessit. Deinde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor, ac cupiditate ductus,me opibus,me honore,me regno priuare,excludere,spoliare conatur. Ita me maximè omnium ire perditum festinat frater, qui pluris omnibus apud me erat. Quis,prò bone Deus, fratrem de quo sis plurimum bene meritus,tibi cauendum putaret? adeò tot inuolucris ac uelis quibusdam hominum natura obtenditur,ut nullo pacto perspici possit. Postremò Philippus rex belli socius, cui iam inde ab initio cùm in eius familiaritatem intraui, omnia tutò credenda duxi,non modò bellum cõmunibus auspicijs sumptum gerere noluit, uerumetiam me solum uobiscum gerentem turbandũ, uexandum,auertendum à tanto incœpto statuit:qui nunc sic Ioannem fratrem pollicitationibus, promissis, pactis onerauit, atque adeò infatuauit, ut per eum, res meæ domesticæ in id discrimen sint adductæ, ut mihi aut paternum regnum amittendum, aut rebus omnibus prætermissis, primo quocꝫ tempore domum repedandũ sit. Hoc posterius patriæ charitas,officium,decus admonet,ut superiori anteuertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non immeritò me culpauerit,accusauerit,amentiæ conuicerit,si dum Hierosolymitanum regnum alijs recuperandum curabo,meum amisero? His igitur de causis in Angliam reuocor,uoscꝫ tametsi grauatissimè deserere cogor, qui decreueram, aut hîc gloriose mortem oppetere,aut domum cum laude redire:idcꝫ non sine dolore facio, cum uestri forsitan iudicij summo errore, qui spes uestras iampridem in me sitas habetis. Sed principes meum non est peccatum, at potius Philippi,qui fidem,qui ius,qui fas uiolauit,à quo Deum opt. max. breui tempore pœnas meritas petiturum,uobiscꝫ pariter opem laturum confido,postquã deserti ab hominibus, deserti inquam estis culpa unius eatenus, quoad mihi per hasce pestiferas simultates licebit uobis auxilium ferre, qui interea

interea nõ debetis desperare quietem,cùm uobis pax sit cum barbaris,qui lon go similiter bello fatigati,pacto ultrò dubio procul stabunt.

Ita fatus,suosq; consolatus,Ricardus parata iam classe,Berengariam uxorẽ cum Ioanna sorore, & magna suorum parte, in Siciliam, & inde in Angliam præmittit,ipse uerò cum paucis Thraciam cursu petens,in grauẽ incidit tem pestatem,qua iactatus in Dalmatiam defertur:hîc mutato uestitu per Germa niam iter facere,ac modò equo, modò pedibus in Angliam redire constituit: ita lento incedebat gradu:qui ubi ad superiorem Pannoniam peruenit, quam hodie Austriam uocant,cogitans se in bello Hierosolymitano, orta ex re mini
1 ma,inter Austrenses & suos milites discordia,indecẽter iussisse signa Leopol di ducis Austriæ (is etiã in bello interfuit) ex muris captæ Ptolemaidis deiĵ ci,sicut suprà ostendimus,ac simul certior factus ab speculatoribus famam sui aduentus per eam regionem passim uulgari, cœpit sibi timere,& ob id nõ nisi exploratè ac prætentatis itineribus transire: atqui nullo consilio fatum euita re potuit:sanè ut primùm Viennam ingressus est,quæ princeps habetur Au striæ ciuitas, eum partim lingua hominem Anglum esse, partim illud ipsum indicauit, quòd carius multò obsonabat, quàm deceret personam, quam ipse cum humili ueste gerebat:proinde bene multis hoc pacto cognitus erat, cùm peruasit rumor per uulgus,Ricardum adesse. Quocirca dux confestim custo
2 des circa domũ disposuit, ubi ille hospitabatur,ut nemo inde homo elabi pos set,ac mox alios misit exploratum, quales essent intus hospites. Ricardus po steaquam est enuntiatum satellites ducis in uestibulo esse, tum spem fugiendi esse nullam uidens, resumit regalem uestitum, ac eam animi audaciam qua in bellicis rebus semper usus erat, militibus ostendens,quærit,ecquid sit,cur ar mati circumstent: quibus seipsum petere uociferantibus, respondet,non dece re, ut rex alio nisi duci se captiuũ tradat, ac propterea si dux uelit ipse uenire, eius se fidei ultrò commendaturum: itaque duci ilicò aduentanti obuiam fa ctus,tradito prius gladio,in illius potestatem uenit. Leopoldus talem prædã ex insperato sibi euenisse gauisus, regem blandè appellando in suas ædes per
3 duxit,atque custodiendum certis heroibus commisit. Fuit is annus salutis hu manæ MCXCIII. Audiuerat interea ex rumoribus qui iam per totam Ger maniam dissipati erant,Henricus Imperator Federici primi filius Ricardum à duce captum,qui optimè noscens quantæ essent Anglicæ opes, cœpit sedulò cum duce agitare,quomodo ab eius manibus tam opulentam prædam eripe ret:legatos igitur celeriter misit,qui eum multa admonerent,quamobrem nõ posset apud se tutò,nec diutius tantum regem in custodia seruare,quandoqui dem Ro.pontifex in primis iuberet,ut illum dimitteret,deinde & cæteri prin cipes illud idem flagitarent, qui si ipse dicto non parêret, postulationibus'ue
4 non satisfaceret,proculdubio uim adhiberent:& propterea sibi traderet custo diendum,qui bono modo curaret, ut Ricardus grandi se pecunia redimeret. Dux partim his rationibus,partim metu motus(nouerat enim Henricum ex ea re lucrum facere affectantem non quieturũ,usq; dum prædæ particeps fie ret)regem oratoribus tradidit,quem Henricus ad se ductum prius quàm allo queretur,in uincula duci iussit,ut Ricardus indignitate rei & dolore uinculo rum ampliorem pecuniam offerret.

Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in uinculis,læti

tia exultat, & ut cupidus nocendi, confestim secretis nuntijs Ioannẽ illius fratrem ad se accersit, hortaturq́, ut nunc data demũ facultate bene gerendæ rei, uelit regnum Angliæ de fratre capere, & ad id maturius perficiendum, auxilium pollicetur. Non mediocris fuit momenti apud Ioannem, Franci incitatio: quippe qui sua cupiditate etiam inflammatus, ubi primũ in Angliam rediit, facta coniuratione, copulat sibi aliquot adolescentes sui similes, eosq́ ad uim atq́ arma cohortatus, nõnulla derepentè loca expugnat, factoq́ ex quocunque genere perditissimorum hominum exercitu, reliqua loca pari celeritate occupare connititur. At principes regni cognito tam nefario uesani iuuenis facinore, sumptis euestigiò armis, eius conatibus se opponunt, atq́ primũ ui obsidione cingunt castrum Vindesoriũ tanquam locum natura & opere cæteris munitiorem: deinde summo studio exercitum contrahunt. Hæc res ita coniuratorum animos infregit, ut reddito protinus castro, alij aliò se in pedes dantes capti sint, atq́ merito supplicio temeritatem luerint. Ioannes factionis caput, arbitrans fratrem moriturũ in uinculis, festinanter in Gallias ad Philippum confugit, ut ibi nouam armatorũ manũ primo quoq́ tempore faceret.

Interea Cœlestinus pontifex grauatissimè ferens Ricardum, qui pro re Christiana tutanda, tam graue bellum procul domo paulò antè gessisset, custodia teneri, tam duci Austriæ, quàm ipsi Imperatori mandat, ut quamprimùm eum dimittant. Cui Henricus tam opimã prædam sine magno lucro reddere nolens, respondet, se paratum esse Ricardum missum facere, si prius tamen ille sibi restituerit, quæ superiori tempore Syriam petens in Sicilia rapuisset. Porrò Henricus non multò antè regnum Siciliæ consecutus fuerat: nam cùm Cœlestinus pontifex iniquo animo ferret Tancredũ in Sicilia regno potiri, Constantiam Rogerio natam, qui rex fuerat Siciliæ, monacham occultè ex cœnobiam eductã, atq́ religionis lege solutam Henrico matrimonio locauit, Siciliamq́ ei cum Calabria & Apulia, dotis nomine dedit, ea conditione, ut annuũ uectigal penderet Rom. pontificibus, quò dominij iura sibi conseruaret. Eam calumniã quanq́ facilè Ricardus purgauit, affirmans se non spoliasse Siculos, sed dotem sororis recepisse, attamen illud cum primis certum habebat, se nisi grandem pecuniam solueret, nullo pacto dimissum iri: quapropter Hubertũ Sarisberiensem episcopum uirum nempe probum (is ex Syria rediens in Sicilia paulò antè nouerat, quemadmodum rex in inimicorum manus incidisset, & idcirco omisso itinere incœpto, ad eum diuerterat) in Angliam misit, qui regij senatus autoritate, indicto pro redemptione tributo, pecuniam colligeret. Dum ille summo studio pecuniam exigendam curabat, Imperator cùm à suis atq́ alijs principibus rogatus, tum à pontifice reprehensus, demũ in colloquium duxit Ricardũ, cui multa ac uaria in se atq́ Leopoldum ducem commissa delicta obiecit, de quibus ille posteaquã abundè respondit, iuuantibus qui aderant principibus ad pactionẽ uenit, ut redemptionis nomine solueret millia librarũ ducenta, siue prout quibusdam placet, centũ quadraginta millia marcharum, quarum tertia pars duci Austriæ obueniret. Itaq́ rex ubi cognouit quanti libertas redimenda esset, ad suos quæstores scribit, ut statim exactã ex tributo pecuniam ad se deferant. Illi etsi crudelissimè imperatam pecuniam colligebant, quippe qui non tantum per æstimationes possessionũ & rerum, quàm per arbitrium suum exigebant, tamen acceptis regijs literis, ita passim

pro

pro ſuis etiam commodis, omnia rapere cœperunt, ut non tributum pro redemptione regis impoſitū, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regijs prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, ut præter cæteras priuatas opes, uaſa etiam ſacra aurea ſiue argentea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multò plus pecuniæ conflatum eſt, quàm principio fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudent quæſtores, ab alijs bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluenda, relicto apud Henricū obſidū nomine Rothomagenſi antiſtite, & nonnullis alijs epiſcopis ac heroibus, qui ex Anglia eò concurrerant, Ricardus poſt decem & quinq; menſes, quàm in carcerē coniectus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidē deuijs, in Angliam contendit: cùm enim Henrici fidem ſuſpectā haberet, conſultò quamcelerrimè potuit de eius finibus deceſſit. Quæ res haud dubiè ei ſaluti fuit: nam Imperator ſecundū regis profectionem à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, ut eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuā cuſtodiam traderet. Redijt Ricardus incolumis in Angliam, atq; inuiſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plauſu, omni multitudine obuiam effuſa, ſe recepit.

Hæc incōmoda atq; uitæ pericula, Ricardus bene multis mortalibus uiſus eſt ſuo accepiſſe atq; ſubiſſe merito, quòd ipſe cōmodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendā ſuſceperat, ſuum ſtatim cōmodum antepoſuiſſet: quòd & ea quæ antea pulcherrimè fortiſſimeq; feciſſet, poſtremò fructu ueræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionē formidinis cōuerti uoluiſſet. Quippe illi argumentabant nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendum foret, cùm neq; Ioannis perfidia, neq; Philippi odiū nociturū eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æquè atq; Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnarēt. Ricardus proinde culpabat, quòd potius ardore quodā ulciſcendi, quàm perdēdi regni ſui metus cauſa, certā paratāq; uictoriā amiſiſſet, id quod paucis pòſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, quo nulli dubiū fuit, quin minimo conatu res Chriſtiana in ea Aſia terra, in integrū reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget narrare rem memoria dignam) interiorē eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophæi prælatam præcone clamāte, Saladinus Aſiæ dominator ex tanto regno, tantisq; opibus, nihil ſecū præter hoc unū defert. Fuit certè ſpectaculū tanto rege dignū, cui nihil aliud ad ſummam laudem defuit, niſi ueræ religionis cognitio. Ricardus cui nihil magis in optatis erat, quàm perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiam tunc Normaniā bello premebat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, nō ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incōmoda ad punctū temporis oriri cōſueſſent, ut ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoq; tempore uocauit. Hîc habito cōcilio, primū ipſos optimates collaudauit, quòd ſumma erga ſe fide ſemper ſtetiſſent, quòd fratris conatibus reſtitiſſent, quòd ſe denicq; & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſent: dein Ioannē fratrem & omnes eius ſocios de conſilij ſententia, honoribus atque fortunis priuatos, hoſtes patriæ iudicandos, reliquos uerò illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit. Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partem pertinere putarat, rectè conſtituenda decreuit,

quò suorum salutem sibi charam esse doceret. Itaque eius nutu archiepiscopatus Cantuariensis, qui post obitum Balduini, qui in Syria mortẽ obiuerat, ad eum usq; diem gubernatore caruerat, Huberto Sarisberiensi episcopo defertur: fuit is ordine antistitũ alter & quadragesimus, quamuis ante eum electus fuisset Reginaldus Bathoniensis episcopus, qui tamen ex eo quòd prius mortuus est, quàm illud munus obiuerit, nõ est uisus locum obtinuisse. Et proua sis quæ ex sacris ædibus ablata, ac paulò antè tributi nomine, in pecuniã cõflata, quæ rei potissimũ diuinæ faciundæ usui fuerant, alia principis sumptibus conficiuntur, atq; ad pristinũ usum restituuntur. Præterea iura ac leges cum mensuris & ponderibus corriguntur. Hæc postquã Ricardus è republica facienda curarat, persuadens sibi adeò in hoc negotio publicæ seruisse utilitati, ut si in aliquo alio detraheret quippiam, cunctos æquiore animo passuros, cœpit paulatim possessiones ac cætera omnia quæ ante profectionem suam in Syriam uendidisset, pignerauisset ue, repetere: & ut ne uiolentia uideretur esse, singulos quosq; comiter appellando, prædicare se pro certo habere suos principes, ciues, ac amicos nolle sibi beneficiũ fœnerari, sed contentos uectigalibus, quæ hactenus cepissent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipse eis non uenditionis, sed tantũmodo mutuationis aut pignoris nomine locasset, cùm præsertim cuncti certò scirent ipsum non posse sine possessionibus illis, regio ritu uiuere uitam. His blandis uerbis ac terrificis rationibus adeò omniũ uoces præstrinxit, atq; ora præclusit, ut nullus ausus fuerit quicq; contrà mutire, præter Hugonem Lincolniensem episcopũ, qui eam postulationẽ periniquã esse, non tacuerat. Sicille sine pretio, bona à redemptoribus maturè recepit, quanq; multi ne tertiam quidem partem sortis ex fructibus possessionũ acceperant. Sed longè bellissima arte, monachos præsertim Cistertienses ad liberalitatem in se utendam prouocauit: ingentẽ enim pecuniam à collegio mercatorum, qui Caleti ex lana potissimũ negotiantur, mutuã sumpsit: postea monachis exposuit se inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id fecisse, & propterea rogare, ut uellent tantũ lanæ ipsis mercatoribus pro acceptis ab se pecuniis dare summi beneficij loco, cuius se memorem fore pollicebatur. Monachi iis precibus uicti, ad extremum regi morem gesserunt.

Ita Ricardus locupletior factus, dum classem ad traijciendum in Normaniam, & exercitum parat, fit certior Vernolium à Gallo obsideri, ac nihil propius esse, quàm ut ille oppido potiatur, nisi maturè subuentum sit: qua re cognita, in Normaniam celeriter transmittit, & iam suis auxilio ire contendebat, cùm Philippus cognito hostis aduentu, iamq; spe potiundi oppidi amissa, quod frustra bis antea armis inuaserat, soluta obsidione, in Eburouices mouit, eorumq; urbem, quam paulò antè bello diuexarat, primo accessu cepit, ac magna ex parte euertit. Ricardus contrà ingressus agrum Gallicum, tribus cohortibus ad oppugnandam Ruelli arcem missis, Lochias circunsedit, breuiq; in deditionem uenire coëgit. Interea cohortes cùm octo dies arcem natura loci munitissimam frustra oppugnassent, superueniente Philippo populabundæ ad suum ducem reuersæ sunt, agris atque uicis quacunque iter fecerant, deuastatis. Philippus post hæc Ruelli arcem, ut ne quandoque ab hoste capta sibi impedimento esset, educto præsidio diruit. Dum tantis odijs bellum utrinq; geritur, rogatu quorundam antistitum, reges inter se inducias in pau-

cos

cos menſes faciunt. Quæ res nullis profectò cõmodo fuit: nam uterque dato iſtiuſmodi breui temporis ſpatio, interim non quieuerunt, ſed urgente odio, bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere, arma, claſſem parare, & denicꝫ nouas inſidias animo meditari tenderecꝫ. Sed uide rem mirabilem, non modò ambobus regibus idem belli, uerumetiam in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò, ut ſimul unum conſilium cepiſſe uideri poſſent: nam cùm pecunia non ſuppeteret ad continuum bellum gerendum, & populis partim quotidie noua tributa ſoluẽdo, partim ſuis ſumptibus bellando, propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatum eſſet, uiſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus, quibus cum religionis cauſa, hactenus eſſet mitius actum, ex ijſcꝫ nullus haberetur delectus, nouum tributum imponeretur: ac ut honeſta cauſa rem minus æquam tegerent, prædicandum conſtituerunt ſe eam pecuniam facere, ut in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minimè omnium cogitarant. Itacꝫ Ricardus in Turones profectus, primò à cœtu Turonenſi, deinde ab aljs ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ uim exegit. Philippus itidem, ſed acerbius multò, intolerabiles ſacerdotiorũ decimas indixit confeſtim ſuis quæſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato compendio ſeruientes, duriter in miſeros ſacerdotes ſæuiebant. Sacerdotium autem, ut ſuo tempore præfemur, cùm ſit dignitas, munus, & officiũ ſacerdotis, ac ob id, poſſeſsiones datæ, unde ipſe ſacerdos uiuat, non abſurdè uſu uenit, ut nos munus illud & poſſeſsiones ipſas modò ſacerdotia, modò beneficia uocemus, quemadmodũ eo uerbo ipſe hîc atcꝫ alibi cõmodè utar. Ricardus dum inducię manebant, in Angliam reuerſus, paucos dies moratus eſt: nam cùm audiuiſſet, ab hoſtibus copias paratas teneri, ut ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſsitas, ſubitũ caſum expeditius excíperet, in Normaniam properè rediit, & iuxta fines Gallorum metatus, tempus obſeruabat, cùm inducię exirent, ne prælio quicquam præuerteretur. Itidem Philippus copulato ſibi Ioanne fratre Ricardi, militẽ cupiditate pugnandi ardentem paratum tenebat.

Dum his de cauſis, certatim reges celeritatem ſtudent, ut citius furorem animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Romanus miſsis ad utrunque nuntijs, quantum in eo eſt, reclamat, deteſtatur, prohibet bellum tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verùm exacto inducíarum tempore, nihil pontificis uocibus moti, quòd explere inimicitias, ſaturare odium decreuiſſent, iterum erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigum fines ſitum, quò à Franco exercitum induci audierat, pergit, eoꝫ loci aduentum hoſtis totum diem præſtolatur: ſed ille in rem ſuam eſſe, non uenire ratus, haud comparuit. Ricardus poſtero die inde digreſſus, ad arcem Briſoni mouet, eaꝫ primo acceſſu capta, ac diruta, Nouacortem contendit: quò cùm ueniſſet, comperiens magno præſidio locum eſſe munitum, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui ut ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas murosꝫ obſeruari iubet, milites diſponit, non certis ſpatijs intermiſsis, ſed perpetuis uigilijs, ſtationibuſcꝫ, ut contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo fa-

ctum est,ut postridie illius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam,seu Albammallam obsidebat, cùm Ricardus Neuacorte suorum præsidio munita,superuenit,commissoq; prælio,Francum ab obsidione auertere nititur. Verùm Angli ex itinere fessi,ac in pugnam temerè lapsi, impetum hostium minimè ferentes,nõ sine magno detrimento pedem more fugientiũ referre coacti sunt. Francus fugato hoste, Damallam reuersus, arcem primò expugnat,deinde facta potestate præsidio cum armis discedendi, oppidum recipit,arce solo æquata.Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionem proficiscitur, oppidumq; armis adortus momento occupat, atq; complanat. Post hæc, inter reges iam longo bello fessos,de pace cœ- 10
ptum est agitari. Quod Ioannes audiens, ueritus ne per conditiones pacis,à Franco non proderetur,ad extremum existimauit uni duntaxat fratri præterea nemini confidendum, qui supplex in conspectum Ricardi uenit, & eum pro salute sua orat,rogat,obsecrat,ut sibi fraternè ignoscat,quod non fraternè fecisset: fœdus fraternæ pietatis commemorat, fratrísque in se merita exponit, quorum se ut impium & ingratum,immemorem hactenus fuisse dolet: quòd uiuat,quòd uicturus sit,eidem acceptum refert.Hæc quàm potest dimissimè atq; subiectissimè exposuit.Eius oratione rex motus fertur respondisse, se parcere quidem, sed tantùm optare, ut quandoq; iniurias ab eo acceptas penitus obliuisci posset.Quibus uerbis confirmatus Ioannes iusiurandũ de- 2
dit,pollicitus se errores depositurum,officioq; superaturũ, qui haud ita multò pòst in pristinum honoris locum restituitur. Eisdem temporibus in Austria posteaquam fama & pestilentia est aliquandiu laboratum, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miserabiliter interijt. Filius qui successit,ratus patrem ob id uitam cruciamentis finisse,quòd Ricardum inhumaniter tractasset, qui sacrum bellum gesserat, primo quoque die Anglicos obsides missos faciendos, pecuniæq; bonam partem debitam Ricardo remittendam curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm salutaris, quoniam ipse postea cogitationem suscipere cœpit, quanta sibi quoq; crimini danda essent, quòd simul Deum, simul homines offendisset: mirum dictu est, quàm 3
melius uitam deinde instituerit.

Pax inter reges,de qua suprà diximus agitari,nequaquam conuenit, quare statim pòst Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonem obsidet. Erat intus bene magnũ Ricardi præsidium,quod usq; eò hostium impetum tulit, dum rex auxilio uenit.Franci cognito regis accessu,intermissa parumper obsidione,se accingũt ad præliũ cõmittendum,ut ne imparati offendantur,si Anglus pugnandi potestatem faciat.Hîc aiunt reges autoritate pariter quorundam antistitum,atq; rogatu principũ, diuinitus pacem inter se conciliasse, illiusq; conditiones eiusmodi fuisse,ut Francus concederet Anglo in perpetuum tempus,Issodunum cum adiacenti agro,simulq; cederet iure ac possessio- 4
ne Auernorum, Vasconumq;:contrà Anglus Gisortium oppidũ Franco donaret,quod ille de ipso antea captũ adhuc retinebat. Verùm cùm satis constet, paucis pòst diebus,maioribus utrinq; quàm antea odijs,ad arma concursum esse,uerisimilius est credere,uel inducias paucorum quidem dierum inter eos pactas, uel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ si qua fuisset,fucosa fuisset.Post receptam à Franco Damallam, Balduinus comes Flandriæ,

driæ,qui Philippo comiti quinq; antè annis ad Ptolemaidem sine liberis mortuo, ex sorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatū succesſerat,à Philippo defecit,quem Reginaldus Castrimartini comitis filius, uir bello strenuus secutus est.Hos Ricardus sibi belli socios adscisçit,&ut huiusmodi bello totis uiribus seruire liberius possit, Raimundū Tolosatiū comitem, cum quo ueteres ac magnas diu cōtrouersias de eo comitatu habuerat,uti antè dictū est,sibi affinitate & amicitia deuinciendum constituit.Itaq; cùm paulò antè Constantia Philippi regis amita,quæ cum comite nupta fuerat, à uita discesſisſet,Ioannam sororem uiduam,quam Gulielmus Siciliæ rex in matri-
10 monio habuerat,ipsi Raimundo collocat, remittitq; omne suum ius, & ea affinitate atq; noua comitis Flandriæ societate auctus, maiore quidem animo, quàm antè bellum instaurat: qui ubi militem armis paratum uidit, significat Balduino comiti consilium suum esse, ut uno tempore diuersis locis hostem pro se quisq; lacesſat,& si id sibi cordi est,quamprimùm incursiones in extrema finium faciat,ac diem constituat,quo simul in Francū exeant.Placuit consilium comiti, & prior Attrebatium urbem, quæ uulgò hodie Arras nuncupatur,populato circunquaq; agro, armis inuadit. Ricardus itidem Gisortiū mouens quacunq; ibat,uicis,agris,arboribus igne & ferro deuastatis,ac Corcella arce diruta,oppidū obsidet.Philippus duplici bello uno temporis pun-
20 cto lacesſitus,missis nonnullis cohortibus, quæ suis aduersus Flandrum comitem suppetias ferrent, statim in Ricardum,unde maior uis belli imminebat,proficiscitur:qui ad suos in oppidum penetrare nixus, aliquandiu ab Anglo aditu prohibitus est,ad ultimum tamen uincente uerecundia metum, simulans in certamen descendere cum hoste,qui ob illud ipsum,se parum procul à muris receperat,& momento contendens non sine magno suorum detri
30 mento in oppidum inuasit.Anglus post ingressum Philippi nihil se animo dimittens,sedulò oppugnationem continuat,sed cùm præpotens hostis, & obsidio in loco egregiè cōmunito in multos dies tolerabilis esſet, omnis ille labor euasit inutilis.Quare ille perspectis difficultatibus,ne frustra tempus terat,celeriter illinc Claromontē uersus discedit,& quaquauersum omnia procursationibus uexando,ingentem prædam facit: quam cùm Bellouacorū ingens armata manus duce Gulielmo Demellio, ad hostes profecta magno conatu recuperare niteretur,fortè in insidias præcipitata capitur.Dum ista à Ricardo geruntur,Philippus nequaquam minore Normanos detrimento affecit, prædatus per omnem agrum à Nouoburgo usq; ad Bellimontem Rogerij.Comes Balduinus interea feliciore euentu bellum gesſit,qui præter multa atq; uaria data Francis damna,Fanum Odomari oppidum celeberrimū munitisſimumq; cepit.

Dum ita infestis animis armisq; reges inter se dimicant, atq; passim loca o-
40 mnia humano cruore fœdata,rapinis,latrocinijs, iniurijs, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent,Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in locum Cœlestini tertij paulò antè succesſerat, & in bellum Asiaticum iam inde à principio intentus fuerat, fit certior Henricum Imperatorem Panormi in Sicilia obijsſe mortem, & Germanos qui illius auspicijs in Asia, Maguntini antistitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra communes hostes bellum gerebant, ob mortem principis animo consternatos, iam de reditu tantum cogi-

tare,prouidere,parare:qua de re bonus pater ualde anxius,ualde rei Christianæ uicem dolens,dandam operã sibi constituit, ut graues & multas principũ offensiones aliquo pacto leniret:qui confestim ad Philippũ & Ricardũ reges, Petrum Capuanũ Cardinalem misit, qui doceret, propter recentem mortem Henrici Imperatoris in Asia cuncta turbari, & nisi reliqui principes Christiani,quorũ ipsi capita erant, properè opem ferrent, de re Christiana breui tempore actum fore,ac propterea eos suis uerbis hortaretur,ut omnes inimicitias religioni,cuius causa agebatur, concederent,condonarẽt, atq; cæteris omissis rebus, facta pace, huic bello tandem aliquando operam darent, & ea quæ meruissent præmia,à Deo opt.max.deuictis hostibus,expectarent.Hæc etsi magna ad cohibendã furoris rabiem, nõ adeò tamen mouerunt obstinatos regũ animos, ut pacem uellent, quandò illi nullis neq; pretio nec precibus adduci potuere,ut res nostras in Asia adhuc stantes iuuarent, uel casuras saltem miserarentur.quare uix in quinq; annos induciæ factæ sunt.Hanc pertinaciam nõ tam Philippo quàm Ricardo assignabant, cui ut priori læso propositũ esset, uel uincere,uel nunquam cedere. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCXCIX,& cùm Ricardus regnare cœpit,decimus.

Secundum has inducias utrinq; datas,statim casus tulit,ut simultas quæ inter hos duos reges propediẽ extingui credebatur, uehementius renouata sit: nam cùm in Germania pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, ex sorore Mathilde Ricardi nepotem, pars altera Philippum Henrici Cæsaris fratrem atq; Hetruriæ ducem,quem Henricus ipse moriens tutorem filio Federico reliquerat,Imperatorẽ optandum curaret,ut latius serperet discordia,rex Franciæ Philippo,rex Angliæ Othoni fauere cœpit:quos cùm Innocentius pontifex prospiceret ex isto negotio facilè ad arma rursum ituros, nisi maturè prouideretur,& ut ne simul incendium quod huiusmodi fomitibus alebatur, ad Christiani nominis perniciem glisceret,Othonem renuntiauit Imperatorem, ab ijs iam antea factum,quibus Imperatoris eligendi ius erat.Quocirca deinceps Philippus,quòd in creatione Imperatoris,aduersante Anglo,frustra operam negotio tribuisset, & Ricardus quòd repugnante Franco, perdifficiliter id quod exoptasset,tandem consecutus esset, multò quàm antea capitalius odium alterius in alterum ardere cœpit.Ricardo tamen per inducias pace domi parta,nihil prius fuit, quàm de adeunda rursum Asia cum exercitu cogitare, ut Christianis principibus, prout è Syria superioribus annis discedens se facturum promiserat, suppetias ferret: mordebat enim eum ualde recordatio amissi olim triumphi in illo Hierosolymitano bello,sic, ut quotiens propter res gestas,ad spem quandam immortalitatis raperetur(rapiebatur autem crebrò)solitus esset exclamare,se non semper fuisse sapientem. Sed mox è medio repentè sublatus,consiliũ exequi nõ potuit.Per idem tẽpus, autore Huberto Cantuariensi antistite,monachi in collegiũ Conuentrense restituti sunt,quos suprà scripsimus ab Elyensi episcopo Romani pontificis legato, perperàm inde eiectos fuisse.Rex consumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus est tributum populo indicere, ex quo posteaquam immanem summam confecerat,arcem munitissimam in Normania in loco edito ad Sequanam, quam Fortem appellauit, eo anno ædificauit: ab incolis Castrumgaliardum, hoc est,munitum,ualidum uocitatur.Hanc Ricardus cùm perfectam contempla

retur,

retur,iocabundus ſuis heroibus dixiſſe fertur: Ecce pulchra unius anni filia. Locus autem ubi ea arx condita eſt, ad Rothomagenſem archiepiſcopū pertinebat, unde magna inter regem & ipſum antiſtitem lis orta, diu ſub iudice fuit. Verùm ad ultimum rex cauſa cecidit,iudicio ſtetit,atq; libens Rothomagenſi ſatisfecit.

Iam ab omni bello uacuū otium erat, cùm Ricardo in mentem uenit, nonnullos Pictonū principes mulctare,quòd Philippum regem contra ſe uenientem iuuiſſent.Ittaq; inſtructo exercitu, dum in Pictones pergit, protinus inſtante fato,quo mortem oppeteret,fit in itinere certior,theſaurum à quodam ſuo milite eſſe inuentum:quare ſubitò ſubſtitit,militemq; ad ſe uocari iuſsit. Ille ratus regem nequaquā æquabiliter theſaurū partiturū, in Lemouices ſe recepit,quòd illi licet Angli beneficiarij eſſent,cum Franco tamē ſtabant,atq; intra Calacū oppidum receptus,ſui ſeruandi cauſa,bonam pecuniæ partē oppidanis dedit. Ricardus ſecutus militem fugientē, uel atq; adeò,ut ita dicam, malum ſuum dæmonem,in fines Lemouicū properè contendit, ac oppidum modis omnibus expugnandū ſtatuit. Atqui in annalibus inueni Ricardum ea de cauſa Calacum petiſſe,quòd ibi fama eſſet,uim magnam auri eſſe reconditam,quam habere appetebat:id porrò quod longè ueriſsimū eſſe ducimus. Igitur rex primo acceſſu oppidum acriter aggreditur,ſed quia illud ſuapte natura tutiſsimum erat, & illi qui intus erant, ſatis ſe prius ad tolerandam obſidionem muniuerant, cœptum eſt poſt triduum, utrinq; remiſsius pugnari. Tum rex agere in oppidum cuniculum conſtituit: itaq; dum ipſe parū cautè locum ſpeculatur,per quem cuniculus duceretur,emiſſa de muro ſagitta uenenata,ut creditum eſt,uulnus letale in læuo brachio accepit,quo confeſtim negligenter alligato,tanto deinde animo inſtitutam oppugnationem continuauit,ut duodecimo deinde die,oppidum expugnarit, nullo tamen, quod quiſquam prodat,eo loci inuento theſauro. Quo tempore uulnus male curatum ita eum grauare cœpit,ut ſe ex eo breui moriturum non ignoraret. Quapropter pœnitens male hactenus actæ uitæ,de peccatis ilicò ritè confeſſus eſt, ac euchariſtia multa cum ueneratione ſumpta, percuſſori pepercit: licet ille eo inſciente, deinde excruciatus, ſuſpendio uitam finierit. Teſtamento prius facto,quàm in Aſiam iret, hæc addidit, ut pecunia & cætera priuata ſupellectilia in tres diuiderentur partes, quarum unam Otho Imperator ex ſorore nepos, alteram ſui domeſtici, tertiam pauperes haberent. Ad extremum memor ſepulturæ, iuſsit ut corpus ſuum terra humaretur ad cœnobiū diui Ebrulphi,ad pedes patris, de quo palàm faſſus eſt, ſe fuiſſe male meritum: ſed cor Rothomagi ſeruaretur,quoniam eam ciuitatem,ut fidam, miro ſemper amore complexus eſt, ibiq; multùm erat: reliqua uiliora inteſtina in Pictonum terra,ut ſuo principi ingrata reconderentur. His actis, ui morbi ex mortifero uulnere perurgente, octauo Idus Aprilis à uita exceſsit, annum agens ætatis tertiū & quadrageſimū,qui decimus, ampliusq; menſes nouem, ac dies uiginti,fuit,cùm regnare cœperat,ac humanæ ſalutis M C C. Corpus trifariam diuiſum,prout ipſe moriens præceperat,ſepulturæ datum eſt. Ex ſe liberos nō genuit. Statura corporis fuit iuſta,læta & honeſta facie, cui multum gratiæ, grauitatiſq; inerat: ſed quò pulchrior corpore, hoc animi altitudine præſtantior,unde nō immeritò cognomen inuenit, qui Cor Leonis uocatus

est.Militibus indulgens,in amicos & hospites munificus,hostis durus & implacabilis,dimicandi cupidus,quietis fugiens,promptus in periculis,ac nullo metu perterritus. Et hæ quidem eius uirtutes.At uitia,si uirtutes,si ætas,si de nicq; quæ bella gesserit, ex æquo considerentur, aut omnino nulla, uel pusilla in eo fuisse reperientur:apud enim uulgus notatus est superbia,quæ plerunq; animi magnitudinem sequitur:item libidine,quam iuuenilis parit ætas: & demum auaritia, cuius infamiam duces & Imperatores pro bellis gerendis, passim ab omnibus amicis pariter atq; inimicis pecuniam qua maximè opus est, exigendam curantes,haud facilè uitare queunt.Fuerunt ea tempestate uiri in genio & pietate clari, Balduinus Cantuariensis antistes, qui secutus Ricardũ in Syria uitã finiuit:Hubertus,qui illi succesit:Hugo episcopus Lincolniensis, cui ob uitæ splendorem, summus generatim ab omnibus habitus est honor: sed de eo plura in uita Ioannis dicemus.Gulielmus Elyensis episcopus, cuius multas uirtutes etsi ingentia uitia æquabant,eius tamen opera sæpe magno fuit usui Ricardo. Floruere uel militari gloria complures,Robertus Lecestriæ comes,Ranulphus Fulgerius,duo Baldulphi,Hugo &Henricus,Gulielmi tres,Marescallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Rossus & Sabeollus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XV.

DEMORTVO Ricardo, uaria Gallicanorũ populorũ qui Anglorum ditionis erant,studia esse cœperunt.Causa seditionis erat,quia nobiliũ pars Ioannem Ricardi fratrem, pars Arthurum ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi nepotẽ quem ille testamento hæredem fecerat, principem sibi optandũ iudicabat.Ioannes autem primò Chinonem profectus,ærarium multa pecunia refertum expilat,dein à Rothomagensibus acceptus,itidem illic facit,summa in omnes liberalitate usus:qui ita militũ popularium animis sibi largitione conciliatis,Normaniæ principatũ occupat.Ciues uerò Andegauenses cum Cenomanis,ac Turonibus, pro ueteri erga suũ legitimũ principem obseruantia, in Arthuri ducis Britanniæ potestatem ultrò ueniunt. Interea Aleonora mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos summa erat,persuasore Huberto Cantuariensi,cum nonnullis alijs optimatibus minus recta sapientibus,à tota Anglia iusiurandum Ioanni dandum curauit. Quod cuncti minus grauatè fecerunt, propter Arthuri ætatem, perinde quasi illi hæreditas uenire deberet,qui legitimo hæredi annis præstaret.Aleonoram uerò sola inuidia mouebat,quippe quæ perspiciebat futurum,ut si Arthurus regno potiretur, Constantia eius mater cuncta suo arbitratu ageret, usq; dum filius pro suo iure regnaret.Adeò difficile est, ut mulierum ingenia natura plurimum diuersa,possint uoluntate coniungi. Hæc ubi Constantia pueri mater cognouit, muliebri pauore perculsa, cùm iam uideret suos casus esse sibi alienis opibus sustentandos,protinus filium Arthurum Philippi regis Franciæ fidei cõmisit,ut hoc pacto eum eatenus ab inimicorũ iniuria prohiberet, quoad ille ipse ad uim propulsandam, & auitum regnũ recuperandũ ido-

idoneus esset. Suscepit Francus magnificis uerbis tutelam pueri, promittẽs se futurũ illi loco patris, excolendo atq; optima suggerendo. Itaq; Arthurũ bonis artibus erudiendũ nonnullis ex suis heroibus, sapientia & probitate longè principibus, primò cõmittit, ac deinde Britanniam & cætera eius principatus loca Gallico præsidio firmat. Terruit ea res Aleonorã, quæ ut ne Aquitania interim amitteretur, traiecit celeranter mare, ac ad Ioannẽ in Normaniam uenit. Hîc ambo ueriti, ut populariũ animi timore affecti, ab se auerterentur, sumptis repentè armis, in Andegauensiũ agrum erumpunt, eorum urbem primo impetu capiunt, ciues aut obtruncant, aut captos in custodiam tradunt: sed speciatim crudeliter in eos sæuiunt, qui Arthurum iuuissent. Quo feliciter confecto negotio, tantos metus alijs intulerunt, ut sponte ad officium redituri, ac in eo deinceps permansuri uiderentur. Francus qui aliud pro cõmodo suo meditabatur, ac leui occasione bellũ Anglo facere, rem tunc dissimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Gallijs compositis per hunc modum rebus, in Angliam traiecit, ut rex maturè crearetur. Quare conuocato quamprimũ principum concilio, quod Londini frequens habitum est, Hubertus Cantuariensis antistes, ut qui cæteris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus:

Non ambigo honestissimi pontifices, atq; fortissimi principes, uos hodierno die eo animo huc uenisse, ut uobis regem optetis, qui, si opus sit, de tota re deliberet, qui ea quæ suis ciuibus conducere putauerit, prius exequatur, si res postulet, quàm de ijs consilium cepisse credatur: qui is demum sit, qui totum animũ, curam, & cogitationem suam in eo tantummodo, quod non ex re sua, sed ex Republica esse nouerit, ponat, putetq; se ad patriæ ac totius regni sui usum, non sibi soli natum. Et licet certò sciam uos nõ ignorare ista omnia abundè in Ioanne duce Normaniæ, uiro forti & homine prouido esse, quamobrem debeatis eum imperio dignum iudicare, tamen ueritus ne uos moueat uulgi aura, néue studium uestrum eò fortè in alium uertere libeat, quòd regnum iure hæreditario alteri potius quàm ipsi deberi uideatur, me audiatis oro, & hortor, qui duplicem personam sustinens, nõ solùm exemplo & hortatione, sed etiam fide & consilio debeo meæ patriæ esse utilis, idq; libenter hactenus facere studui. Igitur cùm in præsens de tanti negotij conclusione agatur, ut nõ sit, quod rursus in posterũ tempus cogitetur, Ioannem uobis ex animo cõmendo, eiq; id munus uobis deferendum iudico, qui in omnibus rebus quas statuet, quas decernet, quas aget, opinionibus uestris dubio procul optimis suis actibus sic respondebit, sic satisfaciet, sic seruiet, ut uniuersus populus sit factũ uestrũ non modò comprobaturus, sed summis laudibus ad cœlum laturus. Ista uobis polliceor, & quantũ in me est, omnes etiam casus futuros, omne periculum simul præsto. Hæc ubi ille dixerat, cõplures tacuere, multi certatim Ioannẽ regem consalutarunt, quem ipse Hubertus more maiorũ, eodem ipso die sacrauit, ac cuncti principes in eius uerba iurarũt. Fuit is annus salutis humanæ MCCI. At quidam ex primoribus, qui rectè sapiebant, quiq; Ioannem intus & in cute norant, ut dicitur, ualde demirati sunt Hubertũ antistitem uoluisse cum primis, aut fraudandi Arthurũ optimũ adolescentem regno auito, aut cõtra ius fasq; Ioannem regem creandi autorẽ esse, cùm scire debuisset autorem mali sæpe ipso malo peiorẽ haberi, quando per eum nõ stat, quin cum

omnibus longè peius agatur. Quare etiam tunc multi ita futurũ iudicarunt, ut res ipsa breui tempore tam autoribus quàm populo male caderet. Ioannes rex factus, promittit se primũ summæ habiturũ curæ cuncta, quæ ad religionem pertinerent, deinde leges emendaturũ, ac postremò ius unicuiq; sanctè redditurum: id quod magis fecit, ut institutũ imitaretur superiorum regum, qui initio principatus, grandia polliceri consueuerant, quàm quòd in animo haberet, fidem promissorum seruare.

Dum ista geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto confestim ingenti exercitu, in Normanicũ agrum erumpit, Eburouicum urbem, Arcas, nonnullaq; alia loca capit, atq; inde progressus Cenomanos recipit, paulò antè metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorum manus Gorneium, Butauentum, & Gensolinum oppida occupat, ac uictoriam secuta Andegauensium urbem recuperat, quam proximo anno de principe Arthuro Ioannes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes ualdè permotus, Francũ incusabat, quòd uiolasset inducias, quas ille in quinq; annos cum fratre Ricardo pactus fuerat, eiq; nihil longius uidebatur esse, quàm cum Philippo manus conserere: quare in Normaniam celeriter profectus, cùm congrediendum esset, ut impar uiribus, animo repentè defecit, atq; ita rem in præsentia querelis, non armis peragere constituẽs, dum consultando tempus terit, ultrò citroq; missis legatis, conuentũ est inter eum & Francum, ut tempore & loco constituto, in colloquium de pace ueniretur. Itaque post diem tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias quinquaginta dierum pepigerunt. Comes Flandriæ Balduinus Anglicanarum partiũ caput, quem superiori libro ostendi se ad Ricardum adiunxisse, ut est certior factus de inducijs inter reges pactis, doluit per hunc modum, spatiũ parandi se ad maiorẽ pugnam hosti esse datum: quare ad Ioannem properè Rothomagũ uenit. Hîc renouato fœdere, de bello gerendo in Francũ, posteaquam inducíæ exiuissent, simul deliberãt. Atq; ita inito consilio, comes in Flandriam digreditur. Ioannes noua Balduini societate confirmatus, studio bellum comparat, ut si Francus in spem uincendi ingressus, nolit æquis conditionibus facere pacem, tum ipse armis acceptam iniuriam uindicare queat. Cognito ex profugis Angli consilio, Francus itidem se ad pugnã parat. Iam finis propè erat inducíarũ, cùm reges inter Vernonem & insulam Andelinam, de pace agitaturi conuenerunt. Hîc Francus ut uictor dare conditiones pacis, non accipere contendit: contrà Anglus accipere ut uictus negat, ac ita re infecta, à colloquio discessum est: neutra tamen pars ad arma concurrit, donec non multò pòst ad colloquium iterum uentũ sit: nam Philippus ideo abstinuit manũ ab armis, quia id tẽporis admonitus à pontifice Innocentio tertio, ut Gelbergam uxorem, Dalmatarũ, seu Dacorum, quandò de ea re autores ambigunt, regis filiam, ab se paulò antè dimissam reciperet, dicto audiens nõ fuit, ex quo ei sacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, uxorem demum recipere coactus est. Ioannes uerò ut semper imparatus, dum hostis domesticis calamitatibus turbabatur, spontè quieuit, quia homo laboris fugiens, minimeq; audax, omnia malebat, quàm dimicare armis. Quod factum ita Arthurum ducem, opera Gulielmi Rupei uiri probati, ad Ioannẽ per eos dies profectum mouit, ut fidem regis suspectam habens, qui hostem formidabat, statim pòst ad Philippum reuersus sit.

Exactis

Exactis autem paucis menſibus, reges ad Normaniæ limitem, iuxta Butauentum oppidum rurſum cõueniunt, de pace agitant. Ibi perinde ut factũ eſt in altero colloquio, parum utrinq; honeſtæ conditiones offeruntur, Franco ſe ſuperbum gerente, partamq; prædam tenaciter ſe poſſeſſurum iactante, & Anglo amiſſa in primis repetente. Ad ultimũ cùm Ioannes nõ minus conſiliĩ quàm animi inops, deſperaret poſſe ſe per ullas pacis conditiones loca amiſſa recuperare, ſtatuit noua affinitate dedecus tegendum. Itaq; ad haſce pactiones uentũ eſt, ut filia Alphonſi octaui regis Caſtellæ nomine Blanca, Angli ex ſorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida, præter Andegauenſiũ urbem (eam enim ex fœdere recepit) quæ Francus ante illũ diem de ipſo cepiſſet, condonaret. His igitur cõditionibus icto fœdere, atq; locis omnibus Franco aſsignatis, in quibus fuit nobilis Eburouicũ urbs, & cum primis oppida in Biturigum finibus munitiſsima, Caſtrum Rodulphi, Craſſeianũ, & Iſſodunũ, ac ad Normaniæ limitẽ Vellocaſsinũ, quod Giſortiani agri pars eſt, cuius repetundi ius ſimul omne Anglo ademptum eſt, Ioannes qui ſic ſperabat pacem in perpetuũ eſſe partam, puellam Blancam primo quoq; tempore ad uirum deducendam curauit, ac eo confecto negotio, in Angliam miro triumphans gaudio redĩt. Verùm optimates Angli audientes eum ignominioſam pacem feciſſe cum Franco, neutiquam læti uenientem exceperunt, ſed ut ignauũ ac omnibus conſiliĩs præcipitem contemnere, infeſtisq; animis inſectari maledictis cœperũt, quippe qui eam rem non tam ſibi probro ducebant, quàm iam tum animo proſpiciebant regnum magnum ob id damnum eſſe facturum. Sed Balduinus Flandriæ comes belli ſocius, hominem cum primis deinceps nullo habuit numero: quare coniuncta cum Franco quamprimũ amicitia, ad bellum Aſiaticum animum adiecit, quod & non ignauiter geſsit, uti infrà edocebimus. At ipſe Ioannes parto iam otio, illudq; in maxima ſecuritate trahẽs, delicĩs cõtinuò, ut fit, ac uoluptatibus deditus, omnicq; prætermiſſo officio diligentis & moderati imperĩ, ſolùm ut malis auaritiæ uenenis imbutus cõciliandæ pecuniæ ſtudium habebat, qui tributo acerbiſsimè indicto, in omniũ generatim fortunas imminebat, uidebaturq; breui inuaſurus. In qua re cùm à Gaufredo fratre antiſtite Eboracenſi reprehenderetur, tantum abfuit, ut æquo animo audiuerit, ut eum quoq; ſpoliarit, ab ſeq; ablegarit, nec ullo obſequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, ut ante duodecim menſes, in gratiam reciperet. Illud Ioannes eo conſilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, ſed ut alios itidem læſos à cõquerendo deterreret: qui ita ſpoliĩs onuſtus, exin in Normaniam profectus eſt, ubi facto diuortio cum Auiſia filia Roberti comitis Gloceſtriæ, quã in matrimonio habebat, quòd eam tertio conſanguinitatis gradu attingeret, Iſabellam filiam unicam comitis Engoliſmi, opera atq; ope regis Franciæ, in matrimoniũ duxit, quã pater antea Hugoni Marchiæ comiti deſponderat. Per eos dies, congredientibus iterum prope Vernonem regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniam, ac alia loca, quæ intra eius principatũ, ultra citraq; Ligerim poſsideret, in uerba Ioannis iurauit, qui tamen nõ ſatis confidens patruo ad Gallos redĩt. Ioannes paucis pòſt diebus in Angliam reuerſus, Iſabellam uxorem more maiorũ coronandam curauit. Venit ſub idem tempus Londinum, ſalutatum Ioannem regem Gulielmus

rex Scotorũ,iusiurandumq; dedisse fertur.Hunc Ioannes rogauit,ut se armis iuuaret,aduersus Gallos:cui ille multa excusans postremò respondit,sibi nõ licere tale quid polliceri,nisi de populi sui sentẽtia:ita domũ ire festinauit.Eodẽ tempore quinq; lunas prima uigilia noctis uisas ferunt,ita dispositas,unam in occidente, alteram in oriente,tertiam in septentrione, quartam in meridie,& quintã in medio cœlo.Quo prodigio facilè cuncti suspicati sunt, ea detrimenta regno portendi,quæ mox à Franco per pigritiã Ioannis accepta sunt. Quã opinionẽ illud quoq; confirmauit,quòd hyems frigidissima præter naturam locorum,consecuta est:&imbres continui aduentante uere,cum assiduis cœli fulgoribus,effecerunt,ut extra consuetudinem, flumina solito magis inundarint.Per idem tempus ueris,rex in Normaniam transmisit, paulóq; pòst Lutetiã profectus,magno honore à Franco accipitur,ubi renouato fœdere,paucis pòst diebus Chinonẽ concessit.Dum reges in otio sunt, Innocentius pontifex Ro.ad bellũ Asiaticũ intentus,nonnullos Christianos principes mouit, ut iunctis armis,in Saracenos profecti sint,inter quos ex Occidentalibus fuere Balduinus Flandriæ,Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comites. Anglus uerò & Francus, qui reuirescentibus clàm mutuis odijs, domi se tenebant,pecunia à suis populis exacta,milites ad sacrum bellum proficiscentes plurimum iuuerunt.

Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi,quòd Isabellam uxorem sibi præripuisset,& ob id cupidus negotij quippiam ei exhibendi, se cum Arthuro copulat,Pictonesq; ab Anglo alienatos armat.Arthurus noua sociorũ accessione auctus,in Turones primò,in Andegauenses deinde mouet, in deditionemq; uenire compellit, ac eorũ locorum se comitem,Philippo rege ita iubente,dicit.Aleonora quæ his regionibus præerat,subitæ rei euentu perterrita,in Mirabellum Andegauensis agri oppidum munitissimum se recipit,simulq; ad Ioannem filiũ literas dat,quibus rogat,ut sibi opem subitò ferat. At Arthurus uictoriam secutus,paulò pòst oppido potitur,auiamq; capit,quam tamen tantum abest,ut offendat,ut etiam uereatur,& colat.Ioannes inter hæc acceptis Aleonoræ matris literis,uehementer rei nouitate perturbatus,atque tremefactus, Francum nunc ingratũ, nunc perfidum uocitans incusat, quòd fracto fœdere, Arthuri causæ iam apertè faueat: qui ita plenus iræ, ut ne amplius matris expectatione,ire auxilio differat,celeriter dies noctesq; cõtinuato itinere,prius ad hostes peruenit,quàm quid sit,sentire possint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes passim uagabantur,itaq; omnibus rebus subitò perterriti,& celeritate aduentus hostiũ, neq; consilij habendi, neq; arma capiendi spatio dato, perturbantur, nescij copias ne aduersus ducere, an fuga salutem petere præstet:quorũ timor quia fremitu ac concursu facilè significabatur,Angli magno in eos impetu erumpũt, cõmissoq; leui prælio, in fugam turpissimã nullo negotio conijciunt, quos circũeuntes passim aut interficiũt, aut capiunt:dein insecuti in oppidum se proripiẽtes, tanta celeritate utuntur, ut prius oppidũ occupent, quàm se hostes intrò recipere possint. Cædes magna edita, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui non multò pòst Rothomagi in custodiam traditus, parum superstes fuit. ac Pictones, Turones, & Andegauenses per hunc modũ recepti sunt. Discrepant autores de morte Arthuri:alij tradunt eum tentasse fugam, in transcendendis muris arcis, ac in

Sequanam

Sequanam delapſum,perīſſe:alīq;angore animi abſumptū:reliqui,prout magis conſtans fama eſt,à Ioanne morte affectum. Poſt mortem Arthuri,Guido Vicecomitis Toarſenſis filius, qui Conſtantiā eius matrē in matrimonio habebat,in uxoris opes ſuccedens Britanniam adeptus eſt.

At ubi Philippo nuntiatū eſt de morte Arthuri,indignatus,hinc cauſam arripit,ad occupandos omnes Anglorū tranſmarinos principatus:etenim Conſtantia Arthuri mater dux Britanniæ, Ioannis nomen ad Philippum defert, eumq; parricidīq; accuſat. Francus diem Anglo dicit, ad quem cùm non cōparuiſſet,cauſa eum cecidiſſe,ac proprietatē omniū locorū quæ ille ut beneficiarius tenebat, ad ſe redīſſe decernit. Quare confeſtim cum uniuerſis copīſq; in Normanicū agrū contendēs,grauiter loca omnia quacūq; iter facit, deuaſtat, redactis in poteſtatē Conchis,Ruello,& inſula Andelina. Interea Ioannes uidens hoſtis malitiā nihil frigere,idq; longè ſecus eſſe atq; ſperabat, Dei ac hominū fidem implorat,& in primis cum Innocētio pontifice de iniurīſq; à Franco hoſtiliter ſibi factis queritᵉ. Pontifex querelas Angli nō aſpernatus, Franco per literas & oratores iubet,ut à bello tam nefario manus abſtineat,quò ſedatis domeſticis factionibus, Chriſtiani principes cōmuniter bello Aſiatico tandem aliquando ſeruiāt. Verùm Philippus cognita Ioannis infirmitate,nequaquā dicto parens,ad oppidū Radepontem tutiſsimū duxit:& quia capere primo impetu nō potuit,locū armis ſepſit,quem poſt decimū diem,cīq; obſederat,cepit:deinde uictor Caſtrumgaliardū,quod,ut dictū eſt, Ricardus ædificarat,ad Sequanā, aggrediendū conſtituit: itaq; paratis omnibus, quæ ad arcem oppugnandam opus eſſe uidebantur, ne fruſtra locum munitiſsimū armis tentando,ſuis animū minuat,quia intus bene magnū præſidium erat, primò uallum circunducit, deinde turres ligneas diſponit, unde in obſeſſos tela facilius emitti poſsint,ac poſtremò die noctuq; oppugnationē cōtinuat. Obſeſsi contrà freti natura loci atq; uiribus,& prudentia Hugonis Guarnaīq;,qui arcis præfectus erat,Francos repellebant,&quò magis hoſtes appropinquare uidebant,hoc magis repentino clamore,telorumq; multitudine ictus duplicabant,ſic,ut multos mortales uulneribus afficerent. Atqui Francus nulla difficultate aut incōmodo uictus,quòd laborantibus Normanis neminē uenire ſuccurſum ſentiebat,nihil oppugnationē remittebat,qua tandem obſeſsi defatigati,fameq; preſsi,deſperantes de ſubſidio,deditionē neceſſariò fecerunt. Interea Ioannes Rothomagi agebat,animi pendens inopsq; conſilīq;, miro affectus dolore,qui tamē cognita ſuorum cæde,rerumq; ſuarū detrimento,amenti ſimilis triſtitiam temporū hilaritate condiens,Sardonium riſum, uti in prouerbio eſt,ridebat,perinde quaſi uiciſſet. Quare principū quidam eius culpæ palàm aſsignabant,quòd pateretur regnum ſuum à Franco tanta ignominia, tantisq; incōmodis impunè affici: quibus ille qui præ ſe alios haud magni uſus eſſe putabat,inquit:Ecquid, quæſo, modò facit Francus aliud,niſi furtū? quod equidem curabo, elaborabo, efficiam, ut paucis pòſt diebus cum uſura reddat. Ita cùm à ſuis malè audiret,animo debilitatus, in Angliam ſe recepit. At Philippus ubi cognouit Anglum abīſſe, ut ne grauiter utendo uictoria, ita animos hominum irritaret, quò deſperata ſalute, ſolùm pro uita pugnando,acrius reſiſterent,primùm parum ab armis quieſcendum, deinde reliquos populos qui ſub Anglico erant imperio, partim muneribus, partim opimis

pollicitationib. ad defectionẽ ſolicitandos ſtatuit. Proinde dato negotio ſuis præfectis, qui animos populorũ conciliarent, atq; relicto exercitu, qui in Normania hyemaret, in Franciam redijt, primo quoq; tempore maioribus copijs eò uenturus reliqua loca expugnatum, ſi in fide Angli diutius permanerent.

Ioannes ubi in Angliam peruenit, non arma, non exercitum parat, ut hoſti reſiſtat, ſuisq; opem ferat, ſed omnia poſtponẽda præ ſtudio auaritiæ putans, artibus tantummodo faciendæ pecuniæ exquiſitè ſtudet: quippe qui modò hunc, modò illum optimatem incuſando, quaſi non ſua pigritia, ſed illorum culpa, urbes cæteraq; loca tranſmarina amiſiſſet, uniuerſos mulctat: quod abſque odio domeſtico, maius ei detrimentum attulit. Nam Francus cùm cognouiſſet eum omiſſo bello, domi in exigendis pecunijs ſuorum odium in ſe concitare, coacto quàm magno ſtatim exercitu, Faleſiam inuadit, qua primo acceſſu capta, Danfrontum oppugnat, quod oppidani non multo labore uicti reddunt: inde uictor in agros exit, incitatoq; curſu prius ſine ullo timore rura incolentes opprimit, quàm confugere in oppida poſsint. qua celeritate ita animos omniũ terruit, ut omnem Normaniæ oram uſq; ad promontorium diui Michaëlis, paſsim accolis in deditionẽ uenientibus, occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagum princeps ciuitas, & caput totius Normaniæ, ad quod oppugnandũ Philippus magnis itineribus acceſsit, ut ciues quos ex fama rei paulò antè geſtæ, terrore perculſos eſſe ducebat, repentino aduentu oppreſſos prius ad deditionem cogeret, quàm ut arma parare, aut auxilium ab Anglo petere poſſent: qui caſtris ſecundum mœnia poſitis, copias mediocribus inter ſe interuallis collocat, atq; omnibus uiarum aditis occupatis, horribilem ſpeciem inſpicientibus præbet: & antequã urbem armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, ſuos copiarũ duces prima luce ad ſe conuenire iubet, ut ſeu quid agendum, ſeu quid adminiſtrandum ſuper oppugnatione foret, maturius deliberare poſsit: qui demũ capto conſilio, urbem oppugnare incipit, idq; certamen per multos dies cõtinuat: & quia parum armis aut uiribus proficiebat, ciues donis deuincire, item hortationibus ac promiſsis ad defectionẽ ſolicitare cœpit, identidem per nuntios admonens, ut conſiderarent inertiam ſui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, quàm alijs ciuitatibus adminiſtraſſet, nec ſpernerent honeſtas conditiones, quas paulò pòſt non eſſent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenſes, ut de ſe pariter ac de rebus ſuis pertimeſcẽtes, oblatis obſidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò poſſent opem à ſuo rege implorare, qui ſi intra illud tempus, obſeſsis non opitularetur, tum demum ſe fidei Philippi committerent. Itaq; impetratis inducijs, miſsi à ciuibus nuntij rogatũ auxilium in Angliam, Ioanni exponunt, quo in ſtatu res Rothomagenſis ſit, & quemadmodũ niſi maturè ſuppetias ferat, in hoſtium poteſtatem breui ſit uentura. Rex ab armis belloq; multò remotiſsimus, & rei ſuæ negligens, parum ſpei legatis de ſubmittendo obſeſsis ſubſidio dedit, qui deinde uacui ad ſuos ciues reuerſi renuntiarunt, nihil ſperandum ab homine otiũ maximè trahente, cauſæq; ſuæ altè indormiẽte, perinde quaſi res ipſius minimè ageretur. Hoc uehementer Rothomagenſium animos conſternauit, quòd qui aliàs gloriari ſolebant ſe in fide erga ſuum principem ſemper permanſiſſe, idq; Ricardi teſtimonio, ut in fine uitæ illius docuimus, comprobatum erat, qui in ea fideli ciuitate cor ſuum ſepultum uoluerit, nunc demum

demum niſi ſe cum bonis omnibus perditũ ire fruſtra ac temerè uellent, in ho
ſtium poteſtatem uenire cogerentur, à ſuo principe per ignauiam deſtituti:
quocirca ut ſua fides teſtatior eſſet, deditionem tandiu diſtulerunt, dum expe
ctantes fortunæ uiciſſitudinem, conſumptis intus cibarijs, fame ad extremũ
penè ſuffocati ſunt, qua uicti ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fa-
ma, Arquenſes, & Vernolienſes, ac etiam qui in Anglorum poteſtatem paulò
antè redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in
Philippi fidem momento uenerunt: qui per hunc modum Normania atq; cæ
teris in Aquitania locis potitus, in Franciam uictor redijt. Atq; ita Neuſtria,
hoc eſt Normania, quam CCCXVI antè annis Rollo dux occupauerat, à
Francis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCV, & cùm Ioannes
regnare cœpit, quartus.

Ioannes eodẽ anno cùm magis eius principes quàm ipſum amiſſio Norma
niæ & aliorum locorum ſolicitos haberet, ſimulans ſe bellum parare, quàm in
gentem pecuniæ uim à populo exegit. Quod artificiũ cœlum ipſum deteſtatũ
eſt, ſex continuas horas igne rubeſcente micans, quaſi furore & ira accenſum.
Sub idem tẽpus Aleonora mater Ioannis mulier longè prudentiſſima, magis
mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur. Quo etiam morbi genere
illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortem obijt, quem nullius unquam
rei in uita tam pœnituit, puduitq; quàm quòd apud optimates, Ioannẽ regem
creandum curaſſet, quem poſtea tanto regno indignũ, cum ſummo ſui animi
dolore, clarius cognouit: ſed ſerò reſipiſcit, qui non poteſt factũ corrigere. Se-
dit Hubertus annos undecim, & mẽſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Can
tuarienſis archiepiſcopatus deinde amplius biennium. Anno qui ſecutus eſt,
paſſim uociferantibus cunctis, ob cladem ignominioſam acceptam, principes
maiorem in modũ regem cohortati ſunt, ut honori conſuleret, ut incõmodis
hominũ mederetur, ut ſaluti prouideret, ut Reipublicæ utilitati ſeruiret, quæ
tam turpiter ab hoſtibus lacerata, uulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis
Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellum ſimulat, prout
euentus rei exin indicauit. Nobilitas uerò pro amore, quem in Rempubli-
cam habebat, auida ulciſcendi iniurias, ſtudium principis in parandis armis,
ac cæteris bello neceſſarijs æquabat, cùm rex uſus eſt tanta celeritate in itinere
faciundo, ut de induſtria multos nondũ paratos reliquerit poſt ſe uenturos.
Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iam præmiſſis,
ipſe nauem demũ conſcendit, ac uela uentis dari iuſſit, qui ubi aliquantulũ in
altum proceſſit, mutato repentè conſilio reuertit, excuſans proditionem quo-
rundam nobiliũ, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos, quamuis iniuſtè,
grauiter paulò pòſt animaduertit. Per idem tempus, monachi Cantuarienſes
inſcio rege, Reginaldũ illius cœnobij monachũ in Huberti archiepiſcopi de-
mortui locum ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romam petijt, acturus
cum Innocentio Ro. pontifice, ut monachorũ legitimã electionẽ confirmaret.
Quæ res multorũ cùm malorũ tum ſimultatũ inter ipſum Ro. pontificem, &
regem Ioannem ſeminariũ fuit: nam cùm pontifex noluiſſet prius electionem
probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi conſtaret, eam eſſe legitimam, eiuſ-
modi parua mora fecit, ut monachi malũ malo accumulauerint: cùm enim ac-
cepiſſent Reginaldũ ipſius, uelut illi arbitrabant, culpa nondũ eſſe pontificis

decreto antistitem Cantuariensem factum, ut nouo obsequio regem iratũ sibi placarent, continuò rogarunt, ut de eius consilij sententia, sibi liceret archiepiscopũ optare. Annuit rex libens petitioni, simulq; monachos est hortatus, ut Ioannem Nordouicensem episcopũ domesticũ suum, ac sui familiaris senatus caput, renuntiarent archiepiscopum, id quod monachi ut principi gratificarent, tanquam immemores prioris electionis, quam pro nihilo iam non obscurè habebant, ultrò fecerunt, atq; Romam procuratores miserunt, qui hanc secundam electionem à pontifice probandam curarent.

Iam sextus agebatur annus ex eo anno, quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ salutis M C C V I I, cùm Hugo sanctissimus Lincolnienſis episcopus è uita migrauit. Is homo Gallus, Gratianopoli natus, uir acri ingenio, diuinarũ rerũ ac humanarũ disciplina mirabiliter excellens, usq; à puero se in optimo degẽdæ uitæ instituto exercuit, in quo adeò profecit, ut primus canonicus, prout uulgus uocat, regularis sit factus, hortante patre, qui se in eum ordinẽ post obitũ uxoris, ex qua hunc puerũ susceperat, antea ascripserat: deinde maioris abstinentiæ durioris q; uitæ cupidus, Cartusianus monachus efficitur: in quo ordine nõ modò ad unguẽ omnia quæ alijs aspera uidebant, seruauit & pertulit, sed supra fidem, uigilias longiores obibat, frequentius abstinebat, uitã denicq; duriorẽ agebat. Quo factum est, ut eius sanctitatis nomen apud omnes longè celeberrimũ, ita Henricũ secundũ regẽ Angliæ mouerit, ut eum ex Gratianopolitano cœnobio in Angliam accersitũ miserit Reginaldum Bathonienſem episcopum: qui postquã in Angliam uenit, cœnobio Vithamio monachorũ Cartusianorũ Vuellenſis diœceseos præficitur, atq; non multò pòst Lincolnienſis episcopus, sicuti in uita Henrici secundi diximus, creatur. Tum sanctissimo sacerdotio Hugo præditus, maiorem integritatem, maiorem constantiam in rebus agendis præ se tulit: quippe qui nihil in se habens, quod non uirtute constaret, atq; à mortalibus summa laude efferretur, non blandiebatur principi, non fauore, nõ gratia cuiusquam à recto flectebatur, non denique minis aut armis à recta sententia deducebatur, adeò, ut cùm magistratus quempiã sacris initiatum grauiter mulctabant (mulctabant autẽ quotidie, quòd in regijs uiuarijs, aut saltibus feras uenando occidisset) nequaquam uerereturr eos à cœtu Christianorũ sua autoritate ejicere. Quod cùm ei culpæ assignaret, quòd contrà ageret, quàm ius patriũ foret, tum ut acerrimus iusti æquiq; conseruator, nõ se rescindere, uiolaréue legem, sed seruare tantũmodo respondens, nihil ab incœpto desistebat. Quinetiã tributa cùm à Ricardo, tum à Ioanne indicta detestabat, constanterq; ac palàm pernegabat se imperatam pecuniam pro impio bello simultatũ causa inter principes Christianos gerendo, soluturũ. Quare ita usu sæpe ueniebat, ut pecuniarũ exactores regibus iubentibus, in Hugonis bona inuaderent, & ille eos religionis cõtemptores publicè denuntiaret, execrareturq; sacris uetusto more interdicẽdo. Quod equidem pro supplicio non modico haberi cœptum est: enimuero cùm illis quibus ab Hugone sacra interdicta essent, cuncta deinceps multò pessimè caderent, atque illud uulgò obseruaretur, tanto timore cæteri affecti sunt, ut nullus deinde etiam iubente rege, auderet aut Hugonem uel eius res tangere. Quid, quòd ubi ipse audiebat regem ob id ipsum sibi uehementius succensere, quia scilicet tributa soluere negasset, uel eius quæstores impiorũ numero habendos

habendos denuntiando,deterruiſſet,tanta tum modeſtia tum animi conſtantia,pariterq; grauitate principem ipſum tractabat,ſimul bene monendo,ſimul coarguendo, quandoq; blanda aſperis,quandoq; iocoſa ſeriis uerba miſcendo,ut facilè iratum eius animum leniret, ab iracundiaq; ad riſum & hilaritatẽ flecteret: qui eiuſmodi uenerandæ uirtutis periculum non cum uno duntaxat rege,ſed cum Henrico,& eius filiis Ricardo & Ioanne,in quorũ tẽpora inciderat,bonus antiſtes fecit. Tanta etenim eſt integritatis reuerentia, ut facilè nos illorum admonitionem, obiurgationem,reprehenſionẽ patiamur, quos certò ſcimus non eſſe improbos. Miraculis & in uita, & poſt mortem Hugo clarus extitit, qui ob id non immeritò inter diuos relatus eſt, celebriſq; eius ſanctitatis memoria ubiq; gentiũ colitur,& præſertim Lincolniæ,ubi in principe æde eius corpus reuerenter ſeruatur.

Anno eodem(ut reuertamur unde digreſſi ſumus)Philippus rex Francus, qui iampridem in animo habebat omnia adimere Anglis loca tranſmarina, quæ adhuc in fide permanebant,cum magno exercitu contendit,poſitiſq; caſtris non longè à Lochiis,ipſum oppidum paucis antè annis à Ricardo dirutum ac reſtitutum obſidet,quo tandem capto,Chinonem oppugnatũ pergit. Erat intus Rogerius Laſcius uir inter uiros, cum bene magno præſidio,qui præſentiẽs hoſtis aduentũ,ad reſiſtendũ ſe quamcelerrimè potuit, parauerat. Franci poſtquam ad locum peruenerunt,neq; interdiu neq; noctu oppugnatione deſiſtebant. Oppidani autem de muro ſe defendendo,multos interim telis,lapidibus,cæteriſq; miſſilibus interficiebant, qui poſt aliquot dies continuo certamine defatigati, cœperunt ſenſim animum remittere, quòd hoſtis tantis uiribus inſtabat,ita ut diutius reſiſti non poſſet,ſi interea nullum ſubſidium à rege Ioanne mitteretur. Itaq; nonnulli timidiores paulatim cœperunt noctu per muros lapſi ad hoſtes latenter perfugere, qui uitæ ſeruandæ cauſa, de ſtatu oppidi abundè docebant. Igitur Franci ubi intellexerunt intus deſperata penè ſalute trepidari,tanto impetu pugnam in omnibus locis redintegrarunt,ut ſtatim oppido potiti ſint. Ingẽs Anglorũ numerus captus,& in iis Rogerius Laſcius. Exin Philippus captis aliquot caſtellis, & illis protinus diru-tis,ac cæteris opportunis locis præſidio firmatis,in Britanniã tranſgreſſus Ligerim proficiſcitur, ubi arcem munitiſſimã expugnat, quæ ad Grapelitũ promontoriũ poſita, Anglis præſidio eſſe ſolebat,illuc ſe recipientibus. Cauſa uexandi Britãnos fuit,quòd per eos dies Guido dux Britãniæ, uir Conſtantiæ, qui Arthuro priuigno in principatũ ſucceſſerat,& ob id de iuuenis nece ulciſcenda nihil cogitabat, ſe cum Ioanne copulauerat, unà cum Sauaro Malleonenſi,& Almerico Luſiniano heroibus animi magnitudine pariter atque opibus præditis. Ioannes interim noua partim ſocietate,partim tot incommodis, contumeliiſq; tandem excitatus,exercitũ claſſemq; parat,atque ita Rupellam non multò pòſt curſu petit, ibíque eueſtigio in terram eductis copiis, milites quamciti ſſimè fieri poſſit,paratos eſſe iubet,dein Andegauum uerſus mouet, & ubi iam loco appropinquat, ſuis cohortibus, equitibusq; imperat, ut momento circundatis muris pro ſe quiſq; urbem inuadat,& ipſe cum peditatu,catafractiſq; militibus,interim portas ferro & igne aggreditur, quibus ad punctum temporis perfractis,nobilem ciuitatem primũ militi prædæ dat, deinde aut captis,aut interfectis ciuibus,mœnia ſolo æquat, qui poſtremò in agrum

egressus,quicquid obuium est,pari clade afficit.Hac re cognita,finitimi populi ad Ioannem ultrò deficiunt,auxiliorũ multitudinẽ se subministraturos pollicentes.Tali ille successu animo sublatus,in Pictones iter intẽdit,emissis quaquauersum equitum turmis,ad agrum deuastandum.Interea Francus de his omnibus certior factus,cum instructo exercitu fit Anglo obuiam,qui in itinere Britannum ducem,Sauarum & Almericum prædam agentes, de improuiso aggressus capit,omnemq; comitatum armis exuit. Quæ res Anglo & animum & uires plurimũ minuit. Post hæc,incœptum iter facere pergit,proximeq; hostem considet,ac postero die ut pugnæ auidus bene mane suos in aciẽ ducit.Atq; ita magnis utrinq; animis ad præliũ cõmittendum paratis copijs, signum iam expectabatur edendæ pugnæ, cùm interuentu quorundam tam antistitum quàm militum,qui apud reges plurimũ poterant,inducię in duos annos utrinq; datæ sunt, permutatis inuicem captiuis. Ac ita ab armis cessatum est,Franco in Franciam,& Anglo in Angliam se recipiente.

Secundum hæc pœnituit Ioannem uehementer cõplanasse Andegauũ urbem præclaram, præ qua nulla alia ei perinde cordi erat, quòd inde ipse esset oriundus,quare miro studio illud instaurauit,multoq; pulcherrimũ fecit.Per idem tempus Otho Romanus Imperator in Angliam uenit, quem Ioannes honorificè accepit,cum quo statim consilia iniuit,gerendi in Philippum belli: & quia ab eo magna est spe auxiliorum in eo bello faciendo oneratus, mox domum discedenti,ingentem dedit pecuniæ summam.

Interea Romæ lis sub iudice erat,de Cantuariẽsi pontificatu, inter Reginaldum & Ioannem Nordouicensem episcopũ à monachis prius electos,de quorum electionibus posteaquã Romanus pontifex rectè cognouerat, utranq; irritam fecit,atq; sua autoritate egit,ut monachi qui ea de causa frequentes Romam conuenerant, postremò optauerint Stephanũ Langtonũ diui Chrysogoni cardinalẽ, hominẽ etiam Anglũ,uirum probũ atq; doctissimũ, quẽ ipse postea archiepiscopũ fecit.Quibus rebus ita peractis,pontifex omnia per literas Ioannem edocuit,rogauitq;,ut Stephanũ Cantuariensem ritè creatum,ob eius egregias uirtutes, cõmendatum haberet. Tulit rex periniquo animo repulsam Ioannis Nordouicensis episcopi,quem Cantuariensem creandum curarat,ac usq; eò iratus est, ut primò publicatis omnibus bonis,in exiliũ egerit monachos,qui Cantuariæ erant,& qui Romam iuissent,patriæ hostes decreuerit:deinde pontifici per literas aculeorum ac expostulationũ quamplenas, responderit, se nunquam passurum,ut Cantuariensi diœcesi Stephanus præesset.Hæc ubi Romæ nuntiata sunt,Innocentius,ut par erat,demiratus,quòd Ioannes optimi uiri electionem hominis præsertim Angli non probasset,cœpit ut bonus pater crebris literis ac nuntijs regem monere, hortari, atq; rogare,ut abstineret manũ à rebus sacris, eiectos monachos restitueret, præsulem Cantuariensem ritè factũ suam prouinciã obtinere permitteret. Quibus monitis tantũ abfuit ut Ioannes moueret,ut etiam multò sæuius quàm antea, nõ sacerdotalis ordinis uiros solũ,sed reliquos ciues,qui Stephanũ iuuissent,tractaret.Ita Stephanus regi nullo suo in eum merito,odio erat,& ab alijs qui ipsius causa plectebantur, nõ poterat non male audire, secundum euangelicum uerbum,Nemo propheta acceptus est in patria.Quæ ubi ad Innocentiũ delata sunt,ille minimè eam ferendam putans contumaciã hominis tantã,quæ nõ

cuiquã

cuiquã uni,ſed uniuerſo ordini perniciem allatura ingentem uidebatur,decre uit morbo latè peruadenti remedium adhibere: & quamuis nullum aliud ma gis opportunũ impietatis denuntiatione uideretur, id tamen dedecoris(non enim libenter illud faciebat)quamtardiſſimè tanto principi imprimendũ ſta tuit,quò ei ſpatium daretur ſuũpſius peccati agnoſcendi,corrigendiq;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCVIII, cùm Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quem Henricum nominauit. Innocentius pontifex audiens interim Ioannẽ obſtinatiſſimè in contumacia permanere,uehementer eius ui cem doluit,quòd homo Chriſtiana pietate à pueris ritè inſtitutus, ita religio nem negligeret,fasq; ac nefas iuxtà duceret:quare coactus eſt, ut ne malum la tius manaret,in eum aliquid grauius cõſtituere:itaq; per literas mandauit Gu lielmo Londinenſi,Euſtachio Elyenſi,ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis,ut ad regem adirẽt,eumq; ſuis uerbis cõmonefacerent,quò tandẽ aliquando uel let Romano pontifici obedire,religioni fauere,regno ſuo proſpicere,& ſi in er rore maneret,tum in eum animaduerterent. Epiſcopi acceptis literis pontifi cis,rem mandatam diligenter geſſerunt,quorum admonitionibus & quidem ſanis nõ modò non obtemperauit Ioannes,uerumetiã eis ita bene admonenti bus,ualde ſuccenſuit.Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentẽ ſa nare,ut dicto parẽrent,tam populo quàm ipſi Ioanni,prius tamẽ, ut nõ nemo tradit, per decretũ pontificis, Chriſtianorũ cœtu excluſo ad X cal. Aprilis,in quem diem eo anno incidit paſcha,ſacris interdixerunt,atq; ſimul non multò pòſt in Galliam aufugerunt. Rex ea terrifica ſeueritate nihil porrò mouetur, ſed tum demum ſacerdotalem ordinẽ modis omnibus euertendum funditus conſtituens,cùm ubiq; à ſacris iam ceſſatum eſſet,bene multos continuò ſacer dotes ac pontifices extra regnum exigit,poſſeſſiones eorum occupat,&ut pa triæ procella,ædes ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſanè religionis labes ſta tum ſacerdotalem maximè deformauit: ſicut enim miſerabile erat, uidere in templis nulla amplius ſacra fieri,ita multò miſerabilius,non modò uidere,ſed tantum audire ſacerdotes probro paſſim haberi. Ioannes poſt hæc, magis ho minum fidem,quàm Dei iram timens,iterum à populo iuſiurandum ſibi dan dum curauit,ac confeſtim exercitum facere cœpit,ut Alexandrum ſecundum regem Scotũ, qui paulò antè Gulielmo patri demortuo ſucceſſerat, ad quem multos ex principibus Anglis continenter confugere audiebat, armis inuade ret,in eumq; qui fœderis iura uiolaſſet,grauiter uindicaret. Inter hæc, Stepha no Cantuarienſi antiſtite,qui miſerabiliter dolebat ſua cauſa ita patriã uexari, ſuppliciter rogante,pontifex conceſſit, ut nõnullis ſacerdotibus certis diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes cui amici ac optimates ſtudebant per ſuadere,ut prius Dei ac hominum gratiam & beneuolentiam ſibi conciliaret, quàm bellũ moueret,non multò pòſt nihil conſiderans quid deceret,aut præ ſtaret,parato iam exercitu,in Northumbriam feſtinanter contendit,atq; inde progreſſus in hoſtium fines incurſans, pugnandi poteſtatem fecit. Scotus ſe Anglorũ copijs imparem ſentiens,& ob id,in rem ſuam non eſſe ducens,ut in præſentia manus conſereret,de amicorũ ſententia, abiectis armis ad Ioannem uenit,grandiq; auri pondere ab eo etſi ægrè concedente,prout ipſe ſimulabat, pacem redemit.Exin Ioannes ſuis multò infeſtior, ut pari incõmodo nonnul los populos afficeret, quòd ſe ut impium denuntiatũ in Scotiam ſequi nega-

rint, nouum genus populationis excogitauit: cùm enim iam instaret finis mensis Iulij, quando in Anglia frumenta matureſcere incipiunt, omnia septa quibus cerui atq; damæ cum primis continentur, sepimentis nudari, atq; fossas circunductas oppleri iussisse fertur, quò ipsæ feræ latè currentes frugũ dulcedine allectæ arua depascerentur. Propter quod flagitiũ agricolæ passim uociferantes, omnibus precibus regem execrati sunt, cùm aliter ulcisci non licuisset: nam feras ipsas occidere, capitale propè erat. Eodẽ anno custos magni regij signi nomine Hugo, archidiaconus Vuellensis, uir prudẽs, renuntiatur episcopus Lincolniensis, qui cupiens à Stephano Cantuariensi more maiorum sacrari, cùm diceret uelle se Rothomagũ proficiſci, ut ab antistite illius urbis sacraretur, facilè à Ioanne eundi potestas facta est. Is ubi in Normaniam peruenit, omissa uia quæ Rothomagum ducebat, Romam citato itinere petit, atque ibi à suo archiepiscopo Cantuariensi ritè fit episcopus. Quod ut Ioannes intellexit, inflammatus ira, bona Hugonis cõfestim publicauit, cum uectigalibus eius episcopatus, quæ in singulos annos à suis procuratoribus capi iussit: ac eiusmodi longè molestissimis rebus male generatim in omnes mortales animatus, per illos quoq; dies acriter mulctauit Iudæos, affectis uarijs tormentis aliquot, quòd pecuniam dare recusassent.

Dum his se Ioannes curis ac suos spoliationibus diuexat, fit certior Hybernos propè ab se esse alienatos: quare ut illi parem acciperent calamitatem, atq; Angli continenter patiebantur, nactus tempestatẽ idoneam exercitũ in insulam traiecit: qui ubi Dublinum peruenit, antequam belli gerendi consilia caperet, omnes qui campestria aut maritima loca incolebant, timore affecti ultrò ad eum uenere, iusiurandumq; dederunt: quibus ita ad officium reuersis, Ioannem Nordouicensem episcopum præfecit: reliquos qui summa montiũ & loca sylueſtria habitabant, licet parêre noluerint, tamen non est persecutus, cùm iam instaret hyems, quæ ibi matura est. Quo celeriter confecto negotio, in Angliam redijt. Et quia illud idcirco susceperat, ut lucrum faceret, & Hybernorum inopia consilium fregerat, Anglorum opibus explendum cogitauit: itaq; affirmans se impensam magnã in id bellum Hybernicum feciſſe, ingentem pecuniã à populo exegit. Agebatur iam annus undecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cùm ipse circa æstatis exitum, ad obeundam profectus Vualliam, aliquot rebelles subegit, reliquos uerò obsidibus acceptis, in fide manere coëgit. Postea domum reuersus, illo ipso anno mutauit formam ciuitatis Londinensis. Mutationis autem causam fuisse ferunt, quòd in caritate annonæ, non licuerit regiæ domus procuratoribus per Rogerium Vuinchestyr & Edmundum Hardell Balliuos, emere in ciuitate frumentum, quod illi duo gubernatores ad cõmodum populi antea comparauissent. Quare Ioannes cõmotus, Balliuos primũ magistratu priuauit, deinde ambos in custodiã coniecit: sed statim pòst cùm prece tum pretio placatus concessit, ut liceret ciuibus loco duorum Balliuorũ, in suis comitijs, quotannis in singulos annos, creare sibi unum prætorem, ac binos uicecomites, quos uocant Shryuos. Primus fuit prætor Henricus Aluini filius, uicecomites uerò Petrus Duke, & Thomas Neel. Prætor Romano more, maior dicitur: Romani enim urbanũ prætorem, maiorem appellabant.

Romanus pontifex interim quem maximè omniũ cura nostræ rei Christianæ iuuan-

næ iuuandæ mordebat, ualde anxius, quòd Saraceni nõ modò in Asia Christianos continenter armis premerent, sed duce Hilmimolino, totam Hispaniã maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma possent hortatus est, ad opem nostris ferendam. Sed nihil ei antiquius erat, quàm Anglũ male sanum ad sanitatẽ reuocare: quare primo quoq; tempore Pandulphum uirũ tam iuris & iustitiæ consultũ, quàm integritate clarũ, & Durantũ unum ex collegio Templariorũ, legauit ad Ioannẽ regem, qui eum hortarentur ut peruersitatẽ relinqueret, errores deponeret, ad se rediret, cogitaretq;, neq; sua, neq; regni, neq; denique Christianæ Reipublicæ interesse, ut ipse diutius in tanta impietate uersaret, quæ ei omniũ uni in primis malo esset perpetuo. Illi cum eiusmodi mandatis properè in Angliã profecti, cum rege ex Vuallia redeunte, nõ procul ab oppido Northantono, obuiã facti in itinere, cõgrediuntur, à quo benignè accepti Northantonũ ducuntur. Vbi loci postquã diu de concordia agitatũ est, cùm Ioannes admissis cæteris omnibus conditionibus, nollet sarcire detrimẽta sacerdotibus, aut alijs illata, legati uidentes nihil esse, quod morentur, infecto negotio in Gallias reuertuntur, atque pontificem de rebus gestis certiorem faciunt. Ioannes nihil legatorũ monitis melior factus, nõ multò pòst aliquot principes crudeliter mulctauit, qui hominis uitia ac tyrannidem abhorrentes, inuiti sub eo militabant, ac propterea in Vualliã euntem paulò antè minimè secuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Bononiæ impius publicè iudicatus, quòd sacrã pecuniã expilasset, & à Philippo rege principatu deturbatus, ad Ioannẽ confugit, magnoq; apud eum in honore habitus est, dicente prouerbio: Pares cum paribus facilimè congregantur. Innocentius interea cognita ex legatorum literis, regis Ioannis pertinacia, uehementer demiratus hominis impietatẽ, cœpit in sacro senatu cum patribus agitare, quonam pacto adduci posset, ut eam mutaret mentem. Post longam consultationem, cuncti censuerunt Ioannem regia dignitate priuandũ, qui ita religionem cõtemptui haberet, qui monita pontificia, imò Christi, quæ ipsius populiq; conducerent saluti, nihil respiceret, qui se demũ ab omni Christianorũ cœtu in dies singulos magis disiungeret. Itaq; pontifex urgentib. ante omnes Anglicis episcopis, qui patriæ mala dolebãt, primũ cunctos populos, qui sub Ioannis imperio essent, sacramento absoluit, quo tenebantur: deinde ipsum Ioannem regni administratione abdicat, ac postremò regem Franciæ, cæterosq; Christianos principes de huiusmodi abrogatione certiores facit, admonetq;, ut Ioannem ita repudiatũ tanq; Dei publicũ hostem persequantur. Veruntamẽ ut cunctis notũ fieret, nihil sibi iucundius esse, quàm ut Ioannẽ ita delicti pœniteret, quò plenus fidei rogaret Deum ueniã, misit iterũ Pandulphũ, qui Romam paulò antè cum bene magno Anglorũ exulũ numero redierat, cum Stephano Cantuariensi antistite, alijsq; episcopis Anglis in Gallias, ad Philippũ regẽ, deditq; ei in mandatis, ut cum illo cõmunicaret omnia in Anglũ statuta, hortaretur q;, ut Ioannem hominẽ impiũ armis insectaretur, &, si id facto opus esse iudicaret, ad ipsum Ioannem inde pergeret, redderetq; illi literas quas de meliore nota scripserat, curaretq; eum de praua deducere sententia. Interea ubi fama per Angliam peruasit, cunctos populos sacramento esse solutos, ac regi imperium abrogatum, paulatim multi cùm milites, ciues, præfecti, & locorum custodes, relictis arcibus, tum episcopi cum multitudine sacerdotum à

Ioanne decedentes, eiusq; sermonem & aditum defugientes, clàm in Gallias se proripiunt. In qua fuga nonnulli periere dolore animi confecti. In ijs fuit Gaufredus Eboracensis antistes, cui Ioannis improbitas tantum inusserat doloris, ut ad extremũ succubuerit. Vualli itidem qui nullo unquam tempore quiescere potuerant, finibus egressi, agros omnes finitimos depopulant, nonnullis castellis solo æquatis. Quæ ubi Ioanni nuntiata sunt, ira accensus, obsides quos suprà diximus ab Vuallis paulò antè accepisse, supplicio afficit, atq; furenti similis, nullaq; suorum calamitate satiatus bacchatur in omnes: alios enim magistratibus, alios præfecturis excludit, priuat, spoliat: à monachis aliisq; sacerdotibus immunitates & iura concessa reuocat, ac rursus illis redimenda proponit, adeò uniuersos sumptu penitus exhaurire gestiebat. Ipso illo anno omnia ædificia quæ super pontẽ Londinensem cõstructa erant, ex utraq; parte ipsius pontis incendio absumpta sunt, quod prodigij loco habitum est.

Is fuit annus salutis humanæ M C C X II, cùm Philippus rogatus à Pandulpho qui iam in Gallias peruenerat, ut in Anglum arma moueret, impigrè ac libens exercitum cum classe parauit, ut quamprimùm cum alijs principibus ad inuadendum animo & armis paratis, in insulam transmitteret, ac prout pontifex iusserat, Ioannem regno pelleret, in eiusq; locum quempiam alium cui ueniret hæreditas, substitueret. Et quoniã id in primis Francus cupiebat, pro certo habens in rem quoque suam fore, si Ioannes pelleretur, studiosius multò in illud negotiũ incumbebat: quippe qui deducta iam classe ad Sequanæ ostiũ, ad iter se maturè parabat, cùm Pandulphus nõ ignarus periculosum esse tantas copias traducere, & præsertim Francorum, quos numero militum & armis præstantes, uel imperio insulæ potituros, aut saltem prædas ingentes non sine insulanorum cæde acturos suspicabatur, statuit præire, atq; rursus tentare, si mentem Ioannis dimouere posset, ratus si perficeret, optimè, sin minus, nihil sibi uitio dari posse. Quod equidem consiliũ etsi paucis placebat, qui bellum cum Anglo quàm pacem malebant, Pandulphus tamen in insulã locutum cum Ioanne, confestim transiuit. Quo tempore ipse Ioannes cognito per exploratores aduersariorũ consilio, multitudinem hominũ undecunque contrahebat, atq; in littore contra Galliam disponebat, ut appropinquantes littori hostes, aqua terraq; prohiberet. parauerat etiam classem, ut si casus poscceret, nauale prælium faceret. At ubi legatum adesse cognouit, obuiã factus eum ad Douerũ humaniter accipit: tum ambo seorsum progressi, postquam officij ac honoris causa, paulisper collocuti sunt, Pandulphus sic uerba fecisse dicitur: Non puto te Ioannes ignorare Innocentiũ pontificem maximũ, ut ne suæ desiderarent partes, & tuos populos iureiurando, quo tibi ab initio obligati fuerant, soluisse, & tibi, ut meritus es, Angliæ imperiũ abrogasse, atq; demum Christianis principibus iussisse, ut te regno deijcerent, alterũq; surrogarent, quò contemptæ religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorum Philippus in primis pontificis imperata facturus, paratum exercitum habet, instructaq; classe, ad Sequanæ ostiũ, uentũ obseruat sequundum, quo flante, Angliam cursu petat, qui fretus tuorũ, ut ait, auxilio, qui te regem neq; appellant, nec esse uolunt, sperat haud multo negotio te regno spoliatũ iri, & se illo facilè potiturum. Igitur cùm Deus tuo tibi merito iratus sit, & tu tam ab omnibus hominibus male audias, quàm qui contra te ueniunt, bene audiant,

consu-

consulerem, ut iamiam dum locus gratiæ est, potius obedires iustis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Christiani principes ultrò audientes sunt, quàm te ac tua frustra luctando perditum ires.

His dictis, Ioannes iam rebus suis penitus diffidens, ubi uidit parendi necessitatem imponi, animo ualde perturbatus, ac aliquandiu contabundus torue circumspiciens mente agitat, quale consilium capiat: qui ad extremum imminentis periculi atq; ruinæ mole oppressus, inuitus grauatissimeq; iureiurando sponsionem facit, se pontificis arbitrio staturum. Itaq; non multò pòst, perinde ac Innocentius mandarat, primũ diadema capiti ademptum Pandulpho legato tradit, nunquam id ipse aut hæredes accepturi, nisi à pontifice Romano: deinde promittit se benignè recepturũ in gratiã Stephanũ Cantuariensem, cum cæteris episcopis, atq; alijs exulibus, & illis de iniurijs cumulatissimè satisfacturũ, parsurumq;, sic, ut nulli illorũ fraudi sit, quòd rebellassent. Tum Pandulphus uidens Ioannem iam malæ actæ uitæ ac facti sui pœnitere, tanquam Romani pontificis uicarius diadema illi restituit. Ex quo fama est, Ioannem cupientem perpetuare memoriam muneris accepti, ea lege fecisse se Innocentij beneficiariũ, ut reges deinceps à pontifice duntaxat Romano iura regni consequerentur. Cæterũ has reconciliationis leges qui secuti sunt reges minimè seruarunt, neq; annales Anglici de eiusmodi deditione loquuntur. Quare illa omnia onera Ioanni tantummodo qui deliquisset, imposita, non item successoribus sustinenda fuisse satis constat. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud prius perficienda putauit, quàm Ioannes præstitisset quod promiserat. Itaq; interdictum haud intempestiuè tollendum ratus, quamprimũ Rothomagum reuersus est, regicq; Philippo ac alijs quæ gessisset ordine exposuit. Apud quosdam uariè scriptum reperio de his quæ inter Ioannem & Pandulphum, super reconciliatione eiusmodi gesta sunt, quæ ut scriptorum arbitrio conficta nequaquã cõmemoranda duximus. At Philippus qui ad transportandas copias, omnia iam parauerat, spemq; magnam uictoriæ adipiscendæ animo conceperat, ubi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira uehementer accensus, nihil placidè respondet Pandulpho roganti, ut ne ulterius arma in Ioannẽ ferat, qui terrore ac metu uindictæ diuinæ uictus ad se iam rediisset, sed de Anglo criminose simul ac cõtumeliose locutus palàm prædicat, se non quieturum, ut ne frustra tantum temporis atque pecuniarum in comparando bello cõsumpsisse dicatur: quare cum suis ducibus quamprimũ colloquium habet, quibus exponit quemadmodum in certam spem uictoriæ adductus ex opportunitate tam temporis, quàm aliarũ rerum, optet, ut se sequantur, cùm præsertim habeat secum episcopos Anglos sedibus expulsos, & in illis restituendis, non dubitanter plurimum populi Anglici fauoris sibi accessurum speret. Probarunt omnes regis sententiam, præter Ferdinandum Flandriæ comitem: is Balduino successerat, & quia Francus partem Flandriæ citeriorem de eo ui ceperat, clàm cum Anglo & Bononiensi comite sentiebat: non mutauit tamen consilium rex, sed statim iussit classem se subsequi, & ipse cum expedita manu suorum Bononiam, & inde Graueling am concessit, ut in Angliam classe proficisceretur.

Dum hîc morabat Philippus, quia Ferdinandus comes quem iam suspectũ habebat, non cõparuit ad dictũ diem, statuit Flandricũ tumultũ Anglico an-

teuertendū,ueritus si aliter faceret,ne dum foris bellū gereret,domi seditionibus laboraret: itaq; bello iam incœpto omisso,contra Ferdinandū uenit,& primò iubet classem ad Dammū portū duci. Dammus est alueus humano opere usq; Brugas deductus,per quē Oceanus influit instar fluminis nauigabilis: deinde ex eo loco præmissis leuis armaturæ equitibus,in agrū egressus Casletū & Hypras capit,& ijs præsidio firmatis, Brugas petit. Et quia urbs cum primis firma primo accessu capi non potuit, relicta bene magna manu, quæ eam oppugnaret,ipse cum reliqua parte copiarū Gandauū obsessum cōtendit. Est hoc oppidū multò munitissimū procul à Brugis millia passuū quinq; & uiginti, quod Scaldis fluuius alluit,& quondā Gorduni tenuerūt. Ferdinandus interea uiribus tanto hosti longè impar,ad Anglū regē rogatū mittit,ut tēpestiua subministret auxilia. Ioannes ubi cognouit Francū omnē uim belli in comitem uertisse,lætus quòd metu pariter atq; periculo iam careret,cōtinuò naues omnes bello instructas cum ingenti militū manu,quā, ut suprà demonstratū est,metuens aduentū aduersariorū iam antea cōtraxerat, ducibus Reginaldo Bononiensi,Gulielmo cognomento Longaspata,& altero Gulielmo fratre ex concubina Sarisberiensi comitibus, ire subsidio amico iubet. Duces clarā nacti tempestatē,ubi in altum progressi sunt,conspiciunt frequentes circa Dammum naues. Porrò cùm is portus non esset omnis regiæ classis capax, magna pars nauium stabat in anchoris circa littus,& arbitrantes hostium esse,euestigiò iubent nautas depositis uelis,cursum sistere: quo facto,scaphas aliquot speculatorias ad cognoscendū mittunt,ecquæ naues illæ sint,ecquo præsidio custodiant. Ita usu uenit,ut eodem momento præsidiū cum bona parte nautarū, exiuerit in agros,prædandi causa. Itaq; accedunt speculatores dissimulatis personis,uestitu piscatorio induti,& uidētes naues sine custodia esse, citato cursu redeunt, narrantq; ducibus uictoriā in manu esse,si modò celeritate utantur. Duces eo nuntio lætati,iubēt suos sese ad certamē expedire,atq; sublatis uelis, recto cursu naues hostium petunt: primo accessu maiores quæ in anchoris stabant,nullo negotio,nautis ut uitā sibi seruent,orantibus,ad punctū temporis capiunt: reliquas quæ decrescente Oceano in arena remanserant, prius armamentis ac alijs bonis spoliatas comburunt, nautis qui in illis erant,fuga salutē sibi quærentibus: eoq; prosperè confecto negotio,alia minora nauigia quæ in portu stabant, itidem inuadunt. Hîc aliquid certaminis fuit: nam propter loci angustiam, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præsidij cognito ex clamore & fuga nautarum,aduentu hostium,ad naues regressa acriter resistebat. Sed cùm Anglus in terram egressus ex utraq; parte portus telis ac saxis urgeret,& naues simul iunctæ pedestrem quasi pugnam facerent, non potuerunt Franci diu impetū sustentare,qui post ingentē cædem utrinq; factam, omnes ad unum capiuntur. Duces Anglici tali uictoria præter spem parta,incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducunt,reliquis in portu fractis,incensis ue,ac exercitum in terram egressum in aciem ducunt, ut cum Philippo fortè suis succursum ueniente, in itinere congrediant. Quæ res uictoriam antè adeptam illis confirmauit: nam Philippus certior factus de periculo classi ac suis ex aduentu hostium repentino imminenti, sperans se adfuturum suis in tempore, dimissa obsidione, dum ad naues quanta maxima potest celeritate properat,cognoscit hostes classe iam potitos cum instructis

ſtructis copijs, ſuum aduentū in itinere opperiri, ac Ferdinandum de uictoria certiorem factū à tergo ſubſequi. Igitur ne temerè manifeſto periculo ſe oppo nat, poſitis caſtris eo die nō longè à Brugis manet, poſtridie uerò in Franciam eo quo uenerat itinere contendit, nullo eum inſequente: quia hoſtis ſatis adepta uictoria contentus, perſequendū non exiſtimauit. Ioannes accepto de re bene geſta nuntio, mirum in modū ſe erexit, confirmauitq́, confidens animo omnia ſibi in poſterum longè felicius caſura.

Erat ea tempeſtate eremita quidam nomine Petrus, homo Eboracenſis, qui aut diuino afflatu inſtigatus, quemadmodū uulgi opinio ferebat, aut magicis artibus eruditus, cō ſueuerat prædicere futura: & quia aliquoties, ita ut fit, prædicta accidebant, magna ei idcirco uelut uati neutiquā uano habebaſ fides. Is dum Ioannes aduerſis afflictabaſ rebus, circa calendas Iannuarias, prædixit fore, ut ille ad diem qui aſcenſioni Chriſti ſacer eſt, de regno eĳceret, ac ſiue ut dictis plus fidei tribueret, ſiue nimis arte confiſus, dixit non recuſaturū ſe ultrò mortē capere, ſi uaticinatio careret euentu. Igitur in cuſtodiā traditus, cùm aduenisſet dies dictus, ſine ullo maiore accepto à Ioanne detrimēto, ipſius iuſſu, crudeliter cum filio, laqueo ſuſpenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimiū omnes abhorruerunt, quia ipſe Petrus conſtanti fama uir ſanctiſſimus apud uulgus habebatur, & filius eius innocens ſupplicio unà affectus eſt.

Rex ut primū cognouit, ſicut diximus, de adepta uictoria in Flandria, ſublatus animo, ac nihil penſi habens, quòd regnum adhuc interdictum eſſet, confeſtim exercitum parat, ut in Aquitaniam aduerſus Francos, qui finitima paſſim loca iam uexabant, properet. Verùm negantibus ſuis ducibus ſe in Gallias ſecuturos, niſi prius deuotionis pontificiæ uinculo ſolutus, omnib. de iurijs ſatisfeciſſet, ut placato diuino numine, felicius arma in hoſtes moueret, mutata neceſſariò ſententia, Vintoniam diuertit, ac ſtatim legatos cum literis mittit ad Cantuarienſem, Londinenſem, & Elyenſem antiſtites in Galliā, qui illos rogent ut cum cæteris exulibus in Angliam redeant, atq́ literas eis dent, quibus tutum iter, & ſe ſimultatum omniū oblitum pollicebatur cunctis redditurum, quod per iniuriam illis detraxiſſet. Antiſtites acceptis literis, in Angliam cum alijs exulibus properè traĳciunt, quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obuiam factus, ubi propius acceſſit, proſpiciens in Cantuarienſem ad pedes ei ſubitò iacet, ac ſupplex ueniā petens, eum pariter atq́ alios epiſcopos rogat, ut infelicē patriæ ſtatum miſerantes, uelint deinceps rebus publicis bene conſulere. His dictis, obortis ex lætitia utrinq́ lachrymis, ſimul urbē ingrediunt, populo miro exultāte gaudio, ac plaudente, quòd uideret Reipublicæ caput cum ſuis tandē membris cōſentire. qui fuit annus ſalutis MCCXIII, & cùm Ioannes regnare cœpit, tertius decimus. Hîc Ioannes petens ſuppliciter ab archiepiſcopo, qui in Anglia uicarius erat Ro. pontificis, abſolutionem, iureiurando promittit ſe primò ordinem ſacerdotalem ab iniuria prohibiturū, deinde leges à priſcis regibus latas, & præſertim quæ diui Edouardi eſſe dicuntur, penè obſoletas, ad priſtinū uſum reuocaturū, quod populus in primis flagitabat, & poſtremò omnibus ſatisfacturum, quibus hactenus damnum dediſſet. Quo facto, de impietate abſoluitur. qui non multò pòſt miſſis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operam, ut ſatisfieret, leges corrigerentur nouæ, ueteres reſtituerentur, ac reli

gionis decus ritè seruaretur,& earum rerum curandarum Cantuariensi in primis negotium datum.Stephanus inde Cantuariam digressus,restitutis in cœnobium Cantuariense monachis, tum demũ suam prouinciã Cantuariensem obtinuit,qui fuit ordine antistitũ secundus & quadragesimus:postea rebus regni operã daturus Londinũ reuertit. Atqui fucosa Ioannis bonitas nequiuit se diutius cõtinere,quin,ut uana erat,euaderet in nequitiã. Nam cùm Cantuariensis cum cæteris nobilibus,qui auidi erant pristinæ libertatis,sedulò aliquẽ statum cõmodum regni collocandũ curaret,& iam bene multa melius instituta essent,ille interim male in suos animatus timere cœpit, ne per ea sibi deinde minus liceret facere, quod luberet: ex quo ualde pœnitens promissorum suorum, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat sibi impositum esse, atque idcirco nolle conuentis stare:eius tamen furorem Cantuariensis ad tempus cohibuit,affirmando, de eo iuxtà atque regno actum fore,si datam fidem falleret. Dum his disceptationibus tempus teritur, peruenit in Angliam Nicolaus cardinalis Tusculanus episcopus legatus à pontifice missus, ut si Ioannes præstaret,quæ recepisset se sanctissimè seruaturum, interdictum tolleret: quẽ ille accepit perbenignè, libenterq; audiuit. Is curato sacerdotalis ordinis negotio,nõ eo tamen studio atq; integritate, qua episcopi & principes cupierant,antistitũ ac aliorũ sacerdotum conuentũ fecit, causa res sacras rectissimè constituendi:&postquã rex Ioannes bonã partẽ facultatũ,quæ integræ erant, reddiderat,atq; dimidiũ pretij per æstimationẽ earum,quæ absumptæ fuerãt, dederat sacerdotibus ac prophanis hominibus, quos perperàm spoliasset, ad III cal.Iulij,anno salutis humanæ MCCXIIII, interdictum sua autoritate sustulit,post annos sex, ac menses tres, diesq; duodecim, quàm Anglia eo terrifico iustitiæ telo percussa fuerat.Per eos dies Eboracensi diœcesi post obitum Gaufredi uacanti,Gualterus Graius Vigornensis episcopus præficitur, qui in ordine Eboracensium antistitum trigesimustertius ponitur.

Ioannes ordinatis hoc modo domi rebus,deinde bellis externis sibi seruiendum statuit: itaq; misso stipendio suis ducibus, qui Ferdinando comiti Flandriæ aduersus Francũ auxilio ierant,ac cõfestim coacto magno exercitu, cum multarũ nauiũ classe Rupellã petit, ubi in terrã egressus Andegauũ instructo agmine pergit, illudq; uti antea instituerat,studio instaurat.Dum autem hîc moratur, Pictones Francorũ dominatũ iam perhorrescentes ad eum deficiunt, quorũ ille auxilio auctus,ad rem Britannicã occupandam animũ intendit,eo præsertim consilio,ut Francorũ uires partim debilitet,partim à Flandrico bello auertat,quod propediẽ imminebat,in quo ductu & auspicijs Othonis Imperatoris de rerũ summa agendũ ducebat: quare ineunte iam uere,in agrum finitimũ cum omni equitatu exit.usq; ad Nanetum mœnia ea populatio peruenit:ingentẽ cladẽ terroremq; faciunt equites. At nõ multò pòst Britannica iuuentus,ductore Petro Roberti Druidum comitis filio,qui Adelam Guidonis ducis filiam habebat uxorem,ad prohibendã populationibus patriam,in campũ descendit, ad manusq; cum hoste uenit. Pugnatur à principio acriter, sed statim pòst Britanni armis & metu uicti,in fugam se uertentes certamen deserunt.Plus hominũ capitur,quàm cæditur,inter quos fuit Petrus,cum bene magno nobiliũ numero,quos Anglus cõtinuò in uincula abreptos,Andegauum mittit.Exin arcem munitissimã ad ripam Ligeris sitam,quam Monachirupem

chirupem uocãt,oppugnare aggreditur:& quia primo aduentu cognouit magnum intus præsidiũ Francorũ esse,& non paruo negotio capi posse,uallum circunducere, tormẽta locis opportunis aptare, ac mœnia uerberare festinat. Dum ita oppugnatio non respirat,nuntiatur ei Ludouicũ Philippi filiũ cum ualido iuuentutis robore,suis succursum uenire. Qua re cognita,Ioannes qui uidebat sibi cum immenso hoste rem fore,& Pictonibus parum fidebat,ut ne periculũ adiret,soluta obsidione,Andegauum se recepit. Ludouicus post Angli discessum,affectis supplicio defectionis autoribus,Pictones in potestatem redegit. Interea pater eius Philippus pari euentu, sed singulari certamine, ad pontem Bouinũ in Flandria, coniecit in fugam Othonem Imperatorem, qui eò cum innumerabili exercitu uenerat, ut rem Anglicam pariter & Flandricam iuuaret, cui suprà scripsimus Ioannem pecuniam in sumptus eius belli apparatus dedisse,atq; Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononiensem, & Gulielmũ Sarisberiensem comites cum multis alijs heroibus,qui sub Ioanne stipendiũ merebant,uictos cepit,deleto uniuerso illorum exercitu. Quod ubi ad regem Ioannem perlatum est,tantum ei molestiæ asperserit,ut primò totum diem nihil cibi capiẽs,uitam inedia finire cuperet:deinde præiracundia, tristitia animi in furorem uersa, nullis uerborũ contumelijs parceret, palámque uociferaretur,non posse quicq; sibi bene cadere, postquam cum Deo & Romano pontifice in gratiam rediisset:id quod cùm sæpius repeteret, exijt in uulgus non illepidum,incerto autore dictum:Ideo nihil sequundi Ioanni succedit,quia neq; Deo neq; hominibus reconciliatus est. Sanè is nuper rerũ omnium necessitate coactus,pontifici parêre simulauit, & de iniurijs præmultitudine mortalium,quos læserat,paucis omnino satisfecit. Ex huiusmodi igitur rerũ euentis discant Christianæ religionis homines, illud psalmi carmen apud omnes prouerbiale longè uerissimũ esse: Initiũ sapientiæ, timor domini:hoc est, sapientiæ est, timere Deum: quandò qui contrà agunt, eos dubio procul cita manet pœna. Porrò ne longè exempla quæramus, creditũ est Othonem Imperatorem,Ferdinandum Flandriæ,Reginaldũ Bononiæ,& Gulielmum Sarisberiensem comites apud Bouinum pontem,eò infeliciter dimicasse,quòd ab Innocentio pontifice iampridem ut Dei ac legum nihil metuentes,impij iudicati,& ex Christianorum cœtu eiecti fuissent. Sed ipse Ioannes in primis documento est,qui ob iram Dei,cuius religionem non magni omnino faciebat,& durissimam uitam uixit,&miserrimam mortem obijt. Secundum hæc, Ioannes amissis amicis quorum plerosq; hostis ceperat, cæteri aut ab eo defecerunt,aut simulato animo in officio permanebant,& iam seditionibus sensim domi renascentibus, se in afflicta perditaq; fortuna esse conspiciebat,qui idcirco tantùm ut tutius res domesticas curare posset, externas componendas existimãs,missis ultrò citroq; legatis,inducias quinq; annorũ cum Franco pepigit,atq; statim pòst in Angliam reuersus est.

Cùm ita ab externis bellis otiũ esset,dehinc totum regnũ discors cœpit intestino palàm odio flagrare,propter leges diui Edouardi nondũ,prout Ioannes promiserat,restitutas,abrogatis alijs legibus,quæ regi maximè cõmodo, non item populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non esse diutius tantum mali ferendum,ad Buriense cœnobium diuo Edmundo dicatum conueniunt,simulantes se ueniæ causa eò iuisse. Hîc de tyrannide regis

cõmuniter queruntur, frementesq; secum conferunt se militiæ pro regno sæpe dimicasse, & domi continenter à suis regibus opprimi, qui freti legum iniquitate omnia auderent, apud quos, si qui iniuriã expostularent, illos respondere, non iniuriam esse, sed ius: & propterea fortium uirorum & magnorum hominũ esse prouidere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorum maiores quietius uixissent, tollerentur. Istis atq; talibus dictis uniuersi ilicò concitati, constituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, ut promissas tandem aliquando leges daret: & quoniam certò quasi sciebant principem id iniquo animo laturum, quò ergo postularent magis minaciter quàm suppliciter, arma pro se quisq; parare decreuit, ut si in eiusmodi postulatione legum, fortè manibus non temperaretur, posset illis uti. Ac ita coniurati, loco & tempore constituto, quo regem conuenirent, datoq; negocio ætate grauioribus, qui nomine omnium loquerentur, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, ubi clàm certior factus de principum conspiratione, secumq; cogitans rem haud parui momenti supra caput esse, acto die natali Christi, qui incidit in annum salutis M C C X V, continuò Londinũ proficiscitur, quò pari atq; ille etiam principes celeritate adfuere, relictis suis ad suburbanos uicos, ut si opus foret, armati præstò adessent. Tum optimates regem adeunt, postulant, rogant leges, ac uetera instituta, quibus olim reges populum Anglum bene rexissent, & quæ ipse iureiurando se in pristinum usum reuocaturũ promisisset, cæteris recentioribus legibus quas meritò unusquisq; iniurias appellare posset, abrogatis: atq; reliqua omnia flagitant, quæ ille prius recepisset se sanctissimè obseruaturum. Ioannes ad rogatum aliter atq; animo sentiebat, placidè respondet, quippe qui putabat cùm tutius, tum facilius esse, leuibus remedijs concitatos animos flecti, quàm frangi. Itaq; promittit paucis pòst diebus se postulatis operam daturũ, ac ut maiorẽ fidem uerbis habeant, curat ut Cantuariensis & Elyensis antistites cum Gulielmo Marescallo comite Gloceſtriæ, cui Aleonorã filiam locarat, pro se promissa faciant, id quod illi fide optima promittũt. Qua re mitigatis animis, principes domum abeunt.

At rex cui nihil alienius erat, quàm ex postulatis quicquam concedere, quod ex usu suo minimè esse pro certo habebat, prospiciens rem breui tempore ad uim spectaturam, iam tum sibi timebat, exercitum parabat, loca tuta muniebat, quibus se, cùm opus foret, contineret. Principes etiam qui studium regis in comparando bello non ignorabant, copias in unum maturè cogunt, quibus ex communi omnium consensu, filium Gualteri principis nomine Robertum, uirum consilio bonum & uiribus ualentem præficiunt, quò iniuriam propulsare possint. Secundum hæc ad Cantuariensem ueniunt, traditáque schedula, in qua petitiones continebantur, rogant, ut sententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens seditiones extinguere, regem conuenit, hortatur, etiam atque etiam supplicat, ut suis principibus satisfaciat, ac simul postulata ostendit. Rex ubi quæ petebantur (petebatur autem noua regni status magis populo commodi collocatio) inspexit, furore accensus dirum iusiurandũ uoce magna iurat, se nunquam ea concessurum. Quod cùm ad optimates perlatũ est, ad arma extemplò concurrũt, instructoq; agmine Northantonum properantes obsident. Sed paulò pòst, quia nihil proficiebant, quòd oppidani exante muniti erant, & ipsi adhuc

carebant

carebant machinis bellicis, soluta obsidione, ad Bedfordiensem arcem oppugnandam pergunt, quam Gulielmus Bellicampus præfectus loci, qui secretè cum eis sentiebat, confestim tradit. Vbi dum moram faciunt in muniendo loco, atq; præsidio firmando, accipiunt literas à ciuibus Londinensibus multò à rege alienissimis, celeri nuntio missas, quibus significabant se recepturos noctu intra mœnia, si præsidium idoneum ad tutandam ciuitatem mitterent. Hoc nuntio accepto mira affecti lætitia, quòd longè princeps ciuitas regni ultrò suas partes sequeretur, quatuor cohortes Londinum mittunt, quas ciues nocturno tempore introducunt, atq; postridie quàm receperint, manifestò deficiunt. Ioannes qui ad castrum Vindesorium interea erat, exercitumq; collectum in hostes quamprimū educere decreuerat, cognita Londinensium defectione, consilium mutat, & illinc discedere non ausus penè metu corruit, quia uerebatur, ne studiū Londinensium cæteræ ciuitates sequerent. Quapropter ut præsens malū tempestiuè reprimeret, statuit aduersarios circumueniendos fraude, ac statim legatos misit, qui dicerent principibus, se omnia ex eorū sententia facturum, si ad Vindesorium castrum conuenirent. Principes cum instructis copijs (non enim confidebant Ioanni) à castro longè millia passuum tria considunt, quò & statim rex accedit, ac modò hunc, modò illum placidè, amicè, honorificè appellando, postulata ultrò concedit: & ut faciat, quò confidant, permittit aliquot eligi uiros graues, qui quod concessisset, ritè seruandū curent. Hoc insidioso beneficio Ioannes mirum in modum omnium sibi animos deuinxit, effecitq;, ut crederent ipsum omnia liberalitatis, non metus causa concessisse. Atque ita optimates læti tanquam desiderij compotes, Londinum discedunt.

Rex autē qui ira & odio agitatus nihil bona fide promiserat, postero die noctu & clanculū cum paucis Suthantonū proficiscitur, atq; in Vectem insulam transmittit. Hîc re ad regium senatum delata, agitatur ecquid remedij adhiberi possit, quo principū mentes sanentur: & cum alij alias dixissent sententias, bonæ consiliariorum parti permagnum uisum est, ac peropportunū, si à Romano pontifice auxilium peteretur. Itaq; Gualterus Vigornien sis & Ioannes Nordouicensis episcopi, cum Ricardo, qui ex Mariſco erat, primo quoq; tempore ad Innocentium pontificem oratores mittuntur, qui eum de seditione principum doceant, exponantq; regem suorum uiribus coactum reddidisse populo leges, & immunitatem regno exitialem: & quia ea omnia sine autoritate ipsius pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius habet, acta essent, ideo uelit ea ipsa irrita facere, mandarecq; principibus, ut suo regi pareant. Quibus rebus constitutis, regi in Angliam inde regresso, nō dies nox'ue ulla quieta fuit, quippe qui neque loco neque mortali se cuiquam satis credebat, sed atque hîc atque illic sæpe contrà quàm regium decus poscceret, interdiu manebat, ac noctu requiescebat, ut hoc pacto eatenus à bello pariter atq; periculo uacuus esset, quoad intelligeret, quale auxilium à pontifice expectandum foret. Principes se Londini continebant, ac quotidie cum ciuitatis senatu, quem Rogerius Alanus eo anno urbis prætor frequenter cōuocabat, de rebus agendis consultabant, & quia ubi gentiū Ioannes esset, nesciebant, fraudem suspicabant. Legati interim Romam perueniunt, pontificiq; mandata exponunt. Doluit Innocentius tantū dissensionis inter regem & principes esse: & quia

antistites legati regij in patrũ senatu,causa proposita contentionis, iureiurando affirmarunt,ius cum sapientissimorũ hominũ iudicio,facere cum rege,omnemq; culpã in principibus residere, pontifex sua autoritate decreuit irritũ & inane esse,quicquid immunitatis Ioannes paulò antè metu armorum,populo dedisset.Itẽ per literas optimates admonuit, ut quamprimũ depositis armis, sui regis dicto audientes essent.Oratores accepto præscripto,ac literis eiusmodi pontificis, in Angliam confestim redeunt. Rex cognito oratorum reditu, paulò antè ad castrum Vindesorium profectus est, quò & legati accesserunt, à quibus intellexit pontificem Romanũ omnia ex sententia decreuisse.qua re aliquantulũ confirmatus dat operam,ut decreta pontificis principibus declarentẽ,mandeturq;,ut illis tandẽ stent. Atqui optimates cognita fraude, quam suspicabantur, indignati promissa legum diu expectata in ludibrium uerti, non modò decreto tanquam parum æquo non obediunt, sed pontificis iudicium ut iniquũ incusantes, qui Ioannis & antistitum qui ei in consilio erant, circumuentus dolis,ita decreuisset,non cognita prius alterius partis causa, arma raptim capiunt, uociferantes se tantam iniuriam ferro, cæde, & sanguine uindicaturos, aduersus iniquum tyrannum,qui ita suos principes, suos ciues ludificatus esset.Igitur exercitũ quem penè deposuerant, extemplò in unum cogunt,atq; arci Rocestrensi præsidio satis ualido firmatæ, Gulielmum Albanactum uirum militaris artis peritũ præficiunt. Ioannes ubi cognouit prin- 2
cipes cõtempto pontificis præscripto,magis sibi quàm antea infestos,iratosq; factos esse,iterum legatos Romam mittit,qui pontificem de contumaci principum suorum responso certiorem faciant, & deinde Rocestriam profectus, arcem ubi bona pars nobilitatis erat,circumsidet,atq; interim ad Ferdinandũ comitem Flandriæ, qui se magno pretio à Franco non multò antè redemerat,rogatum mittit auxilium, id quod ei Ferdinandus memor beneficij accepti,duce Fulcasio Brentæo, statim misit. Ioannes igitur noui militis aduentu auctus,in cuius uirtute spem maximam ponebat,ita obsessos die noctuq; oppugnando presit, ut post sexagesimum diem, quàm arcem obsidione cinxerat,ad deditionem compulerit.Quo prosperè confecto negotio, bipartitò di- 3
uidit exercitũ, ut altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarũ Malleonensem Pictonem,ac Fulcasium uirũ crudelitate insignem:alteram secum ducat in agrũ Eboracensem,aduersus principes,quos audiebat illic nouum facere exercitũ.Per idem temporis pontifex Innocentius permotus,quòd principes suo præscripto nõ paruissent,omnes qui contra Ioannem arma tulerint, religionis hostes iudicauit,præcepitq; Petro Vintonienſi episcopo, & abbati Redingiensi,ut illos per totum regnũ numero impiorũ habendos declararent:quibus tamen id facere nõ licuit per Cantuariensem episcopũ,qui principibus fauebat, cui ob illud ipsum postea sacrarũ ædium ingressu, sacrificijsq; interdictũ est,qui Romam citatus nihil fuit propius factũ,quàm ut archiepi- 4
scopatu priuaretur,sed ad ultimũ quorundam Cardinaliũ rogatu,ueniam impetrauit.Cæterũ Innocentius nonnihil sibi inuidiæ apud omnes parauit, ex eo studio,quo Ioannem regem,quem cognorat minus probum, complecteretur.Interea Ioannes in Eboracensem agrum profectus,quicquid quod speciatim nobilium esset,domos,uillas, prædia, igne & ferro deuastat, simul quoscunq; qui in prouincia genere aut opibus excellerent, omnes generatim aut

spoliat,

ſpoliat,aut ſupplicio afficit cauſa ulciſcendi,uti prædicabat,iniurias. Itidem fa cit in agro Londinenſi alter exercitus,qui ad extremũ uidens nullã eſſe ſpem expugnandæ urbis per obſidionẽ, longè lateq; progreſſus Bedfordiam cum arce capit,quæ Fulcaſio à rege dono datur,ac deinde prædando uſq; ad Elym inſulam peruenit: quo tempore cùm tanta eſſet uis frigoris, ut per aquas quibus inſula circundatur, congelatas, iter tutum tranſeuntibus præberetur, facto impetu,in inſulam euadit,qua circunquaq; unà cum templo ſpoliata, magnam prædam abigit.

Optimates tot malis uno tempore affecti,hinc rege bona dilacerante, libe-
1 ros &uxores aut iugulante,aut in uincula dante,illinc pontifice Romano acri ter aduerſante, quorſum ſe uerterent, quídue conſilij, quamobrem inuenire-tur remedium,caperent,omnino ignorabant: etenim amiſſa magna parte ſuorum in arce Roceſtrenſi, nequaquam armis certare cum Ioanne audebant, & eidem confidere,qui paulò antè datam fidem fefelliſſet, minimè tutum ducebant. His igitur difficultatibus preſsi ab hoſte auxiliũ petendum conſtituũt: itaque inito conſilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium,cum quo, ut ſuprà dictum eſt,Blanca Alphonſi regis Caſtellæ filia, Ioannis ex Aleonora ſorore neptis nupta erat,ſibi regem optant,miſsisq; nuntijs cum obſidibus in Gallias, iuuenem rogant,ut ſuis quamprimùm ſuppetias ferat. Philippus
2 nactus hanc opportunitatem regni Angliæ potiundi, quemadmodum arbitrabatur,nuntijs reſpondet,filium quamcitiſsimè poterit, adfuturum ſuis optimatibus,cum ingenti armatorũ manu,ac ſimul ſtudio claſſem parat. Ioannes cognito principum conſilio,celerrimis nuntijs pontifici omnia ſignificat, rogatq; ut ſua autoritate Ludouicum remoretur,moneat,prohibeat, ut ne in Angliam trajciat,néue rebellibus quos ipſe extra Chriſtianorum cõmunionem eieciſſet,opem ferat. Pontifex cupiens Ioanni ſubuenire,miſit legatũ nomine Vallonem ad Philippũ regem,qui eum modis omnibus à bello Anglico dehortando auerteret. Audiuit Francus quæ legatus expoſuerat,ſed nullis rationibus adduci potuit,ut auxiliũ principibus Anglis negaret,aſſerens Ioan
3 nem nõ eſſe legitimũ regem Angliæ,quòd regnũ à principio Arthuro nepoti eripuiſſet,ac poſtea tam oblitus ſui, quàm immemor patriæ, inimicusq; ſuæ dignitatis,ceſsiſſet ipſius regni iure Romano pontifici,& is illud ſibi legitimè partum affirmaret: & quia id ſine principũ conſenſu feciſſet, iam ſuo delicto, omni regio honore priuatũ eſſe. Igitur legatus cũ uideret nihil eſſe,quod amplius laboraret,ut ne fruſtra apud Francũ tempus tereret,in Angliã properauit,quò Ioannis aduerſarios iampridẽ impiorũ numero per pontificis decretum habitos,per totũ regnũ religionis hoſtes denũtiaret. Ludouicus aũt ut legatũ antecederet,celeriter exercitu in naues ducto,citius opinione omniũ, ſeſe ad Sanduicũ Cantij portũ appulit,expoſitisq; in terrã copijs,triduũ in litto
4 re conſedit,ad eum interim confluentibus principib.ac ſigillatim ſuaq; ſponte iuſiurandũ conceptis uerbis dantibus. Ioannes ſub aduentũ Ludouici, Douerum profectus,conſtituerat hoſtibus in itinere occurrere,atq; manũ cum illis conſerere: uerũ ut ſuapte natura timidus, ſuſpicans ne milites Flandri quorũ maiorẽ numerũ in exercitu habebat,ad Francũ,quem haud peius quàm Anglum oderant,deficerent,mutato repentè conſilio,arcem Douerenſem munit,relictoq; loci præſidio Huberto Burgenſi uiro lõgè fortiſsimo,Cantuariã

reuertit, ac inde pauens atq; fugienti ſimilis Vintoniã conceſsit. Ludouicus cognita Ioannis fuga, tutus ire pergit per Cantium: quò ſtatim cum omnibus arcibus, præter Douerenſem, ſubacto, Londinũ peruenit. Hîc principes congregati Ludouicũ regem ſuum declarant, ac pro ſe quiſq; in eius uerba ultrò iurat, rogans, ut leges ac uetera inſtituta ſeruet. Tum Ludouicus coràm ſic uerba feciſſe fertur: Recipio ueſtram principes, doq; uobis meam fidem, me inſtituta patriæ ſeruaturũ, & Anglici populi potius quàm meorum cõmodorum memorem, uos qui mihi ſecundum parentes eſtis chariſsimi, omnino ab iniuria prohibiturũ: quippe qui non regni uel opum cauſa, quas pater rex potentiſsimus ſatis nobis amplas parauit, huc ueni, ſed ne dicerer ingratus, ſi nõ ueniſſem uobis auxilio, qui me ueſtrum ſponte regem conſtituiſtis, néue timidus, ſi tam iuſti belli occaſionem neglexiſſem. Igitur fideles eſtote, meq; ſequimini: efficiam enim, ut regnum Angliæ ſuam dignitatem, & uos ueſtram libertatem recuperetis.

Hæc poſtquam fama uulgare cœpit, rumorq; per inſulã peruaſit, populares ultrò in noui regis fidem ueniunt, quod complures Ioannis quoq; milites faciunt. Atq; ita Francus ex inimico factus amicus, Anglo copulatur. Approperauit Londinum ad Ludouicum & Alexander rex Scotiæ, cum electa militum manu: & quia auxilio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere bene acceptus eſt. Ludouicus ſic uiribus auctus, auſtralem Angliæ partem, præter Vintoniã, ubi ſe Ioannes continebat, & Caſtrum Vindeſorium, primo acceſſu ſubigit, nemine homine facultatibus non ſpoliato. Porrò cùm Franci milites cupidi prædæ aurum quærerent, non poterant ita à rege contineri, quin paſsim non modò priuatorum opes, ſed etiam templorũ aurea argenteaq; uaſa raperent. At multò crudelius Ludouico peragrante deinde orientalem plagam, illud incendium per fortunas generatim omniũ peruaſit. Ludouicus nihil cauſæ ſuæ indormiens, aggreditur ad oppugnandam arcem Nordouicenſem, quam, tametſi non paruo negotio, in poteſtatem redigit, ac inter inclu ſos capit Thomam Burgenſem fratrem Huberti, qui arcem Douerenſem tenebat, quem ſedulò cuſtodiendũ curat, ſperans per eum corrumpere fratrem, quò ſibi eam arcem reddat: ac ita ea ſpe partim fretus, partim inſtigatus à Philippo patre arguente imprudenter ab eo factum, quòd locum tam munitũ in poteſtate hoſtium à tergo reliquiſſet, continuò Douerũ profectus, arcem obſidet, adhibitisq; omnis generis bellicis tormentis, dies noctesq; oppugnationem continuat, nõ ſine ſuorũ ſtrage, qui ab obſeſsis telis atq; crebris ſaxis longè arcebantur. Inter hæc Ludouicus deſperans ſe poſſe armis arcem capere, primùm tentat flectere Hubertum ad deditionem metu fraternæ necis, minitans ſe eo inſpectante, fratrem Thomam exquiſitiſsimis excruciatũ ſupplicijs, ignominioſiſsimo genere mortis affecturũ. Quod cùm Hubertum nihil moueret, aurum ad uincendum hominis animũ addidit: at ne id quidem conſtantem hominẽ ad perfidiam ſolicitauit. Tum ille iratus, palàm clamat ſe nõ prius illinc abiturũ, quàm capta arce, omnes ad unum ſupplicio affecerit, atq; acrius multò in oppugnationem incumbit. Principes etiam qui Londinũ tenebant, eodem tempore Caſtrum Vindeſoriũ ſubita obſidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere uideantur.

At Ioannes interea ſimulatq; cognouit hoſtes occupatos eſſe in huiuſmodi lon-

di longè difficilimis obſidionibus, confeſtim dimittit quoquouerſum nuntios, qui ad ſe uocent perditiſsimos quoſq́, alliciantq́ ſpe prædæ, ad diripiendam omnem inſulæ partem, quæ in hoſtium poteſtate eſſet. Magnus undiq́ numerus hominum celeriter conuenit, quorum uiribus Ioannes animo ſublatus, qui ad ulciſcendum ardebat, Vintonia mouet, ac tanquã fulmen erumpens, omnia proſternit, circumiacentem agrum excurſionibus, ferro & igne domos, uicos integros deuaſtando, templa & ſacerdotes ſpoliando. quo ſucceſſu ferocior factus, totus in Cantabrigienſem agrum uertitur, quem cùm pari clade affeciſſet, ad oram maritimam inſulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ eſt, iter flectens, in ſeptentrionem uerſus pergit, arua hoſtiliter depopulatur, uicos ac oppida capta prius militibus diripienda dat, deinde incendit. In eo itinere direpto pago, quem uocant Burgum diui Petri, cum cœnobio monachorum, ad Crolandienſe cœnobium diuertitur, quod itidem ſpoliat. Erat ſpectaculum poſt omnia ſecula, ualde horribile, uidere paſsim crudeliſsimos milites ſequi, miſeros parentes relictis propriis domibus, fugere cum filiis, occîdi, capi, uirgines uiolari, multos uulneribus acceptis, neque fugere poſſe, neque quietem pati, & inter ea, humum infectam ſanguine. Item fruges iam maturas comburi, armenta atq́ greges rapi, & denicq́ nunquam ferè aliàs grauiorem labem ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidem crudelitate Ioannes ita Deum, uti credere par eſt, ſibi iratum fecit, ut ille breui tantorum flagitiorum pœnas ab ipſo meritas exegerit: nam cùm inde exercitum præda locupletem per littus Oceani duceret, peruenit ad æſtuaria quæ ad Vualpolam ſunt, nam ad id loci labitur flumen Nyna, in Oceanũq́ fluit. Hîc Ioannes cùm ignoraret ubi loci fluuius tranſiri poſſet, iuſsit unũ ex ſuis, qui fortem & audacem equum habebat, uadum explorare, quà amnis mari infunditur. Is reperto fortè uado, ad ulteriorem ripam progreſſus effecit, ut cæteri audentius nullo ſeruato ordine, in aquam intrarent, adeò, ut currus ſimul quibus impedimenta uehebantur, & copiæ omnes diuerſis itineribus tranſeuntes inciderint in uoragines, quæ frequentes intra arenas eo loci ſunt, quibus momento ſubmerſi, abſorpti ſunt tam currus, quàm equites. Ioannes qui ducem itineris per uadum ſecutus eſt, cum paucis uix euaſit. Et ita ſacrilega præda unà cum prædonibus malè periit. Rex tanto detrimento affectus, ex mœrore animi in febrem incidit aſsiduam, & ualde moleſtam, ex qua grauatus cùm equitare nequiret, lectica ex uiminibus facta & ſtramento ſtrata, ſine puluino, uectus Lincolniã contendit: ſed ui morbi ad Slefordiam arcem, quæ nunc etiam extat, ſubſiſtere coactus eſt: ſiue ut quibuſdam magis placet, Neuuarcum iter conuertit, ubi loci in arce, quæ inibi munitiſsima eſt, magis animi triſtitia, quàm morbo conſumptus, paucis pòſt diebus, decimoquarto Calend. ſiue, ut non nemo tradit, pridie Idus Nouembris, occidit, anno ætatis altero & quinquageſimo, cùm regnaſſet, decimoſeptimo, plusq́ menſes ſex, ac dies ſeptem & uiginti. Sunt qui ſcribant (uel hoc nõ omittere libet, quò ſatisfaciamus uulgo) Ioannem poſt amiſſum exercitum, ira & furore accenſum, peruenisſe ad cœnobiũ monachorum ordinis Ciſtertienſis, quod Suineshedum uocant, & ibi indignatum ob annonæ uilitatem, utpote quò haud quiſquam id temporis Anglicæ genti inimicior erat, iracundè dixiſſe, ſe intra paucos dies ita facturum, ut multò carior eſſet: & ea uoce monachũ quendam concitatũ, continuò regi

admíniſtraſſe uenenum uino infuſum, ab ſe prius deguſtatum, quò liberius ille hauriret,& ita ambos uno ferè tẽporis puncto animã efflaſſe. Corpus Vigorniã delatũ, in principe æde humaẽ. Genuit ex Iſabella uxore liberos Henricum,qui ei ſucceſsit,Ricardum, Ioannam,quæ nupſit Alexandro regi Scotorum,Iſabellam,quæ locata fuit Federico ſecundo Imperatori,& Aleonorã, quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ,ac ut quidam memoriæ prodiderunt,quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit ſatis honeſta,facie iracunda,animo minimè forti, etſi ſæuo, quippe qui imminente periculo,eum deficiebat,& cùm à periculo uacuus eſſet, ſubitò ſuapte natura recrudeſcebat. At de uirtutibus eius ut exiguis cùm nihil ſcribendum ſit, ita de uitijs, de quibus ſuprà appoſitè abundeq; memorauimus, nihil hoc loco eſt, quod repetamus. Viri fama illuſtres eo tempore fuerunt, abbas quidam nomine Euſtachius diuinarũ literarũ ualde ſciens,ac concionibus inſignis,Gaufredus Eboracenſis antiſtes,Simon Thuruaius uir doctiſsimus, qui cùm plus æquo ſua gloriaretur doctrina, repentè literas ita oblitus eſt,ut rudiſsimus penitus ſit effectus. Item Hugo ſanctiſsimus Lincolnienſis epiſcopus,& plericq; alij ſacerdotes moribus & doctrina clari. Sicuti etiam multi floruerunt militari diſciplina,de quibus perappoſitè ſuprà meminimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVI.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauiſi ſunt, utpote qui ea mente Ludouicũ à principio accerſiuerant,ut eius auxilio,ope,uiribus,eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad ſanitatem redire cogeretur,aut Henricus illius filius id ætatis foret,qui per ſe poſſet res gerere: & quoniã neutrũ adhuc ſecutũ erat, uerebantur,ne nõ ſi Ludouicus rerũ potiretur,Anglia perpetuò in Francorũ ditionẽ ueniret, quod morte magis cauendum ducebant: quapropter rem ex domeſtico odio in diſcrimen adductam,immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia,in certam demum ſpem uenit occupandi Anglici regni:igitur maiore animo ac uiribus oppugnationem Douerenſis arcis continuat, ſperans breui tempore futurum, ut illam Hubertus loci præfectus ſua ſponte reddat:quod tantum abfuit,ut ille fecerit, ut à Gulielmo comite Sariſberienſi (is captus à Philippo in pugna Bouinenſi,in Flandria deinde liberatus, Ludouicum ſecutus eſt) ad deditionem ſolicitatus, etiam in fide multò conſtantiſsimè permanſerit. Tum Ludouicus, ut ne per oppugnationem unius arcis, occaſionem bene gerendæ rei interim amittat,mutato conſilio,obſidionem ſoluit, maturatoq; itinere, Londinum proficiſcitur, & inde in Lincolnienſem agrum contendens,aliquot in itinere arces in poteſtatem redigit. Sunt qui ſcribant Ludouicum ſtatim atq; audiuit de morte Ioannis, redijſſe in Franciam, auctoq; exercitu, in Angliam continuò reueniſſe, quod tam dictu,quàm factu incredibile eſt: nam ſi tempore tam opportuno ad nouas res gerendas,in continentem abijſſet Francus, haud dubiè ſtudium ſociorũ principum

cipum ab se auertisset,atq; ita hostibus animũ auxisset,ut illi postea audacter redeuntem ingressu insulæ prohibere tentassent,uel omnino facilè arcere potuissent,quos iam pœnitebat externum hominem tam potentem,tam formidolosum in patriam uocasse ad auxilium ferendum.

Dum ista à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareschallus regis copiarũ præfectus, idem comes Gloceſtriæ,Henricũ nouem annos natũ, cum alijs Ioannis filijs Gloceſtriam ducit,atq; eò conuocat omnes,qui hactenus regias secuti partes fuissent. Illi ubi cognouerunt filios Ioannis in tutum conductos esse,haud mora,Gloceſtriã properãt,sed multò plures qui à Franco paulatim deficiebant,id sponte faciunt.Hîc dum Romani pontificis legatus, qui regiæ causæ defensor erat, Petrus Vintonienſis, Ioscellinus Bathonienſis & Vuellenſis episcopi,cum Philippo Albanacto, atq; alijs optimatibus de rebus agendis agitant,Gulielmus comes constituto in eorum conspectu Henrico adolescente,ad hunc modum uerba facit: Ecce puer optimæ indolis, principes, qui nihil suo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officijs superare,qui cùm per uos licebit,patriam Francorũ dominatu, quam penè in manu tenent,liberare paratus est.Hunc igitur libeat regem dicere, cui regnũ ipsum debetur, quo si fraudatus fuerit innocens, & id ætatis puer,nos meritò impij appellabimur,quòd contrà, atq; uetus illud uerbum, Filius nõ portabit iniquitatem patris,uetat,passi fuerimus Henricum ob cõmissa patris puniri.Sed ne plura,quandò hæc satis sunt,quamobrem potestis abundè officij esse memores. Postquã Gulielmus dixit, principes partim illius oratione moti,partim gratia,quam puer præ se ferebat,ducti,in sententiã Gulielmi ueniunt,spemq; bonam de eo concipientes, summum plausum dantes Henricum regem consalutant, quem postea more maiorum legatus pontificius, siue, ut quibusdam magis placet, Vintonienſis & Bathonienſis antistites ad quintum cal.Decembris consecrarunt. Fuit is annus humanæ salutis MCCXVII. Is Henricus post primum Gulielmum Normanum, tertius ordine regum, dictus est regni,non opum,quas non habebat, à patre superstes relictus.

Henricus sic regnũ adeptus,traditur bonis artibus instituendus curæ Gulielmi comitis. Ille ut hominũ animos Henrico facilius conciliaret, protinus in omnes partes regni nuntios cum literis misit, qui de nouo principe creato passim uniuersos certiores facerent,ac ueniam cum præmijs pollicerentur ijs, qui in eius fidem uenirent,illisq; nominatim ingentia munera promitterent, qui in officio,perinde atq; hactenus fecerint, permanerent. Quo factum est, ut amicorum animi ualde pergauisi,confirmati sint,& bene multi cùm ueniæ cõmissorum,ac præmiorũ spe allecti,tum odio alienigenarũ,pariter atq; suorum beneuolentia moti,quia Canis,ut dicitur, caninam non est, deficientes à Franco, sese in Henrici fidẽ permiserint. Quod ubi ad Ludouicũ perlatũ est, ueritus proditionem,præ qua nihil magnopere pertimescebat,arces nuper captas,& præsertim Hertefordensem præsidio firmat, acinde Londinum regreditur,principum fidem explorandi causa, quorum iam bona pars refrixerat, ad Henricumq; desciuerat,& reliqui anxij ac dubij quem sequerentur,in consilio capiendo maximè angebantur: Francum enim deserere,quem in Angliã uocassent, & cui se iureiurando obligassent, multò iniquissimum inhuma-

nissimumq; iudicabant: & eidem confidere diutius, qui propter naturã diuersam, cum Anglo non soleret uoluntate coniungi, neutiquam tutũ ducebant. Item nonnihil terrebantur, quòd ipsi unà cum Ludouico, qui contra præscriptum apostolicum, eis uenerat auxilio, de Christianorũ cœtu à Rom. pontifice eiecti essent: contrà sequi Henricum licet patriæ amor atq; alta pueri indoles suaderet, tamen cùm per ætatem, neq; ipse per se arma mouere posset, neq; in rebus gerendis consilium capere sciret, admodum periculosum esse arbitrabantur: nam cùm in bello nihil utilius sit, quàm unum habere imperatorem, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil pernicios ius, quàm cùm multorũ arbitrio res ipsæ administrantur. His igitur difficultatibus altera pars principum, quos pudor tenebat, diu uexata, Francum haud deserendum sibi statuit, usq; dum aut honestius ab eo discedere liceret, aut inter reges aliqua pactio æquis fieret conditionibus: itaq; Londinum ad Ludouicum profecti, de summa rerum inter se deliberant. Sub idem tempus Fulcasius collecta magna latronũ manu, à Bedfordiensi arce, quam ipse tenebat, usq; ad Fanum Albani, omnem agrum, uicos & oppida depopulatus est, sed in primis Fanum ipsum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius flagitij postea pœnitens supplex tam diuum Albanũ, quàm monachos pro uenia orasse fertur, nequaquam tamen bonis quæ rapuisset, restitutis. Et hæc est Fulcasij pietas, quam loco miraculi, scriptores quidam habent, perinde quasi iniuria non rerum, sed uerborũ ponderè æstimanda sit, & de ea, ratione eadem satisfaciendum: proinde rectius impietatem dicerent.

Interea reclamante pontifice Romano, ac detestante tam nefarium bellum, quod principibus regni iuxtà cum principibus, atq; amicis cum amicis intercederet, inter regem Henricum & Ludouicum in aliquot dies induciæ pactæ sunt. Quo facto, Ludouicus socio Alexandro Scotorum rege, in Galliam traiecit, cùm Gulielmus Sarisberiensis comes, ac plericq; alij ad Henricum defecerunt. Quæ res Francorũ cùm uires tum animos ualde debilitauit. Rediit Ludouicus paulò antè quàm inducię exirent, magnoq; studio paratas copias ad arcem Lincolniensem, quæ ab hostibus tenebatur, oppugnandam misit, dum ipse cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniam profecti (nam ciuitas in eorum potestate erat) arcem duobus simul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniã ista geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrũ qui ad Nothyngamiã pertinet, latè uastat, loca munita partim capit, partim obsidet: sed cognito Ludouici copiarũ aduentu, cæteris omnibus rebus omissis, quamcelerrimè potest Neuuarcũ reuertitur, atq; ibi adaucto militum numero, Lincolniam contendit, impigreq; armatorũ corona circundat, & ut hostes ab oppugnatione arcis facilius auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci uidentes omnem pugnæ molem circa portas incumbere, remissa parumper arcis oppugnatione, hostẽ à portis arcere telis atq; saxis de muro emissis nituntur. Dum utrinq; ita certatur, Fulcasius cum magno præsidio clàm per posticũ in arcem recipitur, atq; subitò per alterã partem in urbem egressus, pugnam intus cum ciuibus redintegrat: id quod statim ut Franci ex clamore cognouerũt, accurrunt, & pro se quisq; urgentes Fulcasium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonensi, de quo in uita Ioannis meminimus, fractis portis in urbem

erumpunt.

erumpunt. Hîc intra muros, magno ardore certamen initur, quod aliquandiu anceps fuit, ſed Franci & principes cùm in diuerſis partibus urgerentur, ſenſim ad portas pedem referentes ſe in fugam uertunt, qui ab Anglis equitibus ſubitò circumuenti, aut obtruncantur, aut capiunt. Sunt qui falſo tradant Ludouicum interfuiſſe pugnæ, ac captum fuiſſe, qui, ut demonſtratū eſt, id temporis Londini conſidebat. Angli profligatis hoſtibus Lincolniam diripiunt, magnaq; uictoriæ fiducia freti, ſperant reliquos qui in Ludouici fidem ueniſſent, audito eo prælio, nihil amplius de bello cogitaturos: itaq; re feliciſsimè geſta, celeriter ad circūuicinos populos contendunt, de uictoria adepta indicant, de totius belli meliore exitu promittunt. Neq; enim eos conſilium ſuum fefellit: porrò omnis multitudo populorum quacunq; illi ibant, armis proiectis, ſupplex aduenientibus occurrit, ſeq; eis dedidit.

Ludouicus tanta clade affectus, ut ne per proditionem, quam in primis ſibi pertimeſcendam exiſtimabat, in hoſtium poteſtatem ueniret, aut minus honeſtam pacem cum illis paciſci cogeretur, Londini morabatur, nouoq; ex Francia accerſito ſubſidio, interim urbem muniebat, quam Gulielmus cum uictore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnandum iamiam aggrediebatur, qui hanc nactus facultatē, nullum tempus dimittebat, neq; diurnum neque nocturnum, quin de libertate populi, quod cogitandum eſſet, cogitaret, quod faciendum, faceret. Optimates uerò Angli inter hæc memores beneficij accepti à Franco, quòd ſibi auxilio ueniſſet, enixè ſtudebant quopiā bono modo bellum inter reges finire, atq; quotidie nouas pacis conditiones ſcriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dum iſta geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerenſis parata aliquot nauium claſſe, ſit obuiam Francis in Angliam uenientibus ſuppetias Ludouico, quos ſingulari nauali prælio uincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demum deſperato ſubſidio, & hoc amiſſo, nullum aliud tempus in terra hoſtili rei bene gerendæ futurum ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primò ingenti pondere auri pro redditis obſidibus accepto, deinde cedens tam iure quàm poſſeſsione regni Anglici domū ſe contulit, quem antea legatus pontificis ſimul cum illis omnibus, qui eius partes ſecuti fuiſſent, omnis pœna peccati, quod peccaſſet, quia contra ipſius Romani pontificis mandata uenerat, abſoluit, & poſtea abeuntem principes Angli honorificè, prout decebat, uſq; Douerum comitati ſunt. Alexander quoq; rex ſe in Scotiam recepit, quem proximo libro oſtendimus Franco in Angliam auxilio ueniſſe.

Henricus rex præter ſpem præſenti metu liberatus, ut ſuorum animos ſibi conciliaret, edixit cunctos ſine fraude fore, qui Francū iuuiſſent, legesq; antiquas populo ſe reſtituturū promiſit. Atq; per hunc modū denicq; regnū reddi tum pacatum eſt. Atqui illa parta ab externis bellis quies non omnibus grata fuit: nam iuuentus quæ ſolita erat bellica licentia prædas facere, & ita in diem rapto uiuere, dolebat ſibi ademptam eſſe prædandi facultatem, quapropter manum abſtinere nolentes, plures ſimul conueniunt, atq; duce Fulcaſio, primò in agros paſsim excurſiones facere, deinde maiora audētes, arma in regem mouere incipiunt, captis raptim aliquot oppidis ſatis opportunis, ſic, ut latronibus undiq; confluentibus, numerus augeretur, ac omnino id mali in ingentem ſeditionē euaſurū uideretur: quod ne latius manaret, Gulielmus comes

cum magna armatorũ manu obuiam factus, eum demum motum sua ac quorundam magis antistitum autoritate quàm armis compressit. Idem annus qui fuit salutis humanæ MCCXVIII, ipsius Gulielmi morte nobilis fuit, illi enim paucos pares animi magnitudine, ac rei militaris scientia Anglia tulit. Quo etiã anno Vallo legatus Romam reuertitur, & Pandulphus uir doctus ac homo probus, qui mandata Innocentij Ro. pontificis ad Ioannem regem tam fidelissimè quàm fortissimè detulerat, confecerat, executus fuerat, ut suprà scripsimus, Nordouicensis fit episcopus. At curã Henrici regis educãdi post mortem Gulielmi, Petrus Vintoniensis episcopus, uir integerrimus suscepit: quippe puer iam penè in orbitatem productus erat, quandò Isabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupserat, cui antè desponsa fuerat, quàm à Ioanne duceretur uxor, sicut superiore libro demonstrauimus. Illa autem ut ne à conditione per eas nuptias discessisse uideretur, se deinceps nihilominus reginam appellauit semper, atq; nõ alio nomine à cunctis, etiam à uiro, salutari uoluit. Cæterum Vintoniensis ueritus ne plus oneris suscepisset, quàm sustinere posset, nonnullos principes honestos probosq; uiros quamprimùm in regium consilium deligendos curauit, qui se alleuarent, in bene consulendo, remq; publicam administrando.

Iisdem temporibus Innocentius pontifex Ro. moritur, in cuius locum sufficitur Honorius tertius, qui statim Ioannem Columnensem cardinalem, hominem Romanum, legatũ designauit, qui ad res Asiæ gerendas cum eis copijs proficisceretur, quas Innocentius ad eam rem collegisset. Itaq; hortante Honorio, Andreas Pannoniæ rex, Henricus comes Niuernensis, Gualterus regis Franciæ cubicularius, cum nonnullis alijs heroibus Ptolemaidem profecti, & cum Ioanne Brenno Hierosolymitano rege inito consilio, Damiatã Aegypti urbem obsidendã constituũt, qui anno salutis humanæ MCCXIX, mense Maio, illuc instructo agmine contendunt. Heliopolis hæc urbs quondam appellata est, ab Helio Pertinace, qui eam triplici muro circũdederat, deducta Nili fluminis particula, quæ urbem insulæ instar effecit. Misit etiam Henricus rex ab Honorio rogatus, Ranulphum comitem Cestriæ cum magna armatorum manu Damiatam, à nostris iam obsessam, ad rem Christianam iuuandam, cuius uirtus in eo bello miris omnium laudibus celebrata est.

At Henricus qui auitum regnum ciuili bello ac dissensionibus uastatum, opibus spoliatũ, atq; propè confectũ paulò antè adeptus erat, cùm rei domesticæ inopia pressus, non posset sine auxilio suorũ, Asiaticum bellum iuuare, uitamq; regalẽ decenter degere, principes exacto prius tributo, pro eo bello gerendo, postea excogitato nouo uectigalis genere, ut pro sua quisq; parte regem suũ ea indigentia leuaret, ultrò concesserũt, ut quoties quispiã eorũ qui possessiones haberent, quarũ rex esset dominus, antè moreretur, quàm liberi quos fecisset hæredes uigesimũ alterum agerent annũ, tum eatenus tam ipse hæres quàm patrimoniũ in potestate atq; tutela regis foret, & ille patrimonij huiusmodi uectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorum peruetusto, conseruandarum facultatum causa, filius mas natu maior fit solus hæres, uel filiæ, si mares liberi nulli sint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac ut ne id humanitatis in obliuionem iret, deinceps istiusmodi nobilium hæredũ tutelas, ut rem sibi ualde

utilem

utilem accuratissimè susceperit. Sed illud beneficiũ nequaquã ipsi nobilitati postremò bono fuit, quandò cæteri reges qui secuti sunt, nõ habita ratione, quòd à principibus olim in Henricũ duntaxat collocatũ fuisset, ut qui pauper esset, decentius personã regiã per illud sustineret, sibi etiam perpetuatũ uoluerunt. Quid, quòd ita res curæ omnibus fuit, ut non modò reges, sed reliqui locorũ domini in hæreditates nobiliũ demortuorũ eodem modo inuaserint: id quod etiã nunc fit, & lege certa obseruat. Vnum istud institutũ est tandẽ aliquando corrigendũ, quippe quod quantũ uni uel alteri cõmodi, tantũ alijs incõmodi affert: sanè ita usu uenit, ut pupillorũ quibus hæreditates ueniunt, tutelæ sæpe à locorum dominis ad tempus, sicut dictum est, illorum tutoribus per auctionem uendant, quo sic facto lucro, ab ea educandorũ puerorũ cura uacui sint, & qui emunt (emunt autem tam nobiles, quàm homines noui, si modò plus dederint) ea præsertim de causa redimant, ut pupillos nobiliũ suis liberis matrimonio coniugent, idq; sæpissimè faciunt, antequam illi pubescant, quò simul uiuendo, cum primùm per ætatem liceat, urgente uoluptatũ titillatione, inuicem cõmisceantur, ut ne postea cùm adoleuerint, iam mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui sic sese ab ineunte ætate libidinibus dedecorãtes, interdum non homines, sed ob uirium infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerantes. Atqui nobilitas cum primis eo damnũ facit longè ingentissimũ, quòd homines humili loco nati, per eiusmodi connubia sanguinẽ cum ea socient, contaminentq; in dies singulos eius uetustũ genus, & pupilli ipsi à sinu matrum per emptionẽ erepti, parum interdum honestis in aliena domo instituantur moribus. Oritur uel hinc res alia indigna, de qua nunc tacere libet: istorũ enim coniugum gratia admodum medica aliquoties existit, cùm ante ætatem, & aliquando contra uoluntatem, nobiles fœminæ, uiricq; plebeis copulati, perrarò inter se ament. Prætereo & illud, quantum patrimonia nobilium, causa huiusce tutelæ, lacerentur à nouis possessoribus, qui suis auarè cõmodis seruientes, pecus omne non modò tondent, sed deglubunt egregiè. Atq; hoc est principum munus, quod regias opes maximè adauxit.

3 Nostri interim Damiata in Aegypto potiti sunt. Quo confecto negotio Ranulphus comes in Angliam reuertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum bene magna armatorum manu.

Annus qui secutus est à natali Christi MCCXX, fuit insignis altera coronatione ad Vuestmonasteriũ Henrici regis, ut is extinctis iam factionb. de consilij sententia rex factus diceret: item corporis translatione diui Thomæ martyris, atq; relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis episcopi, necnon morte Henrici comitis Herefordensis. Eodẽ anno Henricus ædẽ diuæ uirgini ad Vuestmonasteriũ posuit, cùm nõnulli iuuenes pacis odio cõcitati nouis tumultibus regnũ turbare cœperunt, in agros passim excursando, ac latronũ ritu, prædas faciundo. Ad cuius rei famã concitati quamplures, quibus cædes

4 & rapinæ cordi erant, ad illos se raptim adiunxere. Qui quidem rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capessenda Leolinum eius regionis principem, qui Anglorum agros ingressus, crudelissimè fœdissimeq; cunctos uexat mortales. Re ad regium senatum delata, consiliarij nonnullis principibus negotium dant repentino malo maturè occurrendi. Illi exercitum cogunt, & inter se copias partiti, alij in Vuallią mouent, alij in suos contendunt,

quos leui certamine fundunt,captis motus concitatoribus, quibus Henricus facilè,ut iuuenis nesciens quid momenti sit parua etiam seditio,in populo bellis assueto,misericordiam impartitur. Quæ clementia animum dedit alijs perfidiosis hominibus talia deinde audendi. In Vuallia pari euentu res composita est: nam Leolinus cognito regiarum copiarũ aduentu, ut impar uiribus, abiectis armis,ultrò manum dedit. Quibus rebus prosperè confectis, rex qui ineunte ætate,in dies singulos uir experientior fiebat,maturitate ætatis pleno gradu accedente,iam pro suo iure,regni statum collocare cœpit:& quia in animo habebat,ea cum primis recuperare, quæ pater in Gallia amisisset, Sauarũ Malleonensem Aquitaniæ,cuius maiorem partem adhuc tenebat,præfecit,simulq; oratores misit ad Philippũ regem repetitũ omnia loca,quæ ille de Ioanne patre cepisset:quibus responsum est,non esse quicquã repetendũ,restituendum' ue,quod iure iusti belli partum foret. Et tali responso Henricũ in præsentia contentũ esse oportuit. Ceterũ mirum dictu est, quanta fuerit status regni subitò facta conuersio,& ea quidẽ longè melior, ex ipsius regis opera, curaq; adeò semper præstat,ut qui præest,suum officium faciat. Exin ut ne dum bella externa gereret,domi pax turbaretẽ,Scotos sibi uicinos noua affinitate iunxit,locata Ioanna sorore Alexandro eorum regi. Contrà Hubertus Burgensis sororem ipsius Alexandri regis nomine Margaritam in matrimonium duxit. Interea autore quodam ciue nomine Constantino,ingens seditio Londini orta est,quæ omnino latius serpsisset,nisi citò indicata fuisset,per operam atq; curam Rorberti Serle eo ipso anno prætoris urbis,& maturè Constantinus meritam luisset pœnam morte mulctatus.

Per idem tẽporis rex Francorũ Philippus è uita migrauit,cui successit Ludouicus filius. Is statim amicitiã iunxit cum Federico Cæsare secundo,ut Germanorũ animos antea auersos, sibi reconciliaret. Hunc Federicum nõ multò pòst Honorius Ro. pontifex imperij dignitate priuauit,quòd ille post Constantiæ matris mortẽ,quæ ipsum in officio continebat, Romã ueniens,ditionem pontificiã hostilẽ in modum uexasset. Quam ob causam motus Sultanus quem uocant, rex Aegyptius, cui de inimicitijs pontificis & Imperatoris iam constiterat,maiorem quàm unquã antea contraxit exercitũ, arbitratus se hoc modo territurũ Christianos duces. Sed illi nihil formidantes usq; ad Nilum obuiã ierunt,Ioannis Cardinalis legati pontificis,qui in castris erat,suasu. Hîc callidus hostis simulto metu,paululum retulit pedem, ut nostri duces locum quẽ semel occuparant,audacius tenerent,ac Nili inde cataractis repentè patefactis,omnia inundatione cõpleuit, adeò ut aquæ quouis in loco amplius cubitum extarẽt,supra terrã. Christiani imprudentes subito malo perculsi, cum hoste egerunt,ut Damiata cum captiuis relicta,ipsi incolumes Tyrum abirẽt. Sic urbs nobilissima tam longa obsidione quæsita,hostibus reddita est, anno salutis M C C X X I. Illo ipso anno cùm alibi multa horrenda prodigia,tum in Anglia maximè id detrimenti quod est acceptũ à Barbaris,portendisse uulgò creditũ est:apparuit enim cometes immensæ magnitudinis,terra uehementer mota est: tota hyeme, quæ illam cladem præcesserat, audita sunt cum magno cœli fragore crebra tonitrua, quæ cùm rarò in Anglia æstiuo etiam tempore audiantur,eo fit, ut quoties cientur, quemadmodũ alibi docuimus, loco prodigij habeantur. Item imbres continui,cum tanto flatu uentorũ,ut multis dei-

ectis

iectis ædificijs, mare latius solito euagatũ sit. Post Damiatam amissam, Guliel mus Albanactus qui in bello Asiatico cum multis armatis relictus fuerat à Ra nulpho comite Cestriæ, domum rediens, antequã in Angliam perueniret, in itinere morbo interijt. Ioannes quoque Hierosolymitanus rex, qui rebus suis non perinde confidebat, in Galliam reuertitur, & ingenti pecunia à Philippo rege testamento legata accepta, in Angliã uenit, quẽ Henricus hospitio liben ter accepit, magnisq; muneribus donauit. Is inde in Hispaniam proficiscens, cùm Cantuariæ esset, inuisit mausoleum diui Thomæ martyris, ac quatuor pretiosissimos sapphiros, qui doni nomine in ornamentis essent, dedit.

Iam aderat annus cùm Henricus regnare cœperat nonus, domi foriscq; infe stus: nam anni principio, de restituendis antiquis legibus, postulatũ est à no bilibus, quibus rex placidè quod promisisset, se præstiturũ respondit: sed ne id faceret, à nonnullis, qui Ioannis patris domestici fuerant, ei persuasum erat, ac idcirco sui iam cõmodi non negligens, statuit astu molestiam propulsandã, & id facilè fore ratus, si repeteret à principib. quæ dono accepissent à regibus: atq; ita ut ne uinceretur, utq; alios à petitione deterreret, contra autores eius consilij sibi ueniendũ iudicauit. Itaq; parato ingenti exercitu, ut si opus esset, armis compesceret libidinẽ aduersantiũ, primò à Ranulpho comite, qui caput gerendæ rei erat, prædia quædã quæ olim maiorũ ipsius regum fuissent, repe tijt, qui timore perculsus statim reddidit. Quo facto, ita deinde reliquos ter ruit, ut itidem continuò fecerint. Sic illi per hunc modũ diminutis uiribus de inceps facilè quieuere, cum primis animaduersionis sacræ metuẽtes, quòd Ste phanus Cantuariensis antistes identidẽ minabat se quietis turbatores de Chri stianorũ cœtu eiecturũ: etsi bonus patriæ pater id curabat, id laborabat, ut tan dem aliquando ipsæ leges ad pristinum usum reuocarentur, quod sperabat, se autore, regem facturum: sed ille satis uafer magis bona uerba dare, quàm insti tuta mutare cogitabat. Id factum regis multi indignè ferentes, alij alio clàm se conferebant, ut ne uiderent, quæ audire etiam pergraue ducebant.

Dum Henricus ita domi res curat, Sauarus Malleonensis in Aquitania nõ indiligenter prouidebat aduersus pericula, quæ à Franco futura animo pro spiciebat, cùm repentè dissensio pestilens orta est: quippe Gulielmus Sarisbe rienſis comes, qui per eos dies uenerat uisum rerum transmarinarũ statũ, suo arbitratu omnia agere uolebat: contrà Malleonensis qui præfectus erat, & uir tutem & generis nobilitatẽ habebat, nõ esse suæ dignitatis arbitrans, ut in sua prouincia res alieno imperio gererentur, statuit id non pati. Hinc itaq; ortam simultatẽ Angli protinus adauxere, qui comiti ut regis patruo fauentes, Saua rum ut exterũ hominẽ nõ modò nõ audire, sed contemptui habere cœperunt. Quare ille ut ne sibi fraudi esset, si fortè data facultate, cum hoste confligeret, ac per eiusmodi cõtrouersias infeliciter pugnaret, prout usu sæpe uenit, ad Lu douicũ regem profectus est, cuius rex ducis belli uirtute cum primis confisus, mox ingens bellum cum Pictonibus aduersus Anglum comparandũ statuit. Fulcasius res etiam nouas molitur: is ingenio & manu promptus, ac minimè etiã patiens moræ, dum in otio est, uicinitates incursationib. diuexat, latroci nijs corrumpit, legumq; metuens quosdam censores, quos iustitiarios uulgus appellat, quòd sibi pœnam minabant, simul capit, ad arcemq; Bedfordiensem in custodiam tradit. Qua re cognita, rex ualde permotus, ad arcem properat,

uicq̄, quanquam non paruo negotio, captam diripit, ac captiuos ad unum laqueo necat. Ea cædes ita Fulcasium terruit, animoq̄ consternauit, ut non multò pòst mœrens ac supplex ueniam ab ipso rege postulauerit, qua ægrè impetrata, in exilium actus, Romã perrexit, ubi desperans non aliud honestius moriendi tempus futurũ, scelerum conscientia conficitur. Pictones per idem tempus, partim nouarum rerum cupidi, partim quoniam Franco inuiti parebant, clàm per literas & nuntios significarũt Henrico, se erga eum uoluntate in officio manere, & idcirco paratos esse modis omnibus à Ludouico quamprimũ deficere, si modò præsidiũ mitteret, quo id tutò facere possent. Audiuit rex libenter Pictonũ nuntios, auxiliumq̄ pollicitus, classem studio parare cœpit. Ludouicus interea memor superiore tempore patrem Philippũ Anglo repetenti ea omnia loca citra Oceanũ, quæ ademisset Ioanni regi, negasse se redditurum, confestim exercitũ conflat, ducemq̄ belli Sauarum Malleonensem obnotissimam scientiam, animiq̄ magnitudinẽ eligit, ac ita non expectato hostis aduentu, prior in Pictones, quos suspectos habebat, proficiscitur, captoq̄ primo accessu Niorto, inde Rupellam oppidũ maritimũ petit, illudq̄ ad punctum temporis, dedentibus se oppidanis, adeptus præsidio firmat, ut ne locus ex Anglia nauigantibus ualde opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hostibus usui & cõmodo esset. At Henricus satis per se ad bellũ paratus, hac iniuria stimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonũ comitẽ fecerat, cũ multò maxima classe in Aquitaniã mittit. Ille sequundũ nactus uentum, celeri cursu Burdegalam peruenit, expositoq̄ in terram exercitu, ad Fanum Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripam situm, contendit. Hîc primo accessu arcem ui expugnat, ac oppidũ ipsum diripit, aliaq̄ nõnulla proxima oppida in potestatem redigit, quo prosperè confecto negotio, Rupellam inde obsessum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugonem Campaniæ comitem cum maximis copijs in Aquitaniam mittit, qui sit præsidio suis. Ricardus certior factus de hostium aduentu, cum parte copiarum obuiam profectus, in itinere uenientem Francum insidijs excepit, ingentiq̄ strage affecit. Post hæc, Franco se statiuis castris cõtinente, ac nihil urgente, Ricardus cùm satis haberet Vascones in officio retinere, qui de rebellione facienda iampridẽ per nuntios cum Ludouico cõmunicarant, soluta obsidione, paulatim ab armis cessauit, cùm in Anglia Henricus interea ita egit cum patribus, ut pecunia in rem militarem publicè decreta fuerit.

His temporibus Gulielmus comes Sarisberiensis rediens ex Aquitania, ita maris tẽpestate uexatus est, ut paucis pòst diebus morbo perierit. Iam aderat annus salutis humanæ MCCXXVI, & nonus, cùm regnare cœpit Henricus, quo anno conciliũ principũ est habitũ: eo in concilio de regis pariter ac principum sententia, non parum multa priuilegia ordini sacerdotali, atq̄ reliquo populo irrogata sunt, multæq̄ leges latæ, quas reges qui secuti sunt, ita approbarunt, ut inde bona pars iuris collecta sit, quemadmodum in eo extat libello, qui inscribitur, Magna charta, & altera, uulgò de foresta, id est, de ferarum saltibus. Item Otho Cardinalis diui Nicolai in carcere Tulliano, uir summa doctrina & integritate, missus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipsum Henricũ regem, in Angliã peruenit. Is sacerdotũ conuentũ celebrauit, in quo multa cũ rei sacerdotalis correctione agitare cœpit, ut illi generatim in annos singulos

ſingulos,Romano pontifici aliquid uectigalis penderent, quod ab omnibus negatū eſt. Sed,ut alijs placet,quibus magis credo, ſolùm petijt decimas ſacerdotiorū pro bello gerendo contra Saracenos,quas facilè impetrauit. Inſequenti anno,cùm adhuc apud Auenionenſes durarent reliquiæ Albigenſiū hæreſeos,quam paucis antè annis in Toloſatibus exortam, diuus Dominicus procurante Innocentio tertio,mira celeritate compeſcuerat,Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani,qui Honorio ſucceſſerat,Auenionem urbem obſedit,atq; demū reductis ad ſanitatem ueſanis hominū mentibus, per deditionem recepit. Auenionem urbem, quam nunc ita uocamus, Volcios quondam incoluiſſe conſtat. Promeritus eſt aliquid de re Chriſtiana in eo negotio Henricus,qui paratiſſimus omnibus rebus ſtatuerat, primo quoq; tempore ſua recuperandi cauſa,in Francū arma mouere, ſed à pontifice monitus ultrò quieuit,ne Ludouicū à tam pio bello auerteret. Ludouicus autem in Franciã uictor reuerſus,non multò pòſt è uita exceſſit,cui Ludouicus filius annos duodecim natus ſucceſſit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentiſſima ſuſcepit,quæ cùm uideret in eo bonã eſſe indolem,ſed ætatem flexibilem,ac multos ad deprauandū paratos,qui aut ſpendore honoris obiecto, aut cõmodorum ratione tantum habita, aciem boni ingenij perſtringere poſſent,à nemine homine adiri patiebatur,niſi ab illis,quorum mores iampridem cognitos habuiſſet. Quare præceptores optimos dedit, qui puerum bonis erudirent diſciplinis,donec id ætatis eſſet,quò ſciret pro ſuo iure imperio rectè uti. Ipſa interim regnum gubernabat. Quæ res effecit, ut Theobaldus Campaniæ,Hugo Marchiæ comites, & Petrus Britannorum dux, facta coniuratione,à Ludouico defecerint. Quod ubi regi notum factum eſt,coacto ſtatim ex matris conſilio exercitu, in Britannum mouit. At Theobaldus rebus ſuis diffidens, ac eo à primo cedendū ratus, ueniã petijt,& impetrauit. Hugo uerò propoſiti tenax ad Henricum priuignū uenit(nam Iſabellam eius matrẽ in matrimonio habebat,uti ſuprà oſtendimus)docetq; tempus eſſe recuperandi ea loca tranſmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepiſſet, & ad id negotium gerendum operam & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone ſolicitatus bellum ſuſcipiendū conſtituit. Hîc non conſentiunt autores: alij tradunt Henricū continuò nuntios miſiſſe,qui Normanorū, Britannorum atq; Pictonum erga ſe animos explorarent: & quia declaratū fuerat à nuntijs,eos populos in Franci fide non inuitos eſſe,tum idcirco bellū in aliud tempus diſtuliſſe. Alij ſcribunt illum exactis magnis à populo pecunijs, paraſſe confeſtim claſſem, ac cum Hugone ad Britannos adnauigaſſe, populatisq; agris,qui ad Britanniã pertinent, urgente Franco, qui ſuis auxilio uenit, domū infecto negotio repedaſſe. Cæterū uel hoc uel illud magis ſecundū fidem ſit,non affirmarim,quandò unum ſatis conſtat Anglum nihil profeciſſe, ſiue nuntios ad ſolicitandos populorum animos miſerit,ſiue bellū mouerit.

Cùm Gallicanæ res ita refrixiſſent,paucis pòſt menſibus Ricardus ex Vaſconia in Angliã reuertit:quem quoniã rex prædio quodam hæreditario ſpoliarat,diſcordia non mediocris nempe momenti inter eum & fratrem orta eſt, quam breui ita ſtudiū principū qui Ricardū ſequebantur,adauxit, ut niſi rex properè reſtituto prædio, alijsq; ampliſſimis beneficijs collatis, ſibi fratrem reconciliaſſet,ad arma uentū eſſet, cùm præſertim omnes ferè principes infe-

stis essent in eum animis,ex eo, quòd paulatim immunitates & priuilegia initio principatus,more maiorũ, illis irrogata auferret, quambellissimè inuidiæ leuandæ causa,excusando se non sua acta,cùm id temporis haud sui esset iuris, sed tutorũ rescindere,atq; rursus redimenda ab ijsdem curaret, unde non mediocre faciebat lucrũ. Sed ut cõmuni utilitati in re aliqua cõsulere,seruire,prouidere uideretur,pondera ac mensuras correxit:quo etiam tempore Hubertũ Burgensem Cantij comitem fecit. Is Hubertus quantũ à principio gloriæ assecutus est, quòd arcem Douerensem post obitum Ioannis, fortiter aduersus Ludouicũ tutatus esset,quòd nouam militũ manum è Gallia ipsi Ludouico auxilio uenientem nauali prælio,prout suprà docuimus, deuicisset,tantũ postremò infamiæ sibi asperśit,quòd ab optimatibus seiunctus apud regem semper deinceps egerit,ut ille promissas leges atq; prisca instituta populo utenda non restitueret:quo factũ est,ut quò principi in dies magis magisq; acceptior, hoc populo odiosior extiterit. Atq; ita uir magnus tot meritorũ gratiã minus quàm oportuerat,perpetuandã curauit. Sub idem tempus, missis à Gregorio pontifice Rom. per Europam uiris quàm multis præstantissimis,qui concionando Christianos ad arma contra Saracenos concitarent, tanta militum multitudo illorũ opera,breui tempore comparata est, quanta nunquã ferè antea, inter quos quadraginta millia Anglorũ fuisse ferunt. Is immensus exercitus per Germaniam,Pannoniam,Thraciamq; iter faciens,ubi Syriam attigit,per longa terræ spatia populabundus cum hostibus temerè congressus, singulari prælio profligatus est. Duces in primis fuere multitudinis Theobaldus Campanus comes,& Philippus Albanactus,quorũ incuria res male cecidit. Eodẽ anno,quo à nostris in Syria male pugnatũ est,Stephanus Cantuariensis antistes mortem obijt,post annum uigesimum alterum,quàm sedere cœperat:cui Ricardus cognomento Magnus,ordine antistitũ quadragesimustertius successit. Dum ista atq; alia alibi geruntur,Hugo Marchianus comes causa renouandi primo quoq; tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad rebellandũ solicitauit,ut nuntios clàm ad Henricum miserint,qui sese tradere illi statuisse dicerent,si modò arma capere,ac in Gallias trajicere libêret:qui insuper tempus rei gerendæ idoneum esse docerent, quo apud Francos diuisum principum populiq; studium esset: & demum, ut incœptum negotium bene succederet, in eius tantùm diligentia atque autoritate positum esse. Rex tametsi bellum optabat,tamen cum Huberto comite Cantiano,de rei summa prius cõmunicauit,quàm nuntijs responsum daret. Is siue quòd cerneret regẽ id ætatis nondum idoneum esse ad bella externa gerenda, siue quòd Hugonis fidem suspectam haberet,consuluit tantum bellum esse in aliud tempus rejciendum:cuius sententiam Henricus secutus,respondit nuntijs,se non multò pòst in Gallias uenturũ,si intellexerit suos Normanos cum reliquis populis,in ea interim uoluntate permanere,egitq; gratias pro tanto eorum in se studio, & id multis uerbis. Per eos dies Gulielmus Branſæus, uir bellicosus, à Leolino Vualliæ principe dolo captus strangulatur,quem paulò pòst Henricus tam ob illud facinus, q; ob alias acceptas iniurias, grauiter puniuit: cùm prodigia multa ea hyeme facta, cœlum assiduis flammis coruscasse, turres & templa de cœlo tacta, medio die obscuritatem aëris immensam incubuisse ferunt. Rex interea parata iam classe, atq; ingenti coacto exercitu,magnaq; copia

pia pecuniæ à populo ad bellum gerendum exacta, cùm quotidie tam ab Hugone Marchione comite, quàm à Petro Britannorum duce ad traijciendum in Gallias solicitaretur, demum decreuit tentandam fortunã belli, ut sua quando q; recuperaret: itaq; Martio iam mense ineunte, post annum quàm regnare cœperat, tertiumdecimum, impositis in naues militibus proficiscitur in Britanniam, ubi cum Britanno & Marchione facta belli societate, Francorum agros populari incipit. Crescebat in dies exercitus, ad famam nominis Anglici, Normanis undiq; cõfluentibus, inter quos duo fuere Paganelli Fulco & Gulielmus fratres heroës nõ minimi usus, cum quadraginta uiris bello egregijs. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuit Ardonum, Campanellum, & Belesmum, crebris nuntijs de aduentu Angli certior factus, magnis itineribus in agrum Andegauensium proficiscitur, positisq; ad Ligerim castris, militem disponit, qui Anglũ transitu fluminis prohibeat, ne in Pictones eat, quos suspectos habebat. Henricus cognito hostis aduentu, celerius opinione omniũ traiecto Ligeri, in Pictonum agro castra facit, atq; inde in Santones se recipit. Interim Francus sequitur hostem, quem iam bidui abesse intellexerat, ut uspiam assequatur, & itinere intercludat, qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupifortis Marchiani militis complanatis, Carentum flumen traijcit, Santonensemq; agrum populatur. Hîc, si alijs scriptoribus credimus, utrinque prælium cõmittitur, quod diu atrox ancepsq; fuit: ad ultimum Anglis pedem referentibus, Francus superior euasit, magno hostium numero interfecto. Secundum hanc pugnam, pax inter reges conuenit. Cæterum apud alios scriptum legimus, rem per inducias sine certamine, transactam fuisse, quòd Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde scientes, facilè Blancham reginam, Philippum ipsius Ludouici patruum qui Reginaldo comiti Bononiæ in uinculis demortuo in comitatum successerat, quòd eius gener esset, & Ranulphum Cestriæ comitem pacis disceptatores audierint. Atque ita ab armis discessum, id quod longè uero proximum dixerim. Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiã ad extremum rediere.

Anglus post coagmentatam pacem, relicto in Vasconia præsidio, secundũ oram maritimam, in Britanniam rediens ad Nanetum urbem pulcherrimam propter ipsum flumen sitam, se contulit, ubi aliquantulũ moratus est, ac post exactam æstatem, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili gesta, in Angliam redijt: & quia multum pecuniæ in sumptus eius belli apparatus abiuerat, continuò tributum ex quintadecima conferendum imperauit, pro nouo bello suscipiendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hispaniã continuis populationibus uexabant: Itaque rogatus ab Aragonensi rege, ut se milite iuuaret, ingentem armatorum numerum primo quoque tempore misit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hispani igitur cum Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam deuictis Barbaris uictoriam adepti sunt. Per illos ipsos dies, grauis lis orta est inter Ricardum Cantuariensem antistitem, & Hubertum comitẽ Cantij: is enim occupauerat arcem Tumbrigiensem, cum pago, ac nõnullis possessionib. quæ Cantuariensis pontificis sine cõtrouersia erant. Quapropter Ricardus de huiusmodi iniuria apud regem cõquestus, cùm uideret

nihil proficere, quòd ipse Henricus eam prædam ut suam repetebat, pro tempore remedium adhibens, sua autoritate declarauit publicè impios illorum locorum occupatores, & prouocans ad Gregorium pontificem, Romam euestigiò perrexit. Miserunt eò procuratores suos rex & comes, cõstitueruntq; pontificem arbitrum, qui litem terminaret, æstimaretq;. Gregorius cognita diligenter causa, secundum Cantuariensem pontificem iudicauit. Itaq; Ricardus optatum suum consecutus, dum in Angliam redit, non longè ab urbe Roma, in itinere moritur, post annum quàm sedere cœperat alterum: in cuius locum successit Edmundus thesaurarius quem uocant, Sarisberiensis collegij, uir sanctissimus, ordine antistitũ quartus & quadragesimus. Post mortem Ricardi, quicquid pontifex Ro. Cantuariensi adiudicarat, irritũ euasit, cùm uacante sede, nõ esset, qui negotiũ curaret. Eodẽ tẽpore Leolinus Vuallus, uir uiolenti ingenij & prædæ auidus, hostiliter Anglicos fines ingressus, uicos incendio, agros populatione uastat. Rex ab incolis certior factus maximis itinerib. proficiscitur, ac ad iniuriam ulciscendã ire maturat. Sed eius aduentu cognito, hostes territi partio more in montes atq; paludes sese repentè abdunt. Quæ res fecit, ut rex qui se aliquid dignũ facere non poterat, ne operam luderet, relicto paruo præsidio, pari propè celeritate redierit, atq; illuc contendisset. Vuallus post regis discessum rursus in agros erumpit, ac nõ modò in eis prædatur, sed cruore & flamma cuncta delere nititur, qui dum temerè latè uagatur, à regio circumuentus præsidio, magnam accipit cladem: sed nec eo fractus animo, maiorem deinde exercitum conflat. Quod ubi Henricus cognouit, ualde permotus, quòd tantum in Leolino minimo regulo audaciæ inesset, iterũ cum multò maioribus copijs hostem insecutus est, cõmissoq; prælio, etsi magno labore ob locorum iniquitatem, ad ultimum domuit. Ille tamẽ cùm in diem raptę uiueret, à latrocinijs manum deinceps abstinere non potuit.

Sublatis per hunc modum bellis, rex habito principũ concilio, exponit se rei bellicæ causa, factis permultis hactenus sumptibus, indigere, ac propterea uelint sibi pecuniam suppeditare: quod illi se facturos pernegant, suam ac populi inopiam multis rationibus excusantes. Tum Petrus Vintoniensis antistes, in quo omniũ uno multũ dicendi salis inerat, palàm regem admonet, ut populo assiduis tributis exhausto parcat, sed si egeat, possessiones quas ab initio ipse adolescens parũ consideratè suis donasset, ab illis recipiat, simulq; rapacissimos quosq; qui ampliores præfecturas gerebant, priuet, cogatq; rationẽ reddere, ut scilicet illis pro spõgijs utat, quòd antea sic eos perfudisset, ut nunc madidos possit exprimere, quod olim Vespasianus factitasse fert: atq; demonstrat eum per hunc modũ, ex suo satis abundaturũ. Rex nõ grauatè Petro ita admonenti aures dedit, & eius secutus consiliũ, protinus cũ suis quæstoribus rationem accepti & expensi habuit, & cùm bonã eorum partẽ reperisset plus pecuniarũ acceptũ retulisse, quàm tulisse expensum, coëgit sibi non sine usura satisfacere. Item de magistratibus iudicium exercendum curauit, quorũ bene multi repetundarũ pecuniarum conuicti damnant, & in ijs Hubertus Cantianus comes, qui cùm satisfacere recusasset, in carcerẽ missus, acriter mulctatur. Ea res fecit animũ regis eò in omnes suos ministros offensiorẽ, quò plus alijs, omnia Huberto comiti crediderat, ita ut alienigenas domesticis iam anteferre cœperit. Quod ita principum animos offendit, ut Ricardus Marescallorum familiæ

familiæ princeps, tam ſuo quàm aliorum nomine auſus fuerit factū regis palàm improbare. Ad ea Petrus Vintonienſis antiſtes reſpondit, regem nihil ſuper ea re, inconſultè aut intempeſtiuè agere, qui cùm ſecum cogitaret Anglicos principes patrem ſuum Ioannem infeſtis armis æquè ut animis perſecutos eſſe, ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet, infideliſſimos eſſe inuentos, non iniuria exteris hominibus magis quàm ſuis confideret. Id Vintonienſis aculeatum reſponſum ita pupugit, ac uulnerauit animos quorundā optimatum, quorū primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, ut facta coniuratione, palàm à rege deficientes, alij aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint. Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorum bonis, ac ſimul magnam militū manū ex Flandria arceſſiuit, quorū opera in bello uteret. Dum ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinū principem Vualliæ duce Ricardo adiungunt, ac timentes regis aduentum, proximos agros omni commeatu ſpoliant, armenta abducunt, ſeſeq; ad reſiſtendum muniunt. Non fefellit eos conſiliū: nam paucis pòſt diebus rex cum magno exercitu ſuperuenit, ingreſſusq; Vualliā, cùm nullum cōmeatum reperiret, ad fines Vigornienſiū, Salopienſiumq; regreſſus, aliquot illic dies ſtetit. Hîc milites dum temerè per agros palantes uagantur, & caſtra ſine uigilijs habent, ab hoſtibus noctis ſilentio circumuenti paſſim obtruncant. fuiſſet cædes maior, niſi in caſtellū quod in proximo erat, quo rex ſe tenebat, reliqui omnes qui in caſtris erāt, de media nocte profugiſſent. Interfecti ſunt amplius quingēti homines, ac impedimenta omnia amiſſa. Rex eo affectus detrimento, cùm ſæpe aliàs expertus eſſet aduerſam ob locorum iniquitatem, inſolentiamq; belli fortunam, in aliud tempus uindictam tantæ iniuriæ reſeruandam ratus, Gloceſtriam redijt.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCXXXIIII, & cùm Henricus regnare cœpit, decimusſeptimus, laboratū eſt primò fame, quia inſolita frigoris uis ita fruges retardauit, ut ſuo tēpore matureſcere nequiuerint: deinde peſtilentia, quæ famis comes ſemper eſſe ſolet. Ricardus Mareſchallus eodem tempore non ceſſabat cum Vuallis finitimos agros uaſtare, & quotidie ad eum principes aliquot deſciſcentes regem uehemēter ſolicitabant, cùm Ioannes Monumetenſis uir fortis & ſtrenuus, regiarum copiarum præfectus, facto magno exercitu, celeriter ad hoſtes properauit, ſperansq; ſe illos imparatos, imprudentesq; inuaſurum, noctu iter faciebat, ut paulò ante lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ plurimum quietis tempus eſt, dato ſigno, opprimeret hoſtes ſemiſomnes, & ſtratos paſſim cæderet. Verū longè aliter euenit: Ricardus enim per ſpeculatores cognito hoſtium conſilio, locum prior occupauit, quò uenientes uſpiam in itinere inſidijs exciperet. Itaque dum Ioannes nihil tale formidans ad eum locum contendebat, Ricardus facto impetu, hoſtes inuaſit, quos ſubitæ rei terrore captos nō ſignū certum, nō ducem ſequentes, paſſim fudit, fuſosq; latè perſecutus eſt. Cædes ubiq; ingens facta eſt: quibuſdam ſyluæ, inter quas inſidijs circūuenti ſunt, refugio fuere. Ipſe Ioannes cum paucis inter tela hoſtium uix euaſit. Ricardus victor poſtero die quaſdam Ioannis ruſticas poſſeſſiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diripuit. Henricus qui per eos dies Gloceſtriæ morabatur, huiuſce male geſtæ rei nuntium moleſtè accipit, continuoq; cum ſuo domeſtico ſenatu, quale remedium tanto malo adhibendum ſit, agitat. Poſt uarias ſententias, unum omnes

sentiunt,exules cõdimentis humanitatis esse mitigandos,pacemq; necessariò illis dandam,atq; Petrum Vintonienſem episcopum,& alterum Petrum Riuallem,quorum impulsu omnia in aula immutata essent,exterminandos à regia,cum nonnullis alijs magnæ autoritatis uiris:ac eiectis alienigenis,Anglos in familiam regiam restituendos. Probauit consilium rex,cuius uicissitudine nihil ad sedandam præsentem procellam aptius iudicans, primò Vintonienſem antistitem à rebus publicis amotũ, ad obeundã diœcesim suam ire iussit: item Petrum Riuallem,ac complures alios consiliarios,quibus instigantibus odium sibi principum inussisset,à conspectu suo familiaritateq; dimisit,eiecit, ablegauit: deinde pristinos domesticos recepit,postremò nuntios de pace ad exules in Vualliã misit.Dum ista gerunt, Ricardus certior factus Sylueſtres Hybernos prædia continenter depopulari,quæ ipse in ea insula possidebat,illuc ex Vuallia proficiscit, comite Gaufredo Mariscenſi,homine Hyberno, uiro manu prõpto,factoq; statim prælio,cùm Gaufredus metu uel errore actus ordinẽ deseruisset,omne ipse pugnæ onus ferre coactus uulnus accipit, quod profligatis mox hostibus male curatũ causa fuit, cur in febrem inciderit, qua paucis pòst diebus uehemẽter oppressus interijt,uir tam militari gloria,quàm animi altitudine summus,cuius mortem ipse Henricus ualde doluit,palàm testatus se ducum omniũ principem amisisse.Post hæc,cùm nuntij rediissent ab Vuallia,retulissentq; exulũ animos ad recõciliationẽ inclinatos, rex protinus autore Edmundo Cantuarienſi antistite,illos data fide ad se accersiuit,atq; omni deposita simultate,in gratiã libens recepit.In ijs fuere Gilbertus Mareschallus frater Ricardi,Hubertus comes Cantianus,& Ricardus Suardus,uiri amplissimi.Quibus rebus feliciter cõpositis,ac armis ubiq; tuta conditione positis,rex Londinũ reuertitur,ad quem statim importunũ Iudæorũ facinus delatum est:illa enim fæx hominũ quæ id temporis Nordouici degebat, quendã Christianũ puerũ furtim captum totum integrũ annũ nutrierat,ut aduentante pascha, quasi noui nostræ religioni dedecoris imprimendi causa, cruci affigeret:sed deterrimi carnifices paucis antè diebus,quàm sanguinẽ innocentem effunderent, tanti insimulati criminis,ac conuicti, merita pœna afficiuntur.

Anno deinde qui insecutus est, Isabella soror Henrici, Federico secundo Romanorũ Imperatori nuptũ datur,& in initio alterius anni, qui fuit à natali Christi MCCXXXVI, rex in matrimoniũ duxit Aleonorã filiã Raimundi comitis Prouinciæ, qui haud multò pòst celebre concilium Londini habuit,in quo nõnullas sanctissimas leges tulit,atq; omnia è republica facienda curauit, quibus deinceps status regni longè melior fieret. Veruntamen quò ille ex ijs officijs plus gratiæ apud populũ cõsecutus est,hoc cõfidentius nõ multò pòst ingentẽ pecuniã sibi ab ipso populo curari petiuit,adeò,ut nihil nisi ex suo usu feciſſe diceret.Quo tẽpore prodigia mira facta sunt.Calendis Majis uisæ sunt in cœlo uariæ hominũ formæ,uelut instructis aciebus dimicantes:quod portentũ immensi imbres secuti,omnia aquis opplerunt. Iam aderat annus ab eo quo regnare cœperat Henricus,uigesimus,& humanæ salutis MCCXXXVII, cùm Mertonũ(qui est pagus Surræ comitatus,distatq; à Londino circiter mil lia passuum septem,ubi loci celebre est cœnobium canonicorum regularium, quos dicunt,olim conditũ à Gilberto principe Normano,qui cum primo Gulielmo uenit in Angliam) conciliũ principum frequens conuocatũ est,in quo

concilio

concilio quamplurima è republica ſtatuta ſunt,quorũ ſanctio etiam nunc ritè ſeruatur.Et demum de tributo indicendo eſt actum, ſed fruſtra.Anno eo ipſo Gregorius nonus pontifex Romanus,rege non inuito, miſit Othonem cardinalem in Angliam legatum,qui ſacerdotalis ordinis ſtatum recognoſceret, ac quatenus opus eſſet,corrigeret.Is cuius iam uirtus omnibus longè notiſſima erat,quippe qui ſuperioribus annis eo muneris genere ſumma cum laude functus fuerat,poſteaquam de rebus agendis probè edoctus eſt, antiſtitum aliorumq; ſacerdotum conuentum Londini celebrem fecit, in quo poſt longam conſultationem,de patrum ſententia,leges plurimas tulit,quæ deinceps ſacerdotalem dignitatem maximè conſeruarunt. Poſt hæc,cauſa iuuandi Aſiatici belli, imperandas ſacerdotibus decimas omnium ſacerdotiorum curauit.Per idem temporis rex collocauit Aleonoram ſororem, quæ nupta fuerat Guliel-
mo Mareſchallo Gloceſtriæ comiti, Simoni ex Monteforti,uiro ſingulari uirtute.Id connubium Edmundus Cantuarienſis antiſtes deteſtabatur,quòd Aleonora poſt obitum uiri, uouiſſet perpetuam Deo caſtitatem:propter quod rex cœpit ſuccenſere antiſtiti: qui non multò pòſt maioribus in dies ſingulos affectus detrimentis,de iniurijs apud pontificẽ querendi,ac nonnulla alia domeſtica negotia curandi cauſa,Romam perrexit. Illo ipſo tempore Federicus Italiam petiturus,ab Henrico ingentem militum numerum accepit, qui ei in bello ſtrenuè ſeruierunt,cùm Ioanna ſoror regis regina Scotiæ in Anglia,quò uenerat fratris ſalutandi cauſa,morbo extinguitur.Petrus quoq; Vintonienſis epiſcopus à uita exceſſit. Edmundus antiſtes interea Romæ nihil ex eis, quæ petierat,à pontifice impetrauit, ſiue quòd Otho legatus, ut quidam tradunt,obſtitiſſet,qui cũ ſancto uiro inimicitias haberet,ſiue quòd ſanctitas uitæ à compluribus parui æſtimari ſolet. Itaq; bonus antiſtes ſui optati minimè cõpos in Angliã redijt,grauiora inde accepturus incõmoda.Anno eodẽ unus ex militibus regijs,homo ualens,cuius nomen,quod ſciam, non proditur,cupiens aliquo audaci facinore acceptam (uti par eſt credere) à rege iniuriã uindicare,deſtinat animo,noctis ſilentio ſibi penetrandũ in cubiculum, atq; eum ibi obtruncandũ: & ut ſine ſuſpitione, tempus & locum edendi ſceleris poſſit liberius obſeruare,ſe amentem ſimulat.Erat per eos dies rex in Vodeſtocano ſuo,quibus ille tale facinus animo uerſabat, qui poſtq; omnia accuratè explorauerat,de media nocte accedens ad cubiculum,clàm per feneſtram introit, ac ad lectum regium aduolans,læua manu,remotis ſtragulis,ferro puluinar frequentibus ictibus percutit, arbitrãs ſe regem fodere,qui ea nocte,ut fortè accidit,cubiculũ mutauerat. Cognita re ab una puella reginæ cubicularia, quæ uigilabat,fit clamor,& cum clamore concurſus regiorũ miniſtrorum,qui hominem capiunt, captumq; ad ſupplicĩ dandũ trahunt. Ita nihil fuit propius factum,quàm ut rex occideretur.Hinc diſcere licet,etiam principem non poſſe iniuriã facere homini quamuis infimo, ſine ſui capitis periculo.Ex quo expedit, ut unuſquiſq; manus ſemper abſtineat.

Principio inſequentis anni,Henricus ſuſcepit ex Aleonora uxore filiolum, quem Edouardum nominauit, ob memoriam illius diui Edouardi tertij qui paulò antè regnarat,quàm Normani Angliã occupaſſent.Hunc puerũ Otho legatus baptizauit,ſub cuius ortũ apparuit ſtella immenſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum,quæ per longum cœli tractum,ueloci, crebroq;

cursu ferebatur,modò ignẽ præ se ferens,modò fumũ post se relinquens: quo sanè ostento,futura Edouardi patris amplitudo,ac Edouardi filij exiguitas uanitasq; uelut ex oraculo quodã pronunciata dicit. Id tẽporis Leolinus Vualliæ princeps è uita migrauit:deinde inter Griffinũ &Dauid filios eius de principatu aliquandiu disceptatum est,quem ad ultimũ Dauid, etsi minor natu,fauente Henrico, assecutus est. Ipse uerò Griffinus dolo à fratre Dauid captus, & regi custodiendus traditus, in turri Londinensi non multò pòst tentando fugã lapsus ex summitate muri per funiculum, qui ex ui ponderis fractus est, decidit in terram,& ilicò occidit.Item per eos illos dies, Thomas comes Flandriæ,filius Sabaudiensis comitis,qui Ioannẽ quæ cum Ferdinando nupta fuerat,paulò antè in matrimoniũ duxerat,in Angliã profectus benignè ab Henrico accipit hospitio. Sed multò apparatius gratiusq; acceptus est Simon Montifortensis,uir uirtute, consilio, uita, ratione, sanctitate mirabili ad omnẽ Dei & hominũ gratiam promerendam.Huic ab initio admodũ iuueni propter iustitiam,prudentiamq;,summa totius belli gerendi in Albigenses,hominũ genus maleficum, in Narbonensi Gallia subitò exortum, delata est à Philippo Francorum rege,qui nobilissimã adeptus est uictoriã:postea nescio ob quam acceptam à Blancha diui Ludouici matre offensionẽ,ad Henricum transiuit, cui ille,uti antè dictum est, Aleonoram sororẽ locauit, deditq; dotis nomine, comitatum Lecestriæ,ac amplissimos mandauit magistratus.

Opprimebat bello per idem quoq; tempus,Federicus Imperator Romanũ pontificem simul cum tota Italia,cùm Innocentius quartus pontifex in locum Cœlestini quarti successit.Is uir egregius,constans,diligens, reipublicæ amator,cùm impotenti Federici libidini maturè resistendũ putaret, à principibus Christianis opem & auxilium petijt, quem Henricus autore Othone legato, quantũ per affinitatem licuit,quæ ipsi cum Federico intercedebat,pecunia iuuit.Itidem fecere episcopi,ac reliqui sacerdotes.Quod Federicus audiens,celeriter regem per literas summè rogat, ut ne opem pontifici ferat: sed solertia & industria Othonis,omni promissa pecunia penè iam ipsi pontifici antea missa, frustra fuere Imperatoris preces. Edmundus Cantuariensis antistes maximè omnium eiusmodi legati Romani frequentes exactiones,quibus sacerdotes diuexabantur,liberè reprehendit,ac non multò pòst statuens exilij libertatem anteponere domesticæ seruituti, in Gallias ad Pontiniacum cœnobium monachorum Cistertiensis ordinis,& Altisiodorensis diœceseos,uti suprà libro xij. diximus,perrexit,illic spontè exulaturus,diui Thomæ secutus institutũ, qui ad id loci innocentiæ asylum confugerat. Causam profectionis siue exilij alij aliam scribunt:quidam tradunt Edmundum ut uirum spectatum atq; probatum cùm animaduerteret religionẽ in dies magis negligi, bonis præsertim sacerdotibus nullum honorẽ haberi,in manu sua non amplius esse,ut eiusmodi malis mederetur apud principẽ,qui bene monenti aures non daret,ad extremum constituisse,ab ea regis satietate sui discedendũ, atq; cedendum usq; eò, dum ille tandẽ aliquando incõmodo aliquo edoctus errores deponeret. Non nemo huiusmodi causæ addit alteram: consueuerat enim rex ex instituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato,uacantiũ episcopatuũ ac cœnobiorũ fructus eatenus capere,quoad aliquos uiros dignos ipse illis præficiendos curaret:qui eo lucro illectus,sacerdotia eiusmodi diutius uacare de industria permittebat.

Huic

Huic malo Edmundus occurrendum iudicans, à rege impetrauit, ut huiuſce rei curandæ munus ſolus Cantuarienſis archiepiſcopus obiret, quò per hunc modū, epiſcopatus atq; cœnobia rectoribus orba, & melius gubernarent, & citius dignis deferrent præpoſitis. Verùm cùm aliquandiu ita ſeruatū eſſet, & Henricus animaduerteret nō eſſe in rem ſuam, quod paulò antè conceſsiſſet, illud ſtatim reuocauit, & ſacerdotiorū uacantiū uectigalia, prout antea fecerat, capere rurſum cœpit. Quod factū ferūt Edmundū adeò intolerabile iudicaſſe, grauateq; tuliſſe, ut demū alijs quoq; multis de cauſis, quas cōmemorare longū eſſet, indignatus, in exiliū ſpontè abierit. Hic uir ſanctiſsimus, quippe cui nemo id tēporis, uera laude probitatis, integritatis, religionis anteponendus erat, dum in Pontiniaco cœnobio morabatur, ſpretis opibus, poſthabitis uoluptatib. atq; omni ambitione & potētia, præ cœleſti uita, ad quā aſpirare nitebat, corpus aſsiduis ieiunijs domare, pietatē aduerſus omnes exercere, Deū denicq; orare, ut apud ſuos Anglos religionē aduerſus impios tueri uellet: cuius porrò ſanctitatis atq; miraculorū fama, quamobrē iam tum clarus eſſe cœperat, ita omnibus breui tēpore cognita eſt, ut uſq; ab ultimis Galliæ finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobiū hominis uidendi cauſa confluerēt. Sed paucis pòſt menſibus aduerſa ualetudine laborans, & ſperās ſe facilè confirmari ſi locū mutaret, nō longè à Pontiniaco ſeceſsit ad quoddā aliud cœnobiū, ubi uitam finiuit, corpus eius ad Pontiniacū celebri exequiarū pompa terræ reddit. Is igitur antiſtes de religione optimè meritus, ita deinceps miraculis claruit, ut ab Innocentio quarto in diuorū numerū ſuo merito relatus ſit. ſedit annos octo. Vacauit Cantuarienſis pontificatus plus annis tribus, cùm poſtremò regis iuſſu, monachi Cantuarienſes elegerunt archiepiſcopū Bonifaciū natione Sabaudienſem, id eſt, natū in Allobrogibus, qui Aleonoræ reginæ auunculus erat. Hic in ordine antiſtitum quadrageſimusquintus fuit.

Ricardus regis frater parata claſſe id temporis Syriam petijt, qui mirandū in modū rem Chriſtianam iuuit. Eò etiam nō multò pòſt Ioannes comes Albamarlenſis, Gulielmus Fortis, Petrus Malolacēſis, uiri ſtrenui, cum magna militū manu profecti ſunt. Apparuit cometes diro aſpectu, per triginta dies ferè cōtinuos, circiter initiū anni, qui ſecutus eſt, qui fuit à natali Chriſti MCCXLI, & cùm regnare cœpit Henricus, uigeſimusquartus. Isannus neque domi, neq; militiæ, rem aliquam ferè memorabilē habuit. Otho legatus Romā exacto iam ſuæ legationis triennio diſceſsit. Venit in Angliam Petrus Sabaudienſis Bonifacij Cantuarienſis antiſtitis pater, uir multò prudentiſsimus, quo Henricus eſt familiariter uſus. Ricardus item tranſactis pro tempore, inter noſtros & Saracenos in Syria rebus, domū incolumis redijt, cùm in Vualia eſt nouū bellū ſubitò ortū, id quod Henrico bono fuit: alios enim Vuallorum miſerebat caſus Griffini, quòd per proditionē auito principatu fraudatus in carcere eſſet, nam nondū interierat, inſidebatq; in illorū animis tanti facinoris memoria: alios autē tenebat ſtudiū rerū Dauid, qui imperiū obtinebat. Itaq; cùm omnia arderent inuidia & partiū furore, ad arma utrinq; cōcurritur, magnæ ſimul pugnæ ſimul ſtrages edunt. Quibus rebus cognitis, Henricus cernēs animo id certamē fratrū, quorū alterū in cuſtodia habebat, alterū ingratū cōperierat, ex ſuo uſu futurū, in Vuallią cum expedito exercitu aduolat, profligatoq; Dauid, ac ſeditionis autoribus captis, pœnaq; affectis, Vual-

liam in ſuam poteſtatem redigit. Atq; ita prouincia ſemper quietis expultrix, atq; finitimorum turbatrix, in ditionem Anglorum redijt. Eodem anno Iſabella Federici Imperatoris uxor, eademq; Henrici ſoror moritur, cùm mira fuit ſolis defectio.

Exin ſequitur annus uigeſimusquintus, cùm Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: nanq; Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fecerat Pictonum comitem Alphonſum fratrem, qui Ioannã unicam Raimundi Toloſatiũ comitis filiã in matrimonio habebat, ac ob id, in illius opes ſucceſſurus erat, & ei cum cæteris Pictonũ optimatibus, Hugonem Marchiæ comitem Henrici regis uitricũ, quem ſuſpectum cum primis habebat, licet poſt in- 1
ducias cum Anglo factas, in gratiam receperit, cõceptis uerbis iuſiurandum more maiorũ dare iuſſerat, id quod iure quamoptimo Hugo facere deberet. Hugo dehortante uxore, quæ Ioannæ comitis coniugi modis omnibus cedere nolebat, negat ſe fidem obligaturũ Alphonſo, ac ſimul iterũ ad Henricum deficit, atq; ſolicitatis repentè ad defectionẽ Pictonibus, ad eum ſcribit ſe magna auxilia paraſſe, magna eſſe in ſpe, cùm omnes Pictones, Britannos, Normanos noui iam belli pariter affectantes eſſe certũ habeat, & propterea ſolum eius aduentũ expectare. Henricus uiſis Hugonis literis, & per idem tempus alijs à Pictonibus acceptis, qui ſe ad eum deſciſcere paratos eſſe teſtabantur, conuocato primo quoq; tempore principũ concilio, de bello gerendo cõmu- 2
nicat. Variæ erant ſententiæ: alij enim ſecum cogitãtes quanti labores, quanti belli apparatus malè aliàs cecidiſſent, ac turpe eſſe, manẽtes cũ Franco adhuc inducias uiolare, regem à bello gerẽdo magnopere dehortabant. Alij in aliud tempus differendum iudicabant. Alij demum, etſi perpauci admodum erant, tandiu bellum Franco faciundum affirmabant, donec amiſſa toties fruſtra repetita recuperarentur: nec eſſe, quòd de inducíarum iuris uiolatione dubitaretur, cùm nõ eſſet contrà, quàm leges ſancirent, quocunq; tempore prædatores exuere præda: neq; item illud argumentũ tam magni momenti cenſeri debere, quòd aliàs negotiũ ſub manus nõ ſucceſsiſſet, quin poſſet ſuis itidẽ opinionibus ſuffragari, cùm fortuna belli haud ſemper eadem eſſe ſoleret, quòd 3
omnis belli Mars cõmunis eſt deus. Placuit hæc ſentẽtia, in qua tametſi plus animi q̃ conſilij ineſſe uidebatur, ſic regi, ut tantũ poſtea abfuerit, ut cæteris principibus enixè diſſuadentibus auſcultauerit, ut etiã illis mox utcunq; in ſuam ſententiã tractis, exercitũ ſibi protinus conflandũ conſtituerit, itaq; primũ omniũ cogendis pecunijs operam nauat, & quia in proximo concilio uniuerſi tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellando, pecunias partim dono, partim mutuas accipit, quo facto negotium gubernandi regni Gualtero Eboracenſi antiſtiti mandat, ac unà cum Ricardo fratre, parata iam claſſe, in Galliã proficiſcitur, expoſitiſq; copijs, nõ longè à Rupella, quæ magno Francorum præſidio tenebatur, in Pictones contendit. 4

Dum iſta ab Henrico geruntur, Ludouicus certior factus de nouo bellorũ motu, in Marchianum comitem mouet, captiſq; de eo aliquot oppidis, ad turpem deditionẽ compellit, eoq; negotio feliciter confecto, in hoſtem properat, primoq; acceſſu loca in poteſtatẽ redigit, quæ Anglus à tergo reliquiſſet præſidio parum munita: deinde Taliburgum uerſus iter conuertit, ut cum Henrico prælium faciat, qui paulò antè ſe illuc receperat. Atqui hoc in loco, inter

ſe non

se nõ consentiunt autores: quidam tradunt multos in exercitu Francorũ, partim pestilentia, partim grauitate cœli affectos, subitò mortuos: atq; cùm quotidie plures in morbum inciderent, ipsum etiam Ludouicum aduersa ualetudine affectum, secus atq; sperabat, coactum fuisse, renouatis cum Anglo inducijs, abire. alij uerò scribunt nõ longè à Carento amne, qui Rupellam præterlabens in Oceanum influit, inter Francum & Anglum æquo ferè prælio pugnatũ, sed ad extremũ, Anglum qui à Marchiano comite destitutus, militum supplementum habere per tempus nõ potuisset, necessariò initis rursus cùm Franco inducijs, in Angliã infecto negotio, uti sæpe aliàs fecerat, redijsse. De
1 hoc secundo bello Hugonis impulsu sumpto, nõ meminere recentiores rerũ gestarũ Francorum scriptores, ac proinde aberrantes, huius belli causam alterius fuisse ponunt, ideoq; rem rei sæpe præuertentes, ita interdum historiam uariant, ut illa perdifficiliter cuipiã constare queat. Verùm rex Henricus cui suscepto bello nihil antiquius erat, utcunq; res bellica successerit, eo anno in Angliã nõ reuertit, sed Burdegaliam hybernatũ profectus est, ubi tota ea hyeme multa tentando, nihil aliud egit, nisi quòd nullo memorabili confecto negotio, tempus extraxit, atq; omnem pecuniam consumpsit: qui deinde in initio sequentis anni, qui fuit sextus & uigesimus, cùm regnare cœperat, factis cum Franco quinq; annorũ inducijs, in Angliam reuertit. Reliquit Henricus
2 in Aquitania, Nicolaum Molissum præfectum militum præsidio maritimis etiã locis, quæ in sua fide esse sciebat, quanquam nõ multum illis confidebat. porrò ita usu ueniebat, ut ij populi assiduis bellis uexati cogerentur nõ ex uoluntate, sed pro temporũ malis, modò Anglorũ, modò Francorum imperio parêre, cùm præsertim oppida maritima ita diruta essent, ut nullis præsidio esse possent, & proinde cùm ad resistendũ nõ ualerent, uictorem sequi contrà atq; interdum uolebant, necesse habebant. Quod fecit, ut Anglus sæpenumero Francum nequicquam armis aggressus fuerit, fretus eiusmodi oppidis ad iniuriam patentibus, ac ad id tentandũ inuitatus frequenti uoluntatis cõmutatione Pictonũ, qui dum eam ipsam uoluntatem uni alteriue regũ expurgatam uolebant, quotidie per proditiones, maiore se scelere obligabant. Quibus rebus Henricus similiter atque Ioannes eius pater sæpe illusi, & uitæ periculum adiuerunt, & immensas opes effuderunt, perrarò ex animi sententia, aliquo euento gauisi, ut appositè suprà est demonstratũ. Nunc ad alia. Guliel
3 mus Marisscensis natione Hybernus, uir fortis & strenuus, per eos dies Lõdini cum sexdecim socijs supplicio afficit. Is paulò antè ob seditionẽ exul factus, comparatis aliquot nauibus, mare ubiq; latrocinijs infestũ reddiderat, ut per hunc modum acceptam exilij pœnam, quam ipse iniuriam appellabat, ulciscere tur. Item Ricardus frater regis in matrimoniũ duxit Cynthiam, siue, uti quibusdam placet, Sanctiam filiam Raimundi comitis Prouinciæ, sororem Aleo
4 noræ reginæ, quam Beatrix mater in Angliam deduxit. Hæc fœmina electissima magnifico rerum omnium apparatu à rege accipitur, ac cùm abiret, magnis donatur muneribus. Rex postquam nuptias fratris magnificentissimis opulentissimisque conuiujs, ac apparatissimis omnis generis ludis fecerat, & uaria munera multis impartitus fuerat, cœpit renauare operam studio belli, quod pro recuperandis rebus in continente amissis, iterum gerendum ducebat. Itaque re ad concilium delata, principes si qui erant, qui uellent,

qui pauci erant,plenè demonstrabant toties bellum esse tentatũ fortuna nunquam propitia, ut nulla amplius in armis spes relinqueret, nisi plus deinceps suis quàm alienis confiderent uiribus:igitur consulebant,oportere aut abstinere manũ,aut tale ac tantũ bellum parare, quo nullis omnino externis opus esset auxilijs, atq; tum demum eorum opinio ferebat, uictoriam perfacilè in manu fore,quæ hactenus alienigenarũ perfidia negata fuisset.His rationibus rex motus,nihil temerè de bello tentandũ statuit,sed ut ne deinceps externorum auxilia frustra quærere diceretur, prædia omnia quæ Normani in Anglia possidebant,publicauit,ut ex eo facto,tam ipsi Normani,quàm Britanni & Pictones intelligerent se nequaquam amplius uanis rebellium promissis creditur̃,ut qui tantũmodo uellet iam suo,ut aiunt, Marte facere, id est, suis uti Anglis.Atq; hoc initiũ belli &finis pro tempore fuit.Henricus uerò nonnihil in sese concepit infamiæ,qui specie magnitudinis animi, Normanos iniustè bonis spoliasset,atq; exinanisset.

Dum res à bello externo quietæ sunt, Vualli qui etiam uicti quiescere nesciebant,Dauid rursum sibi principem constituũt,regiosq; præfectos imprudentes,inopinatosq; statuto diei tempore,armis inuadunt,atq; primo impetu in fugam uertunt,multis passim cæsis.Angli interueniente nocte,&Vuallo se quieti dante,opera & studio suorum centurionum,in unum se recipiũt, collectisq; animis cum uiribus,ubi illuxit,rebelles adoriuntur.Pugnatur amplius tris horas utrinq; acriter,cùm Vualli qui temerè in certamen descenderant,sensim cedentes,ad solita syluarum ac paludum profugia sese proripuerunt:Dauid in Scotiam aufugit,amissis ferè omnibus in eo prælio militibus, quos secum habuerat.Is dum in Scotia morabatur,Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendũ in Anglum instigabat,accendebat, prouocabat,prædicando Anglos passim iactare,Scotos ut inertes,infirmos,suo imperio obedientes ad nutũ paratos esse,ad præscriptum alienum uiuere,ac multa alia fingebat,quæ cuiuscũq; etiam patientissimi uiri stomachũ mouissent, irritassentq; animũ ad odium.Accedebat huc,quòd rex Alexander paucis antè annis,mortua Ioanna uxore, ut paulò suprà ostendimus, duxerat alterã in matrimoniũ fœminã,nomine Mariam,ut alij tradunt, Scotam, ut alij uerò, Francam: qui ea affinitate fretus,facilius rupto tum pacis,tum amicitiæ fœdere, cœpit minitari,atq; Anglos despicere,ac simul inter hæc exercitũ parabat, excursionesq; in Anglicum agrum faciebat.Quæ ubi Henricus cognouerat, uehementer indignatus pari studio copias coactas in Eboracensem agrum duxit,atque inde Nouumcastrum profectus,cùm audiret hostem haud procul abesse,suos expedire arma iussit.Dum ista gerebantur, aliquot principes indignè ferentes, nulla certa de causa tantum certaminis inter reges parari, ita ad concordiam conglutinandam se interposuerunt, laborarunt, egerunt, ut ad ultimũ sint in gratiam reconciliati.Quo confecto negotio, uix rex Londinum peruenerat, cùm ecce tibi, Vualli qui timentes ut facta pace cum Scoto, omnis uis belli in se uerteretur,iterum tentandam fortunam statuerant,repentè recepto Dauid principe suo,qui post concordiam inter reges secutam,in Vuallią clàm se contulerat, in Anglos impetum fecerunt: sed cùm temerè rebellassent,cum multa cæde, notas latebras petere, ac dicto parêre coacti sunt. Fecerat rex per huiusmodi continuos bellorum apparatus,multum impensarum,quare non

multò

multò pòst habito concilio, à cunctis generatim pecuniam petijt, quam ab omnibus negatam solita arte à singulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ cõcussa est, quo multa ædificia corruerũt: quæ res quanto rarius in insula cõtingere solet, tanto tunc pro maiore prodigio habita est: sed in Gallia multò grauius ea labes facta est.

Iam aderat annus alter & trigesimus ab eo, quo regnare cœperat Henricus, & humanæ salutis MCCXLIX, cùm frequens habitum est concilium Londini, in quo concilio cùm de pecunia exigenda rex ipse primùm agitaret, facilè est ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atq; uiolatæ fidei, quòd scilicet sine fine, pecuniam faciendam curaret, quòd suos ut plurimũ contemptui haberet, ac quòd hactenus præ multitudine promissorũ, pauca suo populo præstitisset. At ille arbitrans confessionem erroris medicinam doloris fore, concitato populo, ut omnibus uno responso satisfaceret, si quid peccatum esset, se emendaturũ dixit. Ita mitigatis principum animis, postremò tributum pro bello aduersus Saracenos gerendo indicitur, atq; decernitur, ut ali quot duces cum electa militum manu, sequantur Ludouicum regem Franciæ, qui anno superiore in Asiam profectus, Damiatam urbem Aegypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum se suscepturũ pollicitus est, cùm paulò antè graui ualetudine cruciaret. Itaq; Gulielmus Longaspata, uir & consilij magni & uirtutis, cum nõnullis alijs artis militaris longè peritissimis, ac numero militum nequaquam contemnendo, in Asiam profectus est, qui singularem operam in eo bello enauauit. Eò antistites aliquot uoti causa, eodem anno perrexerunt. Quo etiam tempore particula quædam sanguinis Christi, qui Hierosolymis seruabatur, dono regi data est à magno hospitalis domus Hierosolymitanæ magistro, siue, ut quidam uolunt, à patriarcha eius urbis, quem quidem preciosissimũ sanguinem ille monachis Vuestmonasterij seruandũ tradidit. Interea in concilio post multa ex Republica pariter acta atq; facta, cùm bona pars numorum argenteorũ, quos uulgus grossos uocat, adulterata tonsaq; esset, decretum est, ut deinde ijdem numi certo pondere cuderentur, ac ex una quidem parte, regij capitis effigies, ex altera uerò crux imprimeretur, & eius crucis brachia producerentur usq; ad extremas orbis partes ipsius numi, de quibus si quid diminutum foret, tum numi pro adulterinis haberent, & corruptores pœna mortis fficerentur. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo autẽ autores qui tradant, per idem tẽpus percussum esse denariũ argenteũ, quod uulgò Sterlyng, ab effigie sturni auiculæ uocitatur, quæ in altera parte numi impressa esset, nam sturnus Anglicè sterlyng dicitur: & sex & uiginti denarios fuisse, pondere unius unciæ argenti, ac tales ferè, quales hodie sunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum sterlyngorum nomine putatur. Sed & cur denarius sit nota sturni auiculæ signatus, causam ponunt, quòd ea auis pars foret insignium, quibus reges id temporis multarum possessionum uel extramarinarum domini usi essent, quemadmodum reges nunc solent insignibus regijs singula suorum regnorum insignia adiungere, quò potentia existat quammaxima: uel quòd numulus in altera parte haberet notam stellæ, quam Angli Ster uocant. Et isti denarij etiam hodie reperiunt. Incidit in hæc tempora mors Alexandri regis Scotorũ principis optimi, qui regnauit annos quinq; & triginta, cui in regnũ succesit filius

Alexander tertius,qui nõ multò pòst Henrici filiam nomine Margaritam in matrimoniũ duxit. Anno qui secutus est,cùm crebri rumores afferrentur,Ludouicũ regem Francũ in Asia in Barbarorũ potestatem ueniisse, ac Gulielmũ Longaspatam cum bene multis suorũ in prælio cecidisse, Henricus percupidus ferendi opem Christianis laborantibus in Aegypto,primo quoqꝫ tempore bellum sibi suscipiendũ statuit,qui nõ multò pòst cùm paratus esset aditer faciundum,à pontifice Innocentio per literas retardatur, quòd ille certior factus de conditionibus pacis,quas Ludouicus ab hoste accipere cogebatur,arbitratus est non esse opus nouo subsidio,cùm nostri re male gesta,pacem cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur.

At Henricus ita omisso bello in hostes cõmunes gerendo, totum id triennium quod secutum est,rebus domesticis,regnicꝫ firmamentis constituendis operam dedit,& illud in primis præstitit: pro sua enim pietate & gratia, irrogauit Paulino collegio sacerdotum ea omnia libertatis priuilegia,quibus ciuitas Londinensis uteretur, frueretur: quæ ne inde damnũ ullum faceret, dedit ex suo libras septem, quas etiã nunc uicecomites urbani ex ærario regio quotannis capiunt. Quibus actis rebus, Henricus post annum quàm regnare cœperat trigesimumseptimum,qui fuit MCCLIIII humanæ salutis, cum ingenti militũ numero in Aquitaniã traiecit, quam paulò antè audierat passim seditionibus turbari:qui ubi eò peruenerat,captis aut profligatis seditionum autoribus,regionem purgauit, ubi ut pacatiorem redderet, hybernauit,atqꝫ loca diruta simul instaurare instituit. Dum hîc moratur, accersiuit Aleonorã uxorem cum Edouardo filio, ac cùm ea hyeme opera inchoata perficere non posset,etiam æstatem illic egit:& quia iam indigebat,& assiduis tributis suos populos penè exhausserat,ut esse aliquid uideretur,quamobrem pecuniam petere liceret,Martio ineunte,misit in Angliam Ricardum fratrem, ut prædicaret,apud se noui belli metum uersari,quòd Alphonsus Castellæ rex decimus esset sine dubio in armis,ac propédiem in Anglicam prouinciam excursiones facturus,& propterea principes rogaret,ut quamprimũ uellent ipsum pecunia iuuare,uti eos pro sua erga patriam pietate, liberaliter facturos maximè confidebat. Profectus est celeriter Ricardus, sed frustra iecit rete, uti dicitur, ante oculos pennatorũ:nam tametsi apud patres multũ concionatus est, nihil tamen de tributo conferendo libenter audierunt,cùm fraus non omnibus latuisset:uerùm ut ne uacuus ad Henricũ rediret,Iudæis quorũ ingens multitudo ea tempestate Londini degebat,immanẽ pecuniam imperauit,atqꝫ inde ad regem properè profectus ei exposuit,quemadmodũ optimates pecuniam negassent. Qua re rex ualde permotus,cœpit sensim modò hunc,modò illũ priuilegijs antea concessis priuare,minimã etiam nactus occasionem,quò illi aliquam ob ingrati animi uitiũ,pœnã haberent. Secundũ hæc,per nuntios uiros non uulgares agitat cum Alphonso rege,de noua affinitate cum filio Edouardo iungenda: Ferdinandus enim rex Castellæ tertius huius Alphonsi pater, ex Ioanna secunda uxore, filia unica Simonis comitis Pontiui, tris sustulerat filios,Ferdinandũ, Aleonoram, & Ludouicũ: sed Ferdinando & Ludouico nõ multò pòst mortuis, sola Aleonora ex stirpe à Ioanna orta superstes fuit. Henricus igitur ubi ex nuntijs cognouit Hispanũ non spernere affinitatem, partim ob eas nuptias cõficiendas,partim ut simularet se quærere concordiã,

misit

miſit Edouardū filium ad Alphonſum uerbo pacis, ſed re ſui negotij apud il-
um actorem, ut Aleonoram ſororem ipſius Alphonſi, uxorem ſibi peteret, ac
ea affinitate uiderentur omnes ſimultates & diſcordiæ, etſi fucatæ, paulò antè
ortæ, iam eſſe ſublatæ. Accepit Alphonſus Edouardū beneuolè, eiq; libens A-
leonoram ſororem cum grandi dote nuptū collocauit, qui ob eius nuptias con
ſecutus eſt Pontiuū, quod ad Ambianorū fines pertinet, cuius Abbatiſuilla
princeps eſt oppidū ad Sommam flumen ſitū. Hoc ex ſententia confecto nego
tio, Edouardus ad patrē lætus reuertitur, atq; ei quæ egiſſet, ordine exponit.
Pergauiſus eſt immortaliter Henricus pro eo, quòd ipſe ea noua affinitate fre
tus, ſperaret in poſterum ſe tutius Aquitaniam poſſeſſurū, ac filius datum ne-
gotium prudenter curaſſet. Henricus ſecundum hæc, poſt annum quàm fue-
rat in Aquitania, in Angliam rediens, per Gallias iter fecit, qui ubi in Carnu-
tes peruenit, obuiam ſibi factū habuit Ludouicū regem, paulò antè ex Syria
reuerſum, à quo amanter liberaliterq; acceptus, ac magnifico rerum omniū ap
paratu Lutetiam ductus, ubi animi gratia, cùm aliquot dies fuiſſet, poſtea re-
ctà in Angliam reuertit: ob cuius aduentū, Londinenſis ciuitas in primis ga-
uiſa eſt, utpote cui eius abſentia detrimento fuerat, quòd omnis generis mer-
ces plurimū uilis eſſet, omneq; cōmercium refrigeret. Veruntamen nec redi-
tus bono fuit: porrò rex pecuniæ egens, cùm intellexiſſet in cauſarum actioni
bus ius à ciuibus uiolatū, & quendam monachum furti damnatū, ex publica
cuſtodia per negligentiā cuſtodū aufugiſſe, propter id, ciuitatis magiſtratus
Ricardum Hardell prætorem, ac binos uicecomites Robertum Belyngton &
Rodulphum Aſcheuuye ad ſe uocauit, maleq; accepit, atq; acriter mulctauit.
Haud multò poſt conciliū habetur, quo in concilio primū de reipub. ſtatu ple
nè prouiſum eſt, ſecūdo loco Edouardus regis filius ut maturius ad res geren
das grauiores experiens redderetur, fit Vualliæ princeps, ſimulq; Aquitaniæ
ac Hyberniæ præfectus: & Edmundus alter regis filius minor natu Lancaſtri
comes creatur. Vnde natum, ut deinceps unuſquiſq; rex hoc ſecutus inſtitu-
tum, filium maiorē natu Vualliæ principem facere conſueuerit. His tempori-
bus Ludouicus rex miſit dono Henrico elephantum, animal poſt hominum
memoriam rariſsimè in Anglia uiſum, ex quo rei nouitatis cauſa, certatim po
puli ad belluā uiſendam concurrebant. Prodigia ſimul aliquot à uulgo notata
ſunt, quòd mare præter ſolitū excreuerit, apparueritq; cometes, ac crebrò loca
eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia ſecuta eſt mors Gualteri Eboracen-
ſis antiſtitis, uiri magnæ uirtutis, qui annos quadraginta eam prouinciā pon-
tificalem obtinuerat: cui ſucceſsit Seuallus antiſtitum ordine quartus & trige
ſimus, uir pariter doctrina atq; animi integritate ornatus. Interceſsit deinde
totum triennium, cùm nihil ferè habemus ſcribere memorabile dictu: nanq;
regi nihil prius fuit, quàm in omnibus conciliis, quæ eo tempore frequenter
habuit, pecuniam exigendam curare, ob id præſertim, quòd Aleonora ſoror
Alphonſi regis Caſtellæ deducta eſt in Angliam ad Edouardū uirum ſuum,
quæ ingenti patrum ac iuuenū lætitia accepta eſt. Venit ad has nuptias cele-
brandas Alexander Scotiæ rex, cum Margarita uxore, qui ab Henrico comi-
ter acceptus eſt, ac factis nuptiis, recepit comitatū Huntyngtonam, quem pau
cis antè annis Gulielmus eius auus amiſerat.

Inſecutus eſt inde annus humanæ ſalutis MCCLVII, & cùm regnare cœpit

Henricus,quadragesimus,quandò inter principes Germanos, Gulielmo Holandiæ comite paulò antè Romanorum rege facto, à Frisonum gente interfecto,de Imperatore cooptando,cõtentio orta est:in quo certamine duo eligun tur, Alphonsus rex Castellæ,& Ricardus Henrici frater comes Cornubiæ, quare neuter confirmatus est. Atqꝫ ita interregnũ eatenus prorogatũ tradunt scriptores Itali,quoad anno à natali Christi MCCLXXI,Rodulphus Habspurgensis comes ab electoribus Germanis rex & Imperator renuntiatus, à Gregorio decimo pontifice ea conditione admissus est,ut proximo anno Romam peteret,coronæ accipiendæ causa. Verùm ex Anglicorũ annalium memoria, constat Ricardo Imperatori creato, Aquisgrani Colonien sem antistitem diadema imposuisse,atqꝫ eum apud Germanos imperiũ obtinuisse. Item & Innocentium pontificem Romanum post mortem Federici Imperatoris,ut Manfredi illius ex concubina filij tyrannidem à ceruicibus Siculorũ depelleret, mississe legatos ad Henricum,qui dicerent regi,sibi in animo esse, pulso Manfredo, regem Apuliæ & Siciliæ creare Edmundum eius filium, & Henricum fidem habentem dictis iuuisse pontificem pecunia. Sed neutrum affirmant,qui uitam illius pontificis scripserunt:quia liquidò constat Vrbanum quartum, qui secundo loco post Innocentiũ, pontifex creatus est,obtulisse illud regnũ Carolo Andegauensiũ comiti,qui deinde in Italiam cum exercitu profectus, à Clemente,qui Vrbano succesit,rex Siciliæ factus est.

Quoniã autẽ accidit,uti Ricardi mentio facta sit,ut nõ prætereamus quod scitu est operæpretiũ,de eius uita altius repetendum ducimus. Is mira ingenij natura ab ineunte ætate præditus,magnã sui omnibus expectationẽ fecit,qui deinde singularis & animi & prudẽtiæ uir factus, tantũ apud omnes nominis assecutus est,ut Henricus eius in primis opera optima fortissimaqꝫ tam in rebus domesticis agendis,cꝫ in bello,sicut suprà docuimus,usus sit,ac ad Germanorum imperiũ,quod omnes fatentur,uocatus fuerit: quod siue quindecim annos,ut Anglicis scriptoribus placet,obtinuerit,quibus uixit, posteaquã ab electoribus Imperator dictus est,siue minimè,prout alij uolunt,assecutus fuerit,satis constat eum talem fuisse,qui meritò ob insignem artis militaris,cuius longè peritissimus erat,gloriam ac animi probitatẽ,cum quibusuis & Romanorum & Anglorũ regibus conferri possit. Obijt mortem ætate iam decursa, in Anglia,ad Berchanstedum pagum,qui distat ab urbe Londino circiter mil lia passuũ quinqꝫ & uiginti,cuius loci ipse dominus erat. Corpus ad sepulturã datum est in cœnobio Haylensi,ab ipso prope Gloceſtriam,ad duodecim circiter milliaria ædificato,quod amplis possessionib. locupletauit, eoqꝫ loci monachos Cistertiensis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia uxore Edmundũ & Henricũ filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, ut adolescens apprimè pius,cùm fortè Germanorũ regũ monimenta quæ ad cultum diuinum pertinebant,studio attrectaret,uas quoddam aureum reperisse fertur,quo ex titulo cognouit, ut fama est, ac credere minus à pietate abhorret,portionem quandam sanguinis Christi contineri,cuius rei factus cupidus ita egit,ut partem à custode impetrauerit,quam postea nõ minore cura quàm ueneratione secum in Angliam detulit,identidem cogitabundus,ubi loci tam nobile nostræ religionis monimentũ locaret,qui ad ultimum arbitrans post mortem utriusqꝫ parentis,se debere cum primis cœnobiũ Haylense tanto mu

nere

nere ornare,in quo illorũ corpora ſepulta eſſent,tertiam etiam ſanguinis par-
tem ad ipſum locum doni nomine tulit, ubi ferebant crebra & magna quoti-
die edi miracula:reliquas duas partes ſecretò penes ſe uſq; eò cuſtodiendas pu
tauit,dum diuinitus moneretur,quo in loco ſeruandas perpetuò poneret:qui
interim ad diuinũ cultum augendum animũ adiungens,à Deo,ut credere par
eſt,admonitus,cœnobiũ egregio opere in colle ſylueſtri extruxit, qui parum
ſupra Berchanſtedum eminet, ubi ipſe uillam id temporis magnificam habe-
bat,cuius etiam nunc bona pars extat:loco nomẽ eſt Aſsheruggium. Ditauit
bonus princeps cœnobiũ amplis poſſeſsionibus,illudq; uiris nouæ religionis
nõ antea in Anglia uiſis, qui Boni homines appellantur, incolendũ dedit. Hi
diui Auguſtini regulam profitentur &obſeruant,ueſtimentũ cœrulei coloris
induunt,eadem penè forma factũ,atq; habent fratres,quos uocant,eremitani.
Fuerunt in eo cœnobio quocunq; tempore, uelut etiam ſunt hodie,monachi
& ſanctitate uitæ & doctrina præclari. Edmũdus igitur comes Cornubiæ po
ſteaquàm hoc cœnobium primò extruxerat, deinde Bonos homines in illud
introduxerat,poſtremò reliquũ dominici ſanguinis ſuis manibus eo loci re-
uerenter poſuit,monimentum Chriſtianæ pietatis ſalutare:nam multis mor-
talibus qui fidem rei nõ abrogant, in grauiſsimo morbo ſaluti eſſe aiunt, qui
ad id ſacrum quaſi paſsionis Chriſti pignus uiſendũ quotidie illuc confluũt.
Quo factũ eſt, ut hoc tempore eiuſmodi ſanguis dominicus ab Edmundo in
Angliam delatus, in Haylenſi & Aſsheruggienſi cœnobijs multa ſit uenera-
tione. Sed eò unde digreſsi ſumus,reuertamur.

Vualli qui quanquam uicti,ſeſe tamen ſæpe efferebant,& ad renouandum
bellum facilè reuireſcebãt, Dauid per idem tempus mortuo, Leolinũ Griffi-
ni filium,qui,ut dictum eſt,in turri Londinenſi interierat,ſibi principem con
ſtituunt,atq; ab Edouardo quòd nimis ſuperbè dominari cœpiſſet,deficiunt,
præſidia Anglica aut pellunt arcibus,aut prodita per fraudẽ opprimunt. Qua
re nuntiata,Henricus confeſtim Stephanũ Bauſanũ,qui ſummam rei milita-
ris ſcientiam habebat,cum magno militũ numero ire contra hoſtem iubet. Il-
le ubi in Vualliam peruenit,præuentus inſidijs cum magna ſuorum parte in-
terficitur. Qua de re rex permotus,ſtatuit in rebelles acrius uindicandũ: itaq;
paucis pòſt diebus,ipſe cum maiore quidem militum manu in hoſtes profe-
ctus eſt,cuius aduẽtu Vualli territi,more ſolito in ſyluas atq; paludes ſeſe ab-
dentes,nequaquã in certamen pro tempore deſcendendũ iudicarunt. Eſt dein
ceps ſæpe cum Vuallo pugnatũ,qui nunquam uictus, ſed bene longo defati-
gatus bello,pacem tandem petijt, atq;, ut infrà appoſitè demonſtrabitur, im-
petrauit. Henricus uerò exiſtimans nõ eſſe ſuæ dignitatis,rebelles per loca in-
uia perſequi,Rogerio Mortimerio regionis præfecto conſtituto,Londinum
ſtatim pòſt redijt. Per idem tempus ſepulchrũ diui Albani in cœnobio ei di-
cato diuinitus reperitur, ubi edi miracula crebrius ſolito & maiora cœpere.

Aderat iam annus humanæ ſalutis MCCLVIII, & regni Henrici alter &
quadrageſimus,cùm ingens numerus Pictonũ in Angliam confluxit, qui re-
gio fauore inſperato gaudentes,ſe ſumptuoſius inſolentiusq; iactare, erigere,
prædia quæ aliàs poſſediſſent,repetere cœperunt. Eodem quoq; tempore ue-
nêre in Angliã Odomarus ſacris initiatus,Gulielmus, Gaufredus, & Guido
fratres Henrici regis,ex Iſabella eius matre geniti,& Hugone Marchiano co-

mite.Ii in summa statim gratia cum rege esse cœperũt, ut qui cum illo cognatione cõiuncti essent:item summa apud eum autoritate ualere,multũ sibi assumere,cum nobilitate honoribus æquari,eam nõ facere plurimi,uiamq; sibi ac alijs aduenis ad suas opes amplificãdas,mirificè inuenire.Sed in primis dignitate auctus est Odomarus,qui Vintonien sem episcopatum adeptus,dein suis opibus &alios maximè iuuabat.Nõ potuerũt ferre eam fenestrã externis patefactã,ad seruiendũ suis cupiditatib.&illorũ superbiã principes Angli,qui passim uociferabant̃,pernimiũ indignũ esse,se turpiter in sua patria exteris hominibus cõtemptui esse,quod rex pati nõ deberet,cuius interesset suos tantummodo tueri,subleuare,sustentare.His igitur uocibus principes ad extremum impetrarunt,ut odij tollendi,ac constituendarũ rerum causa,conciliũ Oxonij haberetur:quò ubi conuenerũt, de consilij sententia decretũ est, ut Pictones omnes cum cæteris peregrinis exterminarent̃:& ne rex aut Edouardus princeps clàm illis opem aduersus plebem ferret,rogarũt,ut iureiurando promitterent,se contentos fore concilij decretis,& quamprimũ reddituros antiquas leges &instituta,id quod ambo magis metu, quàm uoluntate fecerunt: nam optimates toties antea elusi,armati ad concilium uenerant.Spoponderunt & pro illis Ricardus Cæsar, & Simon Montifortensis, iureiurando itidem adacti.Pictones cum fratribus regis,facilè fuit expellere,quippe qui cognito principum in se odio,sponte remigrarunt in patriam:at leges promissæ,sed non restitutæ fuerunt,eò quòd ex regis usu minimè essent.Illo eodem anno Seuallus Eboracensis antistes morit̃,cui Gotthofredus successit,quem nõ multò pòst mortuũ,secutus est Gualterus episcopus Bathonien sis & Vuellensis,qui fuit ordine archiepiscoporũ Eboracensium trigesimussextus. Hoc tempore cùm frumentum propter siccitatem angustius prouenisset, ita fame laboratũ est, ut homines carne & lacte plurimũ uictitantes, etiam ederint uaria herbarum radicumq; genera,quæ in usum necessitas uerterat.

Interea cùm pro se quisq; tranquillitati suorũ temporum seruiret, uarium erat populi atq; regis studiũ:populus enim gratulabat̃,talia in Oxonien si concilio esse decreta facta,per quæ facilè libertatẽ & leges toties promissas sibi restitutas ducebat,atq; illis passim iam uti incipiebat:sed quia sine consensu regis,ea minimè rata habebantur, idcirco quotidie à rege flagitabat, ut quæ iureiurando recepisset,tandem aliquando præstaret.Rex uerò qui uidebat non esse è re sua,ut statuta per conciliũ confirmaret,& dolebat exteros homines ex regno electos,in animo habebat nunq; in ea parte desiderio populi satisfacere:& quoniam id palàm aut repentè facere,periculosum ducebat,propterea de industria eatenus procrastinandũ constituit,quoad ita res externas componeret,ut si bellum domi oriretur,aduersarijs resistere posset:Itaq; primò per legatos cum Alexandro quarto Ro.pontifice agit,ut eius autoritate fiat, ne iureiurando teneatur,quod in Oxonien si cõcilio dedisset, néue promissis stare cogat̃,id quod facilè impetrauit,cùm affirmasset se eam sponsionem non sponte,sed metu fecisse:deinde cùm multis antè legationibus nequicquam ultro citroq; de pace inter se &Francũ missis, nihil certi haberet, statuit sibi in Galliã eundum,ut externas cõtrouersias finiendi causa,cum Franco quoquo modo posset,tandem transigeret.ita statim pòst Lutetiam ad Ludouicũ regem profiscitur.Hîc indicto principũ concilio,postquã diu de pace agitatum est, his demum

demũ conditionibus cõuenit,ut Anglus in perpetuũ cederet Franco Normania,quã aiebat Rollonẽ per uim, ſibi à principio ademiſſe, & ſe iure recepiſſe, cum Andegauenſibus & Cenomanis,& ille adnumeraret Anglo pro impenſa bellorũ facta,millia aureorũ centũ &quinquaginta,ac in ſingulos annos,uectigalis nomine,dena millia: Anglus uerò contentus eſſet Aquitania, quam à ſeptentrione,Carantus flumẽ,& à meridie,Pyrenæus mons terminaret. Atq; his legibus Henricus cùm domeſticũ bellum iamiam impendêret,pacem cum Ludouico facere coactus eſt. Fuit is annus ſalutis MCCLIX,qui multa turbulenta,multa acerba,multa triſtia habuit. Reuertitur exin in Angliam Henricus,qui ubi Londinum peruenit, ſe in turrim recepit, atq; parato confeſtim exercitu,iam palàm prædicare cœpit,ſe nolle conſtituta per concilium, neque confirmare,neq; permittere,ut illis populus uteretur, frueretur. At ijs rebus cognitis,magnæ in regno diſcordiæ uerſari cœperunt: nam optimus quiſque ualde fremebat,quòd rex foris regni finibus diminutis,domi etiam omnia deteriora reddere conaretur. Quare paſsim ad arma conclamando,principes qui populares erant,iniuriã armis ulciſcendam ducunt,& in his cum primis Henricus Montifortenſis, Hugo Spenſerius, Balduinus Vuake, Gilbertus Giffordius,Ricardus Graius,Ioannes Roſſus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Haſtyngius,Ioannes Fizioannes,Gotthofredus Lucy,Nicolaus Moſgrauus,& Ioannes Veſeius,qui uno omnes conſenſu,ſibi ſtatim duces optant Simonem Montifortenſem,uirum magnæ ſcientiæ in bello,Leceſtriæ,Gilbertum Clarentiæ,dominum Gloceſtriæ,ac Robertum Ferryſum Derbij comites, cum nonnullis alijs militaris diſciplinæ uiris longè peritiſsimis: Simon enim ut datam populo ſeruaret,contra Henricum uenire coactus eſt,pro quo ſponſor præsq; erat. Rex itidem fretus auxilio Ricardi fratris,qui paucis antè diebus ex Germania redierat,in armis erat,cùm optimates quidã autores eſſe cœperunt,ut armis abſtineretur,ad resq; componendas incumberet. Sedatus eſt pauliſper tumultus,habitoq; cõcilio, cùm nihil quod ad leuandas iniurias pertineret,ſit actum,ad arma rurſus utrinq; concurritur, ſed prius quàm manus conſerant,iterum de pace agitando,Ludouicũ regem omniũ controuerſiarum finiendarũ diſceptatorem faciunt, qui cùm ſecundũ Henricũ ſententiam tuliſſet,principes quorũ animi ualde faucij, non ſeueritatis, ſed lenitatis medicina indigebant,haud contenti iudicio eius, quod iniquũ eſſe dicebant, Vualliam inuadunt,cuius Rogerius Mortimerius præfectus erat. Venit auxilio ſuis Edouardus princeps,qui in inſidias lapſus capitur.

Hîc iterũ ab armis paululũ ceſſatum eſt: nam Edouardus cùm promitteret, reciperet,ſponderet ſe curaturũ,ut pater promiſſa præſtaret,dimittitur: ſed iuuenis ulciſcendi cupidus magis iniuriæ quàm promiſsi memor,ut ad ſuos rediit,infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidũ momento per uim ingreſſus, diripit, atq; inde Oxoniũ,quò pater paulò antè à Londino uenerat, eoq; loci maiorem exercitũ cogebat,proficiſcens,omnẽ agrũ paſsim deuaſtat. Hinc ambo iũctis armis,Northantonũ oppidũ Simonis comitis oppugnatũ pergunt,quo primo acceſſu capto,Leceſtriam contendunt,ac puncto temporis oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſsim & uicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis uiri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cum Nicolao

fratre,Adam,qui ex Nouomercato erat,Rogerius Beltramus,Thomas Manſellus,cum bene magno aliorũ nobiliũ numero. Quæ res effecit, ut Rogerius Clyffordius,Henricus Percius,Ricardus Graius,Philippus Baſſetus,Ricardus alter Suardus,& Hubertus Cantij comes ſociorũ infirmitatẽ ueriti,protinus ad Henricũ regem defecerint. Henricus bene in longinquis locis re geſta, proxime hoſtes redijt,& Vintoniæ habito concilio,aduerſarios omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit. Eſtq; ſatis pro tempore,reipub. conſultũ atq; prouiſum,cùm Simon interea Londinũ profectus,urbem in fidem recipit,ac præſidio firmat,atq; inde Roceſtriam oppugnatũ properat, cuius loci præfectus erat Ioannes Varanius uir fortis & induſtrius. Suſtinuit hoſtiũ impetũ præſidium,quod intus erat,quoad rex ſuis ſuppetias ferens, urbem obſidione liberauit. Quo confecto feliciter negotio,& relicto idoneo præſidio, quod ciuitatem tueretur,proficiſcitur ad oram maritimã,quæ cõtra Galliam eſt,eo loci expectaturus dum eius fratres,Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani comitis filij,cum aliqua militum manu ueniant, quos à nobilitate paucis antè menſibus regno pulſos,ipſe ex Gallia accerſiuerat,qui non multò pòſt affuerunt. His auctus uiribus,Leuiſum,quod eſt oppidum maritimum, & uulgò Leuuis uocitatur,ubi loci cœnobiũ monachorũ etiam nunc extat,ordinis diui Pancratij,reuertitur,ac ſecundũ oppidum caſtra ponit. Nõ multò pòſt Simon cum exercitu adfuit,factisq; propè caſtris,ad Henricũ ſic ſcripſit: Volo rex me tibi eſſe purgatũ, ut ne in meam uertas contumeliam,quæ ſalutis populi cauſa egerim: porrò ego ſemper Reipublicæ cõmoda meis priuatis neceſſitatibus potiora habui,& nunc illud ipſum me cum maximè facere cogit iuſiurandũ,quod pro te,populo dedi,& te pariter atq; me obligat ad fidẽ ſeruandam,quã facilè liberabis,ſi promiſſo ſatisfeceris. Proinde in manu tua pacem eſſe ſcito,ſi tuis ſimiliter ac regni uolueris proſpicere rebus. Reſpondit ad omnia rex, & dum inter ſe magis de iniurijs conquerentes altercantur, quàm de conditionibus pacis agũt,eductis eueſtigiò in aciem utrinq; copijs, pugnam faciunt. Erant in altero cornu in acie hoſtium Londinenſes,quibus Nicolaus Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à longè ubi uidit(illos enim ſpeciatim peius reliquis omnibus oderat,quòd Aleonorã matrem paucis antè diebus è turri egreſſam,conuitijs & ſibilis conſectati fuiſſent)inflammatus ira,concitat calcaribus equũ, atq; dato ſigno,ut ſe ſui milites ſequanť, curſum in eos dirigit,clamitando: In hæc miles ſeditionum ſcelerumq; omniũ capita nunc fortiter adijcito tela. Londinenſes ut gregarij milites impetum inuadentium nõ tolerantes ſeſe in fugam conferũt. Inſequitur auidè Edouardus, paſſimq; cædem ingentẽ edit: uerùm cùm ita cædendo hoſtem temerè à ſuis longè abiſſet, pulcherrimã uictoriã de manibus amiſit. Atq; ita ab ira & furore uti nihil unquam honeſti,ſic haud quicquã utilitatis proficiſcitur. nam ubi Simon animaduertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militum perſequi Londinenſes,quibus ipſe ob imperitiam militaris diſciplinæ,parũ confidebat,tum maiore animo ſuos cohortatus,hoſtem premit,atq; uno momento fundit. Redijt interim ad ſuos uictor Edouardus,ſed cùm inclinata iam eſſet acies,eam ad certamẽ reuocare nequiuit. Henricus confoſſo ex utroq; latere equo,capitur,cum Ricardo fratre,& Edouardo filio, atq; aliquot ducibus: cæteri partim cæſi, & in ijs tres comitis Marchiæ filij, partim pulſi fugatíque ſunt.

ſunt. Non nemo tradit Edouardũ non fuiſſe tunc captum, ſed poſtea unà cum Henrico filio Ricardi, obſidum nomine, in hoſtium poteſtatem ueniſſe, quò illi uitæ Henrici patris ac Ricardi patrui parcerent. Sex millia hominũ & quingentos ex regio exercitu deſideratos tradunt annales.

Optimates tanta uictoria ſtatim pòſt male uſi ſunt: nanq; filij Simonis comitis, Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine, qui eo prælio egregiè pugnarunt, ita inſolentiores effecti ſunt, ut præ ſe reliquos principes deſpicerent, & ſtulta arrogantia nominatim parum honeſtè appellarent Gilbertũ comitẽ Gloceſtriæ. Qua re ille permotus, cum Simone patre grauiter de temeritate filiorũ ſæpius conqueſtus eſt, qui ad extremũ cùm uideret ſe parum proficere, tum demum alienatus iniuriæ uindicandæ cauſa, omnibus principibus graue exhibuit negotiũ, immemor eorum calamitatẽ cum Republica eſſe coniunctam. Edouardus enim paucis pòſt diebus ope ipſius Gilberti è manibus hoſtiũ aufugit, & Vigorniã profectus, exercitũ cõfeſtim parat. Quod audiẽs Simon comes, accepto nouo militũ ex Vuallia ſupplemento, ad Eueshamum uicum contendit, ut ad arcem Keneluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab urbe Vigornia diſtat millia paſſuum circiter tria, paulóue amplius, ubi ſe cum Simone filio coniungeret, qui ex agro Eboracenſi magnã manum militũ ſecum adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis conſilio, celeriter ſuperueniunt, præcluſisq; omnibus uiarũ aditibus hoſti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon poſteaquam ſine magno incõmodo progredi nõ poſſe ſe uidet, in eo temporis articulo inſtruit aciem, impedimentis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricum regem, quem ſecum captiuũ ducebat, atq; ſuis armis induit, ut ſi fortuna aduerſa ſit, dum ille imperatoris perſonam gerens, ab hoſte petitur, ipſe interim fuga ſaluti cõſulere poſſit. Inſtruuntur contrà & hoſtes & animis & uiribus ſuperiores: cõmittitur utrinque pugna, quæ diu anceps ſtetit. Henricus inter primos hoſtium ictus non pugnat, ſed regem Henricũ ſe eſſe clamando indicat, quod ei ſaluti fuit, quia à ſuis cognitus ſeruatur. Vualli ut ſemel primò concurſum eſt, fugam capientes, alijs timorẽ iniecerunt. Quod ubi Simon animaduertit, ſuos cohortans, in medios hoſtes prorumpit, qui à multitudine circũuentus, præliando occiditur, cum Henrico filio. Cognita ducis morte, bona pars ſalutẽ fuga quæſiuit, occiſis ad hominum millia quatuor, in quibus fuere equites Hugo Spenſerius, Rodulphus Baſſetus, Ioannes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladẽ diſcordia inter Gilbertũ & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnãtibus attulit. Corpus Simonis comitis fœdè inhumaneq; laceratũ eſſe fertur. Inhæſit in hominũ mentibus opinio conſtans deinceps, hunc qui ob patriam ac iuſiurandum ſeruandum, pugnando uitam amiſiſſet, interijſſe martyrem, id quod & uitæ ſanctitas non patitur negatum iri, & miraculis conſtare, memoriæ proditũ eſt. Quare iam tum fuere, qui eius memoriã ut diui cuiuſpiam colere cœperint, compluresq; illud ipſum dubio procul feciſſent, ſi regis iram non pertimuiſſent. Rex per hunc modum è manibus hoſtiũ cum Ricardo Cæſare fratre ereptus, Varuicum quòd eſſet proximũ oppidum natura munitũ proficiſcitur, ibiq; coacto exercitu, pauculos dies moratur, quia primùm omniũ inimicos perſequendos ſtatuerat. Itaq; rectà Elym inſulam petit, aduerſariosq; qui ſe illic cõtinebant, facilè in poteſta

tem redigit.Reliqui principes qui arma in regẽ mouerant,sibi timentes Londinum confugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorum fide permanebat. De quare rex certior factus,ne spatium parandi uires hostibus detur,properè Londinũ pergit,sed clausis à ciuibus portis,prope muros castra ponit,atq; ad oppugnationem urbis machinas bellicas studio comparat.

Iam ferè totum trienniũ ciuile bellũ durauerat,& agebatur annus humanæ salutis MCCLXII, ac cùm regnare cœperat Henricus, XLV, cùm Vrbanus Romanus pontifex,qui Alexandro successerat,certior factus de intestino bello inter Henricũ & eius optimates,misit in Angliam Othobonũ diaconũ cardinalem diui Hadriani legatũ,qui omnes tolleret controuersias,cõcordiamq; conglutinaret.Is Londini erat,cùm ciuitas regi uenienti portas clausit:& quoniam contrà atq; ciues uolebãt,admonebat, in turrim conijcitur. Sed dum ita generatim omniũ irritabiles animi odijs ardebant,Gilbertus comes ac nõnulli alij magnæ autoritatis uiri demonstrantes permultis argumentis,pacem uel iniquissimã in repub.iustissimo etiã bello præferendã esse,cùm ciuilis belli victoria semper esset ciuibus luctuosa,ita egerunt,ut Londinenses atq; optimates omnes,qui hactenus contrauenissent,redierint in gratiã cum rege, ab eoq; receperint bona & priuilegia, quibus ante paucos menses, uti suprà dictũ est, cõcilij Vintonienſis decreto priuati fuissent.Reliquis uerò qui tardius ad sanitatem rediere,bona publicata redimẽdi potestas facta, præterq; Roberto Feryso,qui de sententia deduci nõ facilè potuit.Est & Othobonus carcere liberatus,qui pro sua humanitate,imperitæ multitudini acceptã iniuriã ultrò remisit.Inter eos fuit etiã Simon comitis Simonis filius:nam duo alij fratres superstites in Gallias profecti sunt.Guido secutus Philippũ Ludouici filiũ,stipendiũ faciebat.Henricus uerò qui sacris initiatus Eboracensis thesaurarius, quẽ uocant,erat,Lutetiæ interim literis operã dabat.Is Simon posteaq; regi reconciliatus est, arcem Keneluorthem, quã pater Simon tenuerat,ei restitui iubet, ne ea possessio sibi deinceps fraudi sit: sed præfectus id facere recusans, miro studio eam munit,seq; ad resistendũ accingit.Rex cognita præfecti pertinacia, arcẽ obsessum ire maturat,& ne ab illis qui intus erant,eruptio in suos fiat, locum primò circũuallat,deinde militib. negotiũ dat,qui interdiu,quiue noctu oppugnent:uerũ multis uulneratis,cõpluribusq; interfectis,parũ continuos sex menses oppugnando profecere, donec in arce cœperit fames dominari,ac ita qui intus erant,tradita ad ultimũ arce, incolumes à rege dimittunt. Simon post hæc,cõtentus annua pensione,Leceſtrensis comitatus possessione cessit, ad Francosq; trãsiuit,apud quos,ut uir multæ uirtutis in magno fuit honore.

At Henricus eo confecto negotio,& pace ubiq; parta,ingentem pecuniam à populo exigit,qua in primis filium Edouardum iuuaret,qui iter habebat in Syriam,ut nostris Christianis principibus auxilio esset. Fuit is salutis humanæ annus MCCLXVI, & cùm regnare cœpit Henricus, XLIX. Quo etiã anno Othobonus legatus concilium sacerdotum frequens Northantoni, & alterum Londini habuit:ubi posteaquam res quæ ad religionem pertinerent, cõmodiorẽ in statum perduxerat, legesq; tulerat, quibus etiam nunc Anglia utitur,denuntiauit impios esse episcopos omnes,qui principum partes temerè secuti fuissent,quos ipse mox,quoniam delicti pœnituerat,partim absoluit, partim Romanum pontificem adiere coëgit:atque his peractis rebus,illo ipso

qui in-

qui insecutus est anno, perfunctus legationis officio, Romam rediit. Henricus uerò post annũ quinquagesimũ alterum, quàm regnare cœperat, concilium con uocauit Marlebrigiũ, qui est pagus celebris comitatus Vuilceriæ, sicut libro duodecimo suprà diximus: qui in eo conuentu primùm leges ab se antè latas, & præsertim Magnæ chartæ, de consilij sententia approbandas, dein alias con dendas curauit, quæ ad statum & cõmodum regni maximè conducerent.

Per idem tempus Edouardus princeps cum ingenti classe in Asiam traiecit, Syriæ recuperandæ causa, usq; eò Ptolemaide commoraturus (ita enim inter Christianos duces fuerat constitutũ) dum Ludouicus rex Franciæ, qui eodẽ tempore aduersus Saracenos bellum gerebat, ex Africa uictor cum maiore exercitu adesset. Sed dum Edouardus belli socios expectat, nihil factum propius fuit, quàm ut domestica fraude periret: nam cùm aliquando in cubiculo solus esset, ab Arsacida quodam, quem ipse quòd multa de suæ gentis moribus narrare soleret, paulò antè in familiaritatem acceperat, tribus petitus uulneribus ægrè ex mortis periculo euasit, adiuuante cubiculario, qui manũ Arsacidæ retinuit, donec à reliquis famulis in uestigio trucidatus est. Saraceni Arsacidas uocant sicarios, id est hominũ genus infidum, & superstitioni suæ deuotũ, qui arbitrantur se æternam promereri beatitudinẽ, si hoste publico quouis modo interempto, ipsi morte etiam crudelissima afficiantur. Edouardus autẽ ubi ex uulneribus conualuit, audiens Ludouicũ quem expectabat, per idem tempo ris in Africa morbo confectũ interijsse, amissa spe bene gerẽdæ rei, in Angliã, factis cum hoste inducijs, rediit incolumis. Præmiserat Romam Edouardus dum in Syria agebat, Theobaldũ pontificẽ renuntiatũ à collegio cardinaliũ, re uocatumq; in Italiã, quem magnis donauit muneribus. Is Romani pontificis legatus cum Edouardo rem Christianam in Syria curabat, quando Viterbij pontifex factus est. Quo tẽpore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes, Viterbium profecti sunt, ut creandi pontificis auto res essent: nam post obitũ Clementis quarti, biennio ferè pontifex nullus fuerat, donec Theobaldus Viterbij electus pontifex, Gregorius decimus dictus est. Venerat id temporis Viterbiũ Henricus Ricardi Cæsaris & comitis Cornubiæ paucis antè mensibus demortui filius, negotia quædã apud Romanũ pontificẽ procuraturus, qui eo loci malo fato sublatus est. porrò cùm iuuenis fortè in principe æde, pro maxima ara, rei diuinæ interesset, contigit ut eò per idem tempus uenerit Guido Simonis Montifortensis comitis filius cum rege Philippo, apud quem, quemadmodũ suprà diximus, à principio stipendium meruerat, & postea in Italiam ad Carolũ regem profectus fuerat, qui ubi à longè Henricũ uidit, inflammatus ira, incautũ aggressus, uno atq; altero ictu interfecit, ultus hoc modo patris Simonis mortem, qui, ut suprà memorauimus in prælio ad Eueshamum facto, interfectus est, & ultra mortẽ, in eius corpus Henrici ac Ricardi, istius Henrici patris acerbitas progressa. Guido uerò post Henricum occisum, ad Rufum socerum comitem Anguillarium, qui tunc Heturiæ præfectus erat, nemine homine persequente, incolumis euasit, id quod & Philippo & Carolo regibus Anglus postea crimini uertit, quòd illi tantum facinus impunè præter suos oculos fieri, minimè pati debuissent.

Dum ista geruntur, iam aderat annus salutis humanæ MCCLXXII, & ab eo, quo Henricus regnare cœperat LV, cùm Bonifacius Cantuariensis anti-

stes post annũ quàm sedere cœperat XXVII, è uita excessit, in cuius locum tribus ferè pòst annis, Gregorius pontifex Romanus Robertũ surrogauit, qui fuit antistitum ordine sextus & quadragesimus. Id temporis orta est ingens discordia inter monachos & ciues Nordouicenses, quæ ita breui tempore creuit, ut populus facto impetu, principem ædem inflammarit. Quo comperto flagitio, rex eò properè contendit, affectisq; supplicio nefandi incendij autoribus, ad cœnobium diui Edmundi uoti causa perrexit: quo in itinere haud bellè habere cœpit, sed aliquantulum confirmatus, eo loci conciliũ habuit, in quo de rebelliũ animaduersione cum primis agitauit: at inde urgente morbo, conuentuq; dimisso, Londinum (sentiebat enim se uocari ad exitum uitæ) quam celerrimè potuit, se recepit, ubi XVI cal. Decembris è uita migrauit, qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIII. Vixit annos LXV. regnauit LVI. Corpus ad Vuestmonasteriũ delatum ad sepulturam datur. Genuit ex Aleonora filios mares Edouardum Vualliæ principem, qui in eius locum successit, & Edmundum comitem Lancastrium. Poscit locus, ut hinc parumper diuertamur. Extiterunt longo pòst tempore, qui tradiderint hunc Edmundũ fuisse maiorem natu Henrici regis filium, sed quia deformis esset, idcirco Edouardum regnum obtinuisse. Quippe hinc postea duæ factiones, id est, duæ nobilissimæ familiæ ortum habuerunt, quarum uulgus etiam nunc alteram rosam rubram, alteram albam appellat, quòd rosa alba unius, & rubra alterius familiæ insigne sit, uti infrà fusius dicetur. Atque ista cõmentati sunt, quò Henricũ quartum iure regnum repetiuisse probarent, qui ad Edmundũ genus referebat, quiq; per uim in regnum inuasit, & obtinuit. Nunc ad rem reuertor. Filias uerò Henricus suscepit tris, Margaritam, quam locauit Alexandro regi Scotiæ, Beatricem, quæ nupsit duci Britanniæ, & Catharinam, quæ nondum matura uiro, mortem obijt. Fuit corpore compacto, & robusto, statura iusta, facie satis honesta, alterius oculi palpebra demissiore, ut pupillam penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & aduersus inopes liberalis. Non caruit tamen infamia, quòd in rebus agendis inconsideratè interdum se tractasset, studiumq; pecuniæ cogendæ, licet magis ex inopia, quàm ex animi cupiditate, habuisset: item & regnum non modò non adauxisset, sed Normaniam cum Andegauensibus, quam pater Ioannes antea amiserat, postquam bellando recuperare non potuerat, concessisset Franco, iureq; cessisset. Qui uerò tempore Henrici fuerint uiri aut literis armis ue præclari, cùm suprà appositè exposuerimus, libuit hoc loco illud ipsum repetendi labore uelut superuacaneo perinde supersedere, atq; meminisse Hugonis Balsami Elyensis episcopi, qui cum Henrico rege uixerat. Is uir tam frugalissimus, quàm homo ornatissimus, literarum studia in primis sibi augenda constituit, quòd ea omni ætati & utilitatem, & solatiũ afferent: quandò literæ, quemadmodum Cicero ait, adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent. Hugo itaque Cantabrigiæ collegium collocauit in ædibus quas ipse ædificarat, illudq; diuo Petro dedicauit, in quo memoria etiam nostra, bonæ artes uehementer celebrantur. Cæterum opus illud hoc cunctis mortalibus gratius fuit, quò id temporis scholasticorum collegia multò rariora erant.

Polydo-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVII.

EDOVARDVS post primum Gulielmum Normanum, primus, annum agens quintum & trigesimum, rex factus est. qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIIII. Is initio regni sapientissimos quosque ac fortissimos uiros ad res bene gerendas, in suum domesticum consilium delegit, fecitq; cancellarium Angliæ Gulielmum Martonum uirum excellenti unimo & uirtute. Sed ut populi animum sibi reconciliaret, qui rege Henrico patre, frustra de legum iniquitate conquerendo offensus erat, primùm genera im nominatimq; in appellandis singulis & uniuersis, signisq; beneuolentiæ permultis impertiendis, propè excessit humanitatis modum: deinde habito non multò pòst concilio, ueteres leges correxit, atque nouas salutares dedit. Postremò præfecit Aquitaniæ Ioannem qui ex Fano Ioannis erat, uirum prudentem pariter atque fortem, iussitq; eum diligentius solito prouinciam tueri: erat enim uehementer iratus Philippo regi ob cædem Henrici patruelis, de qua superiore libro meminimus, eiusq; rei Francum optimè gnarum existimabat. Quare ambo odium secreto sub pectore alebant, omni modo aliquando erupturũ. Post hæc nihil fuit Edouardo prius, quàm ut Henrici patruelis mortem ulciscereturquare cum Gregorio Romano pontifice, qui cum amicitia à principio in Syria conciliata ei intercedebat, primo quoq; tempore egit, ut id nefarium parricidium non pateretur esse impunitum. Gregorius quia Guido Montifortensis percussor potentior factus ex eo, quòd in Rufi soceri comitis Anguillariæ mortui opes successerat, capi non poterat, eum ac eius adiutores impiorum numero sua autoritate decreuit habendos. Illo ipso anno post terræmotum, quo multa ædificia corruerunt, sanguine in Vuallia pluisse ferunt, quasi prodigium exitiale illi genti, cuius sanguine breui tempore pòst, ea regio passim maduit. Dominabatur id temporis in Vuallia Leolinus Griffini filius, qui ut nouas partim seditiones in Anglia faceret, partim sibi Francos in societatem adsciscere, per nuntios à Philippo rege diui Ludouici filio, petiuit filiam Simonis Montifortensis comitis Lecestriæ, nomine Aleonoram, sibi in matrimonium dari, quæ cum matre, & Henrico fratre tum in Gallia exulabat. Concessit Francus, & puellam statim desponsam per Henricũ fratrem ad uirum misit. Hæc nauigando ubi ad Vualliam appropinquare cœpit, cum fratre capta, ad Edouardũ ducitur. Quod ubi Leolinus cognouit, permotus ira per Anglicũ agrum incurrit, in armis stat, qui primi obueniunt, occîdit, omnia deuastat. Rex audito Vualli furore, suis auxilio uenit, tantaq; celeritate oppressit per arua Vuallos euagantes, ut Leolinũ uidentẽ rem suã in propinquum deductã discrimẽ, ad pacẽ cum uenia petendã cõpulerit, quã demũ reddita puella haudquaquam uitiata, ægrè illi concessit. Vuallus impetrata pace, iusiurandũ more maiorũ dedit. Edouardus secundũ hæc, recepit in familiaritatem suam Dauid florentẽ iuuenẽ ipsius Leolini fratrẽ, habuitq; in honore, ac ex egente locupletẽ fecit. Verùm tantũ abfuit, ut Leolinus se huiusmodi beneficiorũ præbuerit memorẽ, ut etiam maleficio paulò pòst regẽ remuneraverit: nanq; amissa uxore, simulq; uiolato iureiurando, iterũ in agrum Anglicũ

egressus,prædas passim agere cœpit:sed deinde territus regis aduentu, qui eò celeriter ad uindicandam tantam iniuriam contendit,depositis armis,ueniam ultrò petijt, quam Edouardus iterum non negauit, ut ne cum montibus atq; paludibus pugnando, quæ in loca Vuallus uelut in munitiones se ex fuga recipere solebat,operam luderet.Sub idem tempus Robertus Cantuariensis antistes,cùm Cardinalis atque Portuensis episcopus esset factus, Ioannes Franciscani ordinis uir,antistitum ordine septimus & quadragesimus,à Gregorio pontifice Romano Cantuariensi diœcesi præficitur. Hinc cernere licet, apud nostros pontifices aliquid synceri iam tum fuisse,cùm per legem paucis liceret duas simul obtinere prouincias,quandò Robertus Portuensem episcopatum consecutus,se Cantuariensi abdicauit. O legẽ nunc propè euersam:nam quisque pro opibus, pro potentia, plures habent episcopatus,ut nullum illorum, (ita credere par est)rectè gubernẽt,qui talem cõmissi gregis curam nõ officio, sed atque adeò cupiditate metiri uidentur. Quo etiam anno, Alexander rex Scotus Edouardo fidem per iusiurandum,more maiorum,obligauit.Et Thomas uir iuris æquè ut diuinarum literarũ peritissimus,qui antea fuerat in consilio & familia Henrici tertij,fit episcopus Herefordensis.Is nempe homo tam frugalissimus,quàm integerrimus, ita uitam ac omnem ætatem egit, ut meritus sit post mortem, & à Deo & ab hominibus ad cœlum ferri, qui nunc miraculis clarus existit.

Secundum hæc,circiter annum salutis humanæ MCCLXXVIIII, Edouardus pecuniæ egens,rem ex suo usu nouam excogitauit. Porrò quotquot possessiones urbanas rusticas'ue habent,aut colunt,ex instituto à Gulielmo Normano Angliæ rege introducto,perpetui uel ad tempus fructuarij censent,qui usumfructum capiant,quandò ipsarum possessionũ proprietas ad certos pertinet dominos,quibus in annos singulos,possessores ut proprietatis signum, nescio quid aut soluunt,præstant'ue,seu pensionem reddunt, sic,ut possessiones aliæ ad tempus locatæ,uel in perpetuũ datæ,nonnullis de causis,quæ municipalibus legibus excipiuntur,crebrò ad pristinos dominos redeant,ac ab illis deinde uel alijs colonis locentur,uel uenditentur, seu prioribus possessoribus soluta redemptione confirmentur: quod prædiorum genus Anglicè Acopyholde dicitur.Si uerò possessiones liberæ sint,ea seruitute carent,pro quibus pensio iure tantũ dominij,debetur domino.Igitur rex cùm esset bene multarum possessionum princeps dominus,& non ignoraret tabulas siue syngraphas, quas uulgò euidentias aut copias uocant, partim ob temporis longinquitatem, partim ob assiduas bellorum iniurias, aut consumptas,aut amissas esse,publico edicto iussit, uti omnes agrorum domorumq; possessores docerent, quo iure, quóue nomine illa retinerent, ut per hunc modũ possessiones ad se dominũ pertinentes, rursus aut uenderentur, aut redimerentur. Visum est omnibus edictum eiusmodi post homines natos longè acerbissimũ. Qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio princeps esse repentè cœpit? Veruntamen nonnulli de plebe homines nequaquã contra regia iussa uenire audentes,quibus poterant rationibus suarum iura possessionum comprobabant,quæ eò minus admittebantur, quòd nulla tabella constarent. Est ita cum multis de tali negotio disceptatũ,donec Ioannes Varanius comes Surræ unus de multis,homo popularis,uidens regem ad prædam faciendam iam

expan-

xpandere rete,& neminem unum esse,qui reclamaret,sibi actioni tam acerbæ
ntercedendum statuit: itaque citatus coram magistratibus, quos Iustitiarios
licunt,comparuit,interrogatusq; ecquo iure possessiones retineret,educto re
pentè gladio,Hoc,inquit,iure prædia auita possideo,hoc quoq; eadem defen
lam. Non nemo,quod non abhorret à uero,tradit cõmissa rixa,comitem occi
lisse Alanum unum ex magistratibus. Cæterũ ubi id facinus rex resciuit, sen-
itq; se omniũ sermonibus uapulare,ueritus ne seditio fieret,ab inccepto desti
it. Atq; hæc tota res quæ omnib. generatim damno fuisset, unius audacia in-
erpellata subitò deferbuit. Eodem anno mortẽ obijt Gualterus Eboracen-sis
ntistes,cui successit Gulielmus cognomine Vickeuanus,qui in ordine Ebo-
acensium archiepiscoporum trigesimusseptimus ponitur. Eo ipso anno Io-
nnes Cantuariensis archiepiscopus peracto totius sacerdotum ordinis con-
uentu,mirandũ in modum religionis statũ confirmauit. Rex insequenti anno
egrè ferens rei agrariæ artificium nõprocessisse sibi ex sententia,aliam aggres-
us uiam concilium Londini ad Vuestmonasterium habuit, quo in concilio
primùm omnium pecuniam populo imperandã curauit, nemine negante, ne
quisquam factæ paulò antè gratiæ ob omissam iuris agrorũ causam, iudicare-
ur immemor. Deinde permulta quæ è Republica essent, statuta sunt,& illud,
ut sacerdos furti aut quouis alio capitali crimine conuictus,episcopo repeten-
i traderet,sic,ut episcopus eum non antè missum faceret, quàm ritè se expur-
gasset. Atq; inde episcopis custodiendi damnatos sacerdotes talis demum im-
posita est seruitus, qualem in uita Henrici septimi esse docebimus.

Dum ista domi geruntur,ecce tibi,Dauid,quẽ(ut suprà demonstrauimus)
timor,qui rarò est diuturni magister officij, ad Anglum adiunxerat, ab Edo-
uardo clàm ad Leolinũ fratrem Vualliæ principem transit,& ambo iunctis ar
mis,finitimis Anglis bellum faciunt. Quæ ubi rex accepit,ualde commotus
quòd uterq; & Leolinus & Dauid accepti beneficij immemor fidẽ fefellissent,
non ferendas rebelliũ iniurias amplius deliberat, delectus militũ habet, exer-
citum conflat,atq; uindicatũ scelus in Vualliã extemplò contendit. Etsi sunt,
qui tradant regem præmisisse Ioannẽ Cantuariensem ad rebelles,quos bonis
monitis,ac beneficiorũ recordatione in officio cõtineret,& illos cõtemnentes
salutaria monita,fuisse ab eo antistite extra Christianorum cõmunionem eie-
ctos. Sed cùm armis nõ uerbis ad tantã ferociã cõprimendam opus esset, illis
non puto esse assentiendũ. Interea Vualli captis aliquot castellis,ferro & igne
omnia deuastant,neq; sexui aut ætati parcunt: at ubi regẽ appropinquare sen-
serunt,id quod haud pro nihilo putantes,statim more solito fugientes sese in
Snoundenũ montẽ editissimũ longeq; quamasperrimũ, qui ad septentrionẽ
uergit,proripiũt. Rex Vualliã ingressus,ut nouit hostes in montes abijsse,cũ
omnib.copijs non longo ab illis interuallo consedit: postero die equitatu ex
castris educto,omnem eam planitiem quæ radices montiũ tam ab ortu solis,
quàm à meridie circumplectitur,complet,pedestresq; copias paulò ab eo loco
abditas in locis superioribus constituit, atque exin hostem ad certamen pro-
uocat, quem ut uidet nolle in campũ descendere,ut omnes præcludat aditus,
primò insulam Angliseam occupat,quòd eò Vuallus confugere consueuisset:
deinde iunctis simul aliquot nauiculis, pontem facit in fluuio Hauensancto,
in quem fluit amnis,qui ad radices ipsorũ montiũ oritur,ut ne trans illud flu-

men hostes castra ponant. Sunt, qui tradant pontem factū ad sinum maris nomine Regyd, ex quo in eam insulam nauigatur. Cæterū in eo temporis articulo ita usu uenit, ut antequam pons tabularetur, aliquot iuuenes Angli per littus animi causa ambularint, ac spaciandi studio longius progressi quàm putarant, subito interuentu Vuallorum, procul à littore, crescente Oceano, telis & sagittis reiecti, partim cæsi, partim ab aquis submersi fuerint. Ex istius rei euento, creuit mirum in modū Vuallis animus, quippe qui putabant illud factum esse diuinitus, ac oracula suorū uatum antiqua repetentes, quibus etiam nunc plurimū fidentes uana identidem spe eluduntur, ducebant tum demum uenisse diem, cùm eorum princeps Angliæ imperio potiretur. Itaq; Leolinus in spem bene gerendæ rei erectus, relicto Dauid fratre, qui loca montana tueretur, ipse cum electa iuuenum manu, in campum proximū descendit, cui continuò Edmundus Mortimerius cum robore militum obuiam factus est. Hîc prælium utrobiq; cōmittitur, quod amplius horas tris anceps fuit, donec Leolinus pugnando ceciderit, tum cognita principis morte, Vualli fugam protinus fecerunt, circiter parte eorum tertia interfecta. Edmundus uictor profligatis hostibus, ad regem qui tunc ad Caernaruanū oppidum erat, caput Leolini detulit, quod postea Londinum deportatū in turris fastigio pilo infixum diu permansit, quò rebelliū pœna cæteris illustrior manifestiorq; esset. Sunt qui scribant Leolinū nō fuisse in prælio occisum, sed suis pontem frangere tentantibus, ac sæpius ab Anglo inde repulsis, ipsum uenisse auxilio, & cùm alij aliò Vualli ab hostibus dissipati fugerent, fortè accepisse uulnus, ac deinde cognitum à Stephano Suardo percussore, tum demum capite obtruncatum: sed ubicunq; ceciderit, parum omnino refert. Edouardus accepto uictoriæ nuntio, motis statim castris, ad persequendos hostes militem suū quoquouersum ad omnes uiarum exitus dimittit, ac simul ipse dispositis ad radices montium equitibus, cum reliquo exercitu montes ipsos ascendit. Vualli ubi se omni intercluso itinere sentiunt, more ferarū trepidi pro se quisque in syluas densissimas, aut in specus tendit, partim per abrupta se immittunt, partim demum fugiendo in hostem incidentes, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs Dauid Leolini frater cum multis alijs eius sectæ socijs fuit, qui non multò pòst Salopiæ pœnas capite soluit. Rex sic montanis Vuallis perdomitis, ad reliquos subigendos, omnem obiuit regionem quæ ad ortum solis & meridiem uergit, milites in unum confestim cogendo, quos diximus uiarum aditus occupasse, qui ingentem passim cædem fecit, adeò ut amplius tria hominum millia interfecta fuerint. Posteaquam omnis prouincia pacata est, Edouardus præfectū illius fecit Robertum Torbiscum, uirum singulari uirtute, relictoq; præsidio idoneo, Londinum reuertitur. Atq; ita Vuallia iterum domita est, circiter annum octauū, cùm Edouardus regnare cœpit, qui interim Gloceſtriæ diu moratus, conuentum principum eo loci egit, in quo quædam de regni statu decreta sunt, quæ nunc ut iura æquitate plena maximè usurpantur. Exin pacatis rebus, nihil toto triennio accidit, quod scribere habeamus.

Agebatur post hæc annus ab eo quo regnare cœpit Edouardus, XI, & salutis humanæ MCCLXXXV, insignis morte Alphonsi, & ortu Edouardi regiorum puerorum, cùm prodigia uaria fuerunt. Principio anni grauitatem cœli subitò exortam, inde siccitas post hominum memoriam inuisa excepit, sic, ut herbas

herbas ferè omnes necarit: postremò ingentes superuenere imbres, unde anno
na cœpit ingraueſcere, ac ea fames per totam peruaſit inſulam, quæ uſq; ad exi
um Edouardi durauit. Eo ipſo anno Gulielmus Eboracenſis antiſtes mortẽ
bijt, poſt annos ſex, quàm ſedere cœperat: cui ſucceſſit Ioannes cognomento
Romanus, doctrina & integritate uitæ clariſſimus. Circiter hæc tempora, Gu
ielmus Martonus Angliæ cancellarius, cùm intelligeret ſolas eſſe literas, ex
quibus magnus pariter fructus atq; delectatio petatur, ut ſuis eius rei copiam
aceret, Oxonij collegiũ inſtituit ſcholaſticorũ, fundiſq; locupletauit. Hodie
oco nomen eſt Martonũ, ex quo uelut ex uberrimo fonte, flumen quoddam
onarũ diſciplinarũ iugiter manat. At Martonus poſtquã tale Muſis poſuit
pus, factus eſt Roffenſis epiſcopus, dignus nempe, cui eiuſmodi mandaretur
nunus, tametſi curæ & diligentiæ plenũ. Per illos dies rumor increbuit Bur-
legalenſem longè firmiſſimã totius Aquitaniæ ciuitatem ſecreta conſilia inire
um Franco, ut expulſis Anglis, eius præſidiũ admitteret: uerùm antequam
quod moliebatur, efficeret, Edouardus de re ſtatim certior factus, tranſmiſit
Oceanũ, ac cum magno exercitu adfuit, affectiſq; ſupplicio coniurationis au-
oribus, ciuitatem ſuſpectis hominibus protinus purgatam reddidit: quo con
fecto negotio, dum cæteris rebus prouidendis cum ſuo domeſtico ſenatu ua-
cabat, in ualetudinem incidit, qua diu poſtea afflictatus eſt.

Interea res Chriſtianæ duorũ regum diſcordijs maximè turbatæ ſunt, unde
facultas regi Edouardo data eſt ulciſcendæ cædis Henrici patruelis, id quod
um primis cupiebat. Porrò Martinus Ro. pontifex, impulſu Caroli Siciliæ
regis, execratus eſt Ioannem Palæologũ Imperatorẽ Græcũ, quòd Chriſtianã
empublicã perturbaret. Quo ille probro, cum Petro Aragoniæ rege fœdus
unxit, qui Siciliæ regnũ repetebat ſibi debitũ iure dotis Conſtantiæ uxoris
Manfredi filiæ, quem Carolus pariter uita ut regno ſpoliarat, eiq; ſpopondit
ſuũ ſtudiũ, conſiliũ, gratiam, opes ad res paratas fore. Petrus noua fultus ami-
citia, cum Ioanne Parochita homine inter Siculos autoritate, uirtute, nobilita
te ſummo agit, ut uno momento per Siculos facto impetu, omnes Galli con-
trucidentur, quorum ſuperbiam illa gens amplius tolerare non poſſet. Ipſe ue
rò interim populato in Africa Hipponenſi agro, cum ingenti claſſe in Sardi-
niam proficiſcitur, expectaturus illic rei euentum. Non multò pòſt Siculi ſta-
tuto die, circiter ueſperum, Gallos omnes ad unum interficiunt. Vnde ada-
gium, Veſper Siculus, quod hodie circunferẽ, cùm ſignificatur ſubitam cædẽ
eſſe factam. Carolus audita Siculorum defectione, cum magnis copijs in inſu
lam tranſit, ac Meſſanã urbem obſidet. Aragonenſis itidem rex, ubi audiuit id
eſſe actũ, quod expectabat, in Siciliam contendit, eamq; ingreſſus rex ab om-
nibus conſalutatur. Qua animorũ inclinatione perterritus Carolus in Italiã
redit præſtolaturus auxilium, quod ex Gallia arceſſiuerat. Interim reges mu-
tuo iurgio per nuntios & literas ſe laceſſentes, ad ſingulare certamen uterque
alterum prouocat, ut una pugna de uita & regno dimicetur. locum ex conſen-
ſu Edouardi, Burdegalam dicunt, quò cum centum lectis equitibus eant: ſed
pontifex interceſſit certamini. Tum Petrus claſſem ductu Rogerij Loriæ ui-
ri fortiſſimi, Neapolim mittit, qui facto prælio cum Carolo regis Caroli fi-
lio, uictor euadit, iuuenemq; captum ac protinus uinculis mandatũ in Hiſpa-
niam mittit. Pontifex dolens Caroli caſum, Petrum impium denuntiat. Ad-

fuit paulò pòst Carolus rex,& confirmatis Neapolitanorũ animis in Africam traiecit, ubi demum moritur. Philippus inter hæc Francorũ rex Gerundam Aragoniæ urbem obsidet,cui Petrus obuiam factus,uulnus pugnando accipit,ac breui uita excedit.Francos quoqꝫ Gerunda potitus febre absumit̃.Neque est tamen funestũ bellum per hæc trium regum funera finitum,sed ad successores multò acrius delatum.Filij enim Petri Ferdinandus Aragoniæ,& Iacobus Siciliæ à patre reges cõstituti,enixè suum negotiũ gerebant,cùm Rogerius Francorũ classem,quæ ex Narbonensi Gallia ueniebat,& in oram Hetruriæ delata Guidonem Montifortensem Anguillariæ comitẽ sociũ belli susceperat,cepit:& Robertus Atrebas in Italia procurator Caroli iunioris, Catinã Siciliæ urbem occupauit.Secundũ hæc,partim iussu Nicolai pontificis Rom. qui Martino secundo loco successit,partim autoritate regis Edouardi, ad pactionẽ coagmentandã his cõditionibus uenitur, ut Carolus è uinculis dimitteretur,qui sua impensa Iacobũ Petri filiũ, regem Siciliæ cõstitueret,& nisi id intra trienniũ feciſſet,in carcerẽ rursus rediturũ se pollicitus est, datis nomine obsidũ in Iacobi potestatẽ duobus filijs Roberto & Ludouico florentibus ac illustribus adolescentibus. Rogerius item Loria, nobiles Francos in Gallica classe captos à suis redemptos dimisit: Guidonẽ uerò comitem Anguillariæ, qui,ut diximus,paucis antè annis, Viterbij Henricũ Edouardi patruelem occiderat, nullis neqꝫ precibus neqꝫ pretio adduci potuit,ut missum faceret,sed, ut ab Anglo gratiam iniret,in custodia retinuit,ubi enectus est.Ac ita Guido pœnas editi flagitij Edouardo dedit,& tandem aliquando aras quas innocentissimo sanguine polluerat,morte merita expiauit.Nunc ad rem redeo.

Edouardus rex facta pace,cuius rei causa,annales Anglici tradũt eũ in Aragoniã iuisse,quòd ei cum utroqꝫ rege affinitas intercederet, in Angliã incolumis redijt, cùm Philippus cognomento Pulcher, mortuo Philippo patre in Hispania,ut ostendimus,rex Francorũ factus est.Interea Vualli quietis præsentisqꝫ fortunæ fastidio affecti,ac nihil esse,quod libertatis causa pertimescendum sit,arbitrantes,Rhesum Amereducũ summæ hominem audaciæ, qui ex Leolini genere originẽ ducebat,sibi principẽ cõstituunt. Is cõuocatis suis clientibus,facilè eos incendit,quippe qui simul cum alijs cõtinuò ad arma cõcurrunt:deinde in agris habet delectũ egentiũ ac perditorũ, & coacta nõ modica manu,quoscunqꝫ obuios habet, incitat, solicitat,hortatur,cõmemorat multa, quamobrẽ debeãt Anglico iugo à ceruicib.depulso, se in libertatẽ uindicandi causa,arma maturè capere.Ita magnis paratis copijs, Anglos adorit̃, præsidia ex oppidis ac arcibus minus munitis aut expellit,uel perimit,adeò ut uideret̃ nullo ferè negotio Anglos omnes deleturus,ac prouinciã adepturus,nisi Robertus præfectus & celeritate & maturo cõsilio usus fuisset:ille enim cùm animaduerteret aduersariorũ copias in dies magis magisqꝫ augeri, ac propterea nõ expedire,si se uno in loco cõtineret cũ exercitu,quoad interim nouos pararet milites,aut loca magis muniret,omnis periculi immemor, relictis sine præsidio locis,milites Anglos in unum coëgit, quadratoqꝫ agmine in aduersarios contendit ad oppidũ Aberkenuenã,ad quam se hostes congregarant.Amereducus ubi cognouit Anglos qui multo militũ numero inferiores erant,aduentare,iam nõ expectanda auxilia,sed pugnã eodem uestigio cõmittendam statuens,miro affectus gaudio, inquit suis militibus:Iam uidetis hostes nostros,

quos

quos & uirib. & numero longè præſtamus, in manus noſtras temerè uenire: quod porrò diuinitus factum auguror, ut uidelicet ulciſcamur mortem Leolini principis noſtri & aliorũ, quos gens perfida nulla ſeruata belli lege, crudeliter necauit. Quàm uerebar ne Robertus præfectus uir aliàs cautus, tandiu ſe aliquo loco munito contineret, dum ab Edouardo ſubſidium mitteretur? Sed ecce nunc in gladios noſtros ſe cum ſuis præcipitẽ agit. Igitur magno animo iam parate arma, hoſtemq; acriter inuadite, ad prædam & gloriã properantes. Hæc ubi ille dixit, in Anglũ appropinquantẽ pro ſe quiſq; irrumpit, nulloq; ſeruato ordine, ut gregarij milites facere ſolent, à fronte, à tergo, à lateribus urget. Pugnatur acriter, & quò Vualli magis inſtant, hoc Anglica acies fortius inhærens reſiſtit, quæ ad extremum uidens hoſtem defatigatum, facto impetu, in medium ſe immittit. Vuallus præter ſpem repulſus, nec fugere, nec reſiſtere auſus paſſim cadit. Amereducus capitur, reliqui ferè omnes interficiuntur. Numerus deſideratorum fuit circiter millia quatuor. Atq; ita Vualli meritas rebellionis pœnas pependerunt. Ipſe autem Amereducus Eboracum perductus, ibi de regij ſenatus ſententia, ſecuri percutit. Affecit ea uictoria incredibili lætitia Edouardum, qui antequã iſta acciderent, cùm iter haberet Burdegalam, anno cùm regnare cœpit XIII, ad Vueſtmonaſteriũ conuentũ principum fecit. In eo cõuentu, leges populo datæ ſunt, ex quibus ius multiplex manauit, ad ſummũ reipublicæ cõmodum. Item & de regni ſtatu prouiſum eſt. Quibus conſtitutis rebus, rex, uti diximus, in Gallias ſe contulit, qui totũ ferè trienniũ in Aquitania moratus, per eoſdem dies in Angliam redierat: qui fuit annus cùm ille regnare cœperat XVI, & humanæ ſalutis MCCXC.

Anno deinde qui inſecutus eſt, concilium Londini ad Vueſtmonaſterium habetur, in quo in primis agitatũ eſt, de eiectione Iudæorum, quorũ erat per omnẽ Angliam ingens multitudo, quò ſic oues ab hœdis ſegregarentur. Itaque publico edicto iuſſum eſt, ut intra paucos dies, omnes abirent cum bonis. Illi iuſſis concilij parentes, alij aliò diſceſſerunt. Ita profuga gens de Anglia in perpetuum exiuit miſera ſemper aliquò terrarum petitura, uſque eò dum denicq; deleatur, cuius occaſus minus doloris reliquis mortalibus inuret, ſi modò ſuas literas ſuperſtites reliquerit, ſine quibus, haud ſcio, quomodo noſtris ſacris bene præcautũ fuerit in poſterum tempus. Eodem in concilio, Edouardus expoſuit ſe cupere ire auxilio noſtris in Aſiam, & quia res ad religionem pertinebat, placuit ut ſacerdotes pecuniam ſuppeditarent, quam præmanu dederunt. Atqui ille poſt acceptam pecuniam, facilè deſtinato bello res domeſticas præuertit. Poſtremò placuit regi ſimiliter atq; principibus cauere in iure, quò perpetuaretur id, quod ſancitũ iampridẽ fuerat in Magna charta, capite xxxvi. de qua proximo libro memini, id eſt, ut nemini homini liceret dare prædia collegijs monachorũ: nam additum eſt, ut non liceret etiam monachis, aut alijs ſacerdotibus emere poſſeſſiones, quò ne poſſeſſiones eiuſmodi cœnobiorum aliorum ue ſacerdotiorum dotes fierent. Et legem hanc ad Manumortuã uocarunt, quòd res ſemel datæ collegijs ſacerdotum, non utiq; rurſus uenderentur uelut mortuæ, hoc eſt, uſui aliorum mortalium in perpetuũ ademptæ eſſent. Lex diligenter ſeruatur, ſic, ut nihil poſſeſſionum ordini ſacerdotali à quoquam detur, niſi regis permiſſu.

Illo ipſo anno obijt mortem Alexander rex Scotiæ, uir ſingularis uirtutis,

qui inter cursum,unà cum equo in terram fortè corruit,ac repentè fracta cerui ce interijt:qui nullum reliquit filium superstitem,id quod breui pòst tempore tam Scotis ipsis,quàm Anglis multarum cùm simultatum, tum cædium causa fuit.Habuit Alexander in matrimonio Margaritam filiam Henrici,ut in illius uita suprà demonstraui, ex qua suscepit filiũ Alexandrũ nomine,& filiã, quam ex nomine matris appellauit Margaritam. Alexander ante patrem excessit è uita,Margarita uerò regi Noruegiæ nupsit. Deinde Margarita regina mortua, Alexander rex posteritati consulendi causa, in matrimonium duxit filiam Guidonis comitis Flandriæ, ex qua nihil liberorum suscepit, atque ita extremum familiæ fatum,nullo potuit consilio auertere.Ex filia autem illius, quam diximus regi Noruegiæ locatam fuisse,nata est filia Margarita, quæ antequam esset matura uiro, decessit, in qua genus Alexandri regis defecit. Igitur Scoti mortuo Alexandro,ualde anxij quem sibi regem optarent, & timentes ne dum de re tanta inter se consultarent,ad uim non ueniretur,ad Edouardum legatos miserunt, qui rogarent, ut per eum sibi liceret, ex sententia principem dicere. Audiuit Edouardus libenter legatos, pollicitusq; est non modò se non impediturum, uerumetiam quantum in se esset, operam daturum, ut in creando rege,nulla uis esset.Quo accepto responso legati abierũt in Scotiam,legationemq; diligenter renuntiarunt.Fuerunt optimatibus Scotis grata,quæ ab Anglo rege per legatos acceperant, & quia factis more maiorũ populi comitijs,iam disceptari inter eos cœptum erat,de communi consilio missis nouis legatis, Edouardi faciendo noui regis potestatem dederunt.Rex cognito Scotorũ studio,concilium aduocauit,agitaturus de re maturè cum suis, antequam legatis responsum daret:cùm interea in Scotia maxima de regno decertatio erat,inter Ioannem Baliolum, Robertum Brusium, & Ioannem Hastyngium: ij enim ex stirpe Dauid fratris Gulielmi regis olim Scotiæ genus trahebant,quia tris Dauid filiæ in familias eorum nuptæ fuerant. Atque ita Scoti principes diuisi,alij Ioanni Baliolo, qui à maiore natu filia Dauid originem ducebat,alij autem Roberto Brusio,qui ex altera generis originem iactabat,fauebant. Ioanni Hastyngio pauci admodũ suffragabantur, quòd ad tertiam & iuniorem sororem genus tantummodo referret. Cæterum,ut ordiar ab initio, ipsius Dauid generis seriem breuiter ponam. Enimuero Dauid ex Mathilde uxore filia Ranulphi comitis Cestriæ,sustulit Ioannem filium, qui sine liberis mortuus est:& filias quatuor,Margaritam,Mathildem,Isabellam, & Aldã.Margarita prima filia, nupsit Alano Galuidiano,is ex ea creauit duas filias,quarum altera maior natu nomine Dernogilla, locatur Ioanni Baliolo, quæ ex eo genuit illum Ioannem Baliolum, qui primus extitit regni Scotiæ competitor.Mathildis altera filia innupta occidit. Tertia Isabella nupsit Roberto Brusio,qui suscepit ab ea Robertum filium patrem Roberti alterius regni competitoris. Quarta Alda in matrimoniũ ducta est ab Henrico Hastyngio, qui ex ea genuit Ioannem filiũ patrem tertij regni cõpetitoris. Hinc tametsi satis licebat colligere,cui ueniret hæreditas, attamen res in dubio uersabatur,quia ita natura comparatũ est,ut unusquisq; regnum sibi optet,summæq; ducat gloriæ alijs imperare. Sed unde aberrauit, iam redeat oratio. Rex Edouardus postquã in concilio cum suis principibus de re Scotica agitauerat, oratoribus repsondit,se perinde populi Scotici ac Angli libertatem,rempublicã,

suo

ſuo ſtudio, conſilio, patrocinio conſeruaturū: ſed cùm interregnū eſſet, & olim Scoti reges fidem ſæpiſsimè eius maioribus obligaſſent, uelle ſpeciatim à Scotis principibus cōceptis uerbis iuſiurandū ſibi dari, ut Scotiæ terræ domino, atq; cunctas regni arces in ſuam poteſtatem tradi, ac tum demū daturum operam regi creando. Legati accepto reſponſo, mandata Edouardi ad principes ſedulò detulerunt, quibus etſi petitio uiſa eſt nedum aſpera, at parum iuſta, ut Anglus non ſe arbitrū regis creandi, ſed dominum Scotiæ præberet, attamen quia inter ſe iam diſſidebant, morem regi geſſerunt. Quo facto, Edouardus Eboracū proficiſcitur, eoq; nō multò pòſt optimates Scoti ueniunt. Hîc pòſt longam diſputationem, ex arbitratu regis, octoginta eliguntur uiri ætate graues, & ſapientia longè excellentiſsimi, & in ijs triginta Angli, quibus facultas datur renuntiandi regis. Ii poſteaquam rectè cognouerunt, cui regnum Scotiæ iure deberetur, Ioannem Baliolum una uoce regem dicunt. Comprobauit eorum ſententiā Edouardus, ipſiq; Ioanni regni Scotiæ poſſeſsionem ſua autoritate confirmauit. Ioannes per hunc modum rex factus, primum omniū in uerba Edouardi iurat: dein in Scotiam reuerſus, eo ipſo die qui diuo Andreæ ſacer eſt, & apud eam gentem maximè celebris, magno cum totius populi gaudio coronatur. Is ut plus fauoris ſibi conciliaret ab Anglis, egregias Oxonij ædificauit ædes, eoq; loci collegium ſcholaſticorū inſtituit, & illud poſſeſsionibus locupletauit, ac ab ſe, Baliolenſe collegium nominauit. Veruntamen Ioannes rex haud diu cum Anglo in gratia fuit, utpote quæ fucoſa erat, ſed maiorum inſtitutū ſecutus, primo quoq; tempore Francorū amicitiam complexus, paulatim ſe ab ipſo Anglo alienauit, ut infrà appoſitè demonſtrabitur.

Aderat dum hæc agebantur, iam annus ab eo, quo regnare cœperat Edouardus, XIX, & ſalutis humanæ MCCXCIII, cùm Ioannes Cantuarienſis antiſtes, poſt annū quàm ſedere cœperat decimū & tertium, moritur: cui ſucceſſit Robertus Vyncelſeius, ordine antiſtitū octauus & quadrageſimus: & rex tres filias nuptui dedit, nanq; primam Aleonorā Henrico ſiue Erico, utrunq; ſcriptum reperio, Barri duci locauit, alteram Margaritam Ioanni Brabantiæ duci, & Ioannam tertiam Gilberto Gloceſtriæ comiti. Ac ita Edouardus tris magnos ac potentes uiros affinitate ſibi deuinxit, quæ poſtea ei magno ſæpe uſui fuit. Hoc itidem anno initiū magni belli inter Anglū & Francū factū eſt: Edouardus enim cauſa tuendæ Aquitaniæ oræ, ſex naues inſtructas Burdegalam miſerat: duæ ex illis ſecundū Normaniæ littus delatæ, nihil hoſtile timentes à Normanica claſſe capiunt, atq; bona pars nautarū crudeliter ſuſpendio necatur. Qua re comperta, Robertus Tiptoſtus præfectus claſsis collecto magno nauiū numero, in Normanos curſum uertit, præmittitq; ſpeculatoria nauigia, & cùm nullas in mari obuias haberet naues, urgente ira, Sequanæ oſtiū ſubita ui adortus diripit hoſtiliter, ac multis ex nautis interfectis, ſex inde naues abducit, atq; parū in altū delatus dum ſtat in anchoris, ut Francū ad nauale certamen prouocet (nam Angli præterquā quod numero ac robore nauiū ualebant, cum eo hoſte ſciebant ſibi rem eſſe, quē ob uiolatū fœdus ſperabant à Deo opt. max. punitū iri) ecce tibi, aliquot Normanorū naues uino onuſtæ ex Vaſconia redeuntes apparent. Tum Robertus facto in eas impetu, nullo ferè negotio capit, tertiaq; propè nautarū parte occiſa, in Angliā mittit. Francus interim acceptam in portu cladem ulturus claſſem ſtudio parat, quam ubi

milite ac cæteris quæ ad usum nauium pertinerent,instruxerat, in altum non longè ab Anglica classe,eduxit.Inter hæc,nuntij ultrò citroq; commeabant,alteris pœnas uiolatæ fidei,alteris bona amissa repetentibus: & iam, quia iniussu utriusq; regis,primus ille tumultus inter Anglos & Normanos temerè ortus erat,ac eo minus offensi animi facilè ad pacem redintegrandam inclinabantur,cùm Carolus Valesij comes Philippi regis frater,uir acris ingenij ulciscendi cupidus,fratrem ad uindicandũ iniuriam compulit. Atq; ita ad arma itum est.Igitur classis Gallica pugnãdi studio in Anglos cursum flectit,qui nequaquam certamen retardantes pugnam acriter capessunt. Fuit ab initio anceps certamen,cædesq; multò deterrima, qualem in tam ualidarum classium concursu esse oportuit,estq; ea dimicatio aliquandiu extracta, demum fusa dissectaq; est Francorum classis. Amissarum nauium numerũ, neq; annales neq; scriptores quos sequimur,ponunt,omnes tamen ingentem plagam acceptam scribunt.Philippus de re male gesta certior factus, pergrauiter cõmotus, primò specie iuris seruandi,Edouardo ut suo ob possessionem Aquitaniæ ac comitatus Pontiui beneficiario diem dici iubet: deinde quia certò sciebat futurum,ut Anglus minus compareret,quippe cui nequaquam tutum esset Lutetiam ire,quò per iudices uocatus erat,exercitũ parat.Edouardus interim mittit Edmundũ fratrem Lutetiam suæ causæ actorem coram iudicibus. Verùm iudices qui magis nodũ in scirpo,ut dicitur,quàm de cognitione causæ quærebant,Edmundi rationes pro fratre respondentis minimè admittentes,Edouardum contumacem,id est,superbum minimeq; magistratuum edictis obedientem declarant,atq; omne Aquitaniæ ius amisisse decernunt. Quibus rebus actis,Francus secretos præmittit nuntios Burdegalam,qui ciuitatem soli citent,& eos subsequi iubet Arnulphum Nellam magistrũ equitum,cum bene magno exercitu.Is ubi eò peruenit,Burdegalam ad defectionem iam paratam nullo negotio capit,ac exin populos finitimos, partim principis Aquitaniæ ciuitatis exemplũ secutos,partim largitionibus adductos in potestatem redigit.At Angli cognita populorum rebellione,quæ ex improuiso,perincõmodeq; acciderat,ad oppida maritima subitò se recipiunt,sed Rionem in primis confugiunt,quod oppidũ celeriter muniunt.Post amissam bonam Aquitaniæ partem,Edouardus habito pro magnitudine periculi celeriter ad Vuest monasterium principum concilio, ingentem pecuniæ summam à populo ad bellum gerendum contra Francum decretam exigit,atq; deinde magnũ exercitum parat,seq; ad iter expedit.

Dum hæc geruntur ab Edouardo, Vualli sine fine tempus atq; occasionem nouitatis quærunt,qui audita Aquitanorũ defectione,rati illud esse idoneũ, cùm liceret per regem tempore excluſum,petere ab eodem pœnas sui doloris, quem eius seueritas cuique iampridem inusisset, subitò in Anglos qui regionem tenebant, insurgunt, passimq; trucidant. Angli repentina fortuna permoti, arma quæ possunt arripiunt,alij ex arcibus sese ejciunt, fit in hostes impetus eorum,sed confluentibus ad clamorem undiq; agrestibus Vuallis, ad arces redire coguntur.Quo uiso,Robertus præfectus ad Edouardum nuntios mittit, qui ordine omnia significent, petántque subsidium. Rex cognita re ualde permotus,duplici cura afficitur:ardebat enim ire in Gallias recuperatum amissa, & in præsentia orta seditione domi, timebat ne hoc malum grauius

grauius ſerperet,ſi ipſe abeſſet,ita ut eiuſmodi ſolicitudinū aculeis agitatus,ali quantū fuerit anceps dubiusq; animi quid faceret:demū de ſui domeſtici ſenatus conſilio,decreuit ſibi domeſticæ peſti obuiam eundū,ac duces mittendos in Aquitaniam,qui ſuis ſuppetias ferrent.Itaq; Ioannem Britannū uirū conſilij magni & uirtutis, cum electa militū manu, & Robertū Tiptoſtum claſsis præfectum cum bene magno nauiū numero, in Aquitaniam mittit,ipſe uerò in Vuallos contendit,ac primo acceſſu ſubigit. At alter exercitus ubi in Galliam peruenit,tantū terroris Franco iniecit,ut præcipiti fuga alij aliò ſe proripuerint,in locaq; munitiora receperint:ſunt tamen multi in fuga capti,aut interfecti.Angli pulſo hoſte,aliquot oppida ui occupant,ſed malè utentes uictoria ſine ordine prædandi ſtudio,ſeſe per agros temerè effundunt, id quod eis malo fuit:nam Carolus à Philippo fratre cum ualido armatorū exercitu miſſus derepentè ſuperuenit, uagantesq; incautè Anglos præda exuit, partem etiam occîdit.Quæ ſuperfuit cædi trepida multitudo,ad loca maritima, aut ad claſſem cōpulſa eſt.Duces exercitus,Ioannes qui ex Fano Ioannis erat,& alter Ioannes,poſtquā militem diſsipatum è curſu collegerant,duas cohortes miſerunt Ponteſeiū, quæ oppidū tuerentur: item totidem ad Fanum Seueræ, ut locum præſidio firmarent,ipſi uerò Rionem profecti munitiones facere inſtituunt.Quod ubi Carolus cognouit,ne ſpatiū ſit hoſtibus maiores uires comparandi,dat Arnulpho Nellæ,cuius ductu antea Burdegala potiti erant, negociū Ponteſeij oppugnandi,ipſe uerò Rionem contendit,quò ubi peruenit, cingit confeſtim locū obſidione,oppugnatq; hoſtiliter.Cōtrà Angli cum Vaſconibus ſe acriter defendunt,forasq; erumpūt:ſed pauci,ut fit, facilè à multitudine reprimunt.Dum ad Rionem ita pugnatur, Arnulphus Ponteſeiū expugnat,confectoq; feliciſsimè negotio,ad Carolū uenit,cum eoq; copias coniungit, ac in oppugnationē Rionenſem ambo totis uiribus incumbunt. His cognitis rebus, Angli cum Vaſconibus licet terrore perculſi,reſiſtunt tamen, pariq; fiducia ubiq; hoſtiū conatibus ſe opponūt,identidem tela & ſaxa in eos iacientes:uerum ad ultimum cùm uiderent ſe non poſſe amplius locum tueri, nec ſpes ulla foret ſubſidij habendi,de media nocte egreſsi,ad naues confugiunt,quod tamen nō tutò omnes tentarunt: nam hoſtes cognita Anglorū fuga, iter præcludunt, atq; aliquot primò fugientes aſſecuti interficiunt. Sed ij numero pauci fuerunt,quia reliqui omnes ubi cognouerant Francū interclusiſſe uiam ad naues,ex neceſsitate facientes uirtutem,uſq; eò reſtiterunt, dum pugnando in hoſtium poteſtatem expugnato oppido uenerint.Franci uictoriam nō incruentam adepti,nobiles Anglos captos ſeruant, reliquis tam Anglis quàm Vaſconibus necatis. Carolus poſtquam Rionem cepit, obſeſſum pergit Fanum Seueræ oppidum munitiſsimum,quo poſt menſes tris, quàm circunſederat,per deditionem ab oppidanis fame coactis,incolumitate pacta, factam potitus eſt,ac iſtis rebus proſperè confectis,ad Philippum fratrem uictor redijt.Angli qui his cladibus ſuperfuerāt,duces ſuos duos Ioannes,quos quidam falſo ſcribunt eo loci periſſe,ſecuti,Baionam proficiſcuntur,ſeq; intra muros continent.Hæc olim Tarbellorum urbs fuiſſe dicitur.

Edouardus nuntio allato de re tranſmarina male geſta,ualde permotus,primò Adulphum regem Germaniæ in ſocietatem belli gerendi contra Francum magna pecunia ducit,cum eoq; fœdus facit;deinde ſuis ſubſidio in Aqui

taniam mittit Hugonem Verium Oxonij comitem, qui primo acceſſu Fanũ Seueræ recipit. Erat per hæc bella continua, iam uacuum ærarium regium, quod malum Gulielmus Marchianus quæſtor unus omniũ alieno detrimento ſanandum ſtatuit. Is enim nouerat cùm in cœnobijs, tum in templis pecunias eſſe depoſitas, quas ſi iuberet tolli, non utiq; ſe ſcelus, ſed operæpretium facturũ ducebat, ſi pecunia promeretur foras, ad uſum populi, perinde quaſi omnia eſſent communia, quò ſic pecuniam militi ſuppeditaret, præſentemq; curaret. Itaque præfecti militum quibus ille ſacrilegij patrandi negotiũ dederat, diſpoſitis paſsim per regnum militibus, uno tempore quicquid pecuniarum in locis ſacris reconditum fuerat, omnibus ueſtigijs indagatum ad Edouardum afferunt, gemente paſsim populo, quòd princeps non putaret manũ abſtinendam à pecunijs, quibus ſacræ ædes reficiendæ eſſent. Rex autem pecuniæ egens rem diſsimulauit, ac nequaquam ea præda contentus, habito nõ multò pòſt concilio, poſtquam inuidiæ declinandæ cauſa, excuſauerat illud ſui quæſtoris factum, bene multis uerbis ſignificauit, quàm infiniti ſumptus in nouum exercitum impendêrent, quàm graue immineret bellum, & quæ pericula pro Republica ſibi atque prophanis principibus quotidie ſubeunda forent, & quia idem per religionem facere non liceret ſacerdotibus, ideo eos debere pecunia iuuare milites, qui per hæc argumenta, illis dimidiam partem omnium uectigalium ſacerdotiorum unius anni imperandam curauit: ſed 2
ut poſt tot impoſita onera, uideretur in parte aliqua, uelle patribus gratum facere, pollicitus eſt ſe conceſſurum aliquid, ſi modò peterent, quod ex uſu ordinis ſacerdotalis eſſet. Epiſcopi capto inter ſe conſilio, poſtularunt, ut legem ad Manumortuam, quam ſuo ordini ualde nocere perſpexerãt, antiquaret. At rex cui nihil alienius erat, quàm in ea re epiſcopis ſatisfacere, ad id reſpondit, ſibi nequaquam in manu eſſe legem tollere, ſine conſenſu patrum, quorum conſilio conſtituta eſſet, & eo belliſsimo reſponſo, pontifices contentos uoluit. Dum Edouardus ita ex ſacerdotum opibus ſuas auget, Vualli deficiunt, ſibiq; duces belli gerendi Mardocum & Morganum homines ad ſeditionem expeditos, paratosq; conſtituunt. Ii comparata magna militum ma- 3
nu, Anglos paſsim perſequuntur, locaq; aliquot capiunt, multis interfectis, ſine ullo diſcrimine ſexus aut ætatis. Miſit rex Edmundum fratrem cum non mediocri militũ numero, qui ut in Vualliam peruenit, prælio temerè cum hoſtibus cõmiſſo, profligatus eſt: nimirum pecunia ſacrilegio quæſita exitio fuit exercitui, qua in primis ille conductus fuerat. Vbi nuntiatũ eſt Edmundum ab Vuallis fugatum fuiſſe, Edouardus nouo coacto exercitu, eò celeriter contendit, qui neutiquam paruo negotio ad extremum prouinciam pacatam reddidit, capto per proditionem Morgano altero ducum, quem non necandum conſtituit, ſed lenitate uſus tantùm ſubcontumelioſe tractatum miſſum fecit. Eſt laboratum eo anno, quo hæc geſta ſunt, fame tanta, ut paſsim præ inedia, 4
morerentur homines.

Agebatur iam annus XXI ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, & humanæ ſalutis MCCXCV, cùm Thomã Turbiuillam paulò antè inter alios in expugnatione Rionis captum, uirum nunquam aliàs perfidum, cupiditas uitæ ſeruandæ ſubegit honeſtum dedecorare nomen: enimuero is ut in libertatem ſe uindicaret, promiſit Philippo regi, ſi in Angliã ſibi redire liceret, ita ſe

apud

apud Edouardum acturũ,ut præfectus claſsis fieret,& id muneris conſecutũ, cõtinuò eam claſſem in eius poteſtatem traditurũ.Placuit Philippo conſiliũ, ac compoſito dolo,Thomã dimiſit,acceptis duobus eius filijs obſidibus.Tho mas libertate donatus in cœlo ſibi eſſe uidetur,ac nihil cunctatus in Angliam uenit,& quia uir ſingularis uirtutis erat,accipitur benignè à rege, qui memor fraudis paucis interiectis diebus, per amicos egit, uti præfectus claſsis fieret, quod rex facere pernegauit,ueritus ne non deſideriũ filiorũ,Thomam ſolici taret ad perfidiam.Francus interim paratã claſſem in altum educit, ſublatiſq; uelis in Angliam curſum tenet, ut cauſa ſit, quamobrem Anglus citius ſuam claſſem emittat.Expectat ea claſsis aliquot dies in anchoris, præter oram ma ritimam,aduentum Thomæ,qui cùm ad dictum diem non comparuiſſet,una nauis prope littus accedit,exponitq; in terram nõnullos regionis peritos,qui cauſam huiuſce moræ explorent.Ii ab Anglis fortè capti,cùm interrogati con uenientia non reſponderent,ſubitò necantur.Quamobrem incenſus ira præ fectus,recto curſu cum omnibus nauibus Douerum petit, expoſitaq; copia rum parte in littus,oppidum diripit.Oppidani ſubito terrore perculſi longè fugientes alios quaquauerſum ad arma capienda concitãt,adeò ut magna mul titudo in unum collecta ſit,quæ ad ueſperum Douerum uerſus proficiſcitur, ac Francos prædandi cauſa per agros euagantes inuadit,paſsimq; cædit.Præ fectus claſsis Gallicæ,qui toto eo die ad diſpoliandũ oppidum intentus fue rat,audito clamore ſuorũ ad littus concurrentiũ,ſtatim ad naues cum ea præ da,quamcelerrimè potuit,ſe proripit.Igitur reliqui Franci,qui per agros præ datum exiuerant,ac ad naues in tempore redire nequiuerant, omnes illo mo mento cæſi ſunt,quorũ numerus fuit paulò minus octingentis: ex Doueren ſibus pauci cecidere,quippe qui ex fuga mox reuerſi hoſtem cum alijs fuga runt: ſed mulierum atque puerorum, quibus hoſtis non pepercit, ingens nu merus interijt. Fuit etiam in eo tumultu monachus quidã, nomine Thomas uir longè innocentiſsimus interfectus,per quem deinceps,ut martyrem Deo acceptiſsimũ,crebra miracula edita ferunt. Dum iſta geruntur, Thomas Tur biuilla punctus moleſtia & cogitatione, quòd non potuiſſet proditionis ſce lus perficere,quod animo deſtinarat,aliud inde moliendum ratus, ſolicitat Io annem regem Scotiæ,ut ab Anglo ad Philippum deficiat, atq; ſimul de exco gitato facinore,ipſum Philippum regem certiorem facit,hortaturq;, ut exer citum in Scotiam mittat, ad bellum gerendum contra Anglum, quò per no uum negotium alibi exhibitum, ei non liceat Aquitanicis ſubuenire rebus. Sed neutrum proceſsit. Porrò inter hæc agitandũ, Thomas apud Edouar dum proditionis inſimulatur,qui conuictus pariter atque damnatus, merita pœna Londini afficitur. Interea Bonifacius octauus Romanus pontifex cu pidus ſedandi diſcordias inter reges diu capitali odio altas, duos cardinales primò ad ipſum Philippum in Gallias,deinde ad Edouardũ in Angliam mit tit.Hi permulta de pace facienda diligenter agitantes, in mediũ adduxerunt, quamobrem uterque princeps concordiam debuiſſet amplecti: ſed ad extre mum cùm uiderent inſediſſe in animis principum,odium propulſare ſeu po tius explere armis,infecto negotio Romam redierunt.Quo tempore rex Ed mundum fratrem & Henricũ comitem Lincolnienſem cum electa iuuenum manu in Aquitaniam miſit, qui Baionam profecti, ibi cum alijs Anglis hye-

marent.Moritur eodem anno Gilbertus comes Gloceſtriæ, & Ioannes Romanus Eboracenſis antiſtes,cui Henricus eiuſdem collegij decanus,quem uocant,ſucceſsit.

Per idem tempus Carolus frater Philippi regis, deſpondit filiam Edouardo filio Ioannis Scotiæ regis. Qua re fultus Scotus, cum Franco ſocietatem coit,fœdus icit,eaq; noua affinitate ac belli cõmunicatione ſuperbus effectus, iuſſu Philippi bellum aduerſus Anglum ſecretò comparare incipit. Atq; ita res magno in motu erat,quæ aut ſupra Scoti,aut Angli caput ſummũ periculum fore oſtendebat. Ioannem autem regem nihil aliud uicit, niſi patriæ ſuæ amor;erat enim natione Gallus,& dominus Aricuriæ principatus in Normania non ultimi,quem poſtea Philippus Valeſius rex comitatũ fecit. Ioannes igitur ea in primis de cauſa iuriſiurandi quod Anglo dederat immemor, non dubitauit ſe ad Philippum regem ſuum &amicum,ſecutus Scotorum regum inſtitutũ,adiungere.In Aquitania ineunte uere, Edmundus Baiona mouet, ubi hybernauerat,ac in Burdegalenſem agrum proficiſcitur, poſitisq; ſecundum urbem caſtris,Francis qui ibidem in præſidio erant, pugnandi poteſtatem quotidie facit. At Francus ubi uidit hoſtes temerè,prout ipſe putarat, ad muros accedere, paſsis repentè portis, erumpit, in eosq; præcipiti curſu ſeſe concitat. Angli ſimulantes fugam,longè à loco Francos ſequentes ducunt, pe detentimq; in inſidias quas antea loco idoneo collocarant, trahunt. Quo facto,conuerſi ſubitò eos paſsim cædunt,fugientesq; in urbem aſſecuti, omnes ferè in itinere obtruncant;amplius tria millia hominũ ceciderunt. Ciues receptis ex fuga aliquot ſuorũ intra muros,Anglis portas claudunt,qui ita à ciuibus repreſsi,primò uicos ſuburbanos diripiunt, deinde direptos incendunt. Poſt hæc, ex Burdegalenſibus nonnulli clàm cum Edmundo agitant, de tradenda urbe in eius poteſtatem;quæ tamen res nõ proceſsit,quippe illi in facinore deprehenſi,prius animaduerſione oppreſsi ſunt,quàm præſtarent,quod recepiſſent.Id ubi Edmundus cõperit, haud terendũ tempus ſtatuit,nõ enim machinas bellicas paratas habebat,quæ ad oppugnationẽ urbis pertinebant; itaq; Baionam reuerſus eſt, ubi nõ multò pòſt morbo confectus interijt: qui reliquit filios tris, Thomam Lancaſtri comitẽ, Henricũ & Ioannem,quos ſuſtulerat ex Blancha,quæ olim nupta fuerat cum Henrico Campano rege Nauarræ,ex qua ille unicam filiam nomine Ioannã ſuſceperat, quam Philippus Pulcher in matrimoniũ duxit.Angli poſtEdmundi obitũ,quãcelerrimè poſſunt,loca muniunt,cõmeatus undiq; cõparant, quò ſe tutius ab hoſte defendãt.Interim ſuperuenit Robertus comes Atrebas,laturus ſuppetias Burdegalenſibus,qui cognita Edmũdi morte,in Anglos mouet,atq; ubiq; defatigat. Edouardus interea rebus ſuis haudquaquam indormiens,traxerat in ſocietatem belli aduerſus Francum,Guidonem comitem Flandriæ,& Henricum ducem Barri,cui nõ multò antè Aleonoram filiam locauerat. Is Guido genitus ex Margarita quã Thomas,de quo ſuprà meminimus,in matrimonio habuit, & Gulielmo Dampetra natione Burgundione,ſucceſſerat paulò antè Gulielmo fratri ſine liberis mortuo.Itaque uno tempore dux Campaniam,&comes loca quæ ad Flandriam pertinent, excurſionbus uexant. Quîs rebus cognitis,Philippus primo Gualterũ Creciacum cum magnis copijs ad oppugnãdum Barrũ mittit,qui ita oppidũ opprimere cœpit, ut Henricum neceſſariò

domum

domum redire coëgerit, deinde ipſe cum ingenti cùm peditum tum equitum numero, in Flandriam contendit, poſitiſq; caſtris prope Inſulam, non multò pòſt oppidum cum arce expugnat. Adfuit etiam ex Aquitania eodem tempore Carolus Philippi frater, cum magno militũ robore, cui Guido maximis copijs inſtructus, prope Furnas obuiam factus eſt. Hîc cõmittitur præliũ, quod diu anceps fuit: ad ultimum ſuperante Franco, Guido Burgas confugit. Edouardus interim in Flandriã traiecit, qui cùm paulò antè comperiſſet Scotum ſentire cum Philippo rege, atq; nouum percuſsiſſe fœdus, ubi Gandauũ peruenit, ita egit, ut Francus qui iam & rerũ fluctibus exagitatus, & tempore excluſus pacem quàm bellum malebat, ultrò de faciendis inducijs ſecum tractarit, quæ in biennium inter eos pactæ ſunt.

Eo confecto negotio, rex Edouardus in Angliam redit, bellum parat, legatos in Scotiam mittit, qui Ioanni regi diem dicant, citentq;, ut compareat intra certum diem ad Nouumcaſtrum, dicturus iuriſiurandi uiolati cauſam, atq; doceant eum fruſtra ſperare poſſe ſe contrà quàm eſt euangelicũ uerbum, Dominis ſimul inſeruire duobus: quoniam quantum à Franco gratiæ iniret, tantum odij acceſsionis ſibi ab Anglo faceret, cui morem gerere idcirco putaret ſua cum primis intereſſe. Cum his mandatis profecti legati officium diligenter faciunt. Atqui tantũ abfuit, ut Scotus aliquid reſponderit, quod ad inimicitias extinguendas pertineret, ut etiam literas nõ multò pòſt querelæ plenas ad Edouardum miſerit. Inter hæc, Robertus Bruſius, qui arcem ad Tuedam amnem ſitam tenebat, quam dicunt Vuerke, ad Scotum tranſiuit. Qua re cognita Gulielmus eius frater qui in fide Anglorum erat, arcis tuendæ cauſa, auxilium ab Edouardo petijt, qui centum milites eò miſit. Hos Robertus in itinere adortus, omnes ad unum interficit. Rex allato eius rei nuntio, quantum doloris ob ſuorũ cædem, tantum uoluptatis accepit, quòd per id facinus, Scotus prior belli initium feciſſet: itaq; Eboracum pergit, ubi habito principum concilio, primũ bellum Scoticum decernitur, deinde à Scoto ut ingrato Huntyngtona comitatus recipitur, quem Henricus paulò antè Alexandro regi genero ſuo reſtituerat, quemadmodum ſuperiore libro oſtendimus: poſtremò tributum indicitur. Rex ita exactis à populo immanibus pecunijs, cum quatuor millibus equitum, ac triginta millibus peditum, magnoq; numero auxiliariorum militum Vuallorum, Hybernorum, in Scotiam proficiſcitur: & quia id bellum putabat extractum iri, ideo ut ad omnes Scotorum motus populus frequentior adeſſet, & principes præſtò eſſent, quos adhiberet ad conſilium, cùm de rebus agendis eſſet deliberandum, iuſsit cancellarium, iudices, & ærarij præfectos ire Eboracũ, ut eo loci iuridicos conuentus ſuo more agerent, iudiciaq; exercerent. Scoti interim, ut uenientem hoſtem finibus prohibeant, in agrum Anglicum egreſsi, ac prædas ubique agentes, Carliolum obſident, atq; caſu inaudito ita ferente incendunt, facto intus incendio ab exploratore Scoto, qui fortè captus in cuſtodia erat, auditoq; ſuorum aduentu, & ſe neci & carcerem igni dedit, quem poſtea uentus per omnẽ ferè ciuitatem diffudit. Sed ubi Edouardum cum exercitu appropinquare ſentiunt, relicta ſubitò obſidione, intra ſuos fines ſe recipiunt. Rex cognita Scotorum fuga, Beruicum oppidum oppugnatũ contendit, factisq; propè caſtris, dat oppidanis unius diei ſpatium de deditione deliberanda. Ad id temporis punctum, per-

uenit ad littus eius classis quatuor & uiginti nauiũ. Angli oriente sole, agmen regium conspicati, & certamen impendêre arbitrantes, quatuor naues prope terram ducunt, ac inde egressi, cum accolis pugnant, qui agrestiũ multitudine oppressi, ad unum omnes interficiuntur. Quo facto, agrestes ad naues in litto re relictas concurrunt, atq; incendunt. Eo accepto incõmodo rex permotus, propius oppidũ accedit, quod oppidani incolumitate pacta, statim ei tradũt: facit idẽ Gulielmus Douglas præfectus arcis. Edouardus uictoria usus, exin Doumbar castello, & Roxburgo oppido de Scoto capto, omnem regionem quæ quaquauersum ad Beruicum pertinet, in potestatem redegit, in quibus operibus totum ferè annum consumpsit, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, & humanæ salutis MCCXCVII.

Quo tempore finitis inducijs, bis pugnatũ est inter Francum & Flandrum: primò Francus uicit, redacto in potestatem Guidone comite, cum Roberto & Hilermo filijs: deinde orta seditione, insignem cladem accepit. In Aquitania quoq; ad arma itum est. Nam cùm Franci Baionam obsidere tentarẽt, Angli partim qui intus erant egressi, partim qui alibi hyemabant, hostiũ aduentus fama permoti, illuc concurrentes, prælium confestim fecerunt. pugnatum est ad noctẽ, quæ prœliũ diremit: cædes utrinq; magna edita: numerus etiam captiuorum utrinque penè par fuit. Ioannes unus exercitus dux in ea pugna captus est. Alter uerò Henricus Lincolnienſis comes, ab initio fugam fecit, id quod paratam uictoriam interpellauit. Post prælium Robertus Atrebas Aquitaniæ præfectus, Burdegalam hyematum iuit, cum suis Gallicis copijs, & Ioannes Britannus tertius Anglorum dux exercitum omnem Baionam in hyberna reduxit, & quia interea induciæ inter Edouardum & Philippum renouatæ sunt, bona pars eius exercitus post tempus hybernorum in Angliam redijt. At reges post factas inducias, captiuos etiam permutarunt. Edouardus posteaquam omnia Scotorum bona quæ in Anglia erant publicauit, & oppida quæ de hoste ceperat, præsidio firmauit, Eboracum reuertitur, eatenus illic mansurus, quoad Scotũ ad pugnam eliciat. Cuius rei non fefellit eum sua opinio: nam Scoti cognito regis Edouardi discessu, statim per finitimorum agros, excursionibus repentinis uastas solitudines faciunt, eoq; audacia euadit, ut Northumbriam ingressi, longè lateq; omnia populentẽ. Id motus ubi ad Edouardum perlatum est, confestim Ioannem qui paulò antè in permutatione captiuorũ, à Franco inter alios dimissus fuerat, cum robore fortissimæ iuuentutis obuiam hostibus mittit. Scoti quamuis subitò circumuenti sint, nihil tamen pugnam extrahentes in certamẽ descendunt: pugnatur paulisper utrinq; ferociter, ad extremum Scoti trepidi terga uertunt, passimq; cæduntẽ. Ferunt eo die ad decem millia Scotorũ cecidisse, extra captiuos, quorum bene magnus fuit numerus. Reliqui qui ex cæde euaserant, ægrè post multa accepta uulnera in Scotiam se receperunt. Edouardus ut uictoria adepta bene uteretur, & hostes tandem aliquando subigeret, deleret'ue, ipse paucis pòst diebus Scotiam ingressus, rectà Edinburgum terræ Scotiæ caput petijt, ductoq; repentè uallo, obsedit, quod post octo dies, quàm oppugnare cœperat, per deditionem recepit, concessa oppidanis incolumitate. Quo prosperè confecto negotio, ad Fanum Ioannis, quod & Perthum ueteri nomine dicitur, oppidum ad Tai fluminis ripam positum, mœnibusq; egregiè munitum aduolat, atq;

capit:

capit:qui dum hîc moratur,quotidie equites quoquouersum mittit, simul ut cognoscat si hostes uspiam sint,contracꝙ ueniant, simul territandi causa, cùm interim rex Scotiæ Ioannes spe uictoriæ iam desperata,nuntios ad eum de pace misit.Edouardus postquã perbenignè audiuerat nuntios, respondit se nullo pacto esse daturũ pacem hosti iam uicto,sed uitam pro sua humanitate concessurũ,si modò Ioannes rex confestim suæ fidei se cõmitteret. Quod ubi Scotus accepit,mirum dictu est,quàm subitò fuit animo perculso,abiectoꝙ, partim quòd cùm miserrimum,tum acerbissimum duceret, in illius potestatem se permittere,quem pro hoste haberet, partim quòd suam calamitatem cum Republica coniunctam uideret:attamẽ iam omni spe salutis orbatus, ut uitæ consuleret, Anglo sese necessariò tradidit.Edouardus per hunc modũ domito Ioanne,loca omnia præsidijs firmat,ac statim Beruicũ reuertitur,ubi habito principũ concilio,statum Scotiæ deintegro collocat, eiusꝙ præfectũ facit Ioannem Varaniũ,cui Hugonem Chresyngamiũ,ac Ioannem Orneby adiungit,quò res non unius,sed multorũ consilio administrentur. Ista status collocatio tametsi æqua habita est,infiniti tamen mali causa fuit:nam siue quòd Angli se deinceps segniter gesserint,siue quòd Scoti libertati studentes ferre Anglorũ dominatũ non potuerint diu,est adeò paulatim odium adauctũ,ut continuos ferè triginta annos,sicut carptim infrà perappositè dicemus,sit inter utrunꝙ populũ nõ sine magnis cædibus dimicatũ.Rex post hæc Scotos principes qui aderant (aderant autem ferè omnes) in sua uerba iurare iussit,atꝙ ita allocutus dicit: Ego principes ut terræ Scotiæ nobilitatẽ ac plebem ab omni in posterum iniuria prohibere, & sicut iam meos subleuare debeo, ita me obseruare,&sacramẽti quo mihi uosmet modò obligastis,memoriã nulla de causa deponere uestrũm est,quod faciatis magnopere obsecro,atꝙ ita omnia affatim à mea liberalitate expectare poteritis: quæ hercle spes uos fallet nunquã. His factis atꝙ dictis,cùm existimaret tutissimã fore Scotiam, Vuallos & Hybernos milites quibus in eo bello gerendo usus erat, bene meritos dimisit, ac paulò pòst Ioannem Scotiæ regem secum ducens,uictor in Angliam redijt.

Per idem tẽpus,Bonifacius octauus Ro.pontifex animaduertẽs principes Christianos auarè & percrebrò sine iusta causa,noua quotidie sacerdotiorum fructib.imponere uectigalia,atꝙ sine fine arbitratu suo,decimã uigesimámue eorũ partem tributi nomine imperare,immunitati ordinis sibi consulendũ statuit:itaꝙ habito Lugduni cõcilio, interdixit, ne posthac principes sacerdotibus tributa imponerent,néue illi imposita conferrent iniussu Romani pontificis.Id præscriptũ extat in libro tertio libri sexti,de immunitate ecclesiarũ,capite tertio,quod tametsi non erat iniquũ,fuit tamen apud Anglos magnæ causa discordiæ.enimuero nõ multò pòst Edouardus in Angliam ex Scotia reuersus,conciliũ habuit Buriæ,ad cœnobiũ diui Edmundi,quo in concilio cùm indigeret,primũ populo,deinde sacerdotibus tributũ indicendum curauit.Populus qui negare non poterat,pecuniã imperatam se soluturũ dixit: sacerdotes uerò responderunt,id sibi facere per pontificis Romani præscriptũ minus licere.Quo responso rex iracundia permotus,bona sacerdotũ passim publicari uenireꝙ iussit,qui indictũ tributũ pendere pernegassent. Quo factum est, ut bene multi quibus præ quiete,nihil satis cordi erat,tantum incõmodi diutius ferre nolentes,alij alio modo iniustam uexationẽ redemerint. Solus Ro-

bertus Cantuariensis antistes forti animo post multas acceptas iniurias, bonaq; omnia amissa, principis uoluntati resistebat, prædicabatq; palàm scitũ illud apostolicũ: Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. At rex nihil sanctissimi pontificis aut cõstantia deterritus, aut salutarib. monitis flexus, in dies magis cuncto generatim populo succẽsebat, & sacerdotes ut ingratos duriter premebat, & reliquis qui grauatè imperatã pecuniã soluerent, uno uel altero modo nocebat. Quibus rebus ita omniũ animi incitati sunt, ut neque in agris, neq; in urbibus sileretur. Quid, quòd nec iam ullus locus tale regnũ ferre posse uidebat? At optimates in primis inclamabant, quorũ capita extiterunt Humfredus Herefordensis, & Ricardus Northfolchiæ comites: hos enim rex cum iuberet in Aquitaniã cum nouo militũ supplemento traĩcere, ambo palàm sine eo se ituros negarunt, atq; his dictis, ut ne uis ulla inferret, sese multitudine armatorũ munierunt, amicorumq; gregibus stiparũt. Continuò complures alĩ qui iam apertè in regem alieno erant animo, istos secuti, ad tumultũ faciendũ parati erant. At Edouardus nullũ timoris signũ dandũ putans, rem dissimulat, atq; iter in Flandriam parat, rebus Guidonis comitis infirmissimis opem laturus: sed suspicans ne illi duo comites absente se, aliquid seditionis populi nomine, in regno nõ excitent, néue multi alĩ eorum partes sequantur, primò Robertũ Cantuariensem archiepiscopũ, deinde aliquot alios quos antea offenderat, in gratiam recipit, iubetq; ipsum antistitem curam regni administrandi suscipere, & ĩs rebus ita constitutis, in Flandriã proficiscitur. Comites quibus populare nil tam erat, quàm populi cõmodũ, post discessum regis, ut ne contrà, atq; ratio poscit, facere uideantur, nihil in principem armis tentant, sed Londinum ueniunt, palàm dehortantur atque uetant populum libertatis conseruandæ causa, tributũ nuper impositum conferre, quibus cupidissimè populus auscultat. Fuit ea res tanto regĩs quæstoribus terrori, ut pecuniam à quoquam exigere deinceps minimè sint ausi.

Interim cùm Ioannes Varanius homo ætate iam confectus, Scotiam prouinciam negligenter obtineret, non accuratè tueret, & Angli reliqui omnia tuta fore existimantes idem facerent, Scotos qui ad rem suã uigilabant, ad spem recuperandæ libertatis erexerunt. Itaque illi seruitutis uincula rumpere paratissimi, facta coniuratione, ducem sibi constituunt Gulielmũ Vallam hominẽ audacia longè nobilissimũ, sed genere & moribus non item. Is coacta in unum magna hominũ multitudine, repentè Anglos imprudentes inopinantesq; aggreditur, incautè opprimit, uagantes passim toto cãpo obtruncat. Angli subitæ rei casu perterriti ad arces confugiunt: sed paucis ea fuga saluti fuit, cùm subitò circumuenti spatium fugiendi suiq; colligendi non habuerint. Reliqui qui loca munita tenebant, cognita Scotorum defectione, se ad resistendum parant, atque simul per crebros nuntios à rege subsidium petunt. Dum ita Scotus duce Valla sæuit, Robertus Brusius ratus tempus idoneum potiendi regni adueniſſe, se cum ipso Valla copulat: exin ambo collectitiũ exercitũ augẽt, ac iunctis armis, Anglos latè persequuntur, cædunt, conuulnerant, comprehendunt, acerbissimis supplicĩs afficiunt, nulli neq; ætati neq; sexui parcunt: quo facto, regressi arces passim oppugnant, quarũ aliquas minus munitas capiunt, & in ĩs Deidonensem, ac Brechinũ: postea Aberdoniã obsessum eunt, & expugnant. Erat id temporis cùm ista à Scoto gesta sunt, Edouardus rex in

Flandria

Flandria,qui eò ierat,cauſa ſubleuandi res comitis Guidonis,quem,uti ſuprà docuimus,Carolus Philippi regis frater nõ procul ab Odomari Fano,ſingulari prælio paulò antè uicerat.Hic ubi nuntium de Scotorum defectione accepit,primò fidem nuntio nõ habuit, deinde tamẽ cùm ad eum literæ uolarent, ac idem nuntiaretur,iuſsit omnẽ exercitũ quem in agro Eboracenſi in hybernis habebat,duce Ioanne,qui ex Fano Ioannis erat,ire in Scotiam,ſeq; cum reliquis copijs quibus Ioannes Varanius præerat,coniungere.Ioannes acceptis regis literis,quia res celeritatem requirebat, confeſtim exercitum in Scotiam ducit,initoq; conſilio cum altero duce,rebellem Scotum perſequit̃. Scoti per ſpeculatores,cognito Anglorũ aduentu,ſe in ualles deuias impeditasq; paludes abdunt,ut ita primum hoſtium impetum uitent: qui ubi illos appropinquare ſentiunt,uerbo quidem,per nuntios pacẽ cum delictorũ uenia,perinde quaſi de ſalute deſperantes ab Anglo petunt,manus dant,obſides offerunt,re uerò inſidias moliunt̃.Quare nonnulli ut maiorẽ fidem faciant, continuò ad Anglos transfugiunt,qui eatenus per hunc modum Anglũ ludificent,quoad pontem Sterlyngenſem, qui in Forthea flumine eſt, tranſeant, ſeq; loco ideneo in inſidijs collocent. Tum poſtquã Angli ſe ab hoſtibus ludificari comperierunt,quippe qui ſpecie faciendæ deditionis,ipſos defatigabant,cõmoti ira, temerè pontem tranſire incipiunt, iamq; bona pars traiecerat, cùm Scoti qui in armis erant,& tranſitũ hoſtium obſeruabant,dato repentè ſigno, ex omnibus partibus erumpunt,hoſtemq; circumueniunt.Erat ſpectaculum miſerrimum uidere Anglos, qui pontem tranſiuerant, à multitudine hoſtium cædi, aut fluminis ripis appropinquantes coangustatos in undas præcipitari,&qui cis flumen erant,propter anguſtiam pontis,ſuis ſubuenire non poſſe. Scotus poſtquam omnes Anglos qui flumen tranſmiſerant, pugnando interfecerat, ad pontem occupandũ concurrit.Hîc redintegratur certamen:Scoti totis uiribus pontẽ capere nituntur,ut eo potiti, quicquid hoſtiũ reliqui erat, deleant: contrà Angli qui amiſſo ponte,de ſe actum fore animaduertebant,omni conatu illũ retinere pariter contendũt.In eo ponte cædes cruentiſsima utrobiq; facta eſt,quem ad extremũ Angli ad alteram ripam fluminis fregerũt. Atq; ita altera pars eius exercitus ab hoſtium impetu ſe defendit.Non euaſit ex ea clade quiſquam omniũ,qui trans flumen iuiſſent. Fama tenet circiter ſex millia Anglorũ eo interijſſe die.In ijs HugoChreſyngamius fuit,cui ut grauiori cruciamento necaretur,pellem detractam fuiſſe ferunt. Secundũ hanc acceptam plagam,Angli animaduertentes ſe ſine nouo militũ ſupplemẽto, haud uſpiã poſſe hoſtibus reſiſtere,in agrũ Eboracenſem reuertuntur, & quia timebant, prius agmen cogunt,deinde ita inſtructi incedunt,ut ſi qua imponatur in itinere dimicandi neceſsitas,ſubitũ caſum expedito exercitu ſubeant. Antequã iſti Beruicum peruenirent, quia præceſſerat fama maioris cædis factæ,quàm erat,illi qui oppidũ illud tenebant, iam reliquerant, ſeq; in agrum Northumbricũ receperant.Ea res igitur Anglos ex Scotia uenientes,non iniuria maximo timore affecit,qui arbitrantes hoſtem alijs itineribus ad eum locũ peruenijſſe,ubi parum ultra oppidũ trepidi progreſsi ſunt, diſiectis eueſtigiò ordinibus,pro ſe quiſq; diffugit.Quæ profectò fuga tãto cunctis quaquauerſum incolis terrori fuit, ut in oppida ex agris continenter ſe conferrent, ſed Northumbri in primis cum bonis & uxoribus ac liberis in agrum Eboracenſem

demigrarent.Scoti interea qui fracto ponte hoſtes perſequi nõ poterant, poſt paulùm tam animis quàm uiribus aucti,Beruicũ impigrè oppugnatũ ueniũt, quod ubi ab Anglis deſertũ uiderunt,præſidio muniunt, atq; per hoc, cognito hoſtium timore,cætera uicina loca aggreſsi eodem momento recipiũt:poſt hæc,auidi prædæ in Northumbriã irrumpunt curſu,ad direptionẽ peſtemq; incolarũ:nam quacunq; eunt,omnia uaſtant,diripiũt,auferũt,incendũt, iuuenes iuxtà atq; ſenes aut ſupplicio mactãt,aut captiuos abducũt:deinde Carliolum uerſus aduolant,ſed quia ciues ſe antea fortius quàm ut capi poſſent,munierant,ad prædam agendam ſe conuertunt.itaq; Nouumcaſtrũ profecti,oppidum diripiunt,incenduntq;,ac deniq; poſtquam hoſtium cæde ſatiati ſunt, Beruicũ reuertuntur onuſti omnis generis præda, quam Gulielmus Vallas, & Robertus Bruſius duces multitudinis,ſingulis prius pro cõcione collaudatis,quòd pro liberanda patria fortiter pugnaſſent, æquabiliter diſtribuunt, atq; non multò pòſt uictorem exercitũ domum reducunt. Inter hæc Dunelmenſes & Carliolenſes ciues duce Roberto Clyffordio, Scotorum fines alio itinere ingreſsi,uſq; Roxburgum,agros latè uaſtarunt.

Atqui domi interim ſeditio inteſtina haud conſeneſcebat,imò in dies ſingulos magis reuireſcebat,ac latius manabat,acrius gliſcebat,breui aliquò eruptura:ſiquidẽ ſtatus præſens rerũ in ſummo erat odio, quòd libertas populi longo tandẽ morbo mori uideret. Quare omnes generatim populares facta regis & præſertim pecuniarũ exactiones improbabant,querebant,dolebant,ac ſine iam ulla rei uarietate apertè loquebant,clareq; gemebãt, & medicinã quærentes cùm nulla afferretur,tandem aliquando reſiſtendũ ſtatuũt,etſi non ſine alterius partis internicione,id fieri poſſe exiſtimant.Itaq; plebs ducibus Humfredo &Ricardo comitibus,ad ſeruitutẽ propulſandam dolore excitata,arma capit,paratq; ſe ad certamen,quo finem miſeriarũ domeſticarũ factum iri ſperabat.Hæc ubi Robertus Cantuarienſis,cuius credibile non eſt, quantum in conſilijs,prudentia,fide rex Edouardus ponebat,ſenſit,ſeſe plebi opponit,admonet,oſtendit externũ timorem arctiſsimũ ſemper cõcordiæ uinculũ,debere apud eam uincere priuatũ odiũ,idq; multis uerbis inſinuat; ſed cùm bona monita pro nihilo haberi animaduertit,tum omniũ ordinũ homines ad cõcilium per Edouardũ regis filiũ conuocandos Londinũ, & in eo de ſumma rei agitandũ curat. Itaq; inito conſilio, comites data publica fide, interſunt, præſenti animo populi nomine poſtulant,ut ueteres leges ad priſtinũ uſum reuocent,item ne regi tributũ ullum populo Anglico in poſterũ tempus indicere liceat,id quod reges antea ſuo arbitratu ſæpe fecerant,niſi ex concilij autoritate,neu ſibi & qui hactenus ſuas partes ſecuti eſſent fraudi ſit, quòd pro libertate populi eam domi concitationẽ feciſſent.Iſta omnia conſilij decreto conceſſa ſunt,ac tam Edouardus princeps qui aderat,per iuſiurandũ, quàm eius pater per literas approbauit.Cæterũ de reſtituendis legibus cauſa facilè perijt:at de tributo indicendo,tam altas egit radices,ut etiã nunc inuiolata maneat. Quapropter iam inde uſu uenit,ut deinceps quoties princeps habendũ concilium decerneret, in eoq; de re nummaria agendũ putaret, conſueuerit eodem momento agere cum Cantuarienſi archiepiſcopo,ut epiſcoporũ ac aliorũ ſacerdotum conuentũ faceret,ad eosq; mittere ex conſiliarijs aliquot,qui rei cauſa expoſita,rogarẽt eius uerbis,ut certas pecunias de cõuentus ſentẽtia imperarẽt.

Atq;

Atq; ita populus Anglicus hoc ad extremum libertatis à ſuo principe conſecutus eſt, quod & mordicus tenet, ut ne auellatur. Ad rem redeat oratio. Eo illo tempore Aleonora regina mortua eſt, mulier ſingularis prudentiæ. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, cùm regnare cœpit Edouardus, XXIIII. & humanæ ſalutis MCCXCVIII.

At Edouardus, cuius quamuis permagni intereſſet in Anglia eſſe, tamẽ adhuc erat in Flandria, & ſepe in ſuo Pontiuo comitatu, qui interim alienũ fundum arans, ſuum incultum relinquebat, uti uulgò dicitur: porrò cùm agitaret de reſtituendo Guidone comite in libertatẽ, qui à Franco Lutetiæ in cuſtodia tenebatur, à Scotis, uti oſtendimus, non modicam accepit cladem: ſed cùm res nõ procederet, poſtea Gandauũ profectus, Francos finitimos bello petere iam parabat, cùm amicorum interuentu, Flandris inducíjæ datæ ſunt, & pax inter eum & Philippũ conuenit. Tum Philippus omnem Aquitaniã Edouardo reſtituit, & iam cœlibi Margaritã ſororem deſpondit. Quo feliciter confecto negotio, Edouardus in Angliam rediit, atq; non multò pòſt Eboracũ profectus, ſuorũ principũ conuentũ fecit, ad quem Scotos etiam uocauit, ut tentaret ſi ad ſanitatẽ redire uellent, qui omnino ire neglexerunt. Qua re ille ualde permotus, ingentẽ cœpit exercitũ parare, diemq; omnibus præfiniuit, quo iter in Scotiam haberet: itaq; poſt paulùm, armis uirisq; paratis, ad VII. calend. Junij, qui erat dies conſtitutus ad iter faciendũ, in Scotiã proficiſcitur, camq; ingreſſus inſtructo agmine, in loca interiora penetrat, quibus Scotos ſe continere intellexerat, qui non procul à Vario Sacello caſtra habebant. Acceſſit prope locum rex, factaq; dimicandi poteſtate, ex proximo colle in campum deſcendit. Prima luce Scoti aciem inſtruunt, è regioneq; hoſtium caſtrorũ ſe oſtentãt. Tum Edouardus milites cohortatus ut ſuæ priſtinæ uirtutis memoriã tenerent, dat ſignum prælij: primo concurſu ab dextro cornu ubi Anglicus equitatus conſtiterat, hoſtes pelluntur, atq; in fugam uertuntur: ab ſiniſtro cùm primi hoſtium ordines telis transfixi cõcidiſſent, reliqui tamẽ acerrimè reſiſtebant, qui ad ultimũ circũuenti omnes interfecti ſunt. Amplius quindecim millia Scotorum eo die cecidiſſe annales tradũt. Rex poſt uictoriã adeptã, cùm iam cõmeatu careret, quem pro tẽpore in paucos dies ſecum tulerat, deſtitit à perſequendo: ſed peragrata ea parte Scotiæ, quæ ad orientẽ ſolem ſpectat, & relicto præſidio ualido militũ ad loca quæ receperat, Londinũ non multò pòſt reuertit. Eodem tempore oratores à Bonifacio Romano pontifice miſſi uenerunt, qui peterent, ut Edouardus Ioannem Baliolum regem aliàs Scotiæ qui in cuſtodia ſeruabatur, tandem aliquando miſſum faceret, ac Edouardo eius filio prædia quæ in Anglia antea poſſediſſet, reſtitueret. Rex auditis íjs, quæ legati petiuerant, Ioannem illis tradere quem ad pontificem ducerent, non dubitauit, quia ſatis conſtabat Scotos ei minimè fauere, ſiue quòd laboraret odio aduerſæ factionis, ſeu, ut quidam tradunt, quòd à principio in Angli uerba temerè iuraſſet, aut poſtremò deditionem timidè feciſſet: prædia uerò Edouardo reddere negauit. Atque ita Baliolus libertatem nactus, uitam deinde in Gallia finiuit, poſtquam diu fruſtra expectarat alteram rerum ſuarum ſortem, quam auebat meliorem. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCXCIX. & ab eo quo ipſe Edouardus regnare cœperat, XXV.

Dum autem à bellis otium, etſi puſillum, erat, rex Margaritam ſibi pactam

ac à Philippo fratre ad se missam, magno rerum omniũ apparatu accepit, nuptiasq; tantæ concordiæ plenas mira pompa fecit. Obijt eodem anno mortẽ Henricus Eboracensis archiepiscopus, quẽ Thomas Corbrigius secutus est. Item induciæ in undecim menses Scotis qui loca montana tenebãt, datæ sunt. Bonifacius interea pontifex à Scotis precibus fatigatus, & subiratus quòd Edouardo Baliolo filio Ioannis nõ essent restitutæ possessiones, quas ille in Anglia habebat, interdixit Edouardo regi, ne amplius posthac Scotos bello uexaret, quòd id regnũ antea in Romani pontificis fidem & potestatem à Scotis ipsis permissum fuisset, & ideo asseuerabat sibi soli integrum esse, cuicunq; libêret dare auferréue. Edouardus accepto pontificis præscripto, habuit primo quoq; tempore principum concilium, de eaq; re maturè consuluit: postea tam per literas, quàm per nuntios pontificẽ docuit, ius proprietatis terræ Scotiæ ad se pertinere, secumq; facere, & propterea non passurum se eo perperàm priuari. His cognitis Bonifacius statim refrixit, ut scilicet si pertinacius contenderet, ne inhonestè causa caderet. Post annos XXVII, quàm regnare cœperat Edouardus, qui fuit annus salutis humanæ MCCCI, induciæ cum Scotis renouatæ sunt. Rex interea Ioannẽ Segrauensem uirum fortem nõ item prouidum, cum magno exercitu in agrũ Dunelmensem proficiscí iussit, ut præstò adesset, si Scoti quos nõ diu quieturos quasi certò sciebat, aliquid noui repentè molirentur, cui socium dedit Rodulphum Conferenũ, hominem Scotũ, ut quidã sentiunt, qui cum multis alijs Edouardũ sequeretur. Ioannes ubi ad loca finitima peruenit, & iam exeuntibus inducijs, per exploratores cognouit Scotos in armis esse, Scotiam ingreditur, ac recta Edimburgum contendit, ubi quia nihil hostile à Scotis parari comperit, qui in montibus agebant, exercitum tripartitò ordinat: duabus enim partib. procul ad quatuor millia passuũ pari spatio inter se distantibus duce Rodulpho collatis, tertiam sibi reseruat, atq; ibi castra ponit: quod consiliũ potissimè cepit, ut si exercitus uno in loco totus maneret, ne angustijs rei frumentariæ premeretur. Sed id hostes audaciores fecit: ubi enim Scoti per speculatores, certiores facti sunt, exercitum hostium diuisum esse, & Ioannem ducem cum paucis secundum oppidum castra habere, repentè eò cum electa iuuenũ manu, nocturno tempore properant, ac paulò ante lucem, circum oppidũ consistunt, secq; ad præliandum expediunt. Cognouit interea Ioannes Scotorũ insidias, quas quò facilius uitaret, à suis admonebatur, ut aut relictis castris, cum reliquo exercitu se cõiungeret, aut ad se duas tres ue cohortes accerseret: neutrum tamen fecit uir sanè in ea parte maioris animi, quàm prudentiæ: nam suos cohortatus, tuba signũ extemplò dari, atq; in hostes iam lucente sole appropinquantes impetum fieri iussit. Pugnatur fortiter, atque dubia uictoria diu, cùm ad extremum Angli multitudine hostium undique pressi, passim cadere cœperunt, pauci fugiendo euaserunt, equites numero uiginti cum Ioanne duce grauiter uulnerato capti sunt, sed Ioannes à nonnullis equitibus qui audito fugientiũ clamore, ex proximis castris adfuere, ab hostibus eripitur. Reliquum exercitũ post hanc acceptam plagam in Angliam Rodulphus reduxit, cùm cerneret non esse, quod tunc cum hostibus amplius confligeret, qui & numero & uiribus longè præstabant. Rex nuntio allato de re male gesta, maturè acto principum conuentu, ex eiusq; sententia pecunia in sumptus noui belli decreta, ac à populo exacta, exercitum parat,

parat,atque haud ita multò pòſt Scotiam petit,ulturus ſuorum cædem. Scoti audito regis aduentu, ad paludes atq; montes more patrio confugiunt. Interea Edouardus Beruicū adortus, per deditionem recepit, & inde digreſſus ad ſpem conſtituendæ rei,quacunq; ibat, agros populabatur, oppida uexabat, qui ubi propè acceſſit, tanto affecit timore rebelles, ut ſuppliciter ueniā petierint,quam & dedit.

Tum Edouardus rerum potitus in Scotia,nam præter Sylueſtres aliquot, qui ad occidentem ſpectant,loca omnia tenebat,ſtatuit rei Scoticæ firmamentum ponere:itaque principes ad Fanum Andreæ conuocauit,qui ſtatim conuenere frequentes:ſolus Vallas non comparuit, qui nullo neque pretio, neq; metu,de fide,de opinione deduci potuit,ut uellet aut ſequi, aut uidere Anglū regnantem. Hîc habito concilio, rex multa patria inſtituta introduxit, leges dedit,Odomarum Valentianum Penbruchi comitem, præfectum Scotiæ fecit,dein à ſingulis iuſiurandum dari iuſſit,& poſtremò,ut ne ueſtigium maieſtatis regiæ deſideriꝫ ullum apud populum remaneret,ſedem lapideam in qua inſidentes reges coronari ſolebant,ex Scotia deferendam Londinum curauit, quæ etiam nunc ad Vueſtmonaſterium ſeruatur.Edouardus hiſce rebus ita peractis,in Angliam redeundo Beruicum diuertit,idq; præſidio firmat, mœnia reconcinnat, oppidanis largitiones facit:inde Lincolniam uenit, totamq; hyemem ibi cōmoratur,eo loci concilium habet,quo in concilio,ut populo generatim gratum faciat,leges,immunitates,& priuilegia ab Henrico patre ſuo antè irrogata, quæMagna charta continentur, de conciliꝫ ſententia approbanda curauit. Ea res ita omnium animos deuinxit, ut populus ex decimaquinta parte fructus prædiorum unius anni,tributum pependerit,quò princeps ſentiret ſuum beneficium in uulgus gratum fuiſſe. Item Edouardus regis filius fit Vualliæ princeps.Ipſo illo anno iudices cum magno cancellario, cæterisq; magiſtratibus,poſt ſeptem annos,quàm Eboraci conuentus forumq; percgerant,Londinum reuocantur. Per eoſdem dies deceſſit Thomas Eboracenſis antiſtes,cui ſucceſſit Gulielmus Grinfildius.Migrarunt & è uita duo illuſtres uiri,Ioannes Varanius,ac Edmundus comes Cornubiæ.Huius Edmundi ſine liberis mortui,omnis hæreditas Edouardo regi uenit.Rex dimiſſo cōcilio, Londinum reuertit,qui in belli apparatum deinde toto biennio, quod ſecutū eſt,dum Scoti in officio manebant,mirum in modum incubuit.

Interea Robertus Bruſius qui primū cum Gulielmo Valla in bello gerendo Scotorū dux ſteterat, & poſtremò ad Anglū ſe adiunxerat, ad regnū aſpirandi cupidus, cum optimatibus agitabat, ut ſe regem dicerent, qui aduocata concione ſic uerba feciſſe fertur: Non me equidem fugit optimi principes,ſalutem patriæ unicuiq; ueſtrûm pariter atq; mihi curæ eſſe, uobisq; nihil antiquius ea unquam fuiſſe, qui poſtquā Ioannem regno pulſum uidiſtis, acriter eam ab Anglis infeſtiſſimis hoſtibus defendiſtis. In qua re,ipſe etiam uos nō nihil iuui,ut tandem aliquando uniuerſi eſſemus ab omni periculo uacui.Nimirum in hac mortali uita nihil eſt deteſtabilius dedecore,nihil importunius, nihil fœdius ſeruitute, quam Angli nō modò nobis, ſed terræ noſtræ Scotiæ in perpetuum imponere curant,aliudq; nihil laborant,urgent,pugnant.Prò, bone Deus, ecquis nollet mille potius uitas,ſi totidē haberet, amittere, quàm in ſeruitutē adſeri,cùm præſertim ad decus & libertatem,perinde ac uos in pri

mis estis,natus esset? Hæc igitur fortissimi principes aut teneamus,aut cum dignitate amittamus, quò testemur tentasse nos tandẽ aliquando propulsare iniurias factas ab Anglo,qui cùm esset à nobis regis creandi arbiter statutus, non dubitauit ius dominatus Scotiæ sibi adiudicare,quem nos aliquando nõ uoluntate,sed necessitate secuti sumus,quò uitam istam ad Reipublicæ usum reseruaremus,à qua nunquã mentem deieci. Sed cùm ea omnia ob oculos uestros posita uobis nota esse, & in uestris iampridem animis insedisse perspiciam,solùm quod factu quamoptimum puto, uobis in præsentia exponam. Pugnauimus non satis prosperè hactenus cum Anglis, quos tametsi bis intra paucos dies uicimus,& pertimescendũ est,ne deinceps ab ipsis opprimamur, cùm nequaquam pari imperio rem geramus:illi enim regem domi habent, ad quem omnia referuntur, qui dies noctesq; conseruandæ Reipublicæ consilium diligenter capit, at militiæ ei omnes parent, omnia eius auspicijs geruntur,& denicq; unus est rerum omnium moderator ac gubernator,qui suis consilijs, sua autoritate præstò ubique est. At nos multitudo hominum perinde sine rege sumus, ac corpus sine capite est, qui, ut de reliquis taceam, in bello gerendo,sicuti probè scitis, dum de rebus minimis inter nos sæpenumero disceptauimus,totum Reipublicæ corpus tueri parum curauimus, unde clades aliquot accepimus,rescq; in statum miserabilem ducta est, & nisi maturè prouideamus, peiora patiemur. Igitur regem inter nos faciamus,qui sua autoritate,& tanti nominis maiestate,nos regat & tueatur.Est illud munus mihi iure hæreditario debitum, quod si demandare cordi uobis erit,quanquam graue est, obire tamen non abnuam. Hæc ubi ab eo grauiter dicta fuerunt, magno omnium qui aderant, accepta sunt fauore. Vnus tamen extitit Ioannes Cuminus,qui Reipublicæ statum non esse mutandum contenderet, sed eius sententia non uicit. Itaque Robertus statim rex creatus est,assumpto sibi,ut non nemo falso prodidit,Dauid nomine,quòd ad eum, uti suprà demonstrauimus,genus suum referret. Ille autem certò sciens Anglos periniquo animo id factum laturos,contraq; uenturos,ad resistendum se parat,studia sperans se summa habiturum omnium ordinum.

Postquã Odomarus præfectus de Roberti coniuratione atq; audacia resciuit,statim se cum suo præsidio Edinburgũ contulit,reliquis militibus ad loca cõmunita missis, ac Edouardũ rei gestæ certiorẽ facit.Rex ubi cognouit Scotos sibi regẽ creasse, fremere minaciter, palamq; uociferari cœpit,aduolaturũ se in Scotiã, ac Scotis ad internecionẽ cæsis, omnia oppida direpturũ, direpta ferro & igne excisurũ: itaq; irarum plenus, Edouardũ filiũ principẽ Vualliæ cum bene magnis copijs in Scotiã proficisci iubet, & quia adolescentẽ ad tantum bellum gerendũ,neq; uirium robore,neq; consilio idoneũ ducebat,mandat,ut de Odomari præfecti sententia cuncta gerantur.Iam aderat annus salutis humanæ MCCCVI,cùm Edouardus princeps in Scotiam peruenit,is agrũ passim populatur, omnia primo accessu de hostibus capta, militibus donat, deinde castella & oppida natura locorum parum munita aggreditur, prælia cæterùm leuia alia alijs locis facit. Erat spectaculum uni Anglo iucundum, cæteris non item, uidere Scotos timore perculsos, aut abiectis armis, manus tendentes mortem deprecari, aut resistentes multis affectos uulneribus passim concidere. At Robertus rex ubi de aduentu Edouardi principis comperit,quia

rit,quia nondum iuſtum exercitū conflarat, in loca abdita abīit, ita ei placuit, ſperanti deinde effuſos hoſtes ſe tutius inuadere poſſe, quos remoto metu,latius licentiuſq; uti ſolet uenire uſu, euagaturos putabat. Verùm contrà atque ille ducebat,accidit: enimuero princeps,uti faciendum ſtatuerat, oppida caſtellaq; munita partim ui,alia metu, alia præmia oſtentando capit, cum magno hominum numero,inter quos fuit Gulielmus Vallas,qui nō multò pòſt Londinum ductus, ſecuri percutitur. Dum ita Angli regionem percurrunt, Robertus in montibus exercitum parat, ſimul locum & tempus obſeruans, quo hoſtes inuadat:ſed ut id ſine ſui ipſius capitis ſaltem periculo tentet,iubet ſuos ſuper arma induere candidiſſima ſaga,quæ in ſingulos milites dederat:eo ipſe ſago utebatur, ut ne inter alios, ex colore ueſtitus, internoſcerēt, néue ab hoſte maiore impetu peteretur:quo facto in campum planū deſcendit, ſequiturq; hoſtes à tergo, ac ſequendo peruenit ad oppidum Calidoniæ Caſtrum olim dictum,ad Taum ſitum,quod incolæ Dounkeldinum uocant. Hîc non procul conſpicatus Anglos, facto impetu, extremum inuadit agmen. Angli qui extremi in agmine,& primi erant ad recipiendum hoſtium impetum,pauliſper territi conturbantur,reliqui citò ſubueniunt. Cōmittitur pugna utrinque acris: Robertus cohortatus ſuos,inter confertiſſimos hoſtes ſe infert, ter confoſſis equis,humi cadit,atque pedes pugnam facit:ſed dum eo modo cum paucis ſuorum præliando hoſtes acriter cædit, eius milites qui in altero cornu pugnabant,paſſim aut cadunt,aut fugam faciunt,quos cùm ipſe accurrens ſubleuare,& propè iam adeptam uictoriam,omnibus modis retinere nititur, circumuentus ab equitibus in pedes ſe quoq; dare cogitur:equites fugientem Robertum aliquot paſſus ſecuti, conſequi non potuere. Princeps de parta uictoria ſtatim patrem certiorem facit. Ille immortaliter gauiſus, tum demū ratus tempus adueniſſe,cùm in multos annos prouinciā pacatā reddere ſine ullo negotio poſſet, continuò in Scotiā aduolat, eam quaquauerſum luſtrat,rebelles partim ſupplicio afficit, partim captiuos in Angliā mittit, quorū nonnulli poſtea Londini pœnas capite ſoluerunt. In īs fuerunt Simon Fryſellus, & Ioannes comes Bochamius honeſti equites. Fuit in eo bello & Iſabella uxor Roberti Bruſij capta, quæ Londinū ducta in cuſtodiā traditur. Rex dum Scotos ſic domabat,in aduerſam ualetudinē incidit,qua ualde affectus Carliolū reuerſus eſt. Robertus rex qui poſt acceptā cladē, cura & ſolicitudine angebat, ubi cognouit Edouardū exceſſiſſe finibus,maiore quàm antea animo exercitū cōparat. At rex interea dum Carlioli morat,ingraueſcente ui morbi,moritur nono & ſexageſimo ætatis anno,& poſt quartū & trigeſimū,quàm regnare cœperat,nonis Iulij. In quibuſdā annalib. legimus eū apud Scotos in caſtris obīſſe mortem,præcepiſſeq;,ut corpus non prius illinc exportaret,quàm ipſa Scotia penitus deuicta eſſet. Ita ſubitò ac leui labore eam prouinciā ex animi magnitudine putabat ſubigi poſſe. Corpus per milites Londinum deportatum, ad Vueſtmonaſterium ad ſepulturā datur. Filios ex Aleonora priore uxore genuit,Ioannem,Henricū,Alphonſum,& Edouardum: iſte ſucceſſit patri in regnum,illi omnes longè antè occiderant. Item filias quinque,Aleonoram,quæ Henrico duci Barri locata eſt:Ioannā,quæ nupſit Gilberto comiti Gloceſtriæ: Margaritam, quam in matrimonium duxit Ioannes dux Brabantinus: Eliſabeth,quæ bis nupſit,& ſecundo loco Humfredo comiti Herefordenſi:& Ma-

riam,quæ monacha facta est.Ex Margarita posteriore uxore sustulit Thomã, & Edmundum filios,ac unicam filiam nomine Margaritam. Statura fuit emi nenti, colore subnigro, corpore ualido, ac minimè pingui, id quod continua exercitatione uitauit,facie uenusta,oculis subnigris, qui dum ira inflammaba tur, subitò subrubri efficiebantur, ac inde ignem emittere uidebantur, capil lo nigro ac crispo. Valetudine usus est satis prospera,animo magno,qui in re bus aduersis nunquam defecit,ingenio præclaro,cuicunque enim rei operam dabat, eam facilè imbibebat, prudentia summa, religionis studiosissimus, in solentiæ sacerdotum inimicus acerrimus, quam ex opibus cum primis profi ciscì putabat,quam ob rem legem ad Manumortuam perpetuasse fertur,ut itaio eorum luxuries coërceretur.Condidit cœnobium monachorũ ordinis Ciste tiensis,in Cestrensi comitatu,quod ex dignitate autoris,& natura loci Vallire gale appellauit. Amicitiã constantissimè seruabat, contrà quos semel oderat non facilè deinceps in gratiam recipiebat.Dum aliquid uacui temporis habe bat, plurimũ in uenationibus erat.Hæc de primo Edouardo scribere habui Viros autem qui in ea tempestate ingenio & uirtute clari fuerint, quia suprà de illis sæpe meminimus, idcirco hîc cõmemorare superuacaneum duximus

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVIII.

DOVARDVS princeps Vualliæ post mortem patris con uocato maturè concilio,primũ Scotos principes in sua uerb iurare iubet,ius quod iurandũ cuncti,extra paucos, qui Ro bertum Brusium sequebantur,ultrò dederũt: deinde relict in Scotia firmo militum præsidio, Londinũ reuertitur, qu ubi urbẽ ingressus est, magno omniũ plausu,rex consalutaĩ ac non multò pòst unà cum Isabella uxore filia Philippi Pulchri Francorũr gis, quam sub idem tempus in matrimoniũ duxerat, ad Vuestmonasteriun multa cum cærimonia coronatur, ad x calend.Martias, anno salutis huma næ MCCCVIII. dictusq; est post primum Gulielmum Normanum Edc uardus secundus.Initio sui principatus,etsi ad leuitatẽ suapte natura proper sus erat, quorundam tamen suorum consiliariorum coërcitus monitis,ut bc nam indolem ostentaret,grauitatem,probitatem, modestiam præ se ferre co pit:uerùm haud omnino potuit ita coërceri, quin breui tempore petulantiar ac uanitatem sensim quidẽ primò & occultè uelut iuuenili errore complexu fuerit:at cùm postea Petrum quendam cognomento Ganestonem hominer longè contaminatissimũ,quem Edouardus pater ut à familiaritate filij remc ueret,in exilium eiecerat,reuocasset,ac ita statim ab exilio reuocatũ,apud se i maiore gratia posuisset,comitemq; Cornubiæ regnicq; gubernatorem feciſſe adeò est illius hominis societate repentè deprauatus,ut ad maiora uitia palàr irruperit:nanq; tum demum Petro impulsore,ac comprobatore, ad suos prì cipes respectum non habere,bonas artes minus colere, Rempublicam minu curare cœpit,sic,ut mox delitijs sese daret, ac uitam mollissimã luxuq; circur fluentem traduceret.Cuius studium ut Petrus qui adolescentem uisus est n nolle infatuare,facilius iuuaret,eum à primo armauit scurrarum, ganeonun

paras

paraſitorũ,citharœdorũ, ac omniũ uiliſſimorũ hominũ pariterq; ſceleratiſſimorũ cateruis,ut princeps cum illis dies noctesq; iocando,ludendo,comeſſando,ac multa alia parum honeſta exercendo tranſigeret. Quid,quòd ſui ſimiles iuuandi cum primis cupidus,illis ipſis magnos honores deferendos curabat? Hæc Petri maleficia tantam in regem cõmouerunt inuidiam,ut optimates nõ amplius toleranda conſtituerint: itaque ſperantes animum iuuenis principis poſſe mutari,& moribus nondum malum uenenum penitus inſitum euelli,ſi modò corruptor ab eo ablegaretur, in Petrum inſurgunt, eumq; fugientem in Hyberniam exulatum agunt. Tulit id factum rex moleſtiſſimè,palamq; generatim omnibus uincula,cruciamenta,mortes intentare cœpit,per quos ſtaret,quin Petrus in Angliam continuò reuocaretur:tanto repentè ſui Petri deſiderio affectus eſt,cuius memoria ex eius pectore euelli minimè poſſet. Principes arbitrantes iſta nõ tam moleſta exitu, quàm auditu, & animo confidentes regem deinceps facilius ad ſe rediturum, ac Petrum iam metuentem ſimilem ſui nunquam futurum,haud ſe rurſus opponendum duxerunt. Cæterum opinio ualde fefellit: nam Petro tali modo ab exilio in Angliam reſtituto, ut timere deſijt,nihil prius fuit,quàm ut in omnes truculenter ſæuiret,ac refricaret exulceraretq; regis animũ uehementius. Quod ut optimates animaduerterunt,Petrum armis proſequuntur,fugientemq; aſſecuti paucis pòſt diebus non longè à Varuico obtruncant. Hunc uitæ exitum habuit Ganeſto,qui nullam uiuendi habuit rationem. Atqui tantum abfuit,ut Edouardus in poſterũ tempus,ob interitũ Petri,deterritus ſit,ut etiam flagitioſiſſimos quoſq; in ſuã familiaritatem,in ſuum domeſticum ſenatum receperit. In ijs fuere Hugones Spenſerij pater & filius duo inſignes eius indolis corruptores,quorum conſilijs cum primis regebatur. Quæ res cùm multos angeret,ante tamen alios Robertum Cantuarienſem antiſtitẽ cruciabat,qui fore proſpiciebat, ut rex breui regnum ſéue ipſum perditum iret:qui tanto imminenti periculo quamprimũ remedium aliquod adhibendum iudicans,principes in concilĩ cogendos curauit. In quo concilio,poſtquam ſtatus regni quaſi deintegro fundatus eſt, datiq; ſunt noui conſiliarij, qui de ſumma rei decernerent, mitigatis interuentu boni antiſtitis optimatum animis,rex iureiurando promiſit ea omnia ſe ſeruaturum,quæ de concilij ſententia conſtituta eſſent. Sed cæcus,uti iam uulgò dicitur,parietem palpabat. Sanè iuuenis non reputans quid iurarit, quid ue in ſacramento religionis foret, nihil quod recepiſſet poſtea ſeruauit. Iam agebatur annus ab eo,quo Edouardus regnare cœperat,quartus, & ſalutis MCCCXII, cùm Robertus Cantuarienſis mortem oppetijt,poſt annum XIX,quàm ſedere cœperat,qui quantũ in eo fuit,de religione iuxtà atq; de Republica promereri ſtuduit, à qua nunquam diſceſſit, nunquam oculos deiecit, ita officio ſuo ac omnium commodis ſibi ſeruiendum cenſuit. In Roberti mortui locum ſubſtituitur Gualterus,qui ordine Cantuarienſium antiſtitũ fuit XLIX. Item è uita exceſſit Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus,quem Gulielmus Meltonus ordine antiſtitum XLII ſecutus eſt. Eodem etiam anno Philippus Pulcher rex Franciæ moritur,cui Ludouicus Hutinus maior natu filius ſucceſſit, idem & Nauarræ rex.

Dum rex Edouardus otium trahit,& malorum conſilijs adductus ſuorum principũ animos iratos ſibi maiorem in modũ facit,Robertus rex Scotorũ au

diens eum patris ſimile habere nihil,tum demũ ratus aduenisſe tempus, cùm patriã ſeruitute liberare poſſet, ſine ulla mora, aggreſſus Anglicũ præſidium partim fundit,fugatq́, partim interficit, & in ijs Ioannem Cuminũ, qui Anglicas partes ſequebatur,acita omnẽ ferè Scotiam uno puncto temporis recipit: qui uidens id incœptum optimè ſibi cecidiſſe, inde confeſtim progreſſus ad fines Anglicos, omnia cæde & populationibus complet, Beruicumq́ oppidum obſidione cingit,quam paucis pòſt diebus cùm ſe nihil proficere uideret,ſua ſponte diſſoluit. Quæ ſtatim ut Edouardus cognouit, ira inflãmatus, iurat ſe primo quoque tempore Scotorum gentem deleturum, ac unà exercitum ſtudio parat,ornatq́ pulcherrimè, perinde quaſi nõ bellum geſturus,ſed triumphum acturus.porrò milites auro,argento, atque gemmis arma ornata ferentes,equis phaleratis inſignes,precioſas ueſtes induerant. Cum eiuſmodi igitur copijs non multò pòſt in Scotiam proficiſcitur, rectaq́ uia Caſtellum Sterlyngum petit, quod Philippus Mombraius loci cuſtos fortiter hactenus defenderat,& ibi caſtra ponit, ac eo loci cum Roberto acie confligit. Quo in prælio Edouardus uictoriæ quaſi non incertus ita ordines peruerterat,ut Angli primo congreſſu diſiecti non modò cominus opprimerentur à pugnantibus,ſed eminus à ſubſidiarijs acriter cõuulnerarentur, qui ita cum multa cæde preſſi,ſalutem fuga quærere coacti ſunt.Rex cum paucis in agrum Eboracenſem ſe retulit.Interfecti ſunt equites aliquot,& in ijs Gilbertus Gloceſtriæ comes, Robertus Clyffordius, Aegidius Argentinus, Paganus Tiptoſtus, Gulielmus Mareſcallus,& Reginaldus Dancortus.Deſideratorum numerus fuiſſe traditur decem circiter millia. Multi itidem ex nobilitate capti ſunt,qui poſtea magno pretio ſe redemerunt,& in ijs Humfredus comes Herefordiæ, pro quo liberando, Iſabella uxor Roberti Bruſij miſſa facta eſt, quam ſuperiori libro dixi captiuã Londini in cuſtodia teneri. Habuit inde rex Eboraci, ubi aliquandiu fuit,conciliũ,in quo de exercitu in primis reficiendo, cum ſuis principibus egit,cupidus ſarciendi incõmodi,quod nuper accepiſſet. Ea quæ ſecuta eſt æſtas, qui fuit annus ſalutis M C C C X V,fame primò,deinde peſtilentia grauiter infeſta fuit.

Scoti interim elati tanta uictoria,in Hyberniã duce Edouardo Bruſio Roberti regis fratre trajciunt:nam ubi cognouerunt Edouardum regem in agro Eboracenſi ſubſtitiſſe, atque exercitum reficere, ne fortunã temerè tentarent, non perſequendum hoſtem, ſed alibi bellum faciendum conſtituunt: itaque ubi Hyberniam attigerunt, expoſitis in terram copijs, inſulam ex improuiſo hoſtiliter adorti latè populantur,paſſimq́ uicos,caſtella,ac oppida minus munita diripiunt,direptaq́ incendio deformant.Inſulani ex ea trepidatione in unum collecti, ſeſe cum regio præſidio,cui Ioannes Bernyngamius uir fortis præerat,coniungunt,atque ita iunctis armis,hoſtium conatibus quamfortiſſimè poſſunt,reſiſtunt.Eſt deinde totum quadriennium inter utrunq́ populum mutuis cædibus dimicatum,hinc Scotis imperiũ inſulæ obtinere conantibus,quippe qui iam bona parte potiti, Edouardum ducem ſibi regem crearant,illinc Hybernis hoſtem procul pellere nitentibus. Sed uicit ad extremũ inſulanorũ pertinacia:enimuero cùm nihil laxamenti Scotis daretur,ſed continuato certamine urgerentur,ſuperueniente tandem ex Anglia nouo militũ ſupplemento,uno prælio profligati ſunt,in quo Edouardus eorum dux cecidit,re-

dit,reliqui partim ſimul cæſi, partim in naues quas ad omnem euentum paratas habebant,repulſi, in ſuam Scotiam redire coacti ſunt. Sed hoc poſt quartũ denicꝫ annum, quàm Scoti in eam inſulam uenerant,factum eſt. Amplius triginta millia hoſtiũ, & inſulanorum plus quindecim millia, per id tempus interijſſe annales Anglici produnt.

Anno qui ſecutus eſt,Ioannes uigeſimus ſecundus Romanus pontifex factus eſt: huic in primis curæ fuit conciliare pacem inter Scotum & Anglũ,audiuerat enim diu multumcꝫ utrincꝫ certatum eſſe: itacꝫ duos Cardinales miſit,qui primò in Angliã,inde in Scotiam proficiſcerentur. Ii ubi in Angliã peruenerunt,miſſis ultro citrocꝫ in Scotiam nuntijs, de pace agitant,& quia Robertus nullis æquis conditionibus ad concordiam deſcendebat, in Scotiã ire pergunt: uerùm antequã eò peruenirent,Robertus qui ex ſuo uſu fore non iudicabat id temporis habere pacem cum Anglo,milites obuiam miſit,qui Cardinales ingreſſu Scotiæ prohiberent. At antiſtites ea iniuria affecti,Scotos ſua autoritate execrantur, illiscꝫ interdicunt ſacris, ac ita uidentes compoſitione nil eſſe apud Robertum deſperatius, re infecta ad pontificem redeunt. Perſtrinxit animum Roberti ea ſacrorum interdictio,partim quòd ſibi id probro ducebat,partim quòd putabat procuratum eſſe ab Anglo,ut ea ignominia afficeretur genus Scoticum, quò diceretur ex piorum cœtu eiectum eſſe: qui ita exagitatus ira,Beruicum oppidum oppugnatum contendit, ac ubi ad locum peruenit,oppidanis incolumitatem pollicetur,ſi intra triduum,oppidum tradant, quod ſi non faciant, exitium omnibus denuntiat. Oppidani qui intelligebant regem Edouardũ rebus ſuis indiligenter prouidere,ac propterea nullum ab eo expectandum ſubſidium iudicabant, ſeſe continuò Scoto dediderunt. Robertus potitus oppidi,Anglos omnes, prout promiſerat, incolumes dimiſit,atque inde munito ſuorum præſidio oppido, uictor domum redijt. Habeo tamen autores,qui affirment oppidum per proditionem Petri Spaldyngi eius loci præfecti, ante regis aduentum, traditum fuiſſe Iacobo Douglaſſati,quod à uero non magnopere abhorret,ſiquidem ſatis conſtat oppidũ longè munitiſſimum id temporis fuiſſe, adeò ut Scotus paulò antè fruſtra id tentarit per uim capere, quemdmodum ſuprà ſcripſimus. Sed parum refert, quoquo modo res acta ſit, quando amiſſa eſt. Quid quòd omnes Anglorum conatus eo tempore quaſi obſtante fato male cadebant? nam Henricus qui ex Bellicampo erat, uir multæ uirtutis,comparata non mediocri armatorum manu,Scotiam ſub idem tempus ingreſſus, poſtquam multum prædæ fecerat, à Iacobo Douglaſſate circumuentus, præda & magna parte comitatus ſpoliatur. Adauxit domeſticum malum perditiſſima audacia Gilberti Mideltonij, is iratus Ludouico Bellimontenſi, qui nuper repulſo Henrico Stanfordio, Dunelmenſis epiſcopus rogatu Edouardi regis, à Romano pontifice factus fuerat,eum cum Henrico fratre cepit,duxitcꝫ in Mitfordiam arcem,nec prius dimiſit,quàm ambo ſe grandi pecunia redemerint. Ob eam rem Gilbertus animo elatus, ſe Northumbriæ ducem dicit, iunctocꝫ cum Scoto fœdere, Richemondiam comitatum crudeliter populatur. His maleficijs Gulielmus Feltonus & Thomas Hetonus commoti,arcem primò Mitfordiam expugnant, dein Gilbertum cum Gualtero Sebio eius ſocio capiunt,captoscꝫ Londinum mittunt,ubi poſt paulum pœnas ſcelerum dederunt. Edouardus ubi cogno-

uit Beruicum eſſe amiſſum,eò cum paucis copijs profectus,oppidum circunſidet.Adfuit non multò pòſt Robertus ſubſidio ſuis,ac confeſtim ut loco appropinquauit,poſitis caſtris, ſuos ad pugnam faciendam ſe expedire iubet: iamq; in hoſtem ibat,cùm Anglus relicta obſidione, perpetua fuga Eboracũ ſe recepit.Robertus nihil,fugiente rege,ſibi formidandum ratus,hoſtem uſq; Dunelmum inſectatus,& poſtquam multos interfecerat,magnam redeundo aduexit prædam.Sunt qui tradant Scotum fretum ſuo præſidio,quod Beruici erat,alio itinere Angliam ingreſſum, curſitando peruenisſe ad Suellem flumen, quod flumen Langtonum uicum præterlabitur, & circa eum locum, ſe fœni cumulis qui tunc in agris frequentes erant, texiſſe, ac Anglos more ludentium obuiam factos repentè adortũ,ad duo millia interfeciſſe, & eam rem Edouardum ab obſeſſione auertiſſe.Atq; ita omnis regis conatus uno uel altero modo fruſtra euaſit.Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXVII. & IX,cùm regnare cœpit Edouardus.

Habebatur iam nomen Anglicum ab omnibus contemptui,propter infelicitatem principis,qui ut deuius & præceps nihil non præpoſterè ageret.Quæ res ita principes angebat, ut iugiter cogitarent, quonam pacto iuuenem non uticq; improbum ad officium reuocare poſſent,quò tandem pateretur exactis Spenſerijs,eos optimates ſui eſſe uicarios,quos concilium iampridem ſibi dediſſe non ignoraret. Itaq; poſt longam conſultationem armis agendum rati, Thomam Lancaſtri & Humfredum Herefordiæ comites, ac duos Rogerios Mortimerios duces ſumma omnium uoluntate ſibi deligunt,atq; ſtatim ſumptis armis, Hugones Spenſerios patrem & filium labes regni nefarias, furias & faces Reipublicæ teterrimas, in exiliũ eijciũt. Quo facto,ad regem adeunt, exponuntq; Hugones non odio, ſed regni eiusq; ſalutis cauſa ab ſeſe exterminatos, tanquam duas peſtes, quòd illis gubernantibus, Reſpublica ſalua eſſe non poſſet, ac propterea nihil ægreferat. Rex, ut ſuapte natura lenis, & in quamuis partem non conſilio magis quàm cuiuſque perſuaſionibus facilè inclinatus,ſuorum principum conſilijs acquieſcens, id factum ſatis tum probauit,ac non multò pòſt habito concilio,ipſos Hugones ſuo etiam decreto exules edixit,publicatis ſimul eorum bonis.Quibus actis rebus,comites Lancaſtrius & Herefordenſis in Vualliam proficiſcuntur, ut oppida quædam recipiant,quæ adhuc ab exulibus tenebantur,quæ cùm ſatis munita forent, præſidiũ quod intus erat, negauit ſe iniuſſu Hugonũ,ea redditurũ.Quo accepto reſponſo comites ad oppugnandum iam aggrediebant,paratis omnis generis machinis,cùm(etenim difficile eſt,tam abſtinere à cõſuetudine,quàm nõ moueri deſiderio eorum hominum qui iampridem per uoluptatũ ſocietatem,à te gratiam iniuerint)Edouardus cui pluris erat Spenſeriorũ amicitia,quàm patriæ decus,aut ſalus,interim ſententiã mutauit,qui cùm pro ſuo iure,nihil ſibi agendum duceret,& horreret bonorũ monitiones,rurſus habere ſuos Hugones conſiliorũ autores,uoluptatũ ſocios, in omni cogitatione coniunctos cupiebat:itaq; primò clàm admonuit Hugonẽ patrẽ,ut non decederet de regno, ſed ſe abderet in loca Vualliæ maritima, deinde cũ exercitu profectus utrunque Hugonem palàm ad ſe euocauit. Erant in parte eius cõplures Hugonum amici,& in ijs Ioãnes comes Arundellius, Robertus Baldochus cancellarius, & Simon Redyngius homines non minimi uſus,cum ijs igitur inito conſilio,

quo-

quonam pacto factam à principibus iniuriam ulciſceretur(iniuriam enim appellabat, inultamq; eſſe nolebat princeps, quòd ab ſe Hugones malarum artium doctores,quibus maximè pollebant,ablegati eſſent) exercitū diuiſit, & partem ſecum tenuit,alteram duce Andrea Hertleio,Derbium uerſus ire iuſſit,ut comites circumueniret,qui interim expugnatis locis ferè omnibus,quæ Hugonum erant,apud Burtonum uicum, citra Trentam flumen,caſtra habebant. Ipſe uerò Salopiam progreditur, ac inde recto itinere, pagum proximū Tutberiam,quæ trans amnem eſt,petit,ut à tergo comites adoriatur. At ubi comites per crebros nuntios cognouerunt,regem more hoſtis appropinquare, ancipiti malo perculſi fugam neceſſariò parant, quippe quòd nihil tale in præſentia à ſuo principe formidabant, licet antea intellexerint eum accerſiuiſſe in patriam Hugones,qui cum globo militum Eboracum uerſus iter conferunt,ſed obſeſſis ab Andrea Hertleio uijs,in inſidias præcipitant. Hîc ingens pugna committitur.Humfredus comes Herefordiæ cùm ferocius in hoſtem eueheretur,telo transfixus cõcidit.Amiſſo tanto duce,cæteri cadentes animis in fugam uertuntur, paſſimq; fugiendo, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs fuere Thomas comes Lancaſtrius,duo Rogerij Mortimerij,Gilbertus Talbotus,Robertus Clyffordius,filius eius,quem in bello Scotico ſuprà oſtendimus cecidiſſe: item tres Gulielmi, Varanius,Chenius,& Tuchettus,Ioannes Pagius,ac multi alij nobiles,qui ferè omnes paucis pòſt diebus, alij alio in loco ſupplicio affecti ſunt. Comiti Thomæ poſtquã Pontifracti aliquot dies in cuſtodia fuerat,caput amputatum eſt. Hunc quidam tradunt hominem fuiſſe ſumma integritate atque innocentia, ac ob eam ſanctitatem, poſt mortem, multò clariſſimum factum miraculis: è contrario iam inde à principio multorum opinio tulit,eundem haud puris præditū moribus : adeò perdifficilè eſt cuiuſpiam metiri uirtutem uulgi iudicio,cuius proprium eſt, ex ueritate, pauca,ex opinione multa æſtimare,ac unumquenque modis omnibus iure uel in iuria carpere.Incidit hæc principum clades in annum ſalutis M C C C X X I,& cùm regnare cœpit Edouardus, X I I I.

Rex ſecundum hanc uictoriã,ſuis Hugonibus omnia credere,ſummam imperij deintegro tradere,itẽ gloriari,quòd ſuos dolo oppreſſiſſet, tum demũ ſe in cœlo eſſe arbitrari,iracundè minitari,de reliquis omnib. iniurioſe decernere,niſi dicto parêrẽt, ſimul & Iſabellã uxorẽ quia bene admonebat,iam palàm aſpernari.Contrà optimates cernentes iam omnia deſperationis plena eſſe,cũ in metu,tum in dolore erant,ac inſuper funeſtæ nobiliũ cædis exprobratione moti,iam inde locum & tempus inſidijs perappoſitũ quærebant,quò Hugones primò perderent,ac per hoc deinde principẽ ad ſanitatẽ reducerent, quem non poterant non odiſſe,ac omnibus precibus execrari, quòd tam ſuis nocendum iudicaret,quàm ſuæ ipſius ſaluti minimè omnium proſpiciendum curaret. Verùm Edouardus quãuis ab omnibus ita male audiret, malis Hugonũ artibus inſtructus,non lenire tamen ſuorum principum in ſe odiũ,aut ſimultatem,ſed augere ſtudebat,ut qui hebes ad intelligendum conſiderandumq;, quid periculi immineret,non animaduerteret:itaq; anno qui inſecutus eſt, Eboracum proficiſcitur,ibiq; concilium habet,quò pauci admodũ acceſſerunt, quòd omnes ſibi ab Hugonibus timerent. Quo in concilio Edouardus regis filius primùm princeps Vualliæ ac Aquitaniæ dux creatur;deinde Hugo pa-

ter Vintoniæ,& Andreas Hertleius Carlioli comites fiũt, cuius quidẽ rei cau
sa huiusmodi conciliũ habitũ est. Interim Gualterus Cantuariensis antistes sa
cerdotũ conuentũ Londini egit, in quo postquam nonnulla constituta sunt,
quæ ad statũ ordinis pertinerent, rogatu regis, publicè declarauit eos omnes
impios, suaq; autoritate à reliquorũ Christianorum cõmunitate excluſit, qui
persecuti essent duos Hugones, quòd illi tam perperàm primùm in exilium
acti fuissent, quàm deinde iure optimo in patriam restituti: qua quidem ille
declaratione stulta pariter atq; iniqua, & Dei iram in se, uti credere par est, &
odium populi non iniuria concitauit. Sub idem tempus, arx ad Leuisum op-
pidum Suthsexiæ posita, quæ à principibus tenebatur, deturbata inde præsi-
dij parte, à rege capitur, qui omnes intus captos exemplo post homines natos
importunissimo, ad unum necauit.

Dum ita domesticis seditionibus laborat, hinc Scoti Dunelmensem agrum
deuastant, illinc Franci Aquitaniam excursionibus uexant: sed isti ne diceren
tur pacem aut fœdus rumpere, prædicabant se id eam ob causam facere, quòd
Edouardus non iurasset in uerba regis Ludouici ut beneficiarius, qui posses-
sor esset principatus ipsius Aquitaniæ, & comitatus Pontiui, cùm reuera ipsi,
ut illud est hominum genus imperij fines propagandi longè cupidissimum,
cognoscentes Edouardum bello parum felicem, & consilio minus bonum, nõ
uti cum suis concordia, ac semel atque iterum intra paucos dies plagam à Sco-
to accepisse grauem, putarent tempus uenisse, cùm tandem Anglum omnis
Galliæ possessione haud multo negotio pellerent: quare nomine iurisiuran-
di exigendi, primo quoq; tempore arma mouerunt. Et hæc causa belli. Nunc
ad rem redeo. Edouardus duplici malo uno tempore affectus, postquã quod
facto opus esset deliberauit, in Scotos à quibus uicinius ac magis imminens
periculum futurũ arbitrabatur, armis à finibus quamprimùm arcendos sibi
ipsi eundum constituit: ad Francos uerò compescendos, Edmundum fratrem
comitem Cantij in Aquitaniam misit. Itaq; nõ multis inde interiectis diebus,
cùm iam hostes præda onusti intra suos fines se recepissent, non paruo cum
militum numero Scotiam petijt, & quia nullos hostium habuit primo ingres-
su obuios, audacter & ultra quàm deberet, multa millia progressus, repentè à
tergo inuaditur ab hostibus, in fugamq; momento uertitur. Scoti postquam
fugientes cædendo usque ad arcem Norhamum insectati sunt, confestim con
sistunt, atque rei bene gerendæ occasionem nacti, arcem oppugnare aggre-
diuntur, qua post decimum diem, quàm oppugnare cœperant, potiuntur.
Rex Edouardus partim ira, partim ignominia turpis fugæ stimulatus, haud
multò pòst exercitũ reparat, atq; celeriter in Scotiam iter facere incipit, quem
Scotus cùm appropinquare cognouisset, obuiam factus prius in fugam uer-
tit, quàm armis inuaderet: nam dum ille ut iam minus insolens infamiæ in lo-
co syluestri ad Blakmuram (id loco nomẽ est) citra Thesim amnem, magis fe-
ris capiendis operam dabat, quàm imperatoris officiũ faciebat, superuenien-
te hoste, parum abfuit, quin caperetur. Rege per hunc modum fugato, Scoti
eodem impetu Eboracum usq; progressi, post uicos & ædificia aliquot incen-
sa, bene magnum numerum frugum atque pecorum secum in patriam depor
tarunt, principibus Anglis certè quidem patriæ uicem dolentibus, sed ex eo
nihil iuuantibus, atque tantum calamitatis æquius ferentibus, quòd per id
existi-

exiſtimabant citius futurum, ut de Hugonibus actum foret, quandò illorum culpa rex ob amicorum inopiam, tam infeliciter cum hoſte quotidie congrediebatur. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XV.

Peruenerat interea Edmundus in Aquitaniam, ſed quia magnis actus tempeſtatibus tardius expectatione ſuorũ acceſſerat, iam Franci maiorẽ partem Aquitaniæ occuparant. Quod poſtquam Edouardus cognouit, ut quoquo modo poſſet, rebus ſuis opportunè ſubueniendi cauſa, cum inimico tranſigeret, initio ſequentis anni, Iſabellam uxorem ad Carolum Pulchrũ fratrem regem Franciæ, qui Ludouico Hutino ſucceſſerat, legauit, quæ cõtrouerſias tolleret. Audiuit Carolus ſororem libens, promiſitq; ſe omnia oppida de Anglo capta redditurum, ſi modò Edouardus more maiorum, iuſiurandũ daret. Fecit Iſabella uirũ certiorem de reſponſo à fratre dato, hortatacq; eſt ut fidem debitam iureiurando daret. Edouardus accepto ab uxore nuntio, ſtatim filium Edouardum duodecim annos natum, quem nuper principem Vualliæ ac ducem Aquitaniæ fecerat, ſicut ſuprà ſcripſimus, in Gallias miſit. Ille iureiurando de more dato, renouatoq; fœdere, omnẽ Aquitaniam ab auunculo cui iam plena manu ſatisfeciſſet, recepit.

Dum ita Francus placatur, proditio nefaria domi naſcitur: cùm enim res toties male geſtæ cum Scoto, iam Edouardo documento eſſent, ut fortunã belli timeret, ac pacem demum quæreret, negotium dedit Andreæ Carliolenſi comiti, ut bono modo cum Scoto de concordia agitaret. Is iuſſu regis in Scotiã profectus, cum Roberto rege nihil de pace, ſed de bello egit: nam ſiue quòd deſperaret de rebus Edouardi, cui tam domi quàm foris omnia infeſta erant, idque mali in primis eius incuriæ aſsignabat, ſiue quòd ſuapte natura, præfraudibus & dolis, nulla re alia delectaretur, cum Scoto paciſcit, quando, quóue loco inſidiæ Edouardo intenderentur: & ut fides data ac accepta firmior eſſet, eam noua affinitate obſtrinxerunt, deſpondente Roberto ſororem quæ præter cæteras electa atq; formoſa erat, ipſi Andreæ. Tali modo dolo iam compoſito, poſt paulùm de ea perfidia, tametſi neſcitur à quo, rex certior factus eſt. Adeò difficilè eſt de re quam facis, licet id enixè efficere ſtudeas, omnes cælare, & præcipuè de proditione, quæ mille graditur pedibus, & quoquouerſum pergit, mille poſt ſe ueſtigia relinquit, quibus facilè deprehendi poſsit. Vbi igit Andreas Carliolũ reuertit, à militibus regijs qui illic hybernabant, ipſius regis iuſſu captus, atq; facinoris ſtatim cõuictus morte mulctat. Ita Andreas crucem ſibi conſtruxit, ex qua tandem aliquando pendêret. Atqui ſe res aliter habet: nõ nemo enim cuius ſententiæ me eſſe nõ pœnitet, tradit Andream patriæ malis permotum feciſſe pacem cum Scoto, & eam quidem honeſtam, ac coëgiſſe præfectos uicinos in eam ſimul iurare: ſed quoniam id negotij iniuſſu regis & Hugonum confeciſſet, idcirco perfidia notatum male periſſe, utpote quẽ ob alia permulta facinora, talis omnibus modis pœna manebat. Ita homo facinoroſus nuſquã tutus eſt, id quod illa prophetica allegoria ualde prouerbialis perſpicuè docet: Si aſcendero in cœlum tu illic es, ſi deſcendero in infernũ, ades. Vtinã tabella huiuſce prophetici carminis ante oculos multorũ eſſet, qui autoritate nixi nihil penſi habẽt, quod agãt. Ad rem redeo. Attamen Edouardus Scoto diutini belli moleſtia tædioq; defatigato, & ob id ipſum pa

cem deinde sua sponte petenti, inducias in decem & tres annos dedit, cui postquam ita Anglo ad tempus reconciliatus fuerat, Ioannes pontifex Romanus perdiu contumaci peccatū ignouit, sublatoq; interdicto, omnem gentem piorum numero habendā censuit. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XVI. At nō omittā illud: sanè per idē tempus, bene rei literariæ est consultū. Siquidem Henricus ex Stantonia, uir equestris ordinis, cùm diuitijs redundaret, statuit eas collocare in usum & cōmodum bonorū ingeniorū, quæ deinde patriæ honori atq; utilitati essent. Is itaq; homo magnificus eodem anno cœpit Cantabrigiæ ædes extruere, in quibus paulò pòst scholasticorum instituit collegiū, dedicauitq; opus diuo Michaëli archangelo, quod hodie bonarum artium cultu summè frugiferū est. Eo ipso anno Edouardus habito Londini concilio, omnes patriæ hostes iudicandos curauit, qui stetissent cum comitibus Herefordensi & Lancastrio, iratus quòd alter Rogerius Mortimerius paulò antè aufugisset clàm ex turri Londinensi. Item cùm id temporis, per Hugonū crudelitatem complures quotidie uarijs afficerentur supplicijs, essetq; acerbū spectaculū uidere passim damnatorum corpora in furcis, quas uocant, pendentia, cibo esse auibus, per idem concilium statutū est, ut corpora hominū qui deinceps suspendio strangularentur, statim ad sepulturam darentur, id quod etiam nunc seruatur.

Post hæc, iam ineunte uere, cùm rex intellexisset Edouardum filium iurasse, uti moris est, in uerba Caroli, & facta pace, amissa recepisse, continuò Isabellam uxorem cum eo domū euocauit. Illa accepto nuntio, siue quòd à fratre detineretur, cui læsa iam patientia, uelut par est credere, patefecisset se nihil autoritate aut gratia posse apud uirum, siue quòd idcirco grauatè reuerteretur, ut ne uideret Hugonum consilijs omnia domi turbari, quæ etiam auditu longè grauissima ducebat, siue denique, ut mulierum est, omnia tardè ageret, totam æstatem reditum de industria retardauit, causas morandi uarias per literas eodem exemplo datas, excusando: sed ut ne apud Edouardum uirum, in suspitionem caderet, cœpit aliquot ex suis, quos secum in Gallias duxerat, domū gradatim præmittere. Cæterum rex ob id Carolo, cuius consilio fœminā regi existimabat, ualde iratus, ita egit cum Ioāne Romano pontifice, ut ille per literas Francum increpando admonuerit, ut sororem cum filio, ad uirum remitteret: & quia nihil eo modo profecerat, & ipsam Isabellam & Edouardū filium hostes patriæ publicè declarauit. Qua re cognita, regina animo turbata in Angliam sibi redeundū statuit. Hîc inter se dissident autores: quidam tradunt Isabellam eo consilio iter in Angliam maturasse, ut cum uiro in gratiam rediret. Apud alios legimus, eam tam uiro quàm utriq; Hugoni iratā decreuisse redire, ut facto per se populi tumultu, acceptam iniuriā ulcisceretur, id quod, sicuti mox ex rei euentu apparuit, uerissimū est. Equidem cùm mulier longè prudentissima intelligeret Hugones exclusisse, distraxisse, segregasse omnes bonos à senatu regio, à Republica, & in locum illorum suas operas, hoc est, clientes, asseclas induxisse, ecquid spei ponere potuisset aut in uiro, qui Hugones libens audiret, præterea neminem, aut in suo consilio, quæ hostis iudicata ipsi Edouardo tam contemptui quàm odio esset? Interea Gualterus Stapyltonus Exoniensis episcopus, qui hactenus cum regina in Gallia fuerat, in Angliā ad regem clàm aufugit, ac omnia ei consilia pariter atq; Isabellæ studia patefecit.

quæ

quæ res,uti infrà dicetur,ipſi in primis malo fuit. Regina comparata iam non mediocri militū copia, inter quos erant Angli exules, & in primis Rogerius Mortimerius, qui ſummam belli ſcientiã habebat, duce Ioanne Annone Gulielmi comitis Annoniæ fratre,in Angliam cum filio Edouardo nauigat, quò ad VII calendarum Octobris peruenit.Hæc de profectione, ac reuerſione Iſabellæ, ex Anglicis annalibus dicere habui. Verùm nonnulli alij qui eorũ temporum hiſtoriam ſcripſerunt,aliter de ea re ſentientes,tradunt Iſabellam duorum Hugonum atq; uiri iniurijs offenſam,clàm cum filio Edouardo,Edmundo comite Cantiano,& Rogerio Mortimerio,aufugiſſe in Gallias,ad Carolũ
1 fratrem:ſed Hugones ita egiſſe cum Carolo, ut tantum abfuerit, ut ſororem opibus deinde iuuerit,uti etiã regno expulerit ſuo, & illam poſtea perſuaſione Roberti comitis Atrebatis,à fratre occultè ad Gulielmum comitem Annoniæ confugiſſe,atq; ſic demum duce Ioanne comitis fratre,in Angliam redijſſe accitam à maiore principũ parte. Sed utcunq; res ſe habuerit,ſatis conſtat illam applicuiſſe ſuas naues ad eam partẽ inſulæ, quam Suthfolchiam uocant, quæ ad orientem ſolem ſpectat,unde rectà iter ad Londinũ pertinet. Poſteaquàm Iſabella in hanc maritimam oram delata eſt,ut ſuos à labore reficeret, ſe Oruellum qui eſt uicus celebris,contulit, quòd inde ei iter Londinum eſſet.
2 At ubi fama de eius aduentu,per regnum peruaſit,incredibile dictu eſt, quot uno temporis puncto heroës ſumptis repentè armis, in partem reginæ uenerint, adeò ut Edouardum principẽ pro rege iamiam haberent, conſultarent, obſeruarent,in cœlumq; laudibus ac plauſibus ferrent,& eius patrem apertè clamoribus,conuitijs,maledictis conſectarentur.

Erat per eos dies Edouardus rex Londini,qui cùm intellexerit uxorẽ cum filio aduenisſe, & magnos tam principum quàm aliorum ad eos undiq; concurſus fieri,primò urbem præſidio firmat,cui Gualterum Exonienſem epiſcopum præponit, deinde capto de ſententia ſuorum Hugonum conſilio, trepidus paruo cum numero militum,in Vualliam contendit,atq; ubi Briſtollium peruenit,oppidum præſidio munit,mandatoq; negotio loci cuſtodiendi Hu
3 goni comiti patri,cum Hugone filio Vualliã ingreſſus ad oram regionis maritimam ſe recipit:interim quacunq; ibat,diligenter locorum præfectis de rebus omnibus præcipiebat,ut ne imparati offenderentur. Placuit potiſsimum Edouardo eò ſe conferre,quòd iampridem Vuallos ſuo nimio certè obſequio ſibi fideles feciſſe exiſtimabat,idq; ita in animo hærebat,ut eos pro ſuo iure uiuentes quaſi pro certo haberet nõ eſſe regij decoris ulciſcendi cauſa, neq; laboribus,neq; periculis parſuros:ſiue ut inde in Hyberniam confeſtim traijceret, ſi ita caſus ferret,ut ſibi fugiendũ eſſet,aut ad extremũ ſibi ad aliquẽ montem impeditámue paludem receptus foret. O res humanas in cõtraria ſemper mutabiles:rex ritu feræ latebras quærit,qui dum regnũ obtinebat, nõ utiq; intel
4 ligere uoluit,illud tale eſſe,quod gubernatorem dormientem facilè obruere, uigilantem uerò erigere, augere, ornare poſſet. Interea Londinenſes ciues, qui eo maioribus affecti fuerant contumelijs ab utroq; Hugone,quo rex diutius apud eos conſueuerat eſſe,& licet antea illorum alijs conſilium,alijs occaſio,alijs animus ad uindicandas iniurias defuiſſet,at uoluntas nemini,tum demum ubi reginam aduentare ſenſere,conuocato per Hamonẽ Chikuuell prætorẽ ſenatu,captoq; ſequẽdi reginã conſilio,arma cõmuniter ſumũt,ac primo

Gualterũ Exonienſem epiſcopũ,qui urbi præerat,deturbato ſtatim inde præ
ſidio,cum nõnullis alijs,qui regis ſtudebant rebus,comprehendunt,atq; illos
in forum protinus tractos ſecuri percutiunt:dein turrim ui expugnatam ſpo-
liant,cuſtodias omnes dimittunt,miniſtros regios aut occîdunt, aut admini-
ſtratione priuant, ac eorum bona paſsim diripiunt: deinde nouos præfectos
faciunt,qui reginæ &Edouardi principis rebus faueant:quibus rebus ita per-
actis,ad Iſabellam reginã legatos tres uiros,primos ciuitatis ſuæ mittunt,qui
ſignificẽt ea quæ in urbe acta eſſent, ac ſe eius dicto audientes fore polliceant.
Hæc ubi regina cognouit,& ſimul certior facta de profectione regis in Vual-
liam,omiſſo itinere incœpto,Oxonium proficiſcitur, quæ dum hîc pauliſper
moratur,confluunt undiq; ad eam populi auxilio iuxtà uenientes,atq; incolu
mitatẽ gratulantes. Ad iſtos Adam Herefordenſis epiſcopus, quem Edouar-
dus rex paulò antè grauiter mulctarat, quòd diceretur eſſe ſeditionis ſuaſor,
contionem habuit,exponens reginã cum filio eam duntaxat ob cauſam reuer
tiſſe in Angliam,& Hugones perſequi,ut ſtatus regni corrigeretur,ac ita me-
lior fieret:& quoniam propè ad finem tyrannidis contaminatiſsimorũ homi-
num,ac periculorum eſſet peruentũ, æquo animo quod parum ſupereſſet la-
boris,in perſequendis inimicis ferrent,omniaq; ex uictoria & liberalitate re-
ginæ expectarent, quæ ſummũ in Rempublicam amorem haberet, cunctaq;
ex eius uſu ageret. Quibus dictis,una uoce generatim conclamarunt omnes
quæcũq; illa præciperet,ſe perlibenter facturos. Quo facto,regina iam ingen
ti ſtipata armatorũ agmine, Oxonio diſcedit, ac ſtatim Gloceſtriam petit, in-
deq; Briſtollium. Eius aduentu audito,Hugo pater qui oppido præerat,ſe ad
defendendum parat,prouidet,omnibus locis adeſt. At ubi appropinquarũt
aduerſarij oppidum circunſident,ſcalas & alias machinas bellicas admouent
quibus muros aut aſcendant,aut demoliantur:iamq; acriter oppugnare inci-
piebant,cùm oppidani incolumitate pacta,ſe atq; oppidum cum arce Iſabella
& Edouardo eius filio dediderunt. Eodem die Hugo pater furente populo ca
ptus, ac extra oppidum per longũ ſpatium equorũ caudis tractus,ſuſpendi
necatur, corpus à plebe dilaceratur,caput uerò ceruicibus abſciſſum fixumq;
geſtatur in pilo Vintoniam,ut eo conſpecto,ciues timore perculſi citius in de
ditionem ueniant,id quod continuò fecerũt. Atq; ita potentia per ſcelus qua
ſita,per ſupplicium concidit. Hos ſequuntur Sarisberienſes, Vuellenſes, Ba-
thonienſes, & reliquæ finitimæ, ac demum totius Angliæ ciuitates,miſsisq;
ad reginam legatis,ſe atq; omnia ſua in eius fidem & poteſtatem permittunt
Iſabella poſtquam uidit omnes ferè principes atq; ciuitates in ſuam poteſta-
tem ultrò ueniſſe,& nihil amplius reſtare,niſi ut Edouardus rex aliquo incõ-
modo affectus diſceret tandem aliquando reſipiſcere,cum toto exercitu Here
fordiam proficiſcitur. Hîc poſt longam diſputationem, negotiũ comprehen
dendi Edouardi datur Henrico comiti Lancaſtrio Magni Thomæ fratri, &
Rheſo Houello homini Vuallo,qui confeſtim cum electa militum manu, re-
gem perſecutum ierunt.

Dum iſta gerebant,Edouardus qui ſummis ſolicitudinum aculeis atq; ſcru
pulis dies noctesq; de re ſua cogitando pungebatur,& nullum tempus ad me
dicinam idoneũ reperiebat, nuntiata ſuorũ ferè omnium defectione, ira pari-
ter accenſus,atq; timore perculſus, aliquantum ſuſpenſus manſit; nunc enim

fugam

fugam tentare,nunc collecta Vuallorum manu,aduerſus inimicos ire peroppportunum ducebat:ſed cùm ad extremũ omnia timeret,nec quicquam tam calamitoſum putaret, quod non in ſuam fortunã cadere poſſe uideretur,ſtatuit in locũ aliquem munitũ ſe abdere,ibidemq; expectare,dum amici opera & armis iuuarent: itaq; noctu cum paucis ſuorum,per Sabrinam nauicula uectus ad oppidum Brygnorthũ,in arcem quæ eo loci egregiè poſita eſt,clàm ſe recepit.Interea Lancaſtrius cum Rheſo ſuperuenit,quærens ubi Edouardus latitaret.Sed in eo inueniendo parũ laboris fuit, nanq; præſtò fuere ex Vuallis, qui pecunia corrupti eis locum indicarint,quo ſe rex exanimatus teneret: igitur cognito loco,ad arcem accedunt,eaq; ſine contentione,primo impetu potiuntur. Hîc demum Edouardus cum Hugone filio, Roberto Baldocho, ac Simone Redyngio,captus ducitur ad Keneluorthem arcẽ,ibiq; in cuſtodiam traditur.Quo negotio maturè confecto,comes & Rheſus ducentes ſecum alios captiuos ad reginam,quæ nondum Herefordia ſe cõmouerat, reuertuntur.Ea maiorem in modum gauiſa eſt, quòd ſine cæde, omnia pacata eſſent: exin iuſſu Rogerij Mortimerij, cui de conſilij ſententia,ſumma rerũ omnium cõmiſſa erat, cõuocato principum ſenatu, de maieſtate damnantur Hugo & Simon,qui per totam ciuitatẽ,multo cum probro trahuntur, ac poſt acerbos cruciatus,publicè necantur.Simili atq; illi mactati ſunt ſupplicio, paucis antè diebus affectus fuerat Ioannes comes Harundellius,unus omniũ Spenſeriorum longè ſtudioſiſsimus. Hunc finem uitæ duo Hugones cum alijs eorum aſſeclis habuerunt,ſtatim ut paxillus infractus eſt,uti dicit, hoc eſt,confeſtim atq; regio ſunt præſidio deſtituti,quo innitentes potentia & autoritate temerè abutebant.Poteſt talis iſtorum infelix exitus eſſe bene multis documento, qui idcirco inhumaniſsimi iniuſtiſsimiq; ſunt, quòd apud principes plurimũ poſsint,ſuoq; arbitratu cuncta agant, immemores ſe precariã habere in alios poteſtatẽ. Robertus uerò cancellarius multis affectus ignominijs poſtquam miſſus factus fuerat, à ciuibus Londinenſibus è manu Adæ Herefordenſis epiſcopi,qui eum diu apud ſe principum iuſſu cuſtodierat,per uim raptus inter fures in carcerẽ rurſum traditur,ubi ſe tanto mœrori dedit, ut paucis pòſt diebus mortem oppetiuerit.

Quibus rebus ita peractis,regina cum filio Edouardo Londinum proficiſcitur:egregiè prorſus atq; lætè, ut populi gratiam captaret, incedebat: nanq; inchoato itinere per media oppida atq; pagos,ritu triumphantis, uehebatur, & quacunq; ibat,inter profuſiſsimos opſoniorum apparatus, populi gaudentes Hugonum tyrannidem è medio ſublatam eſſe,epulum ubiq; publicè præbebant,multaq; inter eos facta gratulatione,omniũ animi ad lætitiam excitabantur. Sed Londinenſes ciues longè ſplendidiſsimo rerum apparatu, reginam uenientem ſumma omniũ uoluntate acceperunt,pari affecti lætitia, tam ob aduentum eius,quàm Edouardi principis, quem inter plaudendũ, regem conſalutabant.Cæterùm regina quò plus lætitiæ uultu præ ſe ferebat, hoc minus uoluptatis animo capiebat,quòd ita uſu ueniſſet, ut neceſſariò ſe oporteret gaudere uirũ ex tam amplo ſtatu,tantis ornatũ opibus,tantis facultatibus abundantem ſubitò concidiſſe: ſed, ut diximus,uitandæ inuidiæ cauſa,quantum poterat,dolorem diſsimulabat.At poſtquam illa ac principes omnes qui eam ſequebantur, Londinũ peruenerunt, cõuocato primo quoq; die cõcilio,

de collocando regni statu inter se agitant:placuit omnibus,ut Edouardus primùm concilij decreto priuaretur regno,ac deinde filius rex creare: sed ut pro sua dignitate, iudicij acerbitatem remouerent, uisum est optimũ factu, prius tentare,si ipse sponte uellet sese imperio abdicare, quàm filius in locum patris surrogaretur.Quocirca legati ad Edouardum missi sunt, quorũ princeps fuit Ioannes Borthonus Elyensis episcopus,qui ei exponerẽt,optimates auere, ut uellet in potestate concilij esse,atq; Edouardo filio imperiũ per manus suas dare, & nisi id quamprimũ faceret,statutum cunctis esse, unum aliquem quem sors offerret,sibi regem optare.Edouardus auditis legatis,non tenuit lachrymas: iam tum enim illud ex seipso, uerũ esse percepit,nihil tam miserabile esse,quàm hominem ex beato miserum fieri:sed seipsum statim colligens, ac denuntiationi parens, respondit, scire se suis multis peccatis, in hanc ærumnam incidisse,& propterea minus molestè ferre:sed primùm dolere se publicum suscepisse odiũ, deinde agere generatim principibus gratias immortales, quòd acceptarũ iniuriarum obliti,tanto complecterentur fauore Edouardũ filium, ut eum habere regem cuperẽt,quare ut illis satisfaceret, quandò aliter fieri nõ posset,iam sese &regno ac ipsius administratione abdicare.postremò addidit, se rogare,ut principes sibi tam afflicto misericordiam impartirent. Legati accepto ex sententia responso,Londinũ redeunt ad principes, atq; ordine legationem renuntiant.Fuit cõmune omnibus gaudiũ,quòd iam optimatibus liceret alium sibi optare regem.Quapropter habito ad Vuestmonasteriũ concilio,quarto calend.Februar.anno salutis MCCCXXVI, Edouardum secundi Edouardi filium annos natum decem & quatuor,regem fecerunt,ordine regum tertium Edouardum nuncupatum,quem Gualterus Cantuariensis antistes more maiorum sacrauit.Huic quia per ætatem regia munia obire nõ poterat,tutores cum primis dant Edmundus Cantianus,Henricus Lancastrius comites,&Rogerius Mortimerius,quòd uiri singularis uirtutis haberentur. Deinde Isabellæ eius matri dos multò amplissima assignatur,unde honestam uitam degeret. Postremò datur negotium custodiendi Edouardi per hunc modum dignitate deiecti, Thomæ seu Mauritio, utrunq; scriptum reperio, Barkeleiensi,& Ioanni Matreuersio honestis equitibus.Hi ineunte uere,Edouardum ab arce Keneluorthi Barkeleium noctu & clàm abducunt, atq; in arcem quæ ibi munitissima est,custodiendum conijciunt. Est arx ista in medio ferè itineris spatio sita,inter Bristollium, & Glocestriam oppida, ad mille ferè passus cis Sabrinam.

Dum Edouardus hîc tenebatur,non deerant qui eius uicem dolentes,summæ principes perfidiæ,ac Edouardum regem & Isabellam impietatis crimine palàm notarent,insimularentq; iniquitatis: quia, ut quidam Græcus historicus ait,Infelices misericordia,potentes inuidia semper sequitur:ac uictus accepisse,uictor feciſſe iniuriam uidet.Ita fiebat,ut præsens regni status bene multis,non item omnibus,ut solet,omnino probaret. Quare aliquot optimates, autore Edmundo Cantij comite,secreta passim iam consilia & sermones deliberando Edouardo,unà conferre cœperunt,qui inuidis eius calamitatem crimini dabant.Quæ ubi Isabella &alij tutores comperierunt,arbitrantes nõ esse tutũ initio principatus Edouardi,in autores conspirationis animaduertere, tantũmodo occasionem inimicis auferendam perficiendi negotij iudicarunt,

itaq;

itaq; cuſtodibus iubent, ut Edouardum captiuũ atq; huc atq; illuc continenter ducant, quò denicq; ubi loci ſit, nemo homo certum habeat. Ii quod imperatum eſt, facientes, miſerum principem Barkeleio ad arcem Corfim cõmouent, & inde alia loca nocturnis itineribus traducunt, defatigando uſq; eò, dum poſtremò quam ſecretiſsimè potuerunt, rurſus Barkeleium reduxere. Dum hîc Edouardus cuſtoditur, Iſabella uxor ei ſæpiſsimè ſalutem ſcribebat, ſignificabatq; dolorem ſe accipere, quòd prohibentibus principibus, uiſere ſibi non liceret: mittebat inſuper munera frequẽter. Quæ res tantum ſuſpicionis cuſtodibus attulit, ut de eo necando ſtatim pòſt cogitare cœperint: qui cùm eum inhumaniter tractaſſent, uerebantur, ne tandem rex paterna charitate uictus, hortante matre eum liberaret, & ille inde de ſe ſupplicium ſumendum in primis curaret: ſic hominem paucis pòſt diebus necant, eoq; nefario edito facinore, clàm in Galliam aufugiũt. Quo autem genere mortis Edouardus interierit, non facilè conſtat: fama exit in uulgus, illum dum uentrem purgaret, fuiſſe ueru transfixũ per clunes, anno ætatis XLIII, & cùm regnare cœperat XIX, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXXVII. Corpus nulla funebri pompa Gloceſtriam delatum ad diui Petri cœnobium, ubi loci monachi ordinis diui Benedicti degunt, ſepelitur. Creauit ex Iſabella uxore quaternos liberos, Edouardum, qui, ut demonſtrauimus, eo uiuo, rex factus eſt: Ioannem cognomento Helthamium à loco ubi natus eſt, ſumpto: Aleonoram, quæ ante nubiles annos mortua eſt: & Ioannam, quæ poſtea Dauid regi Scotiæ nupſit. Fuit ſtatura penè iuſta, corpore ualido, qui proſpera uſus eſt ualetudine: non deerant etiam animi uires, ſi repudiatis malis ſuaſoribus, eas in aliqua re honeſta exercuiſſet, quod ei per conſocios facere minimè licuit: adeò curandum eſt, quem à principio in amicitiam aut familiaritatem recipias, quandoquidem ut illius cum quo diu ſocietatẽ habes, quotidiano uſu perſimilis fias neceſſe eſt, dicente græca parœmia: Si iuxta claudum habitaueris, diſces ſubclaudicare. Nam aliquando literarum ſtudia, quæ ipſe, ut dixi, attingere & guſtare nõ potuit, admirari cœpit, qui Oxonij autor fuit collegij regalis, quod Orial uocãt, ac aulæ diuæ Mariæ, ut in his cœnobijs doctrina coleretur, quemadmodum hodie duo hæc ſcholaſticorum collegia bonarum omniũ artium plena ſunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIX.

RES GESTAS Edouardi ſecundi regis per annos decem & nouem, ac illius cædem, ſuperiore libro perſecuti ſumus: dehinc Edouardi tertij eius filij facta dicemus. Is poſtquam eſt rex factus, aliquandiu fuit in tutela Iſabellæ matris, & optimatum, quos illa à primo in regium ſenatum deligendos curauerat, ad res gubernandas, cauſasq; ſine litium tumultu cognoſcendas. At Edouardus ut primùm ex pueris exceſsit, animum ſuum grauioribus conformauit moribus, & cùm ætas patiens militiæ fuit, Scotum reprimendum, &, ſi fortuna belli faueret, in deditionem ſibi redigendũ ſtatuit, qui paucis antè annis, Edouardo patre rege, ſæpe Anglicos fines impunè uaſtaſſet, ac aſsiduis abactis prædis, tam audacior quàm locupletior effectus eſ-

ſet:itaq; copijs primo quoq; tempore coactis,Eboracū proficiſcitur,facta om-
nibus ſuis magna uictoriæ expectatione. Dum autē hîc de inuadendo in ho-
ſtem, conſilia agitat, orta diſcordia inter Ioannis Annonis milites,& aliquot
Anglicos duces, nonnihil cædis factū eſt. Quæ diſcordia, etſi iuſſu principis
eſt eueſtigiò ſedata,tamē quia animi utrinq; offenſi clàm odium alebant,fecit,
ut omnis regis conatus male ceciderit: nam paucis deinde interiectis diebus,
rex cum omnibus copijs Scotiam ingreſſus,Robertū regem parua militū ma
nu ſtipatū obuium habuit,quem à tergo, à fronte, à lateribus circumuenien-
dum ratus,dum milites certis in locis diſponere feſtinabat,ecce tibi,Scotus de
re à transfugis certior factus,protinus è conſpectu hoſtium in montes proxi-
mos conuolauit.Rex dolens ereptam è manibus fraude ſuorū, bene gerendæ
rei facultatem,ut ne fortunā fruſtra rurſus tentaret,qui optimè norat nihil bo
ni fieri poſſe à militibus diſcordia agitatis, infecto negotio, Londinū confe-
ſtim reuertitur, ac Ioannē Annonem de ſe & matre bene meritū, ampliſsimis
donatū muneribus,domum dimiſit. Is nō multi interceſſerunt dies, cùm au-
tor fuit, ut Philippa fratris Gulielmi filia,ætate & forma longè florentiſsima,
Edouardo nuptū collocaret. Quæ equidem affinitas magno deinceps Anglo
uſui fuit,quippe quæ ad illum Flandrorū animos aduerſus Francos cum pri-
mis,ut infrà declarabit,adiunxit.Porrò fœdus inter ipſum Anglum & Fran-
cum antè percuſſum nō diu inuiolatū permanſit:quoniā eo anno qui fuit hu-
manæ ſalutis MCCCXXVIII,noua cauſa redintegrandi odij incidit, unde ma
gnarū ducta ſunt initia rerum, quæ iam tum utrunq; populū ſolicitū habere
cœperunt,ac nunquā poſtea exitū habuere:nam cùm Carolus Pulcher,qui id
temporis uita exceſſerat,reliquus unus ex ſtirpe regia uirili fuiſſet,inde factū
eſt,ut diſceptatio de principatu Frāciæ orta ſit,quæ adhuc ſub iudice eſt, cùm
Anglus regnum illud uti certam maternam hæreditatem ſibi uenire conten-
deret,contrà Francus idipſum ſe iure quamoptimo poſsidere affirmaret.

Quoniam autem ad hunc locum peruentum eſt,non alienum eſſe uidetur,
de origine huius magnæ controuerſiæ proponere, ut hiſtoria nihil non in re
etiam ambigua, ſi fieri poſsit, planum faciat. Philippus Pulcher rex Franciæ,
tris ex Ioanna uxore creauit filios,Ludouicū Hutinum, Philippū Longum,
& Carolum Pulchrum:filias uerò duas,unam, quam infantem mors rapuit,
& alteram Iſabellam nomine,quæ nupſit Edouardo ſecundo regi Angliæ,ex
qua natus eſt Edouardus tertius,de quo nunc ſermo eſt. Illi tres filij deinceps
regnarunt.Succeſsit Philippo patri Ludouicus:is ex Margarita priore uxo-
re,filia Roberti ducis Burgundiæ,Ioannam filiam ſuſcepit, quæ deinde data
fuit in matrimoniū Ludouico Eburouicum comiti,ſed nullis ex ſe genitis li-
beris,haud diu ſuperſtes fuit.alteram uxorē Clementiam nomine,filiam Mar
telli,qui pater fuit Roberti Siciliæ regis,moriens grauidam reliquit,quæ pue
rum peperit,cui nomen Ioannes eſt impoſitum,qui pauculos dies uixit.Poſt
hunc Ioannem,regnat Philippus Longus, quamuis nōnullis inclamantibus
regnum Ioannæ Hutini filiæ deberi,id quod Odo Burgundiæ dux auuncu-
lus puellæ cum primis faciebat: plus tamen uis potuit,quàm ius. Philippus
deinde poſt annum quintū,quàm regnū occuparat,ſine liberis moriet. Poſtre
mò Carolus Pulcher regnū obtinuit,is ſeptimo pòſt anno mortē obiuit, reli-
cta Ioanna uxore grauida, quæ paucis pòſt diebus filiam nomine Blancham

enixa

enixa eſt,quæ ſtatim patris fatum ſecuta eſt.Per hunc igitur modū,regia uiri-
lis ſtirps Philippi Pulchri in Carolo filio defecit,ex quo de regno inter Fran-
cum & Anglum contentio orta eſt,quæ, ut antè diximus,etiam nunc ſub iu-
dice reſtat.Edouardus enim rex ſibi ut legitimo hæredi Franciæ regnū uenire
cōtendebat,quòd ipſe ſolus ex ſtirpe regia eſſet,qui Philippū Pulchrū auum
maternū proximo cognationis gradu attingeret, utpote qui ex Iſabella eius
filia genitus eſſet. Quocirca primo quoq; tempore per legatos, cum Francis
principibus egit, uti ſe regem dicerent: ſed legati nunquā gratè auditi, domū
re infecta rediere, cùm ipſe ſtatim pòſt ſe utriuſq; regni & Franciæ & Angliæ
regem appellare cœpit, aliquādo armis,quam iure nō poterat, recuperaturus
hæreditatem.Quo quidem titulo etiam nunc Angliæ reges ſic utuntur, ut ne
ſcripto quidem quotidianóue ſermone uocentur aliter.At Franci qui iniuriā
filiæ Ludouici Hutini regis paucis antè annis factam pro iure habebant, præ
dicantes iam inde à principio ſuorū regum,lege exceptum eſſe,ne regnū Fran
ciæ ullo unquam tempore fœmineo ſexui deberetur, Philippū Valeſium fi-
lium Caroli Valeſij,qui Philippi Pulchri frater fuerat,regē fecerūt, quem me
moriæ proditū eſt Flandros finitimos populos illudentes,regē repertū extra
iocum appellaſſe,tanq; nō iure creatum.Hinc colligere licet, nullam fuiſſe ab
initio legem apud Francos,qua uetitum eſſet,regni hæreditatem mulieribus
uenire,id quod teſtimonio Odonis Burgundionis ducis potiſsimū compro-
batur,qui,ut ſuprà oſtendimus,magnopere reclamauit,cùm Philippus Lon
gus eſt rex creatus,nec prius à negotio deſtitit, quàm Longus locata illi filia-
rum maxima,& comitatu Burgundiæ nomine dotis dato,in ſuas traxerit par
tes.Illud item ueriſsimū eſſe atteſtatur Flandrorū ſcomma in Valeſium uul-
gi ſermone iactatū,quòd ille fortuitò,nō iure ad regnum peruenisſet.Atq; ita
recens cōmentū fuiſſe uidetur,quo Edouardus regno Franciæ eſt fraudatus,
quod quemadmodū ille tam iure ſibi quàm qui optimo,repetebat,ita nūc An
gliæ reges non iniuria repetere uident.Sed unde digreſsi ſumus,reuertamur.

Per idem tempus Robertus rex Scotiæ occidit, cui Dauid filius ſucceſsit:
is formidans potentiam Edouardi,& tædio longi belli affectus, quo nouerat
Ioannem Baliolum & patrem Robertum preſſos longè miſerrimam egiſſe ui
tam,confeſtim legatos de pace ad Edouardum qui tunc Northantoni erat,mi
ſit.Audiuit rex legatos libenti animo, & quia iam tum Scotico bello Gallicū
anteuertendū decreuerat,de ſui familiaris ſenatus ſententia, dedit pacem Da-
uid regi,ac ſimul eidem Ioannam ſororem locauit.Quod fœdus ut parum ho
norificum nonnulli ex optimatibus,quibus iuſtitia cordi erat,minimè proba
runt,periniquū eſſe prædicantes, ut Dauid regnum Scotiæ obtineret, quod
Robertus eius pater contra ius fasq; occupaſſet.Atq; ita demum ceſſatum eſt
ab armis inter Anglum & Scotum,poſt annum trigeſimū,quàm Ioannes Ba-
liolus rex Scotiæ ab Edouardo primo uictus, regno eſt priuatus. Eodē anno
moritur Gualterus Cantuarienſis antiſtes, poſt annū quàm ſedere cœperat,
XV.cui ſucceſsit Ioannes Stretfordius Vintonienſis epiſcopus,ordine antiſti-
tum Cantuarienſium quinquageſimus, uir tam pontificij quàm ciuilis iuris
peritiſsimus. Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCXXIX,
rex conciliū ad Sarisberiam cōuocauit,quo in concilio poſteaquam ex patrū
conſenſu,permulta quæ è republica erant,partim correcta, partim conſtituta

sunt,nouissimè autẽ Ioannes regis frater cognomẽto Helthamius Cornubiæ, & Rogerius Mortimerius Merchiæ Vualliæ comites facti sunt. Dum ita Edouardus ad res suas domi constituendas incumbebat, Philippus rex Franciæ ab eo postulauit, ut sibi iusiurandũ nomine possessionis Aquitaniæ, & Pontiui daret. Quocirca ille in Ambianos profectus, ubi Philippus erat, in uerba eius, prout est mos, iuratus est: exin de locis quæ Carolus Valesius Philippi pater aliàs Edouardo primo regi ademisset, nec reddita essent, coràm pauca pro suo iure locutus, quamobrẽ Francus suũ animũ perspiceret, in Angliam rediit. Anno illo ipso Ioãnes Cantuariensis antistes suorũ sacerdotũ concilio habuit Londini, in quo postquã pleraq; uiolata expiata sunt, atq; alia multa ad modũ pristinũ à patribus olim institutũ redacta sunt, quibus res ordinis cõmodiorem in statũ peruenirẽt, omnes generatim qui mortẽ Gualtero Stapyltono Exoniensi episcopo machinati essent, eũq; percussissent, ex Christianorũ cœtu eiecti sunt. Hunc Gualterũ, ut diximus in uita Edouardi secundi, Londinenses securi percusserũt, qui fortè præsenserat se nõ posse diu saluo capite, suis seruire principibus, idcirco antè duo multorũ seculorũ opera Oxonij fecerat, in quibus scholasticorũ collegia collocauit. Istorum alterũ Exoniense collegium, alterũ Ceruina aula nuncupat. Rex interea concilio Vintoniæ habet, quo in cõcilio Edmundus comes Cantij eius patruus proditionis insimulatus damnat capite, quòd nõnullos de nobilitate cõcitasset, qui, uti suprà memorauimus, Edouardũ fratrẽ clàm è carcere ducerẽt, ac in administrationem regni restituerent. Quare ille urgente Isabella regina matre regis, quæ cum homine apertas habebat inimicitias, paucis pòst diebus securi percutitur. Anno deinde qui secutus est, qui fuit humanæ salutis MCCCXXX, & cùm regnare Edouardus cœpit IIII, Philippa regina peperit filiũ, quem Edouardum pater nominauit: moris est enim tam regum, quàm priuatorũ Anglorũ, ut pater in filio maiore natu plerunq; suum renouet nomen. Eodem tempore Thomas seu Mauritius Barcleiensis unus ex percussoribus Edouardi secundi, captus in Gallijs, in Angliã ducitur, ac merito supplicio afficit. Item Rogerius Mortimerius comes Merchiæ Vualliæ à proditionis scelere non abesse cõpertus, pari pœna mulctatur. Rex interim uestitu incognito in Gallias profectus, illic nõnullas ædes sacras uoti nomine uisendi causa, aliquot dies peregrinatus est.

Dum hæc in Anglia gerebantur, Edouardus filius Ioannis Balioli qui rex Scotiæ fuerat, cui diximus in uita Edouardi primi, Carolum Valesiũ Philippi Pulchri fratrem locasse filiam, qui toto eo tempore ex quo pater regno spoliatus fuerat, in Gallia exularat, tum demũ fretus ope Philippi regis Franciæ uxoris fratris, in spem recuperandi regni Scotici non incertam uenit, atq; comparata nõ parua militum copia, in Angliam traiecit, ut partim tentaret, an rex permitteret se per Angliam iter in Scotiam habere, quod ualde cõmodum esset, partim uerò ut in societatẽ belli adduceret aliquot principes regni, qui eodem tempore post eiectũ Ioannem regem, possessiones in Scotia amiserant, quorum sanè in numero cum primis erat Henricus Bellimontensis comes Atholiæ, & Ricardus Talbotus, ambo summæ uirtutis uiri. His itaq; cum nonnullis alijs Edouardus sibi copulatis, maiore cum fiducia adit regem, oratq;, ut permittat se per Angliam in Dauid regem exercitum ducere, atq; id pollicetur sine ullo maleficio se facturũ. Rex cognita eius postulatione, rem ad familiarem

liarẽ ſenatũ detulit, ut quid ille agendũ argumentaretẽ, audiret: qui interim cœ pit ancipiti cura ſolicitari, quòd diu antea eum pœnituerat icti fœderis cum Dauid, cui nullo iure regnũ Scotiæ debebatur, & idcirco ægrè patiebaẽ illũ re gnare: contrà cogitabat, ſi Dauid regno pelleretur, illud malum illi fore cõmu ne cum Ioanna ſorore eius uxore. Vicit denicꝫ de ſenatus ſententia, fraternæ charitatis affinitatiſcꝫ uinculũ, negauit enim rex ſe daturũ iter: noluit tamen, quemadmodũ potuit, Baliolum ab incœpto deterrere, quippe qui nõ inuitus ſinebat Scotũ bello peti, quem ipſe per hunc modum iam debilitatũ tandem aliquando ſub imperiũ ſuum redigendum ſtatuerat. Baliolus accepto reſpon ſo, & cognito, etſi obſcurè taciteꝫ, regis animo, conducit undicꝫ naues, atꝫ in Scotiam nauigat, qui in Fortheam delatus, ubi littus attigit, ecce conſpicit ra ros milites quaquauerſum diſpoſitos, qui oram maritimã tuerentur: qua re co gnita, quia hoſtes pauci eo in loco erant numero, cùm alij alibi aduentũ eius obſeruarent, præceſſerat enim fama aduentus Edouardi, quam primũ in terrã deſcendit, atꝫ dum primi egreſsi cum hoſte pugnant, reliqui omnes tutò de ſcendentes, pugnam redintegrant. Hîc magna contentione dimicatũ eſt, cùm illi ea in re uictoriam celerem, & iſti ſuam ſalutem conſiſtere animaduerterẽt. Sed rem obtinuere Baliolani: nanꝫ Scoti poſt multa accepta uulnera pedem retulere, hoſtem ueniſſe paſsim clamitãtes. Baliolus eo ſucceſſu animo elatus, Fanum Ioannis rectà petit, ad oppugnandumcꝫ aggrediẽ. Ad hunc clamorem fit concurſus adeò frequens, ut breui tempore Patritius Doumbar, & Donal dus Marriæ comes, qui regni gubernatores erant, quòd Dauid rex eſſet ætate admodũ puer, cum reliquo exercitu adfuerint, confeſtimcꝫ ad hoſtes prope rarint, qui caſtra in proximis tumulis, ſecundum Ernam flumen, ad Duplynũ uicum, metati erant. Hîc commiſſo prælio, gubernatores qui omnia negligen ter curarant, multitudine freti, profligantur, amiſsis ex ſuis amplius ſexdecim hominũ millibus, in quibus fuit Donaldus alter dux, cum bene multis eque ſtris ordinis uiris. Baliolus tanta potitus uictoria, protinus de principũ An glorum ſententia, Fanum Ioannis rurſum inuadit, nullocꝫ negotio capit, qui uidens rem incipere melius ire, quàm putarat, ſe Scotiæ regem dicit.

Hæc ubi rex Edouardus accepit, ualde gauiſus eſt, quòd ueniſſe tempus pu taret, cùm Scotos ſubigeret: ſed ut ne ſibi crimini daretur, ſi bellum tentaret, cœpit prædicare palàm Scotũ nõ eſſe ſecum in fœdere, quòd ſe inſciente, qui id temporis legitimam ætatem non ageret, illud factum fuiſſet. Atꝫ ita fracti fœderis culpam delendo, in Scotiam contendit: qui ubi Beruicum peruenit, oppidum obſidione cingit, ac interdiu noctucꝫ continenter urgendo reſpira re non ſinit. Erat loci præfectus Alexander Setonus uir ſingulari uirtute, qui oppidum fortiter defendebat, cùm Andreas Morauius qui Donaldo comiti nuper interfecto ſurrogatus fuerat gubernator, regis Edouardi ab obſidione auertendi cauſa in Angliã incurſiones fecit. In hunc rex Baliolũ qui ad eũ pau lò antè uenerat, miſit, qui leui prælio apud Roxburgum facto, Andream ce pit, fuſo aut cæſo omni eius comitatu. In Andreæ locum Scoti principes Ar chibaldũ Stuartũ, uirum æquè fortem ac prudentem ſubſtituunt. Is magnis repentè inſtructis copijs, oppidanis ſubſidio uadit, qui Deum uiolati fœderis ultorem inuocans, cum hoſte ad Halydonũ montem proximũ confligit, ac de mum uinciẽ. Rex Edouardus parta uictoria, Beruicũ reuertiẽ, acriuscꝫ quàm

antea urget. Tum oppidani desperato subsidio, incolumitate pacta, ilicò sese dediderũt. Conciderat in ea pugna à Scoto infinitus hominũ numerus, & præsertim nobiliũ, in quibus fuit ipse Archibaldus cum Iacobo Alano & Ioanne fratribus, item Alexander Brusius Carictæ, Hugo Rossensis comites. Captiuorũ numerus penè par. Secundum hanc cladem acceptam, Alexander Setonus datur collega in procuratione regni Patritio. Ii uidentes res domi in summo ubiq; uersari periculo, ut conseruarent Dauid regem uix tum decem natũ annos, cum Ioanna sponsa in Galliam miserunt, qui apud Philippum regem usq; eò esset, quoad idoneus foret per se obire bella. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCXXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, VII. Cæterum auto res habeo, aliam huiusce belli causam fuisse, & eam omnino ueriorem, qui tradunt Edouardum regem ideo bellum fecisse Dauid regi, quòd ille pernegasset more maiorũ, in eius uerba iurare, ut ne per id Anglũ terræ Scotiæ dominum se agnouisse fateretur. Sic Edouardus recepto oppido, ac alijs postea locis de Scoto captis, Baliolũ quem sibi iureiurando obligauerat, præfecit, cum Ricardo Talboto, relictoq; exercitus robore in Scotia, ipse cum paucis Londinum uictor belli rediit.

At Baliolus rebus suis strenuè uacans, ad Ioannis Fanum conuentũ facit, quò bona nobilium pars conuenit. Hîc post nouum regni statum de concilij sententia rectè collocatum, generatim omnes ei iusiurandum dederunt. Quo facto, Baliolus regionem obire, loca passim præsidijs firmare, & denicq; ubicq; regnare cœpit, cùm gubernatores nullam morã interponendã rati, conflato repentè nouo exercitu, hostes adoriunt. Fuit certamen diu anceps, ad ultimũ Angli singulari prælio profligantur, cæsis ad magnum utriusq; partis numerum militibus. Capti Anglorũ permulti, & in ijs Ricardus Talbotus, qui postea permutatione Andreæ Morauij missus factus est. Rex allato male gestæ rei nuntio, in Scotiam suorum cædem ulturus aduolat, simul terra simul mari copijs ductis, quanquam maritimarũ pars aliqua tempestate perijt. Fuit Eduardus totum fermè annũ in Scotia, qui affectis magnis passim stragibus aduersarijs, maiorem partem in ditionem suam reduxit: quibus rebus feliciter confectis, postquam à populo iusiurandũ est datum, in Angliam reuertitur, ducitq; secum Baliolum, cuius fidem nondum satis exploratã habebat, commissa rerũ summa Ricardo Talboto, & Dauid Cumino Atholiæ comiti. Scoti post hæc, qui in altera parte erant, sibi Robertũ Stuartum & Ioannem Ranulphum gubernatores constituunt. Illi libertatis cupidi, statim nouis rebus studentes, cum Cumino loco idoneo congressi, eum interficiũt, exercitũ profligant. Qua re nuntiata, rex Edouardus cum Baliolo in Scotiã accurrit, qui latè hostes sese in syluas & paludes more patrio abdentes, multa cum cæde persecutus, oppida amissa recipit, ac diruta reparat, murisq; deintegro aut cingit, aut fossis cõmunit, in quibus fuere Fanum Ioannis, atq; Andreæ, Cuprum, Aberdonia, Doufermilis, ac arces nõnullæ, eaq; omnia loca præsidijs firmat, ratus satis prouidisse se, ut ne Scotus posthac posset seu auderet ab officio discedere. quo facto, quia multis de causis in Angliam reuocabatur, Baliolũ in Scotia sibi relinquendum statuit. Est deinceps aliquandiu uariè dimicatum, modò fortuna in unam, modò in alteram partem inclinante, donec ad extremum Baliolus amissis partim ui, partim proditione multis locis, & urgente fame

fame,ac paſsim dominãte,cœperit ſibi timere, animaduertẽs nullo pacto poſ-
ſe ſe Scotorũ ſtudium habere,quare ſibi neceſſariò ad Edouardũ redeundum
putauit,cùm eodem tempore,hinc orante Ioanna ſorore Edouardi, illinc Be-
nedicto duodecimo Romano pontifice Scotorum precibus moto, eorumq;
calamitatẽ miſerato,intercedente tanto certamini,atq; iubente,ne ultra utrin-
que arma mouerentur,induciæ aliquot menſiũ datæ ſunt. His demum rebus
ita compoſitis,Dauid rex domũ ex Gallia reuertitur,qui regnum ſuum pari-
ter bellis ac rectorũ incuria,penitus deuaſtatum inuenit, id quod fecit, ut ni-
hil ei deinde potius fuerit,quàm ſtudere,ut pacem ab Anglo modis omnibus
impetraret,ne rurſus in tam exitiale incideret bellum.

Edouardus interim Londinum reuerſus cauſa habendi delectus,neruosq;
belli cõparandi, quod celeritatis indigere uidebatur, ne poſt finitas inducias,
procraſtinatio ſuis malo foret,concilium cõuocat,cauſam belli exponit, auxi-
lium quærit.Patres audiunt,& pro tempore & negotio pecuniam decernunt
in rem bellicam.Poſt hæc & alia multa ex Reipublicæ uſu conſtituta, placuit
prouidere,ne opes quæ merciũ uſu in dies ſingulos in inſulam inferebantur,
aliquando diſsiparentur:itaq; lege exceptũ eſt,ut nemini homini neq; Anglo
neq; externo liceret in poſterũ tempus aurum,argentum cælatum ſiue ſigna-
tum,de regno in continentẽ exportare. Quo factum eſt, ut mercatores extra-
nei mercium ſuarum pretia coacti ſint in alias merces inſumere. Decretũ iſtuc
etiam nunc ſeruatur,perpetuatum uti regno utile ab alijs qui ſecuti ſunt regi-
bus.Dein publicè demonſtrantur multorum in Rempublicam merita, quæ
eis magnæ laudi,magnoq; decori eſſe deberent. Quare illis noui honores dan
tur,& ante omnes,reuerentiæ cauſa,Edouardus regis filius fit princeps Vual
liæ & dux Cornubiæ,atq; ſex creantur comites,id eſt,Henricus filius Henrici
Lancaſtrij Derbij,Gulielmus Bonnus Northãtoni,Gulielmus Montacutus
Sarisberiæ, Hugo Andlaius, ſeu Audellus Gloceſtriæ, Gulielmus Clynto-
nius Huntyngtonæ,& Robertus Offordius Suthfolchiæ. Fuit is annus cùm
ipſe Edouardus regnare cœpit,x.&ſalutis,MCCCXXXVI,quo Ioannes regis
3 frater comes Cornubiæ paulò antequam illud concilium haberetur,in Scotia
cùm fuerit aliquot dies in morbo,interijt. Eodem etiam in concilio,Henricus
Lancaſtri comes,factus eſt Aquitaniæ præfectus, quò haud ita multò pòſt,
cum bene magna armatorum copia profectus eſt.

Per idem tempus,Robertus Atrebas tranſiuit ad Anglum,cuius alienatio
nis cauſam,ut more noſtro planiorem faciamus,ab ouo, ſicut aiunt, incipien-
dum ducimus. Robertus Atrebatium comes uir fortiſſimus,de quo ſuprà nõ
uno in loco meminimus, genuit ex ſe Philippum & Mathildem: hæc nupſit
Othoni Burgundiæ comiti, ille ante patris obitum uita exutus reliquit Ro-
bertum filium, de quo nunc ſermo habetur. Exin Roberto comite in pugna
4 Curtracenſi cum Flandro facta, interfecto, Philippus Pulcher rex Atreba-
tium comitatum Othoni Mathildis uiro dedit,tametſi reclamante Roberto,
hæreditatem à Roberto auo paterno & diuino & humano iure ſibi uenire de-
bere. Sed uis plus ualuit, ſic, ut iudices poſtea de re controuerſa cognoſcen-
tes,regis præiudicium ſecuti,& contrà atque ius poſcebat, ſecundum Mathil
dem ſententiam tulerint. Cœpit Robertus magis inde apud ſuos queri atque
indignari,quòd amitæ quam dote tantum contentam iura uolunt,cùm ſtirps

uirilis superſit, perperàm ſuus auitus principatus eſſet attributus. Haud longo pòſt tempore cùm Valeſius Philippus ad regnum euocaretur, Robertus eius cum primis cauſam aduerſus Anglum regnum Franciæ repetentem acriter defendit, idq; fecit, partim quòd eius ſororem in matrimonio haberet, partim uerò quòd confideret futurũ, ut autoritate regis, tandem aliquando ſuum reciperet comitatũ. Sed contrà accidit: Valeſius enim Mathildi apertè fauens, nullo pacto eſt paſſus rem utcunq; iudicatam reſcindi. Robertus ex ea cauſa, alieno tum à Franco iam animo fuit, & uxore ac duobus filijs Ioanne & Carolo relictis, ad Edouardum profectus eſt, quem ille quòd honeſto loco natus eſſet, liberaliter accipiens, magno in honore habere, ad omniaq; ſua conſilia adhibere cœpit, ac non multò pòſt Richemondiæ comitatu donauit. At Robertus ex illo, dies noctesq; non ceſſauit Anglo perſuadere, ut Franco bellum faceret, atq; ita iniuriam ultus eſt. Hæc Edouardo de bello iampridem cogitanti accidere uiſa eſt facultas bene rei gerendæ, qui quamprimùm bellum ipſum ſumendum, & eius initium in Flandria faciendum ſtatuit: nanq; Guidoni comiti in carcere apud Francos mortuo, ſucceſſerat Robertus filius natu maior, ingenti pecuniæ ſumma à Franco mulctatus, quem Ludouicus ex filio nepos ſecutus eſt. Is cùm pecunia factæ redemptionis ab auo debita nondum Franco perſoluta eſſet, & ob id populũ uexaret exactionibus uſq; eò, ut iam grande æs alienum tam locupletes quàm pauperes iuxtà fecerint, ſubitò principatu deijcitur, ad Philippumq; Valeſium regem cum uxore & liberis confugere cogitur. Tum Flandri certò ſciẽtes rem ſibi cum Franco breui fore, Iacobũ Arteuillam hominem ſumma audacia, cæterum ſordido loco natum, qui Edouardi rebus enixè ſtudebat, ducem eligunt.

Initio inſequentis anni Benedictus pontifex Romanus audiens tantã belli molem impendêre inter Anglum & Francum, qui de iure regni Franciæ, decq; imperio ſummè contenderent, miſit duos legatos ad Edouardum regem in Angliam, qui cognita controuerſiæ cauſa, redirent ad Philippum regem in Gallias, & pacem, ſi fieri poſſet, inter eos facerent. Ii poſtquam cum Anglo de compoſitione agitarunt, in Galliam pergunt, atq; cum Philippo conferunt, quibus conditionibus controuerſiæ ſedandæ ſint. Adfuere ſimul ex Anglia Ioannes Cantuarienſis & Ricardus Dunelmenſis antiſtites, miſsi ab Edouardo. Hîc tametſi legati pontificis maximè conati ſunt ſua autoritate res terminare, pax tamen conuenire non potuit, Franco non ſe accepturum, ſed daturum conditiones pacis palàm proclamante. Atque ita legati infecto negotio, ad pontificem redierunt. Cantuarienſis uerò cum Dunelmenſi epiſcopo in Flandriam proficiſcitur, illic expectaturus, dum rex ueniat, quem interim per literas, de rebus cum Franco agitatis certiorem facit, populumq; confirmat, eius beneuolentiam humanitate & largitionibus Edouardo modis omnibus conciliando.

Edouardus ubi cognouit Francũ ad nullas per pacificatoriã pontificis Romani legationem, æquas pactiones deſcendere, tum demum armis repetendũ iudicat, quod ab hoſte contra ius faſq; negabatur, & ad id ocyus obtinendum ex iuſtitia ſpem bonam animo concipiebat, quandò ipſe, ut prædicabat, non inferre, ſed propulſare iniuriam cogebatur: ſic paraturus magnum bellum cum ingenti claſſe quamprimùm in Flandriam traijcit, & ut ne Flandris ulla

la ſuſpitio ex ſuo aduentu oriatur, ſecum Philippam uxorem ducit, ut illa apud eos quaſi obſidis nomine ſit: qui ubi Anuerpiã peruenit, ſumma omniũ principũ uoluntate accipitur, cum quibus primùm de bello inferendo Gallis agitat, deinde Annoniam petit, atque Gulielmum comitem ſocerum rogat, ut conciliatis ſibi Flandrorũ animis, in ſocietatem belli contra Francum ueniat. Non abnuit Anno, qui data acceptaq; fide, unà bellum continuò comparat. Cuius rei poſtquam rumor increbuit, ſtatim omnes finitimæ ciuitates præter Tornacenſem & Cameracenſem, quæ in fide Franci regis permanebant, ad ambos certatim ex ciuibus ſuis, legatos mittunt, qui ſuam operam, laborem, officium, ſtudium, ad omnem euentum polliceantur. Rex concilio aduocato, poſtquã de ſumma rei deliberauit, ita legatis reſpondit: Ego ſimul mea, ſimul ueſtra cauſa huc ueni, ut aliquam rationem inter nos iniremus, qua ipſe meã hæreditatem reciperẽ, & uoſmet malis leuaretis, quibus nunc uexamini. Quæ incõmoda & iniuriæ à Franco duntaxat proficiſcũtur: ille etenim pernegat mihi reddere, quod materno iure debetur: uobis negotium exhibuit, quod cum ueſtris comitibus habetis. An putatis aliam ob cauſam, Roberto comiti eum olim millia aureorum ducenta redemptionis nomine imperaſſe, niſi ut per id, ueſtras abſorberet fortunas? quandò ipſe Robertus minimè ſoluendo erat, id quod poſtea accidit, cùm Robertus primò, & Ludouicus deinde ad eam mul ctam ſoluendam uos cogere tentarunt. Præſtat igitur arma capere, ſi in ea libertate quam à maioribus accepiſtis, manere, quàm Francorum ſeruitutẽ perferre malueritis, cùm præſertim certa fiducia confidere poſſimus uictoriã nobiſcum fore, quòd noſtræ uires non ſunt infirmæ, quòd auxilia ex Anglia, ex Germania licet arceſſere. Proinde ueſtros principes meis uerbis iubete bene ſperare, ac bono eſſe animo, & ſimul eos hortamini, quod ſpõtè ſunt polliciti, nauiter præſtent, certũ habentes me nihil cõmuni conſilio acturũ. Ad hæc adiungit, ut quæque ciuitas certum militum numerũ cogat, ad ſeq; ducat, cùm opus fuerit. Dimiſſa concione, cum ſingulis ciuitatibus fœdus icit, gratias agit, & legatos muneribus donatos domum remittit. Flandris ita in ſocietatem belli adſcitis, & ad amicitiam iunctis, deinde Ludouicum cognomento Bauarum Imperatorem in ſuas partes ducit. Ille continuò copias congregat, & ut Edouardo gratum faciat, eum uicariũ imperij facit: quod munus Anglus non abnuit, ſed obire noluit, ne Benedicto pontifici diſpliceret, quia Bauarus eius inimicus erat. Dum Edouardus Anuerpiæ moratur, Philippa uxor filium peperit, quem Leonellum appellauit. Fuit is annus cùm regnare cœpit XII, ac humanæ ſalutis MCCCXXXVIII.

Iſta omnia Philippus facilè intelligebat, eruditus in ſingulas horas & literis amicorũ & nuntijs: quamobrẽ maiorem Flandriæ motũ expectans, ex omni Gallia, ac uſq; à Scotia, copias quãcitiſsimè poteſt, quærere, cogere præſidia incipit: item belli duces rerum geſtarum fama claros ad ſe euocat, in quibus fuere Ioãnes Boëmiæ, Ludouicus Nauarræ reges, Ioannes Britannus dux, cum Rodulpho Lotharingo, atq; nõnullis alijs, adeò ut breui millia armatorũ centum cõuenerint. Dum uterque rex nouas amicitias ſibi conciliant, & ueteres confirmantes auxilia parant, in Aquitania fit belli initium: nam Carolus Alenconij comes Philippi frater, Anglicos fines excurſionibus uexare primus cœpit. Qua re permoti Angli, in Santones egreſsi, Paracolum oppidum

capiunt, agros circa populantur, incensis passim ædificijs, aliquotq; sequun-
dis factis prælijs, bellum continuant, cùm alia parte Philippus classem mittit,
quæ omnem Angliæ oram infestam reddat. Ea primò Vectam insulam petit,
quò cùm prohibente uento, accedere non posset, rectà, maioris prædæ facien-
dæ causa, in Suthantonensem portum se appulit. Hîc Franci in terram sese eij-
ciunt, ac oppidum diripiunt, inde ad oram insulæ occidentalem cursum tenen
tes, eam pari modo hostiliter deuastant: sed dum in terram aliquot egressi, lon
gius euagantur, subito incolarum concursu circumuenti passim obtruncan-
tur, aliquot etiam naues minores quæ decrescente Oceano, in sicco littore re-
sederant, captæ sunt, reliquæ naues cum præda domum se receperunt. Atque
tale fuit Gallici belli initium.

Edouardus parato interim ingenti exercitu, acceptisq; auxiliarijs copijs à
ciuitatibus, unà cum obsidibus, qui pignora essent beneuolentiæ, ac datæ ab
eis fidei, ut signa ueris prima apparuerunt, Tornacū proficiscitur, & quia urbs
munitissima erat, ne terat tempus, per uim expugnando, Cameracum conten-
dit, præmissisq; nuntijs ad oppidanos, ut quæ imperaret, facerent, eos ex timo
re summissiores fore sperabat. Verùm tantum abfuit, ut Cameracenses fue-
rint dicto audientes, ut freti præsidio Francorum, quod intus erat, portas clau
serint. Tum Edouardus iudicans oppidum inimicissimum à tergo non relin-
quendum, propius accedere ac oppugnare constituebat, cùm Anno & Atre-
bas comites admonuerunt, negotium præ bello in Francum iam sumpto, mi-
nimi omnino momenti, non esse tunc curandum, sed illud gerendū, ad quod
maturandum milites paratissimi essent, cùm periculum esset, ne si retardare-
tur, eorum animi elanguescerent, remitterentq; uirtutem. His rationibus rex
adductus, oppugnationem dimittit, atque fluuium Scaldam trajicit, constitu
tumq; iter facere pergens, Peronā uersus, quod est Veromanduorū oppidū,
proficiscitur. Dum eò properat, nuntiatur Philippum Sommam flumen tra-
duxisse copias, atque non procul consistere: igitur recta uia ad hostium castra
contendens, millia passuum circiter tria, locum castris idoneum capit, postero
die per nuntios hostem qui studio pugnandi ardere uidebatur, ad certamē in-
uitat. Francus dehortantibus suis heroibus, & multis argumentis docētibus,
non præstare offerre se periculo & niti multitudine militū, noluit ad manus
uenire, sed unde uenerat, retro abijt, fortasse intelligens, in tanto negotio mi-
nus omnino externi militis, cuius maior pars in exercitu erat, uiribus cōfiden
dum, & idcirco pedem referendum, cùm cuiusuis hominis sit interdum erra-
re, cæterum in errore permanere tantum insipientis. Qua re cognita, Edouar-
dus qui festinando nullum desidiæ quietiq; locum relinquebat, ut hostem ar-
mis & non obsidione premeret, & ob id magnos cōmeatus nō parauerat, An-
uerpiam reuertitur, ac inde non multò pòst relicto exercitu cum Philippa u-
xore Gandaui, in Angliam redit, ad parandum in militem stipendium, cæte-
raq; curanda. Fuit is annus quo rex in Angliam redijt, XIII cùm regnare cœ-
perat, & salutis MCCCXXXIX. Tum conuocato ad Vuestmonasteriū con-
cilio, ita egit, ut eius autoritate imperatum sit populo tributum, quod statim
cuncti soluerunt, præter sacerdotes, quibus parsum est, quò aliàs illi amplio-
res erogarent pecunias.

Interea in Flandria, quæ id temporis belli administrandi, sustinendi, pro-
pulsan-

pulsandi principatum tenebat, post discessum Edouardi, Gulielmus Sarisbe-
rienſis & Robertus Suthfolchiæ comites, cum parua manu militum, oppidū
Insulam quod Francus cum Betunia, & Aduaticis, nomine pignoris, ob non
persolutam mulctā olim Roberto comiti indictam, adhuc tenebat, oppugna-
tum eunt, atq; uno tēpore obsidione pariter ac oppugnatione opprimere inci
piunt. Oppidani missis celeriter ad Philippū nuntijs, auxiliū petūt, quod ille
opportunè tulit. At Angli qui temerè se inter hostes coniecerant, ubi subsidiū
oppidanis submissum esse cognouerunt, desperata oppugnatione oppidi, in
fugam uertuntur, & amisso magno militum numero, comes Sarisberiensis ca
pitur. Est eodem tempore par clades à Franco accepta, siquidem classis Angli-
ca secundum oram Bononiensem delata, noctis silentio bonam militum par-
tem in terrā exponit. Ii derepentè suburbanos uicos incendūt, prædas agunt,
dum eodem temporis puncto, reliqui naues aliquot quæ in anchoris consiste
bant, capiunt, & abducunt onustas frumento, ac machinis bellicis. Atque ita
tam mari quàm terra quotidie incursionibus utrinque decertabatur, cùm E-
douardus in Anglia nouum militum supplementum parabat, cum classe, ad
uehendum in Flandriam militem. Quod ubi Philippus per exploratores co-
gnouit, classem quadringentarum nauium, quas ex omni littore Gallico colle
gerat, in Flandriam præmittit, ut Edouardum uenientem littore arceat. Huic
ingenti classi præfecit Hugonem Quieretum, & Nicolaum Bochettum, ui-
ros rei nauticæ peritissimos. Illi idoneam tempestatem nacti, ubi ad oram Flan
dricam delati sunt, portum qui contra Clusas oppidum est, & ad Angliam spe
ctat, occupant, ac littus omne dispositis nauibus tenent, ut mox classi Anglicæ
interceptæ, aut fugatæ, non possint Flandricæ naues quæ ad Clusas erant, au-
xilio ire: ac ita instructi, hostis aduentum præstolantur, obseruant, expetunt.
Atqui Anglus qui tale quid non suspicabatur, ut comperit hostes præprope-
ra festinatione portum præoccupasse, & nullam esse uiam, nisi quam ferrum
sibi patefaceret, adauget quamprimùm numerum cùm hominum tum nauiū,
in pluresq; dies commeatus parat: ita paratam classem ducentarum & sexagin
ta nauium, ad decimū calend. Iulias anno salutis M C C C X L, ex ora insulæ
orientali, quò naues conuenerant, soluit, qui tota ea nocte, quæ secuta est, se-
quundo uento usus, mane lucescente die, cōspicit ex alto Gallicā classem, quæ,
ut dictum est, portum ac littus omne prior occuparat. Qua re cognita, ilicò iu
bet uela deponi, atque milites sumpto cibo, sese ad pugnam expedire, ut dum
ita se parabant, sol qui oriens prospectum adimebat, interim ad occidentem
inclinaret. Ductores Franciæ classis hostem itidem uenientem conspicati, ad
certamen accinguntur, obuiamq; procedunt: qui uix per mille passus extra
portum in altum exierant, cùm Edouardus cum tota classe adfuit, datóque
signo, suos sese in eos incitare præcepit. Hîc ubi uentum est ad manus, pu-
gnantur aliquantisper utrinque acerrimè, donec impellente uento, qui An-
glis sequundus erat, naues Gallicæ ad littoris angustias sensim transcurrerint,
ubi tandem uictoria ab Edouardo parta est, captis aut fractis omnibus ferè ho
stium nauibus. Occubuere mortem in hac nauali pugna, si autoribus qui ad
fidem scribere uidentur, credimus, Franci fermè omnes, extra nobiles quàm
multos captos: ex Anglis plus quatuor millia ceciderunt. Secundum istud
singulare prælium, Francorum animi uehementer fracti, Anglis autem spes

ingens addita eſt.Rex ubi Gandauum peruenit,Flandrorum animos ob rem male geſtam ab Anglis ducibus ad Inſulam,territos maximè cõfirmauit.Philippa regina paulò ante aduentum regis,Gandaui filium enixa eſt,quem Ioannem cognomine Gandauenſem appellauit,quæ res lætitiam adauxit.

Rex Edouardus poſt hæc ad exercitũ uenit,ubi cum Ioanne Brabantino duce,Gulielmo minore Annoniæ comite(nam eius pater Gulielmus paucis antè diebus mortuus erat)Iacobo Arteuilla,ac pluribus Germanis principibus belli ſocijs,qui arma,qui equos,qui milites polliciti, ſe totos & animis & corporibus in id bellum gerendum contulerant,fœdus renouat.Quo facto,Robertum Atrebatem cum parte copiarum mittit oppugnatũ Fanum Odomari,quod ab hoſte tenebatur, qui ubi oppido appropinquauit, obuios habuit Francos,qui intus in præſidio erant,in quos dato ſigno ad inuadendum equites ſuos concitat, ipſe deinde inſtructa acie ſequitur. Non refugerunt pugnã Franci,qui non modò ſuſtinuerunt primũ equitum impetum, ſed eos loco dimouere,atq; pedem referre coëgerunt. Tum Robertus cum reliquo exercitu in hoſtem delatus,certamen redintegrauit:pugnatũ eſt ad ueſperum, ſed uter uicerit,non facilè conſtat. Non nemo tradit Francos fudiſſe primo congreſſu hoſtes,& in fuga interfeciſſe ex illis quatuor millia & octingentos, ac cepiſſe quadringentos.In annalibus uerò Anglicanis inuenio Robertũ bis in fugam uerſum,ſed ad extremũ collectis per ſuos centuriones raptim omnibus ſubſidijs,quæ huic neceſſitati reſeruarat,in hoſtes conuerſum,poſteaquã ſenſit,nec clamorem hoſtium,nec impetũ,nec tela miſſa eandem uim habere,quæ haud dubiam laſſitudinem ſignificabant,quanto maximo potuit impetu incurriſſe in Francos,& illos denicq; in fugam uertiſſe,magnamq; feciſſe ſtragem,licet beneficio noctis,Francis fugiendi ſpatium datum fuiſſet.Robertus poſtea ad Edouardum rediit,qui interea cum reliquo exercitu Tornacum profectus, urbem obſidebat,& quamuis uallum circunduxiſſet,& dies ac noctes oppugnationem continuaret, nec tamen proficiebat hilum, quòd ciues muniti ualido Francorũ præſidio fortiter ſe defendebant, cùm Philippus inter hæc Tornacenſibus opem laturus,in Atrebates copias duxit. Dum ita reges paruo inter ſe interuallo in armis ſtabant, ac ſimul de pace amici inter eos agebãt,Ioannes Anno ſiue Gulielmus eius ex fratre nepos comes Annoniæ (uter enim fuerit,ambigitur)cum ualido Anglorũ robore,ad Fanum Amati oppidum egregiè munitũ contendit,& quacunque incedit,ferro & igne omnia deuaſtat,exhaurit,urit:quò ubi peruenit,tanto impetu inuaſit,ut ui ceperit,ac diripuerit, direptumq; inſſerit: quo feliciter ac celeriter confecto negotio, per omnem proximũ agrum excurrit,unde magnum numerũ pecoris atq; frumenti adduxit. Vrgebat interim Edouardus Tornacenſes uſq; eò,ut nihil ei oppidanorũ deditione deſiderabilius eſſe uideretur,cùm illi per legatos Philippo ſignificarunt,ſe non poſſe diutius obſidionem tolerare,niſi confeſtim ſuppetias ferret. Qua re intellecta, Francus Tornacum uerſus mouet,ac millia paſſuũ tria, ab hoſtium caſtris caſtra ponit.Fuiſſet haud dubiè paulò pòſt aliquo ſingulari certamine inter reges dimicatũ,niſi induciæ in duodecim menſes factæ interueniſſent,quarum conditiones fuerunt, ut Francus reſtitueret Anglo aliqua in Aquitania oppida belli tempore capta,ac Flandris reſiduas pecunias remitteret,ex mulcta Roberto comiti irrogata,id quod illi in primis poſtulabant.

Igitur

Igitur ſic conſtitutis ad tempus rebus, Ludouicus tandem comes in Flandriam reſtituitur, & Philippus domum repedat, cùm Edouardus Gandauũ conceſſit, ac non multò pòſt in Angliam. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCXLI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XV.

Quo tempore concilium habitum, quo in concilio bene multi locorũ præfecti, quòd officium non feciſſent, uel multa commiſiſſent, quamobrem cum populo peius actum eſſet, turpiter priuati, mulctatiq; ſunt, et in locum eorum alij ſurrogati homines multò probiores, integrioresq;. Eodem anno mortem obijt Gulielmus Meltonus archiepiſcopus Eboracenſis, cui ſucceſſit alter Gulielmus Zonchis, ordine antiſtitum tertius & quadrageſimus. Eo qui ſecutus eſt anno, Dauid rex Scotiæ aliquot derepẽtè cum Anglis finitimis tumultuoſa prælia fecit, audacior effectus ex noua amicitia, cum Franco conciliata: nam Philippus rex cùm uideret Anglum repetundo hæreditatem Franciæ regni, futurum in perpetuum hoſtem, putauit peropportunũ habere Scotum qui illi propinquus eſſet, amicum, qui ſibi inſtar ſagittæ eſſet, quam cum uellet, in Anglum adijceret: itaque omnis oblitus neceſſitudinis, quæ ipſi cum Edouardo Baliolo intercedebat, fœdus cum Dauid iũxit, opibusq; enixè iuuit. Sunt deinceps Franci reges Philippi inſtitutum nauiter ſecuti, adeò ut Scotum in amicitiam acceperint, fouerint, protexerint, rem ſuam cum eo ſemper coniunctam putarint. Quo ille beneficio auctus, etiam nunc Franci regis nutu, atq; renutu, & pacẽ habet, & bellum cum Anglo gerit, ut qui ſemper paratus eſt, ex eius uoluntate facere id, quod patriæ bono magnopere eſt: etenim Francus Scoto milite continenter utitur, item reliquos in terra Francia, libens dat mercaturam facere, habere agros, habere domicilium, conſequi honores, obtinere dignitates, perinde ac ſi Franci homines eſſent. Sed ego dixerim illam amicitiam iam inde ab initio, ab Achaio rege, uti alibi oſtendimus, contractã fuiſſe, qui ſe cum Magno Carolo coniunxerat fœdere perpetuo, ut illud poſtea non factum, ſed renouatum fuerit. Nunc ad prima redeo. Dauid non multò pòſt ſibi timẽs, quam ſummiſiſſimè potuit, rurſum ab Edouardo inducias petiuit, ac ſimul curauit, ut Philippus ſua cauſa miſſum faceret Gulielmum comitem Sarisberienſem, qui, ut ſuprà docuimus, apud illum captiuus erat. Quam ob rem rex Edouardus placatus, qui maioribus rebus ſimul diſtentus erat, inducias Dauid in aliquot menſes dedit.

Per idem tempus, ſubitum bellum in Britannia ortum eſt: eius belli cauſa hæc fuit. Siquidem Petro duci, de quo ſuprà ſæpe memorauimus, Ioannes ſucceſſit ex Ioanne Rufo filio nepos, qui moriẽs filium dignitatis ſuperſtitem reliquit Arthurum. Is ex Beatrice priore uxore genuit Ioannem & Guidonem, & ex altera Iolantide nomine comite Montifortis ſuſtulit Ioannem. Ioannes tertius maior natu Arthuri filius dux, ſine liberis mortuus eſt. Ex Guidone uerò nata eſt Ioanna cognomento Clauda, quòd ſubclaudicaret. Hæc nupſit Carolo comitis Bleſenſis filio, ex Margarita Philippi regis ſorore procreato. Igitur Ioanne tertio uita priuato, orta eſt de principatu Britanniæ controuerſia, inter Ioannem qui iure materno comes erat Montifortis, & Ioannã Claudam. Iſta in ſenatu Pariſienſi, hæreditatem eò ſibi uenire contendebat, quòd filia Guidonis eſſet, qui ſi uiueret, ſine omni controuerſia, fratri ſuccederet. Ille è contrario affirmabat ius ſecum facere, propterea quòd eſſet cognationis gra-

du propinquior Ioanni duci, & Claudã, quæ neptis esset, remq; suã corrobora bat exemplo causæ comitatus Atrebatium paucis antè annis actæ. Itaq; iudices ad quos controuersiæ cognitio pertinebat, postquam de causa cognouerunt, secundum Carolum, qui uxoris causam agebat, iudicarunt. Noluit Ioannes eo iudicio esse contentus, qui prædicabat illud nõ iure, sed autoritate Philippi Caroli auunculi factum: quare de controuersis rebus non amplius iure, sed armis decertãdum iudicans, primo quoque tempore Edouardi auxilium implorat, atque ita armatus primùm omnium pecunias ab arce Lemouicum tollit, quas frater eo loci recondiderat, deinde Nanetes atq; Redones in potestatem redigit, item Brestum cum arce, deiecto Caroli præsidio, capit, ac postremò Venetos in deditionem recipit. Quod ubi Philippus cognouit, qui Carolo fauebat, continuò Ioannem filium ducem Normaniæ in Britanniam mittit. Ille cum exercitu profectus, paucis pòst diebus, quàm eò peruenerat, Nanetes recepit. Hîc Ioãnes comes captus Lutetiam in Luparam arcem mittitur, ubi ad extremum uitam finiuit, qui ex se filium superstitem etiam nomine Ioãnem reliquit. At uxor comitis Claudia Ludouici comitis Flandriæ soror, fœmina nobilissima, quæ se Redoni tenebat, nihil ferè animo territa propter uiri casum, Ioannẽ filium impense Britannis principibus qui eius factionis erãt, commendat, missisq; legatis, qui auxilia Anglica accersirẽt, filium ducem renuntiandum curat. Edouardus uicem amici dolens, ac tum iure amicitiæ, tum accensus ira, succurrendum censuit, qui habito militum delectu, paratisq; nauibus, Robertum Atrebatem aduersus Blesensem in Britanniam mittit. Is ubi regionem ingressus est, omnia cædibus & incendijs disturbat, uastat, fœdat: sed ut belli sciens cùm animaduerteret maioribus uiribus esse opus ad resistendum hosti, unà cum Claudia, & Ioanne eius filio, aliquanto pòst redit in Angliam, docetq; Edouardum de Britanniæ statu, deq; belli gerendi ratione: Claudia uerò omnibus orat precibus, ut pro sua liberalitate, se opera, cõsilio, gratia, opibus iuuet. His rebus permotus rex statuit opem ferre, sed ut iure affinitatis, id honestius faceret, Mariam filiam Ioanni duci despondit, atq; rursus Robertum maioribus copijs instructum cum Claudia in continẽtem omittit, cum eoq; Sarisberiensem comitem ac Ioannem Burscherium uirum cùm prudentia, tum fortitudine præstantem adiungit. Illi sequũdo uento usi, simulatq; Britanniam attigere, ecce tibi, subitò obuiam habuerũt Francorum classem & uiris & armis ualidam, tum orto certamine, ita est pugnatum, ut æquo Marte discessum sit: postero die, expositio in terrã exercitu, Robertus Venetos aggreditur, manusq; dare cogit. Adfuit aliquanto pòst Carolus Blesensis cum ualido exercitu, fractaq; una portarum, captam Venetorũ urbem recuperauit. Angli per alias portas egressi, in Redones se receperunt, multis illorum captis, aut interfectis: ibi Robertus Atrebas uulnus accepit, eoq; continuum dolorẽ faciente acerbè affectus paucis pòst diebus occidit. Is honestum apud regem ordinem duxerat, cuius immaturo interitu, res Anglica maximũ fecit damnum. Hac clade cognita, rex Edouardus in Britanniam confestim traiecit, ac Nanetes obsedit, ubi Carolus se tenebat: sed cũ illi firmo essent muniti præsidio, ut ne operam luderet in oppugnando, inde digressus, Dinanum oppidũ per uim cepit, ac diripuit: quo facto, Venetos obsessum perrexit, qui dum eos acriter opprimebat, superuenit Ioannes dux Normaniæ, cũ maximo exercitu,

exercitu, positisq; propè castris, ad pugnã se accingebat, cùm Clemens sextus Ro. pontifex, qui in Benedicti demortui locũ substitutus id tẽporis Auenione sedebat, ita per legatos egit, ut induciæ paucorũ mensiũ renouatæ fuerint.

His actis, rex in Angliam reuertit, atq; statim pòst legatos Auenionem ad pontificem misit, quò iam antea Philippi legati cõuenerant: pontifex enim pacis conciliandæ cupidus, se magnopere confidere demonstrabat, si sibi eius rei esset facta potestas, fore, ut æquis conditionibus omnes controuersiæ dirimerentur, qui tamen postquam utriusq; partis audiuit rationes, desperans de cõpositione, id negotiũ in aliud tempus reiecit. Ita rem sæpius frustra tentatam Edouardus aliquando dimittendam, & tantummodo de bello agendum iudicat, non quò nomen pacis horrere, sed uictoria, non pactione complecti deinceps uelle dicatur: quocirca naues, arma, uiros, commeatum studio comparat, ut mox in Normaniam, ubi initium belli faciẽdum deliberarat, proficiscatur, ac simul Henrico Lancastrio Aquitaniæ præfecto imperat, ut in armis sit. Fuit hic annus salutis MCCCXLVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XX. Philippus interea regno purgando uacabat: nanq; nõnullos qui Angli partes secuti fuerant, exilio aut morte mulctauit, in quibus fuit Oliuerus Clissonius, Gulielmus Baccho, & Ricardus Perseius, qui suis & amicorum opibus Eduardum enixè iuuerant. Vnus fuga euasit Gotthofredus homo Normanus Aricuriæ comitis frater, qui ad Anglum transiuit. Altera parte Iacobus Arteuilla opera Ludouici Flandri comitis, Gandaui à plebe interficit, eiusq; corpus ad ignominiam inhumatum relinquitur, feris escæ futurum. Quibus rebus auditis, Edouardo ira simul & Gotthofredi stimulis incitato nihil deliberatius fuit, quàm ut aliquot Francos captiuos supplicio mactaret, sed humanitatis memor illis pepercit, ex quibus unum Henricum Leonensem ea conditione dimisit, qui Philippum suis uerbis ad certamen inuitaret, quod ille profectus celeriter fecit. Non abnuit Francus, qui undiq; copias cogebat. Interim induciarum finis obrepserat, cùm Lancastrius in Aquitania initium belli fecit: is socio Gualtero Manio uiro singulari uirtute, in Francos arma mouet, illisq; passim profligatis, Engolismenses, Villamfrancam, item Rionis & Fani Basilij arces cum oppidis aliquot minus amplis, capit. Secundum hæc, uenit auxilio suis Ioannes Normaniæ dux, qui nonnullis factis cum hoste prælijs, Engolismum cum Villafranca, sese oppidanis dedentibus, recepit. Dum ita Aquitania bello ardet, Edouardus omnib. rebus paratissimus in Normaniã transmittit, qui ubi eò peruenit, quia audiebat regionem militibus uacuam, eductis in terram copijs, recta uia Cadomum petit, in itinere oppida aliquot capit ac diripit, uicos & ædificia cunctis timoris incutiendi causa, incendit. Cadomenses sese muniuerãt, & pro Vallo stabat Rodulphus Francorum equitum magister, ac Ioannes comes Tancredouillanus, qui turrim quæ ad pontẽ sita est, tenebãt. Cùm igitur Anglus appropinquauit, in eum impetũ faciunt, sed nullo negocio repulsi in oppidum effuse sese concitant, quos ille secutus simul intrat. Hîc aliquid cædis utrinq; editum, Anglo uiam ferro faciente, & oppidanorum alijs repugnãtibus, alijs infirmioribus è tectis saxa pariter demittentibus, atque aqua feruenti hostes per uias commeantes perfundentibus, cùm ad extremum uniuersis manus tendentibus, rex receptui cani iussit. Hîc Rodulphus & Ioannes comes cum bene multis alijs capiuntur. Post Ca-

domum captum, tantum Normanos omnes timoris inuasit, ut uideres non hominum modò turbam mulierum puerorúmque agminibus immistam omnes passim complere huc illuc fugiendo uias, sed pecora quoque præ se agrestes agere, ut omnem Normaniam relinqui subitò crederes, necnon oppidanos ultrò sese Anglo offerentes, claues oppidorum ac arcium tradere, quos ita facientes Edouardus perbenignè atque humaniter accipiebat, bonoq; animo esse iubebat, ut tali clementiæ exemplo, deinde alios in fidem suam uenire alliceret.

Philippus à quo nullum tempus prætermittebatur, de rebus instantibus agendi, & prouidendi, interea cupiens tot detrimenta ab Anglo hactenus accepta sarcire, coactis magnis copijs, & in ijs Ligurum sagittariorum mercede conductis millibus duodecim, classem parabat, quò trajceret in Angliam, ut eò omne bellum auerteret, uocatus in eam spem, ut par est credere, Romanorum exemplo, qui non prius Annibalem hostem acerrimum à ceruicibus suis excutere potuerint, quàm duce Scipione, in Africã bellum mouissent: sed ubi audiuit Anglum Normaniam inuasisse, mutata necessariò sententia, cum illis copijs, quas paratas ad id tempus habebat, hosti obuiam eundum constituit. At Edouardus in causam suam sedulò incumbens, utpote qui certò sciebat uictoriam in celeritate esse positã, capto Cadomo, ut ne labori neu periculo parcat, postquam oppido milites præsidio reliquit, confestim præmittit Gotthofredum Aricuriã cum electa leuis armaturæ equitum manu, qui iniecto passim populis timore ad deditionem solicitet, commeatumq; paret. Ipse deinde cum toto exercitu subsequens, Rothomagum uersus contendit, eam urbem quæ regionis caput est, primùm omnium petiturus armis: sed per exploratores certior factus, ciues longè firmissimo munitos præsidio non omnino paruj negotij fore, aut expugnare, aut ad deditionem breui cõpellere, ad pontem Archæ qui in Sequana est, pergit, quem hostis præsidio teneri audiẽs, Pisciacum proficisci maturat, ac simul quoquouersum equites dimittit, qui prædã, qui cædem, qui incendia faciant, ut Francus rex qui prope Lutetiam, ad diui Germani Fanum cum exercitu erat, suorum detrimentis motus, ad oram maritimam descendere cogatur, ubi loci multis de causis præstare ducebat manus cum hoste conserere, & eo in primis, quòd ex Anglia continenter illuc auxilia confluebant, quodq; miles præda præpeditus, ac longo itinere defessus, non libenter ire longius uidebatur. Itaq; equites longè lateq; euagati magna edita strage, ingentem egerunt prædam. Postquam rex Pisciacum peruenit, pontem qui ibi erat, à Franco disiectum esse inuenit, propter quod positis eo loci castris, pontem reficere instituit. Ea temporis mora damno cum primis fuit uicinis populis, quia ille interim omnem circumiacentem agrum fœdè uastauit: ita demum ponte restituto, in Bellouacos profectus est, atq; inde Caletum oppugnatũ contendebat, cùm Philippus interea motis castris, cœpit hostem pedetentim sequi, simul locum quæritãs ad pugnam faciendam idoneũ. Sed occultũ erat, quod omnino obstabat, cur minus cum hoste cõfligeret Philippus: is etenim talis erat, qui magnum præ se ferret animum, & ut id facilius ostentaret, pro suo iure res gerens, minus aliorum consilio nitebatur, ut etiam qui cibum alienis dentibus mansum, uti iam uulgò dicitur, nauseam mouere ducebat. Quæ tamen animi magnitudo siue quòd eius mens nihil boni diuinaret,

naret, siue quòd reuera timidus esset, nequaquam apparuit in committendo prælio cum Anglo, quod infrà perspicuè demonstrabitur. Sed ad incœptum reuertamur.

Philippus igitur ubi cognouit per exploratores Edouardum in Belloua cos peruenisse, & inde ad mare festinare, arbitrans eum fugere, & ob id se uictoriæ compotem fore sperans, Abbatisuillam perrexit, ut hostem qui comperto eius aduentu, iter commutarat, & ad Arenas uicum profectus ad ripam Sommæ constiterat, inuaderet: & ne flumen derepentè transiret, Godomarum egregium belli ducem cum magna militum manu, ad alteram ripam præmisit, qui Anglum fluminis transitu prohiberet. Edouardus cognito Philippi aduentu, ut ne inter arenas pugna, si pugnare cogatur, fluctuet, statim reperto fluminis uado ad transeundum tuto, copias omnes, Godomaro nequaquã sese opponere audente, traducit, ac recta uia Crescia cum sui Pontiui comitatus oppidum petit, atque eo loci factis castris, triplicem aciem deducere incipit: in prima, suo more, sagittarij erant, in altera equites, quibus Edouardus Vualliæ princeps præerat, tertiam ipse cum militum robore tenebat, qui singulos duces cohortatus ut pro se quisque fortiter pugnaret, sub signis Francum expectabat. Sequitur hostem Philippus, ac traiecto flumine ab eius castris ad tria millia passuum castra locat, credens se longius abesse: sed ubi cognouit eò uentum esse, ut denique aut pugnandum, aut turpiter retrorsum abeundum esset, ac simul per speculatores intellexit Edouardum instructo iam agmine, in campum qui inter utraque castra intercedebat, reuerti, ut se in pugnam traheret, tum necessariò ocyus quàm constituerat, suos in aciem educit, in frontecq; locat Ligures sagittarios, qui arcubus utebantur, quos balistas uocant, quibus plurimum fidebat, ac protinus in campum descendit, ipso illo die, qui fuit dies x. cal. Septembris. Datur utrinque signum pugnæ: Ligures tensis arcubus, prælium incipiunt. Angli ubi primos ictus scutis exceperunt, emissa subitò sagittarum nube, ita Ligurem turbant, ut spatium tendendi arcus non sit: ita acriter urgent, ut ad extremum pedem referre cogatur. Id Philippus animaduertens, ira pariter atque metu turbatus, iubet equites per medios Ligures impetum in hostem facere, quos etiam sagittis primùm propè confectos, Edouardus princeps cum equitatu obuiam factus, facilè inde fundit. Tum sagittarij qui ferè soli pugnabant, spe certa uictoriæ ictibus crebrioribus urgentes, uno temporis puncto, totum hostis exercitum dissipant. Sic Franci in fugam uersi, passim aut interficiuntur, aut capiuntur. Philippus cognita suorum strage, cum paucis ea nocte, quæ sequuta est, in Ambianos se retulit. Ceciderunt in ea pugna triginta circiter Francorum millia, in quibus fuere uiri principes Ioannes Boëmus rex, Carolus Alenconij comes Philippi frater, item duo Ludouici, dux Lotaringus, & Flandriæ comes, complures q; alij. Numerus etiam captiuorum ingens fuit. Interijt & in eo prælio comes Aricuriæ frater Gotthofredi, quare ille rerum suarum sortem dolens, ad Philippum postea redijt, cui uenia data. Est res profectò dictu mirabilis, ut tantus ac potens exercitus à solis ferè Anglicis sagittarijs uictus fuerit, adeò Anglus est sagittipotens, & id genus armorum ualet.

Edouardus tanta uictoria potitus, maximè collaudat suorum militum

uirtutem, atque omnem prædam illis concedit, deinde corporibus omniũ occisorum ad sepulturam traditis, Caletum contendit, cui uenienti quoniam oppidani portas clauserunt, positis secundùm muros castris, iurat se nequaquam prius illinc abiturum, quàm per uim oppido expugnato, omnem necarit senatum: atque ita factis confestim ibidem hybernaculis, illud obsidione cingit. Dum hæc alibi geruntur, Ioannes dux Normaniæ necesse habet ex Aquitania ire auxilio patri, cuius post discessum, Henrico Lancastrio eius regionis præfecto tantùm animus creuit, ut continuò Santones cum Pictonibus, in suam potestatem redegerit, atque inde omnis generis prædam Burdegalam abegerit. Premebat interea Edouardus Caletum arcta obsidione, qui ita omnes uiarum aditus dispositis passim militum custodijs, tenebat, ac ingenti classe omne maris littus anteceperat, atque diligenter obseruabat, ut iam neque terra neq; mari spes ulla oppidanis superesset habendi aut auxilium, aut uictum à Philippo, qui interim reparabat exercitum. Ita Caletes desperato omni subsidio, ac fame domiti, ad ultimum incolumitate habita, datacq; facultate, ut cum singulis uestimentis, quò terrarum uellent, sibi migrare liceret, præter principes, qui in uictoris potestate essent, se Edouardo dediderunt, post undecimum mensem, quàm oppidum oppugnari cœperat. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCXLVII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XXI. Præsidium quod in oppido erat, rex partim dimisit, partim ad redemptionem retinuit: principes uerò oppidanorum, quos, uti diximus, neci destinauerat, cùm supplicio affici mandasset, Philippæ uxoris uictus precibus ad extremum uita donauit. Hisq; actis, oppidum & natura loci & manu munitum, quippe quod specus habet ad Oceanum pertinentes, per quas aqua crescente æstu, circundu ci potest, atque per id inexpugnabile fit, ualido firmauit præsidio, crebrasq; posuit uigilias, quò ab omni uacuum foret periculo: item & Anglicam eò coloniam deduxit, sed id aliquanto pòst fecit, sicut infrà ostendetur. Considerauit enim prudens princeps locum patriæ peropportunum esse, tam ad obeunda bella transmarina, quàm ad merces apportandas. Porrò oppidum in littore Oceani, ut alibi scripsimus, contra insulam situm est, à quo ad eam est longè breuissimus transmissus, triginta non amplius passuum millia. Quare reges etiam nunc id oppidum ut regni arcem continuis custodiunt excubijs.

Scoto interea per Francum solicitato, cùm audiret Edouardum in Gallia bello esse ingenti implicatum, tantùm fiduciæ ac spiritus accessit, ut omnis immemor inducarum religionis, non de ratione belli innouandi cum Anglo cogitaret, sed uicisse iam sibi uideretur: itaque primo impetu partim cæsis, aut alijs fugatis Anglis, qui locis aliquot quæ ad Scotiam pertinent, præsidio relicti fuerant, in Angliam erumpit, atque passim uicis ædificijsq; incensis, usque Dunelmum, in omnes incursat agros, ac dulcedine prædæ ductus longè lateq; uagatur, ut qui planè confidebat omnem breui tempore regionem incolis iam terrefactis, posse se in potestatem redigere. Sed multum interest inter os & offam, sicut in prouerbio est: nam hunc cùm Angli audacius progressum uidissent, sperantes intercipi posse, confestim bene magno ex quocunque hominum genere, etiam sacerdotum, quibus necessitas pugnandi

gnandi patriæ defendendæ cauſa, ueniam dabat, coacto exercitu, duce Ioanne Coplando uiro forti, inuadunt, ac ſingulari certamine, non ſine tamen ſuorum detrimento haud mediocri, uincunt. Cædes tanta fuit, ut pauci euaſerint. Dauid rex poſt ſuorum ſtragem, cum aliquot principibus captus, Londinum in cuſtodiam mittitur. Scoti principes poſt acceptam cladem, ut ne ſuis deſint rebus, confeſtim Robertum Seneſcallum regno præficiunt, adiungúntque ei conſiliarium Gulielmum Douglaſſatem uirum ſingulari prudentia. Ii ſtatim exercitum cogunt, unaq; per legatos à Philippo Franco rege auxilium rogant, qui paulò pòſt illud ultrò
1 miſit. Ita breui magnis comparatis copijs, bellum cum Anglo redintegrant, ſolùm tamen de reſiſtendo eatenus cogitantes, quoad æquis conditionibus rex ab hoſte redimi poſſet. Multæ itaq; utrinq; interim cædes factæ ſunt, fortuna modò rerum euentus, modò hominum animos uariante. Atq; talis ſecutus eſt Scotiæ ſtatus.

Per idem ferè tempus, ut cuncta ubiq; Anglo arriderent, & idem hominum opinione in cœlo eſſe uideretur, Carolus Bleſenſis in Britannia à regio præſidio quod illic ad tutelã Ioannis pueri Montifortis comitis relictum erat, cum duobus filijs Ioanne & Guidone capitur, ſed certis non multò pòſt conditionibus per operam Philippæ reginæ dimittitur, filijs in cuſtodia re-
2 manentibus. Dum fortuna ita Francas res afflictat, & adhuc Edouardus Caleti moratur, ueniunt legati à Clemente pontifice Romano, quibus demum autoribus induciæ in duodecim menſes inter reges pactæ ſunt. Hæc inducíarum compoſitio incidit in annum ſalutis MCCCXLVIII. Eo ipſo anno Edouardus conſtituto Caleti præfecto Almerico, homine Italo, ciue Papienſi, uictor more triumphantis in Angliam redijt. Eſt ſtatim pòſt primùm fame, deinde peſtilentia tam in Gallijs, quàm in Anglia uehementer laboratum, quæ infinitum mortalium numerũ abſumpſit. Eodem tempore Ioannes Cantuarienſis archiepiſcopus deceſsit. Huius extãt etiam nunc permulta decreta ſacerdotali ordini ſalutaria. Succeſsit in eius locum Ioannes Offor
3 dius, uir pari doctrina clarus, qui poſtea haud diutius decem menſibus in uita manſit: cui ſucceſsit Thomas, & hic non longius anno uixit. Eſt demum tertio loco creatus à Clemẽte ſexto antiſtes Cantuarienſis, Simon Isleppus ordine antiſtitum quinquageſimus tertius. Et non multò pòſt mortẽ obijt Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Ioannes Toresbius, qui fuit ordine antiſtitum quartus & quadrageſimus.

Philippus interea tantis uno tempore malis affectus, de inuadenda Anglia, cum ſuis conſilia conferebat, certũ propémodũ habens nõ aliam aggrediendam eſſe uiam, ad damna cõpenſanda, eaq; huiuſce rei conſilia non ſuo periculo, ſed Reipublicæ duntaxat utilitate metiebatur, qui tot curis anxius
4 incidit in morbũ, quo breui ualde infirmus effectus interijt. Succeſsit patri Ioannes Normaniæ dux. Huius principatus initia Delphini nouo honore aucta ſe feliciter dederũt: ſiquidẽ id tẽporis mortuo ſine liberis Humberto Delphinatiũ principe, qui Francum regem teſtamento hæredẽ fecerat, Carolus Ioannis filius, primus Delphinus creatur. Vnde mos natus, ut regũ filij quibus regni uentura eſſet hæreditas, Delphini uocarentur. Hanc olim Galliæ partem Allobroges tenuerunt, cuius caput eſt Vienna celeber.

rima ciuitas. Contrà exordium eiuſdem Ioannis principatui inauſpicatiſſimum dedit fatum Rodulphi magiſtri equitum: is apud Cadomum captus, & ab Anglo miſſus factus, ubi domum uenit, eſt, cauſa non ſatis cognita, mulctatus capite: & ſtatim pòſt cùm Gaufredus Charnus, qui Fano Odomari præerat, de Almerico Papienſi Caletum pretio redimere tentaret, in emptoris perniciem fraus recidit: Gaufredus enim ſpe deluſus inani, cùm ad oppidum occupandum ueniſſet, captus, in Angliámque ductus, deinde pretio quo Caletum emere uoluerat, ſeipſum redimere coactus eſt. Sed felicius ſucceſsit Anglo, qui per eos dies, Guinas oppidum non procul à Caleto ſitum, cum arce occupauit. Franci hiſtorici aiunt præ- 1
fectum arcis pecunia de fide deductum, oppidum prodidiſſe hoſtibus. Anglici uerò autores tradunt captiuum quendam Anglum dum in ea arce cuſtodiebatur, dormientibus uigilijs, uiam oſtendiſſe ſuis, & eos noctu in muros aſcendiſſe, ac ita arce & oppido ſimul potitos. Sed cùm induciæ nondum exiſſent, turpe fuiſſet uictori Anglo uiolare inducias. Quare cum Francis ſcriptoribus omnino conſentiendum cenſeo, qui uel illud tradunt, Franco poſtea iniuriam expoſtulanti, Anglum Thracio commento uſum reſpondiſſe, de rerum emptione nihil inducíarum religione eſſe exceptum. Eſt autem Thracium commentũ prouerbium, quod nos in libro noſtro adagiorum declarauimus, in eos qui uafrè fidem fallunt. Poſt mortem Philippi, 2
Romani pontificis rogatu, induciæ inter Edouardũ, & Ioannem regem, in biennium factæ ſunt.

Rex Edouardus inducíarum tempore dum Reipublicæ domi operam dabat, concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, quo in concilio, poſtquam res regni in commodiorem redactæ ſunt ſtatum, Henricus comes Lancaſtri & Derbij ex comite dux, & Rodulphus Staffordius comes Stanfordiæ factus eſt. Rex autem inſtituit Garterium ordinem, cui tantus deinde acceſsit honor, ut maximos quoſque reges non pœnituerit in id uenire collegium. Sunt numero ſex & uiginti Garterij equites (ſic enim appellantur) & alius in alij demortui locum per electionem reliquorum cooptatur. Horum autem princeps eques rex Anglus habetur: utuntur pallio cœruleo, crus ſiniſtrum parum infra genu, corrigia fibulata gemmis & auro ornata cincti, à qua quidem corrigia nomen ordini inditum conſtat, quòd garter lingua Anglica, id ligaculum ſignificet, quo mulieres tibiarum tegumenta ſibi ligant. Illa præterea corrigia ornatur eiuſmodi titulo Gallicis uerbis inſcripto, Honi ſoit, qui mal i pence: id eſt, uituperetur, qui male cogitat. Ordo uerò eſt diuo Georgio, ut bellatorum præſidi dicatus, quare equites quotannis diem ei ſacrum multis cærimonijs colunt, in templo ad Vindeſorium Caſtrum, ubi loci eius collegij ſedes eſt, opiparóque conuiuio diem illum feſtum agitant. Quapropter rex Edouar- 3
dus ibidem inſtituit celebre ſacerdotum collegium, qui res curarent diuinas. Habent iſti equites certas leges, quibus illud cum primis eſt conſtitutum, ut mutuò ſe iuuent, defendantq́, ac bellando nunquam turpem faciant fugam. Habent inſuper apparitores miniſtros, quos Haraldos dicunt, quorũ præfectus armorum rex uocitatur. Ii belli & pacis nuntij, ducibus, comitibusq́ à rege factis inſignia aptant, ac eorũ funera curant. De cauſa autẽ inſtitu-

inſtituendi ordinis omnino ambigitur: fama tamen apud uulgus etiam nunc tenet, Edouardum aliquando è terra collegiſſe reginæ ſeu amicæ tibiarum tegminis ligamen, quod fortè reſolutum ita, ut uſu uenit, ceciderat, & nonnullis heroibus id uidẽtibus, ac iocoſe cauillantibus, dixiſſe, breui tempore futurũ, ut eiuſmodi cingulo etiam ab illis ſummus haberetur honor, atq; non multò pòſt iſtiuſmodi ordinem inſtituiſſe, ac eum addidiſſe titulum, quo teſtaretur ipſos heroës contrà quàm erat, de ſe iudiciũ feciſſe. Et fama uulgi talis. Atqui autores Anglici uerecundè ſuperſtitioſi, fortè timentes ne imminutæ maieſtatis regiæ crimen ſubirent, ſi tale quid ut minus inſigne prodidiſſent, maluerunt tacitum relinquere, perinde quaſi nunquam aliàs uiſum eſſet, rem ab initio, à parua ſordidaq; origine ortam, magno eſſe incremento dignitateq; auctam. Ecquid deformius deſpicatius ue apud multos olim populos habitum eſt, quàm raſus uertex, qui nunc unicum eſt ſacri prophaniq; capitis diſcrimen? An aruales fratres quos Romulus creauit, eo in honore à principio fuere, atq; poſtremò extiterunt? uti nos utrunque in noſtro de Rerum inuentoribus opere docuimus. Quid, quòd Cenſura, magiſtratus olim apud Romanos, ab initio, teſte Liuio, à primoribus omnino ſpreta eſt, at non longo pòſt tempore, omnis Vrbis ordo ſub eius ditione fuit? & id genus exempla ſexcenta ſunt. Proinde origo uera Garterij ordinis non erat prætereunda ſilentio, etiam ſi profecta eſſet ab amore, quo nihil eſt nobilius, dicente Ouidio: Nobilitas ſub amore iacet. Quocirca famã uulgi de iſtiuſmodi cauſa rei, dubio procul non uanam dixerim. Edouardus item cùm diuum Georgium ſuæ militiæ præſidem optaſſet, poſtea ei armato & equo inſidenti dedit ſcutum album rubra cruce perinſigne, dedit & militibus ſuis ſaga alba utrinq; binis crucibus etiam rubris munita, quæ illi ſuper armaturam induerent, ut tam decorum q̃ magnificũ eſſet, uidere Anglicanas legiones armatas inſtar orientis ſolis procul albeſcere, micare, fulgere, cùm aliarum nationum milites uelut gregarij uestitus colore minimè internoſcantur. Nunc redeo rurſus eôdem. Edouardus poſtremò pecunias populo ex conſenſu patrum imperandas curauit, in ſtipẽdium militum, quas omnes libentiſsimis animis ſoluerunt. His actis, cùm Innocentius ſextus, qui paulò antè Clementi ſexto in pontificatũ ſucceſſerat, reclamaret, quòd ipſe & Ioannes rex Francus mutuis inter ſe odijs totum Occidentem ſolicitum haberent, ac demum diſcordiam tam pernicioſam ſedare conaretur, Edouardus primo quoque tempore Henricum Lancaſtrium ducem Auenionem miſit, qui pontificem de ſumma rei controuerſæ doceret, rogaretq;, ut ſua autoritate litem terminaret. Miſit & Ioãnes ſuos oratores, qui cauſam defenderẽt. Pontifex auditis legatis, cùm unam rem peterent, hoc eſt, regnum, quod conſortem non patitur, talia mandata dedit: Debere utrunq; regem pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neq; amplius fortunã belli periclitari, cùm ſatis eſſent magna utrinq; incommoda accepta, quæ pro diſciplina habere poſſent, ut reliquos caſus timerent. Atque ita legati cum his mandatis domum redeunt, narrantq; ordine omnia.

Hæc ubi uterq; rex accepit, tantum abfuit, ut quieuerit, ut etiam longè ardentiſsimè ad arma eundum cum primùm per anni tempus liceret (erat enim hyems) ſtatuerit. Itaq; Edouardus habito nouo militum delectu, Edouardũ filium principem Vualliæ annum ætatis uigeſimumquartum agentem, iuue

nem & indole animi,& uirtutum fiducia ferocem,cum ualido militum robo-
re in Aquitaniam mittit,eiq; præfectos copiarum ac conſiliarios dat Ioannem
Candium,Robertum Canolum, Francum Hallum, atque alterum Ioannem
Dandellū,equites ſumma prudentia,ſummaq; militaris artis ſcientia. Ille ubi
eò peruenit, cùm inducię iam exiſſent, per Toloſatium agrum erumpens, o-
mnem eam regionem uſq; Narbonē urbem populatur, paucis procedere ob-
uiam audentibus,ex tot copijs, quæ ad præſidium prouinciæ, paſsim à Ioan-
ne locatæ erant,adeò terror eos inuaſerat: & inde ſecundum Garumnam flu-
men iter tendens,cum bene magna præda Burdegalam proficiſcitur.Fama in-
terim huiuſce cladis Auenionem perfertur, ubi pontifex Innocentius reſide- 10
bat,qui mira affectus moleſtia, quòd ſua mandata nihil ponderis apud princi
pes habuiſſent, duos continuò Cardinales in Aquitaniam miſit, qui & Edo-
uardi principis ferociam ſaltem mollirent,& Ioannē regem ob recentem acce-
ptam plagam ulciſcendi auidum compeſcerent, ne dum hic ulciſci tentaret, il-
le inſtar leonis irritatus maiore exardeſceret ira. Sed ſumma mandatorū fuit,
ut concordiæ in primis inter reges conglutinandæ ſtuderent, ad quos ponti-
fex etiam literas uno exemplo dederat. Ioānes rex interea duplici cura ſeſe af-
flictabat:una erat,quòd Dauid rex Scotiæ captiuus apud Anglum detineret,
à quo permagna expectarat auxilia, & idcirco eius caſus ſummum ipſius ani-
mo inuſſerat dolorē: altera,quòd domeſticis laboraret hoſtibus:ſic enim, ut 20
Liuius ait, malum malo aptiſsimum eſt:nam cùm pecuniā à populo ſine mo-
do exigeret,Carolus rex Nauarræ cum nonnullis optimatibus id factum pa-
làm improbans,in Normania magnas facere cœpit ſeditiones,ſed Carolo ſta-
tim capto,atque aliquot principibus qui cum illo ſentiebant,ſecuri percuſsis,
eum populi motum facilè compreſsit:quo celeriter ex animi ſententia expedi
to negotio, quicquid Francarū uirium id temporis erat, in unum colligit, ut
illud opponat Anglo ſæuienti. Qua re aut illis copijs defendi poſſe Francorū
regnum,aut ſpem nullam aliā eſſe,ſatis declarabatur.Itaq; ut erat recentis ani-
mi, & ob id ferocior, nullam dilationem paſſus,omnem exercitum in Carnu-
tum fines educit, & quia audiuerat Edouardum principē, qui tunc in Picto-
nibus erat,in Turones cum exercitu iter habere,ipſe eò præcedit, ut tempore
oblato,ducibus paratis,animis militum incitatis,cum hoſte agmine minimè,
uti fit, expedito ueniente manus conſerat. Verùm Edouardus animaduertēs
Francum ſua ſponte ad certamen accedere,quod etiam auebat, ut ne ſuos atq;
huc atq; illuc ducēdo defatigaret,eo loci quo erat, caſtra poſuit,eaq; uallo mu
niuit.Superuenit non multò pòſt Ioannes, & caſtra adeò prope hoſtem fecit,
ut niſi tria millia paſſuum inter bina caſtra intereſſent. Poſtero die ingētibus
animis utrinq; ad pugnā ſe accingentes, ad mille paſſus propè accedunt.Quo
die pontificis legati adfuere, qui uarias pacis conditiones utriq; principi præ-
ponentes, magnopere ſtudebant iniurias reuellere, odium delere,& denicq; à
prælio eos auertere. Petebat rex anteq; pax ulla fieret multa inhoneſta, quò
pauca honeſta obtineret,illud ſcilicet,ut princeps quatuor datis obſidibus,ſe-
ſe cum toto exercitu,ut iam uictus ſuæ cōmitteret fidei. Contrà princeps offe
rebat ſe paratum eſſe ad reſtituendum loca omnia,quę paulò antè de eo cepiſ-
ſet,unà cum captiuis. Noluit rex qui à ſuo malo ducebatur genio,iſtiuſmodi
æquas pacis conditiones accipere: unde tantus repentè ardor inuaſit omnes
pugnandi,

pugnandi,ut nõ facilè poſtea inter armorũ ſtrepitus,rationes pacis audirent. Tum legati uidẽtes rem eo loci eſſe,ut nihil amplius foret,quod de coagmentatione concordiæ ullius ageret,etſi dolentes caſtris exceſſerunt. Igitur edito utrinq; ſigno,prælium committit. Franci equites qui in prima acie erant, Carolo Delphino duce, in ſagittarios Anglos qui pro uallo caſtrorũ pugnabant, ſeſe concitãt, ſed crebris ſagittarũ ictibus primò retardati,deinde in fugã uerſi ſunt. Quod ubi Edouardus accepit, laxatamq; pugnã, & equitatũ hoſtium auerſum uidit,protinus equitibus dextera læuaq; emiſsis,in hoſtem ipſe cum peditũ robore erumpit. Franci qui in ultima acie erant, turbatis iam ordinib. ſuorumq; fuga perterriti,non ultra ſuſtinuerũt impetũ. Capitur Ioannes rex cum Philippo eius filio,ac nobilibus mille & ſeptingentis,Delphinus fuga ſibi ſalutem quæſiuit. Cæſa ſunt eo die ad ſex millia Francorum: præda magna alia tum omnis generis, tum auri argentiq; ſigna militaria ultra centũ relata ſunt. Poſtridie facta à ſacerdotib. re diuina,actisq; Deo gratijs,princeps concione aduocata,in conſpectu captiuorũ milites collaudat, totumq; exercitum donat præmijs,ac inde motis caſtris, Ioannem regem ſumma complexus humanitate cum reliquis captiuis, ſecũ Burdegalam ducit, atq; confeſtim patri Edouardo in Angliam ſcribit uictoriam populi Anglici eſſe,ac Francorũ exercitũ capto Ioanne eorũ rege,in Pictonibus profligatũ. Eſt mira affectus uoluptate rex, ut par erat,ob rem bene geſtam,ſed ubi uictoriæ fama exiuit in uulgus,tãta fuit omnibus lætitia, ut homines uix compotes mentiũ præ gaudio eſſent. Rex uerò in primis Deo acceptam referebat uictoriam, quam ob rem primùm omniũ egit cum Simone Cantuarienſi antiſtite,ut octo dierũ publicas ſupplicationes decerneret,id quod maturè factũ eſt. Parta eſt tam inſignis uictoria XIII. calend. Octobris,anno ſalutis humanæ MCCCLVI,& cùm regnare cœperat Edouardus,XXX.

Princeps haud multò pòſt Ioannem regẽ cum reliquis captiuis in Angliam ducit,quẽ ubi appropinquare allatũ eſt, tum enimuero omnis ætas, pueri, iuuenes,ſenesq; currebant obuĳ: primus enim quiſq; oculis uidere captiuos hoſtes,ſpolia opima demirari,ac auribus tantũ gaudium haurire cupiebat. Vſq; ad Plimuthũ portũ,qui in Deuonia eſt,in quẽ princeps ſe applicuit, cõtinens agmen peruenit. Atq; ita princeps triumphantis more,ingenti comitatus nobiliũ caterua Londinũ peruenit,cui Edouardus pater ad pontẽ Thameſis obuiam factus,inquit: Macte uirtute fili, nobiliſsimã uictoriã hanc tibi meritò gratulor. Deinde multa charitate Ioannẽ regem complexus iuſsit ſaluere,bonũq; animũ habere,atq; ſibi perſuadere,ſe iure belli captiuũ ad eos uenire homines,à quibus ut rerum humanarũ uiciſsitudinẽ nõ ignorantibus,humaniter atq; liberaliter tractaret. At uictor princeps in urbẽ diuerſo apparatu opera & ſtudio Henrici Pichardi prætoris ac ciuitatis ſenatus ornatã,mirifico omniũ ætatũ gaudio,atq; ordinũ incredibili cõcurſu,plauſuq; acceptus eſt, cunctis generatim eum una uoce in cœlũ ferentibus: ab infima autẽ plebe ita uiæ cõpletæ erãt,ut uix incedere poſſent equites. Cæterũ in maxima lætitia,& exoptatiſsima cõgratulatione,ut in primis Deo gratiæ agerentur,& illo ipſo die ſacerdotes orantes uenerunt obuiam uenienti principi, & totũ biduum pòſt ſupplicationibus publicis celebrarũt. Vbi demum ad Vueſtmonaſteriũ uentum eſt, Ioãnes rex ad ædes ducis Lancaſtri ductus,ibi honeſte unà cum filio

Philippo cuſtodiẽ. Iſtæ olim ædes ad Thameſim eo loci fuerũt, quo memoria noſtra Henricus ſeptimus domũ hoſpitalem diuo Ioanni Baptiſtæ dicatã poſuit, quem Sauoyam uocant, ita nominatũ quondam à Petro Sabaudienſi. Petrus enim pater Bonifacij Cantuarienſis archiepiſcopi, qui Aleonoræ Henrici tertij uxoris auunculus fuerat, uir ſingulari uirtute, ad filium in Angliam uenit, quemadmodũ ſuprà demonſtrauimus, circiter annũ ſalutis humanæ MCCXLI. Hunc igitur propter grauitatẽ, prudentiamq́, rex Henricus humaniter accepit, habuitq́ in cõſilio in rebus agendis, ac idcirco tantis auxit opibus, ut ille eo in loco magnificas ædificauerit ædes, quem à patriæ nomine Sauoyã dixiſſe fertur. Alij uerò captiui partim dimiſsi, pro quibus Ioãnes redemptionis ſoluendæ ſponſionem fecerat, partim aliò cuſtodiendi mittuntur. Poſtridie uerò ac deinde per aliquot dies, inter iuuenes gloriæ cupidos fuit equeſtre certamen, quod gaudio & uoluptati publicæ finem impoſuit. Interfuit iſti ludicro Ioannes animo quidẽ triſti, uti in uultu indicia exiſtebant, qualis captiuum decebat, quem cùm Edouardus rex & princeps omni humanitatis officio conſolarent̃, rogarentq́, ut lætitiam cum alijs, caperet oculis, ille dolorem quammaximè poterat premens, fertur ſubridendo illud propheticũ iam celebre carmẽ repetiſſe, Quomodo cãtabimus canticũ in terra aliena? At tota Gallia poſt acceptam plagã cùm re tum tempore longè maximã, nil aliud niſi gemitus, niſi ploratus, niſi fremitus incuſantiũ illius diei fatum, audiebatur. Carolus autem Delphinus ſuos conſolando nõ luctu, ſed conſilio, cura, ſtudio, rebus affectis occurrendũ ratus, quamprimũ cum pontifice Romano egit, ut ſua autoritate pacem demum cum Anglo conficiendam curaret. Quapropter adfuere nõ multò pòſt ex Auenione, Londinũ legati ipſius pontificis, qui demum pacem facerent inter reges, & in primis ad id hortarentur Edouardum, eumq́ monerent memorẽ eſſe debere, res humanas eſſe tales, quæ ad punctũ tẽporis in contraria ſemper mutarent̃, ac propterea miſericordiã impartiri Ioanni regi, cui nũc, in quẽ ſæuire poſſet, ſi parceret, magnũ profectò ederet clemẽtiæ exemplũ. Eſt igitur de pacificatione toto anno qui ſecutus eſt agitatũ, quæ conuenire non potuit, impetratis tantùm duorum annorum inducijs.

Inter hæc Edouardus rex miſerat in Britanniã Henricũ ducem Lancaſtriũ auxilio Ioanni Montifortenſi, qui cum Carolo Bleſenſi iugiter de principatu certabat, ut tandem aliquando omnem Britanniã ſub eius imperiũ redigeret. Itaq́ ubi eò dux peruenit, Redones qui paucis antè diebus ad Bleſenſem defecerant, arcta obſidione, acriq́ oppugnatione premere cœpit, adeò ut illos breui pòſt ad deditionẽ cõpulerit. Quo facto, omnis belli motus ſubitò refrixit: nam Lancaſtrius certior factus inducias in duos annos Franco eſſe datas, nil amplius hoſtile tentauit, ſed confeſtim in Angliam redijt. His tẽporibus duo Franciſcani ordinis pſeudomonachi poſt multa malefacta, Londini igne necantur, quòd de religione male ſentirent. Annus qui ſecutus eſt nobilis fuit morte Iſabellæ Edouardi regis matris, fœminæ immortalitatis nomine longè digniſsimæ, quippe cuius potentiam nemo ſenſit, niſi aut boni acceſsione, aut leuatione mali. Hæc tamen apud nonnullos principes non caruit calumnia, quòd eſſet perſecuta uirum, tametſi non nocendi uiro, ſed Reipub. ſuccurrendi cauſa, id facere coacta eſt: quare profectò uenia danda eſt, ſi ob amorem patriæ, præ qua reliqua omnia negligenda ſunt, minus priuato officio ſeruierit.

Corpus

Corpus Londini in cœnobio Franciſcanorũ ſepulturæ datũ eſt. Per idẽ tempus Dauid rex Scotiæ qui hactenus in arce quæ prope pagum Suthantonenſis comitatus ſita eſt, quem uocant Odiham, in cuſtodia fuerat, poſt annũ decimum, quàm fuerat captus, dimittit, decẽ millibus aureorũ redemptus: impetrauit enim multis precibus Ioanna eius uxor à fratre Edouardo, ut tandẽ in regnũ reſtitueret eo paruo ære. Equidem Dauid ſoluendo nõ erat, magna de eius bonis iam facta diminutione, qui ſuo populo pecuniã imperare nõ audebat, cùm Scoti ne belli quidẽ tempore, ſoleant ſuũ principẽ præter operã, facilè pecunia iuuare: nec ex poſſeſsionib. uectigalia interim ceperat, quæ in belli ſumptus cõſumpta erãt, id quod cauſa fuit, quamobrẽ ſerius ſit miſſus factus

Interea Ioannes rex cum filio ad Vindeſoriũ Caſtrum ducitur, ubi loci de pacis compoſitione actum propoſitumq; eſt, eius ſummam hanc fore, ut Angli in perpetuũ Aquitania eſſet ijs finibus, ad quos iungerent Vaſcones, Pictones, Turones, Santones, Petracorij, Cadurci, Lemouices, Engoliſmenſes, Caleti, Ginarum, Bononiæ, & Pontiuũ comitatus, & ipſe Anglus nullũ dein ceps neq; uectigal penderet, neq; iuſiurandum Franco daret, ſed è contrario quicquid iuris in Normaniã, Andegauenſes, Cenomanósue haberet, illud ipſum remitteret. Francus uerò certam pecuniæ ſummã redemptionis nomine ſolueret, atq; datis obſidibus, liber domũ abiret. Haſce pacis conditiones Delphinus ac principes Franci admittere nequaquam uoluerunt, quocirca finitis iam inducijs, ad arma itum eſt. Primùm itaq; omnium Francis hominibus omnis Anglia interdicitur, deinde Edouardus Lancaſtrium cum quadringentis equitibus & mille ſagittarijs Caletum præmittit, & mox parata tam mari quàm terra in multos dies ingenti cõmeatus copia, ipſe ſequitur cum ualido armatorũ exercitu, qui ubi Caletum peruenit, cœpit cum ſuis ducibus de ratione belli gerendi agitare. Erant qui ſentirẽt, ut Ludouicus Flandriæ comes, qui Ludouico patri in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſſerat, primò tentaretur, ac inde in Franciam iretur. Verùm rex cui decretũ erat, aut in Franciæ poſſeſſionem per uim uenire, aut eam funditus deuaſtare, nõ probata ſententia, ante omnes in Atrebates arma uertit, quibus intra triduũ deuictis, Rhemos inde petit, poſitiſq; prope urbem caſtris, natalem Chriſti diem ibi agit: exin in Campaniam pergit, & Niuernenſes atq; Senonenſes adortus, in poteſtatem redigit: quo facto, in Burgundiones proficiſcitur, quibus tantus inceſsit terror, ut aliquot millia aureorum dederint, ne uaſtaretur ager: igitur ibi paucos dies moratus, dum ſuos à laboribus reficit, ecce põtificis legati ſubitò adſunt, qui de pace iterum locuti: ſed uidentes omnia plena odiorum, plena diſcordiarum, plena irarũ eſſe, re infecta dolenter abeũt. Tum ille ſublatis caſtris, rectà Lutetiam contendit, ubi Delphinũ cum exercitu eſſe intellexerat, ut cum eo aut prælijũ faciat, aut urbẽ, ſi ita occaſio ſuadeat, oppugnet: qui in ſuburbano agro caſtra metatus, Carolo Delphino pugnandi copiam facit. Sed ille recentis cladis in Pictonibus acceptæ nondũ oblitus, fortunã periclitari nõ audet. Quare factis uſq; ad muros urbis excurſionibus, uſtoq; latè agro, per Normaniam ducens, in Britanniam perrexit, eo conſilio, ut eam iure belli quæſitã uectigalẽ ſibi faceret, relinqueretq; integrã Ioanni genero Montifortis comiti, qui ipſius beneficiarius eſſet. Cæterũ dum hîc æſtiua habet, cum plures in negotio conficiendo difficultates obijcerentur quàm putarat, ut ne militem de-

fatiget,quo recentibus uiribus in Lutetiana oppugnatione utendum ſtatue-
rat,quieſcit pauliſper,atq; non multò pòſt Lutetiam oppugnatū reuertitur,
poſitiſq; propè ad mille paſſus caſtris, hoſtes ad pugnam prouocat. Verùm
Franci qui ſatis habebant urbem ſeruare,clauſis repentè portis,nequaq; hoſti
obuiam fiunt,ſed armati in muris crebras uigilias obeunt,ſe ad laborem con-
ferunt,ad reſiſtendū expediunt,ac ſtationes paſsim militibus dantes urbem
tantùm cuſtodiendam curant. Qua re cognita, Anglus caſtra mouit, ac ad di-
ui Marcelli ſuburbanū uicum uenit:ſed ne eo quidem modo ciues,néue præ-
ſidium extra urbem ad certamen elicere potuit,licet miles ipſis portis obequi
tans,inureret circa ciuitatem paſsim domos,adeò ut uideretur omnino à laſ-
ſo rixam quærere, uelut in prouerbio eſt. Carolus interim omni ſpe bene rei
gerendæ deſperata,legatos ad Edouardum de pace mittit. Audiuit rex beni-
gnè legatos, cognitiſq; eorum poſtulatis,reſpondit ſe daturum pacem, ſed il-
lis duntaxat conditionibus,quibus cum Ioanne rege de concordia paulò antè
conueniſſet. Quo accepto reſponſo, legati ad Carolum redeunt. Edouardus
uerò oppugnationem tantæ urbis in aliud tempus differendam iudicans, in
Carnutum fines contendit,quos dum latè populatur, præfectus claſsis Nor-
manicæ cum magno nauiū numero,in oram Anglicam ſubitò delatus, in ter-
ram noctis ſilentio deſcendit, ac Vincelſeium oppidum maritimū oppugna-
re aggreſſus,ante ſolis ortū, oppidanis omnibus rebus imparatiſsimis ad de-
fendendum ſeſe,expugnat,ac diripit,direptumq; incendit, interfectis ſine di-
ſcrimine,etiam impuberibus ,nō ſine tamen ſuorum cæde: atq; ita multa aba-
cta præda,cùm uideret ex clamore concurſum agreſtium fieri, eò unde uene-
rat,celeriter diſcedit.

Dum Edouardus in Carnutibus moratur, pontificis Romani atq; Caroli
legati ad eum redeunt:hîc de pace multis utrobiq; oblatis conditionibus, ali-
quandiu agitatum eſt,quæ ad extremum conuenit. Leges ferè eædem fuere,
atq; antea præſcriptæ erant,de quibus ſuprà memoraui,excepto, quòd addi-
tum eſt,ut Anglus (ſi quibuſdam credimus,qui res eius temporis ſcripſerūt,
& pactiones eiuſmodi fœderū cognitas omnino habere potuerunt) omni hæ-
reditatis iure quod in Franciæ regnum, in alios ue principatus quos in Gal-
liis ipſius maiores poſſediſſent,ſibi eſſet,Franco cederet,& Francus pariter iu
re ſeſe exueret, quod in omnes Gallicanas ciuitates, quæ Angli in præſentia
eſſent, haberet, ac tam ſui quàm aliorum captiuorum redemptionis nomine,
ad certam diem tricies centena millia aureorum ſolueret,datis obſidibus duo
bus filiis Ludouico Andegauenſium, & Ioanne Biturigum ducibus, cum al-
teris duobus ducibus Ludouico Borbonienſi,& Petro Alenconienſi,qui ea-
tenus in Edouardi poteſtate eſſent, quoad promiſſa ſine fraude exoluerent.
Ex priore item formula exceptum eſt, ut Turones & Bononiæ comitatus
Franci eſſent. Quibus rebus ita peractis, Edouardus Ioannem regem poſt
quartum quàm captus fuerat annum, Caletum perduxit. Incidit hæc regum
concordia in annum ſalutis MCCCLX. & cùm regnare cœpit Edouardus,
XXXIIII. Huc poſt paulùm utriuſque gentis principes conueniunt, ubi
ex cōmuni omnium conſenſu, fœdus iureiurando ſancitur,atq; Romani pon
tificis autoritate ratum habetur,quò in perpetuū inuiolatū maneat, quandò
per id omnes iam controuerſiæ ſublatæ erant, & nunquā in poſterū tempus

uide-

uidebantur rursus erupturæ. His igitur ritè peractis, Ioannes rex dimissus in Franciã reuertit, & Edouardus acceptis obsidibus, in Angliã. Secundũ hæc, Edouardus rex iam sui desiderij compos, bellorumq; curis relaxatus, postq; Deo gratias egit, quòd tot uno tẽpore consecutus esset uictorias, diuo Georgio ordinis ab se instituti præsidi uotiuũ templũ intra Castrum Vindesoriũ condidit, ibiq; sacerdotũ collegiũ instituit, quod & amplissimis locupletauit possessionibus: item quia eo loci natus erat, regias ædes quoq; amplificauit, magnoq; ædificiorũ apparatu exornauit. Ea tẽpestate quietis tandẽ à bello rebus, ut ne mortales aliquãdo à metu ac periculis uacui essent, pestilentia ingẽs orta est, quæ multos magnos absumpsit uiros, ex multitudine uerò infinita funera fuisse tradũt. Sed eam pestilentiã insignem mors Henrici ducis Lancastri fecit, etenim uir fuit eo tẽpore domi clarus, foris admirandus, ac rebus omnibus laudandus: is reliquit superstitem filiam Blanchã nomine, quæ postea nupsit Ioanni Gandauensi regis filio, qui per eas nuptias, in ducis successit opes. Et Edouardus princeps in matrimoniũ duxit Ioannam filiam Edmundi comitis Cantij, paucis antè annis ob suspitionẽ seditionis, ut suprà est dictũ, capite mulctati: & quia Edmundus frater fuerat eius paterni aui Edouardi secundi, idcirco cùm ea cognatio nuptias infirmaret, haud prius fieri potuerũt, quàm Romanus pontifex lege soluendo utrunq;, id impedimenti sustulerit. Suscepit princeps Edouardus ex ea duos filios, Edouardũ, qui impuber interijt: & Ricardum, is ad facilitatem ac humanitatẽ natus, auo paterno in regnũ successit. Ioanna à principio data est à patre nuptũ priori uiro Ioanni Holandio equiti, ex quo genuerat duos filios, Thomam & Ioannem, quos Ricardus rex, ut infrà apositè dicetur, duces fecit. Post hæc princeps à patre dux Aquitaniæ factus est, qui simulatq; ob id in eius uerba iurauerat, eò cum uxore se contulit. Sub eius discessum, circiter Idus Ianuarij, uẽtus meridionalis, quem nos Austrum, Græci Notũ uocant, tanto impetu repentè flare cœpit, ut ædificia passim deiecerit quamplurima, id quod prodigij loco habitum est.

Interea Edouardus rex iam cœperat agere annũ ætatis quinquagesimum, qui fuit humanæ salutis MCCCLXI. & memor ueteris iubilei instituti, quod quinquagesimo quoq; anno Christianis celebre erat, decreuit liberalitate aduersus populũ uti. Sed, ut rem planiorem faciamus, subijciam breuiter, quare suæ ætatis solennem iubileum agere uoluerit. Bonifacius enim octauus Romanus pontifex anno salutis MCCC, iubileum retulit, qui generatim cunctis delicta remiserat, qui limina apostolorum centesimo quoq; anno adiuissent, secutus Hebræorũ institutum, quòd apud illos, anno iubilei, debitores à creditoribus laxarentur, & serui libertate donarentur, quoniam uerè liberi dici possunt, quibus peccata remittantur. At Clemens sextus deinde petentibus Romanis concesit, ut quinquagesimo quoq; anno iubileus ageretur, cùm in omni mortaliũ memoria nemo homo id ætatis fuerit, qui iterum Bonifacianum iubileum uiderit. Rex igitur cùm eodem anno, quo quinquagesimum agebat ætatis annum, haberet concilium ad Vuestmonasteriũ, postquam de concilij sententia filios Leonellum ducem Clarentiæ, & Edmundum comitem Cantabrigiæ fecerat, exules reuocauit, perduellibus pepercit, custodias omnes dimisit, condonatis maleficiorum pœnis, leges aliquot salutares tulit, priuilegia olim à maioribus populo irrogata, quæ uulgus Magnæ chartæ im

munitates uocitat, deintegro conceſsit. Hinc ortum dixerim, ut reges etiam nunc iubileum ætatis colerent. Verbi gratia, Rex ſeu regina in annos ſingulos, tot inopes homines in cœna domini, ueſtit, eisq; largitiones facit, quot illo ipſo die annos ætatis habuerit. Poſtremò de eiuſdem ſententia decretũ eſt, ut iudices item atq; litigatores, patroni, procuratores, cauſarũ cognitores, nõ amplius Gallicè, uel potius Normanicè, quemadmodũ hactenus feciſſent, ſed Anglicè loquerentur, ac cauſarum actiones, ſententiæ, & cætera acta lingua Anglica latináue conſcriberent, id quod populo fuit cõmodo, quippe quem deinceps in cauſis agendis nõ oportuit interprete uti. Eodem in concilio ſenatus decreuit, ut Angli homines tantùm Caletum habitarent. Eam coloniam ſtatim pòſt rex deduxit: qui uerò ſunt ducti, fuere uiri diuites, qui mercium diuerſarũ, & præſertim lanæ cõmercio, eum locum emporiũ totius regni non incelebre fecerunt. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCLXII. & cùm regnare cœperat Edouardus, XXXVI. At menſe deinde Martio ineunte, Ioannes rex Francus ueritus ne negligentia iter amoris & officij nõ interrumperet, ad Edouardum in Angliam uenit, excuſaturus multa, quamobrem nondum ſui promiſſi ſummam compleuiſſet, qui dum de obſidibus liberandis cum eo agebat, in morbum incidit, quo pariter atq; animi triſtitia grauiter affectus breui interijt: corpus eius inde funerali pompa nobilium humeris ad Pariſios deportatũ, in cœnobio diui Dionyſij more maiorũ ſepelitur. Carolus quintus, filius demortuo patri in regnum ſucceſsit. His temporibus Carolus Bleſenſis ſingulari prælio in Britannia à Ioanne Montifortenſi uincitur, ſuis partim cæſis, partim fugatis, ipſe etiam pugnans interfectus eſt. Ita demum Ioannes, fauente & auxilium ferente Anglo, Britanniæ potitus eſt. Cæterum Caroli memoria apud poſteros ſanctitatis nomine celebris extitit, quòd ille uitam duxiſſet innocentiſsimam.

Iam tum denicq; otium à bellis partum uidebatur, cùm repentè nouam ſumendi belli occaſionem fortuna inuexit, quo ſemper aliquid eſſet, cur minus à cædibus ceſſaretur: nanq; Henricus frater nothus Petri regis Caſtellæ ac Legionis, uir ſagacis ingenij, cùm ea tempeſtate animaduerteret Caſtellanos infenſos eſſe Petro fratri, propter crudelitatem, quam in omnes æquè exercebat, perpeſſus & ipſe ſæuitiam eius, ad Petrum Aragoniæ regem confugit. Hîc comiter acceptus in ſpem potiundi regni Caſtellæ adducitur, adeò ut armatorũ manũ aliquam maturè undecunq; comparandam conſtituerit, quòd uidebat in Petro fratre nullum eſſe ingenium, nullam rationem, nullam cogitationem, nullam diligentiã, qui ſua auaritia multitudini odio eſſet, qui ſuos nullis præmijs deuinciret, qui aduerſarios nulla arte, aut humanitatis ſpecie leniret: itaq; poſtquã cum Aragonenſi de ratione belli cõmunicauit, qui eum ad id hortatus auxilium pollicitus eſt, quòd ipſe à Petro uexaretur bello, in Franciã pergit, ubi nõ inuito Carolo rege, qui Petro iratus erat, ob diuortiũ cum uxore haud ullo iure factum, ſicut infrà demonſtrabitur, ſibi Bertrandũ Geſquinum hominem Britannum, uirum fortem ſociat, eoq; duce, bene magnum eorum hominum numerum, qui pace inter Anglum & Francum nuper facta offenſi, latrocinia paſsim facere incipiebant, cogit, ac per Aragoniæ fines in fratrem ducit: cui ne ſuſpitionem afferat, prædicat ſe in Mauros unà cum alijs militiæ exercendæ cauſa ire: ſed res cælari non potuit. Igitur de fratris

tris aduentu Petrus rex qui nil esse quod id temporis pertimesceret, cogitabat, certior factus, suis subitò diffisus uiribus, animo ualde infirmo, inter manendi fugiendiq; consilium, deficitur, quippe qui nec fugam nec certamen expedire iudicabat: ad ultimum tamen cùm exercitum paratum non haberet, quo staret contrà, placuit salutem fuga quærere: sic ad Edouardum principem Vualliæ in Aquitaniam profugit, eiusq; auxilium suppliciter implorat. Henricus interea regnum à defensoribus uacuum occupat, seq; regem dicit. Petrus in Aquitaniam fugiens, secum tulit partem thesauri, quam ad manus habuit, quo se iuuaret: & filias tris simul duxit, Beatricem, Constantiam, & Isabellam, quas ex Maria Padilla reginæ pellice genuerat, unà cum filio nomine Alphonso. Hos filios sua autoritate legitimos antea declarauerat, iusseratq; à populo eo loco haberi, perinde ac si nothi non essent. Sed Alphonsus paulò ante patris fugam, mortuus est. Ex Blancha uxore filia ducis Borbonien-sis, Petrus nullos sustulit liberos, quam contra ius, ac sine ulla iusta causa, ab se ablegauit, quæ non multò post mœrore confecta mortem obijt. Fama tamen tenet Blancham pellicis tori æmulæ odio concitatam donasse uirum cingulo, cui ille comperit uim inesse magicam, arte cuiusdam Iudæi insertam, & ob eam causam, reiectam: quod factum à Petro fauorem auertit Francorum. Istas tres filias Petrus cùm paulò post Castellam unà cùm principe armis peteret, obsidum nomine, Baionæ apud Ioannam principis uxorem reliquit.

Edouardus princeps dolens Petri uicem, qui fratris proditione regno deiectus esset, pro sua humanitate, ac gloriæ consequendæ, cuius uerum gustum habebat, cupiditate, hominem iuuandum existimat: sed ne sibi nimium sumere uideatur, si exulis causa uelit se tanto bello implicare, primo quoq; die confert de ea re cum Roberto Canolo, & Ioanne Candio consilium, ac de eorum sententia ad patrem in Angliam scribit, narratq; Petrũ regem patria extorrem ad se uenisse rogatum auxilium, & in animo habere illum in regnum restituere, si modò id ipse faciendum decernat. Rex Edouardus ubi cognouit Henricum ope Francorum, regnum Castellæ adeptum esse, ac certum habens eum si regnum diu obtineret, esse deinceps illorum partes secuturum, nonnihil etiam motus misericordia exulis regis, iussit principem id bellum maturè susc ipere. Princeps accepto patris responso, maiorem in modum lætatus est, quòd oblata esset occasio exercendi militis, qui nihil æquè atq; pacem & otiũ abhorrens, uix imperio contineri poterat. Postquam militi suo cauit, ne stipendio fraudaretur à Petro, nihil cunctatus cum ipso Petro, primũ in Nauarram pergit, ubi Carolum eius regionis regem sibi belli socium adiungit, qui etsi in itinere statim post seu uolẽs, nolens ue, à Francis interceptus est: sed ea re minimè retardatus, deinde rectà in Castellam cum ingenti exercitu mouet, quò incitato agmine, paucis post diebus peruenit, cuius aduentus fama iam antea præcesserat, multumq; timoris hostibus intulerat: fit tamen Anglo obuiam Henricus, & positis loco idoneo ad pugnandũ castris, sexcentos leuis armaturæ equites præmittit, qui hostem uenientem interdiu noctuq; infectando defatigent. Isti aliquot leuibus prælijs factis, circiter ducentos equites Anglos occîdunt. Sed felix initium, tristis excepit successus: iam enim Nauerretem princeps peruenerat, ubi se Henricus intra castra continebat, cùm facta

pugnandi potestate, suos in aciem duxit. Non recusauit Hispanus certamen, pugnatur primò utrinque strenuè, dein superante Anglo, Henricus celeri equo uectus fugam facit, capto Gesquino duce, ac multis alijs Francis pariter atque Hispanis ordinum ductoribus, & in his Guidone Dennensi comite, qui Franco Hallo in diuisione prædæ obuenit. Desiderata sunt circiter sex Hispanorum & Francorũ millia, præda uerò nõ admodum opulenta obuenit. Princeps tanta uictoria potitus, ubi Petrum in regnum suum restituerat, cœpit conquerente in primis milite, poscere ex pacto stipendium. Petrus non inuentis pecunijs, ubi reliquerat, quòd eas Henricus frater paulò antè rapuisset, tum soluendo non erat, quod aliquot dies blandè loquendo comiterq; appellando dissimularat, sed ad extremũ cognita eiusmodi moræ causa, ita rursus conuenit, ut rex Petrus intra quatuor menses, dimidiã partẽ stipendij solueret procuratoribus, quos princeps in Castella ob eam causam relinqueret, & reliquam intra spatiũ unius anni, ac interim apud Anglũ essent tres eius filiæ obsides. His ita actis, princeps Burdegalam uictorem exercitum reduxit. Cæterum ea uictoria non fuit Petro saluti, quippe qui statim post principis discessum, ab Henrico uictus occiditur, ac ita exitum uitæ habuit sua crudelitate dignum. Atq; Henricus deinceps rerum potitus est, anno salutis humanæ MCCCLXV.

Fuit eo anno uis frigoris solito acrior, & cometes per plures dies apparuit, 2
inter occidentem & septentrionem, cuius radij ad Franciam pertinebãt, quasi demonstrantes eam paucis pòst mensibus rursus magnis belli motibus fluctuaturam, perinde ut accidit. Sub idem tempus, Ludouicus comes Flandriæ cupidus ineundæ gratiæ ab Edouardo rege, utpote qui duos parietes, uti aiunt, ex eadem fidelia dealbare studebat, uenit in Angliam, quem ille benignè accepit hospitio, atque abeuntem amplissimis donauit muneribus. Is Ludouicus Margaritã unicam quam habebat filiam, Edmundo comiti Cantabrigiæ regis filio despondit, sed paulò pòst à Carolo rege Franco suborna- tus, eam Philippo Burgundionum duci eius fratri locauit. Quæ res Edouardi animum non minus commouit, quàm paulò antè offenderat fuga Ludo- 3
uici Andegauensis ducis unius obsidum, qui dum Caleti quò ductus erat, à præfecto loci humaniter tractaretur, & aliquando animi causa, uenatum ire permitteretur, inter uenationem longius à socijs digressus, Bononiam celeri cursu se proripuit. His temporibus migrauit è uita Dauid rex Scotiæ sine liberis, cui Robertus Steuartus secundus ex sorore nepos succesit, qui feliciter regnum obtinuit, cùm etiam nunc id decus in ea Steuartorum familia remaneat. Item Simon Cantuariensis antistes moritur, cuius pontificatus decem & septem habuit annos. Is optimus pater ut de Anglica pube bene mereretur, autor fuit collegij Cantuariensis Oxonij, quod hodie celeberrimũ est, cùm scholasticorum nobili cœtu, tum doctrinæ frequenti cultu. Succesit Simoni Isleppo Elyensis episcopus nomine etiam Simon, qui biennio pòst ab Vrbano quinto pontifice Romano, qui Innocẽtio successerat, cardinalis creatus, archiepiscopatu se abdicauit: in cuius locum ab eodem Vrbano surroga- tur Gulielmus Vigornensis episcopus, ordine antistitum Cantuariensium quintus & quinquagesimus. Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XL. Illo ipso quoq; anno Gulielmus Vuykhã

consiliarius regis creatur Vintonienſis epiſcopus. Is ſanè uir ornatiſsimus bre
ui tempore Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit, loco magnifico, il
ludq; diuæ uirgini Mariæ dedicauit, licet uulgò nouum nuncupetur colle
gium, & fundos dedit ad conuictum eorum. Id fecit opus Gulielmus, ut ſui
quaſi corporis ſimulacrum informaret, in quo continenter bona deinde nutri
rentur ingenia, quæ effigiem aliquam ingeniorum poſteris relinquerent. Nõ
equidem fefellit opinio: nam inde uelut ex equo Troiano, uiri omni tempore
uirtute excellentes prodeunt.

Eiuſdem anni facinus multorũ annorum angorem attulit, quò aliqua ſem
per mala tempeſtas tum Galliæ tum Angliæ impendêret. Siquidem inſtru
mentum nouæ diſſenſionis ad utrunq; regem delatum eſt, ex recenti fœderis
uiolatione: ſed in quo culpa reſederit, neutiquam ſatis conſtat, ſi uolumus aut
Anglicis aut Francis autoribus credere, qui nõ minus inter ſe ſcribendo alter
cationibus aliquando decertant, quàm uterq; populus longè fortiſsimè armis
dimicarit. Igitur ne nos etiam ad gratiã uel odium aliquid de tanta re ſcripſiſſe
dicamur, proponemus ueram uiolati ſacroſancti fœderis cauſam, quam illi tra
dunt, qui de ſuis temporibus hiſtoriam diligenter compoſuerunt. Poſtquam
princeps Edouardus reſtituto Petro in regnum ſuum, nõ potuit promiſſum
ſtipendium militi, ut ſuprà memorauimus, dare, reuerſus Burdegalam, ut ne
rum mercede fraudaret, pecuniæ egens adauxit Aquitanis uectigalia, ac in ſin
gula hominũ capita tributum impoſuit. Re graui ac inſolita Aquitani permo
ti indignabant̃, præſentem rerum ſuarum ſtatum deplorabant, palamq; præ
dicabant ſe non paſſuros ita diu opprimi, qui demum ob id uidebantur rebel
lionem facturi, ſi modò autorem inuenirent, cùm ecce tibi, duo fulmina belli
Ioannes Armeniacus, & Carolus Petragoricus comites adfuere, qui maximè
omnium contra principem facere non dubitarunt. Ii Carolum regem Fran
cum continuò appellarunt, ad ſenatumq; Pariſienſem prouocarunt, perinde
quaſi ad eos pertineret Aquitanorum adhuc querelæ cognitio. Interea Ioan
nes Candius cum alijs principibus, qui ex ea re ſeditionem fore proſpiciebat,
principem orabat, ut de negotio deſiſteret. Verùm ille militum tantummodo
rationem habens, de ſententia deduci non potuit. Ita Carolus data occaſione
perſequendi inimicitias, quas ſecreto cum Anglo habebat, comitum cauſam
ſuſcipit, ſed primùm omnium datis prædibus, obſides ab Edouardo recipere
donatur, ac dein legatos in Aquitaniam mittit, qui principi diem dicant, quo
Lutetiam ueniat cauſam in ſenatu dicturus. Legatis mandata executis prin
ceps reſpondit: Dicitote Carolo, me breui cum quinquaginta armatorum
millibus Lutetiam uenturum. Et his dictis, abeuntes legatos in itinere reti
neri iuſsit, ne per eos hoſtem præmoneret. Quocirca comites audaciores effe
cti, ſumptis repentè armis, populos paſsim ad defectionem ſolicitant, & ante
alios Cadurcos ad id alliciunt. Secundum hæc, Carolo regi qui uidebat ad
arma iam ueniendum eſſe, ita creuit animus, ut primo quoque tempore Edo
uardo regi per nuntios bellum indixerit, qui & ipſe ſtomachatus, Carolo per
eoſdem nuncios, ſe ſuo tempore in armis fore ſignificauit. Atque ita bellum
utrinq; ſummo ſtudio comparatur. Hæc de fracto fœdere ſcribere habui. Iam
antea princeps de noui belli motu patrẽ fecerat certiorẽ, ſed quia id temporis
rõ bellè ſe habebat, tentatus ualetudine, in quã inciderat in Hiſpania, idcirco

non potuit statim ire obuiam iniuriæ à rebellibus factæ.

Ista ubi rex cognouit, conuocato ad Vuestmonasterium principum concilio, coràm de toto negotio docuit, sic locutus: Hodierno die principes rem uobis sum expositurus magni quidem momenti, sed uobis minimè nouam, si Francorum unquam naturam cognitam habuistis: habuistis autẽ sæpissimè. Abhinc sex annos, pacem oranti Franco dedimus terra mariq; victo: is ex illo non cessauit clandestina inire consilia, quomodo aliquod nobis graue exhiberet negotium: quippe primùm omnium Margaritam Ludouici Flandriæ comitis filiam, Edmundo filio pactam, Philippo Burgundionum duci locandam curauit: deinde Ludouicum Andegauensium ducem, unum ex obsidibus, contra ius fœderis, fugientem recepit: nuper Aquitanos de uectigalibus disceptaturos ad se uenire passus est, perinde quasi non antea omni iure quod in eos habuerat, sese penitus exuisset, nobisq; cessisset. Quid, quòd ei audacia tantùm dedit animi, ut principi Edouardo diem dici iusserit? Cadurcos ad defectionem solicitarit, ac in fidem receperit? tertio loco bellum nobis indixerit, perinde ac si de nostra gente consuesset frequentes agere triumphos? Atque ita uiolato turpiter fœdere, in nostra etiam capita insultare nõ dubitat. Quare ut ne quid de iure aut legibus nostri regni diminuisse dicamur, iam nũc ius in Franciæ regnum mihi iustè atque sanctè resumo, & in animo est prosequi iniurias, ac nõ antè finem belli facere, quàm nomini nostro infestissimum hoc hominum genus perenneq; inimicum perdomuerimus. Et hoc mei consilij est. Cæterũ superest, ut uobis cordi sit, ueterem militiæ gloriã retinere, propulsare iniuriam, gentem crebrò uestris armis uictam, tandem aliquando sub nostrum redigere imperium, id quod facilè fiet, si auxilium ferre libuerit. Talia dicentem, cuncti Angliæ & Franciæ regem salutantes, non oportere plura loqui conclamant, unoq; consensu pollicentur se omnibus omissis rebus, bello iam indicto fortiter operam nauaturos, ac uim ui illatam pro sua parte defensuros. Rex dimisso concilio, ac singulis nominatim gratijs actis, deinde Ioannem filium Lancastri ducem cum ijs quas habebat expeditas, copijs Caletum præmittit, ipse interim maiores domi parat. Lancastrius Caleto mo- 30
uens, non longè à Morino (uocant hanc urbem hodie Terrauanam) castra ponit, qui continuò obuiam habet Philippum Burgundiæ ducem magnis stipatum copijs, quem facta pugnandi potestate, ad certamen inuitat. Verùm Philippus nolens ad manus uenire, de media nocte, sublatis castris, discessionem fugæ similem in Parisiensem agrum facit. At Lancastrius spe pugnandi abiecta, inde digreditur, ac Rothomagum usque omnem populatur agrum, & ea præda contentus dum Pontiuum reuertitur, in medio itinere capit Hugonem Castilionensem, cum aliquot equitibus, qui speculandi gratia circumuagabatur. Moratur Lancastrius aliquot dies ad Pontiuum, & qui populum minimè suspectum habebat, quòd diu sub Anglico imperio fuisset, non cognouit eius consilia, quæ iam tum de rebellione facienda agitabantur, quare in Angliam hyeme iam ineunte reuertitur, ubi de totius belli summa agebatur. At Pontiuenses post ducis discessum, autore Guidone diu Pauli comite, omni ilicò deiecto præsidio, ad Francum deficiunt: atque ita longè nobilissimus comitatus à Franco receptus est, post annos centum & duodecim, quàm dotis nomine Edouardus primus illum acceperat. Vsu ue-

nisi

niſſe hoc Pontiuenſibus admodum mirum eſt, & eis, qui à regibus Anglis honores accepiſſent, ut Anglorum patria incolumi, fortunisq; omnibus, maluerint per proditionem ſe Francorū fidei dare, quàm ſub ſuorum regum ditione manere. Sed naturæ hominum attribuendum eſt, quòd illa ut plurimū prioris rerum ſtatus etſi minus felicis auida, ſemper ſit præſentis faſtidiens, uel quia ea duce, nos facimus, quòd pecudes, quæ diſpulſæ ſui generis ſequūtur greges, ac ut bos armentum, ſic Gallus Gallum, & Anglus Anglum ſequitur. Hæc iactura comitatus portendiſſe uiſa eſt nobilis reginæ mortem: nam eo ipſo tempore Philippa Edouardi uxor occidit, cuius mors totum regnum dolore oppleuit. Fœmina hæc probatiſsima Anglicam iuuentutem ſuis opibus ad uirtutem pariter excitare ac iuuare cupiens, inſtituit Oxonij collegiū, magnificis cum templo extructis ædibus, ut ibi ſcholaſtici & religionem & literas ſimul colerent, ex quo Reginæ collegium eſt dictum. Rex ut primùm uxoris funeri iuſta perſoluit, de Pontiuenſium defectione cognoſcit, qui licet duplici dolore perculſus, nihilo tamen ſegnius rebus ſuis prouidet, uacat, inuigilat: itaque confeſtim Robertum Canolum cum eo exercitu, quem toto anno conflarat, Caletum mittit, qui ut primùm uer appareat, in Francos ducat, cùm ipſe interim domi ſubſidia rei nummariæ comparat. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXVIII, Edouardo regi omnino infelix, eò quòd ei uel alia id temporis inciderit calamitas.

Sanè circiter anni initium Leonellus eius filius dux Clarentiæ, amiſſa Eliſabeth uxore, ſponſalia fecit cum Iolantide Ioannis Galeatij primi Mediolanenſium ducis ſorore, eiusq; rei gratia Mediolanum profectus, ſplendidiſsimis nuptijs ſe cum puella coniugauit, qui cùm paulò pòſt domum rediret, in itinere mortē obijt, filia unica ſuperſtite, nomine Philippa, quam ille ex priore uxore ſuſceperat. Ea puella Edmundo Mortimerio comiti Merchiæ poſtea nubit, ex qua Edmundus Rogerium creat, Rogerius Annam, quæ in Eboracenſiū ducū familiam nupta, genti hæreditatē regni importauit, quemadmodum alibi planius fiet. Cæterum cùm partim uetuſtate, partim ſcriptorum negligentia, iam omnibus incognitum eſſet, unde duces Clarentiæ nominarentur, nos idcirco eatenus ueſtigauimus, quoad tandem aliquando inuenimus originem, quamuis ob oculos fermè latēret, quæ ne rurſum in tenebras incidat, genus ipſius Eliſabeth prioris Leonelli uxoris, à qua hæreditas Clarentiæ principatus duci uenit, demōſtrandum ducimus. Vixit olim cum rege Ricardo primo eques honeſtus, nomine Ricardus, Clarentiæ dominus. Clarentia eſt pagus nobilis comitatus Suthfolchiæ, ad fines Eſſexiæ comitatus, ubi fluuius Clarentius alterū ab altero diſcriminat, munitus ualida arce, quæ nunc bona ex parte diruta eſt. Ricardus Gilbertū creatis deinde Gilbertum, qui factus Gloceſtriæ comes, in matrimoniū duxit Ioannam Edouardi primi regis filiam. Gilberto orta eſt Eliſabeth, ea nupſit Ioanni Borgth equiti, ex qua ille Eliſabeth genuit, quæ cum Leonello nupta eſt. Ita hæreditas Ricardi equitis Clarentiæ domini, ab Eliſabeth filia Ioannis Borgth ultima eius hærede Leonello uenit, unde ille à patre dux factus, Clarentiæ cognomen ſumpſit. Id poſtea manſit nonnullis alijs ducibus: nam Thomas Henrici quarti filius, & Georgius frater Edouardi quarti regis, duces Clarentiæ dicti ſunt, licet eius loci poſſeſsionem neuter habuerit: quia Anglis mos eſt, ut eiuſmodi

tituli arbitratu principis dentur,etiam ſine poſſeſsione locorum,è quibus ipſi tituli petantur.Quare rex ſolet ijs qui nihil in eo comitatu habeant,ex ſuis uectigalibus dare quotannis aliquam pecuniæ ſummã,in poſſeſsionis loco.Sed oratio ad ſuum redeat exorſum.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCCLXIX,& ab eo quo Edouardus regnare cœpit, XLIII, cùm Canolus ſtatim ut copia pabuli eſſe cœpit, ex hybernis deduxit exercitum, & ſe Caleto commouens, quà commodum iter in Andegauenſes per Pariſiorum agrum erat,rebus Aquitanicis quæ in maiore periculo uerſabantur,auxilio ire contendit.Is Rhemos primùm,Sommam & Oſam flumina traijciens,armis adoritur,& quia urbs bene cõmunita nullam ſpem expugnandi per uim,in præſentia præbebat,agrum latè populatur: inde omnibus copijs,triplici inſtructa acie,Lutetiam proficiſcitur,& ſub muris urbis,ad Iudæã uicum cõſiſtit,ac ibi pauliſper ſub armis moratus,facit æquo loco Pariſienſibus, qui omnis generis expeditam armatorum manum intus habebant,pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta,Pariſienſes nihilo ſecius intra muros ſe continent. Canolus ubi cognouit per Francos ſtare, quò minus prælio dimicaretur, iter incœptum conficere pergit: iam ad Ligerim propè uentum erat, cùm miles effuſe agros paſsim uaſtare cœpit, atque dulcedine prædæ longius uagari. Interea Bertrandus Geſquinus ſuperuenit, quem in bello Hiſpano à principe Edouardo captum, uti ſuprà oſtendimus, Carolus rex paulò antè pretio redemerat, magiſtrumq; equitum fecerat, & eos Anglos qui per agros palantes prædam faciebant, aggreſſus, non exiguum numerum interficit, amplius centum capit: reliqui fugæ ſe mandantes, ægrè ad caſtra incolumes peruenerunt. Qua uictoria ſublati Franci, quòd primo aduentu tot ex hoſtibus interfeciſſent,audacius ſubſiſtere, nonnunquam etiam ad caſtra uſque, Anglos prælio laceſſere cœperunt. Robertus conſultò pugna ſuperſedebat, quòd in caſtris diſcordia orta erat, quod omnibus iuxtà nocuit: nam non multò pòſt conſerta bis cum hoſte manu,male pugnarunt.Robertus cum ſuis in Pictones profectus, ſe principi iunxit, qui iam morbo afficiebatur, & officio fungi non poterat, cui ob id Roberti, tametſi milite diminuto, aduentus gratiſsimus fuit. Ad id tempus plures Aquitaniæ ciuitates, quas pecuniarum exactionibus princeps acerbè oppreſſerat,defecerant,ea labe à Lemouicibus facta,qui poſt Cadurcos primi ſe Francõ dediderunt.At poſt iter Canoli, ubi rei geſtæ fama per regionem peruaſit, tùm ea rebellio ita creſcere cœpit, ut princeps ſatis haberet, & conuenientes contra ſe inimicorum manus diſsipare,& reliquos in fide continere. Hæc ubi Edouardo regi nuntiata ſunt, confeſtim Ioannem ducem Lancaſtri, & Edmundum comitem Cantabrigiæ filios cum expeditis copijs in Aquitaniam mittit ſubſidio principi, ij ſequunda nauigatione uſi, celeriter eò perueniunt. Princeps interea Lemouicum urbem quæ illius defectionis caput fuerat,oppugnabat,quam ſub aduentu ducis,per uim expugnauit, atque diruit, interfectis ad unum omnibus, qui intus fuerant, ac arma mouerant, ut eiuſmodi crudelitatis exemplo reliquas ciuitates in fide manere commonefaceret. Poſt Lemouicum urbem dirutam,princeps quia multis neceſſarijs rebus reuocabatur in Angliam,dato imperio tuendæ prouinciæ duci,ad patrem proficiſcitur.Rex tot ſimul acceptis detrimentis,concilium principum conuocat, quo

in con-

in concilio pecuniæ, & quæ belli usui necessaria erant, de principum uoluntate imperata sunt. Per eos dies Carolus Nauarræ rex ad Edouardum in Angliam transiuit, secq; eius partes secuturum promisit, sed fidem facere non potuit: is equidem paucis antè annis socius fuerat belli, quod Edouardus princeps in Hispania fecerat, ut antè dictum est, & in itinere non inuitus, uti multorum opinio ferebat, à Francis captus, se pretio redemit, qui tunc cum eis rursus inimicitias gerebat, uerùm non multò pòst cum illis in gratiam rediit, quod indicio fuit, non esse homini temerè fidendū. Item Vrbano quinto Romano pontifice per legatos agente, de pace concilianda agitatur, quæ nullo pacto conuenit.

Est postea uariè ac perquàm ualde inter utrunque populum armis certatum, cùm pro se quisque sua aut retinere, aut recipere conaretur, & ex factionibus Aquitanorum, omnia uaria euaderent. Itaque Robertus Canolus, Thomas Spenserius, Ioannes Triuettus, & Hugo Hastyngius partiti inter se copias, alĩ alia oppida recipiunt, quædam nequicquam tentant, oppidanis fortiter resistentibus, ut qui timebant, ne sibi rebellio antè facta fraudi esset. Alia parte Ioannes comes Penbruchi magnis instructus copijs, nonnulla etiam loca recuperat, sed cùm animaduerteret hostes qui in proximo erant, trepidationis significationem facere, modò inconstanter prodeundo, modò immoderatè circumeundo, castra imprudenter adortus profligatur. Ioannes quoque Candius Pictonum præfectus, magnam Francorum manum urbem aggredi conantem in fugam dissipat, uerùm ipse uulnere ictus post paulùm interijt. Amisso tanto belli duce, Lancastrius ingentem accepit dolorem, & in eius locum Thomam Percium protinus substituit. Secundum hæc, Canolus à Lancastrio Caletum remittitur, ut alia in parte hostes in bello habeat, & si ullam faciat successus spem, tentet armis Pontiuenses. Is itaque per fines Parisiorum iter faciens, in Ambianos uenit. Et quia præstius uiri uirtute, cæteri Anglici duces minus Francis formidolosi erant, idcirco Gesquinus relicto locis opportunis præsidio, Canolum sequitur, modò postremum agmen carpens, modò à latere insistens. Interdum nonnulla in itinere leuia fiunt prælia, multis utrinque cadentibus. Verùm cùm nullus felix appareret processus, Canolus depositò tentandi Pontiuenses consilio, se Caletum contulit, & Gesquinus retrò abiuit. Ita alternis aspirante fortuna, satietas cædium tam Anglum quàm Francum sensim capiebat, usque eò, ut uterque eorum cuperet iam manus abstinere. Carolus rex interim Rothomagi erat, ac studio parabat classem, qua post exactam hyemem, quæ iam instabat, exercitum in Angliam traduceret, si ita res deposceret. Cuius rei Edouardus optimè gnarus, rem nauticam pari diligẽtia curabat. Cùm igitur milites iam hybernatum utrinq; ierant, interea Lancastrius cum Edmundo fratre in Angliam uenit: is amissa paulò antè Blancha uxore, Constantiam alteram Petri regis Castellæ demortui superstitem filiam cui regnum Castellæ debebatur, in matrimonium ducit: altera uerò Isabella nomine Edmundo comiti Cantabrigiæ locatur. Istæ duæ puellæ unà cum Beatrice sorore maxima natu, quæ Ferdinãdo Petri regis Lusitaniæ filio desponsa paulò antè Baionæ mortem obiuerat, erant apud Ioannam principis uxorẽ in Aquitania obsides, ut suprà diximus, quandò pater interfectus fuit, quæ postea in Angliam

ductæ bene habitæ cultæq; ſunt. Dux ſimulatq; Conſtantiam uxorem duxit, ſe regem, & eam reginam Caſtellæ appellare cœpit, exin id regnum armis recuperaturus, quod non multò pòſt tentauit, prout infrà dicetur.

Interea in Britannia ſeditione laborabatur, quòd bona nobilitatis pars iam inde uſque ab interitu Caroli Bleſenſis, cum Franco ſecretò ſentiret, quod tamen Ioannes dux comperit, timensq; inſidias rogauit Edouardum ſocerum, cuius, ut ſuprà diximus, Mariam filiam in matrimonio habebat, ut ſibi ſubueniret. Edouardus exiſtimans eam rem non parui eſſe momenti, ac idcirco nequicquam deſerendam, continuò Canolum qui Caleti erat, naui in Britanniã adiutorem duci ſummittit, ut eius autoritate eatenus Britanni in officio tenerentur, quoad exacta hyeme, copias eò traduci liceret. Canolus ubi in Britanniam peruenit, uidens rem in periculo eſſe, & diligentiam requirere, conſulit duci, ut ille ipſe in Angliam proficiſcatur rogatum auxilium, quoniam nemo homo aliena ut ſua diligenter negotia gerit. Dux itaque ſumma imperij Canolo tradita, in Angliam aduolat, docetq; regem de præſenti rerum ſuarũ ſtatu, atq; in primis auxiliũ rogat, quod, uelut infrà explicabitur, facilè impetrauit. At ubi rex Carolus per exploratores cognouit, Lancaſtrium ab hybernis diſceſsiſſe in Angliam, & ducem Britannum eôdem aduolaſſe, ratus non multum abeſſe ab eo, quin & tota Aquitania & Britãnia potiri poſſet, nouas protinus conſcribit copias, atque cum ijs Geſquinum hybernis nõdum peractis, ire iubet primùm in Pictones, deinde in Britanniam. Is pari fortuna, in uno atque altero loco rem proſperè geſsit: nam primo ſuo acceſſu, Pictones proximè animo alienatos ab Anglo ob exactiones pecuniarum, in fidem recepit, ac omnem occupauit Britanniã, præter Breſtum & Deruallum, quæ loca in Ioãnis ducis fide permanſerunt, ſed non multò pòſt Deruallum etiam expugnauit. Atq; ita ſolum Breſtum quod Canolus defendebat, pertinaciter reſtitit. His actis, Geſquinus furtim & itineribus propè deuijs, Rupellam petit, quò etiam poſt paulùm Ioannes Biturigum dux adfuit, qui ſimul iuncto exercitu oppidum obſident, & ne oppidanis naualis ſubſidij habendi ſpes ulla ſit, néue fugiendi pateat aditus, naues quas confeſtim cogere poterãt, circa portum diſponunt. Edouardus rex certior factus de obſidione Rupellæ, claſſem quadraginta nauium continuò duce Ioanne comite Penbruchi, qui paulò antè cum Lancaſtrio domum redierat, mittit, ut terra & mari ſuis ſuppetias ferat. Interea Henricus Caſtellæ rex qui inimicum gerebat in Anglos animum, auxilio miſit Carolo regi Ambroſium Bochanigrum, uirum ſtrenuum, ac cum eo aliquot belli duces non contemnendos, cum multis nauibus tam uiris quàm armis bene inſtructis. Is ex Hiſpania digreſſus breui in portum Rupellæ defertur, qui à ſuis, quos ſpeculatorijs nauigijs paulò antè ad colluſtrandum mare foras miſerat, certior factus Anglicam claſſem appropinquare, protinus extra portum egreditur, atque diſpoſitis nauibus ex utraq; parte ſinus, qui ante portus ingreſſum, latè in altum patet, inſidias tendit. Adfuit non multò pòſt claſsis Anglica, quæ tota nocte ſequundo uſa uento ſub lucem eò delata eſt. Vbi naues ſinum intrare cœperunt, Hiſpani dextra læuaq; uno ferè tempore in Anglos qui confecto iam curſu, non ſe ſtatim ad pugnam accingere, ſed aliquantulum quieti dare meditabantur, ſeſe incitant. Angli repentina re permoti, ſubitò arreptis arcubus atq; ſagittis, multa eminus hoſti uulnera inferunt.

Verun-

Veruntamen ubi cominus pugna iunctis nauibus fieri cœpit, paſsim gladijs interficiuntur, quippe qui ſpatium armandi ſui nõ habuere: ſic nulla ex nauiũ numero euaſit, quin fuerit aut depreſſa, aut incenſa, uel capta: homines itidem aut occiſi, uel capti ſunt, & cum ijs Ioannes præfectus. Ac ita Anglus qui ſuperioribus annis inſignem calamitatem Henrico intulerat, parem ab eodem in præſens accepit. Incidit hæc clades in eum annũ, qui fuit humanæ ſalutis MCCCLXXI, & cùm regnare cœperat Edouardus, XLVI.

Rupellani interim deſperatis præſentibus auxilijs, nihilominus oppugnationem acriter tolerabant, cùm Edouardus rex cognita ſuorum clade, quia filius princeps ualetudine propè perdita afficiebatur, ſibi eundum ſubſidio ſuis ſtatuit, qui nõ cunctandum ratus in tanta re, omnes copias quas raptim comparare potuit, ad mare præmittit, ac unà conſcendere naues undiq; conductas iubet: ipſe inde ſuos ſecutus, ubi naues ad iter paratas cognouit, ſignum dedit proficiſcendi, qui uento ſequundo ſatis uehementi profectus, celeriter è conſpectu terræ iam ablatus erat, cùm uentus momento perincõmodè mutatus eſt, ita ut ad terram redire compulſus ſit, & cùm uentum contrariũ continenter perflare uideret, mutato conſilio, copias omnes duce Ioanne Lancaſtrio, Caletum trajcere iuſsit, ut ille approperandi cauſa, quaquauerſum ferrũ uiam patefaceret, ſuis auxilio iret. Itaque dux inſtructo agmine in Burgundiam, quò primum tetenderat iter, ſine ullo impedimento peruenit, populatis agris, ac uicatim inflammatis ædificijs, quacunque ierat. Hîc aliquot dies ad reficiendum militem dum moratur, Franci trans Ligerim paſsim inſidias ponunt, quò hoſtem itinere prohibeant. Quod ubi dux per ſpeculatores cognouit, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus contendens, Ligerim tranſire maturat: qui ut in Biturigum agrum peruenit, tripartitò exercitum ducit: in prima enim acie equites leuis armaturæ cum parte ſagittariorum locat, in altera pedites, cum parte equitatus grauis armatutæ, ut alas utrinque faciant, in qua ipſe erat: in tertia, quæ duas præcedentes ſequatur, reliquũ equitatum cum ſagittariorum parte reliqua ponit, qui exercitus ad triginta millia hominum fuiſſe fertur, & ita quantumcunque poteſt itineris efficiens, in Pictones pergit. Franci paſsim Anglos modò in primo, modò in nouiſsimo agmine laceſſebant, dux tamen manum à prælio abſtinens iter continuabat, ſed cùm ad Pictones adhæreſcere cœpit, tenens memoria illius populi proditiones, tum demum ſuos quacunq; incederent, pugnare, uaſtare, incendere omnia iuſsit. Qua de re Franci qui ibi in præſidio erãt, perterriti, ad loca munitiora raptim confugerunt. Ipſe uerò nihil de uia recta egreſſus, agris quacunq; inceſſerat populatis, ac oppidis nonnullis incenſis, Burdegalam peruenit incolumis. Eius aduentu cognito, & Rupellanis ſtudium defenſionis maius acceſsit, & hoſtibus eadem de cauſa, ſpes potiundi oppidi deceſsit. Quare dux Biturigũ relicta continuò obſidione, in Pictonum fines pedem retulit, ut eum populũ Anglorum armis etiam territum confirmaret. Lancaſtrius collaudatis generatim Rupellanis, ac eorum ſigillatim principibus actis gratijs, pro ſeruata fide, remuneratoq; præmijs toto præſidio, reliquos populos ad defectionem ſpectantes in officio continere ſtudet. Item per idem tempus, uel paulò antè eſt nauali prælio dimicatum inter Anglum & Flandrum, qui cum Franco ſentiebat, & uictoriam Anglus obtinuit. Sed ſtatim pòſt conciliata inter eos

pace,bellum nequaquam latius serpsit.

Detestabatur interea omnibus precibus Gregorius undecimus,qui triennio antè in Vrbani demortui locum pontifex Auenione factus successerat,regum discordiam,quòd Reipublicæ Christianæ calamitosa cum primis esset. Is missis ad Biturigum urbem legatis, iussit & eò principũ conuenire oratores,qui præstò fuerunt.Multa legati pontificis nomine coràm pronuntiarũt, quamobrẽ ab armis esset maturè discedendũ:multas proposuerunt conditiones, quas uterq; princeps & dare & accipere deberet, idq; multis uerbis. Atqui animis commotis nihil uidebatur æquum,ut quibus illud certum staret, finire controuersiam armis. Ac ita desperato negotio,legati ad pontificem redierunt.Rex Edouardus interim habuit Londini suorum principum concilium,quo in concilio cùm esset stipendiũ in militem petiturus, uoluit omnes ad id libenti animo dandum beneficio quopiam hortari,adducereq;:itaq; populo nonnulla irrogauit priuilegia,sacerdotibus uerò iureiurando promisit, per se non staturum deinceps,quò minus esset integrum,optare sibi quos uellent episcopos,aliosq; præfectos,atq; idem à Romano pontifice concedendũ se curaturũ. Pontifex Romanus tum primùm illud concessisse uidetur, cùm etiã nunc apud Anglos nihil potestatis habeat,in eligendis episcopis, sed tantùm à principe designatos faciat. Sic reges suo constanter utuntur instituto, quippe qui suo arbitratu episcopos designant, id quod Edouardo ipsi paulò pòst ut faceret, est persuasum ab ambitiosis sacerdotibus. Porrò illi in aula diu uersati,cùm non sperarent posse se tam facilè sui ordinis honores de collegarum sententia,quàm à principe consequi,& pontificis & regis irrogati priuilegij ut sibi minimè commodi,autores uiolandi extiterunt. Atq; ita res priuata publicam sustulit.Ad Edouardum redeo.Rex postquam sic cunctis gratificatus est,patres ex eius animi sententia,pecuniam ad necessarios belli sumptus faciendos imperarunt,cuius magnam partem sacerdotes soluerunt, collato ex decima tributo: tum enim primùm annui fructus omnium possessionum ordinis sacerdotalis æstimati sunt,ac secundùm eam æstimationem, postea sacerdotes cùm regi,tum Romano pontifici decimas soluerunt, cùm antea quisq; ex decima uectigalium,quæ in singulos annos caperet,tributũ conferret.Quapropter ea æstimatio postea ordini damno fuit,cùm fructus multorum sacerdotiorum ita diminuti sint,ut decima interdum quintam partem absorbeat.Fuit is annus humanæ salutis MCCCLXXIIII, & cùm regnare cœpit Edouardus,XLVIII. Quo anno Gulielmus Cantuariensis antistes moritur,cui successit Simon Londinensis episcopus,ordine Cantuariensium antistitum septimus & quinquagesimus.Iam tum obsoleuerat decretũ illud, quo constitutum erat,ut episcopi à sacerdotum collegijs eligerentur, quandoquidem Simon Cantuariensis & alij deinde episcopi non sacerdotum suffragijs, sed pontificum Romanorum,regumq; arbitrio & autoritate designati factiq; sunt,donec ad extremum ita usu uenit,ut soli reges Angli episcopos designarent,& episcopi minores præfectos facerent.Ac ita demum Romanus pontifex paucis pòst annis,omne ius quod ei olim fuit in Anglia in episcopos, ac alios præfectos creandos, habere desiuit,quemadmodũ uel breui potestatem imperandi sacerdotiorũ decimas amisit.At neutrum Angliæ malo fuit, quandò illa per id minus omnino suas opes alienigenis hominibus deinceps impartire

partire coacta est, id quod iam tum deguſtare cœpit: ſiquidem in eodem conuentu, autore Edouardo, de concilij ſententia, lex lata eſt, quæ uetuit cunctos mortales in poſterum tempus impetrare ubiuis gentium Anglicana ſacerdotia à Romano pontifice, aut cauſas, niſi per appellationē, ad eundem deferre, conſtituitq; pœnam immanem contrà facientibus, quam & ad illos etiam peruenire uoluit, qui talia audenti adiumento eſſent. Quod quidem decretū poſteriores reges non modò ſeruandum paulatim curarunt, ſed puniendi ſeueritate multò ſemper terribilius reddiderunt, cùm pœna eiuſmodi ſit, ut uiolator legis & bona amittat, & ipſe in æternas carceris tenebras abdatur. Sed reo
1 datur tempus duorum menſium, antequam ad cauſam agendam aggredi cogatur, & ex eo, lex prouiſionis, ſiue de præmoneri uocitatur, tametſi uulgò de præmuniri nuncupatur, quòd illa ſcilicet tali pœna ita præmunita ſit, ut perrumpi nequeat. Cæterum lex non manſit in ſuo inſtituto, quandò nunc tot gerit horrida tela manu, ut perdifficilè ſit ea uitare, proin non utique iniuria inſtar mortis timet. At ubi Gregorius undecimus, qui id temporis Romanus erat pontifex, de ea re reſciuit, ualde multum reclamauit illud aliud eſſe nihil, niſi Chriſtianam eccleſiam diuidere, niſi religionem exinanire, niſi ius fasq; delere, ac concilia omnia denicq; reſcindere: quare primo quoq; tempore cum Edouardo egit, ut legem tolleret. Exin orto ſchiſmate, non fuit pontifex, qui
2 tale quid curaret, donec poſtremò Martinus quintus ſuper ea re, literas uehementiores ad Henricum ſextum regem ſcripſit: ſed utriq; unum datum eſt reſponſum, non poſſe reſcindi decretum concilij, ſine autoritate concilij, & propterea futurum eſſe, ut tale concilium quamprimùm haberetur, quod tamen poſtea nunquam eſt habitum. Anno eodem moritur Ioannes Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Alexander Neuyllus, ordine antiſtitum quintus & quadrageſimus, quem octauo pòſt anno mortuum ſecutus eſt Thomas Harundellius Elyenſis epiſcopus.

Dum hæc gerebantur, Ioannes Britannus dux, cuius ſuprà mentionem fecimus, apud Edouardum regem partim precibus, partim pollicitationibus
3 agebat, ut ſe adiuuaret. Re ad regium ſenatum delata, placuit omnibus, cùm ob uetus hoſpitium, quod ipſis cum Britannis erat, tum quòd ducis calamitatem cum ſuis rebus coniunctam iudicabant, ut Edmundus regis filius id bellum cum Ioanne duce ſuſciperet. Itaq; bene magna comparata militū manu, & in naues impoſita, ambo in Britanniam proficiſcuntur, qui ubi littus attigerunt, obuium habent Robertum Canolum, qui, uti ſuprà dixi, Breſtum tenebat. Hinc ſingulis ducibus datis muneribus, tripartitò copias ducunt: nōnullæ ciuitates ſpontè in ducis poteſtatē ueniunt, aliæ contrà portas claudūt. Verùm aliquot captiuis in medio campo ob rebelliū oculos iugulatis, tantū formidinis omnibus iniecere, ut oppida maritima uno propè temporis puncto,
4 in fidem uenerint. Adfuit aliquanto pòſt Ludouicus Andegauenſis dux, ut ſuis contra Anglum, auxilio eſſet: cæterum cùm hoſtem accedere ſciſſet, ſiue propter militū paucitatem, metu affectus, ſiue propter ſuſpectam accolarum fidem, impigrè domum repedauit, & ſuos qui in præſidio erāt, iuſsit tantiſper intra oppida ſe continere, quoad cum maioribus copijs rediret: illi tamen auxilium depoſcebant, ſed eum remorari non potuerunt. Tum plura mediterranea oppida deditionem facere cœperunt, cùm Angli uictoria utendum iudi-

cantes, omnem impetum in Francum præsidium fecerunt, quod fortiter ubique resistebat. Ita res Britannicæ in articulo uersabantur, cùm per idem temporis, autore pontifice Romano, qui pacem inter reges conciliare in primis studebat, induciæ duodecim mensium factæ sunt, quæ Anglo nihil commodi attulere. Porrò Edmundus cum Canolo certior factus de indicijs, Ioannem ducem deserere coactus est: & Lancastrius qui positis in propinquo statiuis, suos instructos armatosq; habebat, ut cum Biturigum duce in Santonum agro acie confligeret, de indicijs edoctus prælio itidē abstinuit. Et quanquam penes quem uictoria futura esset, in incerto erat, attamē cùm Angli maiore animorum alacritate, quàm aliàs unquam reuiuiscente spe, parati & expediti pugnam efflagitarent, ut qui pro iusta causa, ardentius pugnaturi essent, contrà & Franci numero longè inferiores, in solo, quod Anglorum iuris erat, omnia suspecta habentes trepidè ad certamen accederent, ut re ipsa postea compertum est, quippe qui ob inducias factas, mirè gauisi sunt, haud dubiè res Anglica superior euasisset. Atq; ita induciarum pactio intempestiua, paratam Anglis interpellauit uictoriam. Quapropter Franci læti oppida omnia de hoste capta præsidio firmant, Angli uerò certum habentes uictoriam de manibus amissam, tristes dicto parent. Rex autem Edouardus eo consilio istas inducias pactus est, ut aduersæ fortunæ impetum infringeret, eo præsertim tempore, quo & ipse id ætatis erat, ut minus bello utilis esse inciperet, & princeps Vualliæ in quo omnes spes eius erant, ex morbo admodum infirmus esset. Sed Ioanni Britanno duci ea interposita temporis mora cum primis damno fuit, qui in cursu medio desertus, pedem referre coactus est. Cæterum ille nihil animo territus, post finitum inducia rū tempus, usq; eò pugnauit, ut toto principatu sit ad extremū potitus, Francis reliqua oppida quæ per uim amplius retinere non poterant, per pacis conditiones restituentibus.

Per hunc modum quietis aliquantisper à bello rebus, ut ne otium domi iucundū esset, pestilentia orta est, qua multi mortales periere. Incidit hæc lues in annum salutis MCCCLXVI, & cùm regnare cœpit Edouardus, L. Quo anno Ioannes comes Penbruchius, quem suprà ostendimus nauali prælio uictū ab Hispanis captū fuisse, grandi pecunia redemptus, dum in Angliā redit, in itinere moritur. At Ioannis comitis uxor nomine Maria, quæ erat è Sancto Paulo Belgicæ Galliæ oppido ad fines Atrebatum sito, fœmina nobilis, pia, sancta, ut suo beneficio iuuentutem Anglicam excitaret ad studia literarum, quarum auxilio intelligebat rem Christianam summè adiuuari, collocauit scholasticorum collegium Cantabrigiæ in ædibus, quas ipsa ad id extruxerat. Illud nunc uocitatur Bembruchensis aula, uerè morum, modestiæ, doctrinæ magistra. Rex interea multis implicatus curis, ad Vuestmonasterium concilium habuit, in quo primùm de uarijs rebus, quæ ex usu Reipublicæ esse uidebantur, cum suis principibus, deinde de tributo indicendo, agitauit, quod uniuersi se collaturos negarunt, argumentantes quòd moueret se, quamobrem nollent id facere, ac multa pariter conquerentes de eius quæstoribus. Audiuit rex patienter populi querimonias, ac habita quæstione, nonnullos ex quæstoribus in culpa esse comperit, acriterq; puniuit. Quo facto, dum incœptum negotium studet, agit, curat, ecce tibi, Edouardus princeps longitudine morbi confectus, ad VI Iduum Iulij mortem obijt, annum ætatis agens XLVI.

XLVI. Quam ob rem populus in ſummo protinus dolore fuit, & hoc etiam acriore, quòd talem princeps omnibus expectationem ſuæ uirtutis mouerat, ut eum ſi regnum obtinuiſſet, facilè confiderent maiorũ ſuorum gloriam ſuperaturum. Cæterum ante omnes Edouardum patrem mœror lacerauit, uulnerauit, confecit, adeò ut decimo pòſt menſe ex angore animi in morbum inciderit, ac eo grauiter oppreſſus mortuus fuerit: ſed ut rebus ſuis ne deeſſet, belli cura addita, ſtatim ut filij funus fecerat, ac concilium dimiſerat, miro ſtudio exercitum nouum facere cœpit, quo finitis inducijs, de ſumma rei cum Franco decertaret. at (ut diximus) uis fati mortalem animum uicit, quia morte ſublatus eſt. Corpus ad Vueſtmonaſterium ſepulturæ datur. Vixit annos LXV. regnauit LI. Filios ex Philippa uxore ſex, ſiue ſecundum alios, ſeptem genuit: Edouardum principem Vualliæ, Gulielmum, qui puer mortem obijt, Leonellum Clarentiæ, Ioannem Lancaſtri duces, Edmundum Langley, Cantabrigiæ, Thomam Vuodeſtok Bochyngamiæ comites, ambos à locis ubi nati eſſent, ita cognomine appellatos. Hunc Ricardus rex, prout inſequenti dicetur libro, Gloceſtriæ, & illum Eboracenſium ducem fecit. item alterum Gulielmum, qui impubes interijt. Filias uerò tris reliquit, Mariam Ioannis Britanniæ ducis uxorem, Iſabellam Bedfordiæ, & Margaritam Penbruchi comitibus locatas. Huic regi abſque cæteris naturæ ornamentis cum primis formæ dignitas ſuffragabatur, ingeniũ prouidum, perſpicax ac mite, nihil porrò non ſapienter, non conſideratè agebat, & homo permodeſtus & frugi, illos ſummè diligebat, honoribusq; ornabat ac amplificabat, qui probitate, modeſtia, atque uitæ innocentia alios antecederent. Corporis habitus congruens, pulchra uirilisq; facies, oculi micantes, canities in ſenecta ætate decora, quæ omnia ad gratiam comparandam ei magnopere conducebant. Militaris diſciplinæ apprimè ſciens fuit, ut resab eo geſtæ teſtimonio ſunt. At liberalitatis & clementiæ exempla paſsim non uulgaria edidit, ita ut unus omnium fermè regum inuentus ſit, qui nullis uel leuibus deditus fuerit uitijs, ſicut nec malorum expers fuit: nanq; ut regnans rebus omnibus quadraginta annos beatiſsimus fuit, ita reliquo tempore grauem fortunæ commutationem ſenſit, adeò noſtra humana negotia rarò ſub manus perdiu ſuccedunt: id quod fecit, ut ille de altera uita frequentius cogitationẽ ſuſceperit, in remq; diuinam multò ſtudioſiſsimè incubuerit, qui idcirco templum diuo Stephano magnificum ad Vueſtmonaſteriũ locauit, in eoq; ornatiſsimum ſacerdotum collegium inſtituit: & alterum Cantabrigiæ, quod Aulam regiam appellant, deditq; facultates, quibus ibi uiuerent, qui ſe in bonis exercerent diſciplinis. Sed breui tempore præter morem atq; legem, cœperunt collegæ loca uendere. Quod quidem inſtitutum non uetante rege, cuius autoritate emptio facta approbatur, etiamnum & durat, & bene multis minus utile uidetur, quoniam ſæpenumero nonnullis illorum qui de collegijs loca mercantur, potius in otio, quàm in literis eo loci uitam uiuere conſtitutum eſt.

Fuere ea tempeſtate uiri longè ſanctiſsimi, multò doctiſsimi atq; fortiſsimi, quorum ſuprà mentionẽ appoſitè fecimus, idcirco nihil eſt, quod de eis rurſum cõmemoremus. Extitere & aliqui inſigni infamia, quorũ caput & princeps fuit Ioannes Vuythcliffus: is, ut fama eſt, à primo indignatus, quòd non potuiſſet ad ſummos ſacerdotalis ordinis aſpirare honores, factus inde ſacer-

dotibus cunctis inimicior, cœpit diuina scripta peruerse interpretari, atque nouam instituere sectam, usque eò, ut in nobili Oxonienſi gymnasio publicè sit in sacerdotes ut legis euersores debacchatus. Et ut impunè tantum facinoris fautore pariter atq; audacia armatus faceret, regi ante omnes summum in cunctos ordinis præfectos imperium, iusq; tribuit. Præterea homo nocendi cupidus, certum habens non facilè uiros doctos ueneno infici, utpote qui rationes admittunt, cogitauit imperitum uulgus in suam in primis sectam sibi trahendum, quòd ille pertinacius soleat, id quod semel imbiberit, modis omnibus retinere. Non contentus itaq; impleuisse codices latinè scriptos de sua hæresi, etiam ex illis commentarios patria lingua conscriptos fecit, atque protinus edidit, ut etiam agrestes maleficæ superstitionis peritos redderet. Certè eum non fefellit sua opinio: ñ nanque commentarij quamuis breues, longo tempore durarunt, ut etiam nunc è manibus plebis auferri nequeant, tametsi ob id scelus, nonnulli uiui interdum comburunt̃, cum suis libellis. Ad extremum homo nimium confidens, cùm rationibus ueris cogeretur ad bonam redire frugem, tantum abfuit, ut parêret, ut etiam maluerit uoluntarium petere exilium, quàm mutare sententiam, qui ad Boëmos nonnulla hæresi antè inquinatos profectus, à rudi gente magno in honore habetur, quam pro accepto beneficio confirmauit, summeq; hortatus est in ea remanere sententia, ut ordini sacerdotali parum honoris, & ad Rom. pontificem nullum reſpectum haberet. Hæc de Vuythocliffo, qui illius temporis æqualis fuit, habui breuiter memorare, quò historia quæ rerum gestarum expositio est, suas etiam in hoc partes ageret.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XX.

POST Edouardi mortẽ, principes regni habito ad Vuestmonasteriũ cõcilio, Ricardũ ordine regũ eo nomine secundũ, principis Edouardi filium annos undecim natũ, regem dicunt, ad XVII cal. Augusti, in eiusq; uerba more maiorũ iurant. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCLXXVII. Propter ætatẽ regis, iam inde ab initio in procuratione fuere Ioãnes Lancastrius dux, & Edmundus Cantabrigiensis comes, eius patrui, ac plericq; alij paterni amici. Erat in puero bona indoles, sed ætas flexibilis, quæ faciebat, ut tutores à patribus dati omnes adhiberent machinas, ad continendã eius adolescentiam: sed cùm pro se quisq; postremò magis suis quàm publicis commodis seruire cœpisset, aditus patefactus est alijs, qui ad deprauandũ parati, ubi uiderunt Ricardum pro suo iure agere, paulatim sese ad eum adiunxerunt. Et hæc Ricardi principatus malorum initia fuere, quæ Francis sic animum dederunt, ut illi postea finitis iam inducijs, duce Gesquino equitum magistro, in Aquitaniam incursiones facere, prædas abigere, terra mariq; irrumpere cœperint: quibus exercitus non parum fortiter resistebat, quem Lancastrius audita morte patris, rediens in Angliam illic paulò antè reliquerat. Illi tamẽ partim ui, partim incolarũ uoluntate, aliquot oppidis potiuntur, in quibus fuit Fanum Macharij, Castellio, Bergeracum, & Durasi arx. Dum ita inter se alibi præ-

bi præliantur,pars hoſtiũ cum uniuerſa nauiũ claſſe in Angliam repentè delata,omnẽ maritimã oram latrocinijs diuexat:nam priuſquã Angli parata claſſe obuiam eant,omnes ferè occidentales inſulæ portus,qui frequentes ac locorũ natura ampli ſunt,incenſis circunquaq; ædificijs,ac uicis,&nauibus aut abductis aut inuſtis,ſpoliat, indeq; magnam uim hominũ ac pecoris, & omnis generis prædæ trahens,in Normaniam ſe refert.Sed hæc præda Francis funeſta fuit:ſiquidem procuratores regni coacto ſtatim ingẽti exercitu, Thomã Eduardi regis mortui filium, Caletum mittunt, iubentq; in Franciam protinus erumpat.Is igitur traiecto mari,ac ſe Caleto mouens per Atrebatiũ fines, iter in Veromanduos,Sueſiones,Senones & Carnutes uertit,tenetq;, dum haud procul à Lutetia eſt, ac per omnẽ quaquauerſum regionem bene multis paſſim oppidis uicisq; aut incenſis aut exciſis,excurrit. Ita Anglũ omnia uaſtantem ac bidui abſentẽ ſequebatur à tergo Ludouicus Andegauenſis dux, qui ad congrediendum uſpiam cum eo,tempus & locum idoneũ obſeruabat: ſed à Carolo fratre prohibitus tentare fortunam non eſt auſus. Equidem Carolo regi tot cladium ab Anglo antè acceptarum memori,iam inde ab initio ſtatutum decretumq; erat,per duces tantũmodo bellum cum tali hoſte gerere, nec ipſos duces permittere ad manus uenire,niſi manifeſta foret ſpes uincendi,ut res Franca ne amplius in extremum adduceretur diſcrimen: quamobrem ſæpe paſſus erat ante id tempus, omnem agrum uaſtari, ſub muris etiam Lutetiæ, quæ regni caput eſt. Quod hercle ſtrategema eo magis eius rebus utile fuit,quòd quemadmodum Anglorum uirtus, niſi ſint longo belli uſu exercitati,in præſenti negotio recens habetur, ita mora quam belligerando intoleranter ferũt, interpoſita, fatigari ſoleat.Quocirca Angli in ciuili bello omnia, ſicut alibi diximus,uni prælio cõmittere conſueuerunt. Ad Thomam redeo. Is ex Carnutibus præda onuſtus pari locorum populatione in Britanniam ſe recipit, cuius aduentus res Ioannis ducis maiorem in modum confirmauit: hîc enim aliquot dies moratus, breui omnem ferè Britanniam metu perterritam in fidem ſui ducis uenire compulit, exin in Vaſconiam ad ſuos profectus eſt,qui etiam per eoſdem dies, Turones, Andegauenſes, Cenomanosq; iniectis paſsim ignibus,incurſionibus uexarant.Interea Geſquinus Caſtrumnouum oppidum in Auernorum finibus ſitum obſidebat, quod Anglorũ clientes tenebant,ubi ille morbo correptus interijt.

Dum per hunc modum Angli & Franci æternũ, ut ita dicam,inter ſe bellũ ducunt,ambo eius perennis moleſtiæ tædentes, Carolum quartũ Imperatorem pacis diſceptatorem ſtatuunt. Huius iuſſu,cõtinuò Gandauum utriuſq; populi legationes cõuenere,ubi cùm de pace agitaret,ſubitò ex diſcordia Vrbani ſexti,& Clementis ſeptimi pontificũ,orto ſchiſmate, Carolus neceſſe habuit id negotij intermittere. Quare dimiſſo conuentu,rurſus ad arma itur,uaria eq; pugnatur. Cæterum paulò pòſt ſatietas cædium fecit, ut quaſi inducijs tacitis quodammodo ſua ſponte exortis, ceſſatum ſit aliquantiſper à bello inter Francos &Anglos,quòd illi mortuo per idem temporis Carolo rege quinto, ac in eius locum Carolo filio ſubſtituto, de rectoribus regni conſtituendis ſoliciti eſſent, & iſti Ricardo puero rege nuper facto, ſtatus regni bene collocandi pari ſtudio & cura tenerentur. Itaque optimates nacti pacis aliquid, de autoritate regis concilium ad Vueſtmonaſterium cõuocant.Fuit is annus

ſalutis humanæ MCCCLXXX, & cùm regnare cœpit Ricardus, III.

In eo concilio poſtquam acta correctaq; multa ſunt, ad ultimum, ſicuti iam tum mos inoleuerat, & nunc idem eſt, de pecunia exigenda agitari cœptũ eſt. Principum nonnulli tributum ſacerdotibus iuxtà atq; reliquo populo impo nendum iudicabant, quod imperari ab epiſcopis rogatu regis, hactenus con ſueuerat. At alij qui Rempub. gerebant, aliter ſentientes affirmabant, plus pe cuniarum eſſe neceſſariũ, ad explicandos rei militaris ſumptus, quàm per tri butum exigi poſſet, cùm præſertim Edouardus rex aduerſa poſtremò fortu na preſſus tantũ pecuniæ conſumpſiſſet, ut nihil nepoti reliquerit, & ideo po pulum oportere liberalius ſuum iuuare regem. Hæc illi ſiue dicerẽt, quòd ita optimũ factu cenſerent, ſiue quòd ſuæ auaritiæ plus alimenti futurum arbitra rentur, ſi grande tributum conferretur, cuius ipſi quæſtores futuri eſſent, ad extremũ decretum eſt, ut nouum tributi genus miſellæ plebi indiceretur: tam etſi qui magis populares erant, huic rei quæ deinde multorũ malorum cauſa fuit, aures nõ facilè accõmodabant: uicit tamen regis procuratorũ autoritas & ſententia. Itaq; tributum in capita ſingula utriuſq; ſexus hominũ, qui id ætatis eſſent, quam Iuriſconſulti legitimam uocant, impoſitum eſt, ut ſinguli nu mos ſingulos argenteos, quos groſſos dicũt, ſoluerent. Et hoc pauperum fuit onus. Diuitibus uerò ac ſacerdotibus amplior pecunia, ut par erat, imperata eſt. Hæc exactio cùm noua & inſolita, tum intolerabilis, ita plebis animũ uul nerauit, ut poſteaquam pauperes qui ſoluendo nõ erant, paſsim cõquerentes diras uoces in autores tanti facinoris iactarunt, & nihil ſe eo modo proficere uiderunt, arma demum capienda ſtatuentes, iamiam mortes & manus ubiq; exactoribus intentarint. At non nemo principum auribus ſeruiens, aliam tra dit tantæ ſeditionis cauſam, cui utique non aſſentiendum cenſeo, cùm ſcribat quendam Ioannem Vallæum ſacerdotem tam ſuij ipſius quàm ſui ſimilium ge neris humilitatẽ horrentẽ ſolicitaſſe plebem Cantianam, ut armis ſe cum no bilitate exæquaret, & populum nouitatis auidum uanis hominis uerbis mo tum ad arma temerè concurriſſe, perinde quaſi populus Anglicus nõ antea ex plebeiorũ ac patritiorũ ordine conſtitiſſet, & tum primũ fremere debuiſſet, quòd plus uni quàm alteri honoris acceſſiſſet. Sed dum alibi plus minarum iactatur, quàm cædiũ fit, Cantiani, & illi qui ad alterã Thameſis ripã, Eſſexiam accolunt (id comitatus nomen eſt) ſimul iniurias conqueruntur, uociferantes actum de ſe, ac fortunis ſuis eſſe, quandò aliud agendum cogitandúmue non ſit, quomodo reſiſtatur, niſi ut plebs ſeipſam defendat, ac propterea unũ eſſe ad hoc conſilium optimũ, ut ui & armis regios procuratores perſequatur, qui rem tam horrẽdam & in omni memoria inauditã facere auſi ſint. His uocibus alij alios incitantes, Ioannem quendam Strauum & Gualterũ Tylerum de ple be homines mortalium omniũ fæces, cæterũ manibus promptos, ac conſilijs præcipites, ſibi duces conſtituũt, quo facto, ducibus bellicũ canentibus, con citati homines ueluti ad prælium ſe expediunt, ac Londinum approperant, conſidentq; aliquot dies in mõticulo, qui prope urbem eſt, ad millia paſſuum quinq;, quẽ Blakhethum dicũt. Interim miſſis ultro citroq; nuntijs, ad ripam Thameſis demum deſcendunt, prædicant, inclamant, denuntiant, ſi per conſi liarios liceat, uelle ſe regem conuenire, ac nonnulla quæ è Republica eſſent, co ràm cum eo cõferre. Qua re cognita, Ricardus ut ſemina malorũ in ipſo exor tu extin-

tu extingueret,nauicula uectus ad ripã uenit, & de flumine cum eis colloquitur. Sed cùm in terram deſcendere nollet, quod ipſi uehementer poſcebant, tum demũ maiore quàm antea furore cõmoti ad urbem concurrũt, ſuburbanum diui Georgij uicum primo acceſſu ſpoliant,fractoq; publico carcere,cuſtodias omnes liberant,in ſocietatem recipiũt, inde urbem ingreſsi turrim oppugnant,quò ſe rex cum toto ſenatu ſuo,paulò antè declinans furentis plebis impetũ,receperat.Hîc primo acceſſu Simonẽ Cantuarienſem antiſtitem,Robertum Haliſium diui Ioannis Baptiſtæ militũ collegij præfectum, & Ricardum quendam ordinis Carmelitani monachum,qui regis confeſſionem audire ſolebat,ad ſe miſſos contrà quàm ius fasq; erat, retinent, ibiq; in ſubiecta area,eodem temporis momento ſecuri percutiũt,gaudentes ac uociferãtes ſibi eos pœnas dediſſe,qui cum primis nocuiſſent.Ferũt illos tres per uim ex turri à populo furente abductos fuiſſe,quod omnino tam dicere,quàm credere abſurdum eſt: nam ſi uulgus ita concitatũ turrim expugnaſſet, nõ eos utiq; tris duntaxat,uti credere par eſt,ſed &regem &reliquos omnes quos in primis ad ſuppliciũ petebat,interfeciſſet.Item nec ueriſimile eſt,Cantuarienſem & cum eo illos duos honeſtos uiros tam temerè ſeſe populo armato obieciſſe,atq; primo congreſſu captos fuiſſe.porrò alterũ accidiſſe neceſſe eſt, ſi illud quod falſo ſcriptores nonnulli tradiderũt,uerum ſit,ut cæteris ſaluis,illi duntaxat per uim,ex turri abſtracti ſint.Quocirca illud pro certo affirmauerim,quod autores quos ſequimur produnt, regem exiſtimantem condimentis humanitatis multitudinẽ mitigandam,de concilij ſententia miſiſſe Cantuarienſem antiſtitem,cum alijs duobus uiris & ordine & uitæ ſanctimonia præclaris,extra turrim ad concitatam plebem,qui bene admonendo ac orando,furorẽ tantũ omnibus modis cohiberent, leniréntue: quoniã credibile erat,populũ etſi ira agitatum,nõ eſſe uiolaturũ ſacerdotes Dei in primis miniſtros,& ea de cauſa,bonos uiros incidiſſe in manus inimicorũ, qui perfidia abuſi ſunt ad eorũ exitiũ.

Cantiani edito tanto ſcelere læti & alacres, perinde quaſi ex ſententia uiciſſent,ac in omnes regis cõſiliarios quos neci deſtinarãt,iuxtà iam uindicaſſent, gratulationẽ inter ſe facientes omittũt turris oppugnationẽ, atq; ad diripiendam ciuitatẽ ſe conuertũt: itaq; in omnes uicos penetrant, aduenas, ciues paſſim occîdũt,domos,templa,cœnobia depeculant, ſed ante omnia, ædes ducis Lancaſtri, ac cœnobiũ militũ diui Ioannis diripiunt. Tunc ſi qui erant in urbe,fortuna miſeri,aut uoluntate perditi,uel fures,ganeones, ac reliqui parricidijs contaminatiſſimi atq; flagitioſiſsimi homines,in medium prodeunt, rapinas ſimul faciunt.Quid,quòd ubi rumor per agros peruaſit,momento diei ingens perditiſsimorũ hominum numerus eò aduolat, ad prædamq; pariter incumbit? Poſtquam omnis ciuitas direpta eſt,in uetus templum irrumpũt, & inde in Vueſtmonaſterium,ubi loci incenſo ſtatario(uulgus,quemadmodum alibi dictum eſt,ſchacarium uocat)pleno antiquarum tabularũ, quibus monimenta regni continebantur,& multa facta præda,in urbem redeunt, fractisq; reliquis furum cuſtodijs, quod reliqui erat fortunarum in tota urbe rapiunt:quam ubi rapinis &incendio fœdè deformauerãt,ac iam omnibus præda onuſtis,tumultus paululum refrixerat,tum Ioannes Strauus princeps ductor concitatæ plebis,ut urbis imperiũ penes ſe eſſe teſtaretur,per præconem quædam ſuo nomine publicè denuntianda curauit, quæ obſeruanda forent:

quòd homo sordidus maioris dedecoris tam regi quàm prætori ciuitatis imprimendi causa, fieri uoluit, quia eorũ iussu talia huiusmodi denuntiari populo solerent. Hæc ignominia fecit,ut formidinẽ audacia necessariò uicerit. Porrò Gulielmus Valuorthus prætor in eum annũ ciuitatis, ac omnis senatus ea re permoti, cõtinuò timore excusso, pubem urbanã & sellularios atq; opificũ uulgus quamuis parum pugnæ idoneũ cogunt,eos armant,hortantur ad suũ ulciscendum decus. Rex itidem copia interim armatorũ comparata,in urbem egreditur,ut populi licentiã contumaciamq; coërceat. Dum ubiq; in rebelles arma parantur, Gulielmus prætor uir singulari uirtute urbanæ iuuentutis stipatus caterua, iussu regis,in uicum diui Georgij,siue,ut alij sentiũt, in forum equinũ quod Smythfildũ uocant,ad plebem proficiscitur,quæsiturus ecquid deniq; illa sibi uelit. Admisit turba sine maleficio,aduenientẽ prætorẽ, utpote quæ inops consilij furore iam remisso,incipiebat animo deficere,ignorabatq; quid amplius sibi faciendum foret. Seduxit prætor Ioannẽ Strauum ductorẽ in colloquiũ,quasi de pace agitaturus: hîc ubi hominẽ tot malorũ autorem coràm habuit,ira accensus, stricto pugione paulùm infra iugulum uulnerat, atque interficit. Hunc simulatq; multitudo interemptũ esse cognouit, mirũ dictu est,quanto repentè perculsa sit timore: nam nihil cunctata in fugam uertitur,in qua multi fugiendo,aut interficiuntur,aut comprehensi ad supplicium trahuntur. Alij uerò qui euaserant,statim ex se delectos miserunt ad regẽ, qui mortẽ deprecarentur. Isti amictu reorũ, regem cum lachrymis adiere, eiq; ad pedes iacentes orarũt,ut ueniam miseris,aut errore lapsis, uel furore compulsis daret. Spes ueniæ ostensa: cæterũ rex quæstione habita, quorum opera tumultus esset factus,quos sontes comperit, supplicio affecit, reliquos grauiter mulctauit. Atq; ita Cantiani cum socijs,post tertiũ diem, quàm Londini insanire cœperant,ad sanitatẽ multa cum suorum cæde,redire coacti sunt. Incidit hæc populi seditio in annum salutis MCCCLXXXI,& cùm regnare cœpit Ricardus,IIII. Rex sedato per hunc modum Cantianorũ tumultu, Gulielmum Valuorthum prætorem equestri ordine donauit,& cum eo, Ioannem Philippotum,Nicolaum Tuuiffordium,Robertum Gaytonum,Nicolaum Brembræum,& Robertum Landreum senatores de repub.bene meritos,qui &urbem extremo periculo,& ciuitatem metu liberassent.

Initio anni qui secutus est,terræmotus subitò exortus,multa passim ædificia diruit. Quæ res cùm rara,in Anglia præsertim,tum horrenda ita hominũ mentes turbauit, ut toto eo anno maximus eos terror occuparit: nam præter accepta in præsens detrimenta, aliquid grauius eum motum terræ in posterum tempus portendere suspicabantur,cùm nihil ob factum tumultũ,à tributi exactione cessaretur. Ea istorum temporũ uis fuit,ut totus Occidens ciuilibus seditionibus ob unam eãdemq; causam ortis simul turbaretur: siquidem dum Anglia eo morbo afflictabat,multò grauiore Flandria laborabat: idem enim temporis Ludouicus comes noua uectigalia imposuit mercibus, quæ nauibus eò ueherentur: item rerum capitalium cognitiones ad se pertinere contendebat. Contrà Flandri reclamabant, rogabant ut portoria tolleret,iudicia non uiolaret: sed cùm minus audirentur, arma corripuêre,ducem Ioannem Leonem fecere, insigne factionis tegmen capitis album, quod Capitium dicunt,induêre. Atque hinc belli initium,quod Gandauenses omnium primi

primi fecerũt. Illi igitur plebe albatorum armata ſtipati, primò ædes comitis, quas ille magnificas in ſuburbano uico Gandaui habebat, funditus complanant: deinde Brugas profecti dare obſides cogũt, Dammũ expugnãt, ibi Leo dux agminis morbo affectus perijt, Hypras occupant, ac demũ omnem Flandriam ſuarũ partium efficere contendunt, comite Ludouico ſtrenuè furori reſiſtente. Exin de pace actũ ſæpius eſt, ſed plebis imperitæ amentia rationẽ ſuperante, nunc̃ certa cõuenit, quia comes factam cum ea pacem, quam ipſa dare non accipere uolebat, nõ pacem ſed pactionem ſeruitutis fore ſuſpicabatur. Quocirca Gandauenſes poſtremò cum Anglo fœdus iunxere, atque inde bellum, uti infrà demonſtrabitur, multò acrius renouatũ. Peruaſit ea peſtis per Franciam: pari atc̃ alibi furore ſæuitũ eſt: nanc̃ rectores regni cùm pecuniæ ad ſumptus rei militaris faciendos indigerent, tributũ impoſuerũt. Ea res ita plebem cõmouit, ut præceps ad arma conuolarit. Pariſij primi à quibus ea iniuria cœperat, impetum facientes in regios quæſtores & exactores, Rothomagenſem, ac cæteras uicinas ciuitates ad arma capienda cõcitarũt. Qui quidem populi motus fecit, ut Francus domi ſeditionibus eiuſmodi impeditus, nihil in Anglum moliri potuerit, quod paulò pòſt ſedatis motibus, ut ſuo oſtendetur loco, impigrè fecit. Sed iam unde aberrauimus, tandem redeamus. In locũ Simonis Cantuarienſis antiſtitis poſt annũ quàm ſedere cœperat ſeptimũ, à
2 Cantianis, uti dictũ eſt, crudeliter occiſi, ſurrogatur Gulielmus Corteneius, & huic poſtea Thomas Harundellius Eboracenſis archiepiſcopus ſucceſsit, antiſtitum ordine nonus & quinquageſimus. Eboracenſis uerò archiepiſcopus fit Robertus Valdby, cui breui tempore mortuo ſucceſsit Ricardus Scruppus, qui fuit ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus.

Interea altercationes pernitioſæ nõ ſine mutuis odijs, factæ ſunt inter Vrbanum ſextum pontificem Romanũ, & Cardinales Gallos numero decẽ & tres, quòd iſti poſt illum renuntiatũ pontificem, argumentantes id nec̃ iure, nec̃
3 ritè factum, hominem Gallum pontificem faciendum curabant. Ex ijs igitur octo (reliqui enim cum Vrbano ſentiebant) nõ multò pòſt Gebennenſem cardinalem pontificem dixerunt, eumc̃ Clementem ſeptimũ appellarunt. Hinc nouum ſchiſma ortum, hinc diuerſa principum ſtudia, diuerſi urbium fautores. Iuuabat ante omnes Clementem põtificem Ioanna Apuliæ regina, & Carolus rex Francus eius partes pari ſtudio ſuſceperat. Quo factum eſt, ut magnus Francorum exercitus, quem paulò antè Gebennenſis ipſe legatus à Gregorio in Italiam miſſus ſecum duxerat, Romam properauerit, ad res Romanas noui pontificis nomine recipiendas, qui à populo Romano Vrbani ſtudioſo, ad Marinum oppidum penitus deletus eſt. Hæc accepta iniuria effecit, ut Vrbanus ualde infenſus Carolo, rogarit Ricardum regem Angliæ, ut pro ſua in Romanum pontificem obſeruantia, uellet ſe gratia, conſilio, opibus iu-
4 uare, & quò id facilius faceret, decimas ei ſacras conceſsit, ueniamc̃ ad remiſſionem peccatorum, pro tam iuſta cauſa pugnaturis dedit. Rex pontificis rogatu, continuò millia peditum quindecim, equitũ amplius duo millia coëgit, illisc̃ præfecit Gulielmũ Bellicampenſem, uirũ militaris artis ſcientem. Attributi ſunt huic belli duces ualde bellicoſi, Hugo Chauerellus, Thomas Triuettus, Gulielmus Helmus, Hugo Spenſerius, pluresc̃ alij. Item Henricus Spẽſerius epiſcopus Nordouicẽſis, uir & animi magnitudine & multarũ rerũ

experientia præſtans, cõſtitutus erat ab Vrbano põtifice legatus in exercitu, ut eius conſilio & autoritate cuncta gererentur. Is exercitus ubi Caletum peruenit, cœptũ eſt agitari, ubi loci bellum inciperetur: & quia rex ducibus præceperat, ut in eos duntaxat populos arma mouerent, quos conſtaret Clementis ſectã ſequi, placebat ferè omnibus prius Francos inuadere, quos nemo homo ignorabat eum enixè iuuare. At Henricus epiſcopus aliter ſentiens, iudicauit nihil Flandrico bello præuertendũ, quòd paulò antè Ludouicus comes ubi intellexerat regem Ricardum percuſsiſſe cum Gandauenſibus fœdus, homines Anglos toto ſuo principatu expuliſſet: itaq; ſic iubente Henrico, Grauelingam oppidum confeſtim oppugnant, & capiunt: inde Dammũ petunt, conſertaq; cum magna Flandrorũ multitudine, ſecundum oppidum, manu, nouem millia hoſtium perimunt, oppidiq; potiuntur: Inde Hypras circumſident: ea enim duo oppida à Gandauenſibus paulò antè capta, ut ſuprà dictũ eſt, comes mox recuperarat, ſed cùm oppidani fortiter reſiſterent, in aliud tempus eam oppugnationẽ reiicientes, Casletũ cõtendunt, atq; per uim occupãt, ibi magnam prædam faciunt. Poſt hæc Borburgũ profecti, primo acceſſu per deditionem recipiunt, præſidioq; muniũt. Sic à Cluſis oppido uſq; Dammũ, paucis diebus loca omnia in ſuam poteſtatẽ redegerũt, & his actis, Hypras redeunt, obſidionemq; inſtaurant, euocatis illuc Gandauenſiũ auxiliis. Ludouicus comes interea ſuis diffiſus uiribus ad Carolum regem Francorũ confugit, docetq; Anglos oppida aliquot occupaſſe, atque magnis uiribus Hypras obſidione premere, & propterea rogat, ut maturè ſibi ſubueniat. Carolus qui de Anglorũ aduentu antea cognouerat, & idcirco iuuẽtute omni ex tota Gallia excita, exercitũ nõ mediocrem iam conflarat, ubi à comite audiuit tantum periculi ab Anglo imminere, uelut nouis agitatus ſtimulis, protinus cum ualida armatorũ manu Dammũ contendit, nulloq; negotio oppidũ, Anglis qui intus erant ad ſuos ſe recipientibus, capit: eaq; feliciter re expedita, Borburgum proficiſcitur, quò Angli cognitũ habentes eius aduentũ, omiſſa Hyprarum obſidione, ſe antea contulerant. Dum hîc poſitis caſtris, de oppugnando oppido cum ſuis agitat, amicorũ opera cum Anglis paciſcitur, ut illi relicta terra Flandria, cum capta de hoſte præda Caletum repedent. Atq; ita tantũ bellum finitum, in quo Vrbano pontifici nihil inſeruitũ eſt, cuius iuuandi cauſa inchoatum fuerat. Ludouicus poſt partam quietem, ſtatim mortuus eſt, in cuius opes Philippus Burgundionũ dux cum Margarita uxore comitis filia ſucceſsit. Is Gandauenſes ab Anglis deſtitutos poſt paulùm domuit, coëgitq; parêre imperio. Sed Angli in patriam reuerſi apud Ricardum in ſuſpitionẽ proditionis facilè ceciderunt, prædicantibus cunctis paſsim illos pecunia corruptos, uendidiſſe Francis comitatũ Flandriæ, quem iam penè in ſuam redegiſſent poteſtatem, ex quo nihil propius eſt factum, quàm ut omniũ ordinũ duces ſecuri percuterent. Ita iſti duo populi tanto inter ſe odio ardebant, ut nulla pacis ratio animos mutare poſſet, tametſi tot quotidie malis per hæc bella reges affecti, non grauatè ad pacem inclinabant: ſed modus conglutinandæ concordiæ multò utriq; difficilimus uidebatur, tamen quia optimates erant, qui ſuam operam pollicerentur, ut tandem aliquando armis aut conditione poſitis, aut defatigatione abiectis, aliqua ratione fœdus iceretur, miſsi ſunt ultro citroq; legati frequentes, per quos conuenit, ut Caleti de concilianda pace maturè

turè agitaretur. Venit illuc prior Ioannes Lancaſtrius dux, quò etiã non mul
tò pòſt adfuit Ioannes Biturigum dux à Carolo miſſus. Hîc quoq; cùm nulla
medicina inueniret, quæ grauiter affectos ſtomachos ſubleuare poſſet, ut ne
ſub nomine pacis, bellũ latêret, quod uelut tectus ignis aliquãdo uehemẽtius
latè manaret, repudiata tali pace fucoſa, inducíæ in paucos menſes factæ ſunt.

Ricardus quietis aliquantiſper à bello rebus, Annam Vinceslai Romano-
rum Imperatoris filiam in matrimoniũ duxit, quam à patre in Angliam miſ-
ſam, miro rerum omniũ pari ac ludorum apparatu accepit. Collocatio iſtius
puellæ incidit in annum ſalutis humanæ MCCCLXXXIIII, & cùm regnare
cœpit Ricardus, VII. Dum rex inter uoluptates & gaudium, uxori blandieba
tur, & regni oſtentabat opes, ac ſumma in omnes liberalitate utebatur, ſubitò
extitere nõnulli domeſtici, qui ſui utilitati ſeruiendi cauſa in eum inuidiã de-
riuarent. Siquidem illi quod à rege gratuitò impetrabant, alijs pretio concede
bant: qui abſq; pretio, gratias agebant, perinde quaſi gratia nõ à principe, ſed à
uenditoribus fieret. Res iſta effecit, ut in caput Ricardi ſit coniuratũ, quò eo
adempto, omnis inuidendi materia tolleretur. Ita princeps beneficiũ ſerebat,
ut fidei fructũ meteret: ſed quia in immeritos priuatim conferebat, nihil à ſuo
populo beneuolentiæ conſequebatur, quinimò odium generatim ſibi cumu-
labat, uſq; eò, ut iam tum permulti fremerẽt male cum rebus publicis agi, paſ-
ſimq; iactarent illud Hebræorum prouerbium: Væ terræ, cuius rex puer eſt.
Iſtæ autem uoces ad principis aures non penetrabant, utpote qui ſemper ulti-
mus omniũ uerum audit: cæterum nõ mediocriter mouebant optimates nõ-
nullos, qui tametſi ſtudebant, è latere regis ſummouere malos, cupientes quã-
optimos in eorum locum ſurrogari, nihil tamen profecere, fato quaſi obſtan-
te. Eſt igitur conſpiratũ, ſed odium quod tandem in regis caput emiſſurũ erat
fulmen, ſubitò erumpens, partim cõſpirationem in præſens patefecit, partim
ipſum regem ad præcauenda in poſterum tempus pericula eiuſmodi admone
re potuit. Erant in domo regia Ioannes Ansleius eques, & Hugo Cartonus,
duo teterrima capita, qui iampridem inter ſe nõ dilexerant, ſed poſtremò ſce-
lere cõiuncti cõiurarant aduerſum Ricardum regem: ſed urgente maleuolen-
tia, ambo in ſuſpitionẽ facinoris adducuntur, ut alter diceret alteri, certum ſibi
eſſe cum ſuis pediſſequis, in regem impetũ facere, eumq; occidere. Hoc Anſ-
leius ad præfectum cubiculi regij detulit, ille ad regem: res delata ad ſenatum
regium, introductuſq; Cartonus, pernegauit ſe unquam cum Ansleio contu-
liſſe, ſed affirmauit Ansleium uoluiſſe ſecum coniurare, & non dediſſe aures,
ut ille prior peccaret, & eum ueritum ne nõ inſimularetur, ſuum falſiſsimè de-
tuliſſe nomen. Cæterũ poſt altercationes, cùm certus index non interfuiſſet,
qui teſtaretur, in quo culpa eſſet, & illi alios, ſi qui erant, coniuratos indicare
nollent, placuit inter ſe dimicare, & palàm per præconem denuntiari, eum pro
ditorem habitum iri, qui ab altero uictus foret, non quò ſic uictus, incognita
cauſa puniretur, ſed ut aliquod rei indiciũ liquidius fieret, per certamen. Quo
facto, in certamen deſcendunt, pugnant pro honore, pro uita, pro fortunis, ni
tuntur, urgent, inſtant, magna populi expectatione, ad extremum Cartonus
accepto graui uulnere, humi proſternitur, iamq; ſpiritum edens, ut criminis
conuictus, culpam faſſus, ad ſupplicium trahitur.

Erant reges adhuc in iudicijs, & faſtidio belli affecti, pacis impendiò magis

cupidi, cùm Francus Biturigum principem, & Anglus Lancaſtrium rurſus Caletum miſerit, qui de fœdere agerent. Hi poſtquam ad locum conuenerũt, & uarias inuicem cõditiones contulerũt, ad extremũ cùm nulla pacificationis ſpes eſſet, infecto negotio abeunt: nam neuter ad æquas pacis conditiones inclinabat. Carolus ubi cognouit nullam fermè amplius ſpem eſſe pacis, ac non alium eiuſmodi contentionũ terminũ fore, niſi quem Mars poneret, Angliam denicꝙ armis ſibi inuadendam cõſtituit, ut eò bellum auerteret, unde ueniſſet, qui cõuocato ſuorũ principũ concilio, exponit ſe ueteribus externiſcꝙ multis exemplis admoneri, qua demũ ratione poſſit bellum cum Anglo finiri, atcꝙ ita argumentatur: Memoriæ proditũ eſſe inſulam Britanniã primũ à Romanis nullo ferè negotio occupatã, deinde ab Anglis Germaniæ populis ſedes quærentibus captam, & ab ijs diuturna poſſeſſione Angliã dictam, atcꝙ hanc longo pòſt tẽpore Dacos uictis Anglis, aliquot annos tenuiſſe, ac poſtremò Normanos uno duntaxat cõmiſſo prælio, eandẽ cepiſſe. Iſtam igitur toties uictã facilè poſſe armis Gallicis uinci, cùm præſertim ex Gallia tranſmiſſus in inſulam breuis, tot ubicꝙ portus claſſi hoſtili aperti ſint, & Scotia amica in eadem inſula portio extrema ſeptentrionalis, item paſsim circa littus, loca cõſiſtendi procedendicꝙ tuta nõ negentur, & eas ob res, ſibi tantũ animi eſſe, ut ſi placeat bellum huic præuertere, quod domi tot iam annos ſine fine cum hoſte tranſmarino geritur, nõ dubitare ſe ita facturũ, quò breui tempore audiant unà & traieciſſe ſe, & bello ardere Angliã, ac eam protinus uel captã, aut uectigalem eſſe factam. Auditus eſt lætis animis Carolus, ſummacꝙ alacritas & cupiditas eius belli ſumendi multis ſimul innata eſt, qui illud ipſum facilè factu arbitrarentur, quicꝙ in primis iuuenẽ animo & ætate florentẽ, ad eam rem obeũdam antea incendere ſtuduiſſent. Itacꝙ principis conſiliũ fertur in cœlum, ac ſimul claſſis ingens, & omnia quæ ad bellum gerendum opus ſunt, ſumma cura parantur. Sub idem tempus Leo rex Armeniæ Turcarũ crudelitatẽ & potentiã effugiens, primò in Italiam ad Vrbanũ pontificẽ rogatum auxiliũ, deinde in Gallias ad Carolum regem uenit. Carolus miſertus fortunæ regis Leonis aduerſæ, reſpõdit ſe maximè omniũ illud primũ auere, ut ſibi liceret eſſe à domeſtico bello libero, atcꝙ deinde in cõmunes religionis hoſtes arma mouere, ſed id in præſentia & tempore excluſum, & bello Anglico occupatũ, minimè poſſe facere. Qua re cognita, Leo impigrè curare cœpit, ut ſublatis controuerſijs, ipſi reges iunctis armis ſacrũ bellum ſuſciperent, quamobrem cõfeſtim in Angliam traiecit, qui poſtcꝙ cauſam aduentus ſui expoſuerat, cœpit de pace concilianda magno ſtudio agitare. Accepit eum amicè Ricardus hoſpitio, audiuitcꝙ benignius, atcꝙ reſpondit ſe pacẽ quidem amplexurũ, ſi modò æqua eſſet, & eo confecto negotio, nõ defuturũ cùm eius priuatis, tum Chriſtianæ rei publicæ rebus: & ut edoceret ſe utruncꝙ eſſe grato animo præſtaturũ, ſi ita fieri per ſimultates aliquando licitum foret, deſignauit quamprimũ nouos legatos, qui pacis faciendæ cauſa, Caletum peterent. Miſit & Francus ſuos legatos Bononiã, qui cum Anglo rem componerẽt. Sed fata obſtabant, odium quod utercꝙ populus in alterũ habebat, turbabat omnia: ſuperbia nonnihil officiebat, cùm alter alteri nulla in re cõcederet. Sic multis cõſumptis diebus, de pace nihil conſtitutũ eſt. Leo interim magno apud Ricardum in honore habitus, ac nullo non humanitatis genere acceptus, poſtquã non modica ad neceſsitatem

tem belli aduerſus Turcas gerendi, pecunia donatus eſt, in Galliam reuertit.

Francus ubi cognouit nil de fœdere eſſe tranſactum, tum demũ in Angliã primo quoq; tempore tranſmittendũ iudicat: itaq; nihil moræ, claſſem mille nauiũ iam paratam atq; exercitũ Cluſas conuenire iubet. Quò poſteaq; uentum eſt, & iam milites ordine naues conſcenderant, gubernatores incipiente ſequundo uento flare, ſignum proficiſcendi à rege edi petunt. Ille autem, ſiue quòd iam eum tanti cœpti pœniteret, ſiue quòd ita fieri oporteret, cœpit de induſtria iter extrahere, excuſans abſentiam ducis Biturigũ, qui id temporis in celebrãdis nuptijs filij, qui Catharinam regis ſororẽ in matrimoniũ duxerat, Lutetiæ detinebatur. Verùm haud multò pòſt cùm dux acceſsiſſet, ita ab illo ei perſuaſum eſt, ut nihil non quamtardiſsimè agere inciperet. Nimirum dux uir certè quidem prudens, nõ putabat è Republica fore, ut rex in alieno terrarum orbe, quò ſubſidia ex Francia accerſiri, Oceano intercedente, haud facilè poſſent, fortunam tentaret: nec multum mouebatur exemplis, quibus conſtaret inſulam aliàs fuiſſe captam, cùm ſecum reputaret, non omnes unum in bello gerendo habere euentum, ac non idcirco quempiam debere ſe periculo cõmittere, quòd quis antea illud adiuiſſet ſine detrimento, admonente prouerbio: Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contigit nauigatio. Quare poſtremò placuit, ut ne rex tantum animi quod præ ſe ferebat, ſine ſucceſſu aliquo remiſiſſe, curámue rei bellicæ abieciſſe diceretur, periculum facere per duces, ecquid Francorum uires in terra Anglia ualerent. Igitur Ioanni Viennenſi uiro ſtrenuo prouidoq; id negotij datum, qui ſexaginta nauium claſſe copias in Scotiam traduceret, quam pro uetere ac perpetua erga Francos fide, præſtò futuram confidebant. Is itaq; accepto exercitu, magna omnium expectatione iter ingreſſus eſt, ſequundoq; uento uſus, in Scotiam celeriter peruenit. Dum hæc ad Cluſas à Franco deliberantur, orta interim tempeſtas ita naues onerarias quæ ad anchoras erant alligatæ, afflictauit, ut compluribus nauibus fractis, multæ aliæ funibus, anchoris, reliquiſq; armamẽtis amiſsis, ad nauigandũ inutiles factæ ſint. Vnde magna totius exercitus perturbatio orta effecit, ut Carolus eo demum bello multò facilius abſtinuerit. Ita multorum dierum labor & impenſa, ſimul deliberandi mora, ſimul tempeſtatis ui malè cecidit. At Viennenſis à rege Roberto liberaliter accipitur, qui ubi exercitum refecit, hyeme nondum confecta, iunctis cum ipſo Scoto armis, de improuiſo in fines Northumbrorũ contendit, & priuſquam illi aut conuenire, aut profugere poſsint, magna facta præda, & ea militibus conceſſa, uaſtatisq; agris, aliquot oppida & pagos incendit, rectaq; uia Dunelmum pergit, ut eam urbem armis aggrediatur: ſed per exploratores certior factus, Dunelmenſes cum tota Northumbria, in armis eſſe, in itinere cõſiſtit, nouaq; ex Scotia auxilia euocat, quibus aliquanto pòſt acceptis, in agrum Eboracenſem incurrit, eo conſilio, ut Eboracum obſidione tentet.

Ricardus rex interea certum habens Francũ terra mariq; in ſe bellum parare, pari ſtudio claſſem comparat, & diſpoſitis paſsim circa littora militũ cuſtodijs, exploratores conſtituit, qui uenientem Francam claſſem obſeruent: ſed cùm paulò pòſt cognouiſſet hoſtem amiſſa maiore parte claſsis, nihil eſſe moliturum, & eodem tempore nouos motus in locis Scotiæ finitimis fieri, cum magnis copijs Beruicum proficiſcitur. Præceſſerat fama eius aduentus, quæ

effecit, ut Franci & Scoti spe subitò lapsi oppugnandi Eboraci, ac diffidentes posse se tam longè gentium progressos cum præda in Scotiam tutò remeare, deuitandi hostium impetus causa, in Vualliam diuerterint, quam pari populatione deuastare cœperunt. Quod ubi Ricardus comperit, ratus se facilè posse uno tempore & Scotiam milite uacuã deuincere, & hostes qui in Vualliam concesserant, itinere intercludere, ducem Lancastrium mittit, qui locis omnibus circa Sabrinã præsidio firmatis, hostes si ex Vuallia excedere tentent, aditu ac frumentatione usq; eò prohibeat, quoad fame domiti in potestatem uenire cogantur. Ipse uerò Scotiam ingressus, Merchiam Laudoniamq; igne ac ferro deuastat, expugnatisq; aliquot arcibus ac castellis, Edimburgum capit, captumq; hostiliter diripit. Dum hîc moratur, ad eum secretò adit Robertus Verius comes Oxonienſis, admonetq; de instanti periculo, doló ne, an quòd ita sentiret, in incerto est, ac hortatur, ut quamcitissimè potest, ex hostili solo omnibus rebus omissis, in Angliam discedat: & ut adolescentẽ magis terreat, ait eius consilij principem esse Lancastrium. Credidit Roberto Ricardus, qui ita illius uerbis cõmotus est, ut statim Beruicum redierit, datisq; Scoto induciis, inde Londinum male in ducem animatus. Enimuero dux non insidiabatur uitæ regis, nec ei rerum gestarũ gloriam inuidebat, sed cùm bellum ab omni uacuum utilitate longius ductum iri animo cerneret, rebus componendis studebat, ut ocyus suo negotio, quod regni Castellæ recuperãdi gratia gerendum sibi iampridem statuerat, seruire posset. At Scoti qui in Vuallia penè cõsumpti fame erant, cognito regis discessu, cum Francis patriam cõfestim repetunt. Rex Robertus tot acceptis detrimentis, iam iratus erat Ioanni Viennensi, quòd bellum transtulisset in Scotiam, quare eum bonis ferè omnibus spoliatum domũ redire coëgit, ut aliquid solatij suis Scotis ex eo bello fuisse uideretur. Fuit hic annus salutis humanæ MCCCLXXXVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, IX. Atqui sunt, qui tradant Viennensem anno antè, in Scotiam traiecisse, & domum reuersum postquam de moribus utriusq; gentis, & insulæ statu docuisset, Carolo persuasisse, ut traductis copijs, bellum Anglis faceret, quòd facile esset illos domi, non item foris uincere, & Carolum eius secutum consilium comparasse bellum, de quo suprà memorauimus.

Ortum est ea tempestate graue bellum, inter Ioannem primum regem Castellæ ac Legionis, filium Henrici secundi, & Ioannem Lusitaniæ regem. Causam belli hanc fuisse cõstat. Habebat in matrimonio Ioannes Castellanus rex Beatricem filiam Ferdinandi regis Lusitani, quo sine uirilis sexus legitimis liberis mortuo, regnũ Lusitaniæ iure hæreditario uxori ac sibi debitum repetebat. At Ioannes filius nothus ipsius Ferdinãdi, qui ab initio factus monachus in ordinem diui Benedicti, siue, ut alijs placet, Cistertiensium uenerat, ubi accepit de morte patris, exutus monastico indumento, uocantibus eum Lusitanis principibus, regnũ paternũ obtinuit. Est nõ multò pòst nauali prælio inter reges dimicatũ, in quo Castellani superiores fuerunt. Ioannes post acceptã cladem, cupidus ulciscendi, ad Ioannem ducem Lancastrium legatos misit, ut auxilium ferret aduersus cõmunem hostem, qui regnum ei debitum per uim retineret. Dux nactus idoneã conterendi, debilitandi, infirmandi uires inimici occasionem, rege Ricardo nõ inuito, Edmundum fratrem comitem Cantabrigiæ cum mille equitibus grauis armaturæ, & bene magno numero peditũ pariter

pariter ac ſagittariorũ, mittit in Hiſpaniam. Is celeriter tranſgreſſus Oceanum liberaliter à rege Luſitano accipitur, & ambo cõmunicato conſilio, in fines hoſtium quamprimũ eundum exiſtimant: itaq; cum copijs iam iter facere incipiebant, cùm intellexerũt Caſtellanũ fiducia adeptæ nuper uictoriæ elatum, contra ſe exercitum ducere, tum neceſſariò approperandum iudicantes, ad hoſtium caſtra quàm poſſunt proximè accedũt, cohortatiq; ſuos, ut priſtinæ uirtutis memores eſſent, dant ſignum prælij. Primo cõcurſu, ab dextero cornu, ubi ſagittarij conſtiterant, hoſtes pelluntur: ab ſiniſtro, quem locum equites tenebant, eatenus incerto uictoriæ exitu acerrimè pugnatum, quoad ſagittarij accurrentes, hoſtem à tergo ſunt adorti, qui impetũ uictorum ſuſtinere nõ potuit. Deſiderata ſunt Caſtellanorũ millia circiter decem, capti amplius mille: ex Anglis ſummùm ſexcenti cecidere, ex Luſitanis paulò minus duobus millibus. Ioannes Caſtellanus rex continuato die noctuq; itinere, in Caſtellam aufugit, paucis cinctus equitibus, qui tantæ ſtragi ſuperfuerant. At Luſitanus ita omni periculo defunctus, non amplius in præſentia fortunam belli tentare auſus, quieſcendum tantiſper ſtatuit, quoad ſibi regnum confirmaret, & dux ipſe Lancaſtrius cum maioribus copijs in Hiſpaniam accederet: quæ ſpes, ut alibi perappoſitè demonſtrabitur, eum nequaquam fefellit. Edmundus uerò magnis donatus à Ioãne muneribus, & ſtipendio militi ſoluto, cum uictore exercitu in Angliam redijt.

Ricardus interea ad Vueſtmonaſteriũ ſuorum principum conuentũ facit, in quo conuentu poſteaq; de regni ſtatu confirmando mediocriter prouiſum eſt, aliquot uiris ſummis de patrum ſententia, maiores deferunt honores: nam Edmundus & Thomas regis patrui, ex comitibus, hic Gloceſtriæ, ille Eboracenſium duces creantur. Item Robertus Verius ex comite, Marchio Dublinenſis: iſtum, ut non nemo ait, Ricardus poſtea ex Marchione ducem Hyberniæ fecit. Item fiunt comites ſex. Henricus Bolyngbrochus filius Ioannis ducis Lancaſtri, comes Derbij, Edouardus filius Edmundi Rutlandiæ, Ioannes Holandius ex matre frater ipſius Ricardi regis Huntyngtonæ, Michaël Pola Suthfolchiæ, Thomas Percius Vigorniæ, & Henricus Percius Northumbriæ. Erãt enim anni propè CCXCII, cùm nullus fuerat eius regionis comes, poſt Robertum Mulberienſem, præter Hugonem Dunelmenſem epiſcopũ, qui à Ricardo primo comes factus fuit, quemadmodũ idoneo eſt loco demõſtratum. Ad propoſitum redeo. Exin Michaël, Angliæ cancellarius, & Thomas Mombraius Notyngamiæ comes magiſter equitũ, id eſt, Coneſtabilis, quem uocant, dicitur. Poſtremo deniq; loco, eodem in conuentu, ut ne ambigeretur, néue contentio foret, cui Ricardi hæreditas, ſi ſine liberis è uita excederet, uenire deberet, Edmundus Mortimerius Merchiæ Vualliæ comes, ſucceſſor regni renũtiatur, ex eo, quòd in matrimonio haberet Philippam filiam unicam Leonelli ducis quondam Clarentiæ. Hinc ad poſteros manauit declarandi ſucceſſoris inſtitutũ, ad extirpandas ſeditiones quamoptimũ: tametſi id potius Ricardo primo aſſignandum iudico, qui, ut in eius uita oſtendimus, iturus ad bellum Aſiaticũ cùm cœlebs eſſet, Arthurum Britanniæ ducem ex Gaufredo fratre nepotem, hæredem publicè fecit. Is etenim Leonellus filius fuit tertius Edouardi tertij, & cùm fratres eius natu maximi, Edouardus princeps & Gulielmus, qui admodum puer mortuus eſt, extra Ricardum, nullos

reliquissent liberos, sine cõtrouersia iam tum Philippæ omnis Ricardi hæreditas, si sine liberis mortuus fuisset, iure optimo uenisset. Sed quoniam locus perappositus uidet, nõ alienũ ducimus, genus Edmundi & Philippæ ponere, quò planũ faciamus, utrũ iure iniuriáue postea orta sit de regno cõtrouersia, inter Eboracenses & Lancastrios duces. Edmũdus itaq; ex Philippa suscepit liberos Rogeriũ & Elisabeth: hæc Henrico Percio comiti Northumbriæ locata fuit. Rogerius ex se genuit filios duos, Edmundũ & Rogeriũ: ac totidem filias, Annã & Aleonorã. Isti moriunt omnes sine liberis, sola Anna superstite, quæ maior natu erat, ea Ricardo comiti Cantabrigiæ filio Edmundi ducis Eboracensiũ minori natu nupsit. Atq; ita omnis Leonelli hæreditas & eorũ qui principe Edouardo orti sunt, nomine dotis Annæ, Ricardo Edmundi ducis Eboracensiũ filio uenit. Ex quo ipsi duces Eboracensiũ postea usq; eò regnũ iure repetierũt, dum ad extremũ consecuti sunt. Sed agè, iam eius domus stirpem ponamus. Edmũdus enim primus Eboracensis dux, Edouardũ Rutlandiæ, & Ricardum Cantabrigiæ comites creat: ille sine liberis occidit, hic ex Anna Ricardũ cognomine Plantagenetã: quo quidem Ricardo Plantageneta & Cecilia eius uxore orti sunt liberi duodeni: Edouardus, qui, ut alibi demonstrabit, regnũ adeptus, regũ serie, eo nomine quartus fuit: Gulielmus & Henricus in puerili ætate mortui: Edmũdus comes Rutlandiæ, Georgius & Ricardus, horũ alterũ Clarentiæ, alterũ Gloceſtriæ ducẽ postea fecit Edouardus rex: Ioannes & Thomas, qui in flore ætatis mortẽ obierũt. Item Anna, Elisabeth, Margarita, & Vrsula. Et hoc cõmodè habui dicere de stirpe generis, q̃d deinde Edouardus quartus, & Ricardus tertius illius frater reges ad Leonellum per Philippam eius filiam referebant. Ex hac domo, per matrẽ, Henricus octauus, qui nunc regnat, genus etiam ducit. Sed ad incœptũ redeamus.

Dimisso concilio à rege post tertiũ mensem, quàm cõuocatum fuerat, cùm populus uideret nullas Reipublicæ uitiosas partes esse per id sanatas, ac non modò illius succum & sanguinem, sed etiam omnem speciem amissum iri, moleste ferebat, & occurrendum omni modo ratus, ex se aliquot uiros graues primo quoq; die delegit, qui apud Ricardum suo nomine expostularent. Illi patrocinio Thomæ ducis Gloceſtriæ uiri popularis fulti, regem qui ad Castrũ Vindesoriũ id temporis erat, adeunt, coramq; humili ac lamentabili uoce, de rapinis, quæ ab eius quæstoribus quotidie fierẽt, deq; iniquis iudicijs, quæ iudices pecunia corrupti, nullo iuris seruato ordine, aut forma, facerent, exercerent, cõquerunt. Rex auditis oratoribus populi diem dedit, quo Londini adesſent, exposituri querimoniarũ causas patruis eius ducib. Gloceſtrẽsi & Eboracensi, alijsq; cõsiliarijs. Quo accepto responso, oratores abeunt. Interim ambo duces, Thomas Harundellius archiepiscopus Cantuariensis, Ricardus eius frater Harundelli, alter Ricardus Varuici, Henricus Derbij, & Thomas Notyngamiæ comites, nacti occasionẽ idoneã male mulctandi aliquot magistratus, cõmunicato consilio, populũ solicitant, ut statuta die adsit, audacterq; suas querimonias proferat. Quod nauiter factũ est: adfuit enim populus frequens ad diẽ, palamq; multos repetundarũ, alios aliorũ flagitiorũ insimulat, rogatq; sibi dari præfectos, & iudices, qui ius æquè omnibus dicant, qui nihil loci gratiæ esse sinant, qui rapinas non faciant. Re iussu regis ad senatum delata, multi non modò administratæ Reipublicæ, sed exactæ etiam uitæ ratio-

ncm

nem reddere coguntur, quorũ habita quæſtione, alĩ præfecturis priuantur, alĩ urgente conſcientia, ante damnationem in continentem transfugiunt, alĩ uerò cum plus rapuiſſent, quàm ſoluendo eſſent, in carcerem mittuntur. In ĩjs fuerunt Simon Beuerleius, Thomas Triuettus, & Gulielmus Helmus, qui accuſabantur ſubtracti à militibus ſtipendĩj: ſed Thomas per eos dies excuſſus ab equo inter curationem antè ſpiritum edidit, quàm furti conuinceretur. Gulielmus qui falſo accuſatus fuerat, facilè ſe expurgauit. Simon uerò qui repetundarũ reus eſt factus, in carcerem conĩjcitur. At Robertus Tryuilianus, alter Robertus qui ex Bellicampo erat, ac cõplures alĩ in paris delicti crimen
8 uocati ad regem confugiunt, qui rerum ſuarum parum accurans, animi cauſa in Vualliam proficiſcebatur: hos Robertus Verius Marchio Dublinenſis, præ cuius conſilio, Ricardus reliquorũ principũ monita ne flocci quidem faciebat, à præſenti periculo defendit, niſuſq; eſt Simonem quoq; ſeruare: ſed Gloceſtrenſis, homo certè nimis ſeuerus acrimoniæq; plenus, & qui à ſuo ſenſu deduci nõ facilè poterat, nequaquam confici ſiuit mandatum regis, qui per literas iuſſerat Simonem miſſum fieri, quinimò regiæ literæ attulerunt homini mortem: nam dux ſine mora, Simonẽ inter hæc capite mulctari iuſsit. Quare cognita, Ricardus ita permotus eſt, ut haud multum abfuerit, quin ducem
20 arripi, in uincula q; trahi iuberet: ſed ueritus ne tumultus fieret, tantùm uehementioribus uerbis illum deinceps hominem facinoroſum uocitare, puniendumq; clamare, quòd per ſpeciem ſeruandæ iuſtitiæ, optimum quenq; perdere deſtinaſſet: nonnihil etiam ſuccenſebat duci Eboracenſi, ob fratris audaciã, licet ille mitis ingenĩj uir, Reipublicæ utilitatem ſine cæde ac crudelitate quærendam cum primis iudicaret. Atqui Gloceſtrenſis & bona principum pars eius conſilĩj particeps, quanto minus regis minis mouebatur, tanto maiore rumpebatur dolore, quòd Marchio unus omnia iam apud Ricardum poſſet, magnoq; loco eſſet: quem cùm uideret nec commodum populi, nec leges, nec libertatis iura chara habere, ſed diſcordĩjs delectari, exterminandũ conſtituit: itaq; primùm ſubſtitutis amicis in damnatorum magiſtratuum locum, conci
3 lium ad Vueſtmonaſteriũ alicuius ſtatus collocandi cauſa, ſua autoritate indicit, dein ad id peragendum Ricardum inuitat.

Interea Dublinenſis Marchio cum ſuis aſſeclis, maiorẽ inuidiæ flammam ac materiam criminibus ſuggerendo, iuſtumq; odium incendendo, perſuaſit regi, ut exercitum pararet, quò ſe ac ſua tueretur aduerſus patruos duces, qui eum perdere curarent. Credidit facilè iuuenis Marchioni, credidit turbulentis, credidit ſuis, qui dum duces Londini conuentũ celebrabãt, ipſe ad Briſtollium copias undecunq; cogere cœpit: ſed antequã aliquid hoſtile tentaret, de conſilio Marchionis, Robertum Tryuilianũ ueſtitu incognito Londinũ præmiſit exploratũ, ſi quid illic patrui in ſe molirentur. Is fortefortuna cognitus
4 capitur, ac eodem momento Gloceſtrenſis iuſſu trucidatur. Rex cædis Roberti certior factus uociferari, ultorem inuocare Deũ, illam uim eſſe, quòd patrui ſuos conſiliarios occidere, exilio mulctare, bona eorũ rapere iniuſſu ſuo auderent, inclamare nõ ceſſabat. Gulielmus Scruppus domeſticus quæſtor ac Marchio iram principis adaugebant, ipſi quoq; exclamantes iam ducum fraudes ſatis dilucere. Verùm poſtquam paululum conſedit furor, rex Marchionem in duces quamprimũ armat, cum exercitu Londinum uerſus proficiſci iubet.

Marchio qui diffiſus uiribus omnia timebat, ab ea ducũ tyrannide (ita eorũ regimen appellabat) Exoniæ conſtitit, aut ibi maiores copias paraturus, aut propter loci opportunitatem pugnaturus, ſi ita uſu ueniret. Adfuere nõ multò pòſt duces cum magno militum numero, cõmiſſoq; prælio, Marchionem ad primos impetus in fugam uertunt, qui cum Michaële Pola comite Suthfolchiæ, continuato curſu, in Scotiam ſe contulit, ac ambo paulò pòſt de Ricardi rebus deſperantes in Flandriam profecti, finem demum uiuendi in exilio habuerunt. Non equidem putarat Robertus Marchio tantam ſuam potentiam & autoritatem tam citò ad nihilum caſuram, qui à principio ſe cœlum digito attigiſſe duxerat, quòd Ricardus omnia ſibi crederet, præterea nemini.

At ubi de prælio rumores nõ boni ad Ricardum allati ſunt, actutum animi defectione turbatus, deſperare potius quàm ſperare cœpit. Duces ubi hoſtilem exercitum diſiectum eſſe uident, ſuis per præconem præcipiunt, ut aduerſariorum neminem niſi reluctantem, aut arma ferentem percutiant. Quo cognito edicto, milites depoſitis armis, mortem deprecantur, quibus parſum eſt. Ex ducibus uerò qui ſe in pedes dederant, Ioannes minor Bellicampenſis, & alter Ioannes Salbery in fuga deprehenſi ſecuri percutiunt. Sedato hoc ciuili tumultu, duces Londinum redeunt, uocatoq; principũ concilio, Cantuarienſem archiepiſcopum oratorem deſignant, qui ad regem proficiſcatur, eumq; doceat de ſtatu regni ad meliorem modum per ſe redacto, atq; ex ſua parte roget, ut Londinũ redeat ad curam & cuſtodiam regni ſui. Interim Nicolaus Brembræus eques, qui ex pugna Exonienſi in Vualliam profugiebat, deprehenſus in fuga, Londinũ ducitur, ac ilicò iuſſu ducum capite mulctat: is fuit Londinenſis ciuis, unus ex illis ſex, quos rex ob enauatam ſingularem operam, in ſedando Cantianorum tumultu, ut in principio huius uoluminis demonſtratum eſt, equeſtri ordine donauerat. Peruenit Cantuarienſis Briſtollium, cum regeq; congreditur, cui primùm mandata ducum expoſuit, ac ſpem bonam fecit, deinde cœpit multis eum hortari, atque rogare uerbis, uti Londinum reuerteretur, affirmans eius reditum ſimiliter ducibus patruis, atq; omni populo futurum ſolatio: tertio loco ſui etiam purgandi cauſa, docuit in ea regni cuſtodia, propter quam Londini conuentus erat peractus, nihil prius ducibus reliquis'ue optimatibus fuiſſe, quàm ut omnia agerentur, quæ tantummodo è Republica eſſe iudicarent. Ricardus qui licet neq; acris, neq; ſagacis eſſet ingenij, rectè tamen ſciebat Cantuarienſem caput eſſe factionis, à ſuis antè admonitus, ad ea paucis reſpondit, ac ut potuit, odium & conceptam ob cædem ſuorũ indignationem in præſens diſſimulans, relicta Anna uxore Briſtollij, haud ita multò pòſt Londinũ profectus eſt. Acceperunt uenientem principem libentiſsimis animis duces, & populus Londinenſis. Poſt hæc, concilium habetur: eo in concilio duces, quorũ fides tam regi, quàm principibus iam in dubium uenire cœperat, facta ſua multis rationibus excuſare conantur, affirmantes peropportunè fuiſſe, afficere pœna aliquot magiſtratus, quæſtores, præfectos regiæ domus, qui ex longa patientia principis, adeò licentiam atq; improbitatem in promiſcuo eſſe uoluerint, ut ſibi impunè liceret rapere, ſpoliare, uerberare, uulnerare, occidere, ſtuprare matronas, rapere uirgines, ac idcirco illa omnia iam impudenter facerent: ſimul cætera multa expoſuerunt, quibus oſtenderent ſe non ex ſuo, ſed ex regni tantum uſu,

usu,malos male mulctasse.Postquam duces ita se concilio purgarũt,de rebus absente rege actis,ut tutior hominum fides erga regem foret,placuit ut populus in eius uerba rursum iuraret.Ea res bene multis præsertim ducibus & illorum clientibus documento esse potuit, quantũ sibi deinceps esset cauendum: siquidem dum sigillatim cũcti principes ordine iusiurandum coràm dabant, non potuit adolescens non odium simul & beneuolentiam unicuiq; ostendere: quos enim oderat, truculenter, quos amabat, comiter aspexit, id quod in eum maiorem multò inuidiam cõmouit. His actis,ad belli usum tributũ populo imponitur.Fuit is annus salutis humanæ MCCCLXXXVIII,&cùm regnare cœpit Ricardus, XI.

Dum hæc in Anglia fiunt, dux Lancastri in Hispaniam ad recuperandum regnum Castellæ & Legionis proficiscitur, ducens Constantiam uxorem, & Catharinam filiam ex ea genitam,ac duas filias,quas ex priore uxore susceperat.Is itaq; cum ingenti apparatu egressus,in Lusitaniam primò peruenit,ubi facto cum Ioanne rege fœdere,atq; Philippa una filiarũ eidem desponsa,deinde in Castellam procedit. Obtinebat regnum Castellæ, uti suprà demonstrauimus,Ioannes Henrici secundi filius, qui ubi de aduentu ducis accepit, loca munire,exercitũ parare,suos in fide cõtinere uehementer studet. Dux cùm in fines Castellæ celerius omniũ opinione peruenisset,eosq; uexare cœpisset,populi undiq; ad eum ciues primarios legatos miserunt, qui dicerent se suaq; in eius fidem permittere, & paratos dare obsides, & oppidis recipere, iuuareq; cõmeatu,ac imperata facere. Hac populorũ deditione confisus dux, nihil dubitandum existimãs,quin rectà Burgum oppidum peteret,castra mouet,diebusq; paucis propè accedit. Fit illi obuiam Aluarius Perresæus uir bello egregius,quem Ioannes rex cum sexcentis equitibus, & magno peditum numero præmiserat, ut hostem uenientem aditu ac frumentatione prohiberet, aut loco idoneo,si ita præstaret,cum eo manum consereret. Lancastrius ubi comperit Aluarium in se uenire,composito agmine,suos cõfertim ire iubet,ut simulata militum paucitate,eum ad certamen alliciat.Non fefellit eum suum consilium:porrò Aluarium per eam artem ad pugnam duxit, nulloq; ferè negotio in fugam uertit. Secundum hæc,non armati ab Hispano,sed legati de pace ad Anglum frequentes missi sunt: quippe ille eò quòd sibi timebat,honestas offerebat conditiones,ac ante omnia,affinitatem cum duce petebat.Cunctas pacis conditiones dux ducebat abnuendas, quoniam ei illa Aluarij profligatio instar inuitamenti erat belli sequendi, ac ob id in animo erat, modis omnibus eo potiri regno. Fames interim in castris erat, & rerum penuria, quæ mala pòst pestilentia secuta est, qua cùm multi passim mortales morerentur, cœptum est necessariò inde commoueri,atque unde uentum erat,in Lusitaniam remeatur. Rex Castellanus qui pacem quàm bellum malebat, nihilo secius legatos rursum ad ducem mittit, qui de pace, qui de nuptijs cum eo agant.Hi postquam coràm uenerunt,mandata regis exponũt,& in primis docent multis rationibus in rem utriusque principis fore, si maturè facta pace, Catharina unica ex Constantia uxore ducis filia, locaretur Henrico Ioãnis filio.Dux auditis legatis, cùm id quoque temporis per literas fratrum,intellexisset omnia domi seditionibus turbari, & ob id bellum quod gerebat, multò periculosius fore, cùm nullum inde expectandum esset supplementum,tantum

abfuit, ut oblatas conditiones amplius repudiarit, ut etiam non inuitus ad-
miserit. Itaque icto fœdere, ad pactiones uentum est, ut dux Catharinam fi-
liam nuptum daret Henrico Ioannis filio, ac ipse & Constantia eius uxor
cederent omni iure, quod in regnum Castellæ & Legionis haberent. Con-
trà rex Ioannes dotem puellæ & matri daret, assignaretq; ambabus dotales
fundos, ac duci & Constantiæ in singulos deinde annos penderet uectiga-
lis nomine, aureorum uicena millia, atque pro impensis in id bellum factis,
certo tempore tercentena millia. Istud pro conditione rerum, Castellanus
iugum ferre non recusauit, quippe qui iam norat quantum periculi supra
caput esset, nisi cautioribus uteretur consiliis, in posterumq; prouideret.
Quibus peractis rebus, & Catharina puella uiro coniuncta, Lancastrius
mox cum Lusitano affinitatem iunxit, locata ei Philippa filia, quam ille ta-
men non prius sibi copulauit, quàm Vrbanus Romanus pontifex eum le-
ge soluerit, qua innodatus esse dicebatur, quia, uelut suprà scripsimus, Io-
annes antè monachus fuerat, quàm regnum obtinuisset. Atque sic denique
Ioannes dux Lancastri rebus in Hispania compositis, domum cum Con-
stantia uxore, atque exercitu, reuenit incolumis, post menses decem & tres,
quàm eò concesserat. Peruenit in Castellam sub idem tempus, quo inter re-
ges factum est fœdus, Ludouicus Borbonensis dux, cum bene magna ar-
matorum manu, quam Carolus Ioanni regi auxilio miserat. Hunc Castella-
nus post actas pro beneficio gratias, & partem stipendij militi datam, multis
donauit præmijs, atq; domum dimisit, acceptum perinde referens finem bel-
li Franco, ac si eius solius opera, is factus reuera fuisset, ut ne apud amicum di-
ceretur ingratus.

Interea Ioannes Britanniæ dux animaduertens Anglorum uires seditioni-
bus passim inter principes factis, in dies singulos infirmiores fieri, propterea
quòd id malum intestinũ ac domesticum inclusum esset medullis animorum
ipsorum principũ, & dolens suum principatũ à Franco partim possideri, par-
tim uastari, tandem aliquando patriam eo detrimento liberandam constituit:
itaq; amicitiæ Caroli se dedit, receptisq; oppidis amissis, in eius quoq; uerba
iurauit. Angli autẽ qui ei præsidio relicti fuerant, sine fraude dimissi, alij in pa-
triam, alij in Aquitaniam se recipiunt. Renouauit ea res inter Anglũ & Fran-
cum furorem: Robertus Canolus Aquitaniam prouinciam obtinebat, qui au-
dita Britanni ducis defectione, confestim suos hostium fines uexare iussit. Mi-
les si uspiam prædæ aliquid esse nouisset, eò cõcurrebat, leuiaq; quotidie præ-
lia faciebat, cùm ita usu uenit, ut Angli qui in Lemouicibus erant, cùm excur-
siones crebrò in Aruernos facerent, circumuenti subitò à magna Francorum
manu & præda exuti, & post tumultuosam pugnam, in fugam uersi fuerint,
aliquot captis, qui postea grandi auri pondere se redimere coacti sunt. Ii dolo-
re incensi, quòd ita insidijs temerè excepti essent, cladem per hunc modũ uin-
dicandam excogitant: cum expeditis enim equitibus noctu Monferandum
accedunt, & quia oppidum à præsidio uacuum esse sciebant, nihil cunctati
prope portas consistunt: hîc oppidanum quendam casu eo noctis tempore
domum redeuntem capiunt, quem ad unam portarum accedere cogunt, ad-
monentq;, ut custodes excitet, illisq; dicat, secum esse aliquot mercatores,
eosq; cum oneratis iumentis ad nundinas uenire, quæ illic breui futuræ erãt,

& pro-

& propterea roget, ut ex itinere feſsis aperiant portas, quò in diuerſorium ſe recipere poſsint. Oppidanus non ignarus omnia libertate patriæ poſteriora ducenda, & nulli mortalium quicquam ea antiquius eſſe debere, primùm negauit ſe tam nefaria mandata executurũ, poſtea tamen cùm Angli cruciamenta, ſupplicia, mortem intentarent, uti doctus erat, cuſtodes excitauit. Illi nihil tale ſuſpicãtes portam pandunt, qua ſubitò occupata, Angli cuſtodes obtruncant, oppidumq; ingreſsi diripiunt, tantum templis ab omni maleficio, & mulieribus à dedecore uacuis relictis: poſtero die multa abacta præda, captiuisq; abductis Chalucetum oppidum, unde uenerant, properè reuertuntur. Atq; ita Anglus inuſtam paulò antè per fraudem ignominiæ notam, fraude autoribus facta, deleuit. Erat per huiuſcemodi clades mutuò acceptas, uterq; rex diuturni belli cura & ſolicitudine magnopere affectus, ita ut ſolùm bellandi finem optaret. Qua de cauſa Carolus per nuntios egit, ut Ricardus miſerit Lancaſtriũ Lutetiam, ſiue, ut non nemo tradit, in Ambianos. Huc poſtquam conuenere legati, inter ſe uarias conditiones pacis conferendo, in contentionem uenire incipiebant, cùm dux ita effatus eſt: Ecquid oportet nos de noua forma fœderis faciendi cogitare, cùm illa iampridem præſcripta nobis fuerit à Ioanne & Edouardo patre meo regibus? Illud ergo fœdus ſummo utriuſque populi conſilio, conſenſuq; ſancitum permaneat, ſitq; eò contentus Carolus rex, atque ita tandem ab armis diſcedere licebit. Ad ea Franci oratores reſpondere, per ſuos reges non ſtetiſſe, quò minus id fœdus corroboratum foret, ſed ab Edouardo principe contra iuriſiurandi religionem fuiſſe uiolatum, & propterea Carolum quintum, & ſextum, de pace poſtea ſæpiſsimè expertos nihil potuiſſe efficere, niſi uoluiſſent pactionẽ pacis talem facere, quæ ſeruitutis lex foret, & id Anglorum cauſa factum, qui pacem dare, non admittere, & datam nunquam ſeruare uellent. Inter has diſceptationes, cùm utraq; pars non pacem, quam ſummè quærebat, ſed eius conditiones repudiaret, inducíæ tantùm trium annorum pactæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCXCI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIIII. Quo anno multarum rerum agendarum cauſa, concilium habitum eſt ad Vueſtmonaſterium: eo in concilio regi pariter atque principibus uiſum eſt è Republica ſua Anglicana fore, ſi pars aliqua imperíj Romani pontificis Oceano terminaretur, quòd multi quotidie uexarentur, ob cauſas, quas Romæ non facilè cognoſci poſſe putabant: quapropter ſancitũ eſt, ut nulli mortalium deinceps liceret, pro quauis cauſa agere apud Romanum pontificem, ut quiſpiam in Anglia eius autoritate, impius religioniſq; hoſtis publicè declararetur, hoc eſt, excommunicaretur, quemadmodum uulgò dicitur, néue exequi tale mandatum, ſi quod ab illo haberet. Pœna uerò íjs conſtituta eſt, qui legem uiolaſſent, ut amiſſis omnibus bonis, uitam perpetuò in carcere agerent. Deinde pecunia ad uſum belli imperata eſt.

Iam arma ubique depoſita erant, cùm ecce tibi, ab Aquilone nouum erumpit fulmen: nam Scoti quibus quinquennio antè inducíæ datæ, & ut Anglici annales tradunt, nondum finitæ erant, cupidi prædandi, contrà atque fas erat, in finitimos agros egrediuntur, ac ſubito acceſſu, uicis ædificíjſq;, quæ adire potuerant, incenſis, hominum pecudum' que prædas agunt, & ſtudio prædandi, uſque Dunelmum excurrunt: hinc ciuium occurſu, qui ex fuga

agrestium de hostium aduentu cognoscentes se armauerant, repelluntur: uerùm quia Angli qui sumptis repentè armis, obuiam ierant, pauca millia passuum prosecuti sunt, quòd ipsi longè numero præstarent, nõ fugiunt, sed lentè & pedetentim cum præda Nouumcastrum uersus contendunt. Hæc ubi passim nuntiata sunt, Henricus Northumbrorum comes cum armatorũ manu hostes à tergo secutus, non longè ab eo oppido inuadit: dimicatur utrinq; fortiter, ac incerto euento, & cùm anceps cædes fuisset, aduersæ tamen rei fama in Anglos uersa est, quòd nonnulla amisissent militaria signa. Paucis deinde interiectis diebus, est iterum inter Nouumburgum, & Nouumcastrũ singulari prælio pugnatũ, & ibi quoq; æquo ferè Marte certatũ, multis utrinq; interfectis. Ex Scotis ducibus Iacobus comes Douglassatium graue uulnus accepit, quo nõ multò pòst ingrauescente, à uita discessit. Post hæc, exercitus utrinq; reficiuntur, & ad nouam edendam pugnam pro se quisq; parat, hinc Scotis, illinc Anglis recentioribus auxilio suis uenientibus, ita ut rursum omnibus copijs ad manus uentum sit: tantis nunquam aliàs cùm copijs, tum animis dimicarũt, tantoq; irarum certamine res gesta est, ut à neutra parte emissa sint tela, sed gladijs & cœperint, & finierint pugnam, in qua demum Scoti superiores fuerunt. Captus est Henricus comes, totq; alij nobiles, ut illis sua redemptio constiterit centum aureorũ millibus. Cecidit Anglorum amplius tertia pars, Scotorum uerò dimidio minus. Quieuerunt posthac Scoti, cùm intercedere inducias inter Francum & Anglum comperissent: nam, uti alibi diximus, in perpetua Francorum amicitia atq; gratia, ac tam belli quàm pacis cõmunitate sunt, & Ricardus se per omnia segnem gereret, qui acceptam plagam in primis ulcisci debuisset: sed iuuenis uoluptatibus deditus, ac suorum æqualium collusorũ sodalium societate corruptus, haudquaquam libens bella obibat. Quid, quòd ut omnem bellandi materiam ab se uerteret, suadentibus suis, qui ei seruiebant, ei lenocinabantur, donauit patruum suum ducem Lancastrium Aquitaniæ principatu? Eò ille continuò profectus est, ut in possessionem ueniret: cæterum Aquitani animo cernentes breui tempore futurum, ut Francis prædæ essent, nisi principem haberent, à quo ab iniuria defenderentur, non dubitanter ducis imperium abnuerunt, atq; uenienti tantũ abfuit ut gratulati sint, ut etiam denuntiarint, nolle se in eius uenire potestatem: quo facto, legatos uiros primarios suarum ciuitatum ad Ricardum miserunt, qui dicerent se regi parêre assuetos, non posse ab officio discedere. Excusatio Aquitanorum à rege accepta est, ac ita legati optati compotes domũ remittuntur. Dux autem ut uir prudens, æquo animo repulsam tulit, qui nihil ea re motus, in Angliam paucis pòst mensibus reuertit. Attulit eius aduentus in Aquitaniam, suspitionem Francis, etsi inducię adhuc non exiuerant, adeò, ut nihil propius factum fuerit, quàm ut tumultus concitaretur ab ijs, qui in præsidio erant. Verùm ubi constitit nihil hostile à duce tentari, facilè est temperatum armis.

Finis tertij anni iam propè obrepserat, ab eo, quo inducię factæ fuerant, cùm Carolus rex spe pacis coagmentandæ, legatos Bononiam, Ricardus suos Caletum misit. Legati summa usi diligentia & studio, ad extremũ postquam nulla negotij pacis conclusio esse potuit, inducias in quatuor annos prorogarunt. Est res mira tam dictu, quàm creditu, ut pax toties utrinq; petita & cupita, nun-

ta,nunquam conuenire potuerit,cùm præſertim utricꝫ populo commoda æquè ut peropportuna uideretur.Equidem Franci facilè animaduertebant,bellum neutiquam in rem ſuam fore, quòd Carolus rex mentis errore affectus, iam tum rebus agendis uacare minus paratus erat. Anglis uerò nec ſpes magna uictoriæ erat,quòd domi ex ſeditionibus laboraretur,& Ricardus quanquam diues operis, tamen expers laboris non inuitus bello otium ſæpe præuerteret.At eiuſmodi tamẽ rationes uincere nõ poterant obſtinatos animos, quò tandem aliquando pace facta, ab armis ceſſarent, cùm alter nihil de poſſeſsione, & alter nihil de iure proprietatis dimittere uellet. Id temporis uita exceſsit Robertus rex Scotiæ,cui Ioannes filius in regnum ſucceſsit. Placuit optimatibus huic nomen patris imponere,quod Ioannes parum eſſet nomen regibus felix, omen à Ioanne Francorum rege accipientibus, qui inauſpicatò cum Anglis pugnaſſet.Franci interim per inducias nacti otium, ac ſimul Genuenſium precibus defatigati,bellum in Afros,qui omnẽ oram,inſulasꝫ Italiæ latrocinijs infeſtas reddebant,ſuſcipiũt.Ricardus quocꝫ rogatus auxiliũ, mittit Henricum comitem Derbienſem cum electa Anglicæ pubis manu, ad id bellum faciendum. Igitur Franci Anglicꝫ uiribus & animis conſociatis, in Africam trajciunt,qui ubi littus attigere,eatenus à barbaris deſcenſione prohibiti ſunt, quoad Anglorum ſagittariorum uirtute factum eſt, ut aditus patêret:in terram egreſsi rectà Tunetam urbem regiam petunt,ac obſident. Barbari timore affecti de pace ad eos legatos mittũt,quam noſtris dare placuit,ut ſoluta certa pecuniæ ſumma,ab omni deinceps Italiæ Galliæcꝫ ora manus abſtinerent. Ita peractis rebus,poſt paucos menſes,quàm eò itum erat, domum repedatum eſt.

Eiſdem temporibus rex Ricardus bellum ſumere repentè cogitur: cùm enim nuntiaretur Hybernos Sylueſtres excurſiones in agros facere, atque omnem prouinciam populari, iudicauit in inſulam cum exercitu trajciendum: itaque dato imperio regni adminiſtrandi duci Eboracenſi, non multò pòſt unà cum Lancaſtrio,& Gloceſtrenſi ducibus,Briſtollium profectus, nauem conſcendit,ſequundocꝫ uento uſus in Hyberniam tranſmiſit.Quò ubi perue
5 nit, cùm intelligeret prædatores raros per agros uagari,ac nullo certo loco ſe tenere, equites quoquouerſum dimiſit, qui palantes hoſtes inuaderent. Ipſe uerò cum peditatu ſubſecutus obſeruabat, ſi uſpiam liceret cum aliqua collecta prædonum manu congredi.Hyberni ubi ſe undicꝫ armis peti conſpiciũt, pars incipit dare ſe in pedes,pars ſtare incerta,utrum progredi, an regredi tutius foret:inter cunctationem, permulti imprudentes paſsim opprimuntur: cædes tamen modica edita eſt,quoniam ſuperueniente nocte,in ſuas ſylŭas ſe facilè incolumes receperunt. Aliquot Angli equites in perſequendo hoſte,
4 dum incautè feruntur, iaculis conficiuntur à fugientibus, quibus adjciendis illi plurimũ ualent. In ijs Edmundum Mortimerium comitem Merchiæ fuiſſe opinor, quem, ut ſuprà oſtendi, Ricardus ſibi hæredem fecerat, quem omnino aut tunc,aut prius poſterius ue ab Hybernis interemptũ fuiſſe conſtat.Cæterum tantus terror Hybernos inuaſit, ut quatuor reguli ultrò Dublinum uenerint,ubi Ricardus erat,ſecꝫ eius fidei commiſerint,quos tantum abfuit,ut ille pro commiſſo delicto pœna afficiendos ſtatuerit,ut etiam equeſtri ordine donauerit,reliquos uerò quos ſontes comperit, partim ſupplicio

affecit,partim hostes iudicauit,eorumq; bona publicauit: & ut ne Syluestres posthac loca insulæ culta populatũ exirent, præsidia opportuna posuit, quæ eos transitu prohiberent. Pacata per hunc modum insula, cùm Ricardus eodem tẽpore ex literis Eboracensis intellexisset Annam uxorẽ esse mortuam, citius quàm decreuerat in Angliam reuersus est, Qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIIII.

Regi autẽ ut in Angliam accessit, cùm nullos ex Anna suscepisset liberos, nihil fuit prius, quàm ut de nouo cogitaret connubio: & quia nullus erat in regno, cum quo placeret genus & sanguinem miscere, legatos protinus misit ad Carolum regem,qui Isabellam eius filiam octauum agentem annum sibi uxorem peterent. Audita est benignè legatio,ac posteaquam de modo iungendæ affinitatis aliquandiu tractatum est,puella Ricardo despondetur. Secundum hæc, missis ultrò citroq; legatis,de pace inter reges continenter agitatur,quæ ad ultimum nullo pacto fieri potuit, sed tantum inducíæ in triginta annos pactæ sunt. Atq; ita fœdus totidem annos duraturũ factum est, sed quibus conditionibus, nullus, quem sciam, scriptor ponit, adeò negligenter ea tempestate res gestæ literis mandatæ sunt. Fuit hic annus cùm utrinq; induciæ datæ sunt, M CCCXCVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIX. His actis, Ricardus Caletum proficiscitur,ibiq; ad accipiendam quam honorificentissimè uxorem,omnia quæ usui necessaria sunt,quam liberalissimè parat. Interea Carolus rex cum puella Arderam uenit, quò Ricardus se postridie contulit. Hic reges mutuis amplexibus congrediuntur,blandisq; appellationibus paria inter se paribus respondentes, multa facta congratulatione, alter alterum certatim honore, dignitate, gratia tractat: Ricardus enim Carolum patrem, Carolus Ricardum filium appellat. Deinde Carolus epulum dat opiparum, preciosissimisq; donat Anglos muneribus,facit & idem Ricardus erga Francos. Post hæc,factis sponsalibus, puella Isabella etsi nondum matura uiro traditur Ricardo, quam ille secum Caletum primò, deinde in Angliam magna cum pompa ducit. Quòd si cæteri omnes ex ea affinitate aliquid lætitiæ cœperunt, non item Thomas dux Gloceſtriæ, is enim grauiore erat in Gallicum nomen odio, & quamuis affinitas intercederet, attamen nullum fœdus cum Franco ratũ religiosumq; fore putabat: sed maior inuidiæ cumulus ex eo accedebat, quòd Francus retineret principatus & loca celebriora aliquot in Gallia, quæ Anglicæ ditionis fuissent, & toties repetita non restituerent. Et quia Ricardus talia detrimenta minimè sarcienda curabat, non poterat se continere,quin eum ignauiæ passim accusaret,clamaretq;, hostibus qui toties datam fidem fregissent,non esse fidem seruandam. Quibus uocibus cùm nihil rex moueretur,dux ut ei aliquod exhiberet negotium,quo locum daret uoluptatibus, & ab otio ad arma auocaretur,egit sic cum Gulielmo Moro qui in eum annũ factus erat prætor, ac cum ciuitatis senatu, ut ciues Londinenses regem adiuerint, rogarintq;, ut iam pacatis rebus, & cum Franco multorum annorum renouatis inducijs, uellet suos ciues leuare tributo, quod belli causa impositum, & nondum exactũ esset. Ad rogatũ populi, ita dux Lancastrius respondit, ut ille eius responso contentus ab incœpto negotio destiterit, tributumq; suo tempore pependerit.

Per eos dies uenit in Angliam Guido comes diui Pauli missus à Carolo, ut officij

officiꝫ ac amoris gratia, eius uerbis Iſabellam filiam & Ricardum ſalutaret. Rex multa conferendo aperit comiti, quemadmodum dux Gloceſtriæ ſumma ope nitatur, ut bellum Carolo inferatur, & quia id ex animi ſententia obtinere nondum potuerat, populum ad ſeditionem ſolicitet, quò domi bellum ardeat, quod foris gerendū ſummè cõcupiuerat. Item narrat eundem ducẽ iniuſſu ſuo, bene multos ex ſuis domeſticis & amicis, affeciſſe ſupplicio, ac denique ſibiꝫ ipſi exitium machinari. Hæc ubi comes accepit, ſubitò reſpondit, non eſſe diutius tantum iniuriarum patiendum, ſed continuò uindicandum, ſimulq; præcauendum malum, quod omnino futurum eſſet, niſi maturè obuiam iretur. His comitis uerbis Ricardus permotus, ex illo tempore ſtatuit ducem & Ricardum Harundellium comitem, ut duos ſeditionis autores, ac eorum clientes modis omnibus è medio tollendos: ſic, ut quod deſtinarat animo, quamcitiſsimè perficeret, cœpit diligentius facta dictaq; ducis notare, & quoniã qui ſuſpicantur, ita uſu uenit, ut peiora ſemper conꝫciant, quàm uideant, idcirco nihil non in malam capiebat partem, ita ut de ipſo duce identidem cum eius fratribus Lancaſtrio & Eboracenſi quereretur, quòd ille contra ſe ueniret, ſibiq; rebus in omnibus aduerſator eſſet, ad interitum ſuum, ad perniciem ſuorum domeſticorum, ad diſperditionem regni. Duces autem ut ab omni ſuſpicione principis animum liberarent, ad ea reſpondebant, ſe haud clàm eſſe, Gloceſtrenſem fratrem ut interdum imprudentem plura ſæpenumero effundere, quàm ut efficere poſſet, uellet ue, & ea tamen ex fidelitate proficiſci, quòd ille in primis doleret regni fines anguſtiores fieri, ac propterea bono eſſet animo, quandoquidem nullum caperet detrimentum, nullumq; ei crearetur periculum, quandiu ſana non ſperneret conſilia. Hæc animum regis ad tempus mirificè confirmarunt. Gloceſtrenſis interea non ceſſabat omnia tentare, quibus inducias frangeret, adeò bello ſtudebat: quod cum minimè procederet, uſque eò furere cœpit, ut iactarit ſe coniecturum Ricardum tanquam hominem imbellem, minimeq; qui imperet idoneum, in aliquam arcem, ubi ſine Reipublicæ iactura, pro ſuo iure otium traheret. Iſti ſermones ubi in uulgus emanarunt (emanarunt autem ſubitò per eos, qui duci inuidebant) fratres eum acriter caſtigarunt, id quod ille paruipendit. Ea de cauſa, duces qui uidebant non eſſe quod amplius fratrem monerent, & ſe propter eius inſolentiam, iam omnibus ſuſpectos eſſe, proſpicientes fore, ut ille in dies criminoſior eſſet, ſi ipſi Rempublicam diutius gubernarent, exiſtimarunt per aliquot menſes ſibi aula cedendum, quò Gloceſtrenſis minus fraterna autoritate fultus mitius ſe gereret: itaque Lancaſtrius in principatū ſuum, Eboracenſis Eboracum ſe contulit. Cæterum ſecus euenit, atque illi cogitarant: ſeceſſus enim fratrū, Gloceſtrenſi exitio fuit: nam ubi duces procul à regia fuerunt, non defuere contra Gloceſtrenſem accuſatores, qui regem incenderent, ad eum necandum, quíue hortarentur, ad ulciſcendam mortem ſuorum conſiliariorum: ita demum iuuenem ad flagitium faciendum incitarunt, ut ille ſtatuerit, non ultrà timoris ferre moras. Poſt ducum diſceſſum, ſeceſſerat quoque Gloceſtrenſis in Eſſexiam ad uillam ſuam, quam iuxta celebrem pagum habebat, quem Chelmisfordiam dicunt, illicq; ſe tenebat. Rex interim cum Thoma Mombraio equitum magiſtro, qui cum ipſo in ſumma erat gratia, conſilium opprimendi ducis capit, compoſitoq; dolo, ambo uenatum

eunt: Thomas in medio itinere se in syluam abdit, rex uerò uenando, ad ducem cum paucis uenit, ibiq; sumpto cibo, negotium simulat, quamobrem sibi Londinum actutū redeundum docet, eumq; rogat, ut festinandi causa, paucis contentus comitibus secum Londinū eat, ac reliquos suos ministros post se eò uenire iubeat. Dux nihil tale quod ei mox accidit, suspicatus, cum Ricardo iter facere incipit: pergunt simul colloquentes usq; eò, dum loco insidiarū appropinquant: inde rege de industria præcedente, dux insidijs excipitur, inclamãs alta uoce, atq; regis opem implorãs. Rex nihil eo clamore motus, perinde quasi non audisset, iter continuat: Gloceſtrensis uerò à Mombraio ad Thamesim trahitur, ibiq; in nauem ad id antè paratam imponitur, atq; Caletum perducitur, ubi loci pessimo post hominum memoriam exemplo, postridie illius diei strangulatus est. Hic exitus fuit ferocissimi ducis, uiri præcipitis ingenij: corpus postea funerali pompa in Angliam deportatū sepulchro infertur, quod ipse sibi in sua uilla posuerat. Ricardus ubi Londinum peruenit, duos Ricardos Harundellij, cum Thoma eius filio, & Varuici comites, item Ioannem Cobanum, & alterum Ioannem Chenium equites, à suis satellitibus arripi, & in custodiam tradi iubet. Quo facto, conuentum ad Vuestmonasterium indicit, ut in eo sibi populi fauorem conciliet, ad cætera quæ destinauerat peragenda. Fuit is annus salutis humanæ MCCCXCVII, & cùm Ricardus regnare cœperat, XX.

Duces Lancastrius & Eboracensis cognita nece fratris, dolere, ac sibi ualde timere cœperunt: nam cùm secum reputarent regem contaminatorum consilijs adactum non abhorruisse à tanto facinore, non iniuria arbitrabantur eum alia atq; alia peiora in dies ausurum: itaq; confestim exercitum parant, ac armis stipati Londinum proficiscuntur, quos Ricardus Vuittyngtonus urbis prætor & senatores receperunt libentissimis animis, utpote qui pari mœrore ob Gloceſtrensis necem angebant, eam indignã querentes: quapropter regi maiorē in modum irati, contra eius uoluntatē atq; mandatū, ducibus uenientibus portas aperuerunt. Hîc de rebus agendis inter se consultant: diuersa consilia afferebantur, quibusdam placebat, Gloceſtrensis mortem persequi, alij Mombraium, & Ioannem Holandium comitem Huntyngtonæ, nõnullosq; alios ut malorum omniū autores petendos censebant, qui regis animum iam inde ab ineunte eius ætate, uitijs & malis artibus inquinassent. Sed duces ad extremum ubi aliquantulum dolor mitigatus est, pro tempore angoris aculeos occultare, & si princeps melius uitam institueret, etiam iniuriarum obliuisci decreuerūt. Rex interim prope Londinum, ad quatuor millia passuum, in Helthamo uilla se tenebat magno armatorū numero septus, munitus, obuallatus, cùm interea currebant ultrò citroq; optimates quamplurimi, qui regem & duces inuicem in gratiam reconciliandos magnopere curabant. Diluebat rex crimē cædis multis rationibus, quòd Gloceſtrensis inducias quas ipse cum Franco pepigisset, uiolare se inuito tentasset, quòd populū ad seditionem solicitasset, quòd denicq; suæ uitæ insidiatus fuisset. Contrà duces fratrem immerito suo morti deditū, quòd ab eo nihil foret tentatū, factum' ue, quamobrem tali pœna afficiendus esset, indubitanter asserebant. Inter has disceptationes, cùm rex ad ultimū fidem daret, se in posterum tempus nihil acturum, nisi ex ducum consilij sententia, illi cum eo in gratiã redierunt. Sed Ricardus iam

omnia

omnía per imperium ſibi facere licere ratus, tantum abfuit, ut promiſsis ſteterit, ut etiam multò inſolentius ſe deinde geſſerit: quippe cùm ad diem principes conueniſſent, primùm omnium in eo conuentu ducum uulnera refricare cœpit, coràm exponẽs aliquot conſpiraſſe in ſe, & eius flagitij caput fuiſſe Gloceſtrenſem, ac propterea uim parantem ui coërcitũ eſſe, & meritò primũ pœnas dediſſe, reliquos uerò in uinculis haberi, ut cõmuni omnium iudicio condemnarentur. His dictis, eos produci iuſsit, qui quæſtione eius arbitratu acerbè habita, de maieſtate damnantur, eorumq; bona publicantur. Verùm de Ricardo Harundellio tantùm ſumpto ſupplicio, & altero Ricardo Varuicenſe in exilium acto, alij in cuſtodiã in perpetuũ dantur. Ferunt etiam Thomam Cantuarienſem exilio mulctatum, quod aliqui negant. Secundùm hæc, regni ſtatu pro tempore conſtituto, in quo ut aliquid populi compendium eſſe uideretur, captandæ regi beneuolentiæ cauſa, nonnulli augentur honore: nam ex comitibus, Henricus Herefordiæ, Edouardus Abermaliæ, Thomas Surræ, Ioannes Exceſtriæ, & alter Thomas Northfolchiæ duces fiunt: comites uerò Hugo Spenſerius Gloceſtriæ, Rodulphus Neuyllus Vueſtmerlandiæ, Thomas Percius Vigorniæ, Gulielmus Scruppus Vuylshyriæ, & Ioannes Montacutus Sarisberiæ, at Marchio Dorceſtriæ, Ioannes Sommerſeti comes creatur.

2 Rex dimiſſo conuentu, & rebus ex animi ſententia compoſitis, non modò quicquã conſultius agere, uel ducũ patruorũ ſuorũ conſilijs inhærere nõ cœpit, ſed ex ſequundis rebus animũ ſumens, ferocius omnia uolũtate, omnia imperio, omnia immanitate metiebatur, quàm ſolitus erat, qui generatim omnibus cruciatus & mortes minitabatur, niſi dicto parêrent, & demum quò magis ſuo utebatur imperio, hoc plus uiolentiæ præ ſe ferebat, ita ut principes iamiam ab eo tanquam inſaniente cauerent, ſibiq; timerent, quem ſimul oderant. Quocirca erant quamplurimi, qui hæc mala deplorarent, & apud eos præſertim, quorũ conſilijs ſciebant regem deprauari, & ob id illos in eius intimis eſſe, ut uel illi à male conſulendo deſiſterent, uel princeps male audien
3 do ad bonos mores ſe reuocaret. Sed neutrum ſecutum eſt, nanque aliquanto pòſt Henricus dux Herefordiæ caſu ſermones conferẽdo cum Thoma Mombraio duce Northfolchiæ, multa dolenter potius quàm libenter queſtus eſt, quòd Ricardus principes ſuos negligeret, nullo numero haberet, & quantum in eo eſſet, perdendos curaret, cùm alijs exilium, alijs mortes minaretur, ac nõ ei aliquoties ueniret in mentẽ quanto eſſet ſibi dedecori, & Reipublicæ damno, pati per ſuam inertiam regni fines anguſtiores fieri, ac cuncta domi iuxtà atq; militiæ labefactari: & demum dux haud diſsimulanter addidit, cùm ea ante omnium oculos uerſarentur, eum maximè omnium debere regem admonere, à quo ſolitus eſſet facilè audiri. Hæc Mombraius ubi accepit, non bo
4 ni conſulit, ſed ratus ſe prædam facturum, per quam apud principem, in maiore ſe poneret gratia, tacitus in præſentia ſeruat: uerùm paucis pòſt diebus forſan timens ne ſibi fraudi eſſet, ſi ſileret, nactus tempus idoneum gaudens, ut delatores eſſe ſolent, quando habẽt quod in aures principis inſtillare poſsint, quæ & quomodo audierat, ad regem defert, & ut reddat quod nuntiaturus erat, grauius delictũ, multa affingit. Ea res uehementer incendit Ricardi animum ad iracundiam, ſed ira poſt paululũ deferueſcente, placuit rem conſide-

ratè cognoscere: itaque uocatis ad se duce Lancastrio & Henrico, Mombraiũ proferre coràm, quæ sibi antè indicasset, de ipso Henrico iubet. Mombraius præsenti animo uerba in regem dicta recitat. Ista ubi Henricus audiuit, siue subitæ rei casu territus, siue ira percitus, aliquantisper tacitus regẽ aspexit, deinde collecto animo, ac dimisso honoris gratia uultu, postulat à rege, ne quid de se facilè credat: & his dictis, conuersus in delatorem, constanter quæ ei dixerat, fatetur, docetq; eius rei rationem, at falso obiecta pernegat, aitq; se insontem esse, & id crimen armis, si modò rex permittat, in caput autoris relaturum. Contrà Mombraius pertinaciter obstinatoq; animo delata ab se asseuerat ueriſsima esse. Ad ultimum inter eiusmodi altercationes constitutus est dies, quo sui purgandi causa, alter cum altero singulari certamine dimicaret. Cæterum cùm id regio consilio pro uerbis tantum, si qua facta fuissent, permittendum non probaretur, rex uetuit eos in certamen descendere: & quia ab utro culpa abesset, non constabat, ut neuter ea liberaretur, utrunque exilio affecit. Sed mitius cum Henrico agitur: nam decennium prius, dein sexennium tantum exulare decretum est, Mombraium uerò diutius, aclongè gentium. Itaque Henricus in Gallias profectus est, quem Carolus cognita exilij causa, quã nullius momenti esse iudicabat, bene accepit. Mombraius in Italiã ablegatus Venetias se contulit, ubi angore animi, uitam breui pòst amisit. At qui Ricardus permolestè tulit Mombraij fatum, qui animo iam destinarat eum ut hominem sibi multò charissimum ab exilio reuocare, quem propémodum inuitus damnari permiserat. Sed ita fraus autoris fuit. Henrico uerò ea pœna bono fuit, quippe qui nõ odio priuato, sed amore patriæ, inertiã principis coarguerat. Is natura longè humanissimus, ita omnibus charus erat, ut eum in exilium euntem, perinde ac unicũ patriæ patrem, & iam uita priuatũ, uniuersus populus fleret: in Gallia itidem tam cum Carolo rege, quàm cùm optimatibus in summa esset gratia, ita ut dux Barri ei cœlibi filiam desponderit: priorem enim uxorem paulò antè amiserat, quàm in exilium ejiceretur. Veruntamen id matrimonium statim refrixit, impediente Ricardo, qui cùm animaduerteret populum Anglicum miro teneri desiderio reditus Henrici ducis in patriam, cogitauit nequaquam in rem suam fore, si ipse Henricus affinitatem cum duce Barri uiro magnæ autoritatis coniungeret, quam propter re, ut diximus, impediendam curauit. Fuit is annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCCCXCVIII, & cùm Ricardus regnare cœpit, XXI, nobilis morte Ioannis ducis Lancastri, cuius corpus Londini in æde diui Pauli, ad læuam prope princeps altare sepultum est. Contrà est sacellum ab ipso positũ, ubi duo sacerdotes quotidie pro eius ac totius Lancastriæ familiæ animis orant. Idem fit Leceſtriæ à collegio sacerdotum, quod ille ibidem collocauit, deditq; fundos ad conuictum tum sacerdotum, tum multorum pauperum, qui ætate confecti eo loci sustentantur.

At ducis mors Ricardi uitam breuiorem fecit: nam ille in eius fortunas inuasit, Henricum filium hæreditate fraudauit, nudauit, spoliauit, suis de alienis bonis dona dedit. Id factum generatim cunctis optimatibus longè importunissimũ uisum est, quòd Henricus ducis filius nullo suo merito patria extorris, paterna hæreditate priuaretur, qui iam tum de Ricardo male cogitare, malè de eius exitu augurari cœperunt. Sed Edmundo Eboracensium duci ea

res

res cum primis bilem cõmouit, quòd rex omnia iam iura peruerteret, quòd antea parricidio, & poſtea rapinis ſe obſtrinxiſſet. Is enim hactenus tentauit, quid patientia proficere poſſet, qui fratris necem, qui nepotis exilium, qui ſex centas iniurias regis adoleſcentiæ & errori iuuenili aſsignarat, tribuerat, conceſſerat, ſed nihil cùm proficeret, atq; animo cerneret, ex eo breui futurum, ut ingens Reipublicæ labes fieret, quòd ipſe Ricardus per ſe parum ingenio ualeret, & officij monitorem neminem hominem probum pateretur, prudentis eſſe putauit in tempore locum tutum petere, ac in caſtris relinquere tam deuium imperatorem, qui ſuo, quemadmodum dicitur, gladio ſeipſum iugulare tandem aliquando uellet. Tali capto conſilio, cum Edouardo filio Abermaliæ duce, domũ abijt, illudq; deinceps ſolatij habuit, ut ſe autore, nihil de Republica decretũ ſit, qui tantùm precabatur, ut Deus omen auerteret, in quod Ricardum pedetentim incurrere proſpiciebat.

Interea rumor erat Hybernos Sylueſtres omnem inſulam Hyberniam latrocinijs atque incurſionibus uexare, ac bonam partem regij præſidij quod ibi erat occidiſſe, aut fugaſſe. Qua re cognita, Ricardus ineunte uere, cum non utique mediocri exercitu, Briſtollium primùm, tranſiens deinde Oceanum, Hyberniam petijt, rebellemq; Hybernum domare inſtituit. De hoc belli exitu alij aliter ſentiunt, qui tradunt Ricardum non traieciſſe in Hyberniam, ſed Briſtollij conſtitiſſe domeſticis territum factionibus, quippe qui in itinere factus eſt certior Henricum Percium comitem Northumbriæ, ac bene multos alios principes cum eo alieno eſſe animo in ſe, neque uelle ſequi in Hyberniam, & ea de cauſa, noluiſſe tam longè gentium abeſſe, ſed eo loci manſiſſe, & inde per nuntios comitem ad ſe arceſsiuiſſe, illúmque qui timebat iram principis, & ob illud ipſum cum Roberto rege Scotiæ ſecretam iunxerat amicitiam, ut in Scotiam, ſi ita res poſtularet, receptum haberet, reſpondiſſe ſe in præſentia non poſſe commodè ex principatu ſuo diſcedere, nihilq; in eo Hybernico bello eſſe, quod ſe unum ex tam longinquo loco euocaret, cùm ipſe armatorum copiam haberet. Rex contrà quàm ſperabat accepto reſponſo, ſanè comitem ad ſe uenturum omnino putarat, non mediocriter angi cœpit, nimirum ubi uidit homines claros, qui ſumma erant apud populum autoritate, contra incœptum ſuum uenire, timuit excedere de regno: & quanquam grauatiſſimè bello Hybernico haſce rixas præuertebat, attamen præferendum exiſtimauit coërcere ſuorum furorem, ut domeſticis diſſenſionibus liberaretur: ita omiſſo bello, Henricum Percium cum eius aſſeclis hoſtem patriæ iudicat, eorumq; bona publicat, ut metu pœnæ, alios ab officio non diſcedere doceat.

Cæterum dum Ricardus Briſtollij moratur, ſiue, ut alijs placet, quibus minimè aſſentiendum cenſeo, Hybernos domat, complures principes qui præſentem ſtatum regni continenter deplorabant, per literas Henricum ducem Herefordenſem, quem poſt mortem patris, ducem Lancaſtri appellabant, ſolicitant, ut quamprimùm in Angliam redeat, eiq; pollicentur ſe Reipublicæ conſulendi cauſa, paratos eſſe eius dignitati ſeruire, ac omne ſuum ſtudium, conſilium, officium, laborem, operam, curam ad ipſius amplitudinem conferre, opesq; impendere, ſi Ricardo eiecto homine minimè rebus gerendis apto, ipſe regnum obtinere uelit: atq; ſimul aliquanto pòſt Thomam Cantuarien-

ſem archiepiſcopum ueſtitu mutato, perſonaq; alia ſuſcepta, ad eum mittunt, qui nomine Anglici populi, cum eodem ſtatuat, prout ex fide, fama, req; ipſius populi uidebitur. Ille homo magnæ prudentiæ diligentiæq;, ducem in eam ſpem potiundi regni adduxit, ut confeſtim facultate, ſpecie uiſendi Joannis ducis amici & neceſſarij ſui à Carolo habita, in Britanniam profectus ſit, & inde magna Britannorum manu comitatus acceſſerit ad læua inſulæ littora, in Portimuthum portum, iamq; decimum hîc diem conſumebat, cùm amicorum concurſus ad eum factus eſt: exin duce Cantuarienſi, Londinum contendit, quem ciues ſumma omnium uoluntate, urbe recipiunt, adeò ut nihil exoptatius eius aduentu fuerit. Sed quæ alij ſcriptores de eius aduentu proponunt, proſequamur. Dux Henricus ubi principum erga ſe ſtudium cognouit, unà cum Thoma Cantuarienſi archiepiſcopo, & Thoma comite Harundellio Ricardi comitis filio, qui paulò antè è cuſtodia ad eum aufugerat, in agrum Eboracenſem traiecit, quò ubi peruenit, ſine mora, tam de nobilitate, quàm de plebe homines, ut eſt mortalium natura nouitatis auida, ad eum confluunt, regemq; ſuum ſalutant, maledicta atque probra paſsim in Ricardum regem ut imprudentem, inertem, nulloq; imperio dignum dicunt, iactant, congerunt. Poſteaquam magna hominum multitudo in unum conuenit, atque de pellendo Ricardo conſilium ceperunt, arma momento temporis capiunt, & alij ad alia loca opportuna diſcedunt, ut initium belli contra eos ubique faciant, qui Ricardum iuuandum curarent. Hæc interea in Hyberniam nuntiantur, quæ ubi rex accepit, pacatis iam rebus Hybernicis, properè in Angliam redijt, periculo obuiam iturus, atque in arcem munitiſsimam, quam Flyntum dicunt, ſe recepit. Eſt arx iſta poſita in ora maritima, ad fines Vualliæ, prope Ceſtriam oppidum, ad decem millia paſſuum. Hîc Ricardus ubi comperit populum ad Henricum deficere, diu in incerto habuit, quidnam conſilij caperet: in una enim parte, uidebat ius pugnandi iuſtum, ſpem non exiguam in fide Vuallorum ſitam, conſcientiam, ut ipſe prædicabat, de nulla culpa: at in altera, maiores inimicorum uires, defectionem ſuorum, ac demum omnia pro ſe incerta. His rebus magis territus, quàm illis confirmatus, neceſſariò decreuit, uſque eò ad id loci conſiſtere, dum tutiora omnia proſpiceret, qui iam tum ſenſerat, norat ſe inductum, relictum, proiectum ab illis, per quos ſibi reſipiſcere per tempus non licuit, cùm id demum facere ſerò foret. Ea tempeſtate unum hoc profectò exemplum editum eſt, quod illis qui alijs præſunt, documento in perpetuum eſſe poteſt, ut Henricus ad regnum uocaretur, ac tanta haberet hominum ſtudia, qui de ipſo regno adipiſcendo forſitan antehac ne quidem ſomniarat, & Ricardus ſubitò à ſuis deſereretur, qui ſi quid peccatũ erat, iuuenili potius errore, quàm animi fæuitia id fecerat: adeò ſemper mortales futura meliora putantes, præſentia minus probant. Dux ubi cognouit de aduentu Ricardi ad Flyntum, uel, ut atqueadeo dicam, fletum, quòd eo loci infelix princeps fleuit uberrimè, ac de ſummo demigrauit ſtatu, magno confeſtim conflato exercitu, ne occaſio temporis aduerſarios opprimendi omittatur, ſe Londino commouet, ſiue, ut alijs placet, ex Eboracenſi agro contendit, atque Briſtollium proficiſcitur, ibi Gulielmum Scruppum regis quæſtorem, Ioannem Buſsheum, & Henricum Greneum ſubitò deprehenſos ſecuri percuti iubet: inde Ceſtriam uerſus iter

ſuum

ſuum confert, quem ubi Thomas Percius frater comitis Northumbriæ præ-
fectus regiæ domus aduentare ſenſit, quia iam antea in Ricardum male ani-
matus eſſet, quòd fratrem hoſtem iudicaſſet, in aula regia bacillum quod mo-
re maiorum geſtabat (nam baculum domeſticæ præfecturæ inſigne eſt) præ-
ſente tota familia frangit, atq; rectà ad ducem tranſit. Quo facto, reliqui ferè
omnes miniſtri alij aliò repentè dilabuntur. Accedit interim Henricus, ac nul
lo negotio Ricardum ab omni ſuorũ comitatu nudum capit, captumq; Lon-
dinum ducit, atq; in turrim conijcit.

Dux cõfecto ex ſentẽtia negotio, primũ omniũ principũ conuentũ agendũ
ſtatuit, ut eo in cõuentu mox cætera expediantur. Interea Ricardum luctu af-
flictum, fractum, confectum, nonnulli miniſtri qui ad eum aditum habebant,
erigunt, ſuſtentant, conſolantur, ac poſtremò hortantur, ut nunc ſuæ ſaluti ui
gilanter proſpiciat, illudq; cum primis præſtare, ſe cogitare aiunt, ut pro tem-
poris conditione, non inuitus patiatur ſe omni dignitate pariter deijci, ac opi-
bus ex aduerſariorum uoluntate euerti, quò ſine eius cæde, Henricus dux re-
gnum obtineat, cùm iam diluxiſſet, patuiſſet, apparuiſſet illum aliud nihil af-
fectare, ut per hunc modum, uitæ ad extremũ prudenter conſulat, ſeq; ad bo-
nam ſpem, quę homini uiuo ſemper comes eſt, reſeruet. Bellum mehercle pro
neceſsitate conſiliũ, ſed nullius momenti, ut rei poſtea exitus oſtendit. Quàm
illud ſanè utilius fuiſſet, ſi, dum licuit, Ricardus qui ſe regẽ, hoc eſt, cuſtodem
populi profitebatur, cogitaſſet ſe in primis ſui capitis cuſtodem eſſe oportere,
qui ab omnibus deſertus, quos ipſe ut malus cuſtos antea deſeruerat, facilè in
poteſtatẽ inimicorũ uenit. Atqui non fuit difficile homini longè ærumnoſiſſi
mo miſerrimoq;, cui iam ferè omnia deſperata erant, perſuadere, ut ſe imperio
abdicaret: itaque nihil ſe facturum negat, atque per cuſtodes quamprimùm
colloquium petit, &, ſi fieri poſsit, cum duce ab alijs ſemoto uelle ſe quædam
communicare ſignificat, quæ ex eius uſu quammaximè forent. Cuſtodes du-
cem de re certiorem faciunt, qui confeſtim ad eum uenit. Hîc Ricardus multa
conferre cœpit, ſed ante omnia, ſe optimè ſcire nimis uera eſſe, quæ de ſe ad pa-
tres delata eſſent, hoc eſt, male gubernaſſe regnum, quapropter auere ſe ea cu-
ra liberari: at eum pro ſalute demũ orauit, atq; obſecrauit, ut ſui miſereretur,
beneficia in eum ab ſe collata cõmemorando. Dux ad ea reſpondet, ut bono a-
nimo ſit, ſaluumq; fore polliceẽ, ſi modò ſe abdicauerit imperio: exin cum pa-
tribus congreſſus, narrat quæ Ricardus dixiſſet: ſed in rebus tantis agendis,
ducis Eboracenſis patrocinio potiſsimè utitur, qui per eos dies, audiens om-
nia turbari, Londinũ uenerat. Placuit cunctis, ut Ricardus ſponte faceret, q̃d
cupidiſſimè petebant, ut ne per uim regno expoliatus uideretur. Itaq; nõ mul
tò poſt conuocato in turrim principum concilio, Ricardus regio ornatus ue-
ſtitu, corona redimitus, ac ſceptrũ gerens, ſic fermè coràm uerba feciſſe fertur:
Ego Ricardus rex Angliæ, dux Aquitaniæ, ac dominus Hyberniæ, fateor pa
tres me per iſtos duos & uiginti annos, quibus hactenus regnũ obtinui, par-
tim malorũ conſilijs deprauatũ, partim iuuenili errore actum, uoluptatumq;
illecebris à primo captũ nõ feciſſe, ut debueram, omnia è Republica, ex qua re
meritò plus doloris, q; quiſquã ueſtrûm, uti mea opinio fert, accipio, qui ad id
deueni, ut miſero mihi neq; ullus amplius miſericordiæ locus relinquaẽ, nec
concedaẽ delicta quę adoleſcens cùm errare cum excuſatione potui, cõmiſerã,

corrigere,in ætate præsertim hac maturiore, quæ haud dubiè cuncta in melius mutasset.Etenim quotusquisq; inuenitur tanta uirtute iuuenis, & ita moratus, qui eius ætatis calore agitatus non peccet, & cùm grauior annis fuerit, non emendauerit tandem aliquando errata? Cæterum postquam id mihi nõ datur, ut ex meo casu regnum deinceps subleuetur, nullumq; amplius damnum faciat, & uobis simul per me liceat Henricum ducem consanguineum meum uirum imperio dignum regem facere,iam nunc ipse ultrò omni dignitate me abdico,regnicq; possessione ac iure cedo. His flebili uoce tristicq; uultu dictis, sceptrum atque coronam suis manibus Henrico tradidit, nominatim cunctos rogitans, ut sibi deinceps priuatam liceret uiuere uitam, cuius dulcedine ductus princeps,ne ad supplicium progredi necesse haberet,cuncta quæ habebat,dedit tanquam pignora iniuriæ,qua tamen uita non multò pòst inimicorum perfidia priuatus est:nanq; regia exutus maiestate, paucis pòst diebus in eadem turri interijt. Sed, ut nonnullis placet,quibus libens consentio, non diu fuit in turri,ut procul hominum cœtu, sine minore parricidarum infamia atq; calumnia necaretur: siquidem, ut natura mortalium est, bona iam pars optimatum Ricardo in tanta mala præcipitato misericordiam impartiri, & Henrico duci ita repentè in altum sublato inuidere cœperat. Quare primò infelix princeps tot ærumnis coopertus, in Cantium ad Ledeseam arcem mittitur,deinde aliquanto pòst Pontifractum secretò ductus,ubi loci fame necatus fuisse dicitur,uti etiam nunc constans fama est,quæ testatur cibaria in singulos dies more regio adpositа fuisse, quò sic facinus occultaretur,sed esurienti non licuisse, non modò degustare, uerumetiam ne attingere quidem. Quod certè crudelitatis genus dixerim haudquaquam in Henricum hominẽ temperatum cecidisse,cùm morte ipsa peius sit, in aqua perire siti. Hæc oportuit non omittere,ut uulgo etiam satisfieret, qui facilè aniles fabellas ad posteros sermone propagat. Vixit annos XXXIII, regnauit XXII. qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIX. Corpus mortui ad Langleium cœnobium Prædicatorum, quod à Londino distat passuum millia XX, defertur, coq; loci sepelitur,quod postea iussu Henrici quinti regis exhumatum,ad Vuestmonasterium maiorum sepulchro illatum est. Fecit id, credo, Henricus fidei patris Ricardo datæ & pòst uiolatæ expiandæ causa. Fuerunt id temporis permulti uiri amplissimi, in quibus fuit ingeniũ & literatura,quorum facta mentio suprà perappositè facit,ut non sit,quod repetatur. In Ricardo autẽ fuit formæ gratia,spiritus non uilis, quem consociorum peruersitas, improbitas, insulsitas extinxit:fuit item summa infelicitas, qui in talem calamitatem incidit, ut in maximi beneficij partem acceperit,abdicare se imperio,pro quo, mortales soleant cætera omnia proijcere. Hæc & eiusmodi in eos principes sæpissimè cadunt, qui dum stant, nullum sibi casum pertimescendum putant.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXI.

POSTQVAM fama quoquouersum peruasit, Ricardum se regio abdicasse imperio, omnis populus una uoce congratulari cœpit Henrico, gratia nominis eius. Ille autem ut ne ardor populi frigesceret, primo quoque tempore concilium habendum curauit, quo in concilio ad III Iduum Octobris, eodem anno, quo Ricardus mortem obiuerat, rex creatur, atque à Thoma Cantuariensi antistite more maiorum consecratur, qui quartus Henricus est nuncupatus. Dum coronabatur, ut ne ad id honoris per uim ueniisse diceretur, erant qui suaderent, ut publicè declararetur, eum idcirco regni iure potitum, quòd illi ueniisset hæreditas Edmundi comitis Lancastri, quem fama teneret filium fuisse Henrici tertij maiorem natu. Sed id commentum, de quo alibi memorauimus, quia paucis non item multis probatum est, ideo placuit aliter ius parti regni corroborare: itaq; in suggesto, à præcone facto statim silentio, denuntiari iussit, ideo se regnum obtinere, primùm quòd illud belli lege, ac uictoriæ iure acquisiuisset: deinde, quòd à Ricardo successor renuntiatus, & ab eo sceptrum & coronam accepisset: postremò, quòd ipse regia stirpe natus, & sanguine proximus Ricardi hæres esset. Fuit utique hæres, qui in cuncta demortui bona inuasit, quanquam Rogerius comes Merchiæ filius Edmundi, quem suprà dixi posthac in Hybernia periisse, ijsdem temporibus uiuebat, qui paterno nomine, ut in superiore libro illud planum fecimus, iure regnum obtinere deberet. Sed, quemadmodum usu sæpe uenit, uis ius uicit, neque ille est ausus id temporis Henrici potentiæ se opponere. Henricus igitur rerum potitus, statim ut suæ domus amplificator, Henricum maiorem natu filium tresdecim natum annos principem Vualliæ, ducem Cornubiæ, ac comitem Cestriæ facit: deinde ut maleficiorum uindex cædem ducis Gloceſtrensis, ac cæteras iniurias ulciscendas ratus, parricidas qui ducem strangularant, comprehendi, ac supplicio affici iubet: item Ioannem Montacutum comitem Sarisberiensem, nonnullos q; alios, qui apud Ricardum autoritate ualuerant, in carcerem mittit, quibus tamen postea multorum principum precibus mitigatus ignouit. Amicos autem suos, Ricardum comitem Varuici, complures q; alios à Ricardo aut in exilium actos in patriam reuocat, aut carcere damnatos in libertatem asserit: recipit & in gratiam Ioannem Holandium fratrem Ricardi ducem Excestriæ præfectum Caleti, qui paulò antè uehementer permotus, quòd frater imperio uiolenter spoliatus esset, in animo habebat, nouos motus in regem moliri, quamobrem citius hominem in amicitiam recipiendum existimauit.

At ubi quæ Ricardo acciderãt in Gallias nuntiata sunt, Carolus rex ac principes omnes atrocitatem atque immanitatem facinoris horrentes, execrantes, detestantes tantam iniuriam principi, ut prædicabant, longè innocentissimo factam, sine mora uindicandam iudicant. Verùm cùm post hæc, magnum appararetur bellum, tanta animi indignatio Carolum inuasit, ut in solitam insaniam inciderit: nanque, ut suprà docuimus, iam manifestè nauigabat, uti dicitur, Anticyram, etsi interdum ad sanitatẽ reuocabatur adiutus remedijs, quæ permulta & uaria adhibebant. Quæ res sola impedimẽto fuit, cur

nihil à Franco extra minas, tũc hoſtile tentatum ſit, contra Henricum regem. Sed cùm fama deiecti regali dignitate Ricardi per Aquitaniam peruaſit, protinus cuncti in ſummo metu, atq; mœrore fuere, pars dolebat uicem Anglici populi, quòd in perpetuum eius gloria læſa eſſet, ob memoriam tanti editi in principem ſceleris: alij ſibi & libertati iuxtà timebant, ſuſpicantes ob eiuſmodi calamitoſas Reipublicæ factiones, omne regni robur breui tempore ad nihilum caſurum. Sed Burdegalenſes in primis Henrico infeſti, qui Ricardi memoriam ſumma cum beneuolentia tenebant, quòd ille in ea ciuitate natus eſſet, id facinus iniquiſsimo animo ferebant, exclamãtes nunc̃q; aliàs poſt homines natos, importunius, crudelius, magisq; nefariũ factũ flagitiũ, qui ita dolore pariter affecti atq; ira inflammati, paſsim uociferabantur bonum principem à perfidis hominibus proditum, ius omne uiolatũ, ac identidem Deum optimum maximum tantæ iniuriæ ultorem omnibus precibus inuocabant. Hunc Aquitanorũ dolorem ubi Franci odorati ſunt, mirandum in modum gauiſi, quòd Angli iam manifeſtò ſic in eorum odium & offenſionem incurriſſent, ut facilè tota prouincia potiri ſe poſſe ſuſpicarẽtur, ſi potentiæ neruos primo quoq; die contenderent. Itaq; Ludouicus dux Borbonienſis Agennas uenit, & inde crebris nuntijs uicinas ciuitates ad defectionem ſolicitat, quibus multa præmia ſe daturum recipit: ſed nihil profecit: nam populi certò ſcientes præ iugo Francorum, longè leuiſsimum Anglorum eſſe, quòd aliàs experti eſſent illos grauiſsimis uectigalibus atq; exactionibus ſolere ſuos ciues, miſeramq; plebem diuexare, premereq;, maluerunt in fide permanere, quàm ob eam indignationem cõmittere, ut ſe nouis periculis offerre cogerentur. Henricus rex interim de ea re certior factus, cõfeſtim Thomam Percium cum magna militum copia, in Aquitaniam miſit, qui ſe cum Roberto Canolo regionis præfecto coniungeret, ſtuderetq; populos in fide confirmare. Is ut eò peruenit, blandè principes appellando, multisq; uerbis hortando, ita populũ pla cauit, ut ne ueſtigium quidem ullum ab officio diſceſſerit: ipſe uerò ſecũdum hæc, domum protinus redijt.

Dum hæc alibi geruntur, non minuebatur furor ulciſcendæ iniuriæ Ioanni Holandio duci Exceſtriæ, ſed in dies ſingulos plura agitabat, quibus Henrico regi mortis periculum procrearet, qui primũ ſibi copulat Ioannẽ Montacutum, Thomam Cantij ex fratre nepotem, & Hugonem Spenſerium Gloceſtriæ comites, deinde pleroſq; alios nobiles, ijs aperit cõſilium ſuum, quod eiuſmodi erat, ut ludi ſtatuto die Oxonij fierẽt, cum equeſtri certamine, & ad id ſpectaculũ rex Henricus inuitaretur, qui dum ad ludos intentus eſſet, ſubitò inter ludorum pompam obtruncaretur, ac ita Ricardus qui adhuc ſuperſtes erat, in libertatem & regnum reſtitueretur, & ſi poſt hæc, maioribus uiribus opus foret, tum confeſtim nuntios ad Carolum regem mitterent, rogatũ auxilium. Fuit cordi conſilium omnibus, & data acceptaq; fide, coniurant, indictisq; ludis, arma quamſecretiſsimè poſſunt, parant, dein regem rogant, ut ſpectatum hoſce ludos uenire uelit, qui nihil fraudis ſuſpicans, ſe iturum promittit. Itaq; coniurati quod deſtinarãt maturè agentes, ſuo tempore ludos apparant, diſpoſitis armatis hominibus, qui regem incautũ, imprudentem confoderent. Rex erat ad Caſtrum Vindeſorium, & iam ad iter faciendum paratus, equum adduci iuſſerat, cùm ecce tibi, per amicos, de dolo qui parabatur,

factus

factus eſt certior, qui re cognita, grauiter turbatus, nuſquam diſcedendũ, neq; eum diem ludis, ſed uitæ ſeruandæ dandum iudicans, ibidem expectat, dum certum habeat, quid inimici moliãtur. Sunt, qui tradant illos ludos in eodem caſtro apparatos: ſed cùm ea armatorum manus qua coniurati cincti erant, ne quaquam eo loci occultè fieri potuiſſet, malo alios ſequi, qui haud dubiè magis ueriſimilia ſcripſere. Coniurati interim ex mora aduentus principis, ſuſpicantes illuſtratum eſſe de inſidijs, quod clàm tentarant, aperto Marte ſibi maturandum conſtituunt: itaq; iuuenem quendam Ricardo ſimilem, regio indutum ueſtitu, ſimulant Ricardum eſſe, prædicantes per cuſtodes è carcere occultè dimiſſum, ac quadrato agmine, eum præcedentem ſequuntur, ut Henricum ueluti hoſtem patriæ perdant. Dum ita ſtructo dolo, cunctis referti copijs Vindeſoram rectà contendunt, Henricus de inimicorum aduentu certior factus, de media nocte Londinũ ſe recipit. Illi uerò ſub lucem pagum ingreſſi, caſtrum inuadunt, quod uacuum reperientes, Londinum uerſus pergunt: ſed in itinere mutato conſilio, Fanum Albani petunt, ubi dum morantur, ſiue timore affecti, ſiue cœptus pœnitentes, uel uiribus diffiſi, id quod magis apparebat, uno puncto temporis alij aliò abeunt, qui non multò pòſt ferè omnes trucidati, aut ſupplicio mactati ſunt: nam comites Cantianus & Sariſberienſis ad Ciceſtriam, quò confugerant, commiſſa cum ciuibus pugna, poſt multam utrinque factam cædem, interfecti ſunt, ſuis propè omnibus militibus amiſsis. Sunt tamen qui ſcribant, illos poſt ſuorum ſtragem captos, capite ad id loci mulctatos fuiſſe. At Ioannes Holandius in Eſſexia comprehenditur, & ad uillam ducis Gloceſtrenſis, ſecuri percutitur, ut illius, opinor, oſſibus pœnas daret, quandò dux eo etiã impulſore, neci datus eſt. Ita par pœna ſemper nocentem manet, qui alterum uiolarit. Vtinam eiuſmodi exempla nõ pauci aliquando recordarentur, qui ſua continua maleficia uiribus, autoritate, potentia metiuntur, quò tandem ab offendendo manus abſtinerent. Eodem ferè tempore Hugo Spenſerius Briſtollij pœnas capite ſoluit, & alij alibi equites, ac tam ſummi & medij quàm infimi homines, eius coniurationis ſocij ſupplicio affecti ſunt. Capita principum coniurationis pilo ſuffixa Londini poſtea perdiu ſpectaculo fuerunt, quò ſic pœna eorum teſtatior eſſet. Cæterum ita uenit tempus, cùm ſocij unà omnes malarum uoluptatum fructum caperent: nam cum ſontibus, inſons coniurationis crimine & miſellus Ricardus in arce Pontifractenſi eodem ferè momento morte afficitur, iuſſu Henrici regis, qui illo alto ſtratagemate, quo paulò antè inimici uſi fuerant, perculſus, uoluit ſe liberare metu, & materiam nocendi tollere, ut ne quiſquam omnium amplius Ricardi perſona ſe armaret in ipſum. Quapropter demortui corpus aperta facie ad Langleium cœnobium delatum, & ibi, ut ſuprà ſcripſimus, ad ſepulturam datum eſt. Eius rei fama ubi in Gallias peruenit, Francorum cogitationes fregit, eorumq; animos à bello gerendo auertit, qui iam ingentem claſſem parauerant, ut primo quoq; tempore Ricardo adhuc uiuo opem ferendi cauſa, in Angliam tranſmitterent.

Iiſdem temporibus Ioannes dux Britanniæ è uita exceſsit, qui ex Ioanna altera uxore (nam ex Maria filia Edouardi regis priore uxore, nullos ſuſcepe rat liberos) tres ſuperſtites reliquit filios, Ioannem, Ricardum, & Arthurum. Ioanna eius uxor poſtea, uti infrà demonſtrabitur, Henrico regi nupſit. Item

Edmundus dux Eboracensis, uir temperatus, modestus, innocens, mortem occubuit, qui reliquit duo uera sui tam corporis quàm animi simulacra, Edouardum & Ricardum filios uiros illustres. Fuit is annus MCCCC humanæ salutis. Carolus rex eo ipso anno per literas & nuntios cum Henrico egit, ut ad se filia Isabella Ricardi uxor cum dote remitteretur. Respondit Henricus se propediem missurum legatos in Galliam, qui cum eo de rebus omnibus agitarent: ita haud multò post, Edouardum ducem Eboracensem, qui patri in eum principatum successerat, & Henricum comitem Northumbriæ Caletū misit. Caroli quoque legatio, cuius Borbonensis dux princeps erat, Bononiam uenit. Conuenere legati frequenter simul modò in unum, modò in alterum locum. Borbonensis ante omnia repetebat Isabellam puellam, & id à Carolo eius patre se mandatum habere dicebat. Angli contrà eam puellam Henrico principi Vualliæ nuptum dari petebant, quod nequaquam fieri potuit, Carolo negante se deinceps uelle cum Anglo affinitatem iungere, cùm eiusmodi necessitudo male antea cecidisset. Exin cœptum est de pace agitari, quæ cùm minimè conuenisset, induciæ cum Ricardo quadriennio antè in triginta annos factæ, confirmatæ sunt. Autores alij nouas inducias, & eas quidem paucorum dierum pactas produnt, quorum sententiam sequi me non pœnitet. His actis, legati domum abierunt, unde uenerant. Henricus post aliquantum Isabellam cum magno principum matronarumq; comitatu, non mediocribus donatam muneribus ad Carolum patrem remisit. Hanc puellam postea Carolus Ludouici Aurelianensis ducis filius in matrimonium duxit. Atque ita foris aliquid pacis futurum per inducias apparebat, cùm maiorem in modum cœperunt domi omnia seditionibus flagrare: siquidem erant plures, qui iniquo animo ferrent, Henricum præter omnium opinionem, ac bene multorum uoluntatem, consecutum esse regnum, & Ricardum quem uiuum impiè destituerant, iam mortuum more imperiti uulgi desiderarent. Vsque eò hæc animis indignatio inhærebat, ut mortales passim ex bile, & stomacho, uersiculos & id genus scripta cum maledictis in regem diuulgarent. Quibus probris ille lacessitus, autores requisiuit, & Rogerium Claryngtonum equitem, ac octo Franciscani ordinis monachos cum nonnullis aliis, per indicem compertos, ut culpæ reos supplicio affici iussit. Item Thomas Percius comes Vigornensis eodem tempore dicitur destinasse tumultus, & multa, quibus regem opprimeret, quæ deinde perficere tentauit, ut infrà appositus explicabit locus. Causam odij quo Thomas teneretur in Henricum regem, quod sciam, non prodit quisquam autor, cui fides sit habenda: possumus coniectura augurari inuidiam fuisse, quam illi regnum nullo labore adeptum conflauerat.

Interea ut spes nulla requietis esset, Vuallia quæ semper ad nouos motus intenta erat, mutuis quorundam nobilium dissidijs exagitata, ad defectionē propémodum spectare uidebatur. Quod ubi rex cognouit, eò celeriter cum exercitu proficiscitur, qui uix aberat bidui, cùm Vualli perterriti sese raptim in syluas atq; paludes abdiderunt, copijs regijs posse se resistere, non dubitanter desperantes: nō omnibus tamen fuga saluti fuit, quippe aliquot in ea capti merita pœna afficiuntur. Dum ista aguntur, Georgius Doumbar Merchiæ comes in Angliam uenit, is desponderat filiam nomine Elisabeth, Dauid Roberti

berti regis Scotiæ filio, dotemq; depoſuerat apud patrem. Id factum Archibal dus Douglaſſatium comes iniquo animo ferens, ita apud regem egit, ut Da uid repudiata ſponſa ſua, duxerit Mariolam eius filiam, non reſtituta pecunia dotis nomine depoſita. Qua re Georgius indignatus, cum tota familia ad Hen ricum Northumbriæ comitem confugit, iniuriã aliquando armis uindicatu rus. Quo cognito, Robertus rex primùm comitẽ poſſeſſionibus priuat, dein de Henricum regem rogat, ut eum è regno ſuo exigat. Quod cùm minimè fa ctum ſit, ad arma uentũ eſt, & primũ omniũ Northumber cum Georgio Sco tiam ingreſſus, poſt multã factam prædam, eſt acriter pugnatũ, Marte tamen æquo. Rurſus paucis pòſt diebus, eôdem ambo reuerſi magna affecerunt cla de aduerſarios, bellicq; uictores redierunt in Northumbriam. Sub idem tem pus cometes immenſæ magnitudinis apparuit per plures dies, qui haud du biè cædem denuntiauit, quæ deinde facta eſt. Siquidem Thomas Vigornien ſis comes, qui nouarũ rerum cupidus præſentem regni ſtatum oderat, ubi ui dit Henricum Vuallico bello implicatum, ea impulſus occaſione, Henricũ ex fratre nepotem comitem Staffordiæ ſummæ audaciæ iuuenem, cum quo iam antea de bello faciendo clandeſtina cõtulerat conſilia, per crebros nuntios ad ſe cum exercitu accedere iubet. Henricus accepto nuntio, cum ſuis copijs Vi gorniam ad patruum cõtendit, prædicans ſe regi auxilio ire, ut ne aduerſarijs 2 ſuſpitionẽ afferat. Hîc ambo cum ſuis militibus conſilia cõmunicant, hortan tes eos ne ullum periculum cõmunis ſalutis cauſa recuſent, néue labori par cant: nam palàm profitebantur ſe nulla alia ratione bellum facere, niſi ut An gliam in libertatem aſſererent, quæ nõ à ſuo rege, ſed à tyranno teneretur. His dictis omnes pollicentur ſe pro patriæ libertate egregiè pugnaturos. Erant in exercitu Henrici Percij Scoti milites ualentiſſimi: ij nõ pro ſalute Angliæ, ad quos ea cura non pertinebat, ſed aut pro ulciſcendis antiquis iniurijs, aut pro laude, ſe primos in hoſtem ituros recipiunt. Rex interim certior factus à comi tibus in ſe bellum parari, quamcitiſsimè poteſt, militem ſuum cogit, præſen temq; tumultũ Vuallico anteuertendum ratus, Salopiam reuertit, ueritus ne 3 à tergo ab inimicis intercluderetur: uix eò peruenerat, cùm intellexit comites inſtructo agmine aduentare, qui tanta ferocia accedebant ad dimicandũ, ut in propinquo caſtris poſitis, auſi ſint incurſare in hoſtes. Rex ubi propiorem ſpe dimicationem uidet, ut ne militum uirtuti mora damno ſit, aciem inſtruit: in ſtruuntur cõtrà & hoſtes animis & uiribus pares, datoq; utrinq; ſigno, initur magnis ſublatis clamoribus prælium: primo cõgreſſu, regia prima acies quæ peditum erat, à Scotis qui initium pugnæ fecerunt, paululum loco cedere co gitur, ſed confeſtim centurionũ opera & iuſſu, pro ſe quiſq; rurſus in eum lo cum unde erat egreſſus, reuertens non parum fortiter reſiſtit. Interim Vualli qui poſt regis diſceſſum, ex ſyluis ac paludibus egreſsi de nouo bello audie 4 rant, ſubinde uenientes ad comites, feſsis integri ac recentes ſubibant. Quod ubi regi nuntius trepidus attulit, ipſe quacunq; in parte ſuos premi ad labo rem ſentiebat, opem cum ualido uirorum robore qui eum ſequebantur, dili gentius ferre ſtudebat, impigreq; hoſtem maiore ui petebat, & ita ſuos ubiq; tuebatur. Aequabat nauiter patris ſtudium Henricus princeps Vualliæ, qui ardenti animo per confertiſsimam hoſtium turbam, impetum paſsim facie bat, & quamuis in facie ex ictu ſagittæ uulnus accepiſſet, haud tamen prælio

excedebat. Tres fermè horas pugnatum erat,& ubiq; atrociter,cùm Thomas Vigornienſis comes lancea transfixus cecidit,cuius interitu cognito, fuga eodem temporis puncto cœpit hoſtium. Iam nec mõtes, nec flumina obſtabant pauori. per omnia arcta præruptaq; uicti euadunt:uictoria tamen nõ incruenta fuit, cædes enim utrinque facta ſit magna neceſſe eſt, cùm diu anceps certamen ſteterit.Henricus Percius uiuus captus,ilicò ſecuri percutitur, reliquiq; captiui ſupplicio afficiuntur. Qua re nuntiata, Henricus Northumbriæ comes ſibi timens, in Scotiam ad Georgium Merchiæ comitem amicum ſuum ſe cum omnibus fortunis ſuis contulit, expectaturus dum armis aut concordia rebus ſuis conſulere poſſet.NamGeorgius paulò antè in principatũ ſuum reſtitutus fuerat. Rex uerò Henricus in hac pugna non minus boni militis, quàm imperatoris officium fecit: fertur enim ſex & triginta homines eo die præliando confodiſſe ferro, qua de cauſa, non immeritò poſt adeptam uictoriam, cùm tanti belli uictor more triumphantis rediens Londinũ ingrederetur, populus ei magnos plauſus dedit, ac uoce maxima uictoriam gratulatus eſt. Incidit hæc comitum conſpiratio in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCI, & cùm Henricus regnare cœpit,III.

Princeps Henricus ſecundũ hanc uictoriã in Vuallum rebellem duxit,quẽ patris belli fortuna ſequunda perterritum,nullo ferè negotio domuit,Ouino uiro natura ſeditioſo tumultuoſoq;,qui factionũ caput fuerat,exiliũ ultrò adire coacto,ubi uitæ exitum ſuis factis dignũ habuit: nam rerum omniũ egens miſerrimè mortem obijt. Hæc domi, at foris longè maior belli motus impendebat: equidem ubi Carolus rex Francus de rebellione Vuallorũ cognouit, (nam,uti ſuprà docuimus,induciæ inter reges,in paucos dies cõuenerant)ſtatim Iacobum Borbonienſem comitẽ Marchiæ cum mille ducentis equitibus, ac magno peditũ numero,in Vualliam trajicere,ſecq; quamprimũ cum Vuallis contra Henricũ coniungere iubet.Comes ut erat præceptum,ex Sequanæ oſtio diſcedens cum claſſe cui præerat, nauiũ triginta, uẽto ſæuo, nõ aduerſo, in Cornubiam uenit:inde parum progreſſus,Plimuthum portũ occupat, relictisq; aliquot maioribus nauibus in anchoris contra portum,&noctu in terram egreſſus,uicos ſpoliat,incendit,complanat. Sed dum prædæ milites in agris ſtudent,orta ſubitò tempeſtate,duodecim naues ex illis,quæ ad cuſtodiã portus in anchoris ſtabant,pereunt. Quo accepto detrimento, comes exercitus infirmitate laborans,colligit repentè milites,ac in altũ egreſſus, in Britanniã ſe refert,amiſsis bene multis ex ſuis, qui ab agricolis dum populabãtur,interfecti fuere. Qua re nuntiata,rex Henricus Thomã filium cum claſſe multarum nauium in altum mittit,qui ſi fuerit occaſio,manu,ſin minus,populatione iniuriam ulciſcatur.Ille poſtq; aliquot portus ſecundum Normaniæ oram ſpoliauit,ac nõnullas onerarias naues,quas in mari caſu offenderat,cepit,præda onuſtus, pari propémodum celeritate atq; ierat, domũ reuerſus eſt. Quo etiam tempore Valleranus comes diui Pauli pagum ad tria milla paſſuum à Caleto diſtantem,quem Marchum uocant,ſubito acceſſu diripuit:ſed cùm cognouiſſet Ricardum Aſcthonũ præfectũ Caleti, cum expedita militũ manu aduentare, relicta præda,celeriter fugit. Cæterũ Franci poſthac ſeditionibus domeſticis maximè laborãtes, externo bello abſtinere coacti ſunt. Idem quoque facere compulſus eſt Henricus, ſuorum crebris cõiurationibus uexatus.

Quibus

Quibus de cauſis, reges in aliquot menſes inter ſe inducias pepigerunt.

Per idem temporis, rex adhuc cœlebs, Ioannã quæ nupta fuerat cum Ioanne Montifortenſi duce Britãniæ, in matrimoniũ ducit, & Blancham filiã Ioanni ducis Bauariæ filio locat. Dum ita Henricus res domeſticas curat, Gulielmus Pluntonus eques fortis & audax, Ricardi olim regis familiaris, cum nõnullis ex familia Thomæ Mombraĩ equitum magiſtri, quem ſuprà oſtendimus Venetijs in exilio mortuũ fuiſſe, populum primũ Eboracenſem & Dunelmenſem ad defectionẽ ſolicitat, deinde magnum cogit armatorũ numerũ, idq; incallidius facit, quàm ut res poſtulabat, quòd eius animus ad ulciſcendũ maximè arderet. Coniungunt ſe cum eo & Northumbri, ac nouiſsimè Scoti: ſed iſti, ſicut infrà dicetur, in tempore non adfuerunt. Rex edoctus interea de coniuratorũ conſilio, præſentis periculi uitandi cauſa, arma cepit, ac nullo interpoſito ſpatio Eboracum contendit, tantaq; celeritate uſus eſt, ut prius eò peruenerit, quàm autores coniurationis de eius aduentu quicquam certi habuerint. Capitur Gulielmus Pluntonus ilicò, & cum eo aliquot factionis ſocij, inter quos fuit Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus, qui etſi plurimum nomine ſanctitatis & uirtutis pollebat, attamen præſtò fuere accuſatores, qui ſuſpiciones iniecerint, ad eum quoque crimen pertinere, quòd ita uoluiſſet uindicare mortem Gulielmi fratris, quondam regis Ricardi quæſtoris, quem Henricus Briſtollĩ, ut ſuperiore libro demonſtraui, ſupplicio mactauerat. Exin Henricus concilio principum Eboracum conuocato, de coniuratione quæſtionem habere inſtituit. Hîc de Pluntono una uoce omnes grauem ſententiam pronuntiant, quòd eius conſilĩ caput fuiſſet, de alijs uerò mitius iudicant: ſed de eo more maiorum ſumpto ſupplicio, cæteri quoque aut capite, aut ſuſpendio pœnas ſoluunt. Per hunc modum extincta cõiuratione, rex Henricum principem cum exercitu mittit, qui Scotum auxilio coniuratis uenientem in itinere armis adoriatur, cui adiungit Edouardum ducem Eboracenſem. Princeps ubi in itinere hoſtium neminem offendit, quippe qui per exploratores cognorant, coniuratione patefacta, de autoribus ſupplicijũ ſumptum eſſe, ac ob id finibus ſuis nõ exceſſerant, Scotiam ingreditur, ac quacunque pergit, ſata, uicosq; incendit. Quæ res tanto hoſtibus terrori fuit, ut confeſtim de pace legatos miſerint, quam princeps negauit, ſed datis tantummodo in paucos menſes inducijs, cum præda omnis generis Londinum rediĩt, ut patri præſtò eſſet, qui ſatis habebat negotij in ſanandis uulneribus, quæ quotidie per ſeditiones inferebantur.

At iſti rerum ſucceſſus non potuere male ſanas hominũ mentes ad ſanitatẽ reuocare. Quid, quòd tam graui populus odio erat in principem ſuum, ut ad præſens imperiũ euitandum, nullam omitteret nouandarũ rerum occaſionẽ? nanq; uoces quædam incerto, uel, uti nõ nemo tradit, uili quodam homine autore, in uulgus iactatæ ſunt, Ricardũ regem uiuere, ac inter Scotos uerſari: quibus tantũ plebs fidei ſubitò habere cœpit, ut niſi citò ſuppreſſæ fuiſſent, inde haud dubiè ſeditio rurſus orta fuiſſet. Fuit ille annus ſalutis MCCCCVII, & cùm regnare cœpit Henricus, VIII, inſignis morte Roberti Canoli. Is magnæ uir nobilitatis domi, ſcientiæq; in bello, uirtutis & fidei, ætate iam exacta, ex Aquitania domũ paulò antè redierat, conſtituto Henrici iuſſu regionis præfecto Thoma Belfordio, uiro pariter forti atq; prudente: corpus eius Londini

in cœnobio Carmilitanorũ terra humatur. Anno eodem in Ricardi Scruppi Eboracensis archiepiscopi locũ Henricus Bouettus antistitum ordine nonus & quadragesimus surrogatur. Rex anno extremo nouis uel atqueadeo perpetuis uexatur suorum seditionibus, quippe quæ ubi ille uno in loco eas reuellisset, multò alibi uehementius renascebant: nam Henricus comes Northumbrorũ qui post fratris & filij cædem, quos suprà Salopiensi prælio occisos scripsimus, se in Scotiam receperat, cõtractis multis hominũ tam Anglorũ quàm Scotorum millibus, auidus ulciscendi in principatũ suum redijt, petiturus inimicos armis, ubicunq; forent. Erat comes longè potentissimus effectus noua Georgij comitis Merchiæ hominis Scoti necessitudine. Is enim iratus Roberto suo regi, quòd Dauid eius filius Elisabeth filiam sibi pactam ducere uxorẽ noluisset, dote non restituta, quæ apud regem deposita fuerat, cum Henrico se coniunxit, atq; ambo multis incõmodis Robertũ regem & Dauid pugnando, incursandoq; affecerunt, quemadmodum suprà appositè dictum est. Northumber igitur suis & amicorũ Scotorum opibus fretus, cœpit excursiones facere, qui in agrũ Eboracensem iam peruenerat, cùm Henricus rex de re certior factus obuiam profectus est cum exercitu, qui cõmissa protinus tumultuaria pugna, hostes in fugam uertit, & eos secutus, magnũ numerũ cæcidit. Qua in fuga ipse comes ac nonnulli copiarum præfecti capiuntur, qui Eboracum perducti, capite mulctantur.

Post hæc, ineunte uere, cùm rex intelligeret mare passim à piratis præsertim Britannis latrocinijs infestum reddi, classem multarũ nauium omnibus rebus tam quæ belli usui necessaria essent, misit in altum, duce Edmundo Holandij Thomæ comitis Cantij filio, siue fratre (de ea re scriptorũ incuria ambigitur) quem suprà ostendimus ad Cestriam captum, securi percussum fuisse. Cantianus comes ubi se uento dedit, cùm per aliquot dies obeundo omnẽ Gallicam oram, nullos inuenisset piratas, ac per speculatores cõperisset, eos suo aduentu territos, in Britanniam se recepisse, eò pugnandi studio cursum flectit, & quia illi iam naues in portum subduxerant, cum quibus nauali prælio certare non poterat, expositis derepentè in terram militibus, Fanum Brioci urbem maritimam oppugnare aggreditur. Ciues contrà telis saxisq; ex improuiso se defendunt, impigrè cætera parantes, quibus possint obsidionem tolerare. In hoc primo congressu Edmundus comes ex ictu lapidis in capite uulnus accepit, eoq; interijt, quinto pòst die. Angli amisso duce, nihilo secius oppugnationem continuant, oppidumq; capiunt, diripiunt, incendunt, necata bona oppidanorum parte: quo facto, in Angliam abiere. Secuta est eo anno tanta frigoris uis, ut bona pars ouium intolerabili frigore perierit.

His temporibus mortuus est Philippus Burgundionũ dux, cui Ioannes filius successit, homo acris ingenij, cupidus imperij, magni animi, magnæ inter Francos autoritatis, cui ciuiles discordiæ in primis cordi erant: is itaq; in Ludouicum ducem Aurelianensiũ fratrem Caroli sexti regis odium conceperat, quòd ille regnũ gubernaret, quòd cunctis rebus arbitratu ferè suo moderaretur: nam Carolus, ut suprà diximus, iampridem mentis errore affectus, publicis consilijs nõ multũ intererat, res nõ gerebat. Aurelianensis etiam suis laborabat uitijs, uir uehemẽs, qui par odium in Burgundionẽ habebat, quòd eum uideret summa ope niti primas in Republica tenere partes. Vsq; eò simultas breui

breui tẽpore creuit,ut omnis Gallia in duas factiones diuisa sit:alij enim principes regni Aurelianensis,alij Burgundionis rebus studebãt,id quod magnũ Galliæ inussit multorũ annorũ malum. Dum ita duces mutuis inter se odijs flagrant, à Carolo Lutetiã euocantur, ab eoq; uterq; acriter castigantur. Sed tantũ abfuit, ut ea castigatione mouerent, ut paucis pòst diebus Burgundio Rodulpho Auctouillæ familiari negotiũ dederit Aurelianensis interficiendi. Ille quod mandatũ erat, faciendi cupidus, sese satellitũ caterua stipat, ac Ludouicum ducem ex regia de nocte domũ redeuntem interficit. Accepit Carolus ob fratris cædem magnũ dolorem, sed ne peius inde malum renasceretur, iniuriam & molestiam deuorare, rem dissimulare coactus est, ueritus ut Burgundio cuius naturæ immanitatẽ rectè nouerat, adiungeret se ad Anglum, si ob id facinus in eum aliquid grauius statueret. Quare nõ multò pòst regis atq; principum opera, Burgundio ac Carolus dux Aurelianensis ipsius Ludouici nuper interempti filius, reconciliant in gratiam quanq; fucosam, dato acceptoq; iureiurando, ut nunq; posthac inimicitias inter se gererent exercerentq;. Sed apud animos diris exagitatos furijs iurisiurandi religio nullũ habuit momentum: nimirũ Aurelianensis renouato haud multò pòst uehemẽtius odio, Burgundioni bellum fecit, quo cùm ille premeretur, ad Henricũ regem protinus legatos misit, rogatũ auxilium. Rex ratus inimicorũ discordias sibi quandoq; cõmodum allaturas, libenter auxiliũ pollicetur, qui magnã armatorũ manũ duce Thoma Harundellio comite, quãprimũ in Flandriam ad Burgundionẽ mittit. His Burgundio auctus copijs, Lutetiã diurno, nocturnoq; itinere non intermisso, contendit, ac postridie quàm eò peruenit, pontem diui Clodoaldi qui in Sequana est, per uim capit, interfectis omnibus militibus, quos Aurelianensis ponti quem antea occuparat, præsidio reliquisset. At quæ secuta est nocte, Aurelianensis facto è regione diui Dionysij ponte, se in tutum fuga recepit. Tum Burgundio iam solus rerum potiebatur, Carolũ regem suo arbitratu regebat, quare ratus se in tanto rerũ motu, omnis iam difficultatis nodum expediuisse, cùm uideret rem suam incipere melius ire quàm putarat, Anglos
3 auxiliares donatos multis muneribus domũ dimisit, id quod Henricus eius leuitati assignauit, quòd prius auxiliũ ablegauerit, quàm motus belli refrixisset, quàm denicq; perspexisset, quo loco res sua esset. Interea dum hæc alibi geruntur, Henricus rex Londini suorũ principum conuentũ agit, in quo postcq; quæ è Republica erant tractata sunt, tres eius filij quos ex priore uxore post Henricũ principẽ susceperat, Thomas Clarentiæ, Ioannes Bethfordiæ, Humfredus Gloceſtriæ duces fiunt, ac Edouardus patruelis eius in locum patris Edmundi ducis Eboracensis substituitur, item Thomas Bedfordius comes Dorceſtriæ creatur. Sed in quibusdã annalibus reperio eos duces factos fuisse Henrico quinto huius Henrici filio rege, in concilio, quod anno primo, cùm
4 regnare cœpit, Leceſtriæ habitum est, quod mihi minimè probatur.

Per idem temporis Carolus Aurelianensiũ dux animaduertens Burgundionẽ dimisisse Anglos, quos antea omnibus pollicitationibus accersiuerat, eos sibi copulandos statuit, atq; Albertũ uirum summæ industriæ ad Henricũ ablegat, qui oret, ut secũ cõciliata amicitia, sibi opem ferat, aduersus cõmunes inimicos. Audiuit Henricus Albertũ grato animo, auxiliũcq; ferre nõ negauit, quippe qui iratus erat Burgũdioni, quẽ feciſſe nõ bellè putabat, q̃d pau

lò antè auxiliares copias neglexiſſet,& ducebat futurum,ut eiuſmodi Francorum diſcordia non multò pòſt regno Angliæ,quemadmodum uſu uenit,bono eſſet:itaq; Thomam filium Clarentiæ ducem,& cum eo Edouardum Eboracenſem cum octingentis equitibus,ac ſagittariorū nouem millibus,quamprimùm in Franciam mittit Aurelianenſi auxilio. His auditis, Carolus Delphinus omnes controuerſias ſuorum prius tranſigendas,quàm Angli ſe cum Aurelianenſi & Biturigenſi,qui eiuſdem factionis erat,ducibus coniungerēt, tanto ſtudio curauit,ut fama de reconciliatione principum, quanquam conſecuta non eſt,paſsim uulgata ſit. Quod Angli qui iam Ligerim traiecerant, audientes,cum Aurelianenſis promiſſum ſtipendium non daret,ira conciti Bellilocum,quem primum locum attigerant,diripiunt, unà cum cœnobio. Dux Clarentiæ deinde reuocato à præda milite, in Vaſcones proficiſcitur, & inſtructo agmine procedit, ut ne imparatus in itinere offendatur: quacunq; incedebat,prædæ omnia dabat, ita ut multa paſsim edita cæde, magnū tum pecorū,tum auri & argenti numerū ſecum abduxerit. Ea in præſens præda miles contentus,facilius expectauit, dum ſtipendium ab Aurelianenſi numeraretur:nam à principio eius frater dux Engoliſmenſium obſes datus, pro centum & nouē millium aureorū ſumma in milites ſoluenda,in Angliam miſſus fuerat,ubi eatenus fuit,quoad promiſſa pecunia curata eſt. Dux autem Clarentiæ poſtq; in Vaſconia ad nutū Aurelianenſis, amplius tribus menſibus 2
fuit,& ille ad ſpem cōcordiæ erectus,nihil eſſe putauit quod auxilio uteretur, in Angliā incolumi exercitu reuertit. Poſt hæc,Henricus rex memor nihil homini debere eſſe antiquius,quàm ad officiū iuſtitiæ quæ ad hominū utilitatē pertinet,omne ſuū ſtudiū conferre,protinus omiſſo ciuili bello,quo pudebat uidere Chriſtianos omni tempore turpiter occupari, de Republica Anglica bene gubernanda,de bello in hoſtes cōmunes ſumendo,de Hieroſolymis tandem aliquando recipiendis plura deſtinabat,claſſemq; iam parabat, cùm ei talia agenti atq; meditanti caſus mortem attulit: ſubito enim morbo tentatus, nulla medicina ſubleuari potuit. Mortuus eſt apud Vueſtmonaſterium, annum agens XLVI.qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCCXIII.Regnauit an 3
nos XIIII,plusq; menſes VI.ac dies duos.Corpus funerali pompa Cantuariā delatū, in templo Chriſti ſepeliť. Filios ex Maria priore uxore, altera filia comitis Herefordiæ &Eſſexiæ quatuor ſuſtulit,Henricum principem Vualliæ, Thomam Clarentiæ, Ioannem Bedfordiæ, & Humfredum Gloceſtriæ duces.filias uerò duas, Blancham, quæ fuit locata filio ducis Bauariæ, & Philippam deinde datam nuptum regi Daciæ. Ex Ioanna poſteriore uxore nullos, quod ſciam,genuit liberos. Homo ſtatura honeſta & iuſta, membris gracilibus, ac animo magno fuit. Poſt bella ciuilia, & uarias ſuorum coniurationes extinctas, longè humaniſsimè cunctos accepit. Sub Henrici mortem, Iacobus Steuartus Roberti regis Scoti unicus filius,nam Dauid maior natu al- 4
ter filius iam antea mortem obiuerat, ab Anglica claſſe capitur. Is duodecim natus annos,à patre in Gallias miſſus,ut apud principes Francos,mores & linguam gentis addiſceret, fortè in naues Anglicas dum eò proficiſceretur incidit. Henricus regium adoleſcentem non modò non neglexit, ſed magnopere curauit, ut ille ſe in bellicis ac ciuilibus rebus exerceret. At Robertus pater uir teneriore animo cœpit ob eum caſum repentè frangi, quòd filium iam

pro

pro perdito haberet,atq; ita cadere,ut nulla res eum ad æquitatem animi potuerit extollere,sed breui pòst è uita migrauit. Tum Scoti principes Reipublicæ rege orbæ præfecerunt Robertũ ipsius Roberti regis demortui fratrem, qui id imperium amplius decem postea obtinuit annos.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXII.

PRINCEPS Henricus facto patris funere, concilium principum ad Vuestmonasterium conuocandum curat, in quo dum de rege creando, more maiorum,agitabatur, ecce tibi, continuò aliquot principes ultrò in eius uerba iurare cœperunt. Quod beneuolentiæ officium nulli antea priusquam rex renuntiatus esset, præstitum constat: adeò Henricus ab ineunte ætate, spem omnibus optimæ indolis fecit.Creatur itaq; rex ad quintum Iduum Aprilis,eo anno,quo pater è uita excesserat,& quintus Henricus dictus est. Hic uir, hic fuit, qui à primo docuit,honores, ut est in prouerbio, debere mutare mores,quippe qui statim ut est rex factus, statuens alio atque habebat,uitæ instituto sibi utendum,omnes suos æquales quibus cum pueritiam,quæ lasciuiæ & insolentiæ ut plurimum est plena,egerat,ab se relegauit, illisq; regia interdixit,ac loco illorum fortissimos grauissimos quosq; uiros in familiaritatem recepit,in quibus iudicarat & in capiendo consilio prudentiam summam inesse,&in dando fidem,ut eorum consilio,monitis,prudentia iuuaretur.Is profectò unus fermè omniũ princeps iam inde ab initio cognouit regem oportere cæteris præstare hominibus, animo, consilio, grauitate, uigilantia,cura,fide,& propterea obtinere regnum,non tam honorem,quàm onus, non tam alienæ quàm suæ ipsius uitæ rationem esse, quandò sui ingenij facultatibus minimè confisus,uoluit habere circa se uiros, qui pariter subleuarẽt in ferendo imperij onere,atq; optima quæq; monerẽt,quò suis singulare uirtutis exemplum aliquod edendum curaret.Enimuero uidere licet uitiosum principem plus exemplo, quàm peccato nocere, cùm semper permulti existant principis imitatores. Ex quo non tantum, uti Cicero ait, mali est peccare principem, quanquam est magnum hoc per seipsum malum, quàm quòd alios corrumpit, & facit, ut sua mutata uita, mutentur populi mores. Equidem qui præest,idcirco honore amplificatur, ut regat, prouideat, corrigat populi mores,& ijs studeat rebus,quæ ei gloriam,& alijs commodum afferre possint,nec delectetur uoluptatibus,quæ de sordida etiam plebe hominibus cõmunes sunt.Ea si quis agere noluerit,uel nesciuerit,is hercle nõ princeps,sed seruus est potius habendus.Ecquid enim turpius est, ut qui imperare debeat,ille per ignauiam & insciti am uelut pupillus nõ octo, decem ue, sed uiginti,triginta,ac eo amplius annos natus alijs parêre cogatur, & non regat, sed regatur? Talis fuit Ricardus secundus rex, ut ad res Anglicas redeamus, à principio nõ pessimæ indolis adolescens,quippe cuius non usquequaq; tanta fuerat pectoris angustia,aut ingenij infirmitas,seu egestas animi, quin non potuerit bonum consilium capere,recipere,retinere,sed eum postremò perditissimi consiliarij corruperũt.talis & Edouardus secundus, ac uterq; eundem longè infelicissimũ exitum habuit.quorũ fortasse periculo Henricus doctus,

ſuos æquales malarũ uoluptatũ autores, ſatellites & miniſtros ſibi uitandos non immeritò putauit, ac ſummos uiros adiungendos curauit, per quos bene imperare diſceret. Iacto igitur tali prudentiæ fundamento, cùm multa egregia facinora facere, animo deſtinaret, ac ſciret omnia noſtra diuinitus gubernari, humanasq; uires præ cœleſti potentia, multò infirmiſsimas eſſe, ſtatuit à pietate atq; iuſtitia imperiũ inire: itaq; primùm omnium duo cœnobia prope uillam regiam, cui hodie Richemondia nomen eſt, & ſeptem millia paſſuũ à Londino abeſt, miro operis apparatu ædificare cœpit, magnisq; tum poſſeſsionibus, tum irrogatis priuilegiis locupletauit, honeſtauitq;: alterũ autem ſacratũ uoluit nomini Ieſu, appellauitq; Bethleem, idq; Carthuſianis monachis poſtea incolendũ dedit. Eſt hoc cœnobium in læua Thameſis ripa è regione alterius, quod in altera fluminis ripa ſitũ, dedicatũq; eſt pariter Ieſu, atq; deiparæ uirgini, ac diuæ Brigidæ, quod eius diuæ ordinis uiris & fœminis commune eſt, uocaťq; Sion. Indidit pius princeps huiuſmodi cœnobiis Bethleẽ & Sion nomina, ut per hæc, memoria terræ ſanctæ, unde ſalus noſtra profecta eſt, in regno ſuo perpetuaret. Secundum hæc, uiros probos ac iuris apprimè peritos iudices legit, ampliſsimos magiſtratus illis cum primis mandauit, quorũ uirtutes iampridem cognitas habuiſſet. Poſtremò Vuallos & Scotos à quibus continenter ſeditiones, tumultus, bella impendêre nouerat, in officio, & fide, ac amicitia continere diligentiſsimè ſtuduit, ut quietis domi rebus, poſſet deinceps externis maturius ſeruire bellis, incumbere in Reipublicæ commoda, ſe dare ad regni gloriam comparandam, augendam, conſeruandam.

Ita rebus militiæ gerendis otio domi parto, rex in concilio, quod primũ habitũ eſt, cum ſuis principibus, de bello in Francos ſuſcipiendo deliberat, cuius ut ne iura uiolentur, primùm omniũ de repetundis agendũ cuncti iudicant. Itaq; legati ad Carolum regem mittuntur, qui regnũ Franciæ Edouardo tertio ac poſteris regibus Anglis debitũ repetant. Accepit uenientes legatos Carolus perbenignè, ſed ad mandata ab eis expoſita nullo dato reſponſo, promiſit primo quoq; die legatos ad Henricum ſe miſſurũ, qui eius poſtulatis coràm reſponderent. His auditis, diſceſſere legati: quos Franci oratores ſecuti, eodem propè tempore atq; illi in Angliam peruenerunt. Eos paulò mox quæ pro re uellent loquentes, cùm poſt multa acriter dicta, iam conuitia facere inciperent, Henricus leniter & placidè interpellauit, aiens: Summa rei ſit, meis uerbis regi hæc dicite ueſtro, Anglos intra pauculos dies in Franciam uenturos, non legationibus, ſed armis ius ſuum repetituros recuperaturosq;. Illis in Franciam abeuntibus, Henricus confeſtim bellum ex concilij ſententia decernit, iuuenili ardore accenſus, ad fines regni longius propagandos, qui potiſſimum ex eo ſpem bonam concipiebat, quòd compertum habetur, uictoriam ſemper fore in ea parte, quæ iure pugnet, utpote cum qua iuſtitia & ueritas facit. Eo item in concilio, de ſtatu regni quaſi nouo collocando prouiſum eſt, & illud quoq; lege cautum: cùm enim per idem tempus multi præſertim monachi homines Galli in Anglia ſacerdotia haberent, cœnobijsq; præeſſent, & continenter in patriam ſuos iuuandi cauſa, magnam pecuniam mitterent, ad Reipublicæ commodum ſancitum eſt, ut poſthac eiuſmodi externis hominibus nullius Anglicani ſacerdotij poſſeſſio traderetur, niſi de regis uoluntate, id quod aliàs rege Ricardo ſecundo, concilij decreto cautũ tradunt, cùm ſatis conſtet

conſtet Ricardum conſtituiſſe, ne illi qui in Anglia nati non eſſent, ſacerdotio rum fructus abſentes caperent, ad idq; lege prouidiſſe.

Henricus decreta ad bellum dein pecunia, ac dimiſſo principũ conuentu, omnia quæ ad bellum opus erant, ſtudio parare cœpit, quem ſimul interim multò maior cura tenebat, unà cum cæteris Chriſtianis principibus, ſedandæ diſcordiæ cõmunis, cuius cauſa concilium omniũ gentium conſenſu, ad Conſtantiam præclaram Germaniæ urbem indictũ erat. Huic igitur rei haud bellum Gallicum præuertendum iudicat, qui paululum negotio ſuperſedens, legatos ſine mora Conſtantiam mittit, qui cõmunem Reipublicæ cauſam diligenter agant. In hoc conuentu Ioannes uigeſimus tertius pontifex Romanus ob crimina obiecta de quibus ſe purgare nequiuit, priuatur. Nec multò pòſt Gregorius duodecimus per Carolum Malateſtam, in cuius fide erat, ſe pontificatu abdicauit. Benedictus tertius decimus cùm pertinaciter ſe uerum Chriſti uicarium prædicaret, ac nullis amicorum perſuaſionibus de ſententia ſua deduci poſſet, adeò honores ſitiebat, imò adeò inſaniebat, inuitus priuatur, electusq; eſt deinde poſt annum tertium, quàm id concilium haberi cœperat, omniũ conſenſu, pontifex Otho Columnenſis homo Romanus, qui ſe Martinum nominauit. In eodem concilio damnata eſt Ioannis Vuytcliffi hæreſis, ac Ioannes Hus, & Hieronymus Pragenſis eius diſcipulus, duo id temporis uiri qui eius ſectæ capita erãt, in ea urbe combuſti ſunt. Quod ubi reliquis conſocijs, qui etiam tunc in Anglia erant, patefit, tanquam furijs agitati, primùm coniurationes in omnes ſacerdotes, deinde in regem, quòd pius eſſet cultor religionis, faciunt, protinusq; conuentus paſsim celebrantes, ſuam ſuperſtitionem armis defendendam ſtatuunt: itaque Ioanne Oldecaſtellio uiro forti cæterum impio, cuius rei cauſa, paulò antè ab exercitu regio relegatus fuerat, & Rogerio Actono ducibus, ac bene magna deſperatorum hominum comitante caterua, Londinum concurrunt, ut ciuitate potiti, maiorem inde ſui ſimilium manum cogant, atq; regem opprimant. Qua re nuntiata, rex omnibus conſilijs anteuertendum exiſtimat, ut prius in armis ſit, quàm ea hominum colluuio in urbem irruat, qui celeriter obuiam factus, expectat loco idoneo ad pugnandum, dum illud agmen accedat. Verùm perditi homines ubi de regis aduentu cognouerunt, ut iamiam uicti alij aliò turpiter ſe in pedes dant, quorum aliquot in fuga deprehenſi, igne ilicò necantur. Capiuntur nõ multò pòſt ambo ductores, in carcerem q; conijciuntur: ſed Ioannes ex turri Londinenſi noctu aufugit, Rogerius uerò merito afficitur ſupplicio. Ob id tamen non fugiebat principem ſe nequaquam funditus tanti uenẽni radices de hominum longè opinioſiſsimorũ pectoribus euelliſſe, quare publicè edixit, ut ſi uſpiam deinceps reperirentur, qui eam ſequerentur ſectam, patriæ hoſtes haberentur, quò ſine omni lenitate, ſeuerius ac ocyus de illis ſupplicium ſumeretur: ita animum & cogitationem poſuerat in ea delenda. Eſt hæc parua pro nominis Chriſtiani conſeruatione, geſta domi à principio res, quæ ſine dubio potuit monſtrare uictoriam, quæ poſtea in Gallijs parta eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C C X V, & cùm Henricus regnare cœpit, I I, quo Thomas Harundellius Cantuarienſis antiſtes annum iam tunc ſedens tertium & trigeſimum, è uita exceſsit: in cuius locum ſucceſsit Henricus Chicheleius Meneuenſis epiſcopus, ordine Cantuarienſium ar-

chiepiscoporum sexagesimus.

Secundum hæc,classe nauium iam parata,copijsq; collectis,cùm Henricus audiret duces suos tot amissos menses rei gerendæ queri, ac illis nihil procrastinatione odiosius esse,indulgendum animorũ ardori ratus,uere iam ineunte,ad Suthantonensem portum profectus est.Dum hîc militibus in naues imponendis operam dat,à fideli indice cognoscit Ricardum comitem Cantabrigiæ,fratrem Edouardi ducis Eboracensis,Henricum Scruppum,&Thomam Graium equitẽ facta coniuratione,necem sibi machinari, quos ita patefactos comprehendi statim iussit,dolens quòd tales in tale crimẽ uocarentur, ac ipse amittere cogeretur eos cum primis, quorũ uirtute se hostibus terribiliorem fore confidebat.Ii quæstioni admoti,tam de coniuratione fatentur, quàm nõ inficiantur,accepta à Franco grandi pecunia,statuisse se regem, uel uiuum in hostium potestatem tradere,uel prius interficere,quàm Normaniam attingeret.Henricus ubi satis explorata sunt, quæ uoluit,principes in unum conuocat, sontesq; in conspectum suum adduci iubet, quos ita affatur:Si me ad cædem designastis,qui sum patriæ caput,dubio procul & de omnium etiam interitu uos cogitetis,& patriam funditus perditũ ire nitamini,necesse est. Cæterum si aliqua uos priuata mouit iniuria, id profectò non erat faciendum in castris,quæ sine duce stare non possunt,nec causa cõmuni placendi hosti.Scelus igitur scelus edidistis importunissimum, cuius si quis in nostro exercitu sit conscius,ut uestro supplicio à facinore perficiendo terreatur, hinc iam ad meritam pœnam subeundam facessite. Postquam illi in militum conspectu, securi percussi sunt,rex ad heroës conuersus,inquit: Videte summam hominum audaciam,me persequuntur,qui omnia mea studia ad utilitatem Reipublicæ dies noctesq; me stimulando confero,qui eius rei causa,nullis parco laboribus,qui denicq; de omnibus iuxtà bene mereri studeo,& ad id natum me esse duco. Vtinam in uobis non sit quisquam, cuius in me increpare tantam perfidiam queam,ut malit me perditũ,quàm patriam incolumem, ac auctam imperio cernere.Ego tamẽ de uobis nihil tale suspicor,sed omnia æqui bonique facio.Si mihi per uos licuerit primò esse tutum,deinde patriam iuuare,& maiorum decus aduersus Gallos ulcisci, id omnis periculi immemor ultrò faciã: sin nolueritis, illud uobis modis omnibus aliquando fraudi erit, ita uolente Deo.Talia dicenti cunctorum ordinũ duces ad pedes protinus iacuere,pollicentes futurũ,ut semper eius dicto audientes essent,nec paterentur suum imperatorem inimicorum insidijs circumueniri: atq; ita confirmatis omnium animis,coniuratio est subitò extincta. Quòd si Henricus adiecisset igni iam ardenti oculũ, uidisset nempe horribilem ex eo facem ad parietes suæ domus accensam,& fortasse in ipso extinxisset uestigio:nimirum credere licet Ricardum comitem cõmunicato consilio cum Henrico & Thoma socijs, non utiq; parasse regem interficere,ut hosti morem gereret,sed ut ipse regnũ obtineret ac patefacta coniuratione, maluisse postremò fateri se à Gallis,stimulante re familiaris inopia, corruptum esse pecunia, quàm regnum affectasse, quò sua iam desperata salute, liberis suis per eum modum prospiceret, in quos facilè Henricus cognito patris consilio,sæuisset.Porrò habebat in matrimonio Ricardus comes Annam filiam Rogerij comitis Marchiæ, quæ reliqua una era ex sanguine Leonelli ducis Clarentiæ, sicut in uita Ricardi suprà est demonstratum

ſtratum,cui regni hæreditas ueniebat.Iſtius rei Ricardus eius uir optimè gnarus,non herclè iniuria,regnum ipſum obtinere nixus eſſe fertur,quod poſtea Ricardus eius filius dux Eboracenſis non occultè,ſed palàm repetebat.Nunc ad rem redeo.

Exin Henricus circiter Idus ſextiles,flante ſequundo uento,ſignũ edit proficiſcendi,in Normaniamq; curſum teneri iubet,quò ubi peruenit,expoſitis ſine ullo incommodo in terram militibus,Harfleum oppidum maritimũ inter duos monticulos ad Sequanam poſitum,armis oppugnare aggreditur. Franci interea cùm fama eſſet Anglum copias in Normaniam tranſducere,diligenter duce Buſſicaudo equitum magiſtro,non uno duntaxat in loco,ſed paſſim præſidia diſpoſuerant,oræ maritimæ tuendæ cauſa,qui ubi cognouere Harfleum repentino hoſtium aduentu obſideri,confeſtim ad Caudebecũ, quæ arx eſt non longè ab oppido,ſuppetias ſuis laturi ueniunt,atq; loca omnia circunſiſtunt,quò ſi Angli pabulatum frumentatum'ue egrediantur,ut illos facturos confidebant,facto quoquouerſum impetu,uexent,impediant, intercipiant;ſed opinione decepti,quòd hoſtis commeatum in plures dies ſecum portarat,dum procul inſidias faciũt,atq; ſuis ſubſidio ire nõ audent,Anglus nullo dato oppidanis temporis interuallo,obſidionẽ acriter continuat. Humfredus enim Gloceſtrenſis dux cui oppugnandi oppidi negotiũ datum erat,actis ad muros cuniculis,admotiſq; paſſim machinis,pugnam continuã cum oppidanis faciebat.Rex interea in cliuo monticuli qui oppido propior eſt,poſitis caſtris,ſimul &Gallos aditu prohibebat,ut ne ſuis ſuppetias ferrẽt, & oppidanis ſpem omnem futuri ſubſidij penitus adimebat.Quod oppidani qui tam pertinaci hoſtium obſidione premebantur,animaduertentes,deſperato omni ſubſidio,à rege paucorũ dierum inducias petierũt,ut ſi priuſquam illæ exiſſent,ſibi non eſſet ſuccurſum,tum dedito oppido,cum triginta principibus obſidibus,captiuorum nomine,omnes reliqui inermes liberi abire permitterent.Conceſsit rex oppidanis,quod poſtularant,ut ne illic tempus quo iamiam excludebatur,in maioribus attẽtus rebus,tereret.Illi igitur finitis inducijs,cùm à ſuis nullum uiderent mitti ſubſidium,oppidum poſt ſeptimum & trigeſimũ diem,quàm obſideri cœperat,dediderunt,cum captiuis, qui poſtea ſe redimerent:præda omnis militi conceſſa eſt. Henricus ob eam rem bene geſtam auctus lætitia & uoluptate,longius progrediendum exiſtimat,ſed impeditus hyeme,quæ maturius ſolito iam aduentabat,conuocato concilio, de itinere faciendo conſultat.Varijs dictis ſententijs,una omnium melior uiſa eſt,ut Caletum iretur,& ne profectio fugæ ſimilis uideretur,terreſtri itinere per medios hoſtes eundum decernitur,quod eò periculoſius iudicabatur, quia militum numerus ualde erat diminutus,multis paſsim ex morbo pereuntibus,qui id temporis per eam regionem peruaſerat,quod etiam in cauſa fuit,quamobrem de reuerſione ſit citius deliberatũ. Itaq; rex poſtquam Thomam Dorceſtriæ comitem capto oppido reliquit præſidio,iter facere inſtructo agmine incipiens Pontiuũ contendit,eo conſilio,ut prius Sommam copias traducat,quàm pontes interrumpantur.

Franci interea cognito hoſtis conſilio,omnes pontes atq; fluminis uada antecapiunt,item quaquauerſum Anglum tranſiturum conijciunt,agrum pabulo,frumento,cæteris q; cibarijs ſpoliant,ut eum omni pariter itinere inter-

cludant, ac inopia rerum omnium premant. Anglus eiusmodi incommodis uno temporis puncto affectus, nihil territur, sed iter incœptū facere pergens ad Sommā uenit, ibi certior factus pontes ab hoste esse interruptos, sine mora, equites leuis armaturæ mittit exploratū, quid hostium, quid insidiarum, quid periculi ad dexterā, quid ad siniſtram sit, item ubi loci uadum fluminis ad trajiciendum tutum. Equites celeriter officio functi, omnia plena hostium renuntiāt. Quibus rebus cognitis, rex nō secus ac instituerat, lentè incedebat, atq; sui negotij bene gerens dextra læuaq; circunstantibus hostibus ita aciem instructā ducebat, ut speciē terroris inspicientibus præ se ferre uideret. Quo factū est, ut nulla imposita dimicādi necessitate, usq; Corbias peruenerit. Hîc nocturno agrestiū aduentu, & matutino militū qui oppido relicti erant præsidio, retardatur: sed ea res perbono ei loco fuit, nam præsidio cæso, fugatoq; intra mœnia cum agrestium turba, postridie illius diei inuento inter Corbias & Peronā uado, ante id tempus nunquam, ut fama est, cognito, flumen transmittit, atq; properans Caletū rectà pergit, ut qui propter paucitatem suorū, nisi aliter ratio posceret, minimè pugnandum decreuerat: erant enim Anglici equites ad duo millia, sagittarij ad decem & tria millia. Afficiebantur Angli inter itionem sexcentis incōmodis, cùm neq; ipsi cibos in tot dies necessarios parassent, neq; in itinere facilè inuenire possent, frumento ab hostibus antè compresso: abstinebat tamen Henricus sui militis manus in tanta rerum penuria à sacrilegijs, quippe qui eiusmodi edictum exercitui iampridem propo suerat: Ne miles unquam sacras ædes spoliato, néue uiolato, quod si feceris, debito supplicio scelus luito. Ex quo cùm accepisset militē quendam rapuisse de templo uasculum, in quo eucharistia asseruabatur, fertur iussisse agmen consistere, ac non prius illinc abire permisisse, quàm restituto uasculo, miles persoluisset capite pœnas. Hinc fiebat, ut cùm eius rei fama per agros peruasisset, uicinorum locorum coloni contrà ac uetitum esset, cibaria agmini suppeditarent.

Franci uehementer indignati quòd hostis sine certamine elaberetur, per nuntios inuitant Henricum ad pugnam, armis & uerbis lacessendo. Respondet ad ea Anglus: Mihi curæ est, ne quid fiat secus, quàm Deus uelit, quamq; oporteat: nam ego Francos armis prior non aggrediar, at ab eis prouocatus, certamen non denegabo: interea Caletum pergam. Si quis autem me in itinere prohibere tentarit, id ille non sine suo faciet malo: quare ne quisquam unus illud temerè audeat, maximè aueo, ut hæc humus ne Christiano sangui ne infeliciter madeat. His dictis, nuntios nullos non donatos ab se dimittit. Principes Franci accepto responso, quod magis timidi q̄ cauti imperatoris esse iudicabant, castra apud Blangiū oppidum metantes, hostem ultrà progredi prohibent, parati omnino ad manum conserendam, qui ita aciem instruūt. In prima fronte tria millia equitū collocant, secundā aciem firmant Carolus Aurelianensis, Ludouicus Borbonensis, Edouardus Barri duces, ac Niuernensis comes, cùm peditū tum equitū multitudine innumerabili stipati. Post hos, ad subsidium ferendum turba militum infinita inordinatè tertiam tenet aciem. Henricus cùm uideret dimicationē propiorem esse quàm crediderat, neque se tutò discessurum arbitraretur ex propinquis castris, ubi pridie illius diei consederat, in aciem exercitum educit in proximam planitiem, quæ ampla

ampla patet circa Blangium oppidum: & ne militũ uirtuti locus pugnæ damno sit, prope uiculum, quem Dagincurtum dicunt, locum eligit, cui ponè imminebat colliculus undique arboribus syluestribus atque densissimis uestitus uepribus, qui instar muri, munitionem efficiebat, ne hostis à tergo inuaderet. Hîc aciem instruit, sagittarios in dextro cornu quod contra hostes erat, collocat, quibus Edouardum Eboracensem ducem præficit, in siniſtro & circa latera equites disponit. Ipse uerò cum robore militum in mediam aciem se confert. Verùm cùm hostis numero militum equitumq; præstaret, ueritus ne non pariter in fronte atque latere suorum pugnaretur, ad arcendam equitum uim & impetum, ut ne peditatus sui, in quo omne exercitus robur consistebat, ordinem turbarent, néue frangerent, septa ad utrunque latus fecit ex palis senis uel paulò plus pedibus oblongis utrinque ferratis ac præacutis, quò si equi in eos incurrerent, subitò transfoderentur, deditq; negotium certis gregarijs militibus, qui ut casus & res posceret, ipsos palos refigerent, rursusq; eo loci figerent, quo pedites se commouerent pugnando. His igitur palorum septis siue uallo, acies peditum se continebat, equitatus uerò omnis ab lateribus, extra palos stabat. Istum quidem modum muniendi aciem Angli etiam nunc seruant, inuentis ad hæc alijs machinis, præcipuè pilis ferreis, quæ acutis undique munitæ clauis per terram sparguntur, quibus equites procul à suo peditatu arceant: nam si temerè equi in ipsas machinas incurrerint, aut in uestigio confodientur palis, uel læsis pedibus, cadere cogentur. Rex instructa ad hunc modum acie, impedimenta in unum coniecta locum, in castris etsi leui præsidio munitis relinqui iussit: post hæc, apud milites concionem habuit, hortatusq; est, ut bonam animo spem conciperent, quandoquidem illud sibi persuadere deberent, se ad id loci qui quàm paucitati militum idoneus ad pugnandum, tam multitudini inutilis esset, peruenisse, duce Deo, qui fœdifragis non fauet, qui eos qui alieno manum afferunt, non iuuat, quorum nempe criminum maculis rectè scirent Francos suos hostes cum primis notatissimos esse: quare à primo admonuit, ut nihil timerent, quòd hostes longè plures numero essent, quoniam etiam scire deberent in magna militum multitudine, necesse esse maiorem partem rei bellicæ multò imperitissimam esse, quæ bonis strenuisq; militibus semper præliando, impedimentum afferre soleret. Et quamuis omnes æquè militaris artis scientes forent, non eò tamen pertimescendum, cùm pro patria dimicandum esset, pro qua nihil non parato animo ferendum esse. Item quamuis uitæ iactura fieret, glorioſum tamen fore ducerent: equidem si uincerent, illud suis uirtutibus certum haberent apud cunctos mortales assignatum iri, sin uerò à tanta hostium multitudine uincerentur, nihil demum ignominiæ se subituros iudicarent, quòd pauci à multis superati essent: ac postremò certò
4 scirent uictoriam in manu esse, si primo congressu pugnam magno animo inirent, quod omnino eos ita facere oportere illud moneret, quòd non ignorarent sibi cum Franco rem esse, quem antea sæpissimè uicissent, quem ad prælium committendum tam promptissimum, quàm ad longioris pugnæ onus ferendum infirmissimum iampridem nouissent. Loquente adhuc rege, militum ardor tantus eminere cœpit, ut ingenti clamore signum pugnæ flagitarent. Idem duces Clarentiæ, Eboracensis atq; Gloceſtrensis maturè faciendũ

sentiebant,affirmantes moram hosti duntaxat commodo esse, confluentibus ad illum undiq; nouis militibus. Regi tamen aliquid moræ facere placuit, ut ne quid inconsideratè ageret,ut qui probè sciret, in prælio superari, turpissimum,superare pulcherrimum esse.

At Francis interea paucitatem hostium negligentibus pro nihiloq; putantibus, tantum fiduciæ ac spiritus accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed uicisse iam sibi uiderentur,qui passim efferebantur, maximo gaudio gloriabantur,iactabant se Anglum inclusum habere,nulloq; negotio uictum iam in manu sua esse,duces ordinũ iam spolia diuidere,captiuos sortiri,ac currum parare,quo rex captiuus in triumpho duceretur,simul milites hortari, conclamare, Ad prædam, ad gloriam properate, ut iam de præmijs uestris, de referenda gratia cogitemus.Eò euasit lætitiæ libido, ut quoquouersum nuntios ad ciuitates mitterent,qui iuberent,ut publicè sibi gaudentes de uictoria,perinde quasi incerta non esset,gratularentur,Deoq; gratias agerent, nequaquã suspicantes fieri posse, ut uenti, sicut aiunt, sua gaudia ferrent. Hinc colligere licet,tam dementiæ esse de exitu rerum futurarum quicquam certi iudicare, quàm prudentiæ,non iudicare.Quid,quòd & ad Henricum nuntium miserunt,quæsitum quanti uellet se redimere: quem ferunt respondisse,se sperare intra duas trésue horas ita usu uenturum,ut potius Francis quàm Anglis de redemptione facienda curæ esset.

Inter hæc autem,copijs ab utraq; parte instructis, ad VIII calen.Nouembris,qui fuit dies pugnæ,circiter meridiem,ueniunt tandem ad manus: signo enim eodem temporis puncto utrinq; dato, concurritur acriter, uarieq; confligitur:sanè sagittarij Angli ita Francos equites peditesq; unà obuiam factos primo impetu urgent, ut aliquandiu multis affecti uulneribus nõ facilè queant pedem conferre, qui passim cadentes nõ mediocrem suis terrorem, hostibus animũ præbebant.Cæterum ubi cominus pugnari cœptũ est, bona pars sagittariorũ Anglorum proiectis actutũ more suo arcubus, sumptisq; quæ semper ad manus habent, telis & gladijs, magno impetu in uenientẽ hostem fertur.Franci contrà ubiq; urgent,instant,laborãt:nam equites dum alij cum peditatu Anglico dimicant,in dextero cornu, obiectis scutis, à latere hostem inuadere summa openituntur,sed nõ sine cæde,tum à reliquis sagittarijs,tum ab equitibus qui prope palos astabant,repelluntur. Itaq; certamen ubiq; sæuum, & anceps erat, in suo pro se quisq; gradu obnixus,urgens scutis & gladijs sine respiratione,alius pro uictoria,alius pro salute pugnabat. Postquam tris propè horas utrinq; fortiter est dimicatũ,rex circunductis paululum equitum alis,à tergo ipse pedestrẽ aciem adoritur:clamor nouus inde ortus Francorũ animos ita terruit,ut pedem referre extemplò cœperint. At rex ubi turbata signa ac fluctuantem aciem uidit,tum milites parum hortatus tanto impetu insecutus est,ut Franci in fugã subitò uersi,alij aliò fugerent, proiectisq; armis, pro salute tantum orantes manus darent. Interea equites Franci duce Roberto Borimuillensi, qui primi terga uerterant, cùm accepissent impedimenta Anglorum procul ab armatis, sine præsidio magno esse, partim faciendæ prædæ,partim accepti incommodi aliquo pulchro facinore farciendi studio concitati,impetum in castra uacua defensoribus faciunt, impedimentaq; omnia rapiunt, captis aut interfectis qui præsidio relicti fuerant. Quod

ubi

ubi regi nuntius trepidus attulit, ac clamor puerorum aliorumq; auditus est, qui aduentante hoste, in pedes se dederant, ac diripi passim ferriq; fortunas militum uociferabantur, ueritus ne non hostes dissipati ex cursu in unum coacti pugnam redintegrarent, ac sibi simul cum captiuis, & hostibus nouum certamen esset, necessariò contra animi lenitatem, iussit ipsos captiuos, quorum ingens numerus erat, protinus interfici, atque milites se iterum ad præliandum expedire. Illi autem imperata facientes, postquam bonam partem captiuorum occiderant, omnis repentè laboris per diem pene totum tolerati, uulnerumq; obliti, perinde ac si integri recentesq; essent, uno impetu contendunt, in aciemq; redeunt, secq; in hostẽ quanta maxima possunt ui, concitant. Sed cùm ille prædaiam potitus longius abesset, quàm ut eum consequi possent, sua sponte à persequendo destiterunt. Atque hæc est nobilis ad Dagincurtum pugna, & inter primas memorata populi Anglici uictoria. Decem millia Francorum in acie cæsa sunt, captiuorum numerus penè par, si in castris ab hoste trucidati non fuissent: multi postea utrinque ex uulneribus interiere. Ab Anglis cecidere uix centum, si credimus illis qui miracula scribunt, cum Edouardo duce Eboracensi. Autores alij quingentos, alij sexcentos Anglos in eo prælio desideratos tradunt, quorum non pœnitet me sententiæ esse: cùm enim amplius tribus horis sit strenuè dimicatum, dubio procul Anglos qui inter arma uersabantur, sua quoque accepisse uulnera, par est credere. At regi tantæ potito uictoriæ nihil prius fuit, quàm ut eo loci flexis genibus, multis oraret precibus, Deoq; immortales ageret gratias, cui deinceps ea dies, quæ diuis Crispino & Crispiniano sacra est, solennis perpetuò mansit. Secundum hæc, paulò ante noctem redijt in castra, quæ ab hoste spoliata, ut ostendimus, inuenit, sed eius spolijs mediocriter repleuit, ubi ea nocte à laboribus fessum refecit militẽ, postero die ad locum pugnæ reuersus, omnes pariter suos atq; alienos in eo prælio desideratos sepultura affecit, corpus uerò Eboracensiũ ducis in Angliam reportandum curauit, ut eius maiorum sepulchro inferretur. Hoc facto, cum Aurelianensi & Borbonensi ducibus, ac alijs de nobilitate captiuis, primùm Caletum, deinde in Angliam redijt, qui urbem Londinum ritu triumphantis imperatoris, uictore cum exercitu iniuit, cùm interim per totum regnũ, supplicationes multorum dierum ad omnia templa Dei diuorumq; decretæ sunt, ut dum uictoriam eius diei cuncti congratulabantur, regem in cœlum laudibus ferentes, in primis Deo gratiæ agerentur. Fuit ille annus humanæ salutis MCCCCXVI, & cùm ipse Henricus regnare cœperat, III.

Carolus rex Francus ob acceptam plagam, magna animi perturbatione commotus, summa ope studet Ioannem Burgundiæ ducem diu antè ab se alienatum sibi reconciliare, timens ne accidat, ut dum domi ciuili discordia laboratur, foris ab externo hoste grauius aliquid accipiatur. Item Ioannem Arminiacũ comitem, qui summum in re militari usum habebat, magistrũ equitum in locum captiui apud Anglum Bussicaudi surrogat, sperans futurum, ut is esset, qui res Francorum inclinatas armis subleuaret. Thomas inter hæc comes Dorcestriæ præfectus Harflei certior factus de uicto-

ria adepta,cum tribus millibus armatorum in finitimos agros egressus,Ro thomagum usque excursiones facit: is inde dum præda onustus redit, Ar miniacū comitem forti militum robore refertum obuiam habet, cōmissoq; leui prælio,in fugam uertitur,qui plus trecentos ex suis perdidit.Sed Fran ci non contenti uictoria,sequendo propius oppidum,quàm ut conduceret, progressi,cum præsidio quod obuiam suis uolarat,manus conseruerunt,ac leui pugna repentè facta,non sine cæde pedem referre coacti sunt.

Dum ista alibi fiunt, Sigismundus Romanus Imperator, uir magnæ uir tutis ac fidei,qui aliàs apud reges de pace concilianda,cùm longè gentiū ab esset,per literas frequenter egerat,cum Caroli regis legatis in Angliā uenit, quem Henricus pro ueteri amicitia,quæ ei cum illo erat, amicè & beneuolè accepit.Is studiosus pacis modis omnibus rem utriq; regi utilem tandem a liquando cōficiendam curare cœpit:sed Francorū fatalis obstabat casus,qui postea accidit,quo adhuc maiora detrimenta acciperēt.Enimuero dum con cordia in foribus penè erat,ecce tibi,noua maioris discordiæ ac inimicitiarū causa incidit.Porrò Henricus certior factus de cæde suorū in Rothomagen si agro ab hoste edita,ita irasci cœpit, ut ne quidem de nomine pacis tum au dire uoluerit.Quocirca Imperator negotio parum supersedit,ac statim post iram regis,quæ citò deferbuerat,nihilominus rem aggreditur,quam & per feciſſet, si Franci nouum bellum nō parassent: quippe illi duce Arminiaco, ex re prosperè paulò antè gesta,animo aucti, Harfleū sibi omnino recipien dum statuunt,qui post paulùm diuerso itinere, quàm possunt occultissimè cum omnibus copijs,quas eo momento coëgerant,oppidum oppugnatum eunt.Itidem Ioannes uicecomes Narbonensis,qui classi præerat,facit,omne uicinum littus pari celeritate occupat, circunsidet. Sed dolus non processit, quòd anteq; ad oppidum peruenirent, animaduersum est à speculatoribus ex arce, hostiū cohortes accedere. Qua re cognita, Thomas præfectus suos intra muros recipit, nuntios crebros, ac literas ad regem mittit petitū auxi lium. Franci uerò quamuis uiderent nullam amplius oppidi de improuiso occupandi facultatē dari,nihilo tamen secius tam terrestribus quàm mariti mis copijs ad oppugnationē aggrediunt, quibus Angli pro tempore forti ter resistunt.Interea Henricus accepto nuntio, cognoscit suos in magno pe riculo uersari,remq; diligentiam requirere, quare nulla facta mora, classem parat,suisq; subsidio ire maturat. Retardauit eum tamen Sigismundus Im perator,dehortatus magnopere ipsum proficisci,sed suasit,ut ducem aliquē mitteret,qui eam impendentem procellam propelleret, quandoquidem nō præstaret,& tunc nihil esset quòd princeps, in quo totius Reipublicæ sum ma consisteret,omnibus se obiectaret periculis. Ita rex monitis amici cohi bitus, Ioannem fratrem ducem Bedfordiensem cum multarū nauiū classe, quamprimū in Normaniā mittit, qui sequundo usus uento, celeri cursu ad Sequanæ ostium peruenit. Hūc cum uicecomes Narbonensis cognouisset appropinquare,se subitò ex omnibus partibus,dato signo, in hostes conci tat,fauces q; portus occupat. Ioannes cùm classem hostilem audacius egres sam uidisset, naues aliquot fortiores in eam præmisit, quæ primo impetu duas Francas naues incautius progressas,cum remigibus defensoribus q; suis

ſuis ceperũt. Adfuit ſtatim pòſt ipſe ſtudio incitatus cum reliqua claſſe, qui certamen fortiter redintegrauit. Eſt ſummè aliquantũ utrinq; pugnatum, cùm Angli ad extremũ bonam hoſtilium nauium partem aut ſubmerſerũt, aut ceperũt, reliquas uerò turpiter fugere coëgerunt. Tum Ioannes per flumen ad oppidum delatus, ſine ullo impedimento deſcendit pariter in terrã, ac ſuos uno tempore & cõmeatu & nouo militũ ſupplemento iuuat. Armiacus interea certior factus per literas & nuntios, malè à ſuis ad Sequanæ oſtium, nauali prælio eſſe pugnatum, relicta obſidione, in Pariſios ſe contulit, ut qui in nulla ſpe erat oppidum per uim expugnandi.

o Poſt hanc acceptam cladem, res Francorũ multò infirmiores extiterunt, quòd principum ſtudiũ diuerſum eſſet, utpote qui ueterũ inimicitiarũ ſtimulis incitati, iam Reipub. munia grauatè obirent, & per ſimultates adeò labefactari inciperẽt uiribus, ut libertatẽ in diſcrimen adduxerint. Et quanq; Aurelianenſis dux alterum factionis caput in Anglia captiuus erat, tanto tamen ſimultatũ furore Carolus Delphinus, & Burgundiæ dux agitabãtur, ut dum alter alterum armis, fraudibus, inſidijs opprimere conabatur, & reliqui principes eiſdem factionibus & ſtudijs trahebantur, nemo quiſquam illorum eſſet, qui propulſandum cõmune periculũ quod impendebat ab Anglo, magnopere curaret. Ita in hoc ſtatu multa erant mala, alienatio mentis
o Caroli regis, belli periculum, principum diſcordia & improbitas, ſexcenta præterea alia, quæ rem totam ærumnoſam reddebant. Sed ad propoſitũ redeo. Bedfordienſis dux re proſperè geſta, continuò in Angliam rediit. At Sigiſmundus Imperator animaduertens nihil eſſe, quòd ſe in iſtam pacificationem in præſentia interponeret, quòd Franci proxima Harflei obſidione, uehementer offendiſſent Anglorũ animos, quibus etiam ipſe ob id ipſum iratus erat, omiſſo diu antea inchoato pacis negotio, fœdus cum Henrico fecit, quod quidem tantũ abfuit ut deinceps uiolauerit, ut etiam pro ſe quiſq; eorũ ſeruare, & colere maiorẽ in modum ſtuduerit, id quod cõmodo utriq; fuit. Imperator poſt hæc, multis ac uarijs donatus muneribus in Germaniã
o tranſmiſit. Incidit hæc regum ſocietas in annum quartum, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCCCCXVII.

Eodem anno rex principũ conuentũ facit, apud eos concionatur, recentes Francorũ iniurias in ſe cõmemorat, occaſionẽ gerendi belli oſtendit, diſcordias Francorũ principũ replicat, multa proponit, quamobrem bellũ in eos deintegro ſumendum, ac totis uiribus in illud enixè incumbendũ iudicet. Item orat ut pecuniam imperandam, ac militũ delectum primo quoq; tempore habendum decernant, quò inimicorũ iniurias perſequi tandem liceat. Hæc dixit, & ad eius nutum cuncta à patribus decreta ſunt. Sed pecunia in primis imperatur, quò ſumptus in copias ſuo tempore fiant: nempe nullus
o erat, cui id bellũ nõ maximè cordi eſſet, uidereturq; tam utile, quàm opportunum. Deinde ex ſenatuſcõſulto, Ioannes Bedfordienſis dux regni præfectus renuntiat, caputq; regij ſenatus, qui eatenus id imperij obtineret, quoad rex belli gerendi cauſa, in terra Gallia eſſet: quo facto, circiter VI cal. Auguſti, cum mille & amplius nauium claſſe in Normaniam trajicit, expoſitisq; in terram militibus, cum ſuis ducibus de rebus agendis conſilia con-

fert. Normani cognito hostis aduentu, ingenti perculsi pauore, mœstitiaq; simul affecti, ex agris cum liberis, fortunisq; suis, in oppida concurrunt, ipsaq; oppida muniunt, frumenta ac cætera usui humano necessaria apportant, tela, arma parant, quibus hosti resistant, ad Carolum regem legationes mittunt, ut suos ciues ab hostium iniurijs defendat. Franci milites qui locis præsidio relicti erant, unà cum agrestium turba, in oppida se recipiunt, ut oppidanis intus auxilio sint, qui foris hostium uiribus resistere posse se desperabant. Hæc per omnem Normaniam fiebant, adeò uniuersi magno erant timore, cùm Henricus postquam rei gerendæ consilium cepit, ad Tucham arcem opere & natura munitam castra posuit, eamq; oppugnare aggressus, etsi ab ijs qui intus erant fortiter defensam, cepit: dein Cadomum petendum constituit, ratus id quod officium poscebat, Francos laborantibus suis auxilio uenturos, ibiq; prælium fore, quod in primis cupiebat: quare cum expedito exercitu eò ire contendit, agros latè populatur, prædam facit.

Cadomum est oppidum in plano campo positum, fossis, altisq; muris munitum, ut alibi ostendimus, & id temporis nullius rei egens, quòd oppidani ante aduentum hostium, commeatu & armis illud refersissent. Igitur rex ubi ad oppidum peruenit, mœnia à suis castris munitione secludit, ut ne de oppido eruptionem inclusi facere possint, ac dispositis passim centurionibus, cum suis militibus, tela in hostium munitiones adigi iubet. Nihil ea res Cadomenses terruit, qui infensi intentiq; sine tumultu manebant: ita prælium undique incipitur. Angli pro ingenio quisque pars eminus sagittis, lapidibus, alijsq; tormentis pugnabant, alij succedere, ac murum modò effodere, modò scalis aggredi conabantur, & solùm cupiebant pugnã manibus facere. Contrà Cadomenses in proximos saxa uoluebant, sudes, pila, præterea picem, sulfur & tædas ardentes mittebant. Est ad hunc modum per aliquot dies continuatum certamen, bene magno numero Anglorum interfecto, quòd plus detrimenti acciperent ab illis, qui in munitionibus dimicabant, quàm inferrent. Quod Henricus animaduertens, militẽ à pugna reuocat, & solùm muro perfodiendo deijciendoq; studendum putat: itaque actis ad oppidum repentè cuniculis, adhibitisq; in diuersis locis machinis, statim magna ui mœnia aggreditur, & ne opus incœptum ab oppidanis impediatur, iterum milites admotis scalis, alios in murum ascendere, summaq; capere, alios urgere telis iubet. In hos oppidani animose se defendendo, lapides, ignem, aliaq; id genus tormenta torquent. Dum ita pugnatur, Angli ipsos muros uarijs in locis perfrangunt, iamq; ab illis qui in cuniculis fundamenta effodiebant, passim foueæ factæ erant, per quas miles in oppidum penetrare poterat, cùm rex misertus oppidanorum, quos sibi seruandos, si in fidem uenirent, non perdendos statuerat, ac simul ueritus ne si per uim oppidum expugnaret, cogeretur illud diripiendum dare militibus, per præconem eos admonuit, esse adhuc apud se clementiæ locum, si confestim deditionẽ facerent, quod illi spe subsidij confisi pertinaciter se facturos negarunt. Tum Anglus rursus mœnia aggreditur, per foueasq; introire nititur. Hîc momento unius horæ est conflictatum, cùm

cùm Angli irrumpere conarentur, & Cadomenſes loca omnia defenderent fortiſsimè, ſed tandem Angli uirtute uicerũt. Rex oppido potitus, cunctos arma in unum locum inferre imperauit: quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſſiſq; palmis proiecti ad terram flentes pro ſalute orarunt, conſolatus ſurgere iuſsit: hoc facto, ad principem ædem more ſuo acceſsit, ibiq; aliquandiu orauit, gratias Deo pro re feliciſsimè geſta agens. Ea nocte nõ ſe quieti dedit, ſed exercitum perinde in armis eſſe uoluit, ac ſi à periculo uacuus nõ eſſet, ne quò miles licentia nocturni temporis ad prædam laberetur, uel oppidani clàm diſcederent. At prima luce, recenſione habita ſenatus, partim morte pro ueſana pertinacia, partim bonis mulctauit, deinde militem etiam atq; etiam collaudatum omni præda de hoſte capta donauit, quod in ea oppugnatione eius excellentiſsimam uirtutem fuiſſe, optimeq; eum de ſe meritum iudicabat. Sanè uidetur Henricus eo potiſsimũ prælio uoluiſſe tam ſuam ipſius, quàm ſuorum bellicæ artis doctrinam oſtendere, quò Franci intelligerent ſibi cum eo hoſtem eſſe, qui multùm uirtute polleret, aut quòd fortaſſe nõ erat ignarus, in bello gerendo ſtudendũ eſſe famæ, ac prout prima cedunt, fore ut plurimũ uniuerſa. Arx adhuc ſtabat in fide Francorũ firma atq; egregiè munita, cuius præfectus ut fidem magis ſeruaſſe uideretur, palàm iactabat ſe prius excidium expectaturũ, quàm hoſti traderet: quod Anglus minimè faciendum conſtituit, ut ne pulchrum opus & oppido cuſtodiendo neceſſarium dirueret, quod pòſt reficere oportuiſſet. Itaq; rex præfecto ac reliquis militibus qui intus erãt, incolumitatẽ pollicitus, diem præſcribit, quo arcem dedant. Quo audito, ac deſperato iam ſubſidio, deditionem fecerunt. Ac ita Henricus Cadomũ cum arce, ad extremum cepit, qui eius uictoriæ bonam antea ſpem animo concepiſſe dicitur, eò quòd orando, eum ferunt uidiſſe crucem inter ſuas copias emicantem. Ita uſu uenit, ut bene precantibus ac iuſtum bellum facientibus, præſens numen eſſe ſoleat.

Dum hæc ab Anglo ita fiebant, Franci neq; iuſtum exercitum paratum habebant, neq; ipſi parati erant ad eundum ſuis ſubſidio, domeſticis hoſtibus laborantes, qui ne emergerent, noua extitit cauſa, cur ſeditiones maximè renouatæ ſint: cùm enim rex Carolus pro ſuo iure res gerere neſciret, accidit, ut nil eſſet eo egentius, nil regno ſpoliatius, quòd pro ſe quiſq; bona publica diſſipabat. Solus Carolus Delphinus patriæ mala deflebat, ſolus in Rempublicã incumbebat, ſolus hoſtibus reſiſtendũ curabat, ſed inopia affectus ſolicitudine mordebatur, qui ad extremũ de conſilio Armeniaci equitum magiſtri, pecunias quas Iſabella mater cõgeſſerat, ex diuerſis locis ſuſtulit, ſubleuandæq; patriæ cauſa, eas in parandum exercitũ inſumere cœpit. Ea re mulier immemor periculi inſtantis, memor iniuriæ offenſa, filium cum Armeniaco pro hoſte habet, ambos perſequendos iudicat, Ioannem Burgundiæ ducem in ſumma apud Carolum uirum gratia ponit, eiq; imperium rerum omniũ dat, defert, confirmat. Burgundio quem penes iam omnis erat poteſtas, facultate data ulciſcendi iniurias, ſe in Delphinum armat, quò eo debilitato, publicis hoſtibus pro uirili parte reſiſteret. Mouit par ratio & Delphinũ, qui domeſticũ tumultum bello externo præuertendũ ratus, in Burgundionẽ factionis caput armauertit, eumq; quouis modo perditum ire contendit. Hinc igitur magna regni labes facta eſt, quæ nihil propius factum fuit, quàm ut illud funditus deleret.

Ardebat itaq; Gallia bello,& nemo ferè erat,qui in tanto mœrore curam belli susciperet,sustinerétue.

Inter hæc Thomas Clarentiæ dux cum expedita militum manu,secundum oram Normaniæ maritimam profectus, Bellocasiorum, hoc est, Baiocensium, ut hodie nuncupantur, urbem de Franco capit. Item Humfredus Gloceſtrensis dux eius frater Lexouiorum oppidum armis adortus,nullo ferè negotio occupat. Rex interim Cadomi causa firmandi præsidio loci morabatur, cùm ibi singulare edidit pietatis exemplum: reperit enim in arce magnas ciuium fortunas, quarum in numero erant pecuniæ in templis diu depositæ, ac sacra uasa, ea omnia tantùm abfuit ut ipse tetigerit, ut etiam in templa subitò referenda, ciuibusq; restituenda curauerit, ut ne præter institutum suum, sacrilegio rapináue contaminaretur. His actis, conuocato suorum ducum consilio, de summa rerum agitabat, cùm rumore interim quoquouersum de eius lenitate clementiaq; perlato,omnes propémodum uicinarum ciuitatum principes Cadomum conuenerunt, seq; eius fidei commiserunt. Quare placuit omnibus publico edicto denuntiari populis, eos fore cum fortunis ab omni periculo uacuos, qui sua sponte in Anglorum ditionem rediissent, uenissentq;. Quæ mehercule res efficiebat, uti bene multi quotidie populi à Franco ad Henricum deficerent. Rex post hæc Argentonium oppugnatum Cadomo proficiscitur, quod adueniens capit. Venit deinde in eius fidem Alenconium, Constantia, Falesia, Fanum Landi, nonnullaq; alia oppida multò munitissima, adeò ferè omnes miserrima Cadomi memoria solicitos similem casum timentes habebat, ut mallent Anglo se dedere, quàm fortunæ fortasse cum suo magno malo periculum facere, cùm præsertim nullum Caroli exercitum proxime se uiderent, nec audirent uenturum sibi subsidio. Henricus autem tot uno tempore receptis oppidis, solùm sibi laborandum esse ducebat, ut Rothomagum urbem totius Normaniæ caput in potestatem redigeret, quò ex cuncta regione, Normani omnem pecuniam, charissimasq; res comportarant, quodq; inito bello, operibus maximis munierant: quare instructis copijs, castra mouet, atque Larcham, quod oppidum ad Sequanam situm à Rothomago circiter millia passuum octo abest,ire cõtendit. Quod ubi Franci qui ad præsidium loci erant, animaduertunt,pontem qui eo ipso loco in Sequana est, ante hostis aduentum, ualido præsidio firmant, simulq; ad alteram fluminis ripam milites disponũt, qui prohibeant,ne ille flumen pontibus aut cratibus uel scaphis transeat. Postquam Henricus ad oppidum peruenit, pontem confestim oppugnare aggressus, cùm uideret eum à Francis acrius defendi, quàm ut paruo negotio capi posset, statim regressus millia passuum ferè tria, secundum ripam, ad aquam fecit castra, atque inde paratis ratibus, lintribusq;, partem exercitus noctu in alteram ripam transduxit, nullo ex hostibus se opponente : nam qui ad alteram ripam erant, arbitrantes Anglum aliò uersum iter uertisse, non sunt secuti, quòd satis negotij haberent in tuendo oppido: quo facto, ad oppugnationem de media nocte reuersus, oppidum utrinque obsidione cinxit. Quod ubi oppidani senserunt, desperato subsidio, deditionem faciunt. Rex potitus oppidi,iam cùm tutum patêret iter, Rothomagum proficiscitur. Quod postquam præsidium quod intus erat, cognouit, omni propémodum equitatu celeriter educto, acieque

equestri

equestri instructa, obuiam exiuit, factóque cum antecedentibus equitibus agminis Anglici leui prælio, cùm iam premeretur, necesse habuit eò se repentè recipere, unde uenerat. Tum rex quamproximè mœnia accedens, urbem obsidet. Fuit ille annus salutis M C C C C X I X, & cùm regnare cœpit Henricus, VI. Angli opus incœptum facientes, duabus ex partibus uineas, aggerẽ, cuniculum ad urbem agere instituunt, quibus perfectis, quotidie cum inclusis pugnabant, sed parum proficiebant, quòd Rothomagensibus nulla res ad uirtutem deerat, neque quisquam omnium erat, qui non in eius oppugnationis casu, suarum omnium fortunarum euentum consistere existimaret, quare sese mutuò animis confirmantes eo consilio decertabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habituri uiderentur, qui capta urbe, omnia extrema ab hoste patienda putabant. Hanc animorum miram quidem consensionem & perseuerantiam ubi Henricus perspexit, mutato ex necessitate consilio, statuit hostem fame domare, quem armis superare nõ poterat, id quod facilius ducebat, quòd Franci domesticis implicati, ut dictum est, seditionibus, subsidio suis uenturi minimè uiderẽtur: itaq; dispositis passim per opportunas stationes armatorum cohortibus, & suprà infraq; clauso omni fluminis Sequanæ, quo urbs alluitur, aditu, ita ciues breui tempore rerum omnium penuria affectos cõsternauit, ut illi cibis iam consumptis, ac spe subsidij penitus adempta, in eius potestatem ultrò uenerint. Rex opulentissimam urbem adeptus, eodem ferè momento omnia propinqua loca in potestatem redegit, accepit & in fidem Ioannem Britanniæ ducem. Is porrò rebus suis timens, spontè id temporis sese amicitiæ Angli dedit, quòd uideret Francorum uires in dies singulos magis infirmas esse, ueritus ne si aliàs id facere coactus, nõ acciperetur.

At ubi Rothomagensium deditionis fama per Gallias peruasit, incredibile dictu est, quantus omnes terror inuaserit, quantusq; dolor occupauerit, utpote qui uidebant, quas quotidie ciuilis seditio importaret clades, & ad id mali prohibendi nullum adhiberi remedium. Sed Burgundionẽ ducem in primis ea res uexabat, angebat, cruciabat, quòd duplici malo uno tempore teneretur: siquidem imperiũ obtinebat, & suo arbitratu Carolum regem regebat, & idcirco sine inimicitijs esse se non posse, & quicquid cladium accipiebatur, sibi soli assignari certò sciebat: quare tam è Republica quàm ex suo usu futurum iudicabat, si uiam inueniret ad reconciliandos in gratiam reges, quòd tunc ab externo uacuus metu, facilè decus suum aduersus Carolum Delphinum ulciscì, & se odio publico, inuidia, infamia liberare, patria bello liberata, posset. Hoc capto consilio, per legatos cum Henrico agere instituit, ut pacis conciliandæ causa, uellet cum Carolo de summa totius rei colloqui. Non abnuit Anglus id facere, sed perinde ac legatis promiserat, paucis pòst diebus Meulanũ conuenit, quò Carolus cum Isabella uxore, & Catharina filia longè formosissima, siue, ut quidam tradunt, regina sine Carolo, quia non erat mente sana, cum Burgundione antea uenerat. Ibi de pace, ueluti aliàs factum est, frustra agitatur: tantum profuit congressus, quòd Henricus uisæ puellæ forma captus, multò mitissimus est hostis effectus. Interea principes Franci cõmunem patriæ fortunam miserantes, rerum suarum sortem incusabant, quòd uires ad externa bella satis supereſſent, sed ijs abuterentur inter seipsos certando. Quocirca aliud nihil esse uisum est, quod ægras sanaret mentes, nisi cõmune colloquiũ,

quòd per illud inimicitiarũ furor facilè extingui,iniuriæq; euelli poſſent.Pro bata ab omnibus ſententia, colloquiũ ad Monſteriolum, quod eſt oppidum eo loci ſitum,quo Iona fluuiolus in Sequanam influit,indicitur, quò cum pri mis Delphinus & Burgundio duo factionum capita accederent,ut ciuiles di ſcordiæ aut funditus in eo conuentu extirparentur, aut tantiſper ſedarentur, ſupprimerenturq;, quoad bellum reſtingueretur, quod ipſa ſeditio domeſti ca inflammaſſet.Sed ſecus accidit,atq; in expectatione erat: quoniã dum ſpes concordiæ omnes complebat,dolus ex odio inteſtino compoſitus diſcordiam repentinò renouauit,resq; cõmunes in longè maius adduxit diſcrimen.Equi dem ubi de habendo colloquio,inter principes conuenit,ecce tibi,ſubitò Gui doni Caſtrenſi,uiro immani ad omne facinus audacia, uenit in mentem me moria Ludouici Aurelianenſium ducis,ſub quo ſtipendium meruerat,decre tumq; eſt illius ulciſci cædem,quam ſuperiore libro, autore Burgundione, e ditam docuimus. Sunt tamen qui tradant Guidonẽ id conſiliũ impulſore Del phino cepiſſe,quod à uero minimè abhorrere uidetur: nempe Delphinus qui æternas cum duce ſimultates habebat, forſitan per eum modum Burgundio nis potentiam ſine ulla ſua perfidia,uti putabat,comprimendam exiſtimauit. Sed ne plura. Venit dies colloquiũ, & Delphinus ac Burgundio ſatellitibus ſtipati adfuerunt. Hîc poſtquam in unum conuenere, cuncti uno ore pacem petebant,cùm interim Delphinus & dux cœperunt inter ſe exprobrare bene ficia,de iniuriis expoſtulare,cõuitia facere.Ita altercatione integraſcente,Gui do ratus tempus eſſe edendi ſceleris peropportunum,de improuiſo Burgun dionis manum arripuit,atq; primo ictu hominem confecit & occîdit.Quo ui ſo,cuncti utrinq; gladios aut ſui defendendi, aut tumultus ſedandi cauſa,edu cunt, nõ credentes Burgundionem mortifero uulnere eſſe affectum: ſed cùm uidiſſent corpus mortuum iacere, non tam pugnandi quàm diffugiendi ſtu dium habuere.Atq; ita à colloquio diſceſſum eſt,& talis Ioanni duci mors ac cidit,qui præ ciuilibus diſcordiis,ſalutẽ ſuam parum curandam duxerat, quò (credo) Aurelianẽſis ducis cineribus pœnas daret, ſic uolente diuina iuſtitia, ut ſemper autori ſuo parricidium fraudi exitioq; ſit.

Philippus Ioannis Burgundionis filius qui ſe Lutetia tenebat, ubi cogno uit parentem ab inimicis perfidioſe interemptum, confeſtim deſtinat animo tale illis exhibere negotium,quo cõflictati ad extremũ meritas parricidii pen dant pœnas:itaq; primo per ſecretos nuntios,cum Henrico pacem facit, con ſiliaq; cõmunicat:poſtea nomine Caroli regis, quem à patre traditũ in ſua po teſtate habebat, legatos de cõmuni pace ad eundem mittit, qui ſimul rogent, ut uelit Trecas,quæ Campaniæ urbs eſt, uenire ad colloquium, cum Carolo, ubi tandem aliquando confidere poſſet, & pacem bonis conditionibus con uenturam,& ſe eius filiæ connubium conſecuturum.Audiuit Anglus animo libenti legatos, & ſe ad locum ab eis dictum primo quoq; tempore iturũ pro miſit:qui his auditis,quamuis mirabiliter cumularetur gaudio facultatem be ne gerendarũ rerum ſibi præter ſpem dari, haud tamen tantum fidei promiſ ſis Philippi habuit, quin iudicaret omnia prius per exploratores cognoſcen da,quàm ad colloquium accederet,quòd memoria recentis Burgundionis cæ dis faciebat,ut cautior eſſet, ac timeret Francos,& dona ferentes,ut apud Ver gilium Laocoon de Græcis ait. Verùm ut cognouit ſine fraude cuncta fieri,

nihil

nihil cunctatus, Trecas proficiſcitur, quò poſtquã qui miſſi fuerant, legationẽ renuntiarant, Philippus cum Carolo ſub eos dies acceſſerat. Hîc acto Francorum principum cõuentu, icitur fœdus, nouaq; affinitate corroboratur, collocata nuptum Catharina Caroli filia regi Henrico. Pactio fœderis eiuſmodi fuit, ut Henricus uſq; eò dum uiueret Carolus, regnum Franciæ gubernaret, adminiſtraret, regeret, idq; poſt Caroli mortem, eodem obtineret iure, quàm qui optimo: & ſi contingeret, ut Henricus prior moreretur, eius filio maiori natu ex Catharina genito regni hæreditas ueniret, ac principes Franci conceptis uerbis, ipſi Henrico iuſiurandum darent, atq; Carolus Delphinus omni deiectus honore quem gerebat, hoſtis patriæ perpetuò haberetur.

Secundum hæc, Henricus gerendarũ rerum munere ſuſcepto, Franciæ regens nuncupatur, in cuius uerba principes qui aderant, aderant autẽ frequentes, incipiente Philippo Burgundione duce, ultrò iurarunt, quòd eos iampridem ex fama rerum geſtarũ, uiri admiratio cepiſſet, & maior præſentis uenératio caperet. Sed utrum fronte, an mente id fecerint, dubitatum. Sanè iam ſenſerant Henricũ eſſe ad cõſilia capienda prudentem, ad militarem diſciplinã ac eius uſum peritum, ad belli labores impigrum, ad omnia pericula fortem, & ad fortunam atq; caſum ſemper prouidentem, unde illa admiratio in primis proficiſcebatur. Hos rex ita alloquitur: Omnes meas curas, principes, una de multis demũ occupat, noſtrumq; animũ intentum tanquam arcum habet, ut continenter cogitem, & agam, quonam pacto utrunque regnum tandem Dei immortalis beneficio, alterius acceſsione unum effectum ac feliciter auctum, queam à factionibus uacuum noſtris poſteris relinquere, ut ſicut in præſens maius regnum non habet Europa, ita in poſterum tempus, non aliud habeat. Quare primùm omniũ ciuilium ſeditionũ reliquias nobis perſequendas ſtatuo, quæ in ſolo Carolo, qui ueſtro nuper iudicio, Delphinatus honore eſt priuatus, remanent: hunc igitur ut imperio pareat, ſubigendum mecum curate, quò Reſpublica ab omni liberetur periculo. Ecquem enim putatis eum fore regem, ſi regnũ obtineret, qui id ætatis adoleſcens nõ erubuit ſeſe nobiliſsimi Burgũdiæ ducis ſanguine turpificare? Proinde mecum ſtate, qui ſucceſſurus ſum Carolo ſocero, in ueſtrum regnũ, meis primò maioribus, & deinde mihi iure hæreditario debitum. Nec uos illud moueat, quòd ſum homo ortu Anglus, qui cùm ſim regni hæres, non utiq; poſſum debeóue uobis niſi ueſter uideri, qui niſi uelim ab officio lõgè diſcedere, uos in oculis ſemper ferre, pro ueſtra in me humanitate, neceſſe habeo, eiusq; officij initiũ faciam erga Carolũ ſocerũ, quem loco patris habeo. His dictis, ac dimiſſo conuentu, copias cogit.

Atqui ubi reliqua Gallia de hiſce fœderis conditionibus rebusq; actis cognouit, repentè ſummo dolore corruit: non poterat enim iſtum patriæ caſum æquo animo ferre, quòd uideret Rempub. ſuam ad exitum uocari, ni Carolus Delphinus eam ſuſtentaret, conſeruaretq;: quare ad eum cunctus hominũ alterius partis concurſus erat, ut in quo omne præſidium ciuium poſitum eſſet. Ille uerò per eiuſmodi Philippi Burgundionis amicitiam cum Anglo factam in ſummam ſolicitudinem adductus, cum amicis principibus cõcilium habet: quo in conſilio, quia uires nõ erant pares, primùm de reſiſtendo agitur: ſecundo loco, ut ne ſubitò aduerſi quid eueniat, conſtituitur, ut ipſe Delphinus, in quo totius belli diſcrimen poſitum erat, in aciem nullo pacto deſcendat: tertiò

de exercitu comparando, præsidioq; locis opportunis locando prouidetur. Ita Delphinus animo ac copijs sese ad repugnandum oppugnantibus parat, armat, instruit.

At Henricus rex Franciæ regens, cum firmo exercitu ex Trecensibus mouens, in Senones ire contendit, qui in Delphini fide erant: postquam Senonũ fines effusis populationibus peragrauerat, ad eorum urbem accedit, & expugnat: item Moretum & Monsteriolum recenti Ioannis Burgundionis cæde nobile, capit: inde Meledunum obsidet. Erat præsidio loci præfectus Barbasanus uir bellicosus, qui oppidũ impigrè tuebatur, sed & is rei frumentariæ inopia uictus, in deditionem uenire cogitur. Cõcessa est omnibus abeundi facultas, præterquam illis, in quibus Burgundionis cædis culpa resideret: nam eò aliquot facinoris socij se contulerant. Rex recepto oppido, sontes ibi deprehensos, in quibus Barbasanus fuit, ad quem illius sceleris contagionem pertinere compertũ est, Lutetiam in custodiam mittit: postremò Meldem circunsidet, sed oppidani non diu obsidionẽ tolerarunt, qui paucis pòst diebus, subsidio desperato, deditionem fecerunt: hisq; rebus prosperè gestis, ad Carolum Trecas redit, & inde ambo cum Philippo Burgundione duce, Lutetiam proficiscuntur, quorum accessus fuit ciuibus multò gratissimus, quòd tum demum odijs domesticis, intestinisq; bellis finem terminumq; aliquẽ breui constitutum iri existimabant. Henricus postquam Lutetiæ fuit, primùm de captiuis qui Burgundionis cædis conscij compedibus uincti tenebantur, & de alijs qui tunc in ea noxa esse reperti sunt, supplicium sumi iubet: deinde regni status collocandi causa, senatum conuocat, patribus exponit, quæ è Republica esse ducat, & multa instare, quamobrem in Angliam reuocetur, propterea uelint designare præfectos, qui in eius absentia res gerant. His causis cognitis ex uoluntate senatus, ducibus Humfredo eius fratri Gloceſtriæ, & Philippo Burgundiæ, imperium Reipublicæ administrandæ datur, ac Thomas Clarentiæ alter frater cum Ricardo Varuici comite, uiro singulari uirtute, in Normaniã mittitur, qui in regione præsit. Postquam est rebus ita prouisum, Henricus in Angliam cum Catharina uxore redijt, cuius aduentus tanta lætitia ab omni ætate concelebratus est, ut homines præ nimio gaudio, uix compotes mentium essent. Porrò non iniuria Angli sibi gaudebant, quandò res ex animi sententia successerat, obtento in Francia regno. Quare Henricus exoptatum suum plenè quasi consecutus, Deo gratias agi publicè cupiens, cum Henrico Cantuariensi antistite egit, ut ille confestim in quadriduum supplicationem indixerit: ipse deinde coacto principum concilio, res ab se ordine gestas exponit, docetq; in eo esse statu apud Gallos, ut sine eorum opibus, nequeant in tuto collocari, & idcirco rogat, ut ad bellum pecunia decernatur. Patres libentissimis animis morem principi gesserunt, secq; ac suas opes præstò esse dixere. Post hæc, Catharina regina more maiorum, in eo conuentu coronatur. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCCXXI, & cùm Henricus regnare cœpit, VIII. Dimisso concilio, rex primò ex nobilitate, plus militum quinq; millia, ex agrestibus alterum tantum conscripsit, dein imperatam pecuniam studio exigere instituit, ut citius ad exercitum in Gallias rediret.

Poscit locus, ut aliquid de re Scotica subijciamus: in eo enim principũ Anglorum conuentu, de quo suprà memorauimus, Iacobus rex Scotiæ primus

missus

missus factus est, post annum decimum, quàm ab Henrico quarto captus fuerat, cui Ioanna Clarentiæ ducis priuigna locata fuerat, ut ex dote puellæ, partem redemptionis solueret, cùm pro altera obsides dedisset, qui ex fœdere in primis promisit se nunquam contra Anglum uenturum. Is in patriam reuersus res parũ quietas reperit, quòd sub idem tempus Robertus Albaniæ dux regni gubernator è uita excesserat: quare confestim principum conuentum fecit, in quo postquam ipse cum regina coronatus est, & regni status rectè constitutus, cum senatu egit, ut se pecunia iuuaret, quod libenter cuncti fecerunt. Rebus ex sententia ita actis, tanta gloriæ cupiditas ueræ Iacobum à primo cepit, ut nihil posthac antiquius habuerit, quàm bonas literas passim docendas per uiros doctissimos pretio accitos curare, ac iustitiam, bonos mores quos apud Anglos didicerat, colere, cum suis heroibus de uirtute certare, iuuentutem legibus continere, bellicisq; exercere artibus, ut ne animi per licentiam & otium insolentes fierent: & quia nouerat apud ipsos Anglos, quantum in bello ars sagittariorũ ualeret, idcirco pubem Scoticam usum eius rei diligentius solito perdiscere uoluit. Quid, quòd pœnam ijs statuit, qui à puero arti operam non dedissent? Talibus studijs imperium gerebat Iacobus, cùm illa Syluestres Scoti duce Chẽnetho uiro forti, nõ item probo, impedire conati sunt, qui populationes in meridionalem agrum facere cœperunt. Sed eam procellam multò maiorem fecit Alexander Insularum, ita eius regnum uocitant, regulus, qui se cum Syluestribus copulauit. Verùm Iacobus comparato protinus exercitu, tam citò nascenti malo remedium adhibuit, ut priusquam erumperet, in ipso propè uestigio sanauerit, reductis ad sanitatem eius labis autoribus. Nunc domum repedo.

Interim Thomas dux Clarentiæ cum parte exercitus, ex Normania in Andegauenses profectus, apud Belliforte oppidum castra ponit, & ibi audiens Francos qui Delphini fidem sequebantur, in propinquo esse, eò cum paucis equitibus procurrit, qui dum in hostem temerè fertur, inter primos interficitur, reliquis aut captis, aut unà interemptis. Angli qui ad Belliforte considebant, ubi de morte ducis cognouerũt, celeri fuga in Normaniam unde uenerant, se recepere. Henricus accepto de fratris cæde nuntio, ualde permotus, primùm omniũ Edmũdum Somersetι ducem, magni usus & nobilitatis uirum in Normaniã præmittit, qui loco Clarentiæ ducis, prouinciam obtineat: deinde cum Ioanne fratre duce Bedfordiensi, & copijs quas parauerat, Caletũ quam celerrimè potest transmittit, & inde pari studio profectus, sextis castris ad Vincentianũ Nemus (id nomen est regiæ uillæ procul à Lutetia circiter passuum millia tria, ad Sequanã sitæ) peruenit, ubi Carolus cum regina erat. Hîc multa agitant, quæ in rem opus essent: sed Henricus cum Burgundione secreta consilia confert de Delphino omnibus modis opprimendo, quòd certò sciret, illo incolumi, nunquam factiones extinctum iri. Dum talia aguntur, Catharina quam Henricus domi prægnantem reliquerat, ad Vindesorium castrum enixa est filium, cui patris nomen est impositum. Fama etiam nunc in uulgus ualet, Henricũ regem cùm intellexisset filium in eo castro natum, male de eo esse ominatũ, perinde quasi ille locus nascenti puero fatalis fuerit. Catharina simulatq; partu leuata est, ad uirum uenit, multa congratulatione accepta. Reges mox Lutetiam concesserunt, ubi relicto Carolo, Henricus cum

Burgundione, Carnutibus auxilio ire inſtituunt, quos per eos dies Delphinus obſidione cinxerat,adiutus à Scotis, quorum bene magnus numerus ducibus Ioanne Stuarto Burchaniæ Roberti gubernatoris filio, & Archibaldo Douglaſſate Victoni comitibus, ei auxilio uenerat. Verùm non expectauit aduentum hoſtis Delphinus,qui uiribus ſuis diffiſus omiſſa obſidione,in Biturigeſ contendit: illum enim locum ut imperij tutiſsimam arcem ſibi à principio partim eius natura,partim populi fidelitate fretus,eligendũ ſtatuit,ſecꝫ eatenus eo continendum, quoad mutata fortuna, liceret rem ſuis reſtituere, qui ob id interim ioculatorio nomine,Biturigũ rex uulgò dictus eſt. At Henricus conſerendi manum cum hoſte cupidus,poſtquam Drocas, Vindocinũ, nonnullaꝫ alia loca recepit, ſecundum Ligerim iter tendit, in Belſiaꝫ caſtra facit,incolas à priuatis focis excludit,ſpoliat, diſtrahit. Belſiam hodie uocant eam partem Celticæ, quæ à Ligeris ripa, ad Sequanam pertinet, Pariſiorum & Senonũ incluſa finibus.Inde Villamnouam oppidum,quod eſt ad amnem Ionam,in Senonenſi agro ſitum, oppugnatum ire contendit. Hoc adueniens capit,& ad Ligerim regreditur,copijsꝫ trans flumen ductis,in Biturigeſ proficiſcitur,quò ſe Delphinus, uti dictum eſt,receperat. Hîc loco æquo poteſtatem pugnæ ipſi Delphino facit,quam tantum abeſt ut ille tentare uelit, ut ſtatim in urbem intret.Quo uiſo, Henricus propius accedens eius urbis ſitum cõtemplatur, quem animaduertens defendentibus nõ item oppugnantibus idoneum ac cõmodum eſſe, poſtquam agrum quaquauerſum populatus eſt, Syluanectum pergit,acibi copiam rei frumentariæ,quæ iam deficere incipiebat,ſtudio comparat.Interea Carolus Delphinus,qui magno artificio manus à prælio abſtinebat,quòd infirmum exercitum haberet,& ob id nullum conficiebat iter, quòd ab hoſte non biduí minimùm abeſſet, ubi cognouit Henricum ex Biturigum finibus longè exceſsiſſe, continuò Conenſes qui Ligerim attingunt,obſidet,ac partem copiarum ad uaſtandos fines Philippi mittit,ut illum ab Anglo diſiungat.Non fefellit eum ſua ſpes, Burgundio enim maturè ſuis auxilio iuit, & cùm ſatis haberet hoſtibus reſiſtere, per literas Henricũ admonuit,ut Conenſibus ſubſidium mitteret, qui datis obſidibus hoſti, recepiſſent ſe, niſi ad certum diem ſibi ſuccurreret,deditionẽ facturos. Reſpondit rex,neminem ſe miſſurum auxilio,ſed ſe magnis itineribus iturum : quod urgente fato,efficere nequiuit:nam ſiue nimio labore fractus,ſiue cœli grauitate affectus, cœpit non bellè ſe habere, qui cum febre in ipſa uia ſubſedit, neceſſarioꝫ retrò abijt. Quo uiſo, Bedfordienſis dux confeſtim Conenſibus opem tulit,qui ea obſidione liberati,datos obſides ab hoſte receperunt.Delphinus autem ducis aduentu territus,non modò Conenſes diuexare deſtitit, ſed etiam reuocatis omnibus copijs,quas in Burgundiones miſerat,in Biturigeſ ut in tutam arcem ſe continuò retulit.

Rex Henricus interim corpore paulùm alleuato, ſe Syluanecto ad Vincentianũ Nemus cõmouit, qui protinus ex itinere multò grauius uehemẽtiusꝫ afflictari cœpit,ad quẽ paucis pòſt diebus aduolarũt Bedfordienſis & Gloceſtrenſis duces eius fratres,cum Ricardo comite Varuici, alijsꝫ ordinum ducibus. Iis uenientibus rex comiter dexteram porrexit, & cùm lachrymarent, conſtanti animo, ſineꝫ ullo triſtioris mentis argumento, eos conſolatus eſt. Deinde ingraueſcente ui morbi, ubi deploratam planè ſalutem ſuam ſenſit,

ſupplex

ſupplex ueniam petens, Deo opt. max. gratias egit, quòd ſibi mentis compoti ac nondum aduerſam experto fortunam, in flore uictoriarũ ſuarum, mors accideret, ac conuerſus ad fratres reliquoſq; qui aderant, eiuſmodi uerba fecit: Vos principes uideo mortẽ meam dolere, at ego non item: nam hæc uitæ breuitas mihi fidei, integritatis, iuſtitiæ, probitatis, clementiæ teſtimoniũ dabit, facietq;, ut gloriam in morte, nõ ignauiæ reprehenſionem, aut magnæ culpæ uituperationẽ relinquã, quæ longinquitas temporis fortaſſe non præſtitiſſet, ſed atqueadeo ademiſſet, cùm mortales animi puncto interdum temporis mutari ſoleant. & hæc ad me refero. Cæterũ uos noſtra immatura mors nõ immeo ritò angit, non immeritò patriæ dolorem inurit, quòd in tanto rerum motu uos intempeſtiuè deſero principe orbos: ueruntamen ferendum minus moleſtè eſt, quòd res humanæ tales ſunt, ut illis ad ſummam ſemper aliquid abſit. Conſulite uos, proſpicite, prouidete pro parte quiſq; ſua cõmuniter, ut iter q̃d ipſe tenui, tandem aliquando conficiatis. Oro, obteſtorq; uos, ut Henricum filium infantem ametis, benecq; inſtituatis, quò is ueſtra opera, cura, gratia, uir euadat, qui tanto imperio dignus habeatur. Meam chariſſimã uxorem nunc omniũ ærumnoſiſſimam ueſtris officijs ſuſtentate, in eamq; amorẽ eundem, quæſo, uelitis habere, atq; ipſe erga uos ſemper habui. Quod ad præſentem rerum ſtatum attinet, in primis admoneo, ut concordes, unanimesq; ſitis, atque o perpetuam cum Philippo Burgundione duce amicitiam pacemq; habeatis, et ſi ita uiſum omnibus fuerit, Humfredus frater Gloceſtrenſis dux regni noſtri Anglici adminiſtrandi curam ſuſcipiat, nec aliqua de cauſa ex finibus excedat, quoad Henricus filius imperio maturus erit: at Ioannes Bedfordienſis dux cũ Burgundione, regnum Franciæ gubernet. Sed illud exiſtimatote, aut uobis Carolum quem Delphinũ uocant, modis omnibus ita armis ſuperandum, ut manus tandem det, aut illi poſſeſſione Frãciæ cedendũ: proinde cauſæ ueſtræ non indormiatis, dum gerendæ rei facultas datur. Et poſtremò quicquid uſu uobis uenerit, illud enixè curatũ uolo, illud præcipio, illud iubeo, ut Normaniam noſtris nuper uiribus receptã, uelut poſſeſſionẽ certam imperij noſtri, o dignitatis, honoris, & antiquũ regni patrimoniũ domiciliumq; in perpetuũ retineatis. Talia dicẽti Henrico, reſponderũt omnes ſe imperata facturos, tametſi tanta frangebantur miſericordia, ut præ dolore uix loqui poſſent. Ille cùm poſtea amplius unum diem uixiſſet, mortem obiuit, unicum id temporis decus, & lumen patriæ, quo nemo uir animi celſitate & magnitudine ac uirtute clarior natus, nemo pietate præſtantior, cuius deſideriũ etiam nunc apud mortales pariter permanet, atq; à principio apud ſuos fuit: nam ubi per uulgus fama mortis eius peruaſit, cuncti generatim ſubito dolore conciderunt, quibus ita mœror omnes fermè mentis partes ademit, ut more inſanientium, paſsim fortunam incuſarent, quæ tantam gloriam patriæ inuidiſſet: nimirũ regis imo matura mors quantũ ſpei potiundi Francorũ regni Anglis ademit, tantùm recuperandæ libertatis ipſis Francis fecit. Quocirca iam tum fuere, qui ſuſpicati ſint illum interñſſe ueneno. Regnauit annos IX, menſes V, dies XXIII. uixit annos XXXVI. Corpus in Angliam deportatum ad Vueſtmonaſterium, maiorum ſepulchro infertur. Fuit ſtatura corporis quæ iuſtam excederet, corpore gracili, membris æqualibus ac ualidis, facie decora, collo oblongo, artis militaris periti ſſimus, ac eius gloria illuſtriſſimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIII.

MORTE Henrici regis, quanquam res Anglicæ infirmiores uidebantur, principes tamen nihilo secius magno animo bellum instaurandum, & domi pariter atq; foris omnia curanda, quæ ex usu essent, statuunt. Nam primo quoque tempore Humfredus Gloceſtrensis dux in Angliam reuertitur, cõuocatoq; principum concilio, exponit quæ Henricus rex eius frater moriens mandasset, atque quo in statu res Gallicanæ essent. Postea quam omnia principes intellexerunt, placuit, ut ipsi Gloceſtrensi ex Henrici mandato, summa imperij traderetur. Is obiuit munus, & ne suorum factorum consiliorúmue aliquãdo pœniteret, ut memor aliorũ, oblitus sui, summa cum laude se tractare, cuncta quæ ad regni dignitatem utilitatemq; publicam pertinerent, prouidere, constituere, parare cœpit, & illud à primo curæ habuit, ut Henricus nepos bonis institueretur moribus, quem Catharinæ matri, quam secum in Angliam paulò antè deduxerat, & omnibus officijs complectebatur, cõmendandum curauit: sicq; rebus domesticis constitutis, deinde alia parare quæ ad usum belli necessaria erant, pari diligentia instituit. Itaq; habito confestim militum delectu, quos in Anglia, in Galliáue ad bellum gerendum idoneos iudicauit, eos rebus omnibus paratos esse iussit, quibus centuriones & duces dedit, qui militaris disciplinæ sciẽtes essent, ut cùm res posceret, præstò essent. Post hæc, ex senatus decreto, pecuniæ summam confecit, quæ ad expli candos rei militaris sumptus opus erat, ut nihil esset, quod retardaret bellum.

Hæc dum apud Anglos à Gloceſtrensi fiunt, in Gallijs Ioannes Bedfordiæ dux, quem ut caput rerum omniũ gerendarũ Franciæ regentem appellabant, cum Philippo Burgundione duce, pari studio omnibus quæ erant necessaria, prouidebat, sed in primis Carolum Delphinũ in potestatẽ redigere, ut Henricus facere destinarat, nitebat, cùm Carolus rex è uita migrauit, ob cuius mortem magna accidit rerũ cõmutatio, quæ adeò Delphinianis rebus opportuna fuit, ut de earum conseruatione uisum sit Deo cum primis curæ fuisse. Porrò bene multi ex Francis principibus, qui ante id tempus, partim Anglicanarum opum timentes, partim ueriti ne sibi fraudi esset, si ab officio discederent, cum Carolo steterant, ubi de morte regis cognouerũt, nil amplius quicq; pensi habent, quibus modis patriã pulsis Anglis recuperent, ad suosq; se adiungant, itaq; uno momento ad Delphinũ transeũt, secq; ac omnia sua in eius fidem permittũt. Quod animaduertẽtes Bedfordienſis regens & Burgundio, uno tempore ad loca opportuna dispositis præsidijs, coactoq; in unum exercitu, principes suos ad se euocarũt, ac apud eos regens concionem habuit, admonuitq;, ut ne fidem datam fallerent, néue aut autores essent, uel paterent Henricũ puerum auito regno fraudari, per perfidissimorũ hominũ odia, uel inimicitias inter Francũ & Anglum iampridem extinctas rursus renouari, atq; quemadmodum deberent recordari regnum Franciæ & Angliæ Dei beneficio, unum ex duobus post hominũ memoriam pulcherrimũ, fœdere æterno, & animis effectum, ac nuper ita stabilitũ, ut nulla humana uis ei resistere posset: & q̃uis bellando detrimentũ acciperent, illud tamen breui in bonũ uerterent, si Henricũ

regem

regem ſuum colerent,obſeruarent, amarent,ac eius hoſtes perſequendos ſta-
tuerent:ac ita præſtaret,ut darent operã ſuo principi fortiter, fideliterq;. Hac
habita concione,Henricum cõmuni omniũ conſenſu regem Angliæ & Fran-
ciæ dicunt,principesq; qui aderant,in eius uerba iurare iubent, reliquosq; ex
toto regno ad id iuſiurandum adigunt.His actis,copias ex omni parte accer-
ſunt,ſeq; ad inſtaurandum bellum omnibus rebus parant. In Anglia itidem
Henricus ſextus rex renuntiatur,eiusq; nomine cuncta gerunt̃,ut ita per po-
pulos maieſtatis regiæ decus peruaderet.

Delphinus uerò per eos dies in Pictonibus erat, qui cognita morte patris,
animũ ſtatim triſtitia &gaudio permiſtũ habuit,nempe de obitu patris dole-
bat,gaudebat aũt quòd res ad ſe peruenisſet,quam regali nomine auctus, faci
lius poſſe ſe defenſitare ſperabat,qui cõuocatis ſuæ factionis principibus,ſe re
gem Carolũ ſeptimũ pronũtiat,edictoq; ſic appellari iubet, & ita ſpe tandem
certa uacuam faciendi patriam hoſtibus erectus, maiore animo bellũ compa-
rat.Sunt ſtatim ab initio tumultuoſa prælia ab utriſq; facta, quoties caſus tu-
lit,ut alteri alteros de improuiſo inuadere potuerint,ſed aliquanto pòſt con-
flato utrinq; exercitu,more iuſti belli,cœpere inter ſe rem gerere. Carolus ſe-
quundis uentis,prout uulgò dicitur,nauigans,ut nullas amplius interponat
moras,quibus fortaſſe ipſe infirmari, hoſtis fortior fieri poſsit, exercitũ pau-
cis diebus magnum facit, ac Meulanum Normaniæ oppidum ad Sequanam
poſitum ſubito acceſſu oppugnare aggreditur,ad punctumq; temporis capit,
ac omnes Anglos qui in præſidio erant,ad unum interficit.Quod ubi Bedfor
dienſis accepit,Thomam Montacutũ Sarisberienſem comitem,uirum animi
altitudine ac uirtute magis cum ueteribus Romanis, quàm cum eius ſeculi
hominibus comparandum,& Ioannem Lucemburgenſem,qui Burgundio-
nis ducis magiſter equitũ erat,cum electa militum manu, Meulanum recupe
ratum mittit.Hi oppidũ circunſident,& quia Carolus modicũ præſidium il-
lic reliquerat,breui expugnãt,ac in Francum militem ita ſæuiunt, ut ne quiſ-
quam omniũ euaſerit.Qua re feliciter confecta, Sarisberienſis in Campaniã,
in qua præerat,cum parte copiarũ proficiſcit̃,ac paucis pòſt diebus,Sedanam
oppidũ Briæ(eſt Bria hodie pars illa,quam Campaniæ finitimã duo ſepiunt
flumina Sequana & Matrona)obſidet,ac expugnat,interfectis omnibus, qui
collocati in præſidio fuerant,& in ijs Gulielmo Marino eorũ præfecto. Pari-
ſij interea cum animaduerterẽt Carolũ in dies ſingulos augeri uiribus,quam-
obrem breui futurũ ſperarent,ut in eius ditionem redirent, quod maximè cu
piebant,ne eatenus quoad ex animi ſententia id accideret,ſua fides in dubium
Anglis ueniret,legatos in Angliam ad Henricum regem miſerunt rogatũ au
xilium,quibus poſt actas pro officio gratias,reſponſum eſt,ut in fide perma-
nerent,quandoquidem nullum eorum ciuitati auxilium atq; præſidium de-
futurum eſſet,ſi ipſi modò ſibi non deeſſent,hoſtisq; fidem non ſequerentur.

Item illo ipſo anno qui fuit humanæ ſalutis MCCCCXXIII,&primus,cùm
regnare cœpit Henricus,Humfredus Gloceſtrenſis dux Iacobinã principem
Bauariæ in matrimoniũ duxit,quæ nupta erat Ioanni duci Brabãtino adhuc
ſuperſtiti.Quæ res magnam hominibus admirationem præbuit,quòd Glo-
ceſtrenſis contrà quàm ius fasq; erat,alterius uiri uxorẽ in matrimonio habe-
re uellet:ſed pluris ipſi Gloceſtrẽſi erat mulieris diuitis copulatio, colligatio,

quàm hominũ admiratio aut sermo. At Ioannes Bedfordiæ, Philippus Burgundiæ,&Ioannes Britanniæ duces Ambianum conuenere,ibiq; inter se fœdus renouarũt,his additis conditionibus,ut alius alium ac simul omnes Henricum regem armis defenderent, ab iniuriaq; prohiberent: idq; fœdus noua affinitate corroboratur,locata Anna Burgundionis sorore Bedfordiensi, qui id temporis cœlebs erat,quam ille dimisso conuentu, Trecas secũ duxit, ibiq; fecit splendidissimas nuptias, atq; inde Lutetiam rediit. Interea nonnulli ciues qui inuiti Anglorũ imperio parebant,cùm uiderent Bedfordiensem procul esse,statuerunt Carolum urbe recipere, atq; non prætereundum tantum commodum existimantes, Carolum de consilio admonent,diemq; statuunt, quo ad portas sit ueniendum. Atqui dolus nõ processit,sed autoribus exitio fuit. Venit Bedfordiensis per tempus, & celerius coniuratorũ opinione, qui de cõiuratione certior factus,quos reperit delicti affines,pœna affecit.Secundum hæc,ex ea re cognito ciuium animo, dux solerter accurateq; instituit urbem munire,custodias passim disponere, insidias Francorum anteuenire, nihil apud se remissum uolens,nihil apud illos tutum ducens. Inter hæc, Carolus Crauantum obsedit, quò confestim concurrit Sarisberiensis, & Gulielmus Pola Suthfolchiæ comes, cum quatuor armatorum millibus, commissoq; prælio,Francos cædunt,fundunt,profligant,duobus millibus ex illis occisis,&quadringentis captis,quo in numero fuit Bucanus equitum magister, qui statim pòst se pretio redemit, ad militiamq; rediit. Hac re prosperè gesta, cum Sarisberiensis intellexisset aliquot arces in agro Laudunensi à Francis interim occupatas, eò celeriter contendit, pariq; fortuna loca omnia recepit. Contrà Franci eodem tempore Compendio, & in Morinis Croteio oppidis per deditionẽ oppidanorũ potiuntur,quæ Angli mox primo aduẽtu territis eorũ animis,qui in præsidio erant, nullo negotio recuperarunt. Dum hæc in Gallijs aguntur,Gloc̃estrensis habito in Anglia militum delectu,decem armatorũ millia ad Bedfordiensem,Lutetiã misit,quibus ille præfecit Sarisberiensem,& Robertum Vuyllugby hominẽ summo loco natũ, multũq; prouidentem,ac Gulielmũ Polam: ipse uerò secũ habebat mille & octingẽtos equites, ac peditũ millia octo. Cum ijs copijs Bedfordiensis ex Parisijs mouẽs,in Normaniã proficiscit tentaturus,si uspiam possit Carolũ ad æquũ certamen allicere,quippe qui eo nõ uicto,putabat res suas nunq; perbono fore loco: sed cùm hostis nusquam cõpareret,Hyuerã arcem in Normaniæ finibus longè munitissimã obsedit. Erat intus magna electorũ militũ manus,qui se fortiter defendebãt,quos Anglus circũdare uallo & aggere,atq; operibus oppugnare adortus,post paucos dies q; obsidere cœperat, ad deditionem faciendam subegit.

Carolus qui id temporis in Turonibus morabatur,iam inde à principio de ea re certior factus,nõ magnopere curare negotium est uisus,qui interim partim loci natura,partim suorũ uiribus fretus,copias tantũmodo cogebat, quibus ex æquo posset cum hoste acie confligere,itaq; ubi exercitũ numero ampliorem contraxit,Ioannem Alenconij ducem suis subsidio mittit,iubetq;,ut, si ita res postulet,non refugiat certamen. Dux celeriter profectus,antequã ad locũ appropinquat,de arcis deditione cognoscit,atq; tum iter necessariò commutans, Vernolium petit, paruoq; negotio expugnat, occisa bona parte ex Anglico præsidio: quo magnis munito operibus, mox à Carolo donatur,

quòd

quòd id suæ ditionis esse debere iampridem contendisset. Quod ubi Bedfordiensi nuntiatum est, nihil cunctatus cum instructo exercitu Vernolium contendit, eoq; modo ad castra hostium procedit. Franci ex improuiso hostium aduentu aliquantulum territi, quid facere expediat, inter se agitant. Placebat ferè omnibus, ut in castris expectarent, dum quid ipsi hostes molirentur, facilius cognoscerent: nam memores se antea sæpius uictos fuisse, quotiens in certamen cum Anglis descendissent, non inuiti ad pugnam conserendam contabantur: sed ubi aciem hostium magis magisq; appropinquare uiderunt, sublatis animis, cum uarijs ululatibus, cantuq;, more suo, arma capiunt, ac pro castris consistũt. Prælium missilibus incipitur, sed statim illis missis, pedes conferuntur, nudatisq; utrinq; gladijs, magno clamore cõcurritur: pugnatur neruose & constanter, atq; adeò æquo Marte, ut utro se uictoria inclinaret, nequaquam facilè internoscerẽt, multis passim utrinq; cadentibus: fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ: ubi plus periculi impendebat, ibi pro se quisq; acrius resistere ac propulsare nitebatur, itaq; amplius horas quatuor, extractum erat certamen, cùm etiam tum euentus incertus esset. Dux Alenconij interea non desistebat simul orare, simul hortari milites, ne deficerent, néue paterentur hostes iamiam fugientes uincere. At Bedfordiensis ipse quoq; circumire, hortari, renouare prælium ubiq;, qui ad extremum cùm animaduerteret Francos labore & æstu languidos (ea enim est natura Francorum, ut diutius præliando, laborem nequeant tolerare, plusq; terroris incutiant, quàm uirium in certamine habeant) minus solito instare, tum denique totis uiribus in hostem fertur, quem sui sequentes tanto impetu inuaserũt, ut primùm hostem loco mouerint, inde præcipitẽ egerint. Ceciderunt in ea pugna ex Francis quinq; millia hominum, & in primis Bucanus equitum magister, atq; Ioannes Stuartus homo Scotus, quem suprà ostendimus uenisse auxilio Carolo, ac amplius decem ordinum duces homines Franci. Capti sunt circiter ducenti, & in ijs Ioannes dux Alenconij. Sed fama est occisos captosq; fuisse ad quindecim millia: ex Anglis duo millia desiderata sunt, partim peditum, partim equitum. Accepta est hæc plaga à Francis eo anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCXXV, & cùm regnare cœpit Henricus, III.

Bedfordiensis postq; tanta est uictoria potitus, eue stigiò genu nixus, & ad cœlum tendens manus, gratias Deo immortales pro tanto beneficio egit, aliquandiuq; præ gaudio lachrymans suppliciter orauit: deinde facta potestatẽ Francis abeundi, Vernolium recepit, impositoq; præsidio, in Parisios redijt. Sarisberiensis uerò Cenomanorũ ciuitatẽ opibus & armis opulentissimam oppugnatũ pergit. Ciues quanquam cùm subito hostis aduentu, tum Sarisberiensis nomine apud hostes pariter atq; socios celeberrimo territantur, tamen se magno studio ad defendendũ parant, quòd intus redundarent fortissimorũ militum multitudine. Anglus quamproximè potuit sine suorum incõmodo, positis castris, mœnia tormentis æneis quæ bombardas Itali uocant, & quorum usus, qui esse cœpit anno MCCCLXXX. ut lib. de inuent. rerũ II. cap. XI. demonstrat, nõ antea Gallis perinde erat cognitus, tanta ruina quassare cœpit, ut intra paucos dies bona murorũ parte urbẽ nudauerit. Quo uiso, Cenomani etiã desperato subsidio, quod ad eum diem frustra expectarant, impetrata militum qui in præsidio erant, incolumitate, deditionem fecerunt. Fir

mata ciuitate præſidio, cui Gulielmus Suthfolchiæ comes uir fortis præficit, ad Fanum Suſannæ oppidum eiuſdem regionis celebre exercitus ductus. Erat in oppido Ambroſius Delorus uir militari gloria illuſtris, cum magna armatorũ manu. Sarisberienſis ubi ſitum naturamq; loci ſpeculatus eſt, ad eam partem ubi oppidum minus munitum uidebatur, oppugnare aggreditur: ſcalæ admotæ, & clamore primo, impetuq; ad murorũ ſumma penè peruentum erat, cùm oppidani cum Franco præſidio, qui in pugnam extra oppidum deſcendere nõ audebant, uim hoſtium ab ſe arcentes magno animo reſiſtere cœperunt. Certatum eſt eo die, ac deinde, ſæpius multis utrinq; conuulneratis atq; interfectis: ſed oppidani nihilo minus in bellum intenti erant. Quod ubi Sarisberienſis uidit, atq; ſimul animaduertit ſe nihil eiuſmodi leuibus pugnis proficere, reductis in caſtra copijs, uallo primũ foſſaq; mœnia circundat, deinde iubet milites quibus id negotium datum erat, locis minus munitis tormenta admouere, ac ita mœnia ipſa dies noctesq; uerberare: quod ſine mora factum eſt, ita ut muri in magnam longitudinem paucis diebus deiecti ſint. Qua re Delorus territus, deditionem fecit, duobus aureorũ millibus pro ſua ſuorumq; incolumitate ſolutis, ut tantum inermes cum ſingulis ueſtimentis abirent. Exin Sarisberienſis Mena arce, ac oppidis nõnullis partim ui, partim pactionibus potitur. Interim fama eiuſmodi rerum per Gallias perlata, alijs terrorẽ, alijs mœſtitiam afferebat, cùm in Anglia acceptis victricibus literis, quas Bedfordienſis frequẽtes dabat, cuncti mortales gaudio exultarẽt, quòd ſui duces ſingulari prælio hoſtem uiciſſent, totq; uno tempore oppida recepiſſent. Quare ſenatus ſupplicationes confeſtim decreuit, quò eas victorias Deo potius quàm ſuorum uirtutibus acceptas referre uideretur. Carolus interea tot uno tempore incõmodis affectus, nihil de rerum ſuarum ſtudio remittendum ratus, undecunq; militem colligit, & in primis Iacobum regem Scotiæ auxilium poſcit: quod ille non modò non negauit, ſed ſtatim Robertum Patillocum uirum ſtrenuum cum ualida armatorum manu in Galliam miſit, qui ſe cum Archibaldo coniungeret, quanquam Gloceſtrenſi Angliæ procuratore reclamante, ac per legatos agente cum Iacobo, ut ne contrà faceret, quàm iuberent iura fœderis, quod paulò antè cum Henrico rege feciſſet. Sed plus amicitia quàm iuſtitia apud Scotum ualuit.

Dum ita res in Gallijs feliciter ab Anglis geruntur, dux Gloceſtrenſis cum Iacobina uxore, tranſmittit Oceanum, & Montem quod eſt Annoniæ oppidum percelebre, & quicquid locorũ Ioannes Brabãtiæ dux nomine dotis uxoris Iacobinæ tenebat, de eo capit. Quod factum Philippus Burgundiæ dux qui Brabantini cauſam tuebatur, moleſtè tulit, & nõ dubitans, quin quod honeſtius, id duci pro ſuo in eum amore, futurũ eſſet antiquius, per literas Gloceſtrenſem admonuit, ut ab illo negotio deſiſteret, palàm teſtatus, tam ei turpe eſſe aliena loca occupare, q; alienũ uiolare torum. Verùm tantũ abfuit, ut Gloceſtrenſis ſalutaria amici monita audienda duxerit, ut etiã ſiue amore, ſiue auaritia captus, armis quæ de Brabãtino cepiſſet, ſe defenſurũ iactauerit: qui cùm paucis pòſt diebus ob res graues quotidie impendentes, neceſſariò in Angliã reuocaret, Iacobinam cum magno militũ Anglicorũ numero in Annonia reliquit, quæ ſe & poſſeſsiones ſuas ab iniuria ducis Brabãtini defenderet. Cæterum ubi Gloceſtrenſis ex finibus exceſsit, ecce tibi, Brabantinus bellũ mulieri intulit,

intulit,quo ambo aliquandiu conflictati sunt,cùm ad extremum res ad Martinum quintum Rom.pontificem delata est.Is cognita causa, secūdum nuptias Iacobinæ cum Brabantino iudicauit,suaq; autoritate matrimoniū quod Iacobinæ cum Gloucestrensi intercedebat,irritum decreuit. Atq; ita re peracta, Iacobina ad priorem adhæsit uirum, Gloucestrensi non inuito, utpote quem ius æquè rexerat, ac mulieris importunitas supra modum iam fastidire cœperat.

Per idem tempus Edmundus dux Somerseti,qui Normaniæ præerat, Fanum Iamæ dirutū olim oppidum quod Britannis finitimū est, reparauit, ualidoq; præsidio firmauit.Is Edmundus succesit in principatū Ioanni suo fratri primo duci Somerseti, qui deinde moriens unicam tantùm filiam nomine Margaritam reliquit,quæ,ut alibi dicetur, ex Edmundo comite Richemondiæ,genuit Henricum septimum regem. Ioannem autem & Edmundum fratres creauit Ioannes comes Somerseti, quem,ut suprà est demonstratum, Ricardus secundus fecit Marchionem Dorcestriæ,quòd ille Ioanne duce Lancastrio eius patruo ortus esset,genitus ex Catharina tertia eius uxore.Illud bellè admonendum duxi,nihil iniuriæ factum fuisse Margaritæ,quòd Ioanni patri in Somersetensem principatum non successerit: siquidem ex ueteri instituto,apud Anglos,duces & comites titulos dignitatis à comitatibus habent, in quibus sæpe nihil opū,nihil ditionis illis est, sed eorū opes in agris ac cæteris possessionibus consistunt.Quocirca parum refert,quis in eos titulos successerit,quos rex suo arbitratu illis distribuit, quos duces aut comites facit, uti suprà lib.XIX.idem planius feci.Iam satis diuertimus.

Cùm ita sortem belli fortuna uariaret,uenit in mentē Ioanni Britanniæ duci præteriti temporis,quo Angli tentarant in terra Britannia imperium obtinere,&in præsentia pertimescendum existimabat,ne Francis uictis,oculū suo principatui adijcerent,qui talem morbum lateri iamiam adhærentem, quemadmodum ille falso suspicabatur,depellendum statuens, ad Carolum defecit. Confirmauit ea res maiorem in modum animū Caroli, qui ob res paulò antè male gestas, in terrore erat: quapropter ducis causa, Arthurum eius fratrem, quem Angli Richemondiæ comitatu donauerant,& cum fratre defecerat,magistrum equitū dicit, quod munus obiuerat Bucanus in Vernoliana pugna interemptus. Dux uerò haud diu pòst superstes fuit, qui tris reliquit filios, Franciscū,Petrum,&Ægidium.Franciscus patri succesit.Ad Arthurum redeo. Is gloriæ appetentior per nouum magistratū factus, putauit apprimè se facturū Franco gratū, si Fanum Iamæ,deiecto Anglico præsidio, in potestatē redigeret:itaq; coactis in unum propè uiginti hominū millibus,oppidum circundat,fortiterq; oppugnare aggreditur. Inopinantes Angli re subita perturbantur,ac uix portas tuentur,sed paulatim collectis animis,captoq; cōsilio, resistere incipiūt,cùm interim pars per portā arcis,quæ ad mœnia pertinet egressa,& altera ex oppido sese eiecit,ac facto cuneo, antè & à tergo prorupit. Tum Franci subito hostiū impetu circunfusi,desperata oppugnatione,partim fugā faciūt,partim interficiuntur, aut in lacu oppidum proximo submergunt. Ita omissa obsidione, Arthurus in castra quæ in propinquo erant, reuertit, quò etiā ex fuga multi suorū antea se receperant. Nocte autē insequenti, indignati inter se Franci ob rem male gestam, cùm alij alijs culpam adscriberent, nanq; res bellicæ ita sese habent, ut in uictoria ignaui etiā glorientur, in rebus uerò

aduersis optimis quibusq; militibus simul dedecus assignetur, orto repentè tumultu,omnes desertis castris abierunt, etsi Arthurus maximè reclamabat, præsertim quòd tormenta hostibus relinquerent.Sed Arthurus dolens tantum conatum male cecidisse, ut suorum fugæ turpitudinem uirtute deleret, in Andegauenses inde aduolauit,quacunq; iuit, omnia uastauit, diripuit, abstulit,ac unum uel alterum oppidum cepit.

Quo facto,omnis resedit subitò ardor & impetus,cùm dux Bedfordiæ in Angliam discessit,partim curandi nonnullas simultates inter principes regni ex inuidia ortas quamprimùm deponendas, partim noui militum delectus habendi causa. Is confestim conuocat concilium, de controuersijs diligenter cognoscitur,&ad quos eius mali labem pertinere constat,iustissimo honestissimoq; omnium conuitio castigantur, quod tempore belli per suas priuatas inimicitias populum ad seditionem,ad arma uocarent,quo potissimum debe ret omnibus iuxtà una esse uoluntas.Ille postea hortatur,ut dignitatem & existimationem Henrici regis,cuius auspicijs id temporis Gallia sub imperium Anglicum penè redacta esset,omnibus officijs defendere uelint. Hæc ita principes mouere,qui odijs mutuis agitabantur,ut statim alij cum alijs inter se,in gratiam redierint, ac de senatus decreto, ingens militū numerus conscriptus fuerit.Quibus rebus ex animi sentētia confectis, statuq; reipub.ex re,ex tempore,constituto meliore, dux eadem propè atq; uenerat celeritate in Galliam reuertitur,cum electa militum manu,cui præerat Ioannes Talbotus uir inter uiros, & nobilitate generis, & animi uirtute amplissimus, clarissimusq;, qui tot deinceps bellorum uictor fuit, ut eius nomen tam maximè formidabile Francis,quàm apud omnes gentes plurimū celebre extiterit, uel etiam nunc. Secutus est ducem & Henricus Vintonienſis episcopus,ac diui Eusebij cardinalis,Ioanne duce Lancastrio,& Catharina eius tertia uxore natus,à loco natali,cognomento Belfordius,uir multò frugalissimus, qui res Anglicas sæpe afflictas consilio & opibus iuuandas maximè omnium curauit. Bedfordiensis paucis pòst diebus,quàm in Galliam reuertit, fit per exploratores certior, Montargeū, quod est Aurelianensis agri oppidum, à præsidio esse uacuum, adeò ut nullo ferè negotio capi posset:quo audito,partem copiarum ex Parisijs,supplementumq;, quod ex Anglia adduxerat, duce Ricardo Varuicensi comite eò mittit. Ille quammaximis potuit itineribus peruenit ad oppidum, quod animaduertens ualidiore firmatum esse præsidio, quàm fama erat, non adoritur,sed castra propè ponit,atque obsidione cingit. Celeriter hæc fama ac nuntijs ad Arthurū Francorū equitū magistrum perferunt,qui cùm uideret rem requirere diligentiam,& ipse tempore excluſus nequiret ire suppetias oppidanis, misit confestim Stephanum Hyrum Francum equitem cum bona exercitus parte,qui hostem ab obsidione arceret. Postquam eò uentū est, Franci sua multitudine freti,qua maximè præstabant,castra hostiū inuadunt, primoq; impetu effractis munitionibus,post magnam editā cædem, Anglos in fugam uertunt. Apud quosdam autores inuenio mille & quingentos Anglos partim ferro cæsos,partim in proximo amne qui in Ionam influit,fracto ob transeuntium impetum ponte, demersos fuisse. Atqui id temporis uidetur nihil Francis lætum,quin illud idem tristitia admistū esset, contingere potuisse:nam per eos ipsos dies Nicolaus Borthus à Sommersetī duce missus ad

uexan-

uexandos hostes, in fines Britannorũ, qui paulò antè, ut suprà ostendimus, se Francorum amicitiæ dederant, exiuit, dimissis in omnes partes equitibus, quibus quoquouersum excursiones sine impedimento facientibus, omnes passim uici, omnia ædificia incenduntur, præda ex omnibus locis agitur, oppida minus munita capiuntur, oppidanis interfectis, aut captiuis abductis, ut se redimerent. Tali modo finibus populatis, Nicolaus in Normaniam sine suorum uulnere, cum ingenti præda ad exercitũ redijt. Hæc igitur sociorum clades nõ immeritò Francorum animos ob uictoriam sublatos nonnihil depressit, infirmauitq́, quos uicissim plurimum confirmauit Ioannis ducis Alenconij reditus. Is superiore anno in Vernoliana pugna captus, datis pro redemptione coronatorum numûm millibus centum, ab Anglo per eos quoq́ dies dimittitur.

Dum hæc alibi geruntur, Cenomanorũ defectio tentata est: nonnulli enim principes ciuitatis qui iam antè se populi Anglici imperio subiectos dolebãt, cùm intellexissent Britannos repudiata ipsorum Anglorum amicitia, Caroli fidem esse secutos, rati eam partem breui tempore superiorem fore, Francum urbe recipiendum statuũt: itaq́ ratione rei conficiendæ inita, temporeq́ constituto, per secretissimos nuntios sua clandestina consilia Francarũ copiarum præfectis, qui in propinquo stationes habebant, patefaciunt. Illi tantam occasionẽ nacti, collaudatis ciuibus respondent, se in tempore adfuturos, ac simul omnibus pollicitationibus atq́ præmijs eos solicitant, ut quod destinassent, nauiter maturent. Vbi is dies uenit, præfecti nocturnis itineribus accedunt, factaq́ per ignẽ aduentus significatione, urbi appropinquant. Ciues qui in muris eorũ aduentum obseruabant, uiso à longè igne, idem signum reddunt: extinctæ deinde utrinq́ flammæ, & Franci silentio ad portã ducunt. Cõiurati intus ex improuiso ad portam sopitos uigiles in cubilibus obtruncant, portamq́ aperiunt. Franci cum peditatu ingrediuntur, equites ad portam subsistere iubent, ut quò res postularet, occurrere libero campo possint: tum suos passim dimittunt, qui Anglos cædant. Tumultus erat, clamorq́, qualis esse in capta urbe solet, sed quid rei esset, nemo omniũ extra paucos coniuratos, satis pro certo habebat. Reliqui ciues Anglos ad diripiendam ciuitatem credebant coortos. Anglis uidebat̃ seditio aliqua cum fraude ab oppidanis facta. Gulielmus Suthfolchiæ comes loci præfectus primo excitatus tumultu, ubi ex clamore suorum, qui passim per urbem ex stationibus ea nocte fortè dilapsi trucidabãtur, cognouit Francos intromissos esse, cum suo præsidio in turrim quæ ad portam sita est, quam diui Vincentij portam uulgò uocant, properè confugit, atq́ inde celeres nuntios ad Ioannem Talbotum qui Alenconij erat, cum literis mittit, qui petãt atq́ orẽt, ut sibi subueniat. Literis perlectis, Talbotus cum expedito exercitu in Cenomanos contendit, præmittitq́ nuntiũ ad præfectũ, qui ei dicat se celeriter subsidio uenturũ, horteturq́ omnes, ne animo deficiãt. Interim Franci capta dominabantur in urbe, ac nihil formidantes perinde sese otio inertiæq́ dabãt, ac si nullũ ab hoste immineret periculum, quippe qui se à tantis laboribus quos sustinuerãt reficientes, arbitrabantur Anglos uelut in ea turri in quam se recepissent, inclusos, nihil hostile molituros, sed iamiam de sua salute secũ acturos. Adfuit protinus Talbotus maximis itineribus profectus, & à suis per eam portã receptus, quam ipsi occupa-

rant,urbem ingreditur,& id quod rebatur,ſoluta omnia,rebus ut ſit ſequun-
dis,inuenit,nullam ſtationem ante portas,& ipſas patẽtes, uictorem uagum,
ac tantummodo ciuium libertate,& hoſtium clade gratulantem. Iterũ igitur
urbs ab Anglo capitur, ac uictores Franci paſsim trucidantur, necꝫ ſe cogen-
di,aut arma capiendi ſpatiũ datur. Quapropter pro ſe quiſcꝫ ad portas tendit,
& quia eas ab hoſte occupatas inuenit,ſubitò de fuga deſperans,uitam depre-
cari iam incipiebat,cùm Talbotus per præcones iuſsit arma deponi,& inermi
parci,nec præter armatos quenquam uiolari. Spe uitæ per hunc modũ facta,
Franci arma iactant,ſecꝫ hoſti dedunt:eorum pars necata,pars uerò in cuſto-
dias diuiſa. Quo negotio proſperè confecto, Talbotus Pontoſonem petit, ac
capit. Gulielmus uerò præfectus de Cenomanorũ cõiuratione quæſtionem
habere inſtituit,& de illis qui eius conſiliꝝ principes fuerãt,ſuppliciũ ſumpſit.

Anglicæ res ea tempeſtate cùm ſic ubicꝫ proſperæ eſſent,haud temerè ſpem
fecerunt Thomæ Montacuto Sariſberienſi comiti Aureliani potiundi. Eſt ea
urbs potentiſsima, quam olim Genebum uocabant, ad Ligerim poſita in ea
parte Galliæ, quam Celticam appellant: uerùm quia ſitus loci ſuapte natura
longè munitiſsimus erat,& idcirco expugnatio non uidebatur opus eſſe uni-
us diei, placuit rem tanti momenti in conſiliũ deferri, tametſi ipſe ſolus erat,
cuius uirtute populus Anglicus Francis longè terribilior ubicꝫ gentium exi-
ſtebat, cui ſuo arbitratu multa decernere, multa facere licebat, in quo, ut po-
ſtea morte obita,facilius apparuit,omnis Reipublicæ Anglicæ ſalus conſiſte-
bat,quòd nempe is homo eſſet ſemper multò paratiſsimus, multò expediti-
ſsimus, cui plurimũ audaciæ ad pericula adeunda, plurimumcꝫ conſiliꝝ inter
ipſa pericula: nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat, ex
quo milites non alio duce plus confidere,aut audere ſolerent. Poſtquã in con
ſilio de tanto negotio aliquandiu diſputatũ eſt,placuit omnibus Sariſberien-
ſis ſententiam probari, quamuis opus arduũ ac difficilimũ factu iudicarent,
quod ipſe tamen rem gerendam ex ſuis tum animi tum corporis uiribus me-
tiendo,facilimum ducebat. Itacꝫ ille plenus ſpei bonæ atcꝫ animi, comparatis
omnibus quæ ad urbem oppugnandam opus eſſent, cum Gulielmo comite
Suthfolchiæ,ac Talboto, Aurelianum ducit,atcꝫ non longius mille ferè paſsi
bus caſtra ponit,tum ex propinquo contemplatur ſitum urbis, mœniacꝫ, &
quæ pars tutiſsima mœnibus,uel flumine,quæue cuſtodiꝝ maximè eſſe ui-
deatur. Quibus rebus bene perſpectis,quia nulli extra portas milites in agro
apparebant,uſcꝫ ad muros accedit. Hîc ex loci natura Sariſberienſis conſiliũ
capit:erat pons in Ligeri,per quem cõmeatus ex agris continenter infereban
tur,item oppida uicina ad ipſum flumen pertinentia, quæ pariter rerum co-
piam ſubminiſtrabant,iſta primùm in poteſtatem redigit,præſidiꝝſcꝫ firmat,
pontemcꝫ cuſtodiꝝ tenet, ac longo circuitu propugnacula facit, cõmunitcꝫ:
deinde ex munitione in munitionem perducta foſſa,urbem circumuallare,ac
tormẽtis locis opportunis locatis,uexare inſtituit. Aurelianenſes contrà ſub
hoſtis aduentum,omnia ad defenſionem neceſſaria parant, ædificia ſuburba-
na incendunt,agrum ex omni parte commeatu & pabulo ſpoliant, eacꝫ in ur-
bem ferunt: ſed ubi hoſtem cinxiſſe mœnia uiderunt, tum tormẽta aduerſus
illius tormenta ponũt,interiore ſpatio perpetuas munitiones efficiũt,ne quo
loco fractis fortè aliquà muris,Anglus introire poſsit:armatorũ numerum
parant,

parant,qui satis sit ad ipsa mœnia tuenda,quibus præficiunt Stephanum Hyrum,&Ioannem filium nothum Caroli ducis sui,qui paucis antè annis in Dagincurtensi prælio captus adhuc apud Anglos in custodia erat. Accessit itaq; ad muros Anglus,atq; summa ui oppugnare cœpit.quotidie leuia fiebãt prælia,modò ciuibus erumpentibus,modò in propugnaculis certantibus.Angli suis locis sic sagittarios,quorũ magnum habebant numerũ,locabant,ut bene multi ex oppidanis uulnerarẽtur,magnusq; incideret timor sagittarũ. Dum ita utrobiq; certatur, Carolus mittit Aurelianensibus subsidio Ludouicum Borbonienſiũ ducem cum expedita militum manu:is in itinere factus certior aliquot Anglicas cohortes magnam cõmeatus copiam ex Parisijs in castra ferre,eas ex improuiso inuadendas statuit, atq; cõmutato itinere, ad eas pergit. Cognouit aduentum eius Ioannes Fastolus,qui cohortibus præerat,ab equitibus antecedentibus,&in uestigio currus consistere,ac ijs circunductis,coronam fieri iussit.Quo facto,dimissis equis,aduenientis hostis impetum tanto animo excepere, talemq; stragem facere cœperunt, ut Borbonienſis amplius ducentis ex suis amissis,sponte pedẽ retulerit,qui Aurelianũ profectus ægrè cum paucis est ingressus.Fastolus uerò suo itinere usus,cum cibis sine impedimento ad castra peruenit.Res per nuntios delata in Angliam gaudium publicum duplicauit,quòd per eos dies,circiter octauũ Idus Nouembris,Henricus puer multa cærimonia,more maiorũ, coronatus est, annum agens ætatis octauum,qui fuit salutis humanæ MCCCCXXIX.

Iam maiorẽ partẽ hyemis durauerat Aurelianensis obsidio plena periculi, plena uulnerũ, plena mortis,nanq; Angli acerrimè oppugnãdo, multos passim ex hostibus aut interficiebant,aut uulnerabant, contrà oppidani strenuè se defendendo,par pari referebãt,cùm inter hæc,ita casus tulit,ut Sarisberiensis haudquaquam moræ patiens,ac potiundæ urbis cupidus,ex quadam fenestra ædium, quas in edito loco habebat, oriente sole, subiectam urbem contemplari rursus diligentiusq; solito inspicere cœperit, ut locum obseruaret idoneum ad nouam oppugnationem,quam omnibus uiribus tentandam statuerat, ut qui eam urbem expugnatam aut deditam uolebat. Dum ita faciebat,& sexagesimum iam diem uehementius ciues diuexabat,ecce tibi, pila ferrea siue lapidea magna ui tormenti ænei,è regione domus missa,alterum fenestræ latus percussit,fregitq;,ac illius aliquot fragmenta in faciẽ eius iecit,quibus ita saucius interijt biduo pòst. Reliquit Aliciam effigiem morum suorũ, probitatis,honestatis unicam filiam,quam,uti deinde dicetur,Ricardus Neuyllus in matrimonium duxit.Cæterum quantũ damni immaturo Sarisberiensis interitu Respublica fecerit,iam tum perspicuè apparuit:nimirum inde dubio procul cœpit transmarinarũ rerum Anglicarum infirmitas, quam etsi ipsi Angli ut longè ualentissimum corpus primum nõ sensere, postea tamen eam tanquam pestem & morbũ uires intrinsecus paulatim corrumpentem perpessi sunt:nam statim post huius uiri mortẽ, fortuna belli mutata est, uti infrà perappositè declarabitur,Fuit proinde comitis mors æquè omnibus ducibus longè maximo dolori,qui postquam ei iusta quæ mortuo debebantur, ritè fecere,nihilo secius obsidioni studeṅt,quæruntq;,quod Sarisberiensis facere decreuerat,quo pacto per uim urbem capiant, uel saltem ciues ad deditionem compellant. Cum primis huic rei magna cum cura uacabat Gulielmus

Neuyllus uir impiger, & peritus militiæ,is continenter hostes diuexabat, & suos diligentius noctu uigilias ducere,atq; interdiu prælium continuare hortando,pugnando,magno animo incommoda omnia patiendo,cogebat. Reliqui etiam duces nihil prætermittebant,quod ad debellandos hostes opportunum putarent. Quibus denique rebus factum est,ut Aurelianenses spe subsidij penè lapsi,de deditione facienda inter se agitare cœperint. Post uarias dictas propulsandi periculi sententias,plures in summi dedecoris, ultimiq; urbis excidij loco ponebant,ducebantq;,se Anglis Franci generis parum amicis subijcere:ex altera parte timebant hostium uictoriam, quòd ex ea cùm multa mala,tum certè tyrannis interdum existere soleat, qui propterea arbitrabantur tam imprudentium esse,non ista cauere,quàm non nisi seruire uolentium illa uelle, possèue pati:sed cùm uiderent rem in discrimen adductam,ad ignominiam similiter atq; miseram sortem declinandam,unum rebus suis consentaneũ iudicabant,ut Philippi Burgundionis ducis fidei se ac omnia sua committerent,quòd ille antiquissima regum Francorum stirpe ortus esset,&omnium opinione perciperetur ita usu uenturum,ut tandem aliquando Anglorum amicitiam repudiaret. Probata hac sententia, & cognito per secretiores nuntios de ea re Burgundionis consilio,qui respondérat se id æquis conditionibus admissurum,si modò Bedfordiensi factum probaretur, legatos Lutetiam ad Bedfordiensem mittũt. Ille autem auditis legatis, senatum conuocat, exponitq;, quas Aurelianenses ciues pacis conditiones offerrent. Erant qui censerẽt eas deditionis leges esse admittendas,quò tam magna ciuitas & opulenta per hunc modum ab amicitia Caroli auerteretur:Bedfordiensis uerò & bona concilij pars turpe ac nefariũ exemplũ fore iudicabat, si ciuitas tam longa obsidione pressa,& auspicijs Henrici regis penè capta,in alterius ad extremum quàm in ipsius regis potestatem ueniret,quod aliæ scilicet ciuitates Aurelianenses facilè sequerentur, atque idcirco eiusmodi conditiones minimè concedendas. Vicit hæc sententia, & legatis responsum est, bellum Henrici regis nomine geri,& eius imperio subijci oportere. Atque his mandatis Bedfordiensis legatos ab se dimisit. Sed paruo casu, magna crebrò fit rerum commutatio: duplex enim inde malum accidit: Burgundionis animus primùm offensus est, qui arbitrans Anglos suæ gloriæ inuidere, iam tum de ijs malam animo opinionem accepit:deinde Angli obsidionem Aurelianensem relinquere coacti sunt.

Dum pacificatorijs legationibus Aurelianenses cum hoste agunt, Carolus copias undiq; arcessendas,principes Francos ab Anglorum amicitia omnibus pollicitationibus alienandos curabat: item commeatum quem ad obsessos Aurelianenses mitteret,studio parabat,cùm ad eum puella quædam nomine Ioanna,uiginti circiter annos nata ducitur. Hæc ob seruatam uirginitatem,Puella dicta,& singulari prædita animo ac fatidica,cùm ad Carolum adiuisset,eum primò uestitu regalem personam dissimulantem internouisse,deinde ita salutasse fertur:Bono rex animo es,atq; mitte timorem, uinces enim, & me duce,patriamq; tandem in libertatẽ pristinam uindicabis,si nõ maiestate indignum arbitrabere fœminæ opera uti. Carolus qui rebus suis iam affectis ualde timebat,facilè dictis credidit,in spem bonam omnino ingressus, ut qui iam tum aliquid diuinitatis in mẽte Puellæ sibi persuadebat inesse, ex eo, quòd

quòd ueſtitu non regio indutus,ab ea fuiſſet rex ſalutatus.Sed aliud fuit,quã-
obrem in eam ſpem uenerit: Puella enim petijt gladiũ,quem diuinitus,uti aie
bat,erat facta certior in templo diuæ Catharinæ in Turonibus,inter antiqua
donaria pendêre. Miratus Carolus, gladium inquiri, ac inuentum protinus
Puellæ afferri iuſsit,& periculi potius eius uirtutis faciũdi cauſa,quàm quòd
magnopere confideret facinus aliquod egregiũ à fœmina edi poſſe,armatorũ
manum cum parte cõmeatus attribuit,ut obſeſſos ſubleuatum iret.Puella ita
armata,dux agminis Aurelianum proficiſcitur,ac ſiue fruſtrata cuſtodes,ſiue
numine diuino tecta,noctis ſilentio inter tela hoſtium in urbem intrauit,ciba
riaq; intulit,ſine ullo ſuorum incõmodo.Angli interea qui certum habebant
ciues ob rei frumentariæ inopiam, nõ poſſe diutius obſidionem ferre, remiſ-
ſius ſolito urgebant,negligentiusq; excubias ducebant: ſed ubi cognouerũt
Ioannam Puellam cõmeatum ſupportaſſe, etſi contemptui habebant fœmi-
nam, quæ militaria munera obiret, tamen ob miſſum ſubſidium ira accenſi,
acrius multò hoſtem premendum ſtatuunt:itaq; duces ſuos cohortati,ut ali-
quando pro tantis laboribus,fructũ uictoriæ caperent,ijs qui primi in murũ
aſcendiſſent,præmia proponũt.Qua re pronuntiata,ſubitò ex omnibus par-
tibus euolant,murumq; complent ſimul tormentis cuiuſq; generis, ſimul te-
lis hoſtes à defenſione murorũ arcentes, idq; ſine intermiſsione faciunt. Ho-
ſtes quãuis re noua perterriti,ſeſe tamen nõ deſerebãt,nec animo dimittebãt,
cùm Ioannes Nothus per nuntios celeriter Carolo ſignificauit ciuitatem ino-
pia rei frumentariæ premi, ac uſq; eò hoſtem urgere,ut non poſſent uires cu-
iuſquam ſatis eſſe,atq; rem deniq; in tali periculo uerſari,ut breui male caſura
eſſet,& ne id accideret,poſitum in eius diligentia atq; uirtute. Quibus rebus
cognitis, Carolus quamcelerrimè potuit, & ſubſidium & cõmeatus copiam
miſit.Exercitus Aurelianũ ductus,ac caſtra propè ad millia paſſuum duo po
ſita.Tum Franci de ſuo aduentu Puellam quæ Aureliani erat,admonent, ro-
gantq;,ut poſtero die cum electa ſuorũ manu obuiam ueniat,ſeq; tutò intro-
mittendos curet,Quod ubi per Anglum fieri licuit,qui ex uſu ſuo fore duce-
bat,ſi quamplurimi in urbe eſſent,in qua iam fames dominaretur,poſtridie il
lius diei omnes uno momẽto,contendentes de urbe erumpunt,proximumq;
propugnaculũ continenti impetu petunt, quod poſt multam factam utrinq;
ſtragem capiũt,atq; incendunt,deinde maioribus animis aliud longè maius
oppugnãt.Hîc quia bene magna defenſorũ manus aderat,uehementius depu
gnat.Francus qui numero præſtabat, facta corona, undiq; urgebat. Anglus
uitio munitionis,quæ iam frangi cœperat,omnibus rebus premebat, ægreq;
ſuſtinebat,cui ita laboranti ne Talbotus quidẽ qui in propinquo erat, & ter-
tium tenebat propugnaculum, ſubſidio ire poterat, ueritus ne ſe abſente, ea
quoq; munitio amitteretur.His igitur difficultatibus Angli aliquandiu preſ-
ſi,ad ultimũ loco ſummouentur,qui facto repentè cuneo ad Talbotum in ter
tium propugnaculũ ſe receperunt. Talbotus nulla facta mora, cum expedito
exercitu aduerſus multitudinem contendit, qui nõ mediocri terrore illato,&
ſuos firmauit, ut ſe ex magno timore colligerent, & hoſtes cõpreſsit, adeò ut
protinus ſe intra mœnia coniecerint.Cædes ab Anglo minor facta,quòd mu
nitio minus firma fuerat,in qua primum erumpentiũ impetũ excepit. Haud
ita multò pòſt Talbotus cõuocato conſilio,cauſas q; multas docet, quamob-

rem obsidionẽ ciuitatis diu oppressæ,&perinde quasi ope diuina defensæ,aut modis omnibus relinquendam, aut in aliud tempus reiiciendam existimet, cùm meliore omine id opus tentari licuerit,ut ne tempus teratur, quo hyeme iam confecta,ad bellum magis necessarium eatur. Probata nõ tam libenter q̃ necessariò generatim à cunctis sententia, & dato profectionis signo, Magdunum pergunt. Discessu Anglorum omnia repentè apud Aurelianenses lætitia & congratulatione plena sunt,quòd tantum periculum uitassent: quare id beneficij Deo acceptũ referẽtes, in plures dies supplicationibus decretis, orarũt ad cuncta diuorũ templa, cõmunem uictoriam exposcẽtes. Hinc profectò uideamus licet, illũ aliquoties minus consequi,qui plus nimio poscit:equidem Angli uincere potuerunt, sed existimantes suæ dignitatis non esse admittere Aurelianensiũ deditionem aliter atq; petebant factam, neglexere uictoriam, perinde quasi in manu esset: uerùm tantum pòst abfuit, ut Aureliani potiti sint,ut eos necessitas ab incœpto auerterit. Franci autem ob pulsum hostem gloriantes,reliqui negotij gerendi facultatem nequaquam dimittendam statuunt,qui continuò per omnem agrum Aurelianensem percurrunt, oppida quæ hostis præsidijs tenebat,recuperandi causa, & primùm Gergeũ petunt, paucisq; pòst diebus capiunt,amplius ducentis Anglis interfectis, & quadraginta captis:ex suis uerò militibus trecentos desiderarunt.

At Talbotus, quem ostendimus relicta Aurelianensi obsidione, Magdunum se contulisse,postquam oppidum præsidio firmauit, Lauallum concessit,iuxtaq; murum castra posuit,ac perspecto loci situ, suos cohortatus tanto impetu oppugnare cœpit, ut post tertium diem, quàm eò peruenerat, oppidum cum arce ceperit,at oppidanos quorum pertinaciam pœna afficiendam iudicabat,grauiter mulctauit. Franci post receptũ Gergeum,omnibus copijs duce Puella,Magdunum proficiscuntur,atq; sub mœnibus consistunt. Quare nuntiata, Talbotus & Ioannes Fastolus cum instructo agmine suis protinus auxilio ire maturant. Quod ubi Arthurus Francorum equitum magister per speculatores cognouit, haud mora, accita ad se Puella, & Ioanne Alenconij duce,cum omnibus copijs ad impediendũ iter profectus, ad Pataium oppidum quò hostes uenturos esse iudicabat,castra fecit,atq; equites pro castris instructos locauit,qui in uenientẽ hostem præcurrerent,prælioq; inopinantem exciperẽt. Angli dum cœptum iter faciunt, uiso à longè hostium equitatu,insidias sibi cauendas rati consistũt,peditesq; suos uallum palis more suo, circunducere iubẽt:cæterum tanta celeritate equites Franci in eos delati sunt, ut nullo sui colligendi dato spatio,equestrem pugnam cõmittere coacti sint. Hoc loco cùm esset amplius tris horas pugnatum,equitatus Anglicus multitudine pressus,in fugam uertitur. Peditatus uerò omnibus ferè telis consumptis, gladijs districtis confertus pergit, & parte equitum adiutus, ad suos incolumes Magdunum peruenit. Angli in primo congressu circiter mille ceciderc:captiuorum numerus centum,& in ijs Ioannes Talbotus. Ex Francis interficiuntur milites amplius sexcenti. At ubi fama per Gallias peruasit Talbotum esse captum, confestim omnium opinione res Anglicæ inferiores iudicantur,adeò ut multa oppida uno momento ad Francos defecerint. Nempe omnes generatim incensi rapiebantur ad libertatem recuperandam, sperabant tum demum optima, confidebant Deum uelle Rempublicam Francam

cam,quæ iamiam exurgere uidebatur,ſaluam, quòd ſoleat precibus placatus afflictos ſubleuare.

Carolus de parta uictoria certior factus, iam tandem ſibi rem reſtitutam opinione certa mente cõcepit,qui ea animi præſtantia hactenus fuerat,ut rebus aduerſis preſſus, nunq̃ ſe deſeruerit, ita nunc Sarisberienſi comite ſublato, & Talboto capto,duobus excellentiſſimis aduerſariorum ducibus,eadem uirtute auctus maiora audere cœpit, atq̃ ita primùm omniũ Rhemos petendos ſtatuit,ut ea potitus urbe,ibi more maiorum, & ſolita cærimonia conſecraretur, quò cunctis conſtaret ſe perinde ritè, ut iure, ſicut prædicabat, regem eſſe, ac appellari:itaq̃ cum ingenti exercitu,duce Puella,quam ut oraculum de rebus agundis conſulebat,iter per Campaniam faciens,Altiſiodorũ contendit, quò ubi appropinquauit,legati ex ciuitate obuiam ueniũt, libenter ſe omnia facturos quæ uellet,pollicentur,ſi modò datis in aliquot dies inducijs, eius uoluntate liceret, officij gratia, prius cognoſcere, an ab Anglo ſubſidium eſſet expectandũ nec ne. Carolus ne gratos in ſe ciuiũ animos iniuria læderet, inducias dedit,&caſtris haud longè ab urbe cõmunitis,ac præſidio firmatis ne oppidani fidem fallerent, Trecas duxit. Hanc urbem quæ caput eſt Campaniæ,bis intra paucos dies obſidere aggreſſus eſt, quam demum per deditionem recepit, facta Anglis qui in præſidijs collocati erant,abeundi poteſtate. Itidem Cathalanenſes fecerũt:ibi propoſito præſidio,Matronam amnem tranſgreſſus, Rhemos armis adortus eſt,quos nullo ferè negotio recepit: etenim ciues quò Anglorum imperia grauius ferebant, hoc obſidionem minus tolerarunt: ſed ne proditionis crimine notarentur, Anglis qui loco præſidio erant, incolumitatem à Carolo impetrarũt. Carolus recepta urbe, more maiorum conſecratur, ad quem totius eius factionis legati principes ciuitatum protinus gratulatum conuenere, prædicantes intelligere ſe iam tandem aliquando Deum optimũ maximum Franciæ labores miſeratum,reddidiſſe ſibi libertatem, quam à ſuis olim accepiſſent maioribus. Altiſiodorenſes quoque finitis per eos dies inducijs,& nullo ab Anglis miſſo ſubſidio,in eius poteſtatem uenere.

Bedfordienſis interea qui intentis oculis cunctas regni partes intuebatur, animaduertens famam capti Talboti rebus ſuis ſic nocere,ut aliquot ciuitates ab omni metu uacuæ nõ dubitarint rebellionẽ facere, & complures in dies ſingulos ad defectionẽ ſpectare,periculo occurrendi cauſa, modis omnibus manum cumCarolo conſerendam ſtatuit, ut ipſe euẽtus uictoriæ, quam Deo iuuante ſuis promittebat,reliquos populos in officio &metu contineret:itaque Lutetia profectus in Carolum contendit,qui paulò antè à Rhemis diſceſſerat Dammartũ, & in itinere aliquot occupatis ignobilibus oppidis, collocatoq̃ præſidio,eo loci manebat,ut Pariſios pecunia uel promiſſis ſolicitaret. Acceſſit Bedfordienſis, & caſtris loco natura edito poſitis,equites miſit,qui hoſtem ad certamen prouocarẽt,irritarent, ferroq̃ & uerbis laceſſerent. Carolus tum quoq̃ ſibi dubitandum non putauit,quin productis copijs,prælio dimicaret, ſed cùm per ſpeculatores cognouiſſet Anglũ & numero & uiribus parem eſſe,ſtatuit potius ſine periculo abſtinendum, quàm cum periculo prælium tentandum, ne curſum rerum ſuarum quæ iam proſperæ eſſe cœpiſſent,temerita te interrumperet interpellaretq̃. Factæ ſunt igitur leues pugnæ tantũmodo inter equites in medio ſpatio, quod inter utraque caſtra intercedebat. Cæte-

rum Carolus cùm cerneret Anglorum studium & alacritatem pugnandi, suspicatus ne morando non cõmitteret, ut aut inuitus decertare cogeretur, aut magna cum infamia se castris continere, de media nocte castris sublatis pedem referre cœpit. Qua re multo mane cõperta, Bedfordiensis suos ægrè retinuit, ne hostem insequerẽtur, quod consultò fecit, ut ne fortunam temerè tentaret: qui ita desperans Francũ ad pugnam tum elici posse, Lutetiam reuertitur animo augendi exercitus, ut cùm in posterũ facultas daretur, maioribus uiribus Carolum aggrederetur.

His temporibus Boëmi qui aliam sectam habent, ac cæteri Christiani, propterea quòd Rom. pontifici non parent, partim suæ hæreseos tuendæ causa, 10
partim, ut fit, odio in externos concitati cœpere finitimos uexare bello. Quod ubi notum factum est Martino quinto Rom. pontifici, ille primo quoq; tempore legatos in Germaniam misit, qui pios principes aduersus Boëmos, tanq; Christianæ religionis hostes, ad arma concitarent: item Henricum diui Eusebij Cardinalem Vintoniensem episcopum legatum fecit, qui ad id bellum gerendum ex Anglia cum aliqua armatorũ manu proficisceretur, cui simul iussit, ut religionis iuuandæ gratia, sua autoritate, decimam sacerdotiorũ impera ret sacerdotibus. Henricus cõmunicatis põtificis mandatis cum senatu regio, & illo nihil quicq; huic rei præuertendum decernente, pecuniã pariter exegit, ac nõ mediocrem militũ numerũ confecit, quamuis nõ sine patriæ incõmodo 2
tot quotidie tributa conferrentur, totq; delectus haberentur, atq; ita rebus paratissimus per Germaniam iter propediem suscepturus iam ad littus peruenerat, milesq; naues conscendere cœperat, cùm à Bedfordiensi literæ ad Gloce strensem allatæ sunt, quibus nouum militũ supplementũ petebat. Glocestrensis magna affectus est solicitudine hoc nuntio, quòd neq; ullum paratũ haberet exercitũ, quem trans mare mitteret, neq; spatium esset in eo articulo temporis, quo causa belli gerendi in Boëmos, nouus habitus erat militũ delectus, ad cõtrahendas nouas copias, cùm præsertim res in celeritate posita esse uideret, qui propterea necessariò nulla interposita dubitatione, Henricũ Vintonien sem magnopere rogauit, ut primũ cum exercitu, quẽ ducebat, ad Bedfordien- 3
sem se conferret, iuuaretq; suos in prælio, quod Bedfordiensis cum hoste propediem facturus erat, & inde eo confecto feliciter negotio, prout fore confidebat, in Boëmos pergeret. Henricus etsi permolestè ferebat suũ iter impediri, tamen ne suis deesset, transgressus Oceanũ, Lutetiã ad Bedfordiensem cõcessit.

Interea Carolus factus ab equitibus quos in omnes partes ad cognoscendos populorũ animos instigandosq; ad defectionem dimiserat, certior, Compendienses Bellouacosq; grato in se esse animo, ac maximè cupere ab Anglorum dominatione liberari, & propterea paratos esse sibi uenienti aperire portas, si modò id sine capitis periculo fieri liceret, cum expedito exercitu Compendium petijt. Qua re cognita, Bedfordiensis maioribus copijs quas Hen- 4
ricus duxerat, auctus, obuiam hosti perrexit, ut tandem ad æquum certamen eum traheret, qui uix in Syluanectensem agrum peruenerat, cùm Carolus ad montem Piliolum qui inter Compendium & Syluanectum est, iter auertit, ubi idoneum locum nactus copias collocauit, suos ex castris non facile ductu rus. Hæc ad Bedfordiensem per speculatores statim deferuntur, qui actutum educto in aciem exercitu, propius hostem accedit, pugnæq; potestatem facit.

Franci

Franci monte Piliolo ſe cõtinent,&cum hoſte aliquot tumultuarijs tantũmo
do ab equitibus pro caſtris, factis prælijs, nil amplius tentant. Conſiderabat
enim Carolus quantũ in bello fortuna, hoc eſt, ſubitus atq; inopinatus rei etiã
minimè accidentis euentus poſſet, cui detrimenta prius crebrò accepta pro di
ſciplina & documento erãt: item cùm per exploratores cognouiſſet multas ac
amplas Galliæ ciuitates grauatè Anglorũ perferre imperium, ac paratas eſſe
quamprimũ tentare rebellionẽ, ſperabat ſine certamine, ipſos Anglos modis
omnibus tota Gallia breui tempore expulſum iri, & illud eſſe iudicabat, quã-
obrem Bedfordienſis ut uir prudens ac ſuorũ uulnerũ minus expers, de ſum-
o ma rei uno prælio decertare tantopere cuperet. Quibus rebus edoctus, in ani-
mum induxerat nullo loco, niſi quantũ neceſſitas cogeret, ſe fortunæ cõmitte
re, idq; in rem ſuã fore maximè iudicabat. Bedfordienſis qui Pariſios cum pri-
mis ſuſpectos habebat, quòd quicquid ciuitati imperatũ eſſet, ita illi facerent,
ut inuitis imperatũ eſſe facilè appareret, nec multũ Burgundioni confidebat,
cuius rei cauſa pòſt perappoſitè dicetur, ubi animaduerterit hoſtem conſultò
certamen extrahere, Lutetiã reuertit. Tum Henricus Cardinalis legatus Ro-
mani pontificis ſumpto ſecum exercitu, quẽ ex Anglia antea traduxerat, poſt
quintũ & quadrageſimũ diem, quàm in Galliã uenerat, iter ſuum in Boëmos
proceſſit: quò ubi peruenit, cùm omnia flagrare bello reperiſſet, rem Chriſtia
o nam pro uirili parte fortiter iuuare cœpit, mãſitq; in Boëmis aliquot per men
ſes, uſq; eò, dum cum alijs legatis reuocatus eſt à pontifice, miſſo cum maiori-
bus copijs ad id bellũ Iuliano Cæſarino ſancti Angeli Cardinale. Ac ita Hen-
ricus poſt egregiam ſacro bello enauatam operam, domum incolumis redijt.

Carolus poſt Bedfordienſis diſceſſum, Compendiũ, Bellouacos, & Sylua-
nectum, oppidanis ultrò in ſuam poteſtatẽ uenientibus recepit: qui licet ita fa
uente fortuna gauderet, nõ ſperabat tamen prius poſſe ſe Anglos patria exter
minare, quàm eorũ & Burgundionis conſocietatẽ diſiunxiſſet, quod tandem
aliquando uſu uenturũ confidebat: itaq; crebris nuntijs ipſi Burgundioni ſe
primùm expurgatum uoluit, de eius patris interitu, atq; eum monitum, nihil
o eſſe alienius ab omni iuſtitia & pietate, aut quod minus deceat, quàm contra
ciues, contra patriam facere, quàm uel ob priuatas iniurias, cum perpetuis ho-
ſtibus conſentire: deinde de pacificatione agitare, offerre conditiones minimè
negligendas, polliceri plura, quàm præſtare poſſet, tanto cœpit ſtudio, ut eius
conſiliũ Bedfordienſi facilè nõ latuerit. Quocirca ille maioribus curis anxius,
cùm uideret Anglicas res ualde infirmari, ſtatuit quodcũq; aduerſi incideret,
primùm omniũ maximopere curandum, ut ſi loca omnia quæ Henricus rex
eius frater in Gallijs recuperaſſet, nõ poſſent retineri, conſeruari, defendi, ſal-
tem Normania à maioribus perdiu poſſeſſa non amitteretur, perinde ac ipſe
Henricus in extremo ſpiritu faciundum mandaſſet: quapropter dato imperio
o ciuitatis Lutetiæ Ludouico Lucembergenſi Morinorum epiſcopo, ac Fran-
ciæ cancellario, & præſidio non modico relicto, in Normaniam proficiſcitur,
quò ubi peruenit, principes ciuitatum ſpeciatim ad ſe euocat, quibus primùm
commemorat beneficia omni tempore à ſuis maioribus in Normanos colla-
ta, iura & leges redditas, ſimul antiquam Normanorum ducum ſtirpem, qua
Angli reges orti eſſent: deinde ſingulos nominatim hortatur, ut animo pari-
ter atq; uiribus uelint incumbere in negotium pacis ſeruandæ, fideiq; non fal-

lendæ, idq; si faciant, iam posse eos affirmat omnia præclara & magna ab Henrico suo rege meritò expectare. Dum hæc agit Bedfordiensis, fit certior nõnullos legum metuentes de oppidis, de agris demigrare: qua re permotus conuocat consilium, ad idq; adhibet omniũ ordinum duces, quos rogat de populo Normanico in officio continendo, sententias dicere. Cuncti partiendum exercitum in plures locos iudicant. Itaq; pars una ad oram maritimã tuendam Ricardo Eboracensium duci datur, altera in oppidorũ præsidijs collocatur, tertia Rothomagum ducenda Edmundo Somersetensi duci attribuitur. Sic rebus constitutis, copijsq; distributis, Bedfordiensis Lutetiam redit.

Dum hæc apud Anglos in Normania geruntur, Carolus Fanum Dionysij per proditionẽ occupat, præsidijsq; uincire maturat, ac exin Ioannem Alenconij ducem, & Puellam præmittit, qui Lutetiam usq; percurrant, ciuiũ animos ad defectionẽ tentandi causa, & si ex re esse uideant, urbem oppugnare aggrediantur. Illi agmine quadrato cum scutatis militibus proficiscunt, urbiq; appropinquantes cum magna suorum cæde repelluntur ab Anglico præsidio. Quibus rebus auditis, Bedfordiensis celeriter ad urbẽ peruenit, collaudatisq; ciuibus gratias egit, quòd Dionysianos secuti nõ essent. Tum Carolus quem spes frustrata est, aliam rem aggreditur: misit enim Ambrosium Delorum Latiniacũ, quod est ad Matronam flumen situm, cui uenienti oppidum traditur. Haud multò pòst Carolus eò discessit, imposuitq; præsidiũ, quòd loco per se munito plurimũ confidebat, qui in Andegauenses iter habebat, cùm Angli ex altera parte Fanum Dionysij armis adorti recuperarũt: tentarunt & Latiniacum recipere, sed cùm Puella in præsidio esset, quæ acriter resistebat, defensum egregiè oppidum est. Per eos ipsos quoq; dies, aliquot Anglicanæ cohortes, quæ statiua habebant, Rothomagi, duce Thoma Terello uiro strenuo, per hostium agros populabundæ cursitantes, Claromontem oppidum, quod leui præsidio teneri audierãt, primo impetu capiunt: sed quia locum custodijs, propter suorum paucitatem, munire non poterant, primùm murorũ parte nudant, inde diripiunt, ac præda omnis generis refertæ redeunt, unde uenerant. Alia ex parte Burgundiones duce Ioanne Lucemburgensi, cum bene magna Anglorum manu, Compendium petunt, ualloq; circundant. Sed neq; oppugnatione facilè capi poterat oppidum munitum, neque in obsidione uis magna inesse uidebatur, quia frumentum satis antea conuectum fuerat, attamen aut longo certamine expugnandi, aut ad deditionem cogendi spe adducti, ad mœnia subeunt, bifariam diuiso exercitu, & dies ac noctes alij telis, tormentisq;, alij cuniculis ad muros actis, alij prælio propè continenti oppidanos uexant, in idq; potissimum incumbebant, ut deditio maturius fieret, cùm subitò Ioanna Puella Dei uates, uti uulgò appellabatur, at suæ omnino sortis nescia, subsidio uenit, ac in oppidum fortiter se recepit, sed paulò pòst cùm oppido egressa in hostes temerè erumperet, à Lucemburgensi capitur, Rothomagũq; ad ducem Somersetj mittitur.

Hæc Puella cùm ultra fœminæ uires, sineq; ulla ferè peritia militaris disciplinæ, quam nunq; didicerat, multa facinora, & illa quidem egregia faceret, apud uulgus in suspitionẽ uenit, ut diceretur magicis artibus ea omnia agere: quamobrem in ueneficij crimen uocata, primò iubente duce Somersetensi, diligenter examinata est, an bene sentiret de religione Christiana: deinde quia

uirili

uirili usa erat uestitu, & omnino uenefica habebatur, seuerè damnatur, atq; cõburitur. Sed Puella infelix priusquã ea pœna affecta sit, memor humanitatis, quæ unicuiq; innata est, simulauit se grauidam esse, quò aut hostes misericordia frangeret, aut faceret, ut mitius supplicium statuerent. Verùm postquam ob eam causam, nouem menses est seruata ad partum, & res uana apparuit, nihilominus crematur. Visa est ea profectò sententia in Puellam lata longè post homines natos durissima, quæ neq; molliri, neq; mitigari tempore potuit. Sanè fœmina pro patria ad uirilia decora excitata, digna fauore uidebatur, cùm præsertim permulta extarent parcendi exempla, & illud potissimũ à Porsena Hetruscorum rege editum: is enim composita cum Romanis pace, cùm obsides accepisset, & in ijs Cloeliam uirginem, & illa dux agminis aliarũ uirginũ, frustrata custodes inter tela hostium Tyberim tranasset, ad suosq; confugisset, ac inde ex fœdere restituta fuisset, non affecit uirginem pœna, sed collaudatam & parte obsidum donauit, & domũ remisit. Ad rem redeo. Hunc exitum Ioanna Puella habuit, magicis, uti uulgi opinio ferebat, artibus quàm bello gerendo aptior. Franci tamen illam etiam nunc ad pellendum patria hostem ex cœlo dimissam ferunt, quippe quam uirginem interijsse prædicant. Post Puellæ casum, Franci nõ se deseruerũt, qui hostes cùm assiduis ex oppido eruptionibus, tum in campo sæpius pugnando, tot incõmodis affecerunt, ut illi desperata expugnatione, sua sponte recesserint.

Res Anglicæ per hunc modum in dies magis magisq; in terra Gallia infirmiores erant, quod uariè afficiebat principes, quorum pars occupatis ægritudine animis, horum temporum malum præ illo, quod impendêre prospiciebat, leue admodum ducebat: pars quod acciderat, grauissimum existimabat, quia uidebat hostis uires per id auctas, & suas plurimũ debilitatas: acita tacitis incensus curis, pro se quisque animo uersabat, ecquid remedij ad res propè affectas adhiberi posset, cùm ad extremum omnibus uisum est, in rem præsentem maximè esse, ut Henricus rex cum nouo exercitu, primo quoq; tempore Gallias peteret, partim suos confirmandi, partim Francorũ animos, aut metu, aut gratia, quam puer id ætatis plurimam præ se ferebat, in officio continendi causa. Quocirca conscriptis copijs, quæ satis uiderentur ad iter faciendum, & pecunia in sumptus necessarios eroganda ex tributo cùm sacerdotibus tum reliquo populo indicto, confecta, Henricus duce Henrico Cardinale, ex Anglia profectus, primùm Rothomagum, inde Lutetiam uenit. Fit illi obuiam tota ciuitas, adolescentemq; optimæ indolis faustis plausibus regẽ salutat, etsi permulti fortasse erant, qui id officij simulatè præstarent, attamen dies ille cunctis æquè lætè concelebratus, populusq; pro concione collaudatus, pecunia, frumento, uino donatur. Bedfordiensis post hæc conuocato principum conuentu, sic locutus fertur: Ecce principes humanarum rerum successus, Henricus quintus cùm iure, tum ex fœdere rex uester futurus erat, sed ante fermè ætatis maturitatẽ uita priuatus, reliquit filium qui succederet, ac auitum regnũ possideret. Is apud nos est, eaq; de causa, in præsentia huc accessit, ut more maiorum coronaretur, suumq; Francũ populũ cognosceret, ab eoq; unà cognosceretur, qui unus omnium ex ueteri instituto, solet regem suum loco Dei, ut ita dicam, habere, & colere, ac fideliter & uigilanter dicto eius esse audiens. Et quãuis sint, qui Carolum sequantur, id tamen errore, nõ perfidia fieri constat:

quare qui ad officium redierint, sine fraude erunt. Igitur tantùm supereſt, ut uos ueſtra fide, quemadmodum hactenus nauiter feciſtis, uelitis deinceps dare operam, ut populus in officio permaneat, quo sanè beneficio tantùm de ueſtro rege bene merebimini, ut omnia ab eo ampla expectare potueritis, cuius animum erga uos fore gratum, ex ueſtra tantùm conſcientia metiamini, licet. Dimiſſo conuentu, Henricus decimum agens ætatis annum, in æde deiparæ uirginis ſolita cærimonia ab Henrico cardinale coronat. Facta re diuina, principes Franci in Henrici uerba iurant, dein per præconem edicitur, omnes ſine noxa fore, qui intra certum diem, in Henrici ditionem redierint. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXXXII.

Dum hæc Lutetiæ aguntur, Meledunũ, Corbolium, cum nõnullis alijs locis, partim proditione, partim ui à Carolo recipiũtur. Sed alibi alio euentu res geſtæ ſunt. Erat bene magnũ Francorũ præſidium apud Bellouacos, hos Thomas comes Harundellius ſperãs ad pugnam elici poſſe, poſitis procul caſtris, loco idoneo & occulto, prope ipſam urbem pedites equitesq; ſimul collocat, deinde aliquot equites leuis armaturæ præmittit, qui hoſtes ad eruptionẽ laceſſant. Illi quod mandatũ erat, ſedulò facientes, uſq; ad portas progreſsi, ubi Francos ad inſequendũ paratos conſpiciunt, ſimulantes fugam, in inſidias ducunt, ſe temerè ſequentes. Franci in inſidias intrantes, paſſim occiduntur, unà cum oppidanis, qui ſimul in hoſtem cõcurrerant. Nonnulli cognito ex fremitu equorũ dolo, in urbem ad ſuos ſe ægrè receperũt, reliqui interiere. Non ponitur, quod ſciam, ab aliquo autore occiſorum numerus, qui omnino non mediocris fuiſſe creditur. Item Ricardus comes Varuicenſis apud Gorneum, eodem tempore cum hoſte pari fortuna congreſſus complures interfecit, ac ſexaginta equites cepit. Similem fortunæ uim Rhenatus dux Barri, qui Carolum opibus maximè iuuabat, per eos illos dies paſſus eſt: Rhenatus enim qui uetares inimicitias cum Antonio Vallimontis comite habebat, contracto magno exercitu, Vallimontem oppidum oppreſſum contendit, quem ubi comes appropinquare audiuit, ne ab hoſte intercluderetur, relictis militibus quos ſecum habebat, præſidio oppidanis, ad Bedfordienſem & Burgundionem quorum partes ſequebatur, rogatum auxilium aduolauit, & eo impetrato, ipſe & Antonius Tolongonius præfectus Burgundionum cum ualida armatorum manu, ſuis quos hoſtis aſperè premebat, protinus ſubſidio uenerunt. Quod ubi Rhenatus cognouit, ueritus ſi hoſtes appropinquarent muris, idq; oppidani ſentirent, ut uno tempore, & ex oppido eruptio fieret, & à tergo à comite inuaderetur, relicta obſidione, ſuos in uenientes hoſtes conuertit, impreſsionemq; facere iubet. Pugnatur aliquantiſper inter equites, qui primi impetum exceperunt, donec peditatus acceſſit, qui tanto impetu in certamen uenit, ut Franci non modò ſuſtinere non potuerint, ſed confeſtim in fugam uerſi ſint. Capitur Rhenatus, cum ducentis militibus. Occiſa ſunt tria circiter millia. Non minor per idem temporis occaſio bene gerendæ rei alia in parte Anglis oblata eſt, ſi eam imprudenter non omiſiſſent: Robertus enim Vuyllugby & Matthæus Gogthus homo Vuallus, uir audax, Fani Selerini arcem natura loci munitam obſident, inſtantq; per uim capere, contrà præſidium quod intus erat, ſtrenuè locum tuebatur. Quo cognito à Carolo, celeriter Ambroſiũ Delorum cum nonnullis alijs ducibus, ſuis ſubſidio miſit. Ille quia præfectus arcis erat,

cis erat, & à præſidio quod ipſe ibi collocarat, defendebatur, cupidus ſubue-
niendi ſuis, prior iter facere cœpit, ſed mox ueritus ne non circumueniret, con
ſtitit ad Bellimontem, expectaturus dum eò reliqui duces cum ſuis copijs per
uenirent, quò inde omnes ſimul in hoſtes irent. Dum ad eum locum conue-
niunt Franci, interim Angli qui in obſidione arcis erant, id quod hoſtis age-
bat, per ſpeculatores edocti, occurrendum ſtatuũt, anteq; alteri ad alteros per
ueniant. Itaque bona pars de media nocte ſine ullo tumultu egreſſa, caſtra ho-
ſtium adeò neglecta reperit, ut mille circiter hominũ prius in uallum intraue-
rit, quàm quiſquã penè ſentiret: ſed cædes in ipſo uallo facta excitauit hoſtes,
quos inopinantes tantus terror pauorq; repentè occupauit, ut nemo aut arma
capere, aut caſtris pellere hoſtem ſatis conaretur. At ubi illuxit, Angli prædæ
ſtudentes hoſtem atq; huc atq; illuc fugientem non perſequuntur, ſed conten
ti tanta præda, eam dum abducere conãtur, ecce accidit, ut ex improuiſo Fran
ci qui in itinere erant, exaudito clamore pugnantium, ſeſe concitantes ſuper-
uenerint, atq; hoſtem præda præpeditum magno inuaſerint animo. Accurrũt
etiam reliqui Franci ex fuga reuerſi ad ſuos: committitur utrinque atrox præ-
lium, diuq; æquo Marte certatur, ſed ad ultimum ſuperante multitudine, An
gli pedem retulerunt. Eorum nõnulli capti, & in ijs fuit Matthæus Gogthus.
Ex Francis multi cecidere, ſed complures capti, quorum in numero Ambro-
ſius Delorus fuit. Robertus obſidionem poſtea reliquit. Adeò imperatori ui
ctoria curanda, præterea nihil, quæ ita difficilis quæſitu, ita fugax eſt, ut qui
eam putat in manu eſſe, antequam teneat, falli ſemper ac damnum incurrere
poſſit, aut qui eam habet, niſi retinendam curet, cum incõmodo facilè amittat.
Angli dum quaſi uictores prædæ ſtuduerũt, partam uictoriam perdiderunt.

Dum autem ita Angli Franciq; de potentatu, de principatu, de uita denicq;
certant, in terra Gallia per bellorum licentiam, mortalium omnium faculta-
tes rapiuntur, theſauri ſacri ſpoliantur, homines paſsim occiduntur, aut con-
uulnerantur, cruciatu & ſupplicio afficiuntur, matronæ conſtuprantur, uirgi
num raptus fiunt ex complexu parentum, quotidie oppida capiuntur, quoti-
die diripiuntur, atq; oppidanorum opes aliò exportantur, ædificia, uicicq; in-
cenduntur, ac nulla denicq; crudelitas in miſeros Francos non exercetur, mitto
ſexcenta alia calamitatum genera, quibus pariter premebantur. Ad hoc acce-
debat, quòd res interea ubiuis gentium publica ſine legibus, quæ inter arma
ſilent quãmaximè, ſine iure, ſine iudicijs, iacere cogebatur. Nec Anglia eiuſ-
modi iniuriarum expers erat, quæ in ſingulos dies ſuorum funera, cædes, uul
nera, ac tributis aſſiduis opes ſuas diminui uidebat, ita ut cõmunia propè ma-
la eſſent, ploratibusq; utriuſque gentis, totus Occidens ſonaret, ac fama triſti-
tiæ pleniſſima in omnes orbis partes peruaderet. Quapropter non erat, qui
non miraretur, quomodo hi duo populi ad patiendum ſatis eſſent, ac maximè
miſereretur: & cum primis id faciebat Eugenius quartus Romanus pontifex,
qui cupidus ineũdæ rationis, qua importuniſſimi belli finis fieret, Nicolaum
Cardinalem ſanctæ Crucis in Gallias miſit ad conciliandam pacem inter re-
ges. Is ubi eò peruenit, ad Carolum primùm adit, eicq; exponit mandata ponti
ficis, inde eadem Bedfordienſi, hortatur pacem, demonſtrat, declarat, argu-
mentatur eam ſemper honeſtiorem eſſe, quàm bellum, in Chriſtianis princi-
pibus, qui ſuorum commodis ſeruire, qui iuſtitiam ſeruare, qui ſe ratione re-

gere,qui remittere semper aliquid de ira,de iniuria deberent,quæ per bella fieri non liceret.Ista in animos principum inducere conanti legato,uterq; respondit se paratũ ad omnia descendere: atqui cùm res cœpta est agi,tantum abfuit, ut honestis conditionibus essent contenti, ut etiam magis atq; magis in pertinacia permanerent.Id Cardinalis animaduertens,desperata pace,ut ne frustra tantum laboris subijsse diceretur, inducias sex annorum confecit, quas ut ægrè ambo principes rogatu Cardinalis concesserunt, ita post eius discessum subitò fregerunt.Non nemo ex recentioribus autoribus tradit Francos priores illas uiolasse, qui passim Anglorũ Burgundionumq; amicos mulctarint. Quo factum est,ut irritatis utrinq; animis,acrius solito ad arma itum sit. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCCXXXIII.

Cæterũ ad Henricũ regem reuertamur. Henricus post aliquot dies, quàm est Lutetiæ coronatus,Rothomagum concessit,ubi dum moratur,Henricus Cardinalis in Angliam reuocatur,ad sedandum tumultum per quosdam perditissimos factum,qui specie perfundendi hominum animos noua religione, quietem regni turbandam statuentes coniurarunt.Sed Gulielmo Mandeuillensi eius maleficij autore capto, ac pœna affecto, cæteri mortem deprecantes confestim ad sanitatem rediere. Cardinalis cum Gloucestrensi de transmarinarum rerum statu communicat, idq; quod rebatur, docet se suspicari inducias per Francos breui uiolatum iri,& propterea præstare,ut supplementum militum cum pecunia ad usum belli necessaria pararetur. Quibus rebus cognitis, Gloucestrensis concilium conuocat, de cuius decreto delectus habetur, pecuniaq; imperatur.Dum hæc aguntur,Iacobus rex Scotiæ ad Gloucestrensem de pace legatos misit.Gloucestrensis quia rex aberat, de ea re ad concilium retulit. Post longam disputationẽ pax conceditur, quòd spes esset longæ concordiæ, ex eo,quòd Iacobus domesticis laboraret seditionibus, & inter ipsum Anglũ & Francum, sex annorũ inducíæ intercederent. Dimisso concilio,Cardinalis cum copijs coactis,&bene magna pecuniæ summa cõfecta,Rothomagũ ad regem reuertit. Accessit etiã illuc Bedfordiensis ex Parisijs,de rationibus rerũ gerendarum agendi causa. Hîc rem omnem ad consilium deferunt, magnaq; inter eos existit disputatio: aliqui suspicabantur Francos haudquaquã in conditione atq; pacto mansuros, cùm satis constaret illis ferè omnibus magnum inustum esse dolorẽ,quòd Normania,Lutetia,ac tot egregia oppida sub Anglicum imperium redacta essent, & propterea persuadere nitebantur, ut nihil de bello remitteretur,ne uiolatis repentè inducijs,cogerentur in summo periculo,de summis rebus subitum consiliũ capere imparati,cùm à militibus,tum à pecunia.Contra ea nonnulli affirmabant, non posse continuari bellum tam longo spatio inducíarum, sine illarum uiolatione, cùm perdifficile esset, militis manum à maleficio abstineri,qui quotidie ob metum hostis,in armis esset, & ideo sibi uideri firmatis præsidio locis magis opportunis, debere militem domum mitti,donec inducíæ manerent. Hac in utranq; partem habita disputatione,priorem sententiam Bedfordiensis,Somersetensis,& Eboracensis duces secuti, quod ad bellum opus esset parandum, militi stipendium dandum, & ad omnem casum,maiorem exercitum conflandum deliberant.

Tali capto consilio,Henricus rex Caletum primùm,ac inde in Angliam reuertit.Bedfordiensis comitatus regem usq; Caletum, illic aliquot dies est moratus,

ratus, cùm interim nonnulli milites priſtinæ licentiæ militaris memores cœperint paſſim rapinas facere. Quod poſtquã ille cognouit, hanc paruulam puniendi cauſam nactus, eius maleficij autores comprehendendos, ac ſupplicio mactandos curauit, quò deterreret alios, ut ab alieno facilius manus abſtinerent. Atq; ita Bedfordienſis oppidum facinoroſis hominibus purgatum nouis præſidijs firmauit, qui Lutetiam iter habebat, cùm aliud interim negotiũ uenit in mentem: etenim paucis antè menſibus amiſerat Annam uxorem Burgundionis ſororem, cuius mors effecit, ut facilius Burgundionis animus ab Anglorũ amicitia ſit poſtea alienatus, qui, ut ſuprà diximus, alijs etiam de cauſis, ad id ſolicitatus fuerat: quare ſtatuit in matrimonium ducere Iacobam filiam Petri Lucemburgenſis comitis diui Pauli uiri illuſtris, ut ob eam nouã affinitatem, uetus hoſpitium quod ſibi cum illa nobili familia intercedere gaudebat, arctiore beneuolentiæ uinculo firmaret: itaq; Caleto profectus iter Morinum uerſus, ubi comitis erat ſedes, contulit, quem ipſe comes multa congratulatione accepit, & id quod petebat, filiam Iacobam ei locauit. Ita Bedfordienſis ſui optati compos, poſt factas ſplendidiſſimè nuptias, cum uxore Lutetiã uenit. Tulit iniquo animo id factum Burgundio, qui cùm in animo haberet Caroli fidem ſequi, dolebat Anglum auctum eſſe affinitate Lucemburgenſis familiæ ueteris ac præpotẽtis, quæ ei maximo ubiq; uſui eſſe poſſet. Per idem tempus, Ioannes Talbotus, quem ſuprà oſtendimus ad Pataium oppidum, à Francis captum fuiſſe, ſoluto grandi auri pondere, ac reſtituto in libertatem Ambroſio Deloro paucis antè menſibus capto, miſſus factus ab hoſte in Angliam reuertitur.

Dum alia alibi fiunt, Franci milites cùm ſtipendio carerent, & inter eos bene magna eſſet hominum multitudo, quos ſpes prædandi, ſtudiumq; bellandi ab agricultura, & quotidiano labore reuocarat, cœperunt primò furtim modò Anglos, modò Burgundiones, ut occaſio offerebat, capere, eosq; pro facultatibus mulctare, & quamuis per inducias minimè licitum eſſet, idem tamen palàm deinde facere haud ueriti. Qua iniuria Angli affecti, arma poſt ſextum menſem, quàm inducię factæ erant, rurſus capere cogũtur. Atq; ad hunc modum bellum renouatum eſt, quod bellum iam confectum, uel ad longius tempus excluſum populi paſſim arbitrabantur, & concupiebant. Atqui Franci inducíarum ruptores nihil cunctati ad arma concurrunt, ac Fanum Valerij oppidum in Normaniæ finibus ad oſtium Sommæ ſitum capiũt. Altera eorum manus Ambroſio Deloro duce, excurſiones in agrum Cadomenſem, eodem illo momento facit. Contrà Angli duce Bedfordienſi, Latiniacum oppidum ad Matronam, quemadmodum ſuprà diximus, poſitum, paruũ quidem, ſed operibus munitionibusq; altè ſeptum, magnis uiribus oppugnãt, quod quia primo impetu expugnare nõ poſſunt, munimentis caſtra firmant, occupatoq; ponte, tutandi cauſa, caſtellum ſuperimponunt, ac undique tormentis uerberant. Contrà oppidani utiliter ſe defendunt, & interdum duce Ioanne Notho Aurelianenſi, qui loco præerat, erumpunt, non ſine ſua tamen cæde. Ibi per aliquot dies ita certando, ſtatiua habita, cùm re longè maioris momenti urgente, Bedfordienſis aliò reuocatur, qui omiſſa obſidione, Lutetiam redijt, ne per ſuam abſentiam, ciuibus qui malè ſanis erant mentibus, tentandi aliquid in ſe facultas interea daretur: quò ubi peruenit, nulla facta mora, Petrũ Lucembur

genſem ſocerum comitem diui Pauli,& Robertum Vuyllugby cum parte co piarum, ad recuperandum Fanum Valerij miſit. Ii cùm omniũ animi ad ulciſcendum arderent,celeriter profecti,oppidum circumſident, & oppugnare acriter aggrediuntur. Franci qui intus erant,poſtquam aliquot dies reſiſtendo conſumpſerũt,deſperato ad extremũ ſubſidio, paciſcuntur incolumitatẽ cum hoſte, atq; oppidum dedunt. Exin Lucemburgenſis & Vuyllugby præſidio eo loci collocato, ad Bedfordienſem eius belli uictores rediere, quòd in oppido,ſiue ob grauitatem cœli,ſiue ob cibaria diu ſeruata minus ſalubria,quibus miles ueſcebatur,cœpit peſtilentia ſæuire,ut(credo)infelix oppidum poſt tot acceptas clades, quales iam bis ab obſidentibus Francis primũ, ab Anglis deinde paſſum erat, etiam mortifero tentaretur morbo. Item Franci paulò antè Burgundionũ quoq; fines uexarant,aliquot oppidis & arcibus aut captis,aut ſolo æquatis. Hæc loca dum Burgundiones recipere nituntur, Bedfordienſis Vuyllugby & Thomam Terellum cum aliquot cohortibus, amicis prope rè auxilio mittit.Illi citò profecti,ubi in Laudunenſem agrum peruenere,fortè obuiam habuerũt magnam hoſtium manum, & cum ea congreſſi ſubitò fuderunt, interfectis centum & ſexaginta militibus, ac captis aliquot, quos poſtea necarũt. Angli poſt hæc,incœpto itinere euntes ſe cum Burgundionibus coniungunt,qui ita iunctis armis,breui loca omnia recepere.

Interim Talbotus habito in Anglia militũ delectu, magnum armatorũ numerum in Gallias tranſportauit,Rothomagumq; uenit,ubi poſtquam militẽ refecerat, Lutetiam ad Bedfordienſem profectus eſt, cuius aduentus mirum dictu eſt,quantũ ſpei ſuis,quantumq; metus hoſtibus attulerit:optimus porrò dux belli habebatur, & eius rectè cognita bellando uirtus meritò Francis formidoloſa, ſuis uerò plena fiduciæ erat. Talbotus ſimulatq; de rebus agendis,à Bedfordienſi ſatis edoctus eſt, cum expedito exercitu Bellimontem oppidum oppugnatũ contendit,quod puncto temporis expugnat,uicinas ſimiliter arces pari ſucceſſu in poteſtatẽ redigit. Inter hæc comes Harundellius obſidebat arcem Fani Selerini,qua poſt tertiũ menſem, quàm oppugnare cœperat,potitur,interfecto præſidio,quod intus erat.Exin Sillum oppidum munitiſſimũ petit,atq; obſidet. Oppidani ob recentem ſtragem ad Fanum Selerini factam,territi,datis ſubitò obſidibus, promiſerunt intra trigeſimũ diem ſe oppidum dedituros,niſi ſibi à Carolo ſubueniretur, atq; ſtatim certos homines adCarolum miſerunt.Carolus de ea re certior factus,Arthurum cum aliquot ordinũ ducibus,Sillenſibus cõfeſtim ſubſidio miſit. Poſtquã illi in conſpectu fuerũt,Harundellius obſides oppidanis reſtituit,& Francis poteſtatẽ pugnæ fecit,loco haud longè à caſtris,ad id idoneo, quem ſub aduentum hoſtis elegerat.Arthurus etſi dimicare optabat,tamẽ cùm uideret Anglum locum tenere, qui ſuæ multitudini minimè cõmodus foret,noluit aduerſus prodire, ſed nocte inſequenti oppidanis cõmeatu ac præſidio mediocriter adiutis,unde uenerat,abijt. Poſt hoſtis diſceſſum,Harundellius oppidũ expugnauit, ac in Normaniã diſceſſit,populatis quaquauerſum,qua iter fecerat, agris, atq; nõnullis Cenomanorũ Andegauenſiumq; caſtellis in poteſtatẽ redactis. Eò etiã rediere Vuyllugby, & Terellus ex Burgundia uictores, uti ſuprà memorauimus, qui in itinere Louerium oppidum munitiſſimum occuparunt,militumq; cuſtodia firmarunt.

His

His temporibus ingens agrestium Normanorũ, qui Oceanum attingunt, manus, siue à Francis solicitata, siue mutationis rerũ cupida, quod uulgus plurimũ auet, passim arma sumit, deiectisq; per uim præsidijs, loca aliquot occupat, ac solum Anglũ persequendũ ubiq; uociferat. Hinc nimirũ cognoscere licet, prius Aethiopem posse mutare pellem, uti dicitur, quàm qui terrã incolũt Galliam, ualde multũ diligere Anglos. Quippe Normanus diu paruit Anglo bene acceptus, qui nunc oblitus officij, nõ oblitus odij, non dubitauit uenire contra suos principes. Ea turba ita concitata, Cadomũ uersus iter tendit, ut eo loci aucto armatorũ numero, de summa rei consiliũ capiat. Interim Somersetensis & Eboracensis duces audito agrestium tumultu, ac de eorũ itinere certiores facti, nulla interposita mora, Harundelliũ comitem & Vuyllugby cum sex millibus sagittariorũ, ac mille trecẽtis equitibus leuis armaturæ immittũt, qui eos omnibus modis remorent atq; impediant, ut ne egrediantur, progrediantúrue. Harũdellius itinere diuerso profectus, Vuyllugby cum parte equitum ac duobus millibus sagittariorũ præmittit, qui uspiam prope uiam, insidias uenienti multitudini ponat. Ille ut imperatũ erat faciens, in insidijs se locat, atq; per nuntios docet Harundelliũ de loco insidiarũ, quò intelligat, quando inuadendi signum sit dandum. Quo cognito, Harundellius à tergo antecedentem multitudinem sequitur, quasi ceruorũ agmen in retia urgens, qui ubi ignauam turbam loco insidiarũ appropinquare cõspexit, edito repentè signo, Vuyllugby antè coortus, & pòst ipse eam uno momento adoritur, quæ subito casu territa manus tendere, & proiectis armis mortẽ deprecari cœpit. Quibus precibus motus Harundellius, militem à cæde subitò reuocauit, comprehensisq; speciatim illis, quorũ operatione plebem concitatã existimabat, reliquos domũ dimisit incolumes. Fuerũt tamen prius mille homines interfecti illo primo impetu, quàm miles ad signa reduci potuisset. Ita sedato tumultu, & frenis subitò tãto furori iniectis, quæstio acerbè habita, & omnes in quibus culpa erat, damnati necatiq; sunt. Franci interim duce Petro Rupifortensi, Dieppam & quædam alia oppida minus cõmunita de hoste capiũt. At Harundellius post tot egregia facinora, aliud nõ multò pòst tentauit, quod eius ultimum extitit opus. Erat Gerberoia arx in Bellouacis loco munito posita, sed siue humana ui, siue temporis uetustate penè tota cõplanata. Hanc quia locus peropportunus ad arcendos repentinos hostiũ incursus erat, Carolus Stephano Hyro negotiũ reficiendi dat. Hyrus magno munitus militũ numero, ad locum proficiscitur, parataq; materia, atq; adhibita fabrorũ diligentia, arcem impigrè extruendam curat. Quod ubi Harundellius cognouit, cõtinuò ex Normania in Bellouacos operis interpellandi causa, cum modica admodũ armatorum manu cõtendit. Franci repentino hostiũ aduentu permoti, locum fabris dant, ac arma corripiũt, seq; foras eijciũt. Fit eorũ ingens in ueniẽtes impetus, quẽ illi paulisper sustinent: sed cùm Harundellius graui uulnere accepto, ex equo cecidisset, tum facto cuneo, paulatim q; omisso certamine, pedem necessariò retulerũt. Harundellius uerò ita saucius, paulò pòst moritur, uir singulari uirtute, cõstantia, grauitate præditus, cuius interitus in tantis rerũ fluctibus, maximè suorũ animos perturbauit. Franci post discessum hostis, inchoatũ opus perficiũt. Incidit Thomæ comitis Harundellij mors in eum annũ, qui fuit salutis humanæ MCCCCXXXIIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII.

Ipſo illo anno Fanum Dionyſij bis eſt captum,ſemel à Franco per proditionem,& rurſus ab Anglo per deditionẽ.Item Corbolium, Vicennas,&Meulanum Francus in poteſtatem redegit:adeò enim oppida maiore ex parte muris nudata habebantur prædæ, ut oppidani qui nihil fide præſtare poterant, primis ſemper oppugnatoribus quoties per præſidia licebat,ſe dederent,ut ne extrema omnia paterentur.Quo fiebat,ut nil Gallia perturbatius,nil ſpoliatius, nil egentius eſſet. Sed neq; cum milite melius agebatur,qui tametſi gaudebat præda,interim tamẽ trucidabatur paſſim, dum uterq; rex ciuitates ſuæ factionis principes,in fide retinere modis omnibus ſtuderet.Igitur iam cædiũ ſatietas utrunq; populũ ceperat,iamq; tot damna utrinq; illata erant, ut quiſq; generatim ſe oppreſſum, laceratũ, perditum ingemiſceret, doloreq; ſummo angeretur, diſrumperetur, cruciaretur, ac per id animi quãuis obſtinatiſſimi ad pacem inclinarẽtur. Simul urgebat ad hoc rerum omniũ inopia: paſſim enim agri deuaſtati,inculti manebant,cùm præſertim homines pro uita tuenda, nõ arua colere, ſed bello ſeruire neceſſariò cogerentur. Ita tot urgentibus malis, neuter à pace abhorrebat, ſed alter ab altero eam aut petere, uel admittere turpe putabat.Quare neceſſe fuit,ut Eugenius pontifex tantæ compoſitionis autor arbiterq; eſſet, qui tandem extorqueret ſua autoritate, conſilio, hortatione,arma de manibus tam inuictiſſimorũ imperatorũ, aliorũq; belligeratorũ, qui nunq; receptui ſignum dare,nunq; reuocationẽ à bello audire uellent:qui in bonam ſpem pacificationis in primis adducebatur,quòd fama eſſet Philippum Burgundiæ ducem iam ſui facti pœnitere.Is etenim à principio cupidus cùm paternæ cædis uindicandæ,tum retinendi imperij dignitatisq;,Anglum omni obſequio complexus eſt, cogitans nec ſibi iuncto cum ipſo Anglo fore neceſſe,peccare in Rempublicam, quam ſuo iure & arbitratu tũc regebat, nec cum Anglo conſentienti de ſtatu dignitatis recedendum eſſe: at cùm ſecus ac putarat,poſtea contigiſſet,quòd Anglus iure hæreditario,iam imperio uti,ac omnia iudicia,leges,paces,bella penes ſe eſſe uoluiſſet, & id paulò antè cognitum fuiſſet,cùm de deditione Aurelianenſium ageretur,quam negatum eſt eius nomine fieri,poſtremò decreuit redire in uiam, de qua aberraſſet, & ſtare, & ſentire cum ſuis,cum primùm ſpecie aliqua honeſtatis liceret,ut ne ſe nouis ſceleribus obligare,néue ea in Anglicum populum concipere diceretur.

Eugenius proinde Rom.pontifex certior factus de eiuſmodi hominũ mentium motibus, quaſi pro certo habens pacem conuenturã, primo quoq; tempore Nicolaum Cardinalem rurſus in Gallias miſit,qui ubi eò peruenit, conuentum ad Atrebatiũ urbem indixit,quò cõuenere Henrici regis legati, Henricus Vintoniẽſis Cardinalis,Henricus Eboracẽſis antiſtes,Gulielmus Suthfolchiæ,&Ioãnes Huntyngtonæ comites eius legationis principes.Item Franci legati Rhemorũ archiepiſcopus,dux Borbonienſis,Arthurus comes Richemondiæ,ac honeſti equites nonnulli. Burgundio etiam ſuos miſit, Leodienſem,Cameracenſem, & Atrebatenſem epiſcopos, cum pleriſq; heroibus uiris honoratis. In hoc frequenti conuentu,poſt longam diſputationem,Nicolaus Cardinalis homo ſpectatus in iudicandis rebus,fit omnium cõſenſu,rei diſceptatoris rurſus ſingulos ſententiã rogauit, quò ſecũdum iuſtitiam iudicaret. Petebant Angli,ut Carolus declararetur Henrici beneficiarius,contrà Franci alterius factionis Carolo imperium liberum,nõ precarium eſſe uolebant.Nicolaus

colaus his auditis, nihil de possessione tunc decernendum iudicans, leges fœderis in publico proposuit, quas pro præsenti rerum statu, utrinq; dandas & accipiendas iure censebat. Has tamen uterq; respuit. Atq; ita negotio infecto, à cõuentu discessum est. Ea res fecit, ut Burgũdiones & Franci cœperint mox ad pactiones uenire, inter secq; de concordia agitare, quam multis de causis, ut suprà planum fecimus, ipse Philippus Burgundio diu antea optarat. Conuenit itaq; pax eiusmodi conditionibus, ut Carolus Burgundioni præter nõnulla loca Burgundiæ finitima, quæ eius maiorum ditionis fuissent, Artheſio, & oppidis Ambiano, Corbia, Perona, Fano Quintini, Abbatisuilla, ac Pontiui & Bononiæ comitatib. cederet. Multa alia promisit Francus, quæ postea præstare nequit: nanq; ipse nihil ex postulatis Burgundionis detrahere ausus est, utpote qui putabat se repentè beatum fore, si cum tali aduersario non honestam & quam optasset, at necessariam, & ad præsentem fortunam longè commodissimam pacem habere posset: quæ ei postea bono fuit, quod iam tum fore perspexit. Porrò cùm paucis pòst diebus accideret, ut congrederentur, ferunt Carolum ita resalutasse ducem: Sis tu quoq; felix, nunc tandem aliquando ab omni me metu uacuum, molestijsq; ingentibus relaxatum sentio, quòd tu quem Francia secundum regem, habet principem potentissimũ, plurisq; facit omnium hominũ neminem, ad tuos optato te retulisti: inhærebat nempe menti meæ semper illud Euangelicum uerbum, Omne regnum contra se diuisum desolabit. Quàm pertimescebam, ne non id per nostras fieret discordias: nunc proinde salua res est, cùm unà mecum Anglos communes hostes ex finibus Galliæ exterminandos quamprimũ curabis: curabis autem, sicut confido: à me uerò omnia tibi ampla expectato. Ad ea Burgundio respondit, se daturũ operam, ut ne suæ desiderarentur partes.

Facto ita fœdere, Burgundioni nihil potius fuit, quàm celeriter mittere legatos ad Henricũ regem in Angliã, qui dicerent se longo fessum bello, ac querimonijs suorũ, qui in dies singulos maiora à Franco acciperent detrimenta, qui ingemiscerent, qui palàm quererentur, quòd ipse solus Anglos ingentem suam aluisset, auxisset, armasset, & illorũ in terra Gallia retinendorũ, quàm Caroli regis cõsanguinei restituendi studiosior esset: ad extremũ coactum fuisse cum Carolo pacem facere, & quoniam longè honestiores pacis conditiones à Carolo offerrentur, idcirco hortarentur eum suis uerbis ad id fœdus. Cæterũ Burgundio cui res omnino insigni infamia uidebatur, magis fugiendæ culpæ causa, legatos misit, ut uidelicet turpis facti notam deleret, quòd diceretur per proditionem ab Anglorũ amicitia discessisse, quàm quod ipse magnopere cuperet rebus Anglicis bene cõsuli. Audita legatione, omnes qui aderant rei indignitate accensi, neq; ita irã cohibere, in eaq; sibi temperare, neq; linguæ moderari potuerũt, quin Burgundionẽ proditorem, perfidum, ac fallacem appellarint. Sed ubi rumor uiolatæ fidei in uulgus exiuit, à uerbis ad uerbera uentum est: etenim populus tam ingrato nuntio concitatus, in omnes Flandrici generis mortales qui Londini erant, sæuire usq; eò cœpit, ut multi prius uulnerati, cæsiq; fuerint, quàm publico regis edicto plebs cohiberi potuisset. Voluit princeps suos ab innocentiũ cæde abstinere manus, cùm ipse placidè legatis respondit, ut suo nomine ducẽ cõmonefacerent, ne sine causa, hostis populi Anglici fieret, sed magis ueterẽ amicitiã coleret, quæ nouo bello potior esset,

néue deberet tanquã improuidus pro incertis, certa mutare, proinde sibi consuleret, neu res suas florentes cum Caroli penè perditis miscеret, ac ita ab erecta fortuna ad inclinatam temerè descisceret. His mandatis legati dimissi, cùm interim rex negotium aliquod duci exhibendum statuit, quo implicatus minus posset Francum suis iuuare opibus: itaque nuntios secretos continuò in Flandriam misit, qui principes ciuitatum pecunia solicitarent, ad res nouandas, ad quas suopte ingenio intenti esse solerent. Nuntij officium fecerunt, & Gandauenses cum primis pro ueteri hospitio tentarunt, sed nihil profecere, quòd illi populi iam opinione certa perceperant res Anglicas transmarinas in dies infirmiores fore. Fuit hic annus cùm hæc gesta sunt, humanæ salutis MCCCCXXXV, nobilis morte Ioannis ducis Bedfordiæ, uiri tam pace optimi, quàm bello fortissimi, qui Lutetiæ alienissimo reipub. tempore morbo extinctus est: corpus Rothomagum delatum, in principe æde ad sepulturã datur.

Post mortem Bedfordiensis Franciæ regentis, ad nihilum omnia cadere cœperunt, ut omnino uiderentur regente carere: nam tum Franci populi metu penè soluti, non modò deficere, sed palàm arma in Anglos capere ausi sunt. Ita puncto temporis, magna rerum Anglicarũ cõmutatio accidit. Veruntamen Angli non se deserunt, sed omnium consensu, summa imperij Edmundo Somerseti & Ricardo Eboracensium ducibus traditur, in quibus positas omnes suas spes habebant. Illi statim Robertum Vuyllugby Lutetiam mittunt, qui urbi præsidio sit. Carolus autem eiusmodi sequũdis rebus sublatus, postquã auxiliares copias à Burgundione missas accepit, Arthurum equitum magistrum cum bona exercitus parte, ad Fanum Dionysij oppugnandum mittit, quòd eo oppido recepto, ciuitatem Parisiorum se in potestatem redacturum confidebat. Arthurus, ut imperatum est, facit, celeriter ad Fanum Dionysij ducit, atq; paucis diebus expugnat, quo feliciter expedito negotio, Lutetiam mouet, quem ubi ciues accedere cognouerunt, rati tempus esse, quo tutò rebellionem facere possent, subitò in Anglos insurgunt, ac uno tempore uiri per uicos & compita Anglos armis insectantur, & ex fenestris ac tectis fœminæ saxa & aquam calidam in eos dimittunt. Erat intus Robertus cum præsidio, sicut suprà ostendimus, qui aliquandiu conatus rebellem compescere populum, ubi uidit se non posse resistere, in turrim quæ è regione ædis diui Antonij est, confugit. Interim Arthurus cognito tumultu in urbe orto, portis appropinquat, illisq; multo mane à ciuibus patefactis ingreditur, ac protinus locum quo se Angli tenebant, summa ui oppugnare aggreditur. Defenderunt se Angli aliquot per dies fortiter, quòd sperarent subsidium à Somersetensi & Eboracensi ducibus uenturum. Sed duces ignorantes in id loci suos se recepisse, quòd obsessis ab hoste itineribus, certum nuntium in tempore accipere non potuerant, suppetias nullas tulerunt, qui rumore defectionis precrescente, omnino existimabant Vuyllugby cum toto præsidio aut captum, aut in tanto populi tumultu esse occisum. Igitur Vuyllugby ad ultimum desperans de subsidio, facta deditione, incolumis cum suis Rothomagum se contulit. Atque ita Lutetia longè princeps totius Galliæ ciuitas post quindecim annos, quàm in Anglorũ ditionem uenerat, à Francis recepta est. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCCXXXVI.

At ubi fama amissæ Lutetiæ per Galliam peruasit, tum generatim cuncti penè

penè populi Anglorum tranſmarina oppida pro derelicto habent, item nullam eis certam ſedem quò concurrant, nullum amplius animū, nullum conſilium, nullum firmum exercitum fore ducunt, exiſtimant, pro certo habent. Quæ herclè opinio ante omnes in Philippi Burgundionis ducis animo inſederat, is enim id temporis permotus, quòd Henricus rex paulò antè ſolicitaſſet Gandauenſes, ac reliquos Flandros ad ſeditionem, cum infeſto exercitu ad uaſtandos Anglorum fines proficiſcitur, Caletumq; uenit, ac obſidet, totisq; uiribus expugnare conatur, eodemq; tempore partitis copijs Guinas proximum oppidum aggreditur. Cæterum oppidani aduerſus hoſtem o muniti non mœnibus modò, & armis atque uiris, uerùm multò magis locorum natura, magno animo ſe defendunt. Quibus rebus cognitis, Burgundio longè alia ratione oppidanos ad deditionem eſſe compellendos exiſtimans, atque à principio tentarat, uni rei ſtudendum curat, ut illi omni commeatu intercludantur, atque ſubſidio prohibeantur, quò fame domiti, manus tendere cogantur: itaque diſpoſito paſsim milite in ſtationibus, omne littus occupat, tormentis, telis, ſagittis hoſtem dies noctesq; uexat, ut nemo homo de muro ſuos offendat, repugnet ue. Dum ita Burgundio obſidionem continuat, dux Gloceſtriæ cunctis copijs refertus, ſuis ex Anglia auxilio uenire maturat, quem ubi ad alterum littus trajciendi cauſa, horribili ce- o leritate peruenisſe rumor diuulgauit, Burgundio ſpe oppidi potiundi lapſus, ſilentio noctis, relicta obſidione, domum pedem ſtatim refert. Adfuit bene mane ad Caletum Gloceſtrenſis, qui ad ſtationes hoſtium egreſſus, plurima præda potitur, quia hoſtes trepidè ſtatiua deſerentes partem impedimentorum neceſſariò reliquerant: deinde expedito agmine ad populandos hoſtium fines contendit, eosq; ingreſſus, omnia ferro igneq; uaſtat, prædas paſsim agit, nec ſolùm agrum diripit, ſed caſtella & uicos incendit, ac præda inuitatus longius procedit, atque oppida in quæ timor agreſtium turbam compegerat, leuibus oppugnationibus uexat: ita demum uſque ad Fanum Odomari, nullis obuiam factis, graſſatus, cum multa abacta præda Caletum primò, & inde in Angliam reuertitur. Poſt hæc, amicorum perſuaſu, inter Henricum regem & Burgundionem, inducię in paucos annos agitatæ, ad extremum cum uxore, quam id temporis Philippus in matrimonio habebat, habuit autem tris, & ex ultima nomine Iſabella Carolum filium ſuſceptum reliquit, pactæ ſunt: eius nomine cuncta deinceps inter Anglum & Burgundionem geſta tradunt. Quod ideo factum uideri poteſt, aut ne diceretur Anglus Burgundioni credere, quem paulò antè fœdifragū eſſe nouiſſet, aut ne Franco tantum ſuſpitionis oriretur, cùm intelligeret inducias cum uxore, nō cum duce factas, quas uir nullo iure ſeruare teneretur.

Per idem tempus occidit Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſ- o ſit Ioannes Chempius, ordine antiſtitum quinquageſimus. Item è uita exceſſit Catharina mater Henrici regis, quæ ad Vueſtmonaſterium maiorum ſepulchro illata eſt. Hæc mulier mortuo Henrico quinto eius uiro, cùm id ætatis puella eſſet, ut minus ſciret animo decernere, quid deceret, occultè nupſit cuidā Ouino Tyderio homini Vuallo nobili genere, ac multis uirtutibus mirabili, qui genus ſuū ad Cadoualladrū ultimū Britannorū regem referebat, ex quo genuit tris filios mares, Edmundū, Gaſparē, & tertiū, qui monachus

ordinis diui Benedicti effectus, non diu pòst superstes fuit: ac unam filiam, quæ monacha quoq; facta est. Postea Henricus rex Edmundum Richemondiæ,& Gasparem Penbruchi comites fecit,quòd ex matre Catharina sibi fratres essent. Ouinus uerò post Catharinæ mortem, iussu ducis Glocestrensis, bis in carcerē coniectus est,quòd ausus fuisset per Catharinæ puellæ connubium miscere sanguinē suum cum regum stirpe nobilissima,qui ad ultimum securi percutiť. Is Edmundus Richemondiæ comes ex Margarita filia Ioānis ducis Somerseti sustulit filium nomine Henricum, qui, ut alibi perappositè scribemus,regnū adeptus,septimus Henricus est dictus. Illis ĩpsdem temporibus Ricardus Varuicensis comes Rothomagi è uita migrauit,corpus eius in Angliam inde delatū in nouo templo,quod Varuici est,sepeliť. Iacobus item rex Scotiæ iunxit affinitatem cum Carolo,qui Margaritam filiam Ludouico eius filio nuptum collocauit,eumq; sibi enixè iuuandū constituit. Itaq; Iacobus immemor fœderis,quod paucis antè annis cum Henrico rege feciſſet,primo quoq; tempore exercitui suorū qui adhuc apud Carolū militabāt, supplementū scripsit,eratq; bellum simul Anglo facturus, cùm repentè è medio est sublatus:quippe Gualterus eius patruus Atholiæ comes,homo seditiosus & regni affectans,facta cum quibusdam perditissimis hominibus cōiuratione, principem inopinantem ad Fanum Ioannis occidendū curauit. Quod Anglis incōmodo nō fuit,quia cùm Iacobus uir esset longè fortissimus, nactus occasionem,quæ postea accidit,haud dubiè res Anglicas Henrici & Edouardi factionibus turbatas mirum in modum afflixisset. Successit patri Iacobus filius eo nomine secundus,qui à principio domesticis seditionibus irritatus,potius suis quàm Anglis infestus fuit,quod alibi abundè ac appositè differemus. Decimumseptimum annum iam regnauerat Henricus,qui fuit humanæ salutis MCCCCXXXIX, cùm Londinū ad Vuestmonasteriū concilium conuocauit, causa rerum pariter domi ac militiæ rectè & opportunè constituendarū: in quo concilio multa quæ belli necessitas,ac non parum multa quæ regni status requirebat,agitata,prouisa,statuta sunt,& illud quoq;,ut non amplius liceret mercatoribus externi generis suas merces in regnū importatas uendere alĩs quibusuis hominibus,nisi Anglis,ut ne monopolia inter se instituerent. Quæ nempe lex ut Reipublicæ commoda, etiam nunc seruatur.

Interea Carolus post Parisiorum urbem, multaq; loca alia biennio antè in potestatem redacta, iam in certam propè spem uenit, posse se nullo negotio Normaniam recipere,quòd illinc quædam tumultuosiora nuntiabantur:itaque Arthurum & cum eo Ioannem ducem Alenconĩ cum ualidissimo exercitu mittit in Normaniā. Ii celeriter profecti, Obruncas petunt, protinusq; obsident. Est ea urbs in colle posita ad eam regionis partem, quæ ad Oceanū Britannicum pertinet,altis mœnibus munita, quam magnum etiam tuebatur præsidium. Iam hostis per multos dies in obsidione fuerat,parumq; profecerat,cùm ecce tibi, subitò Talbotus & Thomas Dorcestrensis comes cum instructis copĩs adfuerunt,atque quamproximè potuerunt,hostium castris castra admouerunt, ut pugnandi facultas daretur. Franci oblata facultate certandi,tantum abfuit,ut uoluerint ad manus uenire,ut etiam sese magis castris continuerint, muniuerintq;. Quod ubi Angli cognouerunt,paulùm ex eo loco circiter ad secundum milliariū digressi,locum minus idoneū pro se ad pugnan-

pugnandum ceperunt, ut timorem aduerſarijs minuerent: ſed cum ne eo qui dem modo Francum ad certamen elici poſſe animaduerterent, ſublatis caſtris in conſpectu hoſtium, Obruncas intrarunt, atque eruptione inde facta, Fran cos remoto iam metu, latius licentiuſq; effuſos, in fugam uerterunt, interclu ſoq; itinere, bene multos exceperũt, exceptosq; interfecere. Eodẽ tempore al tera Francorũ manus temerè uſq; ad Rothomagi muros populando dilapſa, à Thoma Terello profligatur. Inter iſta, Carolus poſt tot acceptas calamita tes, cùm iter rerum ſuarum ſequundarum non dubitaret amplius interru ptum iri, imò in dies ſingulos plus conſolationis expectaret, ecce procella in gens impendêre cœpit, qua nil miſerius, nil perditius, nil fœdius accidere po terat. Siquidem Ludouicus Caroli filius, adoleſcens natura immani, mo ribusq; acerbis, cupidus ante tempus ſui eſſe iuris, cum ſuis æqualibus aduer ſus patrem coniurat, quorum capita erant Ioannes Alenconij, & alter Ioan nes qui Ludouico patri paucis antè annis ſucceſſerat, Borbonienſium duces, ac exercitum facit, curamq; regni ſuſcipiendam, ſecq; rerum omniũ non ad pa tris præſcriptum, ſed ſuo arbitratu moderatorem faciendum ſtatuit. Qua re cognita, Carolus etſi magno ſtatim dolore intercluditur, ſecq; ad miſeriam na tum inclamat, quòd quaſi parũ ſit, tot annos in patrio ſolo, cum externis, cum ciuibus, de dignitate pugnare, ut etiam cum filio de imperio certare cogatur: attamen ut uir conſilij magni & uirtutis, ac malis iampridem aſſuetus, nõ con cidit animo, ſed principio obſtandũ putans, antequam in ſe impetus fiat, ſuos quibus fidebat ad ſe principes uocat, de tantoq; euitando periculo, cum eis cõmunicat. Bona pars ſentit non armis, at conſilio & lenitate id mali auerten dum. Quapropter primùm literis pro parte Caroli, quoquouerſum ad ciuita tes ſcriptis præcipitur, ut nemo homo ſit Ludouici dicto audiẽs, deinde cõiu ratis impunitas promittit̃, ac poſtremò per principes uiros graues, cum Lu douico ac ducibus de reconcilianda pace ſummè agitur, demonſtraturq; ni hil aliud eſſe in præſentia, tempore haud aliàs magis turbulento, de imperio certare, niſi patriam perditũ ire, quæ hoſtium armis penè confecta eſſet. His conſilijs & rationibus factum eſt, ut coniurati depoſitis armis, confeſtim in gratiam cum Carolo redierint. Atq; ita magna labes quæ Rempublicam ob rutura uidebatur, prius eſt reſtincta, quàm fieri cœpiſſet.

Angli interim audita hoſtium domeſtica ſeditione, maioribus animis bel lum inſtaurant, atque aliquot arces in Normania paulò antè amiſſas recu perant, & Lutetiam oppugnatum ire iam maturabant, cùm de reditu Ludo uici in gratiam cum patre, rumore peruulgato, nuntiatum eſt Carolum Pon tiſaram oppugnare. Id oppidum Ioannes Clyffordius uir militari arte egre gius, bene magnæ armatorum manus præſidio tuebatur. Quibus rebus com pertis, dux Eboracenſis & Talbotus cum electo militum robore Pontiſaram proficiſcuntur, poſitisq; prope hoſtes caſtris, Carolo dimicandi copiam faci unt. Ille autẽ ſine pugna atq; periculo, rem confici poſſe confidens, certamen omnino abnuit, ſed relicta parte exercitus ad oppidum oppugnandũ, caſtra mouit. Qua re cognita, Eboracenſis certior factus præſidiũ quòd in oppido erat, ſatis idoneum eſſe ad defendendum ſe, & idcirco nihil eſſe, quòd illic ſta tiua diutius haberet, ratus, hoſtem ſequitur, præmittitq; Talbotum cum e quitibus, qui explorato loco, eũ modis omnibus ad pugnã laceſſendo trahat,

sed Carolum neq; ibi in certamen traxit: ita dux multa abacta præda, Rothomagum rediit. Inter hos bellorum fluctus, crebrò literis à pontifice Romano ad reges cõmeantibus, de pace rursus Caleti à legatis utriusq; populi agitat, quæ cùm fieri nõ potuisset, in aliud tempus id negotiũ reiectum est. Ductus fuit per eos dies Carolus Aurelianensis dux Caletum, ut eius pacificationis autor esset, qui boni uiri officio functus, cùm per eum non stetisset, quin pax conueniret, tandem dimittitur, post annũ uigesimum sextũ, quàm in pugna Dagincurtensi captus fuerat. Fuit ille tandiu apud hostem captiuus, quòd soluendo non esset, cùm ad ultimum etiam non fuisset sine pretio liberatus.

Initio anni insequentis, duces Eboracensis & Somersetensis qui nullo neq; studio, neq; labore, aut cura rebus deerant, belli consilia conferentes, statuerunt diuersis in locis hostes armis inuadendos, ut cùm illi contra singulos duces in se uenientes stare cogerentur, omnis uis belli à Normaniæ cui prætimebant, usq; eò finibus auerteretur, dum casus aliquis fortunam belli mutaret: quæ sanè consilia pro temporibus non incauta, ualde reliquis omnibus probata sunt: itaq; ineunte uere, Robertum Vuyllugby cum magno militum numero in Ambianos ad populandũ agrum proficisci iubent, Ioannem Talbotum cum parte copiarum mittunt, qui Dieppam circunsideat, ipsi uerò Andegauorum fines medio tempore uexare parant. Profectus Vuyllugby cùm fines Ambianorũ attigit, ut ne aliquod incursionis signum edatur, quod incendio ædificiorum in primis intelligi solet, interdicit ignem inijci in uicos: quo accidit, ut sine timore ullo, rura colentes prius ab equitatu opprimerent, quàm confugere in oppida possent, multis hominum millibus captis. Franci qui uicinis oppidis præsidio erant, clamore agrestium excitati obuiam hostibus fiunt, prælium q; cum ijs faciũt: pugnatur strenuè aliquantũ, donec Franci cæde suorum, qui primi in certamen descenderant, territi, terga uerterint: quos fugientes partim Angli consecuti interfecerũt, partim Petrus diui Pauli comes, qui Anglis auxilio ueniebat, in uia spoliauit. Amplius sexcenti milites Franci occisione occisi. Vuyllugby re feliciter gesta, ingenti præda onustus Rothomagum redijt. Dux itidem Somersetensis magnam prædam ex Armoricis ciuitatibus abegit. Talbotus interim Dieppam fortiter oppugnabat, ubi quotidiana committebantur utrinq; prælia, qui posuit castra prope oppidum, in loco edito, quibus præfecit Gulielmũ Poyntum, hominem attentum, ipse munitiones tuebatur. Obsidio in multos iam dies extracta erat, cùm Carolus misit Ludouicum filium cum ualido militum robore, oppidanis auxilio. Is ubi eò peruenit, munitiones oppugnare aggreditur, ubi atrox pugna facta est: cecidere in primo congressu multi utrinq;, ac simul multi uulnerati sunt, concursabat pro se quisq; ex utraque parte, huc illuc signa transferens, dum alteri intra munitiones alteros cohibere, & alteros alteri procul arcere conniterentur. Ad ultimum ad manus uentum est: fuit circũ munitiones ingens certamen, quibus denicq; Angli eiecti in castra se receperunt, atque inde spe potiundi oppidi amissa, obsidionem relinquentes Rothomagũ concesserunt. Carolus interea Fanum Selerini per uim expugnare frustra tentauit, à præsidio Anglico statim repulsus. Dum hæc alibi fiunt, Philippus dux Burgundiæ bellũ Petro Lucemburgensi comiti diui Pauli intulit, quòd ille adhuc staret, sentiretq; cum Anglo, quem haud magno negotio uictum coëgit,

git,contrà quàm fides Bedfordienſi data poſcebat,Carolū quoq; ſequi, quod opes Anglicas nonnihil debilitauit.Cùm per hæc res Anglicæ parum lætæ eſſent,& Francorum ſucceſſus ipſis Francis cædes,uulnera,uariaq; detrimenta afferrent,iterū inter reges de pace agitatum eſt,quæ cùm coagmentari nō potuerit,inducię tantum decem & octo menſium factæ ſunt.

Sic refrixerat aliquantiſper belli furor,cùm rex Henricus in matrimonium duxit Margaritam Rhenati Andegauenſium ducis, ac regis Siciliæ filiam, puellam tam ultra alias fœminas pulchram,quàm prudentem,ac animo præter naturam ſexus,prædítam ingenti,quod eius res geſtæ quas ſuo ordine memorabimus,perſpicuè declararunt.Angli aliquot ordinum duces interim in Angliam redierunt,ſtudio uiſendi patriam, liberos, uxores, necnon parandi ſupplementi, quod ueteri exercitui ſcribendū ducebant. Itaq; rex Henricus nō multò pòſt concilium habuit,in quo belli comparandi multa ac uaria conſilia inita ſunt,ad extremum nemo unus id faciendum negauit,cùm ſatis conſtaret huic rei Francum pariter ſtudere,ut finitis inducíjs,ad arma iretur:quo circa primū pecunia imperata,dein de militū delectu habendo decretum eſt. Sed interim ut populo gratū aliquid fieret, priuilegiū irrogatur,ut cùm quarterius(eſt menſuræ genus)tritici non uenditur amplius ſex ſolidis,& octo denarijs,& ſiliginis quatuor,hordeiq; tribus ſolidis,tum unicuiq; liceat emere, & exportare eas fruges ad alias tranſmarinas partes,dummodo ad hoſtes Anglorum non deferantur.Hanc poſtea legem Edouardus quartus,ad commoditatem populi approbandam putauit.His conſtitutis rebus,regni ſtatus talis collocatur, quo rex deinceps utilitati cōmuni plus quàm unius alicuius aut ſuæ conſulere uideatur.Poſtremò ſenatus nōnullos principes honoribus augendos pro regis uoluntate,ſanxit,quos fuiſſe inuenio Humfredum Staffordiæ,& Henricum Ricardi, de cuius exitu ſuprà meminimus, filium Varuici comites, quorum alter ſui Varuici comitatus, alter Buchyngamiæ dux creatus eſt:item Thomam Dorceſtriæ,& Gulielmū Suthfolchiæ comites, & ambos marchiones factos: ſed Gulielmus haud multò pòſt ex marchione dux eſt creatus: ac Ioannem Huntyngtonæ comitem,qui Exonienſis dux factus fuit.Reperio præterea Ioannem Talbotum de patria optimè meritum, Salopiæ comitem factum.In eo conuentu Gloceſtrenſis,qui iam animo cernebat rerum mutationē uſu uenturam,quæ hominū animos plurimū languefaceret,multis uerbis egit,ut omnes Reipublicæ tuēdæ fideliter ſtuderēt,quòd certò ſciret hoſtes & tempus & occaſionem fraudis & doli quærere,ac idcirco nō expectandum cenſebat,dum inducíarū finis obreperet.Hæc dux auribus audientiū inſtillauit,magis audaciæ quorundam comprimendæ cauſa, quos eius,opinor, coniectura ferebat ſine fine, ſuo capiti inſidiaturos, quàm quòd Francorum fidei diffideret,quos cædium quoq; ſatietate iam defeſſos ſimilis belli moleſtia iampridem ceperat,atq; Anglū tenebat.Sed nihil profuere bona monita animis malis prauiſq;. Fuit ille annus noſtræ ſalutis MCCCCXLV,quo Henricus Chicheleius Cantuarienſis antiſtes mortuus eſt,poſt annū quàm ſedere cœperat,nonum & uigeſimū.Is longè ſapientiſsimus pater animaduertens hominū ingenia ad percipiendam colendamq; uirtutem literis in primis adiuuari,nihil antiquius habuit,q; curare,ut ſui Angli quamdoctiſſimi euaderent, qui Oxonij binas ædificauit ædes, in quibus duo collocauit

ſcholaſticorum collegia,deditq; poſſeſsiones ad uictum eorum,qui ad litera-
rum ſtudia ſe conferrent:& alterum omnium mortuorũ animarũ memoriæ,
alterum diuo Bernardo dedicauit,uelut duas omnium uirtutũ aras, quarum
ſanè opus in ijs cœnobijs etiã nunc maximè feruet, ſic, ut nullus autoris neq;
labor,neq; impenſa perierit.Succeſsit Henrico Ioãnes Staffordius epiſcopus
Bathonienſis & Vuellenſis, ordine antiſtitum alter & ſexageſimus. Sed iam
ad ciuiles diſcordias ueniamus.

Dum manebant induciæ,ut nihil deeſſet domi,quamobrem mortalium a-
nimi continenter ſolicitarentur, initium turbandi omnia à fœmina factum
eſt.Erat Henricus rex uir miti,ſimplicique ingenio,qui pacem bello,qui requie
tem ſolicitudini,qui honeſtum utili, & otium curis anteponebat, & quo de-
mum nihil caſtius,nihil probius,nihil ſanctius:in eo pudor,modeſtia,integri
tas,patientia ſumma,qui humanos caſus,ærumnas,omnia id genus uitæ tor-
menta perinde æquo animo ferebat,ac ſi ipſius culpa contracta eſſent:contine
bat ſe,ut facilè quibus præerat,contineret,non inhiabat opes, non ſitiebat ho
nores,at animæ tantũ ſaluti ſtudebat,qua ſola ſapienter quidem bona, eiusq;
amiſsione mala metiebatur,& definiebat.Contrà Margarita uxor,fœmina ſa
tis prouida,gloriæ appetens,rationis,conſilij,officij,uirilium operum plena,
in qua multum ingenij apparebat, multum diligentiæ, multum uigilantiæ,
multum curæ, ſed non expers muliebris naturæ,quæ uehemens ac propen-
ſa in mutationem eſſe ſolet.Hæc cùm animaduerteret Henricum uirum non
ad ſuum,ſed ad Humfredi ducis Gloceſtrenſis præſcriptum regnare, & eun-
dem non magnopere in gerendis rebus diligentiam cogitationem'ue ponere,
ſtatuit ſibi curam rerum ſuſcipiendam, ac ducem omni paulatim autoritate
qua maximè pollebat,priuandũ, ut ne diceretur ipſa nihil quoq; ſapere, quæ
pateretur maritum ætate iam prouectum ſub tutela eſſe aliena:itaq; Margari
ta quod decreuerat,aliquanto pòſt efficere nititur.At ubi mulier id ſua ſpon-
te tentauit,ſubitò nonnulli ad ſeditionem parati,ad uim prompti, ad facinus
& cædem accommodati extiterunt, qui inuidiam in Gloceſtrenſem quæren-
tes eam ſtimularent,hortarentur,ac ſuaderent,ut res domeſticas reſpiceret,ad
calculos duceret,per quos tandem comperiret Gloceſtrenſem non tam publi
cam rem hactenus,quàm ſuam priuatam geſsiſſe.Nonnihil etiam rex Siciliæ
Margaritam filiam inſtigabat,ut ipſa cum uiro,regnum gubernaret.His per-
ſuaſionibus mulier accenſa,rempublicã cum Henrico uiro capeſsit: & quam-
uis illud aliud nihil eſſe diceretur,niſi arare boue & aſino,ut aiunt, tamen illa
munia omnia magno animo obire cœpit,quæ primùm omnium non ſolum
Gloceſtrenſem à rebus publicis excluſit, ſed dein ab inimicorum iniuria ne
quidem prohibendum putauit:conſpirarunt enim haud ita multò pòſt non-
nulli principes in ducem,eumq; in bene multorum delictorum crimen uoca-
runt,ſed in primis,quòd ſcelerum conuictos grauioribus pœnis affeciſſet, q̃
lex Anglica iuberet.Porrò dux uir ſeuerus,cùm eſſet iuris quod ciuile uoca-
tur, peritus, & nocentes grauiter plectendos curaret, conuertit in ſe ſceleſto-
rum hominum digna factis timentium odium.Quid, quòd etiam nunc legu
lei cùm uolunt ius ciuile,quod hoc peius oderunt, quò magis ignorant, mo-
re ſuo,deteſtari,iſtuc ſeueritatis exemplum adducunt,perinde quaſi non de-
beat ad Reipublicæ utilitatem referri,ſi animaduerſio aſpera ſit,& non maio-

rem

rem pœnam maior culpa poſcat? Dux quanquam non ſine ſua magna laude, obiectis criminibus reſpondit, tamen quia iam ad necem deſtinatus erat, nihil cauſam ſuam iuuit, niſi quòd ea animi moleſtia ſe liberauit, ut neque damnationem nec horam mortis nouerit: nam coniurati ueriti ne non tumultus fieret, ſi homo popularis palàm mactaretur ſupplicio, eum inopinantem opprimendum ſtatuerunt. Itaque ex autoritate regis, concilium ad Burienſe cœnobium conuocatur, quò ad diem dictum principes conuenere, & cum iis Gloceſtrenſis, qui ſubitò comprehenſus nocte inſequenti, exemplo poſt hominum memoriam peſſimo, ſtrangulatur, omni eius cohorte eodem momento coniecta in uincula: ſed eo necato, nemo ex cohorte periit, tantummodo nonnulli ignominiæ cauſa ad ſupplicium tracti, uita mox donantur. Corpus ducis ad cœnobium diui Albani deportatum, eo loci humatur. Atq; tali procella ab inimicis immiſſa, dux repentè obrutus eſt, poſt quinq; & uiginti annos, quàm regnum gubernare cœperat. Ita illis qui præſunt, nullus, ut ueriſſimè ait Cicero, locus, neque curia ſummum omnium auxilium, neque domus commune præſidium, neque denique lectus ad quietem datus, uacuus à mortis periculo eſt. Atqui uidetur illud Gloceſtrenſe nomen honoris cauſa comitibus ducibusq; datum, fatale fuiſſe, ad eorum perniciem, quibus illud fuerit, cùm ante Humfredum, Hugo Spenſerius, & Thomas Vodeſtocus Edouardi tertij regis filius, ille comes, hic dux Gloceſtriæ, miſerabili ſupplicio uitam finierint, & poſt illos Ricardus tertius rex, Gloceſtriæ dux ciuili bello trucidatus eſt, ita ut nomen illud perinde in prouerbium de calamitoſis hominibus uerti poſſet, ac olim Equus Seianus uenerat. Ad rem redeo. Vbi de nece ducis fama per uulgus manauit, multi ſubito metu corruêre, multos horror perfudit, adeò ſumma uiſa eſt omnibus immanitas. At Reſpublica ob mortem ipſius ducis, magnum nempe damnum fecit, cùm nemo unus id temporis eſſet, quo magis inniſa ſtaret, quod euentus rei docuit: equidem poſt indignam Gloceſtrenſis necem, boni ſibi timentes, ſua ſponte ex aula ſe remouerunt, in quorum locum ſucceſſere plerique, qui & ipſi ſibi imperiũ optantes, facilè uiam patefecerunt nouis factionibus.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXLVII, è uita exceſſit Henricus Cardinalis Vintonienſis epiſcopus, qui unus omniũ erat, cuius & conſilio & opibus quibus ualebat, ita Henricus iuuari potuiſſet, ut depulſo animi periculo, facilè in perpetua pace domi fuiſſet: quanquam eam grauem iacturam, quam Henricus rex in eius morte fecerat, ſarcire poſſe uiſus eſt Gulielmus Vuanfletus, qui illi in epiſcopatum Vintonienſem ſucceſſit. Is etenim homo propter iuſtitiam, prudentiamq;, diu Angliæ cancellarius fuit, & cùm permulta egregia opera feciſſet, illud unum in primis præclarum extitit: nam ut patria eruditiſſimis hominibus in dies magis magisq; afflueret, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit loco opportuno & ampliſſimo, poſſeſſiones quoque dedit, ex quarum uectigalibus, ſumptus neceſſarij ad illorum conuictum ſuppeditarentur: & opus diuæ Mariæ Magdalene dedicauit, ut quemadmodum bona fœmina pedes Chriſti ſuaui olim refecerat unguento, ita illa loci præſide, bona ingenia ibidem perenni doctrinæ nectare paſcerentur, id quod ab eis ſedulò fit. In concilio autem quod admittendæ fraudis cauſa indictũ fuerat, poſt editum ſcelus, nihil memorabile agitatũ eſt,

excepto quòd Gulielmus Suthfolchiæ marchio factus est dux, quippe qui eò quòd eius nefarij consilij princeps fuisset, uti postea diluxit, ut Glocestrensis necaretur, dignitate auctus est: quo etiam autore, ingẽs populo tributum est indictum, omnibus potius inuitis, quàm negantibus, quò illinc ubi tantũ facinoris erat factum, citius abire liceret: etenim cùm bonæ principum parti uideretur iam potestas liberè decernendi, esse erepta, cuncti statim partim dolore affecti, partim quod machinati fuerant, iam executi, domum discesserunt. Ac ita conuentus est dimissus.

Dum hæc in Anglia fiunt, Franciscus Aragonensis Normanus eques singulari uirtute & homo officiosus, qui semper Anglorum partes secutus erat, Fulgeras oppidum Normaniæ finitimum ac ueterũ fortunis opulentum, de Francisco Britannorum duce ex improuiso capit, bonisq; spoliat. Quo detrimento accepto, dux per nuntios docet Carolũ de iniuria sibi facta, & quia inducíæ erant, rogat, ut uelit ab Anglo repetere, quod contrà quàm fas esset, Aragonensis rapuisset, qui illius fidem sequeret. Carolus auditis querimonijs ducis, legatos protinus ad Somersetensem ducem misit, qui repeterent Fulgeras, cum rebus inducíarum tempore raptis. Somersetensis audita legatione, respondit sibi nõ probari facinus, quod suo pariter atq; regis Henrici iniussu commissum esset: sed si Carolus mitteret legatos Loueriũ, eódem se missurũ aliquot uiros graues, qui simul de repetundis agerent. Conuenere legati ad locum, & unà facientes iudicarunt Fulgeras cum bonis esse restituendas, ac damna compensanda: quod Franciscus facere negabat, multisq; rationibus factũ suum tuebatur. Ad ultimũ cùm Francus res sociorum repeteret ab Anglo, & Anglus affirmaret non esse sibi in sua manu, ut id redderetur, quod alter possideret, ac culpæ uitandæ gratia, promitteret, si Francus bona ablata armis à Francisco reposceret, se eum non esse defensurũ, re infecta à colloquio discessum est. Interea Franci, qui, ut natura sunt uehementiores, non magis de repetendis rebus à socio ablatis, quàm de noua iniuria facienda, ob recentem acceptam, cogitabant, Larcham per proditionem occupant, dimissis Anglis, qui nihil tale timentes subitò oppressi sunt. Per hunc modum, reddita iniuria iniuriæ, inducíæ uiolatæ sunt, & ad arma iterum concursum est. Et quia res speciem iniuriæ magis, quàm doli præ se ferebat, Somersetensis non armis, sed per legatos Larchã à Franco repetere cœpit. Ille autem se redditurũ oppidũ respondit, si Fulgeræ Britanno duci restituerentur. Cæterum dilucere deinde breui Caroli consilium cœpit, qui cùm intelligeret rem Anglicam post Glocestrensem extinctum, orbam consilio, & seditione ardere, cernebat animo facultatem sibi recuperandæ Normaniæ breui datum iri, quare statuit nihil ex fortuna sequunda remittendum, sed tempori seruiendum: itaq; copijs tripartitò uno tempore dimissis, & ad uictoriam fama rei prius gestæ iuuante, intra paucos dies per defectionem redegit in potestatem Mantenses, & Lexouium, etsi haudquaquã incruento suo milite. Quibus rebus ex animi sentẽtia confectis, Carolus animo & uiribus auctus, Vernonem ingenti ardore militũ expugnare adorit. Oppidani quamuis re repentina territi, tamen freti præsidio, & spe subsidij sese inuicem cohortantes, per dies complures fortiter restiterunt: sed postquam tardius desiderio, & opinione omnium auxilium differebatur, coacti sunt cum hoste paciſci, ut si intra certum diem sibi non sub-

subueniretur, dimisso Anglico praesidio incolumi cum suis fortunis, deditionem facerent. Adfuit eodem momento Somersetensis dux. Quo cognito, Carolus obsidionem reliquit.

Ita bellum ante finem induciarum subitò ortum, quo nihil incommodius cadere potuerat, cùm satis per seipsum duces Anglicos solicitos haberet, accessit, ut repentes populorum defectiones impedirent, quò minus illi res suas affectas subleuare possent: sanè dum uni ciuitati opem ferre parabant, tres quatuórue fortunam sequentes, ad hostes deficiebant. Cuius rei causa potissimũ erat, quòd fama per omnẽ Galliam iam peruaserat, post interitum Gloecestrensis, populum Anglicum per principes factionũ, in diuersa trahi studia, & Gulielmum nuper ex Marchione ducem Suthfolchiæ factum, cum nonnullis alijs, qui, sicut postea liquidò patuit, necandi Gloecestrensis patris patriæ autores fuerant, ita ipsum populum conficiendæ pecuniæ causa, diuexare, premere, sexcentis afficere incõmodis, ut animi hominum nõ ad bellum externum intenti, sed de propulsandis domesticis iniurijs cogitabundi essent, & eas ob res, non stipendium militi, non supplementum exercitui, ut facto opus erat, parari. Quæ mala cùm rex non magnopere respiceret, nec Margaritæ eius uxoris, quam penes etsi totius regni gubernatio erat, esset ea depellere, inde proculdubio factum, ut ubi cognitum est quo in casu res Anglica esset, & hostibus animus creuerit, & Normanis, Aquitanisq; diminutus usque eò sit, ut omni subsidio desperato, ad Francum certatim deinde deficerent. Igitur post paucos dies, quàm fama tantæ infirmitatis per Gallias diuulgata est, Franci haud ullo ferè negotio potiti sunt Constantia, Gisortio, Castrogaliardo, Fano Landi, Fecano, Alenconio, Nouocastro, & in Vasconibus Maulissone, cum eiusmodi locorum arcibus deditis ad extremum ab ipsis Anglis, qui repentinis populorum defectionibus compulsi in eas se receperant. Item pari euento Rothomagum occuparũt. Hanc urbem Somersetensis, Talbotus, & cæteri belli duces aliquandiu uiriliter ac constanter defenderunt, defendissént que haud dubiè à præsenti periculo, si plus negotij non habuissent in continendo populo in fide, quàm in resistendo hosti, qui tamen sine fine, tempus doli quæritans, ubi est faciundæ fraudis occasionem nactus, nullo pacto coërceri potuit, quin Francum intra muros receperit. Qua re cognita, duces cum præsidio in arcem confugerunt. Hîc per aliquot dies se tenuerunt, identidem urbem missilibus diuexantes: postremò spe subsidij, ac cibo deficiente, necessariò pacta cum hoste incolumitate, Cadomum se receperunt, quod Dauid Hallus loci præfectus uir bellicosus & solers, firmis tenebat custodijs. Franci post hæc sequentes uictoriam, & rerum gestarum fama freti Hareflorum ducunt, atque oppugnare adoriuntur. Erat oppidi præfectus Thomas Cursonus uir animo magno, qui accepto tristi de re Rothomagensi nuntio, nequicquam deterritus primo congressu hostem magna clade affecit, qui temerè muros scalis capere tentauit. Factus deinde suo periculo cautior Francus munitiones fecit, & admotis tormentis, dies noctesq; uerberare cœpit. Ita in multos dies oppugnatio extracta, cùm Cursonus nihil uideret subsidij à suis submitti, oppidum Franco reliquit. Adfuit non multò pòst Carolus, & Harfleũ alterum oppidum maritimum cis Sequanam adortus, etiam per deditionem recepit. Adeò fortuna immodica est, quæ uehementissimè aut fauet, uel per-

sequitur. Dum hæc alibi geruntur, Thomas Terellus accepta noua, sed omnino mediocri militum manu ex Anglia, Lexouium oppidum oppugnare aggreditur, cuius breui potitur, impositóque præsidio, Cadomum raptim contendit, ut se cum Matthæo Gogtho, qui, ut suprà ostendimus, in obsidione arcis Fani Selerini captus fuerat, ac paulò antè se redemerat, coniungeret, atque simul hostem quem fama erat Cadomum petere, prius uspiam adorirentur, quàm eò perueniret. Sed in itinere ipse solus illo ipso die cum parte hostium quam fortè obuiam habuit, ausus uenire in certamen, post magnam utrinque editam cædem, profligatur. Francorum altera pars iam Cadomum peruenerat, quod quia Terelli casus omnem ciuibus spem subsidij præciderat, paucis pòst diebus per deditionem recepit, data Somersetensi qui in arce erat, cum reliquis Anglis, liberè abeundi facultate. Simili quoque conditione Baiocensium urbem & Fallesiam recipiunt, sed in deditione Fallesiana præter incolumitatem Anglis concessam, Talboto & alijs qui intus erant, datum etiam est, ut fortunas omnes secum ferrent: Quandoquidem Franci pro suo ueteri instituto, non in auro, sed in orbis terrarum imperio potiundo, gloria se & prædicatione efferunt. Quibus rebus reliqui Normani inuitati, omni iam dubitatione depulsa, se per legatos in Caroli potestatem permittunt, ita ut sola Chereburgi arx maritima retineretur ab Anglis. Ad eam postremò Franci accesserunt, factisq; circa locum paruulis prælijs, etiam per deditionem potiuntur. Duces autem Somerseti & Eboracensis cum reliquo exercitu in Aquitaniam proficiscuntur, rem ibidem quoque cadentem iuuandi causa. Tali modo Henricus rex perdidit Normaniam, post annos triginta, quàm Henricus quintus eius pater illam armis recuperauerat. Qui fuit annus salutis humanæ M C C C C L I, & cùm ipse regnare cœpit, XXIX. Circiter exitum eiusdem anni, migrauit è uita Franciscus Britanniæ dux sine liberis, cuius operatione, ut etiam iam nunc fama est, Aegidius eius frater homo clarissimus neci datus est. Petrus in fratris opes successit, sed eo breui uita priuato, Arthurus eius patruus dux creatur, & hic uix biennio exacto, morbo interijt, sine liberis. Ex quo hæreditas uenit Francisco secundo, ex Ricardo eius fratre nepoti.

Deuicta Normania, Carolus nullum bellandi tempus intermittit, optimè gnarus, uariam ac mutabilem sæpe esse belli fortunam, qui primo quoq; tempore in Aquitanos ducit, quos nõ multo labore in potestatẽ redigit: ubi enim fama amissæ Rothomagensium urbis ad eos peruenit, iam tum rebus Anglicis diffidentes uidere uisi sunt futurum esse, ut in Francorum ditionem redire cogerentur. Quanquam duces postquam eò peruenerunt, non desistebant loca cõmunire, copias debilitatas augere, populum hortari, ut in fide, ut in officio permaneret, item crebris pariter literis atq; nuntijs Henricũ regem de periculo amittendæ prouinciæ docere, rogareq; auxiliũ, at nullum tamen ex Anglia cõparuit. Quo factum est, ut Aquitani cùm postea ob oculos habuerint hostem tam ad occupandam, quàm ad uastandam prouinciam paratum, dum pro se quisq; nihil prorsus aliud nisi agros, nisi uillas, nisi rem familiarẽ tutandam curaret, negligentius timidiusq; bellum pararint, quò ne resistendo amplius damnũ facerent. Angli tamen qui suapte natura etiã in morte animo cõcidere non solent, totis uiribus connixi sunt aduersam auertere fortunam, qui

postquam

poſtquam nõnulli populi ad Francos deſciuere,& iam Burdegalenſes tumultuari cœperunt,uenientibus hoſtibus obuiam facti,haud procul ab urbe prælium faciũt.pugnatũ eſt ualentiſſimè,ſed ad ultimũ ſuperãte multitudine, Angli fundunt,multi quidem cæſi,ſed aliquot etiam capti. Ex Francis qui numero bis altero tanto præſtabant,amplius decem millia deſiderata tradũt,qui idcirco hoſtem minus perſecuti ſunt,cõtenti ea uictoria tametſi admodũ cruenta,per quam poſtremò in Aquitania rerum potiti ſunt: nam hæc clades ita demum Anglicas opes afflixit,ut ubi ad uicinas ciuitates perlata eſt, eueſtigiò legatos de deditione ad Francos miſerint, atq; nõ multò pòſt ueram deditionẽ
o fecerint.Poſt Burdegalam receptã,Baiona ultima Aquitaniæ ciuitatũ,in Francorum poteſtatẽ uenit.Angli tantis calamitatibus deuicti,qui cædibus ſuperfuerant,ducibus Somerſetenſi & Eboracenſi,ad claſſem ſe recipiunt.Hîc nihil urgente aut impediente hoſte, qui eorum diſceſſu gaudebat,ad iter ſe parant, & poſtquã ſuos captiuos ab hoſte redemerũt, naues cõſcendunt, ſequundoq; uento in Angliam redeunt. Atq; ita Aquitania amiſſa eſt, poſt annos circiter CCXCIX, quàm Henricus ſecũdus,illam nomine dotis Aleonoræ uxoris,uti ſuprà lib.XII diximus,poſſidendã acceperat.qui fuit annus ſalutis MCLIII, & poſt annos CCXXII,quàm Henricus tertius eandem à Philippo Auguſto Francorũ rege,Ioãni eius patri paulò antè ademptam,receperat.Fuit is annus
o ſalutis humanæ quo ab Anglo in Aquitania deſitum eſt regnari,MCCCCLII.
Has autem uictorias fortiter à Carolo adeptas,nõ tam Francorũ armis,quàm animis aſſignandas manifeſtò conſtat: ſanè non uſq; eò Anglorũ opes id temporis diminutæ erant,quin bello gerendo ſatis eſſent, uerũ perpetuæ populorum,qui in eam gentem male animati erant, defectiones fecerunt, ut uis nulla ualuerit. Equidem cùm iam inde ab initio fuerint, qui dicerent aliam rationẽ eſſe ciuium,aliam reliquorũ,& per id affirmarent nullam externorum habendam, factum eſt, ut communis humani generis ſocietas dirempta, ac naturale quoddam odium gentibus mutuũ ſua ſponte innatũ ſit.Hoc igitur uenenum iampridem multos infecit populos,adeò ut (de alijs taceamus) fieri quodam-
o modo nõ poſſit, ut quiſpiam in terra Gallia natus multũ diligat Anglum, uel è contrario, Anglus diligat Francũ,eo odio ex contentione potentiæ,& imperij orto,ac ut ſuprà demonſtrauimus,in multos annos,per cædes & ſtrages utrinq; factas,aucto.Hæc igitur labis cauſa fuit,quæ tranſmarinis Anglorũ rebus tanta uenit.Cæterum Carolus Francorum decus & lumen ac imperator fortiſſimus,unus fuit,qui ſuis pugnando reſtituit rem,atq; iure belli auxit.

Finito externo bello, diſcordia domeſtica reuiuiſcere cœpit: porrò bona pars principũ ob res male & infeliciter geſtas,fremebat, & alij in alios culpam conferebant, ac uniuerſi unũ omniũ Gulielmũ Suthfolchiæ ducem tanq; peſtem & perniciem patriæ omnibus precibus deteſtabantur, quòd pecuniã pu
o blicam dilapidaſſet, quòd exercitui ſtipendiũ nõ dediſſet, quòd ſupplementũ mittendum non curaſſet, quòd aulam bonis conſiliarijs uacuam feciſſet, quò ſuo arbitratu cuncta ageret.His uocibus factũ eſt,ut multitudo concitata ducem cum eius clientibus,parricidij,peculatus q; accuſarit,ac publicè ad ſupplicium petiuerit.Quo uiſo,regina metuens ſeditionis agit cum rege,ut multitudinis leniendæ cauſa,ducem in carcerẽ cõijciat: quod factũ eſt. At paucis pòſt diebus, regina rata plebẽ eiuſmodi ignominia, qua Gulielmus affectus eſſet,

satiatam esse, eum custodia liberari iussit, ac apud regem in pristina gratia posuit. Ad ea multitudo magis quàm antea agitata cœpit uociferari, indignum esse facinus hominem tot scelerum maculis notatissimum in regia manere, ac in honore haberi. Quæ postquam rex audiuit, tum demũ animaduertens nihil esse quod amplius dissimularetur, primò clientes ducis culpæ socios suppli cio affecit, dein ipsum ducẽ in exilium ire iussit, eo consilio, ut inde sopita multitudinis ira, ad se euocaret, eò quòd in reginæ oculis habitaret. Atqui homo flagitiosus ac capitalis nullis potuit seruari modis, qui cùm nauem cõscendisset, & Galliam peteret, subitò ab aduersarijs comprehensus interficitur. Atq; ita Gulielmus à Deo, uti par est credere, meritas habuit pœnas, qui absq; multis alijs facinoribus, dictus est necem Gloceſtrensi esse machinatus, quò sic hominis innocentis sanguis tandem eius cæde lueretur.

Sed extincto Gulielmo Suthfolchiæ duce, frui pace per intestina mala nõ licuit, quorũ causa atq; initium, ut dictum est, ex certamine factionũ est ortum, quæ fuerunt semper, eruntq; populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbíue, quibus in primis delectabant Cantiani populi tam iniuriarũ intoleranter patientes, quàm nouarũ rerum semper cupidi. Ii enim aut à Ricardo Eboracensi duce solicitati, qui cupiditate regni adductus nouis rebus studebat, cuius consilium eò pertinebat, ut per discordiam populi sibi autoritatẽ faceret, caputq; factionis esse inciperet, aut auidi ulciscendi iniurias à quæstoribus regis sibi speciatim factas, arma capiunt, Ioannem quendam cognomento Caddum ducem sibi constituũt, atq; coacto agmine, Londinum contendunt, qui ubi propè accesserũt, in proximo colle castra faciunt. Hic inito maturè cõsilio, eligũt qui sua postulata plena querimonijs ad regẽ deferant, exponantq; se cõmunis libertatis causa, arma sumpsisse aduersus nonnullos eius consiliarios, qui per acerbissimas pecuniarũ exactiones populum uexassent, atq; si de illis meritum supplicium sumeretur, paratos esse arma deponere. Rex non audiendos rebellium legatos existimans, ut concitato populo furoris ocyus frenos inijciat, Humfredum Staffordiũ equitem cum electa militũ manu, aduersus Cantianos protinus mittit. Cantiani uenientem Humfredum armis inuadunt, primoq; congressu profligant, eaq; re feliciter gesta, multitudinem cùm urbanam tum agrestem undiq; ad spem prædæ euocant, atq; unà urbem infestis armis petunt, in quam primò sine ullo maleficio intrant, deinde uerò cupiditate adducti, quorundam ciuiũ domos magis opulentas spoliant, & ne prædæ studere dicerentur, se iniurias aduersus eos ciues ulcisci prædicabant. Sed ea res ad ultimum illis damno fuit: nanque plures optimates quos is tumultus occultè delectabat, ut qui in spe erant alicuius Reipublicæ correctionis, ubi animaduerterunt Cantianos ad diripiendam urbem se conuertere, sibi timentes non ultrà expectandum iudicarunt, quorsum ille furor euaderet. Verùm dum ita Cantiani in ciues sæuiunt, nulli prius illis resistere conant, quàm Ioannem Sayum principem Angliæ quæstorem cum plerisque de nobilitate uiris, securi percusserint. Tunc Thomas Chaltonus urbis prætor, & uicecomites Thomas Canyngius, ac Gulielmus Hulynus tanto malo quouis modo obuiam eundum statuentes, magnam militum manum properè comparant, & quia Ioannes ductor multitudinis cis Thamesim, ad suburbanum uicum diui Georgij suos continebat, eoq; in singulas noctes se recipiebat, duce Matthæo Gogtho,

Gogtho,de media nocte in rebelles impetum faciũt, pontemq; interfectis cuſtodiſ,cum præſidio occupant:ſed non imparatos offenderunt Cantianos, illi enim qui ex metu,in armis quocunq; diei noctisq; tempore erant, ubi ex clamore ſuorum cognouerunt ciues pontem tenere, extemplò in eos inſurgunt: fit prælium puncto temporis atrox. Matthæus ubi uidit cõtrà atq; ratus erat, magna ui reſiſtere Cantianos,protinus ſuos cohortatus nõ ultrà procedit,ſed locum pugnæ tantiſper tenere nititur, donec illuceſcat, ut reliqui ciues ex clamore excíti certò ſciant, ubi loci ſuis laborantibus ſuccurrendum ſit. Verùm tanto impetu multitudo urgere cœpit,ut paulatim ciues pedem referre,deinde paſſim cadentes, pontem relinquere coacti ſint. At Cantiani celeriter ſubeuntes ubi pontem tenuerunt,utrinq; in domunculas quæ ſuper pontem conſtructæ erant,ignem inĳciunt. Tum uerò lugubre ſpectaculum cerneres:nam alĳ ignem fugientes in aduerſos gladios morituri præcipitanter ruebant, alĳ ut matres cum liberis,in ſubiectum flumen ſe eĳciebant, alĳ demũ uociferantes ab ipſis flammis ſuffocabantur,multi præterea aduerſis uulneribus in ipſa pugna conciderũt,& in ĳs Matthæus Gogthus uir ſumma uirtute, pietate in patriam,gloria militari,qui amplius annis uiginti, cum magna laude, in exercitu tranſmarino fuerat, ſed ad extremũ ita uſu uenit, ut qui toties cum externo hoſte pugnarat,inuictusq; euaſerat,à ſuis demum mortis præmio muneratus ſit. At rex ubi uidit Cantianos armis ſuperari non poſſe, eos lenitate compeſcendos putans,publico edicto omnibus qui in eo tumultu fuiſſent, impunitatem concedit, præterquam Ioanni Caddo ductori, cui id facinus ut ſceleris capiti,fraudi eſſe omni modo uoluit. Quo audito,plebs ut ſui optati compos,domum cum ciuium ſpolĳs confeſtim properat, relicto ſuo duce,qui aliquanto pòſt captus,pœnas capite ſoluit.

Hoc ita ſedato Cantianorũ tumultu, alter mox ualde pernicioſus derepentè ortus eſt,qui multò grauius Reipub.uires labefactauit:nam ut corpus acerbius ægrotare ſolet,ſi morbo leuatũ rurſus ægrotare cœperit,ſic res ipſa publica finitis tranſmarinis bellis,& Cantiano tumultu, cùm inciderit denuò in bellum hoc ciuile,uehemẽtius afflictata eſt. Etenim Ricardus dux Eboracenſiũ, qui eo iure quo ſuprà in uita Ricardi ſecũdi docuimus Eboracenſi familiæ regni uenire hæreditatẽ,fretus,regnũ affectabat,ubi accepit Cãtianos nihil ſuo furore profeciſſe,tum maiora auſus cœpit Eboraci noua conſilia cõferre,cum Thoma Corteneio comite Deuoniæ,&Edouardo Brucho uiro acris ingenĳ, quo pacto ſine perfidiæ nota,poſſet illud obtinere:&quia ſolus id tẽporis Edmundus dux Somerſeti erat,qui uigilĳs,curis,periculis,quæ plurima adierat, & ſententĳs officiũ boni cõſiliarĳ faciebat,cum primisq; regnũ factionib.purgatum,regem ſaluũ,res quietas uolebat,eum cõtra ſuam uoluntatẽ, contra conatũ uenturũ nõdubitãs,ſibi petendũ ſtatuit,quò aut extingueret,aut populi odiũ,principũq; inuidiã in eundẽ cõcitaret,cõmoueret: itaq; parare exercitũ, allicere donis iuuenes quoſq; fortiſſimos,de ſe ingẽtia pollicendo,ſummo ſtudio maturat,& ut ne in regẽ quicq; moliri uideat, ſpecie ulciſcendi publicas iniurias,palàm magno artificio prædicat ſe armis perſecuturũ malos aliquot regis cõſiliarios, qui populũ Anglicũ contrà q; neceſſe eſſet, ſexcentis quotidie detrimentis afficerẽt,regnũq; prædæ haberẽt,multaq; alia in uulgus iactat,ut ne ſuum conſiliũ aduerſarĳs diluceat,Ita pro cõmodo Reipub,ſe id bellum ſu

mere prædicando, exercitum bene magnũ in Cantianũ agrum ducere pergit, quò ubi peruenit, locum castris deligit, à Londino longè millia passuum decem, ibiq́ per certos exploratores, in singula diei tempora, quæ apud regem agantur, cognoscit, & ut, si ad manũ ueniendum sit, ne militũ supplemento careat, iubet Edouardum filium comitẽ Merchiæ, uirum animi pariter atq́ consilij magni, nouas interim domi copias contrahere, secq́ cum illis sequi. Quæ cùm Henricus rex cognouisset, senatu aduocato, res quæ ad se de Eboracensis aduentu in Cantianũ agrum essent delatæ, omnibus exponit, quæritq́ à singulis quid de eo motu iudicent, quidq́ remedij domestico tanto bello adhibendum. Visum est cunctis peropportunũ esse, ut celeriter cum expedito exercitu, iretur obuiam Eboracensi, positisq́ in conspectu castris, ab eo quæreretur, ecquid esset, quamobrem more hostis patriæ, arma sumpsisset.

Hoc comprobato consilio, rex penè quadrato agmine instructo, in conspectum hostium celerius opinione eorum, exercitũ adducit, indeq́ mittit legatos, qui causam tanti motus intelligant, agitentq́ de cõcordia, si modò cognoscant, iusta ab aduersarijs postulari. Ricardus dux postquam audiuit legatos, siue certaminis periculo, siue subito regis aduentu, siue expectatione melioris occasionis motus, respondit, se depositis armis, ultrò ad regem uenturũ, si antea dux Somerseti eius iussu, in custodiam mitteretur, responsurus ad ea, quæ ipse illi obijceret. Hoc accepto per legatos responso, rex cùm animaduerteret, se non posse sine pernicioso certamine, ducem ad sanitatem reuocare, neq́ sine tumultu, domesticas seditiones sedare, si armis uteretur, causa conciliandæ pacis, iussit Somersetensem consultò se in domũ abdere. Quo facto, Eboracensis exercitum dimittit, ac ad regem uenit, multaq́ de Somersetensis superbia & auaritia queritur, ac solum eum criminando ab alijs gratiam inire studet. At Somersetensis existimans tam suo officio cõuenire, quàm Reipublicæ cõducere eam haudquaq́ indignitatem pati, non potuit se continere, quin in castra ueniret, ac coràm obiectis criminibus responderet, ipsumq́ Eboracensem perduellionis accusaret, quòd consilia de occupando regno cum socijs iniisset. His uocibus factum est, ut rege Londinum redeunte, Eboracensis ut captiuus ductus in urbem fuerit. Hîc rex habito principum concilio, dum de causa cognoscere instituit, duces acerbius inter se congrediuntur, & alter alteri crimina nefaria obiectat. Sed Somersetensis qui cernebat animo, quæ paulò pòst acciderunt, maximè urget, ut Eboracensis arripiatur, & per quæstionem cogatur perspicua facere sua consilia, atque de crimine fateri, & confessus de maiestate damnetur, ut unius principis iactura, bellum intestinum restinguatur, ac filij hostes patriæ iudicentur, ad idq́ Deum deuocat, ut ne inimicus euadat. Hoc agebat Somersetensis, quia pro certo habebat, Eboracensem regnum affectare, ac se pariter atque Henricum regem ad necem destinasse. Sed non potuit fati necessitas ullis rumpi humanis consilijs: nanque quò minus Somersetensis sententia uinceret, multa obstiterunt: primùm fiducia Eboracensis sine exercitu ad regem uenientis, quæ uisa est multis argumentũ esse fraudem minimè concipientis, tametsi insidiosa erat: deinde rumor nouus, quo ferebatur Edouardus ducis filius manu ingenti iuuentutis delectæ summæq́ spei stipatus Londinum properare: & tertio loco, legati à Burdegalensibus missi, qui significabant Henrico, ciues facta coniuratione, paratos esse in

esse in eius potestatem redire, si in Aquitaniam exercitū mitteret, & ad id inuitare occasionem, quòd nullæ Francorū copiæ apud se essent, quæ ad prælium cōmittendum idoneæ forent, ac propterea nil debere esse, quod huic bello anteuerteret. His igitur de causis, Ricardus dux Eboracensium permissu regis, domū liber discessit, plenus iræ & indignationis, qui iam tum statuit animo extrema etiam audenda, quò inimicorū iniurias tandem aliquando ulciscerēt. At Somersetensis per eiusmodi certamen, Eboracensi duce in exiliū quodammodo acto, maiorē nactus autoritatē, unà cum Margarita regina, rerum potitur. Fuit ille annus salutis humanæ MCCCCLIII, & ab eo quo regnare cœpit Henricus, XXXI, cùm natus est Edouardus unicus ipsius Henrici ex Margarita filius, is statim ab ineunte ætate, spem optimæ indolis præbuit, qui summa uirtute florere cœpit, cum primùm sapere cœpit. Quo etiam anno Ioānes Staffordius Cantuariensis archiepiscopus moritur, in cuius locum subditur Ioannes Chempius Eboracensis episcopus, ordine antistitum sexagesimus secundus, quem Nicolaus quintus Rom. pōtifex Cardinalem fecit. Eboracensi diœcesi præficitur Gulielmus Bothus Conuentrensis & Lichefeldensis episcopus, qui fuit ordine Eboracensium episcoporū alter & quinquagesimus.

Audita Burdegalensium legatione, placuit renouare bellum, collaudatacq; Burdegalensium ciuium fide, rex recipit se Talbotum cum exercitu in Aquitaniam missurum, bellumcq; Franco terra mariq; illaturum. Legati accepto ex animi sententia responso, clàm, quemadmodum uenerant, domum reuertuntur, expositoq; Henrici mandato, suos ciues confirmant. At Talbotus ubi regi placuit copias contrahi, & cōtractas quamprimū in Aquitaniam transportari, tanta animi alacritate id bellum obiuit, ut nunquā aliàs rebus bellicis magis studuisse uisus sit. Quid, quòd angebatur singularū horarū expectatione, dum exercitus fieret? Igitur milites deligit optimos quosq;, tela, equos, & cætera instrumenta militiæ, item cōmeatum affatim, ac denicq; omnia parat, quæ in bello uario & multarū rerum egente, esse usui solent: sic omnibus rebus ex sententia paratis, atq; nauibus instructis, in Aquitaniam proficiscitur, qui ubi uento nō aduerso eò peruenit, in terramq; copias exposuit, omnem agrum Burdegalensibus uicinum percurrit, emittitq; quoquouersum cohortes aliquot, quæ latè procurrentes incolis terrorem incutiant. Burdegalenses audito Talboti aduentu, ad eum multa de nocte, secretos nuntios mittūt, ut propius accedat. Interim tantus repentè terror omnes extra eos, qui coniurationis conscij erant, intus inuaserat, ut omnia turbata essent. Sed milites Franci in primis qui urbi præsidio erant, Talboto appropinquante, profugere conantes, in manus hostium incidunt, quos arma abijcientes Talbotus incolumes seruat. Recepta Burdegala, atq; præsidijs firmata, Talbotus inde progressus aliquot uicina oppida cum arcibus, nullo ferè negotio recipit: cuncti enim eius regionis populi generatim libentissimis animis in Anglorum potestatem se permittebant, quòd à Francis ob diuturnum bellum inopia rerum omniū affectis, crebra detrimenta acciperent. Quamobrem eodem tempore ex longinquis etiam ciuitatibus, legati ad Talbotum ueniunt, & quæ imperasset, sese cupidissimè facturos pollicentur. Interea Carolus qui in Turonibus erat, ubi quæ Talbotus agebat, ex crebris nuntijs accepit, & simul de Burdegalensium aliorumq; populorum defectione certior factus, magnis continuò coactis copijs

in hostes proficiscitur, præmittitq; bonã exercitus partẽ in agrum Petragoricensem, quæ Castillionẽ oppidum, quod Angli receperant, ac præsidio tenebant, oppugnet. Franci celeriter profecti oppidum circumsident, munitiones opportunas faciunt. Re cognita, Talbotus cum parte exercitus, magnis itineribus Castillionẽ petit, aliquot Francos per agrũ incautè uagantes intercipit, iuxtaq; hostium munitiones castra ponit, postridie instructa acie, hostem qui se uallo continebat, inuadit. Fit prælium atrox in eo ipso uallo, adeoq; anceps, ut nulli diu constaret, utrò se uictoria inclinaret. Sed cùm Franci post paulùm suis integris defatigatos subinde iuuantibus, acrius pugnam redintegrassent, & Talbotus ictu tormenti eodem momento percussus, ex equo cecidisset, Angli postremò casu ducis territi, sese in pedes dederunt: multi tamen in uestigio interfecti, ac pedites ipsi alĩ aliò dilapsi sunt, qui præcipitante sole, conferti ad suos ægrè se retulerunt. Mille & amplius desiderati sunt Angli homines, & in ĩs Talbotus, ac plericq; uiri illustres, qui honestum duxerant ordinem. Hunc exitum uitæ habuit Ioannes Talbotus comes Salopiensis, post quatuor & uiginti annos, quàm in Gallĩs cum summa gloria belligerauerat, uir nempe clarissimus, fortissimusq;, cuius uirtute populi Anglici nomẽ maximè Gallis formidolosum extiterat. Equites Angli qui fugam primi fecerãt, alĩ ad proxima loca quæ à suis tenebantur, alĩ Burdegalam se receperunt. At Franci uictoria utentes, acrius solito Castillionenses urgent, quos haud multò pòst omnẽ sub sidĩ spem abĩcientes, deditionem facere compellunt. Castillione recepto, reliqua oppida paucis pòst diebus, aut per uim, aut per deditionem de Anglo capiunt. Restabat Burdegala, in qua omnis uis Anglorũ erat: hanc oppugnare Carolus aggreditur, multisq; frustra consumptis diebus, nihil hostibus nocebat, quinimò ipse multis quotidie afficiebatur incõmodis, cùm Angli ex turribus, quas in littore fecerãt, frequenter irrumperent, & ex altera parte ciues cõiurationis socĩ, qui locum ueniæ apud Francum minimè futurũ suspicabant, fortiter se defenderent. Sed ad extremũ utriq; fame penè suffocati, necessariò conditiones à Carolo sæpius antè oblatas reddita urbe, minus repudiarunt, quæ eiusmodi fuere, ut proditio nulli ciuium fraudi esset, & Anglis abire liceret, qui ita dimissi cum armis ac fortunis in Angliam incolumes rediere.

Hic demum finis externorũ bellorum, & idem domesticarũ cladium renouatio fuit: nanq; ubi metus hostilis qui adhuc in bonis artibus regnum retinebat, mentibus principum decessit, ita gloriæ & dominationis certamen inter eos esse cœpit, ut iam tum manifestè in duas factiones populum perinde traxerit, atq; posthac duo, Henricus rex qui ex Lancastria familia originẽ ducebat, & Ricardus dux Eboracensis, qui genus suum maternum ad Leonellum Edouardi tertĩ filium referebat, de regno inter se certarint. Ex quo tantũ breui tempore istæ duæ factiones apud omnes pollere cœperunt, ut multos mortales perdiderint, regnumq; multum labefactauerint, dum alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbius ulcisci arderent. Sed initium eiusmodi turbandi omnia, ut suprà diximus, à Ricardo duce Eboracensi ortũ est: hunc enim libido inuaserat potiundi regni, nec id quibus modis sibi pararet, desinebat animo excogitare, cui nihil potius uisum est, quàm optimatum inuidiam concitare in Somersetensem, cuius nutu periniquo animo ferebat regnum gubernari; itaq; statum Reipublicæ passim apud omnes principes, multò miserrimum

rimum eſſe prædicare, eundem deteſtari, lugere non ceſſabat, & cauſam tanti mali Somerſetenſi duntaxat adſcribebat, quem iniquum, perfidum, inſolentem, ac dirum tyrannum appellabat, cõſcindebat, uituperabat: Henrico etiam regi permulta uitio dabat, quòd uir eſſet ignauus, uecors, & omnino ad Rempublicam rectè gerendam minimè idoneus, & propterea optimatum intereſſe aiebat de remedio cogitare, uel potius excogitare. Talia querendo dux breui effecit, ut bene multi principes præſentem regni ſtatum quo utebantur, itidem minus probarent, ac ſimul mutari omnia ſtuderent, quippe quos ambitio iuxtà atq; auaritia iampridem inuaſerat, in præſentiaq; uehementer urgebat. Igitur cùm uaria ſenſim eſſe cœpiſſent partium ſtudia, Eboracenſis ſuæ factionis ſocios in primis facit duos Ricardos Neuyllos, alterum Sarisberiæ, alterum eius filium Varuici comites. Hic uxorem duxerat Annam ſororẽ Henrici ducis Varuici, paucis antè menſibus mortui, & nomine dotis ipſius puellæ, eum comitatum aſſecutus eſt. Is erat adoleſcens non ueris tantùm uirtutibus mirabilis, ſed etiam arte quadam ab ineunte ætate, in oſtentatione earum uirtutũ compoſitus: nanq; ſumma ingenij facultate, comitateq;, in mira apud multitudinem gratia erat, ad quam ineundam ſimul eius in omnes liberalitas iuuabat, præterea animi altitudo cum paribus corporis uiribus, eandem fauoris auram augebat. Quibus rebus populus adductus perſuaſum habebat, nullam eſſe tam grandem rerũ molem, quã ipſe Ricardus ferre nõ poſſet: quapropter tantũ breui tempore ualere cœpit, ut quò ille inclinaret, eò quoq; maioris partis populi ſtudiũ ſeſe uerteret. hæc de filio. Alter Ricardus Neuyllus pater pari uirtute, ſed gratia diſpari, is in matrimonio habebat Aliciam unicã filiam Thomæ Montacuti comitis Sarisberienſis, quẽ ſuprà ſcripſimus in obſidione Aurelianẽſi interijſſe, in eiusq; opes ſucceſſit, ac ex ipſa Alicia ſuſcepit liberos Ricardum Varuici comitem, Ioannem, & Georgiũ. Ad propoſitũ reuertor.

Dux Eboracenſis poſtquã duos Ricardos, patrẽ & filium ſecum eſſe uidit, bellum cõparat, in idq; totus & mente & animo inſiſtit, ac nõ multò pòſt cum expeditis copijs Londinũ uerſus iter facere incipit. Londino terrori ſummo fuit fama tanti tumultus, cùm quiſq; ſe aut in magno periculo, aut apud unũ, uel alterũ principem in offenſa fore proſpiceret. Rex cognito aduerſariorũ aduentu, exercitum cogit, celeriterq; cõtrà proficiſcendum ſtatuit, ut uſpiam in Eboracenſi agro manus cum eis conſerat, procul à Londino, quòd eam ciuitatem ob inconſtantiã plebis nouarũ rerum cupidam, ſuſpectã haberet. Cæterũ non longius bidui uia aberat, cùm nuntiatur Eboracenſem adeſſe, qui magnis itineribus uenerat: tum neceſſariò caſtris ad Fanũ Albani poſitis, ſuos ſub armis tenet, ac interim aduerſarijs per legatos præcipit, ne cõtraueniant, néue ut patriæ hoſtes populum ſeditione uexent. Hoc dum Henricus pacis potius q; belli appetens agit, Ricardus Varuicenſis comes bellicũ canit, primus omniũ regios milites prælio laceſſit, quòd eius pars multitudine & peditatus robore præſtaret. Illi contrà nihil cunctantes in campum pariter deſcendunt. Pugnat acerrimè utrinq; à mane diei, ad horam nonam, multa cum cæde, donec ad ultimum alijs integris ex aduerſariorũ multitudine, alijs feſſis ſuccedentibus, regiæ copiæ fuſæ, fugatæq; ſunt, multis militũ interfectis, cum ſuis ducibus, in quibus fuere Edmundus dux Somerſeti, Henricus ſecũdus comes Northumbriæ, Ioãnes Clyffordius, ac plericq; alij equites fortiſſimi. Sed ob Somerſeten-

sem ducē amissum,Henricus rex magnū atq; incredibilē accepit dolorē, quòd in eos omnes spes suas posuerat, quodq; talis belli dux qui tot annos pro patria, aduersus Francos strenuè pugnasset, ad extremum à suis ciuibus occisus esset, apud quos tamen nōnihil uiri uirtus ualuit, quòd eius corpus in proximum diui Albani cœnobiū delatū sepeliendū curarunt. Reliquit Edmundus tris filios,Henricū,Edmundum,& Ioannē, qui Henrici regis etiam partes secuti sunt.Multi præterea capti,quo in numero & Henricus ipse.Fuit is annus salutis MCCCCLVI,& cùm regnare cœpit Henricus, XXXIIII, fœdatus hac domestica clade. Quo anno Ioānes Chempius Cantuariensis archiepiscopus moritur,uix triennio eius pontificatus finito:quem secutus est Thomas Burscherius Elyensis episcopus,ordine antistitū Cantuariensium sexagesimus tertius, qui mox Cardinalis tituli Sancti Cyriaci factus est. Per idem temporis Osmundus qui olim Sarisberiensis episcopus fuerat,per Calistum Rom.pontificē,inter diuos refertur,quòd uir sanctissimus fuisset: eius corpus etiā nunc Sarisberiæ in principe æde multo cum cultu asseruatur, quòd ibidem crebra edantur miracula.Migrauit & è uita Carolus Francorū rex,qui se per crebras calamitates in omni memoria celebrauit:non enim is iuuentutē suam in uoluptatibus,sed in laboribus exercuit, qui satis habuit auitum recuperare regnū. Hinc cognoscere licet calamitatē plerunq; illustrem esse ad gloriam,contrà uoluptatem nunquam.Successit patri Ludouicus undecimus.

Eboracensis dux post adeptam uictoriā, reputans secum à principio prædicasse, idcirco se arma sumere, ut Respublica ad cōmodiorem statum perueniret,muniuit se lenitate, misericordia & liberalitate, quando tantum abfuit, ut Henrico regi manus intentarit, ut etiam eum nō secus ac belli uictorem Londinum deduxerit. Hîc habito confestim concilio, cum suis duobus Ricardis Neuyllis,&nōnullis alijs principibus,quos ad id consilium adhibendos putauit,se regni protectorem, Ricardum Neuyllum patrem, magnū Angliæ cancellariū, & Ricardum Neuyllum filium Caleti præfectum creandos curauit, quò penes se,& Ricardum cancellariū regimen esset,& alter Ricardus res bellicas curaret, atq; Henricus uerbo,non item re, rex esset, cui tunc parcendum ducebant, ut ne populi furorē in se concitarent, quòd propter uitæ sanctitatē, ille mirificè ab eo diligeretur,coleretur, obseruaretur. Quibus rebus ita actis, ipsi tres tam domi quàm foris summā imperij habent,qui ut etiā suo arbitratu cùm libuerit,sine certamine,possint Henricū aut regno uitáue spoliare,paulatim consiliarios ueteres senatu excludunt,honore deijciūt,autoritate priuant, ac nouos suæ factionis homines in locum illorū substituūt:idem de magistratibus toto regno decernūt,constituūt,peragunt.Atqui interea Henricus Somerseti,qui patri Edmundo in principatū successerat,& Humfredus Buchyngamiæ duces,ac cōplures alij principes qui cum Henrico rege sentiebant, stabant,eiusq; uicem dolebant,cùm nō ignorarent,quorsum illa ducis Eboracensis insidiosa humanitas tenderet, primo quoq; tempore prouidendū iudicāt: itaq; secretò ad Margaritam reginam adeunt, cum ea consilia cōmunicant,exponuntq; Eboracensem fraude regem petere,ut scilicet eum per artificia inopinantē facilius opprimat,& propterea uelit rebus maturè prospicere, quod naniter faceret, si uirum ab insidiatoribus segregaret. His monitis regina ualde permota,quæ sibi ac uiro æquè timebat,paucis pòst diebus nacta occasionem

per

per anni tẽpus hortatur uirũ, ut ſpecie quærendi ſeceſſus magis ſalubris, Con uentriã ſe conferat, ibiq; rebus ſuis prouideat. Rex igitur uidens ſe in periculo uerſari, nulla facta mora, eò concedit, actoq; ſuorũ amicorũ cõuentu, Ricardum Eboracenſem ducẽ de regni gubernatione, & Sarisberienſem comitem à magiſtratu deturbat, atq; per literas ambos ad ſe uocat. At illi ea noua iniuria offenſi, poſtq; inter ſe per aliquot dies tractarunt, quatenus & quomodo ſibi agendum foret, ad ultimũ ita indignati ſine tumultu, Ricardus Eboracũ, Sarisberienſis in ſuum principatũ, & Varuicenſis Caletũ proficiſcitur. Quid uerò inter ſe ſtatuerint, quóue conſilio abiuerint, certum non habeo quod tradam, niſi fuerit, quòd rebus ad bellum gerendum imparatiſſimi eſſent.

Recrudeſcentes ſic ſeditiones animum in primis Londinenſi plebi dederũt tumultuandi, quæ ex leui turba concitata, in externos præſertim negociatores, more ſuo, inſurrexit, multosq; illorum uulneribus affectos, prius fortunis omnibus ſpoliauit, quàm à ſenatu coërceri potuiſſet. At rumor eiuſmodi turbatarũ rerũ ad Francos delatus, maioris detrimenti cauſa fuit: Franci enim qui id tẽporis Normaniæ littora claſſe tuebantur, audientes omnia apud Anglos ſeditionib. turbari, & ſpe prædandi adducti, cum aliquot nauibus oram Cantianã ſubitò petunt, ac de nauibus deſcendunt in terram, incẽſisq; paſſim uicis, magnã prædam faciunt. Inuitauit & hæc ciuilis diſcordia Iacobũ Scotię regẽ ad bellũ aduerſus ipſos Anglos gerẽdum. Is à principio inimicitias ſuſcepit cum Gulielmo Douglaſſatium comite uiro nobili, & multæ cognationis, quòd ſibi perſuaſum haberet, eum affectare regnũ. Vſque eò creuit ſuſpicio, ut rex poſtremò comitẽ in colloquiũ euocatũ, & forſitan ex innocentiæ fiducia, liberè obiectis reſpondentẽ, in ueſtigio interficiendum curauerit. Qua iniuria Archibaldus Morauiæ comes, & Hugo comitis fratres permoti, regem armis perſequendũ ſibi ſtatuũt, bellumq; ei palàm faciũt, quod diu Iacobũ habuit, multisq; incõmodis affecit, ſed ad extremũ ſuperatis aduerſarijs, regnũ pacatum reddidit: quo facto, cùm audiret Anglos inter ſe de regno decertare, ſtatim eorum fines populatum contendit, & quia nuſquam armatorum manus ulla apparebat, Roxburgũ obſidet, tormentisq; admotis, oppugnare aggreditur. dum ita in id negocij incumbit, ecce tibi, ſubitò unum ex tormentis æneis rumpitur, cuius fruſtis ille percuſſus ilicò occidit. Scoti tamen ob mortem regis, facultatem reliqui negotij gerendi haudquaquã dimittunt, ſed ualde urgentes paulò pòſt Roxburgo potiuntur. Reliquit Iacobus filios ex Maria uxore tris, Iacobum, Alexandrum Albaniæ ducem, & Ioannem. Iacobus tertius ætate puer rex creatur, cui præceptor datur Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, qui diu fuit etiam regni gubernator, quòd uir eſſet probus, atq; homo rebus omnibus longè ornatiſſimus.

Interea Henricus certior factus, ducem Eboracẽſem nihil hoſtile aduerſus ſe domi moliri, Londinum reuertitur, & conuocato concilio, exponit Gallos cognoſcentes regnum ciuilibus diſcordijs fluctuare, nuper auſos fuiſſe oram Cantij uexare latrocinijs, & Scotos ex altera parte eadẽ re inuitatos Roxburgum cepiſſe, ac ueriſimile eſſe, neutros quieturos, niſi intelligant inter principes concordiam conueniſſe, & ut id tandem aliquãdo fiat, ſe uelle dare operã, ut Eboracenſem recõciliet, omniumq; uoluntates recuperet, quò ne libertas regni in diſcrimen per ciuilia odia adducatur. Probato ab omnibus eius con-

filio, quãprimũ uiros ætate graues ad Eboracensem atq; alios illius factionis principes legat, qui eos ad se uenire iubeãt. Venit dux Eboracensis, & Sarisberiensis comes, cum reliquis socijs Londinũ, magno armatorũ numero stipati, ne temerè in insidias quas in primis curabant cauendas, inciderent. Varuicensis quoq; comes Caleto profectus adfuit. Hîc postquam de antiquis iniurijs, multa utrinq; facta sunt uerba, & de peccatis tam recẽtibus quàm iam ferè obliteratis, multæ simul querimoniæ in mediũ missæ, tandem metus externi belli tantũ ponderis habuit, tantũ omniũ animi à nefario bello abfuerũt, ut depositis priuatis odijs & offensionibus, principes salutis patriæ studiosi, dato à singulis iureiurando, in pristinã cõcordiam reducti sint. Quæ sanè res tantũ omnibus lætitiæ attulit, ut passim principes plebeiq; inuicem sibi cõgratulantes summo gaudio exultarent. Quocirca gratias Deo agendi causa, toto regno & in primis Londini supplicationes publicæ multa cũ ueneratione decretæ, quibus ipse rex & regina cum magna nobiliũ cohorte interfuerũt. Fuit hic annus humanæ salutis MCCCCLVIII, & cùm regnare Henricus cœpit, XXXVI.

Sed perfidiosi seditiosiq; homines, concordiæ similiter atq; sacramenti memoriam facilè deposuerunt, quod ita usu uenit, ut ij nec priuatos focos, nec publicas leges, nec fœderis iura chara habeant, quos discordiæ, quos cædes ciuium, quos bellum delectat. Nõ enim multis pòst diebus quàm ita principes cum suo rege in gratiam redierant, subita turba, casu ne, an astu, non satis constat, facta est: siquidem aliquot ex regia familia uenerunt ad manus cum comite Varuicensi, ad Vuestmonasteriũ, ubi post longam dimicationẽ, comes auxilio eorum, qui sese conflictus sedandi causa, pugnantibus oppositi erant, adiutus, ægrè se ad flumen recepit, atque inde scapha uectus, ex periculo euasit. Ad hunc motũ, tantũ repentè exarsit bellum, ut cuncti generatim mortales in discrimen armorũ adducti sint. Comes post acceptam iniuriã, se Eboracũ ad ducem, ad patrem comitẽ Sarisberiensem contulit, illisq; expositi, qua affectus fuisset contumelia à regijs satellitibus. Hæc cùm questus esset, ueritus ne non per absentiã præfectura deturbaret, Caletũ traiecit, ibi expectaturus diem ex die, dum de summa rerum dux deliberaret. Dux & comes ea offensione accensi, minaciter uociferabantur inter se, id nihil aliud esse, nisi fraudem, nisi fœminæ (de Margarita regina intelligebãt) rabiem, cui pro libidine omnia sibi licere ducenti nihil prius esset, quàm per muliebres artes, omnem regni nobilitatem cruciare, diuexare, perdere. Sed postquam uerba fecerunt, ad rem ueniũt: statuunt enim inter se, ut comes magno instructo exercitu, Londinum proficiscatur, atq; cum rege de iniuria expostulet uiolatæ concordiæ, & si præstare cognouerit, nõ omittat occasionem ulciscendi suum decus, aduersus reginam eiusq; consiliarios malè Rempublicã gubernantes: atq; ita capto consilio, Sarisberiensis iter facere incipit. Interea regina in primis quæ Somersetensis & Buchyngamiæ ducum consilio fulta, ducta atq; adiuta, uirili diligentia, uigilantia, celeritate plena erat, pro certo habebat comitem Varuicensem de industria proximam illam turbam cõmouisse, ut eam nactus occasionem, destinatum facinus omnibus modis ederet, quo tandem aliquando Eboracensis rerum potiretur. Quare nõ imprudentissima mulier existimans nihil esse, quod unquam amplius cum aduersarijs de concordia agitaretur, ubi cognouit comitem Sarisberiensem in armis esse, concilium conuocat, rebusq; male sanis reme-

remedium quærit. Plerique censebant expectandum comitis aduentum, quò cognosceretur, utrum bellum uel pacem afferret. Alij argumentum sumebant ex seditione nuper concitata, non posse rem sine dimicatione transigi, & idcirco de obuiam itione, celeriter statuendum. Hæc uicit sententia, atque confestim Iacobus Tuchettus Audley regulus cum exercitu mittitur, qui Sarisberiensi comiti in itinere occurrat, cũ eoq́, si ita res poscat, manus conferat. Iacobus magnis itineribus profectus, in Lichefeldensem agrũ peruenit, quò iam conuenerant hostes, & quamproximè potuit, eorum castris castra propinqua posuit. Postero die Sarisberiensis oblatam pugnandi facultatem nõ dimittit, sed prima luce prælium incipit. Est acerrimè pluribus horis pugnatum, uicit ad ultimum Sarisberiensis, magna cùm hostium tum suorum facta strage. In eo fuit numero Iacobus Tuchettus, ita ut præter paucos nobiles captos, omnis regius exercitus propè deletus sit.

Post hoc prælium, Ricardus dux Eboracensis animaduertens consilia sua iam patefacta, illustrata, satis nota esse facta regi & reginæ, qui omnibus locis conabantur futurũ malum procul auertere, iam tum existimauit non esse amplius apud eos dissimulationi locũ, ac idcirco tam regni adipiscendi, quàm uitæ tuendæ causa, sibi fortiter in id negotiũ incumbendũ statuit: itaq́ unà cum Ricardo Sarisberiensi omniũ consiliorũ ac fortunæ socio, nouum exercitum conflat, atq́ simul ambo breui ingenti militũ multitudine in unum contracta, in Eboracensi agro castra ponũt, ibiq́ uel hostes operiri, uel inde uenientibus obuiam ire constituunt. Quæ ubi tumultu maiore etiam quàm res erat, nuntiantur Londinum, rex quamprimũ undecunq́ exercitũ coëgit, magnaq́, ut in rebus trepidis fit, usus celeritate, prius in agrum Eboracensem peruenit, castraq́ nõ longè ab hostibus posuit, quàm illi certò propè scirent eum esse uenturum. Sed bellum haud memorabile fuit: nanq́ coniurati diuersi subitò abierunt, cuius rei causam subĳciam. Venit ex Caleto ad id bellum Ricardus comes Varuicensis, cum magna militũ manu, secq́ cum duce & patre coniunxit. Dux ita auctus copĳs, statuit postridie illius diei cum hoste prælium cõmittere, sed interim Andreas Trolopius, uir summæ belli scientiæ & fidei, qui diu sub Henrico rege Caleti stipendium fecerat, ubi animaduertit cõtra ipsum regem esse ueniendum, cuius crediderat Varuicensem conseruatorem, non desertorem fore, haud mora ulla facta, cum suis militibus noctu ad Henricum transiuit, à quo uti fidelis ueteranus belli dux perbenignè acceptus est. Quod simulatq́ Eboracensis cognouit, animi pendêre mirandum in modum cœpit, quippe cui dubitanti quid se facere conduceret, permagnũ pondus afferebat, quòd certò sciret regem multitudine militũ præstare, & doleret Andreã optimum ducem sibi aduersariũ factum esse, cuius uirtus quantum antea fiduciæ, tantum postea formidinis afferebat: ita cùm nullum consilĳ sui exitum reperiret, quia nihil deliberari poterat, quod nõ uideretur incurrere in aliquam difficultatẽ, demũ etsi à bello discedere detrimentosum esse iudicabat, tamen constituit in præsentia, ut tempus ferebat, cedere: itaq́ ipse transgressus Oceanũ, in Hyberniam se compegit, omnibus ferè necessarĳs eius consilĳ expertibus: comites uerò Sarisberiensis & Varuicensis cum Edouardo eius filio comite Merchiæ, Caletum se receperũt: reliquus exercitus partim captus, partim dissipatus est. Rex post fugam hostium, in Vualliam magnis itineribus conten-

dit, ut ducem Eboracensem, quem per eam regionẽ ad littus properare accepe
rat, in itinere comprehenderet, præmisitq; aliquot equites, qui littus omne an
tecaperent. Verùm Eboracensis magno pretio naui conducta, antea iam traie-
cerat, quàm equites appropinquarent. De qua re rex in itinere certior factus,
ad Ludlollium constitit: hîc dum moratur, habito suorũ principum concilio,
aduersarios omnes patriæ hostes denuntiat, illorũ bona publicat, publicataq;
ueneũt, ac uxores cum liberis custodiri iubet, præmia bene meritis distribuit,
rebelles captiuos aut supplicio afficit, uel mulctat, siue exilio damnat, de con-
trouersijs ueteribus cognoscit, finitimos qui eum maximè saluũ se uelle osten
debant, ac illuc cõcurrebant, in fidem recipit, optimates uiros probos sibi ami 10
cissimos prouincijs Eboracensi & Dunelmensi tuendis, defendendisq; præfi-
cit, ac postremò Henricũ Somersetì ducem Caleti præfectũ facit. Sed uerũ est
uetus uerbũ, Vt matura satio sæpe decipit, ita sera semper mala est. In hoc nem
pe negotio gerendo, mora sola nocuit regi, qui si à principio eum locum à ma-
nibus aduersariorũ eripuisset, proculdubio nullo eos ferè negotio deleuisset.

His actis, rex Londinũ reuertit, magnoq; opere fretus fauore militũ, qui e-
ius stipendio conducti in præsidio Caleti erãt, nulla interposita mora, Somer
setensem ad suam præfecturã in continentẽ misit. Dux Caletũ proficiscit, ex-
positoq; regio mandato, sibi oppidũ tradi iubet, quod Varuici comes se factu-
rũ negat, atq; clausis portis, eum procul ejcit. Ille perterritus, quòd omne præ 2
sidiũ consentire intellexit, Guinas quod est proximũ ditionis regiæ oppidũ,
profectus est, & illud à præfecto qui dicto audiẽs fuit, recepit: tum maiori stu
dio animoq; ad ulciscendũ iniuriã incumbẽs, cœpit quotidie tumultuosa præ
lia cum comitis militib. facere. At Varuicensis dum sui ita leuibus dimicatio-
nibus cum Somersetensi tempus terunt, cõtracta magna nauiũ copia, mittit
bonam armatorũ partẽ quos secum habebat, in Cantiũ ad Sanduicũ portum,
qui locũ spolient, prohibeantq; accessu aduersarios. Illi subitò in portũ delati,
naues aliquot instructas & ad trajciendũ paratas, quæ Somersetensi auxilio
mittebant, de improuiso adoriunt, ac nõ multo labore capiũt, ducuntq; cum
bene magna præda Caletũ. Tum Varuicensis uidens nullũ ab hostibus peri- 3
culũ impendêre, in Hyberniã ad ducẽ Eboracensem transuolat, ac de rebus a-
gendis cum eo cõmunicat, agitat, deliberat: quo facto, confestim Caletũ reuer
titur, renuntiatq; patri & Edouardo Merchiæ comiti, ducis sententiã esse, ut
primo quoq; tẽpore cum instructo exercitu in Angliã transeãt, nullaq; geren
dæ rei facultate omissa, regem Henricũ armis usq; eò diuexent, dum ipse cum
magno militũ numero subsidio aduenerit. Illi hoc cõprobato consilio, in An
gliã protinus delati, Londinũ proficiscunt: nam urbs nullis firma custodijs,
nullis belli apparatibus locuples, uenientibus patêret, necesse fuit. Hîc de sor
dida plebe homines & quoscunq; ad se concurrẽtes armant, cæteraq; bello ne
cessaria parant, atq; inde cum collectitio exercitu, Northantonũ contendunt, o
quò rex paulò antè uenerat. Quibus rebus cognitis, regina Somersetì atq; Bu
chyngamiæ ducum opibus & consilio adiuta, quæ his rebus magis quàm rex
intenta erat, in qua una ille acquiescebat, magno animo exercitum cogit, uo-
catisq; undique ad se principibus suæ factionis, qui singuli cum electo arma-
torum robore cõuenerant, breui ingentes copias conficit. Rex postquam stu-
dio atq; opera ducum & reginæ cognouit se non contemnendum habere exer

citum

citum,ſtatuit cum aduerſarijs confligere,atq; extra oppidũ in proximis pratis ſecundum Nynam flumen caſtra poſuit,& ubi hoſtes adeſſe intellexit,uenientibus obuiam factus,ſignum pugnæ dedit. Non retardarunt hoſtes certamen:multo mane cœptũ eſt pugnari, & iam meridies aduentabat, cùm rex uincitur:paulò minus decem millia hominũ cecidere,&in ijs Humfredus Buchyngamiæ dux,Ioannes Talbotus comes Salopiæ iuuenis præſtantiſsimus, maiorumq; ſuorum ſimilimus,Thomas Egromondiæ regulus,complures q; alij.Captiuorũ autem numerus multò maximus fuit, quòd equitibus bene multis placuit,dimiſsis equis,more ſuo,pedeſtrẽ facere pugnam, & ante omnes in aduerſariorũ poteſtatem Henricus rex cecidit, homo ad miſeriam humanam,calamitatem,& ærumnam natus.Reliqui principes qui tantæ ſtragi ſuperfuerunt,cum regina,& Edouardo principe, in agrum Eboracenſem, & & inde in Dunelmenſem fuga ſe contulerũt,ut eo loci aut exercitũ reficerent, aut ſi nulla in præſens ſpes renouandi belli eſſet,in Scotiam pergerent, ibi expectaturi, dum melior bene gerendæ rei facultas daretur. Victores comites Henricum captiuũ Londinũ ducunt, conuocatoq; principũ concilio, illum omni regia poteſtate deijciendũ ſummè curabãt,cùm dux Eboracenſis certior factus de adepta uictoria,ex Hybernia ſtatim adfuit,ingreſſusq; curiam, primò locũ occupauit,qui regi in ſenatu datus eſt, deinde corã omnibus ſe regẽ dixit,docens id iure ſe feciſſe. Sed ad extremũ habita eſt reuerẽtia maieſtatis: nam ſenatuſconſulto decretũ eſt,ut poſt mortẽ Henrici,hæreditas regni familiæ Eboracenſi ueniret,ac interim Ricardus dux Eboracẽſis regni rector eſſet. Sic erat placitũ Deo,uti Henricus uir ſanctus per tot calamitates,quibus continẽter afficiebaẽ,regno terreno priuaret,mox cœleſte habiturus:nam nõ poteſt unquã uir bonus,quãuis mille affectus ſupplicijs,nõ eſſe beatus.Cæterũ illud infortuniũ apud uulgus prodigio crediẽ eſſe demonſtratũ: quandoquidem ferunt,cùm ipſe Henricus paulò antè in ſenatu ornatus regio habitu conſederet,ſubitò coronã è capite in terram cecidiſſe. Fuit is annus quo hæc acta ſunt,ſalutis humanæ MCCCCLX,&cùm regnare cœpit Henricus,XXXVIII.

Sub hæc,Eboracenſis certò ſciens,reginam non contentã fore decreto concilij,in agrum Eboracenſem properè contendit, ut eam perſequatur, caſtraq; locat ad pagũ in occidentem uerſus longè ab Eboraco XV.circiter M.paſſ.ſitũ arceq; cõmunitũ,quẽ Vuakefild uocant, atq; hîc de inuadendo hoſte, cũ ſuis conſultat. Erãt qui ſentirent nõ eſſe prius confligendũ,cẽq; Edouardus eius filius cum nouis copijs adeſſet.Sed dux ſua belli ſciẽtia ac militũ ſuorũ uiribus fretus acie inſtructa,cõtra hoſtes ex caſtris exijt. At regina quæ uirũ armis repetere deliberarat, & ob id iam magnũ exercitũ fecerat, ubi cognouit hoſtes appropinquare,confeſtim obuiã facta,eos prælio aggrediẽ.A principio miro utrinq; impetu pugnaẽ,donec bona parte eorũ qui prælijũ inierãt, interfecta, paucitas militũ Eboracenſis à multitudine circumuenta ſit.Tum regina ſuos cohortans, momento horæ reliquos hoſtes ſuperat. Cecidit in pugna Ricardus dux Eboracenſis illius factionis caput, cum Edmundo filio comite Rotlandiæ,item Thoma Neuyllo, Dauid Hallo, Ioanne Parre,Gualtero Lymbrico, Ioanne Gedclyng,Euſtachio Vuenuorthe,Guidone Haryngtono,uiris equeſtris ordinis,ac centurionibus ſtrenuis Iacobo Fiziames, Rodulpho Haſtyngio, Ioanne Bammo, & Rolando Digby. Captus uerò inter alios eſt

Ricardus comes Sarisberienſis,alterũ eius conſpirationis caput, qui aliquãto pòſt,cum nõnullis alijs,capite mulctatur, quorum capita lanceis fixa Eboracum deportata ſunt,ut ſpectaculo eſſent populo,reliquisq; aduerſarijs terrori.Exin regina cum expedito exercitu Londinum ad liberandum uirum apparat,eratq; ad Fanum Albani, cùm obuiam habuit comitem Varuicenſem, qui ſecum Henricum captiuum ducens, ibat ſubſidio Eboracenſi. Hîc mulier haud minore animo,quàm in agro Eboracenſi fecerat, hoſtem adorta profligauit,atq; uirum recepit.Margarita regia coniunx multò herclè felicius ſuis, quàm mariti auſpicijs belligerabat. Varuicenſis qui unus omnium erat,in quo cuncta belli moles nitebatur,poſt acceptam ad Fanum Albani pla 10
gam,certior factus Edouardũ Merchiæ comitem,poſt illud Eboracenſe prælium,quo dux eius pater interierat,in Vualliam ſe contuliſſe,ibiq; profligato Gaſpare comite Penbruchi, qui Henrici partes ſequebatur, & ei ſe uenienti oppoſuerat, nouum parare exercitum, ad eum iter contulit, quem in itinere cum bene magna armatorum manu uenientem, ad fines agri Oxonienſis offendit.Hîc ambo de ſumma rei diſputantes ſtatuunt Londinum petendum, quod pro ſe ſtare compertum haberent.Atq; ita capto conſilio, Edouardus à ſuis rex declaratur,abrogata omni prorſus regia poteſtate Henrico, quòd nõ ſtetiſſet pacto,neq; paruiſſet ſenatuſconſulti decreto,perinde ille iam quaſi uiciſſet.At Henricus interea qui Londinenſes ſuſpectos habebat, ac eò neutiquam accedendum ducebat,quòd aduerſariorum reliquias ex altera parte ſupra caput eſſe proſpiceret,ex Fano Albani Eboracum pergit,atque ibi copias auget,qui iam ad finem laborum ac periculorum extinctis aduerſæ factionis capitibus,peruentũ eſſe putabat, adeò ut uno deniq; prælio,quod reliquum erat,ſe deleturum ſperaret.

Sed ſecus atq; Henricus rebat̃,euenit, quandò pro duobus capitibus, unũ longè ualentiſsimũ extitit,quod deprimi nõ potuit.Erat enim Edouardus in deſiderio Londinenſium,in gratia cum plebe,in ore,in ſermone omniũ,habebat cùm humilium tum ampliſsimorũ hominũ ſtudia,à cunctis propter liberalitatem,clementiam,integritatem,fortitudinem,generatim in cœlum laudi 3
bus ferebatur.Quapropter miro omniũ ætatum & ordinum ſtudio mortalium concurſus ad eum fiebant,ut alij ſua ad bellandum nomina darent, alij ex parte ciuitatũ,operam & opes pollicitarentur,ac in eius uerba iurarent.Quibus rebus Edouardus in ſpem uictoriæ adductus,quammaximas poterat copias parabat,ut cõmiſſo cum hoſtibus prælio,unus deniq; dies omnes labores ac uictorias confirmaret:itaq; his munitus copijs,Eboracũ cõtendit,accedit propè ad millia paſſ.XI.ac ibi ad uiculũ nomine Touton cõſidet.Henricus ubi cognouit hoſtes adeſſe, nõ ſtatim de caſtris exiuit, quòd dies Palmarũ, quẽ uocãt,domino ſacer inſtaret,quo potius orandum,q; pugnandũ ſibi ſtatuerat,ut poſtridie eius diei felicius prælio ſeruiret:ſed miles more ſuo nequic 40
quã patiẽs moræ,effecit,ut eo ipſo die prima luce, poſtq; multis uerbis hortatus eſt,ut pro ſe quiſq; fortiter pugnaret,ſignũ præliandi dederit. Aduerſarij nihilo ſecius idẽ fecerũt:à ſagittarijs pugna incipit̃,ſed breui conſumptis ſagittis,res cominus geriť tanta cæde, ut cadauera ſola pugnãtibus impedimento eſſent.Ita amplius horas decem erat dimicatũ, dubia adhuc uictoria, cùm rex Henricus uidit hoſtiũ copias augeri,& ſuos paulatim pedẽ referre,quos rurſus

ſus hortatus cùm acrius inſtare coëgiſſet, ipſe cum paucis equitibus paulùm ex eo loco progreſſus euentum pugnæ expectabat, cùm ecce, ſubitò ſui in fugam uertuntur: quo uiſo, in pedes ſe quoque dedit. Deſiderata ſunt ex utraque parte circiter uiginti millia hominum. In ijs fuit Henricus tertius comes Northumbriæ, & Andreas Trolopius, complureſq; alij principes. Numerus uerò captiuorum aut conuulneratorum, quorum partim curati, alij mortui ſunt, omnino fuit millia decem. Ea pugna mirabilem in modum debilitauit Reipublicæ Anglicæ uires, quandò ij qui cæſi ſunt, & numero & robore ad quæuis externa bella gerenda ſatis fuiſſent. Edouardus ut bene victoria uteretur, poſtquam ſuos parum à tanto labore refecit, aliquot equites leuis armaturæ miſit, qui in fuga Henricum aut reginam comprehenderent. Sed illi tota ea nocte continenter ierunt, ita ut nullam partẽ noctis aut diei inſequentis itinere intermiſſo, in fines Scotorum die ſecundo incolumes peruenerint, qui ſtatim miſere ad Iacobum regem, ut pro ueteri neceſsitudine, regno reciperentur, atque eius opibus in tanta calamitate tegerentur. Erant in procuratione regni, propter regis ætatem, complures principes, & in primis Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, uti ſuprà oſtendimus: horum conſilio monitus puer Iacobus, poſtquam audiuit, qui miſsi fuerant, tantum abfuit ut Henrici preces uel fortunam deſpexerit, ut etiam confeſtim illi obuiam factus ſit, atq; in regiam duxerit, quem poſtea plurimum conſolatus, ut parato æquoq; animo ferret, quod proximus belli euentus tuliſſet, multò humaniſsimè accepit, toto tempore, quo in Scotia fuit. Hac humanitate deuinctus Henricus, ut regem cuius auxilio in præſentia maximoperè nitebatur & confidebat, quopiam beneficio ſibi obligaret, ſiue ut aduerſariorum opes minueret, Beruicum oppidum ei tradidit, in perpetuum habendum: fama tamen tenet Henricum ea miſeria coopertum nõ ſpontè id feciſſe, ſed inuitum, quò ſibi in terra Scotia eſſe tutum liceret. Verùm quoquo modo res tranſacta ſit, ſatis conſtat Iacobũ recepto oppido, promiſiſſe ſe Henrico ſuum officium pro ſua parte præſtaturũ, id quod haud ſegniter poſtea fecit. His actis, Margarita cum Edouardo filio in Gallias ad Rhenatum patrem Andegauenſium ducem ſe contulit, exercitum illic ope patris paratura. Henricus autem in Scotia cum aliquot principibus ſuæ factionis, qui eum ſecuti erant, morari ſtatuit, dum per amicos adiutus rurſum arma caperet, ut breui fore ſperabat, & ſibi ac rebus ſuis conſulere liceret. Hæc de Henrici ſexti regis uaria fortuna hactenus, qui regnauit annos XXXVIII. Veruntamen cùm ille poſt decimum annũ, quàm pulſus fuerat, regnum denuò recuperaſſet, commodum in proximo libro reliqua de eius pariter uita atque morte perſequemur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIIII.

EDOVARDVS post Henricum profligatũ, partim tanta uictoria, partim cõmuni principũ populorumq; ad se defectione elatus, triumphantis imperatoris ritu Londinum reuertitur, conuocatoq;, more maiorũ, concilio ad Vuestmonasterium, ad III. calend. Iulij, rex creatur, qui post primũ Gulielmum Normanum regem, quartus Edouardus nuncupatus est. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCLXI. Eo ipso anno iterum Edouardus concilium habuit, in quo primùm regni status quasi de integro collocat, quod ualde fuit è Republica propter ciuile bellum diu neglecta: dein ex eius sententia omnia, Henrico rege, constituta in concilijs olim habitis, rescinduntur, antiquantur, tollunt: postremò duo eius fratres natu minores Georgius Clarentiæ, & Ricardus Gloceſtriæ duces, item Ioannes Ricardi Varuici comitis frater Montacuti marchio, & Henricus Burscherius frater Thomæ Cantuariensis archiepiscopi Essexiæ, ac Gulielmus Facombrigius Cantij comites facti sunt. Huic Henrico Burscherio uiro longè nobilissimo, optimo, rerumq; gestarum ornamentis clarissimo, Ricardus dux Eboracensis nuptum dederat Elisabeth sororem suam, ut eum in primis certum belli ac fortunæ socium omni tempore haberet. Posthac illud idem fecit, ut Edouardus rex ipsius Ricardi filius eundem Essexiæ comitem crearit, quo & pater & filij iuxtà sui adiutores essent. Susceperat enim Henricus ex Elisabeth uxore filios mares quatuor, Gulielmũ, Thomam, Ioannem, & Henricũ, atq; unicam filiolam nomine Isabellam, quæ pauculos uixerat dies, in quibus in agendo industria, in negotijs labor, in periculis fortitudo, & in prouidendo summũ fuit consilium, sed cum primis in Gulielmo maximo natu eiusmodi extitere uirtutes. Is in matrimonium duxit Annam summo loco natam & probatissimã puellam, Iacobi Lucemburgensis diui Pauli comitis filiam, ex qua creauit filios Henricum, qui nunc comes est Essexiæ, de quo libro XXVI plura dicemus, ac Ceciliam atq; Isabellam: hæc ante ætatem nubilem morbo perijt, illa Gualtero Ferryso nupta est. Sed ad suum redeat oratio exorsum.

Dum ita omnia Edouardo bellè cadebant, Henricus Somersetidux iam rebus Henrici regis diffidens, ad eum deficit, à quo perbenignè accipitur: sed ducem protinus facti pœnituit: nanq; interea Henricus rex cõparato apud Scotos non modico exercitu, ex improuiso in Dunelmensem agrum aduolauit. Quo audito, Somersetensis clàm ad eum se contulit, multiq; regis amici eum sunt secuti, sed multò maximus hominum numerus spe prædæ undique celeriter conuenit, adeò ut Henricus existimaretur armis non longè impar hosti. Cuius rei famam augebat, quòd quaquauersum ille pergebat, oppida, agros uastaret, incenderet, prædasq; ageret: peruenit ita populando ad pagũ, quem Exhamũ uocant, ubi loci Ioannem marchionem Montacuti obuiam factum inuasit, cõmissoq; acri prælio, ut crebrò antè acciderat, profligatur, amissa maiore exercitus parte: ipse cum paucis continuato cursu in Scotiam se recepit, alij aliò dilapsi salutem fuga quæsiuerunt. Capti sunt Henricus dux Somersetí, Robertus comes Hungerfordi, & Thomas Rossus, Somersetensis ilicò muta-

mutati consilij pœnas capite luit, illi uerò Nouumcastrum ducti, morte quoque non multò pòst affecti sunt, quò alij sperare desinerent, cùm suis principibus ægrotis non amplius animas esse uiderent. At rex Edouardus etsi ea noua uictoria res demum suas satis confirmatas esse pro tempore arbitrabatur, tamen magnopere curabat, ut ne Margarita Henrici uxor ad solicitandos hominum animos, in Angliam rediret: quocirca toto littore præsidia dispone-
bat, maritimos aditus claudendi causa, scribebatq; ad singulos meridionalis oræ populos, ne mulierem uenientem reciperent, néue ulla re iuuarent, qui si recepissent, aut iuuissent, se eodem loco illos, quo aduersarios habiturum: ad eam item partem quæ ad Scoticũ agrum pertinet, custodias habebat, ne quispiam ad Henricum ex regno adiret. Sed quicquid periculi ab Henrico imminebat, statim sublatum est, quippe ille siue metu deposito, siue mentis errore atq; adeò affectus haud in occulto diu fuit, qui in Angliam persona per uestitum dissimulata, redire ausus, uix pedem intulerat, cùm à locorum custodijs excipitur, Londinumq; ad Edouardum ductus, in custodiam traditur. Tum capto Henrico, regni status pacatior fuit, cùm homines eius factionis minus deinceps rebus nouis studendum sibi omnino iudicarent. Quare Edouardus ab hostili metu penè uacuus, conuocato ad Vuestmonasterium totius populi concilio, rebus domesticis bellè constituendis totum ferè quadrienniũ proximũ liberius impertiuit, qui, ut est in ueteri uerbo, Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus percipere, primũ omnium de sententia & autoritate concilij, suis militibus bene meritis agros illorũ, qui Henrici partes sequebantur, distribuit, dein generatim populũ ad sui beneuolentiã omni genere liberalitatis incendit, amplissimaq; munera principibus suis largit̃, atq; ut ab uniuersis gratiã iuxtà ineat, sese cùm plebeis tum nobilibus hominibus, ultrà q̃ par esset, familiarem præbet, quod uitæ institutũ postea non mutauit: item leges partim corriguntur, partim nouæ eduntur, moneta tam aurea quàm argentea quæ hodie in usu est, diuiditur, quos numos aureos alios regales, alios nobiles, argenteos uerò grossos appellant: postremò edicto toto regno peruulgato, omnibus aduersarijs qui depositis armis, sese in eius fidem permitterent, iniuria condonatur, ut qui nõ permisissent, ob id illi meritò pœnas subirent. Hæc officia quantum in eius rem fuerint, qualiue ob ea ipsa populus erga eum animo extiterit, facilè illud planum faciebat, quòd solo populi fauore fultus uinci posthac minimè posse uideretur.

Atqui Edouardus nõ contẽtus suorũ beneuolentia, nouas externorũ quoque principũ amicitias quærendas, & eas affinitate firmandas statuit, ut uel illi, quando opus esset, sibi auxilio forent, uel saltem non nocerent. Itaq; primũ Margaritam sororem Carolo Philippi Burgundionũ ducis filio collocauit, deinde Ricardũ Varuici comitẽ in Gallias legauit, qui puellã nomine Bonã Carlottæ reginæ Franciæ sororẽ, ac Ludouici ducis Sabaudiensiũ filiã sibi uxorem peteret. Dum comes in Galliam profectus, cum Ludouico rege apud quẽ erat Bona puella, quæ reginæ sorori ancillabat̃, de noua affinitate agitat, Edouardus mutato repentè consilio, Elisabeth Ricardi Riuerij comitis filiã, quæ olim nupta fuerat Ioanni Graio equiti, qui ex ea binos liberos Thomã & Ricardũ susceperat, in matrimoniũ ducit, de eoq; matrimonio, ob mulieris humilitatẽ, nõ modò necessarios principes, uerumetiã Ricardũ patrem mulie

ris cælat. Qua de causa, ubi fama rei actæ per regnũ peruasit, cuncti protinus mortales mirari, principes uerò fremere, passimq; uoces emittere, regẽ ex sua dignitate non feciſſe, easq; nuptias ei crimini dare, dedecori assignare, quòd cæco amore, non ratione ductus esset. Sed inde uel initium profectũ est simultatis postea ortæ inter Edouardum & Varuicensem, uel occasio latentis odij effundendi captata creditur: nanq; Edouardus postq; per Varuicensem, ut nemo homo ignorabat, regnum adeptus est, cœpit eius autoritatem quam sum mam fecerat, sic suspectam habere, ut eam minuendam duceret, quò pro suo iam iure cuncta domi ac foris ageret. Ita usu uenit, ut amici inter se perrarò pa ria paribus respondeant, imò sæpissimè ingentia beneficia ingenti culpa animi ingrati compensent. Hæc Ricardum Varuicensem nõ fugiebant, qui etsi magnam sibi gratiam relatum iri sperabat, tamen pro tempore eatenus dissimulandum putabat, quoad facultas daretur talis, qua per impotentiam regis liceret beneficia exprobrare. Nec abhorret à ueritate Edouardum tentasse, ut aiunt, nescio quid in domo comitis, quod ab honestate omnino abesset, cùm homo esset, qui facilè puellis oculos adijceret, easq; deperiret. Cæterum quicquid fuerit, siue iniuria, siue æmulatio imperij, quamobrem amicitia uiolata sit, posteaquam comes per literas amicorum cognouit ipsum regem occultè habere uxorem, & irritum infectumq; euasisse, quicquid ipse in ea legatione de noua affinitate iungenda, apud Ludouicum regem egisset, tanta repentè animi indignatio eum cepit, ut iam tum ipsum Edouardum ut hominem imperio minimè dignum, omnibus modis regno pellendum iudicarit. Fama tamen etiam nunc in uulgus circunfertur, discordiæ causam extitisse, quòd comes dehortatus fuisset regem Margaritam sororẽ Carolo Philippi ducis Burgundiæ filio collocare, quem ipse peius quàm mortalem quempiam odisset, ac propterea quòd Edouardus noluisset eius audire consilium, tantum simultatis inter eos ortum, perinde quasi ea res tam parui momenti potuisset, aut debuisset comitem alienare à suo principe. Et hæc mera uulgi fabella. Sed ad propositum redeamus. Varuicensis ita stomachatus, cõmotus, iratus, ut ne se atq; consilium suum præcipitaret, dissimulãter tandiu tantas iniurias patiendas decreuit, quoad tempus ad perficiendum negotium idoneum adesset, qui cùm paulò pòst regias literas de reditu accepisset, quamoptimè potuit apud Ludouicum regem, excusauit Edouardi mutationẽ consilij, illud quodammodo assignans amori, in quo nullus unquam inesset modus: atq; ita in Angliam reuersus, regem more suo adiuit, atq; legationẽ sine ullo, ut potuit, conceptæ iræ indicio renuntiauit. Exin nõ interceſſerunt multi dies, cùm comes non sine regis cõmeatu, in suum comitatũ cùm animi tum ualetudinis causa, sicut prædicabat, se contulit. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCLXVII, & VI, cùm regnare cœpit Edouardus. Quo etiam anno Georgius Neuyllus comitis frater, in Gulielmi archiepiscopi Eboracensis nuper demortui locum surrogatur, antistitum ordine quinquagesimus secundus: & Philippus Burgundionum dux moritur, cui succeſſit Carolus filius, uir & animi magnitudine & belli scientia longè præstantissimus.

Erat in suo comitatu Varuicensi Ricardus, ut diximus, cùm ad se euocauit Georgium archiepiscopum Eboracensem, & Ioannem Montacuti marchionem fratres, cum ijs post unum atq; alterum diem, de uarijs rebus locutus, &

tandem

tandem querendi de rege appoſitam nactus occaſionem, ſuum conſiliū communicat, hortaturq; multis uerbis atq; rationibus, ut unà ſecum uelint Henrici regis partes ſequi, iuuareq;, quò in regnum reſtituatur, ſic aiens: Non me leuitas animi, à qua longè remotus ſum, fratres, ſed iudiciū mouet, quod tandem mihi faciam licet de Henrico rege & Edouardo: ille porrò uir eſt ſanctiſſimus, ſuorū amiciſsimus, ac beneficij memor, qui filium habet Edouardū, ad laudem, ad gratiam, ad liberalitatem natū, à quo unuſquiſq; expectare plurima poterit, qui patrem in calamitate ſubleuandum curarit: hic contrà homo cōtumelioſus, ingratus, uoluptati deditus, & iamiam omnis laboris fugiens, qui nouos homines potius quàm ueteris proſapiæ uiros in honore habendos ſtatuit, quare futurū eſt, ut aut ille nobilitatē, uel eum nobilitas breui tempore perditū eat. Sed ante omnes nobis audendum eſt, qui primi læſi ſumus. Is enim, nō ignoratis credo, poſt adeptū regnū, primò ſecretò, deinde palàm honori domus noſtræ inuidere, de eoq; quotidie aliquid detrahere cœpit, perinde quaſi ille nos eo honore, nō nos eum dignitate auxerimus, ac ob id nuper ab eo in legatione Gallica, nullo numero habiti ſumus, quò exiſtimationis fama, quam ipſi apud omnes principes regni, partim uirtute patris, partim noſtris laboribus collegimus, penitus minueret, infirmaretur, pro nihilo putaretur. Duxit his rationibus facilè in ſententiam ſuam archiepiſcopū, at marchionem nō item, quippe qui à principio moueri nō potuit, ut quicq; in Edouardum tentandum eſſe probaret, ſed ad ultimū cùm Varuicenſis multorū principū operam & opes polliceretur, tractus tandem in ſocietatem belli eſt. Poſt hæc, Varuicenſis uir ſagaciſsimi ingenij perſentiens Georgiū ducem Clarentiæ, neſcio quam ob cauſam, nō eſſe bono erga Edouardū fratrem animo, primùm apud eum, tentandi gratia, de rege paululùm conqueritur, deinde cum dux idem apud eum faceret, patefaceretq; nōnullas iniurias à fratre acceptas, tum maiora auſus, aperit conſilia ſua duci, rogatq;, ut ea ſequi uelit: ſed ne ulla leuitatis ſuſpicio oboriatur, docet quàm illa cauta, quàm expedita, quàm euigilata ſuis cogitationibus ſint, atq; hortatur, ut ipſe etiam de tanto negotio, curam & cogitationem ſuſcipiat, quò omnia prouiſa, perſpecta, certa quodammodo habeantur, cui poſt multas pollicitationes filiam quam habebat nubilem deſpondet. Dux ſuaſu, rogatuq; Varuicenſis fatigatus, ex eius uoluntate omnia ſe facturum recipit. Varuicenſis ita cum duce cōmunicato conſilio, Caletum cuius loci adhuc præfectus erat, & ibidem uxorem ac filias ſeruabat, redire ſtatuit: ſed ut initium tantæ ſeditionis, qua poſtea per plures annos Anglia agitata eſt, tandem aliquando fieret, iuſsit archiepiſcopum Eboracenſem & marchionem fratres ſtatim poſt diſceſſum ſuum, aliquem tumultum in agro Eboracenſi concitandū curare, quò ita bellum ciuile dum ipſe longè gentium abeſſet, inchoaretur. His conſtitutis rebus, probatiſq; conſilijs, cum duce Caletū proficiſcitur. Hîc poſtq; iureiurando dux promiſit fidem datam ſe perpetuò ſeruaturū, Iſabellā filiam comitis natu maiorē ſibi deſponſam in matrimoniū ducit. Quo expedito negotio, maturius ambo de bello gerendo cōſilia & rationes inter ſe conferre incipiebāt, cùm nō ſecus ac præceptū erat, ingēs factus eſt tumultus in agro Eboracēſi, cuius initiū ductū eſt ab impietate.

Erat Eboraci uetus ac opulentiſsimū xenodochiū, id eſt, domus hoſpitalis, diuo Leonardo dedicata, ubi mendici & inopes homines hoſpitio accipieban

tur curabãturq; ægroti. Huic domui tam sanctæ tota ea prouincia pietatis causa, numerũ quendam frumenti ut frugum omniũ primitias, qui pauperibus usui esset, quotannis cõtribuebat, quem quidem frumenti numerũ agrorum cultores, persuasu quorundam Varuicensis factionis principum, uelut fama erat, dare primò recusant, argumentantes id quod dabatur, non pauperibus, sed diuitibus loci præfectis dari: deinde procuratores hospitalis debitum frumentum flagitantes armis inuadunt. Ex ea re conuentus occulti, coniurationesq; fiunt, ita ut intra paucos dies, ad quindecim millia hominũ in unum cõuenerint, instructoq; agmine Eboracum uersus approperarint. Vbi fama frequens tanti motus peruenit in urbem, omnia metu repleuit, ciues animo excu 1
bantes mutuo pauore suspensi incertiq; manebant, utrum obuiam furenti agrestium turbæ irent extra muros, an intus se continentes eorum uiolentiam ex muris propulsarent. Sed marchio eius regionis præfectus metum cõtinuò ciuibus ademit, qui consilium uitandi periculi peropportunũ capiens, factus est uenientibus obuiam ad ipsas urbis portas, ubi post longum certamen, Robertum Huldernum ducem cepit, atq; ilicò capite mulctauit, quo facto, suos multa iam de nocte à pugna reuocatos intra mœnia recipit. Plebs morte ducis nihil territa, sed magis furore accensa, Eboracum quod oppugnare non poterat sine bellicis machinis, quas secum non habebat, præteriens Londinũ uersus contendit, cupida turbandi omnia. Quòd autẽ marchio ducem plebis con 2
citatæ à suis conspirationis socijs supplicio affecit, illud idcirco feciſſe uidetur, ut uel consilium tegeret, uel quia iam tum destinasset animo, cum Edouardo stare, cum quo, uti postea apparuit, gratiæ cõiunctionem habebat. At rex cui iam cœperant tam Varuicensis quàm Clarentiæ ducis fratris consilia nota fieri, id quod erat ratus, ubi crebris nuntijs ac literis, quæ ad eum uolabant, significatum est, eam hominũ multitudinem infestis armis Londinum petere, continuò Gulielmum Harbertum quem biennio antè comitem Penbruchi fecerat, cum magna Vuallorum manu obuiam mittit, mandatq;, ut si uspiam facultas detur, cum multitudine confligat. Comes celeritate usus haud longè à Northantono, Eboracensem plebem castra habere reperit, ubi & ipse positis 3
castris, postero die cum ea prælium fecit, in quo ad punctum temporis profligatur. Eboracenses eo sequundo prælio contenti subitò refrigent, qui nõ progrediuntur, sed præda onusti domũ repedant expectaturi, dum Varuicensis ueniret, qui haud multò pòst cum duce Clarentiæ genero, ad eum tumultum Caleto profectus adfuit, multitudinisq; ducibus collaudatis, ac omnibus militibus generatim cõgratulatus uictoriam, exercitũ maturè parare cœpit. Rex uerò nihil territus quòd comes Penbruchensis rem à primo male gessisset, eũ rursus cum supplemento, quod pro rei necessitate paratum habebat, aduersus hostes mittit, ipse cum paucis subsequitur: qui ut ad omnia paratior esset, in
itinere suas utcunq; potest copias ex hominibus suæ factionis ad se confluen- 4
tibus auget, omnibus dictitans se stirpem sceleratorũ hominũ perditum ire. At Varuicensis ubi cognouit aduersarios appropinquare, sine mora ad Clarentiæ ducem, qui cum exercitu in propinquo erat, mittit, ut celeriter ad se copias adducat, significans prælij faciundi tempus adesse. Dux accepto nuntio, confestim ad comitem accedit. Ita ambo exercitu coniuncto, ad pagum quem Banbericũ uocant, ubi hostes castra posuisse intelligebant, pergunt, ibiq; com
misso

missō prælio, Penbruchensem capiunt, cæso aut fuso omni eius exercitu. Inter alios, de nobilitate interfectus est Ricardus comes Riuerius pater Elisabeth reginæ, ac eius filius Ioannes Vdeuilla. Rex Edouardus circiter extremū diei tempus, cum mediocribus copijs deinde aduenit, cognitaq; suorum strage, ad quinq; passuum millia longè ab eo pago constitit. Varuicensis cum uictore exercitu ad oppidū suum reuertit, ubi biduo pòst, comes Penbruchi cum reliquis ex nobilitate in pugna captis, securi percutitur. Interea agi de pacificatione cœptum est, propter quod frequentes ultro citroq; nuntij à rege ad comitem, & à comite ad regem cōmeabant, cùm iam rex in spem concordiæ adductus minus caueret, minusq; extrinsecus timeret, perinde quasi res omnis transacta esset. Quo per exploratores cognito, Varuicensis cum ualida ac expedita militum manu, de nocte quamoccultissimè potest, ad regia castra uenit, cæsisq; militibus qui pro uallo excubabant, regem inopinantem capit, secumq; Varuicum ducit, & ut fallat amicos, inde eum nocturnis itineribus in agrum Eboracensem ad arcem quam Middelamiam uocant, custodiendum mittit. Sed nullus locus tam longinquus erat, quò fama capti regis non repentè peruaserit, quæ multos mortales pauore atque trepidatione affecit. Ipse uerò ubi in arcem coniectus est, cœpit ita præfectū ac custodes arcis blandè appellare, rogare, atq; tanta præmiorum spe onerare, ut ab illis promissorum copia corruptis missus factus fuerit, tametsi rumor dissipauit id nō inuito Varuicensi esse factum, quod credibile esset, si comes postea ab armis discessisset. Sed hoc fuit infelicitatis Henrici regis, quandò hinc meherclè perspicere licet, iam tum extremū eius domus fatū ueniisse, quod nullo potuit neq; consilio, neq; humanis opibus auerti, ita fortasse Deo cordi erat: Varuicensis enim ac eius amici unius in primis Henrici iuuandi, defendendi, conseruandi causa, sua corpora periculis opponebant, opesq; effundebant, quòd pro certo haberent, uiuo Edouardo, neq; se neq; Henricum posse rerum potiri, & tamen illi in potestatem redacto spatium effugiendi periculi dederunt: adeò quando res nostra ad nihilū casura est, nobis omnes mentis partes nunc metus, nunc audacia, nunc amentia, nunc angor adimit. Sed domum redeamus.

Atqui Edouardus ita ab inimicorū manibus ereptus, se protinus Eboracū contulit, ubi à ciuibus magno gaudio acceptus, duos in urbe dies causa faciendæ armandæq; alicuius militū manus, moratus est: sed cùm ibi exercitū conficere nō posset idoneū, & sibi Londinū etiam per medios hostes proficiscendū constitueret, inde Lancastrū petijt, ubi Gulielmus Hastyngius eius cubiculi præpositus considebat. Hîc adiutus à Gulielmo copias suas auget, ac illis instructus, Londinum incolumis peruenit, qui ut cura, labore, consilio, rebus suis tempore turbulento non desit, nihil prius habet, q; ex principibus iam alienatis, sibi amicos, ex ualde titubantibus, firmos reddere, & populi animū rerum nouarū motu suspensum ad pristinum officium, ad sui studium & beneuolentiā reuocare. Cæterum Varuicensis & dux ubi regem Edouardū per proditionē suorū, manus euasisse suas, ac uno puncto temporis, omnes priores conatus male cecidisse cognouerunt, dolore disrumpunt, torquentur, anguntur, & statim principes amicos in unum conuocant, consiliū rursus cōmunicant, rationes hostium explorant, quò aliud initiū belli faciant, quod capto rege, iam finitū putarant. Iis principibus augebat interim animū, quòd bene

multi quibus præ discordia, minimè pax cordi erat, gratuitò se nouo bello ser uituros pollicerentur. Studebat & rex pari atq; hostes diligentia rebus bellicis, ut aduersarios per uim, aut ad sanitatem reduceret, aut deleret, quò per eos tandem aliquando omnibus esse tutis liceret.

Erat per eiusmodi principũ seditiones, status regni longè miserrimus, quandò templa passim domusq; spoliabantur, cædes, incendia fiebant, armis, cadaueribus, cruore, luctu omnia complebantur, agri uastabantur, oppida, ciuitates fame suffocabantur, aliaq; mala accidebant, quæ ex sæuitia bellorum proficisci solent. Quas ob res, multos ex optimatibus casus Reipublicæ miserebat, qui quotidie tam apud regem, quàm apud Varuicensem, & ducem, de reconciliatione accuratè agebant, suadentes eis uicissim, uellent plus beneficiorum gratiã apud seipsos, quàm iniuriæ dolorem ualere, & recordari cùm nefarium sit non alere parentes, multò nefarius esse, patriam cõmunem parentem per contentionem perditum ire, quò tandem seditio intestina ac exitiosa è medio tolleretur. Flexit principum cùm autoritas tum deprecatio ita mentem regis & comitis, ut ultrò data, acceptaq; fide, comes ipse cum duce Clarentiæ, Londinum modica omnino pro periculi magnitudine, armatorum caterua stipatus uenerit, atq; ad Vuestmonasterium cum rege longum de compositione sermonem habuerit, ubi inter irarum plenos, nulla ad ultimum de pace actio esse potuit. Itaq; rege diui Thomæ Cantuariensis uoti causa mausoleum uisente, comes cum duce, Varuicũ discedit, nouumq; exercitũ in Lincolniẽsi agro parat, ac illi præficit Robertũ equitem filiũ Ricardi Vuelles, uirũ bello strenuũ. Hæc celeriter Londinũ perlata mouent regem uehementer, qui aduersarios ad aliquas potius concordiæ pactiones, q̃ amplius ad arma uenturos sperabat: seo quò magis præter spem, rumor noui belli incidit, hoc properantius exercitum conscribit, atq; eodem tempore crebris nuntijs uocat ad se Ricardũ Vuelles. Ricardus ita accitus primò ualetudinem ac occupationem excusat, deinde cùm excusatio non admitteret, sperans se factũ suũ facilè apud regem purgaturum, Londinum proficiscitur, ducitq; secum Thomã Demoke equitem, cum quo soror nupta erat, qui ubi Londinum peruenit, ab amicis fit certior regem sibi ualde succensere, ita ut timore affectus in asylũ quod est ad Vuestmonasteriũ, raptim cum Thoma confugerit, ibi mansurus, dum ira principis deferuesceret. Edouardus uerò qui sperabat sine armis istum tumultũ supprimere, data fide, eos ex asylo ad se uocauit. Illi fide regia freti ueniũt. Tunc rex iubet Ricardum admonere Robertũ filium, ut ab armis discedat, atque interim paratis copijs, in hostes ire pergit, ducens secum ipsum Ricardum, & Thomam, uixq; bidui aberat à Stanfordia oppido, ubi hostium castra erant, cùm intellexit Robertum nihil paternis literis motum in armis esse, qui ea re indignatus, tam Ricardo quàm Thomæ contrà ac fides data erat, pessimo exemplo, protinus caput ceruicibus abscindi iussit. Robertus uerò ubi uidit regem accedere, atq; accepit patrem cum Thoma morte esse affectum, se ad proximum uicum qui Egecot nominatur, retulit, ibiq; aliquantũ dubius stetit, pugnaret nec ne, quòd magni periculi res esset, cum tãtis copijs dimicare, ante aduentum Varuicensis: sed ad extremũ iuuenili audacia accensus, instructa confestim acie in certamen descendit. Pugnatur per aliquot horas, magno conatu, multisq; utrinque cadentibus, denique Robertus dum reti-

retinere ſuos iamiam ſe fugæ dantes cupit, ab hoſtibus circumuẽtus capitur, unà cum Thoma Delalante equite, multiſq; alijs: quo ita capto, omnis exercitus depulſus diſſipatusq; eſt. Rex uictoriæ potitus, Robertum & Thomam cum nonnullis alijs, eodem momento morte mulctauit. In hac pugna fama tenet ad decem millia hominum cæſa.

At comes Varuicenſis, qui id temporis ad oppidum ſuum erat, atque propédiem ad exercitum uenturus, ubi cognouit celerius opinione ſua prælium commiſſum, ac à ſuis male pugnatum eſſe, quamuis rebus ſuis iam minus confideret, tamen neceſſariò diſſimulandum ratus, quòd in bello ſæpe uana pro ueris ualere ſoleant, ut ſocios quibus res deſperata uidebatur, iamq; omnes in fuga erant, conſolaretur, uerbo pariter atque re, nouas cœpit parare copias, & ſimul multis promiſsis niti ad ſtudium ſui perducere Thomam Stanleium, qui eius ſororem in matrimonio habebat: quod cùm efficere non potuiſſet, negante Thoma ſe arma in Edouardum laturum, tum demum uidens nihil eſſe, quòd diutius tempus tereret, ac deſperans poſſe ſe inimicorum uiribus reſiſtere, cum duce Clarentiæ genero, Exoniam proficiſcitur, dumq; hic pauculos dies moratur, cùm nullam haberet facultatem eorum, quæ opus forent ad bellum, deliberat Ludouicum Francorum regem, cum quo amicitiam paucis antè annis, dum apud eum legationis munus obiret, conciliarat, quamprimum adire, ſpe aut alicuius habendi auxilij, aut commouendi regis in Edouardum: & ad iter interim naues undique conducit, ac in portum quem Dermouth uocant, adducendas curat, quas non multò poſt armis, cæteriſq; rebus neceſſarijs inſtructas, ambo cum uxoribus, & magno ſuorum familiarium numero conſcendunt, atq; primo uento in Normaniam nauigant: quos præfectus eius regionis liberaliter accepit, ſtatimq; Ludouicum regem de aduentu Varuicenſis certiorem facit. Cœperat iampridem Ludouicum ex fama rerum geſtarum, admiratio Varuicenſis tanta, ut nihil ei optatius eſſet, quàm homini gratum facere: qui ubi cognouit terram Galliam attigiſſe, magno perfuſus gaudio miſit illi obuiam aliquot principes, mandauitq;, ut dicerent ſe diu optaſſe occaſionẽ, qua liceret eum iuuare, & nunc oblatam non omiſſurum, ac propterea rogarent, ut non grauaretur Ambaſiam (eſt ea regia uilla ad Ligerim poſita) ad ſe uenire, cum duce genero, quoniam futurum eſſet, ut nunquam eius laboris pœniteret. Incidit hæc Varuicenſis fuga in annum nonum, cùm Edouardus regnare cœpit, qui fuit ſalutis humanæ M C C C C L X X. Fuga aduerſariorum curam Edouardo maximè acuit, quòd Varuicenſis abſentia in dies magis magisq; augebat omnibus deſiderium eius uidendi, quippe qui ſolem excidiſſe ſibi è mundo putabant, adeò celebre huius hominis nomen apud populum erat, ut non aliud magis coleret, ad cœlumq; ferret. Quid, quòd illud unum loco cantilenæ, in ore uulgi potiſsimum reſonabat, cùm publicè plauſus daret? Quo factum eſt, ut comitis factio intra paucos dies mirabilem in modum adaucta ſit. Quocirca rex duplici ſolicitudine angebatur, qui timebat hoſtem foris & domi: ſed reditũ Varuicenſis in primis ſibi cauendum exiſtimabat: itaque primo quoque tempore ad Carolum ducem Burgundiæ, quem ſuprà demonſtrauimus Margaritam eius ſororem in matrimonio habere, nuntios rogatum miſit, ut ipſe qui cum Francis in fœdere eſſet, Ludouicum regem admoneret, ne Varuicenſem

&ducem Clarentiæ hoſtes Edouardi regis ſocij ſui,ac ſibi affinitate arctiſſima coniuncti, armis aut pecunia iuuaret. Carolus non modò id impigrè fecit, ſed etiam Ludouico minatus eſt multa, ſi illis opem ferret. Ea tamen tantum abfuit, ut Francus ponderanda duxerit, ut etiam facilè contempſerit, qui ad illa reſpõdit,ſe integro fœdere,poſſe & uelle iuuare amicos,& præſertim eos, qui ſuis haberentur factis clari,cuiuſmodi eſſet Varuicenſis comes,&id,ſi faceret, neqꝫ ei oneri, neqꝫ ſumptui fore. Hæc ubi in Angliam nuntiata ſunt, moleſtiã aſperſerunt, multoqꝫ grauiorem curam Edouardo attulerunt, ut diligentius per quæſtionem captiuorum exploraret,qui eſſent aduerſariorũ amici. Quare factum eſt,ut permulti ſibi metuentes partim in aſyla fugerint, partim in regis fidem uenerint. In ijs fuit Ioãnes Montacuti marchio,qui rurſus ſeſe Edouardi amicitiæ dedit,deuouitqꝫ, quem ille multa comitate blandisqꝫ modis accipiebat,ut ad amicitiam alios inuitaret.

Interea Varuicenſis cum duce, Ambaſiã proficiſcitur, cuius uidendi cauſa, paſſim per totum iter,populorũ cõcurſus fiebant,adeò eius fama inter Gallos etiam celebris erat,ubi accipitur à Ludouico comiter prolixeqꝫ, cui ſui aduentus cauſam longo ſermone expoſuit. Ludouicus non minus præſentia amici, quàm fama captus delectatusqꝫ, opes ſuas ei nõ defuturas pollicet. Adfuit nõ multò pòſt Margarita uxor Henrici, cum Edouardo filio principe Vualliæ, Gaſpare Penbruchi,& Ioanne Oxonij comitibus,qui paulò antè ad Margaritam traiecerãt. Hîc poſteaquam multa inter ſe cõmunicarunt,quæ ad ſalutem pertinerẽt,ad formã ſanciendi fœderis uenitur,autore Ludouico rege.Primũ omniũ Anna Varuicenſis filia,quam ſecum adduxerat,Edouardo principi deſpondetur: deinde comes & dux iureiurando promittũt ſe nõ prius arma depoſituros, quàm Henrico aut Edouardo Angliæ regnum reſtitutũ foret: poſtremò regina & princeps ſe facturos comitem & ducem Reipub.gubernatores,qui eatenus id imperij obtinerent,quoad Edouardus per ſe ad tale munus obeundum idoneus eſſet, eaqꝫ omnia ſanctiſſimè obſeruaturos recipiũt. Multæ præterea cõditiones quas tam ratio quàm negotij magnitudo poſcebat,inter eos conferuntur.Iuncto ſic fœdere,Ludouicus rex largitur Varuicenſi arma,uiros,naues,quibus inſtructus Angliã tutius adire queat.Rhenatus quoque Margaritæ pater eundem pro ſua parte iuuat.Iam exercitus nõ cõtemnendus conſcriptus, & claſſis ad Sequanæ oſtium parata in anchoris ſtabat, cùm comes ab amicis ex Anglia literas accepit,quibus ſignificabant tantam eius reuerſionis hominibus paſſim toto regno expectationem fieri, dari, moueri, ut iamiam in armis ubiqꝫ eſſent eius aduentũ præſtolantes,& propterea iter maturaret,ſine ullis etiam copijs, quoniam ut primũ littus attingeret, multa ſtatim armatorũ millia,uti mox cõtigit,in ipſo littore præſtò adeſſent, ad omnia munia obeunda.& iſtuc plebis ſtudiũ.Sed multos quoqꝫ principes eſſe quàm paratos ſuppeditare pecuniam in bellum,dare arma,mittere cõmeatum,&manibus & opera iuuare. Acceptis literis, comes mirificè lætatus ſtatuit tantam bene gerendæ rei facultatem non omittere, & quia Margarita cum filio nondum ad iter expedita erat, ipſe & dux atqꝫ Oxonienſis & Penbruchi comites cum parte exercitus, ac paratæ claſſis, præcedere decreuerunt, ad tentandam primam belli fortunam, ut ſi illa bene ſuccederet, tum Margarita cum principe ſubſequeretur.Rem igitur adminiſtrandam ſine ulla mora,&confeſtim gerendam

rendam Varuicenſis ratus cum duce,ac reliquis ſocijs, poſtquam quantū potuerat, gratijs agendis, Ludouici merita in Henricum regem, in ſe extulit, ab eoq; dimiſſus eſt, ad claſſem uenit, ſuisq; militibus in naues impoſitis, Angliam curſu petijt. Interea Carolus dux Burgundiæ iniquo animo ferens comitem à Ludouico rege adiutum contra Edouardum exercitum ducere, claſſem multarum nauium circa Normanicum littus diſponit,ut eum uenientem intercipiat: ſed Varuicenſis nullo à Burgundionis claſſe affectus incōmodo, incolumis cum omnibus ſocijs in Dermouth portum peruenit, unde ſexto antè menſe,in Gallias traiecerat. Vbi in terram deſcenſum eſt,comes per præconem, nomine Henrici regis, edici iubet, ut omnes qui per ætatem id facere poſſint,arma capiant,aduerſus Edouardum ducem Eboracenſem,qui in præſentia contrà quàm ius fasq; eſſet, regnum occuparet. Quo facto,dici non poteſt,quàm celeriter fama aduentus Varuicenſis per omnes regni partes perua ſerit, atque ad primum nuntium, quot unà armatorum millia ad eum conuenerint. Comes tantis copijs refertus Londinum uerſus iter facit. At Edouardus rex ubi cognouit Varuicenſem accedere, amiſſa in præſens omni ſpe ſui defendendi,ac eò in poſterum tempus, extremos conatus reſeruandos ratus, non de parando exercitu cogitat,quo aduerſarijs reſiſtat, ſed de ſua ipſius ſalute anxius, cum Ricardo fratre duce Gloceſtriæ, Lynum maritimū oppidum petit, ibiq; nauem ad iter paratam nactus, in Flandriam, ad Carolum, uento admodum ſæuo,ac ob id,non ſine magno uitæ periculo,nauigauit. Eliſabeth uerò eius uxor per idem temporis grauida ad Vueſtmonaſterium confugit, ſeq; aſylo incluſit,ubi filium peperit, quem Edouardum nominauit. Cognita fuga Edouardi, Varuicenſis magis accelerat, cunctisq; cedentibus, Londinū peruenit, & ciuitatem Cantianorum tumultu,qui ſub fugam Edouardi, ſuburbia ſpoliarant,turbatam, ilicò pacatam reddit,eoq; beneficio gratius ab omnibus acceptus, inde ad turrim uenit, ac Henricum regem carcere liberat, regioq; indutum ueſtitu ac comitatū in primis Ricardo Lee urbis prætore, binisq; uicecomitibus Roberto Draper,& Ricardo Gardener,cum toto ciuitatis ſenatu, ad templum diui Pauli per mediam urbem, populo dextera, ſiniſtraq; gaudente, plaudente, gratulante, ducit, ibiq; pro re ex animi ſententia geſta, Deo gratias agit. Fuit ille annus quo Henricus in regnū eſt reſtitutus, humanæ ſalutis MCCCCLXXI.

Ita Henricus toties uictus regnare iterum incipit. Poſt hæc,circiter VI calendas Decembrias,cōcilium ad Vueſtmonaſteriū habet,in quo primū Edouardus patriæ hoſtis declaratur,quòd regnum occupaſſet,eiusq; fortunæ omnes publicātur,eademq; ſententia in omnes fertur,qui illius partes ſecuti fuiſſent, atq; ſimul de omnibus captiuis eiuſdem factionis ſupplicīū ſumendū decernitur. Deinde omnia decreta, cōſtituta,acta ipſius Edouardi reſcinduntur. Poſtremò uerò Varuicēſis comes ut de patria bene meritus ſit regni gubernator,cui Clarentiæ dux collega datur. Sic Reſpub. in nouum peruenit ſtatū. Venit ad id conciliū Ioannes Montacuti marchio,qui multis uerbis crimen diluens,q̄d metu ſcilicet mortis,ad Edouardū paulò antè trāſiſſet,ueniā obtinuit, ut id in uitus faciēs nihil dein cōmuni cōmodo inſeruiret. Porrò ſi is cum Edouardo ſtetiſſet, dubio procul minus hoſtis q̄ fucoſus amicus læſiſſet, quoniam quæ cauemus,rarò haudúe grauiter nocent. At Margarita regina per omnes dies,

ex eo die, quo Varuicensis in Angliam profectus est, incerta expectatione euentus solicita, nõ cessabat orando uictoriã à Deo poscere, quam ad ultimũ ubi ex uiri literis cognouit partam esse, confestim cum Edouardo filio nauem conscendit, ac in Angliam redire tentat: sed quia hyems aspera erat, ui tempestatis ad terram reiecta, in aliud tempus iter suum differre cogitur. Per idem tempus Gaspar comes Penbruchi reuersus est in Vualliam, ad comitatũ suũ, ubi reperit Henricũ Edmundi comitis Richemondiæ fratris filium, uix decimum agentem annũ, ut captiuũ custodiri, cæterum liberaliter educari, apud uxorẽ Gulielmi Harberti, quem suprà memorauimus Edouardũ fecisse Penbruchi comitem, ac in bello captũ Varuicensis iussu securi percussum. Hunc Margarita mater filia unica Ioannis primi ducis Somersetiı, uix quatuordecim nata annos peperit, quæ deinde licet Henrico filio Humfredi ducis Buchyngamiæ, & tertio loco Thomæ comiti Derbĳ nupserit, nullos tamen amplius ex se genuit liberos, quasi rata satis sibi fuisse unicũ & talem in lucem edidisse filium. Gaspar itaq; puerũ Henricum ab uxore reguli Harberti accepit, eumq; secum aliquãto pòst Londinũ rediens, ad Henricũ regem duxit. Rex ubi puerum uidit, aliquantũ tacitus illius altam indolem cõtemplatus, principes qui aderãt, sic affatus dicitur: Iste nempe iste est, cui nos ac nostri aduersarĳ rerum possessione cedemus. Ita uir sanctus prædixit futurum, ut Henricus quandoque regni potiretur. Eo ipso anno (ut suo memorem loco, quod suprà lib. IX. dixi me non omissurum) Sixtus quartus Rom. pontifex certior factus à Iacobo tertio rege Scotiæ, episcopos Scotos non habere primatem, quem eis liceret per ciuilia Anglorũ bella, consulere de his, quæ ad religionem pertinerent, & rogatus, ut prouideret opportunè, creauit episcopum sancti Andreæ totius Scotiæ primatem, ut propter tumultus & ciuiles & externos, qui sæpe inter utranque nationem oriebantur, ne amplius ipsi episcopi suo capite carere dicerentur, quanquam ad id multum reclamante Georgio Neuyllo Eboracensi archiepiscopo, eiq; duodecim subiecit episcopos, Glasguensem, Rossensem, Brechnensem, Doukeldensem, Doumblacensem, Aberdonensem, Cathanensem, Candidæcasæ, Lismorensem, Morauensem, Orchadensem & Sodorensem: huius sedes in Mona insula locata est, quæ Eboracensis censeẽ diœceseos.

Dum hæc alibi gerebantur, Edouardus etsi extra patriam erat, non desperabat tamen maturam recuperandi regni opportunitatem: nam partim Burgundio magnũ illi pollicebatur auxiliũ, partim quotidie à suæ factionis uiris per literas & nuntios secretos, ad reditum solicitabatur, ac continenter bene multi aut legum metuentes, siue odio rerum præsentium acti, ac suarum cupiditatũ licentiã obtinere auentes, ex Anglia ad eum confugiebant, qui magis atq; magis ad iter urgebãt. His promissis stimulatus Edouardus haud quicq; iam mi serius, quàm diutius uno die remanere, aut optatius, quàm euolare ratus, uix duobus armatorum millibus contractis, paratisq; nõnullis nauibus, cùm primùm uer apparere cœpit, in Angliam traiecit, delatus ad littus Eboracensis agri, in portum, quem dicunt Raueniſportũ. Hîc expositis in terram militibus, cum suis belli ducibus agitat, quorsum primò sit eundum, propter enim armatorum paucitatẽ, nullum satis uidebatur tutum esse iter: post longam consultationem placuit omnibus, ut aliquot leuis armaturæ equites ad propinqua loca quoquouersum mitterentur, qui agrestium uoluntatem explorarent, tentarentq;,

rentq́ꝫ,ſi uellent pro Edouardo rege arma ſumere. Illi profecti diligẽter etiam atqꝫ etiam officium faciunt. Simile uero uidetur eſſe,Edouardum uirum prudentem nequaquam cum tam modica militum manu, auſum fuiſſe Angliam adire,niſi certò ſciuiſſet ſe magna habiturum confeſtim auxilia:quo argumento neutiquam dubium eſt, ducem Clarentiæ cum eo iam tum ſecretò in gratiã redñſſe,& marchionem Montacuti ſimul in eius ſocietatem ueniſſe,cuius quidem rei pòſt manifeſta indicia extiterunt. Qui exploratum ierant,tentatis uicinorum populorum animis,quantum facultas dari potuit, poſtero die ad Edouardum reuertuntur, & renuntiant omnes uicinitates ſtare firmiter in fide Henrici,ac nõ eſſe, quòd amplius ſolicitentur,cùm licet hortati ſint plures, ut eius fidem ſequerentur,neminem hominem tamen uoluiſſe ob metum Varuicenſis,quicquam de ea re audire. Quibus rebus cognitis,Edouardus neceſſariò cõſilium cõmutat, ac ubi à principio ſe regnum repetere prædicarat, nunc tantummodo ſuum principatum Eboracenſem quærere diuulgat, ut ea iuſta de cauſa, apud omnes plus ſibi fauoris conciliet. Dictu incredibile eſt, quanti ea res tametſi ficta momẽti fuerit,tanta eſt apud cunctos mortales iuſtitiæ uis: ubi enim homines audiuerũt Edouardo nihil cupiditate regni remotius eſſe, nihil propius,quàm patrimoniũ repetere, miſericordia moti uel illi fauere incipiunt,uel omnino non obſiſtere,quò minus ſuum Eboracenſem principatũ recipiat. Reperto hoc modo leniendi aut ſibi reconciliandi hominũ animos, Edouardus iter Eboracum intendit,ac Beuerlacum proficiſcitur.

Comes qui per eos ipſos dies Varuici erat,ut reſciuit Edouardũ reuertiſſe in Angliam,&Eboracũ contendere,ſtatim per literas &nuntios Montacutenſem fratrem,qui cum bene magna militum manu ad Pontifractum hyemarat, monet,quanti periculi res ſit, ſi hoſtis Eboracum perueniat, atqꝫ iubet, ut uel uenienti occurrat,cum eoq́ꝫ confligat, ſiue eatenus tranſitu prohibeat, quoad ipſe cum maioribus copijs,quas impigrè cõparabat,in tempore adſit. Et quoniam certum non habebat,per quam partem hoſtes iter haberent, primùm ad ſingula oppida Eboracenſis agri, deinde Eboracum certos miſit nuntios, qui nomine regis iuberent omnes in armis eſſe,ac portas Edouardo claudere. Interea Edouardus nullis reſiſtentibus, Eboraco appropinquat. Quod ubi ciues cognouerunt,ſumptis repentè armis, ad portas tuendas concurrunt, atqꝫ duos primarios ciuitatis obuiam mittũt,qui ſuis uerbis moneant, ne accedat, néue ſe periculo obijciat,quòd omnibus modis eum armis arcendum ſibi conſtitutũ eſſet. Edouardus auditis legatis, nõ nihil animo turbatur, in magnisq́ꝫ curis,hæc maximè eum ſolicitabant: nanqꝫ ſi pedem referret, timebat, ne ſe ut fugientẽ agreſtes prædæ cupiditate inſequerentur: ſin procederet, ne ab Eboracenſibus eruptione facta,ſubitò circumueniretur: qui idcirco non armis,ſed molliſſimo modo agendum ratus,legatos ſuppliciter rogat,ut ſuo nomine ciuibus dicant,ſe non uenire repetitum regnum Angliæ,ſed principatum auitũ Eboracenſem,ac propterea uelint ſuum iuuare principem,qui ſi per eos illum reciperet, perpetuò eius beneficij memoriã retineret: ita blandè loquendo eos domum dimittit,ac ſimul expedito agmine portis appropinquat. Ciues Edouardi reſponſo aliquantulum deliniti,quòd ille uideretur nihil, ut aiebat, eſſe in regem Henricum moliturus, de muro cum eo colloquuntur, iubentq́ꝫ, ut aliò abeat, quod ſi quamprimũ faceret, nullum affirmãt eum accepturum eſſe

detrimentū,sin minus,nō longè abesse à periculo uitæ.Ille autē comiter singulos principes nominatim ac honorificè appellando,multacp pollicendo rogat, per eos sibi liceat in urbe sua saluo esse. Toto ferè die in eo colloquio consumpto,ad extremū ciues spe præmiorū onerati ad pactionē uenerūt,ut si Edouardus iuratus promitteret se ciues suos benignè accepturum,& Henrici regis in posterū dicto fideliter audientē fore,eum reciperēt mœnibus,opibuscp iuuarent.His cōditionibus lætatus Edouardus,postero die prima luce facta per sacerdotem ad portam,qua urbem intraturus erat,re diuina,inter sacra utruncp se sanctissimè seruaturū iureiurando promittit,ac ita urbe recipitur: qui tamē tantū aberat,ut alterū seruare in animo haberet, sicut statim pòst perspicuum extitit,ut etiam nihil prius sibi curandum,quàm Henricū persequendum, regnocp spoliandum statueret. Ita plerunc principes uiri similiter atcp humiles cupiditate cæci,&omnis religionis pariter ac honestatis obliti,solent per Deū immortalem,iurando fidem dare,quam tamen fallere iam antecp dent, sibi certum est:atqui ij exemplis nō ignotis, uno omnino uel altero tempore meritas periurij pœnas luunt,ita ut ea labes sæpenumero ad eorum etiam nepotes perueniat.De hac re nō pigebit memorare in uita Ricardi tertij regis, loco perappositō, ubi fortasse cognosci licebit, Edouardi progeniem istius quocp periurij noxæ nō expertem fuisse. Edouardus sic sedato populi tumultu, Eboracū ingreditur,depositacp omni sacramēti memoria,urbem præsidio firmat, ut ne aliquid in ea innouetur,atcp copias auget,&illis iam paratis,eò minus sibi cessandū ratus, quò audiebat aduersarios segnius rem agere, Londinum uersus proficiscitur,qui de industria omissa recta uia,quæ Pontifractū ducit,ubi loci diximus Montacutensem cum exercitu esse,iter ad dexterā flectit, minus longè quatuor millia passuum ab hostium castris,quæ cùm transisset,nullo ab hostibus facto motu,in rectum iter parum ultra eum locū regressus, Nothyngamiam petit.Cæterū id Edouardi facinus magnū ciuibus Eboracensibus inusit dolorem,quòd puderet tam bellè deceptos esse,ne dicam inhonestè.

At ubi fama diuulgauit Edouardum sine aliquo accepto incommodo Nothyngamiam peruenisse,tum passim principes ad eum deficere incipiūt,quippe qui arbitrabantur marchionē aut noluisse aduersarios armis aggredi,quòd cum eis sentiret,aut non ausum exire de castris, quòd minimè par hostibus foret:igitur utrum esset, putabāt tutius esse ad Edouardum iam magno fultum exercitu se adiungere, quàm cum periculo pro Henrico stare.Ea re animo sublatus Edouardus,motis repentè castris, Leceſtriam uenit,ubi cognouit comitem ad Varuicum esse, eocp Ioannem Oxonienſem comitem cum bene magna militum manu accessisse,ut ambo in se ducerent:qui id præuertendum ratus, eôdem cum exercitu discedere statuit, spe aut dimicandi, aut coniungendi se cum fratre duce Clarentiæ, quem Londino cum exercitu uenientem antè uspiam adeundum putabat, quàm ad socios perueniret, ueritus ne de sententia deduceretur, quòd cognosceret ducem non admodum constantem esse.Comes quidem Varuicensis interea mœrebat, &angebatur,quòd cùm ipse raptim omnibus prouidisset, marchio tamen nō modò eò ubi hostiū arma primùm concrepuissent, non iuisset, sicut monitus erat, sed etiam passus esset illos cum tam parua armatorū manu,præter suos oculos,sine certamine transire, qui proinde ut in tempore cum aduersario, qui more amnis uires eundo acquirebat,

acquirebat,acie in itinere confligat,copias undiq; cogit,ad seq; celeriter accersendum curat ducem Clarentiæ, qui Londini exercitum conscribebat, quem cùm cunctari, ac ut dubiũ belli atq; pacis omnia negligenter agere accepisset, iam tum suspicatus eum à fratribus corruptũ,sine mora,cum suis copijs, Con uentriã proficiscitur,ut hosti uenienti obuiam fiat. Inter hæc Edouardus peruenit Varuicum,uacuumq; præsidijs occupat,inde ad comitem contendit,iuxtaq; eum castra ponit,ac postridie quàm eò peruenerat, omnibus copijs eductis,acie instructa, comiti potestatẽ pugnandi facit, qui se à duce, ut diximus, in fraudem deduci suspicans, mœnibus continebat, cùm interea nuntiatur ei ipsum ducẽ cum ingenti exercitu appropinquare. Quod ubi Edouardus intellexit,sublatis castris,illi obuiam fit, & ne cõpositus dolus uideatur,acie instructa incedit tanq; pugnam facturus: itidem & dux facit. Sed ubi in conspectum uentũ est, Ricardus dux Gloceſtrensis perinde quasi omnis cõtrouersiæ cõstitutus esset disceptator,cum duce primũ in secreto colloquio cõgreditur,deinde ad Edouardum redit, & illud idem facit: ad ultimũ nõ ad arma,sed ad pacẽ conclamatur,tum depositis utrinq; armis,fratres in amplexum concurrunt.

Secũdum hæc, Edouardus eo loci per præconem edici iubet, ducem & qui eum secuti essent,sine fraude in perpetuũ fore. Placuit & Varuicensem ad defectionẽ tentare,ad quem dux certos principes ex amicis allegauit, qui primò suum factum excusarẽt,deinde eum hortarentur,ut uellet,dum licebat,aliquã pactionem cum Edouardo facere. Audiuit comes mandata ducis,omnibusq; precibus illum detestatus est, quòd contra fidem datam, ad Edouardum tam turpem transitionem fecisset: ad mandata uerò nullum aliud dedit responsum, nisi quòd mallet sui, quàm perfidi ducis similis esse, ac ideo non prius ab armis discederet, quàm aut uitam amitteret, aut ulcisceretur inimicos. Exin Edouardus ita firmis auctus copijs magna cum fiducia Londinũ proficiscit, quò ubi fama peruenit,ducem Clarentiæ ad fratres reuertisse, atq; simul omnes aduentare,tanta ciues trepidatio inuasit,ut nescirent quorsum se uerterẽt, sed breui timor eos in Edouardi partem flexit. Sub idem tempus uenere literæ à comite ad Henricũ regem,ad Edmundũ Somersetiducem,ad Eboracensem archiepiscopum,reliquosq; regis consiliarios,ut intenderent ciuitatem in fide per biduum aut triduum retinere, post aduentũ aduersariorũ, quoniam ipse interim cum ingentibus copijs adesset. Illi officiũ impigrè fecerũt,q̃d frustra fuit. Porrò Ioannes Stokton eques urbis prætor, & Ioan. Crosby,ac alter Ioan. Vuarde uicecomites in eo temporis articulo in suam curiã conuocato ciuitatis senatu, maturè inter se agitare cœperunt, utram partem sequi præstaret: ad ultimum cùm secum reputarent Henricum talem esse, qui per se non ualde multùm rebus publicis moderaretur, contrà Edouardum non ad alterius,sed ad suum præscriptum consuesse regnum gubernare,ac talem esse, qui se & suos ab iniuria defendere posset, omnibus placuit ad eum adhæresce re. Quo cognito consilio,plebs nouarum rerum cupida,ubi Edouardus accessit, nullo imperio coërceri potuit, quin illi alacris obuiam ierit, uenientemq; regem consalutarit. Quo uiso, Somersetensis ac reliqui pro se quisque diffugiunt. At Henricus ut hostia immolanda in ædibus episcopi,quæ ad diui Pauli templum sunt,solus relinquitur,ac nescius quid consilij caperet,ut quem molestiæ iam hebetiorem reddiderant, eo loci ab Edouardo capitur, rursusq; in

custodiam traditur. Introiuit Edouardus Londinū ad III Idus Aprilis: post mensem autem sextum, quàm in Flandriam traiecerat, cōcioneq; aduocata, ciuium fidem plurimū collaudauit, egitq; speciatim senatoribus gratias, quòd populum in officio erga se continuissent: alios autem nonnullos siue ciues, siue mercatores exteros, quos sciebat pecuniam contulisse Henrico, ad parandum exercitum, multis uerbis castigauit, & de eorum peccatis ualde conquestus, ad extremum sine metu esse, secq; eis delictorum ueniam dare edixit, qua lenitate multitudinem sibi ualde deuinxit.

Comes interim uidens in celeritate omne positū esse certamen, hostes magnis itineribus insequit, ut si qua difficultate essent tardati, uti sperabat, prius cum eis manū consereret, quàm Londinū accederent, quod facere multū referre putabat, cùm eum nō fugeret eam ciuitatem omni cōmeatu uacuam, nullisq; munitionibus circumuallatam, nō posse obsidionē tolerare, ac propterea solere ut plurimū uictorē sequi: Itaq; iam bene multū itineris confecerat, cùm audiuit Edouardum Londino potitum coniecisse Henricum in carcerem: quitum rem huc necessariò deductam animaduertēs, ut omnia uni demū prælio cōmittenda essent, ad Fanum diui Albani constitit, partim reficiendi militis, partim capiendi consilij causa. Erant in exercitu principes Ioannes Exonienſis dux, alter Ioannes Oxonienſis comes, Edmundus Somerseti dux, & tertius Ioannes Montacuti marchio frater comitis, quem ipse comes iam perspiciebat inuita, ut dicitur, Minerua huic bello seruire, & propterea nesciebat quantū illi cōfidendum esset, attamen fraternus amor omnem ferè tollebat suspicionē: sed quicquid de eo uel alijs sentiret, ipse unus intrepidus statuit sibi in hostes eundum, atq; ita à Fano Albani digressus, ad pagum qui in medio spatio est, inter ipsum Fanū Albani, & urbem Londinū, distatq; ab ipsa urbe millia passuum decem, quem Barnetū uocant, uenit. Est pagus iste in colle positus, qui planitiē ad dimicandum aptam in summitate habet. Hîc comes positis castris, hostes expectabat. Rumore interea Londinū perlato de comitis aduentu, Edouardus ad exercitū quem paulò antè ad urbem secum duxerat, nouū ex robore iuuentutis statim conscriptū adiungit, item noua undiq; quærit auxilia, arma, tela, equos, & cætera instrumenta militiæ deintegro parat, & deniq; toto animo, ac opibus in hoc bellum incumbit, quippe quod omniū laborum finem sibi allaturū sperabat: ita parato immenso exercitu, it obuiam hostibus, ac ut, si usu ueniat, paratior sit ad dimicandum, ubicunq; eos offendat, quadrato incedit agmine: ducebat secum Henricū captiuū, eo fortasse consilio, ut aduersarij uidentes in prælio regem suum captum, deterrerentur, aut, si ei fortuna belli aduersa foret, per eum seruari posset: peruenit post meridiē in collem ad Barnetum, ibiq; haud procul ab hostibus castra ponit, quæ ut ne ea nocte in certamen descendere cogatur, nouis subitò munitionibus sepit, mora enim ei utilitati erat, quòd undiq; multi auxilio uenirent, contrà hostibus damno, quia illi longè à suis, nihil spei in nouis præsidijs habebant. Pernoctauit tamē uterq; in armis: nanq; ob uicinitatem castrorum, tantus utrinque hominum, equorumq; fremitus audiebatur, ut neuter exercitus quieti se dare auderet. Atqui ubi cœlum albescere cœpit, Varuicensis suas sic acies instruit: In sinistro cornu marchionem fratrem, ac Oxonienſem comitem cum parte equitatus locat, dexterum ipse cum Exonienſi duce tenet, in medio inter utrunque

cornu

cornu ſagittarios ponit, quibus dux Somerſeti præerat: ita inſtructos ad certa men milites multis uerbis adhortatur, uti forti atque parato animo eſſent, ac meminiſſe uellent ſe pro libertate patriæ contra tyrannum, qui regnum perperàm inuaſiſſet, pugnaturos eſſe. Edouardus idem facit, qui poſtquam omnes ſuos ordine locauit, quia ingens adhuc militum copia ſupererat, cùm continenter gratificandi gratia, ad eum principes concurrerent, eam omnem multitudinem in unum cogit, ad ſubſidium ferendum, quos ita in aciem ductos multis adhortationibus incendit, cõmemorãs ſe illos duxiſſe ad dimicandum aduerſus rebelles atque ſeditioſos homines, qui nil aliud niſi mortalium omo nium diſſidium, niſi ciuium cædem, niſi patriæ exitium quærerẽt. Poſtquam illuceſcere cœpit, edito utrinque ſigno, itur in certamen: primùm ſagittis res eminus geritur, deinde gladijs cominus pugnatur. Edouardus fretus multitudine militum, qua longè præſtabat, acriter inſtat: comes priſtinæ uirtutis memor haud timidus reſiſtit. Ita maxima ui ubiq; certatur, multis paſſim cadentibus, quibus integri ſubinde ſuccedebant. Interea omnes milites intenti in pugnam euentũ expectabant, cùm poſt longam dimicationẽ, comes ſuos à multitudine premi animaduertens, cum expeditis equitibus in prima acie laborantibus ſuccurrit, hoſtemq; pedem parum referre coëgit. Quod ubi Edouardus uidit, alios ſubitò ſuis ſubſidio mittit, tum prælium maiore cæde, quàm hactenus geſtum ſit, redintegratur. Iam à mane propè ad meridiem, dubia uictoria pugnatum erat, cùm Edouardus quem iam tædebat longioris prælij, copias quas ad ſubſidium extra pugnam habebat, impetum facere in hoſtem iuſſit. At comes ubi uidit ſubſidiarios hoſtium milites in certamen ueniſſe, tum nõ territus, ſed in ſpem uictoriæ adductus, ſuos etſi iam feſſos maximè cohortatur, uehementer incitat, impenſe rogat, ut hunc extremũ laborem magno animo ferant, identidem inclamans finem adeſſe pugnæ: uerùm cùm illi longo labore defatigati nihil ferè eiuſmodi uocibus excitarentur, ipſe animo inuictus inter medios hoſtes uadens, dum incautus longè à ſuis cædendo hoſtem incurrit, ibi pugnans confoditur, unà cum marchione fratre, qui eum iamiam uictoro rem ſequebatur: poſt mortem comitis, reliqui in fugam coniecti paſſim capiuntur. Hunc exitum uitæ habuit Ricardus comes Varuici, qui ei per tot uarios caſus ob magnitudinẽ animi, longè ante decurſam ætatem obrepſit. Cæſa ſunt ex utraq; parte, decem circiter millia hominum, captiuorũ autem numerus tantus fuit, ut nullo pacto computari potuerit. Edmundus dux Somerſetenſis cum Ioanne comite Oxonienſi, curſu non intermiſſo, dum Scotiam petit, mutato conſilio, propter itineris longitudinem, in Vualliam ad comitẽ Penbruchi ſe recipit, & alij aliò pro ſe quiſq; fugit: dux uerò Exonienſis ægrè ad Vueſtmonaſteriũ confugit, ibiq; in aſylum ſe abdidit. Edouardus cõpertis nõ incruentam uictoriam adeptus, eius tamen lætitia maiorem in modum ſublaob tus, cum Henrico captiuo, more imperatoris triumphantis, Londinũ reuertitur. Corpora comitis & marchionis eôdem poſtea conuecta ſunt, quæ priuſquam terra humarentur, toto biduo in æde diui Pauli in feretro iacuere, ut ab omnibus exanimata cernerentur, ne populus ob aliquam ſimulationẽ nominis Varuicenſis, ad nouas deinceps ſolicitaretur ſeditiones. Cæterum fertur rex Edouardus nõ adeò gauiſus ob Varuicenſis cædem, quin ſummè doluiſſet interitum marchionis, quem, ut demonſtrauimus, pro amico habebat.

Interea Margarita regina certior facta, ob reditũ Edouardi in Angliam, omnia iterum turbata esse, facto ex delectibus statim nõ mediocri exercitu, in insulam cum Edouardo filio, quãcitissimè potest, redire nititur, sed obstante fato, tardata aduersa maris tempestate, serius quàm res requirebat, applicuit se ad portum, quem Vaymuthum uocant. Hîc ubi descendit in terram, intelligit Edouardum rerum potitum, Henricũ uirum à suis desertum, & captum, Varuicensem interfectum cum fratre, eiusq; copias partim deletas, partim dissipatas, & denicq; plagam acerbissimã acceptam, cùm re, tum tempore. His auditis, misera mulier metu corruit, dolore disrumpitur, intercludit, torquetur, tempus calamitosum, fortunam aduersam, ærumnam deplorat, fatum Henrici incusat, quod iam uenisse pro certo habebat, & denicq; se afflictat, ac præ morte uitam aspernatur, quòd fortasse animo prouideret deteriora, quæ supra caput erant, iamq; impendebant. Potuit tum Margaritæ in mentẽ uenire, se magna ex parte in istiusmodi incidisse mala, ob indignã Humfredi Glocestrensis ducis cædem, cuius consilij quanquã fortè particeps non fuerat, peccauit tamen, quòd bonum uirum seruare potuerit. Sanè eo uno uiuo, ac Rempublicam regente, nunq; Henricus tot adiuisset uitæ pericula. Vtinam eiusmodi euentorum causas bene multi ponderarent, qui æquum & iustum potentia & uoluntate sæpissimè metiũtur. Ad rem redeo. Margarita uidens nihil esse, quòd bellum compararetur, iamq; penè suam & filij salutem iuxtà desperans, ad proximum cœnobium ordinis Cistertiensis, quod est ad uicum, quem Bellilocũ uocant, profecta est, ac in asylum quod ibi est, se recepit. Rumore interim de eius aduentu diuulgato, Edmundus dux Somersetj, cum Ioanne suo fratre, Thomas Corteneius comes Deuoniæ (is ab initio alteram partem est secutus) Gaspar comes Penbruchi, Ioannes Venlochius, & Ioãnes Longstrotherus Rhodiorum militum præfectus, celeriter Bellilocũ conueniũt, reginamq; adeunt. Mulier plena tristitiæ, ubi uidit principes amicos paulùm animo exhilarata, paulumq; respirans à metu, ut ne dicatur quicquam imprudenter fecisse, multa cum eis differit, & docet causam, quamobrẽ in tempore adesse nequiuerit, ac qua ratione ad id asylum confugerit, rogatq; singulos, ut uelint filij saluti primùm omnium fideliter consulere, & cùm in præsens desperaret posse se aliquid armis proficere, iterũ, si modò per anni tempus, per hostes liceret, in Galliam sibi eundum iudicabat, illicq; usq; eò manendum, donec Deus meliorem belli gerendi facultatem daret. Dux cum alijs, postquam reginam multis uerbis consolatus est, incipit de ratione belli longo sermone permulta conferre, primumq; sentit, nullas interponendas esse moras, ut ne per eas ipsi infirmentur, & fortior fiat Edouardus, qui exercitum paratum non haberet, cùm proximo facto prælio, omne penè iuuentutis eius factionis robur infractum foret, quicq; nuper sequundam belli fortunam aduersus Varuicensem habuerit, meritò aduersam futuro bello sentire posset, cùm rerum bellicarum non raro magna commutatio ad punctum temporis accidere soleret: deinde affirmat bonam principum partem pro Henrico rege stare, ac sua sponte homines militares ad opem ferendam uenturos, si modò ipsa uelit, uti aliàs sæpe fecisset, dux agminis esse in hostem, atque ad hæc ipse magnas copias pollicetur, maioresq; nomine utriusque comitis promittit: & postremò postquam permultis argumentis, uictoriam in manibus esse demonstrauit, omnes rogat, ut

bono

bono animo ſint,& quia celeritate opus eſſet,non amplius de ratione belli,ſed de ipſo iam bello gerendo ſtatuant.Regina cui maximæ curæ erat, non de ſua quidem,ſed de filij ſalute,quæ ob id anxio & ſolicito animo erat, quæ nihil boni ferè opinione augurabatur, ad ea reſpondit, ſe hanc ſententiam facilè probaturam, ſi nullius charioris rei prætercp uitæ ſuæ iacturam fieri poſſe uideret, ſed ſuſpicari,ne dum illi uellent affectis ſuccurrere rebus,Edouardi principis, in quo omnis ſpes domus ſita eſſet,uita nõ periclitaretur, ac propterea aut bellum in aliud tempus reijciendum, aut filium in Galliam remittendum, qui in tuto,ac in arcano operiretur,dum primi belli exitus obreperet.Nimirũ mater nõ iniuria cõſulere conabatur uitæ filij,cùm ei ſecundũ uirum, quem pro perdito putabat,nihil illo eſſet amabilius,charius, iucundius. Ita regina prudentiſſima rogabat, ut principes bellicæ artis periti,ea antea ſecum bene cõſiderarent,quòd poſtea ſi bellum ſumendum iudicarent, ſe nõ negaret in eorum ſententiam uenturã. Sed longiori diſputationi locus haudquacp fuit, affirmante duce,omnibus decretũ eſſe, dum uita ſuppeteret, bellũ aduerſus inimicos gerere,ac propterea quod ſummo conſilio ſtatutũ eſſet, ſummo etiã conſenſu faciendum eſſe.Ita omnibus ad unum,ad bellum incitatis,pro ſe quiſcp exercitũ comparat: dux per totum principatũ ſuum diligenter delectum militũ habet, idem facit comes Deuoniæ, comes etiam Penbruchi ad comitatũ ſuũ copias conſcribendi cauſa diſcedit.Regina in hanc ſpem bene gerendæ rei tandem adducta,Hoc bene ſit,inquit,ac ſtatim Bathoniam de ſententia ducis pergit,illic expectatura,dum ſocij redeãt:ſed quoquo eſſet gentiũ itura,paucis notũ erat, ut ne eius conſilium aduerſarijs prius patefieret,quàm quò ibat,peruenirẽt.

Rex autem Edouardus ubi cognouit Margaritã in Angliam ueniſſe, ac ducem Somerſetenſem & eius ſocios exercitũ conflare,cõfeſtim aliquot leuis armaturæ equites quoquouerſum mittit exploratũ, quantæ ſint hoſtiũ copiæ, quóue iter habeãt.Illi id quod præceptũ erat celeriter facientes,poſtquam bonam occidentalis regionis partem obierunt, quæ cognouiſſent, diligenter retulerunt.Rex cùm nihil certi de itinere hoſtium ab exploratoribus accepiſſet, ſtatuit eis uſpiam prius occurrendum,quàm Londino appropinquarent:itaque cum eo quem Londini contraxerat exercitu,in Oxonienſem agrum proficiſcitur,locumcp caſtris idoneum quærens ad Abyndoniam deligit, eocp ad ſe copias quæ alibi cogebantur,uenire iubet. Hîc ubi omnẽ exercitũ in unum coëgit,atcp cognouit aduerſarios Bathoniã peruenirẽ, ibicp cauſa maioris colligendi militum numeri, ex illis, qui ad eos undicp confluebant, moram facere,inde digreſſus, Marlebrigium, qui pagus diſtat à Bathonia circiter millia paſſuum quindecim,contendit,eocp properat,ut prius cum hoſtibus facta poteſtate pugnandi, poſsit acie confligere, quàm in Vualliam eant, quò ſuſpicabatur,id ſanè quod erat, illos conceſſuros, ad coniungendum ſe cum comite Penbruchi,qui illic ingentes parabat copias. Atqui regina ubi cognouit Edouardum ante ſe eſſe, Bathonia diſcedit, Briſtolliumcp petit, ac inde aliquot equites præmittit exploratũ,ſi per Gloceſtrenſem agrum,tutum iter ad Vualliam pateat,quò augendi exercitus gratia,primò ſibi eundum,ac mox ſine mora, in hoſtem ubicunque ſtatiua haberet, infeſtis ſignis tendendum ſtatuerat. Equites citò reuerſi, renuntiant Gloceſtriam oppidum ſtare in fide Ricardi ducis fratris Edouardi, & licet primùm promiſsis, deinde minis oppidanos

ad defectionem tentarint,illos tamen nihil moueri. Ea re cognita, regina Bri-
ſtollio ſe mouet, ac ad uicum ad Sabrinam flumen ſitum, quem Teuchisberiã
uocant, proficiſcitur, præteriens Gloceſtriam,ut in oppugnando oppido ne
tempus conterat. Hîc poſitis caſtris,Somerſetenſis audiens Edouardum, qui
eorum ueſtigia ſequebatur,haud procul eſſe,ſuos in aciem ducit, non magno
pere id conſilium probantibus cæteris belli ducibus, qui Penbruchenſem ex-
pectandum iudicabant. Adfuit non multò pòſt Edouardus cum inſtructo ex
ercitu,datoq; utrinq; ſigno,prælium cõmittitur: poſt longum atq; acre certa-
men,Edmundus dux ſentiens ſuorum paucitatem à multitudine hoſtium ual
de premi,protinus milites ad ſigna reuocat, ut conferti facilius obſiſtant. Re- u
creauit ea res paululùm militis animũ, qui ferocius cædere cœpit: ſed cùm re-
gina non haberet milites integros, quos ſaucijs & defatigatis ſummitteret, à
multitudine oppreſſa,demũ uincitur, ſuis ferè ad unum cæſis,aut captis. Oc-
cubuere mortem in pugna ex nobilitate Thomas comes Deuoniæ, Ioannes
Venlochius, Ioannes Somerſetenſis frater, cum bene multis alijs. Capti ſunt
Margarita regina, Edouardus princeps, Edmundus dux Somerſeti, Ioannes
præfectus diui Ioannis,ac equites amplius uiginti. Ii omnes biduo pòſt, præ-
ter Margaritam,& filium,in eo uico capite mulctantur. Edouardus princeps
adoleſcens præſtantiſſimus, aliquanto pòſt ductus ad colloquium cum Edo-
uardo, interrogatur ab eo,cur eius regnũ ingreſſus, auſus eſſet id armis diue- 2
xare:cui præſenti animo reſpondit,ſe auitum regnum recuperatũ ueniſſe. Ad
ea Edouardus nihil reſpõdens,tantum manu adoleſcentem procul ſubmouit,
quem in ueſtigio qui circunſtabant,circunſtabãt autem Georgius Clarentiæ,
Ricardus Gloceſtriæ duces,& Gulielmus Haſtyngius,crudeliter trucidarũt.
eius corpus cum reliquis interfectorũ cadaueribus in proximo cœnobio mo-
nachorum ordinis diui Benedicti humatur. Margarita uerò captiua Londi-
num ducta,& nõ multò pòſt pretio dimittitur,quæ in Gallias profecta,in per
petuo mœrore iacuit, nec tam id propter ſe, aut propter uirum, quorum iam
ætas penè acta erat, quàm propter amiſſum Edouardum filium, quem ipſa,
quem pater Henricus ſuperſtitem uitæ,ac dignitatis ſuæ relinquere ſperabat,
ex quo nihil ambobus in omni uita acerbius accidere potuerat. Edouardus
ob uictoriam,quæ ciuilium bellorum finem fecit,immortaliter gauiſus,poſt-
quam eam omnem regni partem in qua aduerſarij in unum conuenerant,dili-
genter luſtrauit,Londinũ reuertit,ubi tridui ſupplicatione,gaudiũ miris ho-
minum ſtudijs celebratũ eſt. Hæc ſumma rerum bellicarũ Edouardi. Fuit ille
annus ſalutis MCCCCLXXI,& XI,cùm ipſe Edouardus regnare cœpit.

Sub Edouardi reditum, Thomas Facombrigius filius Gulielmi Facombri
gij comitis Cantij ex concubina genitus, homo ſummæ audaciæ & factioſus,
quem ad perturbandam Rempublicam mali in primis mores ſtimulabãt,ma-
gnum fecit tumultum:is enim aliàs à Varuici comite præfectus maris conſti- 3
tutus, qui tranſitum qui eſt inter Caletum & Douerum tueretur, quò nulli
qui Edouardi partes ſequerentur,impunè tranſirent, poſtea factus egens tam
amicis quàm inimicis infeſtus,cœpit palàm latrocinari:quo factum eſt,ut bre
ui tempore multarũ nauium claſſe munitus, omnia circùm littora latrocinijs
turbaret, qui ad ultimũ in Cantium delatus, in terram deſcendit, contracta q;
non parua Cantianorum manu, Londinum recto itinere petijt, ſpoliauit q;

primo

primo acceſſu, clamante turba ſe ueniſſe liberatum Henricū regem ſuum. Sed ubi cognitum eſt Margaritam prælio uictam eſſe, tum Gulielmus Edouarde urbis prætor in eum annū creatus, & Ioannes Aleyn, ac alter Ioannes Chelley uicecomites, cum bona armatorū manu facto repētè impetu, Facombrigium præda exutū profligant, multis in fuga Cantianorū aut interfectis, aut captis. Iſte tumultus quanq; paruus, ſi paulò antè ortus fuiſſet, haud dubiè res Edouardi in magnū adduxiſſet diſcrimen. Fuit nempe Edouardus in iſtis poſtremis bellis longè fortunatiſſimus, quòd diuerſo tempore à ſuis aduerſarijs uexatus fuerit armis. Sanè ſi per idem temporis quo Varuicenſis Londinū cum paratiſſimis copijs properabat, Margarita regina ex altera parte terram Angliam cum exercitu attigiſſet, quod mulier ter ſummè conata eſt, & hæc à tergo, & ille antè eodem momento urgere cœpiſſet, aut ſi Edmundus Somerſeti dux ad Teuchisberiam, non prius ſuis pugnandi ſignum dediſſet, quàm Gaſpar Penbruchi comes cum auxilio adueniſſet, uel ſi Facombrigius ſimul Lōdinenſes uexaſſet, unum ſiue alterum modis omnibus futurum erat, ut Edouardus neceſſe haberet, aut fugam rurſus capere, aut turpiter manus dare. Ac tantum in omni re, ſed in bello potiſſimùm, ualet bona hominis, ut uulgò dicitur, fortuna. Quanquā fortè illud potius uenit ex infortunio familiæ Lancaſtrenſis, quod uiri ſapientes diuinæ iuſtitiæ adſcribendum iam tum exiſtimarunt: quia regnum ab Henrico quarto ſexti Henrici auo, per uim quæſitū nō potuiſſet perdiu ab ea poſſideri familia, atq; ita aui peccatū ad nepotes redundaſſe. Nunc ad rem redeo. Facombrigius celeriter ad naues ex fuga ſe recepit, ſed aliquanto pòſt ad Suthantonenſem portū, quò inconſultè acceſſit, captus, luit capite pœnas. At Gaſpar comes Penbruchi ubi intellexit reginam ad Teuchisberiam, cōmiſſo prælio uictam eſſe, & nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe, de itinere cum militibus, quos ſecum ad ſocios ducebat, retrò Chepſtolliū abijt. Dum hîc moratur mœrens, quòd feſtinatio quæ improuida ſemper eſt, & cæca, omnes ad extremū Henrici opes perdidiſſet, cum ſuis, quid conſilij foret capiendum agitabat, cùm eò mittitur ab Edouardo Rogerius Vuagham, uir fortiſſimus, qui comitē per dolum caperet. Comes inſidiarū certior factus, Rogerium intra oppidum capit, atq; capite mulctat. Ita Rogerius paſſus eſt à comite mortem, quam ei per dolum intentabat. Comes inde digreſſus, ſe Penbruchum recipit, quem ſtatim Morganus Thomas ab Edouardo miſſus circumſidet, foſſa & uallo ſeptum tenet, fuga prohibet: ſed ille octauo pòſt die à Dauid fratre Morgani amico fideli obſidione liberatus, confeſtim ad oppidū maritimū, quod Tynby uocant, diſcedit, atq; inde parato actutum nauigio, in Gallias cum Henrico nepote ex fratre comite Richemondiæ, paucisq; familiaribus nauigat, qui fortè in Britanniam delatus, Franciſcum ducem ſupplicater adit, expoſitaq; ſui aduentus cauſa, eius ſe fidei atq; Henricū nepotem committit. Dux accipit comites hoſpitio libenter, tractat honore, humanitate, gratia, non ſecus, ac ſi ei fratres eſſent, datāq; fide, pollicetur apud ſe deinceps procul ab iniuria fore, atq; ultrò citroq; quocunq; uoluerint, tutò ituros.

Edouardus pacato per hunc modum regno, ut ne amplius noui fierent motus, totum Cantiū, quòd illinc proximus tumultus duce Facombrigio profectus eſſet, paucis diebus obiuit, ultusq; eſt acerbè rebelles. Quo cōfecto negotio, ut omnibus uideret iam parta quies, utq; omnia ab inimicorū metu uacua

eſſent,Hẽricus ſextus paulò antè regno ſpoliatus,in turri morte affectus eſt. Hunc, ut fama conſtans eſt, Ricardus Gloceſtriæ dux gladio percuſsit, quò ita Edouardus rex eius frater omni hoſtili metu liberaretur.Sed quiſquis ſanctiſsimi uiri percuſſor fuerit,ſatis liquet tam parricidam,q̃ parricidĩ autores dediſſe cõmiſſorum pœnas,qui cùm deinde nõ habuiſſent inimicos, in quos ſæuirent,in ſeipſos,ſicut infrà perappoſitè declarabit,crudelitatẽ exercuerũt, proprioq̃ ſanguine ſuas polluêre manus.Exin Henrici corpus èx turri nullo cum honore,ad templum diui Pauli delatum, toto die ibi in capulo iacuit, ac poſtridie ad cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti,quod eſt in uico,qui Cherteſſeius uocatur,& diſtat à Londino quindecim millia paſſuum, deportatũ eſt,eoq̃ loci ſepultum,ſed nõ multò pòſt ex eo loco ad Vindeſoriũ Caſtrum delatũ,in æde diui Georgĩ nouo mauſoleo infertur.Illud autem cœnobiũ ad Cherteſſeium quondam poſuit diuus Erchenualdus Londinenſis epiſcopus,circiter annum ſalutis DCLXXIX, uti ſuprà libro quarto oſtendimus.Regnauit Henricus annos XXXVIII,& poſt receptũ regnũ,menſes VI. Vixit annos LII.ſuſcepit ex Margarita Edouardum unicũ filium principem Vualliæ.Fuit ſtatura procera,corpore gracili,cui membra per omnia reſpondebant,facie decora,in qua continuè renitebat illa bonitas animi,qua maximè prædituserat.Abhorrebat ſuapte natura tam corporis quàm animi uitia omnia,ex quo iam inde à puero honeſtus fuit, integer, mali expers, boni capax, cõtemptor rerum omniũ,quæ animos mortaliũ labefactare ſolent.Item iniuriarũ quibus identidem affectus eſt,ſic patiens, ut nõ uindictã appeteret,ſed ob illud ipſum,Deo opt.max.gratias ageret,quòd per id ſua delicta dilui putaret.Quid,quòd uir bonus,gratus,pius,modeſtus,ſapiẽs, tot ſibi mala cùm ſuis tum ſuorum maiorum permultis peccatis, uitĩsq̃ ueniſſe prædicabat? Quapropter non quam dignitatem,quos honores,quem uitæ ſtatum,quem filium,quos amicos amiſiſſet,magnopere cogitabat,aut dolore torquebatur, ſed in qua apud Deum offenſa eſſet,id curabat,id lugebat,id dolebat.Hæc & eiuſmodi ueræ ſanctitatis officia fecerunt,ut eius nomine,dum uiuebat,miracula à Deo edita fuerint.Ex quo Henricus ſeptimus rex nõ immeritò abhinc paucos annos eum inter diuos referendum apud Iulium pontificem Romanum curare cœpit, ſed morte pòſt ſtatim obita, id officiũ præſtare nequiuit. Fuit præterea Henricus animo liberali,qui bonarũ artium ſtudia mirabatur, & eos diligebat,in quibus eas eſſe uideret:quare ſuos ipſe quoq̃ iuuit, ut doctrina erudirentur:condidit enim ſcholam magnificam ad Hetonam pagum proximum Vindeſoram,in qua collocauit collegium ſacerdotũ puerorumq̃ magno numero, qui inibi nutrirentur, docerenturq̃ grammaticã gratuitò. Idem Cantabrigiæ autor fuit collegĩ regĩ,quod hodie ita diſciplinarũ cultu floret,ut facilè omnium collegiorum ſit princeps.Ad rem redeo.

Sic rex Edouardus bona curarũ ac formidinis aculeorũ parte abiecta,ut ne qua factionis aduerſæ ueſtigia remanerent,inimicorũ reliquias omnes ubiq̃ gentium extinguendas ſtatuit: itaq̃ Georgiũ Eboracenſem archiepiſcopum Varuici comitis fratrem uinculis maceratũ Guinas mittit,ubi diu in cuſtodia fuit,ſed poſtea dimiſſus ſtatim ex angore animi occidit:cui ſucceſsit Laurentius Bothus,&Laurẽtio triennio pòſt mortuo,Thomas Rotheramus epiſcopus Lincolnienſis,qui fuit antiſtitum ordine quinquageſimusquartus. Rex item

item Ioannem comitem Oxonienſem, qui non multò poſt cladem ad Barnetum pagum acceptam, in Cornubiam profectus, montem diui Michaëlis occuparat, in ſuam poteſtatem redegit, miſitq; protinus ad arcem tranſmarinam, quã uocant Hammum, ubi loci amplius deinde annos duodecim in cuſtodia fuit. Multi præterea in diuerſis locis, ob minimã etiã ſuſpitionẽ capti, aut in uincula ducti, aut grauiter mulctati ſunt. Secundum hæc, ut ne uicinitates rebelliũ receptacula forent, cum Iacobo Scotorũ rege inducias in uiginti annos fecit. Sed ne ſolicitudo uel omnis penitus metus regis menti decederet, per idem tẽpus intellexit comites Penbruchi & Richemondiæ in Britanniã delatos, à duce perliberaliter hoſpitio acceptos, id profectò quod longè moleſtiſsimè tulit, perinde quaſi mens eius aliquid præſagiret mali, quod malũ ut auerteret, confeſtim ſecretos legatos ad ducem miſit, qui magna munera illi pollicerentur, ſi utrunq; comitẽ ſibi traderet. Audiuit dux legationẽ regis Edouardi libenter, & ubi cognouit comites tam opulentam eſſe prædam, non ſibi dimittendos, ſed apud ſe diligentius ſolito retinendos ſtatuit, qui legatis reſpondit, ſe ob datam fidem, non poſſe comites tradere regi, ſed eius cauſa, ita eos cuſtoditurũ, ut omnino nihil eſſet, quod ſuſpicaretur quicquam periculi ab eiſdem ſibi procreari. Legati poſtq; quod petebant, impetrare non potuere, eo reſponſo contẽti ad regẽ rediere. Rex tum ad ducem reſcripſit, ut quod ſponte recepiſſet, pro ſua dignitate, gratia, & conſtantia, faceret, ac ſimul pecuniã, auxiliũ, & ingẽtia munera promiſit, deditq; deinceps q; plena manu in ſingulos annos. Tum dux uidens comitũ manſionẽ in rem ſuã maximè fore, ut ne forſan aliò terrarũ ſe conferrent, eos diuiſit, remotisq; Anglicis miniſtris, quos ſecũ illi duxerãt, alios Britannos homines dedit, qui eis inſeruirent, cuſtodiæq; eſſent. Interea rex ad III Idus Octobris, anno poſtq; regnare cœperat, XII, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXIII, conuocauit concilium ad Vueſtmonaſteriũ, in quo primũ reuocant in priſtinũ uſum omnia ab eo conſtituta & leges, quæ paulò antè fuerũt ab Henrico ſexto reſciſſæ, ac de publicandis uendendisq; rebelliũ bonis, item de reducẽdis de exilio, qui ut patriæ hoſtes paucis antè menſibus ab aduerſarijs damnati fuiſſent, ſtatuit: ſecundo loco pecunia, cuius incredibiles erãt anguſtiæ in regio ærario, imperat: tertio tam publicæ quàm priuatæ diſcordiæ quæ inter principes, qui admodũ pauci erant, bona eorũ parte domeſticis cladibus abſumpta, ortæ erant, placant, ſedantur, tolluntur. Iuuit illud negotiũ quantum in eo fuit, ſummopere rex, qui ut ſui exemplo alij iniurias obliuiſcerentur, odiumq; deponerent, omnibus qui eo tempore in regno eſſent, ac hactenus alterius factionis fuiſſent, pœnam criminis læſæ maieſtatis aut legum uiolatarum remiſit.

Dum ita Edouardus rebus domeſticis componendis uacat, ecce tibi, uocatur à Carolo duce Burgundiæ ad bellum externum aduerſus Ludouicum regem Gallorum ſumendũ, ne non ſemper eſſet aliquid, quamobrem quies domeſtica turbaretur. Non poterat rex in eam belli ſocietatem multis de cauſis non uenire, quarum duæ potiſsimum erant: una, quòd Ludouicus eius hoſtis eſſet, quippe qui Varuicenſem contra ipſum in Gallijs armaſſet: altera, quòd Burgũdioni extra affinitatẽ, multis in ſua fuga acceptis ab eo beneficijs obligatiſsimus foret: quapropter poſtquam de tanto bello faciundo, cum ſuis principibus cõmunicarat, Burgundioni reſpondit, ſe uenturũ in partem

belli,contra Francum.Sanè per idem tempus, ingens bellum inter Carolum & Ludouicum flagrabat,& quia Ludouicus uir durus ac aſper, & iuxtà amicis atque inimicis contumelioſus erat,multi Francorum principum eius importunitatē abhorrētes,aut palàm uel occultè cum ipſo Burgundione ſentiebant.In ijs erat Ludouicus Lucemburgenſis magiſter equitū, qui clàm conſilia afficiendi aliqua clade Ludouici,quò uel reſipiſceret, uel periclitaretur, cum Burgundione,& bene multis de nobilitate hominibus conferebat,adeò ut Gallia domeſtico pariter atq; externo premeretur bello.Burgundio conſilia omnia cum Edouardo communicauit,ut facilius ad bellum alliceret.Quæres omnino ut incitamentū uictoriæ regem tandem ad id bellum traxit, qui primo quoq; tempore exercitū cum claſſe parare cœpit,& quia magni impendebant ſumptus in illum exercitū,& pecunia paulò antè ex tributo collata in rei domeſticæ ſumptus abiuerat,uenit in mentem rationē aliquam inire, qua poſſet amicos locupletiores artificio quodam incitare,ad erogandā pecuniā, ut qui id non feciſſent, crimen ingrati animi ſubirent: itaque ſuis quæſtoribus præcipit,ut ad ſe locupletes generatim accerſant, eisq; ſigillatim explicēt cauſam belli gerendi,& ærarij regij inopiam,ac rogent,ut pro ſua in regem fide,uoluntate,gratia,uelint aliquid ſuppeditare pecuniæ in belli ſumptus.Sed ne plura,ita ars ualuit,ut alij acceptorū beneficiorū memoria,alij pudore, alij metu permoti,cùm pro opibus quiſq; ſuum ſtudiū nauare cuperet,regē pecunia iuuerint.Rex autem ut beneficiū ſibi gratum fuiſſe oſtenderet,eiusq; memoriam perpetuaret, id tributū gratuitò collatū beneuolentiam appellauit, tametſi complures fortaſſe cum maleuolentia,eam beneuolentiā præſtiterūt. Ita Edouardus rebus bellicis paratiſsimus, & exercitu ad uiginti armatorum millia conflato,Caletū quarto Nonas Iulias traiecit,ad quem Carolus ſtatim adiuit,cōgratulatusq; ei uictoriā magnopere hortatus eſt,ut huic bello totis uiribus operā daret,per quod haud dubiè res tandē ſuas de Franco reciperet.

At Ludouicus ubi cognouit Edouardum iam in continentem cum exercitu ueniſſe,copias auget, & quò plus periculi à tot ſimul potentiſsimis hoſtibus imminere uidet, hoc celerius obuiam periculo eundum ſtatuit: qui cum ijs copijs,quas celeriter contraxerat, præmittit ad Atrebatium fines Robertum Stoteuillenſem ſummum ducem,qui primùm uenientis Angli impetum excipiat:ipſe interim Syluanecti morabatur, cogitationem habens, quonam pacto res ad pactionem deducere poſſet:nam cum à ſuis relictus eſſet,quos ipſe reliquiſſet,animo prouidebat longius fore bellum,&ſibi periculoſius,ſi ſemel ſanguis hauriri cœpiſſet, proinde nil ei potius erat, quàm concordiā amplecti. Talia Ludouicus meditabatur,cùm Edouardus ſe Caleto cōmouit,in Atrebatesq; uenit,ad quem confeſtim legatos de pace miſit. Audiuit Anglus legationē,eaq; audita,cœpit aliquantū frigere,minus à pacificatione abhorrere: nam etſi uir fortis erat,&confiſus rerū fama geſtarū, bellum quàm pacem cum Franco haud antiquo nominis Anglici amico malebat: tamen cùm ſecū recoleret,ciuilia bella ita cōſumpſiſſe opes Anglicas,ut ſi opus foret nouo militū ſupplemēto,ferè deſperaret ſe id poſſe cōmodè ex ſuis conficere, ac nō ignoraret uacuū domi eſſe ærariū,ut non poſſet diu ſtipendiū militi dare,putauit modis omnibus neceſsitati parendū,& abſtinendum bello,quod honorificis conditionibus cōponere poſſet, cùm præſertim quereret Burgundionē

ac

ac Lucemburgenſem non ſeruare, quæ à principio promiſſa feciſſent. Igitur legatis orantibus, ut uellet in colloquium cum ſuo rege uenire, reſpondit tandem id ſe facturum, ac ita tempore & loco conſtituto, eos dimiſit. Illi ubi reſponſum ex animi ſententia retulerũt, Ludouicus ſimul exercitu, ſimul auro munitus, Pinquiniacum quod eſt oppidum in Ambianorum agro, ubi loci congreſſus regum futurus erat, prior acceſsit, quò & non multò pòſt Edouardus frequenti etiam ſtipatus militum manu uenit. Hîc reges in ponte qui eſt in Somma flumine congreſsi, longum inter ſe ſermonem habent, qui ad extremum inducias in multos annos his conditionibus paciſcunt̃, ut Ludouicus pro impenſis in apparatum belli factis, det in præſentia Edouardo ſeptuagintaquinq; millia aureorum, ac deinde in ſingulos annos quinquagena millia.

Poſt hæc, ut noua amicitia neceſsitudine cõfirmaretur, corroboraret̃, ſtringeretur, Eliſabeth Edouardi filia Carolo Ludouici nato pacta eſt. Ita facta pace, ac accepta pecunia, Edouardus Caletum reuertit, & inde in Angliam. In eo bello extra Ioannem ducem Exonienſem, interijt nemo: is in aſylo, uti ſuprà oſtendi, erat, & ſecutus regẽ, poſtea contrà ac fides data fuerat, ſubitò è medio eſt ſublatus. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLXXV. Ludouicus deinceps fideliter promiſſum uectigal Anglo pependit, uſq; ad initiũ anni, quo ille eſt mortuus, id, opinor, tum ſoluere negauit, perinde quaſi futuræ ſortis ſciens. Vnde argumentum ſumere licet, à principio non inducias, ſed fœdus conueniſſe inter reges, quod ambobus cõmodo fuit. At Burgundio, & Lucemburgenſis ubi cognouerunt Edouardũ feciſſe pacem cum Ludouico, uehementer indignati ad eum literas aculeatas, minaces, odioſasq; dederunt, quòd per eum ſtetiſſet, cur minus Ludouicũ ulti eſſent: quas tantũ abfuit, ut ille qui poſt tot bellorũ nexus, ſolùm ſeſe militaribus occupationib. tandem relaxare uel plenè exoluere cupiebat, curandas exiſtimauerit, ut ne flocci quidem fecerit. Atqui Lucemburgenſi in primis Edouardi alienatio, per quam cõiuratorũ conſilia patefacta fuerũt, malo fuit, qui paucis pòſt diebus captus, Lutetiæ ſecuri percuſſus eſt, ultimus apud Gallos Coneſtabilis, quẽ uocant.

Edouardus rex per hunc modum rebus tam militiæ quàm domi pacatis, quanq; tot bellorũ uictor longè beatiſsimus habebat̃, qui in ſumma iam quiete ætatẽ tutò degere poſſet, tamẽ cùm Henricus adoleſcens Richemondiæ comes, reliquus unus ex ſanguine Henrici ſexti ſuperſtes eſſet, multum ſibi abeſſe, ac eam ſolam rem uſq; eò ſuam felicitatem turbare iudicabat, ut in metu quaſi perpetuo eſſet: quare decreuit iterum ſolicitare Franciſcum ducem Britanniæ largitionibus, promiſsis, precibus, ad illum ſibi prodendum, quẽ ſperabat poſt extinctã propè Henrici ſexti ab ſe factionẽ, facilius eſſe ſuis ſatisfacturũ optatis: itaq; legatos grandi auri põdere onuſtos quãprimũ ad ducem mittit, & ut poſtulatio honeſtior uideat̃, iubet eos declarare duci, ſe ideo Henricũ petere, ut ſibi affinitate cõiungat, atq; ita funditus reliquiæ factionis aduerſæ euellant̃: quanquã illud nõ per affinitatẽ, etſi poſtea conſecuta eſt, ſic, ut rex diuinaſſe uiſus ſit, ſed atq; adeò per necẽ Henrici efficiendũ erat. Audiuit legatos dux humaniter, & primò negare, ac multa excuſare cœpit, quãobrẽ id facere ſibi nõ liceret: ad extremũ cùm precib. defatigatus, tum pretio uictus, Henricũ legatis tradidit, quẽ per literas magnopere Edouardo ſimul cõmendauit, nequaquã ratus ſe cõmendare ouem lupo, ſed filium patri, quippe qui

credebat Edouardum daturum omnino Eliſabeth maximã natu filiam Henrico in matrimoniũ. Legati tam deſiderata præda potiti, magno cum gaudio ad Fanum Maclouñ urbem maritimã pergunt, ut inde conſcenſa naui, in Angliam nauigent. Henricus qui ſciebat ſe ad mortem trahi, ex mœrore animi, in itinere in febrem incidit. Interea Ioannes Chenlettus inter Britãnicos principes talis, cuius paucos paresea terra tulit, & duci maximè acceptus, ruri erat, ac ubi id factum reſciuit, rei indignitate permotus, celeriter in aulam redñt, ſuoq; more, adiuit familiariter ad ducem, tacitusq; ac triſticulus ſtetit aliquan diu, ſic, ut dux miratus eum tam deiectum gerere uultum, petiuerit, ecquid ſibi uellet illa animi triſtitia, quam præ ſe ferret. Ad ea Ioannes inquit: Dux illuſtris, iſte pallor uultus nuntius mortis mihi eſt, quæ ſi ante hũc diem mihi accidiſſet, profectò minus multò nocuiſſet, quòd ad tantũ nõ fuiſſem ſeruatus dolorem, quem animo meo recens factũ tuum incredibilem inuſsit, qui haud dubiè me uitam ſiue ſtatum amittere, ſiue perpetuò deinceps longè miſerrimum uiuere coget. Tu enim dux famam uirtutis habes optimis actibus collectam, quam cuncti mortales uno ore ad cœlum ferunt: heu, hanc tamen ingentiſsimam (tua bona uenia dictum ſit) minimè omnium conſeruandam curare uideris, qui nuper immemor datæ fidei, Henricũ comitem Richemondiæ adoleſcentem innocentiſsimũ carnificibus tradidiſti laniandũ, diſcruciandũ, ac deniq; necandum. Quocirca qui te amant, inter quos, ipſe unus de multis ſum, nõ poſſunt nõ dolere, cùm uideant celeberrimũ nomen tum tantæ perfidiæ nota in perpetuum maculatum iri. Ad ea dux continuò reſpondit: Tace, quæſo, mi Ioannes, nil tale futurum eſt de Henrico, illum enim Edouardus rex ſibi generum optat. Tum Ioannes ſubdit: Mihi crede, illuſtriſsime dux, Henricus iam penè periit, quem ſi ſemel tuis finibus pedem efferre permiſeris, nemo mortalium poſthac à nece eripere poterit. His Ioannis uocibus dux motus, qui antea uel Henricũ ab Edouardo fraude peti, haud ſuſpicatus erat, uel pecunia ab honeſtate, fide, probitate deductus, quid deceret, non conſideraſſet, illicò Petrum Landoſum quæſtorem ſuum mittit, qui Henricũ intercipiat. Petrus celeritate uſus, ſtatim poſt Anglicos legatos ad Fanum Macloũ peruenit, ſimulatoq; negotio, dum eos longiore conſultò ſermone inſtituto detinebat, per ſuos Henricũ uix ſemiuiuũ in aſylũ quod in ea urbe eſt inuiolatiſsimũ, bono modo induxit, atq; nõ multò pòſt metu mortis liberatũ, ac ob id iam ſatis confirmatũ, ad ducem reduxit. Hinc equidem cognoſcere licet, ueriſsimã eſſe illam græcam parœmiam: Homo homini deus. Siquidem Henricus adoleſcens ſuo immerito ad mortem proditus, repentè opera Ioannis Chenletti optimi principis ſeruatus eſt. Dñ faxint, ut talia exempla documento ſint illis, qui alĩs præſunt, ſi qui ſint officñ monitoris egentes, quò addiſcant tandem aliquando, & recipere in ſuam familiam, in ſuum conſilium, qui ſciant bene admonere, & eorum monita non aſpernari. At legatis Anglicis ſic pretio & merce ſpoliatis, ac ob id maximè querentibus, ut ne penitus ua cui domũ redirent, Petrus pollicitus eſt ſe daturum operam, ut Henricus aut retineretur in aſylo, in quod per eorum incuriam aiebat eum ſe recepiſſe, aut apud ducem in carcerem rurſus conĩceretur, adeò ut pertimeſcendus non eſſet. Atq; Anglus tanti de Britanno emit inimici cuſtodiam tridui.

Edouardus rex qui interea ſcire cupiebat, quid cum duce actum eſſet, & idcirco

circo ſingularum horarum expectatione torquebatur, cùm per legatos intellexerit, nihil propius factum fuiſſe, quàm ut Henricus ad ſe captiuus duceretur, plurimū doluit negotium nō ſucceſsiſſe, ſed lenitus, quòd audiuiſſet eum cuſtodiri, rem deinceps familiarem, quæ admodum anguſta erat, reliquis curis præuertendam cenſuit: itaq; aliquantū ſuis accuratè ſeruiuit cōmodis, ſed honeſtatis memor, poſtquam ſatis ærarium numis impleuerat, ut ne in auaritiæ crimen incurreret, iam ſe per liberalitatem, bonum atq; utilem Reipublicæ principem præbebat, cùm ecce tibi, in immaniſsimum incidit facinus, Georgium enim fratrem ducem Clarentiæ comprehendi ſubitò iuſsit, atq; neca-
10 ri: extinctus eſt, ut aiunt, in dolio uini Cretici, peſſimo in omni memoria hominum exemplo. Cauſam autem necis licet ipſe de multis qui id temporis inter conſiliarios regis, nō mediocris autoritatis fuerant, quæſierim, nullam tamen certam habeo tradere. Fama in uulgus iam tum exĩt, regem territum uaticinatione hominis fatidici, in Georgium fratrem ſæuiſſe, qui prædixiſſet ita futurum, ut poſt Edouardum, regnaret unus aliquis, cuius nominis prima litera eſſet G. Quod quia ſic ſolent dæmones ſuis præſtigĩjs hominum mentes implicare, qui eiuſmodi illuſionibus delectantur, dixerūt poſtea uaticinationem illam non caruiſſe ſucceſſu, cum poſt Edouardum, Gloceſtrenſis dux regnum occuparit. Alĩj uerò aliam ferunt necis cauſam, quæ eiuſmodi eſt: Per
20 id enim tempus gliſcente ueteri odio inter fratres, quo nihil eſt uehementius, dux amiſſa uxore, per operam Margaritæ ſororis petebat ſibi nuptum dari Mariam unicam filiam Caroli ducis Burgundiæ. Edouardus inuidens fratris felicitati, eam affinitatem impediuit. Inde redintegrata ſimultate, quidam ducis adminiſter eodē tempore ueneficĩj damnatus afficitur ſupplicio. Contra id factum cùm dux non potuiſſet ſe tenere, quin uehementer reclamaret, rex ob eam querimoniam ualde cōmotus, ducem in carcerem detruſit, ac nō multò pòſt iure ſiue iniuria, maieſtatis damnatum morte affecit. At mox Edouardum eiuſmodi facti pœnituiſſe certū eſt argumentū, quòd ferunt, ſi quando pro cuiuſpiam damnati uita oraretur, ſolitum eſſe inclamare, O infelicem fratrem, pro cuius ſalute nemo homo rogauit: manifeſtè innuentē illum principum inuidia interĩjſſe. Reliquit dux binos liberos, Margaritam, quæ poſtea nupſit Ricardo Polo, & Edouardum, quem rex Varuici comitem fecit. Hæc eo anno geſta ſunt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXX, & XIX, cùm rex Edouardus regnare cœpit. Ita depoſita bellorum & domeſticarū ſeditionum quæ accidere antea potuiſſent, omni cura, rex ſeuerius ſolito nobilitatis crimina notare, & auidius pecuniæ cōciliandæ ſtudiū habere cœpit, propter quod multi perſuaſum ſibi habebant, illum deinceps euaſurum durum principem, cùm poſt mortem fratris, ſe à cunctis timeri animaduerteret, & ipſe iam timeret neminem. Sed per breuitatem uitæ id fieri non licuit. Acres interdum ſequundæ tam malo ſunt potientibus, quàm aduerſæ patientibus bono.

Sub idem tēpus Iacobus rex Scotiæ egit per legatos cum Edouardo, ut Ceciliam filiam collocaret Iacobo filio, quam ille iuueni libēs deſpondit. Hæc erat ætate minor Eliſabeth, quam ſuprà dixi Carolo Ludouici regis Galliæ filio iampridem deſponſam fuiſſe. Verùm nec una, nec altera conſecuta eſt affinitas, cùm bona principū pars ſoleat ſæpenumero magis id quod in rem ſuam præſentē eſſe uidet, cp̄ quod honeſtum ſit, poſtremò ſequi: nam Ludouicus

rex postꝙ hostili metu liberatus est, non affinitatem modò cum Edouardo iam fide firmatam spreuit, sed promissam pecuniam pendere propè palàm negare cœpit, qui ita tergiuersando, unius iam anni uectigali Anglum omnino fraudarat, cùm eam ille iniuriam armis uindicandam sibi constituit. At Scotus certus ac perpetuus Francorum socius, ubi audiuit Ludouicum non stare promissis, sibi etiam licere quod libebat, arbitratus, fractis inducijs, Anglicos fines repentina incursione uexauit. Qua re Edouardus ualde cõmotus, statuit illi bellum facere: postea tamen cùm Iacobus illud factum non suo consilio, sed quorundam suorum insolentia excusarit, leniri facilè potuit, nisi ad ultimũ à fratre ipsius Iacobi ad id bellum sumendum solicitatus fuisset. Porrò Iacobus homo acris ingenij, suijpsius ultrà quàm par erat, & consilij semel capti, & sensus minimè aspernans, nõ facilè bene admonẽtes audiebat, & cum nollet reprehendi, homines nouos ad consilia capienda adhibebat, ita nobilitati infestus quotidie alios criminãdo, alios mulctando cogebat, aut sua sponte in exilium ire, aut simulatis negotijs, aliquò terrarum fuga petere. In ijs fuit Alexander dux Albaniæ eius frater, qui cùm in Gallias iter haberet, apud Edouardũ moratus, nõ cessabat eum ad suum decus maturè ulciscendũ incendere. Igitur cùm Edouardus in animo haberet, ut dictũ est, uindicare recentẽ iniuriam, & incitaretur à duce arma in Iacobum mouere, & ille simul magna auxilia polliceretur, istud tandem non grauatè faciendum censuit, tum quòd Iacobus præter uiolatas nuper inducias, opportuna ministrasset Henrico sexto, ac eius factionis uiris auxilia, tum uerò quòd confideret ducem sibi fore fidelem, si sua opera, expulso fratre, Scotiæ regno potiretur; itaqꝫ Ricardum fratrem ducem Gloceſtrensem, Henricũ quartũ comitem Northumbriæ, Thomam Stanleiũ, & ipsum Albaniæ ducem cum ualido exercitu, aduersus Scotos protinus mittit. Iacobus interea certior factus de Anglorum aduentu, copias quas in præsentia scribere potuit, subitò instruxit, ac obuiam hostibus factus, usque Beruicum, ad tuendos fines accessit: uerùm ubi cognouit Anglos & armatorum robore & numero præstare, militemꝙ suum non satis sibi fidum esse persensit, de media nocte mouens, Edimburgum redijt, eo loci hostem expectaturus. Dux Gloceſtrensis Scotiam ingressus, agros latè uastabat, urebat, ac longius procedendo, haud procul ab hostium castris erat, cùm animaduertens nullum ex nobilitate Scotica ad ipsum Albaniæ ducem confluere, non iniuria fraudem suspicatus est, qui idcirco cum Iacobo rege inducias fecit, atqꝫ recta uia Beruicum contendit, quod interim Thomas Stanleius non sine suorum cæde expugnarat. Iacobus autem qui suos Scotos sibi infestos habebat, eam iniuriam capti oppidi post factas inducias, necessariò deuorauit. Dux Albaniæ postea dolens fuisse se autorem belli, quo & patriæ & sibi nocuerat, cùm iam apud Anglos nullo haberetur numero, in Gallias profi ciscitur, atque non multò pòst Lutetiæ equestri certamine interficitur. Reliquit filium nomine Ioannem.

Hoc feliciter expedito negotio, alterum quod instabat bellum rex Edouardus sibi primo quoqꝫ tempore gerendum statuens, concilium conuocat, atqꝫ ratus præ iniuria præsenti à Francis facta, præteritas omnes pro nihilo existimandas, principibus commemorat, ab illis fœdus nuper uiolatum, uectigal negatum, nuptias filiæ repudiatas, ac propterea hortatur, ut uelint patriæ de-

cus

cus maturè defendere. Quibus rebus omnes æquè permoti, reſpondent ſeſe non ignorare optatiſsimū eſſe, cum Francis dimicare, quos ſæpe uiciſſent, & pro dignitate patriæ nullum nō ferendū laborē, & idcirco paratos armis tantas offenſas perſequi, eiuſq; dictis audientes eſſe. Cognita principū uolūtate, ſeorſum etiam ſacerdotibus, quòd eis arma ferre per leges minimè licitū ſit, pecunia in bellum gerendū inſumenda imperat. Sed ecce, dum de his rebus curā & cogitationē ſuſcipit Edouardus, repentè incipit ex morbo omnibus medicis incognito, laborare, paucisq; pòſt diebus quinto Idus Aprilis, ad Vueſt monaſteriū, ubi loci cōuentus fiebat, excedit è uita, annum agens ætatis circiter quinquageſimū, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, ſalutis uerò humanæ MCCCCLXXXIII. Corpus ad Vindeſoriū Caſtrum funerali pompa deportatum, in templo diui Georgij ad ſepulturā datur. Suſcepit ex Eliſabeth uxore filios decem, reliquit ſuperſtites ſeptem, mares duos, Edouardū principem Vualliæ, & Ricardum ducem Eboracenſem, ac tertium ex concubina, nomine Arthurum, natum ad probitatem & gratiam. fœminas quinq;, Eliſabeth, Ceciliam, Annam, Catharinam, & Brigidam, quarum aliæ alijs uiris nupſerunt, præter Brigidā, quæ monacha facta eſt. Fuit Edouardus corpore procero, ac eminenti, quippe qui inter omnes, excelleret ſtatura, honeſta facie, lætis oculis, patenti pectore, cætera ad pedes uſq;, modulo corporis æqualia, ingenio acri, animo magno, memoria tenaciſsima eorum quæ ſemel imbibiſſet, in rebus gerendis ſolers, promptus in periculis, in hoſtes uehemens, ac horribilis, in amicos & hoſpites munificus, in bellis gerendis longè feliciſsimus, libidini indulgens, in quam ſuapte natura propenſus erat, cuius pariter rei atque humanitatis quæ plurima ei innata erat, cauſa, ſæpiſsimè inter priuatos, ultrà quàm maieſtatis honos poſceret, ſeſe familiarem præbebat, quapropter percrebuit rumor illum interiſſe ueneno. Paulò ante exitum uitæ, ſuprà diximus eum cœpiſſe ſenſim in auaritiam labi, olim ſumma in omnes ſemper liberalitate uſum. Cæterum regnum quod propter bella ciuilia populatum, ac tam uiris militaribus, quàm opibus penè exinanitū acceperat, rebus omnibus poſt ſedatas ciuiles diſcordias, multò opulentiſsimum reliquit. Honores præſertim ſacerdotales præclariſsimis quibuſque uiris deferendos ſemper curauit, eoſq; in primis ad conſilium adhibuit: reliquos uerò quos ex uulgo dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate, id quod multi principes nulla habita honoris ratione, minimè faciunt: quibus uirtutibus ita populorum ſuorum animos ſibi deuinxerat, ut magnū apud eos ſui deſiderium mortuus reliquerit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXV.

RICARDVS dux Gloceſtriæ per eos illos dies, quibus rex Edouardus eius frater exceſsit è uita, in agro Eboracenſi erat, ad quem Gulielmus Haſtyngius regij cubiculi præpoſitus, certos nuntios cum literis Londino datis, celeriter mittit, qui eum de morte fratris certiorem faciant, ſuiſq; uerbis ſignificent, regem morientem ei ſoli uxorem, filios, opes, & deniq; omnia cōmiſiſſe, propterea hortentur, ut quamprimū uelit ire ad Edo

uãr dum principem in Vualliam,& cum eo Londinum uenire,ad rerum omnium curam ſuſcipiendam.Hæc ubi Ricardus intellexit,cœpit ſtatim incendi cupiditate regnandi:ſed quia nulla exiſtebat cauſa,quæ ſaltẽ ſpecie conficiendi negotij honeſta uideretur,eam in præſens cogitationẽ in aliud tempus reij cit,interim dat adEliſabeth reginam literas beneuolentiæ plenas,quibus eam multis uerbis conſolatus,maria & montes, ut dicitur, de ſe pollicetur,ac ut fidem ſtudij ſui &charitatis erga filios fratris maiorem faciat,conuocatis undique nobilibus Eboracum,ibi cunctos in uerba Edouardi principis iurare iubet,& ipſe primus omniũ dat iuſiurandum,quod paulò pòſt ante alios uiolaturus erat,ita reliqui omnes conceptis uerbis iurati ſunt.His actis,ille nõ mediocri collecta armatorum manu,ſuo tempore ad proficiſcendũ ſe parat.Princeps uerò Edouardus id ætatis puer,cui pro ſuo iure uiuere non licebat, agebat per idem quoq; tempus in principatu ſuo ad Ludlollium, ſub tutela Antonij comitis Riuerij auunculi,Thomæ Vuagham cubiculi præpoſiti,ac Ricardi Graij equitum. Hos Eliſabeth regina, ac Thomas marchio Dorceſtriæ eius filius ex Ioãne Graio priore uiro,quiLondini erat,crebris nuntijs admonent,ut confeſtim principem Londinum deducant, quò patris funere facto, rex more maiorũ creetur. Illi reginæ & marchionis imperata facientes, haud multò pòſt iter Londinũ uerſus intendunt.Approperabat & Ricardus Londinum, cui ad Northantonum obuiam fuit Henricus dux Buchyngamiæ, cum quo bene longũ habuit ſermonem,adeò ut ipſum iam tum ei ſuum conſilium occupandi regni aperuiſſe, apud uulgus creditum ſit, cùm præſertim dux poſtea obſecundando,ſiue metu,ſiue obſequio,cum eo ſteterit.Itaq; Ricardus ex illo, deſtinatum animo facinus ſibi artificio tentandum,ac ſi minus quàm ſperabat,cõmodè caderet,tum demum uoluntate non occulta obeundum ſtatuit,cui nempe infelici nõ ueniebat in mentem,ſe peccare ſine ſummo Reipublicæ detrimento,atq; ſuæ domus interitu,nõ poſſe. Sanè ſic conſceleratis hominibus accidit,ut ſua quenq; fraus,ſuum facinus,ſuũ ſcelus,ſua perdita audacia, de ſanitate ac mẽte deturbet.Ita capto conſilio,Ricardus ad principem conuolat,qui præcedebat cum paruo comitatu, iamq; Stonyngſtratfordiam(eſt id pagi nomen)peruenerat,cùm ille unà cum Henrico duce,mili tum caterua ſtipatus, eum aſſecutus in poteſtatem recepit, Antoniũ uerò & Thomam Vuagham cum nonnullis alijs cõprehendit,comprehenſosq;,quia ſuis conſilijs minus aſſenſuros eſſe ſuſpicabatur,retrò ad arcem Pontifracten ſem cuſtodiendos miſit.

At ubi fama tam importunæ horriferæq; rei Londinũ peruenit, cùm admiratio,tum pauor omnes occupauit,ſed in primis exanimauit Eliſabeth reginam,quæ in fuga ſubitò fuit:nam iam tum nihil ſynceri eſſe rata, cum reliquis filijs,ut eos à præſenti periculo eriperet,& marchione,in aſylũ ad Vueſt monaſteriũ ſe abdidit. Fecerunt illud idem principes,qui cum ea ſalutis filiorum cauſa ſentiebant. Haſtyngius autem qui ſecretas gerebat inimicitias cum marchione,ac alijs,qui reginæ partium erant,& ob eam rem hortatus erat Ricardum ad ſuſcipiendã curam principis, cùm uidiſſet omnia iam ſpectare ad arma,& multò ſecus cadere ac putarat,facti ſui pœnitens,ad ædem diui Pauli amicos quibus magnæ curæ uitam, dignitatẽ,amplitudinẽ Edouardi principis eſſe ſciebat,in unum cõuocat,atq; quid agendũ ſit,cum eis diſputat. Hîc non-

nonnulli quos recens Ricardi factum maximè pupugerat, maturè Edouardū principē quem iamiam pro oppresso habebant, in libertatē asserendū iudicabant, quò oriens incendiū prius restingueretur, q̄ latius manaret, affirmātes nullum posthac consilium à periculo uacuū fore, nisi nefarium incœptū quod testificabat in Ricardi animo nihil boni insidere, subita ui auerteret. Reliqui omnes nil esse sentiebant, quod armis uel ui uterentur, ut qui rem haudquaq̄ dirū aliquem exitū habituram suspicabantur. Quamobrē placuit expectare, dum Ricardus ueniret, declararetq̄, quid esset, cur tutores in uincula cōiecisset. Et hoc demum cunctis probatū est consilium, quod è Republica esse constaret, ut unusquisq̄ principum, quatenus liceret, à contentione abesset. Adfuerunt non multò pòst Ricardus & Henricus duces, cum principe, diuerteruntq̄ ad ædes episcopi Londinensis, quæ sunt iuxta templū diui Pauli, ubi principem usq̄ eò esse uoluerunt, dum cætera expedirentur.

Tum Ricardus rerum omniū procurationem susc epit, sed maximo cœpit angi dolore, quòd sine tumultu nō liceret sibi alterū fratris filium Ricardum ducem Eboracensem in suam tutelam recipere, quem mater in asylo seruabat: nam nisi ambos fratres simul in sua potestate haberet, omnino desperabat se efficere posse, quod curabat: in eū idcirco de sinu matris eripiendū spe & mēte oculos defixit, itaq̄ quod per uim nō poterat, per artes, ut statuerat, perficere nititur, qui uocata ad se bona principū parte, Ne uiuam, inquit, si nepotū cōmodis non seruio, quandò eorum calamitatē cum Republica iuxtà atq̄ mecum coniunctam scio. Igitur postquam Edouardus frater rex noster nuper moriēs me regni gubernatorem constituit, nihil mihi prius fuit, quàm ut huc uenirem, ducerem q̄ mecum Edouardum principem eius filium maiorem natu, ut maturè omnia de consilij sententia gererentur: quia mihi decretum est, nihil sine uestra autoritate agere, quos socios, adiutores, participes rerū omnium gerendarum mihi esse uolo, ut uestro testimonio facilè dicar, quicquid posthac in administratione regni egero, totum illud fide optima contulisse ad utilitatem Reipublicæ, atq̄ cōmodum Edouardi principis, cuius curam atq̄ tutelam ea duntaxat de causa, patrem eius mihi credidisse, uobis exploratum esse existimamus. Verùm ut ne id munus obirem, prout debebam, Antonius Riuerius nuper impedimento fuit, quem propterea coacti fuimus in uincula cum alijs conijcere, qui simul obstiterunt, ut eorum exemplo alij addiscerent nostra mandata non habere contemptui. Sed ecquid dicemus de malo consilio ab illis qui me semper pessimè oderunt, dato Elisabeth reginæ? quæ nulla iusta de causa, tam imprudenter metū simulans, ausa est filios regis tanquam facinorosos, miseros, perditos, in asylum unicū in terris perfugium egestatis, æris alieni, nequitiæ, rapere? perinde ac si nos iremus eos perditū, & iam omnia spectarent ad uiolentiam. Quæ res tametsi nobis & regno longè maximo dedecori est, tamen danda est uenia sexui, à quo eiusmodi furores facilè proficisci solent. Nos autem huic morbo muliebri in Rempublicam nostram pessimo uticq̄ exemplo sæuienti, primo quoq̄ die mederi debemus. Quale equidem putatis futurū spectaculum eius diei, quo nouus rex coronabitur, si dum pompa peragetur, eius mater, frater, atq̄ sorores in asylo permanserint? Qualis populi concursus illuc fiet, cuius autoritate rex creandus est? quos ille suo principi plausus tristitiæ potius quàm lætitiæ plenos dabit? Profectò nemo

est quisquam unus è populo, qui non iure sibi timere debeat, putetq; omnem iam legũ maiestatẽ esse uiolatam, si regina ac filij in asylo diutius fuerint. Igitur collibeat, ut aliqui uestrûm ipsam reginã adeant, curentq; eam cum filijs quãprimùm in regiam reducere, quæ si fortè ut deprauata ab inimicis qui in me inuidiam concitare, culpam deriuare student, de sentẽtia nulla potuerit ratione deduci, tum agant, ut saltem data publica fide, Ricardum alterum filium in uestram permittat potestatem, qui cum alijs principibus intersit, cùm frater rex creabitur. Iam animi mei sententiam habetis, nunc quod ex Republica esse ducitis, facite, qui à me omnia præclara expectare & potestis & debetis. His ab eo dictis, uisum est omnibus, qui nihil fraudis subesse suspicabantur, tam iustum, quàm honestum, quod Ricardus suadebat. Itaq; placuit, ut Thomas Cantuariensis archiepiscopus, Henricus dux Buchyngamiæ, Ioannes Hauardus, ac plerique alij uiri graues id negotij gererent, qui ad asylum profecti cœperunt multis cùm uerbis, tum rationibus reginã hortari, uti in regiam cum filijs rediret, cui tam priuatã quàm publicam fidem dederũt. Sed mulier quodammodo prouidens animo quod mox contigit, nullis potuit flecti rationibus, quò se Ricardi fidei committeret. Quod illi animaduertentes, postremò Ricardum eius filium tantummodo sibi tradi petiere, quod etiam ægrè post multas pollicitationes obtinuerunt. Ac ita innocens puer à complexu matris diuellitur.

Ricardus per hunc modũ, id quod ei in optatis erat, propè consecutus, nepotes ex episcopi ædibus, ad turrim duxit: non attulit tamen ea res suspitionẽ cuipiam, quòd illinc pompa cùm rex coronandus est, ad Vuestmonasterium produci soleat. Quo facto, Ricardus cuius animus partim cupiditate occupãdi regni ardebat, partim tanti sceleris edendi conscientia torquebat (conscientia autem facit, ut pœnam semper ante oculos uersari putent, qui peccarint) nihil prius postea habuit, quàm multitudinẽ largitionibus lenire, aduersarios muneribus, præmijs, promissis deuincire, deinde in turri ubi ipse cum nepotibus morabatur, noua quotidie de rebus quæ instabant agendis consilia subdolè ac astutè cum principibus inire, cõferre, capere. Hæc erat ars, ut dum populo expectatio faciebat nouæ pompæ desideriũ, sensim consultando, exploraret principum uoluntates, simulans semper non se summam potestatem affectare, sed referre omnia ad regni utilitatem: ita cõmunis utilitatis nomine, aliquot dies suam cupiditatem tegendo, uelandoq;, adeò distraxit optimatũ animos ut illi omnes extra paucos quos iam inde ab initio, quod esset acturus minimè celauerat, nullo pacto perspicerent, quare cunctaretur, quorsum' ue eius consilia essent euasura, tam multa toties proponebat, tam pauca explicabat, ut mens non conscia recti uacillare solet. Sed interim animaduertit Gulielmum Hastyngium maximè omnium instare, urgereq;, ut Edouardo principi debitus tandem honor deferretur, qui unus inter omnes heroës, ut gratiosus & liberalis plebi multum acceptus erat, plurimumq; apud omnium ordinum uiros, honestosq; homines autoritatis habebat, siue eius potentiam ueritus, siue desperans posse eum in sententiam suam trahere, statuit hominem prius de medio tollere, quàm reliquis quibus nondum planè confidebat, suũ consilium patefieret: quare furore incredibili ardens efficiendi quod destinarat, insidias eiusmodi ei facit. In cubiculo proximo illi in quo cum principibus

bus conuentum frequentem agebat, clàm nonnullos manu promptos collocat, mandatq; eis, ut accepto ſigno, repentè prodeuntes circumueniant omnes qui ſecũ conſederint, & in primis manus iniiciant Gulielmo Haſtyngio, atq; ilicò obtruncent. Sic compoſito dolo, circiter pridie Idus Iunij accerſiri iubet in turrim ſpeciatim Thomam Rotheramum archiepiſcopum Eboracenſem, Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Henricum ducem Buchyngamiæ, Thomam Stanleium, Gulielmũ Haſtyngium, Ioannem Hauardum, complures q; alios, quos aut metu uel beneficio ſibi fideles fore cõfidebat, reliquos uero optimates cum Ioãne Ruſſello Lincolnienſi epiſcopo Angliæ cancellario, quos nolebat in tam diro fœdo q; intereſſe ſpectaculo, iuſsit illo ipſo die eſſe in curia ad Vueſtmonaſteriũ cum magiſtratibus, ut ſimul edicerent populo diem, quo Edouardus princeps regio eſſet honeſtandus honore. At principes uocati bene mane conueniũt omnes in turrim frequentes, tanquam de toto negotio deliberaturi. Hîc clauſis foribus, ſoli quaſi teſte tantùm Deo, dum inter ſe de rebus grauioribus agere uolunt, Ricardus qui nihil niſi atrox & ſæuum cogitabat, ſic eos alloquitur: Vos huc hodierno die principes arceſſendos ea duntaxat de cauſa curaui, ut uobis oſtenderem, in quanto mortis periculo uerſer: ego enim abhinc paucos dies, neque noctu, neq; interdiu quieſcere, neque bibere, aut cibum capere queo, quare ſenſim me ſanguis, me uires, me ſpiritus deficit, ſupraq; modum omnia iam membra, ut uidetis (brachiũ enim oſtendebat) exiliora fiunt: quod utiq; malũ in me proficiſcitur ab illa malefica muliere Eliſabeth regina, quæ ſuis ueneficijs me infecit, quibus læſus paulatim diſſoluor. His dictis ut parũ ad rem facientibus, cùm nemo reſponſum daret, Gulielmus Haſtyngius qui Ricardũ nõ oderat, ac liberè omnia cum eo loqui ſolebat, reſpondit, reginam eſſe magna pariter infamiæ nota atq; pœna dignam, ſi magicis artibus uſam ei nocuiſſe conſtaret. Ad ea Ricardus ſubdit: Ego, inquam, huiuſce mulieris ueneficijs pereo. Cui Gulielmus idem quod antea reſpondit. Tum Ricardus ut ſignum daret illis inuadendi, qui in inſidijs erant, clariore uoce inquit: Quid igitur Gulielme, ſi tuis rationibus ducar ad interitum? Vix ea fatus erat, cùm illi quibus datum erat negotium prodiere, ac facto undique impetu, comprehenderunt ipſum Gulielmum, utrunq; antiſtitem, Eboracenſem & Elyenſem ac Stanleium. Iſti tres diuerſi in carcerem eo loci conijciuntur, Gulielmo uerò uix dato confitendi peccata ſpatio, caput ceruicibus abſcinditur. Ita Haſtyngius ſuo ad extremum periculo didicit, illam naturæ legem ſecundum euangelicum uerbum, Omnia quæ uultis, ut uobis faciant homines, ſic & uos facite illis, impunè uiolari nõ poſſe. Is unus fuit ex percuſſoribus Edouardi principis ſexti Henrici filij, qui demum pari eſt affectus cæde. Vtinam eiuſmodi exempla eſſent tandem aliquando documento ijs, qui quod lubet, id ſibi licere putant. Nunc ad rem redeo. Quo facto, per totam turrim eſt exclamatum, Proditio, proditio. Quæ uox ubi per urbem peruaſit, ciues & uniuerſus populus pro ueris ea primò dicta accipientes, ſimul ignari quæ intus geſta eſſent, eandem uocem geminare cœperunt: poſtea uero q; rem, prout geſta erat, rumoribus terrificis diſsipatis intellexerunt, tum pro ſe quiſq; à domeſticis hoſtibus ſibi timere, fœdiſsimãque mortem, aut miſerabilem fugam cogitare cœpit, cuncto generatim populo gemẽte, ob extinctũ hominẽ, in quo cùm ipſe, tum optimates qui Edouar

di filios amabant, spes suas positas haberent. Neque illos præteribat, nemini iam Ricardũ esse parsurum, quò sibi regnum obtineret, regniq; autoritatem in tyrannidem uerteret. Ricardus post hæc contentus cæde Gulielmi Hastyngij, Thomam Stanleium dimisit incolumem, ueritus ne si eum iniuria affecisset, Georgius regulus Strangius eius filius aliquem in se populi tumultũ uspiam non concitaret. Ioannem Mortonum Elyensem episcopum qui facilè omnes prudentia ac grauitate antecedebat, custodiendũ tradidit duci Buchyngamiæ, quem dux protinus misit in Vualliam ad arcem suam, quæ ad Brecho notum oppidum est: Thomam uerò Rotheramum Eboracensem arehiepiscopum commisit custodiæ Iacobo Terello equiti. Voluit eos antistites quibus haudquaquam sua consilia probatum iri putabat, eatenus in custodia retineri, quoad rerum potitus neminem timeret.

Quibus rebus actis Ricardus iam certò sciens nihil esse quod amplius dissimularet, per literas mandat præfecto arcis Pontifractensis, ut Antonium Riuerium, Ricardum Graium, ac Thomam Vuagham securi quamprimũ percutiat, id quod breui pòst factum est. Interim ipse Londini iam omnia pertimescens, primùm omnium sese armatorum caterua stipat, deinde maximos quosq; ex nobilitate uiros largiendo atq; pollicendo sibi conciliandos summa ope curat, quorum bonam partem magis terrore quàm spe beneficiorum adductam, in suam traxit amicitiam: mox eorum potentia fultus, aliam sibi aggrediendam uiam statuit. Siquidẽ desperabat posse se plebem ita muneribus uincire, ut illa æquo animo suum ferret imperium, quam non ignorabat libertatis tuendæ, ac conseruandi iura regni causa, facilè ad arma concitari, idcirco eam timebat: cui proinde multa cogitanti res postremò in mentem uenit, qua ipsa plebs specie quadã honestatis decepta minus abhorreret ea, quæ ipse esset acturus. Itaq; homo regnandi cupiditate cæcus, quem nulla iam turpitudo retardare poterat, postq̃ sanguini suæ domus minimè parcere constituerat, etiã honori nõ parcendũ ratus, rem eiusmodi excogitat & cõminiscit. Sermonem habet secretum cum Rodulpho Shao theologo id temporis magni apud populũ nominis, eiq; exponit hæreditatem paternã iure sibi uenire, ut ætate maiori omnibus filijs, quos Ricardus pater dux Eboracensis ex Cecilia uxore suscepisset, cùm satis constaret Edouardum qui antè regnauerat, nothũ fuisse, id est, nõ ex iusta legitimaq; uxore natũ, idq; per argumenta nõ ignota, & rogat, ut uelit de Paulino suggesto, de ea re cõcionãdo, populũ docere, quò ille tandẽ aliquando suum uerum agnoscat principẽ: ac illud ait se magnopere petere, quòd existimet præstare, ut potius matris posthabeat decus ac honestatem, q̃ patiatur tali regum stirpe tam nobile regnũ diutius turpificari. Rodulphus siue metu perculsus, siue amentia arreptus, recipit se ei morem gesturum. Atqui ubi dies adfuit, Ricardus qui nomine aliena fungendi uice, suas opes iam firmauerat, stipatus agmine armatorũ, more regio, ad templũ diui Pauli uenit, ibiq; cõcioni arrectis auribus interest, quo audiente, Rodulphus uir doctus dedita opera, nactus occasionẽ loquendi nõ de re diuina, sed de tragica, cœpit multis rationibus docere Edouardũ nõ fuisse à Ricardo Eboracensi duce creatũ, sed ex quodã alio, qui matris notitiã furtim habuisset, & id certis argumentis dilucere, quòd Edouardus neq; effigie, neque corporis forma Ricardo patri similis fuisset, cùm ille statura magnus, hic pusillus, ille facie ampla,

pla, hic breui & compacta esset: sed neminem hominem posse dubitare, si talia bene considerentur, quin Ricardus foret uerus ducis filius, qui iure regnũ patri debitũ possidere deberet, & proinde hortari principes, cùm in præsentia rege carerẽt, uellent Ricardũ ueram regiã prolem regẽ facere, repudiatis alijs, qui turpi essent genere orti. Hæc ubi populus audiuit, mirabilem in modum ei in uisceribus hæserunt, quippe qui rei indignitate permotus, omnibus precibus execratus est cõcionatoris pariter temeritatem, audaciam, insulsitatem, atq; Ricardi nefariæ mentis errorem, qui nõ uideret quanta familiæ suæ, & totius regni esset turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, damnare in publico matrem pudicissimam fœminam adulterij, inurere optimo fratri de se bene merito perpetuã infamiæ notam, infligere innocentissimis nepotibus probrum æternũ. Quapropter uno momento uidisses alios nouitate miraculoq; rei attonitos more amentium stare, alios flagitij atrocitate perterritos sibi timere, quòd regiorum puerorũ amici essent, alios demum uicem ipsorum puerorum, de quibus iam actũ esse iudicabant, dolere. At fama in uulgus est, filios Edouardi in ea concione nothos appellatos fuisse, nõ Edouardum, quod omnino à ueritate uacuum est, quoniam Cecilia mater Edouardi, ut dictum est, adulterij falso insimulata, passim postea apud bene multos principes, quorum aliqui adhuc uiuunt, tantam iniuriam à Ricardo filio sibi factam questa est. Cæterum Ricardus ita matre ut adultera publicè uituperata, & Edouardo fratri ignominia aspersa, non pudore, uti debuerat, sed lætitia prolatæ in apertum rei per quam curabat sibi regnum deberi, omnibus planũ fieri, affectus, in turrim perinde quasi à patribus rex iam renuntiatus cum regio comitatu redijt. Verùm Rodulphum Shaum tantæ rei turpitudinis præconem, qui nõ multò pòst ab amicis ob eius infamiam uerecundantibus grauiter castigatus ad sanitatem redijt, adeò facti sui pœnituit, ut mœrore animi breui consumptus, meritas suæ leuitatis pœnas dederit.

Iam per hæc Ricardus & dominatũ consecutus uidebat, & illud ubiq; cũq; uis metu magis cũq; hominũ consensu prædicabat, cùm ipse timoris causa periculorum undiq; impendentiũ, necessariò sibi contandũ cõstituit, tametsi amici urgebant, ut id quod latebat, erumperet, & quod reliquũ erat, maturè perficeret, tamen ut ne factum suũ facilè improbaret, uoluit etiam atq; etiam populũ monitum, & rem omnẽ ad iudices referri, qui eam terminarẽt: Itaq; circiter XIII calendas Iunias, iussit iudices ac ciuitatis magistratus Robertum Bylles prætorem, & Thomam Norland, ac Gulielmum Martyn uicecomites cum senatoribus, in curiam ipsius prætoris frequentes cõuenire, ad eosq; misit ducem Buchyngamiæ, cum nõnullis alijs principibus, quos in consilio habebat, ut suam agerẽt causam, suisq; uerbis rogarent, ut illi auditis negotij peragendi rationibus, uellent id decernere, quod ad patriæ, quod ad omniũ salutem pertineret. Dux in primis longa oratione mãdata Ricardi exposuit, & ex eius parte demonstrauit, pro causa aliud nihil nisi ius, nisi fidem, nisi constantiam, nisi honestatẽ, nisi æquitatẽ pugnare, cùm ille regnũ sibi repeteret, quo antea per fratrẽ Edouardũ fraudatus fuisset, & propterea uellent sua autoritate de tanto negotio agitare ac cõstituere, quò per fauorem populi qui eorũ iudicio regeretur, ei liceret regnũ suum tandem aliquando obtinere, quod Reipublicæ commodo foret, cùm Ricardus ea prudentia & modestia esset, ut ab eo omnia

æqua cuncti expectare poſſent. Ea fuit ducis poſtulatio, ſimulq; ſententia, contra quam, quia ius inter arma ſilet, nemo ire auſus eſt. At Ricardus perinde quaſi territi iudices ſecundum eum iudicaſſent, poſtridie eius diei regali amictus ueſtitu, ac firmo armatorũ præſidio conſtipatus, ex turri per mediam urbem, ad Vueſtmonaſterium progreditur, ibi in ſede regia ſedens, regem tum primũ ſe gerit, alia enim decernit, de alijs acturũ ſe nuntiat, magiſtratibus præcipit, ut omnia deinceps ſuo agant nomine, item diem præfinit, quo populus cum principib. adſit paratus in ipſius uerba iurare. Hæc ubi per omnes partes regni fama diuulgauit, uariè accepta ſunt: illi enim qui Edouardi ac eius Eboracenſis domus partium erant, deteſtabantur Ricardi audaciam tanquam peſtem, eam demũ familiam ad internecionem conſumpturã. Contrà qui Henrici ſexti regis fidem ſecuti erant, illa omnia in rem ſuam fore iudicabãt, quòd breui tempore ita uſu ueniret, ut Ricardi regnũ nemini homini tolerabile eſſet, & principes illius funditus euellendi cauſa, antequam radices altius ageret, facilè ſua officia conferrent in Henricum Richemondiæ comitem ipſius Henrici ex fratre nepotem, ad regnumq; euocarent. Ricardus interim haud ſecus ac eius uiolẽtia poſceret, ueritus eſt, ut ne quàm multi reginæ amici eſſent, qui populum ad arma uocarent, cùm cernerent imperiũ præripi Edouardo principi: igitur primo quoq; tempore quinq; millia armatorũ ex Eboracenſi agro (fidebat illis ante alios) collecta, duce Ricardo Rateclyffo ad ſe mitti iuſſit, præcepitq; nõnulla Ricardo in itinere curanda. Is ea multitudine uallatus ad Pontifractum conſtitit, ibiq; iuſſit præfectum arcis ſupplicium ſumere de Antonio Riuerio, Ricardo Graio, & Thoma Vuagham, ſicut Gloceſtrenſis præceperat, quemadmodum ſuprà ſcripſi, ut ipſo præſente, tam dirum facinus ſine tumultu conficeretur: quo facto, Londinum contendit. Ricardus ea fidelium hominum caterua munitus, confidenter ad cætera exequenda aggreditur: itaque coacto principum concilio, ad Vueſtmonaſterium pridie Nonarum Iulij, rex creatur, coronaturq;, unà cum Anna uxore, populo magis ob metum non repugnante, quàm approbante, dictusq; eſt Ricardus tertius. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCCLXXXIII.

Ita Ricardus iniuſſu populi, per potentiam, uoluntate quorundam principum fauentium, contrà quàm ius fasq; eſſet, regni potitus eſt, qui non multò pòſt rebus Londini ex ſententia conſtitutis, Eboracum iter habet, rectaq; Gloceſtriam proficiſcitur. Dum hîc morabatur, ad ſingula temporis puncta ita ſcelerum conſcientia mordebatur, ut perpetuò in timore eſſet, quem ut ab ſe omni modo depelleret, nepotes ad mortem ei conſtituti ſunt, quòd illis ſaluis, ſine periculo eſſe nullo pacto liceret: quocirca per literas Roberto Brachynburio præfecto turris Londinenſis mandat, ut aliquo honeſto modo nepotes ipſos quamprimùm necandos curet, atque inde Eboracum diſcedit, libentiſsimis animis à ciuibus acceptus, qui ob eius aduentum, aliquot dies gaudium publicè celebrarunt. Sed Ricardus ut copiam ſui omnibus etiam ruri habitantibus faceret, plauſus captandi cupidus, edixit diem, quo ſupplicationẽ archiepiſcopus Eboracenſis eius rogatu decreuit, in cuius pompa ipſe cum regina redimitus corona incederet. Duxit ſecum Ricardus Edouardum comitem Varuici ex Georgio fratre duce Clarentiæ nepotem, per quem ut ne ſibi aliquid periculi procrearetur, miſit eum cuſtodiendum ad arcem,

cem, quam uocant Schereshuton. Cæterum præfectus turris Londinenſis, ubi regis horribile mandatū accepit, rei atrocitate attonitus, ac ueritus ſi obediret, ne ſibi aliquando fraudi foret, illud nō continuò confecit, ſperans regem ſanguini aut ætati parſurum, uel triſte cōſilium cōmutaturum. Veruntamen tantum abfuit, ut alterum ſit conſecutū, cùm mens immota maneret, ut Ricardus ſtatim atq; accepit præfectum differre quod præcepiſſet, alteri, id eſt, Iacobo Terello dederit negotium cædis maturandæ. Ille imperata facere compulſus dolenter Londinum proficiſcitur, ac regios pueros exemplo in omni memoria propè inaudito, necauit. Ita Edouardus princeps cum Ricardo fratre interiit: ſed quo genere mortis miſelli pueri affecti fuerint, non planè liquet. Ricardus uerò per id factum cura & metu releuatus, non diu celauit cædem, ſed paucis pòſt diebus rumorem mortis puerorū in uulgus exire permiſit, ut, ſicuti credere par eſt, poſtquam populus cognouiſſet nullam iam ex Edouardo ſuperſtitem eſſe uirilem prolem, ipſius dominationē æquiore animo ferret. Verùm ubi eius inſignis facinoris fama per regnū peruaſit, tantus generatim omnium animis inhæſit dolor, ut eo cunctū iam metum uincente, paſſim lachrymarent, & poſt conſumptas lachrymas gemerent, uociferantes: Ecquiſquam certè omniū eſt tam Dei, ſacrorum, religionumq;, tam hominum hoſtis, qui à tanto occiſionis ſcelere non abhorruiſſet? Sed ſpeciatim amici reginæ & puerorum inclamabant: Quid hîc faciet alijs, cùm ſuos crudeliter nullo eorum in ſe merito iugularit? pro certo habentes tyrannidem ſæuiſſimam iam inuaſiſſe Rempublicam. Sed matri puerorū infelici quæ adhuc in aſylo erat, ille rumor inſtar mortis fuit: ut enim de nece filiorum cognouit, ad primum nuntium rei immanitate exterrita metu repentè corruit, iacuitq; exanimata aliquandiu, pòſt ad ſe reuerſa flet, ululat, implet clamoribus ædes, percutit pectus, ſcindit comam, deniq; tanto uicta dolore, mortem ſibi quoq; precatur, ſua identidem chariſſima pignora uocans, ſeq; ipſam inſaniæ condemnans, quòd alterum filium ex aſylo inſidioſis deluſa promiſſis inimico ad necem tradidiſſet, quæ ſecundum Deū, & filios, ſe maximè omniū uiolatam ſentiebat: ſed poſt longam lamentationem, cùm aliter ulciſci nequeat, Deum inuocat perfidiæ ultorem, quaſi certum habens eum id aliquando facturum. Quotus eſt quiſq;, qui ſi ad eiuſmodi pueros indigna morte mactatos aſpiciat, nō terreatur, cùm tale quid ſoleat interdum propter peccata maiorū accidere, & illorum noxa ad poſteritatem redundare? Illud fortaſſe iſtis duobus innocentibus pueris contigit, quòd Edouardus eorum pater neglectæ religionis crimen ſubijſſet, per ſanctiſſimū iuſiurandū, qui, ut ſuperiore libro oſtendimus, ad portas urbis Eboraci, aliud mente, aliud uerbis promiſſum fecit, ut illud ilicò diluxit, & poſtea per ducis Clarentiæ fratris necē, magna ſe ſuosq; pœna apud Deū obligaſſet.

Dum hæc alibi gerunt, iam ſupplicationū dies uenit, quo die Eboracū multi mortales conuenerant, ſtudio noui regis uidendi. Tum in ſupplicationibus magno apparatu à ſacerdotibus conſtitutis rex inſigni redimitus diademate interfuit, magna heroum comitante caterua. Sequebatur & regina coronam quoq; geſtans, quæ manu ducebat Edouardum filiū etiam parua ornatū corona, tanto ciuiū honore, lætitia, gratulatione, ut Ricardum in cœlum plauſibus ferrent. Peracta ſupplicationū pompa, rex haud ita multò pòſt concilium habuit, in quo poſteaquam de ſtatu illius prouinciæ maturè conſtitutū eſt, filius

regis unicus Edouardus annos natus circiter decẽ,princeps Vualliæ,ac Ioannes Hauardus uir consilij magni, scientiæ in bello,& uirtutis, dux Northfolchiæ,& eius filius Thomas florens & illustris adolescens,comes Surræ factus est.Item ex principum eius regionis numero,augetur regius domesticus senatus,quòd Ricardus in illorum fide summam spem poneret, uti suprà demonstrauimus. Postremò quia nihil erat mali, nihil aduersi, quod mens regis tot delictorũ conscia nõ metueret,placuit prouidere,ne Henricus Richemondiæ comes ab inimicis studio turbandi omnia in Angliam reuocaretur.Itaq; Thomas Huttonus uir solers ad ducem Britanniæ legatus designatur,qui summa orationis & pecuniæ ui ageret,ut dux in perpetua saltem custodia comitem retineret, prout rogatu Edouardi eius fratris hactenus fecisset, qui protinus in Britanniam transmisit. Quibus actis rebus, rex Londinũ reuertitur, cui tota ciuitas officij causa,obuiam prodijt.ItaRicardus nouo quodam genere immanitatis in summã gloriã uenerat, uulgiq; admiratione beatus dicebatur, cùm aliquanto pòst de suo statu paulatim se demigrare sensit,nec in eo se ullo consilio retinere potuit: enimuero post necem filiorũ Edouardi, quoties aliqua nõ bona tempestas in præsens tempus,aut in posterũ impendêre apparebat, subi tò populus ex recenti facinorum regis memoria,eam soli Ricardo assignabat, uociferans Deum expiare in miseros Anglos scelera regis,quem idcirco criminabatur,detestabatur, ac deniq; ad summũ uocabat supplicium. Cùm ita Ricardus male ab omnibus audiret,&quamuis nõ eum fugeret,à quibus illæ uoces in primis emitterentur,nec tamen auderet manu uindicare iniuriam,ratus errantis esse,interdum monitorem officij nõ repudiare,incidit rursus ex tanta felicitate,in timorem animiq; tristitiam,& quia præterita corrigere non poterat,statuit infamiæ notam nomini suo inustam omnibus officijs delendam,ac de se talem spem faciendam,ut deinceps nulla amplius calamitas sua culpa, rei publicæ accidere crederetur:quanquam difficile est mutare animum, & quod moribus insitum sit,subitò euellere : itaq; siue ob eam causam,siue quia ut tũc uulgi opinio ferebat,malorum actuum iam pœnitebat, cœpit deinde alterius uitæ quoddam initium ordiri,nomenq; boni uiri prætendere,quò iustior,mitior, popularior,ac liberalior præsertim aduersus inopes haberetur,atque sic primùm apud Deum,ueniam cõmissorum mereretur, deinde apud homines inuidiam leuaret, ac se in gratia poneret. Inchoauit multa opera tam publica quàm priuata,quæ immatura morte præreptus non perfecit. Instituit Eboraci collegium centum sacerdotũ.Item eius aures amicorũ bonis monitis iam patêre incipiebant,cùm statim pòst satis luculenter apparuit, timorẽ qui rarò est diuturni magister officij, nõ iustitiam, fecisse ad punctũ temporis Ricardum meliorem, quandoquidem hominis bonitas quæ fucosa erat, citò refrixit. Ex quo eius cuncta consilia ad nihilum subitò cadere cœperũt: nam Edouardum filium unicum primò amisit,tertio pòst mense,quàm princeps Vualliæ factus fuerat,deinde autore Henrico duce Buchyngamiæ,facta est cõtra eum cõiuratio, quã etsi prius quàm coalesceret, indicio detectam cõprimere conatus est.

Quoniã autẽ ad hunc locũ peruenimus,opus est altius repetere quædã perappositè, quibus explicare possimus initiũ ortæ discordiæ inter regẽ & ducẽ. Humfredus enim olim comes Herefordiæ, de cuius interitu suprà libro decimooctauo meminimus,duas ex se genitas reliquit filias,easq; fecit hæredes,

hoc

hoc eſt, Mariam, quæ nupſit Henrico comiti Derbienſi filio maiori natu Ioannis ducis Lancaſtriæ, qui poſtea adeptus regnũ quartus Henricus dictus eſt: & Aleonoram, quam in matrimoniũ duxit Thomas Vodeſtochus dux Gloceſtriæ, & comes Buchyngamiæ. Ex Thoma & Aleonora una filia nomine Anna orta ſuperſtes ſola fuit, cui publicatis bonis patris à Ricardo ſecundo rege, qui ducem morte affecit, dos Aleonoræ matris iure hæreditario uenit. Hæc primo deſponſa eſt Thomæ Staffordio, ſed illo prius q̃ puellã deduceret, uita priuato, deinde locata fuit Edmundo ipſius Thomæ fratri comiti Staffordiæ. Is creat Humfredum ducem Buchyngamiæ, & Humfredus Henricũ. Atq; ita per Annæ & Mariæ nuptias, diuiſa eſt hæreditas comitis Herefordiæ, ac pars una familiæ Lancaſtriæ, & altera uenit genti Staffordienſi, unde duces Buchyngamiæ originem ducunt. Poſt aliquot autem annos, omne genus Henrici quarti regis defecit in Edouardo principe filio Henrici ſexti, qua extincta domo, Henricus Buchyngamiæ iure ſibi optimo putauit repetendã illam partem patrimonij comitis Herefordenſis, quæ nomine dotis Mariæ, familiæ Lancaſtriæ ueniſſet, quam tunc Ricardus rex iure regio cum reliquis gentis Lancaſtriæ bonis poſſidebat. Igitur dux paucis pòſt diebus nactus idoneam de ea re ſermonis habendi occaſionẽ, repetijt à Ricardo illam partem patrimonij Herefordenſis comitis iure hæreditario ſibi debitam. Ad ea Ricardus, qui eius rei cauſam iam mortuã putarat, protinus ira accenſus, reſpondiſſe fertur: Num Henrice dux, uis tibi id ius Henrici quarti uindicare, quo ille perperàm regnũ occuparat, atq; ita ad illud uiam patefacere? Quod Ricardi reſponſum in pectus ducis altè deſcendit, qui ex eo tempore ira & indignatione agitatus, cœpit cogitare quonam pacto hominẽ ingratũ de regno deturbaret, cuius cauſa, multa contrà q̃ fas eſſet, perſæpe inuitus feciſſet. Dux ita animatus, haud multò pòſt Ricardum Eboracũ proficiſcentẽ uſq; Gloceſtriã comitatus eſt, & inde eo nõ negante, in Vualliam ſe contulit, ubi bonã patrimonij partẽ habebat: hîc dum moratur, partim recenti acceptæ iniuriæ memoria ſtimulatus, partim pœnitẽs quòd hactenus per ſe nõ modò nõ obſtitiſſet Ricardo male agenti, ſed plurimũ fauiſſet, ſtatuit ſe ab eo diſiungere, id licet ab initio factũ oportuiſſet, ac quod antea animo agitauerat, perficere: itaq; conſiliũ ſuum Ioanni epiſcopo Elyenſi, quem, ut ſuprà memoraui, captiuũ apud ſe, in Brechonotenſi arce habebat, aperire incipit. Elyenſis fraudem ſuſpicatus primũ quærit quatenus id moliatur, oratq;, ne ſibi noceat: poſtea ubi nouit iuſtum odium eius, & Ricardo diu debitũ, nõ negat de cõiuratione loqui. Tum dux omnia explicat Elyenſi, totumq; ſe patefacit, indicans excogitaſſe modũ, quo & Edouardi & Henrici ſexti genus quod ſupererat, per affinitatẽ coniunctũ in regnũ utriq; ſtirpi debitũ reſtitueret: nam Ricardum nõ fratrẽ, ſed hoſtem Edouardi appellabat. Modus iſte erat, ut Henricũ comitẽ Richemõdiæ, quem fama erat poſt cognitã mortẽ Edouardi regis, apud Franciſcũ Britannũ ducem liberatũ eſſe cuſtodia, quam primũ arceſſendũ curarent, opibusq; iuuarent, dummodo ille prius iureiurãdo promiſiſſet, ſe poſt adeptum regnũ, ducturũ in matrimoniũ Eliſabeth filiam Edouardi natu maiorẽ. Probauit Elyenſis epiſcopus tam cõſilium ducis, quàm modũ rei peragendæ, curauitq;, ut Reginaldus Braius miniſter Margaritæ matris Henrici, quæ nupta erat Thomæ Stanleio, uenerit ad ducem in Vualliam, atque cognita eius ſententia, ad Margaritam properè

redierit,feceritq; eam certiorẽ de omnibus,quæ inter ipsum ac ducem ad communem salutem agitata essent. Hoc nimirum fuit, quamobrem dissensio orta sit inter regem & ducẽ, & coniuratio contra ipsum regem facta. Veruntamen uulgus aliter prædicabat: dicebant enim ducem à principio eo consilio minus dehortatum fuisse Ricardum per tot facinora regnum occupare,ut ille deinde iuxtà Deo ac hominibus inuisus regno pelleret, atq; ita ipse ad illud,ad quod modis omnibus aspiraret, à populo uocaretur, ac propterea arma in Ricardũ ad extremum mouisse. Sed ad incœptum redeamus.

Iam anteq; dux iræ plenus alieno cœpisset in Ricardum esse animo, nouæ consprationis fundamentũ inter Elisabeth reginã uxorem Edouardi,& Margaritam matrem Henrici,Londini iactum fuerat,sic: Margarita inualetudinis causa,utebatur medico nomine Ludouico natione Vuallo,& quia uir grauis erat,ac non minimi usus,sæpe cum eo solebat liberè loqui, & familiariter suspirare. Ea autem post cognitam cædem filiorũ Edouardi,prudens mulier cœpit bene sperare de fortuna filij, rata id factum facilè posse Reipublicæ bono esse, si cõtingeret,ut Henrici sexti & Edouardi sanguis per affinitatem misceretur, atq; ita duæ longè pernicios issimæ factiones simul per unam colligationẽ utriusq; generis tollerentur: quare statim opportunitatẽ tantam nõ aspernata, inter conferendum exponit Ludouico iam adueniss e tempus, cùm filia Edouardi maior natu dari in matrimoniũ Henrico filio, & Ricardus rex inimicus patriæ ab omnibus habitus facilè omni honore deijci, ac regno spoliari possit, & propterea orat, ut cum regina de tali negotio secretò agat: nam regina eius quoq; opera utebatur, quòd esset medicus artis peritissimus. Ludouicus nihil cunctatus reginã conuenit, quæ adhuc se asylo tenebat, ac rem nõ ut mandatam sibi,sed tanq; ab se excogitatam narrat. Placuit consiliũ adeò reginæ,ut iusserit Ludouicũ ad Margaritam adire,quæ Londini in ædibus uiri sui morabatur,atq; suis uerbis promittere,se daturã operam,quò omnes amici Edouardi uiri sui,partes Henrici eius filij sequerentur,si modò ille iuratus esset, se post adeptum regnum,ducturũ in matrimoniũ Elisabeth filiam,aut Ceciliam ætate minorẽ, si illa prius moreretur, quàm ipse potiretur regno. Ludouicus actutum officio functus inter mulieres facilè negotiũ confecit,qui ex eo quòd medicus erat, sine suspitione aliqua, internuntius ac socius est illis nouæ consprationis in Ricardum adiunctus. Ita Margarita in bonam spem adducta, constituit Reginaldum Braium ministrum suum hominem longè fidelissimum coniurationis caput,eiq; præcipit,ut quamsecretissimè potest, ex nobilitate aliquos in quibus ingenium, fides, diligentia sit, in partem suam trahat, qui auxilio esse possint. Reginaldus intra paucos dies, exacto antea à singulis sacramento,in coniurationis societatẽ conuocauit Aegidiũ Dabeneium equitem, Ricardum Gilfordiũ, Thomam Ranmeiũ, Ioannem Chenium, complures q; alios. Regina item suos amicos cõsilij ac negotij maturandi participes facit. Margarita uerò interim Christophorum Vrsuychum sacerdotem probatum,spectatum, ac officij plenum in familiam recipit, datoq; ab eo iureiurando,consilia omnia illi aperit,idq; tutò se facere confidit, quòd Christophorus Henrici sexti regis semper studiosus, à Ludouico medico apud ipsam in gratia positus esset. Itaq; mater salutis ac gloriæ filij studiosa,dat negotium Christophoro proficiscendi in Britanniam ad Henricum,illiq; significandi omnia,

quæ

quæ cum regina acta essent: sed anteqū ille iter facere inciperet, ecce, subitò facta est certior de eodem consilio atq; ipsa ceperat, à duce Buchyngamiæ inito, quemadmodū suprà cōmemorauimus: quod ubi cognouit, cōmutato consilio, Christophorū apud se retinet, ac Hugonem Coneueium in Britanniā mittit, cum bene magna pecuniæ summa, ad Henricū filium, mandatq; ei, cuncta exponat, atq; hortetur ad reditum, & in primis admoneat, ut in Vualliam accedat, ubi loci paratū auxilium inueniret. Mittit & post illum, Ricardus Gilfordius ex Cantio Thomam Ranmeium cum eisdem mandatis. Ii celeriter eò uecti, per idem ferè tempus perueniunt ad Henricū, quem suprà diximus apud ducem Britanniæ, post mortem Edouardi, sui iam fuisse iuris. Henricus accepto nuntio, gratias Deo agit, ratus id quod tota mente poscebat, non potuisse sine nutu diuino accidere, atq; ob id mirabiliter lætatus omnia cum duce confert, indicatq; se in certam potiundi Angliæ regni spem ingressum, & idcirco orat, ut illud eius pariter auxilio atq; uoluntate fiat, quando cùm licuerit, parem referret gratiam. Dux etsi paulò antè à Ricardo rege per Thomam Huttonum eius oratorem, quem suprà dixi eò legatum fuisse, pecunia & precibus solicitatus fuerat, ut Henricum comitem in custodiam denuò truderet, promisit tamē auxilium, deditq; perlibenter. Tum Henricus præmissis in Angliam Hugone Coneueio, & Thoma Ranmeio, qui eius aduentum nuntiarent, quò cætera quæ cōsilio prouideri possent, ab amicis cauerentur, ibi usq; eò esse uoluit, dum quæ ad nauigandum opus essent, pararentur. Interea in Anglia principes conspirationis multa simul moliebantur, alij opportuna loca armatis hominibus firmata tenebant, alij occultè ad tumultus plebem solicitabant, alij alibi intenti paratiq; erant, ut statim cognito Henrici accessu, belli initium facerent, alij uerò inter quos Ioannes Mortonus Elyensis antistes primus erat, per secretos nuntios inuitabant ad nouam coniurationem omnes, quibus certò sciebant odium in Ricardum secum cōmune esse.

Inter hæc indicatur Ricardo de coniuratione principum, qui ancipiti malo permotus, quòd neque exercitum paratum haberet, neque si bellum subitò compararet, satis cōstaret, ubi loci occurrendum, aut manendum, quóue eundum esset, statuit aliquantum rem dissimulare, donec exercitū cogeret, ac ex rumoribus uulgi, exploratorumq; diligentia, omnia aduersariorū consilia inuestigata, comprehensa, illustrata, patefacta essent, aut per artificium eiusmodi, aliquem coniuratorum caperet, quandò nō sunt occultiores insidiæ, quàm hæ, quæ latent in dissimulatione intelligentiæ, uel in aliquo humanitatis nomine. Et quia ducem Buchyngamiæ sciebat coniuratorū esse caput, sibi illud primùm omnium clàm aut ui amputandum iudicauit: itaq; longè humanissimis literis ducem ad se accersit, præcipitq; nuntio, qui literas defert, ut multa suis uerbis promissa illi faciat, bonoq; modo persuadeat redire in regiā. Dux stomachi ualetudinem excusans respondet nuntio, se in præsentia nō posse uenire. Ricardus excusationem non accipit, sed eum rursus ad se minaciter euocat. Tum dux apertè negat se ad inimicum iturum, atque simul bellum parat, persuadetq; cōsilij sui socijs, primo quoq; tempore alij alibi tumultus faciant. Ita uno ferè momento ac tempore, Thomas marchio Dorcestriæ de asylo egressus, ac ab omni periculo, opera Thomæ Rouelli seruatus, in agro Eboracensi, Edouardus Corteneius cum Petro fratre episcopo Exonienſi, in Deuo

nia,in Cantio Ricardus Gilfordius cum aliquot nobilibus,agros paſſim inco lentes ad arma concitat,initiumq; belli facit. At Ricardus interim cõtracta ingenti armatorum manu,ne uires ſuas diſſiparet, dum uellet ſingulos inſectari coniuratos, decreuit cæteris omiſſis, in caput, id eſt, in ducem arma uertere, qui Londino mouens Sarisberiam uerſus iter ingreſſus eſt, ut de uia, in ducem iret,ſi uſpiam exploratum haberet, eum ſe caſtris tenere: iamq; uix bidui à ciuitate aberat, cùm dux magno cum militum Vuallorum robore, quos inuitos & à pugnando pro eo abhorrentes, ut homo acer magis imperio, quàm pretio armauerat,quod defectionis cauſa fuit,obuiam illi ire cõtendit, uerùm ſubitò in itinere à maiore parte ſuorum militum deſtitutus, in fugam ſe neceſſariò coniecit,qui dum fugiebat, ob ſubitam fortunæ commutationem ualde territus, & cùm non ſatis cõſtitutum haberet, quod ſibi capiendũ conſiliũ foret,abdidit ſe in domũ cuiuſdam familiaris ſui nomine Humfredi Banaſter, quem quia à puero bonum uirum habuerat,idcirco ſibi fidiſſimũ fore cõfidebat, ſeq; eius fidei cõmiſit, apud eum uſq; eò in occulto mãſurus,dum aut ſibi reparandum exercitũ,aut eundum in Britanniam ad Henricum comitem deliberaret. At ubi ſocij qui in bellum iam ingreſſi erant,cognouerunt ducem à ſuis deſertũ fugiſſe,&nuſquam comparere,ſubito timore perculſi,cùm pro ſe quiſq; in pedes ſe daret,ac de ſalute deſperaret,aut aſyla aut ſolitudines petũt, fugámue per mare tentant,quorũ bona pars paucis pòſt diebus,incolumis in Britanniã peruenit. In ijs fuit Petrus Corteneius Exonienſis epiſcopus, cum Edouardo ſuo fratre comite Deuoniæ, Thomas marchio Dorceſtriæ, cum Thoma filio admodũ puero, Ioannes Burſcherius, Ioannes Vuelles, Edouardus Vdeuylla uir bello ſtrenuus frater Eliſabeth reginæ, Robertus Vuyllugby, Ægidius Dabeneius, Thomas Harundellius, Ioannes Chenius cum duobus ſuis fratribus,Gulielmus Barcheleius, Gulielmus Brandonus cum Thoma fratre,Ricardus Heggecombius: & hi ferè omnes equeſtris ordinis uiri. Item Ioannes Haluellius, Edouardus Ponyngus ſummus copiarũ dux, ac Chriſtophorus Vrſuychus, Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus per idẽ quoq; tempus, cum pleriſq; alijs nobilibus uiris,in Flandriam traiecit.

Atqui Ricardus horribili uigilantia ac celeritate plenus, qui iam Sarisberiam peruenerat,ubi de fuga ducis ac aliorum cõiuratorum cognouit,eos ſibi perſequendos conſtituens, primò ad omnes uicinos portus milites dimittit, qui maritimos exitus occupent, claudant, teneant, tranſituq; prohibeant fugientes,deinde ſi quis indicaſſet de duce,decernit præmia,ſeruo libertatem,libero impunitatem,ac mille libras. Item quoniam à Thoma Huttono dudum ex Britannia reuerſo acceperat,tantũ abeſſe,ut Franciſcus dux uellet ſua cauſa tenere in cuſtodia Henricum,ut etiam eum aduerſus ſe paratus eſſet opibus enixè iuuare, pariter aliquot naues rebus omnibus inſtructas per oram maritimam,quæ ad Britanniam uergit,diſpoſuit, ut ſi Henricus fortè ueniret, aut interciperetur,aut littoribus arceretur: præterea ut mirificè ubiq; eſſent cuſtodiæ,milites alios locis opportunis locauit,qui uias, qui calles, qui aditus omnes inſiderent,alios autem quoquouerſum miſit,qui quærerent, ſi uſpiam ducem,uel aliquem ſociorũ inuenire, & comprehendere poſſent. Iis paſſim cuncta rimãtibus Humfredus Banaſter,dubium eſt,metu an pretio ductus, Henricum ducem hoſpitem ſuum prodidit, qui eum confeſtim Sarisberiam ad Ricardum

cardum duxerunt. Dux diligenter examinatur, & interrogatus quæ sciebat, sine quæstione indicat, sperans, quia ingenuè fateretur, futurum ut sibi liceret Ricardum alloqui, quod summè rogabat: sed postquam de crimine fassus est, protinus securi percutitur. Hanc mortem dux passus est à Ricardo rege, quem ultra aras, ut dicitur, iuuerat, qui cum societatem periculi uerius quàm impetij, per hunc modum coiuerat. Hinc profectò animaduertamus licet, illum operam perdere, & uitã suam magno obligare scelere, qui homini improbo auxilio est, quandò cùm ab eo pro beneficio, ut plurimum maleficium recipit, tum à Deo meritam ad ultimum pœnam semper habet.

Dum hæc in Anglia fiebant, Henrico Richemondiæ comiti parato exercitu ad quinq; millia Britannorũ, ac classe quindecim nauiũ instructa, iam dies decessionis obrepserat, qui ad sextum Idus Octobris, anno salutis M C C C C. L X X X I I I I, & secundo, cùm regnare cœpit Ricardus, uento non aduerso nauigare cœpit, sed sub uesperũ orta subitò tẽpestate, ita afflictat, ut naues aliæ aliò ui sæui uenti impellente, cursum flectere compulsæ sint, nonnullæ in Normaniam reflatu delatæ, aliæ in Britanniam. Nauis in qua Henricus erat, cum una altera naui, totam noctem iactata fluctibus, bene mane tandem deponentibus uentis, circa meridionalem insulæ oram, contra portũ, quem Polam uocant, peruenit. Hinc Henricus prospiciens omne littus à militibus obsessum esse, quos, uti diximus, Ricardus passim disposuerat, edicit, ne quisquam omnium descendat prius in terrã, quàm reliquæ naues conueniant, quas dum expectat, unam mittit scapham exploratum, an amici sint, qui eo loci præstolentur. Tum qui missi sunt, magnopere à militibus de terra rogãtur, ut quamprimùm descendant, clamantib. se à duce Buchyngamiæ missos, ut præstò essent, qui Henricum tutò ad castra comitarentur, quæ ipse in proximo cum florentissimo exercitu haberet, quò ambo iunctis copijs, Ricardum fugientem persequerentur. Henricus id quod erat, fraudem suspicatus, postquam uidit nullam suarum nauium in cõspectum existere, sublatis uelis, usus sequundo uento, in Normaniam uenit, quasi flatu ipso uenti eum à periculo retrudente. Hîc ad littus, sui ac suorum ex labore recreandorũ causa, triduum moratus, statuit cum parte comitatus redire in Britanniã pedibus, ac interim misit legatos petitum à Carolo octauo Francorũ rege, qui Ludouico patri paulò antè mortuo successerat, iter per Normaniam. Rex Henrici miseratus fortunam, nõ modò iter libenter, uerumetiam pecuniã in itineris sumptus dedit. Sed ipse regis humanitate fretus, iam antea naues domũ præmiserat, & iter facere aggressus, parum tamẽ processerat, cùm legati rediere, qui eo beneficio ualde lætatus, ac bonæ spei plenus in Britanniam reuertit, aliud inde consilium capiendum ratus: at ubi in Britannia fuit, ab amicis accepit, duce Buchyngamiæ in Anglia capite mulctato, marchionẽ Dorcestriæ cum bene magno Anglorũ principum numero, illuc paulò antè se quæsitũ adueniſſe, atq; apud Venetos esse: quibus cognitis rebus, uehementer doluit primos amicorũ principum conatus male cecidisse, attamen ex altera parte gauisus, quòd tot egregios duces socios belli haberet, iam tum omnes rationes suas consolidatas, ac rem suam saluam opinione propè certa concipiens, celeritate sibi utendum iudicauit, qui in Rhedones profectus, misit statim aliquot ex suis, qui marchionẽ cum reliquis optimatibus ad se ducerent. Illi ubi cognouerũt Henricũ post longam aberrationẽ in-

columem rediſſe in Britanniã,miro affecti gaudio(cùm enim neſcirent,ubi terrarum eſſet,timebant ne incidiſſet in manus Ricardi)ſine mora ad eum conuolarunt. Hîc multa inuicẽ congratulatione facta,poſteaq́ de rebus agendis aliquot per dies inter ſe agitarũt,iam aduenit Chriſti dies natalis,quo unà in templum cõuenientes,cætera fide ac fœdere ſanciunt,& Henricus primũ dato iureiurando, promittit ſe ſimulatq́ regno potitus fuerit, ducturũ in matrimonium Eliſabeth Edouardi regis filiam, deinde illi in Henrici perinde ac ſi iam rex creatus eſſet,uerba iurãt,pollicentes ſe prius uitam,nedum res amiſſuros, quàm Ricardũ apud ſuos regnare patiantur,ferant,ſinant. Quo facto,Henricus cõfert omnia cum Franciſco duce, etiam atq́ etiã rogat,ut ſe maioribus copijs iuuare uelit, quò protinus in patriã cupidã ſui reuerti queat, & in primis mutuã pecuniã dare, quòd quam accepiſſet ab amicis, ea iam abĳſſet in ſumptus in priorẽ belli apparatũ factos,&quam daret,ſe fideliter redditurũ,eiuſq́ ſingularem in ſe beneficentiã omni ſtudio, cura,opera,plena manu aliquando cõpenſaturũ recipit.Dux auxiliũ promittit,quo ille fretus,ſuſcepta rurſus nauali apparatus cura,ad nauigandũ ſe expedit, ut nihil ſit,q̃d excludaẽ tẽpore.

Interea Ricardus Londinũ reuerſus,aliquot cõiurationis participes diuerſis in locis comprehenſos,& ex ĳs Georgium Brunum, Rogeriũ Clyffordiũ, Thomam Selengeriũ equites,item Thomam Ranmeium, Robertũ Clyffordium,nõnullosq́ alios etiam ex eius familia ſupplicio affici iuſſit, poſtea concilium coëgit,in quo primũ exules omnes ſenatus decreto, hoſtes patriæ iudicandos,dein illorũ bona publicanda,ac nõ contentus ea præda quamuis opulenta, poſtremò magnam pecuniæ ſummã populo imperandam curauit:nam ſui purgandi,gratiæq́ à plebe ineundæ cauſa,tantas iampridem largitiones fecerat,ut iam egêre inciperet.Sed nihil fermè propius factũ fuit,quàm ut Thomas Stanleius in numero quoq́ hoſtium haberetur, propter operationẽ Margaritæ uxoris Henrici comitis matris, quæ uulgò coniurationis caput diceretur. Verũ cùm mulieris ſtudiũ nullius eſſe momẽti iudicaret, ſenatus cenſuit, ac iuſſit, ut Thomas qui in ſe nihil culpæ eſſe probauit, uxorem omnibus miniſtris nudatam ſic apud ſe cuſtodiret,ut nullum deinceps neq́ ad filium neq́ ad amicos internuntiũ mittere, nec moliri in regem quicq̃ poſſet, quod & factum eſt. Item eiuſdem concilĳ autoritate,cum Scotis qui paulò antè circa fines excurſiones fecerant, pax confecta eſt. Quibus rebus ita actis, uidebatur omnis cõiuratio penè iam extincta,ſublato duce, ac cæteris eius ſocĳs partim quoq́ morte affectis, partim longè gentiũ exulantibus, cùm adhuc Ricardũ dubitantẽ magis quàm fidentem ſuis rebus,metus ferè perpetuus reuerſionis Henrici comitis,& eius ſociorũ diuexaret,torqueret,excruciaret, quapropter uitam miſeram habebat, qui ut ne diutius in ea moleſtia eſſet, ſtatuit tandem aliquando omnẽ timoris ac tumultus materiã euellere, idq́ dolo uel ui conficere:itaq́ nihil poſt eiuſmodi captũ cõſiliũ,putauit opportunius antiquiusq́, quàm ut iterũ pecunia, precibus, præmio ſolicitaret ducem Britanniæ, quòd in eius manu eſſet,ut à periculo cuncto uacuus redderet, qui idcirco cõfeſtim miſit certos nuntios ad ducem, qui ei præter ingentia munera, quæ ſecum tuliſſent, promitterent ipſum in ſingulos annos daturum omnia uectigalia prædiorum Henrici, ac reliquorũ Anglicorũ principũ, qui cum eo eſſent, ſi illos deinceps apud ſe in cuſtodia retineret. Nuntĳ cum iſtiuſmodi mandatis profecti

fecti,nõ potuere rem cum duce agere,ex eo quòd ille ex graui diuturnoq́ mor
bo infirmus factus,cœpiſſet mentis errore affici:quamobrem Petrus Lando-
ſus eius quæſtor,homo cùm ſagacis ingenĩj,tum magnæ autoritatis,ſuo arbi-
tratu res omnes gerebat, qui ob id Britannorũ principum inuidiam grauiter
in ſe concitarat.Hunc Anglicani legati conueniũt,expoſitisq́ mandatis, uehe
menter rogant,ut ipſe cui omnia facere integrũ eſſet,uelit Ricardi deſiderium
diuturnũ explere.Petrus qui in magna apud ſuos offenſa erat, arbitrans ſi Ri
cardo ſatisfaceret, ſe fore potentiorẽ aduerſus aduerſarios, reſpondit ſe factu-
rum,quod Ricardus petebat,ſi modò fidem nõ falleret, & id quidem domeſti
carũ inimicitiarũ cauſa: nam Henricũ nõ oderat,quẽ,ut ſuperiore libro oſten-
di,antea ad Fanum Maclouĩj à periculo liberarat.Sic cum cauſa ſemper pecca-
mus. Atqui Reipublicæ Anglicæ fortuna obſtitit, quò minus funeſta pactio
conficeretur: nam dum ultro citroq́ negotĩj agendi cauſa, frequentes nuntĩj,
crebræq́ literæ inter Petrum & regem uolabant, Ioannes Elyenſis epiſcopus,
qui in Flandria agebat, ex Anglia à ſuis neceſſariĩs de inſidĩs certior factus,
per Chriſtophorũ Vrſuychum,qui ad eum per eos ipſos dies ex Britannia ue
nerat, confeſtim Henrico de cõpoſito dolo indicauit, admonuitq́, ut quam-
primũ cum alĩs principib.ex Britannia ad Francos ſe cõferret.Erat tunc Hen
ricus apud Venetos, quando de fraude cognouit,qui nulla interpoſita mora,
Chriſtophorũ ad regem Carolum legauit rogatũ, ut ſibi in Franciam tutò ire
liceret.Qua re facilè impetrata,legatus celeriter redĩit ad principem ſuum.

Tum comes Henricus rebus ſuis maturè prouidendum ratus, cum paucis
ſuorum cõmunicat conſilium, exploratisq́ itineribus, præmittit principes o-
mnes Anglos,ſimulans ſe illos rei familiaris cauſa,allegare ad ducem,qui tunc
haud procul à Gallorum finibus,animi gratia morabatur, ac ſecretò comitem
Penbruchenſem legationis principem admonet,ut cùm fuerint ad cõfines Bri
tannici agri,ſubitò uia recta omiſſa,in Franciam ſe recipiant.Illi quod præſcri-
ptum erat facientes,nullo temporis puncto intermiſſo itinere, Andegauenſes
petunt.Ipſe uerò biduo pòſt ex Venetis digrediens,ac quinq́ duntaxat comi
tatus miniſtris,ad amicũ qui in proximo uillam habebat,ſe ire ſimulat,& quia
ingens Anglorũ multitudo in urbe relinquebatur, eius profectio nulli ſuſpe-
cta erat:at ubi quinq́ propè milliaria progreſſus eſt,de uia recta in proximam
ſyluam ſe proripit, ueſteq́ ſeruili ſumpta, unum ex miniſtris itineris ducem,
tanquam dominum,ut ſeruus ſequitur, qui tanta celeritate nullo tamen certo
itinere profectus eſt, ut non prius uſpiam niſi equos reficiendi cauſa, moram
fecerit,quàm intra Andegauenſiũ fines ad ſuos ſe recepiſſet. Porrò poſt quar
tum diem,quàm Henricus fuga euaſerat,Petrus educturus erat copias deſcri
ptas,cum certis ducibus,quos ad conficiendum quod ſtatuerat,delectos habe
bat,ut eas traderet Henrico,perinde quaſi eum in patriam redeuntem comita
turas, ſed reuera,imprudentem ac inopinantem cum reliquis principibus An
glicis,derepentè in uincula ducturas,quò per id facinus Ricardo pro uectiga-
li promiſſo ſatisfaceret. At Petrus quæſtor, cui non deerat aſtus, ubi accepit
Henricũ diſceſſiſſe, id quod erat animo cernens, ſubitò quoquouerſum equi-
tes dimiſit,qui eum ſequerentur,& ſi conſequi poſſent,cõprehenderent,com-
prehenſumq́ ad ſe adducerẽt.Equites tanta celeritate uſi ſunt,ut nihil factum
fuerit propius, quàm ut eum aſſequerẽtur: nam uix comes ante unam horam

fines Gallicos attigerat, quàm illi eò peruenerint. Anglos uerò circiter trecentos numero, qui apud Venetos remanserant, cognita Henrici fuga, quia eius consilij ignari erant, tanta inuasit trepidatio, ut iam salutem suam desperarent. Veruntamen secus accidit, atq; pertimescendum sibi putarant: dux enim iniquo animo ferens comitem tam inhumaniter acceptum, ut fuerit coactus ex eius fugere regno, & ob id ualde Petro iratus, cui, tametsi omnis fraudis nesciens erat, eam culpam assignabat, uocauit ad se Edouardum Ponyngum, ac alterũ Edouardum Vdeuylla, & rogata pecunia in itineris sumptus, iussit ducere omnes Anglos ad comitem. Ita Henricus omni sua cohorte accepta, mirũ in modum gauisus est, qui, ut ne ingratus haberetur, remisit nonnullos ad ducem, ut suis uerbis dicerent, se cum socijs, eius beneficio conseruatũ, habere in præsens gratiam, sed in posterũ tempus aliquando relaturũ: ipse uerò paucis pòst diebus adiuit ad Carolũ regem, qui ad oppidum erat, quod ad Ligerim situm Angeum uocant, cui postquam pro beneficijs acceptis gratias egit, sui aduentus causam primò expossuit, deinde auxiliũ rogauit, quò eius immortali beneficio, ad suos principes tutò redire posset, à quibus generatim ad regnũ uocaretur, Ricardi tyrannidem abhorrentibus. Promisit Carolus auxiliũ, iussitq; bono animo esse, quòd libenti animo, suam ei præstaret beneuolentiam, qui statim pòst Montargeũ discessit, duxitq; secum Henricũ, cum omni eius nobiliũ comitatu. Dum hîc Henricus moratur, Ioannes comes Oxonienſis, quem suprà ab Edouardo diximus in arce Hammo custodia teneri, unà cum Iacobo Bluntio loci præfecto, & Ioanne Forteſcuto equite, qui oppidi Caleti portas custodiebat, ab ipso subornatis, ad illum uenit. Sed Iacobus præfectus quia in arce uxorẽ relinquebat, eam prius nouo præsidio firmauit, quàm inde abiret. Henricus uiso comite, incredibilem cepit lætitiã, quòd homo magnæ nobilitatis, scientiæq; in bello, & integerrimæ fidei, suarũ partium studiosissimus, tandem uinculis, Dei nutu, solutus, in tempore tam opportuno sibi uenisset auxilio, in quo tutius, quàm in quocunq; alio spes suas ponere, atq; ipse acquiescere posset: nanq; alios qui Edouardi partiũ fuissent, non uticq; eum fugiebat, pro mala temporũ conditione in suam fidem uenisse, hunc autẽ quoties pro Henrico sexto pugnasset, putabat cœlesti ope ea custodia liberatũ, ut haberet hominẽ suæ factionis, cui tutò omnia crederet, ac idcirco ob aduentũ Oxonienſis immortaliter gauisus, cœpit de rebus suis melius sperare. Non multò pòst Carolus Lutetiã proficiscitur, quẽ Henricus secutus, ibi rem suã peragendam curat, qui rursus Carolum orat, ut se totũ tuendũ suscipiat, quò si ipse & socij salui essent, similiter etiam salutẽ suam ei omnes possint acceptam referre. Interim illius amicitiæ & fortunæ bene multi Angli, qui uel ex Anglia continenter confluebant, uel ibidem bonas artes studebant, sese dabant, deuouebantq;. In ijs fuit Ricardus Fox sacerdos uir summo ingenio, homoq; doctus, quem Henricus statim in secretiorem familiaritatẽ recepit, ad summosq; breui tempore perduxit honores, qui nunc Vintonienſis est episcopus.

Ricardus interea certior factus, quas socij coniurationis in Britannia inter se pactiones fecissent, & quemadmodum duce Henrico omnes in Franciam euasissent, quamuis magna de spe deiectus, quòd dolus non processisset, tamen alia uia occurrendum statuit, ut ne Henricus per connubium Elisabeth neptis ad regnũ aspiraret. Et quia præ ijs quæ antea regnandi cupiditate cæcus obiuisset

uiſſet facinoribus, cætera omnia, ut monet prouerbium, Taurum tollet, qui uitulum ſuſtulerit, parui momenti ducebat, quæ deinde auderet, uenit ei in mentem res poſt hominũ memoriam tam iniquiſſima dictu, quàm factu longè teterrima: dum enim ſecum agitabat, quãta mali moles inſtans eſſet, ſi Henricus per nuptias neptis augeretur, cuius rei rumore eſſe nõnullos audiebat, qui iamiam eius rebus ſtudere uiderentur, conſtituit Eliſabeth reginam modis omnibus ſibi recõciliandam, quò illa & ſe & filias in ſuam ipſius fidem permitteret, ac eo pacto Henricus affinitate neptis fraudaretur, &, ſi aliter inſtantibus malis mederi non poſſet, & fortè uſu ueniret, ut Anna uxor è uita excederet, tum ipſe neptem in matrimoniũ potius duceret, quàm per eam affinitatẽ regnũ periclitaretur, perinde quaſi eo cadente, regni ruinam edi neceſſe eſſet: itaq; frequentes nuntios ad reginam in aſylum mittit, qui eius factum apud eam expurgent, & ei pariter atq; Thomæ marchioni eius filio omnia pollicendo, ſumma ſpe mulierem onerent. Nuntij uiri graues licet primò refricando memoriam cædis filiorum, aliquid reginæ animum uulnerarint, eiuſq; dolor uix conſolabilis uideretur, tot tamen eam rationibus atq; promiſſis aggreſsi ſunt, ut paruo negotio lenire cœperint (ſic enim illius ſexus animal mutabile eſt) adeò ut mulier nõ ſurdis auribus audiret, & demũ in fidem regis ſe uenturam polliceretur, quæ haud ita multò pòſt oblita iniuriarũ, immemor datæ fidei Margaritæ Henrici matri, primò filias in Ricardi poteſtatẽ tradit, deinde ſecretis nuntijs marchionem filium qui Lutetiæ erat, admonet, ut relicto Henrico, quamprimũ in Angliam redeat, à rege ad magnos uocatus honores. Ricardus ita placata Eliſabeth regina, filias omnes fratris ex aſylo in regiam recepit. Reſtabat tantùm, ut domus nuptijs uacua fieret, quod omni modo ſibi faciendum iudicabat, ſed nõnihil ferum animũ deterrebat à tanto flagitio, quòd ſe antea, uti ſuprà memorauimus, ſimularat uirum bonum, & propterea uerebatur, ne nõ immatura uxoris morte offenderet opinionem, quam populum de ſe bonam animo imbibiſſe credebat: uicit tamen in ingenio iampridem à recto auerſo prauũ conſilium, nam primò ſe à coniugali toro abſtinere, ac ſimul cum multis optimatibus de uxoris infelicitate queri cœpit, quòd non gigneret, & id præſertim deplorauit apud Thomam Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum, quòd uir eſſet grauis & probus, quem paulò antè è cuſtodia dimiſerat, qui ex illo exiſtimauit futurũ, ut regina haud diu ſuperſtes foret, idq; quibuſdam amicis ſuis prædixit: deinde rumorẽ diuulgandum, autore incerto, de morte reginæ uxoris curauit, ut uel mulier ex fama rei dolore affecta, in morbum incideret, pariterq; uel periculũ faceret, ſi id poſtea accideret, an populus ſibi crimini daret. At regina ubi audiuit tam horrificum rumorem ſuæ mortis in uulgus exiſſe, de ſe actum eſſe rata, uirũ adiuit triſtis, ac multis cum lachrymis interrogauit, ecquid eſſet, quamobrem ſe interficiendam iudicaret. Ad ea rex, ut ne ferreus uideretur, ſi nullum daret uxori amoris ſignum, oſculando blandè reſpondit, conſolatusq; eam, iuſſit bonum animũ haberet. Sed regina ſiue dolore ſeu ueneno confecta, paucis pòſt diebus occidit, ſepultaq; eſt ad Vueſtmonaſterium. Hæc eſt illa Anna altera filia Ricardi comitis Varuici, quæ olim Edouardo principi Henrici ſexti filio pacta fuerat. Rex ſic coniugali uinculo ſolutus, iam adijcere oculos Eliſabeth nepti, eiusq; nuptias concupiſcere cœpit; ſed quia tantum nefas, puella reclamante, omnes abhor-

rebãt,ſtatuit mihil nõ cunctanter agendũ,cùm præſertim curis undiqꝫ urgentibus premeretur,quòd quotidie nobiles alĩ ad Henricum tranſirent, alĩ ſocijs coniurationis occultè fauerẽt.In ĩjs in primis erat Thomas Stanleius,Gulielmus eius frater, Gilbertus Talbotus, ac ſexcenti alĩ, quorũ ſtudia tametſi Ricardus ignorabat, nemini tamen uni confidebat, & multò minus Thomæ Stanleio,quòd in matrimonio haberet Henrici matrem, prout res ipſa declarauit:nam cùm is per eos dies uellet ſe ad ſua prædia conferre, animi cauſa, ut aiebat, ſed reuera quò præſtò eſſet, ut Henricũ uenientem auxilio exciperet, rex uetuit,nec prius abire permiſit,quàm reliquerit in regia Georgium Strangium regulum filium nomine obſidis.

Dum ita futuri motus tantis curis Ricardus afficitur, ecce tibi, iam illum erupiſſe audiuit,certior factus Hammũ arcem ſtare pro Henrico,Oxonienſis comitis opera,& eum cũ Iacobo Bluntio loci præfecto,ad ipſum Henricũ aduolaſſe: quare principio obſtandum iudicans,confeſtim bonam partem præſidĩ quod Caleti erat,ad recuperandam arcem miſit.Qui in arce erant, ubi uiderunt aduerſarios appropinquare, ſe celeriter ad defenſionem muniunt, ac protinus nuntios ad comitem Henricum rogatum mittunt auxilium. Henricus ſine mora, comitẽ Oxonienſem cum electis militibus,ſuis ſubſidio mittit: in primo acceſſu poſitis non longè ab arce caſtris, dum hoſtes intentos ex ea parte tenent, Thomas Brandonus cum triginta ualentibus uiris, per paludem quæ loco adiacet, in arcem intrat. Tum qui intus erant,accepto nouo ſubſidio,acrius ſolito ex muris hoſtem urgent, Oxonienſis etiam à tergo non minus inſtabat. Quo factum eſt, ut hoſtes ultrò fecerint incluſis poteſtatem abeundi cum fortunis. Quam conditionem Oxonienſis,qui idcirco uenerat,ut liberaret amicos à periculo, & cum primis uxorem Iacobi præfecti, non aſpernatus, relicta arce, cum ſuis omnibus incolumis Lutetiam ad Henricum rediĩt.Ricardus poſt hæc ab exploratoribus intellexit Henricum apud Francos tempore excluſum defatigari,continenter de auxilio ſupplicando, ac nihil proficere, nihilqꝫ ei procedere, ſed cuncta quæ diligentiſsimè cogitata eſſent, haud bellè cadere: quæ cum ita eſſe crederet, perinde quaſi totius belli uictor, ac omni metu liberatus nil eſſe ducẽs, quod uigilaret in re tuta,reuocauit à ſtationibus ſuis naues,ac cunctos milites,quos antea diſpoſuerat,ad arcendos hoſtes:ſed ne imparatus offenderet, mandauit nobiles oram maritimam habitantes,& præſertim Vuallos uiciſsim more patrio, uigiliarũ munus obire,ut ne aduerſarĩ expeditum ad littus receptum haberent, in terramqꝫ deſcenderent.Nam belli præſertim tempore, qui Oceanum accolunt, in uicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac ubi ex hoſtium aduentu, maior illuſtriorqꝫ res accidit,ſubitò lucernas accendunt,clamoreqꝫ per agros & regiones ſignificant: hinc alĩ deinceps excipiunt, proximisqꝫ eodem modo ſignum edunt, atque ſic celeriter ad omnes uicos & ciuitates fama perfertur, & agreſtes ciuesqꝫ ſeſe aduerſus hoſtes armant. Ac ita Ricardus pauliſper moleſtia leuatus, ſolutiore cœpit eſſe animo,ut ne diligentia omen auerteret, quod ſupra caput erat.Ea nanque uis diuinæ iuſtitiæ eſt,ut quis minus cernat, minus prouideat, minus caueat, cùm uicinus eſt ad malorum facinorum pœnas dedendas.

Id tẽporis quo Henricus comes apud Francos auxilĩ impetrandi cauſa morabatur,

rabatur,permulti principes propter Caroli regis ætatẽ, regni rectores, erant inter se parum consentientes.cuius simultatis princeps caput eratLudouicus Aurelianensiũ dux,qui cùm in matrimonio haberet Ioannã Caroli sororẽ,primas in Republica administranda partes tenere nitebatur. Quibus rebus fiebat,ut ad neminem unum imperij summa deferretur,& Henricus comes qui dies noctesq; nullum locum prætermittebat itineris in patriã maturandi, cogeretur sigillatim omnes adire, rogare, obsecrare. Ita res extrahebatur, cùm Thomas Dorcestriæ marchio,quem suprà diximus à matre domum uocari, partim ob id,de successu Henrici desperans,partim Ricardi promissis subornatus, clàm & noctu Lutetia discessit,magnisq; itineribus in Flandriam contendebat.Quod simulatq; comes & alij Anglici principes cognouerunt, ualde cõmoti,à Carolo petiuerunt, ut per eius mandatum liceret sibi hominem suorum consiliorum conscium ubicunq; inueniretur remorari, eaq; re facilè impetrata,quoquouersum discurrere cœperunt:sed Humfredus Chenius ue stigia antecedentis sagacius odorando,recta uia secutus,marchionẽ ad Compendium oppidũ consecutus est, atq; ita ei persuasit, ut aliquanto pòst ad socios reuersus sit.Comes Henricus ea molestia liberatus, ut ne dubitando, & dies prolatando magnas opportunitates amitteret, néue amicorũ qui ipsum præstolabantur,mentes amplius expectatio cruciaret,statuit sibi nõ cunctandum,sed atq; adeò maxima utendum celeritate:itaq; impetrato à Carolo leui præsidio, ac tam ab eo quàm à priuatis amicis pecuniam mutuatus,pro qua marchionem sponsorem,uel potius obsidem unà cum Ioanne Burscherio relinquerat,Rothomagum proficiscitur. Dum hîc moratur, & ad ostium Sequanæ classem parat,ad eius aures rumor detulit Ricardum regem mortua uxore,statuisse in matrimonium ducere Elisabeth filiam Edouardi fratris, ac Ceciliam aliã ipsius Edouardi filiam nupsisse cuidam filio terræ,uiro minus se digno.Cœpit ea res haud parui omnino momẽti,quippe quæ spem omnẽ capti consilij exequendi sociis præcidebat, Henricum grauiter mordere, quòd per id iam uideret sibi non licere ullius Edouardi filiarũ nuptias expectare, quãobrem pertimescendum putabat,ne illius amici se desererent.Igitur re ad paucorum consilium delata,placuit eam profectioni anteuerti, quò tentaretur, si alia adiungi auxilia possent,atque ex usu uisum est trahere in societatem belli per affinitatem Gualterum Harbertum ueteris hominem inter Vuallos potentiæ,qui sororem nubilem domi haberet,& ad id procurandũ nuntij missi ad Henricum Northumbriæ comitem,qui aliam Gualteri sororem in matrimonio habebat,ut ille id negotij gereret.Sed uiæ adeò obsessæ erãt, ut nullus illorum ad eum penetrare quiuerit.Atqui melior nuntius uenit à Ioãne Morgano iurisconsulto,qui eodem tempore significauit Ricardum cognomento Thomam,uirum magni usus ac strenuum,&Ioannem Sauagium rebus Henrici summè studere,ac Reginaldum Braium non mediocrem pecuniæ summam in stipendiũ militum confeciſſe,& propterea monebat,ut primo quoq; tempore Vualliam rectà peterent.

Tum Henricus maturato opus esse ratus,ut amici inter spem metũq; haud quaquam amplius suspensi tenerentur,postq; Deum precatus est,ut felix faustumq; esset,cum duobus tantum armatorũ millibus,ac paucis nauibus,Calend.Augusti,ex Sequanæ ostio,sequundo uento discessit,qui septimo pòst

die,sub solis occasum,Vualliam attigit,in portum delatus,quem Mylfordiũ uocant,ac confestim in terram egressus, primùm occupauit locum, cui Dalla nomen est,ubi aliquot aduersariorũ cohortes sui arcendi causa, præterita hyeme statiua habuisse audierat:inde prima luce mouens, Hauerfordium, quod est oppidum minus decem millia passuum procul à Dalla, profectus est, summa omnium uoluntate receptus,idq; adeò celeriter fecit,ut simul adesse,& uenire nuntiaretur. Hîc intelligit Ricardum Thomam & Ioannem Sauagium contrà atq; in Normania factus fuerat certior,suis & suorum opibus Ricardum enixè iuuare.Cæterum Penbruchenses omniũ animos perturbatos eodem tempore confirmarunt, qui per Arnoldum Bottelreium hominem fortem,petita præteritorũ commissorũ uenia,se suo Gaspari comiti operam dare paratos esse significarunt. Henricus aucto sic exercitu, Hauerfordio discedit,ac millia passuum quinq; Caërdiganiam uersus progreditur.Dum hîc milites se reficiunt,profertur repentè per castra incerto autore rumor, Gualterũ Harbertum,& qui ad Charmardinũ oppidum castra habebãt,cum ingenti armatorum manu non longè abesse.Ex qua re orto statim tumultu,pro se quisque expedire arma,atq; tela tentare,intendereq; incipiebat, simulq; aliquantus timor omnes occupabat,cùm equites ab Henrico exploratum præmissi, omnia uti erant,quieta esse,ac nullum uiæ incõmodum impendêre renuntiarunt.Sed longè maxima omnes lætitia affecit Grifinus uir summa nobilitate, qui quanq; se antea cum Gualtero Harberto,& Ricardo coniunxerat, tamen eodem penè tẽporis puncto,ad Henricum cum suis etsi paucis militibus defecit.Illo ipso quoq; die Ioannes Morganus ad ipsum Henricum uenit. Procedebat Henricus,nullo ferè loco moratus, qui, ut expeditius iter faceret, nonnulla loca aduersariorũ præsidijs munita aggressus,nullo ferè negotio expugnauit,& cum secundũ hæc per speculatores intellexisset Harbertum ac Ricardum antè in armis esse,statuit in eos contendere,& illis aut fugatis, uel in fidem receptis,aduersus Ricardum regem ducere. Sed ut amicos rerum omnium certiores faceret,allegauit ad Margaritam matrem,ad Stanleios,ad Talbotum,ad alios,ex suis fidissimos quosq; cum mandatis.Erat autem hæc summa mandatorum,se amicorũ fretum auxilio,decreuisse Sabrinam transire,& per agrum Salopiensem Londinum petere,propterea illos rogare, ut sibi obuiam essent,cum quibus & loco, & tempore opportuno de suis consilijs plura cõmunicaret.Ita cum his mandatis abeuntibus nuntijs, ipse Salopiam ire pergit,cui in itinere fit obuiam Ricardus Thomas, cum bene magno militũ numero,seq; accepta atq; data fide,in eius potestatem tradit.Biduo antè Henricus promiserat Ricardo Thomæ præfecturam perpetuã Vualliæ,si in suam fidem ueniret,quam postea regni potitus,dedit liberaliter.Nuntij missi interea diligenter mandata executi,& pecunia quam acceperãt à singulis,ad quos missi fuerant,onusti,rediere ad Henricum eo ipso die,quo ille Salopiam peruenerat,significaruntq; amicos paratos in tẽpore ad officiũ præstandũ. Hoc nuntio in bonã spem Henricus adductus,iter initũ ire cõtendit,ac ad pagum quem incolæ Neuuportum appellant, peruenit, positisq; in proximo colle castris,illic pernoctat. Venit ad eum ad uesperam Gilbertus Talbotus, cum quingentis & amplius armatis: deinde Staffordiam progreditur, ad quem dum eo loci moratur,accessit Gulielmus Stanleius paucis comitatus,qui habito

bito breui cum eo colloquio,ad ſuos milites,quos cogebat, reuerſus eſt. Inde digreſſus Lichefildiam petit,atq; extra mœnia eam noctẽ manet, poſtero die multo mane in ciuitatẽ introit, honorificeq; accipit. Nudiuſtertius fuerat ad eum locum Thomas Stanleius paulò minus quinq; millibus armatorũ ſtipatus,qui cognito Henrici aduentu,ſine mora,ad uicum quam Aderſtonam uocant,præceſsit,illic dum Henricus accederet,expectaturus: hoc auertendæ ſuſpitionis cauſa fecit,ueritus,ſi priuſquam ad manus ueniretur,ſe cum Henrico ſtare,& ſentire palàm oſtenderet,ne Ricardus qui adhuc eius fidei nequaquam penitus diffidebat, Georgium filium morte non afficeret, quem ſuprà diximus,apud illum in cuſtodia teneri obſidis nomine.

At Ricardus interim qui per idem tẽpus Nothyngamiæ erat,factus eſt certior Henricũ cum cæteris exulibus,qui illum ſequebantur,in Vualliã peruenisſe,ac eius imparata & infirma omnia, contrà ſuos paratiſsimos, quos ad cuſtodiam prouinciæ diſpoſuiſſet.Is rumor ſic illius animum inflauit,ut primũ id nõ magnopere curandũ exiſtimarit,arbitrans Henricũ propter paucitatem ſuorũ temerè progreſſum,turpem modis omnibus habiturũ exitum,cum eò peruenisſet,ubi aut inuitus dimicare cogeretur,aut uiuus caperet, per Gualterum Harbertũ,& Ricardum Thomam,qui Vualliã parí propè imperio obtinerẽt. Veruntamẽ poſtea ſecũ reputans,rem interdũ paruam in bello magnũ facere motũ,ac prudentiæ eſſe,nõ contẽnere hoſtiũ uires,quamuis modicas, caſibus futuris maturè prouidendũ iudicauit: itaq; Henricũ Northumbriæ comitem,ac alios amicos principes,quos opibus ſuis ipſius ſalutem antepoſituros ſperabat,iuſsit habere protinus delectum militũ,atq; cum inſtructis copijs,ad ſe properè uenire.Item crebris nuntijs, atq; literis præcepit Roberto Brachyngburio præfecto turris Londinenſis, ut ad ſe quamprimùm accederet,duceretq; ſecum tanq; belli ſocios Thomam Burſcheriũ,Gualterũ Hungerfordiũ,complureſq; alios equeſtris ordinis uiros,quos ipſe ſuſpectos habebat.Inter hæc uerò auditum eſt,Henricũ ſine ullo accepto incõmodo,Salopiam peruenisſe.Quo rex nuntio cõmotus,ardere dolore, ſceluſq; ſuorũ qui fidem fefelliſſent,maximè clamare,ſimulq; alijs minus confidere cœpit,adeò, ut ſibi primo quoq; die occurrendum aduerſarijs ſtatuens,ſubitò præmiſerit exploratores,qui ſpecularẽtur,quam uiam tenerent hoſtes.Illi diligenter officio functi,nõ multò pòſt reuertuntur,indicantq; Henricum ad Lichefildiam caſtra habere.Quod ubi cognouit, quia iam armatorũ numerus ingens conuenerat,continuò militibus in ordines deductis, iubet acies quadrato agmine incedere,per eam uiam qua intellexerat hoſtes uenturos eſſe, cunctisq; in medium coactis impedimentis,ipſe cum ſuis ſtipatoribus ſequitur,alis utrinque diſcurrentibus equitum:ita ſeruatis ordinibus,Leceſtriam ſub ſolis occaſum peruenerunt, cùm interea Henricus Lichefildia mouens, ad proximum uicum,quem Thomuuorth dicunt,ire contendebat,cui in itinere obuij fuere Gualterus Hungerfordius, Thomas Burſcherius,ac plerique alij, qui ſe in eius fidem permiſerunt:ij enim animaduertentes ſe Ricardo ſuſpectos eſſe, ut ne ad inimicũ inuiti ducerentur,parum ultra Stonyngſtratfordiam, Robertum Brachyngburiũ ducem deſerentes, nocturnis itineribus ad Henricum tranſierunt.Confluebant paſsim & alij nobiles ad eum,qui Ricardum in dies ſingulos,peius omnibus mortalibus oderant.

Accidit in itinere caſus Henrico memorabilis: is enim licet magno eſſet animo, & eius copiæ paſsim augerentur, tamen in timore non paruo erat, quòd nihil certi uideret ſibi polliceri poſſe de Thoma Stanleio, qui, uti demõſtraui, propterea quòd à Ricardo periculũ filio metuebat, neutrò adhuc inclinabat, & de Ricardi rebus longè aliter, ac amici ſignificarant, nuntiaret nihil firmius eſſe, nihil paratius: quocirca cùm eis timor nõ de nihilo eſſet, ipſe uiginti tantũ comitatus armatis, ſubſtitit in itinere incertus cõſilij, ut deliberaturus, quidnã faceret: accedebat ad hoc quòd audierat Ricardum cum innumerabili exercitu appropinquare. Dum ita ſubtriſtis à longe ſequebatur, omnis exercitus Thomuuorth peruenit, & cùm interuentu noctis ipſe præcedentium ueſtigia uidere nequiret, poſtquam diu errabundus, ſuos non inueniſſet, ad quendam uiculũ à quo caſtra aberant plus tria milliaria, uenit, plenus timoris: qui ne in inſidias incideret, nihil à quoquam ſciſcitari auſus, manſit illa nocte ibidem, non magis ob præſens quàm ob futurum periculum territus, porrò uerebatur, ut id alicuius futuræ plagæ prodigium foret. Necꝫ minus exercitus ob ſubitam ducis abſentiam mœſtus erat, cùm Henricus poſtridie albeſcente cœlo, ad exercitũ rediit, excuſans ſe id nõ errore, ſed de induſtria feciſſe, quòd eſſet extra caſtra, gratum nuntium à quibuſdam occultis amicis accepturus: deinde Aderſtonam clàm proficiſcitur, ubi Thomas Stanleius & Gulielmus fratres ſtatiua habebant. Hîc Henricus cum Thoma & Gulielmo congreditur, iunctiſcꝫ dexteris, ac reddita mutuò ſalute, de communi ſtatu inter ſe gratulantur, atcꝫ omniũ animi ad lætitiam excitantur: poſt hæc conſilium faciendi prælij cum Ricardo, ſi ad manus ueniret, quem haud procul abeſſe audiebant, inter ſe conferũt. Sub ueſperum eius diei, Ioannes Sauagius, Britannus Sanfordius, Simon Dygby, complureſcꝫ alij à Ricardo deficientes, ad Henricum cum electa armatorum manu ueniunt. Quæ res & uiribus auxit, & bona ſpe Henricum magnopere impleuit.

Interea Ricardus audiens hoſtem aduentare, prior ad locũ pugnæ parum ultra Leceſtriam, Boſuuorth (id pagi nomen eſt) accedit, ibicꝫ poſitis caſtris, ſuos ea nocte à laboribus recreat, hortaturcꝫ multis uerbis ad futurũ prælium. Fertur eadem nocte fuiſſe Ricardo terribile ſomnium: uiſus eſt enim per quietem, uidere circa ſe obuerſari imagines quaſi malorum dæmonum horrificas, & illas nõ ſinere ſe quieſcere. Quæ equidem uiſio nõ tam ſubito pauore eius pectus perculit, quàm anxijs impleuit curis: nanꝫ ſtatim pòſt animo æger, ex ea re grauem pugnæ futuræ euentum præſagiebat, ac non ea animi aut uultus alacritate, qua antè ad certamen accedebat, qui ut ne hoſtium metu territus, diceretur eam præ ſe ferre triſtitiam, multis mane ſomniũ ſuum recitauit. Verùm id, credo, non fuit ſomnium, ſed conſcientia ſcelerum, conſcientia, inquam, eò grauior, quò culpa maior, quæ ſi aliàs nunquã, at extremo uitæ die, ſolet nobis cõmiſſa noſtra repræſentare, ac illorũ ſimul impendentes pœnas monſtrare, ut meritò ad id temporis punctũ, male actæ uitæ pœnitentes, hinc triſtes migrare cogamur. Iam ad propoſitum redeo. Poſtero die Ricardus rebus omnibus paratiſsimus, cuncto exercitu ex caſtris educto, aciẽ dirigit mirabili longitudine productam, ac peditibus equitibuſcꝫ confertam, ut procul aſpicientibus terrorem ob multitudinem armatorum præbeat, & in fronte ſagittarios locat, inſtar munitiſsimi ualli. His ſagittarijs præficitur Ioannes dux Northfol-

Northfolchiæ. Post eam longam aciem, sequebatur ipse rex cum electo militum robore. Interim Henricus à colloquio amicorũ digressus, animo iam erectiore esse incipit, qui nulla facta mora, propius hostes castra ponit, ibicq; pernoctat, bene autem mane militem se ad arma expedire iubet, simulq; mittit ad Thomam Stanleium, qui iam ut medius loco pugnæ appropinquarat, cum suis copijs accedat, ad milites ordinandos. Is respondet, ut ille suos in aciẽ ducat, dum ipse instructo exercitu adsit. Quo respõso Henricus cõtrà atq; opinabatur, temporisq; opportunitas ac magnitudo rei postulabat, dato, quamuis nonnihil anxius reddatur, pendêreq; animi incipiat, tamen nihil cunctatus, necessariò ita suos ordinat: aciem instruit simplicem, propter suorum paucitatem, sagittarios ante aciem constituit, quibus præficit Ioannem comitem Oxonienſem, in dextero cornu aciei locat Gilbertum Talbotum, qui id tueatur, in siniſtro uerò ponit Ioannem Sauagium. Ipse autem fretus auxilio Thomæ Stanlei, cum una equitum turma, paucisq; peditibus sequebatur: nam omniũ militũ eius omnino numerus uix erat quinq; millia, absq; Stanleianis, quorũ tria circiter millia, duce Gulielmo, pugnæ interfuerunt: regiarum uerò copiarum bis alterum tantum fuit. Ita utrinq; instructa acie, ubi procul inter se milites conspicere potuerunt, sese galeis armant, atq; ad pugnã parant, expectantes arrectis auribus, inuadendi signum. Inter utrunq; exercitum intercedebat palus, quam Henricus de industria ad dexteram dimisit, ut suis instar munitionis esset: simul etiam id faciendo, solem à tergo reliquit. At rex ubi uidit hostes præteriſſe paludem, suos impetum in eos facere iubet. Illi subitò sublato clamore, primùm sagittis hostem petunt, qui pugnam nihil retardans, ferociter & ipse sagittis ferire incipit, sed ubi cominus uentum est, gladijs deinde res agitur. Oxonienſis comes interim ueritus ne sui præliando à multitudine circumuenirentur, edixit per ordines, ne quis miles à signis plus decem pedes procederet. Quo cognito mandato, cùm sese cuncti spisse coëgissent, & parum à certamine cessassent, aduersarij ut territi ob eam rem aliquid fraudis suspicati, ipsi quoq; parumper pugnam intermiserunt, & id quidem multi non grauatè, qui malebant regem perditum, quàm saluum, ac ideo minus fortiter pugnabant. Tum Oxonienſis una in parte confertis manipulis, in hostes impetum renouat, & alij in parte altera, facto cuneo, unà urgẽtes integrant pugnã. Dum ita inter primas acies utrinq; dimicatur, Ricardus primò à speculatoribus procul Henricũ paucis stipatũ armatis esse intelligit, deinde iam propius accedentem, certius ex signis Henricum cognoscit, qui tum inflammatus ira, concitat calcaribus equũ, atq; in eum ex altero latere ultra acies incurrit. Sensit contra se Henricus Ricardum ire, & quia omnis spes salutis in armis erat, se certamini auidè offert. Ricardus primo impetu aliquot interfectis, & uexillo Henrici deiecto, unà cum Gulielmo Brandono uexillario, cõgreditur cum Ioanne Chenio homine longè fortissimo, qui se uenienti obtulit, quẽ magna ui in terram trudit, uiam sibi ferro ubique faciens. Sustinuit tamen Henricus impetum diutius, quàm etiam eius milites putarant, qui uictoriam iam penè desperabãt, cùm ecce tibi, Gulielmus Stanleius cum tribus armatorum millibus suppetias tulit. Tum uerò temporis puncto, reliquis in fugam coniectis, Ricardus inter confertissimos hostes prælians interficitur. Interea Oxonienſis post breue certamen cæteros etiam, qui in prima acie pugnabant, in

fugam nullo ferè negotio uertit, quorum bene magnus numerus in ipſa fuga cecidit. Sed multò plures non inuiti, qui Ricardum metu, non item uoluntate ſecuti erant, ſe prælio abſtinuerunt, atque nullo accepto detrimento, abierunt, quippe qui non ſalutem, ſed exitium principi quem oderant, expetebãt. Cæſi ſunt mille circiter homines, & in ijs ex nobilitate Ioannes dux Northfolchiæ, Gualterus Ferryſus regulus, Robertus Brachyngburius, Ricardus Ratclyffus, complureſq; alij. Biduo pòſt Leceſtriæ Gulielmus Chatysby leguleius, cum paucis ſuis ſocijs, ſupplicio afficitur. Ex illis autem, qui ſe in pedes dederant, Franciſcus Louellus regulus, Humfredus Staffordius cum Thoma fratre ac bene multis comitibus confugerũt in aſylum diui Ioannis, quod eſt ad Colceſtriam oppidum Eſſexiæ maritimum. Captiuorũ uero numerus maximus fuit, quoniam occiſo Ricardo, cuncti eueſtigiò proiectis armis, in Henrici poteſtatem ultrò ſe tradiderunt, quorum maior pars id à principio feciſſet, ſi per Ricardi exploratores ultrò citroq; uolitãtes licuiſſet. In ijs principes fuere Henricus Northumbriæ, & Thomas Surræ comites, hic in cuſtodiam traditur, ubi diu fuit, ille ut uoluntarius amicus in gratiam recipitur. Amiſit Henricus in ea pugna uix centum milites, inter quos unus princeps fuit Gulielmus Brandonus, qui Henrici militare ſignum ferebat. Pugnatum eſt ad XI calend. Septembris, anno ſalutis humanæ MCCCCLXXXVI, durauitq; dimicatio amplius duas horas.

Ricardus potuit, ut fama eſt, ſalutẽ fuga quærere: nam qui circa eum erant, ubi uiderunt militem iam inde ab initio certaminis, languidè ac ſegniter arma mouere, atq; alios clàm prælio excedere, fraudem ſuſpicati, hortati ſunt eum ad fugam, & cùm iam manifeſtè res inclinata eſſet, equum uelocem adduxerunt. Ille uerò quem nõ fugiebat, populum ſibi infeſtum eſſe, ſpe depoſita omnis poſthac futuri euentus, fertur reſpondiſſe, ſe eo die aut bellorum, aut uitæ finem facturũ, adeò magna audacia, magnaq; uis animi in eo fuit: qui propterea ſciens certò illum diem, uel regnum ſibi deinceps pacatum redditurũ, uel perpetuò adempturũ, corona regia redimitus in certamen deſcendit, quò aut initium, finémue regnandi ex illo faceret. Ita miſer ſubitò ſimilem exitum habuit, atq; ijs accidere ſolet, qui ius, qui fas, qui honeſtum pro eo habent, ac uoluntatem, impietatem, improbitatem. Sanè iſta ſunt exempla longè hominum uocibus uehementiora, ad deterrendum eos, qui nullam horam uacuam à ſcelere, crudelitate, flagitio, præterire patiuntur. Henricus adeptã ſtatim uictoriam, Deo optimo maximo multis precibus acceptam retulit, dein incredibili lætitia perfuſus, in proximũ collem ſe recepit, ubi poſtq; collaudauit milites, iuſſitq; curari uulneratos, atq; occiſos ſepeliri, immortales omnibus principibus gratias egit, pollicitus ſe memorẽ beneficiorũ fore, milite interea eum magno clamore regẽ ſalutante, plauſusq; libentiſsimo animo dante. Quo uiſo Thomas Stanleius coronã Ricardi inter ſpolia repertã capiti protinus impoſuit, perinde ac ſi iam populi iuſſu rex fuiſſet more maiorũ renũtiatus: atq; id primũ fuit felicitatis omen. Poſt hæc, Henricus collectis omnibus ſarcinis, cum uictore exercitu Leceſtriam ad ueſperam perrexit, ubi reficiendi à labore militis, itineriſq; Londinum uerſus parandi cauſa, duos moratur dies. Interim Ricardi corpus cuncto nudatum ueſtitu, ac dorſo equi impoſitũ, capite & brachijs ac cruribus utrinq; pendentibus, Leceſtriam ad cœnobium Franciſca-

ciſcanorum deportatur, ſpectaculum meherculè miſerabile, ſed hominis uita dignum, eoq; loci ſine ullo funeris honore, biduo pòſt terra humatur. Regnauit annos duos & totidem menſes, plusq; die uno. Statura fuit puſilla, corpore deformi, altero humero eminentiore, facie breui ac truculenta, quæ olere malitiã, & dolum ac fraudem clamitare uideretur: dum in cogitatione aliqua uerſabatur, inferius labrũ aſſiduè mordebat, quaſi ita fera in eo corpuſculo natura in ſeipſam ſæuiente: ſimul pugionẽ quem ſemper geſtabat, dextera manu ex uagina dimidio tenus pariter recondendo, atq; condendo. Ingeniũ uerò habuit acutũ, ſagax, uerſutum, ad ſimulandum atq; diſsimulandum aptum: animum autem elatũ ac ferocem, qui eum etiam nõ defecit in morte, quam deſtitutus à ſuis maluit per ferrum capere, quàm per turpem fugam, incertæ ac fortaſſe pòſt paulò morbo uel ſupplicio interituræ uitæ parcere.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXVI.

QVAE POST mortem Edouardi geſſerit Ricardus, ac nobilium defectionem, præterea eius interitũ, ſuperiore libro explicauimus, nũc autem quæ poſtea acciderunt, commodùm exequemur. Henricus rerum potitus à primo ſibi ſeditiones extinguendas ſtatuit, qui priuſquã Leceſtria diſcederet, Robertum Vuyllugby in agrum Eboracenſem miſit, qui duceret ad ſe Edouardum comitem Varuici, Georgij ducis Clarentiæ filium, decem & quinq; annos natum, quem Ricardus in arce quam Schereshutton uocant, hactenus tenuerat. Enimuero Henricus non ſine cauſa uerebatur, ne per hunc puerum, ab hominibus audaciſsimis ſibi aliquando noceretur, qui permultis ab ineunte ætate preſſus malis, nihil potius optabat, quàm in pace eſſe. Robertus ad arcem profectus, Edouardum à præfecto ſibi traditum Londinum deduxit, ubi miſellus puer ad calamitatem natus, in cuſtodiam protinus conjcit. Erat in eadem arce Eliſabeth uirgo, Edouardi filia ætate maior, quam Ricardus ad connubium ſibi ſeruabat, quemadmodum ſuprà demonſtraui, uerùm tantum aberat, ut puella ad id conſentiret, ut etiam maximopere deteſtaretur, perhorreſceretq;. Quid, quòd omnis populus eam longè importuniſsimam libidinem non modò Ricardo, ſed eius domeſtico ſenatui ſummo crimini uerterat, quòd tam nefarium hominis conſilium corroboraſſet? Proinde Deus caſtam uirginis mentem iuuit, ab eoq; flagitio defendit, quæ paulò pòſt multis cùm uiris tum matronis comitata, Londinum ad matrem reuertit. Interea Henricus iter Londinũ uerſus facere cœpit, ingenti paſsim rura incolentiũ lætitia & congratulatione eum regem appellantium, ſed ubi appropinquauit urbi, Thomas Hylle prætor, ac Thomas Bretayn, Ricardusq; Cheſter uicecomites, & cũ his totus ſenatus atq; omnis ciuitas in eum ſummè officioſa obuiã effuſa eſt, nõ modò uniuerſi ſalutabãt, uerumetiã pro ſe quiſq; uictrices uenientiũ dexteras quæ tyrannũ occidiſſent, cõtingere cupiẽs alius gratulabat, alius gratias agebat, quòd eorum opera incolumis eſſet Reſpublica, ſublatis malorũ autoribus. Igitur gaudiũ generatim celebratũ, ac Deo aliquot dierũ ſupplicationibus, ad omnia diuorũ templa, paſsim honor habitus

eſt.Cæterũ amici ſpeciatim lætitia exultabant,quòd animo cernerẽt factionẽ aduerſariã exterminatũ iri. Secundũ hæc, conciliũ more maiorũ indicitur, ac dies dictus,quo Henricus Eliſabeth puellam in matrimoniũ duceret.Ea porrò res & gaudium principibus adauxit,& Henrici nomen in magna apud populum gratia poſuit,pro certo habentem,ueniſſe diem, cum factionũ fons & ſeminarium tandem aliquando exhauriretur.Poſtea coacto ad Vueſtmonaſterium concilio,pridie calend.Nouemb.Henricus principũ atq; populi iuſſu,rex creatur,dictusq; eſt Henricus eo nomine ſeptimus.Fuit ille annus ſalutis MCCCCLXXXVI.Henricus ſic regnum adeptus eſt,quod Dei nutu atq; conſilio geſtum,& prouiſum eſſe,uiſum eſt,quandò abhinc,id eſt, ex hoc anno ſalutis 1486,annos DCCXCVII memoriæ proditum ferunt,uocem diuinitus Cadoualladro ultimo Britannorum regi, ut ſuprà memoraui, redditam, eius progeniem rurſus regnaturam.Iſtius uocis fato Henricũ ductum regnũ obtinuiſſe,opinio per animos hominum iampridem peruaſerat,quod & Henricus ſextus futurum prædixerat.

Igitur Henricus rex ritè factus, primũ omnium uetus Athenienſiũ exemplum,ut dicitur,ſibi reuocandum putat,hoc eſt,omnem actarum rerum pariter ac iniuriarum memoriam delendam.Itaq; poſt fundatum in eo concilio patrum ac populi autoritate regni ſtatum,placuit publico edicto,omnibus parci,ac bona reſtitui, qui in Henrici fidem uenirent, in eiusq; uerba iurarent, & qui non ueniſſent,poſt XL. dies, quàm poteſtas ueniendi facta foret, numero hoſtiũ patriæ haberi.Quo factũ eſt,ut bene multi qui ſe aſylis tenebant,ad ſanitatem redierint,ſtudiorũ diuerſarum partiũ obliti. Deinde de amicis ratio habita,& alĳ dignitate,alĳ opibus,quiſq; pro meritis aucti.In ĳs Gaſpar Henrici patruus dux Bedfordiæ,Thomas Stanleius comes Derbĳ, Aegidius Dabeneius & Robertus Vuyllugby Broke reguli creantur (regulos,ſicut alibi diximus, uulgus dominos uocat) & Edouardus filius maior natu Henrici ducis Buchyngamiæ, in ſuas reſtituitur poſſeſsiones,quas Ricardus rex publicauerat,unà cum alĳs exulibus. Poſtremò in eo conuentu, quædam à Ricardo ac Londinenſibus decreta reſcinduntur, atque leges quæ id temporis è Republica eſſe uidebantur,populo dantur.Conſtitutis rebus publicis,ac dimiſſo concilio, Henricus abſentiũ etiam rationem habendam ratus,Thomã Dorceſtriæ marchionem ac Ioannem Burſcherium, quos Lutetiæ pro acceptа mutua pecunia,quaſi pignori reliquerat,quamprimũ redemit, atq; Ioannem Elyenſem epiſcopum ex Flandria accerſendum curauit. Item conſilium domi conſtituit,de cuius ſententia, cuncta iuſtè & rectè gubernarentur, cauſæq; ad ipſum relatæ ſine litium acerbitate deciderentur:in quod quidem conſilium à principio uiros propter prudentiã ſingularem, fidem & grauitatem, claros delegit, Ioannem Oxonienſem comitẽ, Gaſparem ducem Bedfordiæ, Thomam Stanleium Derbienſem comitem, Georgiũ regulum Strangium, eius filium,& Gulielmum fratrem ſui regĳ cubiculi præpoſitum,Robertum Broke regulum, ſuæ domus regiæ præfectum, quem Stouardum dicunt, Reginaldum Braium, Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Ricardum Fox, Ioannem Dynham, quem poſtea fecit Angliæ theſaurariũ,quem uocant, id eſt, quæſtorem, Aegidium Dabeneium, Ricardum Gilfordium, Ioannem Chenium, Ricardum Tonſtallum, Ricardum Eggecombium,

Tho-

Thomam Louellum, Edouardū Ponyngum: ac alios deinde ſapientes homines ſibi conſiliarios optauit, ad conſiliaq; rerum gerendarū continenter adhibuit, quo in numero erat Ricardus Thomas homo Vuallus, Morganus Kyduellus, Thomas Graius marchio Dorceſtriæ, homo bonus & prudens, Georgius Talbotus Salopiæ comes, uir nobilis, ſapiens, ac in omnibus uitæ partibus moderatus, Ioannes Rysleius, Thomas Ormondiæ comes, homo Hybernus, Henricus Marneius, Gulielmus Say, uir ſui equeſtris ordinis primarius, Gulielmus Ody, Gilbertus Talbotus, Gulielmus Vdallus, Thomas Troys, Ricardus Nanfantus, is aliquādiu Caleti præfectus fuit, Robertus Poyntus, Iacobus Hubertus, Carolus Somerſetus, homo paratus, atq; nobilis, Thomas Hauardus comes Surræ, uir prudētia, grauitate, conſtātia ſumma, Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes ſingulari bonitate prædītus, Gulielmus Blōtus Monioñ regulus diſertus, ornatus, Ioānes Burſcherius, Ioannes Fyneux, Petrus Eggecombius, Hugo Conueius, Thomas Terellus, Hēricus Vuyat, Robertus Throgmartonus, Thomas Brandonus, homo fortis ac experiens, Ioannes Vuyngfildus nobilitate æquè ut uirtute præclarus, Edmūdus Dudleius, Edouardus Belknapus, Ricardus Hemſonus, ac deinceps plericq; alīj cōſilio boni. Reſtabat ad corroborandū præſentem rerū ſtatū, ut Henricus Eliſabeth puellā Edouardi filiā perinde ac pollicitus erat, ſibi matrimonio iungeret, quod & fecit. Ex illo quies Anglicano populo iam parta uiſa eſt, quòd Lancaſtria & Eboracenſis, duæ præpollentes æquè opibus ut nobilitate familiæ, tandē aliquando in unā coiuiſſent domū, unde certa regia proles uētura eſſet, quæ in poſterū tēpus regnū obtineret. Quibus rebus actis, etſi omnia quieta ac tuta uidebant, Henricus tamen præteritis malis doctus, ſibi adhuc inimicorum inſidias pertimeſcendas ducebat, quòd mortales ab incunabulis odio factionū imbuti, nō facilè ſoleant uirus ex animo expuere: itaq; primus omniū Angliæ regum ſtipatores corporis habere cœpit, quod à Francis principibus ſumpſiſſe ferūt. Cæterū quia ad cauenda pericula, parum interdū foris arma ualent, niſi ſit conſiliū domi, idcirco ſuū domeſticū ſenatū, quemadmodū ſuprà dictū eſt, conſtituit, in eumq; grauiſsimos quoſq; ac ſapientiſsimos uiros, & præſertim eos quos omniū ſuorum conſiliorū, periculorum, calamitatū iam inde ab initio ſocios, adiutores, participes habuerat, adſciuit, utpote qui cunctas ſuas curas in Republica rectè regenda ſibi defigendas putabat, memoria tenens ſe ad imperiū à populo Anglico eius rei cauſa eſſe uocatum, ac propterea ſua permagni intereſſe curare, quò regnum legibus, inſtitutis, moribus pariter refloreret, atq; ſpes cunctis renaſcerentur fore melius. Atq; tale gubernationis fundamentum Henricus à principio iecit.

Eodem anno nouū morbi genus peruaſit per totum regnū, ſub primū Henrici in inſulam deſcenſum, dira quidem lues, & quā nulla ſit ætas antea, quod conſtet, perpeſſa: ſubitò enim ſudor mortifer corpus tentabat, ac ſimul dolor caput ſtomachumq; uehemēti caloris ardore affectum angebat. Quo in morbo homines qui à principio erant, quia alīj æſtus minus patientes, ſi in lecto erant, ſtragula dimouebant, ſi ueſtiti, ueſtes deponebāt, alīj ſitientes frigidum potū ſumebāt, alīj demū patientes caloris fœtoriſq;, nam ſudor graue olebat, additis ſtragulis, ſudorem prouocabant, æquè omnes aut ilicò, aut nō multò poſtq; ſudare cœpiſſent, moriebantur, ita, ut ex omni ægrotantium numero,

uix centesimus quisq; euaderet. Neq; ulla interim medicorum ars aut scientia quicq; opitulabat, quòd morbi nouitas omnẽ illorũ excluderet peritiã. Verũ post uigintiquatuor horas (tanto tẽporis spatio uis eius morbi sæuiebat) abeunte sudore, nõnulli confirmabant: nõ eò tamen ita expurgati erant, quin iterum atq; iterũ in morbum reciderent, multiq; inde perirent. Sed ea res remedium tanto malo ad ultimũ monstrauit: nam qui semel primò sudarant, cùm deinde rursum ægrotarent, obseruabant ea, quæ in prima curatione profuissent, & illis pro remedio utentes, addebant semper aliquid ad curationem utile. Item & illi ijdem cùm iterum in idem ualetudinis genus incíderent, ex prio re obseruatione earum rerũ per quas se confirmassent, ita se curare didicerunt, ut uim sudoris illius facilè tolerarent. Quibus rebus ita usu uenit, ut post ingentem mortalium stragem, remedium unicuiq; promptissimum inuentum sit, quod huiusmodi est: Si quis interdiu sudore corripiatur, cum uestitu protinus cubatũ eat: sin noctu, & in lecto, tum quiescat, nec se è loco moueat, usq; ad uigintiquatuor horas exactas: interim ita se stragulis oneret, quò non prouocetur sudor, sed sua spõte molliter stillet, cibi nihil capiat, si tandiu famem tolerare possit, neq; plus potionis consuetæ ac calfactæ hauriat, quàm modicè satis sit ad sitim extinguendam: inter hanc curationem in primis caueat, ne manũ quidẽ aut pedem sui refrigerandi recreandiq; causa, extra stragula proferat, quod facere letale est. Hoc remediũ est nouo morbo inuentũ, qui tantũ Angliam id temporis peruasit, & posthac sæpe grauiter afflixit. Atque annus primus cùm regnare cœpit Henricus, tali fuit peste insignis, id quod iam tum in uulgus opinio tulit prodigiũ esse duri eiusdem regis futuri imperij: atqui potius, si quid ueri uana potest monstrare religio, portendit Henricũ usq; ad extremũ uitæ spatiũ, nullum tranquillũ atq; otiosum spiritum esse ducturũ, quandò ab initio cœpit suorũ seditionibus uexari, adeò ut nunquã ei postea per illas licuerit esse quietum, securúmue. Ad rem redeo.

Postq; Henricus Londini res suas ex sententia constituerat, bonoq; loco esse uiderat, reliquas regni partes sibi obeundas censuit, quò animos hominũ factionũ contagione cõtaminatos purgaret, & ante omnes, Eboracensem prouinciam aduersariarum partiũ in primis studiosam in officio contineret: itaq; primo quoq; tempore Eboracum proficiscitur, & quia paschales festi dies instabant, eius rei causa iter Lincolniam cõuertit, qui dum ibi commorabatur, factus est certior Franciscum Louellum regulum cum Humfredo Staffordio abijsse ex asylo Colcestrensi, sed quò terrarum se contulisset, neminem hominem pro certo habere, qua de re id minus curandum existimans, Eboracum prout constituerat, perrexit: quò simulac peruenit, rumor repentè per totam urbem diuulgauit Franciscũ cum bene magnis copijs adesse, ac infestis armis ipsam urbem petere, & Humfredum cum Thoma fratre, in Gloucestrensi agro inter agrestem multitudinem tumultum concitasse, atq; inter se partitos, qui portas urbis, qui muros, qui uias occuparent. Ad primũ nuntiũ ut incertum, rex parũ mouetur, sed ubi cognouit ex literis suorum uera esse, quæ antè rumor attulisset, ingenti afficitur trepidatione, quòd non exercitũ, nõ arma quibus suos armet, parata habeat, non eo deniq; loci sit, ubi militem eo temporis puncto scribere possit, in ea ciuitate scilicet aliàs inimica, cui Ricardi nominis memoria recens in animo hæreret: sed quia res diligentiam requirebat, ut ne

spatium

ſpatium daretur aduerſarijs uires augendi, Gaſparem Bedfordiæ ducem cum tribus militum millibus leuiter armatorum, quia bona eorum pars ex corijs thoraces ſibi fecerat, properè ire obuiam hoſtibus iuſſit, & quid ſui conſilij eſſet, cõmonefecit: ipſe interim undecunq; poteſt, militem cogit. Bedfordienſis more tumultuarij exercitus raptim profectus, ubi caſtris hoſtium appropinquauit, & pauliſper cum ſuis ratiocinatus, quomodo ſine certamine, illorum conatus reprimere poſſet, confeſtim præcones edicere iuſſit omnibus impunitatem dari, qui arma depoſuiſſent. Quæ equidem res permagni fuit momenti: nanq; Franciſcus ſiue ob id minus ſuis confidens, ſiue timore perterritus, de media nocte à ſuis clàm diſceſſit. At illi cognita fuga ducis, ſine mora, cuncti ad pedes Bedfordienſi iacentes, ueniamq; precantes, in regis poteſtatem ſe tradiderunt. Sic impetus aduerſariorũ, qui in regem fiebat, ex quo cædes multorum eſſet conſecuta, Bedfordienſis opportuno conſilio repentè reſedit, atq; Franciſcus magis periculi timens, quàm gloriæ appetens, nõ tentato certamine, in comitatum Lancaſtrenſem perpetuo curſu ſe recepit, adiuitq; ad Thomam Brogtonũ equitem magna in ea regione autoritate, apud quem aliquot per menſes latuit. Humfredus etiam ex Franciſci fuga pauore affectus, diſcedit à ſuis in aſylum, quod uocant Colnamũ, abeſt ab Abyndonia circiter millia paſſuum duo, & quia id aſylum perfugio non eſt illis, qui contra regis maieſtatem commiſiſſent, Humfredus inde extractus capite mulctatur: Thomæ uerò fratri, qui unà cum eo erat, uenia datur, quòd non ſponte, ſed fratris impulſu, in id bellum ingreſſus fuiſſet. Rex ſic ſedato tumultu, qui eius animum magno timore impleuerat, & Eboracenſis prouinciæ ſtatu diligenter collocato, Londinum reuertitur, ac paucis pòſt diebus Vintoniam petit, ubi loci Eliſabeth regina eius uxor puerum peperit, quem Arthurũ appellauit, atq; Londinum aliquanto pòſt regreditur.

Interea ex parua fictaq; re, initium maioris motus ortum eſt, quod pro artificio rei, facinus audax cenſendum eſt, at pro tempore, nulla admiratione dignum, quoniam iampridem permulti homines inter ſeditiones, quas ſuperioribus libris memoraui, aut orti aut nutriti, nec in armis diu nec in otio eſſe poterant, partim domi ſedentes, ac male cogitantes, partim per licentiam bellorũ omnia prædæ eſſe cupientes, ac ad ulciſcendas partium iniurias uehementer ardentes, qui neque belli neque pacis iura ulla eſſe uolebant, ex quo ut improbi facilè aut odio emolumentóue in fraudem impellebantur, nec deerant turbarum ac ſeditionum duces autoresq;. In ijs fuit Ricardus Simondus presbyter, homo ſordido loco natus, cui fraudes & doli à primo cordi erant, cæterum non indoctus, & propterea diſcipulũ ſibi elegit Lambertũ Symenellum puerum non malo uſquequaq; ingenio, per quem fallaciam eiuſmodi confinxit. Venit perfidioſo homini æquè improbo ac facinoroſo, qui iam ab alterius factionis principibus ſubornatus fuerat, in mentem, facere ſuum Labertum regem, & ſe Anglorum antiſtitum primarium: cuius conſilio materiam dedit, quòd in uulgus fama ualeret filios Edouardi regis aliquò terrarum ſecretò migraſſe, atque ita ſuperſtites eſſe, ac Edouardum Varuici comitem ducis Clarentiæ filium uel necatum, uel breui necandum. Hi rumores quamuis uaniſſimi, ſpem fecere Ricardo Simondo, ut uenturum tempus putaret, cùm Lambertus aptè poſſet alicuius ex iſtis regijs pueris perſonam ſumere, & regnum

repetere,ut qui certũ quaſi haberet,omnino nõ defuturos, qui eum iuuarent, cùm odia ex factionibus orta ut plurimũ æterna ſint, quod ille ex ſeipſo metie batur:ita ea ſpe ductus, ſuũ Lambertũ Oxonij ubi literas ſtudebat, regalibus moribus inſtituere,bonis erudire artibus, regiam proſapiã edocere miro ſtudio cœpit,ut cùm opus foret,uulgus pueri indolem miratus, fidẽ ſuo cõmento facilius haberet.Haud ita multò pòſt,fama paſſim diſſipauit Edouardũ comitem Varuici in carcere interĳſſe. Quod ubi Simondus reſciuit,exiſtimans eſſe tempus obire deſtinatũ facinus,mutat adoleſcentulo nomẽ, uocatq; eum Edouardum, quòd illud nomen filio ducis Clarentiæ fuiſſet, qui & id ætatis puer erat,ut alter alteri annis nõ præſtaret, ac protinus cum eo in Hyberniam traĳcit,ibiq; ſecretò conuenit nõnullos Hybernorũ principes,quos parum fidos eſſe Henrico ex fama cognorat,dataq; ab illis fide,narrat ſe ſeruaſſe filium ducis Clarentiæ à morte,ac duxiſſe in eam terram,quam audierat ſemper unicè amaſſe nomen & genus Edouardi regis. Res facilè ab illis credita inde alĳs aperitur,ſicq; pro uera habetur ſine controuerſia, ut Thomas Gerardinus inſulæ cancellarius ſpecie ueri deceptus in primis,puerũ ut regia ſtirpe procreatum acceperit hoſpitio,ſummaq; ope iuuare cœperit: primò enim conuocatis ſuis clientibus,indicat de aduentu adoleſcentis,&quemadmodũ ei reliquo ex uirili regia prole,regnum Angliæ debeatur,& propterea eos hortatur,ut cùm ſuo tum pueri nomine, ſe ſequi uelint, atq; pro ſe quiſq; ipſum in auitũ regnũ reſtituendum curare:deinde cum reliquis principibus rem cõmunicat, qui cognito eius conſilio, in illum multò ſeſe officioſiores ſibi oſtendentes,operam ſuam pollicentur. Per hunc modum fama celeriter ad omnes Hyberniæ ciuitates perfertur,quæ confeſtim in fidem pueri ueniũt, eum regem certatim appellantes, ita ut ſecta iam præpollente effecta, principes ſtatuerint alios alibi belli ſocios adiungendos,qui continuò dimittunt certos nuntios in Angliam ad eos,quos ſciebant Ricardi regis partes ſecutos eſſe,qui orent,rogent,obteſtentur,ut in fide maneant,atq; uelint regium adoleſcentem opibus iuuare: aliós itidem nuntios mittunt in Flandriam ad Margaritam ſororem Edouardi,quæ nupta fuerat cum Carolo duce Burgundiæ,rogatum etiam auxilium. Carolus enim nullis ex Margarita ſuſceptis liberis,unicam ex priore uxore reliquit filiam nomine Mariam, quam in matrimonium duxit Maximilianus Frederici Imperatoris filius, ex qua duos genuit filios, Philippum & Margaritam.Hoſce Mariæ quæ haud diu pòſt ſuperſtes fuit,& Maximiliani liberos Margarita Caroli altera uxor materno complexa amore, mira charitate nutriebat, accipiebat, fouebat, ſtudioſeq; rebus domeſticis operam tribuebat, quæ eiuſmodi officijs magnam apud Flandros ſibi autoritatem compararat. Iſta igitur Margarita etſi non ignorabat domum ſuam Eboracenſem à Ricardo fratre duntaxat funditus euerſam eſſe, tamen non ſaturata odĳs, quibus omnis ferè Henrici ſexti progenies extincta eſſet, nec memor affinitatis, qua ad ultimum, uti ſuprà oſtendimus, reliquus alterius familiæ ſanguis alteri in perpetuum admiſtus foret,in Henricũ regem peſſimè animata,iraq; ſimul accenſa non ceſſabat omnia tentare, quamobrem hominem ut alterius factionis caput opprimeret, perinde quaſi eius ſanguine ſuæ domus interitum lui uellet:adeò magna uis eſt ciuilium ſimultatũ,ut interdum ſapientiſſimos quoſq; ab honeſto auertat, præcipitetq;. Igitur mulier certior facta de noua ſubitò

orta

orta in Henricũ factione, q̃uis rem, prout erat, ſimulatam nõ item parui momenti arbitraretur, non modò promiſit nuntijs ſe opem laturam, ſed operam quoq; daturam, quò maiora auxilia ipſis conſpirationis ſocijs adiungerentur.

Quibus rebus in Angliam Henrico nuntiatis, haud ſecus atq; par erat, ualde cõmotus eſt, quòd fraude unius longè ſordidiſſimi improbiſſimiq; hominis tantum in ſe bellum compararetur: uerùm ut uir ſciens, homoq; prudens iudicabat genus belli crudeliſſimi fore, ſi in campum deſcenderetur, in quo ſæpe area multorũ ſcelerum eſſe ſoleret, ac idcirco primùm omnium tentandum ſibi conſtituit, ſi ſine armis, quorum exitus ſemper incerti, poſſet ſuos ad ſanitatem antè reducere, quàm malum nondum latè diſſeminatum per terram Angliam manaret. Itaq; cõuocato principum concilio, ad Cartuſianorum cœnobium, quod parum abeſt à regia uilla, quam ipſe poſtea appellauit Richemondiam, quonam pacto mota temporis procella deuitari poſſit, diligenter conſilium exquirit. Cunctis primo conſeſſu uidetur utile factu, ut priuſquam cætera agitentur, illis omnibus uenia cõmiſſorum præteritorum proponatur, qui in officio deinceps permanſerint, ut ne ſi id differatur, interim Thomas Brogtonus eques, qui Franciſcũ Louellum apud ſe diu ſeruarat, præſensq; aderat, atq; alij eius amici tempore tam difficili ac periculoſo, deſperata uenia, palàm erumpant: nam quanquam ij eius coniurationis conſiliorum affines eſſe putabantur, quia tamen id nullo certo conſtabat indicio, non uidebatur conducere quicquam in præſentia in eos grauius cõſtituere, partim ut ne tumultus augeretur, partim uerò, ut ſi poſthac ab officio diſcederent, id eis ſuo merito fraudi foret. Quare ſtatim edicto tota Anglia diuulgato, cunctis generatim ſontibus etiam capitalium rerum condemnatis parcitur, pœnaq; remittitur. Deinde poſt longam conſultationem, quorundam mentes & ſententiæ eò inclinabant, ut in rem præſentem eſſe ducerent, filium ducis Clarentiæ populo oſtendi, quò illa opinio uana puerum eſſe in Hybernia, decederet de mentibus hominum. Sunt ſimul multa quæ ad ſtatum Reipublicæ pertinebant, decreta. Inter cætera, Eliſabeth quondam Edouardi regis uxor omnibus poſſeſſionibus mulctatur, propterea quòd ſe atque filias Ricardo regi cõmiſiſſet, contrà atq; ab initio factæ cõſpirationis in Ricardum, receperat principibus illis, qui cunctis ſuis fortunis neglectis, quas in Anglia habebant, eius potiſſimum rogatu & cauſa, ad Henricum in Britanniam tranſiſſent, ab eoq; iuſiurandum exegiſſent, quo ille obligarat ſe ad ducendam illius filiam maiorem natu in matrimonium, & id per eam non ſtetiſſet, quin irritum fuerit, ac principes Henricum ſecuti perpetuò exularint. Graue quidem certè delictũ, ſed eius exitus ex eo minus omnino legibus uiſus eſt uindicandus, quòd tantum abfuit, ut alijs uel Henrico nocuerit, ut etiam adiumento fuerit, cùm per id Ricardus rex facinus facinore cumulare auſus religionem neglexerit, neptis connubium petendo, ac ob iſtuc, Deum magis iratũ ſibi fecerit, unde eius ruina erupit. Hinc profectò cognoſcamus licet, improbos non humani iudicis conſilio trahi, ſed Dei nutu, perinde quaſi ſua ſponte ad meritũ exitium properare. Atq; ita regina ſua in ſe leuitate magnam deriuauit inuidiam, qua confecta miſeram deinceps uixit uitã. Tales res noſtræ ſunt, ſemper inconſtantes, quales ipſi ſumus. Atqui unũ Eliſabeth reginæ opus fortuna diminuere nõ potuit: illa em̃ dum Edouardus uir regnabat, Cantabrigiæ loco magnifico ſcholaſticorũ collegiũ

inſtituendū curauit,deditq; fundos,ad eorum uictum. Vocatur Reginæ collegium,eo ipſo certè dignum nomine, quod omni tempore doctiſsimis homi nibus ibidem aſſiduo ſtudio eruditis affluit. Sed ad rem reuertamur.

Rex dimiſſo concilio, Londinum uenit, ac inſequenti die dominico, educi per mediam urbem,ex turri, iuſſit Edouardum filiū ducis Clarentiæ, ad templum diui Pauli. Hîc adoleſcens, ut edoctus erat, ſeſe omnibus oſtendens,interfuit in ſupplicatione,in cæterisq; ſacris, ac ſimul collocutus eſt cum multis principibus, & præſertim cum ijs, qui coniurationis participes habebantur, quò illi facilius intelligerent Hybernos ex re uana,nouos dementer facere motus. Sed animis male ſanis nihil hæc profuit medicina: nanq; Ioannes comes Lincolnienſis, Ioannis Polæ ducis Suthfolchiæ & Eliſabeth Edouardi regis ſororis filius,hanc nouandarū rerum facultatem haudquaquam omittendam ratus,ſtatuit Hybernorum conatus,ut ne male caderent,modis omnibus corroborandos. Sanè uir ingenij acrimoniæ pleni,& conſilij non modici,ueneno ciuilium inimicitiarū iampridem infectus, non poterat in animū ſuum inducere,ut patienter uideret Henricum aduerſæ factionis hominem regnare, qui propterea inito cum Thoma Brogtono,ac pleriſq; alijs amicis conſilio, decreuit ad Margaritam materteram trajicere, & eius opibus nixus, ad nouæ ſeditionis autores adhæreſcere. Itaq; ſtatim poſt dimiſſum à rege principum conuentum,comes clàm in Flandriam adMargaritam uenit,quò aliquot antè diebus,Franciſcus Louellus ſe receperat. Hîc pro ſuo quiſq; ſenſu ac deſiderio,in rerum gerendarū rationem locutus eſt,quarum poſt longam diſputationem, ſumma fuit,ut comes cum Franciſco properè Hyberniam peteret, Lambertū fictitium nepotem regio honore honeſtandum curaret,Hybernorum auxilia cum nouo rege,in Angliam adduceret,amicis undiq; ad arma uocatis,bellum Henrico faceret, & ſi res feliciter caderet, tum Lamberto in ordinem redacto, Edouardum comitem Varuicenſem uerum nepotem carcere primū liberaret, ac poſtea ex autoritate principum amicorum,regem conſtitueret. Rex Henricus interim,qui ſperabat ſuos principes poſt uiſum Edouardum filium ducis Clarentiæ quieturos, nec eſſe quempiam tam improbum putabat, qui de eo quicquam fingeret,nec tam furioſum,qui crederet, ſolùm ſtudebat Hybernorum temeritatē cōpeſcere, cùm repentè de fuga comitis Lincolnienſis cognouit,qui ob eam rem ualde cōmotus,inimicorū iniurias quas nullo conſilio uitare ſe poſſe animaduertebat,iam tum apertè perſequendas,uindicandasq; armis ſtatuit: itaq; certos belli duces quoquouerſum miſſos exercitū parare,atq; in unum locū cogere iuſſit, ut omni multitudine in eam partē impreſſionē facerent,quà aduerſarios uenire conſtiterit: ipſe interim timens ne nō plures in Flandriam ad comitem transfugerent, omnē oram quæ ad orientē ſolem ſpectat,obire paſſim præſidijs,cuſtodijs,uigilijſq; munire cœpit,& iam ad cœnobium diui Edmūdi peruenerat,cùm intellexit Thomā marchionē ſui purgandi cauſa,ad ſe approperare,quem miſſo obuiam Ioanne comite Oxonienſi, de itinere in turrim Londinenſem duci iuſſit,ut ſi eſſet amicus,ſicuti reuera erat, illud tantillū indignitatis eius ſalutis cauſa ſubire, haud ægrè ferret, ſin inimicus,ne noceret: quo facto,Nordouicū petit,&ibi Chriſti die natali acto, Vualſingamiam progreditur, ingreſſusq; diuæ uirginis templum, quod in eo pago ob ſummam miraculorū religionem,ſanctiſſimum eſt, orat, precatur, atq;

uota

uota facit,ut ope diuina,&uirginis Mariæ ductu,ſibi liceat inimicorũ inſidias cauere,& ſe & patriam ab inſtanti periculo defendere,eiuſq; uitioſas partes ſanare. Ita precatus Cantabrigiam & inde Londinum celeriter reuertitur.

Inter ea Ioãnes comes Lincolnienſis & Franciſcus Louellus,accepto à Margarita exercitu duorum circiter millium Germanorũ,quibus præerat Martinus Suardus homo Germanus,ſummo genere natus,ac rei bellicæ ſciẽtia præſtans,in Hyberniam traijciunt, atque Dublini Lambertum puerum perinde quaſi regia ſtirpe ortum,more maiorũ,regem creandum curant. Poſt hæc Hybernorum egentium ac ferè inermium coacta ingenti multitudine, quorum dux erat Thomas Gerardinus,cum nouo rege,in Angliam nauigant, ac dedita opera,haud à Lancaſtro procul in terram deſcendunt,freti opibus Thomæ Brogtoni,qui princeps erat coniurationis ſocius. Rex autẽ Henricus qui ſuæ cauſæ non indormiebat,quod acciderat ſuſpicatus, paulò ante aduentum hoſtium dimiſerat per oram occidentalem aliquot equitum turmas, cùm ad obſeruandum aduerſariorum acceſſum, tum ad aliquos de Hybernia profectos excipiendos,e.. quibus hoſtium cõſilia cognoſceret,& ipſe copijs coactis,quibus Gaſparem Bedfordiæ ducem, & Ioannem Oxonienſem comitem præfecerat,Conuentriam petebat,quò uix peruenerat,cùm equites officio functi renuntiarũt comitem cum ſuo collectitio exercitu,ac nouo rege,in oram Lancaſtrenſem eſſe appulſum, quod ubi intellexit,de obuiam itione, cum ſuo domeſtico ſenatu agit,cùm res nõ inanis uideretur poſtulare conſiliũ pariter ac celeritatem. Cunctis una mente probatur, ut ipſe aduerſarios uenientes excipiat, quoquo gentiũ ierint,ſeq; receperint,ne illis ſpatiũ detur maioris faciendi exercitus. Ita capto conſilio,rex Nothyngamiam petit,ad proximamq; ſyluam, quæ Bonrys uocitaẽ,caſtra ponit, quò non multò pòſt cum magno armatorũ numero conuenit Georgius Talbotus comes Salopienſis, Georgius regulus Strangius,ac Ioãnes Chenius,egregij belli gloria duces,cum pluribus alijs rei militaris peritiſſimis: nam Henricus ex uicinis comitatibus nobiliſſimũ & fortiſſimũ quẽq; partim ad ſe euocarat,partim iuſſerat,ut qui arma ferre poſſent, quamparatiſſimi forent,ſubſidio uenire,ſi opus eſſet. Itaq; uno propè tempore habito militũ delectu,magnæ copiæ coactæ ſunt, quarũ centuriones & duces erant,Rodulphus Longfordius,Ioannes Montigomerius,Henricus Vernonus, ex Pek, Rodulphus Shurleius, Gotthofredus Folgehan, Thomas Grysleius, Edouardus Suttonus, Humfredus Stanleius, alter Humfredus Stanleius,Gulielmus Hugtonus,Gulielmus Meryngus, Edouardus Stanopus,Geruaſius Clyſtonus,Brianus Stapultonus,Henricus Vuyllugby,Gulielmus Perpoynt, Ioannes Babyngtonus, Gulielmus Bedyllus, Robertus Brundellus,Ioannes Markham,Gulielmus Merbury,Edouardus Aborogh, Gulielmus Tyruuitus,Ioãnes Huſeius,Robertus Shefildus,Gulielmus Neuportus,Rogerius Ormeſtonus, Thomas Tempeſta, Gulielmus Knyuettus, Henricus Vuyllugby, Edouardus Haſtyngius regulus, Ioannes Dygby, Simon Dygby Haryngtonus,Ricardus Sacheuerellus, Ioannes Vyllers, Edouardus Fyldyngus, Thomas Pulteneius,Nicolaus Vaux, Thomas Grynus, Nicolaus Gryfinus,Edmũdus Lucy,Edouardus Belknapus,Robertus Throgmartonus,Georgius Graius,è Ruthyn,Guido Volſtonus, Thomas Fynderius,Dauid Philippus,Thomas Cheneius,Robertus Cottonus,Ioãnes Sãcti

Ioannis,Ioannes Mordantus,Thomas Terellus,Ioannes Raynsfordius, Robertus Payntonus, Robertus Daniel, Henricus Marneius, Edmundus Armidellus. Accurrebant uſq; ab ultimis finibus ſimul alij principes uiri,& centuriones,&in his erat Georgius Oglius,Rodulphus Neuyllus,Ricardus Latemerius,Gulielmus Bulmerius, Ioannes Langfordius, Gulielmus Norres, Ioannes Neuyllus è Thortinbrigio, & Ioannes Gulielmus. Ita regi in horas ſingulas mirum in modum exercitus augebatur.

Comes Lincolnienſis interea Eboracenſem agrũ ingreſſus cum ſocijs, lento incedebat gradu,ac ſine ullo maleficio incolarũ, quippe qui ſperabat aliquẽ populi cõcurſum ad ſe fieri,ſed ubi uidit paucos ſe ſequi, & nihil eſſe, quod de referendo pede cogitaret,cùm hoſtes in armis eſſent, ſtatuit nihilominus tentare fortunam belli,ſciens Martem eſſe cõmunem,memorq; Henricũ biennio antè,parua armatorũ manu uiciſſe Ricardum regem,qui magnas ſecũ habuerat copias:quare ſuis confiſus uiribus,ex agroEboracenſi Neuuarcum uerſus iter facere cœpit,ut ibi auctis copijs,in regem,quem uenire obuiam,& uix biduí abeſſe intellexerat,recta uia contenderet. Cæterũ priuſquam ille eò perueniret,Henricus cui nulla hora operis comitis erat ignota,ad ueſperã illius diei, qui ante prælij diem illuxerat, celerius opinione eorum obuiam uenientibus factus,Neuuarcũ acceſſit,parumq; illic moratus,tria millia paſſuum progreſſus eſt,ibiq; poſitis caſtris pernoctauit.Comes uerò cognito regis aduentu nihil territus,ire pergit, eodemq; die peruenit ad uiculum proximũ aduerſariorum caſtris,quem uocant Stoke,eoq; loci caſtra facit.Poſtero die rex ex omnibus copijs triplici inſtructa acie, Stoke proficiſcitur, ac prope caſtra comitis conſiſtit,atq; facit æquo in loco pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta,comes copias educit, ſignoq; ſuis dato,in certamen deſcendit: pugnatur utrinq; fortiſſimè ac acerrimè,neq; Germani homines aſperi & exercitati in armis,qui in prima acie erant,Anglis in dimicando cedebant,ſicuti nec etiã Martino Suardo eorum duci animi & corporis uiribus omnino multi præſtabant. Contrà Hyberni etſi prælium magnis animis edebant,attamen cùm patrio more, nullis armis corpora tecta haberent,ante omnes paſſim cadebant,eorumq; cædes aljs multò maximè formidini erat.Dimicatum eſt plus tris horas æquo prælio, cùm ad ultimum prima regia acies longè confertiſſima firmiſſimaq;, quæ ſola pugnam iniuerat,continuabatq;,tanta ui in hoſtes impetum fecit, ut primùm alios alibi reſiſtentes aduerſariorũ duces interfecerit, deinde cæteros omnes in fugam uerterit,qui in ipſa fuga aut capti,aut cæſi ſunt. Verùm confecto prælio, tunc magis apparuit, quanta audacia fuiſſet in exercitu hoſtiũ, ſiquidem illorũ duces Ioannes comes Lincolnienſis,FranciſcusLouellus,Thomas Brogtonus,Martinus Suardus,acThomas Gerardinus Hybernorũ ductor,in eo ipſo loco omnes interfecti ſunt,quem uiui pugnando cepiſſent.Cæſa ad quatuor millia hominum,& in ijs duces quinq;,quos memoraui.Rex dimidio minus ex ſuis,qui primam fecere impreſsionem,amiſit. Lambertus uerò puer rex cõmentitius cum Ricardo ſuo præceptore capitur,ſed uitæ utriuſque parcitur, quòd ille innocens nihil per ætatem peccaſſet, utpote cui nihil pro ſuo iure facere licuerat,& iſte ſacerdos eſſet: qui tamen ut intelligeret lapidem ſolere ſuper eius caput cadere,qui illum in altum emiſerit, ut aiunt, æternis tenebris uinculisq; demandatus eſt. Viuit adhuc Lambertus,ex rege,acci

pitrum

pitrum domitor factus, poſtquam aliquantiſper in coquina regia ueru uerterat, aliaq; uiliora munera obiuerat. Atq; ita primus Margaritæ conatus male cecidit, quæ continuò ut illud ex rumore in Flandriam perlato cognouit, cœpit miſerandum in modum afflictari, lugere, mœrere, aciam tum excogitare ſimul, quo pacto aliud quodpiam grauius negotium Henrico regi faceſſeret, quemadmodum infrà appoſitè demonſtrabimus.

Henricus poſtquam ſic res magni momenti nõ magno item motu, ſummũ periculum breui tumultu, bellum inteſtinum optato euentu ſedatum eſt, duplici eodem puncto temporis liberatur metu, præſenti & futuro. Porrò cùm ille animaduertiſſet aduerſarios quibus ipſe numero armatorũ ac uiribus longè præſtabat, tanta animorũ conſtantia in ſe arma ferre, atq; ad extremũ haud ſegniter in certamen deſcendiſſe, ſuſpicatus eſt illos plures habere ſui conſilij ſocios, qui tempore & loco opportuno eis auxilio uenirent: quare cùm uidiſſet in prælio hoſtium aciem manifeſtè inclinatã, edixit, ne quis Ioannem Lincolnienſem comitem interficeret, ut ab eo totius cõiurationis fons aperiretur: ſed ferunt milites noluiſſe eum ſeruare, ueritos, id quod fortè fuiſſet, ne unius uita ſeruata, multorũ uitas perderet. Incidit hoc domeſticũ bellum in annum ſalutis humanæ MCCCCLXXXIX, & III, cùm regnare cœpit Henricus, qui etiam nobilis fuit morte Thomæ Burſcherij Cantuarienſis archiepiſcopi, uiri ſanè & doctrina & moribus clariſſimi, in cuius locum ſubſtituit Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus, par nempe uirtute antiſtes, quem Alexander ſextus Romanus pontifex Cardinalem, & Henricus Angliæ cancellarium fecit, qui fuit ordine Cant. archiepiſ. LXIIII. Secundum hæc, rex occiſorum ſpolijs collectis, ac corporibus ſepulturæ datis, Lincolniam proficiſcitur, ubi dum moratur, primũ Deo trium dierum ſupplicationibus, gratias agendas curat, ac ſtatim ſignum militare quo uicerat, ad Valſyngamiũ templum mittit, ut ibidem uelut uictoriæ quam diuæ uirgini auxiliatrici acceptam referebat, trophæum monumentumq; ſtatuatur, deinde de quibuſdam captiuis ſupplicium ſumit, & paucis pòſt diebus Eboracum petit, prouinciam quaquauerſum luſtrando, ubi aduerſarij exercitum in eum conflarant, quam ſeuerè purgare nititur, multis in uincula datis, ad quos aliquid criminis pertinere cõperiſſet. Hæc faciendo, Nouum caſtrũ peruenit, & iam magnam æſtatis partem in ea regione manſerat, cùm poſtremò indidem miſit in Scotiam Ricardum Fox, qui paulò antè Exonienſis epiſcopus creatus erat, & Ricardum Eggecombium equitem, legatos ad Iacobum regem. Summa legationis erat, ut fœdus induciáſue cum Scoto facerẽt: magni enim æſtimabat Henricus, ſi cum finitimis regibus amicitiã ac pacem haberet, & præſertim cũ Iacobo rege, quò ſuos Anglos eius rei ſcientes, & ob id ſe ad uicinitates receptũ habituros deſperantes, facilius in fide contineret. Legati perbenignè accepti, auditiq; ſunt à Iacobo rege, quippe qui eis à primo ſuum ſummũ in Henricũ regem ſtudium, ſummã uoluntatẽ, egregiã fidem, at non item ſuorũ eſſe oſtendit, ingenuè faſſus ſuos Scotos natura & uoluntate diuerſos, non facilè poſſe promiſcuè cum Anglis conſentire, quare ne eorũ animos offenderet, legatos rogauit, ut ſeptem annorũ inducijs contenti eſſent, quibus pollicebatur ſe cum Henrico pacem continuam ſecretò habiturum, ac inducias in totidem annos ſæpe deinde renouaturũ. Hoc agebat Iacobus, quòd ſciret ſuũ nomen bonæ populi parti ita odio eſſe, ut ille nullũ eius

factum magnopere cõprobaret. Legati perſpecta Iacobi erga Henricũ beneuolentia, inducias quas obtulit, ultrò firmarũt, domumq; reuerſi, legationẽ regi ordine renuntiarũt, qui Scotũ in ſe optimè animatũ pro tempore, ex ſuo maximè uſu eſſe iudicans, mira affectus eſt lætitia. Sed hæc aliquãto pòſt acciderũt.

Henrico à Nouocaſtro interim Londinũ diſcedenti ad Leceſtriam, occurrunt legati à Carolo rege Francorũ miſſi, qui ſignificarent ipſum recuperaſſe nõnulla loca, quæ à Maximiliano rege prius tenerẽtur, ac bellum habere cum Franciſco Britanniæ duce, quòd ille aliquot Francos principes rebelles hoſpitio accepiſſet, eorumq; caput eſſe Ludouicũ Aurelianenſiũ ducem, & propterea orare pro cõmuni coniunctione, & hoſpitio, ut uel iuuare uellet, uel ſe medium eſſe, nihilq; de alterutra parte iudicare. Rex quamuis Carolum, quo paulò antè adiutore, regno potitus erat, diligeret, attamen nõ ignarus qua ratione illud bellum in Britannos ſuſcepiſſet, minimè grato animo eum nuntiũ audiuit. Siquidem Franci nullam cum duce, niſi imperij fines propagandi cauſam belli habebant, quòd ille ſenex ac lethargicus ſine liberis maribus eſſet, quamobrem in ſpem occupandæ Britanniæ facilè ueniebant, primiq; nõ inuiti, uti ſimulabant, bellum facere incipiebant. Hoc Henricus animo cernens nequaq; ex re ſua fore, ut Britannia amica populi Anglici, & quæ ei ſæpe uſui fuerat, à Gallo occuparetur, ſtatuit ſibi ſuccurrendum duci, ubi uideret res eius in periculo uerſari: quod etiam ut faceret, accendebat charitate illa paterna, qua eum dux iam inde ab initio, cùm in Britanniam ueniſſet, complexus ſemper fuerat. Cõtrà recens memoria accepti beneficij à Carolo faciebat, ut ingrati animi crimen horreret, ſuaderetq;, ne quid in illum tentaret, quod inhumanitatis uitio dari poſſet. Res ita per ſe difficilis erat, quia rex in capiendo conſilio, nihil prætermittebat, & tamen nõ explicabat quicq;, quod ſatis placeret. Sed poſtremò ad belli caſum rationes ſuas accõmodandas cenſuit, ut ſi uſu ueniret, quò Britannus, cuius ſumma in ipſum merita conſtarent, in periculum adduceretur, tum illi palàm opem ferret, ui & armis ab iniuria eundem defenſurus. Atqui interim ut ne alterius partis odium ſubiret, legatis reſpondit, ſe operam daturum, ut pacificatio aliqua inter regem & ducem amicos cõmunes conſequeretur: itaq; dimiſſis à ſe Caroli legatis, confeſtim Chriſtophorũ Vrſuychum ad Carolum legat, cui dat in mandatis, ut primò congratuletur Carolo ſuis uerbis, adeptam uictoriam aduerſus Maximilianum, deinde eum certiorem faciat, de aduerſarijs ab ſe deletis, ac poſtremò offerat ipſum fore pacis conciliatorem, inter eum, & ducem, & ſi id Carolo cordi ſit, tum quamprimùm ad ducem proficiſcatur, cõcordiamq; conglutinandam ſedulò ſuo nomine curet. At ubi Henricus Londinum uictoriam reportauit, ciues propter eam ualde lætati ſunt, quòd pericula quæ antea ſuis rebus imminere ſuſpicabantur, iam deuictis quietis uiolatoribus, penitus ſublata eſſe uiderent. Ipſe quoq; rex odij inimicorum faces paulò antè ardentes extinctas putans, non poterat non gaudere, qui idcirco multò ſe in cunctos humaniſſimũ, æquè ac in eos longè liberaliſſimum præſtabat, qui bona, qui fortunas, qui ſeipſos in cõmunionem periculorum contuliſſent, atque non multò pòſt Thomam marchionem cuſtodia liberatum, in priſtinam gratiam & familiaritatem recepit, quòd eius uirtus & fides ſatis probata foret.

Interea Chriſtophorus cum mandatis in Galliam profectus, accipitur comiter

miter à Carolo, cui poſteaquam mandata Henrici expoſita ſunt, placuit, ſicuti oſtendebat, ut Henricus diſceptator pacis eſſet. Quo uiſo, Chriſtophorus ſine mora, in Britanniam tranſiuit, ac pro parte regis ſui, ducem conuenit, expoſuitq; mandata diligenter. Et quia duci Franciſco ex longo morbo mens integra non erat, adhibitus eſt Ludouicus Aurelianenſis dux, qui unà cum eo & alijs eius conſiliarijs, legatum audiret. Is ubi cognouit ab Henrici legato de pace agi, quam ſibi cõmodo fore non putabat, reſpondit protinus, conuenire potius Henrico, pro ueteri hoſpitio, quod ei cum Britannis olim fuerat, auxiliũ ferre Franciſco duci neceſſario ſuo, hoſtium ferro, manu, copijs, oppugnato, quàm uanam tentare cõcordiæ compoſitionẽ: &, ſi nulla eſſet apud ipſum memoria beneficiorũ acceptorũ, debere tamen conſiderare, Britanniã eſſe inſtar munitiſſimi ualli Anglis, aduerſum Gallos, ac illud ſi à Gallis expugnaretur, hoſtes multò proxime regnũ ſuum fore. Hæc Aurelianenſis homo Francus ſuijpſius cõmodi cauſa, quòd hoſtis patriæ eſſet, in præſentia dicere coactus eſt, qui ſciebat illud idem, atq; Henricum non fugiebat, haudquaq; in rem Anglorum eſſe, ut Britannia à Francis poſſideretur. Cæterũ Chriſtophorus accepto reſpõſo, ad Carolum primò iter flectit, ac apud eum paucos dies moratus, quæ cum Franciſco de pace egiſſet, illi renuntiat, deinde in Angliam reuertitur. Dum hæc gerebãtur, Carolus dura obſidione premebat Nanetes, & quò magis ad eam rem incumbebat, hoc ſtudioſius apud Anglum, literis, nuntijs, cohortationibus in pacis negotiũ inſiſtebat, quærendo morã ſubdolè rei conficiendæ, ſcilicet ueritus ne per eum uictoriæ penè partæ, ſibi potiri nõ liceret, quippe quẽ propédiem ſuſpicabatur Britannis ſuppetias laturum eſſe. Quocirca Bernardum Dobenenſem honeſtum equitem properè ad Henricũ miſit rogatum, ut controuerſiæ quouis modo finem faceret. Rex huiuſce etiam rei cupidus, qui malebat negotium pace quàm armis terminari, ut ne ipſe cogeretur in ſocietatem belli contra Francos uenire, libenter in iſtam pacificationem quam conſecuturam eſſe confidebat, quaſi deintegro ſe interpoſuit, qui ſtatim tris deſignauit oratores, Sanctum monachũ ordinis diui Benedicti Abyndonenſis cœnobij abbatem, Ioannẽ Lilium natione Lucenſem, pontificis Romani quæſtorẽ, iuriſconſultũ, ac bonis moribus ornatũ, & Ricardũ Tonſtallum equitem, uirum ætate & prudentia grauem, qui reconciliandæ amicitiæ cauſa, primò ad Carolum, deinde ad Franciſcũ ducem irent, quibus mandata ad rem cõficiendam dedit opportuna. Sed per eos ipſos dies, Ioanne Lilio ex pedibus laborante, Chriſtophorus Vrſuychus in eius locum ſurrogatur, atq; ita oratores in Gallias proficiſcuntur, qui ubi cum Carolo de forma fœderis faciendi agitarunt, Ricardus cum Chriſtophoro ad ducem diſceſſit. Hîc de ſumma rei agitur, & id quidẽ fruſtra, quia Britannus conſtanter omnes à legatis propoſitas conditiones repudiauit, ut qui odorabatur Francum aliud moliri, atq; Anglus exiſtimabat. Quæ cùm ita eſſent, legati ſpe & actione concordiæ ſublata, omiſſa, ad Carolum redeunt, & quæ geſſiſſent, narrant, eodemq; tempore per literas Henrico cuncta ſignificant.

Inter hæc Edouardus Vdeuylla homo fortis & animoſus, de quo ſuperiore libro memini, ſiue otij fugiens, ſiue amore quem erga ducem habebat, motus, magnopere orat Henricũ regem, ut ſibi eius uoluntate liceat, cum aliqua armatorũ manu ire Britãnis amicis auxilio, & ut ne id ei à Frãco crimini uerti

poſſit,ait ſe clàm & ſine cõmeatu diſceſſurum,quò fugæ haudquaq; ſimulatæ fidem faciat.Rex qui ſperabat pacem ſuorũ legatorũ opera factum iri,tantum abfuit,ut Edouardi ardori indulſerit, ut etiam ſummopere prohibuerit, ne id genus ſtrategematis moliretur,ratus ſuæ dignitatis alienum eſſe offendere Carolum,cui cuperet in primis gratum facere,ob rem modici momenti,quam nihil Britanno profuturam opinaretur. At Edouardus ubi à rege quod optabat,prohibitus eſt,id ſibi pro ſuo iure,eo inſciente, faciundum ſtatuit, qui raptim & ſecretò profectus in Vectem inſulam, cuius ipſe præfectus erat, illic contracta armatorũ manu numero circiter quadringentorũ, in Britannos traiecit, ſecq; cum illis aduerſus Francos coniunxit. Eius rei rumor in regiam Caroli perlatus, nõ mediocrem legatis Anglicis timorem incuſſit, quippe qui optimè gnari Francorum ingenia ad ulciſcendas iniurias, eſſe ſubita, formidabant ne ab ſe manus abſtinere non poſſent. Vicit tamen ius gentium, & ueritas ſimul eos ab iniuria defendit: dum enim legati in metu ſunt,& Franci id factum eſſe fraude ab Henrico ſuſpicantur, ecce tibi, nuntius ab ipſo Henrico qui ſe amico purgatum uolebat, uenit ad Carolum, qui de tranſitu Edouardi ad Britannos,ueriſſimo docuit argumento,quòd Vdeuylla abñſſet,cum exigua armatorũ copia,quam neq; decuiſſe regem mittere,nec poſſe rem Britannicam multùm iuuare,perſpicuum eſſet.Huic nuntio tametſi Francus nõ magnam fidem habuit,tamen ira in præſens mitigata,rem bellè diſſimulauit.Legati poſt hæc renouatis in duodecim menſes cum Carolo inducijs, domũ rediere. Rex multa de rebus tranſmarinis à legatis liquidius eruditus,intellexit Francum omnia ſuo agere artificio, quòd nil ab eo remotius abeſſet pace, nil eidem pluris foret quàm bellum,&illud omnibus rebus manifeſtè anteuerteret.Quod ubi compertũ habuit, id quod principio decreuerat, maturandum ratus, confeſtim ſuorum principum conuocato concilio, de auxilio Franciſco duci ferendo deliberat,dein pecunia in futuri belli ſumptus decreta.Poſt hæc permulta ſtatuta ſunt,quæ pro tempore,ac rerum occaſione, multò Reipublicæ utiliſſima uiſa fuere. At dimiſſo concilio, rex celeriter delectum militũ haberi iubet,ſed ut ne amicitiam qua cum Carolo coniunctus erat,diſiungere uideatur,mittit continuò legatos in Franciam,qui ei exponant,ipſum nuper feciſſe ſuorum principum conuentum Reipublicæ cauſa,& in eo conuentu cunctis placuiſſe optimatibus,pro uetere hoſpitio,ac mutuis ſtudijs, maturè ſubueniri Britannis uicinis,qui aliàs diu ſub Anglico fuiſſent imperio, quiq; Angliam cùm externis tum domeſticis hoſtibus laborantem,ſæpe armis atq; cæteris opportunis iuuiſſent auxilijs, ac idcirco ipſis principibus cùm tot cauſas in illis tuendis defendiſq; haberent,uiſum eſſe nullum in amicos officium ſine maxima culpa,poſſe præterire,& propterea cõmonefaciãt eum,aut eo bello deſiſtere,uel ſi id abnuat,æqui bonicq; facere, ſi oporteat ex uoluntate ſuorũ principum,Britanno ſuppetias ferre,opitulari,auxiliari: uerũtamen ut id fiat amicitia incolumi, eius uerbis polliceanť ſuũ exercitũ iturũ eſſe adiutũ Britannos, nõ perſecutũ Francos, niſi quatenus in terra Britannia morenť. Cum his mandatis legati properè in Gallias profecti, Carolo ordine omnia exponunt, qui eam rem parui omnino facere uiſus eſt, quia ſperabat illud auxiliũ ad tempus nõ adfuturũ. Dum iſta Anglus agit,à Britannis cõmiſſo prælio, ad Fanũ Albani,qui locus illorũ eſt,male pugnatur aduerſus Francos: ibi Ludouicus

dux

dux Aurelianenſiũ inter alios capitur, qui poſtea in arce Biturigenſi diu fuit, & ad extremum pœnas capite ſoluiſſet, niſi fuiſſet Ioanna eius uxor, altera Caroli regis ſoror, quæ eam iniuriã uiro condonari à fratre impetrauit. Interfecti ſunt multi copiarum duces, & in ijs Edouardus Vdeuylla, ac Iacobus Galeotus homo Italus Neapoli natus, uir belli gerendi peritiſsimus. Hoc prælio in Angliam nuntiato, Henricus rex uidens maturatò opus eſſe, quamcelerrimè poteſt, Robertũ Broke regulum, Ioannem Chenium, item alterum Ioannem Mildelgtonum, Rodulphum ex Heltona, Ricardum Corbettum, Thomam Leygtonum, Ricardum Laconum, & Edmundum Corneuillum, ſtrenuos duces cum octo millibus militum, quos electos paratoſq; habebat, Britannis ſubſidio mittit. Ii ſequundo uento uſi, eò celeriter perueniunt, ac poſtquam ex labore ſuos recrearunt, inſtructa acie præter caſtra hoſtium conſiſtũt. Franci cognito Anglorum aduentu, quos aliàs experti ſciebant in prælio præſertim dum recentes ſunt, penè inuictos eſſe, ſeſe primò in caſtra metus cauſa peritè & callidè contrahunt, deinde equites leuis armaturæ dimittunt, qui illos defatigandi ſtudio tumultuoſam pugnam diuerſis in locis faciant. Ita aliquot per dies leuibus prælijs certatur, ſed plus detrimenti à Franco accipitur, quòd ſagittarij Anglici uehementer eos diuexabant, cùm Franciſcus dux moritur. Tum Britanni principes partim pecunia, partim factionibus ſolicitati, in diuerſa abeunt ſtudia, adeò, ut non amplius patriam tueri, ſed perditum ire uiſi ſint. Quod Angli animaduertentes, qui iam anni tempore, ineunte hyeme, excludebantur, neceſſariò poſt menſem quintum, quàm eò ierãt, domum reuerterunt. Reliquit Franciſcus moriens Annam filiam, & alterã ætate iuniorem, quæ non multò poſt eius obitum interijt.

Placuit patribus, quemadmodum ſuprà oſtendimus, ad faciẽdos ſumptus in id bellum Britannicum, conferre pecuniam tributo generatim in ſingula capita impoſito, poſtea Eboracenſes pariter atq; Dunelmenſes eam ſoluere recuſarunt, ſiue magnitudine ſummæ grauati, ſiue monitu quorundam, qui nouũ aliquod negotium Henrico exhibendum ſecretò curabant. Illi qui cum imperio præfecti erant ad exigendas pecunias, poſtquam nihil ſe proficere animaduerterunt, ad Henricum Northumbriæ comitem eius regionis præfectũ rem deferunt, is uerò haud in re ſegnis regi per literas ſignificat populũ ardentem dolore, clamare ſexcentis incõmodis ſe his paucis annis nullo ſuo delicto affectum, non poſſe neq; uelle imperatã pecuniam perſoluere. Rex mandat comiti, ut omni modo pecuniam exigat, ac recuſantes ad id faciendum compellat, quò concilij decreta à rudi plebe non reſcindantur. Populus audito regis reſponſo, in comitem tanq; eius iniuriæ caput impetum facit, atq; eum occîdit. Quod admiſſum facinus maius multò ſtatim ſequit: nam cuncti deinde ſumptis raptim armis, Ioannem Egromontũ equitem hominem factioſum ſibi ducem conſtituunt, ſeq; contra Henricum regem, libertatis tuendæ cauſa, ituros palàm uociferantur. Sed ubi ad diſcrimen uentum eſt, conſedit ac remiſit ſe ſubitò furor, nam alijs aliò, ſicut in re fieri ſolet, à qua conſiliũ abeſt, diffugientibus, ea manus diſſoluta eſt, atq; dum pro ſe quiſq; ſuæ ſaluti conſulere laborabat, penè ſinguli pœnas dederunt. Etenim rex audito tumultu, ſtatim Eboracum ſe contulit, cuius aduentu rebelles & ſeditioſi ſubitò territi, paſsim ſe fugæ mandarunt, quos ille ad ſupplicium requiſiuit, puniuitq; captos grauiter:

Ioannes uerò Egromontus illorum ductor in Flandriam ad Margaritam con fugit. Rex ex animi sententia sedato tumultu, reliqui tributi exigendi negotium dedit Ricardo Tonstallo equiti amplissimo, ac statim Londinum rediit, iam tum rectè edoctus, populum suum Anglicum deinceps tam non perdifficilimè passurum se emungi, quàm grauatissimè nimiũ emungi. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCXC, & IIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Accepit his temporibus Scotia funestam plagam, illatã ex eo, quòd nomen Iacobi regis summo esset nobilitati odio: nobiles enim cùm male accepti essent à suo principe, sicut in extremo libro uigesimoquarto suprà memoraui- mus, postquam diu tolerarant id incõmodum, & ea graui patientia nihil me- lius agi cum rebus suis animaduerterant, se ad extremũ armis in pristinam li- bertatem uindicandos statuerunt: itaque coniuratione facta, regi propalàm mortem intentant: sed ne uideantur contra patriam facere, filium eius nomine Iacobum adolescentẽ ad uirtutẽ natum, etsi nolentem, sibi ducem constituũt, uociferantes passim se malum regem, nõ regnum euersuros, afflicturos, dele- turos, quò ita ab sese omne perfidiæ uitium propulsent. Qua re cognita, Iaco- bus subitò ancipiti malo mordetur, torquet, angitur, quòd se conferere manũ cum suis ciuibus, quorũ dux filius esset, quo secundum seipsum, nihil in terris charius haberet, nihil aliud esse censebat, nisi caput cum cæteris membris pu- gnare, non resistere uerò periculosum esse, quòd augeretur animus inimicis: sed ut ad utrunq; malum tentaret remediũ, primũ ad cohibendum furorẽ con citati populi, exercitum parauit, deinde legatos ad filium atq; principes de pa- ce misit, item alios cum literis ad Carolum & Henricũ reges rogatum, ut cura- re uellent delere tam nefarium bellum inter ipsum, ac eius ciues, quorundam perditissimorũ hominũ impulsu ortum: simul etiam ad Innocentiũ Romanũ põtificem literas eodem exemplo dedit, quibus orabat, ut pro sua fide, gratia, probitate, quamcelerrimè posset, legatum aliquem mitteret ad rebelles princi pes, qui eos suo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix se- nex sperans diem tempusq; simul, & preces ac amicorum rogatus leniturosiras, sanitatemq; animis allaturos, hæc omnia remedia adhibere tanto nascenti morbo prius uoluit, quàm in tam fœdam dimicationẽ ingrederetur. Verun- tamen irritatis nobilium animis, nulla salutaris medicina fieri potuit: primùm legatis ab eo ad principes missis, atrox datum est responsum, id est, si ille se im- perio abdicaret, posse agi de pace: idem deinde oratores à Carolo & Henrico regibus amici uicem alienam pro sua quasi iniuria dolentibus, missi retulerũt. Legatus uerò ab Innocentio pontifice missus, de quo infrà plura dicemus, tar dè aduenit. Vbi igitur nihil flectere potuit animos principum, ad extremum utrinq; ad arma concurritur, cõmissoq; prælio, post multam editam cædem, Iacobus rex interficitur. Tum principes Scoti sic acceptas iniurias ulti, Iaco- bum eius filium huiusce nomine quartum regem faciunt.

Legarat Innocentius Rom. pontifex Hadrianũ Castellensem, hominẽ He- truscum natum Corneti, quod ueteres Castrumnouum uocarant, qui in Sco- tiam proficisceret, ad tollendas ipsius autoritate ex illorũ principũ animis di- scordias. Is quãuis magnis sit itineribus profectus, tamen cùm peruenit in An gliam, cognouit ab Henrico rege, ad quem etiã à pontifice mandata habebat, se tardius uenisse, cq; res requireret, quare eius monitu, sibi iam pedem referen-

dum

dum,ac ex Anglia non excedendum ratus,uix bidui moram fecerat,cùm nuntius cædis Iacobi regis uenit.Mansit deinde Hadrianus in Anglia aliquot mẽses,in quẽ à primo Ioannes Mortonus Cantuariensis archiepiscopus, omnia humanitatis officia conferre studuit, hominis doctrina ac moribus ductus, quippe qui eum in summa etiam apud regem gratia posuit. Atqui Henricus cùm hominẽ sibi à Mortono cõmendatum uideret, nõ minimi esse usus, iam tum mirificè diligere cœpit,eiusq; opera cùm apud Innocentiũ,tum apud Alexandrũ sextum pontifices, ita deinde usus est, ut primũ Herefordensem, & eo mox relicto,Bathoniensem & Vuellensem episcopatũ ei detulerit.Cæterũ Hadrianus breui pòst tempore Romã reuersus,per omnes honorũ gradus in collegiũ Cardinaliũ uenit:nam Innocentius eum primò collectorẽ,id est,quæstorem pontificiũ in Anglia, & protonotariũ unum ex septem creauit, postea Alexander pontifex eundem diu secretiorẽ familiarem habuit,Cardinalemq; fecit.Sed quotusquisq; est,qui ista quæ ignauis iuxtà atq; solertibus & dari,& auferri possunt,miretur? Alia nempe Hadriani laus est, & hæc quidem æterna:erant enim in eo plurimæ literæ non uulgares,sed reconditæ, ac summum bonorũ uerborũ delectus iudicium,qui memoria nostra primus omniũ post illud disertissimũ Ciceronis seculum,suis scriptis mortales excitauit,ad perfectas literas de doctissimorum autorũ fontibus hauriendas,docuitq; modum purè,nitidè ac luculenter loquendi,sic,ut eo doctore, in præsentia ubiq; gentium latinitas ab integro renascatur.Nunc redeo rursus eôdem.

Res Britannicæ interea nondum sedata discordia,rursus omnia obturbãt: Maximilianus enim id temporis cœlebs, nuptias cum Anna Francisci ducis filia per procuratorẽ facit,& ut puella quod promisit,seruare religione teneat, nouo res modo peragitur:nocte enim insequenti,Anna nuda torum coniugalem matronis nonnullis,ac principibus testibus ingreditur,& procurator mariti uice,cuius in eo negotio uicarius erat,alterũ crus genu tenus, intra stragula iniicit, perinde quasi ita puellæ notitia habita, matrimoniũ pro consummato habeat. Sed parum ualuit istæc religio,apud eum,qui hanc prædã alteri eripere auebat:Carolus porrò rex Annæ nuptijs inhiabat,& eas cum Maximiliano factas pro nihilo ducebat, qui propterea non cessabat interim Britannos bello premere, quò tandem & puella & principatu simul potiretur, cui utrunq; obtinere iam certũ erat:cæterũ suo huic desiderio solũ putabat Henricũ regẽ impedimẽto fore,ueritus ne nõ in se nouũ mitteret exercitũ, quippe qui unà cum Ferdinãdo Hispaniæ rege,summè Annã,ac Britannos sibi iuuandos statuerat, ut ne inuiti cogerentur in Francorũ potestatẽ uenire, cuius rei causa,ambo fœdere coniuncti erãt, ad eam iniuriã propulsandam:quare primo quoq; tẽpore misit Franciscũ Lucemburgensem,Carolum Marignanũ,ac Robertũ Gaguinũ ministrũ ordinis sanctæ trinitatis, quẽ uocãt,oratores ad Henricũ, qui de pace agerẽt.Ii in Angliã profecti,honorificè à rege accipiunt,qui rogati ut mandata referant, petunt, ut per eum liceat Carolo iure dominatus quod in terram Britanniam habet,de nuptijs Annæ,suo arbitratu decernere. Contrà Henricus illud in primis quærit, ut ne puella quæ Maximiliano iam ritè matrimonio iuncta esset, contrà quàm ius, fasq; sit, cogatur quempiam alium inuita uirum habere.Ita multis diebus inaniter consumptis,ad ultimum tamen de conditionibus fœderis actio nõ inanis futura uidebatur, cùm illius

sanciendi causa, cõmodissimũ uisum est, ut Henricus legatos ad Carolum mitteret, qui eius similiter nomine ac autoritate id negotij maturè conficerẽt. Itaque rex quamprimũ Frãcos oratores magnis donatos muneribus ab se dimittit, suosq́, hoc est, Thomam Goldestonũ Cantuariensis cœnobij præfectum, & Thomam Ormondiæ regulũ, uiros prudentes atq́ integerrimos, illos sequi iubet cum mandatis ad Francum, quibus omnem sui consilij rationem recte declarabat. Inter hæc Alexander sextus Romanus pontifex, qui Innocentio paulò antè mortuo successerat, ex usu suo legarat ad Carolum in Franciam Leonellum episcopũ Concordiensem, uirum summa industria, operaq́, probata, cui inter cætera mandata, dederat etiam negotium reconciliandæ concordiæ, inter reges. Is in Galliam profectus, postquam mandata pontificis exposuerat, ac ea ferè omnia quæ postulasset, à rege facilè impetrarat, aliam deinde rem quæ in motu erat, aggressus, Carolum principesq́, Francos est multis uerbis hortatus, ad pacem inter se & Henricum conciliandam, à qua ubi sensit Francorum animos non abhorrere, idem apud Anglum officium facturus in Angliã quamprimũ proficiscit, cui uenienti oratores Anglici cum Francis, ad Caletũ obuiã fuere. Ibi de cõmuni negotio postq́, inter se aliqua cõmodũ contulerũt, ille in Angliã, isti ad Carolũ sunt profecti. Henricus amicè accepit Leonellũ uenientẽ, audiuitq́, benignè se luculenta oratione ad conseruandã retinendamq́, amicitiã Francorũ hortantem, eiq́, suum desiderium planũ fecit, quod erat, ut iam in honesto otio per istas exitiosas inimicitias acquiescere sibi liceret. Leonellus cognita regis sentẽtia, quasi de pace nihil esset, quod amplius dubitaret, properè in Gallias reuertit, cupidus, ut Concordiensem decebat episcopũ, omnibus superioris tẽporis iniurijs funditus euulsis, reducendæ confirmandæq́, concordiæ. Anglici oratores interim cum Carolo cõgressi, de integro cum eius consiliarijs de pacis negotio agitare cœperũt, quod utrinq́, artificio summo gerebatur. Angli enim legati, ut pauca tandem quæ cupiebant, assequerentur, permulta postulabant, Franci autem, ut nihil in fine concederent, omnia repudiabant, stomachabantur, pernegabant, qui interim largitionibus confisi, quas more patrio, in omni re peragenda, effuse faciunt, ac præ illis, minus interdũ spei in armis ponunt, nõ desistebant principes Britanniæ singulos solicitare, appellare, hortari, item Annam puellã uerborum omniũ illecebris irretire, quò uellẽt se in fidem Caroli permittere, sed speciatim puellam per illas etiam honestas matronas, quibus in disciplinã tradita erat, aggrediendam curabant, ut tam splendidis nuptijs, non recusaret se Carolo regi potentissimo iungi: & ne uirgo legũ pertimescens religionis metu cõmoueretur, ac ab auditione de ea re auerteret, eius auribus instillabant, facta cum Maximiliano sponsalia nullius esse momenti, quòd iniussu Caroli regis, ad quẽ dominatus Britanniæ proprietas pertineret, facta forent, essetq́, matrimoniũ nõ consummatũ. Hæc nimirum causa erat, cur nulla concordiæ actio firma esse posset. Præterea Franci quoniam Carolus iam diu apud se seruarat Margaritam filiam Maximiliani sibi pactam, itidem affirmabant ea sponsalia non teneri, quòd puella id ætatis esset, qua nondum posset neq́, dari neque duci in matrimonium, ac ob id integrum esse Carolo eam repudiare: his artibus puellam nesciam mali in eam adduxere sententiam, ut ad extremum nõnullis Britannorũ principibus, pretio deductis ab officio, adiutoribus,

bus,credens ſe iure poſſe facere,quod Franci petebant, non negauerit uenire in fidem Caroli,atq; illi nubere,ut hoc demum pacto ſe atq; patriam bello liberaret,quo duriter premebatur. Quod ſanè remediũ principes illi Britanni, qui cum Franco ſentiebãt,ideo rebus quoq; publicis magis conſentaneũ iudicabant,quòd iam pro certo haberent,ſe fruſtra expectare ſubſidium à Maximiliano. Tum Carolus hoc pacto negotio ex ſententia cum Anna principe clàm confecto,Anglicos oratores re infecta domum redire facilè permittit,ac quantum poteſt,nuptias maturat.

Henricus interea uſq; eò patientia uſus, dum res in quo caſu eſſet, luculentius appareret,antequam legati redirent, animaduertens Francos aſtu omnia agere,nõ amplius legationibus pacificatorijs,ſed armis controuerſias omnes finiendas ſtatuit,& id quidem nõ ſine moleſtia,quòd meminerat illa ſuperiora in ſe Caroli officia, quæ eius animo infixa perpetuò manſiſſent, niſi fuiſſet tam iuſta de cauſa ad bellũ uocatus,ſed cùm culpa uacaret,nõ dubitauit captũ neceſſariò conſilium ſequi: igitur conuocato principũ concilio, primũ exponit cauſas belli ſumendi contra Francos, deinde eos poſcit pro bello pecuniã. Cauſas belli cuncti generatim probãt,ſuãq; operã pro ſe quiſq; offert. Rex collaudata ſuorũ uirtute,ut populus tributo nõ grauaretur, cui gratificandũ exiſtimabat,uoluit molliter ac leniter pecuniã à locupletioribus per beneuolentiã exigere. fuit id exactionis genus ab Edouardo rege excogitatũ, uti in eius uita ſcripſimus. Itaq; egit cũ amicis,ut ſponte in ſumptus belli pecuniã corrogarẽt,quòd ipſe ex ea re beneuolentiã ſingulorũ menſurus eſſet,ut qui ſcilicet plus daret,plus diligere ſe cenſeret. Hinc uidere licet perinde in Republica ualere,quòd ſemel actum ſit ad principis utilitatẽ,ac in iudicijs rem ſemel conſtitutam,ad præiudiciũ iudicaturis præbendũ. Rex ita bene magnam pecuniæ ſummam cõmodè confecit. In eo item conuentu nonnulla decreta ſunt, quæ ad præſentem regni ſtatum maximè conducerent.

Dum hæc in Anglia fiebant, Maximilianus domabat Flandros, à quibus paucis antè diebus per tumultũ captus, in cuſtodiam traditus fuerat, cui rex Henricus auxilio miſerat Aegidium Dabeneium Caleti præfectum, cum tribus armatorum millibus: ſed hæc aliquantò prius acciderant. Ad ultimum ultus Flandros Maximilianus,in Carolum ſibi manu uindicandũ ſtatuit,quòd ille ad ſe Margaritam filiam repudiatam per eos ipſos dies remiſiſſet, quodq; prout ſuſpicabatur,Annam Britannorũ principem præripere conaturus eſſet: ſed quia tantam belli molem per ſe diu ferre nõ poterat,Henricũ regem ſibi ſocium quærendũ putauit: quo capto conſilio, mittit Iacobum Contibaldum uirum grauem in Angliam,qui regem ad eam ſocietatẽ hortetur, eiusq; uerbis recipiat ipſum ſeruiturũ bello amplius duobus annis, cum decem minimũ armatorũ millibus,& cùm ipſe prior paratus fuerit in bellum exire,tum admoniturũ Henricum,ante ſextum menſem,quàm in hoſtem eatur. Maximilianus hoc nuntio maximè excitauit Henricum,qui decreuerat,ſicut ſuprà memorauimus,Britannis ultimo ſaltem in diſcrimine opem ferre, quod iam adueniſſe tempus ratus,ſua ſponte bellum comparabat, cùm illi grauiter diuexarentur,quò Francos libertati ipſius populi Britannici,uitæ, ſanguini imminentes cohiberet,arceret,propulſaret: uerùm ubi audiuit Maximilianum illud idem facturum,maiore animo ad id ſtudium incumbens, reſpondit la-

cobo se daturũ operã, ne offenderetur imparatus à Maximiliano belli socio. Atq; ita compositis rebus, Henricus legatũ ab se dimisit. Interea Carolus Annam Britannorum principem in fidem recepit, in matrimoniumq; duxit, eius principatu dotis nomine potitus. Sic denicq; Britanni in Francorum potestatem uenere. Hoc ubi Maximilianus resciuit, nimia ira percitus, quòd Francus non satiatus iniuria repudiatæ filiæ, etiam Annam sibi pactam eripuisset, Deum tantorum facinorum ultorem deuocare, ac omnia in Carolum maledicta conferre, eidemq; iamiam sexcẽtas mortes intentare, sed pòst paulùm, ut se collegit, suum decus armis ulciscendum existimans, continuò oratores ad Henricum misit cum mandatis, ad quem & literas dedit, quibus commonefaciebat regem, ut quam primùm exercitum pararet, ac se breui tempore præstò fore, ut Franco bellum faceret.

Credit promissis Maximiliani Henricus, quòd non ignorabat capitale odium inter eum & Francũ exardere, & protinus delectum militum habendũ, milites q; armandos, ac classem instruendam curat, qui celeriter nuntios in omnes regni partes dimittit, uocatq; ad se optimos quosq; bellipotentes. Quo audito nuntio, haud mora, summi mediq; infimiq; homines sumptis certatim armis, conueniunt partim cupidi operam nauandi rebus sui principis, partim conserendi manũ cum Gallis, cum quibus Angli nõ inuiti confligere solent. Itaq; primo quoq; tẽpore pro se quisq; cum bene magno militũ numero Londinũ approperat, & ante alios Ricardus Thomas cum ingẽti Vuallorũ manu, item Thomas Derbiq, Georgius Salopiæ, Thomas Harundelli, Edmundus Suthfolchiæ, Edouardus Deuoniæ cum Gulielmo filio adolescẽte animi pariter atq; corporis uiribus florente, Thomas Ormondiæ, Georgius Cantiq, comites, Thomas Dorcestriæ marchio, Ioannes Chenius, Aegidius Dabneius, Ricardus Gilfordius, Ioannes Raynsforthus, Iacobus Terellus, Ioannes Sauagius, Thomas Baro ex Heltona, Gulielmus Bulmerius, Edouardus Stanleius, Gulielmus Percius, Thomas Tempesta, Ioannes Fortiscudus, Ioannes Vuyngfildus, Georgius Neuyllus Burgenniæ regulus, Thomas Terellus, Edouardus Ponyngus, Gulielmus Say, Robertus Vuyngfildus, Ioãnes Verneius, Ricardus Polus, Ioannes Darellus, Gulielmus Bolognus, Ioannes Donne, Ioannes Rysleius, Robertus Littonus, Georgius Verius, Gilbertus Talbotus, Edouardus Hauardus, Henricus Haydonus, Robertus Brandonus cum Thoma fratre, Gulielmus Knyuettus, Ricardus Beancampus, Ricardus Delabere, Gualterus Baskeruillus, Matthæus Brunnus, Ioannes Peche, Thomas Burscherius, Ricardus Cornuallus, Ioannes Harundellius, Gulielmus Treuanionus, Ioannes Basettus, Thomas Berynfildus, Ioannes Mortimerius, Thomas Vuest regulus Delauare, Ioãnes Suche regulus, Edouardus Hastyngius regulus, Ioannes Polus Cobani regulus, Gulielmus Sandes, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Gulielmus Matreuersus, Alexãder Baynham, Robertus Clarentius, Henricus Hogardus. Ita exercitu ualido conflato, cuius præfectus erat Gaspar Bedfordiæ dux, & Ioannes Oxonienſis comes, rex nõ multò pòst cæteris rebus omnibus paratissimus, mittit Christophorum Vrsuychum, & Ioannem Ryseleium equitem ad Maximilianum, ut nuntient se in armis esse, celeriterq; in continentem uenturũ, si modò intelligat eum quoque paratum esse. Illi in Flandriam profecti, officioq; functi, ad regem literas dede-

dederunt,quæ eum uehementer perturbarunt,curamq; animo maiorem inie
cere:equidem ſignificarunt nihil imparatius,nihil impeditius,nihil inermius
Maximiliano,quòd ille totus ferè iaceret,ex numorũ caritate laborãs,adeò ut
in eo nihil eſſet,nullus uſquam delectus, nullæ copiæ, nulla arma,& denique
omnia deficere,præter uoluntatẽ,& propterea nil eſſe,quod eius uiribus con
fideret. Hæc Henrico & formidinem & mœſtitiam attulerunt,qui rectè pon
derabat,ſi tantum bellum ſolus ſumeret,illud magis periculoſum ſibi futurũ:
ſin uerò omitteret,omnes ſe uecordiæ accuſaturos eſſe: ſed ſuos Anglos illud
neq; boni nec æqui facturos ſuſpicabatur, qui meritò tantum belli apparatũ
eodem illò pertinere arbitrari poſſent,ut per ſimulationem belli lucrum face
ret,pecunia iam ſpeciatim exacta:quare ſimul multa timebat, ſimul dolebat à
Maximiliano autore belli ſuſcipiendi, ita ſocietate defraudari: qui dum quid
conſilĩ in re ancipiti caperet,aſsiduè animo excubabat, cum ſuoq; domeſtico
ſenatu agitabat,ſtatuit ad ultimũ,ſuo Marte,fortiter uiriliterq; rem obire,nõ
ignorans,militarem gloriam hoc præclariorẽ haberi, quo difficilius colligat̃,
cùm præſertim uideret ſe nõ poſſe incolumi fama,à bello diſcedere. Edicit ita
que ſuis militibus expeditionẽ in Galliam,quibus tamen nequaq; aperit Ma
ximilianũ ſe fefelliſſe,ut id reſcientes ne minus alacrioribus animis in id bellũ
intendant,ſimulq; omni futuro periculo prouidendi cauſa,antè copias ſic au
get,quàm traĩciat,ut etiam ſolus formidini hoſtibus eſſe poſsit. Igitur confla
to ingenti exercitu, VIII Iduũ Septembris Caletũ petit,ibiq; poſitis caſtris,ali
quot dies ad armandũ militem cõmoratur. Quo in loco reuerſis Anglicis le
gatis ex Flandria,omnes tum demum cognouerunt nihil auxilĩ uenturũ eſſe
à Maximiliano. Quæ res nõ metum Anglis ſatis ſuis uiribus confidentibus,
ſed admirationẽ cunctis attulit,qui eam fabulam exaudierant,quòd Maximi
lianus accepta à Franco nuper tam inſigni iniuria,nõ adeſſet,nõ inſtaret, non
urgeret,nõ denique potius opponeret ſexcenta corpora,ſi tot haberet,q; defere
ret Anglos in cõmunem hoſtem mouentes. Verùm Maximiliano nõ animus
ulciſcendi, ſed facultas belli gerendi defecit, qui & pecunia & milite in terra
Flandria parum omnino amica carebat.

Carolus uerò rex interea tametſi animo pariter atque armis paratus, ue
nientibus Anglis obuiam ire ſtatuerat,attamẽ præ ſe ferebat,nil malle, quàm
pacem, non quin ſciret eam magno ſibi conſtituram, ſed omnes ſumptus in
pacem impendendos leuiores bello ducebat, quòd Britanniæ principatum
nuper adeptus timeret,ne ſe bello Anglico occupato, Britanni quorum ma
ior pars grauatiſsimè eius imperium ferebat, ſubitò deficerent. Item iuue
nis gloriæ cupidus, per ipſos illos dies inuitabatur à Ludouico Sfortia duce
Mediolanenſiũ,ad bellum contra Ferdinandũ regem Neapolitanũ gerendũ,
quem haudquaquam grauatè audiebat,arbitrans optatũ negotium ſibi in ſi
num,Dei nutu,delatum:nam in primis cupiebat illud regnum armis recupe
rare,diu antè ſibi,uti aſſeueratione aſſeuerabat,debitum,ex eo,quòd Rhena
tus ultimus Siciliæ rex olim ſine liberis maribus moriens,teſtamento feciſſet
hæredem Ludouicum regem eius patrem, cuius etiam rei cauſa, diligentius
curabat amicitiam ſibi eſſe cum uicinis regibus, ac principibus, quò domi
compoſitis rebus,uacare poſſet totis uiribus Italico bello:itaq; concordiæ cu
pidiſsimus,negotiũ dedit Philippo Deſquerdo uiro primario ſummo officio

ac uirtute prædito, qui Annoniæ præerat, ut nauaret operam, quò Anglum sibi reconciliaret. Is imperata faciens, quamprimùm ad regem Henricum antequam in continentem ueniret, literas dedit, quibus significabat se pro suo in utrunq; regem officio & obseruantia, curam & cogitationem talem susceturum, ut speraret posse eum & Carolum Maximiliani nomine distractos, rursus in pristinam concordiam reducere, si libêret aliquos suorum ad fines agri Gallici mittere, qui secum sermonem haberẽt, quibus tales pacis conditiones offerret, ut omnino ei liceret cum honore ab armis discedere. Rex qui iudicabat re Britãnica iam amissa, quam in animo fuerat cum primis conseruare, & Maximiliano suæ causæ non satis seruire in præsentia ualente, ex usu quoque suo esse, negotium sine hominum cæde conficere, quiq; Philippum bonæ fidei uirum esse sciebat, præmisit Ricardum Exoniensem episcopum Caletum, qui unà cum Aegidio Dabeneio de pace ageret cum Philippo. Hi simul congressi, sine intermissione de fœdere faciundo usq; eò agitarunt, dum tandem æquis conditionibus, sicuti infrà dicetur, cõuenerit. Rex interea, ut diximus, Caletum transgressus, ubi omnia ad iter necessaria parauit, illinc mouens quadrato agmine, Bononiã ducit, captoq; idoneo castris loco, magna ui oppidũ oppugnare aggreditur. Erat intus firmum præsidium, quod impigrè oppidũ tuebatur, uerùm priusquam ad durum certamen ueniretur, ecce, subitò fama per castra diuulgauit, pacem à legatis esse confectam. Quæ res quanto Francis gaudio, Anglis militibus tanto fuit dolori, qui parati dimicare, nullumq; pro sua laude periculum recusaturi fremebant, atq; uociferabant oblatam uictoriæ occasionem per conditiones nulli neq; uix regi utiles, turpiter interpellari: sed ordinum duces aliquot, qui spe gloriæ onerati, æs alienum domi fecerant, suis possessionibus oppigneratis, quò huic bello magis seruirent, in primis dolebant, atq; Henrico succensebãt, quòd perinde quasi hostes metuens, intempestiuam pacem admisisset. Ita cunctos indignantes rex edocet quanto detrimento, & quot fortium uirorum morte necesse esset expugnationem oppidi longè munitissimi constare, & ideo summæ se iniquitatis condemnari debere, nisi eorum uitam sua salute chariorẽ habeat: sic suos consolatus exercitũ Caletũ reducit, quòd iam tum odorari cœperat motus impendẽtes, per quendam Ricardũ alterum Edouardi regis filiũ apud Flandros, operatione Margaritæ principis, ab inferis ad superos subitò reuocatum. Quos quidem motus dubio procul bello quod flagrabat, ipse Henricus implicatus, postea non sine suo malo comprimere coactus fuisset, atq; tunc accipere ab hoste, non dare conditiones pacis, nisi uoluisset uno momento & militiæ & domi hostibus laborare. Hæc animo prospiciẽs Henricus, eo consilio rem cum Franco transegit, ut externo bello liberatus, expeditius domesticis futuris turbis occurreret. Summa autem pactionis fœderis fuit, ut Carolus primùm solueret bene magnam pecuniæ summã Henrico, pro sumptibus in id bellum factis, iuxta æstimationem legatorum, deinde in singulos annos millia aureorum uicena quina penderet, per aliquot annos, pro impensa ab ipso Henrico facta in copias, quas Britannis auxilio misisset: idem dedit & singulis Henrici consiliarijs primarijs munera, constituitq; tam ex sua liberalitate, quàm more maiorum, ut ex ærario suo quotannis eis pecunia promereẽ, quò consultando uel fauerent rebus suis, uel minus aduersarentur, & id, rege Henrico non abnuente, quo-

te,quoniam humanitatis eſt à quouis amicitiæ cauſa, donũ capere. Franci reges poſtea bello Italico implicati,id annuum uectigal etiam Henrico octauo ſeptimi filio pependerunt,quò tandem debitam pecuniam perſoluerent,amicitiamq; ſeruarent.Henricus paucos dies Caleti moratus, in Angliã cum exercitu rediit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXCIII,& cùm Henricus regnare cœpit, VII. In ea Bononienſi oppugnatione ut breui,nulla ferè cædes facta eſt:ex Anglis in primis cecidit Ioannes Sauagius uir ſtrenuus, qui cum Ioãne Ryſeleio clàm caſtris egreſſus, dum temerè oppidi muris obequitaret, à Gallis ſubitò circumuentus capitur:ſed ira accenſus, cùm etiam captus animi magnitudine reluctaretur,pugnando interficitur. Ioannes uerò Ryſeleius cõcitato equo, ad ſuos incolumis ſe recepit.Henricus ubi fuit in Anglia,nihil prius habuit,quàm Alphonſum ducem Calabriæ in collegium equitum Garterij ordinis adſciſcere, cui haud multò pòſt per Criſtophorum Vrſuychum legatum ſuum,miſit inſignem eius ordinis ueſtitum.Legatus Neapolim profectus,tradidit duci religioſum amiculum, quod ille ſumma cum reuerentia accepit,ac reuerentius induit,qui eo munitus,& per id ab Henrico amicus appellatus, aduerſus omnia inimicorum arma ſe tutum fore ſperabat: ea enim cauſa fuit, quamobrem per idem maximè tempus, in illud collegium uenire uoluerit,cùm audiret Francos in ſe bellum comparare. Atqui iampridem ea conſuetudo ferẽdi auxilij obſoleuerat,cui rei memoria noſtra teſtimonio fuerunt frequentes quorundam Italorum principum implorationes, qui patria pulſi,neq; uel à Francorum neq; à Burgundionum ſociorum equitum collegijs ſubleuati ſunt.Alphonſus paucis pòſt diebus legatũ Anglicum ampliſsimis donatum muneribus domum dimiſit.

Carolus ſecundũ hæc,cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus icit, Ruſcinone oppido,quod eſt poſitum ad Pyrenæos mõtes,ei reſtituto.Item adiutoribus multorũ principũ legatis,qui regũ animos lenire conabantur, uenit & cum Maximiliano in colloquiũ,pacemq; ad tẽpus coagmẽtauit,quò ſic bello Italico quod Ferdinãdo regi,atq; adeò omnibus Italis ſibi faciendũ ſtatuerat, maioribus uiribus ac expeditius operã dare poſſet. Quibus rebus confectis, Carolus equitatu,peditatu,claſsibus,auxilijs Italorũ paratus in Italiã irrupit, nullo negotio potitus eſt regni Neapolitani, cum Venetis ſequundũ prælium edidit,domũ uictor reuertit. Poſt eum, Ludouicus rex cùm iam uia patêret, iterum Italos inuaſit,recepitq; regnũ ipſum paulò antè amiſſum de Federico rege,ſub imperiũ ditionemq; redegit Mediolanum, ſed aliquanto pòſt uaria uſus fortuna,regnũ amiſit,cum Mediolanẽſi principatu.Atq; ita Galli tempeſtate noſtra nihilo melioribus euentis in Italia bella geſſere,quàm eorũ quondam ſuperiores feciſſe,memoriæ proditũ eſt,quippe qui quot primo acceſſu loca cladibus affecerũt,totidem poſtremò ſua cæde nobilitarũt,id quod tamẽ multos miſeros mortales omnibus antea fortunis euerſos parũ omnino ſubleuauit.Inde Hiſpani in Italiam uenerũt, qui profligatis Gallis, Neapolitano regno potiti ſunt,quod etiam nunc tenent.Germani quoq;, hoc eſt, Heluetij nouiſsimè in partem prædæ uocati,aliquot oppida ceperunt,habentq;.

Inter hos uerò poſt homines natos ualde terribiles Italiæ motus,nullus ferè populus,nulla priuata domus, nulla nobilis familia, nullus denique locus fuit,quin aceruis corporũ, ac ciuium ſanguine redundarit, cladem, iniuriam,

detrimentū,plagam acceperit, atq; modis omnibus sufferre oportuerit, uno uel altero tempore,alia omnia mala, quæ ex inimicorum victoria extitissent. Quæ equidē tanta reginæ quondam terrarū labes nō sua sponte facta est, sed ipsi Itali ruinæ uiā fecerūt: nam ætate nostra, ita usu uenit,ut principes Italiæ cùm suas res sub manus succedere pari gaudio atq; lætitia exultarēt, & ob id, desides domi sedentes ac mulierū quasi ritu,inter se altercātes, discordias cōciarent,inimicitias &simultates nō cum hostibus,quēadmodū cōsueuerant,at secum exercerēt,facilè pristinæ gloriæ immemores studio ulciscēdi iniurias, per libidinē dominandi,suæ Reipublicæ fundamenta euertere affectarint:& quia de domesticis uiribus desperabāt,protinus externos homines pecunijs, donis,pollicitationibus tentare,cōcitare,solicitare,hortari,ac nuntijs frequētibus accersere placuerit. Illi autem partim præmio, partim spe imperij atque prædæ adducti,magno cum agmine in Italiam aduolarunt, eamq; maiore ex parte deuastarunt,spoliarunt, occuparunt. Ac ita Itali uelut furore acti, dum alij alijs nocere conati sunt,Italiam mari atq; altis montibus naturæ beneficio undiq; septam, exteris gentibus reserarunt, secq; ferè omnes perditum ierunt. O progeniem æquè iniquā, ut impiam,tantí ne tibi discordia fuit, ut æternū patriæ malum inureres?&tandem multò miserrimam,quòd uisa ruina,quam edidisti,magis te pœnituit cœpisse, quàm licuit desistere. Sic peccati dedisti pœnas,simulq; cognouisti,etsi serò,in salute tuæ reipub. tuam salutem fuisse repositā.Istius autem mali caput fuit Ludouicus Sfortia,qui id temporis res Mediolanensium suo arbitratu,duce Ioanne Galeatio nepote ex fratre,gubernabat. Quamobrem reclamante Alphonso duce Calabriæ, quòd per id, ipse Ioannes Galeatius eius gener suo fraudaretur imperio,Ludouicus solicitauit Carolum ad bellum Neapolitanū,quo Alphonsus qui Ferdinando patri paulò antè mortuo successerat,primùm regno,deinde uita priuatus est. Sed Ludouico haud diutinæ lætitiæ inimici interitus fuit: siquidem à Ludouico rege,quiCarolo successerat,per Heluetios,quorum bene magnum conduxerat numerum,proditus capitur,duciturq; in Galliam,ubi miserrimè uitam finiuit, perinde ut in euangelico uerbo est, Væ homini,per quem scandalum uenit.Cœpit hæc malorū lues in Italia id temporis sæuire, cùm Carolus in eam terram descendit,duratq; etiam nunc,qui est annus salutis humanæ MDXII. Plus nimio fortè diuertimus,sed ad filium Edouardi hominū astu ab orco in lucem reuocatum,iam ueniamus,qui regni quietem nonnihil obturbauit.

Margarita Burgundiæ princeps nutrita inter nobilium factiones,ut suprà memoraui,non poterat non peius in dies singulos odisse Henricum Angliæ regem,ex eo quòd familia longè inimicissima ortus esset,quare dies noctesq; pestem aliquam in eum conferendā cogitabat,qua tandem aliquando homine confecto,sanguine inimici expleret odiū suum,& imperiū regni ad quempiam suæ factionis uirum peueniret:itaq; posteaq; uidit omnes Ioannis Lincolnienſis comitis, atq; suos conatus paulò antè male cecidisse, ad antiquissimum officiū reuersa,aliam ab integro ordiri cœpit telam,quæ Henrico inextricabilis esset.Fortè reperit iuuenem quendam hominem Tornacensem,forma nō ineleganti,ingenio acuto,uafroq;, cui nomen erat Petrus, cognomine Varbechus,sed postea ob eius uecordiā cōtemptui ac ludibrio habitus,appellatus est ab Anglis Perychinus,qui Anglicā nōnullas q; alias callebat linguas,

ac à

ac à paucis cognoſcebatur, ut homo obſcuro loco natus, & qui egeſtate preſſus, iam inde uſque à pueritia, uagari per diuerſas nationes & gentes cœperat. Hunc Margarita aptum eſſe exiſtimans quem confingeret eſſe illum Edouardi regis ſui fratris filium ducem Eboracenſem, cui nomen fuit Ricardus, apud ſe aliquandiu occultè tenuit, docuitq; ita diligenter de rebus Anglicis, decq; Eboracenſis domus inſtitutis, atq; genere, ut ille poſtea omnia memoria teneret, facilè narraret, mores repræſentaret, faceretq; apud omnes fidem per ea, ſe in Eboracenſi familia procreatũ: quia hoc generi hominum natura quaſi datum eſt, ut qui ſunt eius ſtirpis, cupidè ſuorum maiorum laudes conſequi nitantur. Margarita ita parato negotio, quod inimico exhibendum curabat, ubi audiuit Henricum regem aduerſus Carolum bellum cõparare, rata tempus idoneum eſſe, ad res nouas moliendas, miſit Petrum clàm in Hyberniam, ut ibi iuuenis uafer inter Sylueſtres homines ad nouos ſemper motus paratiſsimos, nouæ factionis ſemina iaceret. Petrus in Hyberniã delatus, breui tempore ſua aſtutia tantum gratiæ cum illis hominibus iniuit, ut bene multi principes dictis fidem habentes, eum non ſecus ac ſi re, ut uerbo prædicabatur, regis filius eſſet, honore & dignitate tractare cœperint, & ſequi, & armis iuuare, ac cætera ſuppeditare, quæ ad bellum opus forent, non negarint. Inter hæc, fama eius rei ad Gallos perlata, Carolus uocauit ad ſe Petrũ, ut illum armaret in Henricum contra ſe uenientem. Cepit lætitiam Petrus ex eo nuntio, ſeq; iam in cœlo eſſe putabat, quòd inciperet in familiaritates regum intrare, ac ſtatim ad Carolum ſe contulit, à quo amanter accipitur, ornaturq; cohorte ac cæteris rebus, quæ hominem regio genere ortum decerent. Verùm haud multò pòſt facta, ut dictum eſt, cum Anglo pace, Carolus hominem ab ſe ablegauit, qui ita de tanta ſpe deiectus ad Margaritam in Flandriam rediit. Margarita cui à principio quotidie horæ quibus expectabat certum ſcire, quomodo cum iuuene actũ eſſet, longæ uidebantur, & poſtremò de eo repudiato à Franco, dolor in animo hærebat, uenientẽ Petrũ perinde quaſi nuper natum ac ab ſe nunquã antea, ſicut bellè diſsimulabat, uiſum, tanto accepit gaudio, ut uix præ lætitia, compos mentis eſſe uideretur, atq; ut gaudiũ ſuum apud omnes notum faceret, primùm congratulabatur palàm nepoti ſalutem, iuuabat, delectabat, iterum atq; iterũ audire, quonam pacto ille à cæde ſeruatus, per alienas partes euagatus fuiſſet, poſtliminioq; rediſſet, quò ſic cunctis fidem faceret, illum omnino eſſe Ricardum Edouardi fratris filium: poſtea adoleſcenti ſummos honores habere cœpit, quem etiam eius cauſa, Flandri principes omnibus officijs proſequebantur: & quò cõmentum magis ſpecie ueritatis occludebatur, eò plures credebant adoleſcentem nutu Dei, ſaluũ eſſe, ac ab initio, per quempiam fidelem Edouardi eius patris familiarem, aliquò terrarum longè gentium deductum, atq; ſic euaſiſſe manus Ricardi regis, qui tandem aliquando auitum regnũ recuperaret. Peruaſit uno ferè momento fama nõ obſcura tãti miraculi, per omnes uicinas ciuitates, ſed multò celerius per Angliã, ubi equidem operæpretium eſt non ſilere rem non modò uulgo creditam, uerumetiam ſtatim fuiſſe uiros quoq; illuſtres, qui id pro certo habuerint. Itaq; ubi diuulgari cœpit Ricardum Edouardi regis filium uiuere, atq; apud Flandros in ſummo haberi honore, non aliter actutum germinant ſeditiones, ac ineunte uere, ſolent arbores ſe in uarios induere flores: primùm enim perdi-

tissimi quique homines qui se ob infinita edita scelera, asylis continebant, aut egestate ac ære alieno opprimebantur, ad Petrum in Flandriam aduolant, deinde principes quamplures inter se coniurant, quorum alios impellebat temeritas, alios certò quodammodo scientes Petrum esse Ricardum Edouardi filium, studium factionis Eboracensis solicitabat, alios arbitrantes se male muneratos ab Henrico rege, ob operam ab se in eum enauatam, cùm indignatio, tum auaritia urgebat, alios demum desiderium nouandarum rerum præcipites in eam coniurationẽ agebat. Ita rumor non quidem raucus renati Ricardi ducis Eboracensis trahebat totã ferè Angliã in partes, diuexabatq; spes & metus animos hominum, nec erat qui de tali re nõ uehementer laboraret, pro se quisq; de suo sensu, & periculum & commodum metiebatur.

Rex autem ubi audiuit de hoc importuno Margaritæ commento, tam ipse, quàm eius amici haud mediocriter mirabantur, potuisse cuiquam mortalium talem dari mentem, ut confidenter auderet tam pernicioſam atque non modò mirabilem, sed omnino prodigio similem excogitare fabellã, per quam manifesta fallacia sic faciem ueritatis præ se ferret, ut multi Anglorum optimatum (id etenim ille iam persentiebat) quod malitiosè & stolidè simulabatur, pro certo haberent, ita ut iam tum animo cerneret, eam fabulam pestilentissimam aliquid omnino ruinæ edituram, nisi maturè constaret inter omnes, fabulam, nefariamq; fraudem esse. Alij autem quibus bella, tumultus, seditiones cordi erant, nouitate hac gaudentes, nihil in re tectum aut ueteratorium, sed quicquid fama dissipasset, syncerum & apertum esse ducebant, sibiq; illud lucro atq; honori fore sperabant, quod in primis coniuratorum spem alebat. Et quoniam res magni erat momenti, ac multorum opibus iuuanda, idcirco placuit coniuratis præmittere aliquos in Flandriã ad Margaritam, qui cognoscerent, quando Ricardo duci Eboracensi iter in Angliam commodum esset, idq; statim sibi significarẽt, ut ipsi sub eius aduentũ, opportuna auxilia submi nistrare possent. Itaque de communi omnium consensu, Robertus Clyffordius eques cum Gulielmo Barleio, in Flandriam missus est, qui omnia amicorum noui ducis consilia Margaritæ aperuit. Margarita aduentu Roberti valde lætata, illi facilè persuasit omnia esse uera, quæ rumor de Ricardo duce diuulgasset: postea ostendit Petrum ipsum, qui Ricardi personam multa arte induerat, mirisq; laudibus apud eum in cœlum tulit, quòd esset omnibus uirtutis bonis ornatissimus, suorumq; maiorum simillimus. Robertus uiso adolescente, credidit protinus eum regia stirpe ortum, illudq; ad socios scripsit, & ut plus fidei dictis haberetur, addidit se de facie rectè nouisse hominem. Tum acceptis Roberti literis, principes noui consilij causa concitandi populi ad aliquos motus faciendos, passim prædicant, nihil à uero esse uacuũ, quod paulò antè de duce Eboracensi uulgò dictũ esset: sed id tam simulatè faciunt, ut audientes neminem unum eiusmodi rumoris certum autorem notare queant. At rex ubi animaduertit rem uanam haudquaquam apud uulgus euanescere, iam sibi consulendum, iam patriæ cum qua suum malum coniunctum uidebat, prospiciendum putat, qui coniurationem aliquam iam factam suspicans ex eo, quòd Robertus Clyffordius clàm discessisset, continuò uiros aliquot equestris ordinis cum electissimis militibus, quoquouersum ire iubet, qui omnes maritimos exitus claudant, ut ne cuipiam potestas sit nauigandi,

néue

néue ullus ſine commeatu, continentem petat, aut in inſulam accedat, quin uias quoque omnes & calles, ne quis ad littora eat, uel uſpiam hominum conuentus fiant, diligentiſsimè cuſtodiri mandat. Poſt hæc, ut ne in Anglia, aut alibi homines eius rei credulitate quæ etiam in optimi cuiuſque mentem facilè irrepere poteſt, decepti uel obſtinati diutius inſaniant, exploratores ad omnes Belgicæ ciuitates mittit, qui originem Ricardi ducis promiſsis præmijs indicantibus perquirant, ſcribitq; ad amicos, ut idem faciant. Illi in Galliam profecti, dum alij alia loca peragrant, quidam Tornacum perueniunt, ibiq; intelligunt Ricardum humili loco natum, nomenq; à primo habere Petrum, cognomento Varbechum, idq; multorum teſtimonio conſtare. Ita conquiſitores regij officio functi celeriter redeũt, ac comperta demonſtrant. Sed amici quidam regis per literas, & ſecretos nuntios, multò planiora ea omnia faciunt. Igitur Henricus patefactam fraudem primo quoque tempore non modò per Angliam, uerumetiam per omnes tranſmarinas partes diuulgandam magnopere curauit, qui confeſtim legauit in Flandriam ad Philippum archiducem, eiusq; conſiliarios, cùm ille per ætatem, nondum ad gerendas Reſpublicas idoneus eſſet, Edouardum Ponyngum equitem, ac Guliel-mum Varamum iuriſconſultum, ſacerdotem ſumma modeſtia & grauitate prædituin, qui palàm declararent illum adoleſcentem ſordido genere natum, falſo ſumpſiſſe perſonam & nomen Ricardi ducis Eboracenſis, qui olim unà cum Edouardo fratre, in turri Londinenſi, iuſſu Ricardi patrui necatus fuerat, ſicut nemo homo neſciebat, & ſecus credere, uel affirmare, ſummæ eſſe dementiæ, cùm ſatis etiam argumento non mediocri liqueret Ricardum regem tollendo è medio Edouardum maiorem natu Edouardi regis fratris filium, nihilo plus ſecuritatis habiturum futurum fuiſſe, ſi paſſus fuiſſet ſeruari Ricardum alterum filium, qui paterno nomine, itidem regnum Angliæ iure obtinere deberet, ac propterea rogarent Philippum, eiusq; principes conſiliarios, ut ne uellent tam manifeſto commento ſingularis nequitiæ pleno fidem habere, néue tam fucoſæ perſonæ quæ ſuum ipſius & nomen & genus fraudulenter mentiretur, auxilium ferre, aduerſus ipſum, qui ſuperioribus annis Maximilianũ eorum principẽ bello Gallico preſſum, domeſticisq; ſeditionibus laborantẽ iuuiſſet. Cum his mandatis legati in Flandriam profecti, humaniter à Philippo accepti ſunt, atq; poſtea facta copia fandi, Gulielmus luculentam habuit orationẽ, qua diligenter mandata regis explicuit, in extrema ſua ipſa oratione nonnihil cauillatus in Margaritam, quòd monſtra pareret, quæ ætate iam decurſa, intra paucos annos, duos, Lambertum, cuius ſuprà mentio facta eſt, & Petrum, nõ octauo nonóue, uti fit naturaliter, ſed centeſimo octogeſimo menſe, enixa eſſet: tot enim menſes conficiunt annos circiter quindecim, quot quidem annos ambo pueri antè habuerãt, quàm illa eos quaſi è partu, in apertũ protuliſſet, & illos quidẽ nõ infantes, at id ætatis pueros, qui ſtatim nati bella regibus facerent. Cæterũ iſtuc ſcõma etſi Margaritæ magnũ inuſſit dolorẽ, maioremq; fecit Petro, quòd fraus iam diluxiſſet, tamẽ eò magis mulier inflammata, q; territa, nihil reſtinxit odiũ, ſed ignem nouum ſubijcere cupiens, tum Petrũ aduerſus Henricũ ſibi armandũ ſtatuit. At Philippus & eius conſiliarij poſt longã diſceptationẽ, an Petrus foret Edouardi filius nec ne, reſponderunt oratoribus, ſe deinceps Henrico gratificandi gra-

tia,nullã Petro opem laturos,sed si Margarita ferret,nõ esse in manu sua,ut illam impedirent,quandoquidẽ mulier libera in sua dotali terra omnia pro suo iure ageret.Hoc accepto responso,legati in Angliam redeunt,actaq́ edocent.

Interea Henricus in rem suam uigilanter incumbens,præstare existimauit procellas quas impendêre cernebat,consilio,nõ armis, si id per suos principes fieri liceret, auertere, optimè gnarus sæpe ex tumultu tumultum solere oriri: itaq́ statim misit exploratores in Flandriam,alios quidem, qui simulantes se ad Eboracensem ducem transfugisse, scrutarentur coniuratorũ consilia,eorumq́ omnia:alios uerò,qui RobertumClyffordium acGulielmũ Barleium promissa impunitate,ad reditum hortarentur. Illi utrunq́ diligenter fecerũt, & nomina quorundam conspiratorum nouerunt, & Roberto Clyffordio ut ab inccepto in quo nihil esset firmitudinis, desisteret,persuaserũt. Gulielmus uerò Barleius de sententia deduci non potuit,qui tamen non diu in ea uoluntate fuit:nam biennio pòst,data ab Henrico uenia,ad sanitatem reuocatus,domum se retulit. His actis, qui in Flandriam missi fuerant ad indagandas inimicorum technas,alius post alium à fictitio duce clàm discedentes, ad Henricum rediere,atq́ nomina quorundam qui in coniuratione erant, detulerunt. Nonnulli tamen illic remanserunt, ut Robertum redeuntem comitarentur, quorum statio mirabilem in modum coniuratorum spem infirmauit, quòd paulatim læderentur, & neminem hominem cauendum cernerent. Rex omnes coniuratos exploratorum indicijs patefactos comprehendi, atque ad se Londinum perduci iussit, quorum principes fuerunt Ioannes Rateclyffus, Simon Monfordius, Thomas Thuartus,equites,Gulielmus Dabeneius,Robertus Rateclyffus, Ricardus Leseius, complures q́ alij. Item sacerdotes aliquot,Gulielmus Richefordius,& Thomas Ponys,ambo monachi Dominicani ordinis,Gulielmus Suttonus,Gulielmus Vrseleius decanus, quem uocant,diui Pauli,& Robertus Laybornus.Reliqui uerò nouæ sectæ socij, ubi audiuerunt indicatum esse de coniuratione,in diuersa asyla se receperunt. Illi omnes comprehensi proditionis damnantur,ex quibus securi feriuntur tres duntaxat,Simon Monfordius, Robertus Rateclyffus, & Gulielmus Dabeneius,ut capita & autores eius nefarij consilij. Cæteris autem unà cum sacerdotibus,ob reuerentiã ordinis,parcit. Fuit & cõcessa uita Ioanni Rateclyffo, sed Caletũ ductus, ibiq́ in custodiam traditus, quia corruptis custodibus fugere conatus est, mox ipse etiam capite mulctatur. Pauci deinde interceſſere dies,cùm Robertus Clyffordius,partim Henrici promissis adductus,partim quia audierat plerosq́ illustrata iam coniuratione,pœna affectos, ac incœpto negotio nil perditius,nil desperatius esse,clàm ex Flandria discessit.Rex de ea re certior antea factus,confestim in turrim Londinensem se contulit, eo loci expectaturus,dum Robertus ueniret.Eò pertinebat illud consilium,ut si Robertus principes aliquos eius coniurationis participes indicaret, sine suspitione possent accersiri ad eum locum, in custodiam. Ponam prius quàm cætera explicemus opinionem, quæ id temporis uehemens per animos multorum peruaserat,de Roberti transitu ad Flandros. Fuere qui putarint Robertum exploratum ab Henrico missum fuisse, & ea de causa, facilè redijsse cum eo in gratiam. Verùm secus atque creditum est,certo argumento fuisse constitit, quòd id consilium & Roberto malo fuit:nam non mediocrem eius

nomini

nomini notã inuſſit,& illius amicis fraudi, quin poſthac Robertus cum Henrico rege in minore gratia multò fuit, ut qui culpa non uacarit. Igitur Robertus Eboracenſis familiæ ſtudioſiſſimus,à principio cauſa nocendi Henrico,ad Margaritam tranſiſſe uiſus eſt,ut errore ductus,qui Petrũ pro Ricardo Edouardi filio habuerit. Ad rem redeo.

Robertus interea uenit, & regi ad pedes prouolutus ueniam primùm petiuit,deinde interrogatus, totius coniurationis ordinem,& quæ in Flandria gererentur, aperuit, poſtremò ſociorum nomina detulit, & in primis Gulielmi Stanlei. Ea re cognita, rex ualde perturbatur, quòd Gulielmus eius culpæ affinis eſſet, qui præpoſitus ipſius cubiculi erat, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, cuius multa in ſe merita, ſed maximum illud beneficium numerabat, quòd eius præſertim opera, Ricardum regem uiciſſet. Quas ob res non poterat adduci, ut Roberti primùm dictis crederet, ſed ubi certæ res ueri indicij apparuerunt, deinde Gulielmum comprehendi, atq; examinari iuſſit. Ille nihil inficiatus, ſed ſi quid peccatum erat,ingenuè faſſus eſt. Peccatum eiuſmodi fuiſſe ferunt:orto enim ſermone inter Gulielmum & Robertum,de Petro,qui ſe falſo Edouardi filiũ prædicabat, Gulielmus profeſſus eſt ſe nunquam arma in eum iuuenem laturum,ſi certum haberet Edouardi filium eſſe. Id arguit Gulielmũ ira, ut fit,ad punctum temporis permotũ, alieno ab Henrico eſſe animo, unde ſuſpitiones ortæ, ad quas poſtea acceſſere ea, quæ Robertus indicauerat. Interea rex dubius animi erat, quid de Gulielmo ſtatueret,conſiliumq; capiendum euentu ponderabat: nam timebat, ne eius ſupplicio Thomæ Stanlei fratris de ſe bene meriti animum offenderet: contrà ſi iniuriam condonaret, ne cæteri ea lenitate audaciores facti, peiora molirentur. Itaque ad extremum placuit, ut ſeueritas uinceret, acita Gulielmus capite damnatus morte afficitur.

Quid autem fuerit, cur ſyncera Gulielmi uoluntas erga Henricum regem, ſimiliter uerſa ſit poſtremò in maleuolentiã, atq; regis amor aduerſus Gulielmum,mutatus in odium,rationẽ utriuſq; rei hanc afferũt: Henricus enim,ut cætera ab initio collata mutuò inter eos officia omittamus, in illo prælio, quo denicq; Ricardũ regem & uita & regno ſpoliarat, paucis ſtipatus armatis cùm repentè ab ipſo Ricardo circumuentus eſſet, ita ut eius uita iamiam periclitaretur,Gulielmus miſſus cum ualida militum manu,à Thoma fratre, qui prope locum pugnæ,cum ſuis copijs conſederat,confeſtim ac peropportunè ſubſidio uenit, eumq; à cæde ſeruauit incolumem, interfecto ibi eodem momento Ricardo rege, ſicut ſuperiore libro eſt à nobis abundè explicatum. Fuit certè hoc beneficiũ poſt hominũ memoriam maximũ,per quod Henricus à periculo mortis liberatus,conſeruatusq;,regnum ſibi quæſiuit. Contrà Henricus ſtatim ut regnũ obtinuit,gratiæ nõ oblitus,de qua meminerat, & prædicabat libenter,primũ Thomam Stanleium fecit comitem Darbienſem, deinde Gulielmũ magnis donatum muneribus cubiculo ſuo præfecit,ſummoq; in honore habuit. At Gulielmus tametſi magnũ amicitiæ locum apud regem tenebat, magis tamen dati quàm accepti beneficij memor,menſuram adhuc confertam & ſuperfluentẽ,iuxta euangelicũ uerbum,ſibi datũ iri ſperabat, adeò ut minoris merita regis in ſe collata faceret: quæ cùm ei Henricus animaduerteret ſordere,cœpit ſic ſuccenſere,ut irritatis animis,uterq; ſuæ gratiæ fructum amiſe-

rit. Atque ita usu sæpe uenit, ut ex eiusmodi iniqua meritorum æstimatione habita, summũ beneficium, summa sequatur inhumanitas. Redeo rursus eôdem. Cæterum uidebatur tempus eius animaduersionis quo seditionum uulnera retractari summopere incipiebãt, seueritatem tum maximè poscere, cùm homines perinde quasi ab omni metu uacui, auderẽt, passim iactare uoces probri plenas in Henricum ueluti regem nullo iam numero habendum, qui Eboracensis ducis in singulas horas aduentum præstolabantur. Verùm cùm eiusmodi probrosi sermones ad illius aures peruenissent, & aliquot meritas contumeliæ pœnas luissent, ac uidissent male cecidisse eorũ conatus, qui primi dementer res nouas tentassent, simulq; omnia prouisa, parata, constituta aduersus impendentes motus, cœpere sua sponte quiescere, ita, ut uiderentur uniuersi non nolle in officio permanere. Post Gulielmi casum, fit regij cubiculi præpositus Ægidius Dabeneius uir fidelissimus moderatissimusq;.

Solùm restabat, ut Hybernia purgaretur, quò si qua semina nouæ sectæ aduersariorum inter illos homines feros à Petro Varbecho superiore anno iacta fuissent, maturè extirparentur: itaque Henricus primo quoq; tempore Henricum Deneum monachum Langtonienſis cœnobij præfectum, uirum bonæ frugi ac officij plenum, quem insulæ cancellarium designauerat, & Edouardum Ponyngum cum bene magno militum numero, eò misit, qui confestim loca lustrarent, in quibus Petrus moratus esset, & quos reperissent tantæ perfidiæ affines, in eos grauiter uindicarent. Illi celeriter in insulam delati concilium nobilium regis nomine conuocant, quo coacto, Henricus cancellarius eos primùm hortatur, ut in fide maneant, deinde iubet sumptis armis sequi Edouardum copiarum ducem aduersus rebelles, qui paulò antè siue errore ducti, siue libidine nocendi agitati, Petrum pecunia uel armis iuuissent. Promisit pro sua quisque parte auxilia, sed pauci postea ea subministrarũt, ut qui Anglos plus fronte quàm mente colerent. Postquam nuntiatum est Edouardum Ponyngum uenisse persecutum omnes, quos Petrus sui studiosos habuisset, non fuit quisquam omnium ad quem etiam leuiter ea culpa pertineret, quin raptim in proximas syluas sese abdiderit. Hîc simul more patrio consilia inierunt, quibus in locis deberent aut Anglis insidias tendere, aut cum illis, si ita necessitas ad periculum uocaret, manum cõserere. In omni Hybernia duo sunt hominum genera, quemadmodum est à nobis loco perappositò, suprà decimotertio huius operis uolumine demonstratum: unum mite & urbanum: ad hos ut magis tractabiles ac diuites nauigant frequenter uicinitatum continentis mercatores negotiandi causa, sed Angli in primis cõmeant, quorum mores illi facilè imbibunt, linguamq; ex assiduo cõmercio, maiore ex parte intelligunt, & omnes parent regi Anglo. Alterum genus ferum, incultum, stultum, asperum, qui à neglectiore cultu, rusticisq; moribus, Syluestres appellantur, habentq; quamplures regulos, qui inter se continenter belligerant, qua de causa, reliquos Hybernos ferocia præcedunt, ac nouarum rerum longè cupidissimi, secundum rapinas & latrocinia, nihil tumultibus magis amant. Ad istos Syluestres Hybernos Petrus se principio contulit, eisq; omnia facilè persuasit, quæ de se falso prædicabat. Igitur Edouardus Ponyngus persecuturus generatim illos, qui Petrum accepissent, iuuisséntue, aduersus Syluestres Hybernos arma conuertit, cùm præsertim ad eos etiam omnes alij eius culpæ

participes

participes ſe recepiſſent, ut ſimul ab iniuria ſe iunctis armis defenderent: ſed cùm nihil ſequundi accideret, quòd principes Hyberni promiſſa auxilia non miſiſſent, & Sylueſtres per ſaltus uagantes ob ſuorum militum paucitatem, nuſquam ad pugnam faciendam cogere poſſet, tum neceſſariò pedem retulit, & iracundia ac ſtomacho exardens, quia ſuſpicatus erat ea omnia dolo ac fraude Geraldi comitis Chyldariæ, qui inſulæ præfectus erat, accidiſſe, prout ab inimicis comitis ad ipſum delatum fuerat, eum de improuiſo cepit, captumq; duxit in Angliam ad regem. Huic poſtea licet multa obiecta fuiſſent, non defuit tamen ingenium ad leuandam culpam, quam facilè in alios deriuauit, ac ita ſe purgauit, ut à rege miſſus ſtatim factus in Hyberniam redierit, præfecturamq; rurſus obtinuerit. Multa nempe Henrico uenerunt in mentem, quamobrem minus ſeuerè, quàm aduerſarij Geraldi factum peruolebant, ea in re agendum iudicarit, primùm hominis autoritas apud ſuos Hybernos, deinde conditio temporis, quo initium fieri alicuius belli ſentiebat, & tertio loco fiducia iampridem in comite collata. Repreſſa magis quàm compreſſa ſic ſeditionum peſte, rex nihil eſſe exiſtimãs quod in præſentia de bello curaret, ad VIII calendas Iulias, animi recreandi cauſa, in Lancaſtrium comitatũ proficiſcitur, ut ibi uiſat Margaritam matrem, quæ cum uiro ſuo Thoma comite Darbienſi, in eo comitatu per illos eos dies erat.

Dum hæc in Anglia geruntur, Petrus Varbechus in Flandria quanquam ſummum accipiebat dolorem, quòd patefacta coniuratione, & ſocijs ab Henrico ſupplicio affectis, promiſſa auxilia non uiderentur uentura, oblatam tamen imperij ſpem haud negligendam ſtatuit, fretus ducibus ſuis uiris deſperatis naufragisq;, & in primis multitudine perditorum hominum undique ex uicinis populis, acaſylis Anglicis ad ſe conuenientium, quos ſpes prædandi ab agricultura & quotidiano labore reuocarat: itaque cum ea hominum caterua impoſita in naues, quas ope amicorum parauerat, ex Flandria ſoluit, petiturus eam partem Angliæ, in quam uentus deferret: qui ubi ad oram maritimam Cantij peruenit, quia magna erat maris tranquillitas, per quam naues ſecundum littus, ſine incommodo in anchoris teneri poterant, ibi curſum ſiſtit, exponitq; in terram aliquot ſuorum militum, ut ſignificent ſe omnibus eſſe refertum copijs, ſpemq; uictoriæ non dubiam faciant, ac ita tentent, ſi Cantiani uelint ſecum ſtare, ac ſe ducem ſequi, qui aliàs ſua ſponte in reges facto tumultu, arma mouere non formidarint. Cantiani primùm audito ducis Ricardi Eboracenſis aduentu, quia iam fabula ſatis diuulgata erat, dubij aliquantiſper fuere, utrum illum ſumptis armis iuuare, & ſequi, an non recipere mallent: ſed ad ultimum memoria repetentes nouos ab ſe antehac factos motus ſemper ſibi malo fuiſſe, exiſtimarunt in rem ſuam minus fore, ſi ſe cum homine magis ad uaſtandam Angliam, quàm ad uincendũ parato cõiungerent, idq; dubiũ non eſſe inter ſe diſputabant, quòd Petrus non alium ferè militem niſi externũ haberet, qui templa, qui priuata tecta, qui urbes, qui oppida, qui uicos, nõ patriã ſed prædam putaret: igitur ab illis nil eſſe, quod nõ metueret, ac propterea ab officio nõ diſcedendũ iudicantes, decreuerũt in eos irrũpere, qui deſcendiſſent, poſtq; dum ſe armarẽt, alios plures ex nauib. in terrã bonis uerbis euocaſſent: ita cõpoſito dolo, ſe ducẽ ſecuturos cõclamant. Verũ cũcta-tio deliberandi attulit Petro ſuſpitionẽ, utpote quẽ nõ fugiebat uulgus ſolere

non consultò, sed subitò ac temerè semper ad nouos se incitare motus, propter quod statuit non prius pedem è naui egredi, quàm omnia tuta uideret: permisit tamen aliquot plures suorũ in terram descendere, qui ubi aliquantulo longius à nauibus progressi sunt, ecce tibi, subitò à Cantianis magno conatu contendentibus circumueniuntur, multisq; acceptis uulneribus, ad naues repelluntur. Comprehensi sunt in ea fuga bene multi, qui postea omnes supplicio affecti sunt. Petrus omisso incœpto, in Flandriam unde uenerat, abijt, expectaturus illic, dum tractaret cum suis amicis, de rebus in posterũ tempus cautius agendis. Rex uerò in itinere certior factus de hostiũ accessu, uoluit Londinum pedem protinus referre, sed postridie illius diei refrigerato iam rumore, ac altero accepto nuntio, de re bene gesta, iter reliquum conficere perrexit, misso confestim Ricardo Gilfordio in Cantium, qui ipsius nomine, collaudata eius populi fide ac uirtute, gratias generatim ageret, pro officio amãter collato, pollicereturq; ipsum fore memorem, atq; simul excubiarum munia circa littora, more patrio, obeunda curaret.

Petrus & eius duces in Flandria omnia interim circumspectantes consilia, nihil reliqui habebant, præter unum tutissimũ, ut incœptos conatus cõtinuarent, postquam nõ essent ciues, aut populi, cum quibus furorẽ suum, qui nihil refrigescebat, consociarent, ut ne tarditas belli gerendi, aut spatium daret Henrico uinciendi loca opportuna præsidijs, quòd audierint nihil esse, quod ille potius faceret, uel amicis quos in Anglia se habere confidebant, animũ adimeret: itaq; reparato confestim exercitu, statuunt ad Hybernos primùm transire, & ibi auctis copijs, inde, si ita expediat, occidentalem Angliæ partem attingere: si uerò id non procedat, recto demum cursu ad Scotos se recipere, quòd illis haud unquã soleat perpetua cum Anglis intercedere amicitia. Hoc capto consilio, Petrus idoneam proficiscendi nactus tempestatem, Hyberniam petit, ubi paucos dies moratus, quòd intellexisset spem uictoriæ minimè ponendam in solis Hybernis, qui nullis armis tegentes bellando corpora, parum aduersus Anglos in prælio ualerent, cùm uentus cœpit flare sequundus, in Scotiam nauigat, regemq; Iacobum suppliciter adit, sicq; alloquitur: Non arbitror, maxime rex, te fugere, quæ superioribus annis labes facta sit domus Edouardi quarti Angliæ regis, cuius, si nescis, ego filius sum seruatus à cæde, Dei optimi maximi nutu: Edouardus enim pater moriens constituit tutorem filiorum Ricardum fratrem ducem Gloceſtrensem, quem quò maioribus affecerat beneficijs, hoc magis filios amaturum sperauit. Sed heu me miserum, quàm secus atque ille putarat, euenit? Is non tutor stirpis nostræ, sed extinctor penè fuit: ecce, ex improuiso tyrannus regnandi cupiditate captus, Edouardum meum fratrem, meq; unà interfici iussit. Ille autem cui tam immane atque horrificum negotium opprimendi nos miseros innocentes datum erat, quanto magis scelus abhorrebat, tanto magis non edere, sibi timebat: itaque dubius animi, ut demum & tyranno morem gereret, & in parte culpa uacaret, fratrem necauit, me uerò conseruauit, ac in continentem raptum qui aliò terrarum duceret, & cùm longè gentium abessem, subitò, quemadmodum fecit, desereret, socium dedit. Sic Ricardus regnum tanquam sui sceleris prædam occupauit: ego uerò ita saluus, per ætatem tamen meijpsius ferè oblitus, usq; eò per uarias gentes uagatus sum, dum tandem aliquando qualis essem edoctus,

ad Mar-

ad Margaritam amitam meam, quæ olim cum Carolo duce Burgundiæ nupta fuerat, ueni, quæ me ut ab inferis ad ſuperos reuocatum ſummo cum gaudio accepit, & quoniam mulier cui nihil præter dotem, in ea terra eſt, non ita me iuuare, ſumptuſq; belli neceſſarios ſuppeditare potuit, quin mihi pro recuperando regno, neceſſe eſſet alienas expectare opes, idcirco eius monitu hac modica armatorum ſtipatus manu ad te confugi, à quo fama iampridem per orbem peruaſit, nunquam quempiam per iniuriam ſuis fortunis euerſum aut finibus eiectum, perinde ut ipſe à puero fui, auxilium fruſtra petiſſe. Te ipſe igitur nunc patria domoq; exul ac rerum omnium egens per maieſtatem regni tui rogo, uel atqueadeo precibus omnibus oro, & obteſtor, ut mihi ſubuenias, uel de loco ſaltem commodes, ut non ſit amplius mihi errandum: nam ſi tua opera & beneficio & gratia, mihi licuerit auitum recipere regnum, non modò me, ſed omnes reges qui ex noſtra ſtirpe orti illud poſthac obtinuerint, ita tibi obſtringes, ut illi in referenda gratia, nũquam ſibi ſatisfeciſſe putarint.

Rex ad ea reſpondit, ut bono eſſet animo, quandoquidem ita eum acciperet, ut quiſquis eſſet, nunquam pœniteret, in Scotiam perueniſſe. Poſt hæc, conuocato principum concilio, interrogauit, ecquid ſinguli ſentirent de iis, quæ Petrus coràm dixiſſet, ecquidq; deliberandum cenſerent. Illi quibus ſanior mens erat, multis argumentis affirmabant, ea omnia perinde ac ſomnia habenda, atq; nihil eſſe, quòd longior conſultatio ſolicitos teneret. Alij uerò non parum multi hanc dari nouam belli gerendi aduerſus Anglos occaſionẽ, è Republica fore ducebant, quòd licet nihil euentorum exploratum eſſet, tamen uideretur bellè caſurum modis omnibus negotium, ſi Petri cauſa, qualiſcunque eſſet, maturè defendenda ſuſciperetur, quandò bello inchoato, ſi Petri res bene iret, nihil ille ſuis adiutoribus negaturus eſſet: ſin minus, Henricus nullas non pacis conditiones offerret, ut ne Iacobus rex ſuis aduerſarijs ſocius foret. Viſa eſt hæc ſententia pluribus potior, quare rex ſiue errore ductus miſericordiaq; cõmotus, ſiue ſimulans, cœpit poſtea Petrum habere in honore, eumq; iam palàm Ricardum ducem Eboracenſem appellare, & ut cunctis huiuſce rei fidem faceret, eidem Catharinam filiam Alexandri comitis Huntlei ſibi genere propinquam nuptum dedit. Illò ea affinitas pertinebat, ut rex partim leuaret inuidiam, qua breui futurum proſpiciebat, ut ex eo maximè flagraret, quòd inducias cum Anglo haberet, partim uerò, ut ne leuitatis accuſaretur, ſi poſtea conſtitiſſet Petrum alium hominem eſſe, atque ille prædicaſſet. Quibus conſtitutis rebus, dum rex bellum comparabat, Petrus lætitia exultans, quòd ex animi ſententia, Scotos in ſtudium ſui duxiſſet, ut ne ſibi deeſſet, prædicabat magna auxilia ab Anglis amicis longè ſibi obuiam uentura, cum primùm fama eſſet, ad arma uentum eſſe. Scoti etſi hiſce promiſsis exiguam habebant fidem, tamen in ſpem propè certam prædæ potius quàm pugnæ uocati, ſe celeriter armant, in fines q; Anglorum contendere incipiunt: rex uerò ut ne quid temerè fiat, ueritus ne Angli cognito Petri acceſſu in Scotiam, circa fines præſidia diſpoſuiſſent, aliquot equites præmittit, qui ſpeculentur, an agrorum coloni in armis ſint, nec ne. Equites quaquauerſum ſecundum hoſtium agros profecti, ubi omnia quieta eſſe cognouerũt, ad regem reuerſi, nuntiant tempus aggrediendi ad inuadendum aptiſſimum eſſe. Ille tum Angliam ingreſſus, primùm omnium paſſim per præcones ſignificandum cu

rabat, illis duntaxat parsum iri, qui protinus in Ricardi ducis Eboracensis fidem uenissent: deinde metus inijciendi gratia, tam crudele bellum faciebat, ut non homines, quorum humanitatis est cæde satiari hominũ, & misericordiam impartiri infirmis, sed incendium ac calamitosa tempestas per agros, per uicos, per fortunas peruadere uideretur, qui prædando longius progressus iam Northumbrorũ agro latè populato, ultra iturus erat, nisi uidisset noui ducis hominem Anglum studiosum esse neminem, & milites præda onusti se sequi posse negassent, ac concursus agricolarũ suspitionem insidiarum attulisset: ita multum prædæ secum trahens in Scotiam reuersus est. Operæpretium est cognoscere hoc loco genus quoddam ridiculæ misericordiæ, qua Petrus permotus uisus est nihil alieno cõmodo habuisse potius: dum enim Scoto ita sæuiente in Anglum, nihil aliud nisi gemitus, & ploratus exaudiretur, ille sui semper similis, qui fraude omnia agebat, animaduertens nullos ad se fieri Anglorum concursus, & ueritus ne ob id, dolus eluceret, haberetuŕq; contemptui, ratione quadam naturali machinæ tegendæ causa, fertur inclamasse: O me ferreũ, qui meorum calamitate nõ moueor: atq; rogasse regem, ut ne ultra suam gentem affligeret, neu patriam maiore incendio deformaret, perinde quasi patriæ amore uictus, iam misereri cogeretur: & rex respondisse, sibi uideri eum non suam, sed alienam rem curare, qui appellaret Angliam suam patriam, suaḿq; gentem, ex qua tamen nemo omnium bellum eius causa & nomine sumptum iuuaret, auxilióq; ueniret. Ita rex hominis infantissimi leuitatẽ perbellè coarguit, quẽ deinceps in dies magis neglexit, cùm eius facta cum dictis, & rerum successus cum promissis minimè consentirent.

At nobiles Angli eius regionis, ubi ex fuga clamoréq; incolentium rura, cognouerunt Scotos adesse, ualde conterriti, subitò ad loca munitiora confugiunt, ibíq; ad se undíq; accersitis armatis, ad resistendum se parant, præsidia circa uias disponũt, alia dimittunt, quacunq; putant hostes transituros, simul crebris nuntijs de improuiso Scotorum accessu, regem certiorem faciũt. Quibus rebus cognitis, Henricus subito malo perturbatur, domesticarũ solicitudinum repentè aculeis punctus, quippe qui non hostes tantùm, uerumetiam suos principes pertimescendos putabat, ne eorum quispiam defectionis initium faceret, periculṹq; sibi crearet: quare ipse quoq; accepto nuntio, rem magnam & multæ cautionis esse ratus, opportuna remedia impigrè parat, ad primam periculi procellam propulsandam. Verùm cita hostium fuga omnes Anglorũ conatus extraxit: Scoti enim facta omnis generis præda contenti, ocyus pedem retulerunt, quàm Angli se in unum collegissent. Atq; hoc Scotici belli initiũ fuit. Rex Henricus postquam cognouit Iacobum intra suos fines se recepisse, collaudata nobilium Anglorum eius regionis uirtute, qui in officio permansissent, destitit ab incœpto negotio occurrendi periculo iam præterito, sed ne hostibus ex eo maleficio animus cresceret, decreuit sibi quamprimũ armis uindicandam iniuriam: itaq; coacto principum concilio, quid causæ instet, qui sit mentis suæ sensus, illis aperit, multiśq; rationibus docet, ex Reipublicæ usu maximè esse, bellum ab hoste inchoatum persequi. Placuit cunctis, qui non minus quàm ille stomachabantur, ob tantam Scotorum audaciam, ut bellum sumeretur, ac ad id gerendum, aliquid pecuniæ tributim penderetur, quod & factum est: nam post longam disputationem, de concilij sententia, tributum

butum haud omnino graue in ſingulorū hominū capita indicitur, ſed id tamē generis exactionis, quod agreſtiū turba omni tempore abhorruit, grauiterq; tulit. Deinde eo in conuentu, leges nōnullæ perpetuatæ, aliæ nouæ latæ ſunt, quæ ſtatui regni optimo conducerent. Ac ita rex dimiſſo concilio, bellum de integro cōparat. Scotus interea nec ſuæ cauſæ deerat, qui proſpiciens Anglos non quieturos eſſe diu, nequaquā minore ſtudio in exercitu conſcribendo hærebat, ut uel hoſtibus in ſe mouentibus obuiam iret, reſiſteretq;, uel rurſus fines Anglicanos ingreſſus nouas prædas ageret. Ita ambo reges rei bellicæ iuxtà ſtudebant, ſed Henricus laceſſitus iniuria, tantum animi aduerſus Scotum gerebat, ut nihil procraſtinauerit, qui longè prior ualentiſſimas copias parauit, easq; duce Aegidio Dabeneio ſplendidiſſimo & forti uiro, in Scoticum agrum ire iuſſit. Ille rebus omnibus paratiſſimus iam iter facere cœperat, cùm domi grauior ſeditio derepentè orta, bellum externum interpellauit.

Quæſtores interea quoquouerſum dimittunt, qui decretam ac imperatam in bellum Scoticum pecuniam colligant, quam dum alij conferūt, Cornubienſes qui minimam inſulæ partem eandemq; ſteriliorem incolunt, de tributo indicto recuſant, eius grauitatē ſe ferre nō poſſe uociferāt, & dolore ſimiliter atq; iracundia ardentes, primū parum modicè regis nomini temperant, eius conſiliariorū crudelitatem mali cauſam eſſe fremunt, conqueruntur, lamentantur, deinde palàm furentes exitium autoribus tanti facinoris intentandum, eosq; modis omnibus ad ſupplicium ſibi petendos conſtituūt. Ita cōmoto populo, duo ex eo hominū cœtu, Thomas Flammochus leguleius, & Michaël Ioſeph faber ferrarius uiri audaces ſeſe ſeditionis duces profitentur. Ii ubi uiderūt turbam ira & furore eſſe inflammatam, non ceſſabant multò acrius concitare, more amentiū, exclamantes indignū eſſe facinus, ut pro minimo motu à Scotis facto, & puncto temporis ſedato (putabant enim homines rerum omniū rudes id bellum iam reſtinctū, quod tum maximè ardere incipiebat) tanta cum acerbitate premerentur miſeri cum primis Cornubienſes tributo, qui loco minimè frugifero nati, maximè omniū mortaliū uictum ſibi manibus quærerent, tantum in fodiendo plumbo, dies noctesq; hærentes, & propterea quiduis eſſe perpeti ſatius, quàm in tanta ui, atq; miſeria uerſari. Sed eam culpam in primis aſſignabant Ioanni Mortono Cantuarienſi archiepiſcopo, ac Reginaldo Braio, quòd principes eſſent domeſtici regij ſenatus. Et talia præmia, ut plurimum habent illi, qui apud principem autoritate ualent, quia ſic uſu uenit, ut ſi quid recti fiat, illud principi acceptum referatur, ſi quid mali, id conſiliarijs crimini uertatur. Quod ſi bene multi ſecum uacuo animo ponderarent, haud ad illum locum multis laboribus aſpirandū ducerent. Nunc ad rem redeo. Quocirca hortabantur, ut ſumptis quamprimùm armis, ſe ſequi non formidarent, promittentes ita futurum, ut ipſi nihil damni facerent: nec illi impunè ferrent, qui uexandi populi per exactiones, autores fuiſſent. Atqui ſi quos uidebant, uidebant autem complures, ſuum imprudens, calamitoſum, ac nefarium conſilium improbare, dicereq;, ſummæ dementiæ eſſe, capitis periculū adire, prore, quam ſuppliciter principem poſcere deberent, eos ut uecordes, ſtultos, pigros, multis uerbis male accipiebant, adeò ſe atq; ſuos perditum ire auebant duces longè perditiſſimi. His uocibus bona pars plebis ſtimulata, ſigna tandem conſentientis multitudinis non incerta dedit. Illi collaudata populi auda

cia,ubi ea quæ opus essent ad profectionem pararunt, agmen fluctuantis uulgi Vuelliã uersus ducunt,ituri Londinũ,ubi se regem tenere audierant. Quæ postquam Henrico per certos homines ab eius quæstoribus missos, nuntiata sunt, eum ualde pupugerũt, quòd uno tempore perincõmodè duplici uexare tur bello,externo,ac domestico,& quoniam par periculum ab utroqꝫ immine bat, aliquantulum pependit animi utrum utri anteuerteret. Inter hæc factus est certior Iacobum Tuychettum regulum Audeleium cum nõnullis alijs de nobilitate,societatẽ coiuisse cum Cornubiensibus,& illos citato agmine Londinum approperare:tum uidens domesticũ bellum in foribus esse,deliberauit omnes uires in illud conuertere,ut eo sedato tumultu,deinde expeditius Scoticis rebus seruiret: itaqꝫ Aegidium Dabeneium in Scotos proficiscentẽ cum exercitu,de itinere ad se euocat,habitoqꝫ nouo militum delectu,copias augendas curat. Item ut se bello domestico præoccupato, ne Scotus finitimos Anglos diuexet,obturbet,uiolet,mittit Thomã comitem Surræ principem præstantissima uirtute præditum,quem bello contra Ricardum gesto,ut suprà dixi,captum paulò antè libertate donarat,biennioqꝫ pòst in locum Ioannis Dynham demortui,regni quæstorem fecerat, in agrum Dunelmensem,qui ibi aliquam armatorũ manũ colligat,atqꝫ unà cum alijs regionis principibus,hostes eatenus finibus arceat,quoad Aegidium cum exercitu,post debilitatum ac repressum Cornubiensiũ furorem, quod factu facilimũ ducebat, illuc remittat: cùm interea audito tam terribili motu, undiqꝫ principes uiri equitesqꝫ multò fortissimi Londinũ properabãt, manũ aliquam armatorũ factam pro se quisque ducebat, quo in numero erat Henricus Essexiæ comes, Gulielmus regulus Monioꝝ, Edmundus Suthfolchiæ comes, Ricardus Thomas, Gulielmus Say, Thomas Hauardus Surræ comitis filius,adolescens illustris ac strenuus, Robertus Lyttonus, Thomas Baudus, Robertus Clyffordius, Gulielmus Dauers, Georgius Verius, Thomas Terellus, Ricardus Fizleues, Ioannes Raynsforthus, Thomas Montigomerius, Ioannes Vuyngfildus, Robertus Brugthonus, Iacobus Terellus, Robertus Fenys, Gulielmus Careus, Robertus Drurus, Ioannes Andelius, Robertus Vuyngfildus, cum Ricardo fratre, Robertus Brandonus, Thomas Vuest Delauare, Thomas Fenys Dacres, Dauid Ouinus, Henricus Rossus, Ioannes Deneuyssus, Henricus Selengerius, Ioannes Paulettus, Thomas Troys, Gulielmus Sandes, Edmundus Graius è Vuiltona, Ioãnes Verneius, Thomas Brianus, Ricardus Polus, Thomas Harecortus, Ioannes Hampdenus, Edouardus Barkeleiensis, Gulielmus Bolongnus cum Thoma filio, Henricus Haydonus, Robertus Clarentius, Philippus Calthorpus, Robertus Louellus, Iacobus Hubertus, Ioãnes Vuyndham, Ioannes Burscherius, Thomas Vuodus, Matthæus Brunnus, Ioãnes Shaius, Thomas Frouuicus, cum multis alijs inferioris ordinis uiris pugnandi peritissimis, ut simul uim aduenientiũ hostium ab urbe & agris prohiberent. Per illos ipsos dies Carolus Francorum rex reuersus à bello Neapolitano, legatos ad Henricum misit, qui ei significarent ea, quæ ipse in Italia egisset, & mandata quæ pertinerent ad beneuolentiam conseruandam: nam Carolo nihil antiquius erat, quàm cum Anglo amicitiam perpetuare, & id quidem, quia in uarios Italici belli laqueos sese ac suam gentem induerat, ex quorum nullo illa ad hunc diem, qui est annus salutis M D X X I I I I, se expedire potuit. Henricus

ubi

ubi cognouit legatos Caroli Caletũ peruenisse, misit obuiam aliquot heroës, qui exciperent illos uenientes, ad Douerumq́ de industria usq́ eò remorarentur, dum seditio supprimeretur, atq́ curarent, ne quid de eiusmodi rerum tumore ad legatorum aures perueniret, id quod diligenter factum est.

Interim Cornubienses Vuellia, ubi loci Iacobum Audeleium suum principem ducem læti acceperãt, digressi, Sarisberiam primũ accedunt, deinde Vintoniam, ac postremò in Cantium, sperantes Cantianam plebem in societatem belli facilè uenturam. Quæ porrò opinio eos ualde fefellit: celeriter enim sub armis fuit Georgius Cantij comes, item alter Georgius Burgenniæ regulus, Ioãnes Polus Cobani regulus, Thomas Burscherius, Edouardus Ponyngus, Ricardus Gilfordius, Gulielmus Scottus, Iacobus Cromerius, Ioãnes Peche, alter Ioannes Darellus, Henricus Vuyatus, Ricardus Haulte, & Ioannes Foggus, ac alij ad patriam ab omni maleficio iuxtà defendendam, atq́ ad populũ in officio cõtinendum attenti. Sed Cantiani partim memores aliàs sibi nouos motus damno fuisse, partim suorũ nobilium custodijs intercluſi, tantũ abfuit ut uoluerint ad agmen adhæresscere, ut etiam eorum aditum sermonemq́ defugerint, quò ne in suspitionẽ ullam apud regem caderent. Ea res adeò minuit animũ ignauæ multitudini, ut statim pòst non exiguus illorũ numerus deferbuerit, clamq́ ex agmine noctu excedens domũ repedauerit. Cæterum ductores agminis postquam uiderunt Cantianos minimè se mouere, tum suis freti uiribus, in collem proximũ Londino, quem Blakhethfelde uocant, omnem multitudinẽ ducunt, ibiq́ in planitie, quæ in uertice collis ampla est, positis castris, iubent se ad certamen instruere, ut cum rege manũ conserant, si obuius fiat, uel urbem oppugnent: nanq́ arbitrabantur regem terrore affectũ, hactenus nõ ausum fuisse quicquam de obuiam itione cogitare, ac propterea maioribus animis quasi certæ fiduciæ potiũdæ uictoriæ pleni, urbem inuadendam constituebant, qua rex se inclusisset. Sed Henricus secus atq́ illi putabant, omnia agebat, qui cõsultò noluit uenienti turbæ se opponere, quò eam procul domo, unde nulla spes esset subsidij, longo itinere defatigatam, ac penè remisso furore, suæ iam ipsius temeritatis pœnitentẽ uspiam intercludere, armisq́ subitò undiq́ circumuenire tutius posset. Interim ingens in urbe trepidatio in singulas diei horas existebat, conclamabatur uicatim ad arma, concurrebatur ad portas, item custodiæ ubiq́ atq́ uigiliæ mirificæ erãt, ut fortè noctu ne illa hominum inops multitudo derepentè descenderet, ad diripiendas ciuium opes, mœniaq́ intraret. Ita ciuitas iussu regis, & opera, cura, solertia Ioannis Tate prætoris, item Ioannis Shaa, ac Ricardi Haddon uicecomitũ, atq́ totius senatus, munita, armata, paratáq́ erat, ad defendendum sese aduersus repentinos rebelliũ incursus & impetus, cùm rex eripuit cunctis protinus timorẽ, qui ubi cognouit Cornubienses in proximo colle paratos, ad multumq́ diei intentos ad dimicandum esse, confestim mittit Henricũ Burscherium Essexiæ, Edmundum Polam Suthfolchiæ comites, ac Ricardum Thomã, duces belli excellentes, cum magno numero cùm sagittariorũ, tum equitum, qui collem dextra siniſtraq́ circundent, ut insessis omnibus uijs, spes omnis fugæ hostibus adimatur, postea ipse cum instructo exercitu urbe egressus, in collem fortissimo præstantissimoq́ animo contendit, præmittitq́ Aegidium Dabeneium cum mili tum robore. Is ubi in collem peruenit, tum comites cum Ricardo Thoma in

hoſtem impetum faciunt,primaq; impreſſione in fugam uertũt, occiſione occidunt reſiſtentes amplius duo millia,capiunt deterritos infinitos, & in ijs ductores multitudinis,qui paulò pòſt ſupplicio afficiuntur. In Michaële Ioſeph altero ex illa fæce hominũ duce mira fuit uis animi, quem ferunt dum ad mortem traheretur,ſeipſum conſolatum, quòd ob id facinus ſperaret ſui nominis memoriam perpetuatũ iri: adeò medios ac infimos uiros perinde ut ſummos gloriæ cupiditas incendit. Rex uix trecentos ex ſuo exercitu deſiderauit, qui pro ſuo inſtituto,reliquis captiuis uitam conceſſit: at in duces non item lenis, quòd non contentus eorum ſupplicio, uoluit ut more maiorũ, corpora Thomæ Flammochi & Michaëlis Ioſeph in partes ſciſſa diuerſis in locis ſuſpenderentur circa Cornubiam,quò notior teſtatiorq; eſſet pœna rebellium: ſed audiens cæteros qui domi erant,nihil ferè ob ſuorũ acceptam plagam fractos animo,ad res nouas adhuc moliendas non imparatiſſimos eſſe, ſi modò ſtimularentur,mutauit conſiliũ,ne maioribus curis ſe eo tempore oneraret, quo ſatis habebat ſedare domeſticas ſeditiones,ut ſic in Scoticum bellum promptius in poſterum tempus incumbere poſſet, contentus in præſens re tam bene geſta.

Dum hæc apud Anglos gerebantur, Iacobus rex Scotorum per ſpeculatores fit certior,nullum exercitum Anglicum contra ſe paratum,& regem Henricum ac nobiles aliquot cum plebe Cornubienſium,in ſeipſos uerſos ciuili diſcordia detineri,qui idcirco anticipandum bellum quod hoſtem in ſe renouaturum cum primùm per eas ſeditiones licitum foret,certò propémodum ſciebat,iudicans,raptim fines Anglicos rurſus ingreſſus,agros uaſtat,urit,à nullo loco manus abſtinet, ac dum pars ſuorum agrum Dunelmenſem latè populatur, ipſe cum altera militum parte oppugnare aggreditur arcem Noramum, ad limitem Angliæ & Scotiæ ſitam, quam Dunelmenſis epiſcopus tenebat. Hanc Ricardus Fox Dunelmenſis epiſcopus, paulò ante aduentum hoſtium firmo præſidio muniuerat,qui proſpexerat ita futurum,ut Scotus cùm intelligeret apud Henricum omnia plena eſſe diſcordiæ, primo quoque die in fines Anglicanos excurreret. Is eſt Ricardus,quem ſuprà appellauimus epiſcopum Exonienſem, qui poſtea ob eius ſingularem animi uirtutem ad epiſcopatum Bathonienſem & Vuellenſem, atque poſtremò ab illa ſede ad Dunelmenſem euocatus eſt. Hic omnia quæ acciderant, quamprimùm crebris nuntijs regi qui tunc Londini erat, ſignificat: item per alios homines certos quamcelerrimè poteſt, arceſſendum curat Thomam comitem Surræ, qui in agro Eboracenſi, iam bene magnum militum numerum contraxerat. Thomas certior factus rem nõ abeſſe à periculo,maturat iter ſuum,quem pari celeritate ſequuntur ex omni parte principes, quorum unuſquiſq; pro opibus, quàm magnam armatorum manum fecerat,& in his uirtute belliq; ſcientia præſtantes reguli, Rodulphus comes Vueſthumbriæ, Thomas Dacres, Georgius Strangius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Georgius Lumleius, Ioannes Scroppus, Georgius Oglius, Thomas Baro ex Heltona, Henricus Clyffordius, Gulielmus Conyers, Thomas Darcius. Item equites tam fortiſſimi, q; prudentiſſimi, Gulielmus Percius,ac tres alij eodem nomine, Bulmerius, Gaſcognus, & Penyngtonus,Rodulphi tres, Bigottus,Bouys,ac Elarker, Thomas Apparus,atque duo alij Vartonus,& Stranguychus,Ioannes numero octo,Conſtabulus, Rateclyffus, Sauellus, Gouerius, Moſgrauus, Mallerius, Aloder,

Aloder,& Euerynghamus,Brianus Stapeltonus,Thomas Vorteleius,Marmaducus Conſtabulus, Chriſtophorus Pikerynus, ac alter Chriſtophorus Vuardus,Gualterus Stryklondus,Rogerius Bellinghamus,Gulielmus Heron, Rodulphus Graius, Nicolaus Ridleius, Gualterus Griffithus, Ioannes Heron,Rodulphus Feneuicus,Thomas Graius, atq; Chriſtophorus Curuynus,præterea Robertus Varcoppus,Rolandus Tempeſta,& Iacobus Metcalfus,complures q; alij uiri tametſi inferioris ordinis, uirtute tamen haudquaq; impares. At Scoti poſtquam complures dies in oppugnatione arcis conſumpſerant, & non paruo ſuorum detrimento, nullam partem munitionum conuellere potuerant, iam ſua ſponte eam dimittendam ſtatuebant, cùm rumor attulit Thomam comitem aduenire cum exercitu,ac fermè bidui abeſſe. Tum rex uidens nihil eſſe, quod de expugnanda arce amplius in præſentia laboraret, ſublatis caſtris, hoſtiũ finibus exceſſit. Atqui Thomas cognito regis diſceſſu, magnis itineribus ſequitur, Scotiamq; ingreditur, ſpe propè certa conſequendi,alicuiúsue prælij faciendi:ſed longius abeunte rege,quàm ut conduceret ultrà pedem inferri,ac deficiẽtibus cibarijs,quæ præfeſtinatione,in paucos dies ſecum tulerat,poſtquam fines latè uaſtauit,exercitũ in Dunelmenſem agrum reduxit, ubi poſitis caſtris dum intelligeret, quid Henricus conſilij de bello cepiſſet,expectandum decreuit.

Inter hæc peruenit in Scotiam Petrus Hyalas uir ingenio ac prudentia, nõ item doctrina præditus, miſſus à Ferdinando rege Hiſpaniæ ad Iacobum regem,qui de pace concilianda inter reges ageret: Ferdinando enim ac Eliſabeth eius uxori,mulieri cui noſter Chriſtianus orbis paucas pares tulit,amicitia cũ Henrico intercedebat,nihilq; optatius erat,quàm ut locata Catharina filia Arthuro Vualliæ principi eius filio, intercederet & affinitas: item par neceſſitudo erat cum Iacobo Scotiæ rege. Igitur Ferdinardus ſe utriq; regi libentius pacis faciendæ autorem obtulit. Petrus ſtatim cœpit omni ope, atq; opera cum Iacobo agere, quibus legibus pax coagmentanda eſſet, ac cùm ſpes bona arrideret,per literas rogauit Henricum,ut aliquem ſuorum ſibi ſociaret,rei conficiendæ cauſa. Henricus qui quantũ ſine magno incõmodo licebat, pacis amator,ac,ut ita dicam,alumnus erat,uel potiſſimũ id temporis, quo ſuorum ſeditionibus uexabatur, protinus dedit negotiũ Ricardo Dunelmenſi epiſcopo, qui in propinquo erat,ut primo quoq; tempore Petrum conueniret. Ita Ricardus & Petrus ut arbiter pacis,cum legatis Scoticis congrediuntur. Hîc ſexcentæ proponuntur conditiones, ſed poſt longam diſputationem, nulla ſatis placebat,unaq; tantummodo res officiebat, quòd Henricus rex peteret ſibi tradi Petrum Varbechum,ſui regni quietis turbatorem. Contrà rex Iacobus in primis negabat ſe quicquam conceſſurum, quod ipſi deinde uitio dari poſſet, & quamuis iam tum cœpiſſet percipere fraudem,tamen quia ei cum Petro affinitas erat,longè turpiſſimũ facinus iudicabat hominẽ ad cædem prodere. Multis itaq; conſumptis diebus, ad extremum cùm in tam diuerſis mentibus pax ulla haud eſſe poſſet, induciæ quæ loco pacis haberentur, cõuenere in aliquot annos, his conditionibus factæ, ut Iacobus confeſtim tota procul Scotia, Petrum Varbechum ablegaret. Dum hæc alibi fiebant,rex Henricus multa congratulatione audiuit legatos Caroli regis,quos ſuprà memorauimus in itinere retardatos,ut ne ad eum adirent,dum Cornubienſium negotium tumebat:

pari etiam comitate accepit Philippi Flandrorũ principis legatos, qui fœdus & amicitiam petitum uenerant, quam rem opportunissimam domesticis motibus gratissimè concesit: ita conciliata finitimorum principum pace, gratias postremò ingentes Ferdinando & Elisabeth principibus per literas egit, quòd autores fuissent pacificationis, quæ nuper inter ipsum & Scotum secuta esset, Petrum uerò eorum legatum digno remunerauit præmio. Incidit hæc regum concordia in eum annum, qui fuit salutis humanæ MCCCCXCVIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII. Petrus autem Hyalas mansit apud regem Henricum, qui sui negotij gerendi occasionem nactus, ita cum eo egit, ut breui pòst facta sint sponsalia inter Arthurum Vualliæ principem eius filium, & Catharinam Ferdinandi filiam, loco & tempore constituto, cùm puella ad uirum ducenda foret. Ad Scotum redeo.

Non fefellit fidem datam Iacobus rex Scotus, qui iam certò sciens se fraude peti, Petrum Varbechum ad se uocauit, suaq; in eum officia collata modicè cõmemorauit, hortatusq; est, ut aliquò terrarũ migraret, ubi usq; eò morari tutò posset, dum melior facultas sui negotij agendi daretur, cùm ipse necessariò pacem cum Anglo fecisset, & ob id, affinitas quam cum eo haberet, sibi tanti haud esse posset, ut deinceps liceret eius nomine, amplius arma sumere, quod à principio libens fecerit, sperans ab Anglis eius amicis auxilia opportuna ministrari: sed cùm ea frustra expectata sint, demonstrauit per hæc, oportere non molestè ferre moram, quæ tandem aliquando posset rebus affectis adiumento esse. Hæc atq; alia huiusce modi rex dicendo, Petrum aliò ire iussit. Ille autem cognita regis uoluntate, uehementer ea destitutione perculsus est, iam uidens nihil sibi apud Scotos reliqui esse, sed multis acceptis beneficijs, cùm parẽ gratiam referre nequiret, ut non uideretur ingratus, æquo animo regis mandata accepit, ac paucis pòst diebus cum uxore in Hyberniam discessit, eo consilio, ut in Flandriam ad Margaritam rediret, aut cum Cornubiensibus se coniungeret. Sed utcunq; sit, dum in Hybernia moratur, dubitationéque æstuat, per certos nuntios intelligit Cornubienses ex recenti suorũ clade nihil domitos, adhuc male in Henricum animatos, paratosq; esse rursus arma capere, & iniuriam ulcisci: quam ob rem putans ex usu suo fore, oblatam occasionem non dimittere, nulla facta mora, ad eos transuolat, solicitat, concitat, tantaq; pollicetur, ut dux eodem momento appellatus sit, cunctis se eius dictis obedientes fore clamantibus. Petrus per hæc in bonam spem rursus adductus, statuit nihil temerè agendum, sed primùm loca munita quoquouersum pergeret, in potestatem redigenda, quæ sibi præsidio esse possent, ac deinde auctis copijs, quibus suis cõtrà tendentibus obuiam eundum. Hoc capto consilio, Exoniam petit, atque obsidet, & quia tormentis carebat, quibus mœnia quatefaceret, portis tantum infringendis studet, quas cædere saxis, instare ferro, ligna circundare, ignem subijcere magna ui incipit. Ciues uidentes hinc muros ab hoste cinctos, & illinc incendium fieri, primò pauere incipiunt, qui statim de suo casu per nuntios noctu funiculis ex muro demissos, regem certiorem faciunt, deinde magno animo ignem igne arcendum rati, ligna fractis iam portarum claustris, ad incendium addunt, quò flamma utrinque erumpens, ac omnem aditum occupans, perinde hostem ingressu, atque suos exitu prohibeat, & ipsi interim fossas aliásque intus pro foribus munitiones faciunt.

Ita

Ita omnis obſidentiũ circa portas conatus male cecidit,& ciues flamma à flam
ma conſeruauit. Tum Petrus neceſſariò ad portas, certamine omiſſo, diuerſis
in locis quæ debiliora uidebantur, urbem oppugnat, admotis q̃ ſcalis, ſæpius
cum magno ſuorum detrimento, ſumma murorũ capere tentat, ſperans inte-
rim ciues aut metu, aut cõmeatus inopia uictos ad deditionem compellere.

Rex autem acceptis nuntijs, haud ſegnius quàm res requirebat, exercitum
Exoniam ducit, præmiſsis bene multis leuis armaturæ equitibus, qui de eius
aduentu paſsim cunctos certiores facerent: nam interea duce Edouardo Cor
teneio comite Deuoniæ, cum Gulielmo filio adoleſcente optimo fortiſsimo,
nobiliſsimi quiq̃ cum magna militum manu, Exonienſibus ſubſidio ire ma-
turabant, & in his erat Thomas Trencherdius, Edmundus Careus, Thomas
Fulfordius, Gulielmus Corteneius, Ioannes Haleuellus, Ioannes Crokerus,
Gualterus Corteneius, Petrus Eggecombius, & Gulielmus Sanctimaurius.
Hæc ubi ad aures Petri peruenere, relicta obſidione, Tantoniam (eſt id pro-
ximum oppidum) mouet, ibi exercitum ſuum recenſet, inſtruit ad certamen
cum hoſte futurum, quanquam eo exercitu parum confiſus, uti poſtea appa-
ruit, cuius bona pars dexteris duntaxat armatis, reliquo corpore inermis, ac
pugnandi neſciens erat. Henricus cognita hoſtium diſceſsione, iter protinus
Tantoniam uerſus intendit. Eò uenit Edouardus dux Buchyngamiæ adole-
ſcens magnitudine animi ac ingenij uirtute ſingulari præditus: poſt quem ſe-
quebatur ex uicinis locis, multitudo nobiliſsimorum equitum cùm armis,
tum cæteris ad bellum gerendum neceſſarijs rebus longè paratiſsimorũ. Erat
in eo numero Aegidius Briggius, Alexander Baynhã, Mauritius Barkeleien
ſis, Robertus Tamius, Ioannes Guiſus, Robertus Poyntus, Henricus Verno
nus, Ioãnes Mortimerius, Thomas Tremaylus, Edouardus Suttonus, Ami-
ſius Paulettus, Ioãnes Byknellus, Ioannes Sapcotus, Hugo Lutrellus, Ioan-
nes Vuadham cum Nicolao filio, Ioannes Spek, Gulielmus Sanctimaurius,
Ricardus Beancampus è ſancto Amando, Franciſcus Chenius, Rogerius To
kettus, Thomas Longus, Nicolaus Latemerius, Ioãnes Turberuilla, Guliel-
mus Stortonus, Rogerius Neuburgus, Gulielmus Martinus, Thomas Lyn
dus, Henricus Rogerius, Gualterus Hungerfordius, Ioannes Semerius, Edo
uardus Darellus, Mauritius Barous, Gulielmus Norres, Ioannes Langfor-
dius, Ricardus Corbettus, Thomas Bluntus, Ricardus Laconus, Thomas
Cornuallus, ac complures alij milites egregij. At rex interea cùm appropin-
quaſſet, ſiue ne dimicandi moram faceret, ſiue belli fortunæ metuens, præmi-
ſit cum militum robore, Robertum Broke regulum, Ricardum Thomam, &
Aegidium Dabeneiũ, qui prælium inciperent, ipſe uerò ſequebatur, ut cùm
inſtare certamẽ uideret, aut ſuis auxilio iret, uel à tergo, eodem temporis pun
cto, ſe obijceret. Cæterum non fuit quòd rex eo uteretur conſilio: tantum e-
nim abfuit, ut Petrus expectauerit certamen, ut poſtquam intellexerat hoſtes
in armis eſſe, etiam clàm & noctu ſe in fugam dederit, cõtinentiq̃ curſu in aſy
lum, quod eſt ad cœnobium Bellíloci, ſeſe abdiderit. Id Petrus animi ne ue-
cordia, qua præditus erat, an fraudem ſuſpicatus fecerit, perinde incertũ eſt,
ac ſatis conſtat illud bono fuiſſe regi, qui ad manus uenire non eſt coactus
cum Cornubienſibus, quibus deſperatio ita uires auxerat, ut cunctis iuxtà
eo prælio, aut ad unum cadere, uinceréue certum eſſet, Henricus cognita

fuga Petri, dimisit quoquouersum equites, qui eum sequentes consequi niterentur, sed ille plurimum uiæ progressus, non antè est uisus, quàm in asylum se receperit: at non item eius duces, qui in fuga capti, ad regem ducuntur. Cætera omnis multitudo ubi neque Petrum, neque ducum signa conspexit, ignara ubi nam foret, iacerét ne fraude aliqua interfectus, an fugisset, non satis certum habebat, quod sibi consilium capiendum, quídue agere præstaret, sed ad ultimum cognita eius turpissima fuga, cuncti actutum communi malo, communi metu, communi periculo oppressi, abiectis armis, manus tendere darecp cœperunt, quibus rex pro sua lenitate facilè ignouit: qui inde sine certamine uictor Exoniam profectus, collaudatis ciuibus pro officio facto, gratias egit, ibicp nonnullos ex Cornubiensibus recentis tumultus autores supplicio mactandos curauit. Equites regij interea nullis prohibentibus, usque ad montem diui Michaëlis currendo peruenerunt, ibicp inuentam Catharinam Petri uxorem, ad regem captiuam duxerunt. Henricus mulieris uenustatem miratus, non milite prædam, sed imperatore dignam putauit, atcp eam cum honesto matronarum comitatu, Londinum ad reginam statim misit, ut certam partæ uictoriæ nuntiam.

Dum autem rex Exoniæ moratur, haudquaquam se uicisse, aut materiam seditionum sustulisse existimans, nisi Petrum eius pestis caput in potestatem redigeret, primũ duabus equitum turmis asylum undicp sepit, ne spes ulla fugæ Petro supersit, deinde uenia omniũcp obliuione proposita, per fidos nuntios iuuenem tentat, si uelit in suã fidem uenire. Petrus iam sine spe, sine sede, sine fortunis, qui animaduertebat se in summa rerũ omniũ difficultate uersari, quòd illo desperatissimo uteretur perfugio, & omnẽ rei bene in posterum gerendæ facultatẽ de manibus amissam duceret, ubi ueniam propositam esse audiuit, tum demũ publica fide fretus, sponte de asylo exiuit, atcp sese in Henrici potestatẽ permisit. Ac ita tantus subitò tumultus sedatur. Rex sic gesto feliciter bello, animo mirabiliter lætanti, Londinũ proficiscit, ad quẽ quacunqp transibat, populi cõcurrebãt Petri uidendi causa, qui omnibus miraculo erat, quòd homo alienigena, & nulla re ipsa, quancp uerbo aliter canebatur, maiorũ cõmendatione fultus, ausus fuisset tantum regnum diu exare dolis, ac tot cùm populos tum principes non sine multorũ ex illis pernicie, suis astutijs ad credendũ ea adduxisset, quæ de se falso hactenus prædicarit. Henricus ubi Londinũ peruenit, Petro custodes dedit, qui ab eius latere ne pedẽ quidẽ discederent, ut ne aufugeret, néue ad res nouas solicitatus, iterũ regni quietem turbaret. At rumor in Flandriam perlatus, Petrũ nihil profecisse, sed in uincula datum, attulit Margaritæ principi lachrymas multas, quæ prius expectãdo nuntium rerũ gestarũ multas habuerat noctes plenas timoris. His rebus prosperè gestis, Henricus nõ ignarus maximã illecebrã esse peccãdi impunitatis spem, ut suos deinde in officio facilius cõtineret, quam primũ quæstionem habuit, comperitcp tam in Deuonia, quàm in Somerseto complures fuisse, qui Cornubienses in ipsum mouentes, ac postea fusos & fugatos domum redeuntes pecunia & commeatu iuuissent, quos omnes pro grauitate delicti, pro facultatibus mulctandos statuit, illamcp prouinciã dedit Annisio Pauletto equiti, cui non multò pòst Robertũ Scherburnũ diui Pauli decanum quem dicunt, collegam adiunxit, li à primo uelut procella per fortunas fermè omniũ utriuscp

comita-

comitatus habitatorũ peruadunt, quò ne quiſquam omniũ eius capitalis rei affinis ſociuſq; ex merita labatur pœna: mitius tamẽ cum bene multis actum, qui metu aut ui, non item uoluntate peccaſſent.

Eodem anno res ſubita & ab initio nullius momẽti ſic redintegrauit ſimultatem inter Henricum & Iacobum reges, ut uix manus abſtinuerint, quæ eiuſmodi fuit. Quidam iuuenes Scoti armati propter Noramum arcem acceſſerunt, tacitiq; circumſpiciebant, quaſi uellent cognoſcere, quæ ibi fierent: ſed cùm nihil appareret hoſtile, & iam gradum referrent, qui arcis præſidio erant, non eſſe, quod ſciſcitarentur rati, non mouerunt ſe. Verùm die poſtero cùm ijdem ad locum adirent, Angli orta repentè alicuius fraudis ſuſpitione, conclamarunt, Ecquid ad ſe uenirent, an ſpeculandi cauſa? Ad ea Scoti multò ferocius reſponderunt. Quibus uocibus utrinque animis irritatis, ad arma concurritur, & poſt multa utrinque accepta uulnera, aliquot ex Scotis interficiuntur, reliquis à multitudine qua Angli præſtabant, in fugam coniectis. Hæc ubi Iacobus reſciuit, clamare cœpit nihil ſibi incertius eſſe, quàm pacem cum Anglis habere, idemq; Henrico per literas ſignificauit, cum eoq; de ijs rebus iracundius ac uehemẽtius expoſtulauit. Henricus qui præ quiete, & finitimorum principum amicitia, nihil magnopere curabat, ut tandem aliquando ſibi liceret in ocio honeſto poſt tot labores abuſq; pueritia exantlatos acquieſcere, reſpondit, id non ſuo conſilio factum, ſed militum temeritate, & propterea non putaret uiolatam eſſe fidem, quandoquidem ipſe cauſam cognoſceret, & ſi culpa apud ſuos foret, pœna ab eis non abeſſet. Non potuit hoc reſponſum, etſi longè æquiſsimum, ingentem molem iræ, qua Scotus agitabatur, excutere. Quare Ricardo Dunelmenſi epiſcopo qui præter cæteros dolebat, quòd ſuorum qui arcem tenebant, cauſa, renata eſſet inter reges diſcordia, nihil potius deinde fuit, quàm Iacobum placare, ad quem crebras dabat literas, rogando, ut ſi qua offenſiuncula facta eſſet eius animi, errore ſuorum, daret ſe more ſuo, ad lenitatem, humanitatem & gratiam. Rex perſpecta Ricardi fide & grauitate, ira iam deferueſcente, reſpondit humaniter ad eius literas, & quia uenerat ei in mentem cum illo nonnulla ſua communicare conſilia, petiuit, ut ad ſe de ijs rebus, quæ nuper accidiſſent, agendi cauſa ueniret. Ricardus poſtulata Iacobi quamprimùm ad Henricum detulit, cui cauſa colloquendi adeò iuſta uiſa eſt, ut permiſerit eum ire. Accepit rex comiter Ricardum, ad cœnobiũ Melroſæ, id loci nomen eſt, ſecundum fines Scoticos, quod monachi Ciſtertienſis ordinis habent, & primũ de recenti ſuorum cæde queſtus, facilè iniuriam condonauit: deinde remotis arbitris, docuit quàm ueteres, quamq; iuſtæ cauſæ neceſſitudinis ſibi cum Henrico intercederent, & eas maiore quodã amoris fœdere corroborari ſe ſummè appetere, quod procul dubio fieret, ſi ille uellet ſibi Margaritam filiam ætate maiorem in matrimoniũ dare, ac iampridem in animo habuiſſe, id connubiũ per legatos petere, quod maturè faceret, ſi ſuam diceret ſententiã, ne rem negãdam poſceret. Ricardus ad ea modicè reſpõdit, operamq; ſuam pollicitus, bonam omnino oratores de cõnubio mittẽdi ſpem regi fecit, qui domũ reuerſus omnia ſuo regi, quæ cum Iacobo egiſſet, ordine retulit. Ea mirũ in modũ delectarunt Henrici animũ, cui pax maximè cordi erat, & iampridem conſtitutum, nulli cauſam dare bellorũ. Necq; interceſſerant multi dies, cùm Iacobi legatio

adfuit,ad petendum Margaritæ filiæ regis coniugium.Henricus auditis lega tis, rem ad consilium detulit. Erant qui suspicarentur posse aliquando fortè contingere,ut hæreditas regni Margaritæ ueniret,ac propterea eam nõ exter no principi locandam iudicarent. Ad ea rex respondit, Quid tum? si enim tale quid accideret,quod Deus omen auertat, uideo futurum, ut nostrũ regnum nihil inde damni faceret,quoniam accessio Angliæ non ad Scotiam,sed ipsius Scotiæ ad Angliam fieret tanquam ad totius insulæ caput multò nobilissi mum, cùm semper quod minus est, soleat ad decus & honorem ad id adiun gi, quod est longè maius, quemadmodum olim Normania in ditionem & potestatem uenit Anglorum maiorum nostrorum. Ita laudata regis sapi entia, & cunctis una uoce rem probantibus, Margarita uirgo regi Iacobo pacta est.

Iam interim cœpit dies fatalis mortis Petri Varbechi,& Edouardi comitis Varuicensis aduentare,quandò una procella ambos absorbuit.Porrò Petrus siue quòd grauiter ferret se custodiri, seu quòd ad res nouas ab amicis solicita retur, seu denique quòd sui perdendi libidine continenter stimularetur, fu gam tentandam statuit, sperans non defuturam bene rei gerendæ occasio nem, si se ab Anglorum manibus semel eriperet: & quamuis non ignoraret, nihil ferè se agere, nihil moliri, nihil cogitare, quod Henrico latêre ualeret in tempore,spe tamen euadendi adductus, quæ hactenus eius miseriam con solata erat, uoluit potius illud audere,quàm præsentem calamitatem diutius sufferre: itaque deceptis custodibus, se fugæ mandat, imò seipsum in arctio rem custodiam dat, in supplicium præcipitat: nam cùm ad littus properaret, & parum itineris processisset, diuulgato rumore de eius fuga, omnes subitò uiæ à regijs satellitibus,qui eum custodiebant,insessæ sunt,quorum ille inse quentium clamore tremefactus,ac animi pariter atq; consilij inops, aliò uer sum atq; cœperat,iter necessariò intendit,peruenitq; ad Bethleemense cœno bium monachorum Cartusianorum,ac præfecti loci se fidei commisit, suppli citer rogitans,ut ad regem adiret,sibiq; ab eo uitam deprecaretur. Præfectus hominis calamitatẽ miseratus,ad regem uenit,de Petro indicat, de eius salute multis precibus orat,idq; impetrat. Ita Petrus in aulam ad Vuestmonasteriũ reducitur,ignominiæ obijcitur, qui cõpedibus uinctus, in ipsius aulæ uesti bulo integrũ diem,nullo nõ ludibrio à turba petitus explodit, postridie eius diei Londinum per omnium oculos traducit,aliquotq; horas in foro paribus probris exponitur,ac postremò in turrim conijcitur. At Edouardus Varuici comes in carcere ab incunabulis extra hominũ ferarumq; conspectum nutri tus,qui gallinã ab ansere nõ facilè internosceret,cùm nullo suo delicto suppli ciũ quærere posset,alieno ad id tractus est. Siquidem monachus quidam Au gustinianus nomine Patritius,ut comiti,credo,inuidiam conflaret,discipulũ quem habebat (nomen,quod sciam, non ponitur) subornare, eiusq; auribus instillare cœpit,se illi regnum facilè paraturũ,si suum uellet sequi consilium. Discipulus non modò id se facturum non renuit,sed iterum atq; iterum roga uit, ut quod destinasset, maturè tentaret. Quotus enim quisq; est tam legum aut periculi metuens,qui nolit regnandi causa quiduis tentare, facere,& pati? Itaque subtiliter cõmunicato consilio,confidenter etiam in Cantium aliàs ad res nouas nõ surdum ambo proficiscuntur,ibi adolescẽs primo clàm nõnullis

indicat

indicat ſe Edouardum Varuici comitem eſſe, & nuper ope & arte Patritij ex turri Londinenſi aufugiſſe, & quia dictis habita fides, dein palàm id ipſum prædicat, cunctorumq; auxiliũ implorat. Verùm ſeditio prius caput amiſit, quàm illud efferret, eueſtigiò præceptore cum diſcipulo in uincula rapto, & hoc necato, & illo æternis tenebris mãdato, quòd monachus eſſet: etenim tantum apud Anglos ordini tribuitur, ut ſacerdoti uel de maieſtate damnato, aliĳs' ue ſontibus qui reliquis initiati ſint ordinibus, uita concedatur: id quod etiã fit, quia longa iam conſuetudine epiſcopi in eiuſmodi maleficĳs, cauſæ cognitionẽ nõ habent, ex quo eis minus licet tales ita damnatos deſecrare, aliter enim morte nõ ſunt afficiendi. Quid, quòd ita uſu uenit, ut qui legere ſciant, cuiuſuis rei capitalis præter maieſtatis crimen, damnati, eodem loco habeantur: quòd per id ordinis affines cenſeant, atq; ita ſalui in cuſtodiam detrudantur. Iis ut ſi caſu euaſerint, ne ſpes ulla uitæ amplius ſit, in palma manus ſiniſtræ ſub pollice inuritur homicidis M litera, quia Anglicè murdre homicidiũ dicitur, furibus uerò T, quòd fur thefht uocatur: qui ſic ſtigmatiæ effecti, ſi in peccato rurſus inuenti fuerint, tum meritas ilicò dant pœnas. Cuius ſanè inſtituti autor fuit ipſe rex Henricus in concilio, quod anno regni ſecũdo habuit, illud à Gallis, opinor, mutuatus: nam apud eos eiuſmodi damnatis hominibus ſolet amputari altera auris, certa poſthac maleficĳ nota. Cuſtodiendi uerò onus, eius religionis cauſa, epiſcopis imponitur, mulcta illis indicta, ſi eorũ negligenti cuſtodiæ effugerint. Quod equidem inſtitutũ bellè furum ſectam nutrit, auget, armat, cùm poſtea ſexcentæ inueniantur uiæ, quibus ex carcere, uno uel altero tempore, multi illorum educantur, purgato utcunq; furti homicidĳ' ue crimine, quod fit, cùm nemo homo iam reclamat: nam ſi offenſus & læſus actionem nõ proſequatur, tum reus furti iam inde ab initio liberatus diſcedit, ita iure patrio iubente. Sed ad rem. Petrus interea etiam in carcere nõ deſinit cum ſua peſte ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui ſe cum eo congregarant, inſidiari, quippe qui nonnullis ex cuſtodibus corruptis, fertur conſtituiſſe interfecto arcis præfecto, ſe per uim eo carcere liberare, atq; rapere ſecum ad eandem libertatẽ Edouardum Varuici comitem, quem antea in eam ſpem impuliſſet. Sed dolus patefactus nõ proceſsit, & ille de ſpe conatuq; depulſus, cum ſocĳs ad iudicium trahitur, damnaturq;, ac paucis pòſt diebus laqueo ſuſpenditur. Hanc ſui pernicioſi cõmenti pœnam Petrus habuit, qui ut uiuendo ſuis nefarĳs fraudibus permultos magnos uiros miſerè perire coëgerat, ita moriendo nonnullos ad ſupplicium ſecum rapuit. In ĳs fuit Edouardus Varuicenſis comes, qui ſecuri percuſſus eſt, quòd cum Petro, uti iam tum rumor diſsipauit, conſenſiſſet, ad fugam parandam, id quod tentare cuſtodĳs maximè capitale eſt. Is fuit annus ſalutis humanæ, cùm hæc acta ſunt, MCCCCXCIX, & XIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Annus qui ſecutus eſt, inſignis fuit & peſtilẽtia, quæ cùm multos alibi mortales, tum Londini plus triginta millia abſumpſit, & memorabili incendio regiæ uillæ ad Thameſim ſitæ, quã Henricus de integro condidit, mutatoq; nomine, Richemondiam appellauit, quòd ipſe olim eius regionis comes fuiſſet. Eius igit' peſtilentiæ uitandæ cauſa, rex Caletũ traiecit, quò ſimul per otium prouideret, ut ne quid de cõſuetis uigilĳs à ſuo præſidio remitteret', quæ eo loci cõtinenter aguntur, aduerſus repentinos finitimorũ incurſus. Dum Caleti

morabatur,uenit ad eum officij gratia Philippus Flandriæ princeps,quẽ perhumaniter accepit,qui fœdus,quod paulò antè per legatos icerant, nouis pactionibus multò firmius corroborarũt.Interea deferuescẽte pestilentia,Henricus in Angliã redijt,quò uix peruenerat, cùm aduenit Gaspar Pous homo Hispanus doctrina pariter atq; moribus clarus,missus ab Alexandro Romano pontifice,qui Anglis uiam patefaceret,qua cœlum ipsum adirẽt:agebatur iubileus Romæ,qui annus salutis humanæ erat M D. & ut longinqui populi eò proficiscendi labore leuarentur,pius pontifex quoquouersum legatos misit,qui eam cœlestem gratiam impartirenturChristianis,quibus per bella,per itinera, per inimicitias, minus Romam petere liceret. Veruntamen non fuit gratuita liberalitas,Alexander enim saluti hominum prospiciendo, per honestam causam,suis quoq; commodis seruiendum statuerat,quare pretium suæ gratiæ constituit,& ut rex id fieri non impediret, partem gratiæ offerebat, ac populus libentius iuuaret,prædicabat se primo quoq; tempore bellum aduersus Turcas susceptur ũ.Ita pecunia non mediocris confecta est,at bellum nondum inchoatum in Turcas,qui de nobis multa interim oppida ceperunt.sed dij meliora.Ipsum illum annum trium antistitum mortes nobilitarunt,Ioannis Mortoni Cantuariensis,Thomæ Langtoni Vintoniensis, alterius Thomæ Rotherami Eboracensis.Huic succesit Thomas Sauagius Londinensis episcopus,ordine Eboracensiũ archiepiscoporũ quintus & quinquagesimus, in cuius locum Gulielmus Varamus,de quo suprà meminimus,surrogat.At Cantuariensis Henricus Deneus Sarisberiensis episcopus,archiepiscoporum Cantuariensium ordine L X V. & Vintoniensis Ricardus Fox Dunelmensis episcopus,fit antistes.Cæterum id temporis multò insignius fecere duo longè splendidissima connubia: Henricus enim Margaritam filiam Iacobo regi Scoto,& Ferdinandus Hispaniæ rex Arthuro Henrici filio Vualliæ principi Catharinam filiam locauit, & utriusq; puellæ nuptiæ omniũ generum ludis factæ.Non inuitus cum Scoto iunxit Henricus affinitatem, uti suprà ostendi,cui cùm nihil antiquius esset,quàm tandem aliquando procul armis curriculum uitæ perficere,putauit per eam coniunctionem facere, ut nihil hostile amplius à Scoto in se tentaretur,ac nullus suorum deinceps receptum ad Scotos haberet.Quapropter ita inter reges conuenit,ut perinde non liceret Anglis adire Scotiam sine sui regis cõmendatitijs literis, ut Scotis commeare in Angliam.Atqui Arthurus qui nuptiarum causa Londinum uenerat,mox in Vualliam in suum principatũ cum uxore reuertit,quò illum pater paucis antè annis miserat,ut adolescens iam inciperet bene imperare,& ne erraret, eum probatissimorum hominum familia honestarat: dederat enim ei præfectum cubiculi Ricardum Polum affinem suum uirum optimũ,ornatissimum, domus uerò Dauid Philippũ.Fuere simul in consilio equites Gulielmus Vudalus, Ricardus Crofthus, Petrus Neutonus, Henricus Varnemus, Thomas Englefildus uir probus,frugalissimus: item Ioannes Vualestonus,Henricus Marineus, & Gulielmus Smythus sacerdos consilij præfectus, atque Carolus Bothus iurisconsultissimus:hic nunc Herefordensis est episcopus, ille olim Lincolnensis fuit.

Cæterum cùm usu ita ueniat, ut ex eodem fonte, gaudium & mœror sæpe fluat,operæpretium est,ut repetamus Arthuri & Catharinæ nuptias,posteaquam

quam ea quæ interceſſerant, explicuerimus. Paucis enim antè menſibus Edmundus Pola Suthfolchiæ comes, filius Ioannis Suthfolchiæ ducis, ex Eliſabeth Edouardi regis ſorore genitus, homo audax, fortis, rapidusq; in conſilijs, reus parricidij fit, quòd hominem plebeium, inter altercationem, occi diſſet, & quanquam ei rex pepercit, ille tamen iniquo animo ferens, quia ut reus ad iudicium ſubeundum uocatus fuiſſet(nam id ignominioſum eſt)paulò pòſt in Flandriam ad Margaritam materteram ſine regis cõmeatu ierat,ſed ſtatim pòſt ita ſe de facto ſuo Henrico expurgauit, ut uiſus ſit carere crimine, atq; idcirco ſine fraude redierit. Is igitur dum nuptiæ Arthuri & Catharinæ Londini fiunt,ac omnis populus ſe uoluptati dat,& in primis Henricus gaudio perfunditur,in Flandriam cum Ricardo fratre rurſus diſcedit,ſeu ære alieno preſſus,quod ingẽs ob eas nuptias fecerat,ſiue à matertera ſolicitatus, ſiue denicq; inuidia ſtimulatus,ut qui nõ poterat æquis oculis uidere Henricũ hominem aduerſariæ factionis tot iam annos regnantem. Hæc res, credo, triſtis inter lætas accidit,ut ne Henricus fortaſſe nimio gaudio repentè ſpiritum efflaret,quod aliàs contigiſſe,memoriæ proditum eſt: qui ubi de Edmundi fuga cognouit, ualde perturbatus, iam tum cœpit nouos pertimeſcere motus, & ſe magnopere condemnare inertiæ,quòd illi pepercíſſet: quanq; ſatis conſtabat,eum feciſſe id conſultò, ut eatenus cum Edmũdo diſsimularet, quoad de cõiuratione aliquod indicium haberet, quam modis omnibus iam factam animo cernebat. Quocirca ſtatim ut comes è Flandria reuerſus eſt, Robertus Curſonus homo ualens & meditatus,qui per eum in equitũ ordinẽ uenerat, Hammi arcis præfectus,perinde quaſi unus aliquis ex coniuratis,in Flandriã fugit,dubio procul explorandi cauſa,quæ apud Margaritã agitarentur. Hæc opinio per animos hominũ à principio peruaſit, ac etiamnum tenet, & argumentũ ſumunt ex eo,quòd Robertus nulla priuatim affectus,quod quiſq; ſciret,iniuria,ad inimicos Henrici tranſierit, & poſt omnia illuſtrata, patefacta, oppreſſa,uindicata,in gratiam ab ipſo Henrico receptus ſit. Verùm utcunq; res acciderit, morbo animi,an artificio, poſt finitas nuptias, tanta in Henrico fuit cura,diligentia,uigilantia,ut deprehenderit eſſe,qui ei peſtem aliquã partim machinarentur,partim haud ſyncero eſſent uſquequaq; in ipſum animo, eosq; nominatim cognorit,quorum bona pars intra paucos dies comprehenſa eſt. In ijs fuit Gulielmus Corteneius Edouardi Corteneij Deuoniæ comitis filius, uir ſumma nobilitate, exiſtimatione,uirtute,qui habebat in matrimonio Catharinã Edouardi regis filiam: alter Gulielmus frater ipſius Edmundi,Iacobus Terellus,& Ioannes Vuyndham. Ambo Gulielmi ſuſpitione magis quàm peccato,ob propinquitatem coniuratorũ,in cuſtodiam traduntur, ut ibi ſi quid ſit delicti,luant. Quare Gulielmus Corteneius poſt aliquot annos ab Hẽrico octauo,qui patri Henrico in regnũ ſucceſsit,miſſus factus eſt, fuitq; apud eum in magno honore atq; gratia,ſed cùm ad ſuum militaris artis ſtudium continuò redijſſet, facilè in morbum incidit, quem pleureſim uocant, qui cùm apud Anglos rarus ſit, ac idcirco minus cognitus, medicorum incuria perijt. filiũ unicũ nomine Henricũ reliquit ſuæ uirtutis ſuperſtitem. alter Gulielmus eſt etiã faciliorem multò cuſtodiã ab eodem rege cõſecutus: Iacobus uerò & Ioannes ſupplicio mactant. At Edmundus ubi audiuit amicos partim morte affectos, partim æternis uinculis mandatos, ſibi timere cœ-

pit, & omni in præsentia desperato successu, per uarios Germaniæ, Galliæq́ꝫ populos uagari, & cùm nusquam tutam fidem inuenisset, ad extremū ut intelligeret grauem uitæ exitum homini debitum nulla humana ope aut opera auerti, uitarīue posse, sese in potestatem Philippi Flandriæ principis permisit. Ricardus uerò eius frater homo experiens, ita per idem pelagus hactenus est cautè uersatus, ut in nullam diram inciderit tempestatem.

Vix Henricum regem domesticæ seditionis periculo defunctū, maior cura excepit coërcendi nonnullos, qui eius conspirationis participes in diuersa asyla se recepissent, expectaturi dum melior facultas daretur: nam uenit ei in mentem, his quoque religiosis claustris seras ponere, quò ne aliqua inde mali labes fieret: qui per literas & legatos cum Alexandro Romano pontifice egit, ut sua autoritate omnes Anglos exules religionis hostes decerneret, uelut populi turbatores concitatoresq́ꝫ turbarum, & asyla non amplius eis receptaculo fore, qui ex illis semel exissent: quod pontifex concesit, & Henrico bono fuit, quia metu eius ignominiæ, bene multi facilius ad sanitatem redierunt, & qui in tuto erant, minus ausi sunt se periculo obijcere. Ita rebus ex animi sententia Henrici compositis, multiplex repentè ortus est luctus: Arthurus enim princeps post quintum mensem, quàm Catharinam in matrimonium duxerat, è uita excesit. Tristem huiusce connubij exitum fertur Catharina puella iam inde ab initio pertimuisse, ex eo, quòd ubi à parentum complexu discesit, nauemq́ꝫ conscendit, diu fluctibus atq́ꝫ huc atque illuc iactata per sæuam tempestatem, ad ultimum terram Angliam attigerit. Item non multò pòst Elisabeth regina mulier electissima enixa puellam, quæ paucos uixit dies, moritur. Secutus est reginam in cœlum redeuntem, Reginaldus Braius uerè pater patriæ, homo seuerus, ac ita recti amator, ut si quid interdum peccatum esset, illud acriter in Henrico reprehenderet. Id officij uel nauiter faciebat Ioannes Mortonus, qui biennio antè, quemadmodū suprà diximus, mortem obiuerat, ita ut ambo regiæ potentiæ moderatores iuxtà essent, cùm tamen uulgi opinio ferret eos regiæ indolis potius corruptores, adeò semper tam errat uulgus, quàm princeps: dum patitur & audit officij monitores, neutiquā errare potest. Moritur quoq́ꝫ per ipsos illos dies Henricus Cantuariensis archiepiscopus, cui successit Gulielmus Varamus Londinensis episcopus, antistitum Cantuariensium ordine sextus & sexagesimus, & Varamo in Londinensem episcopatū, Gulielmus Baronsus: Baronso uerò post aliquot menses mortuo, Ricardus Fiziames Cicestrensis episcopus, pater ueteris prosapiæ, magnæ doctrinæ, summæq́ꝫ bonitatis. Interea Henricus concilium habuit, in quo nonnulla è Republica constituta sunt, & illud quoq́ꝫ, ut fures & parricidæ conuicti, qui beneficio triū literarū, hoc est, quòd legere sciant, seruantur, stigmatiæ fierent. de ea re paulò antè memini. Post hæc, pecuniæ ad reipub. usus necessarios decretæ sunt, & exulum bona proscripta. Actus est & sacerdotū conuentus, sicuti moris est, quò & illi pecunia Rempublicam iuuarent. Fuit is annus salutis humanæ MDII, & XVI, cùm regnare cœpit Henricus.

Hactenus aspera bella, nefarias seditiones, multorū mortes scripsimus, nūc rerū familiariū certamina, fremitus mentiū, & uota facta perappositè hoc loco perstringemus. Henricus enim rex cùm iam senectā agere inciperet ætatē, & ante id tempus, domesticarū seditionum tumultuumq́ꝫ scrupulis ac aculeis grauiter

grauiter punctus morte magis bellum ciuile horreret, ſtatuit ita prouidere, ut omnis talis futuri mali materia tolleretur, quod omnino facturū ſe pro certo habebat, ſi ſuos ciues, præſertim locupletiores, aliquantulum attenuaret, optimè gnarus homines ob rerū copiam, facilè inſolentiores fieri, nihilq; opibus ferè charius habere, cùm eas uel amittendi metu, uel acquirēdi ſpe adducti, plerunq; ſoleant pacē aut bellū amplecti: ſed ut ne diceretur facere iniuriā, cuius ipſe eſſet publicus uindex, cogitationem ſuſcepit, quo id modo fieri poſſet honeſto. Cui talia cogitanti uenit in mentē ſuos Anglos conſueſſe acceptas leges ſic negligere, ut ſi de ea re quæſtio haberetur, nō dubium, quin permulti cum primis magni uiri, item mercatores, artifices, aratores, pecuarij, illarū uiolatores deprehenderent. Hoc capto conſilio, cœpit recognoſcere leges, & qui non obſeruaſſent, leniter mulctare: deinde conſtituit duos fiſcales iudices, Ricardum Hemſonū, & Edmundum Dudleiū, iuris patrij ſui conſultos. Ii ut à principe maiorē gratiam certatim inirent, à primo caterua delatorū qui reorū nomina deferrent, armati, præ ſtudio cōciliandæ pecuniæ minus officij, periculi, humanitatis rationē habere potuerūt, tametſi à primarijs uiris ſæpenumero admoniti fuerāt, ut manus aliquando abſtinerent. Sed rex poſtq; maximā fecerat pecuniam, populi finem eius mali à Deo aſsiduè poſcentis miſertus, ſuæ clemētiæ, humanitatis & gratiæ ita meminit, ut ambos iudices ab ſe ablegandos, & pecuniam illis à quibus iniuſtè exacta eſſet, reſtituendam ſtatuerit.

His temporib. mortua eſt Eliſabeth regina Caſtellæ, Ferdinandi regis Aragoniæ uxor, ſine uirilis ſexus liberis, ex quo regni Caſtellæ hæreditas uenit Ioānæ eius filiæ maiori natu ex Ferdinando genitæ, quæ nupta erat cum Philippo Flandrorum principe. Is igitur dotis nomine, id regnū conſecutus, bene magna parata claſſe, circiter Idus Ianuarij, anno qui fuit ſalutis humanæ MDV, cum uxore ex Flandria ſoluit Hiſpaniam petiturus, qui uix in altum euectus erat, cùm mala ſubitò tēpeſtas uentis contra ſe flantibus, exorta eſt. Claſſis aliquandiu iactata fluctibus, ad extremum maxima ui uentorū ſuperante, diſſoluitur, ac naues aliæ aliò uerſum, circa Anglicanū littus propellunt. Nauis prætoria cum duabus alijs, ad occidentalem inſulæ oram delata, ſe in Vynmuthum portū recepit: tum rex qui marinorū fluctuum inſolens erat, æquè corpore atq; animo defatigatus, ſui ex languore nauſeaq; reficiendi cauſa, ſcapham conſcendit, ſeq; in terram protinus eiecit, etſi ducibus dehortantibus, quaſi animo cernētibus futurū, ut illa deſcenſio eſſet omnibus moleſtiam longioris moræ allatura. Cognito autem peregrinarū nauium appulſu, fit confeſtim accolarū, præſertim nobilium qui ſecundū eam oram habitāt, concurſus ad littus, ad arcendum hoſtem, ſi hoſtis eſſet: ſed cùm intellexerant amicū eſſe, tum Thomas Trencherdius eques dux multitudinis, ad regē adiuit, multaq; comitate rogauit, ut ad ſuum domicilium, quod in proximo erat, uellet accedere, ac putans ſe gratū ſuo regi facturū, ſi uſq; eò illum retardaret, dum ea de re certior fieret, eodem momēto celeres nuntios ad Henricum miſit, qui omnia ſignificarent. Inter hæc longius rumore de Philippi acceſſu perlato, multitudo hominū continenter ad littus concurrebat: ante alios aduenit Ioannes Carous eques magna armatorū manu ſtipatus, is itidem cum Thoma regem rogauit, ut nollet prius abire, quàm cum Henrico ſuo amiciſsimo & affinitate coniunctiſsimo colloqueretur, cùm præſertim certum haberet, eum intra bi-

duum ad ſummum' ue triduũ uenturũ. Philippus neceſsitatẽ ſui negotij excuſans, demonſtranſq; ſe anguſtijs temporis maximè excludi, ac propterea moram ſibi damno futuram, primũ negauit expectare, dum Henricus accederet, poſtea fortaſſe ueritus ne non ſibi liceret ad naues redire ſi id tentaret, neceſſariò annuit dictis. Interea Henricus cognito Philippi acceſſu, incredibili uoluptate afficitur, tum ob uetus amoris uinculum, quo ſimul aſtricti erant, tum ob id, quod iam tum proſpiceret eius aduentũ in rem ſuam omnino fore: itaq; primũ per crebras literas & nuntios, Thomã & Ioannem equites cõmonefacit, ut bono modo regem morentur, dum ipſe ueniat, deinde heroũ cateruas obuiam mittit, qui Philippũ ad ipſum deducant. Verùm Philippus uidens iam manendũ eſſe, nõ expectauit Henricũ, ſed ad Vindeſoriũ Caſtrũ ad eum perrexit. Secuta eſt haud multò pòſt & Ioanna eius uxor. Hîc reges poſt longa & uaria colloquia inter ſe facta, cœpere de fœdere renouando agitare: Anglus Edmundũ Polam exulem in poteſtatem ſuam tradi poſcebat, id Philippus in manu ſua eſſe negauit, & quãuis duceret facinus eſſe importuniſsimũ, ſe hoſpitis ſui necandi autorẽ eſſe, ad extremũ tamen cum nullam neq; excuſationem, neq; rationẽ accipi animaduerteret ab Henrico, qui uitam Edmundo ultrò concedebat, ex eius uoluntate omnia ſe facturum promiſit, atq; confeſtim Edmundum accerſendum curauit. Secundum hæc, Henricus ut tempus extraheret, uſq; dum optata potiretur præda, Philippum duxit Londinum, ut urbem regni caput uideret, atque parum moratus eôdem pòſt eduxit. Interea Edmundus qui Philippi aduentum in Angliam ſibi fatalem iam à principio horruerat, & in externorum principum fide nihil amplius ſpei ponendum certum habebat, nõ admodum inuitus uenit, ſperans futurum, ut tandem aliquando poſt conceſſam uitam, ab Henrico libertatem quoq; conſequeretur, ſed ſi ea ſpes falleret, ſaltem in patrio ſolo moreretur, ſepeliretur q;. Ita renouato fœdere, Philippus in Hiſpaniam proficiſcitur, ubi paucis pòſt diebus morbo affectus mortem obijt, nondum triginta natus annos. Genuit ex Ioãna filios ſex, mares duos, Carolum, & Ferdinandum: fœminas quatuor, Aleonoram, Eliſabeth, Mariam, & Catharinam. Statura fuit iuſta, facie uenuſta, corpore craſſo, ingenio bono, animo forti & liberali. Illa tempeſtas qua Philippus conflictatus eſt, loco prodigij à uulgo habita eſt, quandò uis uentorum quæ mare concitarat, ex faſtigio turris diui Pauli, Londini, aquilam æneam quæ lanceæ infixa, ut pinna uentorũ flatum facili motu indicabat, euellit, deiecitq; in terram, quæ cadendo alteram aquilam proximæ tabernæ ſignum infregit. Hinc iam tum perſuaſum eſt religioſis portentorũ obſeruatoribus, Maximilianum Imperatorem qui aquilam gerebat inſigne, facturum eſſe iacturam, qualis proculdubio fuit, amittere Philippum filium.

Henrico poſt Philippi diſceſſum, habita quæſtione, fides Georgij Neuylli Burgenniæ reguli, & Thomæ Gryni equitis in dubium uenit, quòd ſuſpicaretur eos fuiſſe à principio Edmundi conſilij participes, quare ambos in cuſtodiam dedit, ac non multò pòſt iam purgatos educi iuſsit. Sed Thomas priuſquam liberaret è uita migrauit. Georgius uerò princeps modeſtus atq; probus, quia ſui ſemper ſimilis ab Henrico inuentus eſt, paulò mox cum eo in gratiam multò maiorem redijt. Pax foris domíque erat in futurum triennium duratura, nullaq; amplius cauſa ſeditionum, cùm Henricus cœpit debilitate qua-

quadam tentari, & id ei ter in ſingulos annos circiter uernum tempus accidit. Sed quia principis mala plerunque ſolent populo communia eſſe, redijt & eodem tempore ille peſtilens ſudor, de quo in principio huiuſce libri memini, qui tamen per multorum mortes inuento iam remedio, minus nocuit. Tertia peſtis repentè erupit: iudicum enim fiſcalium de quibus ſuprà memorauimus, operatione, paulatim permulti opulentiores uiri iure patriæ priuati extiterunt. Res eſt tam dictu mirabilis, quàm factu miſerabilis, & tamen ius appellatur, cùm potius ſit peruerſus iuris uſus, ut fit, per iudiciorum corruptelas introductus. Quis enim alterum interdum imprudentem, inopinantem, inſcientem apud iudices in ius uocat, ille iam reus ſtatutis diebus, nominatim in foro à nomenclatore inclamatur, qui demum ſi nõ reſpondeat (quomodo reſpõdere poteſt omnis negotij ignarus, & ſæpe procul à foro amplius centum ducentis ue paſſuum millibus?) condemnatur, priuaturq; omnibus bonis, & ut patriæ hoſtis perpetuis demandatur uinculis: cæterum bona non actori, ſed principi cedunt. Qui ita condemnati ſunt, uulgò dicuntur extra legem eſſe, hoc eſt, omni iure patriæ per legẽ homini dato priuati. His technis bene magnus mortalium numerus circumuentus, poſtremò, uti infrà explicabitur, extrema principis gratia conſeruatur.

Interea Alexander Romanus pontifex mortuus eſt, in cuius locum ſurrogatur Franciſcus homo Senenſis Pij ſecũdi nepos, qui & ipſe Pius dictus eſt. Hunc Henricus iampridẽ apud pontificẽ ſui regni protectorẽ cõſtituerat, qui eius honoris acceſsione mira uoluptate affectus, confeſtim Gilbertum Talbotum equitem, Ricardũ Beerrum Glaſconienſem abbatem, & Robertũ Scherburnum oratores deſignauit, qui ipſius nomine pontifici gratulatũ irent, atq; ut moris eſt, obediendi promiſſum facerent: ſed Pius non expectauit congratulationem, qui poſt ſextum & uigeſimũ diem, quàm ſedere cœperat, è uita exceſsit. Eodem quoq; tempore mortem obijt Aegidius Dabeneius regij cubiculi præpoſitus, in cuius locum ſurrogatur Carolus Ioannis fratris Edmundi ultimi Somerſeti ducis filius nothus, uir ſpectatus, homoq; honeſtus. Item nõ multò pòſt rex Henricus cooptandũ curauit in collegium equitum Garterij ordinis Guidonem Vbaldum Vrbini ducem, uirum in militari arte probatum, ac latinis græcisq; literis iuxtà doctiſsimè eruditũ. Petiuit id decus Guido, ut Federici patris longè poſt hominũ memoriam principis clariſsimi, qui per Edouardum regem, in illum ordinem antea uenerat, honorum omnium particeps eſſet. Et quia fama diuulgarat Iulium ſecundũ hominem Ligurem Pio ſucceſsiſſe, rex ſuam legationem ad eum miſit, & per illam, ueſtitum inſignem Guidoni tradendum. Guido accepto amictu, haud multò pòſt Baldeſarem Caſtillionem Mantuanum equitem honeſtum ac nobilem legatum ad Henricum miſit, per quem, equites ei poſſeſsionem Garterij ordinis tradiderunt. Dum hæc alibi gerebantur, Ludouicus Francorũ rex deſperata iam uirili prole ex ſe creanda, Claudiam filiam ætate maiorem, quam paulò antè Carolo regi Caſtellæ deſponderat, Franciſco Valeſio Delphino Engoliſmenſi duci locauit. Id factum ubi Henricus reſciuit, ſtatim duxit fore, ut ex uſu eſſet Mariæ filiæ, quam domi habebat Caroli æqualem. Itaq; miſsis ultrò citroq; legatis, negotium tandem opera Ricardi Vintonienſis epiſcopi eius legationis principis, Caleti, quò Flandrenſes oratores conuenerant, conficitur, acita

Maria uirgo decimum agens annum Carolo pacta est.

Iam instabat finis triēnij de quo suprà memini, Henrico fatalis, quippe qui iam manifestè languebat, prospiciebatq; futurum, ut sibi in paucos dies uita supereſſet: quare statuit aliqua gratuita liberalitate sui desideriū apud populū relinquendū, qui primò quoq; tempore, edicto toto regno diuulgato, omnibus pœnā remisit, qui leges generatim uiolassent, in ijs tamen esse noluit, neque homicidas, neq; fures, quòd ea facinora non ipsum, sed alterum læsissent. Propter acceptum munus, publicè supplicationes pro salute principis decretæ. Ille uerò interim morbo iam consumptus, ad XI calendarum Maij à uita discesit, in sua Richemondia uilla, qui fuit annus salutis humanæ MDVIIII. Corpus funerali pompa ad Vuestmonasteriū delatū, in sacello quod ipse condiderat, sepulturæ datur. Regnauit Henricus annos tris & uiginti, ampliusq; mēses septē, uixit LII. Suscepit ex Elisabeth uxore filios octo, mares quatuor, totidemq; fœminas: reliquit superstites tris, Henricum principem Vualliæ, Margaritā, & Mariam. Corpore fuit gracili, sed bene firmo ac ualido: statura, quæ parum iustam excederet, forma eximia, uultu præsertim in sermone hilari, oculis glaucis, dentibus raris, capillo etiam raro, ingenio magno, sagaciq;, & à literis non alieno, animo excellenti atq; forti, in summis quoq; periculis, & naturæ ipsius habitu propè diuino. Res consultò, grauiterq; gerebat, quò suæ prudentiæ opinio per hominum animos facilius peruaderet: quippe non ignorabat suam uitam multorum oculis obseruari, ac ob id, principem oportere tantum alijs sapientia antecedere, quantū potentia præstet. Etenim quis illi quicquam tribuerit, cuius leuitatem expertus est? Erat præterea moderatus, honestus, frugi, comis, & benignus, & adeò superbiæ atq; arrogantiæ abhorrens, ut in eiusmodi uitijs notatos durus ac asper esset. Nemo homo tanta apud eum autoritate fuit, ut uel posset, auderétue quicquā suo arbitratu agere. Quid, quòd ne matri quidē fœminæ prudentissimæ istuc postremò permissum? Et eo se uti instituto dictitabat, quò non immeritò rex diceretur, qui regere, nō regi uellet. Iustitiæ seueriſsimus custos, qua una re, plebem sibi maximè deuinxerat, cùm illa uitam ab iniurijs potentiorū ac perditorum hominum maleficio uacuam duceret. Atqui cum ista seueritate, coniuncta existebat misericordia, quam ille læsis facilè impertiebatur: nam ciues à suis iudicibus diminutos seu exinanitos uno uel altero tempore augebat, subleuabatq;, quò sic pennas eis inciſas renasci uelle se testaretur, id quod argumentū nō dubiū erat, eum, sicut ipse aiebat, studio coërcendi ferocē populi inter factiones nutriti animū, nō item cupiditate cogendæ pecuniæ, ea cœpisse uti seueritate, quemadmodū suprà demōstrauimus, quanq; saucij ista nō tam seueritatis q; auaritiæ tela esse clamabant. Sanè modestus princeps nō emungebat suos fortunis immodicè, qui regnū rebus omnibus lōgè locupletissimū reddidit, relinquitq;, quod planū præter cætera fecit immanis auri pariter atq; argēti copia, quæ in annos singulos, in insulā importata est à mercatorib. ultrò citroq; commeantib. quos ille sæpenumero pecunia mutua data gratuitò iuuabat, ut mercatura ars una omniū cunctis æquè mortalibus cùm cōmoda, tum necessaria, in suo regno copiosior esset. Atq; ita uiuēdo Hēricus rex uirtute, fortuna, gloria, rebusq; gestis clarissimus extremū edidit spiritū, qui dubitari non potest, quin reuersus sit in cœlū, ad eū locū, ubi æuo sempiterno fruat, quandoquidē impi-

impiger fuit religionis iuxtà obſeruator ac cultor, libenter enim rebus diuinis operam dabat, intereratq; dum fiebant, nec ullo negotio aut tempore ab eo officio excludebatur, attentè audiebat quotidie binas ternásue miſſas, quas uocamus, & ſæpe cõciones ſacras, aſſiduè inopibus hominibus eleemoſynam dabat, & id quidem in occulto, cùm licebat, iuxta illud Chriſti ſeruatoris præceptum, ut ne ſciret eius ſiniſtra manus, quid dextera faceret, illiusq; muneris obeundi cauſa, domi ex maiorum inſtituto, habebat miniſtrum, qui eleemoſynarius dicitur. Sacerdotio honorem habebat, illudq; piè colebat, libens iuuabat, largè augebat, qui delubrum ad Vueſtmonaſteriũ, & cœnobia tria Franciſcanorũ, quos Obſeruantes appellant, unum apud uillam ſuam Richemondiam, alterum Greneuychi, tertium Neuuarchi condidit, ac iſs aſſignauit totidem cœnobia, quæ familia altera Franciſcanorum, qui Conuentuales uulgò nuncupantur, Cantuariæ, Nouicaſtri, & Suthantoni diu habuerat. Item orabat multum, & feſtis præſertim diebus, horas recitabat canonicas. Sed nõ ſuis adeò fretus eſt precibus, quin ſacerdotes cuiuſq; ordinis ſui adiutores non expeteret: quos etenim integros atq; innocentes eſſe certò quaſi ſciret, illis ſecretò largitiones faciebat, ut pro ſe orarẽt, ac toto paſſim regno, certis in templis, iuſta quotannis ſibi poſtquam mortem obiſſet, facienda conſtituit, ad idq; ex ſuo, mercedem paratam uoluit, ut cura atq; opera in ſupplicando diligentius à rerum diuinarum adminiſtris poneretur. Hæc Chriſtiani principis uita, qui animo ex corporis cuſtodiſs liberato duceret alterã eſſe uitam, & eam quidem multò meliorem, ad quam aſpiraret. Fecit teſtamentum, & primùm omnium iuſſit dari, reſtitui pecunias, ſi quæ in ærarium per fiſcales iudices, iniuſtè delatæ fuiſſent, deinde domum hoſpitalem paulò antè ab ſe eo loci, in ſuburbiis Londinenſibus, cui Sauoia nomen eſt, qui Thameſim tangit, inchoatam perfici, in eamq; inopes hoſpitio accipi. Hoc maturè factum eſt, illud uerò hominum mulctam iure uel iniuria irrogatam iuxtà repetentium importunitas, peruerſitasq; impediuit. Vnde cognoſcere licet, in eiuſmodi rebus pietatis cauſa diſtribuendis, eſſe unicuiq; non aliena, ſed ſua utendum manu.

Iiſdem temporibus perfectæ literæ ſimiliter latinæ atq; græcæ ex Italia bellis nefariis excluſæ, exterminatæ, expulſæ, ſeſe trans alpes, per omnem Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiamq; effuderunt. Sed Germani cum primis eas in ſuas ciuitates adſcripſerunt, quandò illi ut quondam minimè omnium literati erant, ita nunc maximè docti ſunt. Idem Gallis, Anglis, Scotis, ut de aliis ſileamus, à Deo optimo maximo munus eſt impertitum. Quippe ſolæ literæ ſunt, quæ quidem certè noſtra benefacta cum æternitate adæquẽt, noſtriq; nominis cõmemorationem ſeruent, idcirco rurſus quàm multi magni uiri, fœminæq; nobiliſſimæ ubiq; gentium cœperunt iuuare bonarum artium ac diſciplinarum ſtudia, quæ ut apud Anglos uehementius colerentur, Margarita Henrici mater mulier ſanctiſsima, hortatu Ioannis Fiſcerij Roffenſis epiſcopi, uiri ſumma doctrina, ſumma gratia, ſumma integritate, Cantabrigiæ in loco nobili ac celebri, binas extruxit magnificas ædes, in quibus duo inſtituit ſcholaſticorum collegia, & alterum Chriſto ſeruatori, alterum diuo Ioanni euangeliſtæ dedicauit, deditq; ad illorum uictum, largiter fundos. In ea etiam academia, Ioannes Alcocus Epiſcopus Elyenſis, pater ſanctimonia & uirtute clarus, paulò antè autor fuit collegij, quod IESV conſecrauit, ut eo

duce,qui ibi ad bonas colendas diſciplinas ſe darent,nõ errarent,ſed ad ueram gloriæ & laudis mercedem accipiẽdam,quam ille bene ſemper agentibus promiſit,recta uia contenderent.Per id quoq; tempus,Gulielmus Smyth epiſcopus Lincolnienſis Margaritæ exemplo ductus, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit in aula,quam uulgò uocant Braſyn Noſe,hoc eſt,æneum naſum,quòd eo loci imago ærea facie admodum immani pro foribus extet.Item Ricardus Vintonienſis epiſcopus,tale eiuſmodi opus Oxonij effecit,appellauitq; corporis Chriſti collegium.Idem etiam uirtutis & gloriæ ſtimulus concitauit Ioannem Coletum decanum,quem dicũt, diui Pauli,ad iſtiuſmodi bonas literas propagandi ſtudium.Is partim animi atque mentis uirtute, partim uitæ ac morum integritate ornatus, apud ſuos Anglos alter penè Apoſtolus Paulus habitus eſt, quòd natura ſanctus ac religioſus, ut primũ ex pueris exceſſit,atq; ab his artibus,quibus ætas puerilis ad humanitatem informatur, ſe ad diuinarum literarum ſtudium contulit, & Paulum ſibi præceptorem delegit,in eoq; cùm Oxonij & Cantabrigiæ,tum in Italia,ita exercuit, ut homo factus ad unguem,ſicut aiunt,cùm domũ rediſſet,cœperit Londini ubi natus eſt, Paulinas legere epiſtolas,& in templis ſæpe concionari : & quoniam nõ ſecus docebat,quàm uiuebat,idcirco mirũ in modum mortales in eius optimis præceptis acquieſcebant:erat enim homo cõtinentiſſimus,qui ſemel in die cibum capiebat,non ſitiebat honores,non cupiebat opes, nõ quærebat diuitias, quæ tamen eum fugientem ſecutæ,tandem conſecutæ ſunt.Sanè accidit,ut ex duobus & uiginti filijs, quos Henricus Coletus eius pater ciuis ſumma modeſtia & grauitate, ex Chriſtiana uxore nobili muliere ſuſceperat, ſolus ipſe ſuperſtes fuerit,eiq; paterna hæreditas uenerit. Tum Ioannes uidens plures ſuos ciues naturæ tantum habitu,euadere uiros graues &modeſtos,putauit illos ipſos multò excellentiores fore,ſi excolerentur doctrina:quapropter ſtatuit ſuis ſumptibus iuuare pubem Londinenſem, ad percipiendam, colendamq; doctrinam, qui circiter iſta tempora, poſuit in ea parte cœmiterij Paulini, quæ ad orientem ſolem ſpectat,magnificam ſcholam, deditq; præceptorem Gulielmum Lilium,&alterum qui rudiores informaret pueros,quòd in eo erat literatura,mores boni, diligentia ſumma : nam Lilius uir, quemadmodum dicit Horatius,integer uitæ ſceleriſq; purus,poſtquam in Italia aliquot per annos, perfectis literis operam dederat, domum reuerſus, Anglorum primus apud ſuos,eas docuit : antea enim Cornelius Vitellius homo Italus Corneti,quod eſt maritimum Hetruriæ oppidum, natus nobili proſapia,omnium primus Oxonij bonis literis iuuentutem erudiuit. Dein ſecutus eſt doctrinæ & morum magiſter Ioannes Ionys.Iis autem ludi literarij magiſtris,Coletus ex ſuis facultatibus, in annos ſingulos ſtipendium conſtituit, quò illi & poſthac alij omni tempore gratuitò docerẽt.Ac ut Londinenſis iuuentus è Paulina ſchola multò eſt politior,ſic tota Anglia,multi ſtudijs & doctrinis dediti,perfecta literatura florent.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI VIGESIMISEXTI ET VLTIMI FINIS.

POLYDORVS VERGILIVS LECTORI S.

MOnitum te, optime Lector, uolo, permulta uerba minus latina, longo usu, non item ratione, iampridem in consuetudinem quotidiani sermonis uenisse, sic, ut uelimus nolimus, ea interdum usurpare cogamur: cuiusmodi sunt, dux & comes, olim officij tantùm, at summæ nunc dignitatis uocabula. Item comitatus, pro regione: cancellarius, pro scribarũ, abbas, prior, pro monachorum præfecto. Igitur ista paucula, nam cætera facilè declinauimus, cùm legendo in ea incideris, non mihi uitio des, sed atqueadeo nostris temporibus, quæ ita quondam barbara facta sunt, ut nondum eiusmodi nævis purgari ad unguem potuerint. Vale.

INDEX HIC TIBI LECTOR ANGLIAE PRIMVM TOPOGRAPHIAM, GALLIAE DEINDE CONFINIVMQVE LOCORVM SITVS, TVM RERVM GESTARVM OMNIVM

circunstantias, & exempla innumera quædam, communi mortalium uitæ apprimè conducibilia, uelut digito monstrat: quare uarijs quidem studiorum institutis, maximè uerò publicæ administrationi utilis esse poterit.

Prior quisque numerus paginarum, posterior uersuum est.

ABBATISVILLA oppidum. 311.6
Aberdonia urbs. 6.46. ab Anglo capitur. 364.39
Aberkenuena. 326.43
Abies in Anglia nulla. 12.27
Abyndonia pagus. 101.8
Abyndonense cœnobium. 115.12
¶ACHEA quando floruerit. 97.22
¶ADELA Gulielmi regis filia, Stephani Blesensiũ comitis uxor. 162.35. & 188.45
Adela Ricardi nupta, à parente cõpressa. 239.23. à marito repudiatur. 242.25. & 247.3. & 251.2
Adela Ludouici regis Galliæ filia Ricardi comitis Aquitaniæ uxor. 233.1. & 236.17
Adelicia ex Lotharingiæ ducum prosapia Henrici regis uxor.
Aderstona uicus. 561.5 (191.24
Adulationi regis aures non uacare debere, pulcherrimum exemplum. 135.4
Adulphi regis Germaniæ cum Anglo fœdus. 331.44
¶AEGIDIVS Dabeneius regulus. 566.45. cubiculi prefectus. 594.12. Caleti præfectus ab Anglo auxilio mittit Maximiliano 583.30. exercitus in Scotos missi dux. 599.11. eius obitus. 615.
Aemonia insula. 6.4 (27
Aes Britannicum Cæsaris imagine quando signatum. 32.45
Aetas legitima. 402.16
Aetius dux Burgundionibus bellum facit. 44.10
Aetius Britãnis auxilia mittit. 51.
¶AFRICVM bellum. 419.14 (23
¶AGATHA Edouardi coniunx Edgari mater. 151.15
Agathyrsi populi. 38.6
Agnerus & Hubo fratres Dacorũ duces creant. 69.48. & 98.44
Agnerus Dacus orientalẽ Angliã occupat. 70.3. & seq. & 85.38
¶AIDANVS episcopus in Angliã accersitur. 81.40. & 105.15
¶ALBAMMALLAE obsidio. 258.2. eius arx solo æquat. Ibid.14
Albanus martyr. 45.8. eius sepulchrũ ac cœnobiũ. 74.33. 313.39
Albatorum conspiratio. 405.1
Albericus diaconus. 163.23
Albericus Northumbriæ comes.
Albigẽsiũ hæresis. 297.4. (158.23
Albigenses à Simone Mõtifortensi comite uicti. 304.14
Albion olim Britannia dicebatur. 16.12. & 18.20
Albinus seu Alchuinus eruditione nobilis. 26.37. & 106.20
Aldelmus episcopus. 119.39
Aldermanorũ magistratus apud Londinenses. 244.7
Alectum oppidum. 6.23
Alenconium in Anglì potestatem uenit. 452.20 (33. & 382.4
Aleonora Henrici tertij uxor. 302.
Aleonora à marito in carcerẽ conjcitur. 231.3. liberatur. 242.14. eius petulantia. 225.2. filios ad uersus maritũ instigat. Ibid.20.
Aleonorã à Lud. rege (& 231.4
Francorum repudiatam Henricus secundus ducit. 209.15
Aleonora Castellę regina, Edouardi tertij coniunx. 311.2.40
Aleonora Simonis Mõtifortensis filia. 321.32. ab Edouardo capitur. Ibid.35
Aleonora Ioannis filia comitissa Glocestriæ. 282.27. & 288.7
Alexãder dux Albaniæ. 538.16.25
Alexãder insularũ regulus Scotis Sylueſtribus se iungit. 457.19
Alexander rex in Scotiam ex Anglia reuersus. 291.34
Alexãder Setonus. 363.37. Scotici regni administrator. 364.5
Alfreda uirgo castitatem uouet. 69.23. & 75.5
Alfredæ Horgerij filiæ elegantia. 118.21. & seq.
Alfreda nouercali odio Edouardo priuigno necẽ struit. 121.13. eius pœnitentia. 121.33
Alfredi Etheldredi filij interitus. 139.36
Alla siue Ella primus Northumbrię rex Deiram occupat. 76.32
Alliæ fluuij origo. 24.4
Allienſis pugna. 24.6
Allobroges quondã Delphinatiũ partes tenuerunt. 377.45 (24
Almericus Caleti præfectus. 377.
Almericus Mõtifortis comes. 192.11. Franciam absente rege tuet.
Almericus Britannorum dux capitur. (190.40 272.6
Alneuici opp. obsidio. 229.6
Alneuichum opp. Northumbriæ Scoti depopulantur. 172.6
Alosæ pisces. 14.31
Alphegius martyrio coronatur. 135.25
Alphonsi Castellæ, & Garsiæ Nauarræ regũ de finibus cõtentio. 235.46. cum Henrico III affinitas. 310.39. Ro. rex eligit. 312.3
Alphonsus octauus Castellæ rex.
Alphonsus Neapol. rex (265.8
regno & uita priuatus. 588.25
Alphonſ. Calabriæ dux in Garterium ordinẽ cooptatus. 587.12
Alsuinus episcopus monasterium condidit. 70.28
Altisiodorenses in Franci potestatem ueniunt. 473.11.28
Aluarij Perresæi fuga. 415.30
Aluchefreda Pedæ regi christianismi cõditionib. locata. 73.5. &
Aluredus rex quantũ in (84.28
studio literarũ præstiterit. 105.40
Alustum oppidũ à Gulielmo Flandriæ comite obsidetur. 193.29
¶AMBASIA uilla. 519.31
Ambiani ab Anglis affliguntur. 490.22. & seq.

Ambitionis repulsæ laudabile exemplum. 168.19
Ambrosius Delorus Fani Susannæ præfectus. 464.3. eius res gestæ. 476.18. &478.45. capitur. 479.19
Ambrosij Bochanigri uictoria. 394.35
Ambrosij de republica bene meriti magnificũ sepulchrum. 58.16
Amisberia pagus. 58.21
Amisberiæ cœnobium. 121.36
Amlethus Dacorum rex Britannos subigit. 71.3
Amphibolus martyr D. Albani præceptor. 236.12
Amore nihil esse nobilius. 379.20
¶ANALAPHVS Adelstanũ tantum nõ noctu interfecit. 113.38
Analaphus & Gotfredus Sithrici filij nouas res molientes fuga tandem elapsi sunt. 113.16. & sequentib.
Ancalites se Cæsari dedunt. 32.9. & 37.20
Andegauenses pop. 183.24
Andegauenses in Arthuri potestatem ultrò ueniunt. 262.31. recipiuntur. 264.12. in Philippi fidem ueniunt. 266.24
Andegauensium ciuitas à Ioanne capitur, ciues plectuntur. 263.8
Andegaui mœnia à Ioãne rege solo æquantur. 271.46. restaurantur. 272.15
Andegauum instauratur. 280.31
Andes populi. 183.24
Andouera pagus. 129.36
D. Andreæ episcopus in Scotia. 156.23
Andreas Pannoniæ rex in Asiam proficiscitur. 292.23
Andreas Morauius. 363.38. capitur. Ibid.41
Andreæ Carliolensis comitis proditio. 353.19. proditionis pœna. 353.33
Andreæ Trolopij facinus. 507.30 interitus. 511.5
Angeum opp. 556.14
Anglus sagittipotens. 375.45
Angliæ nomen. 34.27. & 94.14 & 108. 14. generalis descriptio. 33.21. &seq. à quatuor plagis confinia. 4.40. comitatus XXXIX. 3.14. diuisio. 3.11. diœceses XVIII. 4.5. urbes magnificæ. 15.14
Angliæ aura saluberrima. 12.22. nubilum cœlum & imbriferum habet. 12.13. fœcunditas. 12.26 nulla uina producit. 12.29. quę animantia habeat, quibusq; careat. 13.33. quas aues habeat. 14.6. pecora quàm homines benignius alit. 5.17. quare sit opulentissima. 13.25
Angli quando in Britanniam uenerint. 149.9
Angli gallico uestitu utũtur. 15.13
Angli hodie literis clarent. 15.11. bello præstantissimi. 15.6. in morte etiam non cõcidunt animo. 496.45 (278.39
Anglorum cõtra Gallos uictoria.
Anglorum pronunciatio. 9.13
Anglorum studiosorum Romæ collegium. 97.3
Anglorum diadema regium Constantini munus. 49.18
Angliæ cõstans tranquillitas. 140. 30. & seq.
Anglici regni infantia. 108.19. adolescentia. Ibid.21. uirilis ætas. Ibid.26
Anglici reges indigenæ quando imperare cœperint. 240.11. & 242.40
Angliæ regnum Deo curæ. 142.33
Angliæ reges regni Hierosolymitani titulum aliquandiu usurparunt. 250.5
Angli Britannia potiti. 8.37
Anglorum contra Scotos uictoria. 201.10. & seq. & 376.44.
Anglorum contra Flandros naualis uictoria. 395.44
Angliæ oligarchia ad monarchiã redacta. 62.28
Angliæ regnum in Normanorum potestatem uenit. 149.22. & 150.10
Anglia Dacis uectigalis facta. 122. 44. uectigal redimitur. 124.16
Anglia in Dacorum potestatẽ uenit. 125.18
Angliæ regnum ad Francos peruenit. 196.40
Anglorum quadraginta millia ad uersus Turcam proficiscuntur. 298.19. & seq.
Angli populares sponte in Ludouici Philippi filij potestatem ueniunt. 286.15
Anglici regni inuestitura pontifici Rom. cedit. 277.8
Angliæ regnum Rom. sedi feudatarium esse. 219.31
Anglia pontifici Romano uectigalis facta. 89.40. & 96.41
Angli excõmunicationis Romanæ molestiam excutiũt. 417.34
Angli Gulielmi tyrannide pertæsi solitudines petunt. 156.38
Angli ad libertatẽ spirant. 340.19
Anglorum maxima clades à Dacis accepta. 94.18. & 98.21. & 131.10
Anglorum in Scotia clades. 336.1. & 339.21. & 342.37. & 347. 46. & 364.23. & 413.6. fuga. 352.30. In Gallijs. 331.12. & 392.21. & 466.39. & 471. 39. & 479.17. & 486.27. In Rothomagensi agro. 448.2. In Hispania. 395.1. In Aquitania. 497.3. & 502.10.
Anglorum robur cum imperio cecidit. 148.38
Anglorum dolus malus. 416.41
Anglici sudoris origo. 567.38. eiusq; remediũ optimũ. 568.13
Anglorum orientalium regni descriptio. 67.45
Angli orientales à Dacis superati. 67.45. In uarias per uices ueniunt potestates. 69.33. Christum induunt. 80.1. de Mercijs se ulciscuntur. 93.25. In Edouardi potestatem ueniũt. 110.23
Angulosaxones quomodo in Britanniam uenerint. 55.11. & seq.
Angulosaxones Britannia tota potiuntur. 61.30. Vide infrà Saxones.
Anglisea insula. 12.4. à Rufo grauiter afflicta. 176.8
Angusia fluuius. 6.26
Animal apud Anglos uenenosum aut nocuum nullum. 13.35
Anisia filia comitis Gloceſtriæ Ioannis regis uxor. 242.11
Annam Britanni ducis filiam Carolus octauus ducit uxorem. 583.6
Annę Ricardi uxoris obitus. 420. 4. & 557.42
Anna filia Roberti, Mortimerij familiæ regnum hæreditate attulit. 391.27.
Annalium autoritas. 245.20
Annandia uallis. 5.42
Annibalem quo pacto Romani à ceruicibus excusserint. 374.14
Annuli quotannis ab Anglicis regibus aduersus comitialẽ morbum consecrantur. 143.29
Anseres iuniores in lautitijs apud Anglos habentur. 14.7
Anshelmi episcopi exiliũ. 177.13. & 179.4. reuocatur. 179.5
Anshelmi Cantuarienſis episcopi uita & monimenta. 185.35. & sequentib.
Ansleiana contra regem conspiratio. 407.25
Antona fluuius. 8.24. & 33.28
Antonum opp. 10.45
Antonensis portus. 166.27
Antoninus Caracalla Dacos domuit. 95.20
Antonius Riuerius Edouardi principis tutor. 540.13. capitur. Ibid.32. & 541.31. interimitur. 544.14. & 546.22
¶APPELBIA arx capitur. 229.5
Apes etiam in Hybernia. 221.32
Apulia Normani potiunt. 174.21
Aquila oppidum. 240.16
Aquitania Galliæ pars. 209.17
Aquitaniæ situs. 315.5
Aquitaniæ seditiones per Henricum tertium sedantur. 310.17
Aquitaniam Philippus Pulcher Anglo restituit. 341.13
Aquitania bello ardet. 373.33
Aquitani uectigalis onere pressi, defectio-

defectionem faciunt. 389.21. & 392.31
Aquitani Lancastrij imperium renuunt. 418.19
Aquitaniam Talbotus in Angli potestatem recipit. 501.39
Aquitani ab Anglo deficiunt. 493. 17. & 496.34
¶ARAGONVM regis cõtra Mauros bellum. 299.38
Aragonum cum Siculis bella. 325. 24. & seq.
Arcadius uita functus. 50.45
Archæ pons. 374.26
Archibaldus Douglassatium comes. 433.1. & 458.3
Archibaldus Stuartus ab Anglo uincitur. 363.44
Archigallus regno deijcitur. 22.9. restituitur. Ibid.13
Arcium ædificandarũ hodie nulla cura. 15.9
Ardearum aucupatu Angliæ nobiles delectantur. 14.12
Areflorum oppidum. 233.29
Argatelia regio Scotiæ. 6.26
Argentonio Anglus potit. 452.19
Aricuriæ principatus in comitatum redigitur. 333.10
Armachum Hultoniæ emporium 222.2
Armeniacus & Petragoricus Aquitanicæ defectionis autores. 389.23
Armoricæ Britanniæ ciuitates. 50.16
Arnoldus Flandriæ comitatũ sibi armis uendicare nititur. 193.20
Arnulphi Flandrẽsis principis dolus. 112.27. & seq. & 116.2
Arras ciuitas eadem quæ Atrebatium. 259.16
Arrio exilium indictum. 47.42
Arthuri cognomentũ unde. 17.14
Arthuri regis res gestæ, & sepulchrum magnificum. 60.21
Arthurus filius Gaufredi. 238.22
Arthurus regni hæres à Ricardo scribit. 245.2. & 268.24. apud Gallorũ regem educatur. 263.2. in uerba Ioannis iurat. 265.43. Andegauẽsium comes dicitur. 266.22. capitur. Ibid. 43. in Normaniam mittitur. 488.36
Arthurus Henrici septimi filius nascitur. 569.25. eius & Catharinæ Ferdinandi Hispanorum regis filiæ sponsalia facta. 604.10 nuptiæ. 610.26.34. eius familia aulica. Ibid. 37. moritur. 612.17
Arualium fratrum origo. 379.14
Arundellum castellum. 181.23. oppidum. 202.38
¶ARSACIDAE Saracenis sicarij. 319.16
Ascalon mœnib. nudatũ. 248.28. & 250.25
Asellus piscis. 14.27
Assauensis episcopatus. 9.8
¶ATHELNEA insula. 105.34
Athesis flumen. 59.46
Atholia. 6.21.26
Atrebatium ciuitas à Flandris bello petitur. 259.16
Atrebatium comitũ series. 365.36
Atrebates ab Edouardo quinto uicti. 383.30
¶AVARITIA sacerdotum. 120.2
Auaritia quantum principi officiat. 97.15
Audiatur altera pars, exemplum. 284.11
Aues quas Anglia habeat. 14.6
Aues innumeræ aperto cœlo dimicantes in terrã decidũt. 194.43
Auenionem urbem Volcasiorum oppidũ quondam fuisse. 297.9
Augusta ad radices alpiũ ciuitas. 185.22
Augusti temporibus pax ubique terrarum. 32.21
Augustinus monachus Christum in Britannia prædicat. 63.27. & 64.5. & 77.1. archiepiscopus Cantuariensis creatur. 64. 6. obitus. 64.44
Aula regia bonorum studiorum Cantabrigiæ collegium. 399.35
Aulerci Rothomagum ciuitatem tenuerunt. 102.22
Au. Plautius Cl. Cæsaris in Britannia legatus. 33.24
Aurelianum ciuitas. 468.14. olim Genebum dictum. 195.9
Aurelianensium contra Burgundiones factio. 437.1
Aurelianum Sarisberiensis obsidet. 468.29. obsidio soluitur. 470.33
Aurelianenses Philippi Burgundionis fidei se cõmittũt. 470.12
Aurelius Ambrosius Britannorũ dux contra Saxones pugnat. 56.43. & 57.37. & seq. eius interitus. 58.14. sepulchrũ. 58.17
Austria quondam Pannonia superior. 253.8 (26
Austri prodigiosus impetus. 385.
Aui peccatum ad nepotes redundasse. 531.21
Auxolmea insula. 5.14
Auxolmeæ fœcunditas. 5.17

B

BACVLVS domesticæ regiæ præfecturæ insigne. 427.4
Badudus rex Icarium uolatũ uolans interijt. 20.11
Badonicus mons. 59.44
Baiona quondam Tarbellorum ciuitas. 331.42
Baionense prælium. 336.15
Baiocensium urbe Gallus potitur 496.12
Baiocenses ijdem qui Bellocassi. 452.4
Balduinus quartus Hierosolymitanus rex elephãtico morbo laborans cœlebs uiuit. 237.20
Balduinus Reduersus in exilium missus. 198.30
Balduinus Flandriæ comes. 123. 31. Anglicanarũ partiũ caput. 264.22
Balduinus Ricardo regi se iungit. 258.46. & seq. eius cum Ioanne rege fœdus. 264.26. & 265. 23. cũ Franco amicitia. 265.25. Asiatico bello se parat. 265.25. & 266.16. interitus. 189.16. 44. & 190.18
Balistæ qui. 375.25
Balliui, id est, consules, magistratus Londinensis. 243.13
Bamburgum arx. 83.28. & 173.41
Banbericus pagus. 516.46
Bangorienſis episcopatus. 9.7
Bangorienses monachi. 76.44
Baptismi, eucharistiæ & coniugij insecutores hæreseos conuicti pœnas luunt. 212.10
Barbasani strenuitas. 456.8. in carcerem mittitur. Ibid.12
Barchyngij cœnobium. 64.43
Barkelei arx. 358.32
Barnardo Syluanectis comes pro Ricardo Normano principe puero Ludouico regi restitit. 116.25
Barnetus pagus. 526.26
Barnetensis pugna. 527.10 clades. 527.26
Baro, id est, præfectus statarius. 244.10
Baronum officium. 154.31
Bartholomæus quidam Cantaber literas primus in Anglia docet. 107.28
Bassianus Anto. Caracalla quibus rationibus Britãnos in officio retinuerit. 44.16. fratrẽ Getam interficit. 44.18. eius interitus. 44.33
Basilica Vuestmonasterij. 114.22
Basyngstochus pagus. 109.41
Bathoniam oppidũ quis ædificarit. 20.3
Bathonia episcopatus. 158.18
Bathonienſis & Vuellensis Anglię diœceses. 4.11
Bathonia igne ferroq; uastata. 165.16
Bathonia thermis nobilis. 20.5
Bathonienſe cœnobium. 74.37
¶BEBBA urbs. 83.23
Bedæ elogium, & quo tempore is floruerit. 16.6. & 86.38. eius discipuli. 106.35. Ceoloulpho ecclesiasticam historiam inscripsit. 86.38. eius monumenta publicata. 86.41
Bedfordia oppidum. 199.15
Bedfordienſis Angliæ comitatus.
Bedfordia à rege cum arce capta Falcasio donat. (3.25 285.3
Bedfordienſis arx coniuratis principibus deditur. 283.1

Bela Pannoniæ rex. 237.3
Belli incõmoda. 518.5
Bellicis rebus monarchia optima 290.8
Ad Bellum, cœnobium. 161.26
Belgæ Britanniam occuparunt. 15.45
Belliloci aſylum. 605.41
Belliloci direptio. 438.10
Belliloci uici cœnobium. 528.21
Bellinus primus regum Britãniæ crematus eſt. 25.24
Bellini regis laus ampliſſima. 25.11
Bellocaſſiorum ciuitas ab Anglis capitur. 452.4
Bellouacos Francus recipit. 475. 24
Bellouacenſis pugna. 478.19
Belſia Celticæ pars. 458.12
D. Benedicti cœnobium. 134.21
Beneficẽtiæ in ingratos exemplũ. 407.13. & 552.44
Beneficiarius quis. 224.29
Benettibrigium opp. 222.13
Berchanſtedus pagus. 312.33. & 313.7
Bercheria Angliæ comitatus. 3.17
Berchyngij cœnobium. 90.12
Berengarius diacon9 corpus Chriſti euchariſtiæ *συμβολικῶς* tantũ ineſſe aſſerit. 163.19
Berengaria filia Garſiæ regis Nauarræ, ſponſa Ricardi ducis Normaniæ. 242.27. & 247.2. 11. & 253.3
Berinus epiſcopus. 88.6
D. Bernardus claret. 210.26. & 241.28
Bernardus Baiocenſis epiſcopus. 244.41
Bernardus Nouimercatenſis. 165. 20
Berniciorum regnum. 76.21
Bernicia Northũbriæ pars. 76.32
Berthæ reginæ Cantij laus. 63.21
Bertrandi Geſquini res geſtæ. 386. 40. capitur. 388.3. & 392.19
Beuerlacus pagus. 86.24
Beuerlacum oppidum. 86.28
Beruicum oppidum. 5.40. & 233.12. & 244.19. Anglus Scoto donat. 511.25. à Scotis capitur. 37.23. & 349.20. ab Anglis capitur. 336.7. & 343.3 & 363.44. & 538.35
Berfordienſis arx ab Henrico tertio diripitur. 296.1
Bethleem Carthuſianorum cœnobium. 440.10. & 608.27
¶BIBROCI ſe Cæſari dedunt. 30. 10. & 27.20
Bithynia regio. 139.19
Bithynia à Gothis uaſtata. 95.29
Bituriges Delphini bello occupati. 458.4. & ſeq.
¶BLACHEMORA mons. 59.45
Blakethus mons. 402.42
Blackmura Scotiæ locus. 352.40
Blangium oppidum. 445.1
Blanca regina Caſtellæ Ludouici Francorum regis uxor. 265.8. & 297.15. pro puero regnum gubernat. 297.22
Blancha Lancaſtri filia Ioannis Gandauenſis coniunx. 385.13
¶BOANDVS fluuius. 222.1
Bodotria flumen. 6.18. & 39.41
Boëmi religionis tuendæ cauſa arma mouent 474.9
Bombardarũ uſus quando in Gallijs nouus. 463.41
Bononia Galliæ. 10.15
Bononienſis oppugnatio. 586.16. & 587.6
Bonrys ſylua. 573.25
Borburgũ Anglis deditur. 406.16
Boſuuorthus pagus. 562.29
Boſuuorthenſis pugna. 563.22
Boues in Anglia æquè ut capita cenſentur. 159.36
Boues candidi inſtar leonum iubati. 6.35
Boum Anglicorum natura. 13.44
¶BRECHENOTVM oppidum. 171.46
Brennus ſtipẽdia facturus in Galliam traijcit. 23.20
Brenni, ſiue ut Liuius habet, Brennonis Gallogræcorum ducis in Aſiam expeditio. 25.4
Brenno quo tempore urbem cepe rit. 21.12. & ſeq.
Brenni & Bellini de imperio contentio. 23.9
Bremmæ piſces. 14.30
Breſtum à Britanno capit. 372.10
Breſti oppidi fides. 394.24
Bria regio Campaniæ confinis. 461.31
Brigantum ſitus. 33.42
Briſoni arx ab Anglis capitur, ac diruitur. 257.41
Briſtollium ab Iſabella obſidetur. 356.23. deditur. Ibid.26
Briſtollij oppidi ſitus. 100.36
Britanniæ nomen & origo. 16.9. eius diuiſio. 3.8. forma triquetra. 10.5. uentis expoſita. 5.6. uini & olei expers. 32.41
Britanniæ religio. 15.18
Britannia ab orbe ferè cõdito habitata fuit. 18.25. qui mortales eam ab initio coluerint. 15.35
Britanniæ populi lingua & moribus differunt. 3.11
Britanniæ inſulæ. 7.20
Britanniæ urbes cur minus celebres. 5.8
Britãnicę urbes ſuo iure uſæ. 26.12
Britannię principes olim reges an tyranni fuerint incertũ. 16.25
Britannia quo anno à Cæſare deuicta. 30.40. Romanis uectigalis facta. 30.19. quando amiſſa, quandiu ſub Rom. imperio fuerit. 52.20. à Romanis recuperatur. 45.3. & 50.43
Britannia mores cultos Romanis debet. 52.15
Britannica monarchia in pentarchiam redacta. 21.5
Britanniæ Reſpub. ad monarchiã redit. 21.34
Britanniæ Reipub. forma qualis ſub regibus fuerit ante Cæſaris aduentum. 291. per totam præfationem.
Britannia tota in Anglorum Saxonum poteſtatem uenit. 61.30
Britannia qualis noſtra tempeſtate ſit. 12.12
Britannia quando nomen amiſerit. 94.14
Britannia lanitio hodie celebris. 13.4
Britannus Ambroſio duci magnificum ſepulchrum poſuit. 58.16
Britanni imbelles. 32.39
Britanni bonos mores quãdo imbiberint. 39.23
Britanni per Romanos multò cultiores effecti. 26.29
Britannos ciuilis diſcordia libertate priuauit. 59.40. & 61.10 & ſequentib.
Britanni libertatem cum imperio amittũt. 50.13. cum regno nomen amiſerunt. 8.41. ad Cæſarem de pace legatos mittunt. 28.27. & 29.3. à Claudio Cæſare ſine prælio ſuperati. 33.36. eos Rom. legati in officio retinent. 33.19. defectionem cogitant. 35.37
Britannorum triginta millia à Romanis cæſa. 36.41
Britannorum rebellio. 42.22. 38. & 45.14
Britanni græcas literas diſcebant. 27.8
Britanni Romanorum iugum excutiunt. 44.42. à Scotis Pictisq; affliguntur. 51.14. & 51. 38. à Romanis inuiti deficiũt. 52.13. à Saxonibus Britannia pulſi alibi ſedes quærunt. 8.29. & 55.29
Britannorum cõtra Pictos uictoria. 59.36. cõtra Scotos. 54.4
Britannorum clades. 88.34
Britannorum diuitiæ. 27.2. ædificia. 7.
Britannis uarios corporum habitus fuiſſe. 26.30
Britannicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Britanniam tranſmarinã Gallus inuadit. 271.14
Britannia citerior ab Anglis uexatur. 466.46
Britanniæ ſeditio. 394.4
Britanni citeriores in Franci poteſtatem ueniunt. 584.4
Britanniæ citerioris principum ſeries & hæreditas. 496.25
Britannicæ familiæ ſeries. 371.35. & ſequentib.

Britannicum bellum. 371.34
Britones Britonantes. 9.33
Brutus quidam Aſcanij nepos, ſecundū quoſdam Britannici generis autor. 17.26
¶BVBVLAM carnē Angli in delicijs habent. 14.2
Bucanus capitur. 462.20. interimitur. 465.31
Buchyngamienſis Angliæ comitatus. 3.25
Burdegalenſes de proditione cogitant. 325.12
Burdegala ad defectionem inclinans à Franco capitur. 330.26. clades. 334.20. eam Francus recipit. 497.10. ad Anglum ſe inclinat. 500.45. in eius poteſtatem uenit. 501.37. Francus recipit. 502.28
Burenſe caſtellum à Rufo capitur 172.44
Burgūdiones ijdem qui Sequani. 102.39
Burgundiones Galliam infeſtant. 51.33
Burgundionum aduerſus Aurelianos factio. 437.2
Burgum Petri, cœnobium. 128.24 ſpoliatur. 287.12
Burgthum arx capitur. 229.4
Buria pagus. 70.40
Burienſe cœnobiū diripit. 125.27
Burtonus uicus. 351.6
Butauentum à Britannis occupatur. 264.12

C

CADOMI oppidi ſitus. 450.16. obſidio. Ibid.18. deditio. 451.3
Cadomum ab Edouardo quinto capitur. 373.40. à Franco recipitur. 496.9
Cadomi cœnobium. 161.29
Cadouallonis defectio. 18.14. & ſequentib.
Cadouallonis interitus & proſopographia. 81.32
¶CAERLEONVM oppidū. 25.13
Cæſarea mœnibus nudata. 248.28
Cæſarum declaratio non tam imperij dignitas, quàm ad imperia gradus. 46.37
Cæſar quando Britannis bellum fecerit. 26.4. quare. 27.18
Cæſaris in Britanniam expeditio prima. 28.9. ſecunda. 29.10
Cæſar Britanniam poſteris nō tradidit, ſed oſtendit. 30.27
Cæſaris dictum. 149.35
C. Voluſenus Cæſaris ad Britannos legatus. 25.26. & 28.8
Calacum oppidū obſidetur. 237. 19. capitur. Ibid.28
Calamitatē aliquoties ad laudem prodeſſe, exemplum. 22.18
Caleti ſitus. 376.24
Caletum Anglica colonia. 386.10. ab Anglo obſeſſum. 376.1. deditur, Ibid.15. colonia Anglica eò deducta. Ibid.27. à Burgundione obſidetur. 487.5
Calgaco uiro magni conſilij ſumma imperij à Britannis cōmittitur. 40.33
Calgacus infeliciter contra Rom. pugnat. 40.38. & ſeq.
Calidonia. 6.34. & 345.13
Calidonia ſylua boues producit candidos, inſtar leonum iubatos. 6.35
Camber Bruti ſeu Britonis filius. 19.24
Cameraci obſidio. 368.19
Camillus ab exilio reuocat. 24.27
Camilli cōtra Gallos uictoria. 24. 39. & ſeq.
Campi cœleſtis templum miraculis claret. 82.28
Camudola hodie Colceſtria 37.13
Camulodunum colonia. 34.3.7 & 36.1
Cācellarij munus. 154.35. & 188.31
Cancellarius magni regni. 213.11
Candaliæ ſitus. 33.43. & 229.9
Caudebecum arx. 443.12
Candidacaſa oppidum. 6.11
Cangorum ſitus. 33.38
Cangi rebelles ab Oſtorio Scapula domiti. 33.32
Cantabrigiæ origo & nomen. 107.29
Cantabrigienſis Angliæ comitatus. 3.24. & 68.2
Cantabrigienſem agrum Rogerius Montigomericenſis iniuria afficit. 165.18
Cantabrigiæ gymnaſium. 107.15
Cantabrigia literis claret. 68.20. collegia ſcholaſtica. 320.41. & 354.9. & 532.38. collegiū Reginæ. 572.1. binæ ſcholæ inſtitutæ. 617.41
Cantium à Ludouico Philippi filio ſubigitur. 286.2
Cantium Angliæ comitatus. 3.16
Cantianæ gallinæ maximæ. 14.7
Cantiani ſeditionibus delectant. 498.16
Cantianorum quatuor reguli infeliciter pro Britannis aduerſus Cæſarem pugnant. 30.15
Cantiani Humfredum inuadunt, profligantq;. 498.30
Cantiani iniuriarū impatientes. 498.16. Londinū contendunt. 498.22. ciuiū domos ſpoliant. Ibid.34. Ioannē Sayum principem Angliæ quæſtorē cum pleriſq; nobilibus ſecuri percutiūt. Ibid.41. domibus ſuper pontē conſtructis ignē inijciunt. 499. 11. Io. Caddus Cantianorum dux capite mulctatur. 499.22
Cantiū in Britannia Angloſaxonū prima ſedes. 55.18. contra regē ſeditio. 402.31. & ſeq.
Cantianorum fides erga Henricū ſeptimum. 595.42. & 601.14
Cantij regni deſcriptio. 63.1. & ſequentib. & 149.5
Cantianorū imperiū in Occidentaliū poteſtatē uenit. 67.24.40
Cantianos Chriſtiana fide imbuit Auguſtinus. 67.23
Cantuaria à quo condita. 19.44. à Dacis capta. 128.29
Cantuarienſis Angliæ diœceſis. 4.7.22. & 64.9
Cātuaria archipreſulis ſedes. 64.9
Cantuarienſis archiepiſcopatus Lichefeldiam translatus. 74.17
Cantuarienſis epiſcopi eſt reges inungere. 215.36
Cantuarienſes epiſcopi omnes legati pontificij. 213.6
Canutus Suenonis filius Dacorū rex, humanitate Anglos in officio continet. 125.18
Canuti in Northūbriā expeditio. 127.44. totius Angliæ imperiū obtinet. 126.3. & 132.32. & 133.11
Canuti aliquot cū Anglis pugnæ 129.27. ab Anglis profligatur. 130.5 (135.4
Canuti regis admirabilis χρεῶα.
Canutus tertius Dacorū rex. 135. 45. Noruegiam recuperat. 133. 43. eius obitus. 134.40
Canutus IIII Dacorū rex, Normanis Anglia potitus bellum facit 152.17. eius uictoria. 153.6
Capitium. 404.45
Capitolium à Gallis obſeſſum anſerū beneficio liberatur. 24.26
Capo piſcis. 14.28
Carantus fluuius. 315.6
Carataci Ordolucarum reguli res geſtæ. 34.37. & ſeq. & 35.36
Caratacus capitur. 35.2
Carauſius Britanniam dolo occupat. 44.20.34.43
Cardiffum oppidum. 184.30
Carlioli oppidi conditor & ſitus. 19.39
Carliolenſis epiſcopalis in Anglia ſedes. 4.25. & 33.42. & 195.29
Carliolum oppidum reſtauratū & colonia eò ducta. 170.1. à Scoto capitur. 198.4
Carlioli obſidio. 229.1. à Scotis incenditur. 335.39
Carnutes obſeſſi à Rollone. 102. 38. à Delphino. 458.1
Carræ Meſopotamiæ urbs. 44.27
Carolus Canuti Dacorum regis filius. 190.19
Carolus Delphinus. (455.39
Carolus M. duo gymnaſia condidit. 74.28. & 106.28
Carolus IIII Imp. pacis inter Anglum Gallumq; interpres. 401. 34. & ſeq.
Caroli Magni cum Scotis fœdus. 91.38. & 371.27
Caroli V. Imp. genus. 614.28
Carolus Simplex Gallorū rex Eduinam uxorē duxit. 111.11.39.

inducias à Rollone petit. 102. 34. filiam Rolloni locat. 103. 21. per dolum capitur. 112.3. moritur. Ibid.10.
Caroli Pulchri regis Francorum cũ Edouardo IIII pax. 353.11
Carolus Ioãnis regis Franciæ filius primus Delphinus.377.42
Carolus Delphinus conditiones Anglicas detrectat.383.11. uita excedit. 360.23.44
Carolus V rex Francorũ. 386.20
Carolus quintus Edouardo principi diẽ dicit.388.33. & 390.13. Edouardo quinto patribellum indicit.390.15. cum Anglo induciæ. 398.2. moritˀ.401.42
Carolus VI rex Franciæ. 401.43 Angliam inuadit. 409.2. cum Ricardo II. pax.417.26. affinitas.420.8. eius cum Henrico IIII induciæ.432.15. & seq. & 434.24. res gerere nescit. 451.31. Ricardi II mortem ulciſci parat.429.39 eius insania. Ibid.43. à rebus gerendis abstinet. 436.43. à uita excedit. 460.29
Carolus Delphinus Caroli sexti filius perpetuus patriæ hostis iudicatur. 453.4
Caroli Delphini fuga.381.4. pacem petit.384.11. se regem dicit.473.7. inungitur. 473.24
Carolus septimus Burgundionis amicitiam curat. 475.28. & seq.Bedfordienſi inducias in se xennium subitò frangit. 480. 6. Normaniam recipere conatur. 488.33. periculum ex filij conspiratione.489.11. cũ Anglo induciæ. 491.5. fractæ. 494.30. Normaniã affectat. 494.34. pugnando restituit rem. 497.34. Talboto obuiã it.501.45. eius obitus.504.16.
Carolus VIII rex Franciæ.553.32
Caroli octaui regis Franciæ cum Maximiliano & Franciſco Britanno bellum. 576.5. contra Britannos uictoria. 579. 46. Britannia potitur.584.2. Annam Maximiliani sponsam intercipit ducitq;.584.2. Anglis uectigalis.586.41. cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus. 587.25. ad Henricum VII de concordia legatio.600.40. & 603.44
Carolus rex Nauarræ capitur. 380.23. &393.4
Carolus Nauarræ rex Anglo auxilia offert. 393.2
Carolus Andegauenſis comes Siciliæ rex factus. 312.17
Carol. rex Siciliæ.319.26. &325. 22. obitus. 326.1
Carolus Caroli regis Siciliæ filius in prælio ab Aragone capitur. 325.44
Carolus Alenconij comes. 367. 44. eius interitus. 375.39
Carolus Aurelianus dux fucoſam cũ Burgundione gratiã iniuit. 437.12. eorum bellum. Ibid.
Carolus Aurelianus captus in Angliam ducitur. 447.30. dimittitur. 490.6
Carolus Burgundio patri Philippo in regno ſuccedit. 514.42. Edouardũ ſextum contra fratrem iuuat. 521.4
Caroli Burgundionis cum Franco diſcordia. 533.38
Carolus Flandriæ comes per proditionẽ in tẽplo occiſus. 192.23
Carolus Valeſij comes Philippi Pulchri regis frater. 330.6
Caroli Bleſenſis comitis de Britãnico imperio contentio. 371. 42.&ſeq. cũ Montifortenſi de principatu contentio. 382.32. cum duobus filijs capitur.377. 16.dimittitur.Ibid.19. eius interitus. 386.21
Carthaginis origo. 159.46
Carthumandua regina Brigantum. 35.1.27
Cathalanenſes Franco ſe dedunt.
Crolandia locus.69.26 (473.19
Casletum à Philippo Franciæ rege capitur. 278.5
Caſſellum ciuitas. 222.43
Caſſi in Cæſaris fidem ueniunt. 30.10. & 37.20
Caſſiuellauno Briranni totam cõtra Cæſarem belli fortunam cõmittunt. 27.43
Caſſiuellauni Britannici regis obitus. 30.41
Caſtellum Puellarum. 244.19
Caſtellana pugna.387.44.& ſeq.
Caſtellanorũ cum Luſitanis bellum.410.32. clades.411.11
Caſtellæ regũ genealogia. 310.41
Caſtellæ regnũ dotis nomine Flãdriæ duci cedit. 613.24
Caſtillionenſe prælium. 502.4
Caſtillio à Francis obſideˀ. 502.3. per deditionem capitur.502.20
Caſtitatis prodigioſum exemplũ. 85.4. & 90.6
Caſtrinoui obſidio. 401.31
Cathaneſia Scotiæ locus. 7.12
Britanniæ portiuncula. 38.24
Cati Deciani fuga. 36.27
Catina Siciliæ urbs à Roberto Atrebate occupatur. 326.10
Catharina Caroli VI filia, Henr. V uxor,regina coronaˀ. 456. 40. eius forma.453.39
Catharinæ Henr. VI matris obitus.487.40. coniugia & liberi.Ibid.42
Catharina regina Hiſpanię Arthuri principis Vuallię uxor.610.46
¶CECILIA monacha,Gulielmi regis filia. 162.34
Celtæ. 102.17
Celtica pars Galliæ. 468.16
Cenimagni ſe Cæſari dedũt. 30.9. & 37.19
Cenomani Gallo ſe dedunt. 239. 36. Sarisberiẽſi ſe dedũt. 463. 44. defectionẽ cogitãt. 467. 13. Gallos contra fidẽ in urbẽ recipiunt. 467.27. Anglos recipiunt.Ibid.45
Cenoualchius occidẽtalis rex Vecteinſula mulctatus. 73.18
Cenſuræ apud Romanos origo.
Cephali piſces. 14.29 (379.16
Ceruiſia Anglis in uſu. 12.36
Ceruiſia ex hordeo cõficit. 12.37
Ceſtria oppidum. 8.27. & 25.17
Ceſtrenſis Angliæ comitatus. 4.2
Ceſtriæ diœceſis,105.7. &158.19. & 178.42
¶CHARRIS oppidum. 221.43
Charygium oppidum. 221.43
Chelmisfordia uilla. 421.44
Chepſtollium oppidum. 820.27
Chereburgi arcis cõſtantia. 496. 19. deditio.496.20
Chergrantium oppidum. 107.26
Cherrium oppidum. 221.45
Cherteſſeius uicus. 532.10.
Cherteſſeium monaſteriũ. 65.42
Cheuiota mons. 5.43
Childaria oppidum. 222.12
Childennium oppidum. 222.12
Chinon oppidum.211.44. expugnatur.271.27
Chipenhamus pagus. 100.34
Chriæ mixtæ elegantiſſimũ exemplum. 135.4
Chriſtiani conditiones à Sultano accipiunt. 294.37
Chriſtophorus Vrſuychus regius legatus inter Francum & Britannos pacem nequicq̃ facere conatur. 576.46. &577.37
Chyneſuida regina Merciorũ ſeptem filiorum mater. 72.43
Ciceſtrenſis Angliæ diœceſis.4.9. & 67.42. & 158.19
Cimbrorũ quondam ſedes. 96.3
Cineardi fratris Sigiberti regis Saxonũ exiliũ & interitus. 90.40
Clarentia pagus. 391.36
Clarentiæ duces unde nominati. 391.29
Clarentius fluuius. 391.37
Claromontanũ concilium. 195.8
Claromons urbs. 174.34 (26
Claromontẽ Angli capiunt.476.
Claudius Cæſar qua uia in Britãniã trajcere cõſueuerit. 10.20
Claud.Cæſar quare Britannis bellum intulerit.32.27. de Britannis triumphat. 32.27. eius filiæ quibus maritis nupſerint 33.7. templũ.34.13.&36.3. ſimulacrum.34.11.
Claudij Cæſaris tẽpore aurũ & argentũ effigie Cæſaris cœptũ ſignari. 27.6

Claudius

Claudius Ptolemæus Aegyptius taxatus. 37.14
Claudius ſecundus Gothos tantum non deleuit. 95.12
Claudia Ludouici comitis Flandriæ ſoror. 372.16
Clauo S.Crucis Cõſtantinus pro cono galeæ uſus. 47.25
Clemens monachus in Gallĳs ſapientiã uenalẽ exponit. 106.31
Clœliæ uirtus. 477.11
Clomellum oppidum. 221.43
Clupeæ piſces. 14.31
Cluſæ oppidum. 369.22
Cluſini à Senonibus obſidentur. 23.27
¶COCHETA inſula. 83.39
Cœleſtinus pontifex Rom. 250.24
Cœlum ardere uiſum. 176.32. & 269.15
Colceſtria oppidum. 564.11
Coldingha cœnobium. 85.28
Coleti ſchola. 618.26
Colnamum aſylum. 569.18
D.Columbæ inſula. 6.4
Columella quo tempore floruerit 13.19
Cometes apparuit. 148.39. & 184.22. & 294.42. & 305.30. & 311.33
Commodus Imp. 42.45
Compendium oppidum à Delphino captum. 462.24. ab Anglo recuperatũ. Ibid.25. à Franco recipitur. 476.24
Conanus Britãniæ citerioris dux 214.39
Concilium Vintonienſe. 316.6
Concordiæ domeſticæ uinculum timor externus. 340.29
Conenſiũ ſitus & obſidio. 458.26
Coniugalis amoris pulcherrimũ exemplum. 46.13
Coniugalis odĳ cauſa. 293.24
Cõiuratio Buchyngamiana. 548.41. & ſeq. Eboracenſis epiſcopi aduerſus Henricum quartũ 435.16. Hybernica. 570.7. & ſeq. ſupprimitur. 574.35
Conſpiratio contra Henricũ quartum. 430.30. contra Henricum quintum. 442.5. Ludouici in patrem Carolum VII. 489.11. Margaritana. 550.9. Scotorum in regem ſuum Iacobum quartum. 580.12. Principum Anglorum & Petri. 590.20
Connacia Hyberniæ pars. 221.36. 40. & 222.14
Connubia ſacerdotum quãdo in Anglia abrogata. 119.27
Connubia apud Scotos olim promiſcua. 170.29
Conradus Montiferat. à ſicarĳs interfectus. 249.12.46
Conſcientiæ erectæ pulcherrimũ paradigma. 140.23
Conſcientiæ uis. 542.25. & 543.18. & 562.38
Conſilĳs celeritas officit. 15.1
Conſiliariorũ principũ moleſtia. 599.33
Conſtantienſe concilium. 441.6
Conſtantia Normaniæ olim Auguſta dicta. 176.33. eiuſq; obſidio. Ibid.34. ab Andegauenſi comite capitur. 186.21. in Angli poteſtatem uenit. 452.21
Conſtantia Gallus potitur. 495.21
Conſtantia Ludouici regis Galliæ gnata, Euſtachio Stephani regis filio in matrimoniũ datur. 202.30. mortuo marito ad fratrem Ludouicũ reuertit. 208.4
Cõſtantia Gulielmi regis filia Alani Britannorũ principis uxor. 162.34
Conſtantia Arthuri mater. 262.40. & 267.6
Conſtantini plena hiſtoria. 45.42
Conſtantinus Galliã & Occidentem tenet. 46.18. totius orbis imperiũ affectat. Ibid.20. à matre Helena religione imbutus. 47.43. baptizat. 48.19. Chriſtianam religionem maximè omnium auxit. 45.10. & 47.2. eius laus ampliſſima. 48.18. Arrianus factus. Ibid.32
Conſtantini obitus. 48.24
tres filios in imperio ſucceſſores reliquit. 49.21
Conſtantinus Cõſtantĳ filius militum fauore Imp. ſalutatus. 45.39
Conſtantino filio Gallia, Hiſpania Britannia, & Orchades ſorte obueniunt. 49.22. à fratre Conſtantino interficitur. Ibid.24
Conſtantinus Ducas Conſtantinopol. Imperator. 139.1
Conſtantinus Londinenſis ciuis ſeditionis pœnam luit. 294.22
Conſtans ex monacho Cæſar factus. 50.37. à ſuo comite occiſus. Ibid.41
Conſtantius Claudĳ nepos Cæſar declaratus. 45.16. & Ibid.23
Conſtantius Imp. occidentem ſortitus. 45.26. uita functus inter diuos relatus eſt. Ibid.29. eius frugalitas. Ibid.31
Conſtantius interfecto fratre Britannia potitur. 49.25
Conſtantius Conſtantinũ tyrannum interficit. 50.36
Conſtantius Britanniam recuperat Romanis. 50.42
Cõſtantinopolis prius Byzantiũ. 48.22. Romæ æmula. Ibid.26
Conuentrenſes. 37.21
Conuentrenſis Angliæ diœceſis. 4.14. (21
Copſius Northũbriæ comes. 159.
Corboliũ à Franco capit. 478.11. & 484.2
Corcagia oppidum. 221.44
Corcella arx diruitur. 259.18
Cordillæ memorabile pietatis erga parentes exemplum. 20.30. mortem ſibi conſciuit. Ibid.39
Cor leonis Ricardi regis cognomentum. 261.46
Cornelius Fuſcus aduerſus Getas miſſus. 95.18
Cornelius Vitellius bonarum literarum profeſſor. 618.34
Cornelĳ Taciti locus. 26.30
Cornicum maxima apud Anglos multitudo. 14.14
Cornices auium genus maleficũ. Ibid.15. & ſeq. quare in Anglia conſeruentur. Ibid.16
Cornubiæ deſcriptio. 9.16. eius ſterilitas. Ibid.25. lingua. Ibi.32
Cornubia infœcunda. 599.15
Cornubia Angliæ comitatus. 3.18
Cornubienſes quartam Britãniæ partem incolunt. 3.11
Cornubienſiũ ob imperatam pecuniam ſeditio. 599.15. clades. 602.1. denuò arma capiunt. 604.31
Cornugallia eadẽ quæ Cornubia.
Corphis arx. 121.19. (9.35
¶CRAVANTENSIS cædes. 462.
Creſciacum opp. 375.13. (16
Criſpini & Criſpiniani dies cur Anglis ſacer. 447.45
Criſpus Salluſtius excuſatus ob cõuitium in Romanos. 17.22
Crolandienſe cœnobium à Ioanne ſpoliatur. 287.23
Croteium oppidũ Delphinus capit. 462.24
Crudelitas plusq̃ crudelis. 176.8
S.Crucis inuentio. 47.17
Crux Ricardo regi cũ pẽdente hominis imagine apparuit. 244.34
Cumbria Angliæ comitatus. 4.3
Cuprum oppidum. 6.6
Cuprũ ab Anglo capitur. 364.40
Curtracenſis pugna. 365.38
Cymbelinus rex Romanis tributum pendere detrectat. 32.27
Cygnorũ in Anglia copia. 14.12
Cynthia uel Sanctia comitis Prouinciæ filia, Ricardi comitis Cornubiæ coniunx. 307.38
Cypriũ regnũ quomodo in Luſinianorũ manus uenerit. 250.7

D

DACIA Germaniæ pars. 95.42. & 96.3
Dacorum origo. 95.3. & ſeq.
Daci Britanniam occupãt. 91.17. 23. Angliam inuadunt. 122.24. & 152.32. in Anglia prædam agunt. 94.20. & 96.33. & 98.39. & 99.32. quando in Angliã uenerint. 70.6.44. & ſeq. Mercio rum regnum inuadũt. 76. 4.11
Dacorum cõtra Anglos uictoria. 99.16. Anglia potiunt. 125.19. fœdus uiolant. 100.16. & 104.5
Daci piratæ Angliã inuadentes fuſi fugatiq; ſunt. 94.38. & 96.37. & 97.29.44. & 140.28

Dacorum imperiũ diminutum. 135.46. quando in Anglia regnare desierint. 137.38
Dacia à Noruegis uastat. 133.36
Daci ab Occiduis conditiones accipiunt. 100.16. 101.41. à Normanis fusi fugatiq; 153.22
Dacorum cum Anglis tam cruentæ q̃ dubiæ pugnæ. 101.16. & 130.33. Quibus ordine cladibus afflicti. 95.16. & seq. Quando Christianum dogma acceperint. 125.46
Dæmonum prestigia fallacia esse, exemplum. 537.16
Dagincurtum uicus. 445.2
Dagincurtensis nobilis pugna. 445.5. & seq. & 447.12
Dalla locus. 560.2
Damiata quondam Heliopolis. 292.25. à Christianis obsessa. Ibi. capta. 293.30. redditæ. 294.39
Damiata à Ludouico rege Franciæ oppugnatur. 309.17
Dammi oppidi oppugnatio. 406.
Damallæ obsidio. 258.2. (10
Dancastrum. 34.6. & 58.2
Danfrontẽ Philippus capit. 268.
Dani quondam, nunc Daci (13 uocantur. 95.3
Dani à Dacis quid differãt. 96.12
Dani Valachorum factio. 96.8
Darbiensis comitatus Angliæ umbilicus. 4.2
Dauid Hallus. 495.35. & 509.43
Dauid Scotiæ rex Angliam cum exercitu ingreditur. 198.2. eius in Angliam expeditio. 199.22. & 200.14. Northumbriam Mathildis permissu possidet. 204.5
Dauidis Leolini filij erga fratrem impietas. 304.5. & 305.39. eius ab Edouardo transitus. 323.23. ingratitudinis pœnas soluit. 324.30
Dauid profligatur. 305.46. & rursum à Vuallis princeps constituitur. 308.15.40. In Scotiam fugit. Ibid. 45
Dauid Vuallorum princeps moritur. 313.24
Dauidis Scotorũ regis cum Anglis tumultuaria aliquot prælia. 371.10. inducias uiolat. 376.35. & sequentib. capitur. 377.4
Dauidis filij regis Scotiæ res gestæ & obitus. 432.46. & 436.11. & 438.40
Dauidis Gulielmi Scotorũ regis fratris genealogia. 328.32. &
Dauid Meneuensis episco- (seq.
pus claret. 61.41
Dauid Cumini Atholiæ comitis interitus. 364.35
Dammus portus. 278.3.18
Danorum sedes. 95.12
¶DEA fluuius. 5.34. & 6.46. & 25.18
Deum non auro, sed precibus placari. 219.46
Decimæ à Romano pontifice sacerdotibus Anglicis remissæ. 405.40
Decimæ Anglicæ in bellum contra Saracenos impenduntur. 297.2. & 203.10
Deidonum oppidum. 6.23
Deira Northumbriæ pars. 76.22
Deierantes uoti compotes fieri, exemplum. 141.35
Delatorum mores. 423.41
Debba urbs. 83.23
Delphici tripodes à Constantino euersi. 47.45
Delphini, Gallici regni hæredes futuri uocabantur. 377.44
Delphinatiũ princeps Galliæ regem hæredem scripsit. 377.42
Derbienses. 37.21 (8
Dermouth portus. 519.22. & 521.
Deruallum expugnatum. 394.25
Deruenta. 145.44
Deuonia Angliæ comitatus. 3.17
¶DICTATORIA potestas. 24.38
Dieppam Francus capit. 483.29
Dieppensis pugna. 490.31
Dieppæ obsidio. 490.18.31
Dies quare æstate in Anglia longiores. 12.17
Dignitates ecclesiasticæ regibus quo tempore uenales esse cœperint. 168.34. & seq.
Dinanũ ab Anglo capit. 372.44
Dionotus D. Vrsulæ parens Cornubiæ regulus. 50.24
Diocletianus Imperator. 44.40. Christianos affligit. 45.4. & 41.32. abdicato imperio sua sponte priuatã agit uitã. 45.32
Disputatio de fide. 78.40
Diuitias intestinæ discordiæ materiam esse, exemplũ. 613.3. & seq.
¶DOLENSIS in Britãnia arx capitur. 227.17
Domitianus uirtutis minimè amicus. 41.8
D. Dominicus Albigensium hæresim domat. 297.3
Donaldus Marriæ com. regni Scotici administrator. 363.21. interficitur. Ibid. 27
Dona fluuius. 6.46
Dongcastrum oppidum. 99.8
Dorcestria oppidum. 178.22
Dorcestria Angliæ comitat⁹. 3.17
Dorcestriæ episcopatus. 88.9
Dorouernia eadem quæ Cantuaria. 19.45. & 64.8
Dotium quærendarũ ratio & origo. 187.21
Douerum à Lud. Franc. rege obsidetur. 286.33. & 288.34
Douerum diripitur. 333.14
Douerus portus. 10.13
Doufreium. 6.10
Doufermilis oppidum Scotiæ archiepiscopatus. 6.6
Doufermilis ab Anglo capitur. 364.41
Douglassum. 6.9
Doumbar oppidum. 5.46
Doumbar arx ab Anglis capitur. 336.8
Doumbritonum castellum. 6.18
Dounkeldinum oppidum. 6.38 & 345.14 (96.8
¶DRAGVLAE Valachorũ factio.
Druda oppidum. 222.1 (996.8
Drepanam Constantinus Heleno polim nominauit. 48.23
Druides quas disciplinas in Britãnia inuẽtas tradiderint. 27.11
Druschenus Pictorũ rex à Scotis captus supplicio afficitur. 92.5
¶DVBLINVM Hyberniæ ciuitas
Duncani tyrannis. 229.7 (222.11
Duncanus patruum regno pellit. 172.15. pulsus & ipse. Ibid. 17. eius interitus. Ibid. 23
Dunelmi situs. 105.16.44
Dunelmensis Angliæ comitatus. 4.4 (4.25
Dunelmensis Angliæ diœcesis.
Dunelmenses contra Henric. IIII coniurant. 435.7. tributa pendere detrectant. 579.27
Dunelmensis ager à Scotis uastatur. 352.13
Duno fluuius. 5.11. & 58.2
Dunstanus Abbas exulat. 117.31 reuocatur. 118.12. & 120.25
Dunuallo Molmicius quando & quomodo regnauerit. 21.9. & 22.32. & seq.

E

EBBA uirgo fratres in Scotiam secuta. 77.41
Ebba promontorium. 77.41
Eboracum urbem quis condiderit, eiusq; situs. 19.33
Eboracẽsis Angliæ comitatus. 4.3
Eboracensis Angliæ diœcesis. 4.24. & 33.42. & 80.39
Eboracensis episcopus, Scotorũ, Saxonũ & Orchadum primas. 234.18. eius priuilegiũ. 156.26
Eboracum archiepiscopalis sedes facta. 41.28. & 80.3
Eboracensiũ ducũ stirps. 412.14
Eboracensis & Lancastria familia in unam coëunt. 567.20
Eboraci præstantia. 33.45. diripitur. 99.37
Eboracenses contra Henricũ IIII coniurant. 435.7
Eboracẽsiũ duces regni hæreditatem sibi arrogarũt perpetuam. 412.12
Eboracens. rusticorum tumultus. 515.44. uictoria. 516.32. & 517.
Eboracenses tributũ persol- (uere detrectant. 579.27
Eboracense prælium. 509.35. alterum. 510.5
Ebrietatem principibus pessima quæq; consulere, exemplum memora-

morabile. 56.10
Eburouicum ciuitas à Gallis capitur. 256.37
¶ECCLESIAE facultates quomodo Gregorij iussu in Cantio distributæ sint. 64.17
Ecclesiæ facultates in usum belli conuersæ. 257.10
¶EDENA fluuius. 229.4
Edgari regis Anglorũ flagitia.118.19.& seq. uirtutes. 119.9
Edgarus cognomento Ethelyngius. 144.5
Edgarus Edouardi filius cum matre & sororib.in Pannoniã migrat.151.15. magnã in Anglia stragem facit.152.7. Dacis aduersus Normanos proficiscentibus se iungit.152.36. in gratiam regis uenit. 157.42
Edgina Edouardi filia, Caroli Simplicis cõiunx.111.11.40. capto marito ad fratrem Adelstanum confugit. 112.6
Edinburgi arx. 19.37
Edinburgum Scotiæ regia sedes. 6.1. Anglo deditur.336.43. ab Anglo diripitur. 410.9
Edithã Goduini filiã Edouardus ducit.140.38. repudiat.141.14
Editha monacha in diuûm numerum relata. 119.7
Editha abbatissa. 121.31
Edmundus Hardel. 274.37
Edmundus rex.69.34. eius interitus. Ibid.36
Edmundus rex Angliã recuperat. 129.15. aliquot cũ Canuto pugnæ.129.34.& seq. cum Canuto singulare certamen. 132.6. moritur. 132.21
Edmundus filius à Canuto proscriptus in exilio moritur. 133.13
Edmundus Edouardi frater infeliciter cum Vuallis pugnat.332.32. In Aquitaniã contra Francos proficiscitur.333.44. eius obitus. 334.30
Edmũdus Edouardi quinti filius, regis parentis iussu Ioannẽ Britannum iuuat. 397.30
Edmundus Henrici III filius Lancastri comes. 311.27
Edmundi Etheldredi regis filij uirtus bellica. 127.22
Edmundus comes Cantabrigiæ. 385.43. in Aquitaniam mittit. 392.37. eius in Hispania uictoria.411.18. Eboracensium dux creatur.399.15. & 411.24. regnum administrat. 399.34
Edmundus primus Eboracensiũ dux.412.14. eius soboles.Ibid. prudẽtia. 425.2. obitus.432.1. progenies. Ibid.
Edmũdus Cantij comes regis iussu in Aquitaniam proficiscitur. 352.27. & 353.4
Edmũdus Cantianus comes Edouardi V tutor.358.26. proditionis damnatur. 362.19
Edmundi comitis Cornubiæ obitus. 343.30
Edmũdus Holandius Cantianus cõtra piratas proficiscitur.436.23. uulnere interijt. 436.33
Edmundus Richemondiæ comes 465.11. & 488.2
Edmundus comes Rutlandiæ.
Edmundi Somersæti du- (412.19
cis res gestæ. 464.7
Edmundus Somersæti dux Normaniæ præficitur. 457.31
Edmundus Somersæti dux Galliæ regens.486.18. Eboracensis conatibus uehemẽter resistit.499.35.& seq. interitus.503.45. soboles.504.5. fuga.527.34. capitur. 530.16
Edmundi Mortimerij cõtra Vallos uictoria. 324.16
Edmundus Mortimerius comes Merchiæ.391.26. regis hæres declaratur. 411.38. eius genus 412.2. interitus. 419.40
Edmundi Polæ audacia & parricidium. 611.1
Edmundus Pola profugus seditiones aduersus maiestatẽ molitur 611.9.& seq. incertis errat sedibus.611.45. in Philippi Flandri potestatẽ se permittit. 612.4
Edmundus Dudleius fiscalis iudex. 613.13
Edouardus Ricardi III filius.547 43. princeps Vualliæ factus.
Edouardi regis miser in- (548.1
teritus. 121.24
Edouardi regis uirtus aduersus strumas.143.11. obitus.Ibid.23
Edouardus Ferreum latus cognomento. 144.6
Edouardus rex Malcolmum Scotiæ regno restituit. 151.25
Edouardus princeps captus, Gilberti comitis Gloceſtriæ opera è uinculis euadit.317.13. contra principes pugnans erepto patre uictor euadit.317.27. in bellum Asiaticum proficiscitur. 319.7. eiusq; Ptolemaide periculum. Ibid.11
Edouardi tertij nuptiæ. 311.40
Edouardus tertius Vualliæ, Aquitaniæ & Hyberniç præponitur. 311.25
Edouardi primi cõtra Philippum odium.321.19. eius cum Franco bellum.329.32.&seq. in Scotiam expeditio.335.31. contra Scotos uictoria. 336.7.& seq. altera in Scotiã expeditio.341.19. Tertia.342.17. Guidoni Flandro auxilium fert. 338.15.46. moritur.345.35. eius posteri. 345.41
Edouardus Edouardi tertij filius nascitur. 324.44
Edouardus Edouardi tertij filius Vualliæ princeps.343.25. à patre cõtra Scotos mittitur.344.36. eius uictoria. 345.24
Edouardi quarti fuga.352.30. capitur.357.11. sese regno abdicat.358.11. interitus. 350.12
Edouardus Edouardi IIII filius Vualliæ & Aquitaniæ princeps creatur. 351.45. &353.14
Edouardus Henrici tertij, creatur Vualliæ princeps, Aquitaniæq; ac Hyberniæ præfectus. 311.25
Edouardi quinti in Scotiam expeditio.360.6. fœdus cum Scotis flectit.363.32. Galliæ regnum hæreditatis iure affectat.361.4. bellum Gallo parat. 366.41.& 368.12. naualis uictoria. 369.42. cõtra Carolum Blesensem proficiscitur.372.42. cum Philippo Valesio pugna. 375.27. uictoria.375.46. cum Gallo induciæ.377.20. quibus conditionibus pacem cum Ioanne fecerit.382.29.&384.12. ei à Carolo Franco alterum indicitur bellũ.389.40. obitus.398.44. soboles. 399.11
Edouardus quintus filius nascit. 362.23
Edouardi quinti filius princeps Vualliæ & Cornubiæ,dux creatur. 365.24. &375.16. à patre Edouardo quinto contra Gallos in Aquitaniã mittit.379.45 cum Ioanne rege Francorũ prælium. 381.7. dux Aquitaniæ. 385.24. eius soboles. Ibid.20. Petrum Castellæ regem regno restituere conatur. 387.22. uictoria.388.7. dies ei dicitur. 389.33
Edouardus Ioannis Balioli filius patrium regnum recuperare conatur. 362.33
Edouardi sexti popularitas. 513. 20. coniugium. 513.43
Edouardus VI rex cum Henrico VI pugnam init. 510.43. eius uictoria.511.9. capitur.517.11 elabitur.Ibid.31. patriæ hostis iudicatur.521.35. eius perfidia 524.9. insignis uictoria. 527. 38. iterum summa rerum potitus.530.31. Burgundionẽ contra Francũ iuuat.533.41.& seq. parricidium. 537.8. & 547.38. perfidia. 547.35
Edouardus Edouardi sexti filius nascitur.521.23. Vualliæ princeps. 539.13,46. à patruo cum fratre morti traditur. 546.35
Edouardus Henrici III filius nascitur.303.43. capitur. 315.34.
Edouardus Hẽrici VI filius nascit 501.9. & 515.6. eius nuptiæ. 520.22. capitur.530.16. trucidatur. Ibid.23. & 543.37

Edouardus Edmũdi filius in Pannonia exul moritur. 133.14. eius prosapia. Ibid.
Edouardus Edmundi Eboracensium ducis filius Abermaliæ dux creatur. 423.14. & 425.10
Edouardus Eboracensis dux à rege legatus in Galliã mittit. 432.7
Edouardus Edmundi filius Eboracensiũ dux. 437.36. & 438.3
Edouardus Buchyngamius suis facultatibus restituitur. 566.27
Edouardus Merchiæ comes à suis rex salutatur. 510.17
Edouardus comes Rutlandiæ. 411.28. & 412.14
Edouardus Varuicus Georgij Clarentiæ ducis filius per Henricũ VII in custodiã conijcit. 565.28 eius casus. 608.13.35. & seq. interitus. 609.35
Edouardus Vdeylla Vectis præfectus contra regis iussum se Britanno iungit. 578.6. & seq. interit. 579.4
Edouardus Brusius Hyberniã uastat. 348.34. interit. 348.46
Edrici callida malitia. 131.26. 132.
Edricus Stratonius perfidus cõsultor. 127.27. (25 suæ malitiæ dignas pœnas luit. 132.32
Eduardi Eboracensis gloriosus interitus. 447.17
Eduardus Malcolmi regis Scotorũ filius cũ patre interijt. 172.9
Eduardus occidentalium Anglorum rex. 71.29
Eduinus rex difficulter, sed feliciter ad Christum ducitur. 82.21. & seq. baptizatur. 79.40. eius fortis interitus. 8.25 (135.30
Edulphus Northumbriæ comes.
Eduinus Merciæ comes. 145.37. & 148.35. & 150.29. & 151.14.
Eduinus rex consan- (& 156.46 guineam suam stuprat. 117.29
Educatio quantũ momenti ad imperij munus afferat. 94.45. & 97.13. & 243.17
Educationis exemplũ. 68.31
¶EGBERTVS male cum Dacis piratis pugnat. 94.24
Egeluinus Dunelmẽsis episcopus 156.40. & 157.13
¶ELECTRIDES insulæ. 134.8
Elephas in Anglia uisus. 311.29
Elfreda regina ob partus dolorem Veneri renuntiat. 107.43. moritur. 109.17. & 118.18
Elfricus Anglorũ cõtra Dacos imperator ad hostes deficit. 122.29 transfuga oculis mulctat. 123.2
Elgis oppidum. 7.2
Elgouia Scotiæ regio. 6.15
Eliodorus Pius à fratribus in carcerem conijcitur. 22.21. tertio ad regnum uocatur. 22.10
Elisabeth Edouardi IIII filia Carolo Franco Ludouici nato pacta. 535.13
Elisabeth Edouardi VI uidua dolum suspicata uiolentiã in asylo uitat. 540.38. iniuriarũ oblita, Ricardo tertio reconciliatur. 557.19. possessionibus mulcta tur. 571.29
Elisabeth Edouardi VI filia Henrici VII coniunx. 567.18
Elisabeth reginæ Hispaniarũ præconiũ. 603.23. moritur. 613.21
Elisabeth regina Hẽrici VII uxor moritur. 612.23
Elisabeth Leonelli uxor Clarentiæ domina. 391.33
Elys pagus. 86.6 (& 156.41
Elys insula. 4.20. & 86.30.45.
Elys insula à Ioanne sacrilego rege spoliatur. 285.4
Elyensis Angliæ episcopatus. 4.21. & 68.1. & 86.6. & 186.6
Elyense collegium. 73.23
¶EMMA Ricardi filia Etheldredi uxor. 117.23. & 125.10
Emma Etheldredi uidua Canuto nupsit. 133.17. à priuigno proscripta. 136.23. reuocat. Ibi. 38. quibus nominibus Alfredo filio regi infensa. 140.10. Iqsæ pudicitiæ falso accusatur. 140.16. & 143.34
¶ENFREDVS Berniciæ rex. 81.3
Enfredus Ethelfredi filius in Scotiam fugit. 77.37
Engolismũ à Lancastrio capitur. 373.30. recipitur. Ibid.31
¶EPISCOPVS Cestriensis Dunelmensi comitatu auctus. 105.8
Episcopi olim non plus opum, sed plus doctrinę quàm uulgus habebant. 118.16
Episcoporũ grauitas quàm sit etiã infestis uenerabilis, exemplum luculentissimum. 270.25
Episcopi domus hospitalis esto. 64.17
Episcopo nõ licebat duas prouincias obtinere. 322.8
Episcopales sedes ex pagis in ciuitates celebres translatæ. 158.15
Episcoporũ creandorũ ius quando penes principes esse cœperit
Episcoporũ confirman- (181.26 dorum facultas penes regẽ, nõ penes pontificem. 396.19
Episcopi quomodo suos conuentus celebrent. 188.32
Episcoporũ inteſtina odia. 217.32.
Episcoporum de honoribus contentio. 188.16 (8
Equitatus arcẽdi ratio noua. 445.
Equorũ Anglicorũ gressus. 13.42
D. Ebrulphi cœnobium. 240.15
¶ERICVS Dacus Anglos orientales tyrannide premit. 71.13
Erna fluuius. 363.24
Errare cuiusuis hominis. 368.35
¶ESCHA fluuius. 42.35
Essexia Angliæ comitatus. 3.22. & 402.32
Essedæ uehiculi genus apud Britannos. 28.43
¶ETHANFREDA Eduini regis filia nascitur. 78.24
Ethelbertus Cantij rex fidem accipit. 63.30
Ethelbertus nihil contra ius belli fecisse uisus. 36.16
Ethelberti regis pia uita. 68.37. eiusq; miserabilis interitus. 69.
Ethelburga regina monacha (21 fit. 90.10
Etheldreda duodecim annos casta cum coniuge uixit. 85.7
Etheldredus excrementa in baptismatis fontem misit. 119.3. eius tyrannis. 123.3. ad sororiũ Ricardum secundũ confugit. 125.16. amissam Angliam recuperat. 126.15. eius obitus & sobo les. 128.10
Ethelgera, aliàs Elgina, Aluredi regis filia. 105.27
Ethelingea insula. 105.33
Ethelredus Merciorum regis filius. 72.44
Etheluoldus monachus claret sanctimonia. 115.10
Etheluoldus episcopus. 85.42
Etheluoldi uenereum strategema 118.22. eius interitus. Ibid.36
¶EVANGELII in Britannis prima seminaria. 37.36
Eueshamẽse præliũ. 317.21. 319.39
Euidẽtiæ, id est, syngrapha. 322.34
Eustachius abbas doctiss. quando floruerit. 288.13
Eustachius comes Bononiensis. 197.5. contra ius hospitale in Anglia acceptus. 141.1. & seq.
Eustachius Stephani regis filius dux Normaniæ. 199.10. matris hortatu bellũ aduersus Augustã mouet. 204.17. eius obitus. 207.46
¶EXEMPLIS quæstuosis facile inhæremus. 171.45
Exhamus pagus, & pugna ibidem facta. 512.41
Exilij indicendi ratio. 184.38
Exonienſium situs. 33.35
Exonia à Petro Varbecho obsidetur. 596.18
Exonia à Dacis per uim capitur. 100.28
Exoniæ urbis situs. 100.28
Exonienſis Angliæ diœcesis. 4.11. & 158.19

F

FABII ius gentiũ uiolant. 23.39
Fallesia à Gallo capitur. 268.12. & 496.12. in Angli potestatem uenit. 452.21
Fames grassat. 162.44. & 310.26. & 314.24. & 325.2. & 332.40. & 348.28. & 364.46. & 377.25
Fanum Albani pagus. 37.7. & 45.9. diripitur. 290.16

Fani Albani prælium. 503.36. & 510.6. & 578.45
Fanũ Amati dirutum direptumq; 370.33. & seq.
Fanum Andreæ ab Anglo capitur 374.40
Fanum Brioci diripitur. 436.34
Fanum Dauid. 9.6
Fanum Dionysij uno anno bis captũ. 484.1. & 486.23. à Carolo septimo per proditionẽ occupatur. 476.10. Angli recuperant
Fanum Germani. 9.19 (Ibid.21
Fanũ Iamæ oppidũ reparat .465.
Fanum Ioannis opp. 6.22 (37
Fanum Ioannis ab Anglo capitur 336.45. & 363.20. & 364.18
Fanum Landi in Angli potestatẽ uenit. 452.21
Fanum Macharij oppidum. 296. 22. diripitur. Ibid.24
Fani Michaëlis promõtoriũ. 10.33
Fanum Odomari opp. ab Arnoldo capitur. 193.20. à Balduino Flãdriæ comite capitur. 259.37
Fani Seleri arx ab Harundellio capitur. 482.28
Fanum Seueræ per deditionẽ hosti traditur. 331.38. recipit. 332.1
Fanum Susannæ opp. 464.2
Sarisberiensi deditur. 464.16
Fanum Valerij ubi situm. 481.33. capitur à Francis. Ibid. recipit 482.4. à Rufo capitur. 169.9
Farnis insula. 82.15. & 83.34
Faustæ Constantini uxoris coniugalis fides. 46.14
¶FELIX episcopus magnus literarum patronus. 68.17
Ferdinandi Hispaniæ regis cum Franco fœdus. 587.25. Neapolitano regno potitur. Ibid.30. de Venetis uictoria. Ibid.32. ad Anglos Scotosq; legatio. 603.20
eius cũ Anglo affinitas. 610.26
Ferdinandi Aragoniæ regis cũ Iacobo Siciliæ rege bellum. 326.6
Ferdinãdus Flandriæ comes à Philippo Galliæ rege bello affligit. 278.2. capitur. 281.13. Ioanni regi auxilia mittit contra coniuratos. 284.26
Ferrex à fratre dominandi cupidine interfectus. 20.43
Festi locus. 224.32
Feuersami uici cœnobiũ. 209.38
¶FIDEI defensores pro religione pugnantes prælio occumbere, manifestissimũ exemplũ. 68.33. & 80.22
Fisa regio Scotiæ. 6.5.25
Filij pietas in parentem hostem, exemplum memorabile. 159.5
Fiscalium iudicum origo. 613.12. pestis. 615.5
¶FLAMINES Britanniæ sacerdotes. 41.25
Flandri oceani exundatione pulsi, in Angliam migrant, 185.3. defectionẽ à Gulielmo comite cogitant. 193.7
Flandriæ comitatu Alsaticus comes potitur. 193.36
Flandris debitũ remissum. 370.44
Flandrorũ naualis clades. 395.44
Flandrorũ intestina seditio. 304. 39. & seq.
Flandricum bellum. 406.10
Flandri à Maximiliano domiti.
Flyntum arx. 426.24. (583.28
¶FOEMINAE Anglicæ quales. 15.13
Fons sanguine manat. 176.30
Fontanetũ opp. cõplanatũ. 299.18
Fordunum oppidum. 6.45
Forneum oppidum. 222.17
Foresta noua, saltus. 121.16
Forthea fluuius. 6.2. & 39.37
Fortho Dacorum rex Britannos subigit. 71.2
Fortuna quantum in bello ualeat.
Fossa fluuius. 19.34 (531.7
¶FRANCIO Rothomagensis episcopus. 103.14.42
Franciæ regnum per legem fœmineo sexui non deberi. 361.12
Franci ad ultionẽ præcipites. 578.
Franci prædam in Cantio fa- (12
ciunt. 505.15
Franci plus in largitionib. quàm in armis ponunt. 582.30
Francorum imperium propter exactiones graue. 430.19
Francorum de Anglis uictoria.
Franci intestinis seditio- (331.40
nibus laborant. 434.44
Francis Anglia interdicit. 383.21
Franciam inferiorem Gulielmus igne ferroq; uastat. 162.5
Francorũ regnũ cur Angli sibi uẽdicẽt. 360.23. & 361.2. & 440.26
Francorũ insignis ad Vernolium clades. 462.44. ad Crauantũ. 462.16
Francorũ exercitus in Italia ob negotiũ Papisticũ deletus. 405.33
Francorum turpis fuga ad Dagincurtũ. 447.14. in Normania. 487.28.31. in Ambianis fuga, & clades. 490.25. in Anglia. 190.16. & 375.38. reliqua require infrà in Galliæ nomẽclatura.
Francus Hallus. 380.3
Francisca lana. 13.19
Francisci primi ducis Britanniæ obitus. 496.26
Franciscus secundus dux Britanniæ. 496.30
Franciscus Britanniæ dux hospitij ius per imprudentiam uiolat 535.44. Richemondiũ hospitem contra Ricardũ III iuuat. 556.4. male contra Gallos pugnat. 578.45. moritur. 579.18
Franciscí Louelli contra Henricũ septimum motus. 568.33. interitus. 574.37
Frãciscani monachi duo igne cremati. 382.38
Fraternæ pietatis memorabile exemplum. 22.9. & 191.22
Fremyngamia arx. 230.41
Fridesuidæ uirginis castitas. 90.16
Friderici secundi Imp. cum Ludouico Gallorũ rege amicitia. 294. 25. pontificia autoritate de imperiali fastigio deturbat. Ibid. 27. Italiam petit. 303.18. eius contra pontificẽ bellũ. 304.21
Frigus insolitum. 160.25. & 388. 20. & 436.36
¶FVGATIVS & Damianus Christianam Rempub. apud Britannos instituunt. 41.23
Fulcasius agros uastat. 290.14. eiusq; pœnitentia. Ibid.17. prædatorum dux. 291.42. nouis rebus studet. 295.42. eius exiliũ. 296.3
Fulcasius Brentæus. 284.27
Fulconis Andegauiæ comitis res gestæ. 189.3
Fulco Andegauensis comes Constantiam Normaniæ capit. 186. 21. recuperatur. Ibid.23
Fulco comes pacem inter Henricũ & Crassum firmat. 190.42
Fulgeras oppidum Franciscus Aragonensis contra inducias capit. 494.9
Fulmina ac tonitrua Anglis prodigij loco. 12.25. & 162.44.
Furcæ cruciatus genus. 354.17
Furnense prælium. 335.5
Furti ansa ampla & licentiosa Anglis unde. 609.20
Furum stigma. Ibid.15

G

GAGATES lapis. 14.42
Galerius Maximianus Cæsar declaratus. 45.16.22
Galerius orientem sortitus. 45.26
Galiardũ castrum ædificatur. 267. 21. capitur. Ibid.33. & 495.23
Galuia ciuitas. 222.17
Gallia lanitio celebris. 13.12
Galli quando Romam ceperint. 21.12
Galli non in auro, sed ditionum possessione gloriantur. 496.15
Galli primo congressu ferè inuicti
Gallorũ perpetua cum (228.17
Scotis amicitia. 371.25
Gallorum in Anglos natiuum odium. 483.5. & 497.30
Gallica bella. 23.24. & 188.40. & 189.19. & 209.15. & 265.33 & 258.32. & seq.
Galli ab Anglis uicti fugã faciunt. 228.21. à Siculis cædunt. 325.32
Gallorum cum Atrebate pugna. 370.11. naualis clades. 369.42. in Turonibus clades. 381.10. in Laudunẽsi agro clades. 482.15
Galli Anglicũ imperiũ prorsus abijciũt. 486.15. 43. Reliqua uide suprà in Frãciæ nomẽclatura

Gallouidia Scotiæ regio. 6.10
Gandaui ſitus. 278.8.& ſeq.
Gandauenſium res geſtę.404.46. & 406.6
Garterius ordo inſtituit. 378.27. eius inſigne. Ibid.31. leges. Ibid.42
Garumna fluuius.102.25.& 380.8
Gaſpar Penbruchi comes. 488.3. & 522.6. & 531.13. & 566.24. & 569.1. & 584.42
Gaſpar Pous pontificius legatus. 610.4
Gathelus Scotiæ gentis autor. 52.
Gaudio nimio quoſdam ex- (43 piraſſe. 611.16
Gaufredus Andegauenſis comes in Normania omnia turbat. 198.44. profligatur. 199.7
Gaufredus Mathildis uxoris uictoria fretus, Normaniam occupat.204.2.eius obitus.207.4
Gaufredi comitis Andegauẽſis ſoboles & teſtamentũ. 211.40.42
Gaufredus Plantageneta Henrici ſecundi regis parens. 192.43
Gaufredus Britanniæ regis filius moritur. 238.21
Gaufredus Gaufredi filius ditione ſua ſpoliatus moritur. 212.10
Gaufredi Charni præfecti caſus. 378.4
Gaufredi Mariſcenſis interitus. 302.14
Gaufredi ſcriptoris uanitas. 17.13
Gauini Douglas Doucheldenſis epiſcopi de rebus Scoticis commentariolus. 52.37
Gaza mœnibus diſcincta. 248.28
¶GENEBVM oppidũ nunc Aurelianum. 195.9. & 468.14
Genniſa falſo Claudij Cæſaris filia traditur. 31.3
Genſolinum oppidum à Britãnis occupatur. 264.12
D.Georgij ordo equeſtris. 378.37
Georgius Clarentiæ dux. 391.45. & 512.14
Georgij Clarentiæ malus erga fratrem regem animus.512.23. ad fratrem rurſus deficit. 525.16. 27. à fratre rege necari iuſſus. 537.9. & 547.38
Georgius Doumbar Merchiæ comes. 432.45. & 436.10
Georgius Neuyllus. 614.39
Georgij Bruni interitus. 554.18
Geraldus comes Chyldariæ capitur. 595.5
Gerberoia arx reſtauratur. 483.31
Gergeum Franci recipiũt. 472.17
Gergobia urbs. 174.35
Germanus epiſcopus Britannorũ contra Pictos dux. 59.26
Germanus Altiſiodorenſis epiſcopus contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.39
Germania quondam à literis prorſus aliena, nunc literatiſſima. 617.32
Germanicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Gerunda Aragoniæ ciuitas à Franco capitur. 326.4
Geſſoriacus pagus. 10.19
Gethæ populi. 95.9.14
Geta Imperator à fratre Caracalla interficitur. 44.18
¶GILBERTVS Gloceſtriæ comes Edouardi tertij gener. 329.30. contra principes Anglos uicto ria. 317.35. moritur. 334.2. & 348.20
Gilbertus Clarentiæ dñs. 315.21
Gilbertus Mareſcallus Hẽrico tertio reconciliatur. 302.22
Gilberti Mideltonij audacia.349. 37. capitur. Ibid.40
Gildas ſcriptor fide dignus.16.15. & 17.6
Gildas Conſtantinum regem ſummo ſtudio à uitijs dehortatur. 60.32
Gildæ teſtimonium. 27.7
Gilla Aldanus Candidæ Caſæ epiſcopus. 186.43
Gintolinus rex Britannicam rem pub.ſuo ſplẽdori reſtituit.21.34
Girardus Auxitanus archiepiſcopus. 244.40
Giſortiũ oppidũ & arx.189.29.46
Giſortiũ Normaniæ opp. à Franco capitur. 251.9. & 495.23. à Ricardo obſidetur. 259.17
¶GLASGVENSIS ciuitas & academia. 6.42
Glaſconia cœnobium Benedictinum. 37.42. & 60.29. & 89.33
Glaſti herbæ uſus. 26.34
Gleſſariæ inſulæ. 134.8
Gloceſtria oppidum. 172.3
Gloceſtrenſis Angliæ comitatus. 4.1
Gloceſtriæ cœnobium monachorum. 241.38
Gloceſtrenſe nomen principib.ad perniciem fatale. 495.17
Gloceſtrenſis conuentus decreta. 324.39
Gloceſtria à Stephano ad Mathildem deficit. 203.4. diripitur. 315.37
Glota fluuius. 6.19.38.&39.41
Glotæuallis,uallis. 6.41
¶GODVINVS Cantij comes. 136.39. & 139.36. & 141.16
Gordian9 Dacos cõpeſcuit.95.22
Gorgias Leõtinus legatus ob eruditionem ab Athenienſibus detentus. 106.23
Gormo Dacorum rex Chriſtianiſmo initiatur. 104.40
Gornardus piſcis. 14.28
Gorneana pugna. 478.23
Gothia inſula. 95.46
Gothi populi. 94.19. & 95.8
Gothi Aſiam inuadunt. 95.29
Gotthofredus Normanorum rex 103.33
Gotthofredus Bolionis dux contra Saracenos.174.41. rex Hieroſolymitanus creatur. 180.23
Gotthofredus Sithrici filius Dunelmum circumſedit. 113.27
¶GRAMPIVS mons. 5.27.32. & 38.26
Grapeliti promontorij arx à Gallis expugnatur. 271.32
Gratianus Imp. 49.28. eius interitus. 49.38
Grauelinga opp.230.34.& 406.9
Greneuychi Franciſcanum cœnobium. 617.11
Griffini Leolini filij captiuitas & interitus. 304.6. & 305.38. & 313.24
Groſſi Anglici. 309.28. & 513.29
¶GVALTERI Ferryſi reguli interitus. 564.6
Gualterus Tylerus ſeditionis inteſtinæ dux. 401.38
Gualterus Tyrellus miles Gulielmum Rufum inter uenandum ſagitta traijcit. 177.40
Gualterus Sebius capitur. 349.45
Gualterus Scotiæ regnum affectat
Gualterus innocens ſup- (488.17 plicio afficitur. 158.10
Gualteri Dunelmenſis epiſcopi interitus. 159.17
Gualterus Hungerfordius à Ricardo tertio ad Henricũ tranſit. 561.41
Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus. 354.44. & 355. 26. & 356.1. & 362.12
Guido uicecomes Toarſenſis Britanniam adipiſcitur. 267.2. & 271.34
Guidonis caſtrenſis audacia.454.
Guido Dennenſis comes ca- (10 pitur. 388.4
Guido comes Flandriæ. 334.39. & 336.13.& ſeq. moritur. 366. 15. eius ſoboles. Ibid.
Guido Luſinianus rex Hieroſolymorũ creatur.237.32. rex Cypriorũ.250.7. ab Aegyptio bello premitur. 236.27
Guido Vrbini dux in Garteriũ ordinem cooptatus. 615.30
Guinæ oppidum.378.9. & 508.21
Guindelona maritum regem interficit. 19.26
Guiſcardus Normanorũ dux Apulia potitur. 174.21
Gulielmus Edouarde. 531.2
Gulielmus Morus. 420.39
Gulielmus Plũtonus eques.435.4
Gulielmus Rom.rex à Friſonibus interfectus. 312.1
Gulielmus rex Sicilíæ. 240.29. moritur. 245.41
Gulielmus patri ſucceſſit. 139.21
Gulielmus à filio ſauciatur.159.10
Gulielmi regis tyrannis & auaritia,153.40.&159.29. progenies 162.

162.28. regis exitus. 162.40
Gulielmi cum Haraldo rege pugna. 148.2. uictoria. Ibid.27. trucidatur. 112.30. & 115.35
Gulielmus Albanactus. 284.19. eius obitus. 295.1
Gulielmus Aquitaniæ dux. 212.18
Gulielmus Barleius ad fictitiũ regem deficit. 590.29. resipiscit.
Gulielmi Brandonis inte- (591.13
ritus. 564.18
Gulielmus Bellicampus. 283.2
Gulielmus Bonnus Northantoni comes. 365.26
Gulielmus Calabriæ dux patri cõtra Papam auxilia fert. 194.35
Gulielmus Corteneius maiestatis læsæ notatus. 611.33. missus factus. Ibid.38. pleuresi interijt. 611.41
Gulielmus Clyntonius Huntyngronæ comes. 365.27
Gulielmus Dabeneius proditionis damnatur. 592.29
Gulielmus Ferrysus capit. 315.45
Gulielmus Flandriæ comes. 192. 31. interit. 193.33
Gulielmus Fortis. 305.29
Gulielmus Harbertus. 516.27
interijt. 517.6. & 522.9
Gulielmus Hastyngius. 543.7. 24. & 544.3
Gulielmus Helmus repetũdarum reus absoluitur. 413.4
Gulielmus Helmus Normanus. 192.12
Gulielmus Longaspatha. 278.16 in Asiam proficiscitur. 309.19
Gulielmus Lilius Londinensis pædodidascalus. 618.29
Gulielmus Marcellus capit. 205.38
Gulielmus Magniuillæ comes. 206.22
Gulielmi Mariscensis supplicium. 307.37
Guido Simonis Montifortensis filius Henricum Ricardi Cæsaris filium interficit. 319.36. excõmunicatur. 321.27
Gulielmi Mãduillensis secta. 480. 16. interitus. Ibid.
Gulielmus Mortonus regius cancellarius, 321.8. & 325.5
Gulielmus comes Moritonius in Normanico bello capit. 184.18
Gulielmus comes Montisferrati. 237.22
Gulielmus Mareschallus. 282.27. & seq. & 289.5
Gulielmus Marchianus quæstor regius. 332.3
Gulielmi Marini interitus. 461.33
Gulielmus Hẽrici regis filius Normaniæ præficitur. 187.28
Gulielmi Henrici regis filij interitus. 191.5. & 196.10
Gulielmus Henrici regis ex filia nepos. 195.43
Gulielmus Roberti Normaniæ ducis filius. 184.45. dux Normaniæ dicitur. 189.38. Flandriæ comes constituitur. 192.31
Gulielmus Normaniæ rex. 133.17
Gulielmus Normaniæ dux nascitur. 138.26
Gulielmi Normani genealogia. 144.15. regnũ affectat. Ibid.10. 26. in Angliam expeditio. 146. 37. Angliæ regnum obtinuit. 104.2. de integro constituit. 150.22
Gulielmus Normanus monachus 123.29
Gulielmus Neuburgus historicus quo tempore claruerit. 17.3
Gulielmus Stephani regis filius Northfolchiæ comes creatur. 208.31
Gulielmus Pola læsæ maiestatis notatus. 611.35
Gulielmus Rollonis filius, eiusq; laus & res gestæ. 111.37
Gulielmus Rufus Gulielmi Normani filius Normaniæ princeps. 159.10. & 162.30. res gestæ. 166.31. & 168.2. & 169.7. & 171.13. & 175.6. & seq. eius uirtutes. 178.10. statura & cognomen. Ibid.17. interitus. 177.38
Gulielmus Rupeus. 264.44
Gulielmus rex Scotorum capitur. 230.12. liberatur. 233.18
Gulielmus Sarisberiensis comes à Philippo captus. 288.36. eius res gestæ. 290.27. capitur. 281. 14. moritur. 292.3
Gulielmus Montacutus Sarisberiæ comes. 365.26. capit. 369. 9. & 371.30
Gulielmi Scrupi obitus. 435.15
Gulielmus Senonensis episcopus. 232.4
Gulielmus Stanleius regius cubicularius. 593.9. capite mulctat. 593.25
Gulielmus Suthfolchius ex Marchione dux factus. 494.1. & 495.11. & 497.38. Cenomanis præficit. 464.1. reus peculatus 497.42. carcer. Ibid.44. exilium. 498.4. interitus. Ibid.8
Gulielmus Valla Scotis defectionis dux. 338.32. eius pertinacia 343.10. interitus. 345.6
Gulielmi Valuorthi Londinensis prætoris fortitudo. 404.4. equestri ordine donatus. Ibi.28
Guthlaci monachi sepulchrũ. 69.
Guthormus Dacorũ dux An- (28
glorũ oriẽtaliũ rex appellat. 71.

H (10

HADINTONA oppidum. 5.46
Hadrianus Imp. 42.28
Hadrianus Castellensis põtificius legatus. 580.41. & quæstor in Anglia. 581.11 modos loquẽdi singulares collegit. Ibi.17. (38
Hæreditatis ius apud Anglos. 292.
Halani populi. 49.35
Hammum arx. 533.4. & 558.12
Haraldus Dacorum rex v à filio regno pulsus. 116.34. & 117.5
Haraldi regis cadauer exhumatur 136.32
Haraldus Noruegiæ rex. 138.11. cum leone luctat. 138.14. Tosti suasu Angliæ bellũ facit. 145. 20. & seq. à Gulielmo uictus perit. 136.25. & 148.25
Haraldorum officium. 378.45
Harfleum oppidum. 443.7
Anglo deditur. 443.29. Franci recipere statuunt. 448.20. Francus capit. 495.44
Hastyngus uicus. 146.42
Hauensanctus fluuius. 323.45
Hauerfordium oppidum. 560.4
Haylense cœnobium. 313.21
Hayreæ fluuij pons frangit. 210.15
Hebraicæ literæ quantum iuuent rem Christianam. 327.30
Hebrides insulæ. 7.22
¶HELENA Coylli filia Cõstantij Cæsaris uxor. 45.17
Helena S. Crucis repertrix. 47.12
Helenopolis prius Drepana. 48.
Heliæ Francorũ ducis igna- (23
uia. 176.43
Henricus Aluini filius. 274.43
Henricus Percius Northumbriæ comes. 411.30
Henricus v Imp. 174.24. Henrici regis Angliæ filiã uxorem petit. 185.15. eius in Francos ira. 190.24. Sicilia potitur. 254. 22. Ricardũ regẽ captũ grandi pecunia mulctat. 254.40. & 255.7. & seq. obit. 259.43
Henricus Ricardi Cęsaris filius interficitur. 319.37
Henricus Francorũ rex Cõstantiã matrem infestam habet. 138.24 eius in Gulielmũ odiũ. 160.43. à Gulielmo profligatur. 161.12.
Henricus rex ecclesiastica negotia sibi arrogat. 181.26. &c. cõtra fratrẽ pugnans uictoria potit. 184.24. & seq. eiusdẽ auaritia. 186.26. de Vuallis triumphus. 187.19. glorioſa contra Francos uictoria. 190.20. Franciã ingreditur. 190.39. repulsus inuadit iterũ. 193.23. filijs orbatus. 191.22. eius pœnitẽtia. 194.25. in mari periclitat. 195.21. eius obitus. 196.4. mores. 196.16
Henrici II progenies. 211.40. eius cum filijs inimicitiæ. 223.19. reconciliatio. 232.39. & seq. cõtra Lud. regẽ Galliæ uictoria. 228.38. inter Alphõsum & Garsiam reges arbiter. 235.35. auxilium aduersus Turcã detrectat. 238.4. & 241.19. moritur. 240. 5. thesauri relicti. 242.33
Henricus filius Henrici secũdi moritur. 236.38

Henrici tertij cauillum in patrem ſuperbiſſimum.216.3. liuor cõtra parentem. 223.36
Henricus filius parenti nefaria fa cit bella. 225.9.& ſeq.
Henricus III in Britãnos mouet. 297.35. in Gallos. 298.46. & 306.34. Hiſpanos contra Mauros iuuat.299.36. patrias poſſeſsiones à Philippo poſſeſſas repetit.294.8. inſidiæ fiunt à milite.303.26. quinquẽnales cum Franco induciæ. 307.17. populo promiſſa negat.314.33. cum Frãco pacificatio.314.42. cum fratre ac filio ab optimatibus capitur. 316.44. in pugna à ſuis ſeruatur. Ibid.27.42. domeſticũ bellũ.315.15. obitus. 320.9
Hẽricus Herefordiæ dux.423.14. 31. falſo delatus. Ibid.41. exilium.424.15. dux Lancaſtri appellatur.425.40. ad regnũ inuitatur. 426.42. & ſeq. Ricardũ II.capit. 427.6. regnũ adipiſcitur.428.11.& ſeq. Rex creatur nomine Henricus IIII. 429.7. dicterijs publicè petitus.432.28 uno prælio XXXVI. homines interfecit.434.12. Burgundionem contra Aurelianum iuuat. 437.19. Aurelianũ contra Burgundionẽ iuuat. 437.45. filij. 437.34.& 438.32. obitus.Ibi. 29. regnũ ab eo quondam peruim quæſitum.531.20. eius genus quando defecerit. 549.12
Henricus Henrici IIII filius Vualliæ princeps,Cornubię dux,Ceſtriæ comes.429.15. & 437.35. &438.33. Vuallos domat.433. 44. cõtra Scotos mittit.435.25
Henricus princeps patri in regno ſuccedit, huius nominis quintus.439.14.&c. regnum Franciæ per legatos repetit.440.26. Vuytcliffianos perſequit. 441. 30. in Normaniã nauigat.443. 5. altera inNormaniam expeditio.449.43. glorioſa in Anglia uictoria.447.21. cum Carolo ſexto pacificatio & affinitas. 445.2. Franciæ regnũ ſuſcipit. 445.11. contra Delphinũ expeditio.456.4. eius laus.452. 7. obitus. 458. 46. Henricus eius filius naſcitur.457.40. bene educatur. 460.16
Henricus ſextus regno inauguratur.461.6. coronatur.469.19 in Galliã proficiſcitur. 477.31. rex Galliæ coronatur. 478. 6. ingenium.492.10. bellum Gallicum inſtaurat. 501.18.& ſeq. in aduerſariorum poteſtatẽ uenit.509.9. eius prodigiũ. 509. 25. liberatur.510.7. eius fuga. 511.3. Rurſum in aduerſariorum poteſtatẽ uenit. 513.12. liberat rurſus. 521.27. in regnũ reſtituitur.514.28. capitur rurſus.525.45. in carcere necatus. 532.1. inter diuos referendus. 532.30
Henrici Richemondiæ comitis ortus.488.7. is diuinitus ad regnum uenit.522.19. cuſtodia liberatur. 549.40. profectionẽ in Angliam parans, uentis prohibetur.553.14. cum Margaritanis fœdus icit.554.4. proditionis periculum euadit.555.12. & ſeq. in Angliam nauigat. 559.46.& ſeq. nobili uictoria Ricardum tertiũ ſuperat. 564. 34. rex creatur nomine Henrici ſeptimi.566.7. eius conſiliarij.566.37.& ſeq. eius cum Scoto fœdus.575.42.&ſeq. Franciſcum Britannum cõtra Francos iuuat.578.29. Maximilianum iuuat contra Francum. 583.41. cũ Carolo octauo pacem facit.586.37. eius conſiliarijs munera Francus conſtituit ex ærario ſuo quotannis. 586. 43. Scotorum iniuriam armis ulciſcitur.600.13.& ſeq. Margaritam filiam Iacobo quarto Scoto locat.608.10. cum Scoto & Hiſpano regibus affinitas 610.25.26. obitus. 616.9.44
Henrici octaui proſapia. 412.24
Henrici octaui in Oxoniũ ingreſſus. 90.24
Henricus nothus Caſtellæ regnũ affectat.386.29. occupat.387. 6. eius fuga.388.2. Caſtellæ regno potitur denuò. Ibid.18. Carolum quintum contra Anglum iuuat. 394.33
Hẽricus Baldulphus Anglicæ claſſis dux in bello Hieroſolymitano. 244.42
Hẽricus Bolyngbrochus paterna hæreditate fraudatus. 424.41
HenricusBarri dux,Edouardi III gener. 329.28. &334.39
Henricus Bellimontenſis comes Atholiæ. 362.42
Henricus Buchyngamiæ dux falſam Ricardi Gloceſtriæ cauſam agit.545.40.& ſeq. eius contra Ricardum tertium conſpiratio 548.41.& ſeq. eius ortus.548. 45. eius fuga. 552.9. eius coniurati ad Henricum in Britanniam ſe conferũt.Ibid.17. proditur ab hoſpite.552.44. ſecuri percutitur. 553.3
Henricus Cãpaniæ comes.250.27
Henricus Campanus rex Nauarræ. 334.32
Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes.512.16. eius ſoboles.Ibi.23
Henricus Cornhyllus Balliuus. 243.14
Henricus D.Euſebij cardinalis contraBoëmos expeditio.474.14. obitus. 493.31
Henricus Deneus monachus regius cancellarius. 594.16
Henricus comes Herefordiæ moritur. 393.37
Henricus Huntyngtonius hiſtoricus. 18.7
Henricus Lancaſtrius comesEdouardum quartum perſequitur. 356.40. &357.7. capit.357.11 Edouardi quinti tutor. 358.25. Aquitaniæ prefectus fit.365.31. inAquitania regio iuſſu bellum mouet. 373.14.27. ex comite dux factus. 378.24. regius ad pontificẽ legatus.379.34. eius ædes hoſpitale Ioan.Baptiſtæ. 382.1. regio iuſſu Montiforten ſem comitem contra Bleſenſem iuuat.382.31. peſte abſumitur; 383.11
Henricus Lancaſtrij filius, Derbij comes. 365.25
Henrici Lincolnienſis comitis fuga. 336.20
Henricus comesNiuerneñ.292.23
Henricus Percius Northumbriæ comes.412.6. & 425.21. infeliciter contra Scotos pugnat. 418.7. & ſeq. capitur. 418.18. eius in Galliam legatio. 432.8. poſſeſsionibus priuatur.433.6. eius in Scotia uictoria.Ibid.10. ad Georgium Merchiæ comitẽ confugit. 434.7. ultionem hoſtium parat. 436.5. capitur. Ibid.19
Henricus Pichardus. 381.39
Henrici tertij Northumbriæ comitis interitus. 511.4
Henricus Northumbriæ comes capitur. 564.15. per ſeditionẽ interficitur. 579.36
Henricus D.Pauli comes aduerſusSaracenosproficiſcit.266.16
Henricus Somerſetẽſis Galeti præfectus.508.12. prouincia prohibetur.508.18. abHenrico ad Edouardum deficit.512.33. deficit rurſus ad Edouardũ.Ibid. 37. capitur,Ibi,45. plectitur. Ibid.46.
Henricus Somerſeti dux patri in principatu ſuccedit. 504.37
Henricus Dauidis Scotorum regis filius. 209.30. & 211.28
Henricus ex Stantonia rarus literarum patronus. 354.6
Henricus Staffordiæ comes ſecuri percutitur. 434.6
Henricus Scruppus coniurat contraHenricum quintum.442.7. interit. Ibid.22
Hengiſtus Angloſaxonũ dux. 55. 16.32. & 56.3. eius interitus. 58.3. Cantiũ tenuit,ſeq; regem dixit. 63.4

Heppia insula. 63.38
Hepta fluuius. 189.30. & 236.46
Herefordensis Angliæ comitatus. 4.1.13
Herefordensis cathedralis in Anglia sedes. 4.1.13. & 9.3
Hereuardi audacia. 156.40
Hestritha regis Angliæ soror, Ricardi Normani uxor. 133.21. & 137.9. à Ricardo repudiata, 134.32
Hetonæ pagi schola. 532.35
¶DE HIDA collegium. 119.37
Hieronymus Pragensis. 441.19
Hierosolyma quando à Saladino capta. 238.23. à Saracenis premitur. 174.29. à Christianis recuperata, 180.12
Hilmimolinus Saracenorũ in Hispania dux. 275.2
Hipponensis episcopatus uastatur 325.31
Hircius Dacus Northumbriæ comes. 133.23. & 135.30
Hispania à Saracenis affligitur. 275.1
Hispani Neapolitano regno potiuntur. 587.41
Historia quid. 17.25. & 113.9
Historię nulla lex imposita. 138.28
Historiæ leges. 56.24
Historici non est de re quam scribit iudicium facere. 113.13
¶HOMINES brutorũ instar caudati, ubi nascantur. 218.18
Hominũ formæ uariæ in cœlo uisæ. 302.39
Homicidarum apud Anglos stigmata. 609.13
Homicidiorũ aperta fenestra apud Anglos unde. 609.21. & seq.
Honorius Imp. 51.1
Honorij pontificis ad Eduinũ literæ. 78.42
Horgerius Cornubiæ dux. 118.20
Hornecastellum arx solo æquatur 166.20
Horso Angulosaxonum dux. 55.6. & 56.3. interitus. 57.42
¶HVBERTI Cãtuarien sis episcocio. 263.16
Hubertus Sarisberiensis episcopus. 255.43
Hubertus Burgẽsis Cantij comes factus. 298.6. eiusq; gloria & ignominia, in seq.
Huberti Cantij comitis cum episcopo Cantuariensi discordia. 299.42. repetundarum acriter mulctatur. 300.42. regi conciliatur. 302.23
Hubertus comes Moritonij. 224.4
Huberti comitis Burgensis cum Scotiæ rege affinitas. 294.18
Huberti Douerensis naualis contra Gallos uictoria. 291.23
Hubo Angeri frater prælio perit. 243.7. & 411.32
Hugo Dunelmẽsis episcopus, Northumbriæ comes fit, (101.2
Hugo Magnus Parisiorũ comes, Ricardum puerum Ludouico regi armata manu eripit. 116.17. dux aduersus Saracenos. 174.43
Hugo Andlaius Glocestrię comes
Hugo Bigotus. 241.42 (365.27
Hugonis Bigoti res gestæ. 225.42. & 228.1. & 230.18.42
Hugo Carthusianus quãdo floruerit. 237.4. & 270.10
Hugo Chresyngamius Scotiæ oligarcha. 337.14. eius interitus. 339.33
Hugo Campaniæ comes Aquitaniam Gallico nomine tuetur. 296.26.
Hugo Castilionensis capit. 390.37
Hugonis Cartoni contra regem conspiratio. 407.28. eius interitus. Ibid.43
Hugo comes Cestrensis. 225.15. & 227.15. & 233.9. eius crudelitas. 176.8
Hugo episc. Cestrensis. 247.24
Hugo Guarnaius. 267.27
Hugo Marchio Henricum tertiũ priuignũ suum contra Ludoui cum Galliæ regẽ iuuat. 297.27
Hugo Marchianus rebus nouis studet. 298.27. cum Ludouico redit in gratiam. 299.30. eius turpis deditio. 306.42
Hugo Marchianus comes, eiusq; progenies. 313.45
Hugo episcopus Podiẽsis. 174.46
Hugo Quieretus. 369.20
Hugonis Salopiæ comitis crudelitas & interitus. 176.8.16. 181.22
Hugo Verius Oxonij comes contra Gallos mittitur. 332.1
Hugones Spenserij sceleστissimi homines in aulã Edouardi quarti cooptantur. 347.23. & 350.42
Hugonũ exilium. 350.22. exitus. 357.17. & 431.28. & 493.19
Hugo pater capitur. 356.28. cruderiter necatur. Ibid.29
Hullum oppidum. 5.15
Hultonia Hyberniæ pars. 221.35
Humanitatis officium quod Anglis fit. 15.1. & 39.23
Humbrus fluuius. 4.46. eius ortus. 5.9. quare non imbribus augeatur. 12.40
Humfredus Banaster hospitale ius uiolat. 552.45
Humfredus Gloceστriæ dux. 437.15. & 438.34. regni Gallici præfectus. 456.26. testamento regni administrator esse iubetur. 459.21. & 460.10. illicitũ cõiugium. 461.42. & 464.33. uxoris dotem bello affectat. Ibi.40 ob seueritatem in inuidiam uocatur. 492.27. interitus. 493.8. indigna cædes. 528.14
Humfredus Herefordensis comes regis iussum detrectat. 338.10. populi ad libertatẽ spirãtis dux 340.24. res gestæ. 350.31. eius nuptiæ. 345.46. in redemptiõne pro Isabella Roberti Brusij cõmutatur. 348.24. eius interitus. 351.14
Humfred. magister equitũ. 241.44
Humfredi Staffordij seditio. 568.39. decollatio. 369.19
Humfredus Staffordiæ, Buchyngamiæ dux. 491.25. Cantianæ seditioni resistit. 498.29. profligatur. Ibid.30
Hunni Gothos uincunt. 95.36
Huntyngtona Angliæ comitatus. 3.25
Huntyngtona comitatus Scotiæ regis filio donat. 198.18. & 199.16. Scoto aufertur. 335.28. redditur. 312.44
¶HYBERNIA. 6.30
Hyberniæ situs & mores. 221.6. nomen. Ibid.12
Hybernorũ duo hominũ genera. 594.32
Hyberni Sylуestres latrocinantur 425.14
Hyberni iaculis plurimũ ualent. 419.39. nullis armis corpora contegunt. 574.29. & 596.28
Hybernia Henrico II sine sanguine deditur. 220.16.20. & seq.
Hyberniam Scoti à se Scotiam dixerunt. 221.19.24
Hybernos defectionẽ cogitantes Ioannes bello terret. 274.22
Hybernorũ in Vuallia prædatio.
Hyberniam Scoti ua- (302.11
stant. 348.31. imperiũ in parte Insulæ cõtinent. Ibi.40. & seq.
Hyberni Anglis bellum faciunt. 419.25. Ricardi regis fidei se committunt. Ibid.43
Hybernorum motus contra Henricum septimum. 570.23. supprimitur. 574.31
Hybernia factiosa pacat. 594.21
Hybernicus Oceanus margaritas habet. 221.33
Hyda mensuræ genus. 159.40
Hyems apud Anglos minimè sæua. 14.10
Hyems præter naturam frigida. 153.10. & 266.8
Hyermuthus pagus. 11.4. 134.27
Hypras Philippus capit. 278.5
Hyueram arcem Bedfordiensis capit. 462.35

I

IACOBVS Arteuilla nouus homo à Britannis dux constituitur. 366.22. interficitur. 373.20
Iacobus Borbonienſis comes regio iussu exercitum cum Vuallis contra Anglum iungit. 434.23. accepta clade in Britanniã redit. Ibid.33
Iacobus Chennethus D. Andreæ

archiepiſcopus, Iacobi III Scotorum regis præceptor. 505.36. & 511.16
Iacobi Douglaſſatiũ comitis interitus. 418.11
Iacobus Galeotus bello Britannico occiſus. 579.4
Iacobus Steuartus filius regis Scotiæ capitur. 438.39
Iacobus Scotus miſſus factus. 456.46. bonarum artium patronus. Ibid.9
Iacobus Scotorum rex contra fœdus Gallum iuuat. 464.27
Iacobus Scotorũ rex fœdifragus. 488.13. interitus. Ibid.16
Iacobus Scotus rex Petrum fictitium regem fouet. 597.15
Iacobus tertius Scotorũ rex à ſuis interficitur. 580.38
Iacobi quarti Scotorum regis ad Henricum ſeptimũ legatio ad Margaritæ connubium petendum. 607.46. cum Anglo affinitas. 610.25
Iacobi Siculi regis cum Aragone bellum. 326.6
Iacobi Terelli ſanguinolentia. 547.6
Iacobus Terellus perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur 611.45
Iacobi Tuychetti ad Cornubienſes defectio. 600.6
Iacobi Tuchetti Audleij reguli interitus. 507.12
Iacobina illegitimo matrimonio Gloceſtrenſi ſe copulat. 461.42. Brabantino redditur. 465.4
¶IBERVS fluuius. 221.14
Iberos Angliam occupaſſe. 16.5
¶ICENORVM ſitus. 33.25
Iceni populi ijdẽ qui Igeni. 36.45
Iceni populi ab Oſtorio Scapulã uicti. 33.24
Icius portus. 10.17
¶IGNIS per terræ rimas ſpirat. 1
¶LA inſula. 7.33 (195.36
¶IMANVENTIVS à Caſſiuellauno interfectus. 30.4
Imperij Rom. inclinatio quando cœperit. 50.46
Impijs nec uitam tranquillam, nec mortem felicem eſſe poſſe, exemplum. 281.32.& ſeq.
¶INDOCILES à literarũ ſtudijs alienandi. 107.14
Indulgentiæ pro ſtipendio erogatæ. 405.40
Infelices miſericordia, potẽtes inuidia ſequitur. 358.39
Ingratitudinis appoſitum paradigma. 322.21. & 514.6
Inſignia regum Angliæ. 162.16
Inſularum regnum. 457.20
Inſulæ opp. obſidio. 369.1
Inundationes fluminum inſolitæ. 266.10
Inundatio Oceani magna. 185.2
Inundatio tam maris quàm flumi num. 172.28. & 311.33
Inteſtinæ apud Anglos ſeditiones 281.41. & 402.21. & 497.36. & 498.14. & 502.32. & 515.45 apud Flandros. 404.40. apud Francos. 405.10. & 436.39
Inuidia potentum ferè ſemper comes. 170.10
¶IOACHIMVS abbas ſanctitatis fama præclarus. 251.37
Ioannes Ionys uir doctus. 618.37
Ioannes Optatus Orcadũ epiſcopus. 202.21
Ioannis regis uxores. 242.11
Ioannes Ricardi fratris regnum inuadit. 254.5.& ſeq.
Ioannes à fratre Ricardo honoribus priuatus, patriæ hoſtis iudicatus eſt. 255.42.& ſeq.
Ioannes fratri Ricardo ſupplicat 258.13
Ioannes Normaniæ principatum occupat. 262.30
Ioannes rex parricidij accuſatur. 267.7
Ioannis aduerſus Philippum expeditio. 271.38
Ioannes rex excõmunicat. 273.18 regia adminiſtratione pontificali autoritate abdicatur. 275.32. pontificio legato pœnitentiæ ſponſionem facit. 277.6. ex cõmunicatione liberatur. 279.44. eum pœnitentiæ pœnitet. 280.10. eius immanis crudelitas. 286.46. luit pœnas. 287.30. obitus. 287.37
Ioannis nomen regibus infelix. 419.11
Ioannis regis Franciæ cum Edouardo induciæ in biennium. 378.20
Ioannes Francorum rex cum Philippo filio capitur. 381.10. conditiones ab Anglo accipit. 383.11. & 384.27. dimiſſus. 385.1. obitus. 386.17
Ioannes Francorum rex inauſpito cum Anglis conflixit. 419.12
Ioannis primi regis Caſtellæ & Legionis cum Ioanne Luſitaniæ rege bellum. 410.32
Ioannes Scotiæ rex ab Anglo uictus, ſeſe illi tradit. 337.10
Ioannes Scotorum regi uiolati iuriſiurandi dies dicitur. 335.12
Ioannis Annonis cum Anglo affinitas. 360.15
Ioannes Armeniacus cum Franco in gratiam redit. 447.41
Ioannes Aquitaniæ præfectus. 321.15. captus. 460.43. Normaniam recuperatum mittitur 488.36. contra Carolũ regem coniurat. 489.13
Ioannis Alenconij ducis facta. 462.43. capitur. 463.27
Ioannes Albamarlenſis comes in Syriam militatum proficiſcitur 305.28
Ioannes Albaniæ dux. 538.41
Ioannes Boëmiæ rex. 367.41 interitus. 375.39
Ioannes Bolyngbrochus comes Derbij. 411.27
Ioannes Bedfordiæ dux. 437.35 & 438.34. & 457.34
Ioannes Bedfordienſis dux à fratre rege contra Arminiacũ mittitur. 448.38. eius naualis uictoria. 449.2
Ioannes Bedfordienſis dux regni adminiſtrator. 449.41. Franciæ gubernator. 459.23.& 460.25. eius connubium & nuptiæ. 462.4. in Normanos expeditio. 462.31. inſigne cõtra Alenconium prælium. 463.18. uictoria. Ibi.32. moritur. 486.10
Ioannes Bernyngamius Hybernorum contra Scotos dux. 348.38
Ioannes Biturigum dux pro patre rege obſes. 384.36
Ioannes Biturigum dux capitur. 395.4
Ioannes Brabantiæ dux Edouardi tertij gener. 329.29
Ioannes Brenno Hieroſolymitanus rex. 292.25
Ioannes Britannus contra Francos dux. 331.4. uictoria male utitur. Ibid.10
Ioannes Britãnus dux. 367.41
Ioannes Britanniæ dux in Angli fidem uenit. 453.21. cum Anglo affinitas. 371.37. in uerba Galli iurat. 416.30. eius obitus. 431.43. progenies. Ibid.
Ioannis Britanniæ ducis ad Carolum Delphinũ defectio. 465.26
Ioannes Borgth. 391.40
Ioannes Philippo patri in ducatu Burgundiæ ſuccedit. 436.38
Ioannes Burgundiæ dux Carolo ſexto reconciliatur. 447.38 pacem inter Henricum ſextum & Carolum ſextum facere ſtudet. 447.41
Ioannes Burſcherius. 372.32
Ioannes Candius. 380.2
Ioannes Candius Pictonum præfectus. 388.28. interitus. 393.20
Ioannes Cardinalis diſſidium inter regẽ Angliæ & Franciæ cõponit. 238.39. in bello Aegyptiaco conſilium malum dat. 294.33
Ioannis Chenletti pia commiſeratio. 536.7
Ioannis Coleti laus ampliſſima. 618.9
Ioannes Coplandus Anglorum contra Scotos dux. 377.1
Ioannes Cornubiæ comes moritur. 365.28
Ioannes Dandellus. 380.3

Ioannes Dynham theſaurarius Henrici ſeptimi. 566.44
Ioan. Huntyngtonæ comes Exonienſis dux factus. 491.30
Ioan. Hunyades Matthiæ regis Pannoniorum pater Danos à Turcis eripit. 96.10
Ioan. Holandŗ equitis duo filiŗ duces facti. 385.23
Ioannes Holandius iunior, comes Huntyngtonæ creat. 411. 28. ab Henrico quarto in gratiam recipitur. 429.34. eidem inſidiatur. 430.30. interficit. 431.22
Ioan. Hieroſolymitanus rex in Angliam uenit. 295.4
Ioannes Henrici ſecũdi filius Hyberniæ regulus. 236.2
Ioannes Helthamius Edouardi quinti frater Cornubiæ comes fit. 362.1
Ioan. Hauardus dux Northfolchiæ factus. 548.1
Ioannes Gandauenſis Edouardi quinti filius naſcit. 370.3. nuptiæ. 385.13. Caſtellæ regnum ſibi uendicat. 394.1
Ioannis Faſtoli facta. 469.12
Ioan. Egromonti turba. 579.39. & 580.1
Ioan. Columnenſis Card. pontificis in Aſia legatus. 292.20
Ioan. Lincolniẽſis nouos motus concitat. 572.10. occiditur. 574.37
Ioan. Lilius pontificis Ro. in Anglia quæſtor. 577.30
Ioannes Leo Flandrorũ ſeditionis inteſtinæ dux. 404.44
Ioan. dux Lancaſtrius Aquitanię principatu donatus. 418.26. cũ Luſitano fœdus facit. 415. 14. cum Ioanne Caſtellæ pax & affinitas. 416.2. regem Luſitanum iuuat. 410.44. in Hiſpaniam Caſtellæ regnum recuperatũ proficiſcitur. 415.11. Carolo quinto obuiam mittitur. 390.28. & 392.37. obitus. 424.33
Ioannes Stokton eques. 525.34
Ioannes Vuyndham perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur. 611.45
Ioannes Montacuti marchio ab Henrico ſexto prælio ſuperat. 512.42. in Edouardi regis fidem uenit. 520.11.
Ioannis comitis Montiforteñ. de Britannia contentio. 371. 42. eius cum Bleſenſi de principatu contentio. 382.31
Ioan. Monumetenſis rem infeliciter cõtra Vuallos gerit. 301.31
Ioannes Morganus iureconſultus. 559.37
Ioãnes Normaniæ dux patri Philippo ſuppetias fert. 376.6. in regno ſuccedit. 377. 40. ſuis ſuppetias fert. 373.31. in Britanniam ad Carolum auxilio uenit. 372.11
Ioannes Orneby Scotiæ oligarcha. 337.14
Ioan. Oxonienſis comitis fuga. 527.35. captiuitas. 533.4. uinculis liberatus Henrico VII auxilio uenit. 556.20. & 563.11. 25.31.45
Ioãnes Palæologus græcus Imp. 325.23
Ioan. Parochita Siculus magnam ſtragem in Gallos facit. 325.28
Ioannes Penbruchius redimitur. 398.30
Ioan. Philippotus eques. 404.29
Ioannes Rateclyffus proditionis reus in perpetuam cuſtodiam conĳcitur. 592.32. capite mulctatur. 592.34
Ioan. Rufi filius dux Britanniæ. 371.35
Ioannis Sauagĳ interitus. 587.7
Ioannes Scotus in Anglia doctrina claret. 106.37
Ioannis Segrauenſis imprudentia. 342.17
Ioan. Strauus ſeditionis inteſtinæ dux. 402.38. & 404.14
Ioannes Stuartus Burchaniæ comes. 458.3
Io. Stuarti Scoti interitus. 463.25
Ioãnes comes Somerſeti marchio Dorceſtriæ. 465.13
Ioãnis Talboti res geſtæ. 466.21. & 467.37. & ſeq.
Ioannes Talbotus Salopię comes factus. 491.31. capit. 472.41. in Gallias exercitũ ducit. 482. 20. eius in Aquitaniam expeditio. 501.22. interitus. 509.6
Ioannes Varanius Scotiæ oligarcha. 337.14. & 338.28. obitus. 343.29
Ioannes Varuici comes, Montacuti marchio. 512.15
Ioan. Venlochiĳ interitus. 530.14
Ioan. Viennenſis in Scotiam nauigatio. 409.21. Northumbris bellum facit. Ibid. 32. à Scoto ſpoliatus, domũ redit. 410.24
Ioannes Hus cõbuſtus. 441.19
Ioannes Vuythcliffus quando floruerit. 399.44. & ſeq.
Ioan. Vuythclyffi dogmata damnantur. 441.18.
Ioan. Oldecaſtellius Vuythcliffianus captus elabitur. 441.34
Ioanna Apuliæ regina. 405.32
Ioanna Edmundi Cantiĳ comitis filia Edouardi principis uxor. 384.15
Ioannæ Claudæ de Britãnia contentio. 371.42
Ioanna filia Henrici Nauarræ regis Philippi Pulchri coniunx. 334.33
Ioanna Henrici II filia regina Siciliæ. 235.1. & 246.30
Ioanna regis Siciliæ uidua Tolоſatium comiti nubit. 259.9
Ioanna Edouardi quinti ſoror, Dauidis Scotorũ regis cõiunx. 361.33
Ioanna Ioannis filia regina Scotorum. 294.18
Ioannæ Scotiæ reginæ obitus. 303.20
Ioanna puella fatidica. 470.38
Iocos non ſemper bene cadere, exemplum. 141.28
Iocus Flandrorũ in Valeſiũ. 361. 16.24. Gulielmi Varami. 591. 33. Eboracenſis antiſtitis. 216. 1. Ricardi regis. 243.6.
Iona fluuius. 454.3
Iona inſula monumentis Scotiæ regum clara. 7.23
Ioppe Chriſtianorum colonia. 248.29
Ioſcellinus Bathonienſis epiſcopus. 289.11
Ioſeph de Arimathæa Euangeliam in Britannia prædicauit. 37.33. & 41.29. & 89.36
Iſabella Friderici II Imp. uxor. 302.31. moritur. 306.2
Iſabella Philippi Pulchri filia, inter maritum & fratrem negotium componit. 353.7. à marito hoſtis patriæ cum filio iudicata. 354.33. Hugones ulciſcitur. Ibid. 38
Iſabellæ Edouardi quinti matris obitus. 382.40
Iſabella Ioannis regis coniunx. 265.45. & 266.20
Iſabella Ioannis uidua Hugoni comiti Marchiæ nupſit. 292.10
Iſabella Ricardi ſecundi uxor Caroli ſexti filia. 420.27
Iſabella Philippi Pulchri filia, Edouardi quarti uxor. 346.28
Iſabella Roberti Bruſiĳ capta. (345.30
Islandia. 7.34
Iſſodunum oppidum. 257.37
Italia quondam ſibiĳpſi ruinę cauſa fuit. 588.3
Italiæ calamitas martia. 587.44. & ſeq.
Iuarus Dacorũ rex Angliam bello uexat. 98.2. prælio cecidit. 28.40
Iubileus annus. 610.6
Iubilei celebrandi ratio. 385.29
Iudæa uicus. 392.13
Iudæi cœmeteria cadaueribus in Anglia ubiuis locorum impetrant. 236.9 (34
Iudæi graui pecunia cenſent. 310.
Iudæorũ in Anglia afflictio. 248. 2. & 274.16
Iudęi captũ Chriſtianũ puerũ cruci affigere uolẽtes, plectuntur.
Iudęi ex Anglia pellunt. (302.26 327.25

Iudicandi Normanos modus apud Anglos qui sit. 155.7
Iudices sine prouocatione constituuntur. 154.19
Iuditha Balduini comitis Flādrię filia. 141.17
Iugerum acre. 159.41
Iulianus Cæsarinus cardinalis cōtra Boëmos profectus. 475.22
Iulij Agricolæ in Britannia res gestæ. 39.1. & seq.
Iulij Cæsaris locus. 26.46. & 27.16. & 224.31
Iulius Agricola qui sub Domitiano Britanniam obtinuit. 16.1. legatus Monā insulā domuit. 11. 25. ex Britannis reuocatur. 41.9
Ius non nisi imperij gratia uiolandum. 149.36
Iuris fundamentum, dilectio proximi. 142.8
Iuris dicēdi forma apud Anglos. 154.21. & seq.
Iurisiurandi negligentia Romani pont. permissu concedit. 212.7
Iustiniani Cæsaris locus. 243.37
Iustitiarij pacis magistratus. 154.26. & 155.25. & 295.44. & 323.2
Iustitiarij maiores. 155.27

K

KENDALA oppidum. 229.9
Keneluorthis arx. 317.16. à rege oppugnatur. 318.29
Kyngestonum oppidum. 5.14. & 112.42

L

LAGINIA Hyberniæ pars. 221.36.39
Lambertus quidam regnū per simulationem inuadit. 573.8. capitur. 574.41
Lamehithus uicus. 137.4
Lanam mollem læta pabula non ferunt. 13.3
Lancastri situs. 33.43 (4.3
Lancastrensis Angliæ comitatus.
Lancastrensis familiæ infortuniū. 531.18
Landauensis episcopatus. 9.7
Lanfranci Cantuariensis episcopi libellus de erroribus Berengarij. 163.26. & 167.19
Langleium cœnobium. 431.38
Lanitio quæ regiones nobiles. 13.4. & seq. (7.40
Lapides nigri ignis fomentum.
Larchæ opp. situs. 452.30. Anglo deditur. 452.43
Larcha per proditionem à Gallo capta. 494.29
Lateranensis ædes à Constantino constructa. 47.6
Latiniaci situs. 476.18.22. Carolo septimo traditur. Ibid. 42
Laualum per Talbotum capitur. 472.22 (5.44
Laudonia quondam Pictlandia.
Laudunensem agrum Angli recipiunt. 462.21
D. Laurentij templum. 47.31
¶LEA fluuius. 148.46
Lecestrenses. 37.21 (3.27
Lecestrensis Angliæ comitatus.
Lecestriæ oppidi origo. 20.16
Lecestriæ oppugnatio. 227.24
Lecestria capitur. 315.43
Leges iniquas rescindere nephas non est. 154.39
Leges Angliæ nō sine iniquitate Normanicè scriptæ. 154.42
Leges correctæ ab Edouardo secundo. 321.14
Leges populares populo datę per Edouardum regem. 327.19
LEGES ANGLICAE.
Aluredi. 155.24. Agraria. 154.5. Aurum in continentem nō effertor. 365.17. Communes. 142.15. Exilij indicendi. 184.38. Frumenti pretium certum in populi gratiā constitutum. 491.17. Fures literati stigmate notātor. 609.15. & 612.37. Gulielmi. 154.5. & seq. Iudicia Anglica non peregrina lingua celebrantor. 360.45. Magnæ chartæ. 319.5. & 327.37. & 343.22. & 385.46. Manus mortua. 327.41. & 332.24. & 346.10. Martianę leges. 21.43. Merces in regnum importatæ alienis non uenduntor. 488.29. Monachis nullum prædium dato. 327.39. Molmicinæ leges. 22.37. Parricidæ literati stigmate notantor. 609.14. & 602.37. De prȩmoneri, uel de præmuniri. 392.11. Prouisionis. 392.11. pecuniā aliò terrarū ne exportato. 13.26. Pudicitia nuptę aureo redimator, lex Scotica, 170.36. Regno ne exeas. 171.44. Rex citra concilij consensum tributum nō iniūgito. 340.35. Sacerdos furti reus episcopo repræsentator. 323.18. Sacerdos possessiones nō emito. 327.39. Sacerdos Gallicus sacerdotium in Anglia non occupato. 440.44. Sacerdotij uiolator anathematisator. 206.14
Legionum oppidum. 25.15
Legionū urbis archiepiscopatus. 41.27
Lemouicum diruitur. 392.40
Leo rex Armeniæ bello Turcico pressus auxilia petit. 408.27. & sequentib. (52.31
Leo rubeus Britannorū insigne.
Leones tres iubati regum Angliæ insigne. 162.17
Leolinus Griffini filius à Vuallis dux cōstituit. 313.24. princeps nouas seditiones in Anglia facit. 321.29. &c. Anglis bellum facit. 323.25. in Anglia sæuit. 293.42. eius scelera punita. 298.42. Angliam uastat. 300.12. à rege domat. 300.22. eius obitus. 304.3. dux pugna cecidit. 324.13
Leonellus Edouardi quinti filius nascitur. 367.34. nuptiæ. 391.21. obitus. 391.24. dux Clarentiæ factus. 385.43. & 391.21.43. & 411.44
Leonellus Concordiensis episcopus Pontificius legatus. 582.9
Leopoldus dux Austriæ Ricardū regem Angliæ capit. 253.27. & seq. peste interijt. 258.22
Letha oppidum. 5.46
Lethardus Cantij apostolus. 63.22
Leudunum oppidum. 211.44
Leuinus fluuius. 6.16
Leuisum oppidum. 316.17
Lexouiorum oppidum ab Anglis capitur. 452.5
Lexouium ab Anglo deficit. 494.38. recipitur. Ibid.
Leyrus à generis regno exutus, à Cordilla filia dignitati pristinę restituitur. 20.30
¶LIBERTATIS pretium. 39.13
Libræ Anglicæ ęstimatio. 171.30
Licinius Illyricum tenet. 46.20. Cæsar appellatus. 46.17. Constātini iussu interfectus. 44.30
Lichefeldensis pugna. 507.9
Ligeris fluuius. 102.25
Ligures sagittarij stipendium in Normania faciunt. 374.11. & 375.27
Limiricum ciuitas Hybernię. 221.4. & 222.8
Lincolnensis episcopatus. 4.18. & 78.42. & 88.8. & 158.18. & 171.13. & 178.23. & 215.3 & 235.17
Lincolnensis arx à Frāco obsessa. 290.29. & seq.
Lincolnia diripitur. 291.6
Lincolnia à Stephano rege obsidetur. 203.28
Lincolniæ urbis situs. 126.29
Lindisfarnis insulæ topographia 82.13. & 83.29
Lindisfarnis insulæ nomēclatura. 83.35
Lindisfarnis diœcesis Dunelmum transfertur. 129.12. Cestriam. 101.3
Lincolnensis Angliæ comitatus. 3.28
Lindisfarnis insula à barbaris uastata. 105.11
Lindus amnis. 83.36
Literæ quantum momenti rebus mortalium afferant. 320.38. & 325.5. & 617.35
Literæ bonæ quando se in Germaniam, Angliā, Galliamq; perfuderint. 617.30
¶LOCHIAS Angli capiūt. 256.40
Lochiarum urbs à Gallo capitur.
Logfoylus lacus. 222.6 (271.16

Logus fluuius. 8.21
Lomundus lacus. 5.35. & 6.16
Lõdini ſitus. 4.31. & 12.20. & 37.1
Londinenſis ciuitatis forma. 243.11. & 274.34. mutatio, & eius cauſa. 274.35
Londinum olim minus celebre. 25.34. hodie Britanniæ regia ſedes. 25.39
Londinenſis Angliæ diœceſis. 4.8. & 41.27. & 71.25
Londinum urbiũ in Anglia pontificalium princeps. 4.29. Regni Saxonũ orientaliũ caput. 71.23. trans Thameſim pons mirabilis. 4.38. & 25.41. pontis ędificia igne abſumpta. 276.11. à Ludouico rege inſtauratũ. 24.29. in eo ſchola à Ioanne Coleto inſtituta. 618.28
Londinenſium magiſtratus & comitia. 243.11
Londinũ à Dacis obſidẽt. 122.37. & 123.45. & ſeq. 130.13
Londinẽſes ſeſe Gulielmo dedũt. 150.32. deditionem coniuratis cõtra Ioannẽ offerunt. 283.3
Londinenſes contra regis mandatum principibus portas aperiunt. 422.27
Londinũ Cantiana ſeditione obſeſſum. 498.17. inteſtina ſeditione uaſtatur. 403.31
Londinenſiũ conſtantia & fides. 129.31. eorundem inconſtantia. 503.33
Lotharius Gallorum rex. 103.33. pro patre Lud. obſes. 116.46. contra Ricard. Normanũ inimicitię. 117.13
Lotharius Germanorũ rex Innocẽtio Papę auxilio uenit. 195.18
Lothebrici Daci nobilis aucupis hiſtoria. 69.37. & ſeq.
Lothus Pictorũ rex ab Ida Humbrorum rege uictus. 76.36
Loueriũ Burgundiæ oppidũ captum ab Anglis. 482.45
¶LVCERNA claſſici ſignũ oceanum accolentibus. 558.36
Lucius piſcis. 14.32
Lucius rex. 37.43. & 76.45
Lud porta. 25.34
Ludorum apud Anglos magnificentia. 215.18
Ludlollij principis Vualliæ oppidi expugnatio. 201.39
Ludouallus Vuallorum regulus. 118.3
Ludouicus Bauarus Imperator. 367.30
Ludouicus Caroli Simplicis filius rex Francię. 111.41. rex ſalutatur. 112.11. eiuſdem cum Rollone fœdus. 111.42. Normanię principatũ affectat. 115.24. à Normanis capitur. 116.46
Ludouicus Craſſus patrem Philippum in regno ſequit. 185.10. contra Henricum ſecundum bellũ facit. 188.41. infeliciter contra Anglũ pugnat. 190.10. & ſeq. eius in Carnutes impetus. Ibid. 25. Germanico bello implicatur. 190.38. Flandrum cõtra Alſatię com. iuuat. 193.20
Ludouici VII cum Stephano Anglo ſocietas & affinitas. 199.9. 202.29. Henrico ſecundo bellum facit. 209.20. & ſeq. moritur. 236.34
Ludouicus Philippi ſeptimi filius rex Franciæ. 281.4. Pictones in poteſtatem redigit. Ibid. 7. à coniuratis contra Ioannem regem principibus rex Angliæ optatur. 285.16. auxiliat. Ibid. 37. rex declaratur. 286.3. amicitiam cum Federico ſecundo facit. 294.25. moritur. 297.13
Ludouicus Ludouico patri in regno ſuccedit. 297.14. contra Henricum tertiũ uictoria. 299.22. Hiſpanos contra Mauros iuuat. Ibid. 41. Damiatam oppugnat. 309.15. conditiones à barbaro accipit. Ibid. 31. in Africa interijt. 319.20
Ludouicus Hutinus Gallię & Nauarræ rex. 347.43
Ludouici Caroli ſeptimi filij ingenium immane. 489.11. & 534.2. aduerſus patrem conſpiratio. 489.12. eius cum Anglis pugna. 490.36. patri in regno ſuccedit. 504.10. Varui cenſem contra Edouardum regem iuuat. 520.30. Anglo uectigal pendit. 535.8. negat. 537.46
Ludouicus Caroli octaui filius Italos bello inuadit. 587.33. Mediolanenſem principatum amittit. Ibid. 35
Ludouicus Andegauenſium dux pro patre rege obſes. 384.36. obſidis transfugium. 388.29. & 390.10
Ludouici Aurelianenſis ducis uitia. 436.44. interficit. 437.7
Lud. Aurelianenſium dux caput belli inter Francum & Britannum. 576.9. capitur. 578.46
Ludouicus Borboniẽſis dux pro Delphino obſes. 384.37. eius fuga. 469.15
Lud. Borboniẽſis captiuus in Angliam ducitur. 447.30
Ludouicus Flãdriæ comes duos parietes ex eadem fidelia dealbat. 388.23. filiam Edmundo Cãtabrigiæ comiti locat. Ibid. 27. & 390.8. locatam alij tradit. Ibid. populum tributo iniquo aggrauat. 404.40. ad Philippum Valeſium confugit. 366.21. Flandriæ reſtituitur. 371.1. interitus. 375.40. & 383.26
Ludouicus comes Flandriæ ad Francum confugit. 406.19. eius obitus. Ibid. 33.
Ludouici ducis Lotharingiæ interitus. 375.40
Lud. Lucemburgenſis captus plectitur. 535.27
Lud. Nauarræ rex. 367.41
Ludouicus Sabaudiæ comes aduerſus Saracenos proficiſcit. 266.16
Ludouici Sfortiæ ducis Mediolani cum Ferdinando Neapolitano diſcordia. 585.37. belli Italici cauſa. 588.21. proditione captus, in Gallia uitam miſere finiuit. 588.27
Lud. Vuallo medicus. 550.12
Lugdunenſe concilium. 337.34
Lumbricis quare Anglia abundet. 14.16
Lundoniæ turres. 25.33
Lunæ templum. 44.27
Lunæ duæ uiſæ. 184.23
Lunæ quinq; ſimul uiſæ. 266.3
Lupara Lutetiæ arx. 372.14
Lupus Tracaſenus epiſcopꝰ contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.40
Lupis Anglia referta. 118.7
Lupos tricenos Vualli Anglorum regi quotãnis uectigalis nomine pendunt. 118.7
Luſitania nũc Portugallia 245.30
Luſinianorũ familia Cypriorum regnum adepta. 250.7
Lutetia regni Francorum caput. 401.20
Lutetianæ academiæ origo. 91.45. & 106.26
Lutetia oppugnatur ab Edouardo quinto. 383.37. quandiu in Anglorum poteſtate fuerit. 486.43
¶LYNVS portus. 157.7
Lynum oppidum. Ibid. 9

M

MACABAEVS Scotiæ tyrannus imperio & uita priuatus. 115.7. & 151.24
Macharelli piſces. 14.30
Magnanimitatis inſigne exemplum. 170.20
Maieſtatis læſę crimen publicè omnibus ab Henrico ſeptimo condonatur. 616.6
Maiorũ peccata in poſteritatem redundare. 547.32
Malcolmus fœdus uiolat. 159.12
Malcolmi regis Scotiæ magnanimum facinus. 170.20. coniugij abuſus ſuſtulit. 170.33
Mali autor malo ſæpe peior. 263.
Malus nemo omnib. horis. (45 168.21.
Malmisburia pagus. 207.18
Mandubratius Britãnus Cæſaris fidem ſequitur. 30.3

Malcolmi Scotici regis interitus. 172.7
Manlius à fratre Mempricio imperij contentione occiditur. 19.30
Manlij Valentis legio in Britannia profligata. 35.26
Mantenſium ab Anglo defectio. 494.40
M. Antoninus Imp. 42.43
Marchum uicum Valeranus diripit. 434.40
Mare Scoticum. 6.3
D. Marcelli obſidio. 384.7
Marchæ Anglicæ æſtimatio. 166. 38
Marci Tullij Cic. locus. 493.14
Margaritę in Anglia reperiuntur. 14.42
Margaritę in Hybernico oceano. 221.33
Margarita Henrici tertij uxor. 236.5
Margarita Hẽrici uidua Belæ Pannoniorum regi nubit. 237.2
Margarita Lud. regis filia, Henrico Henrici ſecundi filio nuptui datur. 212.45
Margarita Henrici tertij filia Alexãdri tertij Scotorũ regis uxor. 310.1
Margarita regina Siciliæ Henrici ſexti coniunx. 491.6. & 492. 17. & 495.17
Margarita Edgari ſoror Malcolmi regis Scotorum coniunx. 133.16. & 151.16
Margarita Henrici octaui mater literata, binas ſcholas inſtituit. 617.39
Margarita Maximiliani filia. 570. 33
Margaritæ Edouardi ſororis res geſtæ. 586.32. & 588.35
Margaritæ Hẽrici ſexti uxoris res fortiter geſtæ. 504.45. & 506. 44. & 509.40. & 510.6. & ſeq.
Margaritę matris Henrici ſeptimi res geſtæ. 550.14. & 554.26
Maria Edouardi quinti filia, Ioã. Britannię ducis uxor. 372.29
Maria Caroli Burgundionis filia, Maximiliani Imperatoris uxor 570.32
Marlebrigius pagus. 207.17. & 319.3. & 529.36
Mars belli omnis cõmunis Deus. 306.31
Martinus Suardus Germanus Hybernicum motum iuuat. 573.5. occiditur. 574.38
Martinus Turonenſis epiſcopus. 50.9 (14
Maſſilia Narbonẽſis ciuitas. 245.
Matthæus Gogthus Cantianis reſiſtit. 498.46. & 499.5. eius interitus. Ibid.16
Mathildis Edgari regis Scotorũ ſoror Henrici regis Anglię coniunx prolem diris execratur. 180.5. & 191.17
Mathildis Henrici regis Angliæ filia Henrici quinti Imp. nupta. 185.16. & 187.21. & 190.34. & 191.20. & 192.18
Mathildis Auguſta dicta. 192.20. Gaufredo Plãtagenetę poſt Hẽricum Imp. nupſit. 192.22.45. repudiatur. 194.26. à patre rege hæres ſcribitur. 192.37. regnum ſibi teſtamento decretũ aufertur. 197.10. regnum repetitũ Angliam ingreditur. 202. 37. eiuſdem ſtrategema. 205. 31. eam ex Stephano enixam eſſe opinio. 208.35. eius contra Stephanũ regem victoria. 203. 44. moritur. 209.31
Matrimonia ante pubertatẽ quando inoleuerint. 293.9
Matrimonialis odij cauſa. 293.24
Matrona fluuius. 461.32
Mauri Hiſpanos uexant. 299.38
Mauritius Barcleienſis ob regis cædem ſupplicio afficit. 362.28
Maxentius Auguſtus ſalutatus. 45.40. Italiam, Africam, & Aegyptum tenet. 46.18. in Tyberim præcipitatur. 46.25
Maximianus Herculeus Diocletiani in imperio cõſors. 45.45. priuatã colit uitam. 45.45. imperium rurſus affectat. Ibidẽ. eius interitus. Ibid.14
Maximianus iunior à Galerio Cęſar creatus Orientem tenet. 46. 19. obit. 46.30
Maximilianus Imp. in Flandria captus. 583.28. ulciſcitur. Ibid. 31. eius cũ Carolo octauo inimicitia. 583.32. numorum caritate preſſus Gallicam iniuriã negligit. 585.2. proles. 570.33
Maximus Imper. militari fauore creatus. 49.29
Maximi interitus. 50.3
¶ MEDEGVARA fluuius. 130.19
Medueia fluuius. 130.19. & 218.14
Meldem per deditionem Anglus capit. 456.14
Meledunum Henrico quinto deditur. 456.8. à Franco recipitur. 478.11
Melroſæ cœnobium. 607.34
Meltoniæ cœnobium. 114.18
Mempricij regis miſerabilis interitus. 19.31
Mena arce Sarisberienſis potitur. 464.18
Mendepius mons. 89.30
Meneuenſis Vualliæ epiſcopatus. 9.5
Mercatura quantũ cõmoditatum rebus mortaliũ afferat. 616.42
Merchia regio. 5.37
Merciorum regnum deſcribit. 72. 4. & ſeq.
Mercij Chriſtũ amplectunt. 73. 8. & 884.24. à Dacis uincunt. 123.43
Merciorum regnum Papæ tributarium factum. 74.38. eorum clades. 88.34. eorum regnum in Occiduorum poteſtatem uenit. 94.5. & 105.1
Mercios ac Mediterraneos cis Trentam & ad occaſum, unam fuiſſe gentem. 72.22
Mercia omnis in Edouardi poteſtatem uenit. 110.27
Mercij ab Oſuuio deficiunt. 84.31
Merlini diuinationes uanæ. 17.16
Mernia regio Scotiæ. 6.43
Mertonus pagus Surræ. 302.43
Merualdus Pendæ regis filius. 72. 44
Meſſana Sicilię ciuitas. 245.37. Richardus rex Anglię potit. 246.20
Meſſanenſium contra Anglos tumultus. 246.6
Metalla quæ in Anglia reperiantur. 14.40
Meuaniæ inſulæ. 7.21. & 77.45
Meulanum oppidum Delphinus capit. 461.20. recuperatur. Ibid.27. Francus iterum in poteſtatem redigit. 484.2
¶ MICHAEL Glaſguenſis epiſcopus Scotiæ. 156.20
Michaël Ioſeph Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Michaël Pola com. Suthfolchiæ. 411.29. Angliæ cancellarius. Ibi.34. in exilio interijt. 414.6
Michilneij cœnobium. 114.19
Midelſexia Anglię comitatus. 3.23
Middelamia arx. 517.15
Midia urbs. 222.1.12
Milburga uirgo ſancta. 72.45
Mildreda. 72.45
Miletus Aſiæ ciuitas. 12.37
Mileſia lanitio apud ſcriptores celebris. 13.9
Miletus monachus Chriſtum in Britannia prædicat. 63.27. epiſcopus Londinẽſis factus. 64. 20. & 71.30. à Siberto rege pulſus. 71.36. & 75.25.
Millionem oppidum Angli complanant. 258.8
Miluida uirgo ſancta. 72.45
Minimi quiq; aliquando iniurias potentum ulciſcuntur, exemplum. 303.39
Mirabellum oppidũ. 211.44. ab Arthuro capitur. 266.26. recipitur. Ibid.41. moritur. Ibid. 46. & ſeq.
Miracula ab Edouardo rege ædita. 142.22
¶ D. MODEVENA quando floruerit. 97.21
Molmicinæ leges. 22.38. & ſeq.
Molonis interitus. 67.5. & 88.41
Momonia Hybernię pars. 221. 35.39

Mona,aliàs Mana,insula celeberrima. 11.20
Mona insula à Romanis domita. 11.25. & 35.35
Mona quæ defecerat,recipit. 37.3
Monachirupis arx,eiusq; obsidio 280.46
Monachorum cum Nordouicensibus discordia. 320.3
Monachi Cantuariensis in exiliũ acti. 272.32. postliminio redeunt. 280.2
Monachorum ambitio. 168.22
Monachi deserta solitudine celebritatem colere & auaritiæ studere quãdo incœperint.119.40 & seq.
Monachi seculares presbyteros suis sedibus pellunt. 159.24
Monachi octo læsæ maiestatis rei plectuntur. 432.31
Monarchia cum politia epidictica cõparatione confert.344.11
Monarchia militię optima. 290.8
Moneta Anglica. 309.38
Monserandum oppidum dolo ab Anglis capit, diripiturq;. 417. 5. & seq.
Μονοπώλιον. 243.35
Monsteriolum oppidum. 454.2
Monsteriolum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Montargeum Angli obsident. 466.31
Montẽ Annoniæ opp.Glocestrensis dotis nomine capit.464.34
Montigomerienſe castrum Vualli demoliuntur. 173.28
Morganus Vuallorum dux capitur. 332.29
Morcatus Mercię comes. 145.37. & 148.35. & 150.27. & 151. 15 & 157.11
Morcatus Northumbriæ comes. 144.2
Moretum ab Henrico quinto capitur. 456.7
Morini legatos ad Cæsarem mittunt. 27.37
Morinum oppidum. 390.31
Morouia Scotiæ regio. 7.1
Mortimeriorũ familia regnum hęreditate assequitur. 390.27
Moruidius rex temeritatis pœnã luit. 21.46
¶MVGILES apud Anglos. 14.29
Muletti pisces. 14.29
Mulierũ diuersa ingenia difficulter coniungi possunt. 262.4
Municipale ius apud Anglos quibus cerimonijs constet. 188.37
Mylfordius portus. 560.1

N

NADDERVS fluuius. 120.33
Nanetum urbs. 299.33
Nanetes Ioan. Britannus capit. 372.9. recipitur.Ibid.13.Carolus octauus obsider. 577.19
Nasamonum moriendi ratio. 143.45
Natalem iubileum Anglici reges celebrant. 386.1
Naufragium miserabile. 191.5
¶NEAPOLITANO regno Carol. octauus potitur. 587.30. Hispani potiuntur. Ibid.43
Neglectæ religionis insigne exemplum. 547.34
Neolus Athenienſium rex. 52.43
Neoti monachi eruditio & probitas. 106.12
Nessa fluuius. 7.1
Neuuarchi Franciscanorum cœnobium. 617.11
Neustria Celticæ pars. 103.21
Neustria nũc Normania. 189.26. à Francis recepta. 269.9
Neuuarci oppidi arx. 202.7
Neuuportus pagus. 560.43
¶NICASIANVM oppidũ à Crasso capitur. 190. 7. recipitur. Ibid.17
Nicol.Brembręus eques.404.30 profugus uita mulctat. 414.21
Nicolaus Bochetrus. 369.20
Nicolaus Borthus Britannos bello uexat. 466.46
Nicolaus S.Crucis Card.pontificius legatus.479.41.&484.35
Nicolaus Tusculanus episc.pontificius legatus. 280.14
Nicolaus Tuuiffordius eques. 404.30
Nidisdalia regio Scotiæ. 6.8
Nili inundatio. 294.35
D.Niniani templum. 6.11
Niortũ à Sauaro capitur. 296.16
¶NOACH tempora. 248.31
Nobilitas unde hodie æstimetur. 18.37
Nobilitas nõ ex sanguine,sed uirtute æstimanda est. 149.41
Nomina patrum filijs maioribus indere Anglis solenne. 362.26
Noramia arx à Scoto obsidetur. 602.23
Nordouicum urbs. 178.32. eius episcopalis sedes. Ibid.& 68.1. situs. 134.24
Nordouicum diruitur. 230.20
Nordouicensis arx à Ludouico Franco in potestatẽ redigitur. 286.26
Normani Cornubiam in comitatibus esse uoluere. 10.2
Normani regnum de integro constituerunt. 10.2
Normanorum origo. 101.36. & 104.1.& 146.37.& 150.20. noui motus. 192.7
Normania quondam Neustria. 189.26
Normanorũ ducum series. 115.23
Normania absente principe ad defectionem aspirat.157.36.à Philippo premitur. 255.35
Normanis proprium præuaricari,& malis artibus agere quęq;. 155.4
Normanicæ nobilitatis cõtra Gulielmum coniuratio. 161.1. & seq.
Normanorum nomen apud Italos celebre. 174.21
Normanicũ nomen obliteratum. 150.16
Normania ab Henrico rege uexatur.183.7. Anglię regno adiuncta. 185.2
Normaniæ ducatus filijs regum natu maioribus conferebatur. 187.29
Normania regi Franciæ tributaria. 189.27
Normani quandiu in Anglia regnarint.196.38. & 240.9. & & 496.23. periurijs fœdati. 198.28. Edouardi quinti armis uexantur. 373.34. sefededunt. 374.1
Normania à Gaufredo occupat. 204.2. à Franco uastatur. 251. 6.in Francorũ potestatẽ reuertitur.269.8.iniustè ab Henrico tertio bonis spoliatur. 308. 12. quomodo olim in potestatem Anglorum uenerit. 608.9
Normanorum aduersus Anglos ingratitudo. 483.6
Normaniæ ad Gallum defectio. 495.20. & 496.17
Normanorũ magna clades. 153.5
Norhamum arx à Scotis capitur. 352.32
North,idem quod septentrio.76. 30. & 103.25
Northantonum ciuitas.37.16. & 230.21.&315.42
Northantonensis Angliæ comitatus. 3.27
Northantonũ à coniuratis principibus obsidetur. 282.44
Northantonense prælium.516.29
Northberuicum oppidum. 5.46
Northfolchia Angliæ comitatus. 3.23. & 68.2
Northumbria unde dicta.5.38.& 36.46.& 76.28
Northumbria Anglię comitatus. 4.4. Scotis erepta uacat. 243. 8. & 411.31
Northumbrorũ regnum. 76.22 & seq.
Northumbrici regni finis. 86.46
Northumbrorum regnum diuiditur. 81.2. & 83.40
Northumbrorum de fide disputatio. 78.38
Northumbrorũ regnũ pietate & pace floret. 80.10
Northumbrorum ditio occiduo regno iungitur. 87.16. &93. 42. & 113.15
Northumbri apud Eboracum uicti.70.44. à Dacis uicti.99.36
Northumbriam Henricus secundus recuperat. 211.21

Northumbri ſe Dacis dedunt. 123.41
Northumbriam in poteſtatem redigere Scotus fruſtra nitit. 226. 17. ea à Scotis uaſtatur. 340.4
Northumbri cum Eboracenſibus contra Henricum quartũ conſpirant. 435.10
Noruegiæ deſcriptio. 134.4
Noruegienſes Dacorum iugum excutiunt. 126.44. eorum in Daciam impetus. 133.29
Noruegia à Canuto recuperatur. 133.46. & ſeq.
Noruegienſium defectio & rebellio. 135.44
Noruegia in Dacorum ditionem cecidit. 146.20
Nothyngamienſis Angliæ comitatus. 3.28
Nothyngamiæ ſitus & obſidio. 207.29
Nothyngamia capitur & incendi tur. 230.27
Noti prodigioſus impet⁹. 385.26
Nouacortis oppidi obſidio. 257. 42. deditio. Ibid.46
Nouaforeſta ſaltus. 160.21. & 177.39
Nouimercati oppidi obſidio. 209.22
Nouumcaſtrum oppidũ. 145.24. & 159.17
Nouumcaſtrum à Scotis incendi tur. 340.9
Nouicaſtri prælium. 418.9
Noui homines ſæpe uirtute conſpicuos ſuperant. 149.43
Nouum monaſterium. 105.25
¶NVMMI aurei regales & nobiles. 513.28
¶NYNA fluuius. 37.18. & 287.23

O

OBRVNCARVM oppidi ſitus. 488.38. obſidio. Ibid.
¶OCCIDENTALIVM regnũ quãdo cœperit. 149.8. incrementum. 93.22. & ſeq.
Oceanus Anglicus quanto ſpatio æſtu concitetur. 184.34
Oceani magna inundatio. 127. & 235.10
Oceani inuſitatum decremẽtum. 187.32
Oceanus cruento aſpectu fluit. 36.7
¶ODIHAM uicus. 383.3
Odomarus Valentianus Scotiæ præfectus. 343.13. & 344.31
Odo Burgũdię dux. 360.42. eius in Hieroſolymitano bello res geſtæ. 249.4. & 250.9. 15.27
Odo Baiocenſis epiſcopus. 151.1. & 159.17. & 164.31
Odonis epiſcopi coniuratio contra Rufum ex fratre nepotem. 164.34. deditionem facit. 166. 45. Normaniæ adminiſtratio ei traditur. 167.1
Odo in Normaniam ablegat. 159.
¶OFFA in Scotiã fugit. 77.37 (27
Offę Merciorum regis nefandum facinus. 69.12
Offredus Eduini filius fortiter occubuit. 80.27
¶OLAVVS Noruegiẽſiũ rex creatur. 126.45. Daciã uaſtat. 133. 30. alienas res turbat, ſuarum iacturam facit. 134.2
Olaui & Vluonis contra Canutũ coniuratio. 134.10
Oluea Sabrinæ inſula. 132.2
¶OPPIDVM Britãnis ſylua. 30.13
Oppius Sabinus aduerſus Gethas miſſus. 93.17
¶OMEN Gulielmi Normani. 146. 43. Henrici ſeptimi. 522.18. & 566.13
¶ORACVLVM monaſtica impoſtura confictum. 121.2
Oraculum Eduini regis. 79.17
Orchades inſulæ XXX. 7.26. à Claud. Cæſare domitæ. 33.10
Ordolucarum oppidum. 5.41
Ordouicum rebellio ſedata. 39.7
Ordouicum & Nordouicum eadem ciuitas. 37.22
Oruellum uicus. 355.18
¶OSBVRGA Etheluolphi Anglorum regis uxor. 95.2. & 97.11
Oſca & Otha Saxonum duces interfecti. 60.10
S. Oſitha quãdo floruerit. 97.22
Oſmũdus Ricardi Normani pueri præceptor. 116.13
Oſricus in Scotiam fugit. 77.37
Oſtrea in Anglia delicatiſsima. 14.39
Oſtorius Scapula in Britannia legatus. 33.24. eiuſq; res geſtæ, in ſequentibus. eius contra Caratacum uictoria. 34.46
Oſricus Deiræ rex. 81.3
Oſualdi Northumbrorum regis cõtra Britannos uictoria. 61.3
Oſualdus & Oſuuius extincto patre in Scotiam fugiunt. 77.37
Oſualdus rex Aidani epiſcopi in re euangelica pro concione interpretem agit. 82.18
Oſuuius Merciorum ſceptra armis adipiſcitur. 73.3
Oſuuij uxor Enfreda. 84.43
Oſuinus Oſrici filius Deiræ rex. 83.41. eius interitus. 84.3
¶OTHO Saxonię dux Imp. eligit. 260.20. eius rem Flandricã iuuantis fuga. 281.10. cum rege Ioanne de bello aduerſus Philippum conſultat. 272.18
Othonis Germanię regis cũ Lud. rege Franciæ amicitia. 112.14
Otho Cardinalis Diui Nicolai in Carcere Tulliano pontificius in Anglia legatus. 303.3.23. & 304.25. & 305.30
Othobonus pontificius in Anglia legatus. 318.9.21.40

¶OVES Anglicę nõ potãdę. 13.24
Ouinus ſeditioſus. 434.19
Ouinus Tyderius Vuallo. 487.44. eius interitus. 488.6. progenies. Ibid.
Oxoniẽſis Anglię comitatus. 3.26
Oxonium cur formidarint reges ingredi. 90.22. à Gulielmo rege deficit. 151.40. eius deditio. 151.45. à Stephano obſidetur. 205.20. deditur. Ibidem 34
Oxonienſe concilium. 314.10
Oxonij gymnaſium inſtituitur. 106.13.38
Oxonienſis gymnaſij collegia: Baliolenſe. 329.20. D. Bernardi. 492.3. Braſyn Noſe. 618.5. Ceruina aula. 362.18. Corporis Chriſti. 618.8. Exonienſe. 362.17. Mariæ Magdalenæ. 493.42. Martonum. 325.9. Mariæ, ſiue nouum collegium. 389.3. Omnium animarum. 482.2. Orial. 359.29. Reginæ. 391.13. & ſeq.

P

PACEM multotiens utrinq; petitam inuenire nõ potuiſſe, exemplum. 418.46
Pacem uel iniquiſsimam in Republica iuſtiſsimo etiam bello prę ferendam eſſe. 318.14
Paganellorum Fulconis & Guilelmi fratrum geſta. 299.8
Pagri ſeu phagri piſces. 14.11
D. Palladius Scotorũ apoſtolus. 6.44. & 59.3
Palliũ archipræſulis inſigne. 80.3
Palorũ ſepta equitatus impetũ arcent, inuentum nouum. 445.8
Pamonia Orchadum caput. 7.28
Pandulphus & Durantus pontificis ad Ioan. regem legati. 275. 5.6. & 276.14. & 277.9. & 292.5
Pannoniam ſuperiorẽ hodie Auſtriam uocant. 253.9
Papæ poteſtatis ſcilicet eſſe iuriſiurandi uiolationem æquitati donare. 212.6
Papiæ gymnaſium. 106.28
Paracolum oppidum ab Anglis capitur. 367.46
Parci, id eſt, uiuaria. 196.32
Paremptitij qui. 243.40
Parentum indulgentia pueri corrumpuntur. 243.17
Parricidij immaniſsimũ exemplũ. 547.7
Pariſianæ academiæ origo. 91.45 & 106.26
Pariſiorum fides erga Anglum. 461.33
Pariſiorum contra Anglũ factiones. 462.7
Pariſij per rebellionẽ Anglorum iugum excutiunt. 486.27
Parliamẽti Anglici inſtitutio. 188. 19. &

19.& ſeq.
Paruis ex rebus ſæpe magna incrementa uenerunt. 379.10
Parua ſunt arma foris, ubi non eſt ſapientia domi. 567.28
Paſcendi ratio apud Anglos. 13.22
Patritius Northumbriæ comes. 159.22
S. Pauli oppidi ſitus. 398.32
Paulinus Eboracenſiũ epiſcopus. 66.14. & 78.7
Paulinus ſit Roceſtrenſis epiſcopus. 80.34
Paulinus Suetonius legatus Monam inſulam domuit. 11.26
Paulinum collegiũ ſacerdotũ quæ priuilegia ab Henrico tertio acceperit. 310.14
Pataienſe prælium. 472.35
Paternæ clementiæ exemplum ferè per totum XIII. librum.
Patritij Auguſtiniani monachi cõmentum & caſus. 608.38
Patritius Doumbar Scotici regni adminiſtrator. 363.21
¶PECVARIA res in Anglia frequens. 5.17
Pecunias ex Anglia aliò terrarũ referri lege uetitum. 13.26
Pecuniæ ſacræ in uſum pub. conuertuntur. 332.8. & ſeq.
Pelagiana hæreſis Britanniã peruaſit. 58.29
Pelagius homo Britãnus. Ibid.32
Penda Merciorum tyrannus feliciter contra Chriſtianos pugnat. 68.28.34
Penynſei caſtelli obſidio. 166.21
Perfidiæ ſingulare exemplum. 69.44. & 518.39
Perona oppidum. 368.26
Perticæ menſura. 159.42
Pertinax Imperator creat⁹. 42.46
Perthum oppidum. 6.21
Perthum, id eſt, Fanum Ioannis. 336.45
Perychinus rex fictitius. 588.46
Peſtis graſſatur. 61.14. & 162.44. & 258.23. & 301.28. & 348.29. & 377.26. & 385.9. & 398.28. & 482.9. & 609.40
Peti Cerealis exercitus à Britannis fuſus. 36.26
Petrus Ambianenſis eremita. 174.30.46
Petrus Aragoniæ rex, Siciliæ rex conſalutatur. 325.36. eius contra Siculos uictoria. 325.43. cum Ioanne Palæologo fœdus icit, Siciliæq; regnum repetit. 325.24. interitus. 326.3
Petri regis Caſtellæ tyrannis. 386.31. fuga. 387.4. ſoboles. 387.9
Petrus regno reſtituitur. 388.7. & 389.17. à fratre rurſus uictus occiditur. 388.16
Petri Caſtellę regis progenies. 393.40. & ſeq.
Petrus Capuanus pontificius ad reges Galliæ & Angliæ legatus. 260.4
Petri Druidũ comitis filij res geſtæ. 280.40
Petrus Duke primus Londini uicecomes. 274.43
Petrus Eremita uaticinio ualet.
Petrus Ganeſto Edouardo quarto prauitatis incentor. (279.8 346.37. eius exilium. 347.6. obtruncatur. Ibid.19
Petrus Hyalas Ferdinãdi Hiſpaniç regis in Angliã legatus. 603.20
Petrus Landoſus Richemõdianũ precio prodere fruſtra tentat. 555.12
Petrus Lucembergenſis bello uictus, contra fidem facere cogitur. 490.46
Petrus Malolacenſis pro Repub. Chriſtiana in Syria militat. 305.
Petrus Sabaudienſis princeps. (29 305.34. & 382.3. & ſeq.
Petri Rupifortenſis factũ. 483.28
Petrus Varbechus Perychinus Tornacenſis rex fictitius. 588.44. eius in Cantio clades. 596.3. ad Scotũ oratio. Ibid.30. Angliam cum Scotis crudeliter ingreditur. 597.38. Cornubienſibus ſe iũgit. 604.39. fuga. 605.39. eius uxor capit. 606.13. in regis poteſtatẽ ſe permittit. 606.26. elabitur. 608.22. ſuſpenditur. 609.32
Petrus Alenconienſis dux pro Delphino obſes. 384.37
¶PHARAONIS aduerſus Aethiopes bellum. 52.44
Philippa Edouardi V uxor. 360.16
Philippa regina moritur. 391.9
Philippus primus Rom. Imperatorum Chriſtianus. 95.42
Philippus Henrici quinti Imp. frater, de imperio cum Othone Saxone contendit. 260.28
Philippus Maximiliani filius. 570.
Philippus rex Franciæ Gulielmi uictorias infirmare conatur. (33 158.42. eius in Gulielmum regem Angliæ ſcomma. 162.1. perfidiæ. 173.15. moritᵣ. 185.10
Philippi regis & Henrici II odiũ. 236.43. & 238.31. Hẽrico ſecundo arma infert. 238.34. iuſtum contra Henricũ gerit bellũ. 239.30. eius cum Ricardo fœdus. 242.23. cõtra Saracenos expeditio. 245.15. cum Ricardo Anglo in Sicilia diſcordia. 246.35. quantũ ea mali rebus Chriſtianis attulerit. 248.32. & 249.40. & 251.14. ſimulato morbo abit um ex Aſiatico bello parat. 249 2. Normaniã hoſtiliter ingreditur. 251.17. & 255.36. cum Ricardo pax. 258.10. induciæ in quinquenniũ. 260.14. cũ Ioanne rege fœdus & affinitas. 265.8 & 266.12. in Normaniam alia expeditio. 264.8. & 267.10. inducias uiolat. 264.14. nouas cum Ioanne pangit. Ibid.21. & 272.10. & 281.38. quibus artibus Arthuri ditiones ſibi uendi cauerit. 266.22. pontificis hortatu contra Ioannem Angliæ regem excõmunicatum mouet. 276.14. & 277.27. ſingularis contra Flandros uictoria. 281.9. moritur. 294.24
Philippus Ludouici regis Galliæ filius. 236.36. comes Bononiæ 299.26. interijt. 326.2
Philippi Ludouici filij ex Africa redit⁹. 319.26
Philippus Pulcher rex Frãciæ creatur. 326.26. eius contra Anglos & bellũ & iuris contentio. 330.14. in Angliam claſſe proficiſcitur. 333.8. cũ Scotis ſocietas & affinitas. 334.3. & 335.7. in bienniũ cum Anglo inducię. Ibid.10. renouatæ. 336.24. contra Flandros uictoria. 336.13. moritur. 347.42. progenies. 360.30
Philippus Longus rex Franciæ. 360.41. moritur. Ibid.43
Philippus Valeſius rex Franciæ. 334.10. & 361.15. & 366.2. cũ Scoto affinitas & fœdus. 377.16. Carolum Bleſenſem iuuat. 372.11. obitus. 377.39
Philippus Albanactus Anglorum dux aduerſus Saracenos. 298.23
Philippus comes Flandriæ. 231.7. & 235.44. & 259.1
Philippus Burgundiæ dux Flandriam adipiſcit. 406.34. Gandauenſes domat. Ibid.35
Philippi Burgundiæ ducis obitus 436.38
Philippus Burgundio pacem inter Francum & Anglum componit. 454.34. regni Gallici adminiſtrator. 459.24. cum Anglo affinitas. 462.4. quibus rationibus ab Anglis ſit abalienatus. 470.31. & 481.7. cum Lucemburgenſi familia affinitas. 481.10. impia ipſius pietas. 484.22. & 485.33. cum Franco reconciliatur. 485.6. Anglũ perſequitur. 487.5. uxores & liberi. 485.32. moritur. 514.41
Philippus archidux Flandriæ. 591.15. pacem fœdusq; per legatos ab Henrico ſeptimo petit. 604.1. fœdus confirmat. 610.1. princeps Caſtellæ regnum dotis nomine aſſequitur. 613.22. obitus. 614.26. eius proles. Ibid.28
¶PICTAVIA Galliæ pars. 209.17
Pictlandia. 5.44
Picti populi eorumq; mores. 37.24. & 43.37

Picti deleti.5.28. quando in Albionem uenerint.51.13. in Hybernia nouas ſedes quærunt. 38.9. ſedes in Britannia firmant. 38.29. eorum cum Britannis bellum.38.1. unde dicti. Ibid.3
Picti reges ex fœminei ſexus proſapia creantur. 38.38. uarijs cladibus affecti.48.20.25.38.& 51.25. fœdus cũ Angloſaxonibus contra Britannos renouant. 59.3. à Britannis ſine ſanguine uicti.59.36. cum Scotis contra Britannos fœdus.51.11. eorum genus ferè à Scotis deletum.92.6. funditus ſublatum. 92.17
Pictones Ricardus mulctare parat.261.6. adAnglorum regem deficiunt. 280.32. à Ludouico rege Francorum ad Henricum tertium deficiunt. 296.5.& ſeq. crebræ proditiones. 306.19. in Anglia inſolentia. 313.41. expelluntur. 314.12. & ſeq. in Henrici Lancaſtrij poteſtatem ueniunt. 376.7. ab Anglo deficiunt. 394.22. eos Lancaſtrius populatur. 395.36
Pietas non uerborũ ſed rerum põdere æſtimanda. 290.20
Pike piſcis. 14.32
Piliolus mons. 474.43
Pinquiniacum oppidum. 535.5
Piſciũ copia & nomina apud Anglos. 14.27
Piſcium in ſicco noctu congreſſus bellicus. 240.21
Pius Antoninus Imperator.42.39
¶PLACENTIAE conciliũ.174.25
Pleureſis morbus in Anglia rarus. 611.42
Plimuthus portus. 381.31
Plinij locus. 10.20. & 26.38. & 248.30
Plumbi copia in Cornubia. 9.26
¶POLA portus. 553.18
Pola à Piſanis capitur. 250.33. à Venetis diripitur. Ibid.36
Polychronicon de rebus Anglicis hiſtoria. 18.8
Polydorus Romani pontificis in Anglia quæſtor.90.3. Vuellenſis archidiaconus. 89.24
Polydori Vergilij de rerum inuentoribus locus explicatus. 64.45. & 463.42. eiuſdem Adagiorum liber. 378.19
Polygamia apud Scotos. 170.29
Pondera & menſuræ in Anglia reſtituuntur. 298.6
Ponteſeij expugnatio. 331.24
Pons D.Clodoaldi. 437.23
Pons D.Dionyſij. Ibid.7
Pontis Thameſis deſcriptio. 4.38. & 25.40
Pontis Londinenſis ædificia incendio abſumpta. 276.11
Pontifex Rom.omne ius in Anglia amittit. 396.17
Pontifracti ſitus. 34.7
Pontiniacum cœnobium.214.17. & 305.11
Pontiſaræ oppugnatio. 489.36
Pontiuum regio. 311.6
Pontiuenſium defectio. 390.43
Populationis nouum genus excogitatum à Ioanne rege. 274.1
Populum quando reges conſultare cœperint. 188.10
Porphyria muris nudata. 248.27
Porca puerum enixa. 186.19
Porrex rex à matre interfectus. 20.45
Porſenæ Hetruſci humanitas. 477.9
Portimuthus portus. 181.5
Portugallia unde dicta. 53.2
Portugallia olim Luſitania 245.30
Poſſeſſiones ſyngrapha carentes rex ſibi uendicat non ſine publico fremitu. 322.33
¶PRAEFECTI ſtatarij in Anglia officium. 244.10
Pręiudiciorũ uſus in publicis quoque adminiſtrationibus utilis. 583.23
Præſentes rerum ſtatus uulgo tædioſos eſſe,luculentiſſimum exemplum. 426.39
Prætor maior. 274.44
Prætoriæ apud Lõdinenſes dignitatis officiũ.244.9. ius. 404.2
Praſutagus Igenorũ rex Neronem Cæſarẽ hæredẽ ſcribit. 35.42
Presbyteri ſeculares monachorũ fraude loco moti. 119.30. & 159.24. de repetũdis cõtra monachos nequicquam agũt. 121.4. Vide Sacerdotũ uocabulũ.
Principis Chriſtiani exemplum. 79.1.& ſeq.
Principibus nuſquam gentium tutus à periculo locus. 493.14
Principes quibus uelamẽtis fidem fallere ſoleant. 486.35
Princeps ſeſe non omnibus Reipublicæ periculis obijcere debet. 448.35
Princeps cæteros tam ſapiẽtia præſtare debet,quàm præcellit poteſtate. 616.21
Principis boni officium. 37.16
Principes declarandorum epiſcoporum ius ſibi uendicãt.181.28
Principum Anglorũ contra Ioannem regem coniuratio. 282.11. & ſeq.
Prodigia quædam planè prodigioſa. 36.4. & 127.1. & 186.15
Proditionem diu deliteſcere non poſſe,exemplum. 353.29
Prolocutoris officium populi cauſas in Parliamento agere.188.27

PROVERBIA.

Ab impio egreſſa eſt impietas. 44.45
Ab ouo. 365.35
Adulterinæ plantæ nõ dabunt radices altas. 196.38
Aethiopem prius colorem mutare,&c. 483.5
A laſſo rixam quæris. 384.10
Altera manu panẽ, altera lapidem oſtentat. 227.33
Alius ſeminat,alius metet. 186.12
Anguis latet in herba. 203.13
Aperto pectore. 238.9
Arare boue & aſino. 492.35
Argentũ in ſcoriam uerſum.61.27
Aſinus ad lyram. 107.14
Aureo hamo piſcare. 234.1
Britanni non ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. 32.39
Canis caninam non eſt. 289.39
Cæcus parietem palpat. 347.32
Cogitationes poſteriores ſapientiores. 232.28
Contra ſtimulum calcitrare. 157. uerſ.24
Corrumpunt bonos mores collo quia praua. 236.22
Currentem incitare. 216.45
Duos parietes ex eadẽ fidelia dealbare. 388.24
Duobus dominis ſeruire nemo poteſt. 335.15
Enſis uagina uacuus. 32.43
Equus Seianus. 87.11. & 483.23
Ex equo troiano. 389.7
Factum infectum fieri non poteſt 216.10
Feſtucam in alterius oculis uidere. 194.1
Filius non plectetur propter iniquitatem patris. 289.20
Fœnum habet in cornu. 206.41
Fortem fortuna iuuat. 35.15
Fundum alienum arare. 336.13
Gloceſtrenſes calamitoſi. 483.22
Homo bulla. 193.32
Homo homini deus. 536.35
Honores mutant mores. 439.16
Ideo nihil ſequundi Ioanni ſuccedit, quia neq; deo neq; hominibus reconciliatus. 281.21
Initium ſapientiæ timor domini. 281.26
In qua mẽſura metimini,in eadem &c. 204.39
Intus & in cute. 263.43
Laborantẽ agricolam oportet primũ de fructu percipere. 513.20
Leonina pellis quô nõ pertingat, uulpina aſſuenda eſt. 99.1
Lupo ouem cõmittere. 194.18. & 535.46
Lupum auribus tenere. 125.2
Malum malo aptiſsimum eſſe. 380.21
Mendacem memorem eſſe oportet. 180.10
Multum intereſt inter os & offam 376.43
Nihil opertum,quod non reuelabitur. 75.21
Nodum in ſcirpo quæris. 330.26

Non omnibus tuta inter Cyaneas petras cõtingit nauigatio. 409. uerſ. 18
Omne regnum aduerſum ſe diuiſum, &c. 485.20
Paxillus infractus. 357.22
Pares cum paribus facilimè cõgregantur. 275.23
Prophetanemo in patria acceptus 272.45
Suo gladio iugulare. 425.9
Quomodo cantabimus canticum in terra aliena. 382.18
Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum. 179.38
Rete fruſtra iecit &c. 310.31
Sacerdos mũdi ſpectaculũ. 106.7
Sanctum dare canibus. 77.3
Sardonius riſus. 267.36
Si aſcendero in cœlum, &c. 353.43
Si iuxta claudum habitaueris, &c. 359.27
Taurum tollet qui uitulum ſuſtulerit. 557.1
Terræ filius. 247.20
Thracium cõmentum. 378.19
Væ homini per quem ſcandalum uenit. 588.30
Væ terræ cuius rex puer eſt. 407.20
Veſper Siculus. 325.34
Vrſa pariens. 53.15
Vltra aras. 553.5
Vt matura ſatio ſæpe decipit, ſic ſera ſemp. &c. 508.13
Ptolemæi locus. 37.11
Ptolemais quæ & Acconis. 247.6. & 248.13. eius oppugnatio. Ibid.
Ptolemais capitur. 248.13
Puella fatidica. 470.40. capitur. 476.39. ueneficij accuſatur. Ibid.44. crematur. 477.5
Puellarum caſtellum. 6.1, & 19.37. & 233.12
¶ PYRENAEVS mons. 315.6

Q

QVAESTORVM perfidiæ exemplum. 398.42
Quæſtores repetundarum rei uariè mulctantur. 412.45
Quarterius mẽſurę genus. 491.17
Quendredæ reginæ pluſquam nephandum cõmentum. 69.13

R

RADEPONTEM oppidum Philippus Galliæ rex capit. 267.18
Raimundus Fani Aegydij comes 212.22. & ſeq. in Henrici ſecundi fidem uenit. 224.2
Raimũdus comes Prouincię Henrici tertij ſocer. 302.33
Raimundus Toloſatiũ comes dux aduerſus Saracenos. 174.43. eius cum Ricardo affinitas. 259.4. & ſeq.
Raimundus Tripolitanus comes. 237.29
Rainaldus comes Cornubiæ. 227.22
Ramiſiæ cœnobium. 129.9
Ranulphus comes Ceſtrenſis. 225.41. Stephanũ prælio ſuperior capit. 204.44. poſt multas pugnas cum rege in gratiam redit. 206.37. perfidia capitur. Ibid.
Ranulphus Fulgerius Anglicæ claſsis in bello Hieroſolymitano dux. 244.41. & 262.16
Ranulphus Hẽrici III in Aſia legatus. 292.30. reuertitur. 293.30
Raueniſportus. 522.42
Redones Britannus capit. 372.9
Redones Lancaſtrio ſe dedunt. 382.34
Redyngienſe cœnobium. 196.30
Reginaldus Braius Margaritanæ coniurationis caput. 549.44. & 550.34. pater patriæ moritur. 612.24
Regínaldus Caſtrimartini comes 259.3
Reginaldus comes Bononiæ. 299.26. propter ſacrilegia impius iudicatur. 275.20. capitur. 281.13
Reginaldus Britannorum comes 123.30
Reginaldus Bathonienſis epiſcopus. 256.5
Reginaldus monachus de pontificatu Cantuarienſi contendit. 269.40. & 272.22
Regia urbs. 83.8.23
Regiæ uillæ incendium. 609.41
Regyd maris ſinus. 328.1
Regem non ſine decore Euangelij interpretem pro cõcione agere, exemplum notabile. 82.17
Regem quibus dotibus prędituꝫ eſſe oporteat. 94.15
Regis officium magnum momentum ad regni ſtatũ affert. 294.15
Regni ſocietas conſortis impatiẽs 46.22
Reges negotia ad populum referre uſus quãdo inoleuerit. 188.10
Regum Angliæ hęreditaria uirtus aduerſus ſtrumas. 143.15
Regulorum dignitas. 566.26
Rex armorum, id eſt, Haraldus ſiue caduceator. 378.45
Rex unus, ſummus nempe monar
Repillus fluui 9.4.16. (cha. 135.15
Reũ eſſe, ignominioſum eſt. 611.6
¶ RHEMOS Delphinus recipit. 473.20
Rhenat9 dux Barri capit. 478.40
Rhenati Siciliæ regis obitus & teſtamentum. 585.41
Rheſus Amereduc9 à Vuallis princeps conſtituit. 326.29. ab Anglis capitur. 327.13. ſecuri percutitur. Ibid.15
Rhombus piſcis. 14.29
Roſſia regia. 7.4
Ricardus Cæſar capitur. 316.45. eripitur. 317.43
Ricardus fictitius. 431.8
Ricardus Lee. 521.28
Ricardus rex apud Lud. regem Franc. pupillus duriter educatur. 116.7. Ludouico eripitur. 116.17. Pictones in ſuam poteſtatem redigit. 232.13. bellum contra patrem gerit. Ibid. & ſequentib. patri reconciliatur. Ibid. 30. à patre Henrico nuptam repetit. 239.21. dux Normaniæ cõſalutatur. 242.3. ad Hieroſolymitanum bellum ſe parat. 242.43. & ſeq. ut regnum inſtituerit. 244.14. contra Saracenos expeditio. 245.9. & ſeq. priuatæ rei cauſa publicam deſerit. 251.15. & 255.18. in Auſtria capit. 253.28. eius fœdiſſ. cum Saladino pax. 251.28. grandi mulcta redimitur. 255.6 dolet ob amiſſum triumphum Hieroſolymitanum. 260.35. obitus. 261.37. Cor Leonis appellatus. 261.46
Ricardus ſecundus naſcitur. 385.21. nuptiæ. 407.6. Scotiam hoſtiliter ingreſſus. 410.9. cum Carolo ſexto affinitas & pax. 420.11. capitur. 427.6. regno ſe abdicat. 428.7. moritur. Ibid.20
Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus. 435.16
Ricardus tertius Gloceſtrius ad regnum aſpirat. 540.2. regnũ ſibi uendicat. 546.2. rex creatur. Ibi.27. nepotibus exitium parat. 246.35. Edouardum cõmitem Varuici ſuum nepotem cuſtodiendum mittit. 546.44. eius interitus. 563.44. & 564.30
Ricardus & Gaufredus fratres Henricum fratrem contra patrem ſequuntur. 225.20
Ricardus ab Henrico fratre in Aquitaniam miſſus. 296.19. cum fratre Henrico tertio diſſidium. 297.42. rem Chriſtianam in Syria iuuat. 305.27. Romanorum Imperator eligitur. 312.4.22. & 314.18
Ricardus Edouardi ſexti filius, à patruo neci traditur. 546.37. & ſeq.
Ricardus Gulielmi filius. 162.30
Ricardus abbas Elyenſem epiſcopatum inſtituit. 186.2
Ricardus Burgundionũ dux Rollonem perſequitur. 102.39
Ricardus Cantabrigiæ comes. 412.9. contra Henricum quintum conſpiratio. 442.6. interitus. Ibid.22
Ricardus Clarentiæ dominus. 391.35. eiuſq; ſoboles. Ibid.38
Ricardus Henricũ comitem Derbienſem contra Afros mittit. 419.15

Ricardus Eboracenſiũ dux, & poſtea Ricardus quoq; eius filius regnum hæreditario iure affectat. 443.1. & 498.17. & 502. 37. & 507.14. Galliæ regens. 486.19. nouarũ rerum ſtudioſus. 498.18. & ſeq. regi reconciliatur. 406.5. hoſtis patrię declaratur. 508.5. ſe regem dicit. 509.19. interijt. 509.41
Ricardus dux Eboracenſis Edouardi ſexti filius. 539.14
Ricardi Graÿ interitus. 544.15. & 546.23
Ricardus Hardel. 311.22
Ricardi Harundellij interitus. 423.9
Ricardus Hemſonus fiſcalis iudex. 613.12
Ricardus Laſcius. 227.23. eius res geſtæ. 228.4. & 241.43
Ricardi Mareſcalli cõtra Henricũ III cõiuratio. 300.46. & 301.8
Ricardus Gulielmi Normanorũ principis filius. 112.37. & 115. 23. & ſeq.
Ricardus tertius Normanorum princeps. 123.32. & 138.20
Ricardi Neuylli Varuici comitis pater & filius. 503.11
Ricardus Nortfolchius populi ad libertatẽ aſpirantis dux. 340.24
Ricardus Fizriuerius balliuus. 243.14
Ricardus Foxus Exonienſis, Bathonienſis, Vuellenſis, & Dunelmenſis epiſcopus. 602.29
Ricardi Rateclyffi interit9. 564.6
Ricardus Riuerius comes, Edouardi ſexti ſocer. 513.43. eius interitus. 517.2
Ricardus Sarisberienſis iniuriam ulciſci parat. 506.35. pugna ſuperior. 507.10. capitur. 509.46
Ricardi Simondi presbyteri ſeditio. 570.7. euentus. 574.42
Ricardus Suardus regi conciliat. 302.23
Ricardus Plantageneta. 412.16
Ricardus Talbotus. 362.43. capitur. 364.25
Ricardus Thomas in Henrici ſepti mi poteſtatem uenit. 560.35. Vualliæ præfectus fit. Ibid.36
Ricardus Tonſtallus eques regius legatus. 577.31
Ricardi Varuicenſis exilium. 423. 9. Normaniæ præſes. 456.28. cum Francis congreditur. 478. 23. eius obitus. 488.9
Ricardi Varuicenſis periculũ. 506. 22. regem Henricum ſextũ prælio ſuperat. 509.4. à regina fugatur. 510.7. ſimultas cũ Edouardo ſexto. 514.4. ipſum capit. 517.13. eius celebritas. 519. 26. regni gubernator cõſtituitur. 521.40. interitus. 527.26
Ricardus Vuelles contra fidem à rege necatur. 518.39
Ricardus Vuittyngtonus. 422.25
Richemondia uilla. 440.7. & 571.12. & 609.43
Richemondiæ comitatus populatio. 349.42
Rionenſis pugna. 331.21
Rionis expugnatio. 331.29
Riponis pagi collegium. 80.46
¶ROBERTVS Bylles. 545.34
Robertus rex Francorũ Ricardi ope inſidias declinat. 123.21
Robertus Serle. 294.22
Robertus Albaniæ dux Scotici regni adminiſtrator. 439.2. & 457.5
Robertus Aquitaniæ dux deletus 111.45
Robertus Atrebas Burdegalenſes contra Anglos iuuat. 334.36. eius ad Anglum tranſitus. 365. 34. eius genealogia. Ibid.36. eiuſdem cum Gallis pugna. 370. 15. fugæ duæ. Ibid.19. contra Bleſenſem in Britanniam mitti tur. 372.21.29. eius interitus. Ibid.39
Robertus Belyngton. 311.21
Roberti Brachyngburij interitus 564.6
Robertus Bruſius. 335.21. Anglicum regnum affectat. 338.40. ad Scoticũ regnum aſpirat. 343. 34. eius cum Anglis pugna. 345.18. fuga. Ibid.23
Robertus Canolus. 380.3. Britanniam uaſtat. 416.33
Roberti Canoli res geſtæ. 392.6. obitus. 435.43
Robertus Clyffordius ad fictitiũ regem deficit. 590.28. & 592.9. reſipiſcit. Ibid.11
Robertus Demochius capit. 518. 46. morte mulctat. Ibid.3
Roberti Ferryſi res feliciter geſtæ. 230.23.27. & 241.43. & 315.22
Robertus Gaytonus eques. 404.
Robertus comes Gloceſtriæ. 196.13. ſororis nomine exercitũ parat. 202.40. eius cum Stephano pugna. 204.30. & ſeq. capitur. Ibid.37
Roberti Hulderni interitus. 516.
Roberti Hungerfordij comitis interitus. 513.1
Robertus comes Leceſtriæ Aquitaniæ præfectus. 241.40. & 244.27. & 262.25. bellum gerit. 227.21. & 228.9. capitur. 228.30.43. liberatur. 233.8. comitatui reſtituitur. 236.2
Robertus Landreus eques. 404.31
Roberti Melani comitis in Normania motus. 192.7. capitur. 192.14
Robertus Mulberienſis. 159.23. à Rufo rege bello uictus. 243.7
Robertus Normanorũ princeps 123.28.34. & 138.20. Hieroſolymam proficiſcitur. 138.36. eius res geſtæ. Ibid. obitus. 139.21
Robertus Gulielmo parenti Normaniæ imperiũ extorquere conatur. 158.39. patri Gulielmo in Normaniæ ducatu ſuccedit. 164.18. deliberat ſecum fratri Rufo bellum inferre. 164.20. cum Rufo fratre fœdus icit. 169.10. Rufum fratrem periurij inſimulat. 172.31. à fratre bello fatigatus, pacem petit. 173.17. dux contra Saracenos deſignatur. 174.44. & 179.11. & ſeq. Hieroſolymitanum regnũ repudiauit. 180.17. aduerſus fratrem Henricũ regem proficiſcitur. 180.43. & ſeq. pacem cum eo facit. 181.12. à fratre rege capitur. 184.17. in carcere moritur. Ibid.31
Roberti Northumbrorum comitis contra Rufum regem coniuratio. 173.34. & ſeq. capitur. Ibid.174.2
Robertus Offordius Suthfolchiæ comes. 365.28
Robertus Patillocus à Scoto Delphino auxilio miſſus. 464.27
Robertus Rateclyffus proditionis damnatur. 592.30
Robertus Sabeollus Anglorũ in bello Hieroſolymitano dux. 244.41
Roberti Salopiæ comitis exilium. 181.21
Roberti Scoti annorum XIII. induciæ. 353.45
Robertus Seneſcallus Scotici regni adminiſtrator bellum cum Anglo redintegrat. 377.5
Roberti Tiptoſti nauale prælium 329.36. & 330.43
Robertus Tryuilianus repetundarum conuictus gratia elabitur. 413.8. à principibus populariibus captus trucidatur. 413.39
Robertus Torbiſcus Vualliæ præfectus. 324.37
Robertus Verius Marchio Dublinenſis. 411.25. eius res geſtæ. 413.32. in exilio moritur. 414.5
Roberti Viromanduorum comitis dolus. 112.1
Roberti Vuyllugby facta. 478.42 uictoria. 490.29. regulus. 566. 26. regiæ domus præfectus. Ibid.41
Roceſtrenſis diœceſis. 80.39
Roceſtrenſis arx capitur. 284.27
Rodoricus Cõnaciæ regulus Henrico ſecundo reſiſtit. 220.22
Rodoricus Pictorum dux. 38.9 pacis oratores ad Henricum ſecundum mittit. 233.44
Rodulphus Aſcheuuye. 311.23
Rodulphus Ricardi Burgundiæ ducis filius rex Franciæ dicitur 112.8

Rodulphus Fulgerius. 227.15. & 241.44
Rodulphus Habſpurgẽſis comes Ro. Imp. creatur. 312.6
Rodulphus Lotharingiæ dux. 367.42
Rodulphus Mortimerius. 165.21
Rodulphus Shao corruptus pro concione non theologum, ſed tragicum agit. 544.41. pœnitudine cõſumptus pœnas luit. 545.24
Rodulphus Staffordię comes dux factus. 378.26
Roffenſis diœceſis. 63.10
Rogerius Alanus. 283.43
Rogerius & Boëmundus fratres de Apulia contendentes totam Italiam diuexant. 174.22
Rogerius Houedemus annalium ſcriptor. 19.42
Rogerio Siciliæ comiti papa bellum facit. 194.29
Rogerius Siciliæ rex creat. 195.7
Rogerius Actonus Vuythcliffianus ſupplicio afficitur. 441.35
Rogerius abbas Beccenſis epiſcopatũ Cantuar. recuſat. 223.45
Rogerius Claryngtonus læſæ maieſtatis reus plectitur. 432.30
Rogerij Clyffordij interitus. 554.18
Rogerij Herefordẽſis comitis cõtra Gulielmum regem coniuratio. 157.44. & ſeq.
Rogerius Laſcius. 271.18.29
Rogerius comes Merchię. 429.20
Rogerij Mombraij res geſtæ. 225.42. & 228.42. & 230.46. & 241.44
Rogerius Montigomericenſis epiſcopus. 165.18
Rogerius Mortimerius Vuallorum præfectus. 313.38. & 315.34. exul. 355.2. Edouardi quinti tutor. 358.27. Vualliæ comes fit. 362.2. proditionis damnat. Ibid. 29
Rogerius comes Salopiæ. 165.22
Rogerius Vuaghan inſidias dum facit, inſidijs perit. 531.31
Rogerius Vuyncheſtyr. 274.36
Rolandus Caroli Magni nepos. 60.18
Rollo dux Normaniæ. 189.25. & 269.10. & 315.2
Rollonis Daci hominis in Angliã aduentus. 101.37. Rothomagũ ciuitatẽ capit. 102.19. Galliam uaſtat. 102.25. circa matrimoniũ eius autorũ diuerſitas. 103.31. baptizatus, Roberti nomẽ accepit. 103.40. Normanis ducibus originem præbuit. 103.46. cum Ludouico rege fœdus. 111.42
Roma ex Troianis reliquijs. 62.19
Romani originem ſuam ad deos referunt. 17.45
Roma à Gallis capta. 21.9. & ſeq. & 24.23
Romani imperij inclinatio quando cœperit. 50.44
Romani in agro Pariſiorũ ab Arthuro Britãnię rege deleti. 60.20
Romani in Britannia omnia immutarunt, meliora{que} fecerunt. 26.28
Romanorum militũ in Britannia tyrannis intolerabilis. 35.41
Romulus Arualiũ autor. 379.14
Roſa rubra alba{que}, duę regię Anglici ſanguinis familiæ. 320.19
Roſimunda Henrici II ſcortum 241.5. eius epitaphiũ. Ibid. 13
Roſsium oppidum. 222.10 (27
Rotelandia Angliæ comitatus. 3.
Rothomagenſis antiſtes. 255.8
Rothomagum Normanię caput. 374.23
Rothomagũ ciuitas Galliæ à Rollone Daco capta. 103.19. eius ciuitatis erga Ricardũ fides. 117.10. & 231.25. & 261.37. obſidio. 231.5. & ſeq.
Rothomagenſes deditionem Philippo regi faciunt. 269.2
Rothomagum Henr. V obſidet. 453.3. in eius poteſtatem uenit. Ibid. 16. eo Gallus potitur. 495.26
Roxburgum caſtellum. 233.12. & 244.19. ab Anglo capitur. 336.8. Scoti eo potiunt. 505.32
Roxburgenſe prælium. 363.41
¶RVELLI arx ab Anglis obſidet. 257.39. diruitur. Ibid. 44
Rupellæ obſidio. 394.28. & 395.38. à Sauaro capitur. 296.15

S

SABRINA fluuius. 817. & 33.28. & 172.3. & 530.2
Sabrinenſis pugna. 131.23
Sacerdos quidam execta lingua loquebatur. 176.13
Sacerdotes in exercitũ ſcribũtur. 376.46
Sacerdotũ auaritia quantũ pietatis nomini officiat. 120.2
Sacerdotũ bona publicata. 337.43
Sacerdotũ connubia quando in Anglia abrogata. 119.27
Sacerdotum immunitas. 206.14. & 337.30
Sacerdotibus mos uiuendi præſcribitur. 158.36
Sacerdotib. quis honos publicè apud Anglos habeatur. 609.5
Sacerdotibus uenationibus interdicitur. 234.8
Sacerdotalis redditus annuus cenſitus eſt. 396.28
Sacerdotalis ambitionis exemplũ. 243.4
Sacerdotalis raſura. 379.12
Sacerdotium. 257.21
Sacerdotia. 257.24
Sacrilegia temporis uſu honeſtatis faciẽ induerũt. 168.36. & ſeq.
Sagittarũ apud maiores uſus. 375.44
Saladinus Aegypti rex Hieroſolymitanũ regẽ bello infeſtat. 236.28. Chriſtianos in Syria affligit. 237.18. Ricardo prælio inferior. 250.11. eius interitus & funebris pompa. 255.28
Salopia oppidum. 8.28. & 33.35. eius ſitus. 191.41.
Salopienſis Angliæ comitatus. 4.1
Salutis portus. 7.7
Sanctus monachus regius legatus. 577.29
Sanduicus portus. 10.13. & 140.28
Sanguinem pluit. 236.3. & 321.27
Sanguine fons triduo manauit. 176.30
Sãtones Angli infeſtãt. 367.46. in Lãcaſtri poteſtatẽ ueniũt. 376.7
Saraceni Hieroſolymã premunt. 174.29. & ſeq.
Saracenorum clades. 248.21
Sarisberiæ ſitus. 33.35. & 120.31
Sarisberienſis Angliæ diœceſis. 4.10. & 88.29. & 158.19. 163.4
Sarisberiæ regio in ferarum luſtra redacta. 160.16 (272.6
Sauarus Britannorum dux capit.
Sauari Malleonẽſis res geſtæ. 284.31. & 290.45. & 295.29. & ſeq. & 296.13 (25
Sauoia xenodochiũ. 382.3. & 617.
Saxonum cum Pictis fœdus. 56.32. & 57.18
Saxones ab Ambroſio uicti. 57.41. & 58.12. à Britannis magna cæde uicti. 60.8
Saxonũ Auſtralium regni deſcriptio. 67.34. in nomen ditionemq; Occiduorum ueniunt. 67.38. & 89.12. Ro. pont. tributum pendunt. 89.39
Saxonũ Orientalium regni deſcriptio. 71.21. & ſeq.
Saxones Orientales in Occiduorum poteſtatem ueniunt. 94.3
Saxonum Occiduorum regni deſcriptio. 87.24. & ſeq.
Saxonum Occidentaliũ regni incrementum. 92.33. & ſeq.
Saxones Angli in Britanniam accerſiti. 55.10.18. Vide Anglo-ſaxones.
¶SCHACARIVM. 403.40
Schaddæ piſces. 14.31
Schereshutton arx. 565.24
Schirburni arx conditur. 202.6
Sclaui Dacis rebellantes à Canuto rege domantur. 126.39
Scribarum collegium. 154.34
Scrophæ ſtruma ferè laborãt. 143. uerſ. 13
Scrophula morbus. 143.12
Scombri piſces. 14.30
Scotus quando primũ Cumbriã & Huntyngtonã comitatus ſibi acquiſiuerit. 198.19

Scotorum origo. 38.10. & 35.1
Scotiæ generalis descriptio. 5.26. & 7.14. & 51.11. & seq.
Scotia Britãniç pars. 19.36. & 39.31
Scotia olim Britannia. 3.2
Scoti Britanniæ partem occupãt. 3.7. & 52.26
Scoti episcopi duodecim sanctiAndreæ primati subiecti. 522.28
Scoti Hyberniam aliquandiu tenuerunt. 221.19
Scotiæ regum stemma deficit. 328.2
Scotiæ oppida nullis cincta muris 8.7. portus tuti. 7.14
Scotia meridionalis culta & humana. 7.39
Scotia septentrionalis montosa & aspera. 7.41
Scoti rei pecuariæ dediti. 7.46. quando lanitio studere cœperint. 13.21. natura ab Anglis diuersi. 575.41. ingenio ualent. 8.9. ab Anglis legibus differũt 8.1. eorum natura & mores. 7.45. & seq.
Scotorum pueri ad unum omnes exercitationi cuipiã addicunt. 457.16
Scotia fidem Christianam amplectitur. 58.45
Scotorum religiosa pietas. 8.13
Scoti Eboracensem episcopum detrectant. 234.17. & seq. ijs sacris interdicitur. 349.14
Scoticum regnum in Rom. pontificis potestatẽ permissum. 342.8. monarchia in oligarchiam transmutatur. 337.12
Scotia haud facilè debellari potest 7.17. cũ insulis in Arthuri potestatem uenit. 60.20
Scoticum bellum. 109.12
Scoticæ iuuentutis in regem cõiuratio. 170.11
Scotorum perpetua cum Gallis amicitia. 371.17. & 418.21. eorundem cum Pictis contra Britannos fœdus. 51.11. & 53.46. cum Carolo Magno fœdus. 91.36. cum Gallis. 334.11. & 335.7
Scoticum regnum Occiduo parêre cogitur. 113.3
Scotiam Gulielmus bello uexat. 157.16. & seq.
Scoti Anglicũ iugum excutere conantur. 338.30. & seq. cũ Edouardo tertió induciæ. 342.15. rebellio. Ibid. 23. Edouardus tertius ea denuò potitur. 343.7
Scotorum aliquot contra Anglos uictoriæ. 418.16. &c. cõtra ius gentium agros Anglicos prædantur. 417.42. contra Henricum quartum cum Eboracensibus conspirant. 435.10. Angliã populantur. 598.2. & 602.20. eorum cum Anglis tumultus. 607.12
Scotorum fuga. 201.9. & 335.43
Scotorum aliquot clades. 51.25. & 336.3.38. & 343.3. & 377.3. & 580.7. & seq.
Scotorũ Sylueſtriũ rebellio. 457.
¶SEDANAE oppidi expugnatio. (17 461.30
Sedere, pro præesse, interesseq; rebus sacris, & administrare ecclesiam DEI. 64.45
Segontiaci se Cæsari dedunt. 30.9. & 37.20
Senonũ Gallorũ in Italiam transitus. 23.24
Senonum urbe Henricus V potitur. 456.5
Septoniæ oppidi conditor quis, eiusq; situs. 19.46
Sequana fluuius. 102.19.25. & 461.32
Sequanæ ostium. 233.28
Sequani ijdem qui Burgundiones 102.39
Seruanus Orchadum apostolus. 58.46
S. Seruatoris cœnobium. 161.29
Seueritatem ex repub. esse. 492.45
Seuerus Imp. 43.5.11. eius in Britanniã profectio. 43.22. filios discordes in concordiam difficulter redigit. 43.17. eius obitus. Ibid. 29. & 44.14
Sexburgæ reginæ præconiũ. 88.31
Sexus apud Britannos in imperijs nihil discernebatur. 36.22
¶SHAFTESBVRIA pagus. 105.
Shaftesburim opp. olim Septoniam uocitabant. (26 20.1
Shyreburnienſe collegium. 119.37
Sion cœnobium. 440.14
Sibertus Orientalium Saxonũ rex ecclesiam infectatur. 65.26
Sibylla Hierosolymitani regis soror Gulielmo Montisferrati comiti nupsit. 237.22
Sibyllæ reginę Siciliç obitus. 250.1
Sicambrorum excidium. 35.20
Siccitas prodigiosa. 324.46
Sicilia Henricus Imperator potitus. 254.23
Siculorum cum Aragonibus bella 325.36. & seq. à Carolo rege defectio. Ibid. 27
Sigismundus Rom. Imp. 448.8.34. eius cum Henrico quinto fœdus. 449.22
Sillum oppidum per Harundelliũ expugnatum. 482.41
Silurum gens. 6.30.32. & 33.46. eorũ habitus. 16.4. eorundem rebellio contra Rom. 35.18
Silurus piscis. 14.32
Simon Beuerleius repetundarum reus. 413.4.7
Simon Thuruaius magnus eruditionis iactator scientia priuat. 288.14
Simon Monfordius proditionis damnatus. 592.30
Simonis Montisferrati comitis cũ Henrico tertio affinitas. 303.11. eius sanctitas. 304.12. eiusdem de Albigẽsibus uictoria. Ibi. 14 multitudinis contra Henricum III dux. 315.23. eius ad regem de pace epistola. 316.20. interitus. 317.30. filiorum post uictoriam arrogantia. 317.5
Simon Simonis filius regi reconciliatur. 318.23. eius ad Francos transitus & honor. Ibid. 36
Simonis Redyngij obitus. 357.18
Sinneus flu. 221.40. & 222.6.15
Sithricus Northumbrorum princeps. 110.36. & 111.12. moritur. 113.14
Sixtus IIII Rom. pontifex. 522.21
¶SLEFORDIA arx. 287.35
Slygarium oppidum. 222.16
¶SMYTFILDVM forum equinũ Londini. 404.11
¶SOLES duo uisi. 213.21
Solis & lunæ eclipsis inusitata. 195.35. & 306.3
Solidus Anglicus quantũ ualeat. 159.37
Solueus amnis. 5.43
Somersetus Angliæ comitatus. 3.
Somma fluuius. 311.7. (17
Somnium Brithouoldi monachi. 136.2. Edginæ. 110.45. Emmæ. 140.23. Gulielmi regis. 148.28. Henrici regis. 194.19. monachi cuiusdam. 177.34. Aluredi. 104.20. Roberti ducis concubinæ. 138.33. Rollonis. 102.2. Ricardi tertij. 562.31
¶SNOVNDENVS mons. 323.37
¶SPEA fluuius. 7.1
Spina lacus. 7.3
Spinarum insula. 41.45
¶STAFFORDIENSIS Angliæ comitatus. 4.1
Statarium locus fisci. 154.32
Stella inusitatæ magnitudinis apparet. 303.45
Stephanus rex contra Scotos bellum gerit. 199.14. contra ius fasq; regnũ adeptus. Ibid. 31. in suos sæuities. 202.8. capit. 204.44. liberatur. 205.8. eius cum Mathilde fœdus, fœderisq; conditiones. 208.16. fuga. 205.15. turpis triumphus. 206.42. obitus. 209.33
Stephani Andegauensium præfecti captiuitas. 242.6
Stephanus Bausanus à Vuallis circumuentus interficitur. 313.28
Stephanus Blesensium comes rex Franciæ post Henricum. 162.36
Stephanus comes Bononiensis. 192.41
Stephani Hyri uictoria. 466.39
Sterling denarij Anglici. 309.36
Sterlingum castellum. 233.13. & 244.19
Sterlyngius ager. 6.33

Ster-

Sterlyngenſis pons prælio inſignis 339.16
Steuartorũ familia Scotorum regnum aſſequuta. 388.36
Stoke uiculus. 574.21
Stonyngſtratfordia pagus. 540.30
Stranfordia oppidum. 222.2
Strategema Ludouici regis Gallię. 226.41. Sultani. 294.33
Strodus uicus. 218.14
Struma morbus qualis. 143.12
Sturio piſcis. 14.32
Sturnus auis inſigne Anglicum. 309.40
¶SVARDI Northumbri uirilis interitus. 143.42. & ſeq.
Succeſſoris declarandi origo. 411.40
Sudoris Anglici origo. 567.38. remedium optimum. 568.13
Suellis fluuius. 350.8
Sueno Daciæ rex. 138.10
Suenonis Dacorum regis contra Anglos expeditio. 123.12.35. & 124.24. Angliæ imperiũ adipiſcitur. 125.18
Sueno Chriſtianus factus. 125.40
Suetia. 134.6
Suetonij Paulini cõtra Britannos uictoria. 36.30. & 37.3.9
Suetonij Tranquilli lõcus. 10.20
Suineshedum cœnobium. 287.43
Suirus fluuius. 221.39
Sultanus Aegypti rex quib. de cauſis in Chriſtianos mouerit. 294.29.
Superbiam pacis turbatricem eſſe, exemplũ appoſitiſſimũ. 403.40
Superbiæ iuuenilis mirificũ exemplum. 216.3. & ſeq.
Surra Angliæ comitatus. 3.13
Suth. 10.32
Suthantonẽſis Angliæ comitatus. 13.13
Suthantonus portus. 10.32
Suthantonum à Francis diripitur 368.5
Suthfolchia comitatus. 3.23. & 68.2. eius ſitus. 355.15
Suthſexia Angliæ comitatus. 3.16
Suthſexia arx ab Anglo capitur. 352.10
¶SYLVANECTVM Franci recipiunt. 475.24
Sylueſtres Connaciæ populi. 222.22. & ſeq.
Sylueſtres Hyberni, Petri factioni adhærent. 594.43
Sylueſtres, Scotiæ ſeptentrionalis populi. 7.41
Simeon Hieroſolymitanus epiſcopus. 174.33
Synodorum Anglicarum habendi ratio. 188.10
Synodi Anglicæ. Cantuarienſis. 66.38. & 323.11. Caſſellitana. 221.1. Londinenſes. 158.15. & 182.30. & 193.41. & 303.5. & 318.42. & 352.2. & 362.9. Northantoni. 235.13. & 234.4. & 318.41. Othonis Cardinalis. 296.45. Vintonienſis. 155.43

T

TALIONIS memorandum exemplum. 431.16
Tanetos Cantij inſula. 63.34
Tancredus pacem à Ricardo emit 246.28. & ſeq.
Tancredus rex Siciliæ. 245.43. & 254.24
Tantonia opp. 105.35. & 605.14
Tanus fluuius. 105.36
Tarbellorum ciuitas. 331.43
Trenta fluuius. 153.14
Taus fluuius & lacus. 6.20
¶TEGVLARIA arx. 160.44 diruta. 161.3
Templa à Conſtantino conſtructa 47.29. & ſeq.
Tenentes qui ſint. 154.13
Terrauana oppidum. 390.31
Terræ caput promontorium. 6.29
Terræmotus in Anglia ferè nulli. 12.25. & 309.3. & 404.34
Terræmotus horribilis. 160.23. & 195.34. & 309.2. & 321.26. & 404.33
Teuchisberia uicus. 530.2
Teuchisberienſis pugna. 530.7
¶THAMESIS fluuius. 4.32
Thameſis non facilè imbribus creſcit. 12.40
Thameſis fluuij pons mirabilis. 4.38. & 25.41
Theobaldus Bleſenſis comes. 216.24.42. & 232.4
Theobaldus põtificius in Syria legatus. 319.23
Theobaldus Carnutum comes Lothario aduerſus Ricardum inimicitiarum incentor. 117.13
Theobaldus Campanorũ comes belli Gallici origo. 188.42. & 297.22. & 298.22
Theodoricus Alſatię comes Flandriæ comitatum à Gulielmo armis repetit. 193.14. potitur. Ibid.36
Theodoſius quãdo Imperator fuerit. 44.8. & 49.41
Theodoſius filius Orientis Imperator. 49.42
Theodoſius à Gratiano Imperij conſors factus. 49.42
Thomas Barcleienſis ob regiã cædem ſupplicio afficitur. 362.27
Thomæ Belfordij præconiũ. 435.
Thomas Bochyngamiæ comes Gloceſtriæ dux. 399.14. & 411.24
Thomas Brogtonus coniurationis Hybernicę princeps ſocius. 573.11. occiditur. 574.37
Thomas Burgenſis capit. 286.29
Thomas Burſcherius. 561.41
Thomæ Cãtuarienſis epiſcopi exilium. 213.37. & 215.38. martyrium, 218.23, & ſeq. translatio, 289.23
Thomæ Cantij comitis cõtra Henricum IIII conſpiratio. 430.32. eius interitus. 431.28
Thomas Clarentiæ dux Henrici quarti regis filius. 391.44. eius res geſtæ. 434.38. & 438.9. & ſeq. & 452.3. & 456.27. interitus. 457.28
Thomę Curſoni ſtrenuitas. 495.38
Thomas Demochius cõtra fidem à rege necatur. 518.39
Thomæ Deuoniæ comitis interitus. 530.14
Thomę Dorceſtriæ comitis in Rothomagum agrum excurſiones 447.46. marchio factus. 491.28. metu tyrannidis ſe in aſylũ abdit. 540.39. rurſum egreditur. 551.44. ad Ricardum tertium deficit. 559.8. reuertitur. Ibid.14. priſtino loco reſtituitur. 576.43
Thomæ Egromondiæ reguli interitus. 509.7
Thomæ Englefildi integritas. 610.
Thomæ Facombrigij tumultus. 530.37. latrocinia. Ibi. 40 luit pœnas. 531.22
Thomas Flãmochus Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Thomas comes Flandriæ. 204.9
Thomæ Turbiuillæ fides. 332.43. & ſeq. proditionis pœnas ſoluit. 333.36
Thomas Edouardi V filius Galliã uaſtat. 401.9
Thomas Gerardinus Hybernorũ dux contra Henricũ VII. 573.8. occiditur. 574.38
Thomæ Gloceſtrij popularitas. 412.31. & ſeq. in Gallos odiũ. 420.30. inſidijs circumuentus 421.44. ſtrangulatus. 422.11. cædes ulta. 429.27
Thomas Graius. 442.9
Thomas Grynus. 614.40
Thomæ Harũdellij res geſtæ. 478.13. interitus. 483.42
Thomas Hauardus comes Surræ factus. 548.3
Thomas Holandius eques dux factus. 385.23. captus. 436.24.
Thomæ Lancaſtrij comitis res geſtæ. 350.31. capitur. 351.17
Thomæ Mombraij nefandum facinus. 422.9. dux fit Northfolchiæ. 423.15. eius exilium. 424.16. obitus. Ibid.18
Thomas monachus in Douerenſi direptione interfectus. 333.27
Thomæ Montacuti præconiũ & res geſtæ. 461.23. & 462.16. & 463.36. & 464.4. interitus. 469.25. & 503.24
Thomas Neuyllus. 509.43
Thomas Percius Pictonũ præfectus. 393.24. Vigorniæ comes

fit.411.30. eius factum. 427.1. ab Henrico quarto in Aquitaniam missus.430.24. cõtra regem tumultus.432.32. eius interitus. 434.1
Thomę Ranmeij interitus. 554.19
Thomæ Rossi interitus. 513.1
Thomas Stanleius comes Derbij creatur. 566.25. & 593.40
Thomas Surræ in Henrici Richemondiæ uictoris potestatẽ uenit.564.15. captus,libertate donatus,quęstor regius factus,cõtra Scotos mittitur. 600.13. & 602.34
Thomæ Terelli strenuitas.476.25. facta. 496.1. casus. Ibid.7
Thomæ Triuetti interitus. 413.4
Thomas Vuagham cubicularius Edouardi quarti. 540.14. capitur. Ibid.33. interitus.544.15. & 546.23.
Thomæ Vodestoci Gloceſtrij interitus. 493.19
Thule insula. 7.33
Thrugillus Dacus Orientaliũ Anglorum comes.133.24.&135.31
¶TICINIANAE Academiæ origo. 91.46. & 106.28
Tina fluuius. 34.17. & 42.34
Tituli principatuum sine possessionibus dantur. 391.46
¶TOLOSATII agri prędatio.380.
Thomuuorthus uicus.562.10 (4
Tonitrua in Anglia rara. 294.44
Tornaci obsidio. 370.26
Tostonum oppidum. 222.12
Tosto comes. 144.2
Tosto Goduini filius. 141.17
Tosto proscribitur. 146.6
Tothadus D.Andreæ episcopus. 156.22
Touton uiculus. 510.37
¶TRAIANVS Getas Rom. finibus pellit. 95.19
Tranton oppidum. 37.17
Transtuedana regio.42.32. ab Agricola domita. 34.31
Trecæ urbs Campaniæ. 454.37. &473.17. deditione facta,Delphino cesit. Ibid.18
Trenta fluuius. 3.20.& 5.11. per integrũ diem non fluxit.186.16
Tributum ex decimaquinta parte populo imponitur. 343.23
Tributum ætati legitimæ imperatum. 402.16
Tributum bellorum causa populo imponendi mos quando inoleuerit. 189.6
Tributum regi populo imponere nisi principum consensu nõ licet. 340.35.40
Trinobantum sedes. 37.5.12. defectio. 36.23
¶TVCHA arx. 450.10. capitur. Ibid.11
Tueda fluuius. 4.43. & 5.29
Tumbrigij arx capitur. 166.18
Turbottus piscis. 14.29
Turcæ Danos penè deleuere. 96.9
Turones à Franco in potestatẽ rediguntur. 239.38
Turris carceris nomen. 22.21
Turberia pagus. 351.7
¶TYNNA flu. 145.24. & 159.15
Tynby oppidum. 531.35
Tyrannidem sibi exitium parare, nobile exemplum. 151.31
Tyrannum nunquam non in periculo cõstitutum esse,exemplum luculentissimum,283.36.& seq.

V

VALENS Imperator. 95.36
Valentinianus Imp. 49.28. metu profugus.49.40. Cæsar & Augustus appellatus. 51.3. Britannos per Gallionem Rauennatẽ in fide continet. 51.39
Vallinfordiensis arcis situs & obsidio. 203.20
Valliregale cœnobium. 346.12
Vallo pontificius ad Philippum legatus. 285.26. & 292.5
Varanij comitis Surræ popularitas. 322.45
Vuarinus Salopiæ comes, & eius facinora. 191.36
Varuicum oppidum. 317.43
Varuicẽsis Angliæ comitatus.3.28
Vasconum clades. 331.37
Vaymuthus portus. 528.5
Veius fluuius. 8.21. & 33.36
Vectis insulæ forma ouo similis. 11.13
Vectem insulam Vespasianus in ditionem Romanam redegit. 11.19. & 33.14. propémodum ab Occiduis Saxonibus deleta.88.42. à Tosto capit.145.8. à Stephano rege capitur. 198.46
Vectigalis nouũ in Anglia genus excogitatum. 292.37
Vuelliæ situs. 89.29
Vellera Anglica multò tenuissima. 12.44
Vellocassinũ Gisortiani agri pars. 236.45
Veneti Galliæ populi. 27.35
Venetorum Britanniæ obsidio. 372.46
Vuenelochi cœnobium. 191.39
Venti inusitata tempestas. 170.40
Verefredus Vigornienſis episcopus. 105.44
Verueces Angli in delitijs habent. 13.46
Vernolij situs & oppugnatio.226.23. à Gallis obsidetur. 256.33. per Alenconium capit.462.44. recipitur. 463.34
Vernolienſe prælium. 463.8
Vernonis obsidio. 258.33. & 494.41
Verulamium municipium. 45.6
Vespasianus Claud.Cæsaris in Britanniã legatus. 33.14. quibusdam pro spõgijs utebat. 300.35
Veterani Rom. in Britannia ad unum omnes cæsi. 26.24
¶VICECOMITES magistratus. 154.26
Vicecomitatus origo. 244.4
Vicennas Francus capit. 484.2
Victona oppidum. 6.12
Victonæ lacus. Ibid.6.13
Victoria ignauos quoque gloriabundos habet. 465.46
Victoriã semper ad æquitatis partem inclinare. 440.38
Victoriæ simulacrũ. 34.10.& 36.5
Victor Maximi filius interficitur. 50.11
Viẽna Delphinatiũ caput.377.46
Vienna Austriæ princeps ciuitas. 253.15
Vigornienſis Angliæ episcopatus. 4.12. situs. 4.1
Vigornia obsidetur.165.25. obsidione liberata. 166.9. ferè incendio absumpta. 186.46
Vigorniæ situs. 166.9
Villafranca à Lancastrio capitur. 373.30. recipitur. Ibid.33
Villarium oppidum. 299.18
Villænouæ situs. 458.14. ab Anglo capitur. Ibid.15
Vincelseium oppidum à Normanis diripitur. 384.19.&c.
Vincentianum nemus. 457.36
Vinceslaus Rom.Imp. 407.6
Vinchelcumbæ cœnobium. 75.13
Vinchelcombia uicus. 4.33
Vindesorium castrum. 254.11. & 286.21
Vindesora pagus. 29.39
Vintoniæ urbis situs. 20.1
Vintonienſe cœnobium. 105.25. & 119.34
Vintoniẽsis Angliæ diœcesis. 4.9. & 67.41. & 88.28
Visis uici arx. 202.6
Vitæ Germaniæ populi in Britanniam transmigrant. 55.43
Vuitby pagi cœnobium. 84.33
¶VOADICIA regina quãtas à Romanis iniurias passa sit. 35.45. & 36.20. ueneno sibi mortem consciscit. 36.41
Volciorum oppidum. 297.10
Vota principum ex alienis facultatibus. 235.23
Ð.Vrsulæ historia. 50.24
¶VSCA fluuius. 19.34
Vsipij à Romanis deficiunt.40.35
¶VTREDVS interficitur. 128.6
¶VVAKEFILD pagi situs.509.33
Vuallia quatuor diœceses habet. 4.22. & 9.3
Vuallia sterilis. 8.46
Vualliam filijs regum natu maioribus cedere. 311.28
Vuallię & Vuallorũ nomen unde 8.39.40. & 61.36,37. & 96.7 eius descriptio. 3.10. & 8.15
Vuallię uates. 324.8
Vuallorum principem potiturum regno

regno Anglico à uatis prædictum. 324.10
Vualli Occiduorum Saxonum regno iuncti. 92.40
Vualli quietis impatientes. 306.1. nouarũ rerum ſtudioſi. 432.39
Vualli domiti. 171.45. & 211.33. & 306.1. & 321.38. & 434.18.
Vuallorum defectiones & rebelliones. 173.10. & 187.2. & 191.26. & 214.22. & 308.15.40. & 313.23. & 326.27. & 330.36. & 332.28. & 432.39
Vuallorum ſtrages. 308.44. & 324.15. & 327.12
Vualthami uici collegium. 235.26
Vualthamus pagus. 148.42
Vueda Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuellẽſis epiſcopalis ſedes. 178.41
Vuenſdon fluuius. 134.26
Vuerke arx. 335.22
Vuermiſtrum pagus. 120.33
Vuerus fluuius. 105.17
Vueſthumbria Angliæ comitatus 4.25
Vueſtmonaſteriũ. 41.38. inteſtina ſeditione diripitur. 403.39
Vuheruuellum cœnobium. 121.37
Vuilceria Angliæ comitatus. 3.17
Vuilferus Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuilfreda monacha Edgari regis ſcortum. 119.5
Vuiltoniæ cœnobium. 120.28
Vuitha fluuius. 126.32
Vulgus omnia utilitate probat.
Vulgi proprium, nihil ſapere. (224.2 188.16
Vulgo placere difficile. 224.1
Vulſtani ſingularis ſãctitas. 158.33
Vuythcliffusquãdo floruerit. 399.44. idem apud Boëmos in honore habitus. 400.17
Vuythcliffiani dogma ſuũ armis defendere infeliciter conantur. 441.20. &c.
Vuythyll mons. 107.27
Vuytyngus piſcis. 14.29
¶ VXORES à maritis hæredes ſcribi ex Repub. non eſſe. 243.25

X

XENODOCHIVM Eboracenſe. 509.12

QVO TIBI LECTOR QVAERENDI TAEDIVM *leuaremus, totam Angliæ Scotiæq; regum, tum Cantuarienſis, item & Eboracenſis archipræſulum, quorum perpetuam ſeriem autor obſeruauit, tum etiã cæterorũ Anglici regni antiſtitum anthropologiam, ſuis quanq; catalogis ſeorſum complexi ſumus.*

BRVTVS Aſcanij neposprimus Britannorum rex. 17.26. & 19.21. & 21.16. & 26.3
Locrinus. 19,24. Camber. Ibid.
Albanactus. Ibid.
Madan. 19.28. Mempricius. Ibi.
Ebrancus. 19.33
Leylus. 19.39. Rudubras. 19.43
Brito cognomento Viride ſcutũ.
Badudus Magus. 20.3 (19.38
Cordilla. 20.22
Morganus primus. 20.32
Conedagius. 20.32.41
Riuallo. 20.42
Gurguſtius, aliàs Gorguntius. Ibi.
Silius. 20.42. Iagus. Ibid.
Chinemarcus. 20.42
Gorbodio. 20.43 Ferrex. Ibid.
Porrex primus. Ibid.
Dunuallo Molmicius. 21,9.15.22
Pentarchia interceſſit. 21.8
Gintolinus. 21.2
Martia defuncto Gintelino marito regnum adminiſtrat. 21.42
Sicilius. 21.42
Chimarius. 21.46 Danius. Ibid.
Moruidius. 21.46. Conianus. 22.4
Archigallo. 22.6
Eliodorus Pius. 22.10
Reginus. 22.30
Morganus ſecundus. Ibid.
Ennanus. 22.30
Iduuallo. 22.31 Rynio. 22.31
Geruntius primus. 22.31
Catellus. 22.31 Coyllus. Ibid.
Porrex ſecundus. 22.31
Cherinus. 22.31
Fulgentius. 22.32 Eldalus. Ibid.
Androgeus. 22.32
Vrianus. 22.32 Eliud. Ibid.
Bellinus. 21,9. & ſeq. & 23,9. & 107.28
Brennus. 21.9. & 23.9
Gurguntius II. 25.24. & 107.27
Merianus. 25.25. Bladanus. Ibid.
Capenus. 25.25 Ouinus. Ibid.
Silius. 25.25
Bledgabredus. 25.25
Archemalus. 25.26
Eldolus. Ibid.
Rodianus. 25.26 Redargius. Ibi.
Samulius. 25.26. Peniſellus. Ibid.
Pyrrhus. 25.26. Caporus. 25.27
Dinellus. 25.27
Helius. 25.27 Lud. 25.27
Caſsiuellaunus. 25.44
Theomantius. 25.46. & 29.8
Guinderius. 32.22
Aruiragus. 33.1. & 37.27
Cogidunus rex. 35.29
Marius. 37.46. & 41.13
Coyllus. 41.13. & ſeq.
Lucius primus Chriſtianorũ rex. 41.17

Britannia in Romanorum ditionem redacta.

Seuerus Imp. 43.14. & ſeq.
Carauſius tyrannus. 44.19
Alectus tyrannus. 44.44
Diocletianus Imp. 45.4
Conſtantius Claudij nepos Cæſar. 45.14
Conſtantinus. Ibid. 41
Conſtantinus filius. 49.22
Conſtantius Conſtantini filius. 49.24
Maximus. 49.29
Conanus natione Britãnus à Maximo ſubſtitutus. 50.14
Gratianus. 50.25
Cõſtantinus homo nouus. 50.26
Honorius Imp. 50.41. & 51.1

Romanorũ Imperatorũ in Britannia proconſules, ſiue legati.

Aulus Plautius. 33.22
Oſtorius Scapula. Ibid.
Aulus Didius. 35.25
Auitus. Ibid. 32
Verannius. 35.33
Suetonius Paulinus. 35.34
Petronius Turpilianus. 36.42
Trebellius Max. 36.43. & 38.43
Vectius Volanus. 38.44
Petilius Cerealis. 38.45
Iulius Frontinus. 38.46
Iulius Agricola. 39.1
Cn. Trebellius. 41.10. & 42.20
Lollius Vrbicus. 42.39
Calphurnius Agricola legatus. 42.42
Pertinax legatus. 42.45
Clodius Albinus. 43.1
Heraclius. 43.9
Iunius Seuerus. 43.3
Maximus à Conſtantino in Britannia relictus. 49.3

Qui deſperato Romanorũ auxilio dominati ſunt.

Vortigerius. 54.45
Vortimerius. 57.17
Vtherius Pendraco. 58.21
Arthurus. 60.15. & ſeq.
Conſtantinus. 60.32
Aurelius Conanus. 60.42
Vortiporius. 60.43
Maglocunus. Ibid.
Carẽtius. 60.43. Caduanus. Ibid.
Cadouallo. 60.43. & 66.45. & 81.6. & ſeq.
Cadoualladrus. 61.4.18. & 81.35. & 566.12

Britanniæ regno in Heptarchiam redacto, requirit ordo claſſes ſingulares. Primum igitur locũ ſortiuntur CANTIANI *reges, quorũ tempore adoleſcentiæ uigorem nactum eſt regnum Britannicum.*

Hengiſtus. 63.3. & 108.20. & 149.4
Oſca. 63.11. Otha. Ibid.
Himericus. 63.11
Ethelbertus. 63.11. & ſeq. & 85.32
Edbaldus. 65.15.44. & 78.7. & 80.29
Ercombertus. 66.4
Egbertus. 66.29

Lotharius.66.34 Edricus.66.42
Vithredus.67.9 Edbertus.67.20
Ethelbertus. 67.20. & 76.41
Alricus. 67.20
Edbertus, aliàs Edelbertus.67.24.
Cuthredus. 67.28 (76.8
Baldredus. 67.28
Etheluolphus. 67.28. & 93.12

Saxonum auſtralium reges

Ella. 67.35. Siſca. 67.43
Ethelualchius. Ibid.
Berutius. 67.43
Aldinius. 67.43. & 89.10

Orientalium Anglorum reges.

Vffa. 68.3 Titullus. 68.4
Redoualdus. 68.4. & 77.24
Carpualdus. 68.11. & 80.1
Sigibertus literarũ patronus. 68.13. & 72.38. & 106.16
Egricus. 68.27. & 72.38
Annas. 68.34. & 72.38. & 88.20
Ethelherius. 68.35
Ethelualdus. 68.35
Aldulphus. Ibid. Eluoldus. Ibid.
Beornas. 68.36 Ethelredus. Ibi.
Ethelbertus. 68.36. & 74.13
Edmundus. 68.34. & ſeq. & 99.38
Guthormus Dacus. 71.9. & 99.39
Ericus Dacus. 71.12. & 99.40. & 104.43. & 110.14

Orientalium Saxonum regum catalogus.

Erchenuinus. 71.22
Sladda. 71.30
Sibertus. 65.26. & 71.30
Serredius. 71.33. & 72.1
Sigibertus paruus. 72.1
Suthelinus. 72.5. Sigerius. Ibid.
Sigehardus. 72.5
Offa. 72.7. & 73.36
Colredus. 72.9
Sutthredus. 72.10. & 94.4

Merciorum regum ſeries.

Crida Saxo. 72.14.24
Vibbas. 72.26. Cearlus. 72.28
Penda. 72.28. & 80.13. & 83.14. & 84.7. & 85.36. & 88.18
Peda. 72.44. & 73.3
Vuilferus. 72.44. Ethelredus. Ibi.
Chenredus. 72.44
Celredus. 72.39
Ethelbaldus. 72.40
Beruredus. 72.44
Offa. 69.3. & ſeq. & 74.1. & 89.42. & 90.38. & 97.3
Egfridus. 75.1
Cenulphus. 74.20. & 75.7
Chenelmus. 75.15
Ceuolphus. 75.35
Bernulphus. 75.35. & 93.30
Ludicenus. 75.36. & 93.31
Vthlacus. 75.36. & 93.33
Bertulphus. 75.39. & 93.1. & 99.33
Burthredus. 76.3. & 99.34
Ceuolphus ſeruus. 76.12. & 99.35. & 105.2

Northumbriæ reges.

Idas. 76.23. & ſeq. Alla. 76.32
Addas. 76.39. Clappas. Ibid.
Theodulphus. 76.39
Freodulphus. 76.40
Theodoricus. 76.40
Ethelricus. 76.40
Ethelfredus. 76.41. & 81.9
Eduinus. 77.12. & 78.33. & ſeq. & 84.8. & 88.3
Oſualdus. 72.37. & 77.37. & 79.43. & 81.30. & 82.31. & 83.19
Oſuuius. 72.41. & 73.3. & 77.37. & 83.40. & 84.3.6.15.19.31
Egfredus. 84.45. & 85.7
Alfredus. 86.15 Oſredus. Ibi. 37
Chenredus. 86.37
Oſrichus. Ibid.
Ceoloulphus. 86.38
Egbertus. 86.43
Oſoulphus. 87.1
Altredus. 87.2
Ethelbertus. 87.3
Aſualdus. 87.4. Oſredus. 87.5
Ethelbertus, aliàs Adelredus. 87.7

Occidentalium Saxonum reges.

Cerdicius. 87.25. & 149.11.20
Cenricus. 87.39
Ceaulinus. 87.40, Celricus. Ibid.
Ceoloulphus, aliàs Quichelmus. 78.16. & 87.41
Cynigillus. 88.5
Cenoualchius. 73.17. & 88.12
Elcuinus. 88.33 Centuinus. Ibid.
Cedoualla, qui & Petrus. 66.45. & 88.37
Inas. 67.15. & 89.6. & 96.43
Ethelardus. 90.7
Cuthredus. 90.13
Sigibertus. 90.29
Cineuolphus. 90.36
Britrichus. 91.8

Anglici regni uirilis ætas.

Egbertus. 91.10.27. & 92.36. & ſeq. & 108.27
Etheluolphus. 94.42. & 97.8
Ethelbaldus. 97.11.24
Ethelbertus. 97.11.26
Ethelredus. 97.11.34
Aluredus. 87.20. & 98.7. & 99.28. & ſeq.
Edouardus primus. 71.18. & 92.22. & 104.44. & 107.40. & 108.1.36. & 110.10.27. & ſeq.
Adelſtanus. 87.23. & 110.44. & 112.46. & 114.16. & 149.11
Edmundus. 111.13. & 114.26
Eldredus. 114.40
Eduinus. 114.39. & 117.38
Edouardus. 108.28. & 118.18. & 120.37. & 121.9

Ingraueſcens ætas.

Etheldredus. 117.24. & 119.2. & 121.13. & 122.9. & 137.41
Edmundus. 127.14. & ſeq. & 129.15. & 132.21. & 137.42
Canutus Dacus. 133.9
Haraldus primus Canuti filius. 129.11. & 133.33. & 135.42. & 136.21. & 137.8
Canutus. 135.23. & 136.28. & ſeq. & 137.12
Edouardus ſecundus. 125.11. & 137.14. & 140.5. & ſeq. & 145.3. & 147.40
Haraldus ſecundus. 144.16. & 148.40. & 149.1.22. & 235.34

Normani.

Gulielmus Normanus. 149.22. & 150.25. & ſeq. & 151.31. & ſeq. uſq; ad decimũ lib. & 240.10. & 242.39. & 322.23
Gulielmus Rufus. 159.10. & 163.1 & 131.31. & 164.5. & ſeq. & 304.44
Henricus primus. 179.12.24
Stephanus. 196.39. & 197.3. & 211.25
Henricus ſecundus. 189.42. & 193.1. & 197.28. & 207.22. & 208.21. & 210.37

Reges Angliæ indigenæ.

Ricardus primus. 219.27. & 242.23. & 391.35. & 407.31. & 415.10
Ioannes. 241.34. & 249.29. & 263.14. per totũ lib. 264.2
Henricus III. 273.7. & 288.3. & 289.6.14. & 382.4. & 497.18
Edouardus III. 303.43. & 320.14. & 321.3. ad finem lib. XVII. & 344.36. & 391.39

Verùm aduerte nos in Edouardi nomẽclatura nõ autorẽ ſequutos eſſe: is enim hũc primũ ponit in ordine, quem nos tertiũ ab Edouardo primo poſuimus.

Edouardus IIII. ſecundũ autorẽ ſecũdus. 345.42. & 346.21. & per totũ lib. et 359.34. et 439.45
Edouardus V. 355.21. & 357.40. & 358.7. & 359.19.36. per totum. & 398.45. & 440.26
Ricardus II. 385.21. & 399.15. & 400.27. ad calcẽ lib. XX. et 426.19. & 427.2. & 428.17. & 439.41. & 440.46. & 549.5
Henricus IIII. 426.11.36. & 427.6.15. & 428.6. per totũ lib. 438.22. & 531.20. & 549.13.21
Henricus quintus. 439.7. per totũ librum. & 496.24
Henricus ſextus. 397.21. & 460.40. ad finem libri. 469.19. & 526.5. & 532.1.7.15
Edouardus VI. 412.17. & 491.21. & 510.17. & 511.10. ad finẽ lib. 517.3. & 526.1. ad finem libri XXIIII. & 596.31
Ricardus III. 493.21. & per totũ librum XXV. 571.38. & 593.31

Hen-

Henricus VII. 488.8. & 504.6. 37. & 522.7.15.19. & 532.30. & 535. 30. & 536.18. & 549.39. & 563. 2.7.20. & seq. & 564.13.34
Hēricus octauus. 412.24. & 587. 2. & 611.39. & 616.14

Scotiæ reges.

Gathelus. 52.43
Simon Brechus. 53.4
Reuda. 52.30
Fergusius primus. 52.31
Reutheres. 52.34
Eugenius primus. 53.40
Fergusius secundus. Ibid.
Eugenius secundus. 53.46
Dongardus. 54.2.26
Constantinus. 54.27
Congallus. 61.45
Conranus. 61.46. & 76.36
Eugenius tertius. Ibid.
Cōuallus. 61.46 Anitillus. Ibid.
Aidanus. 61.46
Chennethus. 62.1
Eugenius quartus. 62.1. & 77.38
Ferquartus. 62.1
Donualdus. Ibid.
Malduinus. 62.1
Eugenius quintus. 62.1. & 86.10
Eugenius sextus. Ibid.
Ambercletus. 62.2. & 91.30
Eugenius septimus. 91.31
Mordacus. 91.32 Etfinus. Ibid.
Eugenius octauus. 91.33
Fergusius tertius. 91.34
Soluatius. 91.35
Achaius. 91.35. & 371.26
Conuallus secundus. 91.46
Dungallus. 92.1 Alpinus. Ibid.
Chennethus secundus. 92.4
Donaldus primus. 92.24
Constantinus secundus. 92.18
Ethus. 92.19 Gregorius. Ibid.
Donaldus secundus. 92.21
Cōstantinus tertius. 92.22. & 109. 13. & 113.1.5. & 115.1
Malcolmus. 115.2
Indulphus. Ibid.
Duffus. 115.2 Culenus. Ibid.
Chennethus tertius. 115.3
Grimus. 115.5
Malcolmus secundus. 115.6
Ducanus. 115.7. & 172.15
Edgarus. 150.31. et 172.25. et 185.7
Alexander. 151.19. & 172.25. & 185.9. & 192.40
Dauid. 151.20. & 172.26. & 192.39 & 197.43. & 198.2. & 199.22. & 204.4. & 203.34. & 209.29. & 211.23
Malcolmus tertius. 151.18. & 156. 24. & 157.23. & 159.12. & 167. 1. & 170.9
Dunaldus III. 172.14. & seq.
Duncanus. 172.15
Malcolmus quartus. 209.30. & 211.25. & 215.32
Gulielmus. 214.34. & 215.15. & 225.40. & 228.46. & seq. & 244.16. & 265.46
Alexander secundus. 273.31. & 286.18. & 290.26. & 294.18. & 308.24. & 309.45
Alexander III. 311.43. & 320.24. & 322.14. & 327.46. & 328.4.
Ioannes Baliolus. 328.25.37. & 329.13. & 334.5. & 330.2. & 335. 13. & 341.35. & 361.31.39. & Robertus. 343.34. & 344. (362.33 26.31.46. & 345.8.18.24.31. & 347.46. & 360.7. & 361.29
Dauid II. 359.21. & 361.29. & 363. 3.22.45. & 364.7.12. & 365.7. & 371.11.17.33. & 377.4
Robertus Steuartus. 388.35. & 409.32. & 415.45. & 432.46 & seq. & 436.10. & 438.40
Iacobus primus. 438.39. & 456. 46. & 464.26. & 488.11
Iacobus II. 488.22. & 505.19.34
Iacobus III. 505.35. & 511.28. & 533.7. & 537.41. & 538.4. & 575.2.37. & 580.7. & 581.2
Iacobus IIII. 580.39. & 596.30. & 597.15. & 598.11.37. & 602. 17. & 607.15. & seq.

CANTVARIENSIVM *archiepiscoporum series.*

Augustinus monachus. 63.27. & 64.5. & 77.1
Laurentius. 64.40
Miletus. 65.25.32
Iustus. 65.38. & 78.9
Honorius. 66.19. & 80.35
Theodatus. 65.24
Theodorus. Ibid.
Brithoualdus. 67.13. & 108.39
Taduinus. 108.42
Notelinus. 108.43
Cuthebertus. Ibid.
Brethuinus. 108.44
Lambertus. Ibid.
Adelardus. 108.45
Vuilfredus. Ibid. (108.46
Theologildus, siue Pleogildus.
Celnotus, seu Chelutus. 109.1
Athelredus. Ibid.
Pleimundus. 111.22
Athelmus. 112.44. & 114.12
Vuilfemus. 114.13
Odo. 114.14.41. & 117.40. et 120.
Dunstanus. 120.21. et 122. (19 7. et 128.32
Elphegius. 128.28.44. & 135.25
Ethelgar 9.128.42 Siricius. Ib.43
Aluricius uel Aluredus. 128.43. &
Liuingus. 135.27 (133.10
Achelnotus. 135.28. & 136.26
Edsinus. 136.27. & 143.32
Robertus. 143.33. & 156.3
Stigandus. 143.38. & 150.39. &
Lanfrācus. 156.12. & (156.2.10 158.15. & 163.34. & 164.2.6.11. 36. & 166.11. & 167.16.34. & seq. & 168.2. & 171.32
Anshelmus. 171.8.31. & 177.5.10. & 179.2.27. & 181.31. & 182.13. & 185.21. & 196.43
Rodulphus. 186.36. & 192.1. & 196.44 (202.12
Gulielmus. 192.2. & 197.23. &
Theobaldus. 202.14. & 210.45. & 213.3. & 241.31
Thomas Bekettus. 213.9.14.23. & 215.38. & 216.39. & 217.4.7. & 220.6. & 241.16 (237.12
Ricardus. 224.44. & 235.14. &
Balduinus. 237.13. & 242.37. & 256.2. & 262.10
Hubertus. 256.3. et 260.39. et 262. 11.35. et 263.17. et 269.19
Stephanus Card. D. Chrysogoni. 272.26.28. & 273.34. & 274.9. & 275.38. & 279.27.32. & 282. 26.37. & 284.39. & 295.22
Ricardus Magnus. 298.26. & 299. 43. & 300.6
Edmundus. 300.9. & 302.21. & 303.14. & 304.30. & 305.1
Bonifacius. 305.24. & 319.46. &
Robertus. 320.2. & 322.5 (382.4
Ioannes. 322.6. & 323.30. & 329.25
Robertus Vyncelseius. 329.27. & 337.46. & 338.19. & 340.27. & 347.25.36
Gualterus. 347.40. & 352.2. & 358. 24. & 361.41
Ioannes Stretfordius. 361.42. & 362.9. & 366.32. & 377.27
Ioannes Offordius. 377.21
Thomas. 377.31
Simon Isleppus. 377.32. & 381.23. & 388.37
Simon Elyensis episcopus. 388.41
Gulielmus Vigornienſis. 388.44. & 396.35
Simon Lōdinensis episcopus. 396. 36. & 403.7. & 405.19
Gulielmus Corteneius. 405.20
Thomas Harundellius. 405.21. & 412.38. & 414.26.34. & 423.10 & 425.46. & 429.9. & 441.44
Henricus Chicheleius Meneuēsis episcopus. 441.46. & 456.34. & 491.41
Ioan. Staffordius. 492.5. & 501.12
Ioan. Chempius. 501.14. & 504.9
Thomas Burscherius. 504.10. & 512.16. & 542.11. & 575.19
Ioan. Mortonus. 575.20. & 581.3. & 599.32. & 610.17. & 612.16
Hēricus Deneus. 610.22. & 612.31
Gulielmus Varamus. 612.32

EBORACENSES.

Paulinus. 78.7. & 79.24.43. & 80.
Lindisarnēses episcopi tyrā- (34 nidis tēpore administrāt. 80.39
Cedda. 80.41
Vuilfredus. 80.42. & 85.29
Bosas. 81.1. Ioannes. Ibid.
Vuilfredus secundus. 86.29
Egbertus. 86.30 Albertus. 86.32
Embaldus primus. Ibid.
Embaldus secundus. 86.32
Vuilfius. Ibid. Vimundus. 866.33
Vuilferus. Ibid.

Adelbaldus. 86.34
Lodeuardus. 86.35
Vulſtanus. 86.35. & 114.8. &
Oſcitellus. 115.16 (115.14
Adelualdus. 115.16
Oſualdus. 115.16. & 116.22. & 120. 22. & 129.5
Adulphus. 129.10. Vulſtanus. 129.
Alfredus. 129.10 (10
Chinſius. 129.10
Aldredus. 129.10. & 141.24. & 144.19. & 152.38
Thomas. 156.15. & 181.36
Gerardus. 181.37. & 182.13. & 185.43
Thomas ſecundus. 185.44
Thruſtinus. 186.38.43. & 187. 44. & 191.46. & 196.44. & 200.6. & ſeq. & 202.15. & 210.3
Henricus Murdacus. 202.16. & 210.9
Gulielmus. 202.19. & 210.8
Rogerius. 210.25. & 215.15. & 217.37. & 234.18. & 237.14.
Gaufredus. 242.41. & 244.17. & 247.29. & 249.21. & 265.31. & 276.3. & 280.26. & 288.14
Gualterus Graius. 280.26. & 306. 38. & 311.34
Seuallus. 311.36. & 314.21
Gotthofredus. 314.22
Gualterus. 314.23. & 323.9
Gulielmus Vickeuanus. 323.10. & 325.3
Ioannes Roman. 325.4. & 334.1
Henricus. 334.2. & 342.3
Thomas Corbrigius. 342.3. & 343.28
Gulielmus Grinfildius. 343.29. & 347.41
Gulielmus Meltonus. 347.41. & 371.9
Gulielmus Zonchis. 371.9. 377.34
Ioannes Toresbius. 377.34. & 397.24
Alexander Neuyllus. 397.25
Thomas Harundellius. 397.26. & 405.21
Robertus Valdby. 405.23
Ricardus Scruppus. 405.23. & 435.16. & ſeq. & 436.1
Henricus Bouettus. 436.2. & 484.37. & 487.39
Ioannes Chempius. 487.40. & 501.14
Gulielmus Bothus. 501.16. & 514.40
Georgius Neuyllus. 514.39.45. & 515.36. & 532.42
Laurentius Bothus. 532.44
Thomas Rotheramus. 532.45. & 543.5. & 544.9. & 557.31. 610.18
Thomas Sauagius. 610.19
Edouardus Leeus. 234.32

LONDINENSES
epiſcopi.

Miletus. 65.32. Ceddas. 65.39
Vuinas. 65.39. Erchenualdus. 65. 40. & 532.13
Dunſtanus. 128.32
Robertus. 143.33
Mauritius. 179.22
Gulielmus. 273.11. & 279.27
Simon. 396.36
Thomas Sauagius. 610.19
Guliel. Varamus. 610.21. 612.32.
Gulielmus Baronſus. 612.34
Ricardus Fiziames. 612.35

ELYENSES.

Henricus. 186.10
Gaufredus. 241.36
Gulielmus Longeshãpe. 244.25
Gulielmus. 243.25. & ſeq. 249.17. 19.22. & 251.13. & 252.10.19. & 260.41. & 262.13
Euſtachius. 273.12. & 279.27
Hugo Balſamus. 320.37
Ioannes Borthonus. 358.6
Simon. 388.41
Thomas Harundellius. 397.26
Ioannes Mortonus. 543.6.32. & 549.31. & 551.25. & 552.29. & 555.14. & 566.34.43. & 575.20
Ioannes Alcocus. 617.45

VINTONIENSES.

Firtheſtanus. 114.6
Birſtanus. 114.7
Etheluoldus. 119.20. & 128.21
Elphegius. 128.28
Brithouoldus. 136.3
Aduinus. 140.17
Stigandus. 156.10
Gulielmus Gyffardius. 179.29 181.42. & 182.14
Henricus comes Bleſeñ. 192.3. & 197.8.18. & 204.9.25. & 210.5
Ricardus. 241.35
Petrus. 284.26. & 289.11. & 292. 9. & 300.30.37. & 301.2. & 305.21
Odomarus. 314.5
Gulielmus Vuykham. 388.46
Henricus Cardinalis. 466.25. & 474.14. & 493.31.
Gulielmus Vuanfletus. 493.36
Ricardus Foxus. 556.39. & 610. 23. & 615.45. & 618.7
Thomas Langtonus. 610.18

VIGORNIENSES.

Oſualdus. 119.22
Dunſtanus. 118.13.44. & 119. 24. & 128.32
Vulſtanus. 143.39. & 158.21. & 163.3. & 165.21. & 166.3. & 167.2.35. & 179.43
Balduinus. 237.17
Aldredus. 241.37
Mangerius. 273.12 (30
Gualterus Graius. 280.26. & 283.
Gulielmus. 388.44

LINCOLNIENSES.

Remigius. 171.13. & 178.22
Robertus. 171.26
Alexander. 202.4
Gaufredus Henrici ſecundi filius nothus. 235.18
Hugo Carthuſianus. 237.4. & 240.4. & 241.32. & 262.11. & 270.10. & ſeq.
Hugo. 274.7. & ſeq. & 288.16. & 293.36
Thomas Rotheramus. 532.45
Ioannes Ruſellus. 543.9
Gulielmus Smythus. 610.42. & 618.3

DVNELMENSES.

Gualterus. 159.18
Gulielmus. 159.24. & 165.19. & 167.4
Ranulphus. 179.31. & 180.35.
Rodulphus. 200.32
Hugo. 243.2. & 244.22
Lud. Bellimontenſis. 349.38
Ricardus Fox. 366.32. & 602.26. & 603.32. & 607.24. & ſeq.

NORDOVICENSES.

Henricus. 178.25
Herbertus. 182.12
Ioannes. 270.4. & 272.23. & 274. 25. & 283.30
Pandulphus. 297.4
Henricus Spenſerius. 405.45

ROTHOMAGENSES.

Maugerius. 161.34
Gualterus Conſtantius. 217.3. & 223.18. & 237.9

EXONIENSES.

Gaufredus. 165.16
Petrus Corteneius. 552.21
Ricardus Foxus. 575.33. & 586. 12. & 602.29

SARISBERIENSES.

Hermannus. 163.4
Oſmundus. 163.6. & 504.13
Rogerius. 202.3
Ricardus. 163.15
Ioſcelinus. 215.40. & 217.34
Henricus Deneus. 610.22

VVELLENSES.

Vuilfemus, aliàs Vuilſelmus. 114.
Ioannes. 178.38 (7.8
Ioſcelinus. 289.11

BATHONIENSES.

Robertus. 241.36
Hadrianus. 581.2.9
Ricardus. 602.29

HEREFORDENSES.

Thomas. 322.15. Adam. 356.12
Hadrianus. 581.2.8
Carolus Bothus. 610.42

CARLIOLENSES.

Arnulphus. 195.30
Nigellus. 202.8

ROFFENSES.

Martonus. 325.10
Ioannes Fiſcerius. 617.40

LINDIFARNENSES.

Aidanus. 81.40
Cuthebertus. 85.1. & 86.13

INDICIS FINIS.

C1600

15JAN20
BIB2046

[illegible] mūl nō impedit ꝯple formicatoꝛ
[illegible] ordis suscepcōꝛ. Ite decret. d. lvj.
[illegible] ad pⁿ ꝯ oppō. dd. q ꝛ [illegible] nat pūsū. ⁊ q⁹ etiā ca pbat
de matīmō pcep ꝛ [illegible] tenlīa ut frustra quoꝛ no
[illegible] mō. Rd. ij. d. [illegible] iuptaliꝛ q ordis suus pfectu-
[illegible] sit pō aut est [illegible] quis. Sz si nāq de formicatōne
[illegible] de potest actum n tm ne nō possent ordines suscape pfate
ordine sz ⁊ tempe. Rd. z. dd. tur suis gmodis pp illicita uolup
q ꝛtimeā aliquos nō est ānexa tate pemi. g⁹ vic q de tuis na
ordmi sacd. nō qo ad illos qui pp talū nō impediat ordmis suscepp
uolūtate suscapiūt q nul aliqu Ite vndecz magr dz obcē aliena
dicant ḡnus. Rd. nij. dd. q ad hz pa, pp a q⁹ aliena. Sz formicatoꝛ
ut forma suscapiatur im̄ sufficē p⁹ pacta puian potest licite p
cepte me q ꝛea nō sit aliquid moū. g⁹ mlto forauis ille qui
repugnans forme introducende est de formicatōne natus. non
in pcuti a dia mēt repugnās est formicatoꝛ Rd⁹ q defuis na
est suscepcōi caractis ordmis talū nō impedit aliqm ordmis
vic tm nullus. pp hoc q ad ultus suscepcōꝛ de fēo. alias em̄ pdis
requirit suscapiendi ꝛtm̄ ō ex pensatōꝛ non pmittent mitt-
pliate l' mpliate ī pāh l' ignau re nisi tm ordinarie. impedit
Et q⁹ nul ad suscepcōꝛ forme ela tm̄ ordmis suscepcōꝛ de iure. iura
tis sufficiat cepte me q ꝛea nō em̄ tales phibent ordinari nī
sit ad repugnans illi forme. nō pp sacramenti reuerenā. tm̄ q.
tm̄ hz est vt de quacūq alia fōz ille qui ordinatur ostituitur
ad suscepcōꝛ em̄ ꝛpellāne requi ꝛaliquo eminenti gradu. que
rat in magia alq dispō pcām eminēa nō quiēt illime natus
ut i. ij. ou sui gt. eo q⁹ coꝛ clauitas rone curpitu
Item q⁹ in defuis natalū dis sue origīs ꝛspectu hoīm
impediat ordis suscepcōꝛ. ⁊ vic obfuscatur. Cui pp detestatōꝛ c
q⁹ sic. de uno. pbm. nō g⁹ dicenu- mūs pentam. Cui q⁹ tales plo
q⁹ anzer. hz est de sco nato si q⁹ alq ut ꝛpl'ibz solent ee male
certam dm̄ usz ad decimā gnatōꝛ mozigati. Eo q⁹ a pentb⁹ nō
Sz ad impedit ig̃lium certam tra solliate hic ime nati ꝛstruū
mlto forauis impedit ordmis sus tur. p dispensatōꝛ tm̄ patne ꝛq
cepcōꝛ. Item decretoꝛ. d. lvj. spī tmente mutatoꝛes fiunt post l
pl'boꝛ filij ad sacra officia nō ate pmoū ⁊ tanto est difficia
sunt admittendi. Hic ex de hoꝛ dispensatō. qnto aut plor ē
filiis. pl'bz. c. i. phibent filij p eoꝝ origo. ⁊ ca talibz ut possint
lboꝛ ⁊ ecām formicatō ne na obtinere dignitates ap̃tus. talia
ti ad sacros ordines pmoū Ō bñficia aliā aliaq hñaā. dispen
filio q⁹ ad ea que respiciūt alaz satō ab apca sede requirē. ex
ca eam nō hēat a cam̄ natu pte de filiis pl'boꝛ. c. i. ⁊ c. iij. ⁊ si
ri dz portare iniquitatē pris. vñ religionem intrauit q⁹ pōt
eze. xviij. filius nō portabit iniqui ꝛ religione pfessi fuit possunt fi
tatem pris. g⁹ formicatō pris ⁊

INTER SPINAS
CALCIATVS